Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

ŠVÝCARSKO,

eho ústava, jeho vláda, jeho samospráva.

Napsal

Ceněk Hevera.

Matice lidu ročníku IX. číslo 1.

(Běžné číslo 49.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1875.

891.86
M427
1875

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1875.

Slovutným a velectěným

pánům členům

okresního zastupitelstva kolínského

jakožto

osvědčeným zastavatelům a obhájcům

samosprávy

na důkaz neobmezené úcty a upřímné oddanosti

věnuje

spisovatel.

„Zkáza nebo blaho státu závisí tak velice od jeho vlády, že potřebujeme toliko stav jeho obyvatelstva pozorovati, chceme-li seznati cenu ministerstva.

Spatříme-li, že obyvatelé jsou poslušni zákonů, zdárni ve svém průmyslu, doma sjednoceni, v cizozemsku váženi: smíme právem za to míti, že jejich záležitosti řízeny jsou muži zkušenými a schopnými.

Vidíme-li však ducha všeobecné nedůvěry a nespokojenosti, rychlý úpadek obchodu, spory ve všech dílech říše a úplnou ztrátu úcty v očích cizích mocností: smíme bez váhání tvrditi, že vláda této země jest slaba, nerozumna a zkažena.“

Junius.

Byv snažením a povoláním svým postaven v řadu zápasníků za samosprávu naši, seznal jsem její kouzlo, když jest pravá, nefalšovaná, i její kletbu, když jest zahalena v hadry autonomní a pokryta prachem byrokratickým. Abych ji na vlastní oči viděl v nejladnějším rouše jejím, spěchal jsem do proslulého Švýcarska, které jsouc kolébkou a záštitou samosprávy nejvzornější čerpá z ní sílu, slávu, spokojenost, svobodu a blahobyt.

Zkušenosti, dojmy a náhledy tamo získané vryly se mně tak hluboko do duše, že jsem si předevzal, milé krajany své seznámiti s výtečnými institucemi a řády blaženého Švýcarska. Přikročuji k tomu přes nynější politickou nepohodu; i radoval bych se z toho, kdyby toto stručné pojednání mé stalo se základem k důkladnému kompendiu země tak slavné a dosud nad jiné šťastné a spokojené.

Švýcarskem a jeho výbornými řády jsme se my Čechové posud neobírali s dostatek — opomíjeli jsme též vyhledávati vřelejší přízeň jeho lidu, který zprávy své o nás má od našich ne-

přátel, a který by nám svých sympatií neodepřel, kdybychom se o to sami postarali, aby nás lépe znal...

Já vděčně vzpomínám té vzorné vlídnosti, s nížto orgánové ústřední vlády švýcarské každému přání českého poutníka laskavě vyhověli, státní tiskopisy propůjčovali a ústní poučení ochotně poskytovali. Českému srdci je takové jednání pravým dobrodiním.

V Kolíně nad Labem v dubnu 1874.

Čeněk Hevera.

Úvod.

Na sklonku věku osmnáctého, když pluky diplomatů a encyklopedistů jaly se opravovati společnost lidskou, každý dle svého slohu a názoru, vlastencové švýcarští opravujíce a doplňujíce prakticky řády domácí, zabezpečili a upevnili (ač nikoliv bez klopot a svízelů) neodvislost vlasti své.

Ani doba velké revoluce francouzské, v které bylo Švýcarsko tisícerým rodinám útulkem bezpečným, ani války Napoleonské, nezvrátily postup této země k samostatnosti, jížto se dosud těší, nezviklaly postavení, jež nyní zaujímá.

Jen příšera nesvornosti a rozkolu hrozila r. 1847 samostatnost a celistvost Švýcar tak zvaným „Sonderbundem“ pohřbiti; ale i z této bouře vzešel Švýcarsku nový jarý život, jemuž se nyní obdivujeme a jenž i národům a státům velikým jest za vzor.

Války a revoluce — ony mnohdy hromosvodem k odvrácení nespokojenosti národní, tyto zoufalým krokem národů nešťastných — bušily v tomto století často sice na průsmyky švýcarské: avšak moudrost, zralost a spokojenost lidu švýcarského nedaly těmto metlám božím přístupu.

Mezi tím, co na bojištích evropských z tisícerých děl chrlila se zkáza, vzešel na půdě švýcarské záblesk lidskosti, jenž od lidumilů švýcarských chráněn, dospěl k mezinárodnímu aktu *konvenci ženevské*, aby umírnil hrůzy a útrapy války, poskytuje ochrany raněným a jich ošetřovatelům; konvence ta přijata jest ode všech téměř mocností civilisované Evropy. — Mezitím, co mocné druhdy trůny starých říší se otřásaly, hotové události uznávajíce, prostý předseda švýcarské rady spolkové, volen jsa důvěrníkem i soudcem ode dvou mocných států, rozřešuje na místě děl svým slovem rozepři mezinárodní, otázku alabamskou, odvracuje válku mezi Anglií a Severní Amerikou i upevňuje mír.

Mezi tím, co bašty a pláně u Sebastopole, Solferina, v Šlesviku, u Sádové a Sedanu vlhly krví tisícerých mrtvol, Švýcarsko doplňovalo a zvelebovalo řády své, zřizujíc školy, zakládajíc železnice a zabezpečujíc blahobyt svých obyvatelů.

Mezi tím, co se v kruhu kolemchodném v mnohých státech střední Evropy opakoval věčný spor mezi vládami a národy: Švýcarsko spělo plnými plachtami do přístavu svobody, osvěty, spokojenosti a blahobytu.

Mezi tím, co velký, slavný a šlechetný národ francouzský splácel se zaroseným zrakem bezhlavost svých diplomatů a zrádu ošemetných generálů hroznými obětmi životů a statků: malé Švýcarsko poskytlo bezpečnost a pohostinství troskám nešťastné francouzské armády, jejíž politování hodný vůdce Bourbaki v zoufalství vlastní rukou na život si sáhl.

Jsouc republikou spočívající na pravé svrchovanosti národní, na rozvoji všech práv, republikou pořádku, svobodným tiskem a volným řečništěm

poskytuje Švýcarsko všem stranám svobodnou záštitu a bezpečnost.

Tím, že propůjčovalo svým občanům žádoucí podpory, dospělo Švýcarsko k značnému stupni rozvoje, na kterém práce požívá vážnosti, blahobyt ve všech vrstvách obyvatelstva se rozšiřuje a haléř bohatství přírodního se pilností a důmyslem v hřivnu obrací.

Ač mnohdy vlivem zahraničným popichováno, dovedlo Švýcarsko přece dosavade vždy zachovati neutralitu, zachovávati skutkem v poměrech mezinárodních zásadu nejvyšší humanity: „Co nechcete, aby vám jiní činili, ani vy nečiňte jim!“

Ejhle to bylo Švýcarsko v letech od r. 1848 do 1874 — to byla země, ježto není rozsáhlejší, nežli polovička koruny české!

I. Ústava.

„Ústava,“ — pravil v šťastné chvilce svého času velmi mocný nápadník francouzského trůnu — „ústava se má dělati vždy jenom pro ten národ, jemuž jest určena. Máť ona být jako šat, který, je-li dobře ušit, může slušeti jen jednomu člověku.“

Není mnoho ústav, jakou byla dosavadní ustava švýcarská. Majíc kořeny své v lidu, šetříc jeho podání a zvyků, kladla opatrně moderní formy ústavní na ctihodnou pětistyletou budovu švýcarské svobody, dřímající síly probouzejíc, co dobrého odporučujíc, co užitečného podporujíc.

Dle své rozsáhlosti jsou Švýcary patnáctým a dle lidnatosti čtrnáctým státem v Evropě a jsouce o vzornou, ač sotva 25 let starou ústavu pevně opřeny, slučují cípy velkých tří národů: francouzského, italského a německého v jeden

nedílný, samostatný a vroucím vlastenectvím prodchnutý celek.

Ústava švýcarská jest souhrnem 22 *ústav kantonálních*; sahá do šedé dávnověkosti a je vznikem svým tak samorostlá, povahou svou tak původní, že ji s ústavami jinými hrubě porovnati nelze.

Na Švýcarech vidíme, kam národ neb stát územím souvisící a povahou i důležitostmi spjatý dospěje, není-li zevnitřními poměry z dráhy své násilně vyšinut.

Ač v dobách dávno minulých nynější kantonální města se svým okolím neb i mezi sebou mnohé krvavé spory vedla, přece proti společným nepřátelům vespolek se pojila, své samostatnosti v ničem nezadávajíce.

Byvše v době reformace zmítány, jaly se kantonální zemičky teprvé po válce třicetileté různými traktáty, úmluvami a kočujícími sněmy své poměry urovnávat; to k vzájemnému sblížení velice přispělo. Ale že se zbytkové feudálnosti stále v mnohých kantonech plížily, zavdávána často příčina k sporům a vzpourám krvavým, a Švýcary podobaly se státnímu trupu, který ani žíti ani umříti nemohl. Žár první francouzské revoluce vzbudil v myslech nové kvašení, vzbudil též u mnohých vlastenců touhu po urovnání neblahých poměrů.

Napoleon I., znaje důležitost Švýcar a čině z nutnosti cnost zakročil ve prospěch pořádku. Povolal k sobě zástupce země, odporoval mínění těch, kteří pouze pro jisté kantony žádali svobodu a pro ostatní odvislost, rokoval obšírně v záležitostech každého zvlášť a přiměl je přijmouti ústavu, která zachovávajíc zásady svobody a spravedlnosti, podržela z předešlé vlády vše, co jen

se dalo srovnat s těmito zásadami. — Hlavní výminky prostředničí úmluvy (l'acte de mediation) byly:

1. rovnoprávnost všech devatenácti kantonů;
2. dobrovolné odřeknutí se všech výsad se strany patricijské;
3. organisace federativní, dle které každý kanton měl dostati zřízení přiměřené svému jazyku a náboženství, svým mravům, důležitostem a svému smýšlení.

Zásady tyto v listinu sepsané přijali poslanci švýcarští v Paříži shromáždění dne 19. února 1803. Napoleon I. v pravdě má nemalou zásluhu o urovnání zmatků švýcarských. Kantony požívajíce úplné samostatnosti a ústřední vlády v pravém smyslu slova nemajíce, uzavíraly mezi sebou úmluvy, které podnes slují konkordáty a jsou jaksi platnou sbírkou zákonů zemských (kantonálních).

Záležitosti všem kantonům společné řízeny na sjezdech čili sněmech, které vždy v jiném předním místě (Vorort) kantonů větších neb důležitějších se odbývaly. Pořádek ve Švýcařích, víc a více se zakotvující, na kongresu vídeňském tak milostivě posuzován, že r. 1815 trvalá neutrálnost Švýcarska od velmocí uznána jest. Reakce po míru vídeňském následující vzbuzovala ve mnohých bývalých pánech švýcarských choutky obnoviti bývalé panství, a z toho povstávaly velmi ostré spory. K tomu připojily se třenice náboženské; když pak kantony Lucern, Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug, Freiburg a Wallis nenáviděné jesuity do země volaly a samostatný spolek „Sonderbund" utvořily, chtíce se mocně od společné vlasti odtrhnouti: tu většina kantonů 100.000 mužů vojska se 172 děly do pole vypravila, odštěpence (kteří

postavili 29574 mužů a 74 děl) porazila, a dne 24. listopadu 1847 Lucern, hlavní město odštěpenců, obsadila. Tím rozštěpení vzalo za své. Avšak jižjiž chystaly se Rakousko a Francie vojensky zakročiti, když bouře r. 1848 velký díl Evropy uchvátila a Švýcarům volnost ponechala.

Od této doby zaujímá v mezinárodním koncertu evropském čestné místo neutrálností svou od tolikerých svízelů ušetřený, kvetoucí, proslulý stát švýcarský.

Ústava ze dne 12. září 1848 pro všech 22 kantonů platná, prohlásila utvoření příseného spolku švýcarského, zaručila svrchovanost, samostatnost a úplnou samosprávu kantonů, ústřední vládě jen řízení záležitostí zahraničných, vojenských a poštovních ponechala.

Pod perutěmi této ústavy, která s bedlivostí téměř úzkostlivou šetřila a chránila různou národnost a vyznání náboženská, dospěly Švýcary k velkému stupni blahobytu a politické spokojenosti, a dobyly sobě úcty a váhy u velkých států sousedních. Stav Švýcar od r. 1848 do 1874 jest ideálem státního zřízení. Různé zájmy a protivy vyřizují se cestou míru a přátelského dohodnutí. Vizme některé práce.

Celní šraňky, v mnohých kantonech před r. 1848 jednu zemičku kantonální od druhé oddělující, jsou závadou volného průjezdu. Spolek řekne: „Zrušme uvnitř země šraňky celní a těm, jichžto příjmy se tím zmenší, dejme náhradu.“ A kantony z cel těžící poskytují ihned reversy o zrušení cel a mýt, s vyšetřenon náhradou se spokojujíce.

Jindy zase jeden kanton chce překlenouti horské propasti, druhý přes hory stavěti silnice, třetí upraviti řeky, však žádný z nich nemá do-

statečných k tomu prostředků. Spolek řekne: „Obdržíte tolik podpory, abyste mohli práce tak důležité vykonati — vždyť jest to pro vlast všem nám společnou.“

Dlouho se nejevila žádná touha po změnách v ústavě, pouze r. 1865 změněny dva články její: čl. 41 o usazování a 44 o svobodě náboženské. Ale rok 1866, kde národ německý sjednocovati se počal, probudil chuti centralisacké, jež byvše pak válkou r. 1870 přehlušeny, neočekávaným vítězstvím německým nové potravy a ostrosti nabyly.

Spolkové shromáždění přijalo opravu ústavy, dle které ústřední vláda měla býti na újmu jednotlivých kantonů sesílena. Zejmena se mělo scentralisovati vojenství, zabezpečiti svoboda obchodu a řemesel, zrušiti herny, usazování cizinců usnadniti, svoboda vyznání i na nekřesťany rozšířiti, právo manželské státu podříditi a p. Avšak návrh ten vládou odporučený byl *12. května 1872* od národa tajným hlasováním 261096 hlasy proti 255585 hlasům zavržen; 13 kantonů hlasovalo proti změně, 9 pro ni.

Nelze upříti, že leccos, zejmena z oboru občanského a trestního práva změniti žádoucno, aby se volnému obchodu prospělo, avšak konservativní povaze švýcarské nejsou časté změny ústavy a veřejné správy po chuti.

Spolkové shromáždění majíc ve svém středu dost obdivovatelů pruského césarismu sestavilo poznovu návrhy k nové revisi, kterou v mírnější formu zaobalilo, odporučujíc národu opravy v odvětvích civilního práva a jednotné zákonodárství v oboru školství a poněkud i v jistých živnostech. Opravy tyto, byvše dlouho před hlasováním ve

schůzích, řečmi, tiskem a všelikými prostředky národu odporučovány, jsou dne 19. dubna 1874 338432 proti 200442 hlasy schváleny. Z kantonů vyslovilo se $14^1/_2$ pro opravu, $7^1/_2$ proti ní.

Správou touto vstupuje Švýcarsko na novou dráhu svého rozvoje. Zdaž bude šťastnějším? Přátelé prorokují Švýcarsku dosud tak šťastnému, že octlo se na svislé dráze, na které se zastaviti nemůže, poněvadž prý centralisace, jak ty laviny švýcarské, přirozeným spůsobem čím dále tím více poroste; obávají se, že Němci švýcarští majíce většinu, budou chtíti jednak germanisovati, jednak dle vzoru pruského liberalisovati, čímž mezi národnosti a různá vyznání náboženská vrhnou pochodeň svárů, které na konec z ctihodné republiky učiní kořist sousedních států: Německa, Francie a Italie. Jest zajímavo, že ministr vlašský Visconti-Venosta před samým hlasováním, o jehož výsledku se napřed již vědělo, vládě v Bernu velmi lichotivým spůsobem gratuloval, a listy pruské novou revisi ústavy nemohly dosti vynachváliti, často připomínajíce, že *Švýcarsko patřilo druhdy k říši německé.* — Jisto jest, že by Švýcarsko při nynější konstelaci evropské sotva přečkalo spory národní neb náboženské. Budou-li Švýcaři na cestě centralisace pokračovati, není pochybno, že budou do vlasti své raziti dráhu Bismarkovi neb jeho dědicům.

Také nynější ústava ovšem ještě kantonům (tedy pouhým krajům sotva několik mil rozsáhlým) poskytuje taková práva, tolik svobody a autonomie, že by mnohé velké a slavné království v střední Evropě pouhý díl za vezdejší štěstí považovalo. Nebude doufám od místa, položiti zde ústavu švýcarskou v úplném znění:

Ve jmenu boha všemohoucího!

Švýcarský přísežný spolek, chtěje svazek přísežných členů upevniti, jednotu, sílu a čest švýcarského národa zachovati a zvelebiti, přijal následující spolkovou ústavu:

Spolková ústava švýcarského přísežného spolku.

Oddělení první.

Všeobecná ustanovení.

Čl. 1. *Národy 22 suverenních kantonů nynějším spolkem spojené*, totiž: Curych, Bern, Lucern, Uri, Schwyz, Unterwalden (nad lesy a pod lesy), Glarus, Zug, Freiburg, Solothurn, Basilej (město a venkov) Schafhausen, Appenzell, Ausser-Inner-Rhoden, Sv. Havel, Grisonsko, Aargau, Thurgau, Tessin, Waadt, Wallis, Neuenburg, Ženeva tvoří švýcarský přísežný spolek.

Čl. 2. Účel spolku jest: obhájiti neodvislost vlasti, udržeti pokoj a pořádek, ochrániti svobodu a práva přísežných členů a podporovati jejich společný blahobyt.

Čl. 3. Kantony jsou suverenní, pokud suverenita jejich není obmezena spolkovou ústavou; a vykonávají tudíž všechna suverenní práva, která na spolkovou moc přenešena nejsou.

Čl. 4. Všickni Švýcaři jsou před zákonem sobě rovni. Ve Švýcařích není žádného poddanství, žádného výhradního práva místního, rodinného ani osobního.

Čl. 5. Spolek zaručuje kantonům jejich území, jejich suverenitu ve smyslu čl. 3., jejich ústavy, svobodu, práva národa a ústavní práva občanů, jakož i práva a právomocnost od národa úřadům svěřené.

Čl. 6. Kantony jsou povinny, spolek o zaru-

čení svých ústav požádati. Spolek béře na se toto zaručení: *a*) neobsahuje-li ústava nic, co jest na odpor ústavě spolkové; *b*) ubezpečuje-li vykonávání politických práv ve způsobu republikánském — representativním nebo demokratickém; *c*) je-li od národu přijata a může-li býti opravena, když to nadpoloviční většina občanů žádá.

Čl. 7. Zvláštní spolky a úmluvy politického obsahu mezi jednotlivými kantony jsou zapovězeny. Vyhražuje se jim však právo společné úmluvy uzavírati; ale o předmětech zákonodárných, soudnických, správních mají úmluvy tyto spolku předložiti, kterýž v tom případu, že by spolku nebo právům jiných kantonů na odpor byly, má právo je zameziti; jinak mohou kantony spolkové úřady k spolupůsobení v těchto záležitostech vyzvati.

Čl. 8. Spolek jediný má právo válku vypovídati, a mír uzavírati, jakož i v spolky a úmluvy, zvláště celní a obchodní s cizími státy vcházeti.

Čl. 9. Výminečně mohou kantony vcházeti ve smlouvy o předmětech národohospodářských, sousedního obchodu a policie s cizími státy; smlouvy takové nesmějí však nic obsahovati, co by bylo spolku neb právům jiných kantonů na újmu.

Čl. 10. Úřadní spojení kantonů s cizími vládami nebo jejich zástupci děje se prostřednictvím spolkové rady. Však o předmětech v článku 9. vytknutých mohou kantony s podřízenými úřady cizích států bezprostředně vyjednávati.

Čl. 11. Vojenské kapitulace (vojenská služba cizím vládám a panovníkům) jsou zapovězeny.

Čl. 12. Členové spolkových úřadů a spolkového vojska, jakož i zástupcové neb komisaři spolku nesmějí od cizích vlád ani pense nebo platů ani titulů, darů neb řádů přijímati. Jestliže

takové titule, pense neb řády už přijali, musí se jich na čas svého úřadování vzdáti.

Ve švýcarském vojsku ani se nesmí nositi řády, ani se nesmí užívati titulů od cizích vlád udělených.

Přijímati taková vyznamenání jest i všem důstojníkům, poddůstojníkům a vojákům zapovězeno.

Čl. 13. Spolek jest oprávněn vydržovati stálé vojsko. Bez povolení úřadu spolkového nesmí žádný kanton nebo v dělených kantonech žádný díl vydržovati více než 300 mužů stálého vojska, vyjma sbory zemských myslivců.

Čl. 14. Kantony, když vzejdou mezi nimi spory, jsou povinny zdržeti se vlastní pomoci a všeho zbrojení a mají se podrobiti spolkovému rozhodnutí.

Čl. 15. Hrozí-li některému kantonu z cizozemska nenadálé nebezpečí, jest vláda ohroženého kantonu povinna, jiné kantony o pomoc napomenouti a současně úřadu spolkovému oznámení podati, pozdějším zařízením tohoto v ničem nepředpisujíc.

Čl. 16. Je-li pořádek uvnitř porušen, nebo hrozí-li jinému kantonu nebezpečí, má vláda ohroženého kantonu radu spolkovou ihned uvědomiti, aby tato v mezích kompetence své (čl. 102, čís. 3, 10, 11) potřebné opatření učiniti nebo spolkové shromáždění svolati mohla. V případech nutných jest dotýčná vláda oprávněna, podajíc oznámení radě spolkové, jiné kantony k pomoci napomenouti, a tyto jsou povinny pomoc poskytnouti.

Kdyby vláda kantonální nebyla s to, aby o pomoc žádala, *může* — a kdyby bezpečnost Švýcarska byla ohrožena, *musí* kompetentní vláda spolková o své újmě zakročiti.

V případech intervence příseženého spolku starají se úřadové spolkoví o zachování předpisu čl. 5. Výlohy platí kanton, který spolkovou intervenci buď žádal neb ji spůsobil, neuzavře-li shromáždění spolkové vzhledem k zvláštním poměrům jinak.

Čl. 17. V případech články 15 a 16 naznačených jest každý kanton povinen, poskytnouti vojsku volný průchod. Toto budiž ihned pod vedení příseženého spolku postaveno.

Čl. 18. *Každý Švýcar jest k obraně povinen.* Obrancové, kteří následkem vojenské služby trvalou pohromu na zdraví utrpí, jakož i rodiny vojínů padlých mají v případech potřeby právo, žádati od spolku podporu.

Obrancové mají první svoji zbroj a ošacení obdržeti bezplatně. *Zbraň zůstane v rukou brancových* dle výminek, které spolkové zákonodárství naznačí.

Spolek naznačí jednotné ustanovení o náhradě povinnosti vojenské.

Čl. 19. Vojsko pomocné sestává, *a*) z vojenských sborů kantonálních, *b*) ze všech Švýcarů, kteří k sborům těmto sice nenáleží, avšak k vojenskému stavu jsou povinni.

Zařízení vojska spolkového přísluší, pojímajíc v to i materiál válečný k němu náležící, spolku příseženému.

V dobách nebezpečí má spolek výhradní a bezprostřední moc i právo nad mužstvem do spolkového vojska nevřaděným, jakož i nad veškerými prostředky válečnými všech kantonů. Kantony činí opatření k obraně svého obvodu, nejsou-li dle ústavních neb zákonitých ustanovení spolku jinak obmezeny.

Čl. 20. Zákonodárství vojenské vykonává

spolek. Vykonávání dotýčných zákonů v kantonech děje se od úřadů kantonálních, ovšem v mezích usťanovených od spolkového zákonodárství a pod dohlídkou spolku. Veškero vyučování vojenské, jakož i ozbrojení jest věcí spolkovou.

Opatření oděvu, zbroje a starost o jeho zachování je záležitostí kantonů, dotýčné výlohy se však kantonům nahradí dle míry od spolku ustanovené.

Čl. 21. Nepříčí-li se to důvodům vojenským, mají se sborové utvořiti dle kantonů. — Sestavení těchto sborů, péče o jejich trvání, pak jmenování a povyšování důstojníků — šetříc všeobecných od spolku vydaných předpisů — jest záležitostí kantonů.

Čl. 22. Spolek má právo užívati neb do svého vlastnictví bráti zbrojiště a budovy k účelům vojenským ustanovené i s příslušenstvím, jež se v kantonech nalézají.

Předpisy o patřičné náhradě upraví spolkové zákonodárství.

Čl. 23. Spolku přísluší právo ve prospěch celého příseženého spolku neb velkého dílu jeho, na všeobecné útraty zřizovati veřejné stavby nebo jejich zřizování podporovati. K tomuto účelu jest též oprávněn vyvlastňovati (expropriovati) pozemky s plnou náhradou.

Spolkové shromáždění může zřízení veřejných staveb zapovědíti, porušují-li vojenské zájmy spolku.

Čl. 24. Spolek má právo vrchního dozoru nad policií staveb vodních a lesnictví ve vysokohoří. On podporuje upravování a zastavování bystřin jakož i vzdělávání lesů v jejich poříčí a vydává potřebná nařízení k jejich ochraně a zachování.

Čl. 25. Spolek má právo vydati zákonitá

ustanovení o vykonávání rybářství a honby, pak o udržování zvěře vysoké, jakož i k ochraně ptactva, jež hospodářství a lesnictví užitečno jest.

Čl. 26. Zákonodárství o stavbě a vedení železnic je záležitostí spolkovou.

Čl. 27. Spolek jest oprávněn, mimo dosavadní polytechnické školy, universitu neb jiná vyšší učiliště zřizovati nebo podporovati podobné ústavy.

Kantony starají se o dostatečné počáteční vyučování, které výhradně státnímu zřízení přísluší. Vyučování toto jest povinné a ve veřejných školách bezplatné.

Veřejné školy mají se navštěvovati od příslušníků všech vyznání bez újmy svobodě jich víry a svědomí.

Proti kantonům, jež by povinnostem těmto nedostály, učiní spolek potřebná opatření.

Čl. 28. Celnictví jest záležitostí spolkovou. Spolek má právo vybírati clo z vývozu a přívozu.

Čl. 29. Při vybírání cla zachovávati se mají následující zásady:

1. Poplatky z přívozu:

a) *Látky pro domácí průmysl a hospodářství* potřebné podrobeny budtež tarifě co možná *nejmenší.*

b) Rovněž potřebné potraviny.

c) *Věci nádhery* budtež podrobeny poplatku *nejvyššímu.*

Zásady tyto, nenastanou-li nutné důvody, zachovávány budtež při uzavírání smluv obchodních s cizozemskem.

2. Poplatky *z vývozu* budtež jak jen možno *mírně ustanoveny.*

3. Zákonodárstvím celním vydány budtež ustanovení patřičná ohledně pojištění průvozu pohra-

níčního a tržního. Spolku ponechává se vždy právo, v okolnostech mimořádných, odchylkou od výše uvedených pravidel učiniti pomíjející opatření.

Čl. 30. Výtěžek celní připadne pokladnici spolkové. Náhrady kantonům dosud placené za vykoupená cla, mýta cestní a mostní a jiné poplatky přestanou.

Výminkou obdrží kantony Uri, Grisonsko, Tessin a Wallis, s ohledem na jejich mezinárodní silnice alpské náhradu, která v uvážení veškerých poměrů takto se ustanovuje: pro Uri 80000 franků, pro Grisonsko 200000 fr., pro Tessin 200000 fr., pro Wallis 50000 fr.

Za prohazování sněhu na sv. Gotthardu obdrží kantony Uri a Tessin roční náhrady úhrnem 4000 franků, pokud silnice přes průsmyk horní nebude nahražena železnicí.

Čl. 31. Svoboda obchodů a živností v obvodu příseżného spolku se zaručuje. Vyhraženy jsou:

a) Výsady soli a prachu, spolková cla, poplatky z přiveženého vína a lihových nápojů, jakož i jiných od spolku výslovně ustanovených dání ze spotřeby dle pravidla čl. 32.

b) Opatření zdravotní policie proti epidemiím a dobytčím morům.

c) Nařízení o vykonávání obchodů a řemesel, o ukládání daně k vedení živností a užívání silnic.

Tato opatření nesmí však zásadě svobody obchodu a živnosti nijak býti na újmu.

Čl. 32. Kantony jsou oprávněny poplatky z přívozu vína a jiných líhových nápojů, v čl. 31 lit. *a* vytčených, vybírati s následujícím obmezením:

a) Vybíráním tímto nebudiž obtěžován průvoz, aniž obchod (pokud jen možno) zdržován ani jakými jinými poplatky stěžován.

b) Jestliže se předměty *pro spotřebu přivežené* z kantonu opět vyvezou, budtež poplatky při průjezdu zaplacené *bez dalších obtíží navráceny.*

c) *Pro výrobky švýcarské budiž nižší poplatek vyměřen než pro výrobky cizozemské.*

d) Dosavadní poplatky z přivezeného vína a lihových nápojů, vyrobených ve Švýcařích, nesmí se zvýšovati, ani zaváděti v kantonech, kde jich posud není.

e) Zákony a nařízení kantonů ohledně poplatků z přívozu budtež úřadu spolkovému před vykonáváním ku schválení předkládány, ať se tak zabrání, by jich nebylo nešetřeno.

Po uplynutí roku 1890 mají veškeré poplatky z přívozu, které se nyní od kantonů vybírají, jakož i podobné od jednotlivých obcí vybírané poplatky, bez náhrady přestati.

Čl. 33. Kantonům se zůstavuje, žádati výkazy o způsobilosti k vykonávání vědeckého povolání. Cestou zákonodárství spolkového bude postaráno, aby takové výkazy pro celé území spolkové bylo lze platně získati.

Čl. 34. Spolek jest oprávněn vydávati jednotná ustanovení o upotřebení dětí v továrnách a o době pracovní osob odrostlých. Rovněž jest oprávněn vydávati předpisy k ochraně dělníků proti živnostem zdraví a jistotu jejich rušícím.

Vedení agentur vystěhovaleckých a soukromná podniknutí v oboru pojišťovacím podrobeny jsou dozoru spolkovému.

Čl. 35. Zřizovati herny se zapovídá. Herny dosavadní musí se dne 31. prosince 1877 zavříti. Bylo-li od počátku roku 1871 povolení dáno neb obnoveno, prohlašuje se za neplatné. — Spolek může také ohledně loterií příhodná opatření učiniti.

Čl. 36. Pošty a telegrafy v obvodu příseżného spolku jsou záležitostí spolkovou.

Výtěžek správy poštovní a telegrafní připadne pokladně spolkové.

Tarify ustanovují se po celém příseżném spolku dle stejných a pokud jen možno nejmírnějších zásad.

Neporušitelnost poštovního a telegrafního tajemství se zaručuje.

Čl. 37. Spolek vykonává vrchní dozorství nad silnicemi a mosty, na jejichž vydržování zemi záleží.

Sumy, které dle čl. 30 naznačeným kantonům vzhledem k jejich mezinárodním silnicím alpským přísluší, budou od spolku zadrženy, jestliže kantony silnic těch v dobrém stavu neudrží.

Čl. 38. Spolku přísluší vykonávání veškerých práv v oboru mincovnictví. — Ražení peněz vychází jedině od spolku. On ustanovuje stříž a zrno mincí a vydává potřebné předpisy o sazbě cizích mincí.

Čl. 39. Spolek jest oprávněn cestou zákonodárnou dávati předpisy o vydávání a vyměňování bankovek. Však nesmí zavésti ani žádného monopolu aniž jakých právních závazků za jich přijetí.

Čl. 40. Ustanovení o míře a váze jest záležitostí spolkovou. Vykonávání dotýčných předpisů děje se od kantonů pod dozorem spolku.

Čl. 41. Vyrábění a prodávání střelného prachu v objemu příseżného spolku přísluší jedině spolku. — Tovary trhací, kterých nelze jako střelného prachu užívati, do výsady pojaty nejsou.

Čl. 42. Výdaje spolkové se zapravují: *a*) z výtěžku spolkového jmění; *b*) z výtěžku švýcarských cel pohraničných; *c*) z výtěžku správy poštovní

a telegrafické; *d)* z výtěžku pracháren; *e)* z polovice hrubého výtěžku tax přijatých od kantonů za osvobození vojenská; *f)* z příspěvků, které kantonům dle jejich způsobilosti k berním, spolkovým zákonodárstvím zvláště ustanovovány budou.

Čl. 43. Každý občan kantonální jest spolu občanem švýcarským. — Jakožto občan švýcarský může u volbách spolkových a hlasování v bydlišti svém podíl bráti, o právu k tomu náležitě se vykázav.

Usedlý občan švýcarský požívá v bydlišti svém veškerá práva občanů kantonálních a veškerá s nimi spojená práva občanů obecních. Podíl ve statcích obecných a korporačních, jakož i právo hlasovací v čistě občanských záležitostech jsou vyňaty, není-li jinak ustanoveno zákonodárstvím kantonálním.

V kantonálních a obecních záležitostech nabývá se právo hlasovací ve třech měsících po usazení. — Zákony kantonální o usazování a právo hlasovací usazených v obcích podrobeny jsou schválení spolkové rady.

Čl. 44. Žádný kanton nesmí občana kantonálního z území svého vypověděti neb jej práva občanského zbaviti.

Výminky o udělení práva občanského cizozemcům, pak ty, dle kterých Švýcar, chtěje právo občanské v cizozemsku získati, svého práva občanského se vzdáti může, upraveny budou zákonodárstvím spolkovým.

Čl. 45. Každý Švýcar má právo usaditi se v objemu území švýcarského, jeli opatřen listem domovským neb výkazem podobným. — Výminkou se může usazení těm, kteří následkem rozsudku trestního nepožívají práv a ctí občanských, buďto odepříti anebo odníti. Dále možno usazení odníti

těm, kteří opětně pro těžký přečin soudně trestáni byli, jakož i těm, kteří veřejným ústavům dobročinným stálým břemenem jsou a jejichž obec domovská neb kanton domovský přes úřední vyzvání slušné náhrady neposkytují.

V kantonech, kde zařízeno jest místní ošetřování chudých, nesmí povolení k ubytování příslušníků kantonálních spojiti se s výminkou, že oni jsou k práci spůsobilí a v jich dosavadním bydlišti kantonu domácího dosud nejsou stálým břemenem veřejných ústavů dobročinných.

Každé vypovězení z místa pro schudnutí musí od vlády kantonů, kde byl občan ubytován, schváleno a vládě domácí napřed oznámeno býti. Usedlý občan švýcarský nesmí ze strany kantonu, který k usazení svoluje, nižádným rukojemstvím nebo břemenem jakýmkoli za účelem usazení stížen býti. Také obec, kde má své bydliště, nesmí jemu ukládati jiné daně než občanům ostatním.

Zákon spolkový ustanoví pravidlo, dle kterého zapravovati se bude kancelářský poplatek za udělené povolení usaditi se.

Čl. 46. Vzhledem k poměrům práva občanského mají usedlí pravidelně práva a užívají zákonodárství své domoviny. Zákonodárství spolkové ustanoví pravidla o vykonávání zásady této, jakož i proti ukládání dvojího poplatku.

Čl. 47. Zákon spolkový ustanoví rozdíl mezi usazením a přebýváním a vydá předpisy o politických a občanských právech těch, kteří v místě pouze přebývají.

Čl. 48. Zákonem spolkovým vydají se potřebné předpisy o útratách za ošetřování a pohřbení těch nemajetných příslušníků kteréhokoli kantonu, kteří v jiném kantonu se roznemohou nebo zemrou.

Čl. 49. Svoboda vyznání a víry jest neporu

šitelna. Nikdo nesmí býti nucen k účastenství při náboženském společenstvu nebo při náboženském vyučování nebo k výkonům náboženským, aniž smí stíhán býti tresty pro náhledy náboženské.

Náboženské vychování dítek do 16 let vykonává ve smyslu výše dotčených zásad ten, kdo má nad nimi moc otcovskou neb poručenskou. Vykonávání občanských a politických práv nesmí býti žádnými předpisy neb výminkami církevními nebo náboženskými obmezeno. — Náhledy o víře nesprošťují od vykonávání občanských povinností. — Nikdo není povinen platiti daně pro zvláštní účely některého společenstva náboženského, kterému nepřísluší. Bližší vykonání této zásady vyhražuje se zákonodárství spolkovému.

Čl. 50. Volné vykonávání bohoslužby v mezích mravnosti a veřejného pořádku se zaručuje. Kantonům jakož i spolku jest vyhraženo pečovati o zachování veřejného pořádku a pokoje mezi příslušníky rozličných náboženských společenstev, jakož i učiniti opatření proti přehmatům církevních úřadů v práva občanská neb státní. — Závady z práva veřejného a soukromého, které vzniknou utvořením neb dělením náboženských společenstev, mohou jakožto stížnosti příslušným úřadům spolkovým býti k rozhodnutí podány. — Aby mohlo na území švýcarském zřízeno býti biskupství, k tomu třeba schválení spolkového.

Čl. 51. Řád jesuitský a jemu podobné společnosti nesmí se v žádném dílu Švýcar uhostiti a členům jeho se každá působnost v kostele i škole zapovídá. — Zápověď tato může se usnešením spolkovým také na jiné řády duchovní rozšířiti, byla-li by působnost jejich státu nebo míru jednotlivých vyznání nebezpečna.

Čl. 52. Zřizovati nové neb obnovovati zrušené kláštery neb řády náboženské není dovoleno.

Čl. 53. Ustanovení a osvědčení občanského stavu jest záležitostí občanských úřadů. Zákonodárství spolkové vydá o tom podrobnější předpisy, — opatření ohledně míst pohřebních přísluší občanským úřadům. Ty starají se o to, aby byl každý slušně pohřben.

Čl. 54. Právo manželství požívá ochrany spolku. Toto právo nesmí se ani z ohledů církevních neb hospodářských, ani pro dosavadní zachovalosť nebo z jiných policejních důvodů zužovati. Manželství v některém kantonu, nebo v cizozemsku dle zákonů tam platných uzavřené, uznává se v území švýcarském.

Vejitím v manželství získá paní příslušnost manželovu. — Manželstvím rodičů později následujícím stanou se děti dříve narozené legitimními. Vybírání poplatků za příjezd nevěst nebo podobných se nepřipouští.

Čl. 55. *Svoboda tisku jest zaručena.* — Proti jejímu zneužívání vydají se zákony kantonálními potřebná pravidla, která však schválení spolkové rady vyžadují. — Spolku přísluší právo vydávati trestní ustanovení proti zneužívání tisku, který směřuje proti příseženému spolku a jeho úřadům.

Čl. 56. Občané mají právo zřizovati spolky, nejsou-li jejich účel nebo prostředky proti zákonu aneb státu nebezpečny. Aby tohoto práva zneužíváno nebylo, učiní kantonální zákonodárství potřebná opatření.

Čl. 57. *Právo petiční jest zaručeno.*

Čl. 58. Nikdo nesmí býti odňat svému ústavnímu soudci, jakož *nesmí se zaváděti žádné výminečné soudy.* — Soudnictví duchovní jest odstraněno.

Čl. 59. Dlužník povinný (skutečný), jenž má ve Švýcařích bydliště, budiž k osobnímu pojednání před soudcem svého bydliště staven a jeho jmění mimo kanton, ve kterém bydlí, nesmí pro dluhy zabavováno býti. — Ohledně cizozemců vyhražují se ustanovení dotýčných úmluv státních. — Vazba pro dluhy jest odstraněna.

Čl. 60. Veškeré kantony jsou povinny, veškeré občany švýcarské v zákonodárství a řízení trestním tak považovati, jako občany vlastního kantonu.

Čl. 61. *Občanské rozsudky* v právomocnost vešlé a v jednom kantonu vynešené, *mají se vykonati v celém Švýcarsku.*

Čl. 62. Veškerá práva vystěhovací uvnitř Švýcar, jakož i přistěhovací práva občanů jednoho kantonu proti občanům kantonů jiných jsou zrušena.

Čl. 63. Vzhledem k jiným státům trvá svobodné stěhování s vyhražením vzájemnosti.

Čl. 64. Spolku přísluší zákonodárství: o způsobilosti osobní; — o veškerých na obchod se vztahujících poměrech právních (právo obligační, obchodní a směnkové); — o literárním a uměleckém vlastnictví; — o líčení soudním a právu konkursním. — Rozhodování právní zůstává kantonům s vyhražením kompetence propůjčené spolkovému soudu.

Čl. 65. Trest smrti je zrušen. — Ustanovení trestního zákona vojenského vyhražují se v době války. — Tělesné tresty jsou zapovězeny.

Čl. 66. Zákonodárství spolkové ustanovuje hranice, v kterých občan švýcarský práv svých politických zbaven býti může.

Čl. 67. Zákonodárství spolkové ustanoví pravidla o vydávání obžalovaných jednoho kantonu druhému; vydávání to místa nemá při politických neb tiskových přečinech.

Čl. 68. Vypátrání práv občanských pro bezdomovce a pravidla, jimiž by se vznikání bezdomovců zamezilo, přísluší zákonodárství spolkovému.

Čl. 69. Spolku přísluší vydávati zákony a opatření policejní proti nemocem nakažlivým a dobytčímu moru.

Čl. 70. Spolek má právo z území švýcarského vypověděti cizince, kteří vnitřní neb zevnitřní bezpečnost spolku ohrožují.

Oddělení druhé.

Úřadové spolkoví.

I. Shromáždění spolkové.

Čl. 71. S vybražením práv národa a kantonů (čl. 89 a 121) vykonává nejvyšší moc spolku shromáždění sestávající ze dvou oddělení: *A. z rady národní, B. z rady stavovské.*

A. Rada národní.

Čl. 72. Rada národní utvoří se z poslanců národa švýcarského. Vždy na 20000 duší veškerého obyvatelstva zvolí se jeden člen. — Zlomek více 10000 duší platí za 20000. — Každý kanton (a při kantonech rozdělených každá část území) volí nejméně jednoho člena.

Čl. 73. Volby do rady národní jsou přímé. Vykonávají se ve volebních okresích, které nemožno však tvořiti z dílců různých kantonů.

Čl. 74. *K volbě a hlasování oprávněn jest každý Švýcar, který z 20. roku věku svého vykročil* a dle zákonů kantonu, v kterém bydlí, z aktivního práva občanského není vyloučen. Zákonodárství spolkovému se však ustanovení jednotlivých předpisů o hlasování vyhražuje.

Čl. 75. Za člena rady národní volen býti může každý k volbě oprávněný volič světského stavu.

Čl. 76. Rada národní volí se na dobu tří let a obnovuje se vždy úplně. — Členové rady stavovské, pak členové rady spolkové a úředníci od ní zvolení nemohou být spolu členy rady národní.

Čl. 77. Členové rady stavovské, pak členové rady spolkové a úředníci od ní zvolení, nemohou být spolu členy rady národní.

Čl. 78. Rada národní volí ze středu svého pro každé řádné neb mimořádné zasedání předsedu a místopředsedu. — Ten člen, který v řádném zasedání zastával úřad předsedy, není pro řádné zasedání nejblíže příští volitelný ani co předseda ani co místopředseda. Ani nemůže tentýž člen ve dvou schůzích po sobě následujících být místopředsedou. — Předseda rozhoduje při stejném rozdělení hlasů; při volbách hlasuje jako každý jiný člen.

Čl. 79. Členové rady národní obdrží náhradu z kasy spolkové.

B. Rada stavovská.

Čl. 80. Rada spolková skládá se ze 44 poslanců, volených po dvou z každého kantonu, v dělených kantonech každý díl volí jednoho.

Čl. 81. Členové rady národní a rady stavovské nemohou současně býti členy rady spolkové.

Čl. 82. Rada spolková volí pro každé řádné a mimořádné sezení ze svého středu předsedu a místopředsedu. — Z poslanců kantonu, z kterého pro řádné sezení volen byl předseda, nemůže pro řádné sezení nejblíže příští volen býti ani předseda ani místopředseda. — Poslancové jednoho a téhož kantonu nemohou býti ve dvou po sobě následujících řádných sezeních za místopředsedu voleni. — Předseda rozhoduje při stejném rozdělení hlasů; při volbách hlasuje jako každý jiný člen.

Čl. 83. Členové rady stavovské obdrží náhradu z kasy spolkové.

C. **Práva spolkového shromáždění.**

Čl. 84. Rada národní a rada stavovská pracují o předmětech, které dle obsahu přítomné ústavy přísluší do kompetence spolku a nikoliv úřadům spolkovým.

Čl. 85. Předměty, které do oboru působnosti obou rad přísluší, jsou zvláště tyto:

1. Zákony o organisaci a o spůsobu volení úřadů spolkových.

2. Zákony a usnešení o předmětech, k jichžto upravení spolek dle pravidel ústavy spolkové jest oprávněn.

3. Platy a náhrady členům úřadů spolkových a kanceláře spolkové; zřizování stálého úřednictva a ustanovování služného.

4. Volba rady spolkové, soudu spolkového, kancléře a generála armády spolkové. — Zákonodárství spolkovému se vyhražuje, aby předsevzetí a schválení ostatních voleb propůjčilo se spolkovému shromáždění.

5. Úmluvy a smlouvy s cizozemskem, jakož i schvalování smluv kantonů, jež uzavrou mezi sebou neb cizozemskem. — Takové smlouvy kantonů dojdou jen tenkráte před shromáždění spolkové, činí-li rada spolková neb jiný kanton námitky.

6. Opatření pro zevnější bezpečnost, pro zachování neutrality a neodvislosti švýcarské, vypovídání války a uzavírání míru.

7. Rukojemství ústav a území kantonů; prostředkování následkem rukojemství; opatření vnitřní bezpečnosti, zachování pokoje a pořádku: amnestie a udílení milosti.

8. Opatření k vykonávání spolkové ústavy, rukojemství ústav kantonálních za účelem plnění povinností spolkových.

9. Opatření v armádě spolkové.

10. Sestavování ročních rozpočtů, schvalování účtů spolkových a půjček.

11. Vrchní dozorství nad správou spolkovou a vykonávání spravedlnosti.

12. Stížnosti proti rozhodnutí rady spolkové a spory administrativní (čl. 113).

13. Spory o kompetenci mezi úřady spolkovými.

14. Revise ústavy spolkové.

Čl. 86. Obě rady shromažďují se ročně jednou k řádnému sezení v den podle pravidla ustanovený. — Mimořádně se svolávají usnešením rady spolkové, nebo žádá-li to čtvrtina rady národní nebo pět kantonů.

Čl. 87. Aby se platně jednati mohlo, vyžaduje se přítomnost nadpoloviční většiny v obou radách.

Čl. 88. V radě národní i stavovské rozhoduje nadpoloviční většina hlasujících.

Čl. 89. Zákony a usnešení spolkové vyžadují souhlasu obou rad. — Zákonové spolkoví jakož i všeobecně závažná usnešení spolková, jež nejsou nutné povahy, mají se mimo to buď ke schválení nebo zavržení předložiti národu, žádá-li to 30.000 k volbě oprávněných občanů švýcarských neb osm kantonů.

Čl. 90. Zákonodárství spolkové učiní opatření ohledně formy a lhůty takového národního hlasování.

Čl. 91. Členové obou rad hlasují bez instrukce.

Čl. 92. Každá rada jedná odděleně. Při volbách (čl. 85 čís. 4), při vykonávání práva milosti a

při rozhodování sporu o kompetenci (článek 85. č. 13) sloučí se obě rady k společnému jednání, v čele mající předsedu rady národní; při tom nadpoloviční většina hlasujících členů obou rad rozhodne.

Čl. 93. Každé z obou rad a každému členu jejich přisluší právo návrhy podávati (iniciativa). — Stejné právo mohou vykonávati kantony prostředkem korespondence.

Čl. 94. Zasedání obou rad jsou z pravidla veřejná.

II. Rada spolková.

Čl. 95. Rada spolková jest nejvyšším vykonávacím a řídícím úřadem spolku a sestává ze sedmi členů.

Čl. 96. Členy rady spolkové jmenuje shromáždění spolkové ze všech občanů švýcarských, kteří jsou volitelni do rady národní na dobu tří let. Z jednoho kantonu smí být volen jen jeden člen. — Obnovuje-li se rada národní, úplna, obnoví se rovněž rada spolková. — Místa před touto lhůtou uprázdněná shromáždění spolkové ve schůzi nejbliže příští obsazuje na zbývající dobu úřední.

Čl. 97. Členové rady spolkové nesmějí ani ve službě spolku ani ve službě kantonů úřady zastávati neb jinou živnost provozovati.

Čl. 98. Radě spolkové předsedá spolkový předseda, kterého i s místopředsedou na jeden rok volí sloučené rady ze svých členů. — Odstupující předseda není v roce následujícím volitelný ani co předseda ani co místopředseda. Žádný člen nemá ve dvou po sobě následujících letech zastávati úřad místopředsedy.

Čl. 99. Předseda spolkový, jakož i ostatní

členové rady spolkové berou roční plat z kasy spolkové.

Čl. 100. Aby se v radě spolkové platně usnášeti mohlo, musí být nejméně čtyři členové přítomni.

Čl. 101. Členové rady spolkové požívají v jednáních obou rad spolkových hlasu poradního a mají právo návrhy činiti o předmětech v poradě se nalézajících.

Čl. 102. Rada spolková má v mezích přítomné ústavy zvláště následující práva a povinnosti:

1. Řídí spolkové záležitosti dle zákonů a usnešení spolkových.

2. Bdí nad zachováváním ústavy, zákonů a usnešení jakož i předpisů a úmluv spolkových a vykonává je ze své vůle nebo i na podanou stížnost, nepřisluší-li posouzení takových rekursů dle čl. 113. spolkovému soudu.

3. Bdí nad rukojemstvím ústav kantonálních.

4. Navrhuje spolkovému shromáždění zákony a usnešení a provází dobrozdáním návrhy, které od rad spolkových neb kantonů docházejí.

5. Vykonává zákony a usnešení spolková, rozsudky soudu spolkového, jakož i narovnání a výroky soudů smírčích o sporech jednotlivých kantonů.

6. Vykonává veškeré volby, které nepřisluší ani shromáždění, ani soudu spolkovému neb jiným úřadům.

7. Zkouší a schvaluje smlouvy mezi jednotlivými kantony neb s cizozemskem uzavřené.

8. Chrání důležitosti spolku proti cizině, jakož i jeho mezinárodní poměry a obstarává zevnější záležitosti vůbec.

9. Bdí nad zevnější bezpečností, nad zachováním neodvislosti a neutrálnosti spolkové.

10. Stará se o vnitřní bezpečnost spolku a hájí pokoj a pořádek.

11. Nastane-li nutná potřeba, je spolková rada oprávněna, nejsou-li obě rady shromážděny, s vyhražením, že bezodkladně svolá spolkové shromáždění, opatřiti vojenskou hotovost, nepřevyšuje-li počet vojska 2000 mužů a netrvá-li potřeba jeho déle tří neděl.

12. Obstarává spolkové vojenství a veškeré odvětví správy, které spolku přisluší.

13. Zkouší zákony a nařízení kantonů, které její schválení vyžadují, bdí nad kantonální správou, pokud dozoru jejímu jest podrobena.

14. Obstarává správu financí spolkových, navrhuje rozpočet a sestavuje účty o příjmech a vydáních spolkových.

15. Dohlíží k působení úředníků a služebníků správy spolkové.

16. Skládá účet ze svého činění v každém řádném sezení spolkového shromáždění, podává zprávu o vnitřním a zevnitřním stavu příseženého spolku a odporoučí mu opatření, která směřují k povznešení společného blaha. K žádosti spolkového shromáždění neb některého odboru podá rada spolková příslušné zprávy.

Čl. 103. Práce rady spolkové dělí se dle departementů mezi jednotlivé členy. Rozdělení toto čelí jedině k tomu, aby se zkoušení a obstarávání záležitostí usnadnilo; každé však rozhodování vydá rada spolková co úřad.

Čl. 104. Rada spolková a její odbory mají právo pro zvláštní záležitosti užiti znalců.

III. Kancelář spolková.

Čl. 105. Kancelář spolková, kterou řídí kancléř, obstarává práce kancelářské při spolkovém shromáždění a při radě spolkové.

Kancléře volí spolkové shromáždění na tři léta současně s radou spolkovou. Kancelář spolková podřízena jest dozorství rady spolkové.

Bližší organisace kanceláře spolkové přisluší zákonodárství spolkovému.

IV. Organisace a práva spolkového soudu.

Čl. 106. K vykonávání spravedlnosti, pokud přisluší do oboru spolku, zřízen bude soud spolkový. — K posuzování trestních případů (čl. 112) zřídí se porota.

Čl. 107. Členy soudu spolkového a náhradníky volí spolkové shromáždění. *Při volbě budiž vzat ohled na to, aby dostalo se zastoupení všem národnostem.*

Zákon ustanoví organisaci soudu spolkového a jeho oddělení, počet členů a náhradníků, dobu úřadování a služné.

Čl. 108. Do soudu spolkového jmenován býti může každý Švýcar, který jest volitelný do rady národní. — Členové spolkového shromáždění a rady spolkové, jakož úředníci od úřadů těchto volení nemohou být zároveň členy soudu spolkového. — Členové soudu spolkového nesmějí žádný jiný úřad ani spolku ani kantonům zastávati neb jinou živnost provozovati.

Čl. 109. Soud spolkový ustanoví svoji kancelář.

Čl. 110. Soud spolkový posuzuje spory civilního práva: 1. Mezi spolkem a kantony. 2. Mezi

spolkem ze strany jedné a korporacemi a soukromníky ze strany druhé, má-li sporný předmět důležitost pro ustanovení zákonodárství spolkového a jsou-li korporace neb soukromníci žalobníky. 3. Mezi kantony. 4. Mezi kantony ze strany jedné a korporacemi a soukromníky ze strany druhé, je-li sporná věc pro zákonodárství spolkové důležita a jedna strana to žádá.

Soud spolkový rozhoduje dále závady ohledně bezdomovců, jakož i občanské spory mezi obcemi různých kantonů.

Čl. 111. Soud spolkový jest povinen posuzování případů jiných na se bráti, je-li žádán od obou stran a má-li sporná věc důležitost pro zákonodárství spolkové.

Čl. 112. Soud spolkový rozhoduje přibera k tomu porotce, kteří o otázce činu se vyjádří, v těchto trestních případech: 1. O velezrádě proti přísežnému spolku, zbouření a násilí proti úřadům spolkovým. 2. O zločinech a přečinech proti mezinárodnímu právu. 3. O politických zločinech a přečinech, které jsou příčinou či následkem nepokojů, vymáhajících ozbrojené zakročení spolku. 4. V případech, ve kterých od úřadů spolkových odevzdáni jsou k trestnímu vyšetření úředníci jmenovaní.

Čl. 113. Soud spolkový rozhoduje mimo to: 1. O zápletkách kompetence mezi úřady spolkovými ze strany jedné a úřady kantonálními ze strany druhé. 2. O sporech státoprávních mezi kantony. 3. O stížnostech na porušení ústavních práv občanských, jakož i o stížnostech ze strany soukromníků na porušení úmluv státních a konkordátů.

Vyhraženy jsou spory administrativní, o kterých zákonodárství spolkové ustanoví.

Ve veškerých těchto případech jsou soudu spolkovému pravidlem zákony a usnešení spolkem vydaná, pak schválené státní úmluvy.

Čl. 114. Zákonodárství spolkovému se ponechává, mimo záležitosti v čl. 110, 112 a 113 uvedené, ještě jiné případy ke kompetenci soudu spolkového přiřknouti a zvláště práva ustanoviti, která jemu po vydání zákonů spolkových v čl. 64 naznačených za účelem jednotného užívání jejich budou přenešena.

V. Rozličná ustanovení.

Čl. 115. Všecko, co se vztahuje k sídlu úřadů spolkových, jest předmětem zákonodárství spolkového.

Čl. 116. Tři hlavní řeči švýcarské, německá, francouzská a italská jsou národními řečmi spolku.

Čl. 117. Úředníci spolkoví jsou za své působení odpovědni. Zákon spolkový ustanoví blíže o této odpovědnosti.

Oddělení třetí.

Revise ústavy spolkové.

Čl. 118. Ústava spolková může vždy být revidována.

Čl. 119. Revise stane se cestou zákonodárství spolkového.

Čl. 120. Usnese-li se jedno oddělení spolkového shromáždění o revisi a druhé nesouhlasí, nebo žádá-li 50000 švýcarských občanů k volbě oprávněných revisi spolkové ústavy, musí se v jednom i druhém případě otázka, má-li se vykonati revise čili nic, předložiti k hlasování

národu švýcarskému. Vysloví-li se pro jeden z těchto případů většina hlasujících občanů švýcarských, budtež obě rady znova zvoleny, aby revisi vyřídily.

Čl. 121. Revidovaná ústava vejde v moc, je-li od většiny hlasujících občanů a od většiny kantonů přijata. — Při vyšetřování většiny kantonů čítá se hlas polokantonů za půl hlasu. Za výsledek o hlasování lidu v každém kantonu platí jeho listina hlasovací.

Švýcarsko obsahuje 752 čtver. mil a 2669095 obyvatelů.

Znak švýcarský jest bílý kříž v červeném štítu.

Heslo švýcarské: *Pro vlast a svobodu.*

II. Zřízení obecní, kantonální a spolkové.

Kdybys, milý krajane, řekl, že znáš mnohá zastupitelstva i korporace, které sice smějí něco chtít, avšak nemají práva provésti, co chtějí, — že znáš mnohé úřady bez moci i exekutivy: upadneš u každého praktického občana švýcarského v podezření, že jsi nepříčetným. V zemi tak rozhodně samosprávné, ve které jest velkou živou pravdou, že *veškerá moc vychází z lidu* — tam spočívá autorita všech úřadů na snadné a silné exekutivě.

Každá obec jsouc v celé zprávě své *svrchovanou* (Territorialhoheit), samostatnou a svéprávnou, nikomu zodpovědnou, tvoří žulový základ k svobodám, neodvislosti a svrchovanosti zemské.

V celém světě není na tak malém území tolik různých řádů, institucí a ústav jako ve Švýcařích.

Různé pojmenování, různá působnost a kompetence úřadů obecních a krajských, různé zákony politické, školní a soudní, rozdílné v podstatě i vykonávání: to vše podobá se neobyčejnému stroji, jehožto *souvislost sice těžko pochopiti, jehož dobrý účinek však na první pohled seznati možno.*

Do těsného rámce vše to opatrně vtěsnáno obsahuje tři hlavní tepny, které s žilami pobočními souvisí, vzájemně životní rovnováhu udržujíce:

I. Obec a) politická, *b*) školní, *c*) farní.

Obcí ve Švýcarsku jest 3071 a sice: německých 1707, francouzských 947, italských 292, romanských 123.

Z obcí skládají se okresy: soudní, správní, volební a na mnoze notariátní.

II. Kanton s různými odbory správními tvoří svrchovanou vládu krajskou.

III. Spolkové shromáždění jest krovem státu švýcarského.

Zřizování a působení úřadů těchto jest ač různé, přece přirozené a lahodné jako barvy duhové.

Tvůrce všech těchto úřadů, zastupitelstev, sněmů a hodnostářů jest volební osudí a silou životní samospráva.

Volby se konají: 1. V obcích, a sice volby kněží, učitelů, písařů, místodržitelů okresních, smírčích soudců, porotců.

2. V kantonech — volby velké rady (vlády krajské), vládní rady, vrchního soudu (civilního i trestního), soudu obchodního, krajské poroty, státního zástupce, notáře.

3. Ve spolkovém shromáždění volby rady spolkové (ministerstva), soudu spolkového a velitelů vojska.

Avšak i volby jsou na různých základech:

kdežto v jednom kantonu volí se z 500 obyvatelů jeden na tři léta, volí se v kantonu sousedním z 1000 obyvatelů jeden a jen na rok.

Kdežto v jednom kantonu advokátem může být kdokoli, předpisuje se v kantonu druhém již legitimace úřední, v jiném koncese bez zkoušek a zase v jiném vyžaduje se jistá praxe soudní.

I svobodomyslnost, o kterou nyní v různých zemích tolik hádek se vede, jest velmi různá; v jednom kantonu vláda krajská mládeži méně než 18 let staré zapovídá kouřiti; kanton jiný zas dovoluje zřizovati veřejné herny. — Svéprávnosti občanské nabývá občan v jednom kantonu stářím 18, jinde 20 a zase jinde 22—24—25 let.

O jednotných zákonech soudních ovšem ve Švýcařích není řeči. Řádu soudního, zákonů o právech soukromých s platností pro celou zem rovněž není.

V některých kantonech (Zeneva, Bern, Waadt, Tessin, Neuchatel, Wallis) platí *Code civil*, v některých jiných kantonech (Lucern, Solothurn, Aargau, Curych) platí více právo německé.

V celém německém Švýcarsku není úplného zákona obchodního a v kantonech francouzských je částečně normou *Code du commerce* a přece bezpečnost v obchodu jeví se největší.

Hlavní ráz švýcarského soudnictví jest rychlost, spolehlivost a jednoduchost.

Právo hypotekární proti našemu jest na pohled primitivní. Takovými deskami zemskými Švýcarsko nemůže se honositi jako my. Když desky naše bedlivou rukou byly psány, Švýcarsko chovalo hypotéku země v prsou synů svých.

V každém kantonu, který jest v oboru veškeré justice souverenně zákonodárný, jsou různá usta-

novení, usnešení a výroky, které jsouce doplněny nebo v soustavu snešeny tvoří jaksi řády soudní.

V některých kantonech trestního zákona vůbec není a jejich nynější zřízení není starým našim župám nepodobné.

Nová revidovaná ústava vytkla si ovšem za účel, působiti k jednotnosti zákonů soudních, zejmena práva obligačního, hypotekárního a výkonů soudních, avšak na jednotný zákonník občanský a trestní pro celé Švýcarsko se při známé konservativnosti některých kantonů přece odvážiti nemohla.

Též novoty dotčené, ač jistou prospěšnost jim upříti nelze, budou sotva na první zaklepání přes práh některých kantonů, zvláště tak zvaných prakantonů puštěny.

Mám-li krajanům poskytnouti jakýs takýs obraz samosprávy švýcarské, vtěsnám ústrojí správy veřejné dvou kantonů: *Curychu a Lucernu* — které zaměstnáním, povahou i polohou značně se různí — do souvislého rámce.

Kdežto Curyšsko čerpá z ohromného průmyslu velké bohatství, instituce, úřady, soudy a školy své skvostně dotujíc: Lucernsko výhradně zemědělské jsouc k chovu dobytka poukázáno, musí dle menších příjmů svých správu svou vykonávati a poukazuje úředníky na pouhé poplatky (Sporteln).

Kanton curyšský.

I. Statistické a ústavní základy.

Kanton tento zaujímá 31 čtver. mil a čítá 284.000 obyvatelů, z kterých 92% je protestantů a 6% katolíků. Převládající průmysl jest hedvábnický a bavlnický.

Kanton má 199 obcí, 51 volebních okresů, 32 notariátních a 11 okresů soudních.

Státní moc vykonávají přímo občané a nepřímo úřady a úředníci od nich zvolení. Zákonodárství pochází z lidu (hlasování osudím — referendum) za spolupůsobení rady kantonální.

Hlasování lidu podrobeny jsou: 1. Veškeré změny ústavy, 2. zákony, 3. konkordáty (úmluvy), 4. usnešení kantonální o důležitých předmětech.

Každý občan může u rady kantonální žádati za vydání, změnu nebo zrušení zákona.

Je-li žádost taková (iniciativa) podporována třetinou členů rady kantonální nebo 5000 k hlasování oprávněných, musí býti předložena lidu k rozhodnutí.

Lid volí přímo: členy rady kantonální, rady vládní, členy rad okresních, rad obecních, soudů okresních a soudů krajských; mimo to zemské písaře (notáře), úředníky obecní, smírčí soudce. Rovněž porotníky, učitele, duchovní, opatrovníky a j.

II. Úřadové soudní.

Více než dvou stolic (instancí) vůbec není; pro jisté spory (bagatelní, obchodní a porotní) *je pouze jedna instance.*

Dle objemu působnosti jsou nejdůležitější soudní úřady: okresní soud, jakožto první instance v řádném procesu; presidenti okresních soudů jakožto první instance v stručném řízení, a civilní oddělení vrchního soudu (kantonálního) pro appelace a stížnosti, jakožto druhá a poslední instance.

1. Vrchní soud sestává z 12 na 6 let volených a 5000 franky ročně placených soudců, a ze společného soudu s odborem civilním, trestním a

komory obžalovací. Dozorství vykonává rada kantonální.

Do odboru *I. civilního* vrchního soudu přisluší:

1. Odvolání proti rozsudkům soudů okresních.
2. Stížnosti proti usnešením soudů okresních.
3. Stížnosti proti opatření okresních soudních presidentů, vždy do výše ceny sporné 20000 franků.
4. Případy soudní ve věcech nesporných, které dle zákona vrchnímu soudu přisluší.

Do odboru *II. trestního* přisluší:

1. Posouzení v první a poslední instanci zločinů.
2. Odvolání proti trestním rozsudkům soudů okresních.
3. Žádosti o revisi neb nulitu v moc právní vešlých rozsudků.
4. Stížnosti o jednání okresních soudů, jich presidentů a soudců vyšetřovacích ve věcech trestních.

III. Komoře obžalovací přisluší: Rozhodovati o předběžné obžalobě státního zástupce, zahajovat obžaloby a vyslýchat obžalovaného o vině neb nevině.

Zločince, kteří se přiznají, přikáže komora kriminálnímu odboru, ty, kteří se nepřiznají, příslušné porotě.

Vrchnímu soudu společnému přisluší pak řízení soudní, odborům nepřikázané.

2. Soud obchodní sestává z 15 neplacených kupeckých soudců a 2 členů vrchního zemského soudu.

Z kupeckých soudců může každá strana dva bez udání důvodů odmítnouti.

Na lavici soudcovské zasedají 2 členové vrchního soudu a 5 soudců kupeckých.

Proti rozsudkům soudu obchodního nelze se odvolati (inappellabel).

Vedle soudu obchodního stojí také soud smírčí, který, žádají-li to strany, rozhoduje pře obchodní ceny výše 500 franků. — Soud takový sestává z 1 člena vrchního soudu a 4 soudců kupeckých.

3. Soud porotní sestává z předsedy (člena vrchního soudu), 2 soudců a 12 porotců.

Proti rozsudku nelze se odvolati.

4. Státní zastupitelství: 1 státní zástupce (služné 3200 franků a 800 franků náhrady za fiskální procesy).

1 substitut (služné 2400 franků a stejná náhrada).

Kompetence obou je stejná.

*5. Soud okresní.**) Soudů okresních jest 11, vždy o 5 členech, z kterých vždy tři při řízení zasedají; ale jedná-li se o rozsudky, z kterých se odvolati nelze, neb o apelace, zasedá pět soudců. Roční služné obnáší 600 až 2200 franků.

Řízení v Curychu a Winterthuru 3—4, na venku 1 týdně. Aktuar se nazývá písařem okresního soudu, má účastenství v hlasování a je členem nejvíce rozhodujícím.

Soud okresní sestává z odborů: 1. civilního, 2. trestního, 3. soudu pro záležitosti nesporné.

Vedle působnosti ze samého jména se jevící přisluší soudu rozhodovati o rekursech proti daním a míti dozor na podřízené soudy.

6. Presidenti okresních soudů. Jest jich 11. Oni udělují dvakrát týdně (v nutných případech v bytu) rady.

---

*) Ve Švýcařích jest soud okresní druhou instancí soudu krajského. Tento jest jaksi soudem místním.

Přisluší jim rozhodovati u věcech sumárních, bez ohledu na cenu; přisluší jim tedy:

1. ochrana majetku, vlastnictví, obstávky, deposice věcí neb ceny;
2. rozhodovati o exekucích;
3. rozhodovati o věcech konkursních;
4. předběžně vyšetřovati záležitosti okresním soudům přiřknuté;
5. vyřizovati věci nesporné.

Instance odvolací: vrchní soud.

7. Krajští soudové. Těch jest 51. Schůze odbývají se jednou za měsíc.

Rozhodují ve věcech *civilních:*

1. platně *bez odvolání*, nepřesahuje-li sporná věc ceny 50 fr.;
2. jakožto první instance, nepřesahuje-li sporná věc cenu 250 fr.

U věcech trestních vyřizují v první stolici:

1. uražení na cti (nikoliv tiskem spáchané);
2. menší přestupky proti vlastnictví;
3. veškeré policejní přestupky, na které zákon ukládá 10 dní vězení neb 100 franků pokuty.

Advokáti se jen tenkrát připouštějí, když strana v okresu nebydlí.

8. Smírčí soudcové. V každé obci jest jeden smírčí soudce. Před soudním jednáním ve sporech civilních a přestupcích proti bezpečnosti cti (s vyloučením přestupků tiskových) předcházeti má jednání smírčí (Sühnverfahren) před smírčím soudem.

Cíl ústního jednání jest: ustoupení neb uznání žaloby, vyrovnání nebo poukázání k soudu. Strany mimo volební okres bydlící mohou užiti jednání písemního.

Vyrovnání, ustoupení od obžaloby neb její uznání má právní moc soudního rozsudku.

III. Úřadové správní.

1. Vládní rada

sestává ze 7 lidem volených a 5000 franky ročně placených členů, kteří jsou řediteli odborů: 1. vnitra, 2. práva a policie, 3. financí, 4. vojska, 5. školství, 6. veřejných prací, 7. zdravotnictví a věznictví.

Aktuár nazývá se „státním písařem“. Mimo to jeden státní archivář a pro každý odbor tajemník. Pro pojištění proti ohni a pro přijímání poplatků je zvláštní tajemník.

Vládní rada rozhoduje v plném zasedání: předlohy a porady o zákonech a usnešeních rady kantonální; vyhlášení zákonů lidem schválených a vyhlášky o jejich vykonávání, spojení s ostatními kantony a spolkem, v poslední instanci správní rozepře.

Mimo to jest *plenum* vládní rady druhou instancí v rozhodnutích od jednotlivých ředitelstev výše dotčených 7 odborů vládních.

Ředitelstvu vnitra přísluší: Návrhy v záležitostech kultu; v právech kantonálních, občanských; ve sporech o příslušenství ve správě obecní; vypisování a rozdělování daní; udílení příspěvků obcím; rekursy v chudinství; důležitá opatření k zvelebení polního hospodářství, obchodů a řemesel; povolování spolků akcijních.

Ředitelstvu vnitra jest přidělena komise pro: 1. obchod, 2. továrnictví a 3. řemesla, čítající 12 znalců, z kterých utvoří se 3 sekce.

Ředitelstvu práva i policie přísluší: A. V oboru právním: návrhy z oboru poručnictví, kuratelství, pozůstalosti a siročenství, předměty práva trestního, zejmena: vydávání zločinců, náhrady za bezdůvodné zatčení, návrhy o žádostech z milosti,

rozhodnutí o vykonání rozsudků trestních; opatření o vadách povahy státoprávní s kantony ostatními, spolkem neb cizozemskem.

B. Z oboru policejního přisluší ředitelstvu návrhy o povolení k pobytu politickým uprchlíkům, nařízení vzhledem k bezpečnosti v obchodu, průmyslu, míře a váze.

Ředitelstvu financí přisluší: péče o státní (kantonální) rozpočet půjčky, prodeje nemovitostí; koncese k dolování; monopol solní; smlouvy o dodávání státu, nepřevyšuje-li cena 1000 franků, poplatky z pozůstalostí a ukládání trestů.

2. Úřadové okresní.

Těchto jest 11 v kantonu curyšském; sestávají ze 3 nebo 5 od lidu volených a ročně 400 až 1000 franků placených členů.

Předseda rady okresní jmenuje se *místodržitel*, služné 2000—3200 franků, aktuar sluje „písař okresní rady".

1. Místodržiteli přisluší: vykonávání usnešení vládní rady, hájení bezpečnosti, poučování obecních rad, vykonávání policie místní; dozorství ke komunikacím, vybírání daní; předběžné vyšetřování porotních případů trestních; vykonávání rozsudků, které nepřisluší porotě.

2. Radě okresní přisluší: rozhodování sporů povahy správní v první stolici, rozhodování v záležitostech poručenských v druhé stolici, (první stolice rada obecní), dozor k obcím a správě jmění obecního.

Při každé radě okresní jest mimo to samosprávný obor pro církevní a školní záležitosti.

3. Úřadové obecní.

Obce jsou úplně samostatné v oboru místní

správy, ústavů, nadací a statků, a v oboru veřejné správy (bezpečnost, policie) jsou orgány státními.

Obecní hromady rozhodují o správě jmění obecního, o daních, rozpočtech a účtech obecních.

Hromady takové nejsou však ještě zastupitelstva, nýbrž souhrn všech k volbě oprávněných občanů.

V každé ze 199 obcí kantonů curyšského jest *rada obecní* sestávající z 5—13 členů. Ve větších (městských) obcích jest pro poručnictví zvláštní výbor s příjmím „úřad sirotčenský“. Takové (větší) obce mají pro policii z rady městské voleného presidenta policejního. Aktuar rady obecní jmenuje se „písařem radním“.

Působnost rady obecní obsahuje: upravování návrhů pro hromadu obecní; vykonávání jejích usnešení; policii místní; vydávání různých legitimací svým příslušníkům; vykonávání zákonů občanských.

Starosta rady obecní (Gemeindeamman) nemusí býti členem rady obecní a soustřeďuje v sobě dvojí působnost; *a)* jakožto podřízený úředník místodržitele (okresního); *b)* jakožto podřízený úředník soudů (okresního a vrchního), rozkazy těchto úřadů vykonávaje. Je to jaksi exekutivní orgán, vykonávající jednak správní, jednak soudní záležitosti, dražby, obstávky, zájem a p.

Volen jest na jeden rok a musí v rukojemství bezvadné působnosti 5000—16000 franků složiti.

Z práva hypotekárního uvádíme, že přenešení práva vlastnického a práva zástavního podrobeno je trojímu výkonu: 1. zanešení do deníku; 2. podepsání listiny; 3. dodání k rukoum věřitelovým.

Dluhů hypotečních bylo roku 1871 v kantonu curyšském 329 milionů franků.

Pojistné proti ohni obnášelo 415 milionů.

Rejstříky obchodní (Ragionenbücher) vedou

se s velkou přísností. Každý, kdo provozuje obchod s kapitálem 1500 franků, jest povinen k zápisu. Pokuty za opomenutí obnášejí až do 900 franků.

Každému lze do rejstříku nahlédnouti za poplatek 30 cent.

Sensálů jest 21 na čtyři roky patentovaných, kteří musí složit kauci 18000 franků.

Trest disciplinární obnáší 1200 franků.

Půhon soudní různí se dle své povahy: hypotekární, movité, směnkové, naturální a p.

Nejobyčejněji vykoná se půhon starostou obecním (Gemeindeamman). Rekursy proti zařízením starostovým jdou k okresnímu soudu v první a k vrchnímu soudu v druhé instanci.

Notářství t. j. úřadů pro ověření spisů není. Rovněž není notářství spojeno s advokacií.

Notářských kancelářů je sice v kantonu curyšském 32, avšak náčelníci jejich — příjmím zemští písařové (Landschreiber) — obstarávají díl agendy soudní. Vedou gruntovní knihy; u nich uzavírají se smlouvy s těmito výkony souvislé, působí při konkursech atd.

Zemští písařové volí se od lidu na 3 leta, s kaucí 8000—16000 franků.

Advokacie není v kantonu tomto úřadem, nýbrž patentovaným povolením. Každý, kdo vyhoví zákonitým podmínkám, obdrží doživotní povolení (lebenslängliches Fürsprecherpatent) a smí i v jiných kantonech advokacii vykonávati, dovolí-li to dotyční úřadové.

Podmínky k dosažení advokacie jsou: Občanské právo, zkouška ústní a písemní při vrchním soudu vykonaná, přísaha a složení kauce buď realní nebo peněžité. Advokáti slují „mluvčí kantonální“ (Kantonalfürsprech).

Tarif poplatkový spočívá pouze v praxi; platí

se: za hájení (plädoyer) před vrchním soudem 30 fr., před okresním soudem 20 fr. Je-li materiál spisů obšírný, platí se o 5, 10, 20 fr. více. Za porady (konsultace): 2—5 fr.

Poplatky za inkasso: do 1000 fr. 1%, u vyšších $^1/_2$ %, okolo a přes 10000 fr. $^1/_3$—$^1/_4$ %.

Soudní prázdniny, trvající v letě 5 neděl, vyhlašují se od vrchního soudu v úředních listech. Každý soud však má mimo to právo, vyhlásiti v podzimku 14denní prázdniny.

Přísaha má dle řádu curyšského pouze místo při žalobách o otcovství *ze strany žalovatelčiny.* Přísahá, že od třístého do stoosmdesátého dne před slehnutím tělesně obcovala s obžalovaným a s nikým jiným.

Kanton lucernský.

Obsahuje $27^1/_4$□ míle a 132338 obyvatelů, z kterých jest 128338 katolíků a 3823 protestantů.

Kantonální město Lucern má 14325 duší.

Obyvatelstvo zaměstnává se v celém kantonu nejvíce hospodářstvím.

Kanton jest rozdělen na 5 úřadů, 109 politických obcí, majících státní právomocnost a vlastní samosprávu, 77 obcí církevních, 55 okrsků volebních, 19 krajů soudních a 92 krajů smírčích.

Svrchovanost (suverenitu) vykonává lid dílem přímo sám, dílem svými volenými zástupci.

Hlasování lidu podrobeny jsou: změny ústavy (povinné referendum), veškeré zákony, státní úmluvy, finanční operace a p.

Žádá li třetina členů velké rady nebo 4000 občanů písemně u vládní rady, musí se vládní zařízení podrobiti hlasování lidu. K zavržení třeba

jest absolutní většiny hlasujících, kterých musí býti 13000, jinak nabude zařízení moci právní.

Lid suverenní může také velkou radu před uplynutím doby úřední odvolati, žádá-li toho 5000 k volbě oprávněných občanů, jichž podpisy musí býti dle obcí srovnány a ověřeny.

Mimo to vykonává lid svrchovanost přímou volbou: velké rady (na 1000 duší jeden člen), obecní rady, zastupitelstva a správy, korporací, soudů obecních, smírčích, učitelů, duchovních, kostelníků a organistů.

Organisace úřadů.

I. Úřadové zákonodární a dozorčí.

Velká rada sestávající ze 136 členů přímo ve 55 volebních okresích volených vykonává svrchovanost s vyhražením moci zákonodární a dozorní lidu přislušící.

Velké radě přisluší rozpočet a účty státní (kantonální) a podání zprávy každé dva roky o správě státní, spravedlnosti, vykonávání voleb a udílení milosti.

Velká rada shromáždí se každý rok třikrát k řádným a veřejným sezením, totiž: první pondělí v březnu, poslední pondělí v květnu a prosinci.

Mimořádní velkou radu svolati může rada vládní nebo 20 členů.

II. Úřadové soudní.

Pro spory jsou *pouze dvě instance* a pro spory menší *dokonce pouze jedna.*

1. Vrchní soud sestává z 9 na čtyry roky volených členů, kteří každý rok ze svého středu volí komisi právní, trestní a komoru obžalovací, vždy o třech členech.

Celkový soud (Gesammtgericht) shromáždí se každý úterý ve 14 dnech, prázdniny letní — 6 neděl — vyjímaje.

Tento soud jest: appelačním soudem pro spory, jichž cena 215 franků přesahuje neb na penize uvedena býti nemůže; směnkovým soudem výše 300 franků; trestním soudem a druhou stolicí, převyšuje-li trest 30 franků pokuty neb 10 dní vězení neb apeluje-li státní zástupce.

Mimo to je týž soud kasačním soudem a soudem k podání rekursů proti soudům podřízeným a jich úředníkům.

Konečně připouští vrchní soud revisi, vykonává rehabilitaci ztracené cti občanské, vede vrchní dozor k soudům podřízeným a přihlíží k veškerému soudnictví v kantonu.

2. *Justiční komise* vrchního soudu je stálým jeho výborem pro běžné vykonávání jeho pravomocnosti, v nutných případech věci objemu menšího rozhodujíc.

3. *Trestní a obžalovací komora* vrchního soudu vede dozor k vykonávání práva trestního, rozhoduje o zařízení nižších úřadů a dává svolení k obžalobě.

4. *Soud trestní* sestává z 5 na čtyry léta volených členů, vyřizuje trestní případy v první stolici od komory obžalovací jemu dodané.

5. *Státní zastupitelství* přihlíží mimo své působení k vedení vyšetřovacího procesu.

6. *Úřad pro výslechy* (Verhöramt). Vyšetřovací soudce pro celý kanton doplňuje vyšetřování jemu od komory trestní neb obžalovací dodané.

7. *Úřední místodržitel* jest náčelníkem úřadů (okresních), kterých jest v kantonu pět.

Působnost soudní: návrhy k obžalobě v pří-

padech policejních; posouzení je-li případ povahy policejní nebo kriminální po umluvení s dvěma sousedními soudci; trestní právomocnost do 60 franků pokuty nebo 20 dní vězení.

8. Soudové okresní. Těchto je 19 o sedmi členech, kteří nemajíce stálého platu, jsou k velmi mírným poplatkům (Sportel) poukázáni.

Zasedání všech nestejné — nejvíce jednou v měsíci a koná se mimo Lucern *v hospodách.*

Aktuar soudní nemá taktéž platu stálého a jest poukázán *na poplatky*, které ovšem ve větších okresích jsou značné.

Okresní soudy rozhodují: *a*) veškeré spory soudní výše 100 franků do 215 franků v první a poslední instanci; *b*) policejní procesy v první instanci a některé v první i poslední. Dále rozhodují rekursy: o kompetenci soudního výboru jakož i opatřeních soudního presidenta. Mimo to vedou seznamy pozemní, vykonávají soudnictví ve věcech nesporných a ověřují smlouvy kupní, směnné a jiné od rad obecních vykonané.

9. Výborové soudní. Každý soud zřídí na čtyry roky soudní výbor z presidenta a dvou členů. Aktuar je soudním písařem. Sezení jednou měsíčně, dle potřeby mimořádně.

Působnost v první a poslední instanci posouzení spisů civilních mezi 10—100 franky ceny.

10. Soudní presidenti. Takových jest 19 na 4 roky od lidu zvolených a *na poplatky poukázaných.* Sezení je dvakrát za měsíc.

Působnost: Rozhodování stručných sporů; spory konkursní do 10 fr. a taktéž do této výše exekuce.

Dozorství k smírčím soudům.

11. Soudové smírčí. Těchto je 92. Působnost naznačena jest již jménem. Mimo to jim přisluší

působnost v expropriacích, odhadech a pâhonech na menší dluhy.

III. Úřadové správní.

1. Rada vládní

sestává se 7 členů od velké rady volených s písařem státním co aktuárem a odborných tajemníků.

Rada vládní vykonává pod dozorstvím velké rady nejvyšší správní, vykonávací a policejní moc. Jí jest podřízena správa státní ve všech částech, vykonávání zákonů, nařízení a usnešení, péče o pořádek a pokoj; ona vede dozor nad úřady podřízenými kterým nařízení uděluje. Vede dozor a řídí účetnictví úřadů a úředníků kantonálních, korporací světských a duchovních.

Rozhoduje o všech sporech správních, zařizuje občasné dohlídky k správě obcí a korporací a propouští nedbalé úředníky.

Lhůta k podávání rekursů 20 dní; v záležitostech volebních 5 dní a proti opatření úřadů obecních 10 dní.

Vládní rada sestává z následujících odborů (departementů):

1. Pro záležitosti obecní: Vybírání daní, účetnictví, správa jmění, spory o příslušnost domovní.

2. Pro státní hospodářství: Péče o povznešení hospodářství, průmyslu a obchodu, statistická správa jmění, dozor k akcijním společnostem.

3. Pro policii: Volby, dozor k zemským myslivcům, k věznicím, vykonávání trestních rozsudků, péče o pokoj, pořádek a bezpečnost, o zájmy zdravotní, živnostenské a péče o bezpečnost proti ohni.

4. Pro vojenské záležitosti: Jmenování instruktorů, návrhy na povýšení důstojníků a správa vojenská.

5. *Pro odbor financí*: Účty státní, rozpočet, správa státního jmění, pojišťovny, záložny.

6. *Pro odbor církevní*: Dozor k zájmům církevním, k správě jměním, návrhy o zákonech do církevního práva sahající a záležitosti manželské.

7. *Pro odbor stavební*: Dozor k stavbám silnic a mostů, k stavbám vodním a p.

Mimo tyto odbory jsou ještě:

a) Kollegium zdravotní.

b) Obchodní komora.

c) Vychovávací (školní) rada.

2. *Úřadové* (*Amtsbehörden*).

Každému z 5 písařů předsedá místodržitel, kterého velká rada na 4 roky volí. Místodržitel jest orgánem vládním a má dozor k zachovávání zákonů, pečuje o pořádek, pokoj a bezpečnost a podává radě vládní zprávy o stavu administrace.

Mimo to jest u každého úřadu pomocní úředník (Amtsgehülfe) od vládní rady volený.

Ten přihlíží samostatně pod dozorem rady vládní k chudinství, správě obecní, poručnictví, účetnictví depositnímu, sirotčenskému, školnímu, církevnímu a podává zprávy.

3. *Orgánové obecní.*

Obce rozdělují se na obce obyvatelské, místní a korporační.

Každá obec má právo záležitosti své v mezích zákonitých samostatně spravovati.

1. *Každá politická* obec sestává z valné hromady a rady obecní.

a) *Valná hromada*, v které může každý k volbě oprávněný občan hlasovati, vyřizuje: volby, obecní účty, rozpočet, daně, zakládání fondů, ústavů a podobné.

b) *Rada obecní* skládající se z 3—5 členů jest výkonným orgánem zákonů v obci, jsouc úřadem policejním, volebním, berním a notariátním.

c) *Starosta obce* (Gemeindeamman), jsa prvním policejním úředníkem, jest také prvním úředníkem exekutivy nejen správní, nýbrž i soudní, a jest jak radě vládní tak i také vrchnímu soudu podřízen.

2. Místní obec občanská (Ortsbürgergemeinde) obstarává nejvíce správu chudinskou a uděluje práva občanská.

3. Církevní rada vyřizuje veškeré záležitosti kostelní: stavby, potřeby kostela a vykonává volby a správnictví duchovních, kostelníků a organistů.

4. Obce korporační spravují jmění a vykonávají správu korporační.

Práva obchodního v kantonu lucernském výhradně hospodářském není; veškeré případy soudní z titulu obchodního vyřizují se dle občanského zákonníka, avšak rejstříky obchodní vedeny jsou s nevšední bedlivostí.

Notářství v kantonu lucernském není, výkony hypotekární, smlouvy, dražby vykonává rada obecní svými písaři obecními neb soudními.

Sepisovati testamenty, legalisovati listiny, protesty směnkové a p. může každý pod přísahu vzatý písař veřejného úřadu.

Advokacie jest úplně svobodna. Kdo chce být zástupcem jiných před soudem, vykáže se svou zachovalostí a poctivostí a obdrží od vrchního soudu, „patent“, který se každému občanu švýcarskému vydá.

Advokáti jiných kantonů jsou k soudům kantonu lucernského připuštěni.

Z tarifu vyjímáme poplatky: za spis soudní

5—12 franků; za zastoupení u první stolice 5—10 franků; za zastoupení u vrchního soudu 10—20 franků.

Je-li advokát plnomocníkem a zastupuje-li stranu *bez její přítomnosti*, tedy za každou hodinu 2 franky více. Účty advokátů stvrzeny býti musí od soudu. Plnomocenství jim dané musí být legalisováno.

Příjmy kantonu lucernského obnášejí 840000 franků a vydání 78000 franků.

Vláda spolková.

Kompetence spolkového shromáždění, spolkové rady a spolkového soudu obsažena jest v ústavě samé (čl. 95—114), kterou jsme v listech přednějších doslovně uvedli, pročež o ní slov šířiti nemusíme, poukazujíce pouze k významné a pro zem tak proslulou charakteristické okolnosti, že členem rady spolkové (nejvyššího úřadu, ministerstva) jakož i soudu spolkového volen býti může každý soběprávný občan švýcarský.

O působnosti rady spolkové chceme se však krátce zmíniti.

Rada spolková sestává ze *sedmi odborů* (departementů), kterým přiřknuty jsou následující práce.

1. Odbor politický: Chrání zájmy země na venek, bdí nad neodvislostí a neutrálností Švýcarska a nad zákonnými smlouvami s cizími státy, pečuje o pořádek, mír a pokoj; volí diplomatické poslance a konsuly a sestavuje poslanectví k cizím mocnostem, upravuje poměry pohraničné a udržuje spojení s mocnostmi cizími.

2. Odbor vnitra: Radí se o zákonech, při-

hlíží k úřadům spolkovým a vede vrchní správu polytechniky a university; vykonává policii zdravotní, přihlíží k míře a váze; řídí statistiku země; bdí nad vykonáváním zákona o železnicích.

3. Odbor justice a policie: Bdí nad zachováním ústavy a usnesení rad spolkových; vyřizuje stížnosti; bdí nad rukojemstvím ústav spolkových; vykonává rozsudky spolkového soudu; vyrovnává a smiřuje spory mezi jednotlivými kantony a schvaluje jejich vzájemné smlouvy; přihlíží k usídlování, právu spolčovacímu, tisku, bezdomovcům a policii cizinců.

4. Odbor vojenský: Vede vrchní správu a organisaci vojenskou; bdí nad způsobilostí země k obraně; řídí cvičení a vyučování vojenské; opatřuje zbroj a válečné potřeby; opatřuje práce topografické; jmenuje a povyšuje důstojníky štábu a řídí pochody.

5. Odbor finanční: Spravuje finance spolku, sestavuje rozpočty a skládá účty státní; poukazuje k výplatě peníze v mezích rozpočtu; organisuje a přehlíží pokladny spolkové, spravuje jmění spolku; přihlíží k mincovnictví, prachárnám i továrnám na zápalky a ku škále o příspěvcích kantonů.

6. Odbor obchodní a celní: Pečuje o zvelebení obchodu a živností, o volném průjezdu v zemi, navrhuje neb zkouší smlouvy obchodní a celní s cizinou a vyšetřuje výsledky obchodu švýcarského.

7. Odbor poštovní: Dozorství k veškerému poštovnictví a telegrafům ve veškerých odvětvích a zvláště upravení smluv s cizinou.

Veškerý náklad na tento nejvyšší úřad zemský (služné předsedovo a sedmi členů) obnáší, jak z rozpočtu seznati lze, ročně 85500 franků = 34000 zl. r. č.

Když se sejde spolkové shromáždění (obč. rady národní a stavovské), podá rada spolková o veškerém působení svém velmi zevrubnou a velestarostlivou zprávu o všech odvětvích státního řízení, která mnohdy více půl tisíce stránek (velké 8° tiskové) obsahuje.

Ve zprávě takové spůsobem nejstarostlivějším odůvodňují se sebe menší položky nákladu správního; rekursy občanů o věcech sebe nepatrnějších rozebrány jsou kriticky; veškerá statistická dáta o průvozu, počtu telegrafických depeší, počtu listů, výrobě, o clech, o jmění inventárním, o postupu blahobytu, o nehodách živelních jsou spůsobem systematickým a přehledným sestaveny.

Co jsou modré, žluté, zelené, červené a jiné knihy, obsahující stručné noty diplomatické, které vlády parlamentům podávají, proti vroucně s vlasteneckou horlivostí a historickou věrností psané výroční zprávě rady spolkové?

K doplnění mnohých dát přednějších vidí se nám potřebí uvésti hlavní číslice *z rozpočtu republiky švýcarské roku 1874*, který nám byl vlídností vlády bernské propůjčen.

Příjmy.

	franků
Zvláštních nemovitostí spolku . . .	65635
Úroky z uložených kapitálů a zálohy .	480840
Za výrobky vojenské	2968150
Z pracháren	745000
Z mincoven	4001000
Cla	12500000
Pošty a telegrafy	16225000
Různé	7375
Úhrnem příjmů . .	36993000

Výlohy.

		franků
Umoření půjček		2273300
Správa ústřední:		
Zemské zastupitelstvo . .	129200	
Spolková rada	85500	
Spolkový soud	10000	
Spolková kancelář . . .	98700	
Knihy a tiskopisy . . .	129650	453050
Vyslanectví a konsuláctví		245000
Správa vnitřních záležitostí		143800
Statistická kancelář		39400
Dozorství stavitelská		80800
Subvence kantonů k stavbám silnic a upravení řek		1241200
Polytechnika		347000
Justice a policie		33000
Vojenství: Ústřední správa		30100
Administrace		182643
Instruktoři		254343
Vyučování		2806751
Pense		25000
Materiál válečný		158210
Ústavy		33958
Stavby		103400
Rozličné		58803
Hřebčince		110403
Dílny		99950
Laboratoře a vyrábění patron . .		2061507
Továrnictví		916000
Finanční správa		239700
Prachárny		679700
Mincovnictví		4001000
Celní správa		3886960
	Snešeno	20504978

	franků
Přenos	20504978
Dozor k železnicím	97000
Dozor k obchodu	10000
Pošty a telegrafy	16381400
Různé	9622
Úhrnem vydání . .	37003000
Proti příjmu . . .	36993000
Zdánlivý schodek .	10000

III. Školství.

Jako v životě soukromém platí pořekadlo: „Řekni mi, s kým obcuješ, a já ti řeknu, jaký jsi“ — tak v životě států a zemí plnou měrou lze stav kvetoucího školství vzíti za bezpečné měřítko o jich pokročilosti, spořádanosti a blahobytu i osvícenosti obyvatelstva. Kdybychom se nebáli, že snad při jiných odvětvích veřejné správy příliš často stavěti budeme Švýcarsko do první řady států vzorných, učinili bychom to v oboru školství z nejplnějšího přesvědčení.

Stát, který trvá pouhé čtvrtstoletí, vykonal v oboru školství tolik chvalitebného, že v žádném jiném státu, vyjímaje republiku severoamerickou, za dobu tak krátkou toho neshledáváme.

Upříti nelze, že již v předešlém století objevily se na obzoru školství švýcarského jasné hvězdy, které cestu k nynějšímu školství razily a jí půdu upravovaly. Čím nám Čechům jsou pro školství a vědy morální Komenský, Šafařík, Palacký, a j., těmi jsou pro Švýcary Zschokke, Pestalozzi, Wehrli, kteří ovšem v poměrech nade vše porovnání snadnějších a šťastnějších šlechetné záměry své z velké části uskutečnili.

Trudno jest pomníti, že pochodně osvěty dávno ve vlasti naší zářila, kdy Švýcarsko, nyní tak šťastné, až na několik měst obydleno bylo tichými pastýři, kteří v nepřístupných horách o stáda svá pečovali, ob čas útoky dotíravých rytířů francouzských, vlašských a německých odrážejíce.

Dlouho po tom neobjevovaly se červánky švýcarské osvěty, když vysoké učení pražské nesmrtelným Karlem IV. vypěstováno rozlévalo v širých krajích střední Evropy blahodějnou záři. A nyní? Smutné přirovnání!...

Bychom však neupadli v podezření, že jde snad část této chvály na vrub blouznění, porovnejme chladnými číslicemi školství švýcarské se školstvím států sousedních.

Švýcarsko má 3 university o 4 fakultách: v Basileji, Bernu a Curychu, na kterých pro 500 studujících působí 115 profesorů a 30 soukromých docentů.

Francouzské Švýcarsko má 3 akademie: v Ženevě, Lausanně, Neufchatelu s fakultami právnickými, bohosloveckými a filosofickými. S těmito ústavy spojeny jsou bibliotéky, ze kterých mnohá téměř 100000 svazků dosahuje. Vynikající bibliotéky jsou v Lucernu, Lausanně, Curychu a Bernu.

Ve Švýcarsku jest jedna universita pro 400000 obyvatelů, v Německu pro 2000000 obyv., v Rakousku pro 5000000 obyvatelů.

Švýcarsko dává 14% svých ročních příjmů na školství, Francie $4^1/_2$%, Rakousko málo nad 1%.

Škol středních má Švýcarsko 260, školy ty jsou od kantonů vydržovány a dle švýcarského spůsobu nazývají se školy sekundární, reální, kantonální.

Gymnasií jest ve Švýcarsku 47, které navštěvuje 3500 žáků.

Bohosloveckých ústavů jest 8.

Škol obecných (primárních) jest ve Švýcařích 7000; žáků a žákyň 400000.

V některých krajinách jest jedna škola pro 800, v pokročilém Curyšsku však jedna škola pro 300 duší.

V mnohých státech střední Evropy jest jedna obecná škola teprv pro 10—15000 duší.

Švýcarsko rozluštilo šťastně ve školách svých úloha nejen vychovatelskou nýbrž i správní. Prosty všeho duchamorného formalismu, poskytují školy švýcarské názorným spůsobem vyučování svým žákům. Učitelové nejsouce mořeni zbytečným a hnusným dozorem policejním, pohybují se *dle zásad* jim vytknutých volně a svobodně, pouze k věci, nikoliv k formě přihlížejíce.

Bez přehánění lze tvrditi, že ve Švýcařích musely školy choditi k dětem nikoliv děti do vzdálených škol, čili že jsou školy pro děti a nikoliv naopak.

Viděli jsme v pohoří curyšském školku malé vesničky, zřízenou pouze pro 13 dětí. Co jinde vzdáleným navštěvováním promrhá se času, co utratí zdraví mládeže!

Správa škol švýcarských jest při veškeré pečlivosti jednoduchá a dozor jak výdatný tak snadný.

Zásadou je: školy obecné čili primární vydržuje obec; školy kantonální (střední) kraj čili kanton; školy vysoké, ač pod dozorstvím kantonů, přisluší zákonodárství zemskému (spolkovému), které podpory z pokladny spolkové poskytuje.

Dozor ku školám i správu jejich vede při školách primárních rada obecní, při školách středních, reálkách, gymnasiích rada kantonální.

Dosud byl kanton v záležitostech školních

nejvyšší instancí školní, vyhražuje ovšem obcím veškerá práva autonomní.

Proto také nalézáme velkou různost ve školství kantonů málo od sebe vzdálených; kdežto v některých kantonech jest vyučování povinné do 12 neb 13 let, jest jinde do 15 let. V některých kantonech platí se školné, v některých jest vyučování bezplatné.

Pravidlem však všeobecným jest: obec mající více než 40 dětí k škole povinných má právo na subvenci vládní (od kantonů).

Primární (naše obecné) školy sestávají ze 6 tříd, načež následuje ještě tři léta škola doplňovací.

Plat učitelů na školách primárních obnáší 200 franků od obce, a za každého řádného žáka 3 franky na místě školného; kdyby tato dotace nedosahovala pro učitele v prvních 4 letech 520 franků a po 4 letech 700 franků, tedy to co schází doplní vláda.

Školní rok počíná na školách primárních a sekundárních (středních) 1. května.

V oněch se vyučuje: náboženství dle návrhu od synody schváleného, německé řeči, počtům, měřictví, přírodopisu, vlastenecké dějepravě, zpěvu, krasopisu, kreslení, tělocviku a pro dívky ručním pracím.

Je-li 15 žáků na snadě, zřídí se škola sekundární (reálka-gymnasium). Na jednoho učitele přispěje vláda 1050 franky, který příspěvek se zvýšiti může.

Školy sekundární sestávají pravidelně ze tří tříd. Služné učitelů obnáší ročně 1200 franků a $^1/_3$ školního platu, je-li zaveden, byt, $^1/_4$ jitra půdy na zahrádku.

Přídavky dle stáří: od 7 do 12 let 100 franků,
„ „ „ „ 13 „ 18 „ 200 „
„ „ „ „ 19 „ 24 „ 300 „
„ „ „ „ 25 „ — „ 400 „

Vůbec jeví se ve Švýcařích o hmotný stav učitelstva nevšední péče.

Vyučování trvá 44 neděl ročně.

Vyučuje se: Německé a francouzské řeči, aritmetice, měřictví, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, zpěvu, kreslení, krasopisu; mimo tělocvik a cvičení ve zbrani.

Zřizování škol soukromých jest neobmezeno; počet žáků však musí 12 přesahovati.

Školství vůbec, kantonální však zvlášť, jest na nejvyšším stupni v Curyšsku, Bernsku a Ženevsku, kdežto se v kantonech Ury, Schwyz, Waadt a j. jen pomalu zvelebuje.

Tuto chudoba obyvatelstva, nepřístupnost krajů nedávno teprv zlomená, byla ovšem hlavní závadou. Onde zase poměry opačné: zámožnost, ano bohatství obyvatelstva, dobré komunikace a jiné příznivé okolnosti na pokrok a zvelebení školství působily. Obec, která měla nebo má prostředky k tomu, mohla si školy své dle potřeb svých zaříditi, nejsouc nijak obmezována. Město Winterthur, čítající asi 700 obyvatelstva, vydává ročně asi 100.000 franků na školství!

Neposledním činitelem ku zvelebování školství ve Švýcařích jsou fondy školní. Pouze ve 12 kantonech obnášely fondy tyto po utvoření Švýcarska roku 1849 značnou sumu 25 milionů franků. Fondy tyto tvoří se značnými odkazy bohatých vlastenců švýcarských. Mnohý, ač na sta mil vzdálen, vzpomínaje na sklonku života svého na ohnisko své vzdělanosti, odkáže značné

sumy na založení nové nebo zvelebení školy dosavadní.

Ač od této šťastné země vzdáleni, čítáme přece velmi často v listech veřejných zprávy o značných odkazech školních. Odkazy 200.000 nebo více tisíc franků k účelům školním nejsou zjevem neobyčejným.

Hlavní pramen těchto šťastných poměrů školních jest ovšem nejryzejší samospráva, spojena s federativním zřízením země. Budíc účastenství v obecenstvu, propůjčuje jemu možnost k snadnému zvelebení školství, svobodu a volnost jemu nejen nechávajíc, nýbrž do rukou skládajíc. Centralisací školskou by však pramen toho byl zkalen ne-li vysušen.

To věčné poručníkování, obtížný, složitý a byrokratický aparát, těsnající vše do kazajky kancelářské, v které nelze ani žíti ani umříti, maří obětavost, ruší účastenství a budí lhostejnost i způsobuje rakovinu netečnosti!

Ovšem snaží se Švýcary novou ústavou působit zákonodárně na jednotnost ve školství, avšak spravování a vydržování škol bude na dále věcí obecní a krajskou.

Všeho, co jen poněkud zapáchalo centralisací, nejvěhlasnější Švýcaři nad míru se štítili. Zmínili jsme se v řádkách výše položených, že Švýcarsko vykonalo opravy školní, kterých se nejvýtečnější učitelé mnohých zemí střední Evropy s úsilím namnoze marným domáhají. K tomu potřebí jest doložiti, že již ve školách primárních působí se na praktický život žáků, v čem se ovšem v četných odborných školách velmi pečlivě pokračuje.

Málo kde nalézáme tolik výborných škol odborných jako ve Švýcarsku.

Školy stavitelské, lesnické, hospodářské, obchodní, hodinářské, skotoléčitelské, vychovávají velký počet statných řemeslníků, průmyslníků, rolníků a obchodníků, kteří v cizích krajích praktičností a pilností k značnému stupni blahobytu dospívají. Známe ze zkušenosti, že prostý dělník švýcarský, překročiv hranice pohostinské vlasti české, za nedlouho stal se továrníkem a bohatým člověkem.

V průmyslových školách je z velké části zakotven blahobyt švýcarský. Kam dospěje národ bez průmyslu a škol průmyslových, víme nejlépe my Čechové. Ještě přede dvěma desítiletíma museli jsme každého topiče parního stroje povolávati ze Švábska, který jsa nejdříve poníženým sluhou, byl pak společníkem a nedlouho na to velitelem ne-li pánem a poručníkem.

Kde bychom již byli, kdyby mládež naše na místo fraku kancelářského byla oblékala volnou blusu továrnickou!

V žírných krajích Slovanstva východního, kterému jižjiž „kulturträgerové“ stávají se obtížnými, mohli naši řemeslníci a průmyslníci nalézti druhou vlast svou zachovajíce čest i národnost Slovanstvu!

Švýcaři při vynikající své vzdělanosti nejsou snad neobyčejně nadaní. V celé jejich povaze jeví se jistá odměřenost germanská, která zdá se až k nehybnosti sáhati. Jisto jest, kdyby byli Švýcaři prodělat měli tak zhoubnou dobu, jako my Čechové, že by byli z řady národů živých bývali asi vymazáni. Kam by dospěla nadaná mládež česká ve školách takových, jako jsou ve Švýcarsku! —

Korunou všeho vyššího vzdělání průmyslového a technického jest proslulá polytechnika v Curychu.

Šťastný národ, který vyššímu potřebnému vzdělání své mládeže ústavy dle vůle své zřizuje, vychovává učence a učitele, kteří pochodní osvěty celé pokolení ozařujíce, slávu země rozšiřují a štěstí a blahobyt zakotvují.

Švýcary, zřizujíce se co stát, položily mezi první články (22) ústavy své prostá ale významná slova:

„*Spolek jest oprávněn zříditi universitu a polytechnickou školu.*“

Jednoduchá, v pravdě republikánská tato věta měla pro národ švýcarský následky blahodárnější nežli mají v mnohých velestátech přečetné návrhy ministerstev a celá zasedání komor, senátů, sněmů, parlamentů.

Ještě slova tato vlhla v lisu tiskovém a zástupcové národa konali již přípravy, aby za slovy následoval čin, z kterého zrodila se jedna z nejslavnějších polytechnických škol pevniny evropské, pýcha Curychu, chlouba a semeniště výtečných inženýrů, mechaniků a průmyslníků švýcarských.

Dne 7. února 1854 vydán zákon o zřízení polytechnické školy, který v podstatě obsahuje následující ustanovení:

Úkolem polytechniky jest, aby s bedlivým ohledem ku zvláštním potřebám švýcarským theoreticky a pokud možno prakticky vzdělávala architekty, inženýry, mechaniky, lučebníky a lesníky.

S polytechnikou spojeny budtež filosofické a státovědecké odbory, pokud jich potřebovati lze při vyšším technickém vzdělání, zejmena: moderní řeči, matematika, přírodní vědy, dějiny politické a umění, švýcarské státní právo a národní hospodářství.

Polytechniky lze také užiti pro vzdělání učitelů pro ústavy technické.

Vyučování počíná tím stupněm, na který dospěli žáci průmyslových škol kantonálních, a poskytováno bude *dle svobodné volby učitelů v řečích německé, francouzské a italské.* Pokročilejším studujícím ústavu, za účelem praktického vzdělání, poskytnuta budiž možnost, aby dle vytknutého povolání osvojili si důkladnou znalost výtečných a znamenitých budov a závodů průmyslových.

Pro vzbuzení a podporování vědeckého života studujících budou čas od času za rozluštění příslušných úloh udělovány ceny.

Profesorové, kterých je 86, totiž: 42 hlavních profesorů, 15 pomocných učitelů a asistentů, 3 profesoři honorovaní, 26 soukromých docentů — budou pravidelně na 10 roků jmenováni. Spolková rada jest vrchním řídícím a výkonným úřadem ústavu.

Spolkové radě podřízena jest volená školní rada, která k vedení ústavu dohlíží a dozor vykonává. Tato sestává z předsedy, který bydleti musí v Curychu, ze 4 členů a 3 náhradníků.

Než rada spolková uzavře o záležitostech ústavu, požádá o dobrozdání rady školní, a jedná-li se o vyučování nebo kázeň na ústavu, opatří si tato dobrozdání stavu učitelského. Spolkové radě přisluší vydávati důležitější pravidla, jmenovati profesory, ustanovovati jejich služné a opatřovati si dobrozdání rady školní.

Stane-li se profesor, pro dobu životní ustanovený, bez viny své k působení neschopným, může býti dán od spolkové rady, podle návrhu školní rady, do výslužby.

Prohřeší-li se některý profesor proti povinnostem svým tak, že působení jeho nebylo by ve prospěch ústavu, může být od spolkové rady k odůvodněnému návrhu odstraněn.

Školní rada podá každý rok zprávu o pokroku

ústavu. Předseda školní rady vyřizuje běžné záležitosti.

Kantonu čili městu Curychu přisluší:

1. opatřiti ústavu bezplatně vědecké sbírky;
2. působiti k tomu, aby ústav užívati mohl sbírek vědeckých, které jsou vlastnictvím korporací;
3. opatřiti ústavu bezplatně botanickou zahradu;
4. poskytnouti bezplatně lesy své k praktickému vyučování studujících a působiti k tomu, by totéž učinily korporace;
5. ve srozumění s radou spolkovou poskytnouti ústavu veškeré potřebné budovy, které se zříditi a vydržovati musí;
6. postarati se o potřebné budovy pro tělesné cviky učňů;
7. poskytnouti spolku na výdaje ústavu roční příspěvek 16.000 franků.

Zásady tyto, z kterých vane volnost a svoboda republikánská, doplněny byly zákonem spolkovým ze dne 31. července 1854, který vydal pravidla *pro polytechniku příseżného spolku švýcarského.*

Dle těchto obsahuje ústav *šest oddělení:*

I. školu stavitelskou, II. školu inženýrskou, III. školu mechanicko-technickou, IV. školu lučebnicko-technickou, V. školu hospodářsko-lesnickou, VI. školu matematicko-přírodovědeckou, VII. filosofické a státovědecké oddělení.

Vyučování v prvních pěti odděleních rozděluje se v roční kursy, vyučování v šestém oddělení v kursy půlletní.

Brzy po otevření ústavu roku 1855 viděla se potřeba zříditi předběžný kurs matematický, jako jest na stejném ústavu v Karlsruhe a v Paříži.

Aby se však také mladým po vzdělání prahnoucím Švýcarům z praktického života přístup

usnadnil, zřízena byla roku 1859 na polytechnice *přípravna* doby nejvýše jednoroční.

Úplné vyučování v prvních třech odděleních rozděleno jest ve tři, ve škole lučebnicko-technické a ve škole technické ve dva roční kursy. Studující školy polytechnické jsou buďto žáci nebo posluchači. Ti, kteří si osvojiti chtějí úplné vzdělání v jednom z prvních šesti oddělení, mají se co žáci těchto oddělení, kteří bez účelu tohoto chtějí slyšeti přednášky, mají se co posluchači ohlásiti. Studující, kteří hlásí se o přijetí, vykázati se musí stářím aspoň 17 let, uspokojivými mravy a dostatečným vzděláním; k čemu podrobiti se musí zkoušce, při které vyžaduje se bedlivé předběžné vzdělání pro každý zvláštní odbor potřebné. Školní plat za veškeré vyučování obnáší 50 franků ročně, mimo jisté náhrady za užívání laboratoře a dílen. Pro každého žáka jest veškeré vyučování dotýčného oddělení a kursu ročního obligátním, může se mu však návštěva jednotlivých oddělení prominouti, vyžadují-li toho budoucí povolání a vzdělání jeho, neb jiné zvláštní okolnosti. Žáci mohou navštěvovat veškeré neobligátní přednášky, nevadí-li to vyučování obligátnímu. Posluchačové platí profesorům placeným za přednášky honorář nejvýše 4 franků půlletně za hodinu týhodní. Ti, kteří věnují se učitelství a nejméně 15 hodin týhodně navštěvují, platí honorář jako žáci řádní. Nemajetní pilní studující sprošťují se placení honoráře placeným profesorům, jakož i placení poplatků jinakých.

Studující polytechnické školy podrobeni jsou zákonům a nařízením v kantonu curyšském platným. Úřadové ústavu mohou však vznésti tresty pro poklesky disciplinární; zejmena pro: zanedbávání studií, porušení slušnosti a neposlušnost proti

úradům školním neb učitelstvu či porušení mravopočestnosti.

K vykonávání kázně jsou následující prostředky: důtka od ředitele školy neb od sboru učitelského; důtka od předsedy školní rady neb od ní samé; pohrození vyloučením; konečně vyloučení.

Pět škol odborných vydává diplomy, v nichž se potvrzuje: že ten, na jehožto jméno zní, navštěvoval s výsledkem vyučování svého oddělení a že je tedy spůsobilým k vykonávání svého povolání. Aby obdržel diplom, musí žadatel podrobiti se s dobrým výsledkem ústní nikoli veřejné zkoušce, musí vykonati projekt do oboru jeho příslušný a použiv poskytnutých sobě pomůcek, jest povinen ústně vysvětliti, oč byl žádán. K závěrce ročního kursu odbývá se pro pět odborných škol *zkouška veřejná*, dle které rozhodne se o postoupení žáků pro rok příští. Každý žák, který nebyl propuštěn před ukončením roku, jest povinen zúčastniti se zkoušky veřejné a vykázati práce v kreslírnách a dílnách vykonané.

Ustanovení učitelové (profesorové a učitelové pomocní), jichž počet pro každý předmět jest předepsán, jsou povinni vyučovati po celou dobu kursu pravidelně a v určitý čas. Profesoři, než kurs započne, mají o svých předmětech podati přednostům odborů, k nimž přisluší, návrh k zevrubnému programu učebnímu.

Ve všech povinných předmětech buďtež v dobách krátkých a pravidelných spojeny s vyučováním rozhovory a výklady. Kde to povaha vyučování dovoluje, zavázáni budou žáci, mimo hodiny k vyučování ustanovené zdělati úlohy a zvláště nástiny, kresby, výpočty a návrhy z oboru jich budoucího povolání — možno-li samostatně. Konference se-

stává z veškerých profesorů školy; mají-li zasedati a hlasovati učitelové pomocní, rozhodne se v každém případě zvlášť. K návrhu ředitele školy podává konference návrhy školní radě o započetí kursu, o zkouškách přijímacích a závěrečných, o vydávání diplomů a rozdělování cen. Podle návrhu dotýčných konferencí speciálních podá konference návrhy o ročních a pololetních programech a o rozdělení hodin škol odborných.

Pro každou ze šesti dotýčných škol odborných jest konference speciální z profesorů příslušného odboru. Konference speciální šesti škol odborných rozhoduje o žádostech žáků a propuštění z jednotlivých předmětů, o promoci žáků, o vypisování cenných úkolů a o rozdělování cen. Odborné konference podávají školní radě návrh o přijetí žáků, o udílení diplomů a vysvědčení, jakož i o poplatcích za používání laboratoří, dílen, sbírek a hvězdárny, které poskytují studujícím následující pomůcky:

1. rozličné bibliotéky ústavu, obce a kantonu;
2. sbírka otisků ornamentalních a kreseb;
3. sbírka stavebního materiálu a starožitných váz (428 kusů);
4. sbírka ocelorytin (24000 listů);
5. sbírka modelů strojnických (cena 41000 fr.);
6. sbírka geometrických nástrojů (cena 20000 franků);
7. sbírka nástrojů a zboží pro vyučování mechanicko-technologické;
8. sbírka modelů a zboží pro lučebnicko-technologické a lékárnické vyučování;
9. sbírka lesnických a hospodářských předmětů;
10. sbírka zoologická, botanická, etomologická, minerální, geologická a paleontologická;

11. sbírka starožitností;
12. dílna pro práce z hlíny a sádry (952 čísel);
13. dílna pro práce z kovů;
14. dvě lučebnické laboratoře pro analytické, technické a lékárnické práce;
15. laboratoř zemědělsko-lučebnická;
16. fysikální kabinet s fysikálním laboratořem;
17. botanická zahrada velkého objemu s novým stavením a sbírkami botanickými.

Speciální konference všech šesti odborů podávají konferenci celkové k závěrce každého kursu návrhy k programům a rozdělení hodin kursu následujícího, a brzo po zakončení každého roku o pokroku vyučování, o vědeckém životě a disciplinárním chování žáků a o žádoucích opravách ve vyučování — zprávy co možná nejúplnější.

Ředitel školy, kterého na dobu dvou roků volí sbor profesorský, jest povinen usnešení konference vykonávati, dobu k přihlašování studujících oznamovati, výkazy o přijetí žádajících zkoušeti, činiti opatření ohledně veškerých zkoušek, udělování cen a diplomů, a konečně méně patrné případy disciplinární vyřizovati.

Mimo to má dozor nad veškerým ústavem a řídě jednání konference podá jí návrhy potřebné. Ostatní ustanovení o působnosti školní rady obsažena jsou v podstatě v základních rysech výše uvedeného zákona spolkového ze dne 7. února 1854.

Na těchto základech vstoupil velkolepý ten ústav roku 1855 v život — jehož budova, jedna z nejkrásnějších budov na světě, nákladem 2,200.000 franků zřízena byla.

Zákonem ze dne 10. července 1871 přispívá spolek na výdaje ústavu ročně 300.000 franků.

V školním roce 1872/3 bylo žáků ohlášených 357, z kterých odmrštěno 111.

V školním roce 1871/2 vykazuje polytechnika:

Příjem:

Příspěvek kantonu . .	16.000 fr.	— s.	
Školné a poplatky . .	83.022 „	50 „	
Příspěvek obce k sbírkám	4.166 „	67 „	
Různé příjmy	3.327 „	75 „	
Příspěvek spolku . .	295.000 „		401516.92

Vydání:

Úřednictvo	53.543 fr.	16 s.	
Služné profesorům . .	224.761 „	58 „	
Sbírky vědecké . . .	91.844 „	62 „	
Ostatní	30.994 „	73 „	401144.09

Že jsem déle snad než potřebí, zdržel se při vypsání velkého chrámu osvěty, nebudiž mi za zlé pokládáno; měl jsem zřetel k chvalitebné, rok od roku vzrůstající snaze našich junáckých techniků, kteří na skvělém ústavu tomto vzdělání své doplniti hledí.

Jednání o zřízení *spolkové university* je v plném proudu a z ušlechtilého zápasu mezi jednotlivými kantonálními městy obdrží nepochybně Bern palmu vítězství.

Učenci švýcarští pojednávajíce u veřejnosti o důležitém ústavu tomto, chtějí prakticky spojit universitu a polytechnické vědy v jeden velký chrám osvěty, který by jakožto „universitas litterarum“ objal veškerý obor věd a mnohého umění.

V nových vysokých školách švýcarských byla by následující oddělení:

1. Filosofie v užším smyslu.
2. Staré a nové řeči a literatury.
3. Dějiny, země- a národopis.
4. Matematické a přírodní vědy.

5. Katolické bohosloví.
6. Protestantské bohosloví.
7. Právní věda.
8. Státní věda.
9. Lékařství.
10. Stavitelství.
11. Mechanika.
12. Technická lučba.
13. Lesnictví a rolnictví.

Sloučení university s polytechnikou, pojímajíc veškeré vědy v jeden velký velebný chrám osvěty, není zajisté bez podstaty a snad také není bez budoucnosti.

IV. Průmysl a obchod.

Švýcarsko nemajíc ani moře ani doku, jsouc vtěsnáno mezi obrovské Alpy, bez rudy železné, bez uhlí, vyrostlo jako samolet v oboru průmyslovém a obchodním, a zaujímá nyní čestné místo mezi nejpokročilejšími státy v oboru práce. Poskytuje důkaz nezvratný, že jen *prací a pilností* dospěje národ k blahobytu a svobodě.

Či nedokazují pravdu těchto slov Španěly, jejichž koráby tíží zlata z rýžoven a dolů amerických dováženého se potopovaly, čímž potopena byla také do hlubin bídy, zmatku a temnoty krásná tato země?

Švýcary jsouce sousedem národu v oboru práce i umění proslulým, byly jejich odkojencem a staly se nebezpečným soupeřem v zápasu míru a praktické činnosti.

Tkaniny švýcarské čestně konkurují s anglickými tovary, jestli je vůbec již nepředstihly. Ony rozšiřují jméno švýcarské v celém světě. Látky

podivných barev, vzorů a tvarů se vyrábějí v takovém množství, že nás to naplňuje velkým podivením.

Švýcarsko vyrábí nejen pro sebe ale i pro potřeby všech národů a všech vrstev tovary cenou, lahodností a krasochutí velmi různé. Vedle látky na halenu pastevcovu nalezneme šumivý hedbáv, jehož cena na šaty jedné krásotince by blahobyt mnohé rodiny zakotvila. Vedle hrubého barchentu vidíme těžké, skvostnými květy protkané koberce, které budou pokrývati parkety velmožů.

Pro kočovníky krimské, polodivochy africké, pro plantážníky střední Ameriky a hltavé kovkopy kalifornské nalezneme různé tovary v dílnách švýcarských.

Strojnictví vůbec, mlynářské však zvlášť, zaujímá v Evropě první čestné místo a mnohé stroje tohoto druhu proklestily si cestu k řekám českým.

Jak výše praveno, Švýcarsko nemajíc železa, dovážeti musí potřebné suroviny z Anglie, Němec, a mnoho jiného ze Švédska a Ruska.

Nahražujíc uhlí znamenitou vodní silou, dovážejíc konopí, len a bavlnu z končin zámořských a hedvábné látky ze sousední Lombardie zaměstnává Švýcarsko 200.000 lidí v průmyslu a 130 000 při řemeslech. V jediném kantonu curyšském vyrábí 12000 dělníků za 40 milionů, v kantonu basilejském za 35 milionů hedvábných pentlí.

V celém Švýcarsku fabrikuje se okolo 30 milionů centů hedvábí v ceně 200 milionů franků, k čemuž, jak dotčeno, dovážejí se suroviny z Lombardie.

V oboru průmyslu hedvábnického drží se Švýcarskem soutěž pouze proslulé tovary lyonské, ostatní Švýcarsko předstihlo.

Pro klenotnictví a hodinářství poskytují ma-

teriál zlaté a stříbrné peníze, které se rozpouštějí. Průmysl tento kvete v kantonech ženevském, neufchatelském, waadtském, bernském a solothurnském, zaměstnávaje 40000 dělníků a vyrábí $1\frac{1}{2}$ milionu kusů hodinek v ceně 60 milionů.

Jest podivuhodno ale historicky dokázáno, jak nepatrným způsobem vznikl ve Švýcarech nyní tak znamenitý průmysl hodinářský. Dávno již vynikaly mnohé továrny v Anglii a střední Evropě, když na sklonku 17. století jistý obchodník na cestě v údolí neuenburském první hodinky kapesní dosud v obyvatelstvu neznámé ukázal. Nahodilou opravu jejich vykonal 14letý tovaryš kovářský Daniel Jan Richard, který nikdy dříve kapesní hodinky neviděl. Bez pomoci, bez podpory, bez znalosti mechaniky zhotoviv si nadaný kovář nářadí, podnikl průmysl dosud neznámý, čím základ nynějšího blahobytu i čestné pověsti své domoviny položil.

Abychom velkolepost a rozsáhlost dělené práce hodinářské seznali, jest potřebí přehlednouti rozmanité závody hodinářské.

V klidném jindy údolí La-Chaux-de-fonds je 1422 závodů, které obsahují 53 různých odvětví prací hodinářských. Jednotlivá odvětví a počet samostatných závodů jeví se takto:

	zaměstnává	samost. závodů
Zhotovování hrubých dílů	. . . .	5
„ kotvových ložisk	. . .	25
„ kotvových zastávků	. .	22
„ cilindrových zastávků	.	18
„ skřipců	. . . . .	2
„ zoubkových koleček	. .	17
„ koleček a zářezů	. . .	6
„ pudidel	. . . . .	5
„ různých článků	. . .	4

	zaměstnává samostat. závodů
Zhotovování ukazovatelů opravovacích	2
„ per	12
„ kývadel	1
„ per závitkovitých	2
„ závěrek pro dámské hod.	38
„ řetízků	3
„ závaží	8
„ dílců kotvicových a cilindr.	17
„ ukazovatelů	36
„ oček pouzdrových	8
„ stříbrných zlatým proužkem opatřených pouzder	28
„ poklopků proti prachu	23
„ plotniček pro emailované ciferníky	2
„ ciferníků z kovu	13
„ ciferníků emailovaných	35
„ točen cifern. pro sekundy	8
„ malby ciferníků	16
Kromě toho:	
Hlazení strojů před zlacením	16
Pozlacování	45
Rytectví	45
Okrašlování rytin	28
Rytectví písmen	24
Rytectví spolu okrašlování	36
Válcování	1
Leštění	9
Hotovení otáček pouzdrových	44
Hlazení ocelových kusů	20
„ čípků	11
„ šroubků a malých dílců	19
„ koleček	25
„ poklopků	14
Hlazení a doplňování	272

	zaměstnává samost. závodů
Upravování	47
Zasazování ciferníků	3
„ zlomených čípků	5
„ lístků sekundových	2
„ sklíček	7
„ strojů a pouzder	2
Obchodem v kamenech a zasazováním kamenů	62
Opravami	2

Hodinářů jest 91, továrníků a obchodníků 224, povinných prubýřů 4, továrníků pouzder 9.

Placení dělníků je dost slušné; prostřední dělník vydělá 3, obratný až 8 franků denně.

Vyšívání a krumplování jest v kantonu svatohavelském a appenzellském na vysokém stupni; průmyslem tímto zaměstnáno jest v těchto dvou kantonech 50.000 osob ženského pohlaví. Umělost, jemnost a krása zboží se vůčihledě zdokonaluje.

V sousedních zemích Würtenberku, Bavořích, Vorarlberku učiněny byly pokusy k vyrábění podobných tovarů — nezdařily se.

Vlády kantonální přihlížejí k tomuto rozsáhlému průmyslu odborné školy zařizujíce. Ovšem že i tu švýcarský spůsob dělení práce prospívá.

Barvírny v kantonu glarusském vyrábějí za 15 milionů zboží velice proslulého.

Průmysl bavlnářský, který zde vlast a kolébku svou — Anglicko — překonati hrozí, zaměstnává 60.000 dělníků, více než $1^1/_2$ milionu vřeten a 4000 stolic tkalcovských vyrábí tovary, které se do vzdálených končin zámořských dovážejí.

Na pohled nepatrný ale velmi důležitý průmysl jest pletení ze slámy, který 30.000 dělníků zaměstnává. Slámu k pletení potřebnou pěstují pokročilí rolníci v kantonu bernském zvláštním

způsobem. V teplých a vlažných úžlabinách obilí v řídké řádky seté pečlivě zalívají a třeba-li okopávají; když pak je stéblo co do barvy a síly k průmyslu způsobilé, v pravý čas je sekají, aby potřebné pružnosti neztratilo.

Děkujíc za šťastný stav průmyslu výtečným školám průmyslovým, odborným a technickým, poskytuje Švýcarsko nadaným průmyslníkům podpory a pečuje, aby při veškerých výstavách světových práce švýcarská důstojně zastoupena byla.

Dosud vykonával výhradně kanton zákonodárství v oboru průmyslovém a obchodním, vydávaje pro ochranu a zvelebení průmyslu zákony a nařízení, které by mnohým slavným státům za vzor sloužiti mohly. Svoboda živnosti jest téměř v celých Švýcarech zákonem.

Podivuhodno jest, jak velkou nechuť jeví Švýcarsko k ochraně vynálezů, pročež není zákona o privilejích.

Zákon vydaný od kantonální vlády curyšské o práci mládeže v továrnách vyznamenává se stejně pečlivým ohledem jak na toho, kdo najímá do práce, tak i na pracovníky.

Že tak rozsáhlý průmysl s výrobou tak mnohonásobnou je zřídlem obchodu velmi čilého a daleko rozsáhlého, je zcela přirozeno. Švýcarský stát, sotva *devátý díl koruny uherské obsahující*, požívá úvěru v celém světě, ač ho nepotřebuje a spíše jiným zemím ho poskytuje.

Švýcary, majíce trhy celého světa přístupné, najdou všude výdatných prodavatelů surovin i kupců výrobků svých, poněvadž poctivost a svědomitost, spojená s velkou počestností, jsou ctnosti obchodníka švýcarského — a ctnosti takové vznikají, sílí a trvají na půdě politické a národní svobody.

Výmluvný důkaz o počestnosti švýcarských obchodníků poskytuje zajisté snaha kridatarů o úplné zaplacení věřitelům. Stává se nezřídka, že synové kridatárů nebo tito sami, k jmění si dopomohouce, úpadkové dluhy platí neb zálohy od obce poskytnuté vyrovnávají.

Více než folianty psaného pojednání dávají důkazy o rozsáhlosti průmyslu a o starostlivosti vlády přečetné *konsuláty* v různých končinách celého světa.

Žádný stát nemá tak dokonalou soustavu konsulární jako Švýcary. Nejen že s nejčelnějšími a velmi četnými obchodními městy v Evropě udržuje velké obchodní spojení, nýbrž i v dalekých končinách zámořských má své jednatele a filiálky pro obchod s výrobky švýcarskými.

V Evropě ovšem je Švýcarsko s Londýnem — tímto obrem obchodu světového — a se soupeřem jeho Liverpoolem ve spojení největším.

Do Belgie (Antverp) vyvážejí se tkaniny, hedvábné pentle, hodinky a sýr. Do Švýcar zase dovážejí se odtud oleje, tuky, barvy a mnoho bavlny.

Do Italie (Livorna, Říma, Neapole a Messiny) vyvážejí Švýcary mouchoiry, merino, hlatné pentle hedvábné, dykyty, hodinky a klenoty; odtud zase jdou do Švýcar surové hedvábí, zámotky a pod.

Se Švédskem je Švýcarsko ve spojení přes Hamburk a Amsterodam.

Z mimoevropských trhů jest na prvním místě Nový York a Nový Orleans.

Vývoz výrobků švýcarských do Nového Yorku páčí se na 80 milionů franků. Vyvážejí se: hodinky a hodinkové stroje, tkaniny bavlněné a hedvábné, krajky, pleteniny ze slámy a sýr.

Do Baltimore dovážejí se tovary bez prostřed-

nictví domů anglických a francouzských v ceně více 3 milionů franků. V Mexiku, jižní Americe, Austrálii, Východní Indii, Číně a Japanu jsou jednatelé švýcarští velmi bezpečnými strážci a prostředkovateli obchodu švýcarského. Avšak pohledněme na místa konsulární malé republiky švýcarské:

A. Evropa.

1. Německo: Lipsko, Bremy, Hamburk.
2. Francie: Lyon, Bordeaux, Marseille, Havre, Alžír, Oran, Bastia v Korsice.
3. Vlachy: Řím, Turin, Milán, Benátky, Janov, Livorno, Neapole, Palermo, Messina.
4. Rakousko: Terst.
5. Belgie: Antverpy, Brusel.
6. Nizozemsko: Amsterdam, Rotterdam.
7. Velkobritanie: Londýn, Liverpool.
8. Portugalsko: Lissabon.
9. Španěly: Madrid, Barcelona.
10. Norvežsko: Christiania.
11. Rusko: Petrohrad, Moskva, Oděsa.

B. Asie.

Manila na Filipinách.

C. Afrika.

Port Louis na ostrově sv. Mauritia.

D. Amerika.

1. Severní Amerika: Washington, Nový York, Philadelphia, Charleton, Nový Orlean, Lousville, St. Louis, Dehoit, Galveston, San Francisco.
2. Střední Amerika: Mexiko, Vera-Cruz.
3. Jižní Amerika: Rio de Janeiro, Para, Pernambuco, Bahia, Desterro, Rio grande do Sul v Brasilii, Bueňos-Ayres, Monte-Video, Valparaiso.

E. Australie.

Sidney, Melbourne.

Tolik konsulátů země o $^1/_3$ menší než Čechy jest důkazem velmi významným.

V. Zemědělství a hospodářství.

Jest málo zemí na světě, v kterých by se tolik přírodních kras soustřeďovalo jako ve Švýcarech. Čarovnost černých hvozdů, vonných, zelených koberců, bujné, mnohdy divoké květeny zvlažované modrými jezery, pojí se tu v nevýslovnou spanilost, poskytujíce malířům a novellistům látky vděčné a nevyčerpatelné. Však čím jsou kraje ty nad jiné krásnější, tím jsou v úrodnosti hubenější — plání tučných, rolí úrodných příroda Švýcarsku odepřela.

Vyjímaje tučné pastviny s vonnými travinami, na jichžto vzrůst více teplé slunce a časté vláhy než kyprost půdy působí, a vyjímaje pak pasoucí se skot, nenajde krajan náš v oboru rolnickém žádného poučení ani upokojení.

Pohlížíme-li na drobounké rolnictví švýcarské, zalétá duch náš do rodného kraje polabského, poznávaje teprvé ve Švýcarech štědrost i cenu rozsáhlých plání našich. Kéž by na věky půda vlastenecká, patřící mezi nejlepší v Evropě, zdělávána byla rukou českou! Kéž by všickni upřímní synové vlasti každou píď země mateřské považovali za největší rukojemství naší národní nesmrtelnosti a kýžené svobody!...

Různé kraje, ponebí a položení švýcarské jeví také rozličnou hospodářskou soustavu. Kdežto v nejpokročilejším v rolnictví Bernsku shledáme větší a rozsáhlejší pozemky (proti našim ovšem

malinké), pěkné stroje a zcela dobrý postup osevní, nalezneme v kantonech hornatějších Uri, Schwyz, Waadt a j. ještě dřevěné pluhy a dřevěné brány, v kterých jsou mnohdy zapřaženi hřebci nebo býci.

Že o průmyslu hospodářském nemůže být ani řeči, že ve Švýcarsku není jediného cukrovaru ani velkolepé lihovarny, rozumí se samo sebou. Téměř celá třetina — 31% — veškeré půdy švýcarské jest neplodná, (ledovce 14%; jezera a p. 17%).

Pouze 11%, tedy desátý díl půdy, patří rolnictví, pastvin 20%, luk taktéž 20% patří ovšem chovu dobytka. Lesů jest 17%, vinohradů 1%.

Téměř 200.000 lidí živí se hospodářstvím v širším smyslu.

Hospodářství jest trojstranné, poskytujíc obyvatelstvu sotva na půl roku s potřebu potravin. Nejrozsáhleji pěstují se brambory. Rozkouskovanost půdy ve Švýcarech odedávna zavedená velice vadí řádnému hospodářství, které, obsahuje-li 20 měřic, považuje se za hospodářství velké.

Nejobyčejnější plodiny polní ve Švýcarech jsou:

1. Obilní: Zimní a jarní pšenice, žito, zimní a jarní ječmen, oves, proso a kukuřice.
2. Luštinaté: Hrách, čočka, boby, vikev.
3. Pícní: Červený jetel, lucena a esparseta.
4. Kopaniny: Brambory a pícní řepa.
5. Byliny obchodní: Řepka, některá semena a tabák.

Vlastní výroba doplňována býti musí rozsáhlým dovozem. Roku 1872 doveženo bylo do Švýcar:

obilí	4,960.262	centů;
brambor	560.000	»
vína	1,404.102	»

Cena dovežených potravin obnášela 210 mil. franků; vyvežených 38 mil. fr., v čemž obsažen jest vývoz sýra v ceně 30 mil. fr.

Vzorně pěstuje se lukařství s dobytkářstvím úzce souvisící. Roční výroba sena obnáší 45 mil. centů. Dlouho nemohlo se ujmouti odvodňování půdy (drainage); působením a podporou vlády klestilo si dráhu v konservativním a málo pohyblivém rolnictvu švýcarském; v letech posledních však, díky velmi laciným výrobkům, klestí si víc a více dráhu.

Kdo by neznal výtečný dobytek švýcarský a sýr v salaších alpských vyráběný? Chovu dobytka věnují hospodářové švýcarští velkou péči a pozornost. Při městech, kde je dobrý odbyt na mléko a máslo, neodstavují telata, nýbrž kupují z hor. Cena dobytka jest při velké poptávce velmi značná, poněvadž obchodníci v každý podzim celá stáda kupují a do různých krajin evropských pro zušlechtění jej dodávají. Často se některá dojnice prodá až za 500 franků (300 zlatých).

Největší poptávka byla ovšem po válce francouzskoněmecké pro zhubené krajiny východní a jižní Francie. Dobytka počítá se 2,200.000 kusů v ceně 160 milionů franků, v čem zahrnuto jest asi 100.000 koní.

Drobného dobytka na jatky dováží se do Švýcar velké množství. Výhradně švýcarský chov dobytka nalezneme však na Alpách. Na počátku léta postupují pastýřové švýcarští až k samým patám ledovců a vracejí se po 8—10 nedělích do údolí. Pastva poskytuje skotu velkou část píce. Na pastvinách pase se ze 100.000 koní asi $^1/_2$ tedy 50.000 kusů, ze 875.000 hovězího dobytka asi $^3/_4$ tedy 654.000 kusů, 405.000 ovcí úplně, ze 376.000 prasat asi $^1/_2$, tedy 138.000.

Tak rozsáhlá pastva ovšem zaviňuje velký nedostatek hnoje, ačkoli Švýcaři jsou v zužitkování hnoje praví mistři. Pečlivé svádění močovky do sudů v chlévě v zemi zakopaných a pletené prstí poházené stěny u hnojnic venkovských zabraňují zmaření každého atomu čpavku a látky hnojivé.

V krajinách chudobnějších nalezli jsme ovšem také sem a tam, že se náves v hnoji topila, kdežto sousedící pole po hnoji prahlo.

Výroba sýra páčí se na 200.000 centů v ceně 9 milionů franků. Výtěžek mléka, sýra a másla obnáší cenu 100 milionů franků. Výtěžek z jedné krávy páčí se na 166 franků.

Velká péče věnuje se vinicím; velmi starostlivé okopávání, vysazování a zejmena hnojení nazvati lze vzorným. Viděli jsme vinice na výšinách u Curychu, které nemohly být bedlivěji opatřeny; u každého keře hromádka kompostového hnoje, žlábky k svádění vody, rigoly, cisterny — vše geometricky rozděleno.

Výtěžek vinařství jest ve Švýcarech také velmi značný; páčí se na 18 milionů franků a spotřebuje se doma. Drahá a šumivá vína dovážejí se z Francie.

Rovněž dlužno chvalně zmíniti se o štěpařství, zahradnictví a pěstování bylin obchodních. Na rozvoj zahradnictví působí velmi blahodárně hospodářské a zahradnické společnosti, jichž jest, jak na jiném místě uvádíme, 30. Na svislých stráních a suchoparech pěstují Švýcaři s velkou péčí a vytrvalostí třešně a ořechy. Následování hodno jest, že dítky ve školách švýcarských velmi důkladně cvičí se v zahradnictví, které jest obligatním předmětem.

Kantonální zákonodárství vzalo také zahrad-

nictví a štěpařství v mocnou ochranu. Lehkomyslné neb surové zmaření stromu trestá se až šestiměsíčním vězením neb i káznicí!

Kéž by také naše tučné stráně a občiny místo ohyzdného hadího mlíčí a bodláčí pokrývaly se košatými stromy, jimž podnebí naše jde tak k duhu! Krása, užitek, potěšení byly by hojnou odměnou za malou obět času a za neveliké výlohy.

Lesnictví, které dříve za neurovnaných poměrů státních bylo ve velmi neutěšeném stavu, činí v posledních dvaceti letech značné pokroky; a při té péči zákonodárství, která se i v tomto oboru jeví, by rozvoj jeho byl ještě větší, kdyby tomu nevadily ještě vlastnické poměry občanstva, které se často u nás objevujícím sporům mezi mlado- a starousedlými o „statek obecní" podobají jako vejce vejci. Pro Švýcarsko jsou lesy jako ta jeho svoboda podmínkou existence.

Nemajíc jiného *paliva* nežli dřeva nemohlo by míti průmyslu s palivem souvislého a divoké bystřiny, zhoubné bouře a děsné laviny by pak teprv bez překážky v plné divokosti zem ničily.

Zpotřeba dříví jest také ve Švýcarsku ohromná. Nejen že veškerá obydlí a budovy hospodářské na horách staví se ze dřeva, ono se potřebuje při topení parovozů a parolodí a počítá-li se, že jedna domácnost ve Švýcarech spotřebuje 2 sáhy dříví, že četné železnice *(jedna míle asi 700 sáhů)* pohlcují velké množství této hmoty, tedy se ovšem kácí *dosud* na účet budoucnosti.

Přírůstek roční veškerých lesů ve Švýcařích páčí se na 890.000 krychl. sáhů, avšak pouhá spotřeba rodinná ve Švýcařích přesahuje přírůstek ten dle měřítka výše uvedeného o celých 100.000 sáhů.

Poměry tyto u vlád kantonálních často na

přetřes brané vzbudily ovšem četné návrhy a pokusy k úspoře paliva dřevěného čelící, které však dosud ve velkém a v lidu se neujaly. Nejprospěšnější jest ze všech ještě ten, aby se využitkovala rašelina, která se v středohoří nalézá.

Podnebí švýcarské jest arci lesnictví nad míru příznivo. Četné mlhy (počítá se 66 mlhových dní ročně) jakož i velké množství vody dešťové udržují nad lesinami švýcarskými stálou vláhu, která vzniku lesů mladých velice prospívá.

Národní jmění švýcarské počítal výtečný Franscini v letech padesátých a objevil následující číslice dle kantonů:

Curych	471	mil. fr. č.	9.440	fr. na jednu rodinu	
Bern	650	„ „	9.090	„	„
Lucern	150	„ „	6.600	„	„
Uri	44	„ „	15.400	„	„
Schwyz	63	„ „	7.000	„	„
Unterwalden	31	„ „	5.440	„	„
Glarus	62	„ „	8.625	„	„
Zug	24	„ „	7.570	„	„
Freiburg	176	„ „	8.700	„	„
Solothurn	95	„ „	7.000	„	„
Basilej (město)	220	„ „	37.500	„	„
„ (venkov)	155	„ „	17.000	„	„
Schafhausen	47	„ „	5.900	„	„
Sv. Havel	180	„ „	5.000	„	„
Turgau	104	„ „	6.600	„	„
Waadt	436	„ „	9.800	„	„
Neuenburg	240	„ „	16.000	„	„
Ženeva	269	„ „	17.000	„	„

V tom arci 5 kantonů obsaženo není.

VI. Komunikace.

1. Železnice.

Jest pravdou nezvratnou a od nejvýtečnějších národních hospodářů dokázanou, *že poplatek transportní jest z těch, které nejvíce tíží.* Posuzujíce dle toho pokročilost států v přiznati musíme, že Švýcarsko jest v první řadě mající vesměs sazby transportu co možná nejnižší.

Roku 1851, když veškerá hlavní města evropská již byla spojena železnicemi, ve Švýcařích železnic ještě nebylo. Teprvé roku dotčeného povolala vláda švýcarská výtečného anglického inženýra Stephensona i věnovala na stavbu nejnutnějších železnic kapitál 100 milionů franků.

Jako v ničem se tamější správa státní neukvapuje, taktéž dlouho uvažovala, mají-li se stavěti železnice buď od spolku a kantonů, neb mají-li se ponechati podnikavosti soukromé. Jest velmi zajímavo probírati se v tehdejším rokování zákonodárných sborů.

Dvě strany stejné co do počtu a váhy hájily dvoje různé stanovisko: jedna chtěla, aby stát k vůli jednotě stavěl železnice, druhá však na částečně vykonané scentralisování celnictví, pošt a telegrafů poukazujíc, vyslovila své obavy, kdyby se scentralisováním železnic vložila vládě ústřední *velká moc do ruky, že by Švýcary jsouce povahou svou federativní, centralisaci takovou nesnesly a jsouce státem demokratickým hleděti musí, aby ústřední vláda velké moci nenabyla.*

Důvody tyto rozhodly a zákonodárstvím rozhodnuto, že se stavba železnic švýcarských vykonati má *podnikavostí soukromou* nebo *podnikavostí jednotlivých kantonů.*

Jsouc starostlivo o prospěch lidu svého, zrušilo Švýcarsko za účelem všemožného polehčení stavbám železničným clo z veškerých z ciziny dovážených potřeb železničných jakož i ustanovilo z vyrábených ve Švýcarsku vrátiti clo za suroviny k tomu potřebné.

Neposledním důkazem péče vlády švýcarské o důležitosti zemské jest, že jen tuzemským podnikatelům dáno povolení k stavbě drah, jestli kantony samy práva jim ústavně příslušícího neužily.

Mimo to spolek vyhradil si *roční poplatek za koncesi* (Concessionsgebühr), ku kterému železnice tenkrát jest povinna, když čistý užitek více než 4% obnáší. Poplatek tento obnáší 500 franků ročně za jednu hodinu délky železnice.

Zvláštním zákonem spolkovým jest ustanoveno, že spolek má právo železnici koupiti po 30, 45, 60, 75, 90 letech, když pět let napřed správě té železnice o úmyslu svém věděti dal. Náhrada při takové koupi vypočítá se zvláštním smírčím soudem dle následujících zásad:

Stane-li se koupě ve 30, 45, 60 letech, zaplatí se pětadvacaterá cena čistého výtěžku těch desíti let, která sdělení spolku předcházela. Stane-li se koupě v 75. roce, tedy obnáší $22\frac{1}{2}$krát, a v 90 letech 20krát tolik, co zmíněný výtěžek.

Jednalo-li se při železnicích několik kantonů spojujících o různé jejich zájmy, o sporné zájmy místní, nebo o připojení k železnicím jiným, o zřízení nádraží na hranicích dvou nebo více kantonů sousedních a t. d., rozhodlo spolkové shromáždění, jakožto nejvyšší instance.

Předpisy o dopravě diriguje ovšem hlavně moc spolková, šetříc při tom zájmů a zákonodárné moci kantonů. Péče o pohodlí a bezpečnost osoby,

o snadnost a spolehlivost dopravy jeví se v četných usnešeních a rozhodnutích vlády spolkové. Za opozdění, ztráty a poškození ručí obecenstvu správa železnice; čehož náhrady pohledávati lze pořadem práva občanského. —

Více než dlouhé výklady o tvrzení našem obsahuje článek 67. spolkového práva trestního: „Kdo úmyslně při dopravě železničné způsobí osobám nebo věcem škodu, budiž potrestán vězením, a způsobena-li značná škoda, budiž potrestán káznicí. Kdo by lehkomyslným nebo nedbalým způsobem, nebo zanedbáním povinností jemu přikázaných způsobil značnou škodu, budiž potrestán vězením do 1 roku, který trest spojí se s pokutou peněžitou a stane-li se značná škoda, vězením do 3 let, spojeným s trestem peněžitým.“

Zajímavé zařízení při železnicích švýcarských jest, že dopravují pouze ve dne. Roku 1870 mělo Švýcarsko 220 mil železnic a jest tedy dle rozsáhlosti svého území v oboru železničním mezi prvními státy evropskými.

Zákon o vyvlastnění nemovitosti k stavbě železnic chrání jednak práva vlastnická a jednak urychluje řízení expropriační.

Těžiště řízení takového vloženo jest do působnosti představenstva obecního, které vydá vyhlášky o 30denní lhůtě k podání odůvodněných námitek nebo nároků stran a působí při vyvlastnění.

Jestliže po dobrém nedocílí se mezi podnikatelem stavby a mezi stranami srozumění o náhradě, pak rozhodne 3členná komise odhadní. Jednoho člena do komise této zvolí soud spolkový, druhého shromáždění spolkové a třetího vláda kantonální.

Náklady a výlohy řízení o vyvlastnění nese podnikatel stavby.

2. Silnice.

Jako železnice švýcarské zasluhují chválu cizinců, tak i výtečný stav a vzorné zařízení silnic uznati nutno. Silnice švýcarské mají proslulost zajisté světovou. Příroda sama diktovala obyvatelům švýcarským klopotnou sice, avšak užitečnou a chvalitebnou práci o stavbách velice rozvětvených silnic. Nikde snad na světě nenalezne se poměrně tolik nákladných, bezpečných a krásných silnic jako ve Švýcarsku. Překlenuté propasti, smělé průkopy, obrovské náspy, ochranné hráze a tarasy proti lavinám musely se vykonati dříve, nežli v končinách horských vesele zaznívati mohla trubka postilionova.

Tisíceré nesnáze a obtíže stavěly se v cestu snaživým vládám obecním a kantonálním. Tu žulové skály, onde divoké bystřiny, kolmé stráně, bezedné rozsedliny, prudké vodopády zdržovaly často ve výšce čáry ledové práci úsilovnou. Jen velkou obětavostí a vzornou vytrvalostí bylo možno utvořiti díla, která jsou pravým dobrodiním zemi a cestovatelům a která u všech cizinců vzbuzují podivení.

Nelze neuznati, že mnohé z obrovských silnic švýcarských založeny byly v době, když Evropa chvěla se před vítěznými legiemi francouzskými. Napoleon I. přihlížeje bedlivě k prostředkům komunikačním, dal vystavěti silnici přes Simplon a ukázal vládě švýcarské důležitost a možnost staveb podobných. Nedlouho potom vystavěna byla silnice svato-gotthardská a brzo pak vlády kantonů Uri a Tessinu upravily pro průjezd průsmyky přes Spluhy (Splügen), Julier a Bernhardin. Brzo však

musela vláda spolková přispěti kantonům při stavbách silnic ku pomoci. Na stavbu silnice přes velký Sv. Bernard, spojující Švýcary s Piemontem, jejíž náklad na 1 milion franků byl vypočítán, přispěl spolek celou třetinou.

Krásná silnice z Lucernu do Brienzu přes divokrásný Brünig jest dílem teprva roku 1855 vzniklým. Na stavbu důležité silnice z Brienzu do Lugern-Kaiserstuhl na hranice lucernské věnovala vláda spolková roku 1856 značný příspěvek 400.000 franků.

Mnozí krajané, kteří vykonali rozkošnou cestu z Lucernu po čtverokantonském jezeře do cípu jihovýchodního, příjemně překvapeni byli krásným mostem, který před plovoucím parníkem mechanicky do výšky se zdvihne a břehy úžiny jezerní spojuje. Na most tento věnovala rada spolková 20.000 franků. Náklad na stavby silnic v kantonech Uri a Wallis (Furka-Oberalp-Axenstrasse) vypočítaný na $2^1/_2$ milionu, velkou částí kryt byl spolkovou vládou.

Silnice ve Švýcarech jsou trojí:

1. obecní mající důležitost místní;
2. kantonální a
3. zemské čili celní.

Je-li náklad na obecní silnice velký neb objekt s nimi spojený důležitý, přispěje kanton, a přesahuje-li stavba silnic kantonálních síly i meze kantonů, přispěje zem čili spolek.

Stavba silnic jest nejen úhledná a lahodná ale i praktická a bezpečná. Husté kamenné zábradlí, značná šířka (18′) a co hlavní jest, při závratné výšce hor malý spád. Nejobyčejnější spád obnáší 5%, málo který 7—8%.

Mýt na žádných silnicích švýcarských není.

Stejnou péči věnují vlády kantonální i vláda

spolková upravování řek a potoků. Na prvním místě jest ovšem upravení veletoku Rýna, který vládu kantonu svato-havelského po několik desítiletí zaměstnává. S upravením břehů chtěla vláda švýcarská spojit průřez řeky z Bruggu do Fussachu a rada spolková dala vládě kantonu svatohavelského plnou moc, aby s vládou rakouskou, jejíž území by průřezem dotknuto bylo, vyjednávala. Poněvadž opětné, sedm roků trvající vyjednávání, nevedlo k žádnému výsledku, a delší čekání na příznivý výsledek by Švýcarska nebylo důstojno, usnešeno, že se s upravením u Monsteinu započíti má.

Na výlohy, ohromnou sumu $8^1/_2$ mil. franků obnášející, slíbil spolek příspěvek do výše 2.800000 franků.

Prací těchto účastna jest mnohá síla česká přispívajíc i paží i duchem ku zvelebení cizího kraje.

Švýcarský Jura, maje velkou síť vodstva neupraveného, těšil se velké přízni ze strany vlády spolkové. Četné projekty a rozsáhlé i důkladné studie od znalců švýcarských vykonané byly bedlivě uvažovány a společně s kantony vykonány. Vodstvu jezernímu, usnadňování přítoků, zřizování splavů a hrází, věnuje se velká pozornost i péče.

Neposledním činitelem komunikačním ve Švýcarech jsou četné *parolodě* na jezerech. Komu by byly neutkvěly na dlouhou dobu v čerstvé paměti rozkošné pouti na jezerech: bodamském, čtverokantonském, curyšském, ženevském a thunském! Pohodlí, bezpečnost a příjemnost na parníku švýcarském při levných cenách tvoří dlouho v drahé domovině látku k příjemným rozhovorům.

Více než 40 parolodí na jezerech švýcarských rozrývá zelená zrcadla vod, s jejichž čistotou vítězně konkuruje čistota svobody švýcarské!

3. Pošty.

Švýcarská poštovní správa rozdělena jest na 11 okresův, ježto jsou: Ženeva, Lausanne, Bern, Neuchatel, Basilej, Aarau, Lucern, Curych, Svatý Havel, Chur a Bellinzona.

Nejvyšším úřadem poštovním jest ovšem rada spolková, při které jest poštovní departement. Úřední personál sestává z vrchního poštovního sekretáře, přednosty kanceláře, registrátora a dvou sekretářů. Přiděleno jest bureau kontrolní s vrchním poštovním konduktorem a třemi účetními revidenty; kurs-bureau sestává z dozorce, jednoho adjunkta, čtyr sekretářů a tří inspektorů jízdních.

Každému z výše dotčených 11 poštovních krajů dán je v čelo krajský poštovní ředitel. Úředníci poštovní volí se na dobu tří let, služebníci poštovní na dobu neurčitou.

Sazba poštovní jest proti sazbě mnohých států sousedních velmi nízká: za jednoduché psaní v obvodu celého Švýcarska platí se 4 kr. r. č., za psaní rekomandované 6 kr., za psaní lokální 1 kr., za jeden výtisk novin $^3/_4$ centimu čili asi $^3/_8$ kr., ze zásilek do 1000 franků na vzdálenost 5 hodin ze 100 franků 1 kr., nad 1000 franků ze 100 (1 centim) $^1/_2$ kr.

Při dopravě osobní za jedno sedadlo v kupé (80 cent.) 35 kr., za místo uvnitř 30 kr.

Tajemství listovní jest ústavou zaručeno.

Poštovních úřadů ve Švýcarsku jest téměř 2500, veškerých obcí 3071.

4. Telegrafy.

Správa telegrafů švýcarských rozdělena jest ve čtyři kraje: Ženeva, Bern, Curych a Uri.

V čele každého krajského obvodu jest inspektor telegrafu.

K ochraně telegrafického zřízení a k pojištění tajemství vydáno zákonem spolkovým roku 1851 ustanovení, z kterého vyjímáme:

Úředník nebo zřízenec telegrafní, který obsah telegrafické zprávy prozradí, budiž ihned sesazen, jsou-li přitěžující okolnosti, tedy mimo to stížen budiž trestem peněžitým neb žalářem.

Porušení telegrafických drátů nebo přístrojů trestá se žalářem do jednoho roku; jsou-li pak okolnosti přitěžující, trestá se káznicí do tří let.

Jednoduchá depeše v obvodu celých Švýcar stojí — 20 kr.

Délka všech telegrafických drátů ve Švýcarsku obnáší nyní více než 10.000 kilometrů (1250 mil); stanic jest 750.

R. 1872 dopravily dráty švýcarské 2,129.219 depeší, z kterých šlo 498.304 přes hranice.

VII. Finance, daně a úvěrnictví.

„Které daně jsou nejlepší“? táže se jistý proslulý národohospodářský spisovatel, a odpovídá ihned sám: „Ty, které jsou nejmenší.“

Místo všech výkladů a důkazů o tom, že v bohatém a průmyslovém Švýcarsku v poměru k daním států sousedních jsou malé, stačilo by několik malých dát statistických.

Kdežto daně ve většině velkých států evropských kolísají mezi 45—50 franky na jednu hlavu, obnášejí ve Švýcarsku 5 nejvýš 8 franků.

Švýcarsko sleduje s největší svědomitostí náuku nejproslulejších a nejpoctivějších státníků; že stát nemá vybírati daně nad svou potřebu,

že nechati má občanům peníze, kteří jich potřebují k vyrábění nových statků a rozmnožování blahobytu.

Ve Švýcarsku jsou daně rozhodně malé a v příznivém poměru k příjmům občanstva; jsou jasné i určité, a spůsob vybírání jich jest jednoduchý a laciný jako nikde jinde. Daní státních v pravém smyslu toho slova ve Švýcarsku ani není. Ústřední potřeby státní, jak z článku 42 ústavy seznati lze, se zapravují nejprvé z výtěžku jmění spolkového, z výtěžku cel, pošt a pracháren a pak *teprvé z příspěvků jednotlivých kantonů.*

Poněvadž každý kanton jest suverenní, proto k potřebám své správy krajské, totožné se správou zemskou, ustanovuje daně, z kterých zemi poskytuje příspěvky na ústřední výdaje a potřeby, jako jsou: vojsko, pošty, upravování řek, silnice zemské, zastupitelstvo zemské, vyslanectví a t. d.

Kdežto v jiných státech veškeré daně stýkají do jedné velké nádržky, z které dle obratnosti náležitých orgánů zvláží se v jistých končinách více v jiných méně, vidíme ve Švýcarech placení daní soustředěné v kantonech, z kterých udělí se celkovému státu kvota na ústřední vládu potřebná. Kvota tato není ovšem podrobena libovůli nebo nahodilosti, nýbrž spočívá na základech spravedlivých a přirozených. Počet obyvatelstva, rozsáhlost kantonů, přírodní nebo průmyslové bohatství váží se od spolkového shromáždění co nejsvědomitěji, a z toho sestaví se škála, která jest měřítkem pro příspěvky kantonů. Z tohoto poměru jedině, kdyby nebylo tisíc jiných, jeví se ryzota federace švýcarské.

Těžiště příjmů spolkových jest výtěžek celní. Již v ústavě samé postaráno o spravedlivé a domácímu průmyslu prospěšné ukládání cel. Kdežto

přivážené potraviny a suroviny, pro průmysl švýcarský potřebné, podrobeny jsou *nejmírnějšímu*, dovážené poloviční výrobky již *vyššímu* a výrobky hotové clu *ještě vyššímu*, platí výrobky nádherné clo *nejvyšší*. Týmže spůsobem podrobeny jsou výrobky ze Švýcar vyvážené clu nejmenšímu. Tím sleduje Švýcarsko šťastnou národohospodářskou a finanční politiku, šetříc zájmů svých příslušníků a podrobujíc zájmy cizinců fiskálnímu svému prospěchu.

Celnictví švýcarské řídí se 1. dle kusu, 2. dle ceny a 3. dle váhy.

Roku 1872 vybráno cla z dovozů (tedy z ciziny) 12 mil. franků; z vývozu (od Švýcarů) sotva $^1/_2$ mil. franků.

Pohledněme na některé z cel švýcarských!

I. Clo z přívozu.

Za zvířata jsou čtyři třídy: 10 centimů (5 kr. r. č), 50 cent., 3 franky a 6 franků.

Z ceny platí se za mlýnské kameny 2%; za stroje hospodářské, lodní a jiné 5%; z ekvipáží a příslušenství 10%. Z odpadků zvířecích a rostlinných, ze dřeva, rud, uhlí, slámy, platí se za jednospřežný povoz 50—60 cent. Za živou drůbež, živé ryby, umělecké výrobky z povozu jednospřežného 3 franky.

Veškeré ostatní předměty rozděleny jsou v deset tříd, z kterých platí se za *jeden cent* jak následuje:

V první třídě platí se 15 cent. za asfalt, vápno, křídy, *obilí*, *potraviny*, rýž, semena atd.

V druhé třídě platí se 30 cent. za mramor, olovo, železo, plech ve tvarech, v jakých se ve Švýcarech nevyrábí, grafit, kyseliny solné a sírové,

za *hrubou bavlnu*, dřeva barevná, rostliny barevné, oleje, kůže, hedvábné kokony, tuky a vlnu.

V třetí třídě platí se 50 cent. za chléb, slad, krupici, mouku.

Ve čtvrté třídě platí se 75 cent. za hrubé tabule železné, kamna, kola, náčiní kuchařské, za starou měď, starý mosaz, terpentin, klovatinu, *máslo*, obnošené šaty a opotřebené prádlo.

V páté třídě platí se 1 frank za kované, válené železo.

V šesté třídě platí se 1 frank 50 cent., za olovo v troubách, olověné koule, plech železný, drát železný, plech měděný a mosazný, za minerální vody, čistěnou síru, *surovou ocel*, kávu, *med*, pivo a víno v sudech; za vlasy, surový vosk, láhve skleněné, kameny litografické, sprosté zboží hrnčířské, hrubé papíry a t. p.

V sedmé třídě platí se 2 franky za anýs, kmínku, rákosky, furnýry, indigo, surové kůže, naložené zelí, surové nitě bavlněné, surové šátky bavlněné, vatu, nitě lněné, konopné a vlněné, nemalované zboží soustružnické, pleteniny, stroje k průmyslu, sprosté zboží dřevěné, zbraně pro vojsko spolkové, svíčky lojové a sprosté mýdlo lojové.

V osmé třídě platí se 3 franky 30 cent. za lékařské zboží, lučebniny, ústřice, peří, kořalku, lihoviny, barvy, zabitou drůbež, slaninu, jaternice, kořenné látky, sýr, stolní oleje, leštidla, surové hedvábí, tabák v listech, cukr, syrob, sirky, suchary, surové zboží železné a ocelové, tabulky sklenné, za litinu, nástroje ze železa, a t. p.

V deváté třídě platí se 8 franků za omalovanou sádru, hotové zboží plechové, litinové, knihařské, barvené papíry, zboží sklenné roztlučené,

zlato a stříbro, hotové zboží kožené, nožířské, kožešnické, zámečnické, tabák šnupavý a kuřlavý, jemné zboží hrnčířské, jemné šátky vlněné, polohedvábné látky, výrobky vlněné, litografické, mapy, ocelorytiny, aparáty, a p.

V desáté třídě platí se 15 franků za práce z alabastru, slonové kosti, šaty, peřiny, cigara, lahůdky, jemné zboží z kůže, zboží truhlářské, modní, za zrcadla, hodinky, víno a lihoviny v láhvích, obrazy a nástroje hudební.

2. Cla z vývozu.

Za zvířata platí se trojí měrou: 5 cent., 50 cent. a $1\frac{1}{2}$ franku.

Z ceny platí se za rozřezaná dřeva a dřevěné uhlí 3%, za surové dříví 5%.

Za jednospřežný povoz:

1. asfaltu, zemin, sádry, sprostého dřevěného zboží, vápna, cihel, otesaných kamenů, mlýnských kamenů a brusů, čerstvého ovoce, bramborů, polních a zahradních výrobků platí se 15 cent.

2. rudy železné, starého nářadí, sena a slámy, soli, uhlí platí se 30 cent.

3. Za jednospřežný povoz popele nebo hnojiva platí se 75 cent.

Za cent předmětů nejmenovaných 10 cent., surové kůže 80 cent., kůry stromové 1 frank, hadrů a makulatur 2 franky.

Za jeden povoz platí se za předměty dle povozu čítané 10 centimů; veškeré ostatní za cent 5 centimů.

Celé Švýcarsko rozděleno jest na šest celních obvodů: Basilej, Schaffhausen, Chur, Lugano, Lausane, Ženeva.

Spolková rada jest oprávněna v mimořádných poměrech, zejmena v době hrozící drahoty a j. učiniti změnu v sazbě. Vrchní dozorství nad celnictvím vykonává obchodní a celní odbor rady spolkové, jehož náčelníkem jest celní ředitel, při čemž kantony spolupůsobí, majíce po ruce zemské myslivce (Landjägern, 258 mužů) a 153 spolkových dozorců.

Přestupky celní trestají se 5—30 násobným clem. Z pokut obdrží $^1/_3$ udavač, $^1/_3$ kanton a $^1/_2$ kasa spolková.

Kdybychom porovnali sazbu malé země švýcarské se sazbami mnohých velestátů evropských, bylo by pro tyto porovnání takové velmi žalostné.

Stejně starostlivo jest Švýcarsko o průmysl hospodářský a obchod *nezavádějíc daně potravní.* Pivovárnictví ku př. podrobeno jest všeobecným předpisům daní živnostenských.

Obecní správa odhadne závod — však jen tenkrát, je-li cena závodu udána od majitele nápadně malá — a uloží daň z jmění méně neb více než 1% a sládek může pak vařiti buď 100 nebo 100.000 věder piva.

Tato daň z jmění jest téměř ve všech kantonech platná. Různé daně a příspěvky jiné ku př. k železnicím, na upravování řek a potoků, opatření proti lavinám, alpské silnice, kantonální školy a p. řídí se dle potřeb příslušných kantonů. Je-li některé z těchto podniknutí takové, že důležitost jeho sahá za hranice kantonu, poskytne spolek přiměřenou subvenci.

Ohledně daní ponechala i nová ústava švýcarská úplnou svrchovanost veškerým kantonům, pročež jeví se ve výšce i povaze daní taková různost a ve vyměřování jich taková nestejnost,

že by jen stručné vylíčení o tom velice přesahovalo rozměry našeho pojednání.

V šesti kantonech ku př. není žádných daní přímých, kdežto v ostatních jsou daně z příjmů a jmění, z výdělku a daně osobní. Ve francouzském Švýcarsku, ve kterém jest katastr zaveden, je daň gruntovní. Nepřímé daně tvoří poplatky ze soli, z libovin, z čeledi, z nádhery, z usídlení a za právo občanské.

Šťastné poměry švýcarské: důsledná neutralita, všeobecná branná moc, nejrozsáhlejší samospráva, nejskrovnější pense a služné všech funkcionářů obecních, kantonálních a zemských, jakož i šetrnost ve správě veřejné hlavně přispívají k příznivým poměrům finančním.

Kolik hodnostářů ve Švýcařích v různých odvětvích veřejné správy působí za služné jednoho z bývalých hodnostářů Napoleonských kvitovavších ročně na příjem 50 až 100.000 franků!

Samotný nešťastný césar francouzský stál svůj pokořený národ *denně pětkrát tolik* (50.000 fr.) co obnáší *roční služné* (10.000 franků) prvního representanta Švýcar — předsedy republiky!

Státních dluhů není ve Švýcarech pražádných!

Banky a ústavy peněžní.

I bankovnictví v málokteré zemi jest vyvinuto a ve prospěch obchodu i průmyslu usnadněno takovou měrou jako ve Švýcarech.

Velká výroba průmyslová, spojení s tolikerými státy a národy vyžadují rozsáhlé bankovnictví i úvěrnictví a spojují je co nejúžeji. Banky neb ústavy takové, které by vládě poskytovaly prostředky peněžité, nebo které by požívaly zvláštních výhod státních, ve Švýcarsku nejsou.

Vláda švýcarská nedělajíc dluhu a majíc *stálou hotovost peněžitou v pokladnicích svých* nepotřebuje pro sebe banky výsadní.

Ústavům bankovním a úvěrním věnovala se ode dávna velká péče ve Švýcarech; již r. 1787 zřízena byla první spořitelna švýcarská v Bernu, nyní čítá se ve Švýcarsku 250 spořitelen. Vkladatelů roku 1870 bylo 380.000 a vklady dosáhly výše 150 milionů franků.

Bank jest nyní ve Švýcarech 100 se základním jměním výše 100 milionů franků.

Mincovnictví řídí se dle soustavy francouzské s převahou mince zlaté. V minulém desítiletí razilo se mincí:

500.000 pětifranků,
4,500.000 dvoufranků,
7.550.000 jednofranků,
4,000 000 půlfranků,
12.500.000 dvacetirappů (centimů)
12,500.000 desítirappů,
20,000.000 pětirappů,
11,000 000 dvourappů,
11,500.000 jednorappů.

Do roku 1854 raženy byly mimo hranice v mincovnách pařížských a štrassburských, nyní však zřízena jest spolková mincovna v Bernu, ku které kanton věnoval spolku budovu.

Úroky ve Švýcarsku platné obnášejí při půjčkách hypothekárních 5%, při směnkových 6%.

VIII. Ústavy dobročinné, sirotčince a pracovny.

Hlavním buditelem dobročinnosti, všelikého účastenství k účelům lidumilým a pěstování obecního blaha jest zajisté samospráva.

Tvrzení toho není lichým slovem, nýbrž pravdou v historii zakotvenou. Pohledněte na státy, země a města svobodou ode dávna slynoucí: Švýcary, Holand, druhdy svobodná města německá, italská, Severní Ameriku a přisvědčíte tomuto tvrzení. V zemích těchto věnují občané ústavům dobročinným ohromné sumy a velkou péči.

Dárce peněz rád zúčastní se buď činem neb slovem třeba na smrtelné posteli psaným ve správě svého odkazu — a toto účastenství jest jen možné v samosprávně zřízené obci nebo zemi.

Nemocnice, školy, domy chorých, nabývajíce tím prostředků, jsou pravým útulkem zmrzačených, chorých, osiřelých a nešťastných lidí, mírní jejich svízele a odnímají zdravému stromu denního života žluté svadlé listy, které by svěžesti jeho byly na újmu.

Cizinec, je-li mimo to příslušníkem jistého velestátu ve střední Evropě, zatají v sobě dech, vida ve Švýcarech samostatně spravované, nekontrolované ústavy pro ulevení bídy lidské, zřízené jen láskou občanskou a vydržované obětavostí vzdělanců švýcarských. V málokteré zemi nalézáme tolik dobročinných ústavů jako ve Švýcarech.

Z $2^1/_2$ milionu obyvatelstva nemá celý *pátý díl* tedy 500.000 lidí svého vlastnictví.

Z veškerého obyvatelstva švýcarského požívá podpory veřejné 5%, tedy 125.000 lidí.

Z ústavů dobročinných jmenujeme: 5 ústavů pro slepce; 5 ústavů pro hluchoněmé.

Z četných nemocnic dlužno uvésti nemocnice v Curychu a Bernu značně nadané vedle nemocnic kantonálních.

Po utvoření nynějšího spolku švýcarského vykonána roku 1849 přehlídka jmění dobročinných

ústavů, které mimo velké nemovité jmění nemocnic ohromnou sumu 60 milionů franků dosahovalo.

V tutéž dobu obnášela podpora od kantonů chudým poskytovaná $5^1/_2$ milionu franků. Nyní páčí se založené jmění chudinské ve Švýcarech na jednu hlavu chudého 400 franků a podpora roční okolo 40 franků.

Mezi četnými ústavy dobročinnými zasluhují zmínku hospodářské školy pro chudé, kterých je ve Švýcarech 40.

Duch výtečného vychovatele Wehrlia vládne v ústavech těchto, které vychovaly četné řady chudé, opuštěné mládeže, řádné občany z nich činíce. Chovanci ze škol takových, kteří by jinak propadali spravedlnosti, žaláře naplňujíce, nahradí svým pořádným životem tisíceronásobně výlohy věnované.

Práce hospodářská a řemeslnická utužujíc paže jejich k dosažení blahobytu v životě praktickém, doplňuje se živým slovem, mysl i mravnost jejich ušlechťujícím.

Kéž by do vlastí českých proklestily si cestu výtečné školy tyto, ve kterých znova obživly šlechetné zásady našeho Komenského!

Mnoho-li škod, slzí, zármutku a běd bylo by tím ušetřeno, kdyby opuštěná a osiřelá mládež ohřívala se při krbu osvěty? Mnoho-li vražd, požárů, krádeží a hnusných trestních činů by tím bylo zamezeno?

Obyvatelstvo naše, které tak často šlechetnost a lidskost osvědčuje, přispělo by zajisté hřivnou svou k účelům tak šlechetným. Ovšem, veškeré poměry naše jsou velmi smutné, smutnější ještě, nežli sami myslíme; bázeň před poručníkováním

odůvodněna, půda k zrůstu velmi vyprahlá, avšak za pokus by to přece stálo.

Stejnou péči věnuje Švýcarsko zařizování robotáren a pracoven, kterých má několik. Při zařizování ústavů takových poskytne vláda kantonální zálohu, kterou ústav z práce káranců splatiti musí. Jedna z větších pracoven v novější době — tuším že v Aarau — roku 1865 založená, obdrževši zálohu 40.000 franků, splatila ji ve třech letech, každému z polepšených káranců mimo to podíl z výdělku poskytnouc.

Nejvíce zaměstnávají se káranci pletením ze slámy, shotovováním žínenek a tkalcovstvím.

Chloubou Švýcarska jest zajisté, že cizinec žádných žebráků nespatří.

Chvalnou zmínku zasluhuje také vláda švýcarská, že neodvrací péči svou od zámořských rodáků svých. Doví-li se, že v některé zemi zámořské vystěhovalce švýcarské stihl zlý osud, nebo potřebují-li podpory jakékoli, tedy věnujíc značné prostředky peněžité, vyšle spolehlivé zřízence své, aby jak možná odpomohli.

Tak před několika lety vyslala dra. Tschudia do Brasilie, aby rozdělil podporu 24.000 franků mezi farméry tamější. Aby se ve prospěch vystěhovalců švýcarských učinilo všemožné usnadnění, poskytuje vláda švýcarská svému konsulovi v přístavním městě Havru k účelu tomu úvěr téměř 100.000 franků ročně dosahující.

IX. Tisk, bibliotéky, spolčování a shromažďování.

Dle směru je časopisů:

Politických	225
Úředních	32
Náboženských	36
Právnických	4
Školních	12
Obchodních a průmyslových	9
Přírodovědeckých	6
Vědeckých vůbec	22
Hospodářských a lesních	18
Vojenských	4
Zábavných a illustrovaných	18
Modních	5
Oznamovatelských	27
Dohromady	418

které vycházejí ve 152 místech švýcarských. Předplatní cena obnáší ode 3 do 20 franků ročně.

R. 1872 vydáno bylo ve Švýcarsku 90,875.388 výtisků, předplatní cena páčila se na 5,104,394 fr.

Zajímavo jest, že „Zürcher Freitagszeitung“ jest již půldruhého století v rukou jediné rodiny, z které po tolik pokolení jest otec a syn tiskařem, redaktorem neb naopak.

Tisk, tento neúmorný hřímatel myšlenky lidské, jest ve Švýcarech tak volný, jak orel, který se nad Alpami vznáší. K vydávání novin není potřeby ani koncese ani kauce.

Ve Švýcarsku samotném, ve státu s $2^1/_2$ mil. obyvatelů, tiskne se nyní 418 časopisů, z kterých je téměř polovička vědeckých. Dle jazyků vydává se novin německých 282, francouzských 115, italských a romanských 21.

Že to na uvědomělost lidu švýcarského dobře

působí, účastenství jeho k zájmům veřejným budí, vlastenectví upevňuje a vzdělanost jeho podporuje, jest nepopíratelné.

Několik časopisů vydávají ovšem četní emigranti a uprchlíci političtí. V prvních letech šedesátých vycházel ve Švýcarech také jeden český časopis, jakožto ohlas tehdejších poměrů našich.

Ušlechtilou stránkou švýcarského časopisectva v zákoně samém spočívající jest, že soukromý život jednotlivců a vůbec život rodinný nesmí být předmětem útoků, nýbrž ani rozprav časopiseckých.

Velmi zřídka se objevující soudy tiskové vyřizuje porota.

Literatura, tato vážnější sestra časopisectva, zdárně kvete na výsluní švýcarské svobody.

Mnohé dílo ceny trvalé a pověsti evropské vydáno bylo v některé z četných tiskáren švýcarských. V Curychu tisknou se zejmena díla německá a v Ženevě francouzská.

Spolčování a shromáždování, tyto tlakoměry politických svobod, států a zemí, jsou na žulových základech. Švýcaru nenapadne, že by mohl být občan v přirozeném právu svém obmezován.

Hlavně spolčování jest ve Švýcarech nejen četně rozšířeno, nýbrž pro dobročinný, vědecký, zemědělský a, jak se samo sebou rozumí, pro národní i politický život velmi důležito i užitečno.

Velmi četné spolky střelecké a tělocvičné požívají podpory vládní. Roku 1872 poskytla vláda švýcarská k cvičením ve střelbě 823 spolkům střeleckým, obsahujícím 31.870 členů, patrony, na jednoho člena 25 patron čítajíc.

Společností vědeckých jest ve Švýcarech 50, které se podpoře vlády spolkové těší.

Hospodářským a zahradnickým společnostem, kterých jest 30, poskytuje vláda podporu.

Mimo podpory poskytované k běžným potřebám spolků, poskytá spolková vláda ob čas na zemské slavnosti střelecké, sjezdy turnéřské a výstavy hospodářské, výdatné do mnoha tisíců sahající podpory. Sjezdy takové jsou pak velkými slavnostmi národními. Viděli jsme, jak president republiky švýcarské, tedy první representant národa, turnéry na sjezdu v Bernu uvítal, důležitost tělocviku vysvětloval a vřelými slovy prosil, by při tom všem věrnými syny švýcarskými zůstali, ku konci řeči slávu vlasti provolávaje.

Těžiště spolčování ve Švýcarsku směřuje hlavně k vzájemné pomoci a umírnění bídy lidské. I v tom ohledu rozhodlo Švýcarsko problém o odstranění chudinství, žádajíc *od státu pouze, aby se do soukromé samo- a dobročinnosti nemíchal.*

Nyní čítá Švýcarsko:

Spolků všeobecných	225 =	36%
„ pro zřízence	66 =	10%
„ „ řemeslníky	251 =	37%
„ „ dělníky a čeled	110 =	17%
	632 =	100%

Není nezajímavo stopovati vznik spolků, který se takto jeví:

2	spolky založeny roku	1500—1599
3	„ „ „	1600—1699
17	spolků založeno „	1700—1799
9	„ „ „	1800—1809
22	„ „ „	1810—1819
40	„ „ „	1820—1829
72	„ „ „	1830—1839
105	„ „ „	1840—1849
176	„ „ „	1850—1859
161	„ „ „	1860—1866
25	neznámo	
632	spolků, které čítají	97.754 členů.

Z těchto jest výlučně přístupno: pro mužské 449, pro ženské 14.

Jmění spolků těch obnáší 7,872.020 franků.

Ročně vydáno bylo:

Chudým a nemocným s ošetřením lékařským	550.671 fr.
Pohřební výlohy	23.314 „
Vdovám, sirotkům a osobám starým	327.521 „
Výdaje různé a správní	157.902 „
Úhrnem	1,059.408 fr.

V oboru spolčování jsou Švýcary prvními na pevnině evropské.

Bibliotéky.

Mocnou pákou k povznešení a rozšíření vzdělanosti šťastné země švýcarské jsou velmi četné bibliotéky. Tyto zbrojírny a arsenály lidských vědomostí a pro každou zem tlakoměry vzdělanosti požívají u vlády i vzdělanců velké ochrany. Švýcarsko jest opět první, které opatrnou rukou uvedlo důležité ústavy tyto v přehlednou soustavu, které vznik jejich podporuje, o zvelebení jejich pečuje a vedle výdatné mravní podpory i značné příspěvky peněžité poskytuje. Žádný stát nemá poměrně tolik a tak pečlivě spravovaných biblioték, jako Švýcarsko.

Spojená Italie, uměním i vzdělaností proslulá, rozsáhlostí i obyvatelstvem tak velice přesahující malé Švýcarsko, má asi 210 biblioték, tedy asi *desátý díl biblioték švýcarských!*

Péče o zdar biblioték je ve Švýcarech až tklivá; i temné kobky věznic a káznic osvětluje. Ani tyto ústavy, ukrývající kvas pokolení lidského, nejsou bez biblioték. V ústavech chudinských, sirotčinských, nemocnicích a chorobnicích, jsou velmi

četné a bedlivě spravované bibliotéky, které z prsou českých těžké vzdechy vynucují.

Švýcarsko bylo také první, které učinilo pokus s bibliotékami kočovnými, který, jako všechno dobré, padne zajisté na půdu kyprou.

Avšak pohledněme na pouhé číslice, jinak chladné — v tomto případě mysl naši zajisté rozehřejí.

Švýcarsko má veřejných knihoven 2.090, z kterých jest:

Německých	1.556	= 1 : 1.208
Francouzských	512	= 1 : 1.274
Italských	22	= 1 : 5.620

Z těchto knihoven jsou $^4/_5$ knihovny pro mládež a knihovny národní.

Peněžité příjmy švýcarských biblioték obnášejí:

Peněz vládních	38%
Příspěvků	37%
Různých příjmů	25%

Některé knihovny vedle svého pokladu duchovního vykazují velmi značné přebytky peněžité:

	vykazuje roční přebytek
Bibliotéka v Curychu	120.000 franků
„ v Basileji	87 741 „
„ v Sv. Havlu nadační .	86.000 „
„ „ měšťanská	77.300 „
„ v Bernu městská . .	30.000 „

Počet svazků v bibliotékách obnáší	2,490.312
průměrem čte se ročně	1,103.135
kupuje se ročně	450.000
darem nabývá se ročně	240.000

Příjmy od státu obnášejí	113.419 franků
příspěvky	111.839 „
dary	69.907 „

Z knihoven jest:

Státních	1017	Vědeckých	294	
Spolkových	619	Národních	786	
Ústavů rozl.	454	Pro mládež	823	
	2.090	Různých	187	2.090

X. Obrana zemská.

„Velká, náramně zanedbaná stránka vojenského umění jest," — praví proslulý znatel válečnictví Joh. v. Müller — „že nemnohé všeobecné, věcné zásady jeho ani na rozličné zbraně jednotlivých století se neobrácejí, ani dle poměrů jednotlivých zemí a národů v *soustavu národní* se neuvádějí."

Zásadám těmto dalo Švýcarsko v branné moci své úplný výraz.

Postupujíc v zavádění nástrojů válečných, taktiky i správy vojenské s požadavky doby, šetřilo ducha národního, tradice i zvyků, mělo snahu k jednomu cíli upřenou: aby se válečnictví nestalo národu *břemenem* nýbrž *potřebou*. Daleko jsouc toho, aby věnovalo vojenství více času než jest nutno, neb aby považovalo zbraň za hříčku, věnuje Švýcarsko bez velkých výloh a břemen obraně vlasti své péči největší.

Vládnouc mocí válečnou jako poměrně žádný stát v Evropě, s organisací vzornou a výtečnou, může Švýcarsko při obyvatelstvu $2^1/_2$ milionu ve čtrnácti dnech postaviti armádu nejméně 200.000 mužů. Veškeré vydání na účely vojenské obnáší sotva *půltřetího milionu zlatých*, tedy asi tolik, co obnáší roční daň některého z českych okresů. Ovšem že vojsko švýcarské nehodí se k výboji — ale v obraně vlasti jest nepřemožitelné. Na výboj praktičtí Švýcaři ani nepomýšlejí; či získali by,

kdyby podmanili starý Burgund francouzský nebo končiny severní Italie? Oni jsou sobě dosti.

Ve Švýcarech možno nabyti přesvědčení, co činí národ bohatým, svobodným a spokojeným. Jestliže jistý znamenitý dějepisec anglický právem dovodil, že vlast jeho vývoj svobodné ústavy té okolnosti děkuje, že nebylo v zemi velké stálé armády, jestliže odkojenec Anglicka, severo-americká republika tutéž zásadu zachovává: Švýcarsko jsouc neplodnou zemí horskou, nemohlo již ani z ohledů hospodářských stálé vojsko vydržovati, spoléhajíc se v dobách krušných na věrnost a udatnost svých synů. Soustavě miliční spojené s všeobecnou brannou povinností, výhradně na obranu vlasti založené, děkuje Švýcarsko svůj blahobyt, své skvělé finance, jí uchránilo se od děsných válek a tížících dluhů, povzneslo vzdělanost a zachovalo svobodu svou.

Této soustavě patří také budoucnost, nemá-li blahobyt a civilisace našeho starého dílu světa rozeškvařiti se v dělovém těstě ocelovém. Ovšem se nyní zdá, že tohoto ideálu všech lidumilů jsme více vzdáleni než kdy jindy, avšak zdá se jisto, že právě nyní dospěly vojácké zájmy závratné výše a že více stoupati nemohou.

Soustava obrany švýcarské jest také pro veškeré národy a státy věcí velmi snadno dostižitelnou. Ovšem že při soustavě takové vzdáti by se musely vlády veškerých výbojných plánů a musely by školství doplniti vojenstvím a vojenství školstvím, jako ve Švýcarsku. Veškeří žáci kantonálních škol (reálek a gymnasií) jsou povinni cvičiti se ve vojenství, které s tělocvikem všude jest povinným předmětem. Cvičení to odbývá se od vzdělaných důstojníků s opravdivostí a rázem rozhodně vojenským. Nejen že v řadách mladých

vlastibranců vane duch vojenský, že žáci dělí se na setniny, volí své komandanty, nýbrž oni vládnouce vedle drobné střelné a sečné zbraně i dvouliberními děly, také manévrují po spůsobu vojska skutečného. Cvik vojenský má tu arci ráz rozhodně národní, jenž budí city nejšlechetnější, rozplameňuje lásku k vlasti a poutá plachou povahu mládeže zvykem k pořádku a pravidelnosti.

Se cvičením žáků na školách středních (reálkách a gymnasiích) souvisí ústav kadetní, který výhradně ze študujících sestává. Po ukončení 12 roků vstoupí študující do kadetního sboru, kterých jest ve Švýcarsku 78 s 7969 členy.

Podivuhodno jest, že ve Švýcarech, kde každý občan jest vojákem, není žádného vojska, a že vojsko rozhodně občanské jsouc povoláno k obraně vlasti může se kázní a pořádkem měřiti se starými a proslulými armádami evropskými.

Na důkaz toho porovnejme dvě události svědčící, že národní a občanský ráz vojska nejen není na úkor udatnosti, ale ani jiným ctnostem vojenským. Když v letech padesátých v hrozících zápletkách Pruska se Švýcarskem toto svolati muselo díl své hotovosti, uvítal švýcarský vládní komisař obrance z Bernu těmito slovy: „Jest mi uloženo, seznámiti vás především s účelem nynější válečné hotovosti a pak vás ku složení vojenské přísahy vybídnouti. Každý svobodný Švýcar má právo ptáti se, proč a za koho do pole táhne...“

Když pak roku 1870—71 ve válce německo-francouzské Švýcarsko k ochraně své neutrality nuceno bylo, vyzbrojiti pět divisí vojska na hranice a nešťastná východní armáda francouzká, sestávající z více než 80.000 mužů uchýliti se musela přes hranice, na půdě švýcarské kapitulujíc, vydal velitel sboru švýcarského, general Herzog, vojsku

švýcarskému, střežícímu hranice, rozkaz, ve kterémž pravil: „Hrůzoděsné divadlo odehrálo se právě před vašima očima, mohli jste dívati se na zoufalý osud velké armády, ve které svazky kázně jsou skoro úplně zničeny, což uvedlo ji do tohoto smutného stavu rozpadnutí. Kéž by obraz tento vštípil se v paměť vaši a jakožto odstrašující příklad rozmnožil ve vás přesvědčení, *že bez kázně, bez poddannosti není žádná armáda dobrá*, že bez nich udatnost a obětavost jsou marny.“

Jaký duch vládne vojskem švýcarským, lze seznati z jediné události, která před kapitulací výše dotčenou předcházela. Když u samých hranic švýcarských vlastenecký plukovník francouzský sám děla řídě, 2.200 metrů daleko metal prskavky granátové na selské stavení, v němž německý generální štáb hledal útulek, poslal týž generál Herzog k plukovníkovi, upozorňuje ho, že palba sahá na půdu švýcarskou, čímž uvádí se neutrálnost země této v nebezpečí a dávaje svobodným střelcům francouzským 4 hodiny na rozmyšlenou, aby překročili hranice, jinak potom že by pohostinství své jim odepřel. Po té rozhodl se francouzský plukovník k ústupu na půdu švýcarskou.

Jak ze článku 18. ústavy spolkové napřed uvedené seznati lze, chová každý Švýcar zbraň válečnou u sebe, která zajisté lépe uschována jest, nežli v arsenálech nedobytnými baštami opatřených.

Mimo to nalézáme ve Švýcarech v každém téměř domě nezbytný „štuc“, který ovšem věnován jest činnosti míru, střelbě do terče. Nikde v Evropě není snad tolik spořádaných spolků střeleckých jako ve Švýcarech. Každá dědina má svou střelnici, okolo které v letní době se otáčí nejvíce

život společenský. Mnohá střelnice má tak značné prostředky peněžité, že jednoroční ceny, nejlepším střelcům udělené, tisíce franků obnášejí.

Že sbory střelecké rozněcují chrabrost a junáctví, že při tamější soustavě obranné jsou téměř doplňující částí armády, kdož by to upíral?

Na jednom z předních listů uvedli jsme, jak vláda spolky střelecké podporuje, poskytujíc jim patrony k střelbě.

Jaký duch panuje ve střeleckých spolcích, vysvitá z pozvání ústředního výboru curyšského, ze kterého stůj zde toto místo:

„Svobodná střelba spolková není žádná hra se zbraní; ona slouží účelu vyššímu a šlechetnějšímu. Co my chceme, jest všeobecné sbratření ozbrojených, vlastenecky smýšlejících střelců švýcarských, zdokonalení v ostrostřelbě a hotovosti k obraně ohrožené vlasti.

K dosažení tohoto účelu jsme se společně zavázali, návštěvou spolkových slavností zbrojnost a bratrství pěstovati, v dobách nebezpečenství k obraně vlasti dle nejlepších sil přispívati a v době míru se k tomu připravovati. Hlubší význam a vyšší posvěcení mají slavnosti střelecké v dobách nebezpečí. V době takové, v které téměř celá Evropa zbrojí a zbraně znova osudy národů rozhodují, jest svatou povinností každého skutečného Švýcara, chopiti se štucu a znova zkusiti, je-li zrak jeho bystrý, paže silné, srdce bujaré a neohrožené.

Vzhůru tedy, bratří, do Curychu k velké přehlídce obrany!

Sem spěchejte všickni pod mateřskou korouhev spolkovou, kterou v několika dnech na líbezných březích jezera curyšského vztýčíme. Při tajeplném šumění jejím uzavřeme ještě úžeji spolek

a srdce naše rozpálí se znova starou láskou ku společné drahé vlasti!“

Rozumí se samo sebou, že Švýcar k nošení a užívání zbraně nepotřebuje žádného zbrojného listu.

Zbrani střelné vůbec, zvláště pak u vojska, věnuje se péče nejbedlivější. Při novém opatřování pěchoty rychlopalnou zbraní přispívaly kantony $^1/_3$. Každá změna děje se však bez ukvapení po nejbedlivějším vyšetření a zkoumání od zkušených důstojníků a spolehlivých znalců.

Švýcarsko při nejryzejším občanském zřízení svém nezanedbává v nejmenším obranu země, udržujíc válečnictví své na výši časové. Chovajíc výtečné síly učitelské ve svých vojenských školách, udržuje generální a genijní štáb s příslušnými kadry — ovšem že síly výborné — kterýmiž orgány opatřuje si nejpotřebnější dáta o stavu a ozbrojení velkých i malých armád evropských.

Avšak pohledněme na skutečnou organisaci brannou ve Švýcarsku, která spočívá na následujících zákonitých zásadách.

Čl. 18. ústavy spolkové zní prostě a určitě: Každý Švýcar jest k obraně povinen.

1. Od obrany jsou osvobozeni:

a) ti, kdo jsou duševně neb tělesně zmrzačelí;

b) ti, kteří náležité tělesné výšky nemají.

2. Od služby vojenské osvobozeni jsou po čas své služby následující úředníci a služebníci veřejné správy švýcarské: členové spolkové rady, spolkový kancléř, státní pokladník, knihvedoucí, správce prachárен, ředitelové celní a poštovní, ústřední ředitel telegrafů, zvláštní telegrafisté, poštovní konduktéři, dozorcové hraniční a mlynář prachární.

3. Zákonodárstvím kantonálním mohou po dobu působení svého od povinnosti vojenské neb od povinnosti branné osvobozeni býti: členové

vlády kantonální, státní písař, první vyšetřující soudce kantonální, vrchní výkonní úředníci okresní, duchovní, nejsou-li povoláni k duchovní správě polní, učitelové škol veřejných, lékařové a dozorcové veřejných nemocnic a blázinců, ústřední ředitel policejní, ředitel a první dozorce ústředních trestnic a vězení kantonálních. Chce-li některý z těchto úředníků přece konat službu vojenskou, má se ucházet o svolení svého vrchního úřadu.

Od služby miliční osvobozeni jsou důstojníci a vojáci zemského mysliveckého sboru.

4. Úředníci drah železných, kterým přisluší bdíti nad bezpečností průjezdu železničného v ohledu technickém nebo policejním, jakož i kapitáni, lodníci a strojníci parolodí jsou po čas služby prosti své povinnosti vojenské.

5. K službě vojenské v stupni nižším nežli dosavadním nemohou nuceni býti: *a)* důstojníci ze štábu spolkového propuštění, *b)* důstojníci příslušní do jiných kantonů, *c)* důstojníci, kteří se z cizí služby vrátí.

6. Členové spolkového shromáždění jsou v době zasedání od vojenských cvičení a škol vojenských osvobozeni.

7. Studující bohosloví mohou zákonodárstvím kantonálním od vojenské služby býti osvobozeni. Studující jiných odborů vědeckých jsou sice k vojsku povinni, avšak má se při jejich vojenském cvičení vzíti ohled, aby nevzešla jejich studiím pohroma, pročež se od všeobecných pravidel ustoupiti může.

8. Výpravy spolkové (Landesauszug) jsou sproštěni: *a)* jediný syn vdovy neb ovdovělého nejméně 60 let starého otce; *b)* vdovec, který jest otcem máloletých dítek a živí se pouze prací rukou svých; *c)* jeden z dvou neb několika bratrů, kteří v jedné domácnosti společně žijou se svými chu-

dými rodiči, nemůže-li být domácnost opatřena jinými bratry službě vojenské nepodrobenými.

9. *Ti, kteří byli odsouzeni pro těžké zločiny nebo skutky nečestné, jsou nehodni pro vlast zbraň nositi, dokud nejsou rehabilitováni.*

10. Vyloučeni z důstojnosti jsou ti, kteří občanskou zachovalost neb aktivní právo občanské pozbyli.

Organisace vojska.

Výprava spolková (Landesauszug) sestavuje se z mladého mužstva od 20 do 34 let.

Záloha sestává z mužstva, které vystoupilo z výpravy spolkové.

Obranu zemskou tvoří starší, ze zálohy vystouplé a veškeré ostatní mužstvo. Povinnost vojenská trvá ve Švýcarsku 25 let, od 20. do 44. roku.

Ve spolkovém vojsku jsou následující druhové zbraní:

a) vojsko genijní (sappeurs pontoniers);
b) dělostřelstvo: dělostřelci, vozatajstvo a vojáci parku dělostřeleckého;
c) jízda: dragouni, jízdní střelci;
d) ostrostřelci;
e) pěchota: myslivci, střelci.

Taktickou jednotkou jest u zbraní specialních setnina, u pěchoty prapor; větší oddíly pod jedno velení spojené jmenují se brigády a divise.

Štáb spolkový.

Generální štáb sestává ze 40 plukovníků, 30 oberstlieutenantů, 30 majorů a přiměřeného počtu setníků a nadporučíků.

Mezi důstojníky generálního štábu nalézati se má jeden plukovník jízdy, jeden plukovník ostrostřelců a přiměřený počet ostatních důstojníků.

Genijní štáb sestává z 2 plukovníků, 3 oberstlieutenantů, 4 majorů a neurčitého počtu důstojníků podřízených.

Dělostřelecký štáb sestává ze 4 plukovníků, 10 oberstlieutenantů, 15 majorů a neurčitého počtu setníků a nadporučíků.

Justicstab sestává z vrchního auditora co chefa štábu a 3 úředníků plukovníků, 5 úředníků oberstlieutenantů, 5 úředníků majorů a 30 úředníků setníků.

Štáb komisariátní sestává z jednoho vrchního vojenského komisaře a přiměřeného počtu úředníků.

Štáb zdravotní obsahuje *a)* personál lékařský sestávající z vrchního lékaře polního (plukovníka), 9 divisních lékařů (oberstlieutenantů), jednoho štábního lékaře, jednoho štábního lékárníka a přiměřeného počtu lékařů špitálních i ambulančních, *b)* personál zvěrolékařský sestávající z jednoho vrchního zvěrolékaře (plukovníka) a přiměřeného počtu zvěrolékařů štábních.

Ve vojsku spolkovém 200.000 mužů obsahujícím není generálů. V době válečné hotovosti zvolí spolkové shromáždění velitele s hodností generálskou (viz čl. ústavy 84—5).

Jmenování a povyšování *důstojníků štábu spolkového* vykonává rada spolková, šetříc při tom návrhů kantonů, vrchního velitele armády, inšpektorů a náčelníků jednotlivých oddílů.

Jmenování štábních důstojníků podmíněno jest schopností a vynikajícími vlastnostmi, jakož i jistou dobou služby. Důstojníkům ve vojště, kteří přestoupí za důstojníky štábu, zaplatí spolek na ošacení po 400 fr. Za propuštěného považuje a z listin armádních vyškrtne se důsojník:

1. vstoupí-li do služby cizí;
2. vzdálí-li se bez dovolení více než na rok

ze Švýcar neb udělenou dovolenou o rok překročí a nepřítomnost svou neomluví;

3. zdržuje-li se v cizozemsku a v době zbrojení do vlasti se nevrátí;

4. opustí-li po vyhlášení hotovosti bez dovolení Švýcarsko.

Rada spolková jest ve všem tím, co jinde ministerstvo války, majíc ovšem mimo to velké právo, které jinde mocnáři přisluší.

Organisaci, správu, dozor a zdokonalování vojenství přikázáno jest *vojenskému odboru rady spolkové.*

Je-li toho potřeba, musí kantony, obce, korporace a soukromníci postoupiti vlastnictví své k válečným účelům.

Repartování mužstva k vojsku spolkovému děje se na základě sčítání lidu, které ve Švýcarech ve 20 letech jednou se vykonává.

Od roku 1850 do roku 1870 bylo ve spolkové armádě mimo *zemskou obranu* mužstvo následovně zastoupeno:

	Výprava spol.	Záloha spol.
Vojsko ženijní	900	630
Dělostřelstvo.	5.985	4.381
Jízda	1.937	932
Ostrostřelci .	4.500	2.390
Pěchota. . . .	56.082	26.334
Puškaři pro dílny na opravy zbroje		30
Zdravotní personál	165	88
	69.569 = 3% ob.	34.785 = 1½% ob.
Obrana		80.000 mužů

Mimo 3.932 koní vozatajských pro výpravu spolkovou
a 2.174 „ „ „ zálohu „

Jeden prapor (bataillon) sestává ze šesti setnin. Jedna setnina obsahuje: 1 setníka, 1 nadporučíka, 2 poručíky, 1 šikovatele, 1 fourira, 5 strážmistrů, 10 kaprálů, 1 fratera, 1 tesaře, 4 trubače a 80 až 90 vojáků = 106 až 107 mužů. Při hotovosti válečné má každý střelec v poli 80 patron; 40 v torbě a 40 v tlumoku; mimo to je jich pro každého 40 v kárce praporní a 40 v kárce divisní.

Ruční střelné zbraně je v armádě švýcarské 260.000 kusů.

Park dělostřelecký sestává:

z 13 těžkých polních baterií	78	kusů
z 42 lehkých „ „	252	„
z 4 horních baterií	16	„
baterie doplňující	89	„
	435	kusů

Nemocnice polní disponují s 5.000 postelí s četným příslušenstvím.

Výlohy k vypravení jednoho muže páčí se:

u pěchoty na	217	franků
u střelců	227	„
u jízdy	534	„
u dělostřelstva	143	„
u genie	212	„
u stráže nemocných	138	„

Důstojníky štábní volí spolkové shromáždění dle návrhů kantonů. Ostatní důstojníky volí kanton.

Platy důstojníků obnášejí denně: u plukovníka 17 franků 40 centimů, 3 porce stravní a 4 porce píce; u setníka štábního 8 franků; u technických sborů a jízdy 6 franků 55 centimů, u pěchoty 5 franků 80 centimů; mimo 2 porce stravní a 1 porci píce.

U vojáka genijního 50, u dělostřelců 50, u jízdy 50, u střelců 50, u pěchoty 45 centimů. Jedna porce strávní na penězích platí 1 frank.

Obce obdrží za ubytování vojáka 1 frank denně, za píci koně 1 frank 80 centimů.

Jedna porce stravy sestává z $1^1/_2$ libry chleba, $^5/_8$ liber masa s přídavkem vařiva; porce pícní sestává z 8 liber ovsa a 10 liber sena.

Spravedlnost ve vojště konají za války volení soudové vojenští *s porotou. Porotu volí vojsko* dle řádných listin volebních.

Raněným, zmrzačeným nebo ve vojště onemocnělým obrancům, jakož i rodinám padlých udílí spolek pense do výše 500 franků.

Vdovám padlých vojínů ustanovena jest pense na 300 franků a pro každé dítě osiřelé 200 fr. Pense vdov ztrácí se provdáním a podpora dětí přestane, když z 18. roku věku svého vykročí.

Ač spolek dbá o důkladné vycvičení obrany, přece se při něm šetří jak jen možno času a formálností. Cvičení rekrutů genijních, dělostřeleckých a jízdních trvá 42 dní. K cvičení svolají se v prvních dvou létech jednou branci kadrů těchto sborů na 4 dni, které pak s ostatním mužstvem trvá 10 dní. Cvičení důstojnických aspirantů trvá 35, střelců 28, myslivců 35 dní. Nejmenší počet vypálených ran obnáší u myslivců 50, u střelců 30. Pěchota cvičí se dle praporů 3 dni. Obrana svolává se k cvičení každý rok na 1 den. Při střelbě rozděluje spolek *ceny* a poskytuje *podpory dobrovolným střeleckým jednotám.*

Pro vycvičení důstojníků je několik výtečných škol spolkových, které rozděleny jsou v zemi dle národnosti.

Jednou ve dvou letech, nebo při zavádění novot v taktice a zbrani jednou za rok, svolá se

velká část spolkového vojska k 14 neb 20dennímu cvičení na rozsáhlé pláně u Thun. Doba taková jest pro vlastenecké Švýcary dobou radosti a mnozí obrancové a důstojníci velmi se na ni těší, jako na velkou zábavu a vyražení.

Ve válce roku 1870 vyzbrojilo Švýcarsko k pojištění své neutrality 5 divisí, které, když válka rozvinovala se na dějišti od Švýcar vzdáleném, byly odvolány; a když při obležení Paříže válka opět blížila se k hranicím švýcarským, znova 3 divise byly vyzbrojeny.

Události této války, úspěchy zbraní německých, snaha sebeobrany i vlivy zahraničné zostřují bdělost vlády švýcarské, která důležitostem válečným věnuje zvýšenou pozornost, stále vojsko zdokonalujíc.

Jednatelská zpráva

Matice lidu na r. 1874.

Matice lidu ukončivši 8. ročník, nastupuje touto knihou ročník 9. své činnosti. Jako v předešlých letech vydala Matice lidu i minulý rok 6 knih a sice: 1. Martin Oliva, román od A. V. Šmilovského; 2. Perchta z Rožmberka od F. Dvorského; 3. Pět neděl v balloně od J. Vernea; 4. Ze života malého národa od K. Tůmy. 5. Život zvířat (Část III.) od profesora K. Starého. 6. Obrázková část ke spisu Život zvířat.

Jelikož Matice lidu v minulém roce čítala **8747** členů, rozšířila opět **52482** knih po Čechách, nepočítaje v to knihy z minulých ročníků, jichž celkem odprodáno **31752** výtisků.

O ceně vydaných knih nesluší nám pronášeti úsudku, toliko podotýkáme, že všestranně přijaty byly s uspoko-

jením a že kritika o nich velmi příznivě se byla zmínila. Věrna svému heslu: „Osvětou k svobodě“ vydávala Matice lidu jen knihy takové, které obsahem svým mohou přispěti k pravé vzdělanosti lidu, které rozšiřují nejen užitečné vědomosti, ale povzbuditi mohou též lásku k národu, k svobodě, pokroku a vyšším snahám člověčenstva. Směr tento nabyl také všeobecného uznání a jde jeden hlas po národě našem, že Matice lidu patří mezi nejdůležitější a nejužitečnější vlastenecké podniky naše. I cizina všímá si dosti pilně naší Matice lidu a v časopisech cizojazyčných potkáváme se často s velmi pochlebnými úvahami a zprávami.

Že základ Matice lidu jest zdravý a pevný, toho důkazem též to, že za příkladem Matice lidu zřízeno bylo několik podobných podniků jako: Matice rolnická, Matice průmyslová, Matice slovanská atd.

Vůči těmto nepopíratelným úspěchům Matice lidu musí to každého nepředpojatého člověka bolestně dojímat, když neblahé spory politické, které v posledních dobách v národě našem povstaly, i na Matici lidu ošklivé stíny své házely.

Avšak nevlastenecké a nepodstatné brojení proti Matici lidu potkalo se ve všech končinách naší vlasti a ve všech vrstvách našeho lidu se spravedlivým hněvem a opovržením a výbor spolku českých spisovatelů, o němž zajisté nikdo tvrditi nemůže, že by se súčastnil v bojích politických stran, viděl se pohnuta, tomu veřejnému mínění dáti výraz se zvláštním provolání k národu českému, jež tuto otiskujeme:

Na ochranu českého čtení.

Jakkoliv hořce želíme rozkolu hubícího výsledky dlouholetých poctivých snah, přece i v žalu zbývá nám povinnost, chrániti před otravným dechem každou píď půdy, všem nám společné; jakkoliv přejeme rozhodnému jednání a přímým projevům politického smýšlení, přece musíme na stráži státi a bdíti, aby zášť nezavlékala se v obory, které s politickým napnutím nijakž sloučeny nejsou. Nedávný čin Jičínských odběratelů proti Matici lidu zavdal podnět k nejvážnějším, ba trudným úvahám. Tak daleko by neměl jíti vnitřní náš svévolný svár, aby nám ničil tu jedinou zbraň, která nám na veřejnosti zůstala v neúprosném boji o život, **aby nám ničil literaturu!** Z ní proudí život, světlo, nadšenost a láska, v ni skládáme své naděje, své požadavky i své ideály. Podkopávati ji jest tolik, jako bylině světla ubírati, slovo pokroku na dráze zastavovati a nepřátelům do rukou pracovati. Běžít zde o české čtení. Snadněji jest chuť ke čtení zaplašiti, než ji zaplašenou přivolati. Proto neschvalujeme skutek Jičínských a považujeme jej spíše za výstrahu v dusné této době. Matice lidu, rozumí-li sobě, zajisté nebude vedena nikdy směrem extremním, strannickým a jakožto nevšední podnik k rozšíření knih pro lid hodna jest podpory každého přítele lidu. Té podpory však hoden jest každý literární podnik **bez ohledu od koho vychází**, zvláště v naší malé literatuře, která v poměru k literaturám národův vzdělaných ovšem by měla mnohem větší býti, než pohříchu jest, i co se týče spisovatelstva i čtenářstva. V literatuře pak ne-li první aspoň jedna z hlavních otázek životních nám uložena jest. Proto

utíkáme se ke starému slovu, jež jako milé kouzlo z dob ideálnějších v omrzelost naši zaznívá, volajíce: Vlastenci, chraňme české čtení, chraňme každý podnik literární, nechť se tiskne a vydává kdekoli, hleďme k obsahu a nikoli k tiskařské firmě — chraňme svou literaturu a zamezujme skutky, které národu škodu a nebezpečí chystají!

V Praze, 11. ledna 1875.

Výbor Jednoty českých spisovatelů.

Vyslovujíce díky své slavnému spolku spisovatelů českých, vznášíme zároveň prosbu na ctěné spisovatele, aby vedeni jsouce ušlechtilým a nestranným duchem uvedeného tuto provolání svého též spisy svými podporovati ráčili podnik, o jehož důležitosti se tak pochvalně byli vyslovili. Nemůžeť zajisté pro vlasteneckého spisovatele býti větší pobudkou k vznešené práci jeho, než vědomí, že plody ducha jeho rozšíří se v 15 a více tisících po národě a že myšlenky jeho padnou na půdu úrodnou a vděčnou.

Konečně musíme s vděčností vzpomenouti četných sběratelů Matice lidu, jichž obětavá snaha hlavní podporou Matice lidu se byla stala. Neunavným rozšiřováním knih Matice lidu získali si neunavní tito pracovníci zajisté nemalých zásluh o národní osvětu a tudíž o celý milý národ náš, nebo nade vši pochybnost povznešena jest pravda, že jen onen národ obstáti může v tuhém zápase světovém, který co do vzdělanosti a pokroku ve všech oborech lidského vědění nezůstává za jinými.

A tak odporučujeme Matice lidu i na dále přízni lidu českého, stavíce ji co podnik ryze vlastenecký pod mocnou ochranu samého národa, který již dávno přijal za své heslo Matice lidu:

Osvětou k svobodě!

V Praze, dne 10. února 1875.

Výbor „Matice lidu“:

Josef Wenzig, školní rada, předseda, Dr. **Karel Sladkovský**, místopředseda, Dr. **Ed. Grégr**, jednatel, Dr. **Jan Kučera**, zemský advokát, Dr. **F. Studnička**, profesor na universitě pražské, **Ferdinand Schulz**, profesor na slovanské obchodní akademii, **Jan Krejčí**, profesor na technice české, **Emanuel Tonner**, ředitel slovanské obchodní akademie, **Václav Vlček**, spisovatel.

Příjmy a vydání

spolku pro vydávání latinských knih českých

od 1. ledna do 31. prosince 1874.

Příjmy	zl.	kr.	*Vydání*	zl.	kr.
Zůstatkem z minulého roku, .	7	54½	Za sazbu, tisk a papír z r. 1873 (doplatek)	644	59½
Příspěvky členů zakládajících	30	—	za sazbu, tisk, papír, vazby a expediční		
příspěvky členů za IV. ročník	366	65	výlohy r. 1874	6322	12½
příspěvky členů za V. ročník	378	15	za provolání, legit. lístky, obálky a rozličné tiskopisy . .	200	40
příspěvky členů za VI. ročník	510	15	knihtiskárně dr. Ed. Grégra vrácená		
příspěvky členů za VII. ročník	2678	30	půjčka ve	1086	—
příspěvky členů za VIII. ročník	8053	28	geogr. ústavu ve Výmaru doplatkem za mapu království		
příspěvky členů za IX. ročník	241	70	Českého r. 1873 .	996	77
na expedici .	674	59	honoráry spisovatelům	1915	—
za jednotlivé knihy strženo	127	13	služné expeditorovi	595	—
za obrázky (ryt.) z „Geologie“	100	—	„ sluhovi . .	360	—
			nájemné	150	—
			za inseráty v časop. a kalendářích . .	658	90
			menší výdaje úhrnem	233	51
			zůstatkem v pokladně	5	19½
	13167	49½		13167	49½

Rozvaha dne 1. ledna 1875.

Jmění vůbec	zl.	kr.	*Dluhy vůbec*	zl.	kr.
Hotovost koncem roku 1874 . .	5	19½	Členům zaklád.	2039	47
			Členům přisp. na rok 1875 .	241	70
Zásoba knih:					
IV. ročníku ve	107	—	knihtiskárně dr.		
V. ročníku „	960	—	Ed. Grégra .	2747	48½
VI. ročníku „	1625	50	bibliogr. ústavu		
VII. ročníku „	1631	10	v Lipsku . .	252	84
VIII. ročníku „	3522	80	čisté jmění .	3319	89
dřevorytiny a cliché.	694	98			
inventář . . .	54	81			
	8601	38½		8601	38½

V PRAZE dne 1. ledna 1875.

J. Otto,
účetní.

Josef Huleš,
pokladník.

Fr. Šimr,
t. č. přehlížitel účtů.

Čeněk Faifer,
t. č. přehlížitel účtů.

Seznam

p. t. sběratelů Matice lidu 1874.

	Počet členů
Aloy Frt., Chlumčany	9
Balcar J. V., Kuklena	22
Balcárek Frt., Lulč	5
Balvín Theod., Nové město	23
Barták Jos., Klatovy	64
Barták M. F., Petrovice	2
Benešov, okres. výbor	6
Benoni Václ., Polička	5
Bensinger Sigm., Praha	2
Beran Ant., Hermanice	3
Berka V., Nezdice	11
Bílek J., Mělník	19
Blažek V., Vys. Mýto	3
Bráha Jak., M. Petrovice	10
Brejcha Václ., Vídeň	9
Bretschneider A., Lubna	9
Brodský H., Roudnice	192
Břeněk Frt., Vanovice	3
Břeněk J., Imramov	22
Buča A., Náměst u Brna	9
Budín Václ., Chotěboř	2
Budina Jos., Ronov	7
Bukovský, Nový Bydžov	10
Buml Ant., Terezín	34
Burger Jos., Dvůr Král.	15
Bydžovský Adolf, Přelouč	14
Cahel Fr., Uh Brod	8
Císař Ferd., Křivsoudov	3
Culek Ant., Potěchy	16
Čáda Jos. Sv., Trnávka	2
Čančík F., Pardubice	74
Čáp Emil dr., Olomúc	29
Čáslav, okr. výbor	45
Čermák A., Štyr. Hradec	7
Čermák V., Vys. Veselí	2
Černický Ed., Sedlec	45
Černochová J., Olomúc	14
Čihák L., Jilové	4
Číhař V., Dolní Cetno	6
Čoček Ferd., Příkazy	21
Daněk Vlad., Záhlinice	11
Diblík Ant., Dolany	2
Diblíček J., Český Brod	4
Dienstbier Jan, Liblín	21
Doležal Ant., Tišnov	21
Donné K., Jedovnice	6
Doškář Jos., Přáslavice	9
Dotřel Ant., Opočno	10
Douzek Frt., Č. Brod	5
Drachovský, Terešov	5
Durlín J., Lysá n. Lab.	3
Durych Jan, Dubník	3
Dvořáček Em., Bystřice	17
Ehl Jiří P., Chvalkovice	12
Eisman J., Zdice	15
Eger F., Benátky	23
Endrys Ant., Choceň	28
Enšpenger Jan, Skuč	22
Felkel Josef, Znojmo	2
Fiala J., Rakovník	31

	Počet členů
Fila Jan, Napajedly	24
Filip Matěj, Protivín	12
Fišer F., Podmoklí	10
Fišer Jos., Lešany	8
Fišer Jos. dr., Těšín	4
Fišer M., Jindř. Hradec	35
Formánek Fr., Rájec	15
Franta Frt. J., Chlum	7
Fuchs F., Třebenice	2
Germář R., Ml. Boleslav	9
Grégr Ed. dr. a Ferd. Dattel, Praha	583
Haba Petr, Sobotka	37
Habry, okres. výbor	21
Halíř Frt., Lomnice	11
Hallama Emil, Prostějov	3
Hallmann B., Lysá n. L.	19
Hampl Ant., Bobnice	22
Hanzal Petr, Týn n. Vlt.	23
Havel Old., Turnov	19
Häring Vlad., Vodňany	31
Heil Jos. Lad., Lomnice	12
Hejcman V. J., Kr. Hradec	8
Hertl B., Kroměříž	4
Heyne H. A., Hořovice	18
Hlaváček Frt., Kyšperk	9
Hobl J., Nymburk	13
Hoblík Frt., Kolín	117
Hoch Jos., Hrubčice	7
Holakovský, Chrudim	51
Holík Jan, Doubravice	26
Holub Frt., Holice	2
Holub J. V., St. Přerov	5
Holý Jos., Němčice	3
Honl Ant., Zbejšov	12
Honsa Leop., Netolice	34
Horaždovice, okr. výbor	43
Hölzel Eduard, Olomúc	4
Hrabák J., Vídeň	28
Hrdina Ant., Mn. Hradiště	30
Hrdlička A., Pacov	9
Hriss Fr., Nová Říše	6
Hubáček A., na Pastvisku	3
Husička A., dr., Bohuňovice	2
Hübsch A., Kostelec n. L.	11
Hüttel Jan, Hora Kutná	10
Hybler Petr, Kornouz	3
Hykeš Frt., Tochovice	5
Hynek Al., Praha	17
Chlanda Fr., Nihošovice	2
Chytil Frt., Orlov	4
Jakoubek H. V., Králův Městec	33
Janda Ig., Slané	11
Janda Jos., Loučeň	7
Janský Karel, Tábor	20
Janeček M., Mydlovary	4
Jelen Jan, Bohuslavice	4
Jelínek J., Třebíč	42
Jelínek Kar., Borohrádek	12
Jeništa J., Brandýs nad Orlicí	15
Ježdinský Arn., Milčice	24
Jičín, okres. výbor	42
Jína J. O., Ml. Boleslav	45
Jirásek V., Černochov	4
Jugerisch, M. Budějovice	2
Jonáš F. J., Dobravice	13
Jugl a Schäfer, Mladá Boleslav	6
Just A. O., Štoky	2
Kabeš Frt., Skalsko	8
Kalina A., Něm. Brod	59
Kamarýt Jos. L., Habry	15
Kameníček Frt., Nákle	4
Kanka J., Vel. Kosztolany	3
Kaplan A., Jelení	9
Karafiat Jos., Bošín	10
Karas A., Kostelec n. Orl.	21
Karas Ladislav, Zbirov	32
Karl M. C., Sušice	2
Karlín, okr. výbor	29
Klenka B., Chlumec nad Cidlinou	23
Klomínek J., Trzcinica	2

	Počet členů
Klos Jos., Jičín	81
Knapp E., Česká Lípa	6
Knížek J., Ml. Boleslav	132
Kňourek J., Polička	42
Kober I. L., Praha	69
Kočovský Jan, Velvary	3
Kohout Dom., Amsterdam	3
Kolve J. L., Bakov	8
Kop·l Ond., Lňáře	10
Kopička J., Chraštice	11
Kopp Jos., Orlov	2
Kopřiva J. F., Pelhřimov	23
Kopta Ant., Kozlany	23
Kordas A., Dubycko	5
Kormout L., Ústí n. Orl.	35
Kotouček K., Brandýs n. Labem	15
Kovář Tom., Křetín	2
König Em., Č. Třebová	13
Kračelík L. R., Uherské Hradiště	7
Královec, Domažlice	3
Kraus A., Val. Meziříč	2
Krause F., Jílemnice	83
Kriegler F., Jaroměř	7
Kruliš A., Uh. Janovice	2
Krušina J., Červ. Kostelec	3
Křeček J., Česká Skalice	38
Kubeš A., Počátky	21
Kubíček K. F., Dobrš	2
Kuře Jos., Střenice	8
Kupka J., Třebechovice	12
Kvapil Ant. M., P., Nové Hrady	2
Kvapil A. Velká Senice	10
Kvasnička F., Kr. Městec	22
Landa J., Orlík	10
Ledr Frt., Broumov	16
Lebký J. V., Bohutín	20
Líbiš Ant., Stará huť	3
Liblínský J., Královice	27
Linder Frnt., Jindřichův Hradec	40
Lisec Jul., Libovice	14
Lojko Daniel, Tisovec	4
Lomnice u Jičína, okres. výbor	42
Lomnice u Třeboně, obč. záložna	5
Louda V., Hor. Bučice	42
Maasch Kar., Plzeň	11
Macoun Jan, Znojmo	8
Maixner J., Hořice	55
Makovický, Ružomberok	21
Malina J., Jaroměř	67
Martinovský Jar., Blatná	21
Maryška Al., Solnice	12
Mařan J., Újezd Svijanský	14
Mašek Ant., Lobeč	25
Matěna J., Dvůr Králové	7
Maxa J., Manetín	6
Mayer D., Libochovice	17
Menšík F. J., Žirovnice	10
Metyš J., Č. Třebová	24
Mikeš Frt., Libštát	25
Mikuláš a Knapp, Praha	15
Mikyska Jan, Pavlov	2
Milevsko, okres. výbor	8
Minich Dan., (Modrá)	14
Mládek Jan, Poremba	3
Mocker V. ml., Citoliby	2
Moravec F., Ještětič	2
Mourek Th., Praha	20
Mrazík J., Bystřice nad Hostýnem	2
Musil Ant., Jihlava	25
Nečásek F. Vysoká n. J.	44
Nechánice, okr. výbor	22
Nettwall E., Pětipsy	8
Neubert Frt., Slané	74
Neubert J., Chrudim	6
Nevečeřal Č., Šebořice	2
Nigrin F. A., Vysoká nad Jizerou	26
Nitsch A., Brno	6
Nováček V., Pola	4

	Počet členů
Novotný J., Kunštát	11
Nunvář Balt., Vtelno	21
Obádal Frt., Vsetín	13
Ostrčil J., Klobouky	10
Opic Boh., Rožinka	4
Osík u Litomyšle, čten. spolek „Přemysl“	6
Osom K., Jindř. Hradec	28
Otto J., Praha	10
Otta V., Liberec	12
Pacholík J., Klenovice	11
Pacovský Jos., Mirošovy	4
Pacovský K., Kamenec	12
Pakosta F., Třeboň	21
Palice A., Lužec	26
Pallán P., Lvov	10
Panenka V., Dráždany	2
Patočka K., Písek	25
Pavel J., Svatoňovice	5
Pavlík Ant., Nosálovice	2
Pažout Fr., Kladno	24
Pecivál Ant., Čermná	3
Petr Ant., Předměřice	15
Petřík Em., Praha	26
Pictor A., Turócz	24
Pilát M., Hor. Bobrová	4
Podzimek F., Železnice	15
Polná, okres. výbor	17
Porázek Kl., Kroměříž	10
Port J. R., Plzeň	45
Pospíšil Lad., Hradec Kr.	40
Potůček Kar., Blovice	16
Primus J. Fd., Polička	4
Procházka K., Hodonín	10
Prokop Frt., Paseky	3
Prokop Jos. ml., Paseky	5
Prunar Jiří, Domažlice	15
Příbor, obč. beseda	16
Rabasová T., Třeboň	23
Radimský J., Nová Paka	40
Radimský J., Wies	4
Rambousek J., Bechyň	11
Rathouský J., Rychnov	3
Rayman L. J., Josefov	21
Renner Al., Vodňany	12
Richter Jos., Klecany	14
Ritter Petr, Nový Bydžov	74
Rosenbaum Fr., Svojšice	7
Rosický, Praha	5
Řehák Vácsl., Sazena	2
Řepka V., Trutnov	21
Říha MDr., Lišov	10
Řivnáč Fr., Praha	8
Sádovský Jos., Kúřim	2
Sakař Frt., Kutná Hora	32
Sandtner Jos., Mníšek	16
Sedláček P., Čejč	4
Sedláček, Lhota-Libčan	7
Sedlák Ondř., Polná	5
Seelichová, A. Písek	4
Sekera Frt., Hlínsko	22
Semily, okres. výbor	43
Silber & Schenk, Praha	2
Skopalík Fr., Tlumočov	5
Skořepa P., Smiřice	15
Skřivan Frt., Praha	3
Slavík J., N. Město n. M.	18
Smrtka Jos., Vídeň	2
Soběslav, okr. výbor	29
Sojka F., Charvatice	21
Sudek Fr., Kolín	2
Sušice, okres. výbor	10
Svoboda Fr., Radnice	3
Svoboda J., Jinec	8
Sýkora Ferd., Mirovice	23
Sýkora Fr., Ml. Vožice	14
Stahl Ant. v Doudlebách	3
Stěfka Jan, Litomyšle	2
Steinhauser Vend., Plzeň	3
Šterzer Frt., Mělník	31
Štírský L. R., Svrátka	14
Stocký Alb., Vídeň	3
Štolla Ant., Bradkovice	7

	Počet členů
Stöhr Jan, Vamberk	29
Stropek L. A., Budějovice	16
Stursa F. a Kosina Blansko	39
Stýblo B., Praha	2
Šach Jan, Záhřeb	25
Šašek J., V. Meziříč	42
Šašek J., Žďár	22
Šedivý F., Diakovar	2
Šilha J. L., Bělčice	21
Šimek Ad., Bělá	15
Šimek Jos., Žďár	16
Šimek V., Písek	7
Šimer K., Pešť-Budin	2
Šindelář J., Světlá	15
Šíp Vácsl., Přestice	27
Šír Frt., Branná	22
Šmíd J., Rakovník	7
Šmíd V., Kumžák	10
Šmídová Fr., Rokycany	23
Špačil Fr., Vymyslice	10
Špoutil A., Nymburk	35
Šrutek A., Police n. Me[illegible].	5
Šuba Jakub, Syneček	2
Šulc Frt., Uhl. Janovice	8
Švarc Jindř., Přestice	84
Tauer Jak., Kout	6
Tautermann Ad., Solan	8
Tichý Jan, Černovice	5
Tichý V., Vys. Mýto	11
Till Frt., Jevíčko	5
Tille J., Merklín	4
[illegible]p Ed., Prachatice	2
[illegible]náček J. M., Krumburk	18
Tomsa Jan, Lána	21
Toupalík Rud., Kvasice	4
Urbánek F., Praha	47
Urbauer J., Vrbová Lhota	5
Ustrnul Jos., Kralice	3
Valda Frt., Libčany	3
Váně Josef, Sedlec	4
Vaša V., Čáslav	18
Vávra Jos., Proseč	25
Vavrů Iv., Lublaň	4
Veselík J. G., Litomyšl	45
Věšín J., Spál. Poříčí	5
Veženský K., Chejnov	15
Vičár Jos., Humpolec	50
Vlček Jan, Kříž	5
Vobr Vojt., Plasy	12
Vojáček Frt., Malenovice	22
Volek Jos., Zámecká Rožinka	3
Vondra J., Litomyšl	11
Vondráček K., Humny	7
Votice, městská rada	28
Vraštil J., Lhotá Šárová	4
Vrbata J., Lůže	5
Všeteška J., Kamená voda	2
Vyskočil J., Uh. Hradiště	3
Vys. Mýto, okr. výbor	33
Vys. Mýte, ředit. školy realné	2
Wallenfels V., Příbram	131
Winiker C., Brno	4
Winkler C., Brno	61
Winkler F., Mělník	15
Zapletal Rud., Břeclava	5
Záruba, Praha	23
Zelenka Em., Kosmanosy	21
Zuman A., Žamberk	10
Zuman Leop., Liberec	6
Zvolánek Kar., Nová Ves	9
Zylvar Jos., Skuhrov	3
Žákovský V., Olomúc	28
Žalud V., Hořovice	10
Ždichynec Frant., V. Klobouky	8
Žipek J., Bavorov	17

Dobrodružství

tří Rusův a tří Angličanův

v jižní Africe.

Román **JULIA VERNEA.**

Z francouzského přeložil **Jan Čeněk.**

Matice lidu ročníku IX. číslo 2.

(Běžné číslo 50.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1875.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1875.

Částka prvá.

Na březích řeky Oranže.

Dne 28. ledna 1854 dva mužové, odpočívajíce ve stínu obrovské vrby smuteční, hovořili spolu, zírajíce s napnutou pozorností na vody Oranže. Řeka ta Holanďany Groote-river, tuzemci Karib čili Garip zvaná, jest nejznačnějším veletokem na předdhoří Dobré Naděje; závodí s třemi mohutnými žilami Afriky: Nilem, Nigrem a Zambézem. Podobně těmto má i ona své ručeje, bystřiny a vodopády. Někteří cestovatelé afričtí, jichž jména jsou známá podlé jedné části úvodí Oranže, chválí jednohlasně čirou jasnost vody a krásu břehův řeky této.

Oranž zabočuje v tomto místě k pohoří Vévody Yorkského a poskytuje zrakům diváka rozkošného podívání. Nedostupné skaliny, mohutné balvany, omšené pahejly stromů stářím zkamenělé, hluboké rozsedliny skalní, charé spousty lesů, sekerou dosud neposkvrněných: vše to věnčeno v pozadí Pohořím Garipským tvořilo obraz neskonalé krásy a mohutnosti. Vody řítily se tu s výše čtyř set stop ve propast. Proti proudu spatřovalo se klopotné vření padající tekutiny; dolů po proudu pak jevil se zrakům chmurný vír rozpěněných vod, nad kterýmž vznášela se hustá mlha vodních par, pruhovaná sedmi barvami duhovými. Z pro-

pastě zavzníval rachot ohlušující, jejž ozvěna skal mnohonásob sesilovala.

Starší z mužů, jež bezpochyby náhoda obmýšleného výskumu zavedla v tyto končiny jižní Afriky, nevěnoval hrubě pozornosti luzným krasám přírody, zraku maně se naskytujícím. Týž netečný cestovatel byl lovec z kmene křováků a v pravdě ušlechtilým vzorem chrabrého plemene tohoto. Jméno křovák — anglicky bushman — odvozeno jest z holandského názvu Boschejman a značí doslovně člověka v křoví žijícího. Hromadné pojmenování přisluší kočujícím kmenům, křižujícím severozápadně od osady Kapské. Žádná z rodin křováckých není osazena v sídlech stálých; těkají toulavě v končinách mezi Oranžem a Východním Pohořím, drancujíce dvory a plenice úrodu pánovitých osadníků, kteří zatlačili je znenáhla na pustá lada neúrodného vnitra, kde trčí z půdy více kamení než bylin. Křovák, o němž mluvíme, byl asi čtyřicátník vysokého vzrůstu a na pohled silných svalů. Také v odpočinku jevilo tělo jeho jakousi čilou pozornost. Uhlazenost, svěžest a nenucenost pohybů značily člověka energického, připomínajíce maně hrdiny románů Cooperových. Občasné vzplanutí smědých lící svědčilo o zrychleném tlukotu srdce. Křovák týž nebyl již vlastně divochem. Pocházel z otce Angličana a matky hotentotské; častým stykem s cizinci zušlechtil své mravy a mluvil plynně jazykem otce svého. Oděv jeho, napolo hotentotský, napolo evropský, záležel v červené flanelové košili, v krátkém kabátci a ve spodkách z kůže sajky. Nohavice končily v gamaše, zhotovené z kožešiny divoké kočky. Na hrdle zavěšen byl váček, obsahující nůž, dýmku a tabák. Hlavu kryl jakýsi druh beranice. Kyčle byly opásány širokým nevy-

dělaným řemenem a holé zápěstě krášlily kroužky ze slonoviny ozdobně vyřezávané. Bedra zahalena byla mimo to v plášť z kožešiny tygrovy, sahající až po kolena. U nohou lovce spal pes tuzemského plemene. Křovák vypouštěl z kostěné dýmky zrychlené kotouče kouře a jevil nepochybné známky netrpělivosti.

„Upokojte se, Mokume," oslovil jej mladší společník, „jste v pravdě nejnetrpělivějším člověkem — když zrovna nelovíte! Na věci nenechá se ničeho změniti; očekávanci přijdou dojista dnes nebo zítra!"

Společník křovákův byl mladík pět nebo šest a dvacetiletý, pravý to opak lovce. Klidná povaha zračila se patrně v celém počínání. Byl Angličan. Oděv jeho až příliš měšťácký shodoval se málo s tímto místem. Měl vzezření úřadníka, jenž v divokou krajinu byl zabloudil a bezděky bylo se ti ohlížeti, nemá-li péro za uchem jako kupčík, pokladník, kancelista nebo jiný druh velikého plemene byrokratů. Mladý muž skutečně nebyl cestovatelem, nýbrž hvězdář z observatoře kapského, Vilém Emery, slovutný učenec.

„Hleďte, pane Emery," odvětil lovec správnou angličinou, „již po osm dní nacházíme se na umluveném stanovisku řeky Oranže, u vodopádu Morghedského; zůstati pak po osm dní na témž místě, nepřihodilo se věru dávno členu mého plemene! Zapomínáte, že jsme kočovníci, jimž půda pálí pod nohama, mají-li takto prodlévati."

„Příteli Mokume," odtušil hvězdář, „očekávaní přicházejí až z Anglie, můžeme jim teda lhůtu o týden prodloužiti. Dlužno pouze uvážiti délky cesty, možných svízelů, jaké může spůsobiti úvodí Oranže cestujícím po parníku; jedním slovem jest nám přihlížeti k tisícerým překážkám, podob-

němu podniku nepřejícím. Řeklo se nám, abychom připravili vše potřebné pro cestu výskumnou v jižní Africe, po té abychom očekávali u vodopádu Morghedského mého kolegu plukovníka Everesta, přednostu hvězdárny Kémbridžské. Čeho žádáte si ještě, bodrý křováče?“

Křovák bezpochyby že žádal mnohem více, neboť ruka jeho pohrávala křečovitě se zámkem pěkné pušky.

„A nemýlíte se, pane Emery?“ ujal se slova Mokum.

„Nikoliv, příteli,“ odvětil klidně Angličan, „Zde čtěte list pana Airyho, ředitele hvězdárny Grýnvičské.“

Křovák vzal podávané mu psaní a točil a opět točil je na všecky strany jako člověk v tajnosti kaligrafie nezasvěcený. Konečně podal je nazpět Emerymu:

„Opakujtež mně, co povídá ten kousek počerněného papíru.“

Mladistvý učenec, nadán jsa bezpříkladnou trpělivostí, počal po dvacáté již vyloženou zprávu znova předčítati. V posledních dnech minulého roku obdržel Emery dopis, v němž sdělena jemu zpráva o brzkém příjezdu plukovníka Everesta a mezinárodní komise vědecké, kteráž podnikne výpravu do jižní Afriky. Jaké byly zámysly této komise, proč ubírala se až k zadnímu konci pevniny africké? Emery neměl o tom ani tušení, v listu pana Airyho nečinila se o tom ani zmínka. Dbaje předpisův určitě vytknutých, pospíšil připraviti v Lataku, jedné z nejsevernějších stanic Hotentotska, povozy a zásoby potravin, zkrátka vše, čeho třeba k zaopatření karavany křovácké. Znaje pak z chvalné pověsti tuzemského lovce Mokuma, jenž byl pravázel Andersona na honbách

v západní Africe a neohroženého Davida Livingstona na první výskumné cestě k jezeru Ngami i k vodopádům řeky Zambézi, nabídl křovákovi náčelnictví karavany. Po té bylo ujednáno, že Mokum doprovodí Emeryho ku břehům Oranže, k vodopádům Morghedským. Na tomto místě měla je vyhledati komise vědecká. Společnost měla se plaviti po fregatě „Augusta“ zvané až k ústí Oranže na západní straně Afriky a dopraviti se proti proudu řeky až k vodopádům. Emery a Mokum vzali s sebou silný vůz, jejž zanechali prozatím v pozadí údolí; byl určen k převezení cizinců do Lataku, nedají-li přednost dopravě po řece samé. V posledním případě bylo ovšem nutno obejíti na několik mil vodopády. Po ukončeném výkladu, jenž utkvěl tentokráte v paměti křovákově, popošel týž k samému okraji propastě, ve kterou vrhaly se šumné vody hromovým rachotem.

Hvězdář sledoval ho k čeřícím se hlubinám. S povýšeného místa bylo viděti na několik mil zdálí přes vody Oranže. Žádná loď, žádný předmět nerušil jich utišený běh. Byly asi tři hodiny a slunce rozhřívalo v samém stínu vzduch až na stopadesátý stupeň Fahrenheita (40° podlé Cels.). Podobát se měsíc leden v těchto krajinách červenci končin severných. Bez jemného vánku západního musela by teplota ona bývat nesnesitelna každému — křováka vyjímaje.

Po desíti minutách napnutého pozorování obrátil se Mokum netrpělivě k Emerymu:

„A což nepřijdou-li vaši lidé vůbec?“

„Přijdou zajisté, statný lovče,“ odvětil Vilém Emery. „Jsou to mužové čestného slova a budou tak zevrubni jako hvězdářové. Ostatně, je teprvé osmadvacátého ledna, mají tedy ještě čtyři dny času, aby dorazili k vodopádům Morghedským.“

„Ale pakli ani po uplynulých čtyř dnech nikdo se neobjeví?“ doléhal dále křovák.

„Nuže, mistře lovče, potom naskytne se nám příležitost k tužení trpělivosti, neboť budeme je očekávati tak dlouho, dokud nebudu přesvědčen, že více nepřijdou!“

„Při sám bůh náš Ko!“ vzkřiknul křovák, „vy jste s to čekati, až Karib ustane vody své v tuto propast vrhati!“

„Nikoliv, lovče!“ konejšil ho Emery hlasem stále klidným. „Rozum má povždy konání našemu panovati a týž rozum praví mně zcela určitě, že kdyby plukovník Everest a jeho společníci, umdleni trapnou cestou, postrádajíce snad nejnutnějších potřeb, ztraceni v těchto pustinách, neshledali nás na vytknutém stanovisku: zasluhovali bychom hanu v každém ohledu. Za každé přihodivší se neštěstí byli bychom pak jen my zodpovědni. Jest nám tedy setrvati, jakož povinnost káže nám. Ostatně, ničeho nám neschází. Vůz náš v údolině poskytuje nám bezpečného úkrytu v čas noční a zásoby naše jsou hojné. Přírodní krásy, před zrakoma našima rozestřené, zasluhují pro jich velkolepost našeho spravedlivého obdivu. Novým tímto kouzlem jatý cítím se šťastným, že mohu stráviti několik dnů ve stínu rozkošných lesů, na březích této řeky, nevyrovnatelně půvabné. Avšak ani vy, Mokume, nemáte příčiny k stížnostem: lesy hemží se zvěří čtvernohou i pernatou. Nuž tedy lovte, poctivý křováče, já zatím budu vyhlížeti naše opozdilce; jdětež, nemusíte se alespoň strachovati, že se vám nohy v půdu zakoření!“

Návrh týž byl neodkladně přijat a brzo zmizel křovák se svým ohařem pod hustým krovem lesa, jenž věnčil pozadí vodopádů.

Vilém Emery, zůstav samoten, rozložil se pod vrbou; v očekávání spánku, jejž dusné vedro nepochybně přivoditi musilo, přemítal o svém postavení. Jaký to problém vědecký měl se rozluštiti v pustinách jižní Afriky? Jaká to pozorování měla se konati na třicátém jižním rovnoběžníku? On, Emery, byl toliko vyzván co učenec s podnebím zeměpisných šířek jihoafrických obeznámený a jelikož patrně šlo o práce vědecké, muselo býti přispění jeho velevítané. V podobných myšlenkách tvrdě usnul a probudiv se, shledal slunko zapadati za vrchy, jichž malebné obrysy odrážely se na obloze planoucí. Žaludek počínal jemu připomínati, že hodina večeře valně pokročila a že je čas, aby k vozu se navrátil.

V témž čase ozvaly se rány střelné s pravé strany svahu horského. Skoro současně objevil se křovák na pokraji lesíka, vlekl sebou kus právě ulovené zvěře.

„Co přinášíte pro naši večeři, mistře dodavateli?“ volal Emery zdaleka.

„Sajku skákavou, pane Emery,“ odpověděl lovec, shodiv na zem zvíře, jehož duté rohy byly v podobě lyry zahnuté. Byl to skutečně druh sajky, ve všech pásmech jižní Afriky zdomácnělý. Lepotvárný kozel se zády skořicově zbarvenými, jehož hřbet mizel pod hedbávnou, bělostnou srstí a břicho bylo kaštanově skvrnité. Výborné maso jeho mělo poskytnouti chutnou večeři.

Lovec i hvězdář navleknuvše sajku přes tyčku, naložili si ji na bedra a opouštěli vrchol vodopádu, s něhož dorazili za půl hodiny do ležení v údolí. Zde čekal na ně bezpečný úkryt ve voze, střeženém dvěma tuzemci.

Částka druhá.

Úřadní představování.

Po celé dny 28., 29. a 30. ledna Mokum i astronom vytknutého stanoviska neopouštěli. Pronásledoval-li lovec zvěř v okolních houštinách, střežil mladý hvězdář běh řeky co nejpečlivěji. Duch jeho blaze okříval krásným divadlem přírodním a naplňoval se novými netušenými pocity. Týž učenec nad zápisky svými ustavičně schýlený, dnem i nocí k dalekohledu připoutaný, buď přechod hvězd skrze poledník, nebo západ jich zevrubně zaznamenávaje; týž muž cifer ssál plnými doušky unášející lahody u lesů neproniknutelných nebo na pustých stráních, kteréž páry Morghedy vlhkým popraškem zavlažovaly. Bylo jemu rozkoší, rozuměti poesii šírých samotin lidem téměř neznámých a ukájeti ní ducha svého, výpočty mathematickými znaveného. Tak podařilo se jemu oklamati dlouhou chvíli nudného čekání a tělo i ducha znova posilniti. Z této novoty poměrů bylo lze vysvětliti nezvratnou trpělivost, kterouž křovák ovšem pochopiti nemohl. Proto se strany lovce vždy nové výčitky se hrnuly, na něž následovalo vždy klidné, nezměněné chlácholení, které rozčileného Mokuma nikterak neupokojovalo.

Konečně zasvitl 31. leden, poslední to den lhůty. Neobjeví-li se ani dnes ještě ohlášení učenci, musí se Emery pro něco rozhodnouti, což přivede jej do nemalých rozpaků. Prodlévání mohlo se protáhnouti do nekonečna a kterak možno nekonečně čekati?

„Pane Viléme," pravil lovec téhož dne, „proč bychom nešli cizincům v ústrety? Nemůžeme se jich ani cestou minouti. Půjdeme-li jedině možnou cestou podél řeky, potkáme se s nimi dojista,

plaví-li se vůbec proti vodě, jak nám to kousek vašeho papíru ohlašuje.“

„Máte pravdu, Mokume,“ souhlasil hvězdář. „Můžeme výbornou myšlenku vaši v skutek uvesti, navrátíce se po té v ležení jižním úvalem. Znáte alespoň zhruba běh Oranže?“

„Tak jest, pane,“ přisvědčil křovák; zavěsil si pušku přes rameno a předešel svého společníka na širokou stezku, ve vzdálí čtyř set kroků břehu dostihující.

Bylo devět hodin z rána. Oba výletníci sestupovali po strmém, skalnatém pobřeží, jež poseto bylo křovím i stromovím. Skupiny *tolity popínavé* proplítaly se mezi stromy a rozestíraly své zelené sítě pod nohami poutníků. Křovák prořezával nožem bezohledně ozdobné závěsky, cestu časem obtěžující. Vilém Emery vdychoval z plných plic pronikavé zápachy lesní, prodchnuté balsamovou vůní po kafru, kterouž vysílaly nesčetné květiny z řádu *blahovoňovitých* (Diosmeae). Na štěstí naskytaly se místy některé mýtiny, částí holého pobřeží, podle něhož pak mohli cestovatelé rychleji na západ postupovati. O jedenácté hodině ranní byli takto asi čtyři míle urazili.

Západní větřík zanášel hukot vodopádu opačným směrem cesty, pročež mohli poutníci jakékoliv nahodilé zvuky s této strany zalétající dobře rozeznávati.

Vilém Emery a lovec zastavili se na tomto místě a pohlíželi na řeku, kteráž prostírala se před nima asi na dvě neb tři míle v přímé čáře. Řečiště veletoku bylo hluboce zúžené; po obou stranách vévodily jemu strmé břehy křídové.

„Sečkejme tuto,“ navrhoval hvězdář, „a odpočiňme sobě. Nemám vašich loveckých nohou, mistře Mokume, a procházívám se mrštněji po hvězdnaté obloze nežli po cestách pozemských. Z tohoto bodu

musíme zpozorovati parník, jakmile zahoupá se na nejzazších vlnách obzoru.“

To řka opřel se o kmen obrovského stromu pryščovitého, jehož vrchol trčel do výše čtyřiceti stop. Pohled astronomův bloudil toužebně odtud v dáli přes řeku. Lovec, odpočinku málo zvyklý, pokračoval ve své procházce podél břehu, co zatím pes jeho Top hejna divokého ptactva vodního vyplašoval.

Neuběhlo ještě ani půl hodiny, kdy Emery uzřel Mokuma na sto kroků vzdáleného činiti posuňky zvláštní pozornosti. Spatřil snad křovák loď tak toužebně očekávanou?

Hvězdář opustiv své stanovisko, popošel k lovci a tázal se ho, zdali spatřil něco pozoruhodného.

„Ničeho, pane Emery, zdá se mně toliko, že proud donáší k sluchu mému zvláštní šumot.“

Křovák odporučil společníku úplné ticho a přiloživ ucho k zemi, naslouchal s napnutou pozorností.

Po několika minutách povstal a svěsiv hlavu, pravil: „Mýlil jsem se nepochybně; lomoz týž působí, tuším, větřík skrze lupeny vanoucí, nebo bublají tak vlnky přes kamenný břeh. Ačkoliv, přece . . .“

Lovec naklonil ucho ještě jednou s pozorností, leč neslyšel ničeho.

„Mokume,“ upozorňoval ho Emery, „jest-li zvuk, jejž domníváte se slyšeti, provozen strojem parním, rozeznáte jej lépe, přikloníte-li se k hladině řeky. Voda rozvádí zvukové vlny mnohem jasněji nežli vzduch.“

„Pravdu díte, pane Emery,“ přisvědčoval křovák, „častokráte překvapil jsem takto hrocha, když brodil se řekou.“

Křovák slezl po příkrém břehu, zachytávaje

se úponkovitých liánů a chomáčů rostlinných. Dostoupiv k hladině vodní, vhroužil se do řeky až po kolena a naklonil ucho k samému proudu.

„Ano!“ vzkřiknul po několika vteřinách, „ano! nemýlil jsem se prvé. Ve vzdálenosti několika mil vyluzuje se patrný hluk pleskáním vody. Slyším jednotvárné, nepřetržité klapání uvnitř proudu.“

„Hlomoz šroubu?“ tázal se hvězdář.

„Dost možná. Evropané nejsou daleko.“

Emery znal předobře jemnou vnímavost smyslů křovákových, pročež nepochyboval ani dost málo o pravdivosti tohoto pozorování.

Křovák vyškrábal se opět na břeh, načež uzavřeno posečkati na tomto místě na další znamení.

Minula opět půlhodina v trapném čekání. Konečně zabušilo prudčeji srdce Emerymu při výkřiku Mokumovu: „Ejhle dým!“

Emery sledoval směr lovcem naznačený a uviděl s namahánim lehýnký obláček, zvedající se krouživě z řeky.

Loď blížila se dosti rychle ku předu. Brzo mohl Emery rozeznati její dýmník, chrlící sloupec černého kouře promíšeného parou. Bylo zřejmo, že cestující sesilovali oheň pod kotlem, aby ještě téhož dne umluveného stanoviska dostihnuli. Bylo poledne. Jelikož místo nebylo právě přistání lodě příznivo, uzavřel hvězdář k vodopádu se navrátiti. Ohlednuv se ještě jedenkráte, spařil Emery vlajku anglickou, na zadní části paluby vztýčenou.

Zpáteční cesta rychle ubývala; o jedenácté hodině zastavili se poutníci ve vzdálenosti čtvrt míle pod vodopádem. Řeka ztáčela se zde v polokruh, tvoříc malý záliv, v jehož pozadí mohl parník snadno přistáti.

Loď musela býti již zcela na blízku; nebylo sice slyšeti sykot páry, ale vzduchem zavznívalo

pronikavé pískání parního stroje, které proráželo hukot vodopádu. Lodní družstvo chtělo patrně přítomnost svou osvědčiti. Lovec odpověděl výstřelem z pušky a ozvěna skalní sesílila výbuch mohonásob.

Konečně objevila se loď. Také obyvatelé její spatřili teď hvězdáře a Mokuma. Křovák naznačoval posuňky směr, jímž bylo se uchýliti lodníkům, aby dostali loď v místo k přistání nejpříznivější. Mokum zachytil vyhozené lano a otočil je kolem stromového pahejlu. Hned na to vyšinul se lehce na břeh muž vysokého vzrůstu a obrátil se k hvězdáři.

Emery popošel jemu vstříc s otázkou:

„Plukovník Everest?“

„Pan Vilém Emery?“ odvětil příchozí.

Mladistvý hvězdář a soudruh jeho z observatoře Kémbridžské pozdravili se vzájemně a podali sobě ruku.

„Pánové,“ ujal se po té slova plukovník Everest, „dovoltež, abych vám představil ctného Viléma Emeryho z hvězdárny *Předhoří Taunského*, jenž odhodlal se jíti nám vstříc až k vodopádům Morghedským.“

Čtyři cestovatelé, přistoupivše k plukovníku Everestovi, pozdravili pořadem Emeryho, jenž pozdravení opětoval. Na to představil je plukovník obřadně flegmatickým hlasem:

„Pane Emery, sir John Murray z hrabství Devonského, váš krajan; pan Matyáš Strux, z hvězdárny Pulkavské, pan Mikuláš Palandr, z hvězdárny Helsingforské a pan Michal Zorn, z observatoria Kyjevského; tři učenci ruští, zastupující v naší mezinárodní komisi vládu carskou.“

Částka třetí.

Přenášení parní lodě.

Po skončeném představování prohlásil se Emery příchozím k službám. Co prostý hvězdář z observatoria Kapského byl podřízen plukovníku Everestovi, vyslanci vlády anglické, jenž sdílel s Matyášem Struxem předsednictví v komisi vědecké. Znal ostatně prvého z nich co učence slovutného, proslavivšího se rozlušťováním mlhovin a vypočítáváním okultací hvězd. Týž muž byl asi padesátník, chladný, odměřený; život svůj uspořádal mathematicky hodinu za hodinou. Proň nebylo nic nepředvídaného. Přesnost a zevrubnost jeho rovnala se hvězdám, procházejícím určitou dobou skrze poledník na obloze. Mohlo se říci, že všecky skutky jeho zařízeny byly podle chronometru. Vilém Emery dobře to věděl a proto nepochyboval ni okamžikem o určitém dostavení se komise.

Leč marně očekával, že plukovník zjeví mu vlastní účel výpravy do jižní Afriky; plukovník mlčel o tom důsledně. Emery netroufal si doléhati naň předčasnými otázkami, věda předobře, že v mysli plukovníkově neudeřila dosud hodina sdělení. Rovněž znal dle pověsti sira Johna Murraye, bohatého učence a soka Jamesa Rossa i lorda Elgina, jenž bez titule úředního poctíval Anglii důležitými výskumy hvězdářskými. Věda byla jemu zavázána mnohými a značnými obětmi peněžitými.

Na postavení obrovského hlediska zrcadélného obětoval dvacet tisíc liber šterlinků, to jest dvakrát sto tisíc zlatých; týž dalekohled byl důstojným soupeřem teleskopu Paerson-Townského, jímž rozluštěna byla povaha četných dvojhvězdí.

John Murray byl muž nanejvýš čtyřicetiletý,

vzezření pánovitého, na jehož bezvášnivé tváři nejevily se žádné stopy určitého charaktéru.

Také jmena ostatních učenců, tří Rusův, nebyla Emerymu neznámá. Leč mladý hvězdář neznal jich dosud osobně. Nápadné bylo jemu hned, že Angličané i Rusové zastoupeni byli rovným počtem: tři Angličané, tři Rusové. Parník měl název „*Králová i Car*“ a čítala posádka jeho pět Angličanův, pět Rusův.

„Pane Emery,“ pravil plukovník po ukončeném představování, „nyní známe se, jako bychom byli spolu vykonali cestu z Londýna až k Předhoří Voltaskému. Vážím si vás pro vaše výskumy, jimiž mlád ještě dobyl jste si jmena čestného. Vláda anglická vyzvala vás k výslovné mé žádosti, abyste se zúčastnil výpravy do jižní Afriky.“

Vilém Emery poklonil se mlčky a doufal, že plukovník rozhovoří se konečně o účelu výpravy.

„Táži se vás, pane Emery,“ ujal se opět slova plukovník, „jsou-li přípravy vaše ukončeny?“

„Úplně, plukovníku,“ odtušil hvězdář. „Řídiv se pokynutími pana Airyho, opustil jsem Předhoří Taunské již před měsícem, abych odebral se na stanici Latakskou. Zde sehnal jsem veškeré součástky výpravy: povozy i potraviny, koně i křováky. Sto ozbrojenců čeká na vás v Lataku, a jim velí obratný i slavný lovec, jehož dovoluji si vám představiti; zove se Mokum.“

„Křovák Mokum!“ zvolal překvapeně plukovník. „Křovák Mokum; aj, znám výborně jeho jmeno.“

„Jest to jmeno čilého a neohroženého Afrikána,“ dodal sir John Murray, obrátiv se přívětivě k lovci, jehož vznešené postavy Evropanů nikterak v rozpaky neuvedly.“

„Jmeno vaše, Mokume,“ pokračoval plukovník, „jest chvalně známo ve Spojených Královstvích.

Byl jste přítelem Andersona a průvodčím slavného Davida Livingstona, jenž poctivá mne svým přátelstvím. Anglie vám děkuje mými ústy a blahořečím panu Emerymu, že zvolil vás náčelníkem naší karavany. Lovec, jakým jste, musí míti zálibu v krásných zbraních. Nuže těch máme hojnost v zásobě a prosím, abyste sobě vybral ze všech ručnic tu, která se vám bude líbiti nejvíce.“

Úsměv spokojenosti zakmitl se na rtech křovákových. Byť zajisté dojat důležitostí, jakou v Anglii službám jeho přikládali, ale ještě více přípovědí plukovníka Everesta. Poděkoval a ustoupil stranou, co zatím Vilém Emery pokračoval v rozprávce s Evropany. Doličoval jim podrobně zosnovanou výpravu i zařízení karavany a plukovník Everest byl všecek okouzlen. Slo jediné o to, dospěti co možná rychle do Lataku, ješto výprava musela počíti v prvních dnech měsíce března, po dnech deštivých.

„Račtež se, plukovníku, odhodlati, jakým spůsobem chcete se dopraviti do města,“ pravil Emery.

„Po řece Oranži a přítoku jeho Kurumanu.“

„Je pravda, ale byť byl parník váš sebe výtečněji sestrojen, nelze mu přeplouti vodopády Morghedy.“

„Obejdeme vodopády, pane Emery. Přeneseme loď na několik mil po pevné zemi až k místu splavnému. Tuším, že vody jsou pro loď o nepatrné brázdě vodní splavné až k samému Lataku.“

„Ovšem, plukovníku, ale loď má takovou váhu, že . . .“

„Pane Emery, parník jest dílem mistrovským; nechá se snadno rozebrati klíčem a několika svorníky. Vzal jste sebou k vodopádu silný vůz?“

„K službám, plukovníku, naše ležení není odtud ani na hodinu vzdáleno.“

„Nuže, prosil bych křováka, aby vůz dal sem dopraviti, naložíme naň součástky lodě i parního stroje, jenž nechá se rovněž rozebrati a dopravíme vše o několik mil výše na místo splavné.“

Rozkazy plukovníkovy byly ihned konány. Křovák zmizel v houští, slíbiv vrátiti se před hodinou. Za jeho nepřítomnosti byla šalupa ruče rozebrána a na břeh vyložena. Náklad nebyl veliký: bedny s nástroji fysikálnými, slušná sbírka pušek, několik konvic pálenky, sušené maso v soudkách, bedničky s náboji, tlumoky se zavazadly a plátna na stany polní i složitelné nářadí do nich. Pečlivě svinutá kocábka z perčoviny nezabírala více místa, nežli pokrývka řemeny stažená; mimo to některé náčiní polního ležení a pod.

Dlužno vzpomenouti jakéhosi druhu mitrajézy tvaru vějířovitého. Stroj týž nebyl valně zdokonalen, ale přece tak zařízen, že mohl četné oddělení nepřátel ve slušné vzdálenosti udržovati. Parní stroj na vyvození síly osmikoňové dal se rozložiti na tři části: parní kotel a jeho varníky, stroj hybný a na vrtuli čili šroub, jenž zapuštěn byl do zadní části podlubí.

Vilém Emery podivil se jednoduchosti práce i rychlosti, kterouž se konala. Vůz nebyl v průvodu křováka ještě ani hodinu přijel, když loď již byla k naložení připravena, kotel i varníky vyfouknuty, ohně udušeny i vyhrabány.

Zmíněný povoz tvořily dvě mohutné vůzky, na dvacet stop od sebe vzdálené. Byla to pravá „*kára*“ amerikanská: těžkopádná, v osách skřípající a spočívající na čtyrech hrubých kolesách. Zapřaženo bylo šest ochočených bůvolů po dvou zpárovaných, kteří jevili značnou citlivost naproti dlouhému biči jich vůdčího. Bylo skutečně potřeb. takovýchto tahounů k pohybování plného nákladní

Mužstvo „Králové i Caře“ zabývalo se nakládáním povozu, přihlédajíc k tomu, aby rovnováha byla na všecky strany ustálena. Dovednost námořníků v té příčině je vůbec známa, nýbrž stala se i pořekadlem. Rovnání nákladu lodního bylo lidem těmto pouhou hračkou. Hrubé kusy šalupy spočívaly přímo na osách vůzek, tedy na místech nejpevnějších. Mezi nimi na podélných trámcích došly umístění bedny, vaky, soudky a zavazadla.

Ke třetí hodině odpolední dal plukovník znamení k pochodu.

Členové komise kráčeli lehce k vrcholi mírného pahoruk a rozmlouvali vespolně, ale o účelu výpravy neučiněno zmínky. Evropané obdivovali se malebným rozhledům před očima se rozestírajícím. Velikolepost přírody, tak krásné v její divokosti, okouzlovala je, jako prvé mladého hvězdáře byla mimoděk unesla. Obdivovali se však s jakousi zdrželivostí, jako praví Angličané, nepřátelé všeho „nevhodného“. Vodopádům dostalo se několik pochvalných vyjádření o dobrém vkusu, nic více.

Emery domníval se býti zavázán, převzíti naproti hostům úřad domácího pána jižní Afriky. Byl zde již jako doma a po způsobu chlubných měšťákův neušetřil hosty žádnou podrobností, nýbrž vysvětloval bez milosti všecky koutky svého rozsáhlého parku.

Okolo půl páté obešla společnost vodopády Morghedy; Evropané viděli s planiny vrchu pyšný běh veletoku a sledovali šumné vody jeho až k hranicím dohledu.

K páté hodině objevil se nákladní vůz na temeně pahorku. Plukovník Everest nařídil ihned, aby se započalo skládati, oznámiv, že zejtra na úsvitě výprava opět na cestu se vydá. Noc obětována byla různým pracím. Boky, čelo i korma

parníku byly utaženy, vrtule čili šroub hybný na příslušné místo vsazen, kovové přehrady přepažující jednotlivé komůrky mezilubí postaveny a bedny i náklad na vhodná místa uloženy. Rychlé i správné výkony svědčily co nejpříznivěji o mužstvu „Králové i Caře“. Byliť Angličané i Rusové lidé vybraní, mužové kázně i dovednosti, na něž mohlo se v případu potřeby právem spoléhati.

Úsvitem prvního února byl parník zase ku přijetí cestovatelův uchystán. Již také kroužil se černý kouř z jeho dýmníku a ku zvýšení průtahu vpouštěl strojvůdce do komína proud ostré páry. Parní stroj zařízen byl na vysoký tlak bez hustiče parního a ztrácel zpáteční páru každým chodem pístě, jak shledáváme u soustavy lokomotiv. Kotle byly opatřeny varníky důmyslně umístěnými, čímž docílena velká plocha zahřívací a vyčerpání tepla z odcházejícího kouře. V půl hodině mohlo se vyvinouti dostatečné množství páry. Vůkolí Morghedy poskytlo hojnou zásobu paliva: dřeva ebenového i gajakového; žár podněcoval se výdatně těmito drahocennými hořlavinami.

O šesti hodinách z rána dal plukovník Everest znamení k vyplutí. Lovec byl obeznámen důkladně s během i povahou řeky, pročež na palubu se odebral, ještě dva křováci vůz nazpět do Lataku provázeli. V okamžiku, kdy parník lano přístavní navinovati počínal, obrátil se plukovník Everest k Emerymu a pravil:

„Jářku, pane Emery, víte, co hodláme v jižní Africe konati?“

„Nemám o tom ani tušení, plukovníku.“

„Toť jednoduché, pane Emery. Budeme vyměřovati jeden oblouk poledníka.“

Částka čtvrtá.

Několik slov o métru.

Duch lidský již v dobách šedé dávnověkosti zabýval se vyhledáváním jisté míry všeobecné i neproměnlivé, jejíž přesnou hodnotu poskytovala by příroda sama. Bylo zejmena důležito, aby míra ta mohla býti vyhledána kdykoliv znova a spolehlivě, byť i země stala se jevištěm převratů jakýchkoli. Staří ovšem cíle tohoto úplně dosíci nemohli, protože scházely jim potřebné návody i nástroje.

Nejlepší cesta k nalezení míry neproměnlivé je zajisté přenešení jistého měřítka na obvod zemský, jejž možno považovati za veličinu stálou. Za tou příčinou dlužno změřiti mathematicky buď celý obvod země, nebo určitou část jeho. Na samém věčně krásném úsvitě vzdělanosti evropské, v zemi hellenské, pokoušeli se někteří veleduchové o rozluštění tohoto problému.

Podlé výroků souvěkých učenců pokládal řecký mudrc *Aristoteles* tak zvané *stadium* *) za stotisícátou část obvodu zemského od točny až k rovníku. *Eratosthenes*, vrstevník Ptolomeův, vypočetl dosti přibližně hodnotu jednoho stupně poděl řeky Nilu mezi Syenou i Alexandrií. Avšak samému Ptolomeovi ani Posidonovi nepoštěstilo se provesti podobné operace zeměděl ské s dostatečnou zevrubností. Také pozdějším badatelům lépe se nevedlo.

Picard ve Francii byl prvním, jenž přihlížel ku zdokonalení dosavadních návodů měření stupně a stanoviv roku 1669 délku oblouku nebeského i zemského mezi Paříží a městem Amiensem, po-

*) Jedno stadium Řeků v = $^1/_{10}$ míle zeměpisné. *Pozn. překl.*

ložil za hodnotu jednoho stupně *padesát sedm tisíc šedesát toas.**)

V létech 1683 až 1718 prováděli Cassini a Lahaire měření Picardem vykonané dále až k Dunkerkám. Cassini a Lacaille shledali r. 1739 tuto práci býti pravou novým měřením od Dunkerku až po Perpignan. Konečně vztáhlo se měření téhož poledníku Méchainem až po Barcelonu ve Španělích.

Po smrti Méchainově, svízelům obtížné práce podlehnuvšího, bylo předsevzato další vyměřování poledníku francouzského teprvé rokem 1807. Arrago i Biot dospěli totiž až k ostrovům Balearským.

Proskoumaný oblouk čili čtverník meridiánu prostíral se tehda od Dunkerků až k ostrovu Formentera ve skupině Balearské. Středem jeho prochází čtyřicátý pátý rovnoběžník severní, od rovníku i od točny stejně vzdálený. V té příčině nemuselo se šetřiti sploštění zeměkoule při vypočítávání hodnoty jedné čtvrtiny poledníka.

Měření toto vytknulo padesát sedm tisíc dvacet pět toas za průměrnou hodnotu jednoho čtverníka ve Francii.

Jak patrno, po tu dobu výhradně učencové francouzští zabývali se určováním tak útlým a choulostivým.

Konstitující shromáždění v roku 1790 vydalo k návrhu Talleyrandovu dekret, jímž ukládá se akademii věd, aby sestrojila neproměnlivý vzorec pro veškeré míry a váhy.

V té době slavní učenci: Borda, Lagrange, Laplace, Monge a Condorcet podali návrh na přijetí jednoho desetimiliontinného dílu jedné čtvrtiny poledníka za jednici běžné míry délkové a váhu

*) Jedna toasa = 6 pařížským stopám. *Pozn. překl.*

vody překapované za měřítko tíže veškerých známých těl.

Soustava tato přijata byla skutečně a desetinný základ její přispěl nemálo k tomu, že míra tato přirozená obdrží vrch nad všemi ostatními a sloučí je konečně v jedinou společnou.

Desetimiliontinná část jednoho čtverníka poledníkového nazvána pak jeden *métr* (t. j. míra), pročež i celá soustava *métrickou* sluje.

Později konalo se měření poledníka na různých místech naší země, poněvadž tato nemá tvaru úplně kulovitého, nýbrž představuje elipsoid (schodničník). Následkem toho bylo potřeba také určiti velikost sploštění země na točnách.

Švédský přírodozpytec Celsius vyměřoval roku 1736 severný oblouk v Laponsku a obdržel za výsledek *padesát sedm tisíc čtyři sta devatenácte toas* pro délku jednoho stupně poledníkového.

Roku 1745 vytknuli v Peruvii Godin i společníci padesát šest tisíc, sedm set třicet sedm toas za rovnomocninu jednoho stupně.

V létech 1752 vyšetřil Lacaille padesát sedm tisíc třicet sedm toas délky stupně meridiánu na Předhoří Dobré Naděje.

Roku 1754 obdrželi otcové Maire a Boskovič padesát šest tisíc devět set sedmdesát tři toasy při měření oblouku mezi Římem a Rimini.

Beccaria v létech 1762 a 1763 páčil oblouk piemontský na padesát sedm tisíc, čtyři sta šedesát osm toas.

V devatenáctém století vyměřováno bylo množství jiných čtverníků: v Bengalsku, ve vých. Indii, v Piemontsku, Finsku, Hanoveránsku, ve východ. Prusku, v Dánsku atd.

Jediní Angličané a Rusové zabývali se pramálo těmito útlými pracemi. Zde jmenovati sluší

jeneralmajora Roy, jenž r. 1784 hleděl spojiti míry francouzské s anglickými.

Ze všech těchto výprav zeměděl ických dalo se již s jistotou souditi, že průměrná hodnota jednoho stupně musí býti rovněmocna padesáti sedmi tisícům toas, to jest dvacet pět starofrancouzských mil.*) Násobením této hodnoty průměrné počtem veškerých stupňů, jichž čítá obvod země 360, vypočetla se délka celého pásu zemského. Obnášíť obvod země na rovníku devět tisíc starofrancouzských „lieue“ čili 5400 zeměpisných mil.

Z rozmanitých měření čtverníků, podniknutých na četných místech zeměkoule, šly na jevo ne zcela souhlasící výsledky; nicméně z průměrné hodnoty *padesát sedm tisíc toas pro jeden stupeň* odvozena byla rovnomocnina „*métru*“. Desetimiliontinná část čtvrtého dílu jednoho poledníku zemského (1 métr) rovná se *třem stopám, jedenácti čárkám a dvě stě devadesáti šesti tisícinám čárky.* Ve skutečnosti je tato cifra poněkud nezevrubná. Z nejnovějších výpočtů o sploštění zeměkoule jde na jevo, že ono obnáší zlomek $^1/_{299}$, nikoliv $^1/_{334}$, jak domníváno se před tím. Čtverník poledníka neobsahuje pak na vlas deset milionův métrů, nýbrž deset milionův a osm set padesát šest métrů. Avšak rozdíl je v poměru k délce tak nepatrný, že činí při métru chybu dvou desititisícin jedné čárky!

Takto stanovený métr nebyl hned přijat za jednici míry ode všech národů vzdělaných. Belgie, Španělsko, Piemontsko, Řecko, Holand, staré osady španělské; republiky: Nová Granada, Costa, Rica atd. zavedly ihned míru metrickou Jiné země na

*) Stará míle francouzská (lieue de France) rovná se 4444 metrům. *Pozn. překl.*

př. Anglie, Rusko a Rakousko nechtěly se však pro všeliké důvody prohlásiti pro míru přirozenou.

Snad že i zápletky politické, vyznačující povahu Evropy na sklonku 18. století, překážely v Anglii rozhodnému zavedení míry metrické.

Když vydán byl 8. května 1790 zmíněný dekret, pozváni byli učenci angličtí, aby podali svůj úsudek o tom, má-li se míra všeobecná založiti na délce kývadla jednoduchého, za minutu šedesátkráte kmitajícího, nebo má-li se vzíti za jednici délky zlomek některého oblouku zemského.*) Události politické zabránily tomuto sjednocení.

Teprvé roku 1854 odhodlali se státníci angličtí, pochopivše dávno již výhody soustavy metrické, k zavedení její. Avšak vláda anglická chtěla tajiti své přesvědčení na tak dlouho, až by vlastní práce zeměděl ické dovolily stanoviti hodnotu stupně meridiánového s důkladností co možná nejzevrubnější. Ježto i Rusko klonilo se tehdy k soustavě desetinné, uzavřela vláda anglická jednati v té příčině souhlasně s Ruskem.

K tomu cíli sestavena byla mezinárodní komise učenců, záležející v nejlepších, nejproslulejších silách vědeckých. Viděli jsme, že pro Anglii zvoleni byli Everest, sir John Murray a Vilém Emery; z hvězdářů ruských pak Matyáš Strux, Mikuláš Palandr a Michal Zorn.

Komise ustavila se v Londýně a vytknula si za úlohu vyměření čtverníka poledníkového v jižní

*) Za času revoluce francouzské chtěli Biot a Laplace nahraditi kývadlo šedesátkové *centesimálním*. Kruh měl se rozděliti na 400 stupňův, každý stupeň na 100 minut, každá minuta na sto vteřin. Důsledné toto provádění soustavy desetinné, ač v mnohých příčinách výhodné, se neujalo. *Pozn. překl.*

Africe, načež měl se vyšetřiti jiný oblouk téhož poledníka na severní polokouli.

Z obou výměrů doufala komise vyvoditi zevrubně průměrnou hodnotu jednoho métru, uspokojující také nejpřísnější požadavky vědy mathematické.

Zbývalo jediné voliti jeviště operací mezi osadami anglickými: Kapem, Osadou Australskou i Novo-Zelandskou. Australie a Nový Zeland, položené u protichůdcův evropských, vyžadovaly přílišnou vzdálenost cesty a mimo to bylo se obávati, že divocí kmenové tuzemští, s podmaniteli nekonečné války vedoucí, mohli by účel výpravy nad míru ztížiti, nýbrž dokonce zmařiti. Naproti tomu naskytovaly se mnohé výhody zvolením osady kapské. Poloha této vykazuje stejný meridián, jako jisté končiny evropského Ruska; mohl se tedy změřiti také druhý čtverník téhož poledníka v carství ruském, aniž porušilo se tajemství operace. Cesta do osady kapské byla poměrně kratší a konečně naskytala se učencům obou národů nejkrásnější příležitost, přesvědčiti se o svědomitosti výkonů Francouze Lacaillea, jenž pracoval druhdy na témž místě a vytknul *padesát sedm tisíc, třicet sedm toas* za hodnotu jednoho poledníkového stupně na Předhoří Dobré Naděje.

Kap zvolen byl tudíž za jeviště prací geodetických, když byly obě vlády usnešení komise schválily.

Potřebné prostředky peněžité byly povoleny a veškeré přístroje triangulační dvakráte zhotoveny. Podotknouti sluší, že mimo ohledy čistě vědecké vedla obě vlády poněkud i samolibost národní k takovému podniknutí. Šlo zajisté o to, předčíti Francouze v úvahách počtářských a pře-

konati co do zevrubnosti práce nejvýtečnějších hvězdářů uprostřed pusté a neznámé země.

Učencové komise pociťovali taktéž jakousi osobní řevnivost a byli odhodláni obětovati vše, třeba životy, na dosažení příznivého výsledku, jenž přinesl by vědě užitek a vlasti slávu.

Nuže ta byla vlastní příčina, pro kterou hvězdář Emery na sklonku měsíce ledna r. 1854 dostavil se k vodopádům Morghedským, na břehy řeky Oranže.

Částka pátá.

Trhová osada hotentotská.

Cesta po hořejším proudu řeky rychle ubývala. Však již také počasí dešťové se blížilo. Parník „Králová i Car“ ploul rychle, nesetkávaje se na cestě s mělčinami ani s prudkými proudy.

Po obou březích Oranže prostíralo se stále divadlo unášející. Vonné lesiny, obývané množstvím ptactva střídaly se s jednotlivými stromy a keři z čeledi *stříbřencovitých* (Proteaceae), z nichž některé druhy pěstují se i u nás ve sklenících pro neobyčejnou krásu květů. Stříbrový lesk listů s nádechem modravého třpytu a žlutavé lepotvárné květy rostlin těchto dodávaly břehům i dalnému okolí vzezření neobyčejné krásy a lahody. Ve vzdálenosti několika mil prostíraly se malebné křoviny věnčené skupinami vrb smutečních; zde i onde zase spatřovaly se širé pláně přervané shluky „stromů cukrnatých“. Byly to *stříbřence medonosné* (Protea mellifera) a *kalokeře*, mezi nimiž poletovali přečetní *ptáci medoví* líbezně prospěvujíce.

Pernatí pěvci zastoupeni byli celou stupnicí rozmanitých druhův a křovák upozorňoval na ně sira Johna, velikého milovníka zvěře srstnaté i

pernaté. Mezi lovcem anglickým a Mokumem vyvinula se záhy jakási důvěrná přítulnost. Oba lovci dobře si rozuměli a vyhověli. Sir John Murray přes to, že byl slovutným učencem, slynul ve své vlasti pověstí výborného střelce. Naslouchával tedy se zálibou vypravováním křovákovým.

Oči jeho vášnivě vzplanuly, ukázal-li mu křovák mezi stromovím nějakou lítou šelmu, žirafy ve stádech se pasoucí, onde bůvoly na šest stop vysoké s hlavou ozdobenou černými svinutými rohy; ještě dále ukázal na divoké gnu čili pakoně, zvíře to podivuhodné z čeledi sajek, spojující ve své postavě podobu koňovu u velikosti osla s hlavou bůvolovou. Jinde zas proháněla se stáda plachých daňků, tak zvaných kamasů, s očima zářícíma, jichž rohy mají hrozivou podobu trojúhelníka. Mimo ty hemžila se všady nesčetná hejna sajek všemožných druhův i tvarův, kamzíci, gazely, damy, sajky kůzlovité čili skákavé atd.

Vnadidla ta byla pro lovce až příliš lákavá a Mokum i sir John Murray kuli již plány o honbách a štvanicích, které budou příležitostně podnikati.

Dlužno říci, že společníci Johna Murraye byli poněkud chladnějšími a méně unešeni vůči této pestré stupnici divé zvěře. Vilém Emery studoval své soudruhy, hledě proniknouti chladný jich zevnějšek.

Plukovník Everest a Matyáš Strux byli rovného stáří, stejně zdrželiví a nad míru formální. Mluvili zvolna i odměřeně a každého rána byl bys myslil, že teprvé včera večer se seznámili.

Nebylo ani čáky, že vznikne časem jakási důvěrnost mezi nimi. Jeť dokázáno, že dva kousky ledu, těsně se dotýkající, konečně přilnou k sobě,

ale nikdy ne dva učenci, zaujímají-li oba důležité postavení ve vědě.

Mikuláš Palandr, v stáří pět a padesáti let, náležel ke druhu lidí, kteří nebyli nikdy mladými, avšak také nikdy nesestárnou. Hvězdář Helsingforský, ve své výpočty ustavičně pohříženy, nejevil více života nežli pouhý stroj, byť i sebe důmyslněji složený. Byl pravým *universálním počítadlem.*

Jmenován byl počtářem komise anglo-ruské a vším právem; byloť jemu hračkou násobiti z hlavy řadu číslic množitelem pětičlenným a dobývati z paměti kořeny druhé mocnosti.

Míchal Zorn podobal se věkem, tklivostí povahy a šťastnou náladou mysli Emerymu. Vedle těchto ušlechtilých vlastností byl hvězdářem záhy proslaveným. Důležitá objevení, jež učinil v příčině mlhoviny Andromediny na hvězdárně Kyjevské, způsobila svého času mnoho hluku mezi učenci evropskými. K těmto nepopíratelným zásluhám družila se nelíčená skromnost a zdrželivost ve vlastních úsudcích.

Emery a Zorn museli se státi záhy přáteli; pojilyť je stejné touhy, stejný vkus. Spolu bavili se hovorem nejraději, co zatím plukovník a Matyáš Strux chladně se pozorovali. Palandr nevšímal si luzného okolí, neustále počítaje. Sir John Murray konečně a křovák strojili plány na ničení zvěře.

Cesta nebyla přerušována žádnou nehodou. Mnohdy podobalo se sice, že strmé břehy žulové, křivolaké řečiště ohraničující, na dobro se spojí a každý východ uzavrou. Někdy opět křovím porostlé ostrůvky zdály se hroziti nebezpečím, ale křovák v podobných případech rychle dobrou radou zakročil. Parník „Králová i Car“ volil povždy

cestu příznivou a vycházel bez úrazu z příkrých zátočin.

Ve čtyřech dnech urazil parník dvě stě čtyřicet mil a přiblížil se k přítoku Oranže, Kurumanu. Řeka ta proudí se od Lataku, prozatímního cíle výpravy Everestovy, a po té k republice Závalské ubíhá.

Časně z rána dne 5. února za prudkého lijáku dostihnul „Králová i Car“ stanice „Čirá voda“; jest to osada hotentotská, u které Kuruman ústí se v lůno Oranže.

Plukovník Everest ani na okamžik neprodléval u této osady a šalupa, šroubem hnaná, započala stoupati proti proudu nového přítoku. Prudký proud Kurumanu měl svou příčinu v podivné zvláštnosti řeky samé. Kuruman totiž je značně široký u svém vzniku, ale blíže se ústí svému vysýchá účinkem paprsků slunečních.

V této době byl ovšem rozvodněn hojnými lijáky a mimo to sesílen vedlejším přítokem, Moskonou. Poněvadž bylo řečiště velmi hluboké, zvýšil strojník žár pod kotlem a šalupa ploula rychlostí tří mil za hodinu.

Křovák objevil ve vodách řeky valné množství hrochů obojživelných. Holandští obyvatelé Kapu přezdívají těmto ohromným, těžkopádným tvorům „mořské krávy“. Hučení parníku a hluk šroubů hrochy nemálo vyděsily; loď viděla se jim býti neznámým netvorem, jemuž třeba se vyhnouti z daleka.

Sir John Murray byl by rád zkusil účinek třaskavých koulí na oněch zpoustách masa, avšak Mokum odkázal ho na severní část proudu, kdež naskytne se jim bohdá lepší příležitost.

Za padesát hodin vykonáno bylo 150 mil cesty od ústí Kurumanu až po stanici Latak.

Sedmého února ve tři hodiny s poledne připloul parník na místo vytčené. Když byla loď u nábřeží zakotvila, dostavil se na palubu muž padesátiletý, vzezření vážného, dobrosrdečného a podával ruku Emerymu. Hvězdář představil hned nově příchozího svým společníkům:

„Důstojný Tomáš Dale, úd Společnosti Misionářův Londýnských a ředitel stanice.“

Evropané přivítali duchovního, jenž přál jim štěstí a služby své nabízel.

Latak, trhová osada hotentotská, tvoří na Kapsku nejsevernější stanici misionářskou; dělí se na staré i nové „město“ a obydleno je asi šesti tisíci Bečuány.

Zde zdržel se doktor David Livingstone po tři měsíce, prvé než r. 1840 podniknul první cestu k řece Zambezi. Cesta vedla slavného badatele skrze celou střední Afriku, od zálivu Loandského na přímoří Kongo až k přístavu Kilmanskému na pobřeží Mozambickém.

Plukovník Everest odevzdal misionáři list doktora Livingstona, jenž odporučoval komisi svým přátelům africkým. Tomáš Dale četl psaní s velikým potěšením, načež vrátil dopis plukovníkovi řka, že může jim ještě během výpravy prospěti, jelikož jméno Livingstonovo jest po všech krajinách Afriky známo i ctěno.

Náčelník Bečuánův Latakských pokládal za svou povinnost představiti se Evropanům, aby učinil jim svou poklonu. Tváře se neméně vážně než Matyáš Strux, přistoupil k Evropanům a mlčky bral jednoho po druhém za nos. Ceremonie znamenala dle mravů afrických slavný závazek, že učiní se zadost všem povinnostem pohostinství. Rusové nechali si věc mlčky líbiti, ale Angličané

přece poněkud se vzpouzeli. Po ukončeném obřadě odešel náčelník ani slůvka nepromluviv.

„A nyní, když jsme hotovými Bečuány," pravil Everest, „nemařme dne ani hodiny, nýbrž zabývejme se našimi měřickými pracemi."

Nemeškalo se skutečně, avšak uspořádání výpravy protáhlo se mimoděk až do prvních dnů měsíce března, jak byl plukovník Everest z počátku naznačil. Odjezd určen byl na druhého března. Evropané rozloučili se s misionářem a opustili osadu o sedmi hodinách ráno.

„Kam se ubíráme nyní, plukovníku?" tázal se Emery.

„Směrem v pravo, pane Emery," odvětil Everest; „tak daleko, až nalezneme příhodné místo k sestrojení základné čáry."

V osm hodin překročila karavana vrchy, městu vévodící. V témž okamžiku otvírala se před Evropany poušť plna unavujících překážek, sterých nehod a neznámých nebezpečí.

Částka šestá,

kterou zakončí se vzájemné seznamování.

Průvodní družina, jíž Mokum velel, záležela ze sto ozbrojenců. Byli to tuzemci a vesměs křováci; lidé pracovití, málo váleční, schopní i zvyklí snášeti těžkých svízelů tělesných.

Dopravní náčiní záleželo v deseti mohutných vozech.

Dvě „káry" zařízeny byly s jakýmsi pohodlím a byly ustanoveny za stany Evropanů. Jednu obývali hvězdářové angličtí, druhou Rusové. Jiné dva povozy, rovněž na obydlí proměněné, náležely pěti Angličanům a pěti Rusům, kteříž tvořili vespolně lodní mužstvo „Králové i Caře."

Netřeba, trvám, dokládati, že trup lodě i parní stroj s přístrojím doprovázely výpravu na zvláštním povoze skrze pustinu africkou. Uvnitř pevniny nacházejí se četná jezera a některé z nich mohlo se namanouti přes dráhu, po které bylo se ubírati komisi vědecké; v takovém případě mohla pak šalupa platné služby konati.

Na zbývajících vozech naloženy byly potraviny, zavazadla, nástroje fysikální, zbraně, náčiní triangulační a konečně věci, družině stočlenné příslušící.

Potrava křováků záležela po výtce z masa bůvolů, slonů a sajek, na dlouhé řízky rozkrájeného a na slunci sušeného. Takto připravené maso nepotřebuje nasolení a může po celé měsíce zkáze vzdorovati. Jestiť sůl kuchyňská v mnohých krajinách Afriky nerostem dosti vzácným, nýbrž na některých místech schází naprosto. Chleba nevzali s sebou křováci, doufajíce jej nahraditi cestou některými kořínky a bobulemi, jádry luštinatých rostlin, nebo plody *kosmatce jedlého* (Mesembryanthemum edule L.). Ovoce tohoto jest skoro zvíší fíku, dužnaté, čihovité, sladké a lahodné. Jiný druh, *kosmatec kloubokvětý* (M. geniculiflorum L.) poskytuje semena moučnatá, ze kterých připravuje se záživný druh chleba, pročež také *chlebem Kafrů* sluje.

Ku každému vozu zapřaženo bylo šest býků, z Kapska pochodících; těžkopádné káry takto dosti rychle na mohutných kolesech se pohybovaly. Cestovatelé měli k vlastní dopravě malé koníky původu španělského, přivežené do Kapska z východní Ameriky. Zvířata tato, krotká i zmužilá, jsou velmi ceněna tuzemci. Mimo ty chovala karavana půl tuctu domácích *guagů*, oslům podobných, jichž řičení podobá se štěkotu psa. Gua-

gové byli určeni k obzvláštním vycházkám v příčině operací zeměděl ických, kteréž budou se podnikati na místa neschůdná, kde pouhé kár nestačí.

Jediný křovák činil výjimku. Pyšnil se s hbitostí a ušlechtilou obratností na překrásném tvoru budícím spravedlivý obdiv sira Johna, důkladného znalce.

Bylať to zebra, jejíž srst příčnými hnědými pásy pruhovaná, byla překrásná. Zebra měla od kopyt až po sedlo čtyři stopy výšky a měřila od nozder k ocasu sedm stop. Plaché a nedůvěřivé zvíře nebylo by ztrpělo jiného jezdce mimo Mokuma, jenž je byl ku své potřebě ochočil. Několik psův, polodivé odrůdy, kteří nevhodně jmíni bývají „psi hyény“, pobíhalo po stranách karavany.

Takové bylo celkové vzezření karavany, jež vnikala do pustin afrických.

Kterou stranou brala se výprava po odchodu z Lataku?

„Půjdeme směrem na pravo,“ pravil plukovník Emerymu. Skutečně nemohli Strux ani Everest určitého směru sledovati. Hledali především pro své operace trigonometrické širou planinu, pravidelně urovnanou, aby zřídili na ní základnou pro první trojúhelník, jakových celá síť měla se rozestříti v krajinách jižní Afriky v šíři několika stupňův.

Plukovník Everest vyložil křovákovi, oč vlastně jde. S důrazem i s logikou učence, jenž vyzná se v běžných výrazech vědeckých, mluvil plukovník o trojúhelnících, o základní čáře, o úhlech přilehlých, o měření poledníka, o vzdálenostech zenithových atd.

Křovák nechal ho nějakou chvíli vykládati, potom vyrušil přednášku netrpělivě:

„Plukovníku, nerozumím za mák vašim pří-

lehlým úhlům, ani základní čáře a meridiánu. Nechápu nikterak, co vlastně hodláte činiti v pustině africké; než to jest vaší záležitostí. Čeho žádáte ode mne? pěknou, širou pláň, hezky rovnou a pravidelnou? Nuže, vyhledáme ji.“

K rozkazu Mokumovu dala se nyní karavana směrem jihozápadním, jenž uvede je na rovinu Kurumanem zvlažovanou. Křovák doufal naleznouti v úvodí přítoku rozsáhlou planinu, hodící se dobře záměrům plukovníkovým.

Od téhož dne zdržoval se lovec výhradně v čele karavany. Sir John Murray ani křováka neopouštěl. Časem zaslechli společníci Angličana hukot střelných ran a soudili z toho, že sir John Murray seznamuje se s africkou zvířenou. Plukovník ponechávaje koni volnou úzdu, přemýšlel o konečném zdaru výpravy. Matyáš Strux, buď koňmo nebo na voze, dle povahy půdy, následoval mlčky karavanu a pevně sevřené rty málokdy otevřel. Mikuláš Palandr, nejbídnější jezdec, jakého si pomysliti lze, kráčel buď pěšky nebo zalezl do svého vozu a zabral se tam do nejhlubších pomyslů vyšší mathematiky. Emery a Zorn konečně rozlučovali se pouze v noci; ve dne jeli vedle sebe, rozmlouvajíce. Přátelství obou mladíků každým dnem vzrůstalo a mělo se během další cesty různými příhodami ještě pevněji utužiti. Někdy vzdálili se od karavany na několik mil. Byli pak úplně svobodnými a jakoby ztraceni v divoké přírodě. Jak hovořili o všem jiném, jenom ne o vědě! Jak rádi zapomínali na cifry a záhady, na počty a pozorování hvězd! Nebyli více hvězdáři, přestali býti zasvěcenci klenby hvězdnaté; podobali se spíše žákům, z koleje uklouznuvším. Byli šťastnými, že mohou se prohánětí nekonečnými plá-

němi, vnikati do hustých lesův a vdychovati volný vzduch, opojnou vůní nasycený. Smáli se jako obyčejní smrtelníci, ne jako lidé vážní, uvyklí společnosti vlasatic a jiných koulí světových. Neposmívali se sice vědě, ale usmívali se při vzpomínce na své představené, učence ty nevlídné, jinému světu přislušící. Jaká to protiva mezi ztuhlými, nemluvnými astronomy a oběma mladíky, plnými svěžího života a pružnosti.

Mluvívali často o náčelnících a Vilém Emery poznal z těchto rozprav blíže jich povahy.

„Ano," pravil Michal Zorn, „pozoroval jsem je během plavby často na palubě „Augusty" a jsem nucen vyznati, že mužové ti jsou žárlivi jeden na druhého. Dává-li sobě Everest vzezření náčelníka výpravy, tož mu jest Strux úplně roveň. Ruská vláda vytknula na vlas jeho postavení v komisi. Oba naši náčelníci jsou svéprávni a stejně svrchovani."

„Žárlivost učenců," odvětil Emery, „je nejméně odůvodněna, jelikož věda založena je na nesčetných výskumech a vynálezích nesmírné řady mužův a my všichni těžíme ze společné práce všech. Avšak jsou-li pozorování vaše, drahý Zorne, podstatná, je to mrzutou okolností pro naši výpravu. Jeť v pravdě potřebí svornosti a srozumění nás všech, má-li se operace tak choulostivá zdařiti."

„O tom nemůže být pochybnosti," přisvědčoval Michal Zorn, „a bojím se, že takovýto soulad bude scházeti mnohdykráte. Považte, jaký nepořádek nastane, bude-li každá podrobnost operace: volba základné, spůsob počítání, umístění stanic, zkoumání cifer atd. příčinou hádek! Pomněte dále obtíží, až bude se jednati o porovnání dvojitých zápisků a o zanášení výsledků číselných, jež do-

volily by nám uvážení číselné až na čtyři stotisíciny jedné toasy.*)

„Vy mne děsíte, milý Zorne," odpověděl Emery. „Bylo by trudné, abychom odvážili se tak daleko a přece ničeho nepořídili k vůli řevnivosti našich vůdcův. Ale vždyť pánové se po celý den ani nerozcházejí; jsou takřka nerozluční."

„Máte pravdu," přisvědčil Zorn, „pánové se nerozcházejí sice po celý den, ale nepromluví na sebe ani slovíčka. Bdějí nad sebou a vzájemně se špehují. Nepodaří-li se jednomu z nich odstrčiti druhého, budeme pracovati v okolnostech přímo politování hodných."

„A kterému z obou přál byste..."

„Drahý Viléme, připojil bych se právem k tomu náčelníku, jenž dovedl by se co takový důstojně osvědčiti. Nevnáším do této vědecké záležitosti žádných předsudkův. Strux i Everest jsou mužové znamenití, stejně zasloužilí. Anglie i Rusko budou míti rovný užitek z práce jejich; nezáleží tedy na tom, bude-li práce ty říditi Angličan nebo Rus. Nejste téhož náhledu?"

„Úplně, milý Zorne. Snad že podaří se nám odvrátiti rány, které budou si chtít oba protivníci zasazovati. Ostatně, vždyť také váš krajan, Mikuláš Palandr..."

„Ten!" zasmál se hlasitě Zorn. „Nebude viděti, nebude slyšeti, nebude chápati ničeho; bude jen počítati, aby právě počítal. On není Rusem, ani Angličanem, ani Číňanem! Ba není ani pozemčanem. Jest Mikuláš Palandr, počtář, toť vše!"

„Jinak můj krajan, sir John Murray. Jeho Jasnost jest osobnost ryze anglická, ale zároveň vášnivý lovec a bude raději sledovati stopu žirafy

*) Dvě setiny millimetru.

nebo slona, nežli aby poslouchal rozepři o methodách vědeckých. Spolehejmež se tedy pouze na sebe samy, až bude potřeba mírniti srážku našich představených. Ať stane se cokoliv, my zůstaneme přáteli!"

„Vždy, ať stane se cokoliv!" sliboval i Michal Zorn, podav na stvrzení toho Emerymu ruku.

Karavana postupovala stále směrem jihozápadním. Dne 4. března dostihla konce křovnatých pahrbků, jimiž brala se dosud od svého vyjití z Lataku.

Křovák se neklamal. Dovedl výpravu k planině rozsáhlé, ale poněkud vlnité, kteráž nemohla sloužiti k pracím trigonometrickým. Proto nezastavila se zde karavana a Mokum vedl ji dále. K večeru napadli přenosnou osadu, obydlenou kočujícími Boery. Tito zdivočilí sedláci zdržují se tak dlouho na místě, dokud může pastvina dobytek jejich uživiti; po několika měsících stěhují se dále. Náčelník osady, rodilý Holanďan, přivítal Evropany velmi pohostinsky, aniž chtěl přijmouti nějaké náhrady; potom ukázal plukovníkovi určitý směr další cesty, aby dorazil na širou planinu, úplně rovnou a ve vzdálenosti asi patnácti mil od osady začínající.

Druhého dne vytrhla karavana za svitání na další cestu. Žádná příhoda nebyla by vyrušila jednotvárnost průvodu, kdyby se byl o to sir John nepřičinil; zastřelil z dálky dvanácti set metrů podivuhodné zvíře, divoké *gnu*.

Křovák byl nemálo udiven, spatřiv zvíře z takové dálky a s takovou jistotou na smrt trefené. Býku se podobající gnu bylo pět stop vysoké a poskytlo značné množství chutného masa.

K polednímu dosáhla karavana místa, kočovným sedlákem naznačeného. Byla to nesmírná louka

bez hranice a bez dohledu, prostírající se na sever. Půda byla prosta všech nerovností a vůbec nebylo si přáti příznivější polohy k vyměření čáry základné. Křovák, jenž vyjel sobě na několik mil napřed, ohledal brzo přednosti krajiny okolní a vrátiv se k plukovníkovi, pravil:

„Zde, plukovníku, je žádaná rovina.“

Částka sedmá.

Základná trojúhelníka.

Komise měla, jak praveno, vyměřiti čtverník poledníka pomocí triangulace. Operaci tuto nelze ovšem provésti pouhým přikládáním měřítka podél vytknuté čáry; takto nedocílilo by se jednak zevrubnosti mathematické, s druhé strany sluší doložiti, že na celém širém světě nenalezla by se poloha půdy k takovémuto měření spůsobilá. Na štěstí dá se měření provesti mnohem snadněji v ten spůsob, že rozdělí se pásmo, jímž táhne se čára meridiánu, v určitý počet „vzdušných“ trojúhelníků, jichž stanovení je poměrně jednoduché. Takové trojúhelníky obdržíme, pozíráme-li pomocí dokonalých nástrojů úhloměrných na vynikající předměty přírodní, nebo schválně vztyčené. Co takové body trigonometrické jmenujeme vysoké hory, věže, svítilny elektrické s poddutým zrcadlem (pro noční pozorování) nebo rozžhaté ohně. Ku každému znamení víže se jeden trojúhelník, jehož dva úhly vyměří se pomocí theodolitu nebo úhloměrem opakovacím. Cvičený pozorovatel může body trigonometrické stanoviti zevrubně pomocí dalekohledu, jehož zorný prostor jest rozdělen nitkami v jemnou síťku. Mnohdy obdrží se trojúhelníky, jichž strany jsou několik set mil dlouhé. Arrago spojil na př. pobřeží Valencie ve Španělsku s ostrovy

Balearskými nesmírným trojúhelníkem, jehož jedna strana vykazovala délku osmdesáti dvou tisíc pěti set padesáti pěti toas. Dle jednoho pravidla geometrického jest daný trojúhelník dokonale určen *jednou stranou a přilehlýma k ní úhloma*, protože můžeme z toho již vyhledati velikost třetího úhlu a obou jej svírajících stran. Vezme-li se tedy za základ nového trojúhelníka jedna strana trojúhlu již vymezeného a změří-li se přilehlé k ní úhly, můžeme sestrojiti nový trojúhelník, ba libovolný počet jich až na konec oblouku poledníkového. Tímto návodem seznáme délku všech přímek v síti trojúhelníků zahrnutých a řadou počtů trigonometrických vyvodíme délku čtverníka, jenž prostupuje celou sítí, mezi oběma konečnými stanicemi rozloženou.

Pravili jsme, že trojúhelník je určen jednou stranou a přilehlýma úhloma. Nuže, tyto úhly stanoví se pomocí theodolitu, úhloměrem opakovacím nebo astrolabem.*)

První strana — základ celé soustavy — musí se ovšem vyměřiti přímo na zemi a to s důkladností neobyčejnou. Jest to nejchoulostivější výkon celé triangulace.

Když Delambre i Méchain vyměřovali poledník francouzský mezi Dunkerky a Barcelonou, přijali za základ triangulace přímočárný směr silnice Melunské v departementu Sekvany i Marny. Základná čára měla délku dvanácti tisícův a sto padesáti metrův; k vyměření její bylo potřebí pět a padesáti dnův.

Prostředky, jichž užíváno na vyměření poledníka francouzského, seznáme z operací plukovníka

*) Astrolab čili hvězdojem, nejstarší nástroj zeměděl ický, zaveden byl Hipparchem k měření úhlů, ale není již v užívání od času Tychonových. *Pozn. překl.*

Everesta a Matyáše Struxe, kteříž brali se touž cestou jako hvězdářové francouzští.

Dne 5. března započaly první práce zemědělcké k nemalému podivení křovákovu, jenž nemohl z toho všeho nic pochopiti. Měřiti zemi šesti-stopovými mírkami vidělo se mu býti pouhou kratochvílí učenců.

Brzy vyhlídnut byl směr základné. Planina pokryta byla nízkým suchým trávníkem a prostírala se až ku hranicím obzoru. V pozadí vlnila se řada chlumů, nejjižnější část pouště Kalaharské ohraničujících. Na sever otvírala se vyhlídka do nekonečna a na východ ztrácela se planina v nenáhlých úklonech k úpatí výšin Latakských. K západu nížila se pláň, stávajíc se bařinatou, ješto napájela se močály, sesilujícími řeku Kuruman.

„Jsem toho náhledu, plukovníku," pravil Matyáš Strux po předchozím ohledání travnaté plochy, „jsem toho náhledu, že bychom po vymezení základné mohli zaraziti tuto konečný bod poledníka."

„Souhlasím s vámi, pane Struxe, dříve však jest nám stanoviti zeměpisnou délku místa. Potom přeneseme ji na mapu a vyšetříme, neprostírá-li se čtverník poledníka přes nedostupné překážky, které mohly by práce naše zdržovati."

„Toho se nebojím," prohodil Rus.

„Však se o tom ihned přesvědčíme," odpověděl Angličan. „Změřme prvé základnou čáru na místě tak příhodném a po té rozhodneme, lze-li připojiti k ní soustavu pomocných trojúhelníků, tvořících síť mezi oběma konci čtverníka."

Učenci přikročili skutečně bez meškání k měření základné. Práce tato vyžadovala drahnou dobu, jelikož komise anglo-ruská byla odhodlána provesti ji s nejbedlivější důkladností a překonati v zevrubnosti geodetické práce Francouzův.

Byly dány rozkazy k rozložení tábora a v krátce prostírala se na rovině vesnice křovácká, tak zvaný *kraal*.

Vozy byly přeměněny na domky a celá osada rozdělila se na ležení anglické a na ruské, nad nimiž vznášely se vlajky v barvách národních.

Mokum převzal úkol zaopatřovatele čerstvé zvěře a shledal v siru Johnu vydatnou podporu. Bylo nutno šetřiti zásob sušeného masa a pro denní spotřebu karavany čerstvou zvěřinu opatřovati. Díky obratnosti křovákově i zručnosti krajanů jeho, byla čerstvá zásoba hojně dodávána.

Předběžné práce zeměděl ické svěřeny byly nejmladším členům komise.

„Vzhůru na cestu, milý soudruhu,“ pravil vesele Michal Zorn, „a bůh důkladnosti budiž nám nápomocen!“

Slušelo nejprvé vymeziti na nejrovnější části půdy přímočárný směr základné. Dělo se to zarážením kolíků v jistých vzdálenostech od sebe. Michal Zorn řídil pomocí dalekohledu sítkového patřičné rozestavení kolíků a uznal je tehdy správným, když svisná nit sítky promítala obrazy veškerých mezníků právě vejpůly. Přímočárný směr vymezen byl zdělí devíti mil, kterouž prostoru vytknuli astronomové za dostatečnou.

Každý mezník opatřen byl na svém svršku průlinou, sloužící k snadnému přiložení měřítka kovového.

Přípravné práce vyžadovaly k řádnému provedení několik dní a mladí lidé vykonali je s obezřetností až úzkostlivou. Po té šlo o to, změřiti základnou kladením měřítek koncem ke konci. Výkon týž, na pohled jednoduchý, vymáhá nesmírné bedlivosti, na které visí zdar celé triangulace.

Dne 10. března z rána rozestaveny byly dřevěné podstavce podél přímočárného směru. Podstavce, počtem dvanáct, spočívaly na třech železných šroubech, jichž závitky obnášely jen několik palců. Na podstavce položili učenci tenké ploské lištěny dřevěné, úplně hladké a rovné, na něž měla se teprvé klásti měřítka. Takto určoval se směr těchto, aniž by se kladl odpor roztažitosti, kteráž doznávala proměny teplotou a nutnou opravu počtů vymáhala.

Když bylo všech dvanáct podstavců upevněno a svlakovými lištěny spojeno, jali se Everest i Strux klásti měřítka. Oba mladí hvězdáři brali podílu v této choulostivé práci. Mikuláš Palandr s tužkou v ruce hotovil se zanesti do dvojitých zápisků cifry, které budou mu oznámeny.

Měřítek bylo šest, délka jejich byla prvé určena s naprostou přesností. Byly porovnány se starou toasou francouzskou, užívanou obecně za míru zemědělickou. Měřítka byla dvě toasy dlouhá, šest čárek široká a na jednu čárku silná. Zhotovena byla z platiny, kovu to vzácného, jenž neporušuje se ve vzduchu teplém ni studeném. Avšak měřítka musela doznati různou teplotou buď roztažení nebo smrštění, což mělo podstatný účinek ve výpočty samé. Za tou příčinou opatřena byla každá míra platinová zvláštním teploměrem kovovým, založeným na oné vlastnosti kovů, že účinkem tepla mění se nestejně. Každé měřítko platinové vězelo v drubém, měděném, co do délky poněkud prostornějším. Poměrná roztažitost měřítka měděného spatřovala se zevrubně na stupnici noniusem opatřené, z čehož dalo se souditi na prosté roztažení platiny samé. Nonius opatřen byl drobnohledem a naznačoval vzdálenosti tak malounké, že dala

se stanoviti s jistotou ještě čtvrt stotisíciny jedné toasy.

Měřítka kladena byla na svlakové lištěny s velkou opatrností tak, aby koncema se nedotýkala, jelikož muselo býti uvarováno sebe slabšímu nárazu. Plukovník Everest a Matyáš Strux položili vlastnoručně první měřítko na hladký svlak směrem čáry základné. Asi na sto toas vztyčena byla *meta* čili *deska záměrná* a poněvadž měřítka opatřena byla dvěma průzory, dalo se každé měřítko snadně položiti směrem žádaným.

Emery a Zorn popošli poněkud na zad, položili se na zem a posuzovali svahoměrně posunování měřítka, až obě jeho mušky na ose upevněné promítaly se právě na středu záměrném mety; pak teprvé byl správný směr zabezpečen.

„Nyní," pravil Everest, „jest nám stanoviti bod, z něhož práci započínáme. Učiníme tak na vlas pomocí krokvice, jejíž olovnice musí se právě dotýkati konce prvního měřítka. Žádná hora nebude působiti rušivě ve svisný směr olovnice *), pročež tato naznačí zevrubně zakončení půdice na zemi."

„Tak jest," přisvědčil Matyáš Strux, „sluší jediné dbáti poloviční tloušťky šňůry na bodu tečném."

„Souhlasím úplně," doložil plukovník, „avšak jest nám i stanoviti úklon, jejž základná svírá s obzorem."

„Nehodláme, tuším," pokračoval plukovník, „umístiti měřítko směrem úplně vodorovným?"

*) Přítomnost blízké hory může skutečně spůsobiti atrakci čili přitažlivostí úchylku šňůry, o čemž podán zřejmý důkaz při měření oblouku mezi Andratem a Mondovou. Sousedství Alp zavinilo značný rozdíl mezi délkou pozorovanou a měřenou.

„Nikoliv," odvětil Strux, „vyšetříme krokvicí pouze úhel, jejž každé měřítko tvoří s obzorem a převedeme délku změřenou na skutečnou."

Když se byli takto učencové dohodli, přikročili ku stanovení úhlu pomocí krokvice, k tomu cíli zvláště sestrojené. Pohyblivá alhidada*) otáčela se kolem čípku, umístěného na svršku dřevěné úhelnice. Nonius naznačoval úklon tím, že dílce jeho spadávaly v jedno s rozdělením stupnice pevné, nesoucí oblouk devítistupňový a v částečky desítiminutové rozdělený.

Krokvice byla přiložena a výsledek uvážen. V okamžiku, kdy Mikuláš Palandr chtěl shledané udaje zanésti v dvojité zápisky, žádal Strux, aby krokvice byla přiložena ještě obráceně a odečetl se rozdíl obou oblouků, čímž práce se zkontroluje. Rady této šetřeno ve všech pozdějších případech.

Dva číselné udaje byly získány: směr měřítka v poměru k základné a úhel tvořený s obzorem. Cifry byly zanešeny v zápisky a potvrzeny podpisy všech členův komise. Zbývalo vyšetřiti dvé okolností neméně důležitých, aby ukončena byla práce s prvním měřítkem: proměna jeho teploty a zevrubná délka jeho míry.

Porovnáním rozdílů mezi délkou měřítka platinového a délkou měděného vycházela na jevo změna teploty.

Pomocí drobnohledu, jímž Everest a Strux

*) Alhidada (slovo arabské) slove rámě čili pravítko, pohybující se v ploše stupňového kruhu a ukazující na pokraji (limbus) kruhu počet stupňův. Alhidadou opatřen jest každý nastroj úhloměřecký a ona bývá spojena buď s průzory (dioptry) čili průhledy anebo s dalekohledem, v jehož ohnisku nataženy jsou nitky křížové, abychom tím bezpečněji měřiti mohli. *Poz. př.*

střídavě pohlíželi, nalezli přesnou cifru pro roztažení měřítka platinového. Když byl Palandr veličinu tu ihned zanesl do zápisků, přesvědčili se o tom ostatní členové a výsledek potvrdili. Bylo ujednáno, že teprvé později převáděny budou změny teploty na normálnou číslici 16° Celsia. Konečně změřena byla i naprostá délka měřítka, čímž ukončila se práce s prvním měřítkem.

K radě Zornově šetřeno bylo ještě jedné opatrnosti v dalším průběhu měření. Měřítko platinové pokryto bylo pouzdrem měděným a účinkem palčivých paprsků slunečních musela se schránka měděná mnohem silněji roztahovati nežli zakrytá platina. K uvarování této vady pokryli učenci měřítko celé plátěnou stříškou, aby teplo sálavé poněkud zmírnili.

Takové povahy byly výkony měřické, provozené s nesmírnou trpělivostí a obezřelostí déle jednoho měsíce. Mezi Everestem a Struxem málokdy vznikl spor. Někdy různily se sice náhledy obou při odčítání noniem, ale v takových případech rozhodla většina.

Sir John Murray zabýval se lovem, pokud toho práce dovolovaly. Jenom jedenkráte bylo zakročení jeho nevyhnutelné. Rokovalo se o tom, jakou délku má míti základná prvého trojúhelníka. Bylo na bíledni, že čím delší bude základní čára, tím větší bude vrcholový úhel a tím snáze i určitěji dá se změřiti. Plukovník Everest navrhoval pro půdici délku šesti tisíc toas, avšak Matyáš Strux žádal deset tisíc, protože poloha půdy byla nad míru příznivá. V této otázce ukázali se oba učenci tvrdošijnými; po důvodech jakž tak zdánlivých následovaly zájmy osobní. Otázka národnostní hrozila vypuknouti v rozepři opravdovou. Na štěstí nastalo deštivé počasí a po-

trvab několik dní; mysli zatím se ztišily a k návrhu Johna Murraye rozhodla se většina pro délku osmi tisíc stop.

Jedním slovem měření základné čáry dokončeno bylo šťastně a neúhonným spůsobem; délka půdice obnášela osm tisíc třicet sedm toas, šedesát pět setin. Na ní měla se založiti soustava trojáhelníků, jejichž síť rozprostře se po jižní Africe na prostranství několika stupňův.

Částka osmá.

Čtyřiadvacátý poledník.

Vyměřování základné trvalo celkem osm a třicet dnův. Započalo šestého března a protáhlo se do 13. dubna. Náčelníci výpravy nechtěli mařiti času a uzavřeli započíti vlastní triangulaci. Prvé však bylo nezbytné stanoviti zeměpisnou šířku jižního bodu, jímž počínal měřený oblouk poledníka.

V té příčině podniknuta byla počínaje 14. dubnem nejzevrubnější pozorování astronomická. Již v předcházejících nocech byli Emery a Zorn změřili azimuty*) a výšky četných hvězd pomocí úhloměru opakovacího. Pozorování byla tak důkladná, že rozdíly neobnášely ani zúplna dvě vteřiny šedesátkové a měly bezpochyby původ svůj v úchylkách lomu proměnlivých vrstev vzdušných. Z mnohých pozorování viděla se býti šířka jižního bodu poledníka ve stupních desítinných = 27·951789. Po té vypočetla se zeměpisná délka a získaný takto

*) Azimutem slove hvězdářům oblouk obzorníkový, ležící mezi poledníkem a kruhem vrcholovým. Azimutem a výškou, kteráž měří se na kruhu vrcholkovém od obzorníka až k dotyčné hvězdě, stanoveno jest místo hvězdy na obloze. *Poz. přek.*

bod zanešen byl na výtečnou mapu jižní Afriky, kteráž rozvinuta byla na podstavci. Mapa zahrnovala v sobě nejnovější výskumy zeměpisné a byly na ní poznamenány směry, jimiž brali se přírodozpytcové i cestovatelé: Liwingstone, Anderson, Baldwin, Vaillant, Burchell a Lichtenstein. Bylo třeba vyhledati na mapě poledník, jehož čtverník měl se změřiti. Jde na jevo, že čím delší je měřený oblouk poledníka, tím skrovnější je vliv možných omylů v určování šířek. Oblouk z Dunkerků k Formenteře zahrnoval v sobě téměř deset stupňův poledníka pařížského. Volba poledníka v triangulaci anglo-ruské musela se vykonati s největší opatrností, aby komise nebyla cestou zastavena nepřekonatelnými překážkami, na př. nedostupnými horami a rozsáhlými jezery. Na štěstí viděla se býti tato krajina velmi příznivou podobné operaci. Výšiny byly mírné a nečetné. V této části Afriky prostírá se pustina Kalaharská, táhnoucí se od řeky Oranže až po jezero Ngami mezi dvacátým a devětadvacátým rovnoběžníkem východním.

Planina Kalaharská nezasluhuje vlastně názvu pouště, neboť rodí se v ní hojné rostlinstvo; rozsáhlé lesy pokrývají valnou část její a bují v ní bohatá zvířena. Avšak během velké části roku nedostává se pustině vody, tak že suchota je opravdovou překážkou cestování. Ještě deštivé počasí právě skončilo, bylo lze nadíti se dostatečné zásoby dešťové vody v močálech, kalužinách a v říčkách.

Takové byly zprávy Mokumovy o pustině Kalaharské; znalť povahu její co lovec a z některých výprav zeměpisných, jichž se byl druhdy zúčastnil.

Plukovník Everest a Matyáš Strux shodli se na tom, aby planina tato použila se k triangulaci. *)

Zbývalo jediné zvoliti poledník, jehož oblouk měl se změřiti. Učencové rozhodli se pro čtyřiadvacátý meridián, jenž v prodloužení svém na pevnině evropské byl zároveň příhodný k měření severního čtverníka v carství ruském.

Práce zeměděl ické ihned započaly a hvězdáři zabývali se volbou stanice, na níž musel končiti vrchol prvého trojúhelníka; půdicí tohoto byla,

*) Aby čtenař triangulace neznalý snáze pochopil tuto zajímavou operaci, podává zde spisovatel stručné vysvětlení jí.

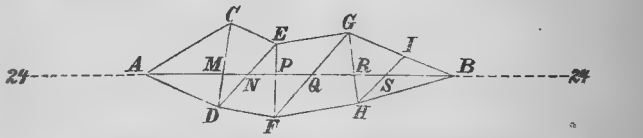

Jest-li *AB* oblouk čtyřadvacátého poledníku, jehož délka má se vyhledati, změříme co nejbedlivěji základnou *AC*, vycházející z bodu *A* poledníka k první stanici pozorovací *C*. Po té zvolí se po jedné i druhé straně poledníka další stanice *D*, *E*, *F*, *G*, *H*, *I* atd., tak aby z každé z nich bylo viděti na stanice sousední. Pomocí theodolitu změří se úhly každého trojúhelníku *ACD*, *CDE*, *EDF* atd., které tvoří mezi sebou. Tato první práce podává již rozluštění veškerých trojúhelníků ostatních, neboť známe v prvém z nich stranu *AC* a oba přilehlé úhly; z toho dá se vypočísti strana *CD* druhého trojúhelníka a tak podobně dále. Potom stanoví se v *A* směr poledníka obyčejným spůsobem a změří se úhel *MAC*, jejž směr týž zavírá se základnou *AC*. Jelikož známe v trojúhelníku *ACM* stranu *AC* (základnou) a přilehlé úhly, můžeme již z toho vypočísti stranu *AM*, první to zlomek poledníka. Jak patrno, nechá se tímto spůsobem vyhledati součet veškerých zlomků poledníka: *MN*, *PQ*, *RS*, čili délka celého oblouku *AB*.

jak víme, čára základná. Prvá stanice vyhledána byla na pravo od polednice. Byl to osamělý strom, asi deset mil vzdálený, stojící na mírném návrší. Bylo naň velmi dobře viděti jak z jihovýchodního, taktéž i od severozápadního konce základné; na obou těchto bodech dal plukovník zaraziti dvě silné tyčky.

Hvězdáři vyšetřili nejprvé úhel, jejž svírala přímka myšlená od vrcholku stromu k jihovýchodnímu konci základné. K tomu sloužil Bordův úhloměr opakovací. Oba dalekohledy jeho byly tak upraveny, že optické osy jejich směřovaly k oběma bodům trigonometrickým. Jedním koncem pozíralo se na severozápadní konec základné, druhým na vrchol stromu. Nástroj úhloměrný sestaven byl s naprostou důkladností, pročež chyby pozorovací daly se zmenšiti libovolně.*)

Komise chovala ve své sbírce čtyři úhloměry. Dva z nich byly určeny k pozorováním zeměděl ickým; druhé dva, *výškové kruhy opakovací*, opatřeny byly svisnými kruhy výškovými a sloužily ku stanovení výšky hvězd před dobou kulminace čili vrcholení.**) V jediné noci dala se z nalezených rozdílův zenithových vypočísti šířka stanice až na malý zlomek sekundy. Práce započala čtrnáctým dubnem.

Everest, Zorn a Palandr pracovali na jihovýchodním konci, Strux, Emery a sir John Murray počítali úhel na severozápadním konci základné.

*) Strojům úhloměrným udělena postupmo taková dokonalost, že se stanoví jimi úhel jedné sekundy ba i půlsekundy. Abychom snázornili úhel tak náramně malý, podotýkáme, že vzniká asi takový, vedeme-li od horní a dolní strany vlasu lidského přímku k bodu, na 3 stopy vzdálenému! *Poz. přek.*

**) Kulminace čili vrcholení znamená průchod hvězdy skrze poledník nebeský. *Poz. přek.*

V témž čase ubírala se celá karavana vedením Mokumovým k prvé stanici, u které mělo se zříditi nové ležení.

Počasí bylo dosti jasné, výkonům měřickým příznivé. Během dne změřeny byly oba úhly a výsledek, byv členy komise prozkoumán, zanešen byl do dvojitého zápisníku. K večeru shromáždili se všichni kolem stromu, jenž byl jim ve dne záměrou.

Byl to obrovský *baoab*, mající objemu přes osmdesát stop. Pod rozložitou korunou jeho celá karavana mohla se ukryti. Plody jeho zvící citronu, příjemně zakyslé, poskytovaly hledaný pamlsek četným hejnům veverek. Lodní kuchař strojil pro Evropany večeři z ulovené zvěře. Také lovcům karavany povedlo se během dne uloviti několik sajek. Brzo šířily se vzduchem vonné zápachy roštěné pečeně, zvyšující nadbytečně apetit vyhladovělých cestovatelů.

Po ukončené hostině večerní odebrali se astronomové do příslušných stanů. Mokum rozestavil hlídky v obvodu ležení a mimo to hořely dva vysoko plápolající ohně, udržované suchým chrastím baobabu; měly zaplašovati divé šelmy, jež vůně praženého masa z daleka lákala.

Asi po dvouhodinném spánku probudili se Zorn a Emery, ještě práce jejich nebyla ještě u konce. Bylo jim vypočísti šířku stanice z pozorované výšky hvězd. Aniž by si stěžovali slůvkem na sotva přestálé trampoty denní, postavili se k svým dalekohledům a uprostřed vytí hyén a řvaní lvů stanovili zevrubně pošinutí, jehož doznal zenith postupem od prvé stanice ke druhé.

Částka devátá.

Křovácká osada „kraal“.

Druhého dne, 25. dubna, pokračováno ve výkonech zeměděl ických. Byl změřen úhel, jejž tvořily přímky, vycházející z vrchole baobabu k oběma koncům základné. Potom vyhledány byly dvě nové stanice po pravé a po levé straně polednice. *) Jednu z nich tvořil pahrbek dobře znatelný, druhá vztyčena byla žerdí záměrnou.

V té spůsobě pokračovala triangulace bez překážky po celý měsíc. Dne 15. května dostoupili učenci jednoho stupně na sever, když byli celkem sestrojili 7 trojúhelníků.

Oba náčelníci v tom čase málokdy se vídali. Pracovali každodenně na stanicích na několik mil odlehlých a tato vzdálenost byla nejlepší zárukou vzájemné shody, nepřipouštějíc žádného projevu osobní řevnivosti.

Každým večerem vraceli se sice ve společné ležení, ale odebrali se hned po večeři do svých stanů.

Michal Zorn a Emery kojili se nadějí, že i ostatní práce dokonají se u vzájemné shodě.

Jak povědíno výš, dospěli učenci patnáctým květnem o jeden stupeň na sever a nacházeli se tou dobou na rovnoběžníku Latakském. Před příchodem karavany v tato místa postavena byla na blízku létací osada tuzemských křováků a k návrhu sira Johna Murraye uzavřela společnost odpočinouti po několik dnů v témž místě. Emery a Zorn měli zatím vyšetřiti některé výšky slunce a Palandr měl sobě uloženo převésti míry dosavadních různých sklonů v porovnání s hladinou moře. Sir John

*) Body *F* a *E* obrazce na str. 49.

Murray hodlal zaměnit pozorování vědecká s loveckými studiemi okolní zvířeny.

U tuzemcův afrických slove „kraal“ jakýsi druh létací vesnice; je to přenosná osada, jižto dopravují z jedné pastviny na druhou. Kraal, k němuž dorazila karavana, tvořil skupinu baráků a srubů, kruhovitě rozestavených. Chaty sdělány byly po výtce z došků sítinových, úplně nepromokavých, a podobaly se nízkým včelníkům. Vchod nad samou zemí upravený zastřen byl kožešinou a obyvatelé vcházeli do něho lezmo po kolenou. Jediným tímto otvorem valil se štíplavý kouř z vnitřního ohniska.

Příchod karavany pobouřil obyvatelstvo celé osady. Strážní psové, u každé chaty uvázaní, štěkali zuřivě; bojovníci kraalu, ozbrojeni luky, noži i kyji a chráněni koženými štíty, vytrhli bez prodlení do pole. Bylo jich počtem asi dvě stě mužů. Válečné přípravy tuzemců proměnily se ihned ve smýšlení přátelské, jakmile byl Mokum několik slov s náčelníkem promluvil. Karavaně bylo dovoleno položiti se táborem vedlé ohrady kůlové, živým plotem agátovým obehnané, a dobytek její směl se volně pásti.

Velením a řízením Mokumovým rozložen byl v krátce tábor karavany podle obvyklého spůsobu. Vozy byly sestaveny do kruhu a na stany přeměněny, načež odebral se každý po svém zaměstnání.

Sir John Murray, zanechav své společníky, vydal se s Mokumem na honbu. Angličan jel na svém koni, křovák na ztepilé zebře harcoval. Tři slidící psové, dobře vycvičení, radostnými skoky je provázeli. Oba lovci ozbrojeni byli karabinami na koule třaskavé, hodlajíce dravé šelmy pronásledovati.

„Doufám, mistře Mokume,“ pravil sir John, „že dostojíte mně v slově, jímž zavázal jste se u

vodopádů Morghedských. Vězte, že nepřišel jsem do Afriky střílet zajíce a lišky; takového chamradí máme dost v Anglii. Prvé než mine hodina, chci zkoliti . . .“

„Než mine hodina!“ divil se Mokum. „Vaše Jasnost mně dovolí podotknouti, že by to bylo poněkud předčasně; především jest nám potřeby trpělivosti. Já sám jsem trpělivým pouze na honbě, ale tu vynahradím nedočkavost celého života. Či snad nevíte, sire Johne, že honba na vysokou zvěř je dokonalou vědou, že k tomu nutno studovati krajinu, znáti obyčeje zvířat, zkoumati jejich povahu, obcházeti je po celé hodiny, abyste se jim přiblížil po větru? Vězte, že nesmíte si dovoliti nevčasného výkřiku, ani nevhodného pohledu! Číhávám celé dny na bůvola nebo na vzácnou sajku, když pak po šestatřiceti hodinách trampot a přemahání ulovím slušný kus, nestěžuji sobě na zmařený čas.“

„Zcela dobře, příteli,“ souhlasil sir John Murray, „ale nezapomínejte, že zastávka naše trvá jen tři čtyři dny a že nesmíme zmařiti ani hodiny!“

„Jen rozvážlivě,“ odvětil křovák hlasem tak klidným, že by Emery byl sotva poznal svého společníka od břehů Oranže. „Buďme prozřetelni, zkolíme vše, co se nám namane, sire Johne, nebudeme vybíravými. Buďsi sajka nebo daněk, gnu či gazela: všecko je dobré lovcům, kteří mají na pospěch!“

„Sajka nebo gazela!“ vzkřiknul sir John Murray opovržlivě. „Nedbám takové zvěře pro svůj první pokus na půdě africké. Čím pak mne to chcete uctít, statný lovče?“

Křovák pohledl úkosem na svého druha a prohodil: „Jakmile Vaše Jasnost se upokojí, nebudu více slibovati. Tušil jsem hned z prvu, že

musím se vytasiti s něčím vydatnějším; takhle dvojici nosorožců, nebo párek slonů . . . .“

„Lovče!“ rozjařil se sir John, „veďte mne kam vám libo. Zkolím vše, co budete chtíti, ale nemařme času marným tlacháním.“

Jezdcové pobodli své koně k mírnému klusu a blížili se k lesnatému návrší.

Planina, po které ujížděli, zvedala se nenáhle k severovýchodu. Byla porostlá lesem a křovím, právě květoucím. Malebného pohledu dodávaly krajině kyticovitě shluklé skupiny *sykomor*, druhu to *smokovnice*, jejíž hladký štíhlý peň dosahuje až čtyřiceti stop výšky a tvoří nahoře korunu zelenému slunečníku podobnou. V listoví sykomor šplhala hejna štěbetavých papoušků, zakyslé fíky dychtivě zobajících. Dále opět viděti bylo keře *citlivkovité* (Mimoseae) čili *kapinicovité* s listy zpeřeně prstnatými a se žlutými dvouchlopními lusky; keře stříbřencovité skláněly své hedbávné korunky ze strboulovitých chomáčů květových složené a k nim pojily se v ladný celek stromovité aloje, jichž dlouhé červené trny a trubkovité květy v dlouhých klasech visící dodávaly jim vzezření překrásných útvarů korálovitých, jaké jen v hlubinách mořských se spatřují. Půda poseta byla něžnými rostlinkami amaryllovými, jichž korunovité okvětí a namodralé lupénky tvořily hebký, pestrobarevný koberec pod nohami klusajících ořův. Než hodina minula, dostihli lesa. Bujné akacie tvořily vysoký les na prostranství několika mil. Skrze husté zpletené koruny stromů pronikalo jen sporé světlo na půdu hložím a vřesem porostlou.

Dlužno říci, že štěstí nebylo „Jeho Jasnosti“ téhož dne příznivo. Nadarmo proniknuli valnou část lesa. Žádný kus africké zvěře se neobjevil a

sir John Murray vzpomněl nejednou domácích štvanic, kde o dobrý výstřel nebyla nouze. Mokum nezdál se býti nikterak překvapen ani mrzut. Jemu nezdála se beztoho tato honba býti lovem, nýbrž kvapnou projížďkou.

K šesté hodině večerní pomýšleli lovci na návrat v ležení. Sir John Murray byl náramně dopálen, aniž k tomu chtěl se znáti. Lovec na slovo vzatý a jít s práznou domů! Nikdy!

Umínil si zastřeliti prvního živočicha, jenž namane se mu do rány. Náhoda brzo k tomu přispěla. Jakýsi druh hlodavce, zajíce afrického, vyběhnul z houští asi na padesát kroků od sira Johna. Jeho Jasnost neváhal a vypálil naň svou karabinu prvé, než tomu mohl Mokum zabrániti. Křovák vyrazil výkřik opovržení. Po zajíci střílet koulí! Ale Angličan nehodlal se spustiti lupu, běžel úprkem k místu, kde zvěř musela padnouti. Marné běžení! Po zajíci ani sledu; trochu krve na zemi, ale takto ani chlup. Sir John Murray prohledal křoví, proslídil vysoký trávník; psové prolezli a pročenichali každý kout, než všecko nadarmo.

„Vždyť musí býti trefen," zvolal sir John netrpělivě.

„Až moc trefen," odpovídá klidně křovák. „Střílíme-li na zajíce třaskavou koulí, bylo by podivné, abychom z něho nalezli jenom kousíček!"

Skutečně, zajíc byl rozprášen na samé drtiny!

Jeho Jasnost, všecek rozmrzelý, vyšvihnul se na kůň, a více ani slůvka nepromluviv, navrátil se do ležení.

Druhého dne čekal křovák, že sir John Murray bude v honbě pokračovati, leč Angličan, ve své ješitnosti těžce uražený, vyhýbal se Mokumovi. Zdálo se, jako by byl zapomněl na všecky plány

lovecké. Obíral se zkoušením nástrojů a pozorováním vědeckým. Potom odebral se do ležení kočovníků, aby se pobavil pohledem na hry a cvičení bojovníků. Mužové stříleli z luku, nebo hráli na jakýsi nástroj, záležející ze suchého střeva na oblouk rozepnutého, kteréž umělec přiváděl do chvění tím, že foukal na ně skrze pštrosí péro. Ženy byly po své práci, kouříce „matokán," nezdravou bylinu z druhu konopí. Dle udání některých cestovatelů zpružňuje vdychání dýmu toho síly tělesné, ale schopnosti duševní umrtvuje. Někteří krováci zdáli se býti matokánem celí zpitomělí.

Časně z rána dne 17. května sir John Murray probuzen byl ze sna kratičkým pošeptáním těchto slov:

„Doufám, Vaše Jasnosti, že budeme dnes šťastnější nežli předevčírem. Ale nestřílejme kartáči po zajících!"

Sir John neváhal přes ironickou poznámku a prohlásil, že jest hotov na cestu se vydati. Lovci dali se v levo od ležení a prvé než společníci se probudili, byli již na několik mil vzdáleni. Sir John vzal s sebou tentokráte jednoduchou pušku, způsobilejší k honbě na sajky, než ona strašlivá karabina. Pravda sice, že mohli se setkati se ssavci tlustokožnatými nebo s dravci masožravými, ale sir John Murray měl na paměti „výbuch" zajíce a byl by raději střílel na lva broky, než aby se ještě jedenkráte dopustil podobného výstřelu, jemuž není rovného v letopisech honebných.

Jak byl Mokum předzvídal, štěstí bylo jim téhož dne příznivější. Ulovili dvé černých sajek, velmi vzácných. Avšak to, co zrychlilo tlukot srdce Angličanova, byly jisté stopy, jež mu křovák ukázal nedaleko hlubokého močálu, obrostlého obrovskými pryščovníky.

„Pane,“ pravil Mokum, ráčí-li Vaše Jasnost zítra ráno přijíti v tato místa, radím Vám nezapomenouti tentokráte karabiny.

„Proč to, Mokume?“

„Což nevidíte šlépěje vmačknuté tuto v kyprou půdu?“

„Jakže! tyto široké důlky jsou stopy zvěře? Vždyť mají objem tří stop!“

„To svědčí jednoduše jen o tom, že podobné šlépěje pocházejí od zvířete nejméně devět stop vysokého.“

„Snad slon!“ zajiknul se sir John radostí.

„Tak jest, Vaše Jasnosti, a nemýlím-li se, samec to nanejvýše dospělý.“

„Nuž tedy zítra, křováče.“

„Na zítřek, Vaše Jasnosti.“

Lovci navrátili se dobré mysli v ležení, kdež obdivovali se všichni vzácné zvěři a přáli siru Johnu štěstí k takovému lovu. Jediný Matyáš Strux zůstal nevšímavým; co se týče zvířat, znal pouze „Velikého Medvěda,“ „Draka,“ „Centaura,“ „Pegasa“ a ostatní shvězdění zvířeny nebeské. Druhého dne, sedíce nepohnutě na koních, očekávali lovci v hustém houští tlupu tlustokožnatců. Podle čerstvých šlépějí poznali, že slonové přicházívají v zástupu napájeti se k močálu. Pozorovali houštinu již asi půl hodiny, když odtamtud uzřeli tmavou hmotu pohybovati se k bahnisku. Sir John Murray nasadil svou karabinu, avšak Mokum zachytil mu ruku a vybízel ho posuňky k trpělivosti.

Tmavé stíny rychle se blížily. Bylo slyšeti násilné praskání zpřelámaných větví a srkavé founění; houští se rozevřelo a slonové se objevili. Sir John obdivoval se při svitajícím šeru mohutným postavám. Jeden z nich, obrovský samec, především pozornost jeho upoutal: široké, vyduté čelo kle-

nulo se mezi velikýma ušima, ježto visely až po samou hruď. Slon kmital čile silným chobotem a zahnutými kly bodal do silných kmenů stromových, aniž to chvěly se pod jeho ranami. Snad že větřil blízké nebezpečí. Křovák nahnul se k uchu sira Johna Murraye a tázal se šeptem:

„Jest vám ten zde vhod?“

Sir John mlčky přisvědčil.

„Dobrá,“ dodal Mokum, „oddělím jej od ostatního zástupu.“

Slonové zatím dorazili k močálu; masité tlapy bořily se jim hluboko v měkké bahno. Ssáli dychtivě choboty vodu, kteráž kloktala, procházejíc širokým jícnem. Veliký samec, opravdově znepokojený, ohlížel se kolem a ssál chobotem vzduch, aby nalapal podezřelé výpary.

Křovák náhle vyrazil zvláštní skřek a zároveň počali psové zběsile štěkati, vyřítivše se z křoví naproti tlupě chobotnatých tlustokožců. Mokum kázal svému společníku, aby se nehýbal z místa, sám pak se obrátil tryskem k lesu, aby slonovi zpáteční cestu zaskočil.

Mohutné zvíře ostatně nepomýšlelo ani na útěk.

Sir John, drže prst na spoušti zámku, nespustil slona z očí. Zvíře šlehalo stromy chobotem, mrskalo zuřivě ohonem a jevilo vůbec spíše známky vzteku než bázně. Dosud byl slon nepřítele pouze čenichal, ale spatřiv ho, vrhl se mu okamžitě v ústrety. Sir John Murray byl asi na šedesát kroků vzdálen a čekal, až přiblíží se slon na čtyřicet kroků; potom vypálil karabinu. Avšak nahodilým pohybem koně minula se rána o něco cíle a koule prorazila pouze měkké maso, nesetkavši se s dostatečným odporem, aby mohla vybuchnouti.

Rozlícený tlustokožec zrychlil svůj běh, jenžto podobal se spíše prudkému kráčení nežli klusání.

Leč rychlost pochodu dostačila k dohonění koně. Oř sira Johna vzepnuv se do výšky, vrhnul se z houštiny na planinu. Slon pronásledoval jej stříhaje ušima a vyrážeje z chobotu zvuky jako varhanová píšťala. Lovec, zděšeným koněm unášený, držel se kolenama, hledě vpraviti druhý náboj do hlavně pušky. Slon vždy blíže ho doháněl. Sir John bodal ostruhama splašeného koně do slabin. Dva ze psův běželi zároveň s koněm, štěkajíce a sotva dechu chytajíce. Slon byl již utíkajícím v patách asi na dvě délky těla. Sir John cítil jeho chrčící dech, slyšel fičení chobotu, vzduch šlehajícího a očekával každým okamžikem, že živoucí „lasso“ uchvátí jej a vyzvedne se sedla.

Náhle uhnul se kůň prudkým skokem stranou, chobot byl jej na hřbetě zasáhnul. Zvíře zařičelo bolestí a zoufale poskočilo. Týž pohyb zachránil sira Johna před jistou smrtí. Slon, unášen setrvačnou rychlostí, nemohl se hned uhnouti, ale zachytil jednoho psa a třepal jím v povětří s náramnou zuřivostí.

Sir John seskočil s koně a hledal útočiště v houští; kůň jeho přirozeným pudem hnán, běžel za ním. Slon konečně zarazil se v běhu a zmítaje psem, jemuž byl roztříštil hlavu o kmen smokvoně, pustil se stranou k lesu.

Sir John, všecek porván, zkrvácen, ale neztrativ ani na okamžení svou chladnou mysl, obrátil se proti nepříteli a zaměřil pušku skrze síť liánů na hruď slona. Koule, narazivší na kost, vybouchla. Zvíře zavrávoralo; skoro v témž okamžiku zahučela jiná rána z pokraje lesa a slon byl raněn v levý bok. Zvíře kleslo na kolena poblízku kaluže a smáčejíc chobotem své rány, vyráželo žalostné kvílení. V tom okamžiku vystoupil křovák z lesa.

„Jest náš, jest náš!“ volal radostně.

Obrovské hovado bylo smrtelně zraněno. Vyráželo bolestné zvuky, dech stával se sípavým, ohon již jen slabě kmital a chobot srkaje kalužinu vlastní krve, postřikoval jí okolní trávu. Konečně klesl slon vysílením zcela na zem, aby více nepovstal.

Sir John vystoupil nyní rovněž z trnitého hloží. Byl polonahý. Z loveckých šatů jeho visely pouhé cáry. Jak víme, nescházelo mnoho, byl by vlastním životem zaplatil honební vítězství.

„Roztomilé to zvíře, křováče!“ zvolal nicméně, ohledávaje poraženého slona; „roztomilé zvíře, ale poněkud těžké pro naše brašny lovecké.“

„Pravda ovšem, Vaše Jasnosti,“ odpověděl Mokum, „ale vybereme si jen to nejlepší. Vizte především tyto kly, skvostné to tesáky! Váží nejméně padesát liber a libra slonoviny stojí pět šilinků.“ To řka, usekl tesáky sekerou a uříznul z ostatního pouze chobot i tlapy, „vybrané kousky“, jak pravil, aby upravil z nich hostinu pro Evropany. Práce trvala nějakou dobu, tak že vrátili se teprvé k polednímu do ležení. Křovák upekl tlapy obrovského zvířete po afrikánsku; zakopal je totiž do díry v zemi, prvé žhavým uhlím vytopené.

Výtečnou chuť pochoutky ocenili všichni členové komise jak náleží, ani Palandra nevyjímaje; siru Johnovi pak dostalo se lichotivých poklon od celé společnosti.

Částka desátá.

Bystřina.

Po celou dobu odpočinku karavany Matyáš Strux a plukovník ani se nespatřili. Pozorování šířky dálo se bez jich přispění. Nejsouce nuceni

viděti se „vědecky“, nesetkali se vůbec. Večer před vyzdvižením ležení poslal Everest jednoduše svou kartu hvězdáři ruskému a obdržel od tohoto kartu podobnou.

Dne 19. května vytrhla karavana z ležení směrem k severu. Přilehlé úhly půdice osmého trojúhelníku, jehož vrchol nalezal se po levé straně meridiánu, byly změřeny a do zápisků zanešeny. Mezi 19. a 29. květnem připojena byla krajina dvěma novými trojúhelníky k poledníku. Až posud šlo všecko jak náleží dobře a žádné překážky přirozené se nenaskytovaly. Počasí bylo denním pracím příznivé a poloha půdy nejevila rušivých nepravidelností.

Půda byla pokryta trosky zvětralých skal; záležela ze směsi hlíny, písku a částeček železitých, místy pak jevila známky velkého sucha. Žádná stopa lidského života nebyla patrna a květena byla zastoupena pouze druhy sliznatými, ježto odolají nejspíše přílišnému suchoparu. Jelikož na mnoho mil v okolí nespatřovala se žádná vyvýšenina půdy, musely býti vztyčeny žerdě záměrné. Tím zdržovány byly práce triangulační nemálo; po ukončeném pozorování musela se žerď vytáhnouti a na jiné místo přenésti, aby se mohl sestrojiti vrchol nového trojúhelníku. Práce mechanického zřizování záměr konány byly celkem dosti rychle mužstvem „Králové a Caře“. Bylo jen litovati některých výjevů nesvornosti, ježto měly svůj původ v hrdosti kmenové obou národností. Žel, že náčelníci sami byli vzorem nesnášelivosti, kteráž přenesla se i na prostý nevědomý lid. Rozumí se, že při třenicích, časem vypuknuvších, náčelníci ujímali se povždy své vlastní strany, nehledíce k tomu, na čí straně je právo či vina. Po dvouměsíčném společném obcování v jižní Africe

zůstali již jen Emery a Zorn v dobré shodě a vzájemné ústupnosti. Sami John Murray a Palandr, onen výhradně honbou, druhý počítáním zaměstnán, počínali se mísiti v neblahé roztržky. Jedním slovem vzájemná řevnivost obdržela vrch nad rozumnou rozvahou a dostoupila konečně takové výše, že jednoho dne udál se prudký výstup mezi plukovníkem a Matyášem Struxem. Pravil Rus k učenci anglickému:

„Pane, nebuďte tak domýšlivým, jest-li vám jednati s astronomy observatoře Pulkavské, jejímž mocným dalekohledem poznán byl kotouč Uranův úplně okrouhlým.“

Na to odsekl plukovník Everest, že Angličané mají právo býti mnohem pyšnějšími, majíce čest náležeti hvězdárně Kémbridžské, jejímž výtečným hlediskem rozluštěna byla mlhovina Andromedina a vřaděna mezi nepravidelné obláčky mlhové!

Po té zabrousil Strux v osobnostech ještě dále řka, že dalekohled Pulkavský s předmětnicí čtrnáctipalcovou činí zřetelnými i hvězdy třináctého velikosti. Plukovník ale kladl na to důraz, že předmětnice teleskopu Kémbridžského má rovněž čtrnáct palců v průměru jako ta jeho, a že pomocí její objeven byl konečně tajemný souputník, jenž způsobuje poruchy v pohybech Siria!

Dojde-li mezi učenci až k takovýmto průjevům samolibosti, jest patrno, že všeliké dohodnutí stává se nemožným. Bylo se v pravdě obávati, že další zdar triangulace rozbije se o nezhojitelnou žárlivost obou soupeřův.

Na štěstí netýkaly se dosud hádky návodů ani výsledků zeměděl ických. Nahodilé nedorozumění a neshody v odčítání stupňů na theodolitu nebo na výškovém kruhu opakovacím přispívaly jen

k dokonalejší zevrubnosti získaných číslic. Ve volbě stanic nepřihodily se dosud žádné roztržky.

Dne třicátého května doznalo počasí náhle proměny. Podle vzezření oblohy bylo by se dalo v každém jiném podnebí souditi na jistou bouřku a prudký liják. Obloha zastřela se sivými, podezřelými mraky; několik blesků bez hromu zakmitlo se hustými parami. Avšak ve vyšších vrstvách vzdušných nedošlo k zhustění par na kapalinu a vypráhlou zemi nezvlažila ani jediná krůpěj deště. Přes to zůstalo nebe zataženo, nevčasná mlha překazila na dobro pozorování měřická a mety záměrné nebyly již ani z dáli jedné míle viděti.

Komise anglo-ruská nehodlala mařiti času vyčkáváním, nýbrž uzavřela použíti znamení světelných, při nichž mohlo se v noci pracovati. K radě křovákově muselo se však dbáti některých pravidel opatrnosti. Nočního času musely totiž elektrické svítilny přilákati celá hejna dravců až ke stanicím pozorovacím. Měřičům bylo zaslýchati děsný ryk šakalů a drsný štěkot hyén, připomínající zvláštního chechtotu opilých černochův.

V prvních výskumech nočních, podniknutých uprostřed řavy lítých šelem, cítili se hvězdáři trochu roztržitými. Vyměřování stávalo se poněkud zdlouhavým, ne-li dokonce méně zevrubným. Planoucí zraky dravců, z temnoty noční upřeně na ně obrácené znepokojovaly jaksi astronomy v jich práci. Měření úhlů a vzdáleností zenithových vymáhalo v takových okolnostech znamenité chladnokrevnosti a sebezapření. Leč vlastnosti tyto byly učencům hojnou měrou údělem a po několika dnech pracovali s takovou klidností a jistotou uprostřed dravé zvěře, jako by dleli v pokojných síních hvězdárny.

Na každou stanici bylo vysláno několik lovců

puškami ozbrojených, a valný počet hyén, příliš odvážlivých, padlo kulemi evropských zbraní.

Netřeba, tuším, dokládati, že sir John Murray shledával týž spůsob triangulace velmi rozkošným. Mezi tím co zíral skrze náočnici dalekohledu, svírala jeho ruka pušku a často bylo mu vypáliti ránu mezi dvojím pozorováním zenithalným.

Až po 11. června nepřihodilo se ničeho pozoruhodného. Nové trojúhelníky byly vymezeny a náčelníci výpravy kojili se nadějí, že ukončí se šťastně výměra nového stupně na čtyřiadvacátém poledníku.

Dne 17. června zastavila jim cestu dosti široká řeka, vedlejší to přítok Oranže. Komise činila bez prodlení přípravy k přeplavení řeky. Měli s sebou kaučukový člun, určený zejmena k dopravě přes mírné proudy a jezera. Avšak pro vozy a zavazadla, na hovadech naložená, bylo potřeba vyhledati bezpečného brodu buďto na hořejším nebo na spodním běhu řeky.

Ačkoliv Matyáš Strux byl jiného náhledu, uzavřeli Evropané, že přepraví se sami s nástroji pomocí člunu, karavana však že vyhledá vedením Mokumovým mělké místo, o němž křovák známost míti předstíral. Přítok Oranže byl na těch místech asi půl míle široký. Prudký proud jeho, zde i onde balvany přervaný, viděl se býti pro lehkou kocábku dosti nebezpečným.

Matyáš Strux prohodil v té příčině některé námitky, avšak přes to podrobil se všeobecné úradě, nechtěje se vyhýbati nebezpečí, jemuž ostatní zmužile hleděli vstříc.

Jediný Mikuláš Palandr byl odkázán doprovázeti karavanu. Ne snad žeby důstojný počtář byl pociťoval strachu nejmenšího! Byl příliš zabrán ve svá rozjímání, než aby mohl nejistotu jakoukoliv

jen tušiti. Leč přítomnosti jeho nebylo v průběhu nejbližších prací nezbytně potřeba, mohl tudíž na den nebo na dva se vzdáliti, aby přihlížel k pořádku ostatní výpravy. Mimo to mohl jen určitý počet lidí bez obavy zaujmouti místo v kocábce. Jelikož pak bylo s výhodou na jedenkráte převézti lidi, nástroje a něco potravin, postoupil Palandr ochotně místa svého lodníku anglickému.

Karavana s Mokumem v čele dala se na pochod podél levého břehu řeky, poněvadž bylo žádoucno, aby se obě oddělení sešla na severu od bystřice. Brzo zmizely poslední vozy v dálí a plukovník, Strux, Emery, Zorn, sir John Murray, dva námořníci a jeden křovák, s plavbou poříční výborně obeznámený, zůstali na břehu řeky Nozubu. Tak slul domorodcům střelhbitý proud, v tom čase lijáky rozvodněný a četnými ručeji napájený. Několik týdnů později ovšem sotva tolik vody v něm se nalézalo, co by žízeň karavany uhasilo.

Kocábka kaučuková byla rozvinuta, na vnitřní trup připevněna a k řece pošinuta. Brzo houpala se lodice na zčeřené hladině malé zátoky, kteráž vstoupení na loď usnadňovala. Nástroje byly uloženy na dno člunu, travou vystlané. Cestovatelé usadili se tím způsobem, aby nepřekáželi veslařům. Křovák posadil se na zad ke kormidlu, aby řídil vratidlem čelení lodě. Tuzemec týž uměl několik slov anglicky a odporučoval cestovatelům zachovati úplné mlčení po čas přeplavy. Lano, kocábku ke břehu vížící, bylo rozvázáno a vesla loďařů ponořivše se do vody, vytlačila kocábku z tiché zátoky. Proud strhl ji v krátce svým směrem, unášeje ji střelhbitě dále. Rozkazy křovákovy byly zevrubně plněny. Časem bylo potřeba vesla vynořiti a ponechati člun vlastnímu pohybu, brzo zase bylo se veslařům opírati vší mocí vířivým kotoučům. Tu-

zemec, drže silnou žerď v rukou, odrážel dle potřeby lodici, aby se nestala hříčkou víru.

Evropané zírali s neurčitým pocitem nepokoje na novou situaci. Cítili se uchváceni neodolatelným chvatem prudkého proudu. Plukovník Everest a Matyáš Strux pohlíželi na sebe se rty pevně sevřenými. Sir John Murray, tiskna pušku mezi kolenama, studoval pestré ptactvo, kteréž polétovalo jim na hlavami nebo ploužilo v letu křídloma ve vodě. Mladí astronomové obdivovali se nenuceně a prosti předsudků rozkošným břehům, zdánlivě prchajícím. Kocábka stržená v plný proud jen s tíží neskonalou jemu se bránila, hledíc přetnouti řeku úhlopříčným rozchylem. Marně opírali lodníci vesla vší silou proti neodolatelným peřejům, člun unášen byl závratnou rychlostí rovnoběžně s břehy. Naposled ani tyč kormidelníkova ničeho nesvedla, vesla nebyla s to lodici rovnati, protože pohybovala se touže rychlostí jako vůkolní voda. Cestovatelé octnuli se v povážlivém nebezpečí; náraz o skalisko neb vzpříčený kmen musel kocábku nevyhnutelně převrhnouti. Nikdo ani slova nepromluvil. Skutečně objevil se v nepatrné vzdálenosti malý ostrůvek navršený z hrubých oblásků a zachycených větví. Nebylo lze se vyhnouti; člun musel v několika okamžicích naraziti a se rozbiti. Náraz v pravdě se udál, avšak mnohem mírnější, nežli dalo se souditi předem. Loďka se nahnula, ale cestovatelé udrželi se v rovnováze.

Černé skalisko, o něž byli zavadili, odtrhlo se od ostrůvku a zkácelo se do prostřed hučících vod. Skalisko to objevilo se býti ohromným hrochem, jehož proud zavlékl až k ostrůvku, odkudž neodvážil se přeplouti k některému břehu. Ucítiv náraz loďkou, pozvedl hlavu a rozhlížel se vůkol malýma přihlouplýma očkama. Obrovský tlustokožec zdělí

12 stop, s čtverhranou, v tlamu se rozšiřující hlavou a široce rozevřenýma nozdrama, ukazoval své silné třenovní i homolovité zuby a mocně vyvinuté čelistě.

Vrhl se do proudu za loďkou a kousal ji tak zuřivě, že bylo se obávati, aby ji nepotrhal.

Avšak, ještě zde byl sir John Murray, jehož chladnokrevnost nikdy neopouštěla. Klidně nasadil pušku k ráně a trefil hrocha blíže ucha. Tlustokožný obojživelník nespustil se kořisti, nýbrž pozvedl přídu lodice do výše. Následkem toho potopila se záď i korma a do lodice vešlo něco vody.

Druhá rána z pušky ranila hrocha opětně do hlavy. Poranění muselo býti smrtelné, neboť zvíře skotilo se nazpátek, když bylo prvé vynaložením posledních sil člun mocně odrazilo.

Prvé než cestovatelé se vzpamatovali, počala se kocábka hourati, do kola točiti a voda unášela ji závratnou rychlostí k blízké zátočině, kdež proud řeky doznával lomu a zmírnění. Lodice dosáhla okliky v dvaceti vteřinách; prudký náraz o písčinu ji zastavil a cestovatelé vyskočili celí a zdrávi na druhý břeh.

Částka jedenáctá.

Kde byl Mikuláš Palandr nalezen.

Hvězdářové ujali se na novo prací zeměděl-ických. Dvě nové stanice byly připojeny k poslední, za řekou ležící a sloužily k založení nového trojúhelníka. Práce dála se bez překážky, leč učencům bylo se střežiti velikých hadů, kteří v krajině se zdržovali a jichž uštknutí bylo smrtelné.

Čtvrtého dne po přeplavení řeky Nozubu, dne 11. června, přivedla triangulace astronomy do

krajiny lesnaté a bařinaté. Nízké stromoví nepřekáželo nikterak výkonům měřickým. Na všechny strany obzoru naskytovaly se zřetelné pahorky, několik mil od sebe vzdálené, na nichž mohly se vztyčiti s prospěchem žerdě záměrné, nebo svítilny elektrické. Krajina zdála se býti dosti úrodnou; ale byla jen pořídku kočovnými kmeny navštěvována. Vody bylo s dostatek v ručejích horských, v močálech, v několika jezírkách a ve dvou neb třech řekách, kteréž tvořily přítoky Oranže.

Téhož dne ustanovili se učenci na odpočinku, chtějíce očekávati příchodu ostatní karavany. Lhůta křovákem vytknutá docházela a musel se téhož dne připojiti k společnosti, nepotkala-li ho nějaká nehoda.

Den skláněl se k západu, než po karavaně nebylo ani vidu. Sir John Murray domníval se, že Nozub tvoří sotva za této doby nějaký brod a lovec že nucen byl daleko na jih postoupiti.

Hvězdářové čekali; když ale ani do večera 22. června nikdo z Mokumových lidí se neobjevil, stal se plukovník Everest velmi netrpělivým.

Nemohl pokračovati směrem na sever, protože scházel mu potřebný material výpravní. Bylo na bíledni, že delší prodlévání mohlo překaziti výsledky výskumu samého.

Matyáš Strux pronesl při té příležitosti, že chtěl zcela důvodně, aby celá karavana přebrodila *společně* řeku a dodal vyčítavě, že kdyby se bylo rady jeho dbalo, nebylo by těchto rozpaků. Bude-li výsledek triangulace zmařen prodléváním, padne vina toho na ty, kteří . . . atd. Rusové že v každém případě . . . atd.

Rozumí se, že plukovník opřel se důrazně výčitkám svého soudruha, připomínaje, že usnešení stalo se společnou úradou atd. Sir John

Murray musel zakročiti, žádaje rozhodně, aby takováto lichá rozepře vyloučila se naprosto. Co se stalo, stalo se již, a všeliká obviňování nezmění na věci ničeho.

Bylo ujednáno, že nedorazí-li ani na zítřek karavana k Evropanům, vyberou se Emery a Zorn na cestu k vyhledání Mokuma. Po tomto usnešení rozešli se oba soupeři, vyhýbajíce se ostatek dne jeden druhému. Sir John Murray zatím potloukal se v okolních houštinách. Zastřelil šťastně dvé vzácných ptáků. Jeden z nich, *jeřábek horský*, byl zvláštní druh tetřívků z čeledi *kur polních* (Tetraonidae), jichž nejvlastnějším vzorem jest naše koroptev. Druhý pták byl překrásný kus sokola afrického. Křovák kormidelník stáhnul obratně oba ptáky, aby kůže mohly býti k vycpání uschované.

Rozbřesknutím jitra dne 23. června očekávání učencův se zdvojnásobilo. Ani v prvních hodinách dopoledních nebylo na obzoru viděti známky po karavaně, pročež mladí lidé chystali se již již na cestu, když pojednou vzdálený štěkot psí je zadržel. Brzo na to objevil se v dálí Mokum na zebře a cválal plným tryskem ku ležení.

„Pojďte, pojďte, bodrý lovče,“ zvolal radostně sir John. „Na mou věru, již jsme o vás pochybovali! Nuž pojďte, ať oslavíme návrat váš notným douškem nejlepšího.“

K tomuto dobráckému oslovení ctihodného sira Johna Murraye Mokum ani neodpověděl. Prohlížel bedlivě obličeje Evropanů, počítal jednoho po druhém a obličej jeho jevil patrnou úzkost.

Plukovník Everest ihned to spozoroval a popošel k lovci zatím sestoupivšímu.

„Koho hledáte, Mokume?“ tázal se ho kvapně.

„Pana Palandra,“ odvětil křovák.

„Což nedoprovázel karavanu? Není u vás?“ ptal se opět plukovník Everest.

„Není ho tam více,“ vypravil ze sebe Mokum. „Doufal jsem ho nalezti v leženi. Zabloudil!“

Po těchto slovech poskočil Matyáš Strux polekán ku předu.

„Mikuláš Palandr ztracen!“ vzkřiknul, „učenec vám svěřený, hvězdář, za něhož jste byl zodpovědným a jehož zpátky nepřivádíte! Nezapomeňte, lovče, že ručíte za jeho osobu a že nikterak nestačí říci jen: Mikuláš Palandr se ztratil!“

Slova tato dohřála křováka, jenž neměl příčiny býti trpělivým, nebyl-li zrovna na honbě.

„Ho! ho! pane hvězdopravče celé Rusie,“ odseknul hlasem dopáleným, „nevíte, co kláboSíte? Měl jsem já snad hlídati vašeho společníka, jenž nedovede hlídati sebe sám? Chcete-li se v tom kuse držeti mne, zmýlíte se velice, rozumíte? Ztratil-li se p. Palandr, stalo se tak jeho vlastní vinou! Desetkrát, co povídám, *dvacetkrát* překvapil jsem ho, když všecek zamyšlený a v cifry zahloubaný vzdaloval se karavany. Dvacetkrát vrátil a přivedl jsem ho nazpět. Ale předvčírem za soumraku zmizel na dobro a marné bylo mé pátrání. Buďte chytřejším, můžete-li a když se umíte tak dobře oháněti dalekohledem, nasaďte si jej tentokráte k něčemu kloudnému na oči a vyhledejte ztraceného!“

Bezpochyby, že křovák byl by ještě dále horlil k nemalé zlosti Matyáše Struxe, jenž otvíral ústa k odpovědi, ale nemohl jediného slova pronesti. Sir John Murray však uchlácholil rozjitřeného křováka a tento umlknul.

Matyáš Strux, všecek dopálen, obořil se nyní na Everesta, jenž nadál se toho nejméně.

„V každém případě,“ pravil příkře hvězdář

Pulkavský, „nehodlám nikterak zanechati ubohého společníka v této poušti. Co se mne týče, vynaložím všecko, abych ho nalezl. Mám za to, že kdyby se jednalo o sira Johna Murraye nebo o pana Emeryho, zastavil by plukovník Everest okamžitě operace, aby své krajany zachránil. Nuž, nevěděl bych věru, proč mělo by se učiniti méně pro učence ruského!“

Po tomto drsném oslovení nemohl se Everest déle přemoci; příliš vyzývavý útok zbavil ho klidnosti.

„Pane Matyaši Struxe,“ zahřměl na Rusa, ruce zkříživ a hledě protivníkovi pevně do očí. „Myslíte, že můžete mne tupiti beztrestně? Zač nás Angličany považujete? Zavdali jsme vám kdy příčinu, abyste pochyboval o naší lidskosti? Kdo vám říká, že nepůjdeme na pomoc vašemu nejapnému počtáři . . . .?“

„Pane,“ . . . zajíkal se zlostně Rus při tomto pojmenování Mikuláše Palandra.

„Ano! *ne-jap-ný*,“ opakoval plukovník, klada důraz na každou slabiku; „a abych vám zplatil, co jste nedávno jizlivě propověděl, dokládám, že budou-li práce naše tímto případem zmařeny, spadá všecka vina výhradně jen na Rusy, nikdy na Angličany!“

„Plukovníku!“ ozval se Strux, jehož oči metaly blesky.

„Uvážil jsem dobře svých slov, pane, a zůstane při tom, že od tohoto okamžení přerušeny jsou jakékoliv operace na tak dlouho, dokud bychom vašeho počtáře nenalezli.“

„Jste připraven na cestu?“

„Byl jsem hotov, prvé než jste promluvil,“ odpověděl rozhořčeně Matyáš Strux.

Jelikož blížila se karavana, odebral se každý z protivníků do svého stanu vozového.

Sir John Murray, provázeje plukovníka, nemohl se zdržeti následující poznámky:

„Štěstí ještě pro nás, že to motovidlo nevzalo s sebou naše zápisky početní.“

„Také jsem na to vzpomněl,“ mínil stručně plukovník.

Po té vyptávali se oba Angličané Mokuma. Lovec sdělil jim, že Palandr ztratil se už před dvěma dny; že byl viděn naposledy po straně karavany ve vzdálenosti dvanácti mil od ležení. On, Mokum, že ihned jal se hledati ztraceného, což trvalo po dva dny bez výsledku a návrat karavany provleklo. Nenaleznuv „počtáře“, chtěl se přesvědčiti, nedohonil-li náhodou své společníky severně od řeky Nozubu. Když není ho ani tuto, dlužno hledati jej v lesnaté části krajiny a nesmí se zmařiti ani minuty, mají-li nalezti Palandra na živu.

Bylo v pravdě na pospěch. Učenec Helsingforský potloukal se ode dvou dnů krajinou, ve které lítá zvěř jen se hemžila. Nebyl také člověkem, jenž dovedl by si pomoci z rozpaků sám; živořil po výtce v říši cifer, nikoliv ve světě skutečném.

Tam kde by každý jiný byl nalezl potravu jakoukoliv, musel Palandr nevyhnutelně hladem zajíti.

Za hodinu opustili Everest, Strux, sir John Murray a oba mladí přátelé polní ležení, provázeni křovákem.

Jeli všichni koňmo, nevyjímaje ani hvězdáře ruského, jenž držel se zuby nehty svého koně a proklínal v duchu nešťastného Palandra, pro něhož bylo jemu takto se trmáceti.

Angličané, lidé vážní a „jak se sluší“, činili

se nevšímavými, jako by nepozorovali smutnou postavu astronoma Pulkavského.

Mokum vzal s sebou slídícího psa, velmi rozumné a čiperné zvíře. Očenichav klobouk Palandrův, ohař pustil se směrem severovýchodním. Tlupa jezdcův ihned jej následovala a brzo zmizela na pokraji husté lesiny.

Po celý den sledovala družina slidiče. Moudré zvíře bylo dobře pochopilo, co se na něm žádá, leč scházely mu dosud stopy učence. Pes pobíhal křížem krážem, ale nemohl vypátrati určitých výparů půdy, které by jej na stopu uvedly.

Učenci pokoušeli se, aby přítomnost svou v pustině osvědčili; volali, střílelí, doufajíce, že Mikuláš Palandr přes velikou roztržitost svou je uslyší. Okolí leželo prohledalo se na pět mil vůkol, až soumrak další pátrání zastavil.

Evropané strávili noc pod košatým baobabem, udržujíce strážný oheň až do rána. Časté vytí a řvaní dravé zvěře zvýšovalo nemálo obecné obavy.

Nešťastný Palandr zajisté byl vysílený, vyhladovělý, zimou skřehlý a vydán v plen útokům hyén, v celém pásmu jižní Afriky houfně se zdržujících! Zbývala věru slabá jen naděje na jeho zachránění.

Po celou noc radili se společníci ubožáka o vhodných prostředcích k nalezení jeho. Angličané zejmena osvědčovali při této příležitosti takovou soustrast a oddanost, že sám Matyáš Strux musel tím býti dojat.

Uzavřeno nalezti Palandra živého či mrtvého, byť i práce triangulační měly se do nekonečna odložiti.

Konečně svital vytoužený den. Rychle byli koně osedláni a slídění započalo v okrsku mnohem širším.

Pes běžel stále napřed a tlupa jezdců v patách jej následovala. Cesta severovýchodem vedla je krajinou nad míru močálovitou.

Počet bahenných slatin a potoků stále rostl. Jezdcové museli se střežiti krokodilů, jichž první ukázky sir John Murray byl spatřil. Plazové ti, žravostí svou strašliví, měli pět a dvacet až třicet stop délky a pohybovali se ve vodách jezírek a říček rychlostí neobyčejnou.

Uprostřed širokých močálů bylo jich viděti na tucty; měli hlavy nad vodu pozdvižené a požírali nahodilý lup, čelistěmi hrozně klapajíce.

Jezdcové byli již na dvanáct mil od ležení vzdáleni a hodlali se obrátiti směrem jihozápadním, když pojednou pes počal jeviti známky zvláštní činnosti. Štěkal hlasitě, zmítaje prudce ohonem; zaběhl na několik kroků, načež vracel se vždy zas na totéž místo, kde zarážely jej bezpochyby známé výpary.

„Plukovníku, pes něco čenichá!“ zvolal Mokum. „Hoj moudré zvíře! nalezlo jsi sledy zvěře . . . chci říci učence, na něhož odbýváme štvanici? Nechme jej hledati, nechme jej!“

„Tak jest!“ dokládal sir John Murray, „přišel na stopu. Slyšíte jeho tiché kňučení? Zdá se, jako by sám k sobě mluvil, jako by si chtěl tvořiti svůj úsudek. Dal bych padesát liber šterlinků za takovéto zvíře, uvede-li nás k místu, kde roztržitý Palandr se zavrtal.“

Matyáš Strux nevšímal si způsobu, jímž mluvilo se o jeho rodákovi. Především bylo nutno jej nalezti; každý hotovil se tudíž k následování ohaře, jakmile by se na určité cestě ustanovil.

Hned na to zaštěkl pes pronikavě, vymrštil se přes blízký keř a zmizel v houštině.

Hustý les zabraňoval koňům další cestu. Plu-

kovník a společníci jeho museli obejíti les, řídíce se vzdáleným štěkotem. Nyní osvěžoval je alespoň paprsek naděje. Nebylo více pochybnosti, že ohař pravou cestu byl nalezl a nespustí-li se stopy, dovede je zajisté k cíli!

Naskytovala se jediná, nejdůležitější otázka: byl Mikuláš Palandr živ nebo mrtev?

Bylo jedenáct hodin spoledne. Asi po dvacet minut neozýval se více štěkot psa a hledatelé nevěděli, kudy se mají bráti. Vzdálil se pes přílišně nebo zaběhl s pravé cesty? Křovák i sir John, předstihujíce stále ostatních, nemálo se znepokojovali.

Konečně zavzněl opět štěkot ve vzdálenosti půl míle, avšak mimo les. Jezdcové pobídli své koně ostruhami v tu stranu.

Několika skoky octnuli se v místě bařinatém, kdež husté rákosí dvanáct až patnáct stop vysoké zamezovalo naprosto další vyhlídku. Psa bylo zřetelně slyšeti, ale viděti jej nemohli.

Jezdcové seskočili s koňů a uvázavše je ke stromu, proplítali se rákosím nad míru sevřeným, řídíce se štěkotem psa. Brzo proniknuli až k široké mýtině, vodou a vodními rostlinami pokryté.

Pes zastavil se u močálu a štěkal jako zběsilý.

„Zde jest! zde jest!“ zvolal křovák.

Skutečně, na výběžku jakéhosi poloostrova sedí na zpukřelém kmenu nepohnutě Mikuláš Palandr, nevidě, neslyše, necítě a nevěda ničeho, co se kolem něho děje. Sedí s tužkou v ruce, sešitek papíru na kolenou, bezpochyby počítaje!

Společníci jeho nemohli se ubrániti výkřiku hrůzy. Tlupa krokodilů, asi na dvacet kroků vzdálených, číhala na učence, aniž měl týž nějakého zdání o jich přítomnosti. Žravé potvory zvedaly

hlavy z vody a obkličujíce hvězdáře blíž a blíže, mohly jej každým okamžikem zachvátit.

„Pospěšme si," pravil tiše lovec, „nechápu věru, proč krokodilové váhají!"

„Snad čekají, až bude zamřelý!" prohodil sir John Murray, narážeje na okolnost, tuzemci obecně pozorovanou, že plazové ti nekrmí se nikdy masem čerstvým.

Křovák a sir John Murray zanechali ostatní družinu pozadu a sami obešli jezírko tím směrem, kde úžina poloostrůvka vedla je přímo k Mikuláši Palandrovi. Sotva že ušli dvě stě kroků, opustili krokodilové prohlubiny vodní a lezli pomalu, avšak přímo ku své oběti.

Učenec nepozoroval ničeho, nespouštěl ani oči se svého sešitu. Ruka jeho vždy nové řady cifer na papír sypala.

„Zachovejmež chladnokrevnost a měřme dobře, sice je ztracen!" šeptal Mokum.

Oba poklekli na zem a vypálili své pušky na nejbližší plazy. Dvojí výstřel zarachotil povětřím a dvě z potvor, majíce páteře přeražené, přemetly se do vody; ostatní tlupa zmizela okamžitě pod hladinou jezírka.

Hřmotem střelných zbraní konečně vyrušen, pozvedl Palandr hlavu. Poznal své soudruhy a běže jim naproti, máchal radostně svým sešitem.

„Už to mám! nalezi jsem to konečně!" volal na ně z daleka všecek rozveselený.

„A co jste nalezl, pane Palandře?" tázal se ho sir John Murray.

„Chybu v logaritmech Wolstonových!"

Je pravda, týž ctihodný muž nalezl skutečně chybu v desetinách sto třetího logaritmu a nabyl tím nároků na cenu jednoho sta liber, kterou vypsal vydavatel tabulice James Wolston! Hle, čím zane-

prazňoval se po celé čtyři dny slavný hvězdář Helsingforský, když bloudil pustinou! Sám Ondřej Ampère, nejroztržitější učenec na celém světě, nebyl by to lépe provedl!

Částka dvanáctá.

Stanice podlé chuti a vkusu sira Johna.

Konečně byl tedy počtář nalezen. Když se ho vyptávali, jak se živil po čtyři dny, on toho nevěděl. Tušil, v jakém hrozném nebezpečí se nalezal? Sotva, neboť když vyprávěli mu příhodu s krokodily, on tomu nevěřil, považuje vše za pouhé kudrlinky. Byl vyhladovělý? Nehrubě, krmil se ciframi a ty mu šly tak dobře k duhu, že nalezl chybu v logaritmech!

Matyáš Strux nečinil mu v přítomnosti ostatních učenců žádných výčitek, ale jest pravděpodobné, že mezi čtyřma očima četl mu pořádně levity a vyzval ho co nejdůtklivěji, aby se nedal příště zavesti studiemi logaritmickými.

V práci pokračovalo se opět bez prodlení. Počasí bylo příznivé; nové trojúhelníky byly sestrojeny a k síti ostatních připojeny.

Dne 28. června vyšetřili astronomové půdici patnáctého trojúhelníka a ku zakončení obrazce zbývalo jen změřiti přilehlé úhly, což mohlo se státi jediné se stanice umístěné na vrcholi trojúhelníka.

Zde naskytovaly se překážky polohoměrné. Půda křovím a houštím porostlá skláněla se nenáhle od jihu na sever, zasloňujíc volnou vyhlídku naprosto.

Jediný na obzoru patrný bod mohl sloužiti k umístění svítilny elektrické, avšak ve vzdále-

nosti značně veliké. Bylo to temeno hory dvanáct až třináct set stop vysoké, vyčnívající v dálce třiceti mil nad krajinu.

Po zralém uvážení uzavřeli astronomové vztyčti na temenu hory svítilnu elektrickou a učiniti v práci přestávku na tak dlouho, dokud signal světelný se neobjeví. Plukovník Everest, Emery a Zorn v průvodu tří lodníků a dvou křováků měli to sobě uloženo, aby záměru ohnivou vztyčili. Bylať vzdálenost příliš veliká, tak že hvězdáři nemohli se odvážiti za dne ku pozorování zevrubnému.

Skrovný hlouček opatřen nástroji a potravinami vydal se na cestu dne 28. června. Plukovník troufal až teprvé na druhý den k úpatí hory doraziti; poněvadž pak stoupání na vrcholek kopce bylo poněkud obtížné, mohl býti signal postaven teprvé v noci na 29. nebo na 30.

Mezitím oddali se Strux a Palandr obyčejnému zaměstnání. Sir John Murray honil s křovákem v okolí tábora a zastřelil krásný exemplář žirafy. V následující noci vyšetřili ruští astronomové výšku několika hvězd a vypočítali šířku místa, na němž se položili táborem.

Večer dne 29. se přiblížil bez zvláštní příhody. S toužeností byla čekána noc, ve které měl se určiti vrchol patnáctého trojúhelníka. Noc byla tmavá, bezhvězdná i bezlunná, ale suchá a mlhou nezkalená, pročež hodila se výborně k světelnému pozorování.

Všechna potřebná opatření byla učiněna a dalekohled úhloměru zařízen byl hned za dne na temeno hory, aby se stanovisko svítilny rychle změřiti mohlo.

Po celou noc z 29. na 30. střídali se Strux, Palandr a sir John Murray u náočnice daleko-

hledu, leč chlum zůstal zatemněným, žádné světélko se na něm nezajiskřilo.

Z toho soudili pozorovatelé, že vystupování na horu stíženo bylo povážlivými překážkami a že plukovníku nebylo lze dostihnouti vrchole před sklonkem dne. Odložili tedy pozorování na příští noc, ani za mák nepochybujíce, že během téhož dne vztyčen bude přístroj elektrický.

Než jaké bylo jejich překvapení, když dne 30. června objevil se Everest i se společníky svými v ležení.

Sir John Murray pospíšil jim naproti.

„Jste vy to, plukovníku?“ zvolal.

„My jsme to, sire Johne.“

„Hora je tedy nedostupná?“

„O, naopak, velmi dostupná, ale tak silně střežená, že přicházíme pro posilu.“

„Jakže! Snad tuzemci . . .?“

„Ovšem že tuzemci, se čtyřmi pazoury a s černou hřívou, kteří nám jednoho koně rozsápali!“

Několika slovy popsal plukovník cestu vykonanou bez překážek až k úpatí hory. Zde bylo jim seznati, že stoupání dá se podniknouti pouze se strany jihozápadní, pomocí schůdného pilíře skalního, jenž zvedal se nenáhle od paty hory až po samý vrch. Avšak jediná cesta vedoucí ke schůdnému pilíři skalnímu obsazena byla tlupou lvů. Marně pokoušel se Everest vypuditi strašlivé dravce; byv nedostatečně ozbrojen, musel se konečně odhodlati k ústupu, když byl prvé mohutný lev jednomu koni jedinou ranou tlapy páteř roztříštil.

Rozumí se, že toto vypravování muselo rozplameniti sira Johna i lovce Mokuma. „Lví hora“ musela býti dobyta stůj co stůj, jelikož byla nevyhnutelnou stanicí pro další práce zeměděl ické. Naskytovala se pěkná příležitost měřiti se s nej-

hroznějším druhem čeledí kočkovitých, pročež zařízena byla neodkladně bojovná výprava. Všichni učenci, ani Palandra nevyjímaje, chtěli se zúčastniti, leč bylo nutné, aby někteří také zůstali v ležení k vůli měření úhlů.

Plukovník Everest nahlížel, že přítomnosti jeho v ležení bude k dozoru potřebí, pročež zřekl se výpravy a zůstal ve společnosti Struxově i Palandrově.

Předvoj k vypuzení nepřítele určený záležel tedy ze sira Johna, Emeryho, Michala Zorna a křováka, jenž vybídnul s sebou tři tuzemce, jichž odvaha a chladnokrevnost byly jemu známy.

Stisknuvše na rozloučenou ruku svým soudruhům, opustili tři Evropané k večeru ležení a pustili se rychlým pochodem v naznačeném směru hory. Pobízeli své koně tak ostře, že okolo devíti hodin večer urazili vzdálenost třiceti mil.

Dostihnuvše na dvě míle úpatí hory, sestoupili s koňů a zařídili svůj nocleh co nejopatrněji. Nerozžhali ani ohně, aby pozornost dravců nevzbudili. V poradě válečné rada Mokumova obdržela vrch; navrhovalť, aby lovci přepadli lvy za bílého dne.

„Pánové," pravil hlasem klidným, „nezmýlil-li se plukovník, jest nám zítra zápoliti s houfem lvů, kteří podlé černé hřívy a srsti přisluší k nejdivočejším a nejnebezpečnějším šelmám téhož rodu. Varujtež se především prvního skoku těchto zvířat, mohouť jedním vymrštěním těla vzdálenost šestnácti až dvaceti kroků přehoupnouti. Nezdaří-li se jim první útok, zřídka se odvažují druhého. Jakmile navrátí se za svítání smečka dravců do svých brlohů, učiníme útok. Mohu vás ubezpečiti, že k ránu jsou dravcové mnohem méně di-

vocí a také zbabělejší, protože jsou dobře nakrmeni; toť věc žaludku. Radím vám, pánové, abyste dobře uvážili vzdálenost výstřelu. Nestřílejte, dokud nemáte ránu jistou a zaměřte pušku, aniž byste ji k líci přikládali. Koně zanecháme pozadu, budeme pěšky bojovati a doufám, že nás chladná mysl neopustí."

Lovci naslouchali mlčky i pozorně slovům křovákovým. Znal dobře nebezpečí tohoto dobrodružství a odporučoval-li Evropanům chladnokrevnost, týkalo se to především sira Johna, jenž nechal se často unésti náruživou odvahou

„Zastřelte lva," pravil mu křovák, „jako byste střílel koroptve, to jest bez rozčilení. Toť hlavní věc!"

Je pravda, toť hlavní věc, ale kdo může ručiti za sebe, že zachová chladnou mysl v přítomnosti lvově, není-li v takovémto zápasu ostřílený?

O čtyrech hodinách z rána opustili honci svůj nocleh. Křovák a sir John byli ozbrojeni karabinami kartáčovými, Emery a Zorn měli na ramenou tažené ručnice, ostatní pak tři lovci byli opatřeni luky a šípy.

Honci postupovali těsně seřaděni k místu, na kterém včerejšího dne byli lvové napadeni.

V těchto místech počínalo úžlabí, vyhloubené mezi dvěma žulovými stěnami a vedoucí k prvému svahu schůdného pilíře skalního.

Křovák učinil následující opatření. Sir John Murray, jeden z tuzemců a Mokum odváží se napřed a budou hledět houštím proniknout až před samou sluj lvů, odkudž tyto vypudí až na konec úžlabiny. Zde přivítají oba Evropané dravce ranami z ručnic a tuzemci šípy.

Poloha místa byla tomuto plánu nad míru pří-

zniva. Počínalo se rozednívati. Vrcholek hory rozžehl se paprsky slunečními co skvoucí pochodeň.

Křovák poručil lovcům, zadní voj tvořícím, aby vylezli na vysokou sykomoru, kam nemohli jich lvové pronásledovati, a dal znamení k pochodu.

Odvážlivý trojlístek došel k samému doupěti. Byla to prostraná sluj, před níž povalovaly se zbytky zadávené zvěře. Jedním pohledem seznal křovák, že jeskyně jest prázná. Lvové patrně ještě se nevrátili, což přimělo Mokuma k okamžité změně plánu. „Sire Johne," pravil, „učiníme dobře, zatarasíme-li se v jeskyni; lépe jest dáti se oblehati, je-li venku posila, než hnáti útokem."

Všichni tři vniknuli do vnitřku brlohy a zatarasili za sebou otvor velikými kameny.

Skuliny mezi balvany ucpali chrastím a suchou travou. Po páté hodině objevil se před slují silný lev v průvodu dvou lvic; bylať to zvířata obrovských rozměrů. Samec třímal v tlamě celou sajku a nesl těžkou kořist jakoby kočka myš. Lvice provázely jej poskakujíce.

Sir John ucítil mocné zabušení srdce. Zřetelnice oka jeho rozšířila se nad míru, čelo se zamračilo a Jeho Jasnost pocítila jakýsi druh bázně i úžasu. Než pohnutí to brzo minulo a statečný Angličan nabyl opět chladné mysli, jako oba tuzemci, podobným dobrodružstvím uvyklí.

Dravci čenichali blízké nebezpečí a zastavili se na šedesát kroků před zahraženým vchodem doupěte. Samec zařval hrozebně a ukryl se několika skoky v houštině na pravo, kamž obě lvice ho následovaly.

„Koroptve jsou zde," pravil sir John, „vezměmež si na starost každý jeden kus."

„Nikoliv," šeptal Mokum, „smečka není ještě pohromadě a předčasný výstřel zaplašil by ostatní."

„Křováče," obrátil se Mokum k tuzemci, „máte jistou ránu lukem z této vzdálenosti?"

„Můžete se na mne spolehnouti, Mokume."

„Nuže měřte samci v levý bok, abyste srdce proklál."

Křovák napnul svůj luk a mířil s velkou pozorností skrze listoví houštiny. Šíp vymrštil se z tětivy sykotem a hned na to rozlehlo se strašlivé zařvání. Lev učinil zoufalý skok v před a klesl na třicet kroků před jeskyní. Zde zůstal mrtev ležeti.

„Výborně, křováče," pochválil Mokum krajana. Lvice vyřítily se nyní z křoví a vrhnuly se na tělo samce. K ohlušujícímu řvaní jich objevili se na pokraji úžlabiny další dva lvové a jedna lvice. Hrozným vztekem ježily se jim hřívy a srst, dodávajíce dravcům zvětšeným objemem těla obrovského vzezření.

„Nyní připravme své karabiny," zvolal Mokum. Dva výstřely se rozlehly. Jeden samec, zasáhnut třáskavou kulí křovákovou, zkácel se jako bleskem zchvácený. Druhý lev, jemuž „Jeho Jasnost" pouze tlapu roztříštila, obrátil se zuřivě naproti barikádě. Rozvzteklené lvice jej následovaly. Hrozní dravci chtěli patrně přehradu proraziti. Lovci uskočili na zad sluje a nabíjeli spěšně karabiny. Několik šťastných výstřelů mohlo je šelem na dobro zbaviti, avšak nepředvídaný případ učinil v krátce postavení lovců strašlivým!

Náhle naplnila se jeskyně hustým dýmem. Doutnající zátka náboje byla zapadla mezi suché chrastí a zapálila je.

„Ven, ven!" zajikal se křovák, lapaje po vzduchu. Přehrada byla brzo proražena pažbami ručnic a tři lovci napolo udušeni a plápolem ožehnuti vyrazili ze své zálohy. Sotva že sir John

a tuzemec oddechli si na vzduchu, byli již oba k zemi poraženi. Afrikán ranou do hlavy, sir John ohonem raněného lva. V okamžení, kdy rozlícený dravec vrhal se na Angličana, zahřměla puška Mokumova a zvíře kleslo na smrt raněno k zemi.

Zároveň objevili se Zorn, Emery i oba křováci a rozhodli několika ranami vítězství Evropanův. Čtyry mrchy lvů zůstaly na místě, dva pozůstalí hledali spásu v útěku. Tuzemec, prudkou ranou omráčený, byl brzo vzkříšen a na koně vysazen. Také sir John byl se země pozvednut a noha jeho shledána neporušenou.

„Nuže, Vaše Jasnosti, co říkáte africkým koroptvím, jste s nimi spokojen?“ tázal se Mokum sira Johna.

„Jsem jimi opravdu okouzlen,“ odpovídal Angličan, podrbávaje si zhnožděné stehno. „Ale, jaké to mají ocásky, můj milý křováče, jaké to ocásky.“

Částka třináctá.

Výpomoc ohněm.

Zatím Everest a soudruzi jeho očekávali netrpělivě výsledek odvážlivé výpravy.

Zvítězí-li lovci, objeví se v noci ohnivá záměra. Oba náčelníci neměli ani na chvilku pokoje.

Pouze Palandr, jak obyčejně v počty pohříženy, zůstal klidným.

Konečně nadešla noc. Matyáš Strux střídal se každou půlhodinu mlčky a pravidelně s Everestem před dalekohledem úhloměru. Šlo jim hlavně o to, který z nich dvou první uhlídá signal tak toužebně očekávaný.

Hodiny míjely, půlnoc se odbila, avšak černý chlum zůstal ve tmách zachmuřený.

Konečně ve čtvrt na třetí povstal plukovník Everest a pronesl chladně jediné slovo:

„Signal!“

Náhoda byla mu příznivou k nemalé mrzutosti hvězdáře ruského, jemuž bylo se spokojiti pouhým stvrzením nálezu Angličanova.

Úhel byl změřen s největší zevrubností a vykazoval 73° 58′ 42″ 413. Jak vidno, měření vztahovalo se až k tisícinám vteřiny, bylo tedy naprosto přesné.

Druhého dne slaveno bylo shledání se zmužilými lovci, z nichž, jak víme, nebyl nikdo povážlivě raněn.

Podlé výpočtů Palandrových dospěly práce zeměděl ické ku změření druhého stupně poledníku a bylo celkem sestrojeno patnácte trojúhelníků.

Dne 11. srpna dorazila karavana k lesu na pohled valně rozsáhlému. K otázkám Everestovým odpovídal Mokum následovně:

„Toť les Ravumský.“

„Jak je dlouhý od východu na západ?“

„Pět a padesát mil.“

„A jakou má šířku od severu k jihu?“

„Asi deset mil.“

„Ale jak pronikneme skrze tuto nesmírnou houštinu?“ tázal se dále Everest.

„Nepronikneme vůbec, protože les nemá schůdných cest; musíme jej obejíti buď na východ nebo na západ.“

Po těchto udajích zůstali náčelníci nemálo zaraženi. Les prostíral se na planině naprosto rovné a neposkytoval žádné vynikající vyvýšeniny, jež mohla by sloužiti za metu záměrnou. Obejíti pak les, to jest jinými slovy: vzdáliti se na dvacet

až pět a dvacet mil od poledníka, značilo patrně tolik co rozmnožiti práce triangulační celým tuctem pomocných trojúhelníků!

Jakmile karavana položila se táborem na půl míle před lesem, svoláni byli astronomové ku společné úradě. Uznána všeobecně nemožnost přímé triangulace skrze les a uzavřeno obejíti jej s jedné nebo s druhé strany, což bylo věcí vedlejší, protože poledník protínal les vejpůli.

Avšak jinak soudili o tom náčelníci výpravy. Všechen hněv a všechna žárlivost, po delší dobu tlumeny, propukly pojednou při této malicherné okolnosti. Angličan chtěl se dáti v pravo, protože povede je cesta poblíže směrem, jímž bral se Livingstone na své první cestě k řece Zambezi. Rus chtěl mermomocí v levo, patrně jen za tou příčinou, aby plukovníkovi odporoval. Marně snažili se soudruhové zprostředkovati věc po dobrém.

Michal Zorn ani Emery, sir John Murray ani Palandr nesvedli v tom ničeho a opustili poradu s tím pevným přesvědčením, že tentokráte rozbije se zdar triangulace o svéhlavost tvrdohlavců.

Když ani druhého dne, 12. srpna žádoucí shoda docílena nebyla, vydal se sir John s Mokumem na lov. Rozumí se, že rozmlouvali o příhodě, kteráž bránila dalšímu měření meridiánu.

„Ďas vezmi všecky lesy," pravil křovák, „jedná-li se o takovéto práce. Ale je to také nápad od těch učenců, měřiti zemi po délce nebo po šířce! Co z toho máte, změříte-li ji na stopy a na palce? Co se mne týče, Vaše Jasnosti, mohl bych být sto let živ, nepochopím nikdy užitek vašich prací."

Sir John musel se bezděky usmáti prostotě Mokumově; i pozoroval s podivením, že mrzí křováka nedorozumění vůdců více, než by se byl nadál.

Lovec nevšímal si hrubě zvěře, nýbrž zdál se zanášeti se určitou myšlenkou a za celý den skoro už ani nepromluvil.

Dva nebo třikráte tázal se téhož dne sira Johna: „Myslí Vaše Jasnost, že plukovník nedohodne se s Rusem?“

K této otázce ovšem odpověděl sir John pokaždé záporně. Když byl Mokum otázku svou k večeru při návratu v ležení s týmže výsledkem opakoval, dodal tajemně:

„Upokojte se, Vaše Jasnosti, nalezl jsem prostředek ku sjednocení svéhlavých hvězdářů.“

„Opravdu, můj bodrý lovče?“ tázal se Angličan překvapen.

„Nu ovšem, zítra již nebude příčiny k sváru, bude-li jen povětrnost příznivá.“

„Co tím myslíte, Mokume?“

„To záhy uvidíte, sire Johne.“

Angličan nedotíral dále otázkami na křováka, leč ulehnul celý umdlený na lůžko a usnul tvrdě. Odpočinutí jeho netrvalo dlouho. K jedenácté hodině probuzen byl, vlastně prudce vyburcován ze spaní. Jakýsi nepochopitelný zmatek byl se zmocnil celého tábora; lidé pobíhali semo tam celí vyjeveni. Co se stalo?

Les hořel plamenem.

Jaké to divadlo! Ohnivé sloupy odrážely se od chmurné oblohy a zdály se k samému zenithu vyrůstati.

Sir John pohledl na Mokuma, jenž stál nedaleko něho mlčelivý a nepohnutý. Porozuměl mu dobře. Požár měl proklestiti cestu skrze prales mnohonásob staletý!

Vítr od jihu vanoucí podporoval záměr křovákův. Vzduch rozdmychoval vydatně požár a podněcoval jej svým kyslíkem. Brzo rozmohl se vítr

silněji a šířil plamennou záplavu vždy dále v okolí několika mil. Dusné vedro pronikalo vzduchem až k táboru. Uschlé dříví, pod hustým loubím staletých kmenů rozestlané, praskalo účinkem horka. Tu i tam rozžehly se náhle u prostřed plamenů skvoucí, vysoko šlehající pochodně; byly to stromy pryskyřnaté, ježto rozsvěcovaly se jako smolnice. Nebe zatopeno bylo rudou září a děsná ta záplava oblohy obrážela se v oblacích tou měrou, jakoby požár již samého zenithu dostupoval.

Mezi to ozývalo se se všech stran hořícího lesa skučení, řičení, řvání a mekotání zvěře; rozpoutaný živel sháněl bůvoly a hyény v jediné svorné stádo a štval je v divé směsici k společnému útěku. Požár trval celou noc, následující na to den a ještě celou noc. A když rozbřesklo se jitro 14. srpna, jevila se zrakům Evropanův širá prostora ohněm vyhlodaná a poskytující v průměru několika mil volného průchodu.

Volná dráha byla razena, zdar další triangulace zachráněn odvážlivým skutkem Mokumovým.

Částka čtrnáctá.

Vypovězení války.

Téhož dne započato v přerušené práci, neboť příčina sváru byla odstraněna. Plukovník a Strux neodpustili sobě sice, ale ujali se znova společné úlohy.

Po levé straně široké mýtiny, požárem utvořené, zvedal se dobře patrný pahrbek, jehož nejvyšší bod mohl býti záměrou a vrcholem nového trojúhelníku. Úhel, jejž tvořil s poslední stanicí, byl změřen a druhého dne vytrhla karavana z ležení, ubírajíc se spáleným hvozdem.

Cesta byla uhlím dlážděná. Půda byla dosud horká, tu a tam doutnaly ještě pařezy. Na mnohých místech této podivné „paseky“ bylo viděti zuhelněné zdechliny zvířat, jež byl požár v doupatech jich zachvátil, a které rozpoutanému živlu uniknouti nemohly.

Na některých místech kouřilo se z nevyhaslých ohnisek, ježto větrem rozdmychány mohly nový požár vyvoditi a celý dosud ušetřený hvozd stráviti. Jak patrno, měla komise na pospěch. Kdyby požár karavanu ohnivým kruhem obklíčil, bude neodolatelně ztracena. S tou příčinou pobízel Mokum vozatajstvo k rychlému spěchu i dovedl toho, že o polednách dostala se karavana až k úpatí malého návrší, ježto bylo z rána již změřeno a ku sestrojení nového obrazce užito.

Vyvýšenina z kamenů a hlíny nakupená zdála se býti zbudována rukou lidskou; měla podobu staroslovanských *želníků*, kteréž vyskytují se v nesčíslném počtu v severní části Rusie, jmenovitě pak po březích Dněpru. Ohromný kužel pískovcový tvořil temeno náhrobku, jenž byl jakousi mohylou afrikánskou.

Mladí hvězdářové a sir John Murray chtěli ohledati z blízka podivuhodný pahrbek rakevní, pročež vystoupili po mírném svahu až k samému vrcholi jeho. Křovák je doprovázel.

Byli asi na dvacet kroků od kuželovitého pískovce vzdáleni, když zjevila se jim na okamžik postava muže, až posud za patníkem kamene ukrytého; člověk týž běžel úprkem po stráni dolů a zmizel ve křoví požárem ušetřeném.

Křovák zahlídnul ho jen mihem, ale poznal jej okamžitě.

„Makololec,“ vykřikl a pustil se v patách za utíkajícím. Sir John Murray, jakýmsi neurčitým

vnuknutím puzen, následoval hbitě křováka. Prosídili celou krajinu, ale tuzemce více nespatřili. Dostihnul bezpochyby hustého hvozdu, v němž znal sebe menší pěšinku a nejhbitější tarač anglický byl by ho nedohonil. Plukovník Everest, byv zpraven o příhodě, tázal se Mokuma, proč uprchlíka pronásledoval.

„Toť Makololec, plukovníku," odpovídal Mokum, „tuzemec, severním kmenům přisluší. Loupeživí domorodci tito potloukají se vůkol přítoků Zambezi a jsou nepřátelí nejen křováků, nýbrž nebezpečni pro každou výpravu do vnitra Afriky vniknuvší. Týž člověk nás špehoval a dost možná, že bude nám litovati jeho uklouznutí."

„Aj křováče, co nám udělá hrstka zlodějů; vždyť jsme dostatečně silni a důkladně ozbrojeni!"

„Pro okamžik," pokračoval Mokum, „ale na severu hemží se loupeživí kmenové tak četně, že bývá za těžko jim uniknouti. Byl-li týž Makololec vyzvědačem — o čemž nepochybuji — poštve nám na krk několik set lupičů a pak, plukovníku, nedám haléře za vaše trojhrany!"

Rozumí se, že tyto výpovědi plukovníka nemálo zarazily. Znal křováka předobře a věděl ze zkušenosti, že pozorování jeho bývají podstatná. Avšak zlo nemohlo se napraviti nikterak; uzavřeno tedy postupovati opatrně a v zabezpečeném pochodu, v pracích triangulačních pak neustávati.

Dne 17. srpna dosažen byl třetí stupeň meridiánu. Spolehlivá pozorování šířky vynesla na jevo tento bod. Astronomové tedy změřili celkem tři stupně čtverníka, sestrojivše k tomu cíli dvacet dva trojúhelníky.

Přenešením takto získaného bodu na mapu seznali hvězdáři, že osada Kolobengská není odtud daleko vzdálena, pročež usnesli se na tom,

že odpočinou si několik dnů v městysi a budou pátrati po zprávách z Evropy. Šest měsíců bylo uplynulo od té doby, co opustili břehy Oranže a ztraceni v pustinách afrických postrádali každého styku se světem vzdělaným. V Kolobengu, osadě dosti důležité a přední stanici misionářské, doufali obnoviti přerušený svazek s Evropou. Karavana mohla nad to ještě zásoby své doplniti.

Kámen mohyly byl nyní vzat za spojku s následujícími stanicemi a šířka tohoto místa byla s velikou péčí vyšetřena.

Plukovník Everest, ujistiv se o naprosté zevrubnosti této hvězdářské operace, dal znamení k pochodu a karavana hnula se směrem k osadě Kolobengské.

Evropané dorazili tam dne 22. srpna, nesetkavše se cestou s nižádnými překážkami. V Kolobengu sdržel se roku 1843 také David Livingstone několik měsíců, aby seznal obyčeje i mravy Bečuanův.

Misionářové přijali členy komise velmi pohostinsku a slíbili opatřiti všeliké potřeby na další cestu. Astronomové pídili se ihned po novinách evropských, avšak převor nemohl zvědavosti jejich učiniti zadost, jelikož od šesti měsíců žádného kurýra zde nebylo. Misionář doložil, že očekává každým dnem listonoše, jehož příchod byl již před nějakým časem předpověděn. Nejdéle v týdnu musel již přijíti posel s depešemi a plukovník Everest hodlal se tak dlouho zdržeti. Evropané strávili dobu odpočinku po výtce v sladké nečinnosti, jediný Palandr zabýval se přehlížením svých počtů.

Nevlídný Matyáš Strux málokdy obcoval svým anglickým soudruhům a stranil se vůbec veřejnosti. Emery a Zorn procházívali se v okolí

města. Pojilo je vespol nejupřímnější přátelství, založené na vzájemné příbuznosti ducha i srdce.

Dne 30. srpna přišel konečně posel tak toužebně očekávaný. V prvních dnech měsíce července byla přistála kupecká loď v této části přímoří, aby naložila slonovinu a klovatiny; kapitán odevzdal v přístavu depeše pro stanici Kolobengskou. Zprávy přinešené byly tedy přes dva měsíce staré.

Představený misie přinesl Everestovi balíček časopisů evropských. Byly to zejmena listy: *Times*, *Daily News* a *Journal des Débats*.

Členové komise byli shromážděni v síni misionářův a těšili se na noviny s pravou nedočkavostí.

Plukovník Everest, sejmuv pásku s časopisu „Daily News“ z dne 13. května 1854, chystal se předčítati soudruhům.

Leč sotva přečetl nápis úvodního článku, změnila se náhle jeho tvář; čelo se zakabonilo a ruka s novinami počala se chvěti.

Minulo několik okamžení, nežli plukovník se vzpamatoval a obyčejné své klidnosti nabyl.

Sir John Murray povstal a obrátil se k Everestovi:

„Čeho se dovídáte z těchto novin?“ tázal se.

„Vážné zprávy, pánové,“ odvětil Everest, „velmi vážné zprávy vám musím sděliti!“

Plukovník držel ustavičně číslo novin v ruce. Soudruhové jeho napnutě ho pozorujíce, čekali netrpělivě na vysvětlení.

Plukovník povstal a k nemalému překvapení všech obrátil se k Matyáši Struxovi, řka:

„Prvé než sdělím vám, pane, zprávy v tomto časopise obsažené, dovolím si učiniti předběžnou poznámku.“

„Jsem hotov vás vyslechnouti," odpověděl Rus.

Everest pokračoval velmi vážným hlasem: „Až potud, pane Struxe, dělila nás řevnivost povahy spíše osobní nežli vědecké a znesnadňovala náš společný úkol. Mám za to, že příčinu toho sluší hledati pouze v našem společném náčelnictví. Při každém podniknutí potřeba je toliko jediného vůdce, nesoudíte rovněž takto?"

Matyáš Strux pokyvnul hlavou na znamení souhlasu.

„Pane Struxe," ujal se plukovník dále slova, „toto trapné postavení naše doznává podstatné proměny novými zprávami. Avšak, dovoltež, pane, abych vám nejprvé vyslovil svou hlubokou úctu, vážím si vás vysoce pro vaše zásluhy o vědu a ujišťuji vás, že lituji všeho, co se mezi námi kdy přihodilo."

Everest pronesl slova tato s velikou důstojností, aniž bylo znáti na hrdém hlasu jeho nějakého snížení.

Nikdo nevěděl, kam asi Everest míří, a učenec ruský potlačiv svou osobní nechuť, odpověděl takto:

„Plukovníku, sdílím váš náhled o tom, že neshody naše nesmí škoditi nikterak společnému dílu vědeckému. Vážím si vás rovněž pro vaše vědomosti a přičiním se, aby osobnost moje nepřekážela budoucně našemu zkoumání. Než, mluvil jste o změně, kterou přivodily nové okolnosti. Nechápu věru . . ."

„Však pochopíte hned, pane Struxe," odpověděl plukovník Everest hlasem skoro smutným. „Ale dříve ještě podejte mně svou ruku."

„Zde ji máte, plukovníku," pravil Strux. Hvězdářové podali si ruku, slova nepromluvíce.

„Konečně jste přáteli!" zvolal sir John Murray.

„Nikoliv, sire Johne," odporoval plukovník,

pustiv ruku Rusovu. „Od nynějška jsme nepřátelé. Jsme nepřátelé, které dělí hluboká propast, protivníci, kteří nesmějí míti nic společného ani na poli vědy!“

Potom obrátil se k udivené společnosti.

„Pánové,“ pravil, „mezi Anglií a Ruskem vypukla válka, dotýčné vypovězení přinášejí souhlasně časopisy anglické, ruské a francouzské!“

V tom čase skutečně započala krimská válka roku 1854. Angličané spolčeni s Francouzi a Turky bojovali před Sebastopolem. Východní otázka projednávala se střelbou z děl na Černém moři.

Poslední slova Everestova účinkovala v členy komise jako blesk. Heslo „válka je vypovězena!“ stačilo k úplné proměně jich. Nebyli více společníky, soudruhy a učenci jediným cílem nadchnutí, nýbrž byli protivníky, kteří již již počínali se měřiti zrakem hrozivým.

Evropané souhlasným pudem vedeni rozstoupili se na dvě skupiny; sám Palandr nemohl se ubrániti obecnému účinku zprávy Everestovy. Zorn a Emery pohlíželi na sebe spíše smutně než nepřátelsky a litovali toho, že nepodali si naposled ruku, dokud Everest nepromluvil. Nikdo ani slova nehlesnul. Vyměnivše spolu zdvořilé, ač chladné pozdravení, rozešli se Angličané i Rusové do svých příbytků.

Nenadálý obrat znesnadnil ovšem triangulaci, ale nepřerušil ji. Každá polovice bude v zájmu své vlasti pracovati pro sebe; měření vztáhne se arcit ku dvěma různým poledníkům.

Ve zvláštní schůzi dohodli se Everest a Strux o podrobnostech dalšího průběhu triangulace. Rusům připadlo losem pokračování na poledníku již měřeném, Angličanům bude voliti nový oblouk na šedesát až osmdesát mil dále, a připojiti jej

k prvému pomocnými trojúhelníky. Potom vztáhnou triangulaci až ku dvacátému rovnoběžníku.

Učenci ujednali společně další rozvrh výskumu bez všelikých námitek. Osobní nechuť mizela před velikou řevnivostí mezinárodní. Matyáš Strux a Everest oplývali zdvořilostmi, nevyměníce ani jediného slůvka jízlivého.

O karavaně bylo ujednáno, že rozdělí se na dvě skupiny a každá polovice obdrží svůj materiál výpravní. Losem připadla parní loď Rusům, Angličané podrželi kaučukovou kocábku.

Křovák, uvyklý Angličanům a zejmena siru Johnovi, přidržel se karavany anglické, tuzemec kormidelník, jenž byl řídil kocábku po bystřině, postavil se v čelo družiny ruské.

Každá strana podržela své nástroje hvězdářské a jeden zápisník, obsahující číselné výsledky dosavadních prací.

Dne 31. srpna rozešli se členové bývalé komise mezinárodní. Angličané dali se první na pochod, aby nový svůj poledník k poslední stanici připojili. Opustili Kolobeng v osm hodin ráno, poděkovavše srdečně otcům misionářům za vlídné pohostinství.

Kdyby několik okamžiků na to byl vstoupil někdo v pokojík Michala Zorna, byl by zde přistihl Emeryho, tisknoucího ruku bývalému příteli a nynějšímu protivníku z vůle Jejich Veličenstev králové a caře!

Částka patnáctá.

O stupeň dále.

Roztržka byla dokonaná. Astronomové budou nyní prací přetíženi, avšak měření nesmí tím

trpěti průtahu. Táž důkladnost a zevrubnost musí býti zachována. Tři učenci angličtí, rozdělíce mezi sebou práci, budou nenáhleji postupovati a zakusí více namahání, ježto konati jest jim práci za šest. Za tou příčinou musel Emery se zřeknouti svého snění a oblíbených procházek, sir John Murray nesměl více s puškou v ruce zvířenu africkou studovati.

Sir John Murray a plukovník převzali na se pozorování zeměděličká a hvězdářská. Vilém Emery měl nahraditi Palandra v úřadě počtáře. Rozumí se, že volba stanic pozorovacích a vztyčování záměr trigonometrických projednávaly se ve společné poradě a nebyly nikdy příčinou sváru. Bodrý Mokum zůstal vůdcem a lovcem karavany. Rozdělování ozbrojené družiny křovácké na dvě čety potkalo se s některými obtížemi. Tuzemcové nechtěli toho živou mocí dopustiti, aby dělila, to jest seslabila se zbrojná síla výpravy v krajině tak nebezpečné, ve které nebyli ani na den jisti před útoky Makololův. Jen s tíží přemluvil je Mokum, dokládaje, že obě půly karavany budou operovati v témž pásmu a co možná blízko sebe.

Družina Everestova opustila, jak povědíno, dne 31. srpna město Kolobeng a obrátila se směrem k lesní mohyle. Dne 2. září pokračovala již triangulace sestrojením velikého trojúhelníka, jehož vrchol temenil na malém návrší, položeném západně od starého meridiánu.

Soustava pomocných trojúhelníků byla v osmi dnech ukončena a Angličané zvolili k dalšímu měření třiadvacátý poledník od města Grynvič. Tím vytknuta byla vzdálenost šedesáti mil od výpravy ruské.

Měření vedlo Angličany krajinou velmi úrodnou ač neobydlenou. Azurový blankyt byl úplně jasný,

vzduch suchý a prostý mlhavých mráčků. Pozorování děla se tedy bez překážky.

Žírný kraj požehnán byl v pravdě všelikými plodinami přírody. Květiny vnadily svou vůní brouky i roje včel, evropským druhům podobných, které ukládaly v rozsedlinách skalních i v dutinách stromů plástě bílého, tekutého medu chuti výborné. Hojnost zvěře lákala svůdně sira Johna k oblíbené zábavě, leč týž nedal se vytrhovati slony ani nosorožci, sajkami ni žirafami. Mokum s několika tuzemci zastával úřad dodavatele zvěřiny a poštěstilo se jim zkoliti dva neb tři veliké bůvoly, z jejichž masa připravili křováci jakýsi druh *pemikanu*. Libové maso bůvolů rozkrájí se v té příčině na útlé řízky, ježto suší se na slunci, vpraví se potom do pytlů z vydělané usně a roztluče klepáním na drobnou moučku. Na to navlhčila se hmota tukem a morkem, načež přičinilo se něco jahod z keřů sladkoplodných, jichž cukrnaté ovoce příčí se ovšem poněkud dusíkaté podstatě masa, ale dodává mu větší trvanlivosti. Konečně promísili křováci moučku dokonale a potloukali ji v pytlích ještě jednou, až poskytovala ztuhnutím hmotu jednolitou a velmi tvrdou.

Mokum pobídnul Evropany k ochutnání pemikanu, jejž prohlásil býti pravým národním pokrmem afrikánským. První sousta zdála se býti Angličanům odporná, avšak uvyknuvše jeho chuti, shledali jej býti velmi výživným.

Přičinlivostí Mokumovou vzrostla brzo zásoba připraveného masa na několik centnýřů, čímž bylo stravování karavany v pustině zajištěno.

Takto plynuli dnové, ježto nocí upotřebeno bývalo k pozorováním hvězdářským.

Vilém Emery vzpomínal ustavičně vzdáleného přítele Zorna, klna osudné příhodě, jež roztrhla

pevný svazek přátelský jedním okamžikem. Všude scházelo jemu to upřímné srdce plno vnímavosti a tklivého úsudku vůči velikolepé, divoké přírodě. Aby utlumil bolestné vzpomínky, pohřížoval se v počty s horlivým zanícením jako druhý Palandr. Everest byl stále týž chladný, nepřístupný muž, zanímající se výhradně jen pro výkony měřické.

Sir John litoval nemálo bývalé volnosti, ale neprojevil se tím nikomu.

Časem přálo štěstí Jeho Jasnosti, že mohla se zanedbaná vyražení vynahraditi. Mnohdy vyhledala zvěř sama sira Johna Murraye, aby jej v pozorováních vyrušovala. Tenkráte býval učenec i lovec jedinou bytostí, sahající ruče k oprávněné obraně. Tak přihodilo se mu jedenkráte, že musel zápasiti se starým nosorožcem, jenž přišel mu dosti draho, jak hned povíme.

Již po nějaký čas ohrožoval tlustokožec boky družiny; dne 12. září setkal se s ním také sir John, ohledávaje výšku stanice na šest mil od ležení vzdálené, na které hodlal Everest postaviti metu záměrnou. Veden zvláštním vnuknutím, vzal sebou sir John téhož dne taženou pušku na střely kuželovité, nikoliv obyčejnou ručnici loveckou. Sotva dostoupil s Mokumem vrchole návrší, objevil se na úbočí kopce nosorožec, vyrazivší z hustého křoví. Bylo to hovado obrovské a strašlivé. Křovák spatřil zvíře nejdříve. „Sire Johne," pravil, „štěstí přeje Vaší Jasnosti, ejhle nosorožec!" Oko Angličanovo vzplanulo vášnivým pohnutím.

„Může dostoupiti až k nám nahoru?" tázal se křováka.

„Nikoliv, stráň je příliš strmá na jeho krátké a tupé nohy. Bude nás dole očekávati."

„Nuž dobrá, ať jen čeká; jakmile ohledám tuto stanici, zaženeme nepohodlného souseda."

Stanice byla prozkoumána a viděla se býti velmi příznivou. Na severozápad zvedaly se i jiné vrchy, pomocí jichž mohl býti sestrojen nový trojúhelník.

Po skončeném ohledání obrátil se sir John k lovci s otázkou:

„Je-li vám libo, Mokume?“

„Jsem k službám Vaší Jasnosti.“

„Číhá nosorožec pořád ještě?“

„Číhá.“

„Sestupmež tedy; byť bylo hovado sebe hroznější, odpravím je jedinou ranou z ručnice.“

„Jedinou ranou!“ zvolal křovák. „Vaše Jasnost neví, co je nosorožec. Hovada ta mají tuhý život a nikdy nebylo vídáno, že by padl nosorožec po první ráně, sebe líp zamířené.“

„Inu tak!“ prál sir John pohrdlivě, „protože se nestřílelo kulemi kuželovitými!“

„Ať je střela jakákoliv, první rány zvíře takové neporazí,“ odpíral Mokum.

„Dobrá, statný Mokume,“ přel se sir John, loveckou ješitností zaslepen, „okáži vám hnedle, co zmohou zbraně evropské!“

To řka, nabil ručnici a hotovil se k ráně, jakmile vzdálenost střelná objeví se býti příhodnou.

„Na slovíčko, Vaše Jasnosti!“ pravil křovák poněkud dopálen, „nechtěl byste se se mnou vsaditi?“

„Proč ne, bodrý lovče? učiníme sázku.“

„Nejsem bohatý,“ mínil Mokum, „ale založil bych se o jednu libru na první ránu vaši.“

„Ujednáno! Vysázím vám libru šterlinků, nepadne-li nosorožec jednou ranou.“

„Platí?“ tázal se křovák.

„Platí.“

Lovci sestoupili po příkrém svahu a octnuli

se na pět set stop od nosorožce, jenž stál nepohnutě na pokraji křoviny. Sir John Murray mohl naň pohodlně zaměřiti a považoval výhru tak za jistou, že před samým výstřelem chtěl křováka ze sázky propustit:

„Platí pořád ještě?“

„Platí!“ odpověděl klidně Mokum.

Nosorožec stál nehybně jako terč. Ctihodný Angličan umínil si trefiti jej do hlavy, jsa přesvědčen, že zvíře na jisto zabije.

Rána zahřměla. Leč koule nezavadila ani o masité části hlavy, roztříštila pouze konec jednoho rohu. Zvíře nezdálo se ani náraz pozorovati.

„Ta neplatí,“ pravil křovák, „Vaše Jasnost netrefila tělo.“

„Je pravda!“ odtušil sir John poněkud rozmrzen. „Ale rána platí, křováče, buďto si teď libru sehraju, nebo zaplatím dvě!“

„Jak je libo, sire Johne, ale prohrajete!“

„Uvidíme!“

Sir John nabil znova ručnici a zaměřil na bok nosorožce. Střela narazila na místo, kde kůže složena je z rohových desk a odpleskla se na zem přes všecku sílu svou. Nosorožec pohnul sebou trochu a ustoupil na dva kroky.

„Dvě libry!“ prohodil Mokum.

„Dodržíte je?“

„Bez rozpaků.“

Tentokráte počínala se pokoušeti zlost o sira Johna a on vynaložil poslední zbytek trpělivosti, aby zaměřil na čelo nosorožce.

Koule narazila na dotčené místo, ale odskočila jako od desky kovové.

„Čtyři libry,“ pravil křovák chladně.

„A čtyři k tomu, nebo nic!“ vzkřiknul sir John rozčilen.

Následující koule vniknula v podbřiší a zvíře učinilo mocný skok; avšak místo aby kleslo na zem mrtvo, vrhnulo se s nesmírnou zuřivostí na křoví a pustošilo je zběsile.

„Mně se zdá, sire Johne, že se ještě trochu hýbe," prohodil křovák suše.

Sir John se více neznal. Chladnokrevnost opustila ho na dobro. Vsadil prohraných osm liber na pátou kuli. Prohrál, toť se ví! Zdvojnásobil sázku a prohrál zase, až teprvé po deváté ráně nezmarný tlustokožec padl se srdcem prostřeleným.

Jeho Jasnost vyrazila radostné hurah!

Ztracené sázky a všecka mrzutost mžikem byly zapomenuty; lovec měl jediné na paměti, že zabil nosorožce!

Později ovšem přiznal se svým přátelům v honebním klubu londýnském, „že ta mrcha byla po čertech drahá!"

Nu ovšem, stála ho třicet šest liber, čili tři sta šedesát zlatých, kteroužto sumu shrábnul křovák s obvyklou klidností.

Částka šestnáctá.

Různé příhody.

Na konec měsíce září dostoupili astronomové o jeden stupeň dále na sever. Částka meridiánu pomocí dva a třiceti trojúhelníků změřená obnášela tehdy čtyři stupně. Byla to polovice vytknutého úkolu.

Učenci byli vynaložili úsilovnou píli k dosažení tohoto výsledku a pracujíce toliko ve třech, doznali mnohdy takového unavení, že musívali práce na několik dnů zastaviti. Vedro bylo ne-

smírné, přímo umrtvující. Několik hodin z poledne nebylo lze vůbec pracovati. Tím zdržovaly se práce triangulační značnou měrou k nemalé mrzutosti křovákově, jehož znepokojovalo každé protahování pochodu.

To mělo své důvodné příčiny.

Na severu poledníka prostíralo se pásmo zvláštní povahy, tak zvané „karú“.

V době vlhka panuje tam nevídaná úroda, krajina promění se v pravý ráj. Avšak měsíc nebo šest neděl na to vyprahne půda účinkem vedra tou měrou, že země stvrdne jako kámen. Rostlinstvo zmizí pak v několika dnech, zvířata se rozprchnou v kraje příhodnější a v krátce prostírá se holá poušť tam, kde nedávno před tím oplývala země úrodou a bujným životem.

Takové povahy bylo ono pásmo, ježto měl Everest překročiti, prvé než dostihne skutečnou poušť, která zakončuje se na březích jezera Ngami. Jest na bíledni, že křovák měl podstatné důvody pro rychlý pochod skrze podivuhodnou krajinu, prvé než úplný suchopar zničil v ní všechny podmínky života. Everest pochopoval dobře, oč tu jde a sliboval uspíšiti své operace všemožně. Avšak pospěch nesměl býti s újmou zevrubnosti výkonů, pročež měření nezrychlilo se hrubě přese všecko naléhání křováka.

Zatím přivedla je triangulace na pokraj úrodného „karú“ a hvězdářové obdivovali se nevídané bohatosti tvarů přírodních. Okřávali příjemným chladem, jejž udržovalo četné vodstvo svým výparem, a vdychovali toužebně čistý vonný vzduch afrického ráje.

Sir John byl u vytržení nad hojnými druhy zvířeny a obdržev na dva dny dovolenou, použil

dobu odpočinku k tomu, že honil s Mokumem do unavení.

Mezi příhodami loveckými sluší zaznamenati případ, jenž Mokuma nemálo znepokojil.

Dne 15. října bylo pozorováno ve vzdálenosti dvou mil stádo sajek, známých pod jmenem oryxů. Jsou to nad míru plachá zvířata, jichžto bývá velmi těžko uloviti.

Křovák oznámil hned pěknou příležitost k ulovení vzácné zvěře siru Johnovi a oba vydali se koňmo na lov.

Když byli asi hodinu ujeli, zastavil Mokum u skupeniny smokvoňů a ukázal Angličanovi pokojně se pasoucí stádo oryxů. Byli po větru, ale nečili dosud ničeho. Jeden oryx nápadně se stranil ostatních a Mokum upozorňoval naň sira Johna.

„Toť hlídka," pravil; „bezpochyby že je to starý samec, střežící stádo před nahodilým nebezpečím. Jakmile spozoruje něco podezřelého, zařičí zvláštním spůsobem a celé hejno, sledujíc jej v patách, dá se na útěk. Nutno tudíž střeliti po něm z bezpečné vzdálenosti a zkoliti jej první ranou."

Sir John přisvědčil mlčky hlavou a hleděl získati dobrého postavení k pozorování tlupy.

Oryxové pásli se pokojně dále, pouze hlídač jejich zdál se číti blízké nebezpečí, protože zvedal často hlavu a jevil známky nepokoje.

Štěstí přálo lovcům; stádo bralo se znenáhla za starým samcem směrem k lesíku. Snad že necítila se zvířata dosti bezpečna na širé pláni a hleděla v hustém křoví dosíci úkrytu. Mokum vyzval svého společníka, aby sestoupil na zem, načež uvázali oba koně ku kmenu sykomory a zastřeli jim oči pokrývkou, aby se ujistili jejich mlčením a nehybností.

Potom plížili se skrze křoví až k výběžku lesa, od bravu sotva tři sta kroků vzdáleného.

Zde skrčili se na čekání s nabitými puškami. Tlupa oryxů, záležející z dvaceti švarných kusů, blížila se ještě poněkud, ale před lesem zůstala státi. Strážný samec hleděl je patrně dostati z planiny, shánělť stádo dohromady, jak činívá ovčácký pes se svěřeným jemu bravem. Ale oryxové, laškujíce po lučině, neměli žádné chuti opustiti tučnou pastvu. Rozutíkávali se bujnými skoky a pásli se v malé vzdálenosti opět.

Harcování to překvapovalo Mokuma i upozorňoval na ně sira Johna, aniž mohl v té příčině podati vysvětlení. Křovák nemohl nikterak pochopiti tvrdošijnou umíněnost starého samce, aniž bylo mu jasno, proč strážný oryx mermomocí honí stádo do lesa.

Hra ta trvala přes hodinu. Sir John pohrával nepokojně kohoutkem své pušky; brzo chtěl vystřeliti, brzo zase chtěl dostati se dále ku předu. Mokum jen s tíží tlumil jeho netrpělivost.

Náhle zaštěkal jeden z ohařů a vyrazil na planinu. Křovák byl by s chutí prožluklé zvíře postřelil, avšak již již prchalo rychlonohé stádo úžasným letem a sir John Murray seznal, že by je byl ani nejrychlejší kůň nedohonil.

Než, na veliké překvapení křovákovo nedal znamení k útěku starý samec. Naopak, mimo obyčej těchto zvířat zůstal podivný ztrážce na témž místě, nechystaje se ani k útěku; ukrýval se spíše ve vysoké trávě, hledě patrně křoví dospěti.

„Podivná věc,“ zamumlal křovák, „co zamýšlí týž starý chlapík? Je snad poraněn či stářím zchvácený?“

„Však se to brzo dovíme!“ odpověděl sir John Murray, založiv pušku k líci.

Oryx zalezl v tom zcela do trávy. Již bylo viděti jen rohy jeho čtyry stopy dlouhé; hleděl se patrně ukryti. Angličan přiblížil se až na sto kroků k podivnému zvířeti a vypálil pušku. Koule trefila zajisté, neboť rohy oryxovy prvé vztyčené naklonily se nyní do trávy. Lovci běželi úprkem k raněnému dobytčeti; křovák vytáhl svůj lovecký tesák, hotově se po případě zvíře doraziti.

Opatrnost jeho byla zbytečná: oryx byl mrtev, a jak pak mrtev! byl tak bezduchý, že když sir John zatahal jej za rohy, zůstala mu v rukou prázná, scvrklá kůže bez masa a bez kostry!

„U svatého Patrika! tohle se může přihodit jen mně!“ zvolal sir John hlasem komickým, jímž by každého byl rozesmál, křováka vyjímaje.

Mokum se nesmál. Se rty sevřenými, s očima přimhouřenýma ohlížel se nepokojně v pravo v levo. Náhle utkvěl zrak jeho na malém, opodál ležícím vaku, vyšívaném červenými arabeskami. Lovec zvedl jej ruče se země a prohlížel věc bedlivě.

„Co je to?“ ptal se sir John.

„Je to brašna Makololce.“

„A kde se tu vzala?“

„Vlastník upustil ji v útěku.“

„A týž Makololec?“

„Nezlobiž se, Vaše Jasnost,“ mumlal křovák, hněvivě pěstě zatínaje, „týž Makololec vězel v kůži oryxově a po něm jste vlastně vystřelil!“

Sir John chtěl překvapení své slovy osvědčiti, když Mokum spatřil v tom na pět set kroků křoví se pohybovati. Vystřelil hned v tu stranu a běžel s Angličanem k podezřelému místu.

Nezastihnuli nikoho. Zohýbané větve a zmačkaná tráva svědčily, že kráčela tudy živá bytost. Makololec zmizel na dobro a pronásledovati ho nesmírnou prérií bývalo by marným úsilím.

Lovci vrátili se plni nepokoje v ležení. Objevení se Makololce u lesní mohyly a přestrojení právě objevené svědčily o tom, že lupičové pronásledují důsledně výpravu Everestovu. Čím dále pouštěla se karavana k severu, tím větší hrozilo nebezpečí, že bude loupežníky napadena.

Po návratu v ležení oslovil sir John žertovně Emeryho:

„Na mou věru, Viléme, štěstí mně neslouží! První oryx, jehož jsem jakživ zastřelil, byl už mrtev, prvé než jsem se ho dotknul!“

Částka sedmnáctá.

Pustošivé mračno.

Po honbě oryxů měl křovák delší rozmluvu s plukovníkem Everestem. Dle náhledu Mokumova byla družina špehována, tudíž ohrožena. Pakliže Makololové nenapadli ji dosud útočně, hodlali ji bezpochyby vlákati dále na sever.

Měla se výprava nazpět vrátit vůči tomuto nebezpečí? Slušelo přetrhnouti výkony až potud s úspěchem provozené? Mělo se podařiti tuzemcům, co nepovedlo se svízelům přírodním? Vážná otázka musela se nyní rozhodnouti a plukovník žádal v té příčině Mokuma, aby sdělil vše, co ví o Makololech. Křovák vyprávěl asi následující:

„Makololové přisluší velikému kmenu Bečuánů. Doktor David Livingstone byl přijat roku 1850 pohostinsky náčelníkem Sebituanem. Týž tuzemec byl pověstný bojovník a nadán vynikajícím vzděláním, pročež získal v krátce nadvládu nade všemi kmeny, v střední Africe roztroušenými, z nichž ustavil jednotný pospolitý národ. Roku 1853 zemřel

v náručí Livingstonově a syn onoho, Sekulet, převzal starešinství.

Sekulet jevil z počátku náklonnost k Evropanům, kteří navštěvují často úvodí Zambezi. Doktor Livingstone nemohl si naň stěžovati. Avšak odchodem slavného cestovatele zvrhla se povaha náčelníkova podstatně a nejen Evropané, i sousední kmenové bývali týráni Sekuletem a jeho bojovníky. Brzo proměnila se nepřízeň v prosté drancování a loupežení. Makololové potloukali se jmenovitě mezi jezerem Ngami a horním proudem řeky Zambezi, hrozíce nebezpečím také četným zástupům ozbrojenců, neřkuli skrovnému hloučku výpravy anglické."

Mokum doložil, že neradí k dalšímu postupování, ač, setrvá-li Everest na vytknuté dráze, bude i na dále rozkazů jeho poslušen.

Plukovník vešel v poradu s krajany svými a bylo uzavřeno pokračovati ve výkonech zeměděl ických, ať se stane již cokoliv. Pět osmin čtverníka bylo změřeno a učenci byli pevně odhodláni dokončiti svou úlohu.

Po tomto rozhodnutí ujali se Evropané další triangulace a 27. října překročila komise obratník kozorožce. Dne 3. listopadu dospěly práce ukončením jedenačtyřicátého trojúhelníka o další jeden stupeň meridiánu.

Po celý měsíc pokračováno bylo v práci s horlivostí, aniž naskytla se nějaká nehoda. Mokum byl stále na zvědách buď v čele karavany či po stranách její, ale neznamenal nic podezřelého. Přes to pozoroval křovák brzo nepochybné známky nechutě a neodhodlanosti u svých krajanů, ba nechuť k další cestě hrozila propuknouti co nejdříve v zjevnou vzpouru.

Nebyly jich tajny příhody u mohyly a na lovu oryxů i čekali nezvratně, že budou Makololy přepadeni. Vzdálili se již přes tři sta mil od řeky Oranže a bylo s pomyšlením, dají-li se vésti ještě dvě stě mil dále na sever. Je pravda, Mokum vyložil jim před najímáním všechna nebezpečí výpravy a křováci tito byli zajisté lidé otrlí, namahání i nedostatkům uvyklí; avšak jakmile objevilo se nebezpečenství, že budou napadeni zapřisáhlým nepřítelem jejich kmene, počali také odvahy své litovati.

Případ, jenž sběhl se dne 2. prosince, roznítil špatnou náladu křováků v jakýsi druh vzpoury.

Počasí až posud jasné od včerejška se bylo zasmušilo a účinkem tropického vedra jevil vzduch, vodnými parami nasycený, značné napnutí elektrické. Dalo se souditi s určitostí na blízkou bouři, jaká v podnebí tomto s nevyrovnatelnou prudkostí propukává.

Skutečně zastřela se obloha mračny podezřelého vzezření. Byly to chmury nakupené jako chumáče bavlny, jichž barva byla místy šedá, onde nažloutlá. Slunce vidělo se býti obestříno sivým závojem. Vzduch byl tichý, vedro dusné. V mrtvém povětří ani lísteček na stromě se nepohnul.

Astronomové pozorovali týž stav povětrnosti, ale práce nepřerušili. Emery, provázen dvěma lodníky a čtyřmi tuzemci, vypravil se na dvě míle východně od poledníku, aby vztyčil novou metu záměrnou. Účinkem mocného proudu studeného vzduchu nastalo náhlé ztužení vodních par současným vybavením elektřiny. Téměř soudobně spustilo se hojné krupobití.

Věc podivná, ledové kuličky jasně svítily a zdálo se, jakoby pršely krůpěje roztaveného kovu.

Nárazem o půdu vytryskovaly jiskry elektrické a ze všech kovových částic vozů sršel oheň.

Kroupy nabývaly brzo povážlivých rozměrů a bylo s nebezpečím vydávati se jim déle v terč. V podobných okolnostech byl kdysi doktor Livingstone svědkem, jak hrubé kusy ledu roztřišťovaly vozy misionářů a koně i veliké sajky zabily.

Emery nemeškal návrší opustit a vyzval své lidi, aby hledali úkrytu ve voze, jelikož stromy bezpečného útočiště neposkytovaly. Sotva však opustili temeno chlumu, projel vzduchem oslepující blesk provázený třeskotným rachotem hromu.

Vilém Emery byl povalen k zemi jako zabitý. Oba lodníci na okamžik oslepeni, pospíšili mu ku pomoci. Na štěstí blesk mladého hvězdáře ušetřil.

Téměř nepochopitelným výjevem blesk mihnul se kolem něho, zahaliv jej v opar mlunný a omráčiv astronoma pouze účinkem rozkladné elektřiny. Obě špičky magnetické střelky, jižto Emery v ruce držel, byly bleskem roztaveny.

Mladík brzy se vzpamatoval. Nebyl jedinou aniž nejhůře postíženou obětí strašného uhození. Na blízku žerdě záměrné leželi dva tuzemci bez života. Tělo jednoho z nich, jehož soustava životní byla dokona rozloučena, bylo černé jako uhel, ačkoliv oděv zůstal neporušen. Druhý zasáhnut byl povětroněm na lebce a byl rovněž mrtev.

Oba pozůstalí křováci dali se úprkem na útěk. Smrt krajanů poděsila je tou měrou, že nedbali výstražného volání Emeryho; vydávalit se zajisté v nebezpečí téhož druhu, zavádějíce za sebou rychlým během průvan vzduchu. Lodníci naložili mladého hvězdáře do vozu, uložili tam i těla obou tuzemců a ukryli se rovněž před krupobitím, jímž byli po drahnou dobu jako kamenováni.

Bouře zuřila po tři čtvrtě hodiny s nevídanou prudkostí a po té se ztišila. Kroupy přestaly padati a vůz mohl se hnouti na cestu k ležení. Zpráva o zabití tuzemců je předešla a politování hodný byl účinek její v mysli pověrčivých křováků. Dívali se beztoho s tajenou hrůzou výkonům trigonometrickým, aniž jim rozuměli. Shromáždili se ve společnou úradu a k návrhu několika nekázanců prohlásili, že dále nepůjdou. Bylo potřebí plného vlivu křovákova, aby vzpoura byla potlačena. Plukovníku samému bylo zakročiti a musel ubožákům slíbiti zvýšení žoldu, aby jen ve službě vytrvali.

Co by sobě byli počali členové komise uprostřed pouště, daleko od osad obydlených, bez průvodu ochranného a bez vůdčích vozatajských. Konečně ztišili se i podněcovatelé vzpoury, obě mrtvoly byly pochovány a družina ubírala se k neblahému chlumu, k nové to stanici trigonometrické.

Emery, jenž sobě hned po uhození svými údy volen býti chtěl, shledal ruku, v níž byl kompas držel, býti ochromenou. Teprvé za několik dní minulo ochrnutí a mohl obvyklé práce provozovati.

V následujících osmnácti dnech až ku dvacátému prosinci neudála se žádná zvláštní příhoda. Makololové se neobjevovali a Mokum počínal se kojiti jistotou. Byli už jen padesáte mil od pouště vzdáleni a žírné pásmo, jímž dosud se brali, zůstávalo úrodným, požehnaným krajem, jakých málo ve světě. Byla tudíž na snadě důmněnka, že lidé i hovada naleznou důstatek čerstvé potravy a píce až k hranicím vlastní pouště.

Hvězdářové zapomínali hmyzu rovnokřídlého, jehož hromadné objevení se bývá zlým znamením pro úrodu sadů jihoafrických.

K večeru 20. prosince odpočívali hvězdářové s Mokumem pod košatým stromem a hovořili.

Učenci zamýšleli změřiti v této noci výšky některých hvězd, aby vyšetřili šířku místa. Nebe bylo jasné, bez mráčků; měsíc blížil se novoluní. Shvězdění budou tudíž pláti skvoucím třpytem a útlá pozorování zenitalná vykonají se v podmínkách nejpříznivějších.

Everest a sir John Murray byli tedy nemálo rozmrzeni, když Emery asi k osmé hodině povstal a vztáhna ruku na sever, pravil:

„Obzor se kaboní a obávám se, že dnešní noc nebude tak příhodná, jak jsme doufali.“

„Skutečně,“ přisvědčoval sir John, „týž mráček zvedá se znatelně za rostoucího větříku a zahalí, tuším, v krátce celou oblohu.“

„Snad že chystá se k nové bouřce?“ mínil Everest.

„Jsme v pásmu meziobratníkovém,“ odvětil Emery, „a bouře bývají zde velmi časté.“

„Co soudíte vy, Mokume?“ tázal se plukovník.

Křovák pozoroval oblohu pozorně i mlčky. Mračno mělo obrysy ostře ohraničené, tvoříc podlouhlý, zakřivený pás, prostírající se přes tři neb čtyři míle na obzoru. Černý mrak měl podivné vzezření; mnohdy osvítilo jej slunce nachovým odleskem, jenž odrážel se podobně jako od pevné hmoty, ne jako od nakupených par.

„Zvláštní to mračno!“ prohodil Mokum, nedodav žádného vysvětlení.

Brzo na to oznamoval jeden tuzemec křovákovi, že všechen dobytek karavany, jmenovitě koně a býci jeví nápadné známky nepokoje. Běhají prý semo tam přes pastvinu, aniž dají se vehnati do ohrady.

„Dobrá, nechte je přes noc venku,“ pravil Mokum.

„Ale dravá zvěř?“

„Hm, dravá zvěř bude příliš zaměstnaná, než aby si jich všímala.“

Tuzemec odstoupil. Plukovník zaslechl záhadnou odpověď křovákovu a tázal se po její vysvětlení. Ale Mokum zdál se býti pohřížen výhradně jen v rozjímání o tajemném mračnu, jehož podstatu patrně znal.

Mračno blížilo se rychle. Bylo pouze několik set stop od země vzdálené a zaznívalo z něho zvláštní šumění. Z mraku zvedaly se chvílemi černé body, pohřížovaly se na okamžik do temné hmoty a rychle opět vyletovaly. Na tisíce takových černých skvrn kmitalo se nad oblakem.

„Hle! co znamenají ty černé body?“ tázal se sir John Murray lovce.

„Jsou to ptáci,“ odvětil křovák. „Zejmena jsou to orlové, jestřáby i luňáci a sokolové. Přiletují z daleka, provázejíce mračno a neopustí je dříve, dokud nebude rozprášeno, anebo zničeno.“

„Ale týž mrak?“

„Není to mrak, sire Johne, je to hejno kobylek.“

Lovec se nemýlil. Evropané měli zažiti hrozný vpád kobylek, jímž za jedinou noc promění se nejúrodnější krajina v jedinou truchlou poušť. Kobylky náležely k druhu „*saranče stěhovavé*“, známé též pod jmenem *kobylky pustošivé*, které objevují se v miliardách. Někteří cestovatelé viděli zajisté zemi na čtyři stopy zvýši i na 15 mil vůkol tímto hmyzem pokrytou.

„Týž mrak jest hroznou metlou pro osady a plodonosné krajiny; dejž nebe, aby nám neškodil!“

„Vždyť nemáme zde žádných sadů, ani vlastních pastvin! Proč bychom se tedy strachovali?“

„Netřeba se báti ničeho, plukovníku, přeletí-li nám hejno přes hlavy; padne-li však na krajinu,

kterouž cestujeme, pak běda nám! Nenajdeme ni lístečku na stromě, ni travičky na prérii a zapomněl jste, plukovníku, že nemáme v zásobě píci pro koně, býky a soumary. Co si počnou uprostřed holé pouště?“

Společníci křováka zamlčeli se na chvíli. Pozorovali živoucí hmotu, vůčihledě rostoucí. Šumění a bzučení se vzmáhalo a mezi ně mísil se chraptivý křik orlů i jestřábů, kteří vrhali se co chvíli v hejno a požírali na tisíce hmyzů.

„Myslíte, že padnou na krajinu?“ tázal se Emery.

„Bojím se toho. Severní vítr zanáší je přímo k nám a slunce již již zapadá. Chladným větříkem tuhnou křídelní krovky kobylek a ony spouštějí se pak na stromy, na křoví i na louku a potom ovšem . . .“

Křovák nedokončil svou větu. Tušení jeho vyplnilo se týmž okamžikem. Ohromná záplava snesla se náhle na zem. Bylo viděti již jen hemžící se tmavou hmotu, obestírající ležení i okolní krajinu až k hranicím obzoru. Místo, kde karavana tábořila, bylo doslovně zaplaveno. Střechy stanů, povozy, jedním slovem všecko zmizelo pod živoucím krupobitím. Angličané brouzdali se v této povodni až po lýtka, rozšlapujíce každým krokem na sta kobylek; než, co to platilo vůči množství tak nesmírnému!

Třepetající se vrstva přivolala brzo množství dravců, hadů a ptáků, požírajících hltavě pamlsek pouště. Koně, býci, soumarové i psové vrhali se dychtivě na živoucí hmotu a pochutnávali si na ní notnými žvanci. Se všech stran přibíhala hejna slonů, lvů, hyén i nosorožců, kteří hltali kobylky s pravou rozkoší. Konečně sami křováci pochutnávali si na těchto „vzdušných ráčkách“ jako na

maně nebeské. Hmyzové sami mezi sebou se požírali, ale všecko to ničení nebylo ani znáti proti ohromnému množství nezmarův.

Mokum uvařil několik tisíc mladých kobylek se solí, octem a pepřem. Mladé saranče, které dosud vajíčka nekladly, považovány jsou labužníky za výtečnou pochoutku; jsou na brk tlusté, patnáct až dvacet čárek dlouhé. Za půl hodiny byly kobylky do měkka uvařeny a křovák zval Angličany k ochutnání pamlsku. Kobylkám utrhaly se hlavy, nohy a krovky křídlové, načež byly shledány velmi chutnými. Sir John Murray snědl jich sám několik set, a poručil svým lidem učiniti notnou zásobu na cestu. Však se potřebovali jen k zemi shýbnouti!

Noc nadešla a každý chystal se do svého povozu. Avšak i tyto byly kobylkami obsazeny a nebylo lze vniknouti k lůžku, aby se jich několik set nerozmačkalo. V takových okolnostech nebylo ani spaní právě příjemným. Že pak bylo nebe jasné a souhvězdí jiskřila se zářícím třpytem, strávili hvězdářové noc měřením výšky hvězd.

Druhého dne vynořilo se slunko z průzračného obzoru a započalo svou pouť na skvoucím blankytu, jenž záhy věstil parný den.

Sluneční paprsky rozhřívaly vrstvy vzdušné a mezi nehybnou hmotou kobylek počínal čilý život a temné, bzučivé šumění. Na pravé krovce křídel samečků nachází se okrouhlá blána, zrcadlo, silnější žilkou obejmutá; na zrcadlo přilehá krovka levá s vyčnívajícími žilkami čili žebrami. Rychlým třením těchto žeber o blánu zrcadla vzniká právě „cvrčení“ cili „broušení“ těchto hmyzů. Samičky tohoto ústrojí nemají, za to opatřeny jsou několikachlopňovým kladélkem, jímž vajíčka do kypré půdy vpravují.

Okolo osmé hodiny ranní zvedla se mračna

kobylek a podobně závoji zastřela nebe tou měrou, že světlo sluneční zmizelo na dobro. Celá krajina zaklopila se temnotou, jakoby noc znova počínala. Po dvě hodiny trval týž hrozný let, až konečně zhoubný roj zmizel na západním obzoru. Když pak opět rozžehlo se světlo nad krajinou, druhdy rajským rouchem zdobenou, vyšlo na jevo, že proroctví křovákovo bylo pravdivé. Ani listečku na stromech, ani travičky nebo stonku na prérii; vše bylo zničeno. Půda posypána byla nažloutlým trupelem; větve listů zbavené poskytovaly již jen hrozivý pohled nicoty. Po rozkošném podletí následovala truchlá zima — ze žírné krajiny mlékem i strdím oplývající stala se přes noc jediná širá poušť! Orientalské přísloví dí, že ani tráva nepučí tam, kde stoupila noha Turkova. Jednoduchou změnou slov mohlo se říci: ani tráva nepučí tam, kde stanuly kobylky!

Částka osmnáctá.

Poušť.

Zpustošená krajina nelišila se ničím od vlastní pouště, k níž dorazila komise anglická dne 25. prosince, změřivši nový stupeň meridiánu a osmačtyřicátý trojúhelník zakončivši.

Dobytek karavany trpěl mnoho nedostatkem píce. Voda rovněž scházela. Poslední sledy vláhy zkazily se v bahniskách. Půda, záležející v směsici jílu a písku, byla rostlinstvu naprosto nepříznivá. Zbývající tu a tam z deštivého počasí praménky mizely vůčihledě v rozpálených vrstvách písečných.

Podobnými pásmy putovával nejednou David Livingstone na svých dobrodružných výpravách. Dle výpovědí jeho byly země i vzduch tou měrou vy-

sušeny, že předměty železné pranic nerezavěly. Listy stromů byly zvadlé, v závitky stočené. Kalichové lupeny rostlin kapinicovitých (citlivky), klovatinou bohatých, rozevřeny byly ve dne i v noci; brouci hynuli na povrchu země v málo okamžicích. Zastrčila-li se kulička teploměru na tři palce do země, ukazovala rtuť tři sta čtyři stupně horka dle Fahrenheita, čili 55 stupňů podlé Celsia! Učencům bylo pojmeti nevýslovných namahání a útrap, žízeň jejich byla nesmírná. Ještě více trpěla tažná hovada, sporou, suchou a poprášenou travou jen chudě živená. Pustina byla tím truchlivější, ješto žádný živý tvor v ní nebytoval. Ptactvo uchýlilo se k Zambezi, a divá zvěř z daleka vyhýbala se pásmu, ježto nemohlo jí potravy poskytnouti. Ve čtrnácti dnech spatřili cestovatelé sotva dva neb tři hloučky jistého druhu sajek, jimž suchopárná rovina zdá se býti milejší krajin úrodných. Výkony zemědělické nesměly býti přerušeny ve dne ani v noci, vedrem ni unavením. Cestovatelé ovšem s tu práci se býti znají, leč trpí čím dále tím hrozněji pracemi zemědělickými, nýbrž každým pohybem konaným ve vzduchu, jenž nedrží jediného atómu vodní páry. Zásoba vody, v rozpálených sudech uschovaná, byla na mále. Žíznivým bylo se spokojiti zmenšenými podíly a trpěti vždy více tímto uskrovněním blahodárného moku.

Astronomové nicméně neochabovali v horlivosti a zmužilosti, triangulace prováděla se dále s houževnatou vytrvalostí a všemožnou péčí.

Dne 25. ledna dospěla společnost k sedmému zlomku meridiánu. Bylo k tomu potřebí dalších devět trojúhelníků, celkem tedy padesáte sedm obrazců trigonometrických.

Křovák doufal, že dostihnou do konce ledna břehů jezera Ngami. Tak dlouho vytrvají sice

učenci v trpělivém sebezapírání, ale ozbrojení křováci nebyli téhož úmyslu. Zájmy těchto nebyly totožné s vědeckým úkolem výpravy, pročež snášeli s rostoucí nevolí svízele cesty. Nedostatek vody jmenovitě je pobouřil. Několik kusů tažného dobytka padlo již následkem žízně a podobný osud hrozil co nejdříve zachvátiti celou karavanu.

Mokum nadarmo se namáhal vznikající vzpouru utlumiti; bylo naň v příčině vody ustavičně nabíháno a vliv jeho v krajany vůčihledě klesal.

Bylo na bíledni, že nedostatek vody stane se nepřekonatelnou překážkou další cesty na sever a že bude nutno buď zabočiti na pravo od poledníka, kdež setkají se s komisí ruskou, nebo nazpět se vrátiti.

Patnáctého února sdělil křovák Everestovi vzrůstající denně obtíže, s nichž více nebyl.

Vozatajští průvodcové nechtěli ho na dále poslouchati a každého rána opakovaly se výstupy vzpoury. Bylo s politováním patřiti na zubožené postavy domorodců, vedrem i žízní zmořených. Sama hovada byla tou měrou ztrhaná, že nechtěla dále kráčeti.

Plukovník Everest nahlížel předobře smutný stav věcí, avšak jakož byl sám k sobě zatvrzelý, nehodlal ani ostatním povoliti. Nechtěl svoliti k přerušení výkonů trigonometrických, byť i měl naposled pracovati sám jediný! Podobně soudruhové jeho. Prohlásili se býti ochotnými následovati jej kamkoliv. Křovák nerozuměl sice podniku Everestovu, ale věděl, že sobě věc tu vysoko vede; pokusil se ještě jedenkráte o získání tuzemců pro další cestu. Podle jeho dobrozdání nebylo jezero Ngami ani na pět dní cesty vzdáleno a tam naleznou lidé i hovada důstatek sladké, občerstvující vody. Mokum sdělil své mínění přednějším

křovákům a dokázal jim nezvratně, že jediná i nejkratší spása kyne od severu. Zabočí-li karavana na západ, vydá se neurčité náhodě v plen; vrátí-li se nazpět, nalezne krajinu kobylkami zpustošenou. Tuzemci nahlednuli konečně podstatnou platnost těchto důvodů a karavana, valně zmořená, kráčela dále na sever.

Práce zemědělické postupovaly na štěstí dosti rychle. Učenci operovali na planině ve dne v noci a získali pomocí svítilen elektrických naprosto správných úhlů.

Dne 16. února objevilo se na obzoru jezírko dvě míle široké.

Netřeba, tuším, líčiti radostnou touhu celé družiny. Kýžená hladina v paprscích slunečních zdálí se zrcadlila. K páté hodině večerní blížila se výprava k jezeru. Někteří koňové, zpřetrhavše násilím otěže, pádili tryskem k vodě a pohroužili se do ní až po hruď. Avšak skoro v témž okamžení vrátili se na břeh, nemohouce požiti tekutého živlu. Když byli také lidé k jezeru doběhli, shledali, že voda je solí přesycená, pročež k pití naprosto nezpůsobilá.

Těžko líčiti zoufalství ubožáků. Nic krutějšího sklamané naděje! Zachování výpravy žádalo nyní neodkladné pokračování na cestě k jezeru. Mohlo se tam ve čtyř dnech doraziti, neprotáhnou-li cestu výkony měřické.

Plochá rovina doznávala nenáhlé proměny, stávajíc se pahrbkovitou. Okolo šesté hodiny večer oznámena byla na dalném obzoru hora šest set stop vysoká.

„Toť hora Skorzef," pravil Mokum, „za tímto kopcem leží jezero Ngami!"

Křováci chtěli běžeti napřed a Mokum jen

stíží je z toho zradil; bylot v pravdě nebezpečno, rozptylovati se v krajině Makololy obydlené.

Plukovník Everest odhodlal se spojiti poslední stanici přímo s temenem Skorzefu, což mohlo se státi za bílého dne, poněvadž vrchol kopce zakončen byl ostrým skaliskem a mohl býti zevrubně zaměřen. Mokum doufal následujícího večera jezera dosíci, a dal několika jezdci okolní křoviny prohledati, aby zabezpečil karavanu před náhlým útokem Makololů.

Astronomové zatím se zabývali sestrojováním nového trojúhelníka, jenž měl je dovesti dle výpočtů Emeryho až ku dvacátému rovnoběžníku, kterým končil oblouk vyměřovaný. Ještě několik výkonů za jezerem Ngami a budou hotovi se svým úkolem v jižní Africe. Budeť osmý zlomek meridiánu změřený, načež přehlednou se veškeré výměry a zkontroluje se zevrubnost triangulace pomocí nové základné, kteroužto dlužno opět změřiti přímo na zemi.

Co zatím podnikali Rusové na druhé straně poledníku? Šest měsíců uplynulo již od neblahé roztržky. Co dělali asi Matyáš Strux, Michal Zorn a Mikuláš Palandr? Bylo jim zkoušeti podobných útrap jako Angličanům? Týralo je úmorné vedro a prahnoucí žízeň? Plukovník, stále zamyšlený, nezabýval se podobnými otázkami; sir John a Emery za to hovořívali častěji o bývalých soudruzích. Spatří se opět? Poštěstí se Rusům jich podniknutí a budou ve výsledcích souhlasiti mathematicky s nálezem Angličanův?

Zatím počalo úhloměrecké stanovení vzdáleností. Bylo potřebí dvou záměr, z nichž tvořil jednu vrch Skorzef. Za druhou sloužilo kuželovité návrší, vzdálené asi čtyři míle od poledníka. Směr stanovil se osou jednoho z obou dalekohledů na

úhloměru opakovacím. Jelikož Skorzef byl poměrně dosti vzdálen, byli by se museli vzdáliti hvězdářové notný kus cesty od poledníku; po bedlivém uvážení pomohli si jiným způsobem. Zaměřili na kuželovité návrší také druhým dalekohledem téhož úhloměru a rozchyl obou hledisek naznačoval úhlovou vzdálenost mezi Skorzefem i pahrbkem. Plukovník Everest podniknul k vůli důkladnosti dvacet zkoušek úhloměrných, z nichž vyhledal průměr naprosto správný.

Přes horoucí nedočkavost domorodců vykonal necitelný Everest všecky ty práce s touž bedlivostí, jako by operoval doma na hvězdárně Kémbridžské. Po celý den bylo vyměřováno a teprvé po páté hodině večerní ukončil plukovník svá pozorování.

„Nyní jsem hotov vás následovati," pravil Mokumovi.

„Nepříliš časně, plukovníku; lituji, že nebyl jste hotov za dne, mohli jsme přenesti ležení až ku břehům jezera!"

„A proč bychom teď ještě nevytrhli?" tázal se plukovník. „Máme pouze 15 mil cesty před sebou a nemůžeme zblouditi."

„Nuže v před!" zvolal Mokum po krátkém rozmýšlení a dal znamení k pochodu. Zvláštním tušením ponoukán vybídnul křovák Evropany, aby se opatřili ručnicemi a zásobou střeliva. Sám vzal sebou pušku, již daroval mu sir John Murray a důstatek nábojů.

Karavana, na smrt unavená, pohybovala se přes všecku dychtivost žíznivých jen velmi pomalu. Mnohdy bylo potřeba posečkati na opozdilce. Za hodinu sotva tři míle se urazily. Tažná hovada ledva že dechu popadala; jen s namaháním vdy-

chovali všichni dusný vzduch, v němž by nejcitlivější vlhkoměr ani stopu páry byl neukázal.

K jedenácté hodině z půlnoci byly nejpřednější povozy již jen tři míle od Skorzefu vzdáleny. Pakli že se Mokum nemýlil, muselo jezero ležeti za horou, a šlo teď o to, obejíti horu nejkratším směrem.

Evropané chystali se uchýliti na levo, když tu pojednou zavzněly tichem nočním vzdálené ale zřetelné výstřely. Angličané zastavili okamžitě své povozy. Naslouchali s nepokojem snadno pochopitelným. V krajině, kde tuzemci pouze šípu a kopí užívají, musely je výstřely překvapiti.

„Co to?“ tázal se Everest.

„Střelba z pušek!“ odpovídal sir John.

„Výstřely zaznívají s temene Skorzefu,“ mínil křovák. „Vizte ty mihavé stíny a zážehy nahoře, toť půtka! Bezpochyby že Makololové ženou útokem na Evropany.“

„Snad že Evropané ti jsou . . .“

„Pánové,“ zvolal plukovník, „nechť Evropané ti jsou kdokoliv, nám sluší přispěti jim ku pomoci.“

„Ano! pojďmež, pospěšmež,“ pobízel Emery, jehož srdce svíralo se bolestnou předtuchou.

Mokum chtěl na úpatí hory shromážditi ještě jedenkráte družinu ozbrojených domorodců v jednotný šik, jelikož rozptýlené hloučky mohly býti snadno Makololy obklíčeny a potřeny. Avšak, jaké bylo jeho sklamání! Shledal karavanu na dobro rozprášenou, koně odpřažené a povozy opuštěné; několik jen tmavých stínů bloudilo ještě po planině a mizelo v dálí na jihu.

„Ti zbabělcové! Zapomínají žízně i trampot, jen aby utekli. My ostatní v před!“

Evropané obrátili hned koně své na stranu severní a po dvaceti minutách mohli rozeznati

válečný pokřik Makololů. Dosud nebylo lze určiti počet nepřátel. Lupičové patrně hnali útokem na Skorzef, jehož temeno občasným ohněm planulo. V šeru nočním bylo znáti jednotlivé postavy i skupiny mužů, vylézajících po úbočí hory. Angličané dostali se ruče útočníkům v zad. Sestoupili s koňů a vyrazivše hromové „hurá!“ vypálili první svůj výstřel současně do zástupů tuzemců.

Makololové domnívali se býti přepadeni mocným oddělením ozbrojenců a couvali stranou ani luků svých neupotřebivše.

Everest, sir John Murray, Emery, křovák a lodníci ustavičně střílejíce a nabíjejíce vrhli se do prostřed davu. Patnácte mrtvol lupičů leželo již na zemi.

Makololové se rozstoupili. Evropané vniknuli rychle do průliny a porážejíce nejblíže stojící lupiče, stoupali po zpátku nahoru.

V deseti minutách dostihli temene nyní úplně zatemnělého, neboť obležení zastavili svou střelbu, aby nezasáhli některého z nenadálých obranců.

Obklíčení byli Rusové! Byli zde všichni: Strux, Palandr, Michal Zorn, a pět lodníků. Také z jejich tuzemců ozbrojených nikdo nevytrval. Bídní křováci byli je v nebezpečí rovněž opustili; zbyl tu jediný kormidelník.

V tom okamžiku, kdy plukovník se objevil, spustil se s nevysoké zídky Matyáš Strux.

„Jste vy to, páni Angličané!“ zvolal hvězdář Pulkavský.

„My jsme to, páni Rusové,“ odpověděl plukovník vážným hlasem. „Než, zde není teď Rusův ani Angličanův! Jsou zde toliko Evropané, kteří spolčují se k obapolné obraně.“

Částka devatenáctá.

Triangulovati nebo umříti.

Hlasité „sláva“ následovalo na slova Everestova. Před tváří těchto Makololů a vůči společnému nebezpečí zapomněli Rusové i Angličané na půtku mezinárodní, přihlédajíce ku vlastní ochraně. Vilém Emery a Michal Zorn klesli sobě do náručí a také ostatní Evropané utvrdili stisknutím pravice obnovenou jednotu.

Angličané hleděli se nejprvé vodou občerstviti a ta nescházela v ležení ruském. Potom uchýlili se všickni pod hradební zeď, tvořící část opuštěné pevnůstky a hovořili o příhodách, které potkaly je od neblahého rozchodu. Lodníci zatím střežili pohyby Makololů, kteříž zastavili na čas své útočnictví.

Proč přišli Rusové na vrchol Skorzefu, tak daleko od svého meridiánu? S touž příčinou, jež vedla tam Angličany. Byltě Skorzef, stojící skoro uprostřed mezi oběma čtverníky, jedinou vyvýšeninou, na níž mohla se zříditi stanice pozorovací.

Matyáš Strux vyprávěl některé podrobnosti o svých operacích, jež právě ukončil. Měřické výkony Rusův pokračovaly od Kolobengu snadně a bez všelikých nehod. Poledník losem jim přiřknutý prostíral se krajinou úrodnou, mírně se zvedající, pročež triangulace dála se velmi pohodlně.

Astronomové ruští trpěli neméně umrtvujícím vedrem horkého pásma, ale voda alespoň jim nescházela. Hojné prameny a potůčky zvlažovaly půdu a poskytovaly ztrmácené karavaně důstatek blahodárného živlu. Tažný dobytek jakoby se procházel nesmírnou pastvinou, bujně se zelenající lučinou, přervanou zde onde lesem či křovím. Cesta

vedla je osadami osazených mírumilovných kmenů, u nichž druhdy nalezl pohostinného uvítání doktor Livingstone. Dne 20. února dorazili Rusové k hoře Skorzefu a pobyli zde již šestatřicet hodin, když tu najednou zjevili se v dolině Makololové počtem tří neb čtyř set mužů. Křováci utekli hned, jak nepřítele zahlédli. Makololové jali se drancovati povozy na úpatí hory stojící; nástroje byly na štěstí v bezpečném úkrytu na vrcholi kopce uschovány. Parník před příchodem tuzemců opravený houpal se v malém ukrytém zálivu jezera. S té strany pnulo se úbočí v nedostupný skalní bok. Na jih skláněla se hora v mírném sklonu, přecházejíc ve schůdnou stráň, po které mohlo se snadno do výše vylezti. S té strany činili Mokololové právě svůj první útok a bez zakročení Angličanův byli by horu málem ztekli.

Everest zase sdělil Struxovi příhody anglické družiny od rozchodu v Kolobengu a vylíčil jemu krátkými slovy utrpení a trampoty, vzpouru křováků a ostatní svízele. Bylo patrno, že Rusům přálo štěstí mnohem víc než Angličanům.

Noc minula bez zvláštních příhod. Křovák probděl ji s loďníky v podvalu bývalé tvrze. Několik ohňů pod patou hory plápolajících svědčilo o tom, že tam nepřátelé táboří a že nevzdali se dosud svých záměrů.

Druhého dne z rána opustili Evropané klenuté sklepení tvrze, aby přehlídnuli okolní planinu. Dole v táboře spatřili hemžiti se čtyři až pět set Makololů. Šlo na jevo, že tuzemci nehodlají se dříve vzdáliti, dokud veškerý cenný majetek karavany: vozy, koně a zásoby nepadne jim do rukou. Hrabivým loupežníkům ani to nestačilo; chtěli pobiti Evropany a zmocniti se také

výtečných zbraní, jichž hrozného účinku teprvé včera byli pocítili.

Vůči hrozivým přípravám tuzemců radili se učenci dlouho, jakých tu sluší prostředků užiti; bylo nutno činiti rozhodná opatření.

Vrch vévodil na jih nesmírným planinám, z nichž právě přicházeli, na západ i na východ táhla se neúrodná poušť; na sever konečně prostírala se krajina úrodná, oplývající stromovím, pastvinami a hojnými říčkami. Obzor s této strany věnčen byl řadou modravých chlumů, kolem úpatí jejichž vine se mohutný proud řeky Zambezi. Rozkošné úvodí veletoku osídleno a vzděláváno jest kmeny příčinlivými, orbymilovnými.

Taková byla výhlidka, prostírající se zrakům diváků na temeni Skorzefu. Hora opírala své boky o samý břeh jezera, na němž houpal se v bezpečném zálivu parník „Králová a Car“.

Důstatek vody byl zabezpečen a posádka mohla v pevnůstce vzdorovati nepříteli tak dlouho, dokud vydrží potraviny.

Jak vznikla pevnůstka uprostřed pouště? Mokum podal o tom následující vysvětlení.

Okolí jezera Ngami bývalo druhdy často navštěvováno kupci, vedoucími obchod se slonovinou a s ebenem. Slonovinu poskytovali slonové i nosorožci, ebenem bylo živoucí maso lidské, ježto kupovali otročníci. Dosud bývá poskvrněno úvodí Zambezi mrzkými cizinci, kteří vedou obchod s černochy. Ustavičné plenění, loupežení a války mezi tuzemci ve vnitřku země poskytují množství zajatců, kteří bývají prodáváni za otroky.

Severní břeh jezera tvořil průchodnou stanici obchodníkům od západu přichazejícím a Skorzef býval střediskem tábořících karavan. Zde odpočívaly, prvé než pustily se k ústí Zambezi. V té

příčině opevnili otročníci horu, aby uchránili v čas potřeby sebe i otroky před útoky loupežníků; stávalo se zajisté nezřídka, že zajatcové bývali násilím osvobozováni od těch, kteří je před tím zašantročili — aby byli na novo prodáni.

Takový byl původ pevnůstky, jež tou dobou byla na polo zřícena v rumy. Jednotliví cestovatelé i celé karavany vyhledali si nové, bezpečnější dráhy a nestavovali se více na březích jezera. Skorzef osamotněl, oponové štíty pevnostní se rozdrobily a zbývala jen předprseň valová, do oblouku zahnutá, kteráž zakřivením čelila na jih, vydutými zády k severu byla obrácena.

Za hlavním valem, druhdy oponami a boky sesíleným, nalezala se dosud klenutá valová chodba, opatřená střílnami; nad ní pak zvedala se prostorná věž hradební, jakási hláska, sroubená z dřevěných trámců. Věž tu byl Everest užil za bod trigonometrický.

Byť byla pevnůstka pouhou zříceninou, poskytovala přece ještě Evropanům vzácného úkrytu. Opatřeni jsouce výbornými zbraněmi na rychlou palbu, mohou vzdorovati celé armadě Makololů, pokud vydrží zásoby střeliva a — potravy. Snad že budou s to i výkony trigonometrické dokončiti. Krabice se střelivem uschovány byly ve voze, na němž i parník se převážel, a my víme, že týž nacházel se v bezpečném úkrytu.

Ovšemť pak potraviny!

Zde naskytaly se podstatné obtíže a vážné obavy. Povozy se zásobami padly za kořist drancujícímu nepříteli a v pevnůstce zbývalo jen skrovné množství, ježto mohlo na nejvýš po dva dny osmnácte lidí vyživiti. Tak shledali věci Everest a Strux po zevrubném inventáři. Hvězdářové sestou-

pili se v klenutou chodbu valovou, aby se uradili s křovákem o dotyčných opatřeních.

„Připouštíte si, pánové, jalové starosti," pravil křovák. „Pravíte, že máme pouze na dva dny potravu? Ale kdo nás nutí, abychom zde zůstali dva dny? Nemůžeme opustiti pevnůstku zítra, nýbrž dnes ještě? Kdo že nám v tom brání? Snad Makololové? Ti nepoběhnou za námi do vody a s vaším parníkem dovedu vás v několika hodinách na severní břeh jezera!"

K návrhu tomuto mlčeli učenci, pohlížejíce pátravě jeden na druhého. Zdá se, jakoby jim tato myšlénka — tak přirozená — nebyla ani napadla.

Nenapadla jim skutečně! Nemohla ani na mysli tanouti neohroženým, kteří až do konce památné výpravy měli se osvědčiti hrdinami vědy.

„Sir John Murray ujal se první slova:

„Ale, můj bodrý Mokume, operace naše nejsou dosud ukončeny."

„Jaké pak operace?"

„Měření meridiánu!"

„Myslíte, že Makololové budou dbáti vašeho meridiánu?"

„Ať si nedbají, ale my se musíme o něj starati a neupustíme od našeho podniknutí, pokud je neukončíme. Není to také váš náhled, drazí soudruhové?"

„Souhlasíme úplně," přisvědčoval Everest jmenem všech.

„Neupustíme od měření poledníku! Dokud jediný z nás bude na živu, dokud bude s to, dalekohledem pozírati: bude triangulace nepřetržitě pokračovati! Naskytne-li se toho třeba, budeme pozorování svá činiti s puškou v jedné, s nástrojem v druhé ruce, avšak my vytrváme až do posledního vzdechnutí!"

„Sláva Anglii! Sláva Rusii!“

Tak provolávali nadšení učencové, kteří vedli sobě vědu výše vlastních životů.

Křovák pohlížel chvíli na své společníky a slova nepromluvil. Byl jim porozuměl.

Věc byla vyjednána. Výkony zeměděl ické budou ukončeny, byť dálo se cokoliv. Zda poštěstí se hvězdářům překonati místní obtíže, volbu stanice, překážky jezera a j.?

Strux měl to sobě uloženo, aby vhodného návodu k dokončení prací vyhledal. „Pánové,“ vyjádřil se ruský hvězdář, „operace bude obtížná, ale nikoliv nemožná; budeť vyžadovati trpělivosti a horlivosti. Oč vlastně jde? Spojiti spůsobem geodetickým temeno Skorzefu se stanicí severně za jezerem položenou? Nuže, taková stanice jest, a zvolil jsem již jedno skalisko na dalekém obzoru, ježto může nám býti záměrou. Zvedá se severozápadně od jezera, pročež strana tohoto trojúhelníku bude protínati jezero Ngami.“

„Dobrá,“ přerušil ho plukovník, „jest-li bod trigonometrický vůbec na snadě, v čem pak vězí obtíže?“

„V přílišné vzdálenosti Skorzefu od skaliska.“

„Jaká je ta vzdálenost?“ tázal se Everest.

„Nejméně sto dvacet mil!“

„Naše dalekohledy tam proniknou.“

„Leč na skalisku nutno rozžehnouti signal.“

„Rozžehne se.“

„Bude potřeba tam signal dopraviti.“

„Dopraví se tam.“

„A zatím se brániti Makololům!“ doložil křovák.

„Budeme se brániti.“

„Pánové,“ pravil Mokum, „jsem vám k službám a vykonám vše, co mně poručíte!“

„Těmito slovy oddaného lovce ukončila se

památná rozmluva, na níž visel osud další triangulace. Učenci, odhodláni v případu potřeby životy nasaditi, vyšli z klenuté chodby, aby pozorovali krajinu severně za jezerem.

Matyáš Strux naznačil jim vyhledané skalisko. Byla to homolovitá hora Volkvirie, pro přílišnou vzdálenost skoro nezřetelná. Zvedala se v značné výšce nad obzor a přes velkou vzdálenost mohlo světlo elektrické, na ní rozžhaté, pozorováno býti na zorném prostoru dalekohledu. Obtíž spočívala pouze v přenešení lampy na temeno Volkvirie. Bylo nutno vykonati v neznámé zemi cestu přes sto mil dlouhou.

Emery a Zorn nabídli se dobrovolně k tomuto podniknutí a byli přijati. Křovák kormidelník propůjčil se k doprovázení jich a konány hned přípravy na cestu. Užijou snad parní lodě?

Nikoliv. Tu ponechají ku potřebě svých soudruhů, kteří budou snad nuceni náhle Skorzef opustiti. K přeplavení jezera dostačí jednoduchý člunek z kůry březové, lehýnký i trvanlivý. Mokum a krajan jeho sestoupili ku břehu jezera, kdež rostlo několik bříz, a zhotovili v krátké době způsobilé náčiní plavecké.

V osm hodin večer naloženy byly do člunu nástroje, zbraně, elektrický přístroj a něco potravin. Bylo ujednáno, že astronomové shledají se opět na jižním břehu jezera u skalnaté zátočiny, kterouž oba křováci dobře znali.

Jakmile zaleskne se elektrické světlo na vrcholi Volkvirie a bude úhloměrecky stanoveno, zapálí také Everest ohnivé znamení na temeni Skorzefu, aby stanovisko tohoto mohlo býti na vzájem vyšetřeno vyslanými mladíky.

Rozloučivše se srdečně, sestoupili mladí hvězdářové ke člunu. Zde čekali na ně jeden lodník

ruský, jeden anglický a křovák kormidelník. Hluboká tma zahalovala krajinu černým svým závojem a křehký člun vnořil se nepozorován do temných vln jezera.

Částka dvacátá.

Osm dní na temeně Skorzefu.

Srdce svíralo se pozůstalým astronomům, když viděli mladé přátele odcházeti. Jaké to trampoty, jaká nebezpečí očekávají neohrožené mládce uprostřed neznámé krajiny! Křovák snažil se upokojiti hvězdáře, vychvaluje obratnost a zmužilost svého krajana. Možná, že Makololové, Skorzefem až příliš zaměstnaní, nepotloukají se ani za jezerem a Mokum shledával celkem postavení obležených býti mnohem považlivějším než vzdalujících se mladíků.

Křovák a lodníci bděli střídavě po celou noc, ale „ti plazové“ — tak pokřtil lovec tuzemce — neodvažovali se na stráně Skorzefu. Snad čekali ještě posilu, aby mohli ztéci horu se všech stran najednou. Důmněnka táž osvědčila se býti pravou; když rozbřesknul se nový den, znamenal Everest patrný přírůstek v řadách Mokololů. Ležení jejich obemykalo celou půdici Skorzefu a činilo veliký útěk po planině nemožným. Učenci zabývali se ukončením předcházejícího trojúhelníka. Výkon záležel v zaměření obou posledních stanic dráhy anglické pomocí obou hledisek úhloměru. Palandr zanesl číselný výsledek měření a hvězdářové jali se v následujících nocech vyšetřovati výšky četných hvězd, aby se mohla vypočísti šířka Skorzefu.

Naskytovala se důležitá otázka: jak dlouho musí nejméně trvati cesta k hoře Volkvirii?

Křovák páčil dobu pěti dnů za nevyhnutelnou, nenaskytnou-li se žádné překážky. Byla tedy přijata lhůta šesti dnů nejdéle a na základě toho upravilo se rozdělování potravy.

Zásoba potravin byla skrovnička. Muselo se přenechati z ní něco družině Zornově, dokud by se honbou sama nezásobila. Zbývající potrava stačila ještě na dva dny. Záležela v několika librách sucharů, nakládaného masa a pemikanu. Plukovník Everest rozhodnul za souhlasu ostatních, že sluší uskrovniti denní podíl každého na jednu třetinu. Tím spůsobem mohli čekati po šest dnů na umluvené znamení. Posádka, záležející z třinácti mužův, bude tím ovšem citelně zkrácena ve výživě, ale tací mužové byli povznešeni nad podobným utrpením.

„Ostatně, není nám bráněno loviti," mínil sir John. Křovák svěsil hlavu s nedůvěřivou tváří. Zdálo se mu býti nemožno, aby na osamělém, holém kopci bytovala nějaká zvěř. Pro všecko vypravili se sir John Murray a křovák k ohledání Skorzefu.

Makololové zatím nezdáli se míti na pospěch. Snad měli v úmyslu posádku vyhladověti! Obavy křovákovy osvědčily se po několika hodinách marného slídění po zvěři. S této strany nekynula žádná pomoc pro výživu družiny!

„Budem tedy rybařiti," prál sir John, pohlížeje s důvěrou na velikolepou hladinu vodní.

„Rybařiti bez šňůry a bez udice," prohodil křovák. „Takové rybaření je asi tak výnosné jako čižba bez čihadla a beze sítě. Než nezoufejme. Vaše Jasnost má v dobré paměti, že náhoda přispěla nám až dosud mnohokráte."

„Máte pravdu, křováče! Není lepšího činitele

v životě lidském. Náhoda svedla nás opět s Rusy a dovede nás ku konečnému cíli!"

„A nakrmí nás?" . . . . tázal se křovák.

„Ovšem že, a tím vykoná jen svou povinnost."

Slova Jeho Jasnosti byla velmi sebevědomá, ale křovák pravil sám u sebe, že náhoda je služkou, kteréž vlastní panstvo musí časem přisluhovati a umínil si, že bude i on tak činiti.

Dne 25. února nezměnilo se ničeho v postavení obležených. Makololové zůstávali pořád ještě ve svém ležení. Časem některý pohlavár, po bohatých kožešinách znatelný, odvážil se přes pokraj stráně, aby proskoumal schůdné cesty k vrcholi vedoucí. Ale koule Evropanů zahnaly odvážlivce pokaždé zpět.

Dne 26. února odvážilo se asi padesát lupičů k útoku se tří stran. Posádka vytrhla ze zřícenin a rozestavila se za předprsní valovou. Rychlá střelba Evropanů zahnala brzo útočníky; pět nebo šest loupežníků bylo zabito, něco raněných válelo se v krvi po stráni. Než přes vítězný výsledek obranců šlo na jevo, že přesilou několika set museli by Makololové horu ztéci, kdyby hnali současně se všech stran útokem.

Sir John uzavřel tudíž chrániti průčelí pevnůstky mitrajézou. Byla to v pravdě výtečná zbraň a způsobilá brániti celý prostor, kde stával druhdy předval a baštový štít oponní. Těžkopádný stroj přenešen byl zručnými lodníky ještě téhož dne na vysočinu pevnostní a byl umístěn u paty předprsně. Pětadvacet hlavní dělových, vějířovitě rozložených, mohlo chrliti zkázonosný oheň po celém průčelí pevnostním. Tuzemci měli záhy seznati smrtící mašinu tuto, kterou dvacet let později zavedli vzdělaní národové mezi střelivo válečné.

Po čas nucené nečinnosti na vrcholi Skorzefu

zabývali se astronomové počítáním výšky hvězd. Podlé četných nálezů viděla se býti šířka Skorzefu rovna 19° 37′ 18″ 265; byla to hodnota až na tisícinu sekundy čili na jeden metr přibližně správná.

Seznali z toho, že jsou již jen na půl stupně od severního konce meridiánu vzdáleni a trojúhelník, jehož vrchol snažili se na temeno Volkvirie přeložiti, ukončí celou síť trigonometrickou.

V noci z 26. na 27. února neopakovaly se útoky Makololů. Den 27. zdál se býti posádce nekonečně dlouhý. Bylo-li štěstí mladým astronomům příznivo, mohli dnešním dnem doraziti na horu Volkvirii. V následující na to noci bylo nutno pozorovati obzor co nejbedlivěji, poněvadž mohlo se objeviti znamení světelné.

Téhož dne honil se sir John marně po stráních hory, aby ledabylou zvěř ulovil. Ctihodný Angličan byl nadán jadrným žaludkem a trpěl nemálo hladem. Soudruhové jeho snáze půst snášeli; buď že nebyl žaludek jejich tak zpurný, nebo že za příkladem Mikuláše Palandra mohli nahraditi roštěnou pečeni jednou neb dvěma rovnicema druhého stupně. Křovák a lodníci trpěli rovněž hlad jako sir John a ke všemu tomu docházela zásoba potravy docela.

Po celou noc ze 27. na 28. dála se bedlivá pozorování obzoru, leč nadarmo; zorný prostor dalekohledu zůstal zatemnělý.

Dne 28. požila posádka poslední zbytek potravy, ale naděje hrdinné učence neopustila. Byli odhodláni neopouštěti stanici, pokud práci nedokončí, byť měli se naposled travou krmiti. Ani v noci mezi 28. únorem a 1. březnem nedodělali se učenci konečných úspěchů.

Na prvního března neměli již co jíst; předcházejícím uskrovněním v jídle nepřicházel jim téhož dne půst valně krušným, ale na zejtří, nepo-

může-li Prozřetelnost, bude jim zakoušeti muka strašlivá.

Mokum a sir John Murray, hladem týráni, bloudili s vytřeštěným zrakem po Skorzefu. Krutý hlad rozdíral jim vnitřnosti.

„Kéž bychom měli žaludky dobytka," myslil si ubohý sir John, „jak bychom si pochutnávali na pastvě! . . . . A žádná zvěř, žádný ptáček!"

Oba lovci byli tak nevýslovně zemdleni, že byla jim chůze obtížná; pročež ulehli společně na trávník poblíže malého pahrbku, pět nebo šest stop vysokého.

Brzo přemohla je ospalost a zastřela jich vědomí ztrnulým spánkem.

Týž nicotný stav duševního ochrnutí trval asi hodinu, když probudilo sira Johna jakési nepříjemné šimrání a svědění. Ošíval se nevrle a hleděl opět usnouti, než protivné šimrání trvalo dále až otevřel netrpělivě oči.

Roje nesčíslných bílých mravenců hemžily se mu po šatech; obličej i ruce byly jimi posety. Vzpřímil se kvapně jakoby vzpružinou vymrštěn a probudil pohybem tímto i křováka. Mokum byl rovněž obsypán mravenci, leč k nemalému ustrnutí Angličanově nestřásal je se šatů, nýbrž sbíral je do hrsti a hltavě pojídal.

„Ah, fuj! Mokume!" ošklíbal se sir John.

„Jezte! Jezte také!" pobízel Mokum, nepřestávaje žvýkati. „Je to rýže křováků!"

Tuzemci nazývají takto skutečně bílé mravence a mísíce je s klovatinou citlivek, požívají s chutí týž hmyz. Na Skorzefu ovšem citlivky nerostly a „rýže" musela se jísti „na sypko".

Sir John nenechal se dlouho pobízeti a přes ošklivení své okusil mravence. Shledal, že mají

nakyslou, příjemnou chuť a utišil jimi ponenáhlu bolesti žaludka.

Mokum nezapomněl na společníky v neštěstí. Běžel do pevnůstky a přivedl k mraveništi celou posádku. Lodníci nezdráhali se pranic, nýbrž polykali dychtivě podivnou krmi. Strux, Everest a Palandr váhali zpočátku, ale příklad sira Johna je překonal. Ubozí učenci, hladem polomrtví, přičinili se podobně, aby žaludek ošidili. Neočekávaná příhoda opatřila jim pokrm mnohem soudržnější.

Mokum rozpíchal rukověť své sekery po jedné straně mraveniště, aby nachytal hmyz do zásoby. Po několika ranách ozvalo se ze vnitřku mraveniště jakési temné mručení, které zdvojnásobilo se po nových ranách. Mokum nic neříkal, ale usmívaje se, mnul si vesele ruce.

Za chvíli sekal zas horlivě do kopečku a učinil do něho otvor na stopu široký, když tu objevilo se z díry podivuhodné zvíře čtyrnohé. Mělo čenich velmi prodloužený, ústa malá, jazyk dlouhý; zuby scházely mu naprosto. Zvíře mělo srst dlouhou, hnědou, na hrdle a na prsou černou; bílý pruh vystupoval šikmo ku hřbetu. Ocas mělo dlouhý, huňatý a nohy opatřeny byly dlouhými drápy.

Mokum zabil zvíře jedinou ranou přes tlamu.

„Ejhle, pánové, naše roštěná pečeně!“ pravil křovák. „Opozdila se poněkud, ale proto nebude méně chutnější! Rychle oheň a nějaký nabiják z pušky za rožeň!“

Byl to *mravenčík*, ssavec z řádu *chudozubých*. Vytkytuje se dosti hojně v jižní Africe a jest nejhorším nepřítelem mravenců a všekazů čili termitů, jimž stavby dlouhými drápy rozhrabává. Nemůže-li v dlouhé podzemní chodby vniknouti, loví hmyz dlouhým lepkavým jazykem.

Pečeně na rožni byla brzo hotova. Možná, že

nebyla úplně propečená, ale vyhladovělí nechtěli déle čekati! Maso bylo křehké, šťavnaté, třebas že trochu mravenčí kyselinou prosáklé.

Polovička vítaného lupu byla snědena najednou; a jaká to hostina, jak posilnila na novo zmužilost a důvěru statečných Evropanů!

Však bylo nanejvýš potřeba, aby v srdcí jejich naděje se zakořenila, neboť ani v následující noci neobjevilo se želané světlo na chmurném skalisku Volkvirie.

Částka jedenaadvacátá.

Budiž světlo!

Malý hlouček byl se již před devíti dny vypravil na cestu. Jaké nehody zdržovaly jej od cíle? Nebyli odvážlivci navždy ztraceni? Snadno pochopíme naděje, starosti a obavy učenců na Skorzefu bavících. Vyslaní mladíci byli mužové činní, zmužilí, vědeckým zápalem nadšení. Věděli předobře, že na jejich přítomnosti na temeně Volkvirie visí konečný zdar velikého podniknutí, a zdržování nemohlo se jim klásti za vinu.

Šest dní stačilo úplně k vykonání cesty a pakliže ani po devíti dnech nezaplál oheň s návrší Volkvirie, tož byli snad obětovní mladíci mrtvi nebo kočujícími kmeny zajmuti.

Takové myšlenky tanuly na mysli Everestovi a jeho soudruhům. S jakou bedlivostí, nýbrž zimniční rozechvěností pozírali náčelníci výpravy skrze dalekohled! Týž zorný prostor hlediska zahrnoval všecku jich naději — celý život! Nikdy, nikdy tolik netrpěli jako dne 3. března, když ovládáni jedinou myšlenkou bloudili v němém zadumání po stráních Skorzefu!

Noc nadešla. Noc bezlunná, tichá a tmavá. Hodila se výborně k pozorováním optickým. Avšak vrchol Volkvirie zůstal ve tmách pohřížen. Až do prvních červánků ranních pozorovali střídavě Everest a Strux tmavý obzor s vytrvalostí obdivuhodnou, leč nadarmo!

Se strany Makololů prozatím nebylo se čeho báti. Podlé všeho chtěli obležené vyhladověti a nebylo lze pochybovati, že se jim to podaří. Již předcházejícího dne stráveny byly poslední zbytky mravenčíka a dnem 4. března zavítal na Skorzef na novo zlý host — hlad!

Nešťastní Evropané, aby jej poněkud zapudili, žvýkali prudké hlízy rostlin *mečíkovitých* z podřadí *kosatcovitých*, pučících spoře na úpatí Skorzefu poblíže jezera.

„Když Arago a Biot," pravil téhož dne plukovník ku shromážděným soudruhům, „měřili poledník mezi Dunkerky a Ivizou*), nalezali se v podobné tísni jako my. Šlo o to, spojiti ostrov s pobřežím Španělska pomocí trojúhelníku, jehož strany byly přes 120 mil dlouhé. Hvězdář Rodriguez odebral se na skalisko jednoho kopce ostrovního, aby zapálil tam umluvené znamení ohnivé, co zatím učenci francouzští trávili život pod stanem uprostřed pouště Palmaské.**) Po šedesáte nocí vyhlíželi Arrago i Biot vytoužený signal a konečně, pozbyvše zmužilosti, zoufali nad svým podniknutím, chtějíce se vzdáti dalšího pozorování. Avšak v jedenašedesáté noci objevil se na obzoru zářící bod, nehybný a hvězdám šesté velikosti podobný — signal to Rodriguezův! Nuže, pánové,

*) Iviza čili Ibiza (starý Eburus), jeden z ostrovu Balearských.

**) Las Palmas na ostrově Majorce. Poz. překl.

co dovedli učenci francouzští, toho bohda dokážou i hvězdářové angličtí a ruští!

Jednohlasné „výborně!“ bylo odpovědí rozjařených učenců. Mohli ovšem namítnouti, že Biot i Arrago byli potravou hojně zásobeni na rovinách las Palmaských!

Téhož dne pozorovati bylo nápadný ruch v táboře Makololů. Přebíhovali semotam a pohyby jejich křováka nemálo znepokojovaly. Hodlali snad tuzemci obnoviti v noci útok, nebo chystali se opustiti ležení, aby dostali se obleženým v zad se strany jezera?

Křovák upozornil Everesta na panující v táboře činnost a bylo všeobecně uzavřeno, bdíti v této noci s obzvláštní ostražitostí a veškeré zbraně chovati pohotově.

Mimo to vidělo se Everestovi, na všecky případy pomýšlejícímu, učiniti opatření, aby posádka mohla v případu potřeby Skorzef okamžitě opustiti. Jeden z lodníků — strojník — obdržel rozkaz pod kotlem parníku zatopiti a udržovati stále vysoké napnutí páry. Avšak musel vyčkati až po západ slunce, aby pozornost oblehatelů nebyla v tu stranu obrácena.

Večerní hostina záležela z bílých mravenců a několika hlízovitých kořenů. Hubená to strava pro lidi, jimž nastával zoufalý boj!

Okolo šesté hodiny večer snesla se nad krajinou noc s onou rychlostí, která je význačnou pro pásma meziobratníková. Strojník odebral se na šalupu, aby vykonal rozkaz Everestův. Rozumí se, že plukovník hodlal opustiti stanici pozorovací toliko v čase nejnaléhavější potřeby, když by nebylo lze více se udržeti.

Ostatní lodníci byli rozestaveni u zdi zpukřelé předprsně valové a bylo jim přikázáno, aby brá-

nili průlomy její za každou cenu. Dělové hlavně mitrajézy, hojným počtem nábojů opatřené, čouhaly skrze otvory střílen.

Plukovník a Strux odebrali se z večera do hradební věže a pozorovali střídavě zorný prostor dalekohledu. Obzor byl temný, ačkoliv plála nejkrásnější shvězdění na jižní polokouli oblohy.

Křovák usadil se na úlomek skály, napnutě naslouchaje, aby mu neušel ani nejjemnější šustot na planině. Nepatrné, roztroušené zvuky stávaly se vždy zřetelnějšími. Mokum se byl v důmněnkách svých nemýlil: Makololové chystali se udeřiti na všech stranách útokem.

Až do desíti hodin nebylo znáti, že by se oblehatelé pohybovali ku předu; ohně jejich byly úplně vyhaslé. Náhle spozoroval křovák tmavé stíny plížiti se po úbočí kopce. Nové a nové stíny vynořovaly se z temnoty noční, oblehatelé nebyli ani na sto kroků od vysočiny pevnostní vzdáleni.

„Vzhůru! vzhůru!“ volal Mokum.

Nečetná posádka vyhrnula se ihned k jižnímu průčelí a započala vydatnou palbu. Makololové odpověděli pouze válečným pokřikem a přes nepřetržitou střelbu stoupali vždy výše. Při blikavém světle jednotlivých výstřelů mohli obležení zahlédnouti nepřehledné davy nepřátel, hemžících se po celé stráni. Vůči této přesile viděl se býti trvalý úspěch marným. V houkání ručnic mísilo se vytí a vřískání tuzemců, připomínající ryk dravé zvěře. Ani jediná koule nechybila se cíle, protože střely metány byly do prostřed hustého davu. Makololové káceli se v chumáčích, strhujíce pádem svézadáky až na pokraj stráně. Avšak útočníci nedbali toho a neustávali stoupati, nemaříce ani času střílením. Chtěli patrně za každou cenu vysočiny dobyti. Plukovník Everest bojoval v čele družiny. Také Palandr, jaktěživ

poprvé ručnicí ozbrojený, střílel seč byl. Sir John brzo na tom, brzo na onom skalisku podepřený, zde kleče, onde ležmo konal pravé divy; puška jeho rychlou střelbou byla celá rozpálená. Křovák zachoval svou chladnou mysl; byl opět trpělivý, zmužilý myslivec, sám sebou jistý, jak známe ho průběhem celého vypravování.

Proti hroznému přívalu útočníků nepomohly na dlouho ani statečnost a jistota střelby, ani výtečnost zbraní. Za jednoho mrtvého nastoupilo dvacet jiných a s druhé strany stálo pouze dvanáct Evropanův!

Nejen po jižním svahu Skorzefu, alebrž také po stranách pobočných hnala se zběsilá záplava. Mrtvoly jedněch sloužily za stupně druhým. Někteří zacloňovali se mrtvolami padlých a stoupali za hrozným tímto štítem vzhůru. Vše to v blikavých zážehách palby vidělo se býti strašlivým a děsným. Bylo patrno, že od těchto běsů nelze nadíti se žádného shovění!

O půl jedenácté dostali se někteří tuzemci až na vysočinu Skorzefu. Obležení nemohli bojovati muž proti muži, jakmile zbraně jim neprospívaly. Bylo tudíž nutno uchýliti se za předprseň valovou. Skrovný hlouček byl na štěstí posavade neporušen, ješto Makololové dosud ani nevystřelili.

„Zpátky v ústup!“ hřímal plukovník hlasem mocným, prorážejícím vřavu válečnou.

Obležení, vypálivše naposledy, ustoupili za zdě pevnůstky. Strašlivý ryk provázel toto ustupování. Zároveň vyřítila se hejna tuzemců před ústřední průlom, hotovíce se ku stečení hradby.

Avšak náhle zahřímal povětřím strašlivý lomoz, podobající se rachotu hromových výbuchů elektrických, jemuž nebylo ani konce. Byla to mitrajéza, jejímiž ohnivými ústy sir John hovořil.

Pět a dvacet jícnův její, vějířovitě rozložených, deštilo olověné kusy v oblouku jednoho sta stop na prostranství vysočiny, kteroužto byli tuzemci právě obsypaly. Střely samohybným ústrojím hnané padaly jako krupobití v husté řady útočníků, a chrlily záhubu tak hrozným pustošením, že v málo okamžicích bylo celé prostranství jako vymeteno.

„Dobře švitoří, panenka!“ pravil chladně křovák, přistoupiv k siru Johnovi. „Až vás bude od hraní ruka boleti . . . . .“

Leč mitrajéza právě umlkla. Makololové hledali v útěku spásu před lijákem kartáčů; opustili vysočinu mrtvolami posetou a seřadili se po stranách pevnůstky.

Co činili v okamžení oddechu Everest a Strux? Odebrali se na své stanovisko do hradební věže a pozorovali průzorem kruhu opakovacího tmavé skalisko Volkvirie. Ani nebezpečenství ani ryk válečný je nerozčilovaly. S klidným srdcem, jasným zrakem a s podivuhodnou chladnokrevností střídali se před hlediskem. Pozírali a pozorovali skrze dalekohled s takovou bedlivostí, jakoby pod střechou hvězdárny. Když pak po krátké přestávce rozléhalo se povětřím znovu skučení a vytí Makololův, pokračování boje oznamující, zůstávali učenci po jednom u drahocenného nástroje. Půtka skutečně na novo propukla. Ani mitrajéza více nestačila k zapuzení divochů, kteří tlačili se přede všemi průlomy a průstřely najednou. Obležení hájili otvory tyto krok za krokem přes půl hodiny, když tu v jedenáct hodin uprostřed nejlitější chumelenice objevil se Matyáš Strux s okem zářícím. Šípka, klobouk jeho protknuvší, třepetala se mu ještě nad hlavou.

„Signal! signal!“ volal na plukovníka.

„Cože?“ vyhrknul Everest, ustana pušku nabíjeti.

„Nu ovšem! signal!“

„Viděl jste jej?“

„Viděl!“

„Sláva!“ zajásal Everest, vypáliv naposledy svou pušku a pádil s Rusem do věže.

Zde schýlil se před nástrojem na koleno a potlačiv mocné bušení srdce, pozíral dalekohledem. Ó, jak v okamžiku tom soustředily se život a celá bytost jeho v jediný nadšený pohled! Ba ovšem. Znamení světelné zachvívalo se v křížových vláknech sítky! Ano! světlo elektrické plálo na temeni Volkvirie a vrchol posledního trojúhelníku konečně jest vymezen.

Byla to podivuhodná podívaná, jak oba učenci uprostřed zmatku bitvy pracovali.

Tuzemci zatím přesilou dobyli předprseň. Sir John a křovák v čele zástupu hájili půdu krok za krokem. Šarvátka proměnila se v krvavé zápolení muže proti muži. Na střelbu Evropanů odpovídaly šípy divochů, rány tomahavků a kopí odrážely se ranami seker. Avšak Everest a Strux střídali se u nástroje bez ustání! Pokojně otáčeli obručí s dalekohledem, posouvali kruh postupmo do různých poloh a ze všech jednotlivých čtení brali střední číslo, aby chybu v pozorování co možná zmenšili.*)

*) Návod týž slove *opakování* čili *repetice*, od čehož i název *kruhu opakovacího* pochodí. Methoda repetičná byla zavedena Francouzem *Bourdonem* a měla sloužiti k tomu, aby učinila neškodnými omyly v rozdělení kruhovém. V novější době ukázal *Ressel*, že rozdělení kruhu lze mikroskopicky skoumati a že chyby nahodilé i pravidelné co nejzevrubněji stanoviti se dají. V té příčině upuštěno od přesložitých kruhů opakovacích a nabyly opět vrch kruhy pevné. Poz. př.

Netečný Mikuláš Palandr zaznamenával do zápisků výsledky všech pozorování! Několikráte zavadil jim šíp o hlavu a zlomil se na protější stěně. Oni stále pozorovali, načež přehlíželi pomocí drobnohledu číselné udaje drobnoměru a jeden potvrzoval i opravoval nálezy druhého.

„Ještě jedno pozorování," pravil Strux, nechaje otáčeti dalekohledy na stupňovaném okraji.

Konečně veliký kámen, některým tuzemcem mrštěný, vyrazil zápisky z rukou Palandrových a povaliv kruh opakovací, přerazil jej docela.

Avšak pozorování byla ukončená! Směr signálu byl vypočítán s přibližnou jistotou jedné tisíciny sekundy!

Nyní bylo nutno prchnouti, zachrániti výsledky slavných a velikolepých prací. Divochové vnikali již do klenuté chodby valové a mohli každou chvíli vraziti do věže. Everest i Strux chopili své zbraně, Palandr sesbíral drahocenné zápisky a všichni tři prchnuli průlomem ve zdi. Dole očekávali je společníci; byli zde všickni, někteří jen lehce poraněni.

V tom okamžení, kdy jali se po severní stráni Skorzefu sestupovati, vzpomněl si Strux na důležitou věc.

„A *naše* znamení?" volal na plukovníka.

Je pravda, slušelo odpovědíti na signal mladých učenců podobným znamením. Zorn a Emery museli se své strany také změřiti směr Skorzefu, aby práce geodetické došly svého ukončení. Zajisté, že již čekali s netrpělivostí, brzo-li světlo se objeví.

„Vzmužme se ještě jedenkráte!" velel plukovník.

Mezitím co společníci jeho s nadlidským úsilím a zoufalou odvahou odráželi šiky Makololů,

vstoupil Everest do věže, ze suchých dřev sroubené. Jediná jiskra musela ji rozžehnouti jako troud.

Plukovník zapálil ji pomocí prskavky. Dříví hned chytilo a Everest pádil ke svým soudruhům.

Několik minut na to ustupovali zase Evropané v dešti šípů, pošinujíce před sebou mitrajézu, jíž nehodlali nepřátelům zanechati. Odrazivše pomocí kartáčnice Makololy ještě jedenkráte, dostihnuli šťastně šalupy. Strojník udržoval kotel parní ve vysokém napnutí, pročež mohlo se okamžitě odplouti. Lodní lano bylo navinuto, vrtule šroubová počala se točiti a parník „Králová i Car“ rozhrnoval kylem svým rychle temné vlny jezera.

Loď byla brzo tak daleko, že lzelo viděti temeno Skorzefu. Hradební vížka byla v plamenech a svítila jako mohutný maják.

Nekonečné „sláva“ Angličanův i Rusův pozdravovalo obrovskou pochodeň.

Emery a Zorn nemohli si stěžovati! Ukázali hvězdu a odpovědělo se jim září slunečnou!

Částka dvaadvacátá.

Jak Mikuláš Palandr se dopálil.

Probouzejícím se jitrem zakotvil parník u severního břehu jezera. Zde nebylo ani památky po tuzemcích. Sir John Murray a křovák vyšli do okolí na honbu. Krajina byla opuštěna, ale všelikou zvěří bohata. V bujné trávě pásla se stáda rychlonohých sajek a na březích jezera poletovala hejna divokých kachen i jiných ptáků vodních. Lovci navrátili se s hojnou kořistí a Evropané pochutnávali si brzo na šťavnaté zvěřině, jíž nemělo se jim nikdy více nedostávati.

Tři dni na to, dne 8. března, ohlašovaly střelné

rány návrat vyslané družiny. Emery, Zorn, oba lodníci i křovák přišli nazpět úplně zdrávi. Přinášeli svůj theodolit zcela neporušený, jediný to nyní úhloměr komise angloruské.

Nelze vylíčiti upřímnou radost, s jakou byli uvítáni mladí učenci a jejich průvodcové. Všichni jim přáli štěstí s nelíčenou srdečností.

Popisovali krátkými slovy svou cestu. Co se týče jich opozdění, vyprávěl Emery, že v rozsáhlých hvozdech vysočiny horské po dva dny bloudili. Jelikož magnetická jehla byla jim jediným, nedostatečným vodítkem, byli by snad hory Volkvirie nikdy nedostihli, avšak obezřelý, moudrý křovák konal jim platné služby svou bystrou radou a oddaností. Konečně došli až ku patě Volkvirie. Přístroj elektrický byl přenešen a postaven na temeno hory dne 4. března; v následující noci na to rozžehnuto bylo světlo a sesíleno mohutným zrcadlem poddutým.

Emery a Zorn se své strany spatřili snadně plápol na hoře Skorzefu. Vyšetřili směr její pomocí theodolitu a ukončili měření trojúhelníka, jehož vrchol opíral se o skalisko Volkvirie.

„Stanovil jste šířku Volkvirie?“ tázal se Everest Emeryho.

„Zevrubně, plukovníku, několikerým pozorováním hvězd.“

„Poloha skaliska podlé toho vidí se býti...?“

„Na 19° 37′ 35″ 337 s přibližnou určitostí tři set, sedm a třiceti tisícin jedné sekundy,“ odpověděl Emery.

„Nuže, pánové,“ ujal se opět slova plukovník, „naše úloha je, abych tak řekl, ukončena. Změřili jsme na meridiánu oblouk osmi stupňů pomocí tři a šedesáti trojúhelníků; po skončeném vypočítání výsledků naší práce seznáme zevrubně hod-

notu jednoho stupně, pročež i rovnomocninu jednoho métru na této části zeměkoule.

„Sláva! sláva!“ jásali Angličané i Rusové v společném nadšení.

„Nyní jest nám plaviti se po řece Zambezi až k indickému oceánu, není-liž pravda, pane Struxe?“

„Pravda, plukovníku!“ odpověděl hvězdář Pulkavský. „Avšak, spolehlivost prací našich sluší prvé podrobiti mathematické zkoušce. Navrhuji, abychom prodloužili síť trojúhelníků na sever až k místu, kde bychom mohli změřiti novou základnou bezprostředně na zemi. Číselná shoda mezi délkou této základné a mezi délkou počtem vyšetřenou naznačí nám teprvé naprostou cenu našich operací.“

Návrh Struxův byl přijat bez námitek. Čtyři lodníci byli k tomu nařízeni, aby dopravili parník napřed až k vodopádům Viktorie.

Závěrečná triangulace započala dne 6. března. Během dvaceti dnů neudálo se nic pozoruhodného. Avšak dne 27. března hrozila nenadálá příhoda zmařiti nenapravitelně ovoce celé výpravy. Mikuláši Palandrovi bylo souzeno, státi se hrdinou či vlastně obětí tohoto dobrodružství.

Víme, že roztržitý počtář dal se zavesti často ciframi daleko od svých soudruhů. V krajině ploché a holé nebylo to s nebezpečím, jinak mezi lesnatými pahrbky. Strux a křovák přimlouvali Palandrovi neustále, aby se měl na pozoru. Učenec sliboval jim býti ostražitým a divil se náramně přílišné opatrnosti úzkostlivých společníků. Hodný muž nepozoroval svou vlastní roztržitost!

Dne 27. března ubírala se družina skrze vysoké a husté křoví, prostírající se až k hranicím obzoru. V takových okolnostech slušelo více než

kdy jindy držeti se v jednotném houfci, nebo bývalo by zatěžko nalezti zbloudilého jednotlivce. Ale Mikuláš Palandr, nevida ničeho, netuše ničeho, s tužkou v jedné, zápisky v druhé ruce zašel kamsi stranou. Mokum a Strux domluvili se k večeru, že Palandra nikdo z nich už po více hodin ani nespatřil. Domyslíme si snadno, jaké obavy zmítaly Struxem i soudruhy, když ve čtyry hodiny večer Palandra pohřešovali. Příhoda s krokodily byla jim ještě v čerstvé paměti a pouze roztržitý počtář snad na ni byl zapomněl! Všeobecná úzkost opanovala zástup; další cesta musela býti přerušena, dokud by se Palandr nenalezl.

Volali ho do ochraptění. Nadarmo. Křovák a lodníci rozptýlili se na čtvrt míle do okolí, prohledávajíce houští, slídíce ve vysoké trávě a stříleje; vše nadarmo! Po Mikuláši Palandrovi jako by se zem slehla.

Dlužno říci, že Matyáš Strux byl nesmírně rozhněván na svého krajana. Podruhé již vyvedl Palandr takový kousek a kdyby byl plukovník Everest obmyslil Struxe nejhrubšími výčitkami, nebyl by mu mohl ničeho odpověditi. Nezbývalo než urobiti stany uprostřed lesa a pokračovati v hledání co nejbedlivěji, až by se nalezla stopa ztraceného.

Cestovatelé činili již přípravy k zbudování stanů na prostranné mýtině, když tu pojednou rozlehl se povětřím zvláštní skřek, nepodobný hlasu lidskému. Téměř současně objevil se Mikuláš Palandr. Běžel co mu nohy stačily. Měl hlavu nepokrytou, vlasy rozcuchané; byl polonahý, několik cárů jen viselo mu kolem kyčlí.

Nešťastník přikvapil bez dechu do kruhu svých přátel, jižto zahrnuli jej otázkami. Ubožák stál zde s očima vytřeštěnýma a s rozšířenýma zřítel-

nicema, nemoha promluviti; nozdry křečovitě zoužené zavíraly volný průchod dýchání, tak že toto dělo se jen násilným vzlykáním. Chtěl cosi pověděti, ale nemohl ze sebe vyraziti jediného slova.

Co se stalo? Proč byl Palandr tak zedraný a zubožený? Nikdo nemohl toho se domysliti. Konečně vydrala se mu z hrdla skoro nesrozumitelná slova:

„Zápisky! zápisky!“

Astronomové zachvěli se společným zděšením. Rozuměli mu! Zápisky, dvojité zápisky, na nichž zaznamenány byly číselné výsledky veškerých výkonů trigonometrických, zápisky ty byly pryč! Ztratil je Palandr či byly mu ukradeny? Vše jedno! Drahocenné zápisky byly ztraceny a celá ta práce měla znova započnouti!

Společníci Palandrovi, leknutím zkamenělí, pohlíželi na sebe v němém ustrnutí; jediný Matyáš Strux hněvem překypěl. Nemohl se přemoci. Pustil se do ubožáka, spílaje mu až běda. Hrozil jemu strašným hněvem vlády ruské; nezahyne-li prý pod ranami knutou, bude zajisté vyobcován do Sibiře!

Mikuláš Palandr ke všemu tomu ani nemukal; na všecko zatracování kýval jen hlavou a zdálo se, jakoby chtěl říci, že to všecko ještě nic není, že zasluhuje trestu mnohem krutějšího!

„Ukradli vám je?“ tázal se Everest.

„Tak nebo onak,“ sápal se Matyáš Strux, celý bez sebe. „Proč se nás bídník vzdaluje? Proč nezůstane při nás po tolikerých výstrahách....?“

„Ovšem,“ odpověděl sir John, „ale konečně sluší zvěděti, kam se zápisky poděly; zdaž je ztratil, či byly mu násilně uloupeny.“

„Ukradli vám je, pane Palandře?“ tázal se

sir John, nachýliv se k ubožáku, jenž mdlobou a únavením sklesnul do trávy. „Ukradli vám je?“

Mikuláš Palandr posvědčil.

„Vzali vám je tuzemci, Makololové?“

Palandr zavrtěl hlavou.

„Snad Evropané, běloši?“

„Nikoliv!“ zaškrtal Palandr zvukem dušeným.

„Kdo pak tedy? sípal rozlícený Matyáš Strux, vztáhna své zaťaté pěsti až k obličeji chuďasa.

„Ba ne!“ zalkal opět Palandr zlomeným hlasem.

„Ani běloši . . . . . ani tuzemci . . . alebrž — paviáni!“

Na mou věru, kdyby důsledky této příhody nebývaly tak smutné, byli by všichni propukli v hlasitý smích!

Mikuláš Palandr byl okraden — opicemi!

Křovák vyložil svým společníkům, že podobný případ často se udává. Za jeho paměti byli cestovatelé mnohokráte paviány okradeni. Jestiť to rod opic starého světa, velmi chytrých a úskočných. Jejich čenich jest prodloužený, tupý; na jeho konci nalezají se nosní dirky. Úhel lícní obnáší 30°, srst je dlouhá, po výtce šedá, ocas končí srstnatým chvostem. Paviáni jsou velmi hojni v lesích afrických; počtář byl jimi bezpochyby přepaden a bránil se udatně, jak o tom svědčil rozedraný oděv jeho. Než to ho nikterak neomlouvalo; neměl se ostatních vzdalovati a drahocenné zápisky nemusely se ztratiti. Netečností jeho byly výsledky tolika svízelů, útrap a nebezpečí na vždy zmařeny!

„Tolik je zřejmo,“ pravil plukovník, „že nestálo ani za to, měřiti poledník uvnitř Afriky, aby takovýto nejapný . . . .“

Nedomluvil. Nač ještě zahrnovati výčitkami nešťastníka, vlastním vědomím zdrceného; nad to neustával rozzuřený Strux hanobiti jej nejhoršími

nadávkami! Sluší vyznati, že všichni Evropané bez výjimky byli jako zničeni. Křovák samojediný zachoval obyčejnou chladnokrevnost.

„Pánové,“ promluvil Mokum, „pochopuji vaši zoufalost, avšak okamžiky jsou drahocenné. Paviáni uloupili p. Palandrovi zápisky. Dobrá, budeme je stíhati. Opové tito opatrují pečlivě uzmuté věci a poněvadž zápisky nejsou k snědku, nalezneme je, dopadneme-li zloděje!“

Návrh byl dobrý. Slova ta probudila zase jiskru naděje v srdcích učenců. Sám Mikuláš Palandr po vyslechnutí křováka obživnul. Sebral cáry své neladně roztřepené, přijal od jednoho lodníka vestu, od druhého klobouk a prohlásil, že je hotov doprovoditi své soudruhy na místo zločinu. Téhož večera ještě změnil Everest směr dráhy své podlé udání počtářova; družina odchýlila se poněkud na západ.

Následujícího dne ani v noci na to nenalezli stopu zlodějů. Konečně poznal křovák dle určitých šlépějí v kypré půdě, že tudy přeběhly opice. Palandr ujišťoval, že shluknul se naň celý tucet těchto zvířat.

Brzo byli jim lovci na stopě, pročež postupovali velmi opatrně. Opové tohoto druhu jsou velmi chytří i ostražití a křovák ujišťoval, že toliko přepadnutím lze nadíti se úspěchu.

Druhého dne přichvátal lodník ruský na zvědy vyslaný se zprávou, že na blízku spatřil jednoho paviána. Křovák poručil zastaviti a vydal se napřed v průvodu sira Johna a krajana křováka.

Brzo spatřili celé stádo opic, mezi stromovím laškujících. Lovci za silným kmenem ukryti pozorovali je s napnutou pozorností. Byli to skutečně paviáni; srst měli nazelenalou, uši a líce černé, silné čelistě a značně vyvinuté drápy. Paviáni

jsou pravými lupiči, zlodějové obilí i kukuřice a postrachem Bečuánů, jichž osady často napadají a pustoší.

Stádo lovci pozorované laškovalo bezstarostně, vřeštíc a štěkajíc podobně psům. Dosud žádný z opů lovce nezahlídnul.

Než, byl lupič Palandrův mezi tímto hejnem? Nebylo o tom pochybnosti, neboť křovák ukázal na jednoho samce, jehož tělo ověšeno a ovinuto bylo cáry z oděvu Palandrova.

Ó, jak osvěžila se mysl Johna Murraye novou nadějí! Nepochyboval, že chlapík týž je únosníkem zápisků. Bylo nyní úlohou zmocniti se ho za každou cenu, ač bylo nutno, jednati v příčině toho s největší opatrností.

Neprozřetelným hnutím zaplašili by celé stádo do vnitř lesa a pak bylo další úsilí marné.

„Zůstaňte zde," šeptal Mokum kormidelníkovi. „Já a Jeho Jasnost vyhledáme ostatní společníky a budeme hleděti, jak bychom hejno obklíčiti. Nespouštějte smečku z očí!"

Obklíčiti stádo paviánů bylo jediným prostředkem zmocniti se vinníka. Evropané rozstoupili se na dva hloučky. V jednom oddělení byli Strux, Emery, Zorn a tři lodníci. Družina tato měla vyhledati kormidelníka a rozstoupiti se kolem něho v polokruhu. Druhé oddělení, v němž byli Mokum, sir John, plukovník, Palandr a druzí tři lodníci, dalo se směrem na levo, hodlajíc obejíti opy a na ně útok učiniti.

Dle návodu křovákova dělo se postupování pomálu a s největší opatrností. Zbraně byly připraveny a pavián cáry ověšený naznačen byl za terč veškerých výstřelů.

Mikuláš Palandr, jehož zimničnou nedočkavost jen stíží krotili, kráčel vedle Mokuma. Křovák

hlídal ho, obávaje se, aby v přílišné horlivosti nějakou hloupost nevyvedl. Statečný muž skutečně nebyl sám sebe mocen, bylať to pro něj otázka života či smrti. Když byli asi půl hodiny v polokruhu kráčeli, uznal Mokum za dobré, schouliti se k zemi a plížiti se lezmo ve trávě. Společníci jeho na dvacet kroků od sebe vzdáleni, kradli se ku předu mlčky a opatrně. Ani slovíčko neuklouzlo jim ze rtů, ani větvička nezachrastila.

Hejno křepčících psohlavů bylo již viděti. Zvířata počínala něco číti a měla se na pozoru. Jeden pavián, vzrůstu neobyčejně silného, jevil nepochybné známky nepokoje. Mikuláš Palandr poznal v něm lupiče; avšak, op neměl zápisky u sebe, alespoň nebylo jich viděti.

„Nevyhlíží-li pak ten otrapa jako učiněný darebák?“ mumlal hněvivě učenec.

Veliký op stával se vždy bojácnějším a podobalo se, jakoby dával znamení ostatním. Několik samic s mláďaty na hřbetě sestoupilo se do kupy. Samci přebíhali semotam kolem nich. Lovci blížili se úkradkem ještě o něco dále. Každý z nich poznal již lupiče, a mohl s této vzdálenosti na jisto měřiti.

Náhle, bezděkým pohnutím ruky, spustila puška Palandrova.

„Proklatě!“ zaklel sir John, vypáliv svou pušku.

Deset výstřelů následovalo. Tři opice padly se stromů zabity. Ostatní přehouply svižnými skoky přes hlavy lovců.

Jeden pouze pavián neprchal, zloděj Palandrův. Vyšplhal se střelhbitě na kmen sykomory, soukal se po větvích její jako provazolezec a zmizel v hustém loubí koruny.

„Tam zajisté má uschované zápisky!“ zvolal Mokum a nemýlil se. Bylo se obávati, aby pavián

se stromu ku stromu neuprchnul. Mokum spatřil v tom opa, vykukujícího mezi listovím smokovnice; zaměřil na něj klidně a vypálil. Op, na koleně poraněný, spouštěl se dolů s větve na větev. Držel v jednom pazouru zápisky, které měl prvé zastrčené v dutině stromu. Mikuláš Palandr, sotva že viděl paviána na zem dostoupnouti, vrhl se naň zuřivě a počal s ním zápoliti.

Jaká to půtka! Jaké to zlozvuky vyráželi oba zápasníci! Mezi vřískavé štěkání opa mísilo se vytí Palandrovo. Zmítali sebou tak prudce, že naposled nevědělo se ani, který z těch dvou je mathematik a který pavián! Bylo s nebezpečím zaměřiti puškou na opa, jelikož koule mohla zasáhnouti počtáře.

„Palte! jen palte na oba!“ křičel Matyáš Strux v šíleném záchvatu, a rozhořčený hvězdář ruský byl by to nepochybně sám učinil, kdyby puška jeho bývala nabitá. Zápas trval dále. Palandr, jsa brzo na vrchu brzo dole, snažil se opa zardousiti. Bedra jeho byla celá zkrvácená, jelikož pavián tělo jeho ostrými drápy rozdíral. Konečně vyčkal Mokum příhodnou dobu a sekerou paviána zabil.

Omdlelý Palandr byl společníky odnešen a ošetřen. Ruka jeho tiskla mimovolně oba rejstříky k prsoum. Tělo paviána zavlečeno bylo do ležení a z masa jeho upravena byla večeře pro celou družinu. Všichni pochutnávali si na zkoleném zlodějovi jednak z pomsty, jednak i pro výbornou chuť masa jeho.

Částka třiadvacátá.

Vodopády řeky Zambezi.

Rány Palandrovy nebyly těžké. Křovák natíral mu bedra mastí z hojivých bylin lesních, kteréžto

lékařství astronoma tou měrou zotavilo, že mohl se vydati na další cestu. Pocit vítězství podporoval jej nemálo v chůzi. Rozčilení jeho však brzo přešlo a Palandr byl zase týž zadumaný učenec, žijící výhradně jen v říši cifer. Jeden zápisník byl mu i na dále ponechán, druhý musel z ohledů bezpečnosti vydati Emerymu, což bez zdrahání učinil.

V práci pokračovalo se čile a triangulace blížila se konečnému cíli. Učenci jen vyhledávali příhodnou pláň, aby na ní změřili bezprostředně novou základnou. Mezi družinou panovalo nejlepší srozumění a vzájemná shoda; učenci zdáli se zapomínati, že rozepře mezinárodní činí z nich vlastně nepřátele.

„Milý Viléme," pravil jednoho dne Zorn ku svému příteli, „kojím se nadějí, že po našem návratu do Evropy bude již válka ukončena a že budeme moci také na dále zůstati přáteli jako zde v Africe."

„Doufám totéž, drahý Michale," odvětil Emery. „Novověké války nemohou míti dlouhého trvání. Dvě nebo tři bitvy dostačí k podepsání míru. Válka mezi Anglií a Ruskem vypukla již před rokem a myslím, že nyní již bude mír uzavřen."

„Zajisté, že nehodláte se vrátiti hned zase na Předhoří?" tázal se Michal Zorn. „Hvězdárna může vás ještě nějaký čas postrádati a doufám, že budu moci vás pohostiti v mém observatoři v Kyjevě!"

„Pravdu díte, příteli," odpověděl Emery, „doprovodím vás do Evropy a procestuji Rusko, prvé než vrátím se do Afriky. Za to těším se, že budu moci na vzájem i já vás jednou uvítati na Předhoří Taunském! Budete moci pohřížiti se v čarovnou krásu jižních shvězdění; uzříte, jak bohatá je naše obloha a jaká to rozkoš nořiti se do ní zrakem

roztouženým! Bude-li vám libo, rozluštíme společně hvězdu Theta ve skupině Centaura. Slibuji vám, že bez vás nezačnu.“

„Ujednáno, Viléme?“

„Ujednáno, Michale. Zachovám pro vás hvězdu Theta a na vzájem přijdu do Kyjeva rozluštiti některou vaši mlhovinu!“

Stateční mladíci! Zdaliž nepodobalo se, jako by jim nebe patřilo! A komu by přináleželo, ne-li důvtipným učencům, až v nejskrytější tajny jeho nazírajícím?

Jedenácte dní uplynulo od Palandrova dobrodružství s opicemi, když družina vyhledala konečně příhodnou rozlehlou pláň nedaleko vodopádů Zambezských. Na pokraji této roviny rozkládala se nepatrná dědina křovácká, jejíž obyvatelé, lidé mírumilovní, přijali Evropany nad míru vlídně a úslužně, nabídnuvše jim svá obydlí. Everestovi bylo to právě vhod, poněvadž neměl žádných vozů stanových, ba téměř žádný materiál výpravní.

Měření základné mohlo se protáhnouti přes celý měsíc a tak dlouho nemohli býti Evropané bez přístřeší ochranného.

Učenci přistěhovali se do chýší tuzemců a zabývali se horlivě vyměřováním nové základné, jež byla půdicí posledního trojúhelníka. Dle výpočtů vykazovala základná určitou délku a čím více přiblíží se délka změřená délce vypočítané, tím dokonalejší bylo měření poledníka samého.

V provádění známého nám již výkonu měřického prohlédali astronomové k pravidlům opatrnosti, ve výměře první základné užívaným. Fysikálné zákony o teple, o roztažitosti kovů a o podmínkách atmosférických přiváděny byly k užitkům a nebylo opomenuto ničeho.

Práce započala dne 10. dubna a byla ukončena teprvé 10. května. Mikuláš Palandr a Vilém Emery jali se hned výsledek vypočítávati. Srdce bušila hvězdářům, když číselný nález byl na den vynešen. Jaká to náhrada za všecka namahání a utrpení, osvědčí-li se práce jejich býti dokonalou!

Když byly všecky délky převedeny na oblouky, odpovídající průměrnému sklonu hladiny mořské, a na teplotu 61° Fahrenheita, čili 16° Celsia, předložili Palandr a Emery soudruhům svým následující čísla:

Délka nové základné, bezprostředně změřená	5075.25 t.
Délka téže základné, z počtů trigonom. odvozená	5075·11 t.
Rozdíl mezi výpočty a pozorováním obnáší	0·14 t.

Toliko čtrnáct setin toasy, to jest méně než deset palců, ačkoliv obě základné byly od sebe na šest set mil vzdálené!

Trojnásobné „sláva“ pozdravilo týž obdivuhodný výsledek, jemuž není rovného v letopisech vědy!

A nyní, jaká byla naprostá hodnota jednoho stupně meridiánu na této části polokoule?

Dle výpočtů Mikuláše Palandra: *padesát sedm tisíc, třicet sedm toas.* Tedy bezmála (o jednu toasu) číslice, jižto *Lacaille* r. 1752 na Předhoří Dobré Naděje byl vyšetřil. Celým stoletím od sebe rozloučení, shodovali se členové komise anglo-ruské ve výsledcích s učencem francouzským! Aby se mohla vytknouti rovnomocnina métru, bylo nutno vyčkati nálezů druhé výpravy, která podnikne se na severní polokouli.

Na základě starších vypočtů zahrnoval by čtverník meridiánu 10 milionů osm set padesát šest

métrů. Jeden métr obnáší v rakouské míře 3 stopy, 1 palec, 11 čárek nebo zevrubněji vytknuto = 3·167496'.

Za jedničku plochové míry byl vzat čtverečný métr, který rovná se 10.00931 čtver. stopám rakouským. Za jedničku tělesné míry slouží krychlenný čili kostkový métr, rovnající se 31·66695 krychleným stopám.

Také pro míry váhové zavedena byla míra metrická. Za jedničku závaží metrického slouží váha jednoho krychleného centimetru překapované vody při teplotě 4° a nazývá se *gram*. Vídeňská libra má 560·01 gramů, dle čehož jde na lot vídeňské váhy $17^1/_2$ gramů. Tisíc gramů slove jeden kilogram, jenž obnáší dvě *celní* libry.

— — — — — — — — — — —

Výkony zeměděl ické byly úplně dokončeny. Hvězdářové dostáli svému úkolu spůsobem skvělým. Zbývalo jim plaviti se po řece Zambezi až k ústí její, kudy také neohrožený doktor David Livingstone na své druhé výpravě roku 1858—1864 cestoval.

Dne 25. května dorazili k vodopádům Viktorie. Tuzemci dali těmto významný název „hučící dým". Vody Zambezi řití se s výše tři sta stop a v šíři jedné míle, tvoříce lomem světla trojnásobnou duhu. Na dně hluboké prorvy čedičové vyvozuje se hukot a dunění, jakoby dvacet hromů rachocení své v jedno pojilo.

Pod vodopádem, na hladině utišené, očekávala parní loď již od pěti dnů cestovníky. Vstoupili všickni na palubu, pouze dva mužové zůstali na břehu: křovák Mokum a jeho sourodák, kormidelník. Mokum osvědčil po celou výpravu takovou oddanost a přítulnost, že stal se spíše přítelem než průvodčím Angličanův. Zejmena loučil se s ním těžko sir John Murray. Vybízel ho několikráte, aby ode-

bral se s ním do Anglie, kdež dá jemu zaopatření na tak dlouho, jak jen mu bude libo; avšak Mokum měl dostáti ještě jiným závazkům. Slíbiltě provázeti Davida Livingstona na druhé výpravě, kterouž hodlal neohrožený cestovatel podniknouti po řece Zambezi a Mokum chtěl danému slovu dostáti. Lovec zůstal tedy, byv slušně odměněn a — což v očích jeho více platilo — vřele zobjímán Evropany, kteříž děkovali jemu všecko.

Plavba po veletoku africkém, kolem břehů jarobujným mlázím zdobených, dokonala se bez překážek. Tuzemci patřili s pověrčivým obdivem na dýmající loď, kterouž hnalo neviditelné přístrojí po vodách Zambezi, a nečinili plavcům žádných příkoří. Dne 15. června připlouli Evropané do *Kilimanu*, hlavního města v portugalském území Mozambiku, na východním pobřeží africkém. Leží nad řekou téhož jmena, která se vlévá do Zambezi.

První starostí Evropanů bylo, otázati se konsula anglického po zprávách válečných.

Válka nebyla dosud skončena, a Sebastopol bránil se ustavičně společnému úsilí Angličanův a Francouzův.

Zpráva ta ovšem překvapila Evropany trudným zklamáním; bylit přilnuli k sobě společným snažením vědeckým. Nicméně neváhali dlouho, nýbrž chystali se na cestu do Evropy. Rakouská obchodní loď Novara připravovala se k plavbě do Suezu. Členové komise uzavřeli plaviti se na ní.

Dne 18. června shromáždil plukovník Everest své soudruhy kolem sebe, aby promluvil k nim hlasem klidným následující slova:

„Pánové, prožili jsme společně již osmnáct měsícův, zkoušeli jsme mnohé útrapy, leč dokonali jsme dílo, jemuž dostane se pochvaly celé učené Evropy. Dokládám, že z téhož společného ob-

cování mělo by zůstali mezi námi nezlomné přátelství.“

Matyáš Strux lehce se uklonil, aniž odpověděl.

„Avšak,“ ujal se dále slova plukovník, „k naší velké litosti není válka mezi Anglií a Ruskem ukončena. Zápas před Sebastopolem trvá dále a dokud město nepadne do našich rukou . . . .“

„Však nepadne nikdy!“ pravil Matyáš Strux, „třebas že Francie . . . .“

„Budoucnost nás o tom poučí, pane,“ odpověděl chladně plukovník. „Jsem toho náhledu, že musíme považovati se vzájemně za protivníky, dokud válka se neskončí . . .“

„Chtěl jsem říci totéž,“ odtušil krátce Strux.

V takovémto poměru společenském odebrala se komise mezinárodní na palubu Novary.

Několik dní na to přistála loď k Suezu a v okamžení rozchodu pravil Emery, tiskna Zornovi ruku:

„Jsme povždy přáteli!“

„Ovšem, drahý Viléme, byť stalo se cokoliv!“

Česká válka

od r. 1618 do roku 1622.

Historicko-vojenská studie,

kterouž sepsali

setníci

Josef Thille a Ferdinand Čenský.

Matice lidu ročníku IX. číslo 3.

(Běžné číslo 51.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1875.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1875.

Předmluva.

Že válku, která měla svůj původ v povstání stavův českých z roku 1618, připočísti sluší k nejzávažnějším událostem světovým, o tom, tušíme, za našich dnův žádný dějepisec více pochybovati nebude. Onať byla zajisté nejen počátkem mohutného boje, jehož po třicet let pořáde jdoucích větší část států evropských se súčastnila, anobrž měla také v zápětí důležité politické převraty jak pro království české tak i pro Moravu, Slezsko, obě Lužice a hrabství kladské, totiž pro země, tehdáž vtělené do koruny jeho.

A v pravdě byl to boj, který na příčinách i náboženských i politických se zakládal; šloť toho času předkům našim nejen o svobodu svědomí u vyznání náboženském, ale také o samostatnost koruny české, o konstituční, starožitná práva zemská a jiné svobody, proti kterým absolutismus v rozměrech všestranně se zmáhajících stále a úsilně byl vystupoval.

Po celé století před tím, ba déle, strana katolická patrně viděla, jakých úspěchův strana protivná, evangelíci, krok za krokem se dodělává, a tudíž vší mocí nadvlády nad těmito se domáhala, nepopustíc od nemírného nátlaku, až utiskovaní protivníci ve svém nezbytí prostředkův nejposlednějších, zbraně a násilného odporu, na vlastní svou úchranu se byli uchopili.

Vylíčení těchto více než čtyrletých sporův a potykův, pro nás velice osudných a rozhodnou katastrofou končících, myslíme, že od místa nebude, a že lid náš český a moravský rád přistoupí ku čtení úryvku toho z vlastní jeho historie vyňatého, třebas že v něm právě jen doba nejkrutějšího utrpení národa našeho vypsána.

Avšak nebylo v našem úmyslu, napsati *politickou* historii povstání českého a války z něho vzniklé. K tomu povoláni jsou mužové nás učenější, kteří stojí pramenům dějepisným blíže než my, mužové řemesla vojenského. Nám záleželo na tom, abychom spíše *stránku vojenskou* oněch trudných bojův uvážili, která, jakož se domníváme, není ještě nikde u nás dostatečně osvětlena, obšírněji vypsána a tiskem uveřejněna.

Zvěčnělý major a druhdy profesor české řeči a literatury na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, *Tomáš Aq. Burian* († 1874), ovšemť napsal již roku 1859 dosti obšírnou pragmatickou historii „České vojny z r. 1618—1622"; ale ta nebyvši nikde tištěna, nalézá se pouze v rukopise, jejž druhý ze spisovatelův přítomné rozpravy u sebe chová a z něhož jsme také některých pokynutí a poznámek zasloužilého toho veterána, horlivého na poli literárním pracujícího dělníka a vlastence ve svém spracování vhodně byli užili.

Slovutný našinec *Emanuel Salomon z Friedbergu* (Em. Mírohorský) ve svém spise „Válečnictví polné a vojenství" také válku českou z roku 1618—1622 se stanoviska vojenského, ale jen velmi stručně (na str. 33—38), v úvahu vzal.

My tedy přihlížejíce k veledůležitým a zajímavým událostem toho času, snažili jsme se, abychom to, co po různu sem tam roztroušeno, v soustavný, přehledný celek zahrnuli, kde po-

třeba, vojensky ohledali, na místech vhodných vedle skrovné síly své posoudili a bez ublížení pravdě, k žádné straně se nekloníce, postupem chronologickým vypravovali, k událostem politickým táhnouce se jen potud, pokud souvislost celku toho vyžádala.

Z četných dějepisných pramenův, jež jsme v sepsání úvah svých po rukou měli, tuto následující připomínáme: ctihodného Pavla Skály ze Zhoře „*Historie Česká od r. 1602 do r. 1623*“, pět dílův vydaných K. Tieftrunkem v Praze roku 1865—1870; Viléma hraběte Slavaty „*Paměti od r. 1608 do r. 1619*“, dva díly vydané Jos. Jirečkem v Praze r. 1866—1868; Ondřeje z Habernfeldu „*Bellum Bohemicum*“ (vypravování o vojně české), přeložením Eman. Tonnera, v Praze 2. vydání z r. 1867; Antonína Gindely-ho „*Dějiny Českého povstání léta 1618*“, kterých však první teprv svazek, až do smrti císaře Matyáše sahající, vyšel v Praze r. 1870; Emanuele šlechtice Mírohorského „*Válečnictví polné a vojenství*“, vydané jako část třetí Názorného atlasu k „*Slovníku Naučnému*“ v Praze 1868. Z pramenův pak cizojazyčných: dra. Fr. V. Richtera „*Der böhmische Krieg*“, obsažený v přeobšírném jeho vypsání historie války třicetileté; říšského historiografa rakouského Fried. Hurtera „*Geschichte Ferdinand II. und seiner Eltern*“, devět svazkův v Šafhúzech r. 1850—1857; „*Oesterreichischer Lorbeerkranz*“; „*Theatrum evropaeum*“, sv. I. k dějinám z r. 1618—1620 se vztahující; Khevenhüllerovy „*Annales Ferdinandei*“; „*Acta Mansfeldi*“; téhož „*Apologie*“; „*Deník prince z Anhaltu*“, oba právě řečené spisy psány jazykem francouzským a j. v.

Velmi vydatného materiálu pro vylíčení a posouzení války dostalo se nám také z mnohých

listin, které v českém zemském archivu se chovají. Akta, z nichž jsme sobě výpisky a poznámky učinili, z velké částky obsahují diplomatické zprávy jednatele *Lebzeltera* kurfiřtovi saskému, Janu Jiřímu, znějící; listiny tyto byly před několika lety z akt původních ve státním archivu drážďanském uložených pro český zemský archiv přepsány a vyličují mnohdykráte do podrobna jednotlivé podniky a potyky na rozličných bojištích českých, moravských a rakouských, jakož i jiné současné události k válce české se vztahující.

Psáno v Jindřichově Hradci a v Novém Městě za Vídní v květnu r. 1875.

Jos. Thille, Ferd. Čenský.

Část první.

Historický přehled událostí z konce XVI. století až do roku 1618.

Moc a panství rodu Habsburského. — Poměry Čech k ostatním korunním a jiným sousedním zemím. — Jak se sněmovalo. — Počet obyvatelstva Čech a zemí korunních. — Vzdělání, školy a blahobyt. — Důchody zemské. — Půjčky a stav financí. — Poměry náboženské katolíkův k nekatolíkům. — Vláda Rudolfa II. — Bratr Rudolfův Matyáš a jeho podniky proti Rudolfovi. — Vyhlášení „majestátu“ Rudolfova. — Zavolání pasovských žoldnéřů do Čech a odpor protestantův proti tomu. — Smrt Rudolfova a nastoupení Matyášovo na trůn. — Jak vládl Matyáš. — Generální sněm z r. 1615. — Pojištění nástupnictví trůnu v Čechách arciknížeti Ferdinandovi. — Ferdinand na krále korunován. — Jeho snahy proti nekatolíkům. — Rázná opposice protestantských stavův. — Sjezd protestantských stavův dne 6. března 1618 v Praze. — Odpor stavův roste. — Vyhození dvou místodržících s okna na hradě pražském.

Počátek války.

Po smrti císaře Ferdinanda I. (1564) byly země linie *rakouské* Habsburgův na tři skupeniny rozděleny. V době českého povstání panoval císař Matyáš v arciknížetství rakouském a byl vedle toho králem uherským a českým. Jeho moc jako císaře byla jen skrovna. A také zřízení stavovské v Uhřích, v Čechách a arciknížetství rakouském

moc jeho valně obmezovala. Krom toho v Uhřích jen z části panoval. Neboť Sedmihrady a stolice za Tisou ležící odtrhly se od království uherského, majíce za pána Bethlena Gábora, který pod ochranou tureckou stál. Na královském hradě v Budíně sídlel náměstek sultanův, maje v držení celý pašalik budínský.

Arcikníže Ferdinand, Matyášem ustanovený nástupce trůnu v Čechách, vládl ve Štýrsku, v Korutansku, v Krajině a v Pomoří. Právě skončil válku s Benátčany, která vysílila jeho země i jinak nikoliv bohaté.

Arcikníže Leopold, jsa soudobně biskupem v Pasově a ve Štrasburku, vládl v Tirolsku, Breisgavě a Alsasům. Země jeho nebyly arci rozsáhlé, ale těšily se hmotnému rozkvětu, v čas potřeby mohouce dosti výdatných pomůcek svému vladařovi poskytovati.

Patrno, že moc *rakouské* linie domu habsburského velika nebyla; avšak linie ta opírala se o velemocnou a mohutnou linii *starší*, která ve *Španělích* panovala.

Španělský král Filip III. neobmezeně vládl nesmírnými prameny. Jeho žezlu bylo podřízeno nejenom Španělsko a Nizozemí, ale také valná část ostrova Apeninského, Milánsko a Neapoly. Zlaté a stříbrné doly španělských osad v Americe dodávaly hojných výtěžkův do pokladen královských.

Že v boji proti Čechům veškera moc Habsburgův podílu bráti bude, o tom nebylo třeba pochybovati; vždyť jim šlo nejen o zájmy náboženské, ale také a to předkem o zájmy dynastické.

V zemích mladší linie habsburské byli katolíci skoro všude v patrné menšině; jmenovitě měli menšinu v Čechách a v druhých korunních

zemích českých, pak v arciknížetství rakouském a v Uhřích. Nicméně však katolíci požívali úplné důvěry panovníkovy a na újmu jinověrců seděli v křeslech nejdůležitějších úřadův zemských.

Nebylo tedy divu, že takoví úředníci na všech stranách také podporovali katolické kněžstvo ve všem, co toto proti živlu protestantskému kulo, čímž nejen zájmy své strannické podporovali, ale také choutkám absolutismu do rukou pracovali.

Tyto protivy nejpatrněji v Čechách na jevo vystupovaly i bylo tudíž zcela přirozeno, že boj mezi stranami právě v této zemi vzal svůj počátek.

Země koruny české tehdá se skládaly z království českého, markrabství moravského, vévodství slezského (z horního a dolního Slezska), z horní a dolní Lužice. K Čechám i hrabství kladské náleželo. Z říše německé stála také některá říšská knížata, hrabata a města za některé části panství svých ve svazku lenním ku koruně české; tak na př. kurfiřt saský za část Vogtlandu, markrabě braniborský, markrabě z Anšpachu, vévoda würtemberský, hrabě z Leuchtenbergu, z Hanavy, ze Schwarzburgu, z Löwensteinu a j. v. Ač takové panství za tehdejších poměrův moc koruny české nijakž nerozmnožilo, přece jí alespoň jakéhosi lesku dodávalo.

Země korunní mezi sebou stály v poměru realné unie, majíce jedna každá o sobě vlastní zemské sněmy své a vlastní zřízení. Ale během času dostalo se nejvyšším správním úřadům v Praze, zejmena české kanceláři, české komoře a nejvyššímu soudu takové převahy, že činnost těchto také do zemí v Čechy vtělených zasahovala.

Co se týče poměrův koruny české k Uhrům a k arciknížetství rakouskému, tu připomenouti

dlužno, že všecky ty země, majíce společného panovníka, stály k sobě ve svazku unie personálné. Hrabství kladské, jakož i okresy chebský a loketský, rokovaly o svých domácích záležitostech na sjezdech krajských a se sněmem českým stýkaly se jen potud, pokud o berni neb o hájení země proti nepříteli mělo býti rokováno, kam pak deputace ze svého středu vysýlaly.

Sněmy aspoň jednou do roka svolávány; jim příslušelo nejen právo daně povolovat a válečnou hotovost svolávat, anobrž také právo z vlastní iniciativy návrhy zákonů panovníkovi podávat.

V Čechách zasedali na sněmích tři stavové, stav panský, rytířský a města královská. Královských měst 42 se počítalo. Stav kněžský od válek husitských zratil právo na sněmy choditi. V ostatních zemích ku koruně náležejících však činili vysocí hodnostářové církevní stav čtvrtý na sněmích. Každému členu stavu panského a rytířského, jenž v držení jakéhosi zboží nebo statku byl, příslušelo právo do sněmu přicházet. Ale v Čechách stalo se zvykem, že jmenovitě drobná šlechta každého kraje k vůli úsporám na výlohách ve sněmě dávala se zastupovati jistým počtem poslův ze svého středu volených. Podobným způsobem zastupovali Pražané, Plzenští, Budějovičtí a Kutnohorští svými posly, počtem po dvou, třech, ostatní královská města na sněmě. I nescházelo se tudíž nikdy více než 100—200 zástupců všech stavův na sněmy české, ačkoliv pouze ve stavu panském 254 rodův čítáno, kteří do sněmů vedle práva přicházeti mohli. S ostatek na sněmě počet jednotlivých sněmovníkův nerozhodoval, poněvadž hlasové jen podle sněmujících tří kurií se sbírali. Stejnou měrou, tuším, i na Moravě i v obou Lužicích sněmováno.

Vévodství slezské skládalo se ze 16 knížetství a ze čtyr tak zvaných svobodných panství stavovských. Na vyřizování svých obecných domácích záležitostí mělo zvláštní svůj sjezd knížat; avšak každé knížetství o sobě mělo vlastní své zřízení stavovské. Přítomní na sněmě zástupcové hlasovali společně. Docházeti do sněmův bylo povinností každého, kdož práva sněmování požíval.

Generální sněmové všech v korunu českou vtělených zemí jen málo kdy se scházívali, obyčejně tehdá, když panovník válečných potřeb proti Turkům se dovolával nebo když šlo vůbec o hájení některého území korunního. Stavové moravští, slezští a lužičtí do generálních sněmův deputace ze svého středu posýlali, s nimiž pak stavové království českého vyjednávali.

Počet obyvatelstva Čech z počátku XVII. století na jisto určiti nelze, ale nechybíme, řekneme-li, že půltřetího milionu sotva přesahoval. Úhrnem všecky země koruny české měly tehdáž asi 5—6 milionův lidí, hledíme-li k počtu měst zemí těchto. Napočítáno zajisté počátkem řečeného století v Čechách měst a městeček 782, na Moravě 510, ve Slezsku 411, v Lužicích 9. Co do náboženství možno dle některých nám zachovaných výkazův udati, že počet protestantův v Čechách byl asi 7—8krát větší, než počet katolíkův; v ostatních korunních zemích měl se počet katolíkův k počtu protestantův také skoro v témž poměru, jako v Čechách. Zejmena města takořka veskrz ohromnou většinou byla protestantská. Jenom v Plzni, v Budějovicích a na Krumlově stály věci naopak. Města tato byla z větší části katolická.

Vysoké školy pražské byly v rukou protestantův. Otvěta a vzdělání po všem kraji se rozšířila. Nebylo městečka, by nemělo své vlastní

školy, dobře zřízené a s dostatek nadané; v místech lidnatějších mívali i více škol než jednu. Země snažlivým obyvatelstvem pilně se vzdělávala, půda byla úrodna, z úrody vzešlo bohatství lidu, jehož pilnost, snažlivost, inteligence a vzdělanost k tomu napomáhaly, že všecky země korunní slynuly blahobytem neobyčejným. Pochopitelno, že z takových výnosných pramenův strana panující s prospěchem čerpati a výdatných pomůcek se domáhati mohla.

Stálých řádných příjmův dostávalo se královským pokladnicím z Čech asi po 300.000 tolarův ročně a to dílem z hornictví, cel a solního regálu, dílem z výnosu statkův korunních, jichž se čítalo 17 a na těch 20.869 selských usedlostí.

Krom těchto důchodův povolovaly sněmy zvláštní daně, které v posledních letech před válkou asi 840.000 tolarův ročních příjmů poskytovaly. Nebylo to mnoho v porovnání s tím, co z Čech vytěženo, když panovník peněz na potřeby mimořádné někdy vyžadoval. Tak byl na př. Ferdinandu I. na válčení proti Turkům po tři leta roční příspěvek o 8,871.953 kop míšenských povolen, což činí více než 10 milionův zlatých.

České finance záhy po započetí války byly dosti bídné. Správcem důchodův zemských byl *Vilém Popel z Lobkovic*, o němž spisovatel Mansfeldovy apologie praví, „že udělali vlka ovčákem“. K další charakteristice takového ministra financí více netřeba dokládati.

Povolené daně nekryly zúplna výdaje válečné. Daně arciť potom bývaly zvyšovány, avšak nikoli v té míře, aby kryly veškery potřeby válečné. Ke všemu tomu poplatníci odváděli dávky své dosti nepravidelně, mnozí do konce ničeho neodváděli. Zhusta bývalo třeba, aby poplatky násilím

se vybíraly. Zvláště ve stavu panském byli mnozí velmožové, kteří neplatili, ačkoliv si stěžovati nemohli, že by v zemi dosti peněz nebylo. Tak stávalo se, že mnohý pán až do 20.000 tolarův do veřejných pokladen dlužen zůstával. Jiní statkáři, kteří měli až do 20.000 tol. ročních důchodův, odváděli na potřeby válečné ke 300 tol.!*) Po bitvě na Bílé Hoře naříkal pak jeden z takových pánův, že utíkaje v Praze 300.000 tolarů v hotovosti zůstaviti musel, nemoha jich zachrániti.

Na sněmích často rokováno slovy hladkými a lahodnými, avšak činův, činův bylo na mále. Scházelať ona upřímná, horoucí láska vlasti, spojená s obětivostí, jakéž mimořádní poměrové tehdejší vyžadovali. Panstvo snažilo se, aby svrhlo se svých beder břemena válečná a uvalilo je na města královská. I byloť ovšem pochopitelno, proč města tomu se protivila, ukazujíce k tomu, jakých zlých příkladů svým jednáním šlechta jiným dává a to v době kromobyčejné, v níž by právě sobě těch nejtěžších obětí pro blaho vlasti měla ukládati.

Když se tedy peněz nedostávalo, pomýšleno na půjčky. Půjčky se nedařily a vláda zatímní při známé toho času neobětivosti panstva českého zase jen ke městům královským se uchýlila. Z příčin už nahoře udaných města nechtěla se těm vázaným peněžitým obětem podrobiti, sotva že tu či tam nějakou tu zálohu na účet budoucí kontribuce odvedla. R. 1619 finanční nesnáze dostoupily už tak vysoko, že bylo třeba, na prodej některých královských korunních statkův pomýšleti. Ale našlo se jen málo kupujících; nemělit záruky, která by jim v těch pohnutných dobách držení statkův tak velikých byla pojistila. Tak naděje na prodej

*) Srov. Mansfeldovu „*Apologii*“, o tom předmětu jednající.

statků královských zklamána rovněž, jako zúmyslné zlehčování mince účelu svého se bylo minulo, ano spíše nespokojenost v obyvatelstvu vyvolalo.

Pochopitelno, že pustý nepořádek ten v zemských financích na vyplácení najatých žoldnéřův záhubně musel účinkovati. Nedoplatky na žoldu stále rostly, tak že častokráte vysokých sum dosahovaly. Jak o žold, tak i o dodávání jiných válečných potřeb nebylo valně postaráno.

Za takových okolností lze pochopiti, proč válka nebyla vedena s takovým důrazem, jakého důležitost věci žádala.

Než i straně protivné nevedlo se hrubě lépe. Císař alespoň na počátku českého povstání vězel u velikých nesnázích. S evangelíky ve vlastních zemích svých se rozkmotřil na dobro, kteří mu ni peněz, ni vojsk na potlačení Čechův neposkytovali. —

Předeslavše tento povšechný přehled, přistupme nyní k vypsání událostí, jež bezprostřední byly příčinou, proč válka česká vypukla.

Již nahoře podotknuto, že protestantismus v Čechách se náramně rozšířil. A tomu netřeba diviti se, vždyť v Čechách co do náboženství vyznavači pod obojí i čeští bratří, luteráni i přívrženci Kalvinovi, stáli velmi blízko k sobě. Během času přistoupili vyznavači pod obojí (kališníci) zpovlovna k protestantismu a Maximilian II., osvícený panovník, jenž sobě svobod náboženských vážil, tomu se nezprotivoval. Za vlády Maximilianovy (1564—1576) obyvatelstvo, neohlížejíc se na rozličnosti u víře, žilo v míru a svornosti. Blahé a šťastné tyto poměry trvaly po smrti Maximilianově ještě za prvních let panování Rudolfa II., do r. 1602, když pojednou tento kníže katolickými

přemrštěnci popichován pustil ducha mírnosti mimo sebe a počal nadržovati katolíkům, kteří ihned svého vlivu na utlačování živlu protestantského užili. A to bylo na záhubu i císařovu i zemí jeho; neboť od té chvíle nastaly rozmíšky, které mír v zemi porušily a odstoupením Rudolfa od vlády skončily.

Arcikníže Matyáš, bratr Rudolfův, byl místodržícím v Uhřích a v Rakousích. Vida, jak nespokojenost protestantův proti bratru jeho stále se zmáhá, užil této nespokojenosti ve prospěch vládychtivých záměrův svých, až protestanty na svou stranu získal, svobodné provozování víry jim přislíbiv.

V měsíci únoru 1608 dal se Matyáš na sněmě říšském v Prešpurku, kam také stavy rakouské byl svolal, za správce říše a nástupce trůnu v Uhřích a Rakousích vyhlásiti. Obě řečené země vešly ve spolek, který vzájemnou ochranu a pojištění svobod náboženských i politických za účel měl; spolek tudíž hlavně proti císařovi Rudolfovi čelil. Ku spolku rakousko-uherskému brzy potom také Moravané přistoupili.

V měsíci květnu 1608 přitáhl Matyáš s vojskem do Čech a donutil svého bratra, aby mu Uhry a Rakousy docela a na Moravě vládu postoupil.

Také Čechové počali projevovati nevoli naproti Rudolfovi, čemuž tento jen tím překazil, že některým z jejich požadavkův, pokud se věcí náboženských týkaly, honem vyhověl, ostatní však k příštímu sněmu odkázal, aby tam o nich bylo rokováno. Tento sněm svolán ke dni 26. ledna 1609. Darmo usilovali stavové protestantští o to, by jim svoboda vyznání *úplně* byla zabezpečena tak, jak byla za časů Maximilianových. Rudolf

nepovolil ničeho. Stavové se rozešli, aniž by o jiném byli rokovali, o své újmě se usnesše, že poznovu se sejdou.

Schůze tato skutečně dne 4. května 1609 přese všecken zákaz císařův se odbývala. Vidouce, že cestou míru ničeho nelze dosíci, stavové protestantští uzavřeli, že svým požadavkům násilím průchodu zjednají. I najali na svůj žold vojsko a dali je pod správu *Matyáše hraběte z Thurnu*, *Linharta Kolony z Felsu* a *Jana rytíře z Bubna*. Současně jmenovali 30 direktorův, uloživše jim, aby zájmy země střehli. Vzniklé takto vzpouře Rudolf jen tím odolal, že žádostem protestantův vyhověl a dne 5. července 1609 proslulý svůj „majestát“ vyhlásil, který evangelíkům (bratřím českým, kalvinistům a luteránům) svobody náboženské zabezpečil a stavům právo dával, aby na statcích svých zřizovali nebo stavěli kostely vyznání, kterého by chtěli, na statcích pak královských bylo poddaným dovoleno, stavěti si kostely svého vyznání. Krom toho protestanté také jinému ze svých požadavkův platnost zjednali, že totiž mohli ustanoviti defensory, kteří by zájmy jejich náboženské hájili. Defensoři mohli vedle smluv Rudolfem schválených ve vážných záležitostech zemské úředníky protestantské a královské rady, jakož i po šesti zástupcích stavův z každého kraje ke společným poradám pozvati.*)

Avšak země jen krátkou dobu pokoji se těšila. R. 1611 povolal císař Rudolf cizí vojsko do země. Byli to žoldnéři, arcikníže tem Leopoldem v Pasovsku najatí, kteří po svém do Čech příchodu v jižních krajích země velikých neplech a nekázaností natropili. Nechť již byly příčiny toho

*) Gind. Dějiny povstání česk. I. 57.

zavolání zástupův cizinských do země jakékoliv, tolik jest jisto, že událost tu protestanté velmi nemile, ano s rozhořčením a s velikou nedůvěrou nesli, vojsko ve zbraň najímali a bratra císařova, Matyáše, do země zavolali. Tak zbavil nestátnický onen čin Rudolfa trůnu i země. Rudolf odřekl se koruny; již dne 23. května 1611 byl Matyáš na krále českého korunován, potvrdiv nejen majestát svého předchůdce, anobrž i všecka ostatní práva a svobody království českého.

Několik měsícův po tom zemřel Rudolf, naříkaje na osud vlastním jednáním zaviněný.

Matyáš po smrti Rudolfově také na císaře německého zvolen, sotva že jen poněkud panovnické křeslo své byl upevnil, vůčihledě počal nadržovati katolíkům. Všeliké se strany kotolíkův protestantům činěné protivenství zavdalo příčinu k novým nespokojenostem, byť i tyto z počátku zřejmě a hrozivě se nezjevovaly.

R. 1615 do Prahy svolán generální sněm všechněch v korunu českou vtělených zemí a tam o některých důležitých věcech usnešení přijata. Nejvážnější otázka vztahovala se k tomu, aby země koruny české pro případ války obranné vešly ve spolek defensivní a tak sobě na vzájem proti vnějšímu nepříteli pomáhaly.*) Vedle přání císařova měl spolek také Uhry a Rakousy v sebe zahrnouti, k čemu však nedošlo, protože Uhři posly své do Prahy neposlali a stavové rakouští o proposice české se neshodli.

Roku 1617 bratr císařův Maximilian, odřeknuv se, jakož i druhý císařův bratr arcikníže Albrecht, všechněch nárokův na trůn, naléhal na Matyáše,

*) Gind. Děj. I. 90.

aby strýci svému arciknížeti Ferdinandovi štýrskému nástupnictví trůnu v Čechách pojistil. K tomu cíli svolal Matyáš sněm ke dni 5. června 1617 do Prahy, kde svému přání platnost byl zjednal, ačkoliv stavové protestantští, s hrabětem Thurnem a svob. pánem z Felsu v čele, tomu na odpor se byli postavili. Vždyť nedůvěra evangelíkův k Ferdinandovi nebyla nepodstatna; a stavové dobře věděli, jak nemilosrdně a bezohledně Ferdinand protestanty štýrské byl pronásledoval. Nicméně arcikníže dne 29. června 1617 na krále českého slavně korunován. Krátce po tom odebral se Matyáš do Vídně, ustanoviv pro zemi 10 místodržících z nejvyšších zemských úředníkův vybraných, mezi kterými bylo 7 katolíkův a 3 protestanté; k oněm náležel *Jaroslav Bořita z Martinic* a *Vilém Slavata Smečanský*. Oba byli zřejmí horlitelé pro věc katolickou a rozhodní protivníci svobod majestátem Rudolfovým stvrzených.

Po korunování Ferdinanda na krále strana katolická se svými snahami na veřejnost vystoupila, dobře vědouc, že jí budoucí panovník ochotně bude nadržovati. Katolíci násilně zavírali protestantské kostely (na př. v Broumově a ve Hrobě) a schvalně dosazovali katolické kněze na *všecky* fary královské. Takovým násilnostem strana protestantská ovšemť lhostejně se nedívala. Nejrázněji z náčelníkův oposice byli *Thurn*, *Fels*, *Václav Budovec z Budova*, *Václav z Roupova*, *Vilém starší z Lobkovic*, *Joachim Ondřej Šlik*, *Kašpar Kaplíř ze Sulevic*, primátor žatecký *Maximilian Hošťálek ze Závořice* a přední radní Nového Města pražského a písař *M. Valentin Kochan z Prachové*. Přední z těch oponentův zavoláni do královské kanceláře a jim, jest-li že neustanou, vyhrožováno, že je stihne osud *Jiřího Popela*

*z Lobkovic,**) jejž jak známo císař Rudolf za jeho vytrvalé opoziční chování dlouhá leta u vězení držel a konečně tajně odpraviti dal.

R. 1617 v měsíci listopadu vydáno ve způsobě „instrukce“ na oko nepatrné císařské nařízení, jímž odňata městům královským téměř všechna samospráva a spravování měst dáno do rukou královských rychtářův.

Až doposavad příslušela defensorům dohlídka na tisk knih protestantských. Nyní nařízeno, aby *všecky* rukopisy *vůbec* k tisku upravené příště se podávaly nejvyššímu kancléři, by je revidoval.

Skoro touže dobou císař učinil některé velmi podstatné změny u dosazování na nejvyšší úřady zemské. Hraběti Thurnovi, jenž byl za onoho času purkrabím na Karlštejně, odňat tento úřad. Byl to úřad velmi výnosný a také důležitý, jelikož purkrabí karlšteinský měl v opatrování klenoty a privileje zemské. Ačkoliv Thurn za to nejvyšším dvorským sudím jmenován, viděl se přece odejmutím purkrabství na své cti a na svých důchodech snížena a s ním také panstvo protestantské. Místo Thurnovo na Karlštejně zaujal Slavata, jeho zřejmý nepřítel.

Všecky tyto události vzbudily nesmírnou rozkvašenost mezi protestanty, jimž nezbývalo než přistoupiti k zjevným činům.

I shromáždilo se tedy k vyzvání defensorův dne 6. března 1618 asi sto protestantských stavův v Praze ve velké síni koleje Karlovy, odhodlaných

---

*) P. Skály „Historie“ sv. II. str. 31. — Jiří P. z Lobkovic, byv r. 1585 nejvyšším hofmistrem království jmenován upadl r. 1594, jak se praví, pro velezradu v nemilost Rudolfovu, kterýž jej 12 let ve vězení držel; † 28. května 1606.

raditi se o tom, co by jim bylo činiti dále. *) Po delším rokování usnešeno, podati spis k panovníkovi, v němž by byly obsažené stížnosti protestantův s prosbou, aby císař vzal v ochranu jejich náboženství a nedovoloval rušiti majestát Rudolfův. Současně poslán dopis stavům moravským, slezským a lužickým, vyzývající je, aby také podobné prosby na krále vznesly. Ke dni 21. května měli se zástupcové protestantští opět do Prahy sejíti, by čekali na odpověď císařovu. Ta byla příkra a prozbám nepříznivá; neboť císař vyzval defensory, by nový ke dni 21. května svolený sjezd odvolali, a současně nařídil místodržícím, aby shromáždění protestantům písemně zapověděli.

Ale přese všecky zákazy a zápovědi stavové protestantští sešli se přece ke dni ustanovenému, počtem asi 100 zástupcův. K vyzvání místodržitelův odebrali se na hrad královský, aby vyslyšeli císařský list právě došlý. List byl nad očekávání obsahu smířlivého i žádáno v něm toliko, aby sjezd k dalšímu rozhodnutí císařovu byl zastaven. **)

Stavové vyslechnuvše obsah listu, požádali o výpis jeho a slíbili, že co nejdříve k němu odpovědí. Dne 22. května v koleji Karlově o věci té velmi živě rokováno. Thurn zmínil se, že prý koluje pověst, jakoby místodržitelé o svobodu a bezpečnost osobní stavův ukládali i radil opatřiti se proti tomu. ***) Shromáždění usnesli se tedy na tom, aby se ihned vypravila deputace k místodržícím se žádostí, by stavové směli ve zbrani

*) Gind. Děj. p. č. I. 208. Skála II. 89.
**) Gind. Děj. I. 224.
***) Gind. Děj. p. č. 225.

do zámku přijíti. Místodržící svolili, by jen stavy všechněch těch a podobných obav zbavili.

Dne 23. května sešli se protestantští stavové u velkém počtu na zámek, byvše tam lidem ozbrojeným doprovozeni. Na zámku odehrály se pak výjevy velmi bouřlivé. Protestanté trpce vyčítali zejmena místodržícím Martinicovi a Slavatovi všeliké útoky a ústrky, jichž tito na protestantech se byli dopustili. Rozhořčení stoupalo, až konečně někteří hlasově se pronesli, že nevyhnutelno, by zmínění dva páni, „tito škůdcové zemští a zjevní protestantův nepřátelé“ navždy neškodnými byli učiněni. I chopili někteří pánové nejdříve *Martinice*, pak *Slavatu* a potom ještě přítomného sekretáře *M. Filipa Fabricia* (Plattera) a vyhodili je s okna do příkopu zámeckého. Ku podivu, že žádný z nich nevzal nějakého patrnějšího na těle poškození.

Když se zpráva o krvavém činu roznesla, nastalo veliké jitření a kvašení po městech pražských. Hrabě Thurn a jiní protestantští pánové koňmo po ulicích a náměstích se projížděli, lid napomínajíce, aby se žádného příkoří na katolících nedopouštěl. A vskutku pokoj nikde rušen nebyl. Násilný čin na hradě pražském byl heslem k dlouholeté strastiplné válce a rozhodnul nad osudem země české na celá století.

Dříve však, než k vlastnímu dějin válečných vypravování přikročíme, třeba bychom se ještě, a to k vůli jasnějšímu porozumění příběhův a jejich ocenění, rozhledli po vojenství z počátku XVII. století vůbec a po zřízení vojsk českých i císařských zvlášť.

Část druhá.

Vojenství a vojenské zřízení před válkou a za války české.

Jak se vojska organisovala. — Žoldnéřstvo a jeho najímání (verbování). — Zřízení vojska císařského. — Charakteristika vojevůdcův císařských; generálové Buquoy, Dampierre. — Maximilian bavorský. — Generál Tilly. — Zřízení vojska českého. — Zemská hotovost. — Čeští vojevůdcové Hynek Matyáš hr. Thurn, hr. Hohenlohe (Hollach), Petr Arnošt z Mansfeldu, Kolona z Felsu, Jan ryt. z Bubna, Oldřich Kinský, hr. Solms, mladší Thurn, Hynek Šlik, Friedrich z Tiefenbachu. — Markrabě Krňovský. — Kristian kníže anhalt-bernburský. — Taktické rozdělení vojsk tehdejších. — Pěchota. — Jízda. — Dělostřelstvo. — Taktika a způsob, jak se vojska v poli potýkala. — Administrace vojsk. — Nedoplatky na žoldu. — Počet mužstva vojska císařského i českého v různých dobách války.

Za časův, do kterých vypravování naše zabíhá, státy evropské z větší části stálých vojsk ještě neměly. Armády zřizovaly se vždy krátce před válkou.

Vojsko skládalo se dílem z naverbovaných žoldnéřův, dílem z hotovosti zemské (lidu krajského), ku které se svolávali buď všickni branní obyvatelé země nebo pouze část obyvatelův.

Samo sebou jaksi se rozumí, že k válkám výbojným (ofensivním) užíváno spíše žoldnéřův čili lidu najatého, k válkám obranným (defensivním) zemské hotovosti. Ale i ve vojně defensivní bylo třeba, by vojsko aspoň částečně z vojínův najatých

se skládalo, nemělo-li bez jistého, pevného jádra zůstati.

Vojsko císařské sestavovalo se téměř celé z cizích žoldnéřův; ve vojsku českém naproti tomu krom žoldnéřských námezdníkův také hotovost zemskou nalézáme.

Žoldnéřství vyvinulo se za Maximilianu I. a mělo hlavně původ svůj a základ v zavedení střelných zbraní. Polná zbraň a nová z toho vzešlá taktika vyžadovala jisté vycvičenosti a zručnosti, kteréž pouze delším ve zbrani cvičením bylo lze dosáhnouti. Vojenský stav stal se tím takořka řemeslem. Kdo do války nějaké potřeboval vojákův, mohl sobě, měl-li peněz s dostatek, v krátké době celou armádu postaviti, neboť vojákův beze služby potulovalo se po krajích často velké množství a ti byli mnohdy nebezpečnými hostmi celé krajině.

Většinou žoldnéřstvo skládalo se ze zdivočilých dobrodruhův, nemajících nijakého ustáleného smýšlení, kteří válkou se živili, buď jenom skrovného, buď pražádného citu pro čest a povinnost neměli a pouze vyhlídkou na bohatou kořist lákáni při svých praporcích zůstávali. Kde jen jednou válečná vojska žoldnéřská se byla polem položila, tam loupeže, žhářství a vraždy na dlouhou dobu hrozné stopy své po krajinách zanechaly. Jedině v kraji prachyňském od začátku české války až do března 1619 čítalo se *dvou set vypálených vesnic!* Mnoho tisíc rodin zůstalo bez přístřeší, bloudilo bez cíle po lesích a rodina za rodinou hynula nemocmi a hladem. Nejhůře řádili Valóni z vojska císařského, pak vojsko Mansfeldovo, Kozáci z Polska císaři na pomoc vyslaní a Uhrové. Nešetříce ni přítele, ni nepřítele, dopouštěli se ukrutností nejhroznějších. Obyvatelstvo krajin válečnými zástupy zaplavovaných nelidským utiskováním a bar-

barskými činy žoldnéřstva k zoufalství dohánëno, často se srocovalo a ku krvavé pomstě zdvihalo, která pak mnohého z ukrutných žoldnéřův zastihla. Tak jmenovitě stalo se roku 1618 v okolí čáslavském, r. 1619 na jižní Moravě, kde houfy hraběte Dampierre-ovy, a r. 1620 v kraji žateckém a táborském, kde vojska Mansfeldova, ač pro věc českou bojující, strašlivě byla řádila.

Žoldnéři shánëni verbováním zhusta v krajích i nejodlehlejších. Vojsko císařské mělo na př. ve svých řadách Němce i Valóny, Španëly i Vlachy, Uhry a Poláky.

O velitelství nad tímto vojskem ze všech úhlův světa sbubnovaným dělili se císařští generálové Buquoy (Bukva, Bukvoj)*) a Dampierre (Danpiér).**)

Karel Bonaventura Buquoy, narozen r. 1571, pocházel ze vznešené rodiny nizozemské, byl žákem Spinolovým a dobyl si ve vojště španělském v Nizozemích prvních vavřínů válečných. Pod Filipem III. stal se generálem dělostřelstva a guvernérem hennegavským, královským radou a rytířem zlatého rouna. Jsa již z domova opatrným, nedával se nikdy svádëti k odvážlivostem a hleděl protivníka zdržovati potud, pokud se nenaskytl příznivý nějaký okamžik, aby soka svého porazil. Oddán s tělem s duší císaři, byl od toho za své platné služby po bitvě bělohorské skvěle odměněn; darovalť mu po válce císar Nové Hrady, Rožemberg a jiné statky zkonfiskované, z nichž rodinný fideikomis povstal. Buquoy padl v Uhřích při oblehání

*) P. Skála píše stále „Bukvoj“, jiní dějepisci rozličně Buquoy, Buquoi, Bucquoy, Boucquoi. My jdouce za většinou spisovatelův, dle Gindelyho a jiných píšeme Buquoy.

**) U Skály „Dampír“.

Nových Zámků. Předstírá se mu a to právem, že mnohdykráte nehleděl náležitě ku kázni žoldnéřův svých a že dopouštěl jim časem páchání nejohavnějších ukrutností. Protivníci jeho v poli uměli oceňovati jeho válečné zkušenosti a proto velmi opatrně se vyhybali podnikům jeho, kde jen bylo možná.

Druhý z vojevůdcův císařských, *Jindřich Duval hrabě Dampierre*, narozen okolo r. 1560 v biskupství metském, záhy vstoupiv do služeb vojenských, získal sobě r. 1599 slovutného jmena v Sedmihradech, r. 1604 porazil Bethlena Gábora, ale sám před Bočkajem ustoupiti musel. R. 1605 jsa velitelem na Ostřihomě, zpourou vojska svého přinucen byl pevnost Turkům vydati. Za války benátské prokázal platné služby arcivévodu Ferdinandovi štýrskému (pozdějšímu cís. Ferdinandu II.) a po skončené válce vstoupil do služeb císaře Matyáše.

Povaha jeho valně se lišila od povahy Buquoyovy. Prahna po činech válečných, Dampierre často se uvázal v podniky, kterých ani chytře nevypočetl, aniž opatrně neprovedl. S Buquoy-em, po delší dobu s druhem svým ve válce, málo kdy svorně se snášel, nechtívaje jeho velení se podrobiti. Tak vzešly časté spory mezi oběma vůdci a druh na druha žaloval u císaře. Proto též u dvora hleděno k tomu, aby oba vojevůdcové ve svých operacích v poli se nestýkali; kde jen bylo možno, každému z nich jiné valčiště vykázáno.

Pod oběma vůdci veleli: *Albrecht* hr. *z Valdšteina*, později proslulý generalissimus, *Rudolf* hr. *z Tiefenbachu*, *Buchheim*, *Collalto* a *Montecucculi*, tehdáž ještě málo známý. Jelikož všem těmto v české válce vykázány úlohy pouze podřízené, žádný z nich nevynikl znamenitějším jakýmsi činem válečným.

Vůdcem vojska ligy katolické, po straně císařově bojovavšího, byl *vévoda Maximilian bavorský;* pod ním velel generál Tilly. Maximilian byl jedním z nejznamenitějších mužův své doby. Syn vévody Viléma V., nar. r. 1573, nastoupil vládu r. 1597, byl horlivým katolíkem a zjevným protivníkem unie protestantské. Byl bystrého rozumu a pevné povahy. Ve válce, neohlížeje se na vedlejší a soukromé účely, vždy přímo k vytknutému cíli kráčel. O válečných vědomostech svědčí jeho přímý pochod z Horních Rakous skrze jižní Čechy ku Praze. Protivníkovi přímo do srdce ránu zasadit a tak jedním rázem jej zničit, k tomu každá válka ofensivní směřuje, má-li míti výsledkův. A vévoda Maximilian dle toho pravidla jak náleží se zachoval. S ostatek byl muž neoblomný, ve všem rázný, vždy v pravý čas věda chopiti se takových prostředkův, které byly věci nejpřiměřenějšími. *)

Jan Tzerklaes hr. *Tilly* narodil se r. 1559 v Brabantu a dobyl sobě jak známo v době války třicetileté slavného jmena. Vychován v koleji jesuitské, osvojil si zcela náboženské smýšlení toho řádu. Vstoupiv do služeb vojenských bojoval nejprvé v Nizozemsku pod vévodou z Alby, pak pod Don Juanem d'Austria a Alexandrem Farneským, načež odešel do Uher, kde válčiv proti Turkům, na generála dělostřelectva byl povýšen. R. 1609 vstoupil do služby Maximiliana bavorského, který jej jmenoval polním maršálkem a mu svěřil organisaci svého vojska. Tilly nebyl zajisté takovým krvelačným mužem, za jakého jej měli

*) Vystoupil též jako spisovatel, sepsav pro syna a nástupce svého knihu, jak by panovati měl, kterouž vydal latinsky a německy Aretin ve Vircpurku r. 1822. Maximilian zemř. r. 1651.

jeho protivníci; dokázal to aspoň tím, že některým náčelníkům českého povstání, kteří po bitvě na Bílé Hoře v milost císařovu důvěřujíce v Praze zůstali, pokynul, aby se na pozoru měli a ku své bezpečnosti hleděli. Co o jeho počínání po ztečení Magdeburku (1631) a o zavraždění 30000 obyvatelův tamějších, psáno a stokrát opakováno, náleží, jak nejnovější výzkumy dějepisné dokazují, do oboru bájí a smyšlenek.

Jádro vojska českého tvořil lid domácí, dále lid válečný, v protestantských státech německých a v Holandsku najatý, a lid hraběte Mansfelda, který v srpnu 1618 do služeb českých byl vstoupil, K vojsku českému ještě na výpomoc přirazilo r. 1619 několik tisíc mužův z Uher a r. 1620 dva tisíce Angličanův, plukovníkem Ondřejem Grayem přivedených.

Následkem konfederace, kterou v letě 1619 země koruny české byly uzavřely a která se na spolku obranném z leta 1615 zakládala, měla jedna každá země následující počet vojska najatého — bude-li potřeba — do pole postaviti a sice: Čechy 2000 jezdcův a 6000 pěších, Morava 1000 jezdcův a 3000 pěších, Slezsko 2000 jízdy a 3000 pěchoty, Lužice 1200 jezdcův a 2000 pěšákův. Stavové horno- a dolno-rakouští, kteří k této jednotě také byli přistoupili, slíbili, že počet vojska jim příslušný k armádě české později přirazí.

K sesílení vojska najatého obyčejně sloužívala zemská hotovost. Tato zakládala se na středověké manské povinnosti vůbec a co do provedení v Čechách na usnesení sněmu zemského z r. 1596 zvlášť. Měřítkem pro počet jezdcův, kolik jich země do pole postaviti měla, byla rozsáhlost statkův jednoho každého majetníka a velikost uložených kapitálův. Pro pěchotu byl měřítkem počet obyva-

telstva každého kraje vůbec. Dle toho zákona za statek na 5000 kop míšenských (asi 5000 tolarův) ceněný nebo za každý kapitál o 6500 kop míšenských na úroky uložený, postaven do pole jeden jezdec, vedle okolností také dva. Pěchota vybírala se po krajích z lidu venkovského *) a z měst královských. Dle potřeby z venkovanův buď každý dvacátý, buď desátý, z městského obyvatelstva každý desátý nebo pátý muž se vybíral. Jak dlouho zemské hotovosti bylo v poli zůstati a služby válečné konati, na usnešení sněmovním záviselo. Pravidlem doba ta tři měsíce trvala; po uplynutí těch bylo třeba, by se hotovost obnovila, mělo-li vojsko i dále ve službě setrvati.

Avšak zákonem ustanovený počet vojska k zemské hotovosti nikdy úplně nedodán. Byliť arci někteří šlechticové, kteří v nevšední své obětivosti mnohem více mužů vystrojili a vyzbrojili, nežli na nich žádáno. Tak horlivý vlastenec *Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic* **) 29. září 1618 osobně do ležení přivedl 90 jezdcův a 1100 pěších, které svým nákladem vyzbrojil a živil. Ale naproti tomu bylo mnoho takových, kteří povinnosti své buď ani nedostáli, nebo povinnost tu nedbale a příliš nedokonale splnili. A tak předchozí návrhy a prelimináře o rozpočtu lidu válečného za skutečností skoro po každé pokulhávaly. V měsíci březnu 1619 na př. usnesl se zemský sněm, aby každý 20. a 16. muž byl vybrán a do pole postaven; vláda na

*) Odtud u Skály a jinde hotovost zemská také někdy „krajským lidem“ nazývána.

**) Vznešený tento muž zaplatil své vlastenectví smrtí; neboť již po několika nedělích roznemoha se v českém ležení a do Prahy odvezen, zemřel (dne 18. listopadu) na palčivou zimnici, nemaje ještě ani 24 let věku a jsa poslední rodu svého. Skála II. 551.

jisto počítala, že sežene 18000 pěších a 5500 jezdcův. A to by byla na ten čas armáda dosti vážná. Avšak v měsíci červnu, když měla hotovost už býti pod zbraněmi, v skutku jen celkem 12000 mužův, tedy asi polovice předchozího návrhu, sebráno. Na jaře 1619 byly výsledky nového svolání hotovosti ještě skrovnější; direktoři obávali se, že sotva 1200 jezdcův a 5—6000 pěšího lidu do pole budou moci postavit. V měsíci srpnu 1620 konečně, když nebezpečenství se vůčihledě zmáhalo, zdálo se, že i horlivosti přibývá. Poslaly zajisté do zbraně k zemské hotovosti kraj litoměřický 200 jezdcův a 1200 pěších, žatecký 1000 pěších, slanský 150 jezdcův a 600 pěších, královéhradecký 250 jezdcův a 2000 pěších, kraj boleslavský 150 jezdcův a 1200 lidu pěšího.

Ti, kdož po zákonu k tomu byli vázáni, měli mužstvo pro zemskou hotovost vybrané nejen úplným výstrojem, výzbrojem a střelivem opatřit, ale také na svůj peníz do ležení odeslat a i potom stále vyživovat. Ale hned na počátku války objevily se náramné nedostatky. Zhusta býval lid špatně nebo nedokonale ozbrojen a beze střeliva; peněz na výživu dáváno mu málo, ba mnohdy pražádných. Proto vláda několikráte vydala přísné patenty, dokonalejšího hotovosti zemské opatřování se týkající, ano nedbalcům i trestem pohrozila. A vidouc, že i touto cestou nedostatkům nebude odpomoženo, podala v červnu 1618 návrh sněmu, aby místo hotovosti zavedla se daň na penězích a sice, by za každého jezdce na 3 měsíce složilo se 60, za každého pěšího 20 kop míšenských; z peněz těch pak aby se najímali žoldnéřové a vydržovali. Ale stavové zeměští k návrhu tomu nepřistoupili.

Hotovosti zemské dílem v poli, dílem v posádkách potřebováno. Sloužila-li v posádce, přidáno

jí obyčejně oddělení vojska najatého. Při hájení některých ohražených míst, jakož i při oblehání mnohých měst, na př. u Plzně, hotovost zemská platné služby konávala. Ne tak v bojích v širém poli svedených, kde lid trampotám a nedostatkům ve válce nezvyklý, častokráte houfně umíral.

Z počátku války měl v rukou nejvyšší správu nad vojskem českým *Hynek Matyáš* hrabě *Thurn*. Tento jakož i *svob. pán Kolona z Felsu* a *Jan rytíř z Bubna* mladší měli už r. 1609, jak jsme se již zmínili, nemalého podílu ve věcech válečných, když šlo Čechům o vymožení majestátu od císaře Rudolfa.

Hrabě *Thurn* až dosud neměl právě skvělou vojenskou dráhu před sebou. Za panování Rudolfa II. ve válce proti Turkům bojoval v Uhřích a byl naposledy tam velitelem pluku jezdeckého. Tudíž nikoliv sláva vojenská, anobrž ochota, s jakou již r. 1609 v čelo odpůrcův Rudolfových se byl postavil, zjednala mu u strany evangelické tolik vážnosti, že mu nejvyšší vojevůdství podáno, a on takřka duší a vůdcem celého hnutí českého se stal. Měl sice Thurn všecky vlastnosti, jakých náčelnictví v boji partizanském vyžaduje, a prokázal své straně vyjednáváním se stavy moravskými, slezskými a rakouskými, jakož i s Bethlenem Gáborem, platných služeb; ale býti vojevůdcem, k tomu neměl nadání. Největších úspěchův dosáhl u Čáslavi a v bitvě u Lomnice (9. listopadu r. 1618). Naproti tomu dopustil se několika pokleskův. Jedním z nejosudnějších jeho pochybení bylo zajisté, že v listopadu r. 1618 táhl do Rakous, místo co by měl veškerou silou vrhnouti se k Budějovicům, aby jich dobyl a tak císařským půdu k operacím v Čechách venkoncem odňal. Všední vojevůdcovské schopnosti jeho patrně přišly na jevo

a dohě pozdější, když slouživ Švédům pod Gustavem Adolfem, dal se od Valdšteina přelstít a tak dne 11. října 1633 u Stínavi (Steinau) s celým sborem svým ke 12000 mužův počítajícím v zajetí upadl. Byv Valdšteinem ze zajetí puštěn, brzy potom zemřel.

V květnu 1618 prostřednictvím kurfiřta falckého vstoupil *Jiří Friedrich hr. Hohenlohe* do služeb českých. Čechové obyčejně Hollachem jej nazývali.*) I on, jako hrabě Thurn, jmenován prozatímní vládou generallieutenantem a velel vedle hraběte Thurna. Také Hohenlohe bojoval ve válkách tureckých za Rudolfa II. a vydobyl sobě v nich jakés takés slovutnosti. Ve svém jednání býval mužem vrtkavým, k činům závažnějším nikdy se neodhodlav. Říkali o něm, že pomýšlí na zradu, a podezření to zdá se, že nebylo nepodstatné. V měsíci červenci r. 1620 dal prý saskému vládnímu jednateli Lebzelterovi věděti, by kurfiřt saský nějakého spolehlivého muže k němu (Hohenlohe-ovi) poslal, s nímž by důvěrně mohl porokovati.**) Ačkoliv jakož účastník českého povstání ze země vypovězen a do achtu dán, nicméně roku 1622 vzat na milost císařem Ferdinandem, jenž mu k vlastní jeho prosbě a k přímluvě některých německých panovníkův všecka jeho předešlá provinění prominul.***)

V měsíci srpnu l. 1618 přidal se ke službám českým také *Petr Arnošt* hrabě z *Mansfeldu.*

Mansfeld, nar. l. 1585, byl přirozený syn někdejšího gubernatora flanderského, hraběte Petra

*) Skála ve své Hist. vždy tak. Původní sídlo hrabat z Hohenlohe byl hrad „Holloch“ ve Francku.
**) Viz Richter's „Böhm. Krieg“ sv. III. str. 108.
***) P. Skála Hist. V. sv. str. 226.

z Mansfeldu. Ačkoliv od císaře Rudolfa II. legitimován, musel přece od strany aristokratické mnohých útiskův snášeti, a to prý bylo příčinou, že k náboženství evangelickému přestoupil. Sloužil v Uhřích a v Nizozemí, podzději pod arciknížetem Leopoldem v Alsasích. Již jako plukovník složil důkazy o vojenských schopnostech a řídké udatnosti, tak že ho jeho vrstevníci nazývali „německým Achillem“, což později protivníci jeho ze strany katolické na „křesťanského Atilu“ proměnili. Rozmrzev se a opustiv císařskou službu, smluvil se s unií protestantskou, ta jej poručila vévodovi savojskému, k jehož prospěchu pak l. 1617 s vyznamenáním proti Španělům bojoval. A když uzavřen mír, vrátil se do Němec, kde převzal velení onoho sboru 4000 m., jejž vévoda savojský ze svých služeb do služeb českých propustil. Odtud vytrval ve službách českých několik let, ano ještě po bitvě na Bílé Hoře nespustil se strany již na všech koncích poražené. Velmi rozdílné, mnohdy venkoncem sobě odporující jsou úsudky o tom vskutku velikém, ale podivném muži. Nejpřiměřenější výrok snad bude, řekneme-li, že byl stranníkem v pravém toho slova smyslu, skutečným *kondotiérem*,*) vynikaje i pevností i divokou rázností karakteru.

*) Kondotiéři (ital. condottieri) byli náčelníci najatých za žold rot vojenských v italských občanských válkách XIV. a XV. století. Byli lidé dobrodružní, prodejní a po kořisti lační, nicméně často mužové skvělých vlastností, znajíce ke své neobyčejné zručnosti v umění vojenském i obratnost diplomatickou a k chladné ukrutnosti i city šlechetné přidružiti. Pro důkladné vnitřní zřízení svých rot sloužívali za vzor při zavádění stálých vojsk. Nejslavnější z kondotiérův byli *Carmagnola*, *Braccio de Montone*, *Montreal*, *Sforza*, *Attendolo*, *Malatesta a j.*

Větším dílem ve všem a všude jednal samostatně, vzdoruje každému nebezpečí a všelikým obtížím. S velikým rozumem, který se zvláště při vyjednávání jevil, spojoval uchvacující výmluvnost a nevyčerpatelnou lest. Zemřel 20. list. 1626 i povídá se o něm, že poslední okamžik svého života očekával úplně ozbrojen, stoje a o své pobočníky se opíraje. Mansfeld byl postavy malé, skoro nepatrné, vlasů rusých, s čelem před časem svráskovatělým, vzezření nehrubě příjemného, maje obličej zaječím pyskem zohyzděný. Byl hrdinným, obratným, činným a udatným u vysokém stupni, ale při tom úzkoprsým a hrubým egoistou, spíše svůj prospěch, nežli prospěch věci, za niž bojoval, na zřeteli maje. U svých válečných podnicích býval svéhlavým a vzdorovitým a nerad se rozkazům jiných vojevůdcův podřizoval. Svéhlavost a neposlušnost jeho nejkrutěji potrestána bitkou u Záblatí, když jsa vyzván, aby z Plzně Hohenlohe-ovi na pomoc přišel, místo přímého k Budějovicům pochodu o své újmě k Netolicům zabočil a tak příčinu k úplnému potření celého sboru svého zavdal, o čem u vypsání bitky záblatské obšírněji vypravovati budeme.

Svobodný pán *Kolona z Felsu* a *Jan z Bubna* byli udatní vojínové, vynikajíce hlavně osobní statečností a odvážlivostí. Fels odvážlivost svou v neprozřetelném okamžiku životem musel splatiti, padna smrtí hrdinskou v bitce u Sitzendorfu. Jan z Bubna v bitvě bělohorské řídil z počátku dosti šťastně se svým jezdeckým plukem útok na císařské.

Mezi ostatními vyššími důstojníky ve vojsku českém zhusta jmenujou se ještě *Oldřich Kinský*, *)

*) U Skály „Voldřich z Vchynic". Oldřich Kinský to byl, jenž nejprvnější 23. května 1618 vlastní rukou Martinice uchopiv s okna vyhodil.

hrabě *Solms*, *Hanuš Bernard hr. z Thurnu*, syn generallieutenantův, a *Hynek* (Jindřich) hr. *Šlik*.

Kinský velel jako plukovník pluku jezdeckému a byl výtečným partizánem. Proslavil se jako velitel zájezdného sboru, s nímž z místa na místo docházel a kde císařské velítky větřil, tam je napadal a statečně potíral. Kdyby tomuto hrdinnému muži nějaké vyšší velení bylo svěřeno, máme za to, že by se byl skvělejších prospěchův ve válce české dodělal, nežli mnozí z těch cizozemských do Čech zavolaných vojevůdcův. — Kinskému nebylo popřáno, zemříti smrtí hrdinskou. Po druhém obléhání Vídně spojeným vojskem česko-uherským řádily nakažlivé nemoci v ležení českém nemilosrdně a jim v oběť padl také tento statečný vojín. — Hrabě *Solms* byl nejprvé podplukovníkem v pěším pluku Mansfeldově, později plukovníkem. Byl důstojník udatný a podnikavý, vyznamenav se osobní srdnatostí při dobývání Plzně r. 1618. — Hr. *Thurn mladší* stal se r. 1620 plukovníkem jednoho z českých, hrabě *Šlik* jednoho z plukův moravských. Oba za mnohých příležitostí vynikli co chrabří a odvážní vůdcové sborův svých. Šlik a mladší Thurn to byli, kteří v bitvě na Bílé Hoře blíže Hvězdy v královské oboře s hrdinnou vytrvalostí bojovali i potom, když už bitva byla ztracena.

Ve vojště moravském vyznamenal se plukovník *Friedrich z Tiefenbachu*. Co kde vykonal, svědčilo o tom, že byl moudrý, udatný a rázný velitel. On to byl, jenž císařským na Moravě nejcitlivějších způsobil porážek, a zášť z toho vzešlá připravila mu smrt zajisté nezaslouženou. Jsa totiž v zimě 1619—1620 churav opustil vojsko a odebral se v létě 1620 na léčení do Pfefferbadu ve Švýcařích. K žádosti arcivévody Leopolda jali ho

úřadové švýcarští a vydali císařským. Tiefenbach odveden do Inšpruku a tam stat.

Sborům slezským velel jako generál stavův *markrabě braniborsko-krňovský* (z Jägerndorfu) a zdarně podporoval záležitost povstání českého ve Slezsku. Byl sice udatným vojínem, avšak schopností vojevůdcovských se mu nedostávalo. Činy jeho někdy byly malicherné, nejeviče ni moudrosti, ni pevnosti a samostatné ráznosti. —

Aby jakési jednoty a soustředěnosti podnikům válečným dodali, náčelníci konfederace již v letě 1619 nabídli *knížeti Kristianovi z Anhalt-Bernburku* nejvyšší velení vojsk konfederovaných. Kníže z Anhaltu byl vlastně v mládí ustanoven k tomu, státi se biskupem v Halberstadtě. Záhy jevící se však drsnatost mysli jeho spíše k řemeslu válečnému směřovala, kde se mu jako vojevůdci jen málo čestných vavřínův dostalo. Šťastněji počínal sobě na dráze diplomatické. Čechům byl nakloněn a za rozličných příležitostí v jejich prospěch vyjednával, a to bylo nejspíše také příčinou, že mu nejvyšší vojevůdcovství svěřili. Podobně jako Buquoy, býval i Anhalt zdrželivým a prodlévavým, chápaje se iniciativy jen pořídku a nerozhodně. Když kníže z Anhaltu nejvyšší velení nad voji českými byl na se vzal, velel Hohenlohe od r. 1619 vojům českým, kdežto velitelství nad zástupy moravskými odevzdáno hraběti Thurnovi. —

Rozdělení vojsk tehdejších bylo jednoduché. Velká oddělení skládala se z plukův, které buďsi pěší nebo jezdecké, na 10 *setnin* čili *„praporečkův“* se dělily;*) u jezdectva setniny také *„kornety“* se nazývaly. Normální počet mužstva při pluku

*) Němci setninám „Fähnlein“ říkali, jelikož každá svůj vlastní praporec mívala.

pěším jak u císařských tak u českých byl o 3000 mužích, při pluku jezdeckém o 1000 koních; měla tedy pěší setnina pravidlem 300, korneta při jízdě 100 mužův.

Krom těchto větších oddílův (plukův) vyskytujou se u vojska také různé setniny o sobě, které ve svazek nižádného pluku nenáležely a proto také „*volnými setninami*“ se nazývaly.*)

Z počátku války nějaké nebo mezi válkou vydával zeměpán zvláštní „*patenty*“ některým ze svých plukovníkův nebo hejtmanův, dávaje jim tak plnou moc, aby v jeho jménu vojáky „*verbovali*“. Byl-li sbor v plném počtu pohromadě, byl přehlídnut a „popsán“, čemuž u nás také „mustruňk“ nebo „popis“ (něm. Musterung) říkali, potom do slibu a přísahy vzat. Po skončené válce, když nebylo vojákův více potřeba, bylo vojsko zase rozpuštěno.

Každý plukovník (pluku majetník) měl ve svém pluku svrchovanou moc a jmenoval v něm všecky důstojníky. Přijímal žold pro vojsko a býval povinen sbor svůj vypláceti a živiti. Nastaly-li nedoplatky na žoldu a nebylo-li požadavkům žoldnéřův vyhověno, považovali vojáci často povinnost svou za zrušenu, nebo odepřeli aspoň poslušnost svému veliteli. Takové případy v českém vojště udály se několikkráte, ba zhusta ani nejvyšší velitelové vzpouře žoldákův svých odolati nemohli. I Mansfeld sám, který přece svým vojínům rukou železnou nejpřísněji vládl, viděl se jednou nucena, ozbrojen bambitkami proti vlastním vzpurníkům vystoupiti. Často opakující se nedoplatky na žoldu v Čechách vůbec byly příčinou, že pak představení ku kázni vojenské s rozhodnou a ráznou

*) U Němcův „Freikompagnien.“

přísností nepřihlíželi, a že zhusta operace válečné vázly potud, pokud zadržalý žold docela nebyl vyplacen.

Ve vojště císařském nedoplatky na žoldu dokonce zhusta zavdávaly záminky k výtržnostem nejpovážlivějším. A když excesy vojenské hněv císařův vyvolaly a císař vojevůdce své vyzval, aby se z nich zodpovídali, uvalovali tito arcit všecky zpáchané neplechy na nedůstatek peněz a na nemožnost z toho vyplývající, že kázeň vojenskou za takových okolností udržeti nelze. Když pak neplacení žoldu se častěji opakovalo, nebylo divu, jest-li že žoldnéři, nemajíce pražádného počestného pocitu a vlasteneckého smýšlení, služby jedněch opouštěli a od druhých, třebas protivníkův, najímati se dávali. „Ubi bene, ibi patria“ bývalo být i ne pořekadlem, ale obyčejem při žoldnéřstvu ze řemesla.*) Jmenovitě bývali to váleční zajatci, kteří vidouce okamžitý prospěch, ve služby protivníkovy vstupovali.

Pěchota skládala se do dvou třetin z muškетýrův a třetinou z kopinníkův. Ve vojště českém čítala pěší setnina 24 *svobodníkův* s měsíčním žoldem po 8—9 zl., 76 *kopinníkův*, také „*dvojnásobných žoldnéřův*“ zvaných,**) po 7—8 zl. měsíčního platu a ze dvou set *mušketýrův*, jimž měsíčně po 5—6 zl. platili. Slezané měli ve svých setninách po 24 svobodnících s měsíčním žoldem po 10 zl., pak 276 dílem mušketýrův, dílem kopinníkův, z nichž každému po 8 zl. žoldu měsíčně dávali.

Za zbraň sloužilo kopinníkům *kopí* na 16 stop

---

*) Kde platí se žold, tam půjdeme bojovat (vlastně „kde dobře tam vlast“).

**) Němci nazývali je „Doppelsöldner“, poněvadž dostávali dvojnásobného platu, jakého mívali žoldnéřové prostí.

dlouhé a *kord*. Hlavu kryla železná přilbice, prsa kyrys. Užívalo se jich hlavně za útoku na místa opevněná a ohražená. Hnalo-li útokem nepřátelské jezdectvo, kopinníci chránili mušketýry.

Mušketýři měli *muškety*, jež byly ručnice velmi těžké, neohrabané a nepohodlné. Mušketýr, chtěje vypáliti, opřel mušketu (hákovnici*) o „*hák*“ (nebo vidlici, *furketu*, z franc. fourquette), aby aspoň poněkud jistě mířiti mohl. Krom muškety byli také kordem ozbrojeni. Na hlavě mívali buď přilbu, buď klobouk plstěný s ochlípkou.

Uniforem (stejnokrojův) ve vojště nebylo, leda jen velmi po skrovnu. Vojsko, aby se od jiných sborův rozeznávalo, užívalo určitých *polních odznakův* (u Němcův „Feldzeichen“), které vojáci buď na kloboucích, buď na rameni nosili nebo kolem těla ovinovali, z čehož pozdější *polní pásy* (šerpy, Feldbinden) povstaly, jichž i nyní důstojnictvo skoro všech armád ještě užívá.

Jízda byla druhu trojího: a) *Kyrysníci*. Ti byli obrněni pancéřem na prsou i na zádech (náprsníkem a náhřbetníkem), plechovicemi na ramenou (náramníky) a na hnátech (hnátlicemi, něm.

---

*) *Hákovnice* (arkebusa, u Němcův též „Hakenbüchse“, „Doppelhaken“ jmenovaná) byla již v druhé polovici XV. století a potom skoro po tři sta let ruční palná zbraň, z které se olověné kulky 2—4—8lotové a ještě těžší střílívaly; v prvopočátku mívala pouze kohoutek s luntem, později přidělán k ní zámek luntový a potom zámek o kolečku. Bývaly také hákovnice kalibru většího, které spočívaly na podstavcích o dvou kolečkách skoro tak, jak nyní hlaveň dělová na loži (lafetě) spočívá; těch však ve století XVII. více neužíváno. Když později hákovnice se zlepšovaly a na konec hlavně jejich při ústí „*muška*“ (ital. mosca) k vůli jistějšímu trefení přidělána, hákovnice nazývána „*mušketa*“ a vojáci jí ozbrojení „*mušketýři*“.

Beinschienen), železnými helmicemi na hlavách; za zbraň sloužil jim kord a dvě *bambitky*. b) *Arkebusníci* (hákovníci) byli obrněni lehčeji, majíce pouze náprsníky a helmy na sobě; kromě kordu a bambitek nosili jako zbraň ručnici *arkebusu*, v Čechách nazývanou také *hákovnicí*. c) *Dragouni*. Tito byli vlastně pěchotou na koních, šlo-li o to, by nějaký smělý válečný čin honem a na rychlo do větší dálky se podnikl. Skládali se v každé setnině napolo z kopiníkův, napolo z mušketýrův. Tam kde dragounů ve vojstě neměli, při zmíněných podnicích pomáhali sobě tím, že každý jezdec jednoho pěšího k sobě na koně vzal.

Zemská hotovost na pluky se netřídila, nýbrž pouze na setniny (praporečky), které u pěchoty až i 500 mužův, u jezdectva 100 koní počítaly.

Bývalo pravidlem, že *mezi třemi* ku zbrani k hotovosti zemské povolanými *pěšáky* byli *dva mušketýři* a *jeden kopiník*, tak jako *mezi třemi jezdci* že byli *2 kyrysníci* a *jeden hákovník* (arkebusník). K pěti nebo šesti jezdcům měl se vždy přidati někdo buď ze stavu panského či rytířského.

Pro hotovost dvou neb tří krajův bývalo vždy jedno shromaždiště. Na místě takovém přehledli a popsali sebranou hotovost dva vládní komisaři, setninám přidali se důstojníci, hotovost se zorganisovala a potom do ležení k armádě poslala, kam ji vládní komisaři doprovodili. R. 1618 byla pro 15 českých krajů tato shromaždiště stanovena: pro kraj kouřimský, boleslavský a litoměřický *Nymburk;* pro kraj čáslavský, chrudimský a královéhradecký *Čáslav;* pro kraj žatecký, rakovnický a plzeňský *Rokycany;* pro kraj bechyňský, pracheňský a vltavský *Tábor;* pro kraj pražský, brdský a slanský *Praha*.

O poměrech ve vojsku moravském a slezském z nedostatku pramenův nebylo nám lze podrobná učiniti udání. Bylyť asi podobny poměrům vojska českého; vojsko moravské snad jen asi tím se lišilo od vojska českého, že se lepší správě těšilo.

Dělostřelstvo ještě počátkem XVII. věku považováno za pouhé řemeslo cechovní a nikoliv za zbraň s pěchotou a jezdectvem nutně spojenou a na roveň postavenou. Nejvyšším jeho velitelem býval generál nad dělostřelectvem, také *polní zbrojmistr* (Zeugmeister) zvaný; pod ním veleli *setníci*, *poručíci* (tehdáž zvaní „zástupníci“) a *puškáře* (u Němců Büchsenmeister). K dělostřelectvu čítáni také *hradebníci* (sapéři) a *podkopníci* (minéři).

Hrubé střelby, také „*pušky*“ jmenované, dělily se na střelby *obléhací* (těžké) a na střelby *polní* (lehké). Ke kusům obléhacím počítány berany, baziliškы, kartauny (čtvrtnice) a jiné pušky, které dle zevnitřní podoby nebo dle konstrukce zvláštními názvy u každého národa se pokřtívaly. Tak měli Čechové v XV. a XVI. století veliké pušky, jež jmenovali „*Chmelík*“, „*Pražka*“, „*Rychlice*“, „*Jaromířka*“, „*Hovorka*“, „*Trubačka*“; později čteme o „*Švihovkách*“;*) název „Švihovka“ ve válce české zhusta, jmenovitě u P. Skály, se nalezá; střelba ta náležela k druhu lehčích obléhacích střeleb. Ze střeleb obléhacích házely se železné koule 10—25- i 100liberní.

Polní střelby také mívaly svá vlastní jmena; předkové naši nazývali je *houfnice*,**) *harcovnice*

*) Podobně Němci nazývali svou hrubou střelbu rozličně, na př. „*Weckauf*“ (budič), „*Singerin*“ (zpěvačka), „*Purlepaus*“, „*Scharfe Metze*“ a pod.

**) Z čehož v dělostřelstvu až do našich dob se zachoval u Němcův název „Haubitze“ (houfnice), druh polních děl s hlavní krátkou, z nichž se granáty a brokové granáty (šrapnely) střílejí.

(sokolnice, něm. Falkone, Falkonet) a *hadice*, z nichž střílely se koule 2 až 18liberní.

Materiál dělostřelecký býval nad míru hrubý a nemotorný; na př. aby se čtvrtnice (střelba obléhací) k místu dopravila, bylo 22 koní, na dopravu polního kusu 10 koní potřebí.

Pěchoty bývalo třikráte tolik co jízdy. Co se týče dělostřelectva, zdá se, že ještě žádného stálého počtu v poměru k druhým dvěma hlavním zbraním se nezachovávalo. Příčina spočívala asi na tom, že pořiditi a vydržovati dělostřelbu tehdáž s velikým bylo spojeno nákladem. V podzimní polní výpravě r. 1619 mělo české vojsko jen 13, vojsko císařské pouze 11 hrubých polních střeleb. V bitvě na Bílé Hoře počítalo vojsko spojených Čechův, Moravanův a Uhrův vedle 21000 pěších a jízdných bojovníkův pouze 12 děl; císařští a spojené s nimi vojsko katolické ligy vedle 42000 mužův jen 30 dělostřeleb.

Hledíc ke způsobu, jak se vojska potýkala, *k válečné-totiž taktice*, dlužno podotknouti, že boj z větší části z počátku jen střílením z hrubé nebo ruční palné zbraně se obmezoval. Měl-li vojevůdce za to, že postavení protivníkovo střílením už poněkud jest rozvikláno a otřeseno, pak tasila jízda zbraň a tak hnala na nepřítele. Hradeb vozových, jakéž ještě v XVI. století byly v užitku, ve válce české už neužíváno, nýbrž vojsko krylo se v čelí a v bocích polními hradbami na rychlo naházenými a k záštitě upravenými.

Administrace ve vojště císařském patrně pokulhávala. V září r. 1618 na př. musel Buquoy z okolí čáslavského k Pelhřimovu ustoupiti, poněvadž vojsku, převahou Čechův tísněnému, potřebných potravin se nedostávalo. A tomu nedostatku nebylo lze odpomoci ani rekvisicemi, jelikož obyva-

telstvo rekvisicím mocí se zprotivovalo. Také v zimě r. 1618—1619 byla při něm nouze veliká; nebylo nejen potravin, ale také oděvův. V létě 1620 měli císařští v ležení u Hadersdorfu takovou nouzi, že museli nezralého ovoce požívat. *)

Byla-li správa vojenská v táboře císařských bídná, ve vojště českém byla ještě horší a bídnější. Na jaře r. 1619 dostoupila nouze tak vysoko, že vojsko za příčinou nemocí a jiných válečných svízelův na mužstvu utrpělo velkých ztrát. A podobně vedlo se českému vojsku na podzim téhož roku.

Vojáku jízdnému dávali denního žoldu $3^3/_4$ kr., pěšímu dokonce jen 3 kr. I přiházelo se, že vojáci své zbraně u markytánův zastavovali, aby jen poněkud hlad sobě zahnali. Nejhůře vedlo se zemské hotovosti, poněvadž správa vojenská pro ni jen málo učinila nebo dokonce nic. Houfy lidu toho umíraly hlady a zimou.

Neplacením žoldu a bídnou správou finanční jakož i neméně pro skrblictví stavův zmáhala se nespokojenost ve vojště způsobem velmi povážlivým. Dne 31. ledna 1619 činili nedoplatky na žoldu 492.408 zl. 28 kr., **) ano dostoupily až do podzimu r. 1620 ohromné sumy pěti milionův zlatých! To bylo hlavně ono zlo, které záležitosti české nejkrvavější, ba smrtelnou ránu zasadilo. Živlové, jimž hájení Čech bylo svěřeno, byli by se jen tehdáž dodělali nějakých úspěchův, kdyby řádně bývali placeni. Jim nadšení venkoncem scházelo. Krom toho uvážiti třeba, že nepřátelé Čechův byli četnější, utužilejší a v boji vycvičenější, ano

*) Zpráva ode dne 26. července 1620 v českém zemském archivu.

**) Výkaz toho uložen v česk. z. archivu.

že je náboženský fanatismus ovládal. *) Marně dovolávali se ve sněmích a veřejných spisech přední mužové slavných dob husitských; to nemělo praktických účinkův. Scházelit předkem v národě mužové, kteří by veškeré vrstvy lidu pro věc národní rozehřáli a řádně vodili, jak to druhdy činili slavní vůdcové vojův husitských.

Nebude snad od místa, jest-li že ku konci své úvahy o vojenství uvedeme ještě na základě výkazův, větším dílem úředních, *počet vojsk* obou stran, *císařského i českého konfederovaného*, z rozličných dob války české.

V měsíci srpnu 1618 vtáhlo císařských do Čech a sice pěchoty: pluk sasko-lauenburský 3000 mužův, pluk Collaltův 1500, pluk Krichingerův 2000, pluk Stauderův 1500, tři volné setniny 900, hajdukův 800 m., úhrnem 9700 mužův; jezdectva: pluk Buchheimův 1000 koní, pluk sasko-lauenburský 1000, pluk Dampierre-ův 500, Maradasův 1000, Fuxův 150, jeden pluk husarský 800 m., celkem 4450 jezdcův, tedy všech dohromady 14150 mužův.

Síla českého vojska v prosinci 1618 byla tato, pěchota: Thurnova 3000 m., Hohenlohe-ova 3000, Kaplířova 1500, Žerotínova 1500, sumou 9000 mužův; jezdectvo: pod velením Thurnovým 111 koní, Hohenlohe-ovým 928, Kolony z Felsu 667, Jana ryt. z Bubna 917, Oldřicha Kinského 966, úhrnem jezdcův 3589, všech dohromady 12.589 mužův. **)

---

*) V současných zpravách jsme se dočetli toho, že španělští žoldnéři na průchodu skrze Bavory pocestné zastavovali a ty, u kterých nenašli krucifixu nějakého, na nejbližším stromě pověsili.

**) Pluk Thurnův později převzal hrabě Solms a od tohoto zase mladší hrabě Thurn. Roku 1620 jezdecké pluky

V měsíci červnu 1619 udává se síla vojska v zemích koruny české, a sice pěchoty: sbor Hohenlohe-ův 3000 m., Thurnův 3000, Kaplířův 1500, Černínův *) 1500, Mansfeldův 3000 mužův; jízdy: Hohenlohe-ova 1000, Kinského 1000, Jana ryt. z Bubna 1000, Felsova 750, Solmsova 650, sasko-lauenburská 200 koní; k tomu ze Slezska pěších 2000, jezdcův 1000; z Moravy pěchoty 3000, jízdných 2000; úhrnem pěchoty 17000 m., jízdy 8000 m., obou dohromady 25000 mužův.

Krom toho leželo vojska posádečného v Praze 2 setniny, v Táboře 1, v Písku 1, v Třeboni 2, v Hradci Jindřichově 1, v Plzni 2 setniny.

V říjnu 1619 císařští pod vůdcovstvím Buquoyovým čítaly pěchoty: pluk hraběte nasavského 3000 mužův, Fuxův 3000, vévody saského 2700, Collaltův 1500, Stauderův 1500, Rudolfa z Tiefenbachu 1000, hajdukův 495 mužův; jízdy: pluk Maradasův 1000, Valdšteinův 1000, Meggau-ův 500, Löblův 500, Lichtenšteinův 500, De Fours-ův 100, pluk husarův 975 koní; celkem pěších 13.195, jízdných 4575. Pod velením Dampierre-ovým pěchoty: pluk Fürstenbergův 1500, setniny hraběte Herberšteina-Bardta 1200, hejtmana Jakobersa 300, podplukovníka Kolloreda 500, Tiefenbachova 300, hajdukův 1310 m.; jízdy: pluk Dampierre-ův 500, vévody saského 100, Histerle-ův 500, husarův 2409 koní; celkem 5110 pěších, 3509 jezdcův; všeho císařského vojska dohromady 26.389 mužův.

V měsíci listopadu 1619 čítala armáda česko-uherská, kteráž pod velením Thurna a Bethlena

---

Felsův a Kinského v jeden pluk sloučeny a mladšímu Anhaltovi podřízeny. Taktéž byl pluk Kaplířův dán knížeti z Anhaltu a pluk Žerotínův svěřen Kaplířovi.

*) Bezpochyby mýlka písařova; zajisté má státi „Žerotínův“.

Gábora k Vídni přitrhla, celkem 138 kornet jízdy (mezi těmi 103 uherské) a 117 praporcův lidu pěšího (mezi těmi 44 uherských setnin).

V měsíci říjnu 1620 krátce před bitvou bělohorskou spojená císařsko-ligistická armáda byla z následujících oddílův složena, a sice měli císařští pěchoty: pluk sasko-lauenburský 3000 m., pluk hr. nasavského 3300, pluk Breunerův 1500, Rudolfa z Tiefenbachu 1500, Fürstenbergův 1500, sumou 10.800 pěších; jezdectva: pluk Maradasův 1400 koní, Dampierre-ův 500, Meggau-ův 500, Löblův 500, Valdšteinův 1900, Histerle-ův 500, Montecucculi-ův 500, Nauk-ův 500, La Croy-ův 1000, dohromady jízdy 7300 m. K tomu dlužno připočísti výpomocné sbory španělské, jichž síla udána není a sice pluk Fuggerův, Verdugo-ův, hraběte z Macrosy, Carretti-ho, Gauchier-ův, Bournonville-ův a Spinelli-ův, pak vojsko ligy katolické z Němec, všech dohromady na nejméně 26.300 mužův, tak že veškera armáda císařských 42.000 mužův počítala.

Naproti tomu vojsko české tou dobou (před bitvou na Bílé Hoře) mělo pěchoty: sbor Hohenlohe-ův 2000, Thurnův 2200, Kaplířův 2400, Šlikův (z lidu moravského složený) 2000, knížete z Anhaltu 1000, setniny výmarské 600, tělesná setnina králova 200, setniny z Horních Rakous 600 m., úhrnem pěchoty 11000 mužův; jezdectva: pluk prince z Anhaltu (mladšího) 700, Hohenlohe-ův 500, Anhalta staršího 500, setniny královy a výmarské 250, české hotovosti 450, pluk J. z Bubna 300, Solms-ův 250, Slezanův 300, Rakušanův 350, Moravanův 700, sbor Mansfeldův 800, výpomocné vojsko uherské 5000 koní, vší jízdy úhrnem 10100 mužův, a všeho českého vojska dohromady 21100 mužův.

Část třetí.

Od počátku povstání až do ústupu vojska císařského k Ledči. Od května 1618 do září 1618.

Přípravy k válce. — Najímání vojínstva. — Thurn odejde s najatým vojskem do jižních Čech. — Mansfeld vstoupí do služeb českých. — Císařští vtrhnou do země. — Dampierre-ovy útoky na Hradec Jindřichův. — Dampierre spojí se s vojem Boquoy-ovým u Německého Brodu. — Thurn táhne za Dampierrem do okolí čáslavského. — Nepodařený útok císařských na Čáslav. — Císařští rozloží se táborem mezi Čáslavou a Kutnou Horou. — Ústup císařských k Ledči.

Ode dne 23. května 1618, v němž násilný čin na zámku pražském vykonán, sotva více bylo lze pomýšleti na jakési mírné obou stran narovnání. Náčelníci oposice postoupili příliš daleko, než aby z dráhy té zase nazpět se uchýliti mohli. A cosi takového, tušíme, že ani na mysli neměli; neboť, vyhodivše místodržící oknem, měli při tom plány již napřed sosnované a k tomu směřující, aby jednou konec učiněn neblahým a bezladným poměrům, v jakých čeští protestanté za vlády posledních dvou panovníkův žíti museli. Chtělit činem svým do všeobecného víru strhnouti všecky své přívržence, tomu neodpírajíce, že věc jejich ne jinak, leč válkou se rozřešiti dá.

Dne 24. května shromáždili se stavové protestantští na zámku v síni sněmovní, konstitujíce

se jako „zemský sněm“, což ovšem hledě k jejich počtu a k silné straně, která v zemi za nimi stála, s jakousi oprávněností učiniti mohli. I přistoupeno především ku zřízení prozatímní vlády; zvolili ze sebe 30 direktorův, po deseti z každého tří zemských stavův. Direktoři přísahali věrnost králi a zemi, a stavové taktéž přísahou se zavázali, že všemi silami ve všem, co se týče blaha země, direktory podporovati budou.

Zdá se nám, že bylo chybou velikou, že vládu zemskou do tolikerých rukou vložili, ale vadou ještě makavější, že u volbě direktorův hleděno spíše k oposičnímu smýšlení zvolencův, než ku státnickému věhlasu jejich. Vyjmouc pána *Václava Viléma z Roupova*, byli skoro všickni ostatní zvolení direktorové nadání jen prostředního, ba ni sám pán z Roupova, zvolený direktoria president, nebyl s to, aby tíži úlohy své odolal; scházelat mu ráznost a onen státnický bystrohled, jehož v době tak vážné záležitosti zemské naskrz vyžadovaly.

Když po sesazení Ferdinanda s trůnu o tom jednáno, kdo by se za budoucího krále zvoliti měl, dovedl toho V. z Roupova svou výmluvností, že volba vznešena na kurfiřta Friedricha Falckého, začež tento potom svého přímluvčího nejvyšším kancléřem v radě koruny své byl jmenoval.

Ustanoviv prozatímní vládu, sněm především přihlížel k válečným potřebám. Usnešeno, aby se naverbovali dva pěší a dva plukové jezdečtí, dále, by z obyvatelstva venkovského byl postaven k zemské hotovosti každý desátý, z obyvatelstva měst každý osmý muž. Hotovost zemská z měst vybraná měla prozatím jen připravena zůstati, až by ku zbrani se zavolala. Na sněmě měli za to, že tím způsobem asi 22.000 pěších a 5000 jízd-

ných mužův seženou, což by prý pro začátek do pole stačilo. Nejvyšší správa vojenská vložena do rukou Thurnových. *Kolona z Felsu* jmenován polním maršálkem a velitelem jízdy, *Jan rytíř z Bubna* generálním polním strážmistrem, *Pavel Kaplíř ze Sulevic* nejvyšším ubytovatelem vojenským. Prozatím nařízeno generálům, aby každý ve svém oboru válečné oddíly své sorganisoval.

Dříve, než se sněm rozešel, usnesli se ještě stavové, aby se poslala „*Apologie*“ k císaři, v níž by všeliké jednání své ospravedlnili a důvody opatřili. Opisy apologie podány také některým sousedním říšským knížatům, pak stavům moravským, slezským a lužickým, jakož i stavům rakouským a uherským. Stavové ve svém přípise zajisté vyslovili se v ten rozum, že povstání jejich nikoliv nečelí proti císaři, ale jedině proti těm, kteří o rušení a ničení jejich od let tolika zabezpečených svobod a práv usilují. Současně Čechové, odvolávajíce se ke smlouvám dřívějším, stavy moravské, slezské a lužické za pomoc prosili.

Se všech stran království českého docházely do Prahy souhlasy s usnešeními sněmovními, důkaz to, že většina obyvatelstva v zemi byla stejné mysli s direktory; ano není bez významu, že též katolíci břemena, nastalými novými poměry ukládaná, bez reptání snášeli a také daně bez odporu odváděli.

Najímání vojínstva zdarně postupovalo. Již v první polovici měsíce června byly tři tisíce pěších a jedenáct set jezdcův pohromadě, s nimiž Thurn do jižních krajův se odebral.

Thurnovi úkol dvojnásobný nastával. Za první měl sousední Rakousy pozorovati, kde císař proti Čechům vojsko do pole sbíral, a za druhé se vynasnažiti, aby Budějovice a Krumlov na stranu

povstalcův přivedl, jelikož tato města, tak jako Plzeň, až posud všeobecného ruchu se nebyla účastnila. Krumlovští, byvše k tomu vyzváni, propustili ovšemť císařskou ve městě ležící posádku, ale jen za tou výminkou, jest-li že také Thurn žádných vojákův do města nevloží, což tento přislíbil. V Budějovicích ležel hejtman *Jan Aulner z Brikenfelsu* s nepatrnou posádkou císařských. Aulner byl před vypuknutím povstání královským úředníkem nad solí v Budějovicích a tam od císaře za velitele ustanoven. V té nové vlastnosti najal něco vojákův a byv vyzván, aby město vydal, ve srozumění s měšťanstvem tomu zřejmě odepřel. Thurn, nechtěje ještě násilí užiti, dal město prozatím jen pozorovati. Také s Plzní prostředkem deputací vyjednávali stavové o vzdání, ale bez úspěchův.

Zpráva, že v Čechách vypuklo zjevné vzbouření, na císařském dvoře ve Vídni ne nepatrné zděšení způsobila. A přece z počátku tam netušili, jak rozsáhlé bylo nebezpečenství ze vzešlých v Čechách událostí. Domnívalit se u dvora, že vzpoura záhy a silami nepatrnými se dá potlačit a tudíž chopili se z počátku velmi přísných prostředkův, jimž později arcit potřebné ráznosti dodati nemohli.

V prvních dnech měsíce června počal císař Matyáš vojsko najímati. Ale u verbování jen velmi pomalu se pokračovalo, neboť nedostávalo se císaři peněz, a třeba že i některá menší říšská knížata jemu pomoci poskytla, tož všeho toho bylo na mále tak, že císař jen nepatrnou část výloh válečných ukrýti mohl.

Císař mezi tím, co na potlačení vzpoury české k válce se chystal, vydal dne 11. června patent, Čechy napomínaje, aby zbraně složili a na poslu-

šenství se vzdali. Sliboval, že pak jejich stížnosti vyšetří a privileje království českého zachová; ale vyhrožoval vedle toho pokutami těm, kdož by neuposlechli. Jsa povahy poněkud mírné, možná že by byl snad v další vyjednávání se stranou protivnou vešel, avšak Ferdinand král radil, aby zbraní a násilí proti povstalcům se užilo, jda ve svém hněvu proti Čechům tak daleko, že i kardinála *Khesla*, ministra a důvěrného rádce Matyášova, ode dvora dal odklidit, ano do vězení uvrci, poněvadž se domníval, že Khesl císaře k povolnostem přemlouvá.

Morava a Slezsko úsilovně se snažily, aby císaře k mírnému vyrovnání se stavy českými nachýlily.

Horní Rakousy jevily zjevní nepřátelství proti císaři. Strana protestantská byla tam nad míru četna a na císaře rozhněvána, poněvadž také jejím stížnostem nevyhovoval. Ale přece stavové této země též k míru radili.

Všecky tyto řečené země na počátku českého povstání najímaly vojska, ačkoliv se dosud nerozhodly, ku které straně se nakloní. Slezané najaté voje své z polovic (3000 mužův) na hranicích českých, z polovic na pomezí polském postavili; toto za tou příčinou, poněvadž králi polskému Zikmundovi, švagru Ferdinandovu, nedůvěřovali. Zikmund byl by rád císaři lidem válečným pomohl; ale maje sám rozmíšky s králem švédským, prozatím Čechům i Slezanům jen pohrožoval.

Také z Dolních Rakous mohl císař jen praskrovné podpory se nadíti; vždyť stavové dolnorakouští byli mu tak nepříznivi, že mu střeliva a hrubých střeleb ze zbrojnice vídeňské, o něž byl žádal, odepřeli.

V Uhřích touž dobou zasedal právě říšský sněm, jejž císař hlavně svolal pro to, aby svému strýci Ferdinandovi také korunu uherskou zabezpečil. Ačkoliv i tam protestanté patrné překážky v cestu kladli, dosáhl císař přec aspoň tolik, že Uhři 16. května 1618 Ferdinanda za nástupce trůnu uznali. Dokud však tento nebyl korunován, celá věc v nejistotě vězela, a když stavové uherští o korunovaci sjednotiti se nemohli, použili Čechové této rozervanosti, k tomu pracujíce, by korunovaci překazili. Za tím účelem vyslali rektora vysokých škol pražských, doktora *Jana Jesenského z Jeseného* *) do Prešpurku. Ale Jesenský nedosáhl, čeho si Čechové přáli. Již 1. července byl Ferdinand na krále uherského korunován. Dva dni po korunování kázal palatin Jesenského zajíti, do vězení uvrci a zajatého do Vídně odvésti, kde skoro celý rok ve vazbě zůstal, až ho konečně za doktora Ponzona vyměnili a propustili. Žádané proti Čechům od Uhrův pomoci Ferdinandovi ovšemť se nedostalo; ale za to vystrojili někteří katoličtí magnátové několik set vojákův, poslavše je císaři, by s nimi podle vůle naložil.

Ze zemí cizích nejhorlivěji Falcko porýnské české záležitosti se ujímalo. Kurfiřt Friedrich V. spolčil se již roku minulého s nespokojenými protestanty, hledě, by protestantskou *unii* v Němcích,

*) Také zván *Jessenius* nebo *Jessenius de Magna Jessen*, byl slovutný lékař a spisovatel své doby, nar. r. 1566 ve Vratislavi; byv tělesným lékařem Rudolfa II. a potom císaře Matyáše, byl dne 21. června 1621, jak vůbec povědomo, za své účastenství v povstání českém vedle jiných stejně smýšlejících na staroměstském náměstí způsobem nejkrutějším popraven. Nejprvé vyříznuli mu jazyk, pak utali hlavu, tělo na čtyry díly roztrhli a každou čtvrť v jiné části města pověsili.

jejíž hlavou byl, pak Holandsko a Savojsko, Čechům naklonil. Jak u unie, tak i v obou řečených zemích přímluvy jeho marnými nezůstaly; za to u Benátčanův, k nimž také se uchýlil, nepořídil ničeho. Ostatní protestantská knížata německá, jmenovitě kurfiřt saský, nijakž se neprohlásivše, do budoucnosti vyčkávala, co díti se bude a jest-li že Čechové na pomoc jejich spoléhali, tož byla klamná taková naděje. Vévoda savojský přislíbil, že voj Mansfeldův, jejž po skončené se Španěly válce rozpustiti chtěl, ve prospěch Čechův i příště žoldem opatřovati bude. Sbor ten ubíral se skrze Švýcary pochodem do Němec. Dne 20. srpna vstoupil řádně do služeb českých a přirazil brzy po začetí válečných operací do Čech, hned v obléhání Plzně platné služby konaje.

Jak jsme už viděli, nemohl císař ze svých zemí velké pomoci se nadíti. Z království českého dostávalo se mu nezkráceně příjmův pouze ze statkův královských, jelikož ostatních zemských důchodův Čechové ve svůj prospěch na potřeby válečné zužitkovali. Také prosby za pomoc císařem u katolických knížat německých opětované zůstaly skoro všude oslyšeny. Jen Španěly poskytly výdatné pomoci, přislíbivše peníze a 10 až 12 tisíc lidu válečného. Španělský pěší pluk Krichingerův a jezdecký pluk Maradasův byly na pochodu z Furlanska. Za několik neděl po tom přibyly jiné zástupy, v Nizozemí naverbované.

Dne 25. června sešel se opět český sněm. Sněmování větším dílem týkalo se příprav válečných. Usnešeno, aby vedle čtyr plukův již najatých ještě 2 pěší a 2 pluky jezdecké do pole se postavily. Mělit za to, že veškerá síla zástupův domácích asi na 16.000 mužův vzroste. Na vydržování a opatřování tohoto vojska povoleno

kromě přímých, již dříve povolených daní mimořádně ještě asi 385.000 tolarův.*) Direktoři byli by ovšemť rádi viděli, kdyby stavové místo zemské hotovosti přiměřený ekvivalent v penězích za každého pěšího a jízdného byli postavili. Tím by se byl rozmnožil počet žoldnéřstva najatého, do války otužilého, kdežto zemská hotovost vojáky jen nezkušené do pole stavěla. Zejmena ukazovalo direktorium k tomu, že se hlásí veliký počet zkušených vojínův k českým praporům, doloživši, že takový dobrý válečný materiál přejde do táboru císařova a sesílí protivníka, když ho Čechové sami nenaverbujou. Ale stavové z ohledův finančních prosbu vlády prozatímní oslyšeli.

Před svým rozejitím sněm vyhotovil ještě spis k císaři, v němž válečné přípravy své odůvodnil. Císař v listě ode dne 23. června vyzval protestantské stavy, aby se pronesli se svými stížnostmi, slibuje zároveň vyšetření stížností ve smyslu nálezův sněmovních z r. 1609, tedy způsobem, který mohl býti s prospěchem protestantův.**)

Direktoři, odpověděvše listem ze dne 19. července, prohlásili, že by přijali vyrovnání od císaře nabízené, kdyby prý kurfiřtové německé říše (rozuměj: protestantští) je smluvili a za ně se zaručili.***)

K takovým proposicím nechtěl císař ovšemť přistoupit, nechtěl-li na své knížecí vážnosti újmy utrpět.

Za ustavičného věcí zaplétání přiblížil se měsíc srpen a císař měl tolik vojska pohromadě,

---

*) Gind. Děj. č. p. I. 266.
**) Gind. Děj. č. p. I. 275.
***) Skálova Hist. II. str. 302—310. — Gind. Děj. č. p. I. 277.

že mohl proti povstalcům v operacích válečných počíti. U dvora nepravdivými zprávami zle poučeni, domnívali se, že bude lze, záhy povstání potlačiti, a že bude jen potřebí, by vojsko císařské v Čechách se ukázalo, že pak jádro lidu českého ihned od povstalců se odtrhne a císaři podrobí. Zvláště prý, že kraj čáslavský čítá mnoho přívržencův císařových. Ale již po prvních vojenských podnicích nahlédl dvůr vídeňský, že se sklamal ve svých nadějích.

Síla císařského vojska činila 14.150 mužův; mimo to očekávali ještě španělský pěší pluk Fürstenbergův a 500 jezdcův z Nizozemí, sumou 2000 mužův. Hrubých střeleb měli císařští šest, 2 hadice, 2 sokolnice, 2 falkonety a nějaký počet vratolomův (petard). *)

Vojsko císařské bylo na dva houfy rozděleno; jeden houf shromažďoval se u Rejce, **) druhý u Českého Bejdova ***) v Dolních Rakousích. Mělť císařští, tušíme, v úmyslu, ze dvou stran do

---

*) *Petardy* nebo-li *vratolomy* ve starším válečnictví byly nástroje, aby se jimi vrata ve branách u dobývání pevností prolamovala a roztrhovala. Byl to moždíř podoby zvonovité z děloviny čili ze železa, přiklopen a přibit na tlustou dřevěnou desku nebo fošnu čtverhrannou. Fošna, pod moždířem buď provrtána buď plna, měla po jedné straně silný hák, jímž se petarda noční dobou pokradmo na vrata zavěsila. Moždířek byl prachem silně nabit a k průpalnici doutnák připevněn. Odvážný voják (zvaný „petardista“) petardu na vrata pověsiv, rychle utekl a hned po výbuchu vyřítili se dobyvatelé rozbořenými takto vraty branou do města.

**) Něm. Retz, Rötz, nyní okresní město v Dol. Rakousích u hranic moravských, za onoho času důležitá pevnost pohraničná; má posud hradby a příkopy.

***) Něm. (Böhmisch-) Waidhofen, město na něm. Dyji ležící, nedaleko českého pomezí.

Čech vtrhnouti, a sice jedni přes Jindřichův Hradec, druzí přes Jihlavu a Německý Brod až ku Praze přirazit, tam se spojit a povstání ve vlastním jeho ohnisku udusit.

Voj u Bejdova sestavený a k 6000 mužův čítající vedl Dampierre směrem k Nové Bystřici, překročil české pomezí a postupoval k Jindřichovu Hradci. Hradec byl tehdáž osazen dvěma stavovskýma setninama pod velením hejtmana *Branda*. Dne 14. srpna pokoušel se Dampierre o náhlé města přepadnutí. Zámecký hejtman, úředník hraběte Slavaty, slíbil císařským, že je tajnou brankou do zámku pustí, odkud by lehce města zmocniti se mohli. Avšak hlídka, na stráži vně města vystavená, dosti záhy příchod vojska císařského zpozorovala, a vypálivši z ručnice, tak městskou posádku na poplach svolala. Posádka vstoupila ve zbraň, osadila hradby, přivítala výdatnou palbou blížící se císařské a na sta vojákův jim postřílela. *)

Dampierre k útoku více nepřistoupil, nýbrž zase k Nové Bystřici odtáhl, odehnav s sebou všecken dobytek a dav poplenit a vypálit předměstí rybnické a kostel poblíž mostu stojící. Podobný osud zastihl také vesnice Horní Pěnu (Baumgarten) a Německý Malíkov (Maliken), kudy císařské vojsko pochodem se ubíralo. Dampierre zůstal několik dní u N. Bystřice a dal své ležení opevniti.

Druhá část vojska císařského pod velitelstvím plukovníka *Evsebia Khuena z Belasu*, počtem 8000 mužův, stála prozatím pohotova na pomezí rakousko-moravském, čekajíc, až se jí od stavův moravských povolení k průchodu skrze Moravu udělí.

*) Viz „Geschichte der Stadt Neuhaus“ a Skálu, II. str. 329

Když dovolení došlo, vtáhl Khuen přes Jihlavu do Čech a osadil město Polnou. Do Polné dne 2. září přišel Buquoy a převzal velení všech do Čech vtrhnuvších vojův císařských. Dne 6. září přeložil svůj hlavní stan z Polné do Německého Brodu.

Dampierre nepovedeným na Hradec Jindřichův útokem nedal se odstrašit a po čtrnácti dnech pokusil se podruhé o ztečení města. V bouřlivé noci, za neobyčejného hřímání a přívalu, nepozorován se svým vojem přiblížil se k městu a chtěl pražskou i vídeňskou branou do města na jednou vraziti. Již byla vrata vídeňské brány petardou rozražena. Vší silou valil se válečný lid úzkými ulicemi do města na náměstí. Avšak tam stála již posádka ve zbrani a ozbrojenými měšťany podporována odolala císařským tak rázně, že tito ztrativše 307 mužův rychle na ústup se dali. Se strany městské při té šarvátce 65 osob zahynulo. P. Skála udává, že tu byl také Dampierre poraněn.*)

V Budějovicích a v okolí stav věcí nijak se nezměnil. Thurn stále ještě se domníval, že setníka Aulnera donutí, aby město vydal. Ačkoliv do ležení českého dosti značná posila na mužstvu přibyla, neodhodlal se Thurn přece šturmem hnáti k městu, jehož velmi lehce dobyti mohl. Prozatím snad jen ohledy politické mu zabraňovaly, že se násilím města nezmocnil. Dověděv se, že císařští pod Dampierrem do Čech vtrhli, Thurn pustil obléhání Budějovic mimo sebe a hnul se s vojem svým do krajiny jindřicho-hradecké, aby počínání protivníkovu možno-li odpor položil. Před Budějovicemi zanechal jenom dvě setniny, aby město pozorovaly.

*) Skála, Hist. II. 345.

Počet zástupův Thurnových byl poměrně četnější nežli sbor Dampierre-ův a tušíme, že tato přesila přiměla Dampierra, aby upustil od svého přes Jindřichův Hradec do Prahy tažení. Hledělt spíše co nejdříve ke sboru Buquoy-ovu přiraziti, s ním se spojiti a k tomu konci přes Pelhřimov k Německému Brodu odtáhnouti, kam také skutečně dne 9. září s vojskem svým přitrhl a s Buquoy-em se spojil. Po celý čas tohoto pochodu Dampierre-ova zůstal Thurn císařským v boku. Za této příležitosti utrpěl Thurnův voj ztrátu ovšemť jen nepatrnou a sice tím, že Dampierre českou velítku, k Pelhřimovu vyslanou, aby město osadila dříve, než tam císařští přirazí, napadnul a rozptýlil.

Direktoři vidouce nebezpečí, vpádem císařským zemi hrozící, nezůstávali nečinnými. Patentem ze dne 16. srpna svolali sněm ke dni 27. téhož měsíce, všech stavův žádajíce, aby se do sněmu četně dostavili a o hájení země porokovali. Dále nařídili, aby z obyvatelstva venkovského každý pátý muž, z měst každý čtvrtý muž s ručnicemi dlouhými nebo mušketami pohotově byl. Hotovosti této uloženo, aby se dne 29. září v každém krajském městě shromáždila a na další rozkazy čekala. Stavové sami požádáni, aby se po skončeném sněmu se svou čeledí, s koňmi i pěšími do Prahy sjeli. Direktoři neopomenuli též o obranu hlavního města postarati se a jeproti náhlému přepadu nepřátelskému zabezpečiti. I nařízeno Pražanům, aby městské brány, sruby, stakéty a šraňky opatřili, šance pilně dělali a místa nebezpečná, kterými by nepřítel do města vpadnouti mohl, zastavěli.“ *) Praze dostalo se

*) Skálova Hist. II. 379.

dostatečné posádky, dílem ze zemské hotovosti, dílem z najatých žoldnéřův složené. Hejtman *Augustin Hok*, meškaje v okolí plzeňském, byl do Prahy povolán a velitelem vojska učiněn.

Hrabě Buquoy, sesílen vojem Dampierre-ovým ustanovil se na tom, že přes Habry k Čáslavi přirazí a odtamtud přímo ku Praze postoupí.

Avšak těmto plánům překazil Thurn, císařské zaskočiv. Vojsko české totiž stálým verbováním značně rozmnoženo rozložilo se táborem u Malešova, jižně od Kutných Hor. K vojsku také část zemské hotovosti už přibyla a též jiné voje byly na pochodu do ležení jeho.

Buquoy doraziv k Čáslavi, chtěl se města zmocniti; ale Thurn jej předešed, o pět hodin dříve město sám osadil. Obě vojska k sobě se sblížila. Thurn rozložil se na výšinách tupadelských; Buquoy proti němu. Obě vojska dělilo jen úzké údolí; jejich přední zvídky (vedety) *) tak blízko naproti sobě stály, že mohly na sebe volati. Ani ten, ani onen nechtěl boj začíti. Ačkoliv české vojsko bylo císařských mnohem silnější, Thurn přece zůstal v defensivě, řídě se bezpochyby ohledy politickými nebo nechtěje v očích zkušeného císařského vojevůdce věc svou v šanc vydati. Obě strany přestaly na vzájemném obou táborův z hrubých kusův postřelování, při čemž vojsko české,

*) Vojsko před nepřítelem stojící vyšle na vlastní svou ostrahu ze svého ležení malé houfce (polní hlídky, Feldwachen) v čelí proti nepříteli, aby v přiměřené dálce po různu se rozestavily a nepřítele pozorovaly; každá taková polní hlídka vyšle zase ze svého středu na několik krokův před sebe jednoho vojáka (někdy také dva), jenž stoje se zbraní v rukou neunavně pozoruje, co se na straně nepřátelské děje; toho vojáka *zvídkou* neboli *vedetou* nazýváme.

jsouc více na ráně, škody utrpělo a od ležení svého několikkráte na kratší dálky ustoupiti muselo, chtíc se uvarovati větších ještě ztrát. Podobné obapolné škádlení do 16. září trvalo.*)

Císařští velice trpěli nedostatkem na potravinách a museli potřeby své kryti rekvisicemi. Takováto rekvisiční komanda (velítky) u svých do vůkolí výletův pobrala vše, co našla, neopominouce zničit, čeho s sebou vzíti nemohla, ano často celé dědiny vypalujíce. Tím arcit císařští jen sami sobě škodili, zbavujíce se takovými neřestmi všech prostředkův pro příští výživu svou. Avšak nejen že tím sobě hmotně škodili; takovým jednáním též samo obyvatelstvo proti sobě popouzeli, i jinak dosti sužované; pak nebylo divu, jest-li že obyvatelé na mnohých vojácích z takových velítek strašlivé pomsty vzali.

Tato nejistota, ale hlavně přesila Thurnova, přiměla, jak se zdá, Buquoy-e k tomu, aby krajinu čáslavskou opustil.

V noci 16. září rozkázal, aby se ze všech kusův do tábora českého střílelo, po čemž s celým sborem svým k Ledči ustoupil, dříve tam své souvozí a svá zavazadla odeslav. Thurn ho následoval a položil se táborem asi půl hodiny daleko od ležení císařských.

---

*) Většina historikův, kteří o české válce psali, zmiňuje se o „*bitce u Čáslavi*“ svedené, v které prý císařští poraženi a k ústupu donuceni byli. Avšak podstatných zpráv o bitce nepodává žádný z nich (a bezúčelné na vzájem postřelování „bitkou“ ještě nazvati nelze). My jsme tuto sledovali vypravování Skálova (II. str. 385 a násl.), majíce za jisté, že se na pravdě zakládá.

Část čtvrtá.

Od ústupu císařských k Ledči až do vtrhnutí Čechův na Moravu. Od měsíce října 1618 až do dubna 1619.

Hr. Hohenlohe v službách českých. — Další ústup císařských k Pelhřimovu. — Čechové táhnou za nimi. — Šarvátky kolem Pelhřimova. — Bitka dne 18. října 1618 u Pelhřimova. — Opětná vyjednávání o narovnání obou stran. — Slezské pomocné vojsko přibude do českého ležení. — Buquoy ustoupí na jih směrem k Budějovicům. — Čechové přepadnou ležení císařské u Pelhřimova. — Buquoy-ovi nepodaří se útok na Jindřichův Hradec. — Thurn vrazí na Buquoye u Lomnice. — Bitka u Lomnice. — Ústup císařských až k Budějovicům. — Dampierre přiváží válečné potřeby Buquoy-ovi. — Čechové napadnou Dampierre-a a zmocní se jeho vozův i s pokladnicí. — Čechové obklíčí Budějovice. — Mansfeld oblehne Plzeň. — Plzeňští statečně se brání. — Plzeň Mansfeldem dobyta. — Thurnův pochod do Rakous. — Světlá přepadena a českým vojskem osazena. — Thurn odtáhne do okolí znojemského. — Čechové vysílají zájezdné velítky až do okolí vídeňského. — Thurn s vojskem, co zbylo, odtáhne do Čech. — Věci vojenské v Budějovicích a kolem Budějovic. — Buquoy opustí Budějovice. — Čechové ho přepadnou. — Další průběh vyjednávání o smír. — Smrt cís. Matyáše. — Ferdinand nastoupí vládu.

V měsíci červenci vstoupil *Friedrich* hr. *Hohenlohe* (Hollach) ku přímluvě kurfiřta falckého do služeb českých. Prozatímní vláda musela se dosti dlouho přičiňovati, než ho pro věc svou byla získala;

Hohenlohe-ovi nebylť po chuti nelad, v nějž země byla zabředla, jakož i nehotovost u věcech vojenských. Direktoři jemu prozatím organisaci svých sil válečných svěřili, jakož vůbec všecku správu při výstroji a výzbroji vojínstva. V úřadu tom zůstal Hohenlohe až do počátku měsíce září, když s částí zemské hotovosti a s několika hrubými střelbami k armádě české odešel a od 17. září s Thurnem o velení se rozdělil.*)

Čím větší byly v prvopočátku naděje, s nimiž Buquoy polní výpravu proti Čechům byl nastoupil, tím trpčejší byl u dvora klam potom, když došly do Vídně zprávy o nezdařených podnicích vojska císařského. Nyní tam nahlíželi, že protivník nikoliv se neskládá z houfův lecjaks ozbrojených nebo v nekázni zpustlých, alebrž že jim spíše činiti jest s protivníkem, vojsku císařskému ve všem na roveň postaveným. Buquoy přímo řekl císaři, že s prostředky, s jakými výprava počala, válku dále s důrazem vésti nemůže. Ale přednešení jeho zůstalo oslyšeno. Císař neměl peněz, aby svému vojevůdci potřebné posily poskytl.

Zdá se, že vojsko císařské sebe v okolí ledečském za zcela bezpečno nemělo, a proto brzy od Ledče do krajiny pelhřimovské ucouvlo.**) Stojíc u Pelhřimova, bylo tak ovšem blíže moravskému pomezí a pomůckám, na něž z Dolních Rakous jistě počítalo. Na Moravě ještě dosavad nebylo císaři smýšlení naskrz nepříznivo. Krom toho mohli císařští v krajině válkou ještě nezastížené sebe rozličnými potřebami spíše opatřovati. Zámek ledečský zůstal v držení císařských, kteří jej vy-

*) Skála, II. 359.
**) Kterého dne asi císařští od Ledče k Pelhřimovu odešli, o tom historické prameny naše mlčí.

plenili a tam hojnou kořist ulovili; neboť před početím války šlechta z okolí do Ledče svezla veliký sklad zboží svého a svršků v dražších, mníc, že na zámku bude v bezpečí.*)

Vojsko české následovalo císařských až do okolí Pelhřimova. Obě strany na pouhém sebe na vzájem pozorování ustály; císařští asi proto, že, co do počtu, Čechův byli slabšími a že posily očekávali; Čechové z pouhé opatrnosti; neboť pokusy o narovnání trvaly doposavad, a tedy nechtěli snad zavdati příčinu, aby císařští sobě na útisky stěžovati nemohli.

Druhá polovice měsíce září a měsíc říjen uplynul, aniž by ta i ona strana cosi pamětihodného byla podnikla. Jenom bezvýznamné šarvátkování, „malá válka“,**) jak se vůbec říká, tu i tam se ob čas vedla. Císařští zajížděli daleko do kraje, potraviny vydírajíce. Za takových vyjížděk častěji sráželi se s českými, s nimiž do drobných a krátkých šarvátek se dávali. Jedna z větších, poněkud významnějších potyček, již bitkou nazvati můžeme, měla místa dne 18. října poblíž Pelhřimova, v které Čechové se 16 praporečky pěšími a s 1500 jezdci přepadli dvanáct kornet jízdy císařské, když tato právě lovení jakéhosi rybníka byla střehla. Císařští utrpěli ztráty tak

*) Skálova Hist. II. 394.

**) Malá válka, také *guerilla* (od guerra = válka) nazývá se nepravidelné válčení brzy malých brzy větších čet a houfců zvláště ve válkách pratizanských (strannických), v krajinách hornatých vedených. Takové guerilly byly na př. ve Španělích proti vetřelcům Francouzům po r. 1808, když Napoleon zemi byl opanoval, r. 1849 v Uhřích v horách karpatských proti císařským, roku 1866—1871 v Neapolsku, kde bourbonští a také loupežničtí houfové v Apeninách se usadili a proti Sardincům válku malou vedli.

citlivé, že prý, jak Skála píše, „mrtvol zůstalo na bojišti více, nežli ryb naloveno bylo.“ *)

Vyjednávání se Slezany mělo konečně výsledky pro Čechy příznivé; stavové slezští nabyli přesvědčení, že mírného vyrovnání mezi Čechy a císařem více nadíti se nelze, poněvadž císař o šetření a neskracované zachovávání „majestátu“ Rudolfova tak, jak toho protestanté čeští žádali, nijakž určitě vysloviti se nechtěl. Postavili se tedy zcela rozhodně na stranu Čechův, považovali záležitost spornou od nynějška také za věc svou a s Čechy společnou. I poslali tedy *markraběte braniborsko-krnovského* s dvěma tisíci pěších a s tisícem jízdných Čechům na pomoc, kteráž posila 22. října do Kladska a o několik dní později do ležení českého u Pelhřimova byla přirazila, kde ji deputace k tomu konci schvalně od direktorův vyslaná s nelíčenou radostí uvítala.

Válečná moc Čechův nyní ke 14.000 bojovníkův čítala, neřadíc v to hotovost zemskou; byliť Čechové i bez této nyní přece silnější, než armáda císařova, ana, ačkoliv žádné patrnější bitvy nebyla svedla, z příčin rozličných na mužstvu valně se stenčila a krom toho hledíc k neúspěchům první své polní výpravy, poněkud i své statečnosti i mysli zmužilé byla pozbyla. Tudíž kojili se Čechové nadějí, že protivníka brzy přemohou.

Direktoři přihlížejíce k tomu, že valný díl zemské jejich hotovosti nebyl ještě dostatečně vyzbrojen a že zemská hotovost také z ohledův opatřovacích administraci vojenské jenom na břemeno byla, patentem ode dne 29. září 1618 usnesli se, že veškerou zemskou hotovost domů propustí, což bylo tím rozumnější, jelikož také lhůta tří-

*) Skála II. 435.

měsíčních jejích služeb bez toho už byla vypršela. Toho času byl počet vojákův k hotovosti zemské náležejících zajisté 8000 pěších a 2500 jezdcův, *) cifry to, jenž hluboko stály pod rozpočtem sněmovního usnešení, a opětný důkaz, s jakovou lhostejností stavové své povinnosti plnili, povinnosti, na jakých přece sami ve sněmě se byli usnesli.

Přiblížil se měsíc listopad. Opětné a naléhavé prosby Buquoy-ovy, aby císař výdatné pomoci poskytl, zůstaly nepovšimnuty. Císařský vojevůdce, aby tedy neladnému postavení svému konec učinil, viděl se nucena, s částí svého voje k Budějovicům se uchýlit a tam dobu příznivější očekávat. Zbytkům císařského vojska, náležejícím ke sboru Dampierre-ovu, tušíme že nařízeno, aby Moravou do Dolních Rakous ustoupily. **) Dampierre toho času nebyl právě u svého sboru přítomen, meškaje ve Vídni, aby tam podpory válečné a rozličných potřeb vojenských vojsku císařskému vymohl.

Císařští dříve než odešli, poslali na mnoho vozích zboží v Čechách ukořistěné skrze Moravu do Rakous, aby tak kořist svou proti všelikému možnému vojskem českým odejmutí sobě zabezpečili.

Toho rozdělení a tudíž oslabení vojska císařského zužitkoval Thurn, ustanoviv se na tom, útokem hnáti na Dampierre-a. Porozuměv totiž velitel vojska českého, že nepřítel od Pelhřimova se hýbe, za noční doby ze soboty na neděli po Všech Svatých (4. listopadu) přepadl jízdou svou

*) Počty tyto jsou zjištěny úřednímí výkazy, v českém zemském archivu uloženými.

**) Současné zprávy o tom jsou pomateny, nepodávajíce průsvitného rozhledu u věci. Že vojsko císařské toho času na dvé fakticky rozděleno, o tom svědčí válečné události, jež tuto níže vypravovati budeme.

císařské v leženi a úplně porazil. Zástupy Dampierre-ovy rozprášeny, bez svých praporův v houfcích po 5, 10, 20 i 30 mužích utíkali jedni k Počátkům a k Hradci Jindřichovu, druzí k Jihlavě a Moravou dále do Rakous. V leženi a v Pelhřimově zanechali drahnou část své kořisti, špíži a něco hrubých střeleb. *)

Již tenkráte bylo patrno, jak málo císařští v podporu Moravanův doufati mohli. Prchající totiž zástupy dorazivše k Jihlavě, nalezly městské brány zavřeny, darmo prosíce Jihlavany za vpuštění do města a za zachránění před pronásledovateli.

Buquoy mezi tím nemaje žádných zpráv o porážce sboru Dampierre-ova, pokračoval ve svém ústupu k Budějovicům. Dne 5. listopadu přitrhl k Jindřichovu Hradci a osadil předměstí, vyzvav posádku, aby se mu i s městem vzdala. Posádka ze tří setnin se skládala. Místo odpovědi uvítala císařské vojsko palbou z městských hradeb, při čemž císařští nějakých, ač nikoliv velikých ztrát utrpěli. Buquoy nahledl, že města mocí nedobyde, i upustil od útoku; možná že také proto, poněvadž Thurn jemu byl na blízku. Již druhého dne pokračoval tedy ve svém ústupu do jižního cípu Čech.

Dne 7. listopadu přirazil přes Veselí k Lomnici, kde se svým lidem odpočíval a několik mostův položil, aby mu ve spořádaném ústupu nic nepřekáželo.

Hrabě Thurn dověděv se o pochodu Buquoy-ově, táhl za ním, přibyl 8. listopadu k Veselí a dne příštího v patách sledoval císařské.

V lesnaté, četnými rybníky pokryté krajině lomnické vrazilo české vojsko na zadvoj císařský,

*) Skála II. 438.

stojící pod velitelstvím *Dona Baltazara Maradasa,* *) kterýž tu hráz nějakou byl osadil, aby

*) *Maradas* (Marradas et Vique) pocházel ze staré rodiny španělské a narodil se r. 1560. Vstoupiv záhy do řádu rytířův maltánských, bojoval pod císařským generálem Bastou proti Turkům v Uhřích a Sedmihradech a to tak statečně, že císař Rudolf II. r. 1607 jemu erb a titul šlechtický potvrdil. Později postoupiv na nejvyššího strážmistra (majora), měl účastenství ve válce furlanské, již vedl arcikníže Ferdinand proti Benátčanům. Po vypuknutí českého povstání najal ve Furlansku na svou ruku pluk jízdný a přivedl do služeb císařských. Po čas pak celé války české stále stoje při rodu Habsburském, bojoval proti vojsku českému a zejmena po bitvě bělohorské pokořil drahně českých měst, králi Friedrichovi oddaných, začež jej Ferdinand II. do stavu hrabského a později za jiné služby na tajného a válečného radu, komorníka, hejtmana stráže harcéřův a na generála jezdectva povýšil. Po podmanění Čech v letech 1623—1628 potřebováno služeb Maradasových zvláště při násilném lidu českého přivádění do lůna církve katolické, při čemž sobě i se svou soldateskou počínal tak nekřesťansky, že jméno jeho tak jako pověstného soubojovníka Maradasova, *Dona Martina z Huerty*, k vyznačení muže surového a nelidského v přísloví vešlo. Za peníze svým počínáním nahromaděné koupil sobě mnoho českých statkův skonfiskovaných, Žihobec, Všemyslice, Albrechtice, panství hlubocké, Mladou Vožici a j. a žádal za přijetí do země čili za inkolát český, který mu císař r. 1627 propůjčil. I potom, ve válce třicetileté a po pádu Valdštejnově, vodil vojsko císařské do rozličných bitev a bitek a byl „generálem království českého“ jmenován. Zemřel v Praze dne 12. srpna 1638 v 78 roce věku svého. — Maradas náležel k oněm nechvalně proslulým dobrodruhům sedmnáctého století, kteří vhodně užívše všeobecného tehdáž ryku válečného, z války ve prospěch svůj kořistiti uměli, a toto umění učinilo jej odvážlivým, srdnatým a výbojným, ačkoliv nikde nevynikl jakýmsi zvláštním důvtipem válečným. Při tom byl nad míru surový, nelidský a lakotný; a byť i prokázal velmi platných služeb císaři, toť máme za to, že tak činil nikoliv z náklonnosti k domu císařskému, ale spíše

Čechům další postup zamezil. Čechové však střílením ze tří hrubých kusův zadvoj v boku napadli s takovým úspěchem, že musel ku svému valnému houfu *) ucouvnout. Čechové císařské pronásledovali a na ně jižně od Lomnice útokem hnali, kteří k boji se sešikujíce, zmužile a statečně se potýkati počali. Nastala bitka pět hodin trvající a skončila se k večeru ústupem císařských k Budějovicům.

Ztráta vojska císařského byla znamenita. Mezi raněnými byl sám generál *Buquoy*, pak plukovníci *Collalto*, *Krichinger* a *Stauder*; šest jiných důstojníkův bylo zabito. Na mužstvu ztratili císařští 1500 mužův dílem zabitých, dílem raněných. Krom toho upadl v zajetí poručík *de Four* s jiným ještě poručíkem a s 200 muži. Čechové ztratili 80 mužův mrtvých, asi 100 raněných a 12 zajatých. **)

Příštího dne české vojsko pronásledovalo císařské až do nejbližšího okolí Budějovic; tu císařský voj před hradbami městskými postavil se v šik bojovný spořádán; ale váhavý Thurn netroufal

---

z nejnižšího egoismu ve vlastní prospěch svůj. K doplnění charakteristiky jeho sluší ještě připomenouti, že na sklonku života svého přál zvláště kněžím a mnichům, předkem karmelitanům, a že nemalé sumy na kostely a kláštery obracel. Srov. s ostatek trefné vypsání života jeho p. *Ant. Rybičkou* v „Slovníku Naučném“ tuto námi užité.

*) Laskavým čtenářům ve vojenství méně zběhlým připomínáme, že „*valný houf*“ (franc. gros [gró], něm. Haupttruppe, druhdy grosser Haufen) jmenuje se hlavní a také nejčetnější část, tedy jádro vojska před nepřítelem na pochodu jsoucího; tento valný houf bývá ku své vlastní ostraze, aby nebyl nepřítelem náhle přepaden, před sebou kryt „*předvojem*“ (avantgardou), v bocích „*bočními voji*“, v zádech „*zadvojem*“ (arrièregardou).

**) Skály Hist. II. 440.

sobě napadnouti jej, aby lid svůj nevydal v šanc střelbě z kusův na městském valu vystavených, a přestal na pouhém obklíčení města. Svůj hlavní stan Thurn vložil do Rudolfova (Rudolfstadtu), hodinu od Budějovic vzdáleného.

Dne 12. listopadu osadil Buquoy město Krumlov se třemi sty pěších a dvěma sty jízdných; naproti tomu Thurn Nové Hrady, Sviny, Kaplici a Benešov u Kaplice.

Ve svém trapném a stísněném postavení v Budějovicích Buquoy nemohl s důvěrou v delší držení města doufati. Vojsko jeho bylo tělesně sešlo a nezdarnými podniky na své mysli skleslo. Nedostávalo se mu i nejnutnějších válečných potřeb. Arcit blížil se Dampierre přes Vitoraz z Dolních Rakous, aby Buquoy-ovi nějaké na mužstvu posily přivedl a rozličné potřeby přivezl. Avšak nebylo mu souzeno, až do Budějovic dostati se.

Dne 13. listopadu napadly ho totiž 2 kornety české jízdy a tři pěší setniny, jsouce vedeny plukovníkem *Oldřichem Kinským* a podplukovníkem *Hynkem hr. Šlikem*, a porubaly eskortu, kteráž z mužstva pluku Fürstenbergova sestávala. Čechové ukořistili 38 naložených vozův, odňali císařským válečnou pokladnici s 18.000 zl. a přivezli ji do Nových Hradův. Dampierre ztratil 300 mužův a byl donucen se zbytkem svého lidu (asi 800 mužův) do Kremže ustoupiti. *)

Nešťastná výprava tato arcit nebyla s to, aby povznesla mysl císařských v Budějovicích obklíčených, a bylo zcela přirozeno, jest-li že Buquoy nyní na odtrhnutí z Budějovic a na ústup do zemí Rakouských pomýšlel. —

---

*) Podle vypravování Skálova, Hist. II. 441.

Již dříve pověděli jsme, jak direktoři po delší dobu doufali, že s Plzeňskými o vydání města cestou mírnou se dohodnou a Plzeň na svou stranu nakloní. Avšak všeliké o to pokusy nezdařily se. Mnozí katoličtí pánové a preláti z okolí plzeňského utekli se se svými skvosty a jiným drahým zbožím do opevněné Plzně a měšťanstvo k odporu ponoukali. Krom nečetných naverbovaných žoldnéřův přibylo také z kraje něco ozbrojeného lidu do města, kterýž ve spojení s měšťanstvem město proti vojsku stavovskému co nejstatečněji hájiti slíbil. Císař jmenoval hejtmana *Felixe Dornheima*, udatného a zkušeného vojína, velitelem v Plzni, kam tento již v měsíci červnu se byl dostavil.

Těch několik týdnův, které Dornheimovi až do úplného města českým vojskem obklíčení zbývaly, na opevnění města a sesílení městských hradeb velmi rázně a pilně použito.

Dornheim dal městské hradby opraviti, kázal nových náspův navézti a postaral se o dostatečné zaopatření obyvatelstva potravou. Posádka plzeňská častěji do okolí zajížděla, všude postrach mezi venkovským obyvatelstvem rozšiřujíc. Byl ť ovšemť hejtman *Augustin Hok* s hrstkou vojska stavovského na blízku, aby město pozoroval; avšak proti houfcům Plzeňských o mnoho četnějším nemohl vyříditi ničeho. Vláda také nebyla s to, aby aspoň prozatím dostatečný počet obléhajícího vojska před Plzeň vrhla a města dobyla, ač nechtěla-li ostatní vojsko v poli operující seslabiti. Direktoři tudíž čekali na příchod sboru Mansfeldova, který asi u prostřed září do Horního Falcka přirazil, a vnesli naň dobývání Plzně.

Dne 22. září přitáhl Mansfeld se 4000 muži do Chotěšova, 4 míle jihozápadně od Plzně; dne 24. září stály přední houfce sboru jeho u Křinic,

zcela blízko Plzně. Odpoledne téhož dne podařilo se setníkovi *Krausovi*, jednomu z oficírův Mansfeldových, jedno z předměstí plzeňských osaditi. Kraus chtěl vrata brány městské petardou rozhoditi. Ale Mansfeld, který osobně u předního voje krajinu byl prohlédl a za to měl, že by útok všestranně nepřipravený se nezdařil, nařídil, aby předvoj zase ustoupil. Nemělť také po ruce Mansfeld takový počet vojákův, aby ihned mohl krok tak důležitý učinit. Dornheim dal v noci předměstí Mansfeldskými osazené zapáliti.

Dne 25. září přiblížil se Mansfeld s celým sborem svým k městu a vložil hlavní svůj stan do Skvrňan. Vojsko rozložilo se táborem a své ležení náspy ohradilo. Dne 27. září kázal Mansfeld ještě jiné náspy blíže města navézti a několik dní potom vystavěl dvě osamotnělé ohrady (reduty), které však na příští udržeti nemohl, poněvadž byly přílišné střelbě z hradeb městských vydány. Pak přistoupil k pravidelnému města obklíčení.

Nedlouho potom přirazilo k jeho sboru několik pěších setnin od zemské hotovosti vedením nejvyššího strážmistra *Karpizona* a krátce na to ještě několik setnin jezdeckých, také od hotovosti zemské, čímž Mansfeldův sbor obléhací asi na 8000 mužův vzrostl.*) Dělostřelstvo jeho 6 hrubých střeleb počítalo.

Nyní počali Mansfeldští pilně pracovati na zákopech a obléhání nastalo. Město obehnáno a

*) Velitelé přišlých pěších setnin byli: setník *Otto z Dettenbornu*, *Karel Graefinger ze Saleku*, *Tobiáš Brenner*, *Zádrbský*, *Vilém Týzl*, *Hynek Mirešovský a Ramminger*; velitelé setnin jezdeckých: ritmistři *Příchovský*, *Měsíček*, *Habsberger*, *Sekerka*, *Kristof Hrobčický a Hynek Fictum*. Mužstvo větším dílem pocházelo z kraje plzeňského a žateckého.

súženo na všech stranách, jedině brána pražská zůstala ještě otevřena.

Dne 12. října (dle starého julianského kal. 2. října) hozeno do města několik ohnivých kulí a granátův, anižby nějakou škodu byly způsobily.

Direktoři ještě nyní nespouštěli se naděje na přátelské vzdání-se města a proto vyslali jednoho z pobočníkův nejvyššího vojenského ubytovatele Kaplíře k Plzeňským, avšak bez všelikého úspěchu.

Mansfeld tedy pokračoval energicky u dobývání. Z Prahy přibyly ještě dvě hrubé střelby (*„Švihovky“*) k parku obléhacímu *) se zásobami střeliva. Do města počalo se rázně střílet. Střelba jmenovitě dne 18. října byla tak prudká, že sbořila věž kláštera bosákův a hradby městské na mnohých místech široce porouchala. Jedna setnina zemské hotovosti z kraje žateckého vnikla do pražského předměstí, osadila vodárnu, tam říčnou vodu zarazila a obležencům odňala.

Dne 20. října hotovil se Mansfeld k útoku průlomem, který ve zdech městských stálým z děl střílením se byl utvořil. Ale že obležení za průlomem nový hluboký příkop sobě vyvrhli, za záprsní z vyházené prsti takto povstalou svá děla proti útočníkům zasadili a z nich silně střílel, tedy útok se nezdařil, anobrž oblehatelé museli ustoupiti, 300 mužův při tom ztrativše. **)

Odražení toho útoku dodalo srdce Plzeňským tak, že nyní sami na oblehatele vypadli, ale po tuhém dvouhodinném boji do pevnosti ucouvnouti museli.

---

*) Parkem obléhacím u dělostřelcův sluje soubor materiálu pro obléhání pevností potřebného; náležejí k němu tedy nejen střelby, ale i vozy se střelivem, záložné kouštvo a vůbec všelijaké jiné potřeby dělostřelecké.

**) Skála, II. 501.

Dne 29. října v noci pokusil se hejtman *Karel Graefinger* o nové města přepadnutí. Zmocniv se mlýnu při městské zdi ležícího, spálil ho se všemi tam uloženými zásobami. Plzeňští utrpěli tím velkou ztrátu na mouce a obilí.

Nastala přestávka v obléhání na několik dnův. Direktoři i nyní poráde očekávali, že město k povolnosti se nakloní, ale marně.

Dne 2. listopadu Mansfeldští palbu k městu velmi rázně obnovili, střílení kladením podkopův pode hradby podporujíce. Střelba trvala den a noc a čelila zejmena ku klášteru bosáckému a k hradbám blíže kláštera, do kterých průlom z šíří dvou sáhův rozstřílen. Ještě jedno místo vyhledali sobě oblehatelé k útoku a sice poblíž pražské brány, kde pevný císařem Rudolfem II. vystavěný dům stál a městskou hradbu bokem kryl. Střelba i tu výdatně účinkovala. Dělostřelci nejen že část domu pobořili, ale také hradby městské blíže domu ležící rozstříleli. Avšak také Plzeňští nezůstali nečinnými, zatarasivše, co síly stačily, průlomy a příkopy palisádami a jinými překážkami.

Dne 21. listopadu pokročily práce obléhací tolik, že Mansfeld všeobecný útok k městu nařídíti mohl. Dosavadní velitel obležených, setník Dornheim, byl na městské hradbě zastřelen v okamžiku, když ku pracím opravovacím byl přihlížel. Velení přejmul setník sboru měšťanského *Tomáš Seeländer*. Choval se udatně a obezřele, a posádka ve městě stála jemu věrně po boku.

Na úsvitě toho dne vojsko obléhací všestranně se sešikovalo ku ztečení města. Mansfeld nařídil, aby 9 setnin k šturmu hnalo průlomem u brány pražské, 5 setnin průlomem poblíž kláštera bosákův vystříleného, a po dvou setninách ku bráně

litické, *) malešické a norimberské, na tyto 3 brány však jen zdánlivě na oko, aby tím obleženci byli klamáni, kam vlastně hlavní útok míří. Jízdě přikázáno, by po čas útoku okolím města se projížděla a zaháněla ty, kdož by snad na pomoc přispěti chtěli Plzeňským.

Před útokem dal Mansfeld ze všech kusův obléhacích do města silně stříleti. Zvláště prudká byla palba proti „domu císařskému“ (Rudolfovu) a kolem něho, aby se tam průlomy rozšířily a schůdnějšími staly. Podplukovník hr. Solms řídil útok stranou kláštera bosáckého.

Ačkoliv obleženci výdatnou palbou útočníky přivítali, tito přece překročili průlom. Avšak příkopem, jejž Plzeňští vnitř hradby na 8 stop zhloubi vyvrhli, dubovými koly (palisádami) a špicemi opatřili, projíti nemohli. Hrabě Solms usadil a ukryl se na místě dobytém a střílením z mušket protivníka zaměstnával.

Útok blíže brány pražské lépe se podařil, ačkoliv Mansfeldští teprva po tuhém boji brány se zmocnili. Poručíci *Roubic* a *Ešer* s 50 muži v první řadě stáli, musejíce ohromných překážek překonati, neboť stateční obhájcové města vražednou palbou doráželi na útočníky, kteří příkop vodou naplněný přebřísti museli dříve, než k průlomu dostoupiti mohli. Nicméně útočníci šťastně až ku průlomu se dostali. Dvě setniny pluku Mansfeldova pod vůdcovstvím hejtmanův *Franka* **) a *Sommersdorfu* rychle následovaly a za těmi postupovaly setniny, jimž veleli setníci *Liebenstein*, *Fréport*, *Romanesko* (Remes), *Heiden*, *Kraus* a

*) U Skály II. 527 brána „žlutická“.
**) U Skály II. 526 a jinde „Frankýn“, „Frenkýn“.

nejvyšší strážmistr*) *Karpizon*, a konečně dvě setniny od zemské hotovosti vedeny *Dettenbornem*. Boj několikkráte kolisal a útočníci museli nejednou couvnout a zase postoupit, dříve než obhájce od průlomu zahnali a císařský dům osadili. Zajisté Plzeňští bránili se co nejudatněji, několikkráte sami z obrany k útoku přistoupivše.

Bylo pět hodin odpoledne. Den se chýlil k večeru a boj po celý ten čas pouze na okolí hradeb městských se obmezoval. Mansfeldští do vnitř města vraziti nemohli. Ale šťastná náhoda jim přispěla ku pomoci.

Obležení totiž zapálili stavení naproti domu Rudolfovu ležící, domnívajíce se, že plameny také zasáhnou dům císařský a že útočníky tam usazené ven vypudí. Ale to se nezdařilo. Oheň do domu císařského nevnikl, ale naopak rozšířil se po domech stranou k městu ležících a donutil Plzeňské, že museli sami do vnitř města ustoupiti. Však ještě na ústupu svém hrdinsky se bránili, každou píď půdy tvrdošíjně hájíce.

Mezi tím Mansfeldští otevřeli brány a pustili do města ty, kdož ještě před hradbami bojovali. Tito rozdělili se po ulicích, vytiskujíce krok za krokem bránící se měšťanstvo z ulic až na náměstí tak, že toto takřka se všech stran obklíčeno bylo.

I počalo nyní vyjednávání o příměří, mezi nímž obě bojující strany zůstaly v držení posic jimi osazených a opevňovaly je. Než i přese všecko vyjednávání o příměří boj v noci aspoň po různu trval.

Ráno konečně o čtvrté hodině nepřátelství zastaveno. Posádka plzeňská se vzdala za tou

*) Tehdáž tolik co nynější major, velitel praporu (praporník, něm. Oberstwachtmeister).

výminkou, že smí se vším svým výstrojem a výzbrojem volně odtáhnouti, ale že 12 hrubých střeleb vydá Mansfeldovi. Měšťanstvu odňata zbraň, a lidu krajskému, jenž boje se byl účastnil, nařízeno, by se z města vyklidil; část žoldnéřův městských pak vstoupila do služeb Mansfeldových. Tento přihlížeje k přísné kázni, nedopustil, aby vojáci město plenili, ale za to uložil Plzeňanům kontribuci válečnou v sumě 120.000 zl., a měšťanstvo muselo direktorům věrnost a poslušnost přislíbit. Část sboru Mansfeldova zůstala posádkou v Plzni, ostatek odešel k Budějovicům, aby tam hlavní vojsko české sesílil. Zemská hotovost při obléhání Plzně zaměstnaná se rozpustila a domů odebrala. Mansfeld odešel do Turina, aby vévodu savojského k výdatnějšímu ještě přispění Čechům přemluvil. Mnoho nepořídiv, vrátil se teprv v dubnu 1619 do Čech.

Nedlouho po dobytí Plzně opustili císařští také všecka místa, která ještě ve východních Čechách v držení měli a odešli Moravou do Dolních Rakous. Z Ledče odtáhli tak na kvap, že tam zůstavili ne nepatrných zásob na střelivu, které v kořist padly do rukou vojska českého.

Vyjmouc tedy Budějovice a Krumlov byla celá země prázdna císařských.

Hledě k nepříznivému postavení vojska císařského v Budějovicích, byl by mohl Thurn v krátkém čase města se zmocniti; pak by císařští i Krumlov, strategicky jen skrovně důležitý, zajisté byli opustili. A kdyby Čechové byli v držení Budějovic, pak byla by císařským urvána půda a všecken základ (basis) pro příští válečné operace na území českém; pak by neměli žádné opory, odkud by další podniky proti Čechům na půdě české počínati a vykonávati mohli, a to by zajisté

bez rozhodného vlivu na budoucí události a osudy války nebylo zůstalo. Ale Thurn nemaje valného důvtipu a rozhledu strategického na zdařbůh přenechal Hohenlohe-ovi, aby pozoroval Budějovice, a sám k vyzvání direktoria se třemi tisíci pěších a s tisícem jezdcův vtrhl do Dolních Rakous.

Vpád do Rakous měl míti dvojího účelu. Za jedno mělo prý české vojsko v Rakousích se trvale uhostiti, aby tak Buquoy-ovi všemu spojení s Vídní překáželo a též podniky Hohenlohe-ovy před Budějovicemi usnadňovalo.*) Za druhé mělo vtrhnutí to býti jakýmsi nátlakem nejen na protestanty dolno-rakouské, ale také na moravské, aby tím spíše a s větší chutí k záležitosti české se přidružili.

U Nových Hradův překročil Thurn české hranice a přitáhnul k Vitorazi (Weitra, Weitrach); zde zůstal prozatím stát a vyslal podplukovníka Šlika se silným pěším houfem až do Světlé,**) nařídiv mu, aby se města zmocnil, jelikož tam stáli císařští s valnou částí zboží v Čechách nakořistěného. Dvě míle před Světlou vrazil Šlik na transport se 42 vozy, pro císařské do Budějovic určený, a odňal ho císařským. Čechové ukořistili 70.000 tolarův, 1000 kusův dobytka a hojnost špíže. Mužstvo z průvodu dílem porubáno, dílem zajato.

Dne 26. listopadu přepadl Šlik Světlou a již za prvního náběhu se ztratami nepatrnými město opanoval. Z české strany zůstali na bojišti ritmistr *Burian Kaplíř* se 4 žoldnéři a asi se 6 jinými raněnými.***) Posádka císařská zajata.

*) Ale kdyby byl Thurn Budějovic dobyl a Buquoy-e z Čech vytiskl, byl by sobě tohoto úkolu zcela ušetřil.
**) Něm. Zwettel. — Skála, II 444.
***) Skála tamtéž.

Thurn se omluvil před stavy dolno-rakouskými, z jakých příčin do jejich země vtrhl a spolu slíbil, že bude nejpřísnější kázeň mezi svými zachovávati. A v skutku obyvatelstvo osazeného kraje nemělo žádných příčin k jakýmsi žalobám, že by je Čechové byli utiskovali.

Po dobytí Světlé Thurn s tisícem jezdců k pomezí moravskému se uchýliv, až ku Znojmu se přiblížil. Stavové moravští měli se dne 16. prosince v Brně na sněm sejíti a Thurn očekával, že svou přítomností přívržence povstání českého k rozhodnějším činům a k těsnějšímu ku věci české přilnutí povzbudí. Prozatím ho naděje zklamala.

Zástupy české, které do Rakous byly vtrhly, zajížděly daleko do krajův německých, ano až před samou Vídní se ukázaly, šíříce postrach tak veliký, že na levém břehu dunajském náspy a hradby mostové honem nahazovány, aby kryly most přes Dunaj k Vídni vedoucí.

Mezi tím, co Thurn mimo Čechy meškal, připravoval se Hohenlohe k obklíčení Budějovic. Než k pravidelnému obléhání a ztečení města nepřišlo. Bylať již tuhá zima nadešla a krom toho zdá se, že Hohenlohe-ovi dostatečný počet dělostřelectva obléhacího nebyl po ruce.

Nicméně i přes to přese všecko zůstalo postavení Buquoy-ovo ve městě trapné a nebezpečné. Vpadnutím Čechův do Rakous odňato mu spojení s Vídní a také ústup v tu stranu. Zbývalo mu ovšemť ještě spojení s Pasovskem císaři nakloněným, ale komunikace ta (Zlatá stezka) byla pro svou neschůdnost velice obtížna. Stoje tedy u prostřed živlův nepřátelských osamotnělý, s vojskem nehrubě valně potřebami válečnými opatřeným, a nemaje naděje na posílení a podporu, generál Buquoy pomýšlel na to, jak by z Budějovic bez

nebezpečenství unikl a tak vojáky své pro příští snad příznivější podniky sobě zachoval. Proto nabídl se Hohenlohe-ovi, že město vydá, jest-li že mu bude volný s vojskem odtah dovolen. Ale Hohenlohe položil takové tuhé výminky, že Buquoy měl pod svou ctí, jim podrobiti se, a ve svém zoufalém postavení raději zvolil, s částí svého vojska do Dolních Rakous se prosekat.

Dne 26. listopadu tedy ušel s tisícem pěchoty a s tisícem jezdcův tajně z Budějovic. Hohenlohe dosti záhy odchod Buquoy-ův zpozorovav, pronásledoval ho se 4000 muži z části pěšími, z části jízdnými a dohonil císařské asi 2 hodiny za Budějovicemi. Se všech stran napaden, Buquoy s hrstkou jezdcův svých prosekal se nazpět do Budějovic. Ostatní jeho vojsko dílem pobito, dílem zajato nebo rozptýleno. Válečné zajatce poslal Hohenlohe do Prahy. Byl to lid mladý, málo otužilý, jehož zevnějšek patrně ukazoval na přestálé svízele a trampoty. Byl oděvem a zvláště obuví na zimu tak chatrně opatřen, že jich několik zmrzlo na cestě.*)

Císař uviděv, jakých prospěchův Čechové až posud na všech stranách se byli dodělali, nabyl konečně přesvědčení, že vzpouru ledabylo nepotlačí, alebrž že tu zapotřebí moci veliké, kteréž se mu arciť ještě nedostávalo. Kde ji vzíti? Vždyť i ostatní země poskytovaly obraz jen málo utěšený. Slezsko zjevně se prohlásilo pro Čechy. V Dolních Rakousích ozývali se hlasové povážliví, poněvadž císař také tam proti protestantům velmi příkře se choval. A Horní Rakousy byly, jak jsme už nahoře řekli, císaři přímo nepřátelské, vždyť už ty o to jednaly, jakby s Čechy ve

*) Skála, II. 448.

spolek proti císaři vešly. Nyní také Morava ku prospěchu Čechův počala se kloniti. A třebas že protestanté na sněmě právě zasedajícím byli na ten čas neprošli se svým návrhem, aby Morava se pro Čechy povstalé hned prohlásila: přec aspoň toho docílili, že sněm s důrazem k císaři se obrátil a jemu radil, aby věci v cestě míru vyrovnal.

Všecky tyto okolnosti přiměly císaře k tomu, že své požadavky naproti Čechům znamenitě zmírnil a jest-li že dříve žádal, aby Čechové odzbrojili, nyní přestal na pouhé výmince, aby své zástupy naverbované do rozličných posádek rozložili a tak roztroušeně ubytovali; ba nyní už ani prostřednictví kurfiřtův, kurfiřta saského, falckého mohučského a vévody bavorského, nezprotivovalo se mu více; a konečně svolil i k příměří, mezi nímž v Chebu o narovnání se rokovati mělo.

Thurn, dověděv se, na čem se sněm brněnský usnesl, ustoupil z Moravy a sebrav některé své oddíly po Rakousích v posádkách a bytech rozložené, uchýlil se opět k hlavnímu voji českému u Budějovic polem ležícímu.

A tu znenáhla věci Čechům na škodu se zvraceti počínaly. Vojsko v okolí budějovickém po dědinách v domích po 20—30 mužích těsně rozložené za příčinou válečných trampot minulé výpravy, jakož i pro přísnou službu pozorovací před Budějovicemi, konečně pro nedostatečnou a špatnou potravu, stihly v rozměrech povážlivých nakažlivé nemoci, které jak mezi důstojnictvem tak i mezi obecnými žoldnéři nelítostně řádily a četných na životech obětí vyžadovaly. Mezi jinými roznemohl se před Budějovicemi, jak jsme se už na hoře (na str. 28) zmínili, nadějeplný pán *A. J. Smiřický*, a zemřev v Praze v domě svém na Malé straně, byl s knížecí pompou po-

chován. Mnohé setniny zůstaly pod polovicí normálného počtu mužstva svého. Kázeň počala rozviklávati se. Důstojníci i vojáci opouštěli své praporce, obávajíce se nakažení, a u velkém počtu do Prahy přicházeli. Direktorium vidělo se nuceno, takové vojáky násilím do táboru nazpět posýlati a neposlušníkům nejpřísnějšími tresty pohrožovati. To trvalo téměř po celou zimu a prameny naše*) udávají, že v tom čase z českého vojska zahynulo 5000 mužův, počet v pravdě ohromný, uvážíme-li, že síla veškerého vojska českého v prosinci toho roku jen 12589 činila.

Císařští v Budějovicích z počátku zůstali nemocemi ušetřeni. Ale již v únoru 1619 také mezi nimi a v obyvatelstvu vůbec řádily nakažlivé nemoci a vyžadovaly přečetných obětí.

Přese všecky tyto veliké bídy a nesnáze v obou táborech zbraně nezahálely. Posádka budějovická častěji z města vypadávala, zajíždějíc do okolí a tak vojsko obléhací stále zaměstnávala, že k oddechu nepřišlo.

Dne 18. ledna 1619 Hohenlohe odešel s částí svého voje ke Krumlovu**), aby město opanoval. Buquoy toho se dověděv, jal se ho stíhati a na půl cestě ho dohonil. Mezi oběma voji nastala velmi živá bitka, několik hodin trvající a skončila se ústupem Hohenlohe-ovým. Dohromady s obou stran asi 500 mužův zahynulo.

Dne 13. ledna vypadla posádka budějovická z města k Hluboké a zapálila 2 vesnice, čímž posádku hlubockou v šíré pole vylákala. Tato byvši přemocí napadena, po ztrátě dosti citlivé musela do Hluboké nazpět utéci. Při té příležitosti za-

*) Zprávy v českém zemském archivu uložené.
**) Skála, Hist III. 25.

jali císařští majora Karpizona, drželi ho tři měsíce v zajetí a teprv za výkupné 500 zl. propustili.

Dne 28. ledna markrabě krňovský pokusil se o ztečení předních hradeb před Budějovicemi a opanoval je, při čemž císařští 90, Čechové 19 m. ztratili.*)

Španělsko vidouc, že válka zbraním císařským nepříznivě počala, odhodlalo se ve prospěch císařův zbrojiti. Také arcikníže Leopold pilně sbíral na Pasovsku žoldnéře, a co naverboval, poslal na posilu Buquoy-ovi.

Vojska najatá, aby mohla do Čech přijíti, musela se ubírati jen Pasovskem, poněvadž stavové horno-rakouští průchod cizích vojsk skrz svou zemi nepovolili. Čechy s Pasovem byly jedině spojeny „Zlatou stezkou“, ana přes Prachatice a Volary k pomezí pasovskému vedla. Volary tudíž byly v té příčině městem vojensky důležitým a se strany české posádkou opatřeny. Aby tedy Buquoy sobě toto spojení s cizinou zabezpečil a tamtudy bez překážek podpory a posily přibírati mohl, přepadl Volary a posádku ven vypudil. Ještě v měsíci lednu z Pasovska přirazily po „Zlaté stezce“ 2000 mužův k Buquoy-ovi, totiž pluk Fuggerův, jejž Buquoy dílem do Budějovic, dílem do Krumlova posádkou položil.

Císařští takto sesílení byli od nynějška mnohem podnikavější a k velikému obyvatelův postrachu četné tlupy do kraje na kořist posýlali. Tak přepadla 1. února posádka krumlovská Kaplici, zahnala odtud českou posádku, zabila 13 vojákův, poplenila město a vypálila.

---

*) Skála III. 26.

Za podobné jiné zajížďky svedl dne 3. února plukovník Oldřich Kinský bitku s císařskými, v níž tito 70 mužův ztratili.

I Dampierre v Rakousích počal se hýbati. Po nešťastné expedici v měsíci listopadu a po ztrátě celého transportu ustoupiv až do Kremže, zůstával nečinným potud, pokud se mu posily na mužstvu nedostalo; nyní ji obdržev, chystal se k výboji. Počátkem měsíce února vtrhlo několik set mužův od jeho sboru do jižních Čech, pohubilo nelidsky krajinu, kudy táhlo a Čechy zase opustilo. Několik týdnův později vpadl Dampierre na novo do země, přepadl Nové Hrady, poplenil a vypálil je. Avšak zámek novohradský opanovati nemohl, poněvadž posádka s částí ozbrojených měšťanův se tam statečně hájila. Za to vzal Dampierre město Sviny a položil tam posádku 140 mužův. Jiný přepad Dampierre-ův na rakouské město Světlou, jež Čechové drželi, se nezdařil. Císařští ztratili 500 mužův a byli donuceni, zase ku Kremži ucouvnouti. Čechové osadili města Vitoraz a Rohy,*) odkud po příkladu protivníkově daleko po krajích zajížděli a zboží i statky katolíkův pustošili.

Ale bídný stav vojska českého přece nedovoloval, aby císařským všude zdarně se opříti mohlo. Ovšemť direktoři pilně hleděli k tomu, aby rány, vojsko jejich z všelijakých příčin stíhající, novým najímáním zacelili; ale byť i najímání se dařilo, přece organisace takových nových zástupův jen zvolna a tudíž na újmu hájení země pokračovala. Proto patentem ode dne 27. února nařídilo direktorium, aby se zemská hotovost na

*) Také Roh, něm. Horn, nyní asi s 2000 obyvateli; má dosud staré hradby a zámek.

novo svolala, a se vybíral každý 20tý muž ve všech krajích, jimž hrozil nepřítel.

Nařízení to poněkud se zdarem se potkalo. Znenáhla řady vojska českého se doplňovaly, nemoci řídly a vojsko vůbec se zotavovalo. Čeští generálové upustili od těsného kantonování a ubytovali nově naverbované mužstvo řídčeji a tak, že je do více okresův rozložili, aby se nemocem uvarovalo. Toto rozšířenější ubytování bylo příčinou, proč Čechové od pravidelného Budějovic obléhání upustili a město pouze pozorovati dali.

Avšak třebas i nyní české vojsko, co do počtu sil válečných, schopno bylo nových ofensivních podnikův, přece dlužno podotknouti, že co do mravní povahy a statečnosti vojenské bylo hluboko skleslo. Nekázeň u vysokém stupni se v něm rozhostila. Nedoplatky na žoldu vyvolávaly nespokojenost ve vojínstvu, hlad a nouze sváděly je k loupeži a k drancování. Máloť prospělo, že Hohenlohe jednoho dne několik jezdcův, kteří pražské, z trhu lineckého vracející se kupce oloupili, oběsiti kázal; neřesti páchány dále. Vyšší i nižší důstojnictvo oblíbilo sobě pitky a zanedbávalo svých povinností; a Hohenlohe viděl se nucena za opilství následující tresty v penězích uložit: generálům po 1000, plukovníkům po 500, ritmistrům a hejtmanům po 100, praporečníkům po 50 tolarech! V pravdě nejkřiklavější to důkaz o mravní sešlosti a skleslosti oněch, kteří za obhajování království českého bojovati měli! Pak už se nedivme, že zemi stíhaly a stihly pohromy nejhroznější.

Ke dni 18. března direktoři na novo svolali sněm do Prahy. Stavové v počtu dosti četném se dostavili. Vláda žádala na sněmu nových prostředkův, aby ve válce důrazně pokračovati

mohla. Tehdá vystoupil *Radslav ze Vchynic* (Kinský) *mladší* a ohnivými slovy přimlouval se, aby stavové „v tomto těžkém nebezpečenství příkladem slavných a heroických předkův se chovali, kteří beze všech průtahův, když co takového na ně a království české se valívalo, nepotřebujíce v tom pomocí cizích, sami u velikém počtu se sbírali, na nepřítele časně táhli, jeho přemáhali a někdy i vně ze země pohledávati ho sobě nestěžovali. Neboť tehdáž jest železo kovati, když jest rozpáleno. Pročež aby v té veřejnosti neprodleně nařízené všichni, chudí i bohatí, mladí i staří, pěší i jízdní táhli, a v tom však ve všem aby rovnost, láska i svornost zachována byla...“ *) A neméně výmluvným byl tu i *Jan Albin* hrabě *Šlik*. Jako Kinský, tak i on českého vlastenectví se dovolávaje, přimlouval se, „aby stavové zhoubcům svým zemským (rozuměj: straně pod jednou, katolíkům) opříti se vynasnažili.“ **)

Slova obou řečníkův mocně účinkovala. Uchváceni okamžitým nadšením mnozí z pánův obětí největších slibovali. Avšak brzy vlastenecký zápal ochladl; jen málo kteří z nich svému slovu dostáli.

Kdyby usnešení sněmovní, aby každý 20. a 16. muž byl vyzdvižen a šlechta by se svou čeledí do pole táhla, v plném znění svém k místu bylo přišlo: zemská hotovost zajisté na 12.000 mužův byla by vzrostla. Válečná moc Čechův tím a k tomu připočtením zástupův naverbovaných, jakož i výdatnou výpomocí Slezanův, mohla dostoupiti počtu 33.000 mužův, kterých by se k operacím v poli bylo mohlo upotřebiti. Avšak, jak pra-

*) Skálova Hist. III. 54.
**) Tamtéž III. 55.

veno, výsledky pokulhávajíce, za očekáváním zůstaly!

Ale i armáda sebe větší nemohla počítati na příští úspěchy potud, pokud se nezbavila oněch ohavných neřestí, jimiž vojínstvo české bylo prosáknuto, pokud mzda žoldnéřům řádně se neplatila a nedoplatky na žoldu se nejevily.

Aby sněm tísni finanční ulevil, vypsal nové daně. Poněvadž by tyto však nedostačovaly, dal sněm vládě plnou moc, aby nedoplatky daní se vším úsilím vymáhala a dlužníky peněžitými pokutami stíhala, zejmena ty, kdož roku minulého k zemské hotovosti patřičné branstvo nebyli dodali, a sice by dlužníci za každého nedodaného jezdce za tři měsíce po 120 zl. rýnských a za pěšího po 60 kopách míšenských zapravili. Dále usnesl se sněm na tom, aby statky 27 zpronevěřilých vlasti synův, všeobecně známých protivníkův povstání českého, byly zabaveny a na zaplacení lidu válečného obráceny.*)

Dne 23. března byl sněm rozpuštěn, když ještě byl před tím vyvolil ze svého středu deputaci, která do Chebu k novému o smír vyjednávání se dostaviti měla.

Ale již 20. března sešel smrtí císař Matyáš ve Vídni.

Smrtí Matyášovou zničeny všecky naděje na mírné skončení pře; kongres do Chebu k tomu konci svolaný nesešel se a nástupci Matyášovu, králi Ferdinandovi, porovnání na vůli zůstaveno.

Několik dní po smrti císařově došlo do Prahy psaní, v němž král Ferdinand stavy napomínal,

*) Srov. snešení stavův na tom sněmě o interposici a hotovost zemskou, artikul X. a XV., u Skály III. str. 86—87.

aby se k poslušenství vrátili. Král ukazoval se býti povolným, že prý všech práv a svobod zemských potvrdí. Současně poslal Buquoy-ovi rozkaz, aby všeliké nepřátelství zastavil.

Ale direktoři hrubě si nevšímali nabídnutí Ferdinandových, buďsi že jim nedůvěřovali, buďsi že odstranění linie Habsburské od koruny české již na mysli měli. Se své strany nepřátelství zastaviti neporučili, anobrž spíše Buquoy-e za vyklizení ze země požádali. Válka tudíž měla volný svůj průchod dál a jevila se v nejbližše příští době prozatím jen nepatrnými potyčkami.

České vojsko dobylo zase města Svyn, zajavši císařskou posádku, 140 mužův pluku Fuggerova. Plukovník Oldřich Kinský s tisícem mužův jezdeckých a 500 pěšáků konal časté vycházky a zájezdy po krajích, aby obyvatelstvu ochrany poskytoval proti císařským, když tito špíži a obrok sobě vyhledávali.

Posily Čechům se množily. Znenáhla přibývala také zemská hotovost do ležení. Hojný počet venkovanův, kteří utiskováním císařských o všecken svůj majetek byli přišli, vstoupil do služeb k vojsku, aby jak mnozí pravili, na svých škůdcích a utiskovatelích se pomstil. *)

Asi v polovici měsíce dubna české bojovné síly kolem Budějovic asi na 17.000 mužův vzrostly a generálové ve srozumění s direktory k rozhodnému válečnému činu se odhodlali, že totiž na Moravu potáhnou, aby tam protestantské stavy ku zřejmému připojení se k povstání přiměli; neboť právě doba po smrti císařově zdála se jim k tomu býti nejpříznivější.

*) Skálova Hist. III. 97.

České vojsko se rozdělilo. Thurnovi dán rozkaz, aby s 9000 muži, totiž s jedním pěším, s jedním jezdeckým plukem, pak s 5000 muži od zemské hotovosti do Moravy pochodem se dal. Hohenlohe s 8000 muži zůstal před Budějovicemi, Mansfeld s několika pěšími a jízdnými praporečky stál v Plzni.

Vojsko Ferdinandovo toho času mělo následující postavení: Buquoy, jak známo, stál v Budějovicích, Dampierre obdržev valné posily, postoupil z Kremže do Rejce a zaujal tu stanoviště pozorovací.

Část pátá.

Od vtrhnutí Čechův na Moravu a prvního jejich tažení k Vídni až do prvního ztečení města Písku císařskými. Od měsíce května 1619 do měsíce srpna r. 1619.

Thurn vtrhne na Moravu. — Protestanté moravští přihlásí se k povstání a svolí, aby vojsko moravské se spojilo s českým. — Proč odejmuli moravští stavové plukovníkům Valdšteinovi a Jiř. z Náchoda velení nad dvěma pluky moravskými. — 5000 Moravanů přibude do ležení českého u Znojma. — Dampierre opustí krajinu rejckou. — Thurn táhne k Vídni. — Nepořídiv ničeho u Vídně, odebéře se k Budějovicům a spojí se s Hohenlohem. — Hohenlohe-ovy nesnáze u Budějovic. — Zajížďky plukovníka Kinského. — Šarvátky o hradby volarské a o Zlatou stezku. — Dampierre vtáhne do Čech a přidá se k Buquoy-ovi. — Bitka u Záblatí a úplná porážka sboru Mansfeldova. — Následky bitky záblatské. — Ústup Hohenlohe-ův od Budějovic do vnitř země. — Hohenlohe spojí se s Thurnem. — Buquoy dobyde Nových Hradův. — Buquoy vytiskne Čechy z některých měst v Dolních Rakousích. — Dampierre vtrhne na jižní Moravu. — Thurnovy a Buquoy-ovy operace a vzájemné styky na jihu českém. — Buquoy napadne Písek a zteče ho. — Nově sestavený sbor Mansfeldův přirazí do českého ležení. — Nekázeň vojákův.

Na Moravě svolán opětně zemský sněm ke dni 29. ledna 1619 a direktorové nyní poznovu vší silou pokusili se o to, aby sobě moravské

stavy konečně naklonili, a vyslali k tomu konci deputaci do Brna. Než vliv katolíkův a neméně slovutného pána *Karla z Žerotína staršího*, který věrným zůstal králi Ferdinandovi a s odpořilými stavy českými sblížiti se nechtěl, byl tak mohutný a závažný, že i tentokráte protestanté se nerozhodli. Deputace ničeho nepořídivši, do Prahy se vrátila. Rozmrzelost z toho vzniklá, tušíme, že přijměla direktory k rozkazu, aby Thurn s vojskem na Moravu se odebral.

Dne 20. dubna vyzdvihnuv Thurn ležení v krajině budějovické, přitáhl dne 22. k Jihlavě, kteráž mu brány povolně otevřela. Thurn nechal v městě 3 setniny posádkou a s ostatním sborem ubíral se do vnitř Moravy. Dne 27. dubna stál v moravských Budějovicích, dne 30. před Znojmem.*) Několik dní před tím pokoušel se Dampierre o dobytí tohoto města, ale měšťanstvo mu odolalo. Za to uvítali Znojemští Čechy jako své přátele.

Nelze popírati, že by Ferdinand, přejav vládu, opětně se byl nepokoušel, aby česká pře smírem skončila. Neboť nejen že ještě 22. dubna stavy ze všech zemí koruny české vyzval, aby posly své do Vídně vyslaly, kteří by se tam o panujících rozmíškách politických poradili, alebrž ucházel se také ještě později o prostřednictví kurfiřta saského. Ale smířlivé kroky Ferdinandovy nevedly k cíli. Nedůvěra Čechův k jeho osobě tak hluboce se zakořenila, že všeliké sblížení-se marným zůstalo. Protestanté nemohlit se spřáteliti s myšlenkou, že by Ferdinand, jsa rozhodným katolíkův příznivcem, zachovávati chtěl majestát Rudolfův, svobodné vyznání u víře jejich zaručující, a tato myšlenka všecky naděje na mírné narovnání zmařila.

*) Podle zpráv v č. z. archivu. — Skála, III. 122.

Protestantští stavové moravští u velkém počtu dostavili se do Znojma, aby s Thurnem vyjednávali. Konec toho rokování byl, že stavové za štítem silného oddělení jezdeckého dne 2. května do Brna se uchýlili, aby se tam jako sněm konstituovali. Ozbrojený průvod vzali s sebou k vůli vlastnímu sebe zabezpečení, poněvadž nedůvěřovali plukovníkům vojska na Moravě najatého, totiž *Albrechtovi Václavu z Valdšteina* (švakrovi K. z Žerotína) a *Jiřímu z Náchoda* (zeti Žerotínovu); krom toho také obávali se, aby tito dva vzpouře české rozhodně nepřízniví pánové konstitující se sněm stavův protestantských v Brně násilně nerozehnali. Bylo-li vůbec z toho jakési nebezpečí před rukama, tomu ovšemť jen Thurn, jsa s lidem ozbrojeným na blízku, nejlépe překaziti mohl. A řečení dva vojenští vůdcové moravští zajisté měli v úmyslu, věc stavův protestantských zraditi. Umluvili se, že své pluky k pomezí uherském povedou, tam mezi Skalicí a Lubany s vojskem od některých katolických stavův uherských, Ferdinandovi na pomoc sestaveným, se spojí, pak k Dampierre-ovi se přidají a s ním spojení zase na Moravu vtrhnou.*)

Ale zradný úmysl jejich se nezdařil. Jezdecký pluk Jiřího z Náchoda v Brně a jeho vůkolí rozložený odepřel totiž poslušnost svému veliteli a vrátil se z pochodu k uherskému pomezí obmýšleného se svým nejvyšším strážmistrem (majorem) Stubenvollem do předešlých bytův svých. A pěší pluk Valdšteinův, jenž dne 30. dubna z Olomúce vyšed, až ku Břeclavi přirazil, byl od podplukovníka Thurnova, pana *Petra Sedlnického z Choltic*, pronásledován, přepaden a zaskočen

* Skála, Hist. III. 123.

s takovým úspěchem, že Valdšteinovi devět setnin zajato a do Brna přivedeno.*) Stavovskou pokladnici, kterou Valdštein z Olomúce s sebou vzal a králi Ferdinandovi odevzdal, král stavům moravským velkomyslně nazpět poslal.

Za toto své počínání byli řečení dva plukovníkové Valdštein a J. z Náchoda od stavův svého komanda zbaveni; pluk Valdšteinův dán pod velení *Ladislava Velena z Žerotína*, pluk Náchodského *Friedrichovi z Tiefenbachu*.

Dne 8. května moravský sněm zahájen. Po příkladu Čechův zřídili protestantští stavové prozatímní vládu pro Moravu, vloživše ji do rukou 24 direktorův, jenž po šesti z každého čtyr stavův zemských byli vyvoleni.

Dne 11. května smluvili se o spolek s Čechy a na základě této jednoty poslali dne 20. května 3000 mužův, totiž pěší pluk Žerotínův o 2000 mužích a jezdecký pluk Tiefenbachův o 1000 koních do táboru českého, blíže Znojma u Tasovic polem rozloženého, čímž bojovné síly sboru Thurnova na 12.000 mužův vzrostly.

Soustředění vojska tak četného na blízku rakouského pomezí přijmělo Dampierre-a k tomu, že z Rejce až ku Kremži ustoupil, kde posilu, v Uhřích pro Ferdinanda najatou, očekával.

Od smrti císaře Matyáše nezlepšily se věci v arciknížetství rakouském nijak ve prospěch císařských, ba spíše se zhoršily. Připadloť arciknížetství to dědictvím bratru císařovu, arciknížeti Albrechtovi, který pojav španělskou princeznu za manželku, jako místodržící nizozemský v Bruselu meškal. Albrecht přenesl vládu v arciknížetství na

*) Viz o tom zprávu ode dne 4. května 1619 v č. z. archivu uloženou.

svého strýce, krále Ferdinanda, požádav stavy, aby tomuto holdovali. Avšak stavové horno-rakouští tomu odepřeli, anobrž dne 25. dubna s Čechy v jednotu vešli, hotovost zemskou sbírajíce. Vedlé toho ještě žoldnéře verbovali, zřídili jeden pěší pluk a 2 kornety jezdcův a dali vše pod velení plukovníka *Salerna*.

Tou též dobou obě Lužice pro Čechy se prohlásily.

Stavové protestantští v Dolních Rakousích novému panovníku sice slíbili, že přísahu věrnosti složí, ale přiložili ku slibu svému některé výminky, k svobodnému vyznávání náboženskému se vztahující. Jsouce však co do počtu slabší katolíkův, svým požadavkům průchod zjednati nemohli.

Dne 22. května přišli poslové dolno-rakouských protestantův k Thurnovi, aby s ním porokovali. Usnesli se, že jejich strana ke dni 30. května co možná nejčetněji do Vídně se sejde, aby tam stavové své požadavky poznovu Ferdinandovi předložili a krom toho tam o jednotě s Čechy se poradili.

Tušíme, že uhodíme do pravdy, řekneme-li, že ve Znojmě umluveno, aby Thurn s celým svým sborem k Vídni táhl a tak brannou mocí žádostem stavův závažné podpory poskytl.

Koncem května Thurn ležení znojemské vyzdvihnuv, táhl k Lavě. *) Město bylo osazeno 130 muži pluku Fürstenbergova, kteří ve spojení s ozbrojeným měšťanstvem k vybídnutí Thurnova, aby město vydali, prudkou palbou odpověděli.

*) Něm. Laa, nyní okresní město dolno-rakouské na nízkém ostrově řeky Dyje blíže hranic moravských, jedno z nejstarších měst rakouských, druhdy pohraničná pevnost, bohatá na historické upomínky.

Podplukovníkovi Šlikovi tedy nařízeno, aby město ztekl. Po dvoudenním do města střílení posádka se vzdala a volně odejíti mohla. *) Dne 1. června kázal Thurn město posádkou opatřit a se svým sborem dále k Vídni postupoval.

Již dne 3. června stál před mostem dunajským. Předmostí na levém břehu řeky královští na rychlo redutou **) ohradili a plukem Fürstenbergovým osadili.

Thurn na oko se stavěl, jakoby na předmostí útokem hnáti chtěl, ale za tím poslal vojsko moravské pod velením plukovníkův Tiefenbacha a Žerotína podél Dunaje až naproti Višovu (Fischament), aby se tam přívozu zmocnilo.

Dne 4. června Moravané přeplavivše se přes Dunaj, na pravém břehu se usadili. Ještě téhož dne přepadl Žerotín zástup uherské jízdy, 500 mužův silný, který k Dampierre-ovi přiraziti chtěl, porubal 60 jezdcův a ostatek rozprášil. Také Velký Enzersdorf (Enčisdorf) pod Vídní kázal Thurn 600 muži pěšími a několika sty jízdnými osadit, aby tak krajinu podél levého břehu Dunaje sobě zabezpečil.

Den po tom ostatní vojsko české, nechavši velká zavazadla svá na levém břehu, překročilo Dunaj a již 6. června stálo po straně jižní a východní přede zdmi vídeňskými. ***) V městě dosti

*) Skála, Hist. III. 149.

**) „*Reduta*“ (z franc. redoute) ve vojenském hražení jest samostatná hradba, na všech stranách příkopem obehnaná, u vnitř opatřená předprsní, nástupky pro střelce a urovnanými plochami pro hrubou střelbu. Je-li taková hradba před vchodem na most vystavěna, nazývá se „*předmostím*“ (fr. tête de pont, něm. Brückenschanze, Brückenkopf).

***) Hurter's „Geschichte Ferdinand II.“ a Skálova Hist. III. 158.

časně učiněna všeliká opatření na obranu a hájení města. Najatého vojska ovšemť jen 4 praporce ve městě ležely; než, rada městská naverbovala na svůj peníz 1500 lidu branného, k nimž 500 studentův a valná část měšťanův katolických se zbraněmi se připojila. Krom toho ještě ke třem tisícům ozbrojeného lidu venkovského do města přijato; a král Ferdinand, který tou dobou ve Vídni se zdržoval, poslal rozkaz do ležení u Kremže, aby odtamtud do Vídně 500 jezdcův poslali.

Čechové osadili předměstí Landstrasse a vystavěli náspy tak blízko valův městských, že z ohrad svých stráže na valích vídeňských stojící postřelovali, ačkoliv se jim v příčině prudké z města palby nepoštěstilo, také před „Červenou branou“ (Rother Thurm) polními šancemi se ohraditi. Taktéž nepodařilo se jim, „Práter“ opanovati.

Slabé síly Thurnovy nedostačovaly na pravidelné a úplné města obklíčení, a vojevůdce český tudíž čekal, zda-li se protestantům ve městě podaří převahu dosáhnouti, že by mu pak brány městské otevřeli. Ale protestanté na ničem se usnésti nemohli. Vyjednávajíce tu se stavy katolickými, tam s králem, k žádanému příznivému konci nepřicházeli.

Nepřátelství z obou stran obmezilo se jedině různým střílením z mušket, občas také palbou z hrubých střeleb. Dne 11. června zdálo se, že protestanté k rozhodnému kroku se odhodlali. Vedena *Ondřejem z Thonradlu* dostavila se z jejich středu deputace do hradu císařského a pronesla poněkud prchle a přenáhleně před králem své stížnosti. Král Ferdinand okamžitě vězel u velikém nebezpečenství. Ale tou též dobou dostalo se mu toužené pomoci. Z Kremže totiž přibylo do Vídně oněch 500 jezdcův, které král dal zavolati. Hejtman

ve vídeňské zbrojnici, *St. Hilaire*, postavil se v jejich čelo. Posila tato za zvukův polních trub vjížděla do císařského hradu právě v okamžiku, když poslové protestantští Ferdinanda nejúžeji tísnili. Deputaci uslyševší ryk a hluk válečný, pojal strach takový, že honem z hradu ušla a po městě se ukryla. *)

Když se tyto události zběhly, Thurn arcit do pomoci protestantův ve Vídni ničeho více se nenadál, nýbrž odhodlal se od Vídně pryč odtáhnouti. Dne 12. června dal ještě do města střílet a pak o půl noci odešel s veškerým vojskem svým směrem k Višovu. Podplukovník *Hynek* hrabě *Šlik* a *Hanuš Bernard Thurn* ml., syn generálův, veleli voji přednímu a překročili Dunaj u Višova; ostatek vojska jich následoval. Vídeňští hustou střelbou z děl i mušket z valův městských odcházející vyprovázeli.

---

*) Hurter's Gesch. Ferdinand II. — Jezdecký pluk od sboru Dampierre-ova, jenž tuto službu Ferdinandovi prokázal, trvá až doposavad v armádě rakouské a jmenuje se 8. pluk dragonův, jehož majetníkem jest (od r. 1848) Karel princ pruský (ačkoliv dle Hurtera to byli vlastně žoldnéřové toskanští, kteří do Vídně ve vhodný ten okamžik byli přirazili). Pluk ten nyní doplňuje se z Čech, z doplňovacích okresův pražského a jindřicho-hradeckého (28. a 75. pěš. pluku). Byl za tyto své služby Ferdinandem zvláštními přednostmi a výsadami obdařen; na př. kdykoliv do Vídně za příčinou služeb vojenských přitáhne, že za znění trub a polnic s vlajícími korouhvemi (štandartami) smí táhnouti skrze hrad císařský, na náměstí ve hradě (nyní náměstí Františkově) se postaviti a tam po 3 dni mužstvo verbovati. Za této příležitosti plukovník, aniž by se ohlásil, smí v plném výzbroji svém císaři se představiti. Pluk ten nebude nikdy rozpuštěn a v řadách jeho nebude žádný muž nikdy na hrdle trestán, alebrž vinník, kdyby snad toho trestu zasloužil, bude před odsouzením k jinému pluku přeložen.

Thurn, od Vídně odcházeje, v urychlených pochodech do Čech spěchal; neboť tam věci válečné na škodu Čechův, zejmena na škodu sboru Hohenlohe-ova, se obracely a toho vyžadovaly, aby Thurn do země nazpět se uchýlil.

Dříve však, než o dalším průběhu války budeme vypravovati, třeba bychom se zmínili o počtu sil obou válčících stran, poněvadž tento poměr v příští události vojenské rozhodně zasahuje.

Čím nepatrnější byly prostředky, jimiž ve vlastních zemích vládl Ferdinand, tím hojnějších pomocí dostávalo se mu nyní ze zemí cizích. Z Burgundu, z Nizozemí, z Němec a z Vlach byli již na pochodu zástupové pomocní, které Španělsko, bratr císařův arcikníže Leopold a některá italská knížata naverbovala a vyzbrojila. Část této pomoci stála již dílem ve Kremži, dílem v Budějovicích.

Naproti tomu byli Čechové a spojení s nimi Moravané i Slezané pouze na vlastní domácí síly odkázáni a z cizozemska jedině a to dosti skrovně vévodou savojským a Holandskem podporováni. Čeho až dosud unie protestantská a kurfiřt falcký byli poskytli, spíše mravní než hmotnou podporou nazývati sluší.

Nicméně síla válečná Čechův ještě dosti dlouho síle protivníkově se rovnala, ano byla četnější, a my generálům českým musíme právem vytknouti, že patrné převahy té ve svůj prospěch nikde nezužitkovali. Jen jediné věci Thurn dosáhl a tím armádu Ferdinandovu seslabil, že totiž se mu podařilo stavy uherské ku slibu přemluviti, aby válečnou pomoc Ferdinandovi slíbenou nazpět zavolali. A Uhři v skutku již v druhé polovici měsíce července svému slibu dostáli. —

Přikročmež nyní k vypsání událostí za nepřítomnosti Thurnovy v Čechách zběhlých.

Hrabě Hohenlohe nebyl nijakž s to, aby s vojem pouze 8000 mužův počítajícím nějakých makavých prospěchův před Budějovicemi se dodělal. Ačkoliv ležení své těsněji ku městu přeložil, nemohl město přece se všech stran pravidelně oblehnouti; uskrovnil se tedy pouhým pevnosti pozorováním.

Obě strany ohradily se jak nejlépe mohly. Ale královští měli postavení mnohem pohodlnější. Ohrady jejich byly na výšinách a tudíž oblehatelům panovaly. Nepřátelství oboustranně nepatrným harcováním, po různu střílením, se strany obležených také ještě několika výpady a menšími šarvátkami se obmezovalo.

Již jsme se zmínili, že Buquoy, zmocniv se Volar, tímto smělým činem Zlatou stezku *) a tak

*) O „Zlaté stezce“ zmiňujeme a budeme se ve své rozpravě ještě tak často zmiňovati, že nebude věci na újmu, řekneme-li, co „Zlatá stezka“ byla. Tak slula druhdy dělaná, tesanými trámy vyložená cesta, která od nepamětných dob od Pasova k českým hranicím u Českých Koryt, odtud přes Vltavu k Volarům a od Volar k Prachaticům běžíc, Pasovsko s Čechy spojovala. Bylat tak úzká, že po ní jen dva koně vedle sebe jíti mohli, s vozem jezditi po ní se nemohlo. Prostředkovalat obchod mezi Bavory a Čechy, a hlavní zboží, které tudy do Čech přicházelo, byla sůl, na kterou v Prachaticích byl hlavní sklad pro Čechy. Mimo sůl přicházelo do Čech po „Zlaté stezce“ ještě víno, plátno a rozličné zboží kupecké, z Čech pak vyváželo se obilí všeho druhu, máslo, sýr, ryby a slad. V domácích pramenech již od XI. století o ní zmínka se děje. Ve vojenství již jako průsmyk, který spojoval Čechy s Pasovskem, bývala „Zlatá stezka“ velice důležita. V české válce 1618—1622 však byla, jak z naší rozpravy vysvitá, zvláště závažnou strategickou komunikační čarou pro vojsko císařské v jižních Čechách operující, poněvadž jemu tamtudy z cizozemí pomoci na mužstvu a jiné válečné potřeby docházely. Z toho

komunikaci s Pasovskem opanoval a sobě pojistil. Od té doby dostalo se mu některých posil na mužstvu tou měrou, že síla královských v polovici května na 12.000 pěších a 3000 jízdných se udává. *) Čechové ovšemť několikkráte o dobytí hradeb volarských se pokoušeli, aby královským spojení s Pasovem překazili, ale pokusy jejich se nezdařily.

Dne 18. května hnali Čechové opětně útokem na ohrady volarské a tenkráte byli šťastnější. **) Zahnavše protivníka, ve hradbách se usadili, ale tam dlouho udržeti se nemohli. Několik dní po tom poslal Buquoy velítku se čtyrmi sty muškетýrův k Volarům s rozkazem, aby hradby opanovali. Královští vlastně k pravidelnému na hradby útoku nepřikročili, ale narobivše záseky kolem hradeb, obklíčili posádku, překazili tak všemu dovozu špíže a jiných potřeb do města i donutili Čechy, že hradby opustili. Čechové na svém ústupu 30 mužův ztratili. Tak opět Zlatá stezka královským otevřena, a po ní přibyl k armádě Buquoy-ově kyrysnický pluk plukovníka *Albrechta z Valdšteinův.* A to byl jen přední voj jiných

---

ty časté potyky a šarvátky kolem Volar o ohrady, „Zlatou stezku“ střehoucí, o nichž v knize naší jednáno. — Za našich dnů vedou Šumavou jiné otevřené a pohodlné cesty a silnice, a „Zlatá stezka“ od půl druhého století pozbyla vší důležitosti; jest také už drahně let jehličím zapadána a mechem zarostla. Jenom chatrné zbytky jejích trámův ještě v letech 1830—1840 spatřovaly se mezi Volary a Vimberkem. (Srov. rozpravy o „Zlaté stezce“ v Č. č. m. od Slámy, v Památkách od H. Jirečka a Slov. Nauč. sv. X. str. 382.)

*) Zpráva úřední ode dne 17. května, uložená ve státním archivu saském; tatáž v opise v česk. z. archivu.

**) Richter's „Böhm. Krieg“.

četných zástupův, které z Pasovska na posilu vojska královského do Čech pochodem se ubíraly

Zdálo se, jakoby počátkem června znamenité věci proti Čechům se připravovaly.

Dampierre, zdržovav se nečinně jakýsi čas. kolem Kremže, počátkem června s několika tisíci muži táhl do Čech, aby se k Buquoy-ovi připojil. Voj Dampierre-ův dne 7. června ztekl městečko Benešov (v Budějovicku), Čechy udatně bráněné, a zapálil je. Z Benešova táhl ku Kaplici, kam jemu Buquoy z Budějovic s tisícem jezdců v ústrety jel a s Dampierrem se spojil.

Již asi na sklonku měsíce května Hohenlohe musel nabyti přesvědčení, že stále soustřeďujícím se silám nepřátelským v boji v širém poli neodolá. Měl aspoň nějaké posily nutně zapotřebí, aby čelem proti nepříteli se obrátiti mohl. I dali tudíž direktoři rozkaz Mansfeldovi, aby se vším vojskem, s nímž dle libosti naložiti lze, z Plzně odtáhnuv, k armádě před Budějovicemi se odebral. Mansfeld*) sebral 8 setnin pěchoty, 500 jezdcův a dvě hrubé střelby, celkem 1600 mužův a táhl přes Písek k Vodňanům.

Avšak místo co by měl z Vodňan přímo k Budějovicům pochodem se bráti, *Mansfeld zabočil k Netolicům.***) Nemohl úmysl jeho býti, než

*) Mansfeldova zpráva k direktorům v č. z. archivu.

**) Toto odbočení Mansfeldovo jest věcí důležitou a prameny o tom jsou zkaleny, poněvadž málo kdo takové uchýlení se Mansfeldovo od přímého k Budějovicům pochodu sobě vysvětliti uměl. Porážka Mansfeldova u Záblatí byla zaslouženým jemu trestem za to, proč přímo k Budějovicům nepostoupil. Když už Mansfeld tuto o své újmě jednal, měl aspoň Hohenlohe-ovi oznámiti, že k Volarům táhne, aby Hohenlohe byl na střehu a Buquoy-ovi pochod k Záblatí učinil nemožným. Ale

aby se zmocnil hradeb volarských a tam všeliké spojení Buquoy-ovo s Pasovskými přetrhl. Přišed do Netolic, zůstavil tam 80 mušketýrův posádkou a postupoval k Volarům. Měl-li úmysl Mansfeldův se podařiti, bylo zapotřebí, aby pochod jeho k tomu místu zůstal tajemstvím. Ale pochod tajemstvím nezůstal. Jeden ze sekretářův Mansfeldových prozradil dva dni před tím Buquoy-ovi,*) co Mansfeld obmýšlí a Buquoy dal se dne 9. června se 3500 pěšími, s Valdšteinovým plukem kyrysníkův a ještě s několika kornety valónských a uherských jezdcův, celkem s 5000 muži z Budějovic pochodem naproti Mansfeldovi, aby podniku jeho překazil. Téhož dne k večeru předvoj Buquoy-ova sboru dorazil k Netolicům. Nejpřednější houfec předního voje v prvním náběhu pokusil se Netolice opanovati, ale byl posádkou odražen. Teprv když valný houf předvoje k městu se byl přiblížil, Buquoy nařídil, aby císařští k druhému útoku hnali. Uherská jízda sesedla s koní a město, s ostatek chatrně ohražené, opanovala. Slabá posádka ucouvnuvši na hřbitov, bránila se statečně dosti, až veliké přesile podlehla a takořka do posledního muže na místě zůstala. Vítězové vydrancovali místo a vypálili je.

Mezi tím Mansfeld se svým vojem přiblížil se k Záblatí, dvě hodiny severně před Volary položenému. Mansfeld, sotva že se dověděl o přepadení Netolic vojskem královským, usnesl se, že městu tomu na pomoc přispíší. Domníval se, že mu bude činiti s některou nepatrnou velitkou krá-

při známé řevnivosti obou českých těch generálův, tušíme, že Mansfeld Hohenlohe-ovi nedal žádné zprávy o svém úmyslu.

*) Prameny: Acta Mansfeldi; Richter's „Böhm. Krieg"; Skálova Hist. III. 160.

lovských. Odešel tedy 10. června se 400 muškety a 200 jízdnými pochodem zpátečným stranou k Netolicům, ostatek vojska svého u Záblatí zanechav. Jsa sotva půl hodiny cesty od Záblatí vzdálen, vrazil na dvě jezdecké setniny nepřátelského předvoje, k Záblatí postupujícího. Mansfeld nařídil hnáti na ně útokem, ale brzy pozoroval, že za předvojem nepoměrně velicí zástupové nepřátelští postupujou a že protivník nad očekávání četnější se přibližuje. Ustál tedy od dalšího potýkání s houfci předními a k Záblatí ustoupil, neváhaje honem poslati dva jezdce oklikami k Budějovicům s prosbou, aby Hohenlohe rychle přispěl na pomoc.

Po ztrátě několika mužův Mansfeld přirazil zpět do Záblatí a k druhé hodině odpolední u místa řečeného zaujal takového postavení*): pěchota stála těsně před Záblatím, po délce místa o ně v zádech se opírajíc. Čtyry setniny tvořily levé, tři pravé křídlo toho šiku. V centrum stála jiná setnina, poněkud ku předu posunutá. Za tímto středem stáli soumaři a některé vozy zavazadelní. Levé křídlo kryla vozová hradba. Jízda stála v prvním bojovném šiku, jsouc na tři klínovité houfy rozdělena.

Jakmile nepřátelský předvoj, z uherské jízdy složený, se byl přiblížil, napadli jej rázně jezdcové Mansfeldovi, zatlačili ho a v nepořádek uvedli. Avšak kyrysníci pluku Valdšteinova honem na posilu přispěvše, boj nejen že obnovili, ale sami útokem jezdce Mansfeldské napadli a to s takovou

*) U vojenském vypsání bitky záblatské vedlo nás vedle Richterova „Böhm. Krieg“ předkem vypravování Skálovo (III. str. 161 a násl.), jenž o bitce, jak se dle všeho podobá, úřední buletiny, i Mansfeldovy i královských, před rukama měl.

rázností, že je z části porubali a ostatek na všecky strany rozptýlili. Tou chvílí také pěchota v příčině neblahého nedorozumění upadla v nepořádek.

Již na počátku bitky odeslalo totiž pravé její křídlo 50 mužův v zad, aby hlavní stan Mansfeldův ochraňovali. Ostatní pěchota na pravém křídle domnívajíc se, že také jí ústup se nařizuje, následovala oněch na úchranu hlavního bytu odcházejících mužův. Příliš pozdě poznala, že chybila a chtějíc opět opuštěné stanoviště své zajmouti, byla jezdci uherskými napadena, obkličena a zajata.

Co se toto dělo, nepřítel vnikl do osady a zapálil domy na straně západní postavené; tím hrozilo nebezpečenství také ostatním pěti pěším setninám, které až dosud ve svém pořadí a šiku byly setrvaly; mělyť naproti sobě četného nepřítele a v zádech plamenem hořící osadu, odkud zhoubný žár až k jejich řadám zasahoval. Než udatný tento hlouček nepozbyl zmužilosti. Pod velitelstvím majora Karpizona ustoupil do zahrad na blízku ležících a bránil se tam co nejstatečněji. Nepřítel jej z hrubých střeleb postřeloval a náramně hubil, poněvadž setniny v těsném šiku pohromadě stály. Již také ploty zahrad počaly hořeti; ale zmužilá pěchota uhasila je a dále se bránila.

Zatím jakž takž shromáždil a sešikoval Mansfeld část své rozptýlené jízdy, vrazil s tímto houfcem na jízdu uherskou a jejími řadami až k Záblatí se prosekal; avšak až ku své stísněné pěchotě na posilu přiraziti nepodařilo se mu, poněvadž tomu požár v osadě zabraňoval. Ne bez nebezpečenství pro vlastní svou osobu Mansfeld dostal se zase do širého pole, všecko své vojinstvo náhodě zůstaviv.

Major Karpizon mezi tím i dále co nejsrdnatěji se bránil. Ještě nepozbyl vší naděje, neboť

doufal ve příchod podpory, za niž byl Mansfeld Hohenlohe-a požádal. Dvakráte Karpizon odmítl od sebe nabídnutí, by se vzdal Buquoy-ovi. Konečně k osmé hodině večerní, když skoro všecka munice vystřílena a žádaná pomoc nepřicházela, Karpizon palbu zastaviv, kapituloval.

Generálové Buquoy, Dampierre (jenž s částí svého voje bitky proti Mansfeldovi také se byl zúčastnil), vévoda sasko-lauenburský, Valstein a jiní vyšší důstojníkové královští pochválili vojáky Mansfeldovy za jejich udatnost a vytrvalost, a Buquoy všemu zajatému vojínstvu výminky dosti slušné a mírné položil.

Bitka u Záblatí stala se Mansfeldovi osudnou; neboť tam zničen na dobro celý jeho sbor, ztrativ všecky praporce, dvě děla, všecka zavazadla, kanceláře a pokladnici s 10.000 zl. Mansfeld sám, u veliké nesnázi a jen několika jezdci provázen, nečestnému zajetí uniknuv, utekl do Písku; z Písku chvátal do Prahy a dne 24. června zase do Plzně odešel, aby tam nových žoldnéřův najímáním ztráty své nahradil.

Podle vypsání Skálova*) Čechové utrpěli těchto ztrát: mrtvi zůstali na bojišti setník *Heiden*, korneti (praporečníci) *Jiří Lobek* a *Meč*; raněn hejtman *Gvibert Lanset;* zajati a dílem raněni major *Karpizon*, setníci *Jan Kundrat Wild* se svým poručíkem *Kechlerem*, kornet *Linstau*, praporečník *Gleisenthal;* setníci *Wallbrunn*, *Liebenstein*, praporečník *Kreilsheim;* setníci *Šlammersdorf*, *Putler*, poručíci *Ešer*, *Mosberger;* praporečníci *Chanovský*, *Velvart*, *Lindholz*, *Wolshemer* z *Hánu*, *Hervart* z *Bittenfeldu*. Z mužstva zajato Mansfeldovi 1300 mužův. Ztráta Buquoy-ova

*) Hist. III. str. 166.

činila 500 mužův. V bitce vedle Karpizona neobyčejnou udatností vyznamenal se kornet *Linstau*, který s praporcem sobě svěřeným v zajetí upadl teprv, až byl po čtvrté raněn. Také hrabě Stýrum, velitel oddělení jezdeckého při Mansfeldu, udatenstvím v pravdě rytířským se u Záblatí proslavil.

Na vyzvání Mansfeldovo poslal Hohenlohe na výpomoc k Záblatí ovšemť 2000 mušketýrův a 1000 jezdcův pod velením Oldřicha Kinského. Avšak na cestě setkal se tento s hrabětem ze Stýrum, který z bitky šťastně vyváznul a s Kinským zprávu sdělil, že sbor Mansfeldův Buquoy-em napaden a úplně poražen jest, což Kinského pohnulo, aby s posilou svou zase do ležení před Budějovice se vrátil.

Porážka Mansfeldova u Záblatí po celých Čechách velikých strachův a obav vyvolala, a direktoři viděli se nuceny, zprávu o ní veřejně vyhlásiti, aby obyvatelstvo poněkud upokojili.

Hohenlohe uslyšev, co se u Záblatí bylo přihodilo, považoval nyní postavení své před Budějovicemi za nejisté, vyzdvihnul 15. června své ležení a předeslav zavazadla do Třeboně, s vojem svým touž cestou od Budějovic odešel. Buquoy dal ho pronásledovati. Asi hodinu cesty za Budějovicemi královští dohonili zadní voj Čechův, jemuž velel Oldřich Kinský, a napadli ho. Ale nechavše 70 mužův na místě, byli poraženi a upustili od dalšího pronásledování.*) Hohenlohe pak bez překážek ustupoval a přišel dne 17. června do Soběslavi, kde příchod voje Thurnova očekával, aby se s ním spojil.**) Thurn skutečně již 24.

*) Zpráva ode dne 15. června v č. z. archivu.
**) Skála, III. 169.

června přes Jindřichův Hradec přibyv, oba voje v jeden spojil. Podle úředních výkazův*) čítala spojena u Soběslavi armáda česká úhrnem 24.800 mužův. Síly válečné královských toho času také asi na 24.000 bojovníkův se páčily.

Budiž nám dovoleno na tomto místě o účelu posledních válečných operací Thurnových několik slov promluviti.

Příčiny podnikův těch byly rázu politického. Thurnova výprava měla Moravu a Dolní Rakousy vzbouřiti a pro povstání české získati. Ač se upříti nedá, že insurekce, kdyby se v Dolních Rakousích byla zúplna zdařila, Čechům velké prospěchy by byla přinesla, nicméně prospěchy takové, třebas i zdařené, nenahradily škod, jaké Thurn království českému svými dalekými do cizích zemí zajížďkami a operacemi byl způsobil. Ale operace ty venkoncem s nezdarem se potkaly, škody z toho Čechům vzniklé byly tedy tím citlivější. Lépe zajisté by Čechové byli pochodili, kdyby soustředění sil válečných měli na zřeteli, ale nikoliv sil rozptylování a rozkouskování, a to k operacím, jenž byly už ve svém zárodku záhadné a tedy bezúčelné. V zemi dobře věděli o tom, že Buquoy-ovi četných posil se stále dostává nebo dostane. Buquoy-e ze země vytlačiti, to mělo býti nejhlavnějším usilováním českých generálův, ale nikoliv nechati Hohenlohe-a, kterýž s ostatek co do důvtipu a válečného rozhledu s Buquoy-em nijakž se ani měřiti nemohl, s nepatrnými zástupy před Budějovicemi na vedetě státi. Tažení Thurnovo k Vídni bylo tedy náramnou chybou strategickou, chybou tím větší, čím nepatrnější byly s ní spo-

*) Úřední zpráva ode dne 4. července 1619 v č. zemsk. archivu.

jeny vyhlídky na šťastný výsledek. Kdo spočte všecky ty útrapy, svízele a neřesti, jimž země česká za nepřítomnosti Thurnovy byla vydána? A chybu tu uměl Buquoy, jak jsme viděli a hned ještě uvidíme, náležitě ihned využitkovati; znaje přesilu svou, výbojným válčením v krátkém čase podrobil sobě rozsáhlé okresy českých jihozápadních krajův. Prachatice osazeny 400 muži, Vodňany 500, Vimberk také 500 muži vojska královského; i jiná menší města, jako Týn nad Vltavou, Hlubóká, Volín a jiná padla do rukou Buquoy-ových.*)

Direktoři již ani něměli zemské klenoty s archivem na pevném Karlštejně za zcela bezpečny a rozkázali je do Prahy odvézti. Městům pražským nařízeno, aby bylo sepsáno všecko ku zbrani schopné měšťánstvo, jakož i by hradby městské pilně byly opravovány. Posádka pražská dvěma setninama Mansfeldovýma, které až dosud v Plzni ležely, sesílena.

Což zpomáhalo, že chrabrý a statečný partizán, plukovník Oldřich Kinský, do rozličných krajů v zemi se svými zájezdnými zástupy odcházel, aby stíhal velitky protivníkovy; komanda jeho všude býti nemohla, aby potřela houfce Buquoy-ovy, po lupu a kořisti v krajích se rozlézající! Takovou zajížďkou na př. Kinský zachránil zase 20. června město Tábor předc vpádem královských, kteří v šarvátce té 300 mužův byli ztratili.

Buquoy nyní pomýšlel také na to, jak by spojení s Vídní, až dosavad přerušené, sobě pojistil. Dne 25. června přibyl se 17.000(?)**) lidu

*) Skála, III. 218—219.

**) Tak Skála, III. 172; nám se zdá, že to počet příliš vysoký naproti nepatrným posádkám měst, jež Buquoy opanovati chtěl.

dílem pěšího, dílem jízdného k Novým Hradům. *) Ve městě leželo pouze 300 mužů vojska českého pod správou hejtmana *Slavaty*, kteří před blížícím se nepřítelem město opustili a na hrad tamější se uchýlili. Setník Slavata byv vyzván, aby se vzdal, vyzvání nepřijal. I rozkázal tedy Buquoy svým Valónům, aby hrad ztekli. Branitelé útok odrazivše, zabili 80 a poranili 200 útočníkův. V noci po tom dal Buquoy zámecký příkop z části sudy zaházeti a útok obnovil. Slavata nemoha odolat přemoci, vzdal se za výminkou volného odchodu se svou posádkou. To když mu povoleno, odtáhl s lidem svým do Třeboně.

Po tom královští opanovali také Vitoraz a Světlou a více jiných od Čechův osazených měst dolno-rakouských, jež osadili a tak sobě spojení s Vídní zabezpečili.

Mezi tím zbytky královských pustošily české kraje, kamkoli přišly, ano docházely až k Soběslavi, vzaly Veselí a zapálily je. **) Za to napadla slezská jízda oddíl královských, z 1500 Uhrův se skládající, a svedla s nimi tuhou bitku, v níž Uhrův do 300, Slezanův okolo 140 osob zůstalo na bojišti. ***)

Ku konci června přiblížil se Thurn k armádě královské a položil hlavní svůj stan do Lomnice, ponechav v Soběslavi posádku 200 mužův pod správou setníka *Semmlera*. Thurn toho času obdržel velmi výdatnou posilu; neboť direktoři vypsavše novou zemskou hotovost, poslali všecken lid, který se až po tu chvíli sešel, do ležení Thurnova. Nicméně přihodilo se přec jen málo co znamenitého v poli; obě strany škádlením a ne-

*) Zpráva ode dne 26. června v č. z. archivu.
**) Zpráva ode dne 28. června v č. z. archivu.
***) Skála, III. 173.

patrným harcováním, malou válkou, se zaměstnávaly. Dne 8. června přepadl hrabě Solms s 1100 mužstva českého vojska 800 královských, husarův a hajdukův, pobil jich valnou část, zajal 50 a ostatek do všech uhlův rozprášil.

Generál Buquoy a Dampierre odešli do Vídně k poradám vojenským, kde tuším usnešeno, aby od nynějška válka současně v Čechách i na Moravě se vedla, jakož i aby voj Dampierre-ův od voje Buquoy-ova se odloučil a na jižní Moravu odtáhl. A tak se skutečně také po návratu obou generálův stalo, neboť brzy potom sbor Dampierre-ův na jižní Moravu odešel. Za nepřítomnosti generálův královských odebrali se také čeští vojevůdcové do Prahy, dílem aby porad sněmovních se účastnili, dílem by vládě blaho armády na srdce vložili.

Za tím obě strany skoro zcela nečinně se chovaly. Nezdravé krajiny, v nichž voje české byly rozloženy, vojska bídné a nedostatečné potravou opatřování, to vše bylo příčinou, že nakažlivé nemoci způsobem nejpovážlivějším ve vojště opět se roznemohly, a to asi pohnulo vládu, by zemskou pěší hotovost zase domů propustila; jen zemská hotovost jezdecká v poli zůstala.*)

Ačkoliv tím vojsko celkem asi o 15.000 mužův ztenčeno,**) bylo přes to přece tak silno, že armádě Buquoy-ově co do počtu se rovnati a s ním v poli měřiti se mohlo; neboť i válečné síly královských za rozličných příčin znamenitě oslábly.

Tak odešlo od Buquoy-e pomocné vojsko uherské, byvši od stavův uherských z válčiště do vlasti nazpět zavoláno. Za této příležitosti Uhrové s ky-

*) Zpráva ode dne 15. července 1619 v č. z. archivu.
**) Zpráva od 4. července 1619 tamtéž.

rysnickým plukem Valdšteinovým krvavě se srazili, když je tento násilím v ležení královských zadrženi chtěl.

Ale také vojsko české ne nepatrně bylo ztenčeno; neboť dne 22. července odtáhl plukovník Tiefenbach z českého ležení s vojskem moravským a spěchal do své otčiny, jelikož Dampierre již u Rejce stál a Moravě pohrožoval.*) Tím operace Čechův také na dví se rozdělily. My tuto zatím k vůli jasnějšímu přehledu budeme vypravovati o tom, co v Čechách se dělo, vylíčíce události na Moravě zběhlé teprv, až zase oba voje v měsíci říjnu k společné akci se sjednotí.

Dne 29. července hnul se Thurn s vojskem, jehož počet na 46 setnin jezdeckých a na 48 setnin pěších se udává,**) z českého ležení a postoupil proti Buquoy-ovi s úmyslem, aby ho k bitvě přinutil. Tomu však Buquoy se vyhnul a zůstal ve svém ohražení, které Thurn se své strany také napadnouti nechtěl. I by tedy hnutí to dokonce daremné nebylo, odeslal část svého vojska k Týnu nad Vltavou, aby město zteklo. Ostatek voje Thurnova zase do svého ležení ustoupil, kam za několik dní po tom ze Slezska pomoc počtem 2000 mužův pěchoty a 360 jezdcův byla přibyla. Pomocný tento zástup byl tím vítanější, čím hůře řádily nemoci v českém ležení, kde denně po 40—50 mužích umíralo.***)

Počátkem srpna vojsko české zarazilo byty své ve Veselí, několik dní potom ve Plané u Tábora, což se stalo proto, aby se s plukovníkem Frankem spojiti mohlo, který s 1500 muži

*) Zpráva ze dne 24. července v č. z. arch.
**) Skála, III. 220 a jiní historikové.
***) Zpráva ode dne 7. srpna 1619 v č. z. arch.

v Holandsku nově naverbovanými do ležení českého pochodem se ubíral. *)

Buquoy se dověděl, že se Frankův pluk přibližuje; aby ho zaskočil, postoupil k Bechyni. Zmocniv se zámku bechyňského, jejž posádka z nedostatku střeliva akordem vydala, poslal 8000 mužův k Táboru s rozkazem, by Franka přepadli. **) Ale tento záhy o tom zpraven, vyhnul se obezřele hrozícímu nebezpečenství a spojil se s vojskem českým.

Buquoy nyní přiblížil se k levému břehu Lužnice a na proti Čechům polem se položil. ***) Obě armády byly pouze na hodinu cesty od sebe vzdáleny. Nejvyšším velitelem vojska českého byl Hohenlohe, poněvadž Thurn na Moravu odešel, aby tam rozmíšky mezi moravskými veliteli vzniklé narovnal.

Dne 14. srpna chystal se Buquoy k překročení Lužnice. Hohenlohe uznal za dobré, své ležení u Plané vyzdvihnout a přes Tábor k Milčínu ustoupit. Poznav, že nebezpečí odstraněno, k Táboru zase postoupil. †)

Od té chvíle, co Čechové nezdravou krajinu kolem Lomnice opustili, zdraví vojska vůčihledě se lepšilo. Vojáci se zotavovali, zvláště když o výdatné jejich opatřování pečlivěji bylo postaráno.

Voje královské poslední dobou pokračovaly u svém zajíždění daleko po kraji, jejž šmahem pustošily, ano zajely až do Berouna, 4 míle od Prahy. Proto direktoři o to usilovali, aby práce opevňovací co nejrychleji se dokončily. K vůli větší bezpečnosti povolali na posilu posádky do hlavního města ještě 4 setniny Mansfeldovy s hejt-

*) Zpráva ode dnův 8. a 15. srpna 1619 v č. z. arch.
**) Skálova Hist. III. 232.
***) Zpráva od 15. srpna v č. z. archivu.
†) Zpráva ode dne 24. srpna v č. z. archivu.

many *Jindřichem z Ortenburku*, *Janem Kundratem* hrabětem *Rýnským*, *Sirachem* a *Teelem*.*)

Dne 25. srpna večer táhl Buquoy s vojskem královským, jehož síla se na 30.000 mužův kladě, před Písek a vyzval velitele městského, hejtmana *Hoka*,**) aby vzdal město, jehož posádka pouze ze tří setnin se skládala.***) Hok tomu odepřel, věda, že armáda česká je na blízku, která snad rychlým příchodem svým Písek osvobodí.

Ráno dne 26. srpna kázal Buquoy předměstí pražské, na levém břehu Votavy ležící a palisády, před pražskou branou zaražené, popelem položiti. Hned potom poslal vůdce královských několik oddílův ku předu, aby k městu útokem hnaly. Avšak posádka ve spojení s ozbrojeným sborem měšťanův útok odrazila, při které příležitosti *Maradas*, vévoda *z Bournonville-u* a bratr *Dampierre-ův* poraněni byli. Setník Hok, maje bez pochyby za to, že odražením prvního útoku své povinnosti vojenské byl zadost učinil a vida, že Hohenlohe nepřichází, aby město osvobodil, ještě téhož dne jal se s Buquoy-em o vzdání města vyjednávati.

Vyjednávání ještě se neskončilo; posádka i měšťanstvo spoléhajíce se, že nepřítel v čas smlouvání nic nepřátelského nepodnikne, nestřehly město tak, jak by slušelo. Toho užili někteří nekázaní houfcové nepřátelští a na třech, čtyrech místech ztekli městské hradby a otevřeli brány. V krátké chvíli zaplavilo žoldnéřstvo Buquoy-ovo celé město, vydrancovalo je, povraždilo 50 vojákův a měšťanův, zprznilo paní i panny způsobem nejsurovějším a zapálilo město, čímž 66 domův v popel obráceno.

---

*) Skála, Hist. III. 232.

**) Němečtí dějepisci píšou „Hak“.

***) Skála, III. str. 299 a 306; pak zpráva od 4. září 1619 v č. z. archivu.

Královští odvezli hojnost bohaté kořisti z města, do něhož velká část zámožnějších obyvatelův z okolí píseckého se svým nejdražším zbožím se byla utekla.*)

Buquoy osadil Písek 600 muži pod velením pověstného setníka *Dona Martina z Huerty.* **)

---

*) Někteří dějepiscové, zejmena němečtí, píšou, že by by Buquoy setníka Hoka dal mečem odpraviti, což se na pravdě nezakládá. V českém vojště obviňovali ho ze zrady, a Skála ve své Historii sv. III. str. 300 zmiňuje se o pověsti, že prý Hok po vzdání Písku se dvěma setninama posádky městské do služeb Buquoy-ových byl vstoupil.

**) *Don Martin de Huerta* (Hoeff-Huerta), tak jako jeho druh Maradas, proslul v české válce a zvláště po ní, u nás takovou neblahou pověstí, že nebude od místa, zmíníme-li se tuto o jeho životě. Narodil se v druhé polovici XVI. století v hrabství limburském v Nizozemí z rodičův katolických, řemeslem a obchodem se živících, kteří jej (jak souvěcí, ku př. P. Skála ze Zhoře a j. vypravují) na řemeslo krejčovské dali. Ale Martin Huerta brzy opustiv to zaměstnání, oddal se výnosnějšímu tehdáž řemeslu válečnému. Roku 1604 vstoupil do služeb *Dona Baltazara Maradasa*, když tento ve Španělích a v Milánsku vojsko pro panovníky Habsburské sbíral. Brzy vynikl vojenskou zmužilostí a odvážlivostí, najal na své útraty praporec jezdcův a bojoval s ním ve válce furlanské ve prospěch arc. Ferdinanda (budoucího krále českého). Povýšen na setníka a později na plukovníka, bojoval v Čechách pod Buquoy-em a jak na hoře udáno, jmenován po dobytí Písku velitelem městským, v které hodnosti po opětném dobytí Písku Mansfeldem jat a do Plzně odveden. Dostav se na svobodu užíván co válečný komisař a byl na začátku r. 1621 účasten dobývání odpořilých měst českých. Jako téměř všickni váleční dobrodruzi, jsouce lidé bohaprázdní, surový, necitelní a lakotní, svého toliko užitku vyhledávali, přihlížel i Huerta po příkladu svého druhdy velitele Maradasa předkem k tomu, aby svým válečným řemeslem zbohatnul, což se mu pak v té míře podařilo, že se stal milionářem. Udělav totiž za náklady válečné komoře císařské počet nesmírný, obdržel po bitvě bělohorské na splácení dluhu

Proč Hohenlohe nešťastnému městu na pomoc nepospíšil, nevíme. Snad se obával přesily krá-

toho více statkův stavům protestantským pobraných. Při násilném reformování nekatolíkův v Čechách stál Huerta v přední řadě fanatických katolických zuřivcův a posýlán do měst, kde ani *Michna*, *Jeníšek*, *Libštejnský* a jiní pověstní komisaři reformační ničehož nemohli vyříditi, totiž do Kutné Hory, Žatce, N. Bydžova, Domažlic a jinam, aby tam jesuitským a jiným misionářům pomáhal přivádět lid k víře římsko-katolické. R. 1628 povýšen do stavu panského v Čechách s predikátem svob. pána *z Velhartic*. V posledních letech žití svého, tak jako Maradas, stal se pobožnůstkářem. Zemřel r. 1635 na Velharticích a pochován v kostele hyberňáckém na Novém Městě pražském; droby jeho uloženy u dominikánův v Písku. Huerta zaujímá zajisté předního místa mezi válečnými kondotiéry z počátku XVII. století, vyšinuv se z pouhého žoldnéře na hodnost pána korouhevního, který přišel do země české, aby ji hubiti a na mizinu přiváděti pomáhal, a který svou lakotností, mstivostí, surovostí a nelidskostí v dějinách vlasti české nad jiné pověstným se stal, anobrž jeho jméno u obyvatelův písecких a okolních u věci té říkajících: „Tot hůř, než-li za Huerty!“) drahně let i v přísloví vešlo. (Srov. život Huertův od A. Rybičky v Nauč. Slov III. str. 957 a násl.) — P. Skála ze Zhoře líčí nám Huertu také z jiné mravní stránky a to pramálo chvalitebné — jakož vilného chlípníka. Píšeť zajisté (ve IV. sv. str. 306 své Hist.): „Huerta přijel do království českého z Hišpanie s Vratislavem z Donína a zdržoval se u tohoto ve službě, až potom se seznámiv s jiným panstvem, tak daleko s obmysly svými španělskými (roz. chlípnými) přišel, že Juditu, vlastní dceru pána z Kolovrat na Opálce, přeloudil a snížil.“ — Tamtéž čteme o násilném českých evangelíkův po válce české Huertem pokatoličování toto: „(Huerta) působil jednak sliby álisnými, jednak pohrůžkami a přísnými mukami. Na dovršení své papeženské ukrutnosti neostýchal se také často a zjevně tím se vychloubati, říkávaje: „že v tom krátkém čase, co ta reformace v Čechách trvala, on více lidí na víru katolickou obrátil, než-li Kristus s apoštoly po veškeren čas obcování svého zde na

lovských, neboť po pádu Písku až k Mírovicům u Březnice ustoupil, kam ho Buquoy následoval a jemu naproti, pouze na $^3/_4$ hodiny cesty od něho, polem se položil. *)

Dne 30. srpna přirazil Mansfeld se 3500 novými vojáky do českého ležení. Novou touto posilou kleslá mysl vojínstva se jen poněkud vzmužila; avšak nespokojenost trvala dále a sice pro zlo stále se opakující, pro nedoplatky na žoldu. Žoldnéři zpurně pohrožovali jak generálům tak i direktorům, dávajíce na jevo, že se vzbouří, nebudou-li vyplaceni, a že plat sobě sami násilím vymohou. **) Vůbec také dlužno říci, že vojáci Hohenlohe-ovi obyvatelstvo ve vlastní zemi touž měrou trýznili a sužovali, jako nepřátelé království, a drancovali nemilosrdně. A třeba že Hohenlohe v měsíci červenci 17 holandských vojákův, kteří moravské vozy vojenské vydrancovali, oběsiti kázal, přísnost taková zůstala bez účinkův. Plen a loupež trvala dále. —

V prvních dnech měsíce září přeložil Hohenlohe svůj hlavní stan do Zalužan, Buquoy jemu naproti se rozložil. Obě vojska se silně obradila, aniž by podnikla něco znamenitějšího, leda že co den bezúčelnými šarvátkami se škádlila.

---

zemi." — Jako voják Huerta nevynikl, leč osobní statečností, postrádaje oněch ctností, které se od vyššího důstojnictva v umění válečném nevyhnutelně vyžadujou; ale za to jako bezohledný a bezsrdečný administrátor vojenský v krajích pacifikovaných uměl těžiti ze statků zuboženého lidu ve prospěch královské komory, ale ještě měrou větší pro sebe; dějiny válečné jenom o této vlastnosti o něm zmíniti se mohou, o něm jako o bojovníku v poli úplně mlčíce.

*) Skálova Hist. III. str. 306 a 307. — Zpráva ode dne 4. září 1619 uložená v č. z. archivu.

**) Skála, Hist. III. 218.

Část šestá.

Od prvního opanování Písku císařskými (královskými) až k druhé výpravě Čechův k Vídni a k ustoupení vojska českého k Eggenburku za Kremží. Od měsíce září 1619 do prosince 1619.

Další průběh válečných operací v Čechách. — Konfederace zemí v korunu českou vtělených a arcikníže tství rakouských. — Friedrich falcký zvolen na krále českého. — Ferdinand král zvolen na císaře německého. — Čechové spolčí se s knížetem sedmihradským, Bethlenem Gáborem. — Bethlen hrozí vpádem Dolním Rakousům. — Buquoy se svou armádou k Vídni povolán. — Kníže Kristian z Anhaltu nejvyšším velitelem vojska konfederovaných jmenován. — Hohenlohe postupuje za Buquoy-em do Rakous. — Válečné podniky na Moravě. — Bitka u Dolních Vistonic. — Bitka u Mikulova. — Stubenvoll přepadne Dampierre-a u Břeclavi. — 12.000 Uhrův pod správou Františka Redey-e přirazí k Thurnovi. — Buquoy spojí se s Dampierrem a oba k Vídni ustupujou. — Hohenlohe a Thurn srazí se v jeden sbor a následujou protivníka. — Útok Čechův na předmostí dunajské před Vídní. — Buquoy ustoupí na pravý břeh Dunaje. — Thurn s Hohenlohe-m táhnou k Prešpurku, kde se spojí s Bethlenem. — Výprava na Vídeň. — Podniky se nezdaří. — Ústup konfederovaných k Prešpurku. — Moravané a Slezané odtrhnou se od Čechův a odejdou do svých zemí. — Čechové táhnou vzhůru po Dunaji a osadí Kremží. — Hlavní stan v Eggenburku. — Pokus o přepadení Kremže. — Operace Mansfeldovy v Čechách.

Za času, když obě bujující strany v pouhém sem tam po kraji těkání sobě libovaly, zemi roz-

ličnými válečnými neřestmi soužíce, udály se v hlavním městě království českého předůležité politické převraty, s nimiž dlužno obeznámiti se dříve, než k vypsání dalších válečných operací přistoupíme.

Praveno již, že direktoři se Slezskem, Moravou, oběma Lužicema a s Rakousy na obhájení svobod svých v jednotu a svazek vešly; ale konfederace tato z počátku pouze na pouhou obranu Čech se vztahovala a direktorům záleželo na tom, aby jednota taková se rozšířila tak, by k vzájemnému hájení a bránění *všechněch ve spolku zastoupených zemí* směřovala.

Proto svolali ke dni 8. července generální sněm do Prahy, pozvavše k němu také stavy dolno- a horno-rakouské.

Dne 31. července sepsána řádná smlouva o konfederaci stavův evangelických z Čech, Moravy, Slezska a obou Lužic, k níž všickni přísahali, pečetmi svými a podpisy listiny stvrdíce. Hlavní články konfederace směřovaly k tomu, aby majestát Rudolfův o svobodném náboženství provozování, jakož i vůbec všecka jiná práva zemská zůstala nedotknuta, a kdokoliv by jich chtěl zkracovati, proti tomu že všecky strany konfederované ve spolek, potřeba-li veškerou mocí svou, se budou opírati.

Dne 16. srpna přistoupili ku konfederaci také stavové dolno- a horno-rakouští. Stavové čeští nyní měli se za silny dost, aby poslední, nejrozhodnější krok učinili a za sebou všecky mosty spálili, jež by ještě k jakémusi smíření s Ferdinandem vésti mohly.

Dne 19. srpna český zemský sněm prohlásil Ferdinanda za zbavena koruny české. Toho příkladu následovali ve sněmě generálním deputovaní

z Moravy dne 20., deputovaní ze Slezska dne 21. a z obou Lužic dne 22. srpna. O týden později zvolen kurfiřt z Falce, *Friedrich V.*, za krále českého. Horlivost, s jakou Friedrich záležitostí českých se ujímal, jeho svazky s unií protestantskou, konečně jeho příbuzenství ku králi anglickému, Jakubovi I., jehož dceru Alžbětu Friedrich za manželku byl pojal, to všecko přičiňovalo k tomu, že ve volbě nejvíce hlasův naň se bylo soustředilo. Doufalit voličové, že prostředkem Friedricha záležitostem jejich nejvýdatnější podpory, ano i konečného šťastného rozřešení české pře se dostane. Naděje tyto ještě stoupaly výše, když Čechové krátce po volbě Friedrichově spolek s knížetem sedmihradským, *Gáborem Bethlenem* *),

*) *Bethlenové* byli rod šlechtický v Sedmihradech, dělící se na dvě větve, obě stavu hraběcího. Nejslavnější z rodu toho byl *Bethlen Gábor* (= Gabriel), o němž tuto řeč. Narodil se r. 1580 na zámku Illyi. Dosáhnuv již za panování Sigmunda Bathoryho veliké vážnosti u národa, byl po smrti posledního Bathorce Gabriela r. 1613 za knížete sedmihradského zvolen a od Turkův uznán. Ale císař Matyáš ho dlouho nechtěl uznat a a měl s ním spor o hranice sedmihradské, který však mírně jest vyrovnán přidáním k Sedmihradsku několik žup uherských. Po smrti Matyášově vešel Bethlen ve spolek s českými protestanty a jeho spolupůsobení ve válce české bude na svých místech od nás oceněno. Na sněmě v Báňské Bystřici vyvolen za krále uherského. Po bitvě bělohorské učinil mír v Mikulově, jímž se odřekl království uherského, obdržev za to vévodství opolské a ratiborské, jakož i užitky ze sedmi horno-uherských žup. Umřel r. 1629. Jako vojín byl Bethlen Gábor muž podnikavý a rázný, nadán válečným důvtipem a chrabrou myslí, ačkoliv jemu štěstí válečné častěji nepřálo. Jako panovník byl moudrý a opatrný; svoboda politická a náboženská po čas jeho vlády zachována, školy zakládány, řemesla, ochod i průmysl podporován.

uzavřeli, kterýž výbojný kníže k žádosti nespokojených stavův uherských s četným vojskem do Uher vtrhl, odhodlán jsa k společnému s českou konfederací vedení války proti Ferdinandovi. S Bethlenem vyjednával o věcech těch hrabě Thurn, jenž z rozkazu direktorův počátkem měsíce září k tomu konci do Uher se byl odebral.*)

Vůči tomu všemu nedá se upříti, že výhlídky Ferdinandovy v nejbližší budoucnost byly dosti zkaleny, ačkoliv v tom kritickém postavení se mu dostalo jiné útěchy, že byl totiž dne 28. srpna přese všecko stavův českých odporování zvolen na císaře německého, dosáhnuv touto důstojností jakési mravní převahy nad konfederovanými, kteráž převaha jemu později u potlačování povstání českého platných prokázala služeb.

Mezi tím, co generální sněm zasedal, také sněm český ve svých poradách pokračoval, až se dne 31. t. m. rozešel. Vedle ustanovení, která se ku konfederaci, k sesazení Ferdinanda a k volbě Friedricha vztahovala, zanášel se zemský sněm hlavně záležitostmi vojenskými. V sezení dne 21. srpna předčítán dopis českých generálův, kteří sobě stěžovaly, že vláda žold nevyplácí, že vojáci hlad trpíce pryč utíkají a že vůbec s takovým lidem nepříteli odolati nelze.**) Žalobám generálův přidala důrazu ještě jiná okolnost. Z ležení českého dostavilat se zajisté do sněmu deputace vojenská jmenem veškery jízdy válečné,***) která hlasem pohrožujícím následující žádosti přednesla: 1) aby direktoři jezdectvu žold za čtyry měsíce zadržalý v 10 dnech zapravili; 2) aby budoucně náležitý

*) Skála, Hist. III. 341.
**) Tentýž, III. 272.
***) Tentýž, III. 273.

žold jezdectvu bezo všech průtahův řádně vypláceli; 3) aby špíže od generálního proviantmistra ve větší hojnosti dodávána a v mírnější ceně prodávána byla.

Ve sněmě odbyli deputaci slibem, že za čtyry neděle 600.000 tolarův na zaplacení nedoplatkův žoldnéřům k vojsku bude posláno a že příště každého měsíce 50.000 tolarův řádně bude vypláceno, což byla právě polovice žoldu jezdectvu náležitého. Za této příležitosti káral *Jan Smolík ze Slavic*, osoba rytířská, slovy ostrými zlořády ve vojště panující, uváděje, že válečný lid již přes půl druhého leta v poli leží, aniž by byl čeho pořídil, ano že ani s to není, aby jen zemi uhájil proti nepříteli, „který ji pálí a loupí, který morduje i zajímá.“ Vojáci prý čeští jako skrze prsty nepříteli a škodám těm se dívají, kteréž na několik milionův sčísti se mohou. Velitelům vytýkal, že nepřítele nenapadali, když bylo na čase, že hodují a banketují, že berou plat na úplný počet svých setnin, ale že sotva jen polovičku mužův a koní u svých setnin skutečně mají, z toho že důstojníci bohatnou, a ono ubohé mužstvo hladem, nouzí a nemocemi hyne a chřadne! Ve jménu měst královských a stavu rytířského žádal tedy Smolík na direktořích, aby „k uvarování posměchu lidského a hanby při jiných okolních národech“ lepší řád byl zaveden.*)

Že vojsko platiti se musí, v tom arcit všickni stavové se srovnávali; ale odkud vzíti prostředky, o tom se rozcházeli. Dne 21. srpna V. z Roupova navrhl sněmu, aby obyvatelstvo království bylo vyzváno k vydání všeho zlatého a stříbrného náčiní, z něhož pak by se mince bila a válečné

*) Srov. Skálovu Hist. III. str. 277—278.

útraty zapravovaly; navrhl také, aby všeliké zlaté i stříbrné nářadí kostelní do mincoven se odevzdalo a část pozůstalosti po císaři Rudolfovi u kupců norimberských se zastavila, konečně aby všecky korunní statky, 2—3 vyjmouc, se rozprodaly.

Ale k návrhu rytíře *Václava Šťastného Pětipeského* první tři předložení Roupova většinou zamítnuta; o čtvrtém zdá se, že ani nerokováno. Za to povolili stavové novou daň, totiž aby na statcích a kapitálech z každého sta kop míšenských po šesti bílých čili českých groších se vybíralo, a krom toho některé jiné nepatrnější daně. Současně však direktorové vyzváni, aby staré nedoplatky daní co nejpřísněji vymáhali, jakož i by každý 20. muž z obyvatelstva k službám válečným byl povolán.*)

Kníže *Kristian z Anhaltu*, jejž konfederace nejvyšším vojevůdcem byla jmenovala, meškal tou dobou v Praze a odebral se za průvodu Mansfeldova do ležení českého u Mírovic, aby vojsko prohledl; avšak nejvyšší správu nad vojskem převzal fakticky teprv v měsíci únoru 1620. Thurn, jak povědíno, velel na Moravě, Hohenlohe v Čechách.

Počátkem druhé polovice měsíce září vyzdvihl náhle Buquoy ležení u Zalužan a ustoupil k Budějovicům, aby odtud dále do Dolních Rakous odešel, poněvadž Bethlen vpádem Dolním Rakousům hrozil.

Zanechav silné posádky v Budějovicích, Kaplici a Krumlově, zmocnil se Buquoy po dvoudenním postřelování zámku roženberského. Posádce, skládající se ze dvou setnin Slezanův, volný

*) Srov. IV. a V. artikul usnešení sněmovního; Skála, III. 320 a 321.

odchod do Třeboně povolen.*) Buquoy táhl pak přes Nové Hrady a Rohy do Rejce, kam večer 5. října přirazil. Z Rejce zamířil ku Znojmu, pokusil se o ztečení města, ale posádka naň vypadši, pobila mu nějaký počet vojínův a 30 zajala. Císařské vojsko odtáhlo od Znojma a položilo se táborem u Tasovic (něm. Tasswitz), dvě hodiny od Znojma na východ.**)

Když šlo o to, aby české vojsko Buquoy-e od Mirotic ustupujícího pronásledovalo, tu Mansfeld se svým lidem za protivníkem se pustil a jemu 40 špížných vozův a dva kusy hrubých střeleb odejmul.***) Ostatní zástupy odepřely generálům svým poslušnost potud, pokud jim zadržalý žold vyplacen nebude. Teprv když peníze aspoň z části do ležení dodány, vymohli čeští velitelové toho, že vojsko z ležení se hnulo, arcit ztrativši tím několik dní tak, že Hohenlohe Buquoy-e více nezastihl. Změniv tedy plán pochodu, přeplavil se Hohenlohe přes Vltavu, a přes Votice a Tábor k Veselí se ubíral.†) Z Veselí vyslán generální strážmistr††) *Jan z Bubna* s pěti sty jízdy a s pěti sty mužův pěchoty k Bechyni. Bubna dne 26. září přepadl zámek, opanoval ho, zajal císařskou posádku a přivedl ji do českého ležení.†††)

Dne 2. října Hohenlohe vyzdvihnuv tábor u Veselí, přes Jindřichův Hradec a Novou Bystřici do Rakous postoupil.§) Mansfeld se svým vojínstvem zůstal v Čechách na ochranu země.

---

*) Zprávy ode 26. září v č. z. arch. — Skála, III. 342.
**) Zprávy ode dne 7. října v č. z. arch.
***) Skála, III. 343.
†) Zprávy ode dne 23. a 24. září v č. z. arch.
††) Tolik co za našich dnův generálmajor, brigádník.
†††) Zpráva od 27. září v č. z. arch.
§) Zpráva ode dne 3. října tamtéž.

Opanovav Bejdov (Český), Hohenlohe ve svém postupu přes Rohy ku Znojmu pokračoval. Císařští byli Rohy opustili; zůstalou posádku z větší části Čechové zajali.*)

Dne 9. října rozložilo se české vojsko také poblíže Znojma táborem a sice nedaleko Přemětic,**) asi hodinu severo-západně od města, a tak s vojskem císařským, u Tasovic tábořícím, se zase z blízka setkalo. Důcit tento jevil se však pouze v nepatrném šarvátkování, jež od 9.—12. října několikkráte se opakovalo, a při němž císařští ke 400 mužův ztratili.***)

Několik dní potom ustoupil Buquoy k Lavě s úmyslem, aby se s Dampierrem u Mikulova stojícím spojil.

Nebude snad od místa, zmíníme-li se nyní o událostech, které v červenci na Moravě se byly přihodily.

Povědomo, že po bitce u Záblatí Dampierre-ův voj se odloučil od voje Buquoy-ova, aby na Moravě operoval. Když Dampierre u Rejce polem ležel, vešel u vyjednávání se stavy moravskými za tím účelem, aby je od spolku se stavy českými odvrátil. Když se to nepodařilo, vtrhl z Rejce výbojně do Moravy, kde vojáci jeho způsobem v pravdě barbarským jižní kraje pustošili. Nemoha město Znojmo opanovati, zmocnil se Dampierre Jaroslavic (něm. Joslowitz), Mačkovic (také Moškovice), Vlasatic (něm. Wostitz), Miroslavi (něm. Mislitz) a jiných menších osad a zámkův toho kraje, a pak vrhl se k Mikulovu.

---

*) Zpráva ode dne 7. října v č. z. archivu.
**) Něm. Brenditz.
***) Zpráva ode dne 13. října v č. z. arch.

Direktoři moravští stáhli vojsko, jež v malém počtu po různu po zemi rozloženo bylo, k Mikulovu, čekajíce na příchod Tiefenbachův, který, jak víme, z ležení u Lomnice do Moravy odtáhl. Aby ještě větší vojsko do pole postavili, svolali direktoři moravští zemskou hotovost a s povolením stavův horno-rakouských najali do svých služeb plukovníka *Sallerna* s 1800 mužův pěšími a 200 koňmi, kterýž voj však teprv pochodem k Moravě se blížil.

S vojskem, jež právě po ruce bylo, osadili Mikulov, Továčov (u Skály Dobičov!) a Mezíříč a jiná ještě města. Ale Mikulov záhy potom ztracen, byv Dampierrem dobyt. Posádka arciť první útok císařských odrazila, ale pak kapitulovala. *)

Mezi tím Tiefenbach, přicházeje z Čech přes Moravské Budějovice a Lechvice a maje lidu svého asi ke 3500 mužův, blížil se k Mikulovu. O čem když se Dampierre dověděl, táhl naproti Tiefenbachovi. Dne 5. srpna srazily se oba sbory u Dolních Vistonic. **)

Městečko Dolní Vistonice ***) leží na pravém břehu řeky Dyje, přes niž tu most položen. Část pěchoty Tiefenbachovy překročila řeku a osadila Dolní Vistonice dříve, než nepřítel k městečku přitrhl. Zbytek moravské pěchoty a jízda zůstala na levém břehu Dyje. Když voj Dampierre-ův k útoku na Vistonice přikročil, uvítali jej moravští, v místě usazení, takovou prudkou střelbou z mušket, že podniknutí Dampierre-ovo vázlo. Tento

*) Skála, Hist. III. 228.

**) Zpráva od 8. srpna 1619 v č. z. archivu; srov. též Skálovo vypravování v Hist. III. 228.

***) Něm. Unter-Wisternitz; Skála je jmenuje Bistrnice, bezpochyby podle něm.

dal tudíž na rychlo vyvrhnouti náspy a postaviti za ně hrubé střelby své. Současně zmocnil se výšiny jen asi 100 muži osazené, kteráž městečku panuje a odkud lze osadu výhodně postřelovati. Střelby Dampierre-ovy účinkovaly záhubně. Několik granátův zapálilo městečko, a to bylo příčinou, že moravská pěchota z místa se vykliditi musila. Ubírajíc se přes most, byla protivníkem ji pronásledujícím, napadena. Mezi tím císařská jízda přebrodila se na levý břeh Dyje a hnala útokem v bok Moravanův. Již se zdálo, že pět pěších setnin moravských je zaskočeno a že část napadené pěchoty na útěk se chystá. V tom rozhodném okamžiku vložila se v potyk jízda moravská a hnala útokem na jezdectvo nepřátelské. První ataka neměla zdárného výsledku; teprv po útoku druhém jízda císařská zase za Dyji ustoupila, a moravská pěchota vyvázla tak z patrného nebezpečenství.

A když nyní Dampierre na rovině u Dolních Vistonic své rozptýlené jezdce shromažďovati počal, překročilo jezdectvo moravské s dílem pěchoty z levého břehu na pravý břeh Dyje, kde se všickni v bojovný šik sešikovali. Těmito prospěchy k zmužilosti nadchnuto, přikročilo jezdectvo moravské k útoku na císařské. Nastal potyk velmi tuhý, kterýž se až v hustou seč a v různoboj rozpředl, v němž muž s mužem se potýkal. Široko daleko planina v husté mraky prachu zahalena. Bylo slyšeti jen břinkot šavlí a sykot kulí z bambitek. Když se mraky prachu uložily, uviděli moravští, ana jízda císařská úprkem utíká a k Mikulovu uhání.

Císařští utrpěli znamenité ztráty; ztráta jejich vzrostla ještě také tím, že císařské vojsko na svém útěku bokem svým přišlo na ránu jednoho oddě-

lení moravských mušketýrův, kteří stojíce v záloží, prchající houfce prudkou palbou z mušket svých uvítali.

Dampierre, ačkoliv co do počtu mužstva u veliké byl přesile, — počítalť 9500 naproti 3900 mužům Tiefenbachovým —*) utrpěl v bitce u Dolních Vistonic úplnou porážku a musel k Mikulovu ustoupit. Tiefenbach zůstav pánem na bojišti, asi hodinu po bitce obrátil se s hrstkou statečného lidu svého ke hradu Pouzdranům (Pausram, u Skály „Bauštrom"!) a odtud k Židlochovicům,**) aby svému vojsku, dlouhými a namáhavými pochody vysílenému, pohovu dopřál.

Bitka u Dolních Vistonic trvala, jak naši pramenové udávají, od jedné do šesti hodin z poledne. Moravané ztratili 700, císařští 2500 mužův; mezi padlými těchto byli: ritmistři *Krepi*, *Elker*, *Gradýna*, *Frigana*, Vlach hrabě *z Montecucculi* a jiní mnozí. Vévoda *sasko-lauenburský* byl těžce poraněn a zemřel na své rány několik dní po bitce. Poraněných odvezeno z bojiště na 85 vozích. Vítězové dobyli 5 praporcův s bohatou kořistí. Největší škodu a pohromu vystála jízda Valdšteinova a Lichtenšteinská.***)

Tři dni po bitce přidružil se plukovník Sallern se svým plukem k voji Tiefenbachovu a rozmnožil ho tak o 2000 bojovníkův.

Dne 16. srpna svedena mezi Moravany a císařskými druhá bitka u Mikulova, v níž císařští 1200, moravští 400 mužův ztratili.†)

*) Zpráva ode dne 8. srpna v č. z. arch.

**) Skála, III. 230; něm. Selowitz, z čehož u Skály Selebice! Jak vidno, přistřihoval zhusta Skála, maje německé buletiny před rukama, moravská jména podle vzorů německých.

***) Skálova Hist. III. 230.

†) Tamtéž, III. 231.

V první polovici měsíce září dostalo se Dampierre-ovi posily na mužstvu, načež císařští Břecslav (něm. Lundenburg) oblehli. Dne 15. září přepadl plukovník Stubenvoll s pěti sty muškety ry a osmi sty kyrysníky ležení císařské. *) Současně vypadla posádka břecslavská na Dampierre-a. Za této příležitosti ztratili císařští 800 mužův a dvě hrubé střelby; z Moravanův zůstalo 180 mužův na bojišti. —

Přese všecky tyto v posledním polním tažení dobyté úspěchy svého vojska stavové moravští přece ještě pomýšleli na pomoc cizí, aby bylo lze v boji proti Dampierre-ovi rozhodně a se vším důrazem pokračovati.

Obrátili se tudíž k *Bethlenovi Gáborovi*, který žádanou pomoc nejochotněji přislíbil. Pokud tato nepřišla, nečetné vojsko moravské na pouhé defensivě zůstávalo. V prvních dnech měsíce října Moravané rozložili se polem u Nového Mlýna (nedaleko Mikulova, něm. Neu-Mühl) na levém břehu Dyje. Velení nad tímto sborem převzal nyní hr. Thurn, **) který v těch dnech ze své cesty z Uher se byl vrátil a u Nového Mlýna Uhry na pochodu jsoucí nyní očekával. Konečně 13. října pomoc ta, ze 12.000 mužův sestávající, vedením *Františka Rhedey-e* přibyla ***) a s Moravany se spojila. Spojení tomu chtěl ovšem Dampierre překaziti, ale byl se ztrátou ne nepatrnou Rhedey-em odražen.

---

*) Skálova Hist. III. 243.

**) Srov. zprávu hr. Hohenlohe-a ode dne 11. října 1619 v č. z. arch. uloženou. Toho času strany bojující měly zaujata tato ležení: Hohenlohe stál před Znojmem, Buquoy u Tasovic, Thurn u Nového Mlýnu, Dampierre před Brecslavou.

***) Viz zprávu Thurnovu ode dne 13. října v č. z. arch.

Když sobě vojsko Rhedey-ovo několik dní bylo odpočinulo, chopil se Thurn defensivy, aby se Vídně zmocnil, o čemž se, jak se podlé všeho podobá, s Bethlenem byl smluvil. Postoupil tedy Thurn dne 20. října k Mikulovu. Dampierre tamější krajinu byl již opustil a dne 18. října s generálem Buquoy-em od Lavy přicházejícím u Břecslavi se spojil. Zámek mikulovský zůstal v držení císařských. Spojené vojsko císařské v nejbližších příštích dnech k Vídni odtáhlo.

Thurn s celým svým sborem nyní od Mikulova pochod svůj přímo na jih za císařskými k Mistelbachu zařídil. Dne 23. října tábořil s Moravany a Uhry u Wolkersdorfu a spojil se s Hohenlohem, který mezi tím s vojem českým od Znojma přes Lavu také směrem jižním postoupil a dne 23. října k vesnici, řečené Ulrichskirchen, nedaleko Wolkersdorfu byl přitrhl. *)

Spojené česko-moravsko-uherské vojsko tou dobou čítalo úhrnem 26.300, vojsko císařské 26.400 mužův; ono mělo 11, toto 13 hrubých střeleb při sobě. **)

Dne 24. října Thurn a Hohenlohe další pochod k Vídni nastoupili. ***) Přední jejich voj, jenž z Moravanův a Uhrův se skládal, vrazil na nepřítele u Velkého Engersdorfu, kde Buquoy s částí svého vojska polem se byl položil, †) jsa v čelí kryt hlubokými příkopy a polními hradbami na rychlo naházenými, za kterými hrubá střelba císařských rozestavena. Mezi Ulrichskirchem a Wolkersdorfem stálo oddělení jízdy císařské poněkud ku předu posunuto, aby příchod vojska

*) Thurnova zpráva ode dne 23. října v č. z. arch.
**) Skála, III. 364 a 365.
***) Zpráva ode dne 27. října v č. z. arch.
†) Zpráva ode dne 28. října v č. z. arch.

českého pozorovalo. Nastala velmi čilá seč, v níž císařští s nemalými ztratami ustoupiti museli.

Přišed k Velkému Engersdorfu Thurnův přední voj, uviděl, že postavení nepřítelovo jest pevně ohraženo, a nemoha bez hrubých střeleb v boj se pustiti, ucouvnul ku svému valnému houfu. Thurn nyní rozkázal, aby všecko vojsko poněkud blíže k Engersdorfu postoupilo, a ohradil na rychlo své ležení polními hradbami, za něž několik děl postavil. K večeru s obou stran živá dělostřelba započala až do noci trvající.

Druhého dne (25. října) položila se hustá mlha po krajině. Toho použil Buquoy, aby své postavení u Velkého Engersdorfu opustil, až ku předmostí dunajskému ustoupil a pak do Vídně se uchýlil, zanechav v opevněném předmostí na levém břehu Dunaje 2500 mužův z pluku Stauderova, Fuggerova a Fürstenbergova s četnými hrubými střelbami. V jednu hodinu z poledne mlha spadla, a Thurn uviděv, že nepřítel ustoupil, poručil, aby vojsko ku předu se ubíralo.

Když se Čechové ku předmostí přiblížili, nařídil Thurn, aby útokem hnali ku hradbě. Dvakráte byl útok obnoven, ale nepřátelská střelba z předmostové reduty působila tak záhubně v řadách útočníkův, že vojsko české po velikých ztratách od dalšího předmostové hradby dobývání upustiti musilo. Buquoy, meškaje vnitř hradby mezi vojáky, jež k zmužilému vytrvání napomínal, byl kulkou do ramena poraněn. Dělostřelba s obou stran trvala až do noci, načež ta i ona živou palbou z mušket až do půlnoci na vzájem sebe postřelovala. Skála udává, že Čechové toho dne 1266 až 1600 mužův, císařští asi 1500 mužův byli ztratili; naproti tomu udává Thurn ve svém bule-

tinu, *) že ztratil pouze 300, ale císařští 3000 mužův. Ačkoliv udání Thurnovo pravděpodobnosti poněkud postrádá, třeba přece připomenouti, že císařští toho dne vlastní svou neopatrností několik sudů s prachem zapálili a tímto výbuchem více než 400 vlastních vojákův buď usmrtili, buď poranili. **)

Z rána 26. října chtěl Thurn útok na předmostí obnoviti. Než, císařští je opustili a pobořivše za sebou most, ustoupili na pravý břeh Dunaje. V opuštěné mostové hradbě padlo 18 děl do rukou vojska českého. ***)

Sjednocená armáda Čechův, Moravanův, Slezanův a Uhrův položila se pak do bytů po dědinách poblíž Vídně na levém břehu dunajském. Svůj hlavní stan zarazil Thurn ve Velkém Enzersdorfu (slov. Enčisdorfu), Hohenlohe v Korneuburku. †) —

V ten čas, když v Podyjí a Podunají válka se vší krvavou opravdivostí se rozvíjela, Pražané slavili velikolepé radovánky. Slavnosti ti vztahovaly se ku příjezdu a korunování nově zvoleného krále Friedricha a choti jeho Alžběty. Friedrich byl mladé kníže, maje věku sotva 24 let, a protestantští Čechové kladli veň všecku svou naději jakožto v domnělého budoucího ochrance náboženského vyznání svého. Ale nový král nebyl s to, aby úloze tak těžké vyhověl. Scházelyť mu zajisté ony vznešené vlastnosti panovníkovy, jakých říše česká v těch dobách vysoce vážných, ale rozervaných, byla vyžadovala. Zejmena scházela Friedrichovi

*) Zprávy Thurnovy ode dne 28. října a 2. listopadu k direktorům v č. z. arch. — Sr. též Skálovu Hist. III. 365.

**) Tak udává spisovatel „Akt Mansfeldových“.

***) Zpráva Thurnova ode dne 2. list. v č. z. arch.

†) Téhož buletin ode dne 3. list. v č. z. arch.

ustálenost a ona pevnost charakteru, jakouž právě protivník jeho se vyznamenával. Nestaraje se ni v nejmenším o vládní záležitosti, postoupil nejvyšší správu země sobě svěřené svému kancléři, někdejšímu presidentovi direktoria, panu *Vilému z Roupova.* A pán ten spravoval království ve všem, tedy také v záležitostech válečných, a to se všemi vadami a nedostatky, jak se to až dosavad za vlády prozatímní bylo dělo.

Dříve než k vypisování dalších vojenských operací přikročíme, připomeneme k vůli historické spojitosti ještě některých věcí, které se v Uhřích toho času byly udály.

V této zemi katolíci, jsouce podporováni některými pány ze stavův k vyznání Lutherovu se přiznávajících, nepovolili tak zvaným evangelíkům reformovaným, aby své náboženství volně vyznávati a provozovati mohli. Z toho vzešla válka občanská, v které dostalo se reformovaným převahy právě nyní, když sedmihradské kníže Bethlen Gábor do země byl vtrhl. Nespokojenci houfně hrnuli se k Bethlenovi tak, že tento v krátkém čase v čele 40.000 ozbrojencův stál. Naproti tomu katolíci sehnali jen s tíží nepatrné vojsko pod vůdcovstvím hraběte *Homanoye,* jež jeden z podvelitelův Bethlenových, *Jiří Rakocy,* úplně na hlavu porazil a do Polska zahnal. Bethlen opanovav takřka celé Uhry, stál počátkem měsíce října s větší částí své armády u Trnavy na Slovensku; Rakocy s ostatkem vojska střehl průsmyky karpatské na pomezí polském.

Z Trnavy odešel Bethlen k Prešpurku a položil se 13. října polem blíže města. Učinil tak, aby byl blíže vojsku českému, s nímž společně na Vídeň táhnouti zamýšlel.

Do Prešpurku, jehož důležitost jako města pohraničného a sotva 8 mil od Vídně vzdáleného císařští uznávali, poslal zástupce císařův v Uhřích, arcikníže Leopold, plukovníka Rudolfa z Tiefenbachu a jeho pluk, aby město vojensky osadil. Pluk Tiefenbachův přirazil dne 13. října z večera k městu, ale Prešpurští zdráhali se, vojsku císařskému brány otevříti, a proto byl Tiefenbach nucen, poblíž města pod širým nebem se táborem rozložiti.

Té okolnosti Uhři použivše, za noci přepadli oddělením jezdeckým pluk Tiefenbachův, pobili 700 mužův a ostatek rozptýlili.

Bethlen osadil druhého dne město, které Uhrům bez odporu brány bylo otevřelo. V Prešpurku navštívili Thurn a Hohenlohe vůdce uherského a smluvili se s ním o příštích operacích. Mezi jinými usnesli se k Thurnovu návrhu, aby se všemi spojenými zástupy svými na Vídeň udeřili.*) —

Sbor Buquoy-ův, levý břeh Dunaje opustiv, utábořil se v luzích (in der Au) na pravém břehu Dunaje poblíž Vídně. Část vojska vložena do předměstí, ale posádka v městě nesesílena, bezpochyby proto, že se velitelové výtržností žoldnéřstva obávali.

Ještě dne 25. října poslal Buquoy silné velítky k Višovu (Fischament), kde před rokem Češi byli Dunaj překročili. Učinil tak proto, aby velítky tyto střehly přívoz přes Dunaj; jiné poslal k Mostu nad Litavou, do Ebersdorfu, Švechatu, Hainburku, Železné (Eisenstadt), do Rakouské Teplice (Baden) a Nového Města za Vídní; také v mnohá jiná místa posádky císařské vloženy. Počátkem listopadu poslal Bethlen zástup 7000 mužův silný

*) Srov. Thurnův spis omluvný z r. 1622 v č. z. archivu uložený.

do Dolních Rakous. Uhři osadili Hainburk, od císařských mezi tím zas opuštěný, a zajížděli až k Višovu a k Mostu nad Litavou.

Dne 9. listopadu srazil se oddíl Uhrův u Kittsee s císařskými, jimž velel Dampierre. Nastala bitka nad míru čilá a prudká, z níž že obě strany vítězství odnesly, sobě připisujou. Buď tomu, jak buď, to jisto jest, že císařští měli velikých ztrát. Zejmena velikých škod utrpěl pluk Dona Baltazara Maradasa a pluk Löblův. Dle zprávy Dampierre-ovy*) ztratili prý císařští pouze 30 mužův, mezi těmi ritmistra *Pallaviciniho*, Uhrové však 1000 mužův. Po bitce kittsee-ské ustoupili Uhrové až ku Prešpurku a císařští zase Hainburk a Švechat osadili.

V polovici měsíce listopadu opustilo znenáhla spojené česko-moravské vojsko byty své po dědinách a táhlo podél levého břehu Dunaje k Prešpurku.**)

Dne 23. listopadu vkročilo u Prešpurku na pravý břeh dunajský a spojilo se s armádou Bethlenovou,***) kterou četní zběhové (desertéři) z vojska císařského ne nepatrně byli rozmnožili. Tací přeběhlíci vlastně náleželi ke zbytkům výpomocných zástupův uherských ve sboře Dampierre-ově, opouštějíce nyní prapory císařské, aby u vojska vlastenského do služeb najmouti se dali. Jenom jedinkého dne zběhlo k Uhrům 1500 císařských,†) jelikož jim žold za tři měsíce nebyl vyplacen.

Sjednocená armáda česko-moravsko-uherská nyní postupovala k Vídni, všude, kudy táhla, hubíc

*) Zpráva Dampierre-ova od 9. listopadu v přepisu ulož. v č. z. arch.; Skála III., 392.

**) Zprávy ode dne 9. a 20. listopadu v č. z. arch. ulož.

***) Skála, III. 392.

†) Zpráva ode dne 13. listopadu v č. z. arch.

a pustošíc krajiny kolem.*) Souhrnem počítala k 50.000 mužův.

Již dne 26. listopadu stála blízko hradeb vídeňských. Ferdinand byl v měsíci červenci za příčinou volby na císaře ve Frankfurtě, zdržoval se později v Štýrském Hradci, odkud teprv nedávno do Vídně zavítal, byv z Nového Města za Vídní k vůli osobní bezpečnosti tisícem jezdcův pod vůdcovstvím Buquoy-ovým do Vídně doprovázen.

Ve Vídni věci nestály hrubě na prospěch císařův. Z okolí nahnaly se tam houfy lidu krajského, utíkajícího před nepřítelem, a zvětšily tak obavy a rozpaky, jimiž město co do opatření dostatečnými potravinami i jinak súženo bylo.**)

Ačkoliv neradi, přece konečně vol nevol rozhodli se vojenští velitelové císařští, aby se k posádce do města vojenské posily přibralo. Vtáhly tedy do města pěší pluk nasavský, Fürstenbergův a Stauderův se 13 kornetami jezdeckými. Avšak toto žoldnéřstvo nebylo příliš spolehlivo. Město obávalo se vzpoury, poněvadž vojsku tomu žold již po nějaký čas byl zadržován. A obava obyvatelstva vídeňského nebyla nepodstatna. Mezi žoldnéři nekázeň se rozhostila; výtržnosti množily se v míře vrchovaté a tak povážlivě, že jednoho dne bylo 6 měšťanův zabito a že nekázaní žoldáci na veřejných ulicích loupeže páchali. Jenom okamžitým vyplacením části žoldu zadrženého bylo lze vzpouru vojenskou skrotiti, k čemuž kupectvo vídeňské 30.000 zlatých bylo přispělo.

Ostatek vojska mimo město dílem zařídil sobě v Práteru ohražené ležení, dílem ubytoval se

*) Skála, III. 409.

**) Zpráva v č. z. arch., z Vídně ode dne 1. prosince 1619; Skála, III. 409; Hurter's Gesch. Ferdinand II., sv. 8. str. 167.

v Nusdorfu, Hernalsu a některých předměstích vídeňských.

Hlavní síla vojska konfederovaných tábořila poblíže Schönbrunnu, kde Bethlen Gábor svůj hlavní stan byl vztýčil.

Dne 27. listopadu odňali spojenci císařským Ebersdorf, povolivše volný odchod posádce.

Bethlen očekával, že Buquoy z města naproti konfederovaným vytáhne a přímo přede zdmi vídeňskými rozhodnou bitvu svede.*) Ale císařský vojevůdce byl příliš povážlivý, než aby se vydal v nebezpečenství takové, znaje dobře slabost svou naproti přesile spojencův. Ale také Bethlen neodvážil se uhoditi na hradby, za nimiž se kryli císařští, a zůstal 3 dni před Vídní státi, ničeho nečinně a čekaje, až ho protivník napadne.

V posledních pak dnech měsíce listopadu bylo počasí velmi nepříznivo; zima, mrazy a déšť se střídaly. Vojsko pod širým nebem tábořící, minulými násilnými pochody unaveno a vysíleno, v oděvu schátralém a velmi nedostatečném, jemuž také už potrava docházela, počínalo náramně trpěti nemocemi a houfně umíralo.

Proto konfederovaní museli se k ústupu rozhodnouti. Avšak byly ještě jiné příčiny, proč spojenci tak učinili.

Z Uher docházely k Bethlenovi zprávy velmi nepříznivé a přítomnost jeho v zemi byla nevyhnutelna, ač nechtěl-li tam svůj vliv a vůbec svou moc v šanc dáti. Homonay, byv podporován králem polským, vtrhl totiž do Uher a porazil Jiřího Rakocy-ho na hlavu. Rakocy tedy výdatné pomoci nutně potřeboval.

*) Zpráva ode dne 19. prosince 1619 v č. z. arch.

Již dne 29. listopadu spojené vojsko po nezdařeném k Vídni tažení nastoupilo zpátečný pochod k Prešpurku. Buquoy s četnými houfy lidu jezdeckého dal se za ním a mnoho škod mu způsobil. Bethlen valnou část svého vojska rozložil ve městě Prešpurku a jeho vůkolí po bytech, a poslal 20.000 mužův vedením Rhedey-ovým na pomoc Rakocy-mu.*)

Vojsko české nemocemi a ztratami v rozličných těch posledních potyčkách ztenčilo se na 5000 pěších a 2000 jízdných, jsouc ve všem největší bídě zůstaveno.**) Nejhůře vedlo se mužstvu ze zemské hotovosti, jež šmahem umíralo. Thurn, aby ulevil hrozné bídě vojska sobě podřízeného, vojáky ze soukromé pokladnice své penězi zakládal, aby aspoň nejnutnějších potrav sobě nakoupiti mohli.

Ale ani potom neulevily nemoci, jimž také několik vyšších důstojníkův v oběť padlo, zejmena statečný plukovník český *Oldřich Kinský* a plukovník pluku mušketýrův *Vavřinec z Žerotína.****)

V první polovici měsíce prosince odešli také Slezané do své otčiny.†)

Po Slezanech odešli od vojska českého Moravané. Thurn odebral se do Brna, kde po nějaký čas nemocen ležel.

Asi v polovici měsíce prosince hnulo se konečně také české vojsko od Prešpurku a táhlo podél levého břehu Dunaje vzhůru ku Kremži.††)

---

*) Zpráva ode dne 19. prosince v č. z. arch.
**) Tamtéž a u Skály, III. 424.
***) Skála, III. 433.
†) Zpráva od 19. pros. v č. z. arch. a Skála, III. 424.
††) Prameny pro vypravování těch a níže sestavených událostí: Zpráva ode dne 18. prosince v 1619 v č. z. archivu; „Oesterreichischer Lorbeerkranz“ str. 350;

Řídilo se ve svém pohybu tím směrem, kterým také Buquoy, ovšemť na břehu pravém Dunaje, s částí voje císařského vzhůru podél řeky byl postupoval. Buquoy přišed k Medlíku (Mölk), napadl tu vojsko stavův horno-rakouských, které pod velením *Gotharda* ze *Stahremberku* Medlík obléhalo, a osvobodil tak posádku medlickou. Na svém dalším postupu dobyl Buquoy dále jiná, Horno-Rakušany osazená města, totiž Ipis (Yps), Kamen (u Kremže, něm. Stein) a Pechláry (Pechlarn), a zabezpečiv sobě tak krajinu na pravém břehu Dunaje, rozložil prozatím své vojsko do bytův po dědinách v sousedství města Kremže.

Ztenčené české vojsko položilo se též do bytův po dědinách, severně nad Kremží kantonujíc. Hlavní svůj stan mělo v Eggenburku (Imburku u obyv. slov.) a osadilo též Hadersdorf a Dlouhou Luži (Langenlois) na levém břehu Dunaje. Dlužno, abychom se tuto také ještě zmínili o podplukovníkovi Karpizonovi, jenž o ztečení a dobytí města Kremže se byl pokoušel. Karpizon totiž osadil jedním plukem Dlouhou Luži proto, aby Kremži z pozdálí pozoroval a za vhodného okamžiku přepadl. Dne 17. prosince vydal se se čtyrmi sty muži na pochod a dostal se s lidem svým nepozorován až ku hradbám kremžským.*) Již

„Paměti Slavatovy," l. st. 75; Skálova Hist. III. 431. Větší část historikův vypravuje tyto události pomateně, poněvadž, jakož se nám zdá, v rozličných toho času pohybech vojenských se řádně nevyznali a tak v nejasnu vězeti zůstali. Proto shledáváme u nich v té příčině pouze mnohé jalové domněnky a povrchní poznámky. My jsme se tedy vynasnažili, abychom stopujíce pohyby a postupy různých vojův válčících, světlo ve věc uvedli. Zdaliž jsme toho dovedli, soudné čtenářstvo nechať laskavě rozhodne.

*) Skála, III. 424.

byla korneuburská brána petardou rozvrhnuta, již zteklo asi 30 mužův po řebřících hradbu městskou, když posádka ve městě útok zpozorovavši, se na dobyvatele vrhla a je od města odrazila tak, že Karpizon, ztrativ 200 mužův, do Dlouhé Luže zpět odejíti musel. Krom tohoto potyku u Kremže v nejbliže příštích dnech nic patrnějšího se neuddlo.

Podél hranic rakousko-uherských bylo ještě několik míst v držení Uhrův. Jako Buquoy směrem západním, dal se i Dampierre, ale naopak, od Vídně na východ a dobyl zase všecka dolno-rakouská, vojskem uherským držená města a městečka, osadil je císařskými a nyní sám s vojskem císařským do krajin uherských až k Soproni zajížděl. Dampierre pak až do počátku roku budoucího v krajině politavské se zdržoval.

K vůli úplnosti zmíníme se také ještě o operacích Mansfeldových, který toho času v Čechách na úchranu země se svým lidem stál.

Po odchodu vojska českého do Dolních Rakous, počátkem měsíce října, bylo Mansfeldovi uloženo, by se zase zmocnil některých důležitých měst na českém jihozápadu, která v minulém letním polním tažení do rukou císařských se byla dostala. Měl dále Mansfeld zabrániti císařským, aby z Budějovic a z okolí daleko do kraje nezajížděli, dále měl se usaditi na blízku důležitého průsmyku volarského a Zlaté stezky potud, pokud Čechové na ohražení u Volar útokem nepoženou.

Aby Mansfeld úlohu svou vykonal, vytrhnul dne 20. října*) z Plzně se sedmi praporci pěchoty, dvěma kornetama jízdy a čtyrmi hrubými střelbami směrem k Vimberku, chtěje o jeho ztečení

*) Skála, III. 367.

se pokusiti. Dne 23. října přitáhl k městu, kde k Mansfeldovi přibylo ještě více jízdy, totiž ritmistr *Lindau*, poručík *Ferbig* a šest setnin jezdeckých od zemské hotovosti pod velením ritmistrův *Berbistorfa*, *Chlumčanského*, *Rozenhána*, *Magersdorfa*, *Peše* a *Bešvice*. Posádce vimberské, 100 mušketýrův čítající, velel císařský hejtman *Illo*. Ještě v noci vypudil Mansfeld nepřítele v oboře a na hřbitově usazeného a obě tato místa 300 muži osadil. Setník Illo nechtěje se vzdáti, ustoupil s mužstvem do zámku a hájení města měšťanům přenechal.

O půlnoci Mansfeldští rozhodili petardou bránu; měšťanstvo prosíc za ušetření, vzdalo se bez všelikého odporu.

Druhého dne na úsvitě přistoupil Mansfeld k dobývání zámku; ale posádka zmužile a rytířsky se bránila. Naposledy Čechové i tu vratolomem otevřeli bránu, kudy část útočníkův do zámku se vedrala, ana část druhá po řebřících zdi zámecké ztékala. Ještě nyní posádka tvrdošíjně odporovala tak, že větší její část mezi bojem v husté seči porubána. Setník Illo pokoušeje se o útěk, spustil se po zámecké hradbě do příkopu, kde ho Mansfeldští s jinými ještě (asi 20) vojáky jali a do Plzně odvedli. Mansfeld ztratil při ztečení zámku pouze 11 vojákův, mezi nimiž *Jana Jiřího* rytíře z *Gifelstadtu*.

Skoro tou též dobou zmocnil se plukovník Frank Vodňan, císařskými osazených.*) Vyšel totiž 25. října se 200 mušketýry z Tábora a přitrhnul s nimi ranním jitrem 26. října před Vodňany. Nebylo třeba, aby k městu útokem hnal, neboť císařský hejtman *Monhaim* vydal město k prvnímu vyzvání,

*) Skála, III. 369.

učiniv smlouvu, aby se svou celou posádkou, totiž se 120 muži v plném výstroji a výzbroji odtáhnouti směl, což mu odepřeno nebylo.

Po vzetí Vimberku táhl Mansfeld k Prachaticům.*) Přibyv před ně dne 2. listopadu přede dnem, zmocnil se předměstí. Ale císařští předměstí zapálili; Mansfeld musil z něho ustoupit, a zašancoval se za spáleništěm, kam i svou hrubou střelbu postavil. Brzy potom začal prudkým ohněm z kusů svých k městu střílet tak, že bránu záblatskou pobořil. Velitel posádky, podplukovník *Filip z Polandu*, uváživ, že s hrstkou svého lidu nebude moci odolati, a stoje příliš osamotnělý, aniž se žádné strany jakési pomoci se nadíti, vydal dne 4. listopadu město, pouze sobě vyžádav, aby směl se svou posádkou, 360 mužův čítající, se vším výstrojem a výzbrojem svým volně do Českého Bejdova odtáhnouti.

Vojsko české nyní osadilo, tak jako před tím Vimberk a Vodňany, také Prachatice dostatečnými posádkami. Mansfeld se zbytkem svého sboru zůstal ve Vodňanech, aby vojáci jeho několik dní sobě pohověli. Sám pak odešel do Plzně na poradu s králem Friedrichem a vrátil se potom zase do Vodňaň. Pomýšlel nyní také na opětné vzetí města Písku, jež jak povědomo v minulém letě do rukou císařských padlo a nyní šesti sty vojáky pod velením Dona Martina Huerty osazeno bylo.

I přitáhl tedy dne 21. listopadu před Písek**) a hned z rána jmenem krále Friedricha požádal Huertu za vydání města. Když tento záporně

*) Skála, III. 410.

**) Vypravováno a sestaveno dle zpráv v č. z. arch a sice ode dne 2., 10. a 19. prosince. Viz také Skálovu Hist. III. 411.

odpověděl, Mansfeld město úzce obklíčil a jal se již druhého dne ze 6 hrubých kusův obléhacích, dílem šestnácti-, dílem dvaatřicetiliberek, město postřelovati. Příštího dne v dělostřelbě pokračováno. Dne 29. listopadu byla palba oblehatelův zvláště velmi prudka. Městské hradby byly na mnohých místech pobořeny; také jedna hradební bašta se sřítila, neboť Mansfeld útok svůj také podzemními podkopy pilně podporoval. Krom toho způsobily ohnivé koule a granáty velikých škod na domech, z nichž obležení skoro ze všech střechy snésti dali, aby nebezpečenství ohně odvrátili. Huerta bránil se rázně a urputně. Obležení palbou z hradeb palbě oblehatelův pilně odpovídali, ano jednoho dne i k výpadu se odvážili a Mansfeldským ztrát ne nepatrných činili.

Dne 2. prosince přibyly z Prahy ještě dvě těžké střelby bořicí a sice 48liberníky. Nyní ještě živěji a prudčeji do města střileno. Část posádky počala ochabovati; ba jedni (od regimentu Krichingerova) odepřeli poslušnost svému veliteli, jali ho a ve vlastním jeho bytu uvěznili.

Pak vypravili 5. prosince smluvčího k Mansfeldovi, aby o vzdání vyjednával. Dne 6. prosince město vydáno v ruce Mansfeldovy. Vzpurní vojáci vydali jatého Huertu Čechům, a Mansfeld kázal ho jakožto válečného zajatce do Plzně odvésti. Všemu vojsku císařskému byl pak volný odchod povolen. Ale posádka výminky té neužila, anobrž vstoupila ve služby Mansfeldovy. V Písku zůstaly posádkou dvě pěší a jedna jezdecká setnina s hejtmany *Halcingrem* a *Šmukertem* v čele. Mansfeld pak se čtyrmi sty muži pluku Žerotínova a dvěma hrubýma střelbama dne 9. prosince k Volarům se odebral, aby tamějších hradeb dobyl a císařským odňal.

Dne 13. prosince vzdaly se smlouvou také Strakonice Mansfeldským.*)

Ale za to Mansfeld u Volar nepořídil ničeho. Císařská posádka udatně odrazila útok.**) K tomu nastala také tuhá zima, jenž všemu dalšímu dobývání hradeb konec učinila. Po tomto nezdařeném podniku Mansfeld s nepořízenou vrátil se k Prachaticům a odtud zase do Plzně odtáhnul.

Nyní také zbraně v Čechách po nějaký čas nečinně odpočívaly.

---

*) Skála, III. 413.
**) Skála, III. 412.

Část sedmá.

Od přitáhnutí českého vojska do krajiny nad Kremží až do příchodu pomocného uherského vojska do ležení českého. Od ledna 1620 do konce května 1620.

Stručné vypsání politických událostí té doby. — Stav obou armád. — Převaha císařských a pomoci z ciziny císaři poskytnuté. — Události na Moravě. — Dobytí Mikulova od Moravanův. — Události válečné a zbrojení ve Slezsku. — Válečné operace v Čechách. — Mansfeld odejde k hlavní armádě české do Dolních Rakous. — Válečné podniky obou válečných stran v Dolních Rakousích. — Bitka u Dlouhé Luže. — Bitky kolem Eggendorfu. — Bitka u Sitzendorfu. — Císařští přepadnou Gars. — Jiné ještě podniky válečné v Dolních Rakousích. — Kníže z Anhaltu vyzve u Hadersdorfu Buquoye k bitvě. — Buquoy vyzvání nepřijme.

Dříve než o dalším průběhu války počneme vypravovati, třeba, bychom krátce se dotkli událostí politických z konce r. 1619 a z první polovice r. 1620.

Ačkoliv Maximilian, vévoda bavorský, české povstání v jeho prvopočátku neschvaloval, nicméně až posud také císaři přese všecky prosby tohoto všeliké pomoci a podpory odepíral. Avšak v letě r. 1619 počal také Maximilian velmi pilně svolávati zbrojný lid, a kdo jen poněkud znal vřelé sympatie vévodovy pro věc katolickou, mohl předvídati, ku které straně Bavory v rozhodném

okamžiku mezi válkou se asi nakloní. Nepochybováno, že budou státi při císaři.

Také kurfiřt saský, byv dlouhý čas nečinným věcí pozorovatelem, počal zbrojiti a od minulého podzimu pojednou změnil své až dosud Čechům příznivé smýšlení; neboť již zabraňoval i průchodu cízích najatých zástupův, skrze Sasko Čechům na pomoc jíti chtějících.

Kurfiřt brandenburský byl z počátku českému povstání poněkud nakloněn a podporoval Čechy aspoň válečným materiálem; ale po volbě Ferdinanda na císaře německého zůstával neutrálným, dívaje se nečinně dalšímu průběhu války. Za to podporovala německá církevní knížata císaře ve válce české co nejvýdatněji, všeliké a kde jen možné pomoci jemu poskytujíce.

Že král polský, Jan Zikmund, hned z počátku v české při rozhodně a určitě proti Čechům se postavil, jest nám také už povědomo. Avšak až posud i císaři ničeho skutečně neposkytl, jsa tu se Švédy, tam s Turky ve válce. Teprv koncem r. 1619 poslal několik tisíc válečného lidu Ferdinandovi na pomoc. Lid tento skládal se větším dílem z Kozákův, vojínův otužilých, ale také surových, kteří bývali postrachem krajině, do níž zavítali.

Aby k armádě císařské přibyli, museli Kozáci skrze Slezsko a Moravu se ubírat. Slezané arcit střehli své pomezí proti Polanům; nicméně poštěstilo se četným houfcům kozáckým nejednou, že se skrz obě řečené země až do Dolních Rakous prosekávali.

Nejznamenitější pomoc, jakéž až dosud se císaři dostávalo, poslali Španělové.

Než všecky dosavadní výsledky válečné ukazují k tomu, že poskytnuté pomoci nevystačovaly,

a proto zavázal se španělský král Filip k úsilovnému domáhání hraběte Khevenhüllera, císařského vyslance při dvoře madridském, že Ferdinandov pošle a z vlastních peněz vydržovati bude celý auxiliarný voj, 24.000 pěších a 400 jezdců čítající posud, pokud válka potrvá.

I papež rozličné pomoci na penězích poskytoval a též arcikníže Leopold podporoval císaře, kde a jak jen mohl.

Ze zemí vnitro-rakouských císař jen nepatrného podporování naditi se mohl; vždyť v samých Dolních Rakousích shromažďovali stavové protestantští pro sebe malou armádku, aby prý hájila zemi proti obou stran pustošení krajin, a třeba že císař stavy vyzval, aby voj svůj rozpustily, neučinily tak.

Za to aspoň na čas zbavil se císař jiného protivníka a to velmi nebezpečného. Byl to sedmihradský kníže Bethlen Gábor, s nímž dne 17. ledna 1620 uzavřel příměří až do 29. září 1620. Tím záležitosti v Uhřích arcit v ničem se nezměnily; než dosti na tom, že císař nepotřeboval se obávati nového vpádu Bethlenova do zemí rakouských, a že vojska vlastního na pomezí rozloženého mohl jinak zužitkovat.

A jak stály věci na straně zemí proti císaři konfederovaných? Nehrubě skvěle. Byly poukázány skoro výhradně na vlastní svou pomoc a sílu, a i tato jižjiž ochabovati počala. V uplynulých dvou letech válečných stihla válka i Čechy i Moravu co nejkrutěji. Velká část obou zemí byla venkoncem zpustošena. Čím déle válka trvala, tím více ubývalo příjmův a tou též měrou uskrovňovala se také obětivost českých stavův, kteří až do posledního okamžiku klamnou nadějí se těšili, že jim cizí státové vypomohou. Darmo doma a

v cizině pokoušeli se o půjčky. Půjčka ani na půdě domácí nezdařila se pro to, že velká část vyššího panstva k nijakým obětem se neodhodlala.

Od volby Friedricha na krále českého i vévoda savojský ve všem přestal Čechy podporovati, tušíme pro to, že sám čekal, na krále zvolenu býti, neb že aspoň nějaký ten kus země z koruny české uloví. A ze sboru Mansfeldova, až dosud vévodou savojským penězi podporovaného, přestoupil už také jeden pluk, totiž ten, jemuž velel podplukovník *Karpizon* a který byl v Dlouhé Luži posádkou, ze služeb českých do služby stavův dolno-rakouských.

Že Anglicko, s králem Friedrichem pokrevně spřízněné a spojené, hojných posil válečných posýlati bude, Čechové na jisto očekávali. Ale jak skrovná byla pomoc ta! V letě 1620 přibylo z Angličan pod velením plukovníka Ondřeje Graye a podplukovníka Sydona pouze 2000 mužův do Čech!

I generální státové holandští poskytovali pomoci jen po skrovnu, ba také unie protestantská v Němcích nepodávala, čeho si Čechové od volby Friedricha za krále byli slibovali. Ovšemť že ještě na jaře roku 1620 nalezáme v Čechách nepatrný počet vojska unie protestantské; ale i tento hlouček byl záhy do Němec zpět odvolán.

I pomoc, kterou slíbil Friedrichovi a také poskytl vévoda *Jan Arnošt z Výmaru*, byla tak nepatrna, že v ničem nerozhodovala.

Co se týče konfederace, kterouž dne 15. ledna r. 1620 sjednocené země koruny české s Bethlenem Gáborem uzavřeli, tuť prospěchy této konfederace byly jen zdánlivy, hledíme-li k tomu, že Bethlen dva dni po učiněné s Čechy smlouvě, již dne 17.

ledna, také s císařem ve příměří vešel, které půl devátého měsíce (až do 29. září) trvati mělo. Ku prosbě českého krále Friedricha žádal Bethlen na císaři, aby příměří to též k zemím koruny české a k Rakousům se vztahovalo; ale podmínky z toho nutně vycházející byly by vyvolaly tolik těžkostí, že ani k dalšímu, byť i jen k předběžnému vyjednávání v té věci nedošlo. Kníže Bethlen, hledě k Čechám, nebyl na příměří vázán a posýlal až do vypršení příměří znenáhla po několika tisících Uhrův Čechům na pomoc, aniž by v ten čas sám osobně války se účastnil.

V letě 1620 poštěstilo se císaři a vévodovi Maximilianu bavorskému v Němcích opět obnoviti *ligu katolickou*, *) která se před delší dobou byla rozpadla; a když vévoda bavorský jako hlava ligy katolické smlouvou ode dne 3. července na jisto zvěděl, že protestantská unie německá ve válce české se neutrálně zachová, přistoupil se vší válečnou mocí svou ke spolku proti Čechům čelícímu.

---

*) *Liga* (= spojení, jednota) býval v XVI. a XVII. století politický spolek státův vůbec, což nyní *aliance* nebo *koalice* se jmenuje. V Němcích taková liga katolíkův utvořila se již r. 1538 v Norimberce naproti protestantskému spolku schmalkaldskému. Počátkem XVII. století (r. 1609) opět v Němcích na ochranu zájmův katolických za hlavního působení vévody Maximiliana bavorského utvořila se v Mnichově *liga katolická* proti unii protestantské, v Německu zájmy protestantův zastávající a r. 1608 v Ahausenu uzavřené. Tato liga před válkou českou pro všeliké neshody knížat valně neučinkujíc, tařka dle jmena jen živořila a se rozpadla, ale r. 1620, jak na hoře udáno, se obnovila a pak nejen v české, ale i potom ve válce třicetileté mocně působila. K lize katolické náleželi biskupové vircpurský, salcpurský, řezenský, augšpurský a pasovský, později pak také kurfiřtové mohučský, trevírský a kolínský nad Rejnem.

V krátkém čase následoval ho kurfiřt saský, pro císaře se rozhodnuv. Za to, že obě řečená knížata na stranu císařovu vstoupila, dostalo se jim výhod znamenitých. Vévodovi bavorskému dal císař prozatím Horní Rakousy do zástavy a později zemi falckou s důstojností kurfiřtovou; kurfiřtovi saskému na ten čas zastavena Lužice; později zástava ta přešla i na dědice kurfiřtovy.

Přehledneme-li síly válečné obou stran, jak nyní v poli proti sobě stály, patrně uvidíme nesmírnou převahu strany jedné naproti straně druhé, a tedy již v prostřed leta 1620 bylo lze skoro na jisto předvídati, jaký asi konec válka vezme.

V první polovici měsíce ledna r. 1620 české vojsko skládalo se*) ze 24 setnin pěších a 18 kornet jezdeckých; tento počet rozmnožil se ovšemť počátkem měsíce března rozličnými doplňovacími transporty z otčiny. Také zdraví vojákův znenáhla se lepšilo, jakož i říci třeba, že o jeho výstroj a opatřování lépe bylo postaráno, než-li tehdá, když před Vídní stálo. Jen že i v nových bytech nad Kremží mělo nedostatek na žoldu, což nejen nespokojenost, ale také neposlušnost ve vojště vyvolávalo, a to právě za času, kde subordinace vojenské nejvíce bylo zapotřebí.

Velitelové vojenští darmo usilovali o to, aby z Čech aspoň část zadrženého žoldu do kantonementův dolno-rakouských byla poslána; vláda neposýlala ničeho, pokladnice majíc prázdny a peníze od jinud dostati nemohouc, poněvadž nejvyšší zemští úředníci více o skupování skonfiskovaných statkův duchovních se starali, než-li o věci obecné, kteréž žádného odkladu netrpěly, „což“ — jak P.

*) Zpráva polního maršálka K. z Felsu ode dne 12. ledna r. 1620.

Skala*) dodává — „naposledy nás všecky (v záhubu) zavedlo.“

Také v leženi císařském v příčině nedoplatkův na žoldu panovala veliká nespokojenost. Dne 21. ledna r. 1620 byl gen. Buquoy ve Vídni, aby peníze na vyplácení žoldu vymohl a když peníze nepřišly, císařští žoldnéři za štítem neplacení žoldu dali se ve svých posádkách v Ipise, Kremži a Kameni do drancování obyvatelstva.**)

Než počneme již s vypsáním dalších válečných příběhův, nejprvé po Moravě se rozhlednouce.

Tam až do konce války pouze jediný znamenitější čin válečný sluší zaznamenati, totiž oblehnutí a dobytí Mikulova od Moravanův, kteréž město císařští pod generálem Dampierre-em v jeseni roku 1619 se šesti sty muži byli osadili.

Koncem měsíce ledna r. 1620***) přitrhl plukovník *Friedrich z Tiefenbachu* s částí vojska moravského k Mikulovu a osadil město, žádného odporu nenaleznuv, neboť císařská posádka ustoupila do zámku. Tiefenbach dal několikkráte útokem k zámku hnáti, ale posádka udatně bojujíc útoky Moravanův odrazila, při čemž tito jen za jediného útoku 200 mužův ztratili. Proto uzavřel Tiefenbach, že posádku v zámku střílením z hrubých kusův ku vzdání donutí. Třináct děl těžkého kalibru po delší dobu chrlilo zpoustu kulí do zámku a posádka brzy ohlásila, že chce kapitulovati, nepřijde-li jí odnikud pomoc ve třech dnech pořáde zběhlých, jelikož branitelé zámku stále v blízkou pomoc z Vídně doufali. A ve Vídni skutečně konali přípravy k tomu, chtíce na levý břeh Dunaje

*) Hist. III. str. 480.
**) Zpráva ode dne 22. ledna 1620 v č. z. arch.
***) Skála, III. 433.

nějaké vojsko vrhnouti. Ale pro přílišné toho času kry po řece jdoucí kladení mostu se nezdařilo. Když tedy po vypršení třídenní lhůty dne 1. února žádná pomoc se nedostavila, císařští vzdavše se, odtáhli se zámku mikulovského se vší zbrojí svou, místo Moravanům postoupíce. Moravané ukořistili 22 kusův hrubých střeleb, pak velké zásoby na víně, obilí a rozličném zboží, jež císařští v Mikulově za posledního polního tažení byli nahromadili.*)

Za příčinou toho, že z Polska často četné tlupy kozácké Moravou k vojsku císařskému se protloukaly, museli Moravané ve své zemi po rozličných městech hojných posádek rozložiti; nicméně zdá se, že i přes to přece k české armádě přiměřený sobě kontingent na mužstvu na počátku letošních válečných operací byli odeslali a že ve městech moravských pouze krajský lid (zemská hotovost) posádkou zůstal.

Mezi všemi korunními zeměmi Slezsko nejméně válkou trpělo. Aby odolali násilnému průchodu vojska polského, k císařské armádě na pomoc se ubírajícího, stavové slezští na jaře svolali zemskou hotovost počtem 25.000 mužův, kterou pod velení markraběte *braniborsko-krňovského* podřídili. Vojsko to rozložilo se podél rozsáhlého východního pomezí. Tato rozkouskovanost byla příčinou, že Slezané překračení slezských hranic polskými Kozáky zamezovati nemobli a tudíž že jen častým těch tlup pronásledováním se uspokojiti museli.

Z toho vzcházely zhusta brzy ve Slezsku, brzy na Moravě některé tu menší tam patrnější potyčky a šarvátky, které však neměly nijakého vlivu na hlavní podniky válečné.

---

*) Zpráva ode dne 13. února 1620 v č. z. arch.

V měsíci květnu Slezané postavili 1500 mužův pěchoty a 1000 mužův jízdy k hlavní české armádě.*)

Dolno-Rakušané naverbovali 6000 pěších a 2000 jízdných.**) Z toho přibyla část (5000 pěšákův, 1200 koní)***) k hlavní operující armádě konfederovaných. Zbytek zůstal v Rakousích na úchranu proti zájezdům Kozákův, s nimiž také tu, jmenovitě na pomezí moravském, několik šarvátek svedeno.

Horno-Rakušané poslali díl svého vojska na pomezí proti Pasovsku, kteráž země, jak povědomo, byla shromaždištěm pomocných pro císaře zástupův španělských a vlašských, aby odtamtud do Čech se dopravovaly. Pomezí pasovské Horno-Rakušané museli četnými zástupy osadit, neboť již stálo 6000 mužův v Pasovsku, chystajících se, aby násilím sobě cestu do země proklestili. Později osadili Horno-Rakušané také pomezí bavorské, jakož i hranice proti Dolno-Rakousku na pravém břehu Dunaje, zemské hotovosti k tomu užívše.†) Do Čech k armádě konfederovaných teprv později, ale přece před početím operací ,přirazila také část výpomocného vojska horno-rakouského.

Co se konečně obou Lužic týče, tu ponecháme sobě vypravování událostí tam zběhlých k době pozdější, jelikož operace ty teprv v měsíci září počaly. Tuto pouze připomeneme, že též Lužičané svůj smlouvou vyměřený kontingent k armádě české řádně byli dopravili. —

V prvních osmi měsících roku 1620 ve válčení současně i v Dolních Rakousích i v Čechách pokračováno. Avšak v Rakousích obmezovala se

*) Zpráva ode dne 13. května v č. z. arch.
**) Zpráva ode dne 22. ledna 1620 tamtéž.
***) Zpráva ode dne 12. dubna tamtéž.
†) Zpráva od 23. prosince 1619 v č. z. arch.

válka pouze na okolí Kremže a Eggenburku, v Čechách jenom na kraje jižní. Od měsíce září zuřil pak boj pouze na půdě české.

Nejprvé vypravujme o událostech, které se zběhly v Čechách až do měsíce dubna, v kterémž čase Mansfeld k hlavní armádě do Dolních Rakous povolán, a pak obraťme veškeru svou pozornost k operacím hlavní armády.

Vímeť, že koncem roku 1619 několik tisíc mužův ze Španěl a z Vlach císaři ku podpoře přicházejících v Pasovsku se nashromáždilo. Tyto zástupy ubíraly se znenáhla po Zlaté stezce do Čech, přibyly k Budějovicům a rozložily se tu v bytech po dědinách.

Císař vložil správu nad veškerými v Čechách operujícími zástupy svými do rukou Dona Baltazara Maradasa, který nyní byv dostatečně posílněn, se odhodlal, že činně a výbojně vystoupí.

Dne 22. února odtáhnul Maradas se 3000 m. od Budějovic k Týnu nad Vltavou,*) který byl jen 150 vojáky Mansfeldskými od pluku Frankova osazen. K prvnímu vyzvání posádka vydala město, odeberouc se se vším výstrojem a výzbrojem svým do Tábora.

Osadiv Maradas císařskou posádkou Týn nad Vltavou, uchýlil se pochodem ku Třeboni.**) Za prvního náběhu podařilo se Maradasovi ztéci předměstí, jež císařští vypálili; avšak útoky na město dobře ohražené a dostatečně osazené se mu nepodařily. Posádka bránila se udatně, odolala útoku a Maradas po ztrátě 500 mužův***) zase k Budějovicům ustoupil.

---

*) Skála, III. 477.
**) Skála, III. 478.
***) Zpráva ode dne 25. března 1620 v č. z. arch.

Nezdařený pokus ten a snad i jiné příčiny přiměly Maradasa k tomu, že nějaký čas se pokojně zachoval.

Císařští v Budějovicích zakoušeli totiž velké nouze na špíži, ano po dva dni se jim i potravy nedostávalo a neapolští nováčkové, podnebí českému nezvyklí, za tuhé tím časem panovavší zimy četně umírali tak, že ze 7000 z Neapole na posilu přišlých jen 2070 zdravých mužův zbylo.

Asi v polovici měsíce března chtěl se plukovník Frank o opětné vzetí Vltavo-Týna pokusiti. Vydal se se stem pěších a s tolika též jízdnými z Tábora na pochod, opanovav Týn, avšak zámku zmocniti se nemoha, bez pořízení zase do Tábora se vrátil.*)

Dověděvši se vláda zemská, že císařští jako druhdy i letos počínají z vůkolí budějovického zajížděti do krajův, a že také generál Buquoy se chystá zase do Čech vtrhnouti, usnesla se na tom, aby každý 20tý muž k zemské hotovosti byl zavolán. Hotovosti uloženo, aby se ke dni 9. března v krajských městech shromáždila. Ale mnozí stavové proti tomu rozkazu, jenž prý nevyšel z usnešení sněmovního, se opírajíce, neposlali žádaného lidu, a tudíž sešel se jen skrovný počet této zemské hotovosti.

Mezi tím očekával Mansfeld v Plzni některé v cizozemí najaté zástupy, a když se tyto dostavily, odešel do Bechyně, kde koncem března přibylými od zemské hotovosti ozbrojenci se sesílil.**)

Počátkem dubna měl Mansfeld úhrnem 5000 mužův pohromadě a 3 hrubé střelby u sebe.***)

---

*) Zpráva ode dne 18. března v č. z. arch.

**) Rozkaz daný Mansfeldovi dne 30. března 1620 v č. z. arch.

***) Zprávy od 5. a 11. dubna v č. z. archivu.

S těmi táhl k Týnu nad Vltavou, aby se města i zámku zmocnil. Dne 11. dubna Mansfeld dobyl města bez všelikého namáhání. Ale posádka císařská v zámku se bránící nechtěla se podati. Mansfeld rozkázal tedy 12. dubna zámek postřelovati, ale již dne příštího od všelikého dalšího dobývání ustoupil, chtěje se vyhnouti Maradasovi, jenž se blížil, aby posádce přišel na pomoc.*) Mansfeld ustoupil k Bechyni a odtud do Tábora.

Dne 6. dubna táhl Maradas pochodem k Jindřichovu Hradci**) a na cestě vydrancoval městečko Stráž,***) při čemž mnoho obyvatelův posekáno a porubáno. Ale když se dověděl, že Mansfeld k Týnu nad Vltavou se ubírá, upustil od svého dalšího pochodu k Jindřichovu Hradci, blížil se k Týnu, a uviděv, že posádce nehrozí více nějaké nebezpečenství, zase k Budějovicům se obrátil.

Nyní skoro úplný měsíc v Čechách zbraně obou armád odpočívaly. Císařští čekali ještě na posily, na pochodu do Čech jsoucí.

Koncem měsíce dubna přikázáno Mansfeldovi†), aby se vším vojskem svým, bez něhož by bylo lze v Čechách se obejíti, k sesílení hlavní armády české do Dolních Rakous se odebral. Obávalit se Čechové, že Buquoy se vší svou mocí se chystá ku všeobecnému útoku na armádu českou kolem Eggenburku v Dolních Rakousích rozloženou, aby ji odtamtud vytiskl a pak sám do Čech nebo na Moravu vtrhl.

Mansfeld zůstaviv dostatečné posádky ve městech od Čechův osazených, odešel do Rakous a

*) Zpráva od 11. dubna v č. z. arch.
**) Richter's „Böhm. Krieg."
***) Něm. Platz.
†) Zprávy ode dní 21., 28. a 29. dubna 1620 v č. z. arch.; Skálova Hist. IV. 124.

přibyl se 4000 muži dílem najatými, dílem ze zemské hotovosti složenými v polovici měsíce května k hlavní Čechův armádě.

My jsme byli již pověděli, že armáda česká v druhé polovici měsíce prosince m. r. do okolí města Kremže přitrhla a tam od Eggenburku až těsně k levému pobřeží dunajskému po dědinách se rozložila.*) Nebude nezajímavo, jest-li že pozemí to Čechy osazené poněkud zevrubněji popíšeme; neboť Čechové do polovice měsíce září zůstali v držení té krajiny a svedli tam řadu větších i menších bitek, které osud války arcit nerozhodly, které však nicméně válku aspoň na další dobu protáhly.

Postavení u Eggenburku poskytovalo Čechům nejednoho prospěchu; nejen že krylo zemi českou, ono krylo též jihozápadní části Moravy, pak Horní

*) K vůli jasnějšímu porozumění nebude laskavému čtenářstvu snad nevhod, řekneme-li, co ve vojenství významem *„byty po dědinách“* vyrozumíváme. Stojí-li vojsko již na blízku nepřítele a mohlo-li by se s ním polem setkati, vojenské zástupy přišedše pochodem k místu, rozloží se nedaleko silnic nebo cest na příhodném místě (na louce, u lesa, poblíž potoků a p.) *táborem pod širým nebem* a to tak těsně a v seřadu vojenském, že mužstvo poblíž svého výzbroje úplně oděno odpočívá, až zase příští pochod se nařídí. Takovému ležení, v němž mužstvo slunečnímu vedru, dešti, zimě a jiným svízelům dnem i nocí bývá vydáno, podle franc. také *„bivuak“* (z něm. Beiwacht, nyní Freilager) říkají. Není-li však nepřítel blízko a není-li nebezpečenství, vojsko přijdouc k místu, rozešle se do vůkolních blízkých dědin (měst, vesnic, dvorův) po menších zástupech (setninách, praporech, bateriích) a tam po četách o 10—20—50 mužích rozloží se po staveních, aby bylo pod přístřeším, ale ovšem vždy tak pohotovo, aby v čase několika hodin v šiku do pole připraveno bylo; a to *„bydlením po dědinách“* (fr. cantonnement) sluje.

Rakousy na levém břehu Dunaje. Krom toho byli Čechové na blízku města Kremže, hlavního shromaždiště nepřátelských vojsk, a mohli tak pohyby a pochody nepřítelovy stále pozorovat.

Město Eggenburk leží v krajině pahrbkovité poblíže silnice, z Kremže do Znojma vedoucí, a jest 4 míle od Kremže vzdáleno. Osady kolem Eggenburku rozložené jsou tyto: Kühnring, Zegelsdorf, Hrad Šlejnice (Burgschleinitz), Dolní Šlejnice (Niederschleinitz) a Grafenberg,*) asi $^1/_2$ až $1^1/_2$ hodiny cesty od města. Asi hodinu cesty od Dolní Šlejnice na východ leží město Sitzendorf. Toto město dělí od Šlejnice hluboké údolí, jež potok, Schmiedabach řečený, protéká. V sousedství poněkud vzdálenějším na severozápad od Eggenburku jest město Rohy, na jih město Meisava (Meissau), obě na hlavní silnici, jenž od Vídně přes Štokravu ku Třeboni do Čech běží. U prostřed cesty mezi Rohy a Meisavou rozkládá se městečko Gars, jižně od toho Zöbing a pod tímto městečko Dlouhá Luže (Langenlois) nedaleko od Kremže. Východně od Dlouhé Luže leží Hadersdorf, důležité místo pro operace válečné, jelikož tuto na levém břehu Dunaje silnice se křižují. Pod Hadersdorfem leží Etzdorf a Grafenwörth. Všecky tyto osady již byly v rukou Čechův, nebo během operací dostaly se jim do rukou.

Již počátkem české války město Kremže i s okolím uznáno za místo vojensky velmi důležité; neboť tam Dampierre nejednou shromáždil své poražené vojsko a k novým podnikům sorganisoval. A zajisté poskytuje Kremže i s krajinou

*) Nemajíce na ten čas po ruce žádných pramenův, jaké asi nebo zda-li vůbec ty osady také česká jména mají, klademe tuto názvy ty ve znění německém.

severně ležící znamenitých výhod tomu, kdo v defensivě se tam uhostí. Kremže leží nedaleko levého břehu Dunaje a byla toho času důkladně opevněna. Zcela na blízku Kremže k západu položeno město Kamen (Stein) a Kameni na proti, na pravém břehu dunajském, město Mutárny (Mautern). Obě místa spojuje most přes řeku položený, kterýž spojení s Vídní, jakož i všelikou dopravu potřeb válečných velice usnadňuje.

Pahrbkovitá nad Kremží krajina a hluboko prorvaná údolí její, kterýmiž říčky Malá a Velká Kampa se vinou, chrání tam obrance proti náhlým přepadům a útokům protivníkovým; a naopak přechod z obrany (defensivy) ve výboj (ofensivu) jest tu snadný a příhodný.

V měsíci lednu 1620 obě armády na proti sobě ležící v úplné nečinnosti setrvaly. Armáda česká, v minulé válečné výpravě na mizinu přišedši, potřebovala nevyhnutelného zotavení; na jakýs válečný podnik ani pomysliti nemohla.

Vojsko císařské bydlelo, jak víme, z části v Kremži a vůkolí; druhá část pod Dampierrem proti Bethlenovi Gáboru operovala. Když pak příměří s Uhry uzavřeno, vrátil se Dampierre od uherského pomezí do Vídně, aby vojsko sobě odpočinulo. Za to Buquoy v prvních dnech měsíce února zase v ofensivu překročil.*)

Buquoy, jenž počátkem února několik dní ve Vídni se zdržoval, vypravil se dne 9. února s plukem Valdšteinových kyrysníkův na pochod ku Kremži a přibyl dne 10. února do Mutáren. Zde shromáždiv všecky oddíly, které na pravém břehu v blízkých osadách po bytech rozloženy byly, vedl je do Kremže. Odtud vyslal plukov-

*) Zpráva ode dne 9. února 1620 v č. z. arch.

níka Fuchsa s několika tisíci muži k Dlouhé Luži*) s rozkazem, aby Fuchs to městečko a pak také Hadersdorf napadl a Čechům odňal. Obě místa byla pro Buquoye velmi důležita, poněvadž jich jako opor svých v příštích ofensivních podnicích potřeboval.

Prozatímním velitelem vojska českého byl maršálek *Linhart Kolona z Felsu*, jelikož Hohenlohe na Moravě meškav, potom krále Friedricha na cestě za příčinou holdování země novému králi po Čechách byl doprovázel. V ležení českém měli ovšem zprávy o úmyslech nepřítelových, ale nevěděli, v jakém počtu císařští se přibližují. Fels tudíž poručil majorovi Krausovi, aby nečekav útoku císařských, sám proti nepříteli postoupil. Kraus rozkázal posádce v Hadersdorfu, aby s ním se spojila, vypravil se s devíti slabými setninami pěšími a se šesti kornetami jezdeckými, pak s dvěma polními střelbama, z Dlouhé Luže směrem ku Kremži. Když Čechové v širém poli s císařskými se již byli srazili, uviděl Kraus převahu svého protivníka; ale nemoha více ustoupiti, dal se s ním do boje. Čekal, že mu snad maršálek Fels nějakou podporu pošle, avšak tato nepřicházela.

České vojsko několik hodin udatně se potýkalo, ale konečně bylo úplně a s velkou ztratou na hlavu poraženo. Počet mrtvých a raněných na 800 mužův se udává; 250 mužův bylo zajato. Krom toho ztratili Čechové 6 praporcův a 2 hrubé střelby.

Zbytky velítky Krausovy daly se přes Rohy na útěk až do Perneku, dvě míle severně za Rohy.

---

*) Prameny k bitce u Dlouhé Luže: Zprávy ode dne 11. a 23. února 1620 v č. z. arch., Skálova Hist. III. 477, Richter's „Böhm. Krieg," „Oest. Lorbeerkranz," st. 350.

Ztráta na důstojnících od sboru Krausova takto se udává: mrtvi setník *Šmolence*, praporečník *Wilstorf;* raněni setníci *Romanesko*, *Wilstorf* a praporečník *Von der Heyden;* zajat praporečník *Šlamersdorf;* pohřešeni poručík *Burkard*, praporečník *Sachs*. Císařští zůstavili 400 mrtvých na bojišti.

Buquoy dal nyní Dlouhou Luži a Hadersdorf osadit a v té krajině rozsáhlé zákopy a hradby upravit. Zbytek císařských zase do Kremže se vrátil. Po ztrátě řečených dvou míst museli Čechové také Etzdorf a Grafenwörth opustiti.

Tou dobou přibyl kníže *Kristian z Anhaltu* do českého ležení, aby převzal nejvyšší velitelství nad vojskem. Druhá polovice měsíce uběhla bez bitek, leda že na obou stranách nepatrné harcování, malá válka se vedla.

Dne 19. února pokoušelo se oddělení českých o dobytí města Rejce císařskými osazeného, ale vrátilo se s nepořízenou. *)

Již od nějakého času obléhal plukovník Sallern město Lavu. Dne 20. února vypadla z města císařská posádka na oblehatele a sice s takovým úspěchem, že Sallern po ztrátě 200 mužův od obléhání upustiti musel. **)

Dne 22. února z rána o 4. hodině přepadli Kozáci v jedné vesnici blíže Eggenburku oddíl české jízdy a porubali ho takřka do posledního muže napořád. ***)

Dne 2. března zase přepadlo 500 Kozákův ves Kühnring. †) Větší díl pěchoty tam položené

*) Skálova Hist. III. 477 a Richter's „Böhm. Krieg."
**) Tamtéž.
***) Tamtéž.
†) Tamtéž.

shromáždil se na hřbitově a odolal jejich útoku; avšak jízda v Kühnringu ležící ztratila 300 mužův. Kozáci odňali Čechům 1 praporec a 2 kornety.

Tyto a podobné opakující se nehody při českém vojště zavinila nedbalá služba předních straží, a proto zostřil kníže Anhaltský službu na předstrážích, rozkázav, aby 9 setnin pěších a 8 setnin jedeckých denně v hotovosti stálo. *)

Mezi tím sebral Dampierre několik tisíc polských vojínův (Kozákův) a s těmi jakož i s jinými posilami odebral se do Kremže na podporu generála Buquoy-e. Oba usnesli se, že české vojsko společně a s veškerými válečnými silami v Eggenburku napadnou a ze země vytisknou, a že pak potom další válčení buď na půdu českou buď moravskou přenesou.

Snad se dověděl kníže z Anhaltu o úmyslech nepřítelových; neboť koncem února zavolal k sobě nejen vojsko z Moravy, ale také 2000 Uhrův a některé zástupy z Horních Rakous, **) aby rozmnožily armádu jeho. Tak doufal, že protivníkovi odolá. Síla vojska císařského pod Buquoy-em a Dampierrem činila asi 24.000 mužův. Dějepisec Skála udává, ***) že Čechové u Eggenburku jen 12000 mužův pohromadě měli. Nám se zdá, že počet vojska českého byl poněkud větší.

Hledě k plánu umluvenému, Buquoy dne 7. března chopil se ofensivy. †)

Toho dne s větším dílem své pěchoty a jízdy, pak se třemi děly vytáhl ze svých bytův, postoupil

---

*) Richter's „Böhm. Krieg."
**) Zpráva od 7. března v č. z. arch.
***) Jeho Hist. III. 478.
†) Prameny k bitkám u Eggenburku: Zpráva Buquoy-ova; zpráva z českého ležení od 14. března v č. z. arch.; Skála, III. 479; Richter's „Böhm. Krieg."

k Meisselsdorfu a v zámku Dürnbachu nedaleko Meisavy. Ještě téhož dne vyzval českou posádku v Meisavě a v Dürnbachu, aby se vzdala, anižby však k útoku na ta místa přistoupil.

Kníže Anhaltský shromáždil své vojsko u Zogelsdorfu a postoupil proti Buquoy-ovi. Uviděv Buquoy, že Čechové k boji směle se připravili a sešikovali, nepustil se do boje a k Dolnímu Ravelsbachu ustoupil.

Dne 8. března odhodlal se císařský generál zámek Dürnbach napadnouti. Kníže z Anhaltu shromáždil a sešikoval opět své voje u Zogelsdorfu, táhl skrze Hrad Šlejnici a přiblížil se až k Meisavě. Nedaleko hradu Šlejnice vrazil předvoj, ze 600 mužův jízdných složený, na oddělení kozácké, které přední voj nepřítelův tvořilo. Kozáci hnavše útokem na jízdu českou, museli ustoupit a ztratili svého plukovníka, po čemž se až ku svému valnému houfu zpět uchýlili. Český jízdný lid, pronásledujíc utíkajícího nepřítele, dostal se do křížové palby císařských mušketýrův, z čeho zmatek mezi ním vznikl takový, že od útoku upustit a ustoupit musel. Při té příležitosti zahynul ritmistr Čechův, jmenem *Šmolický*.

Mezi tím poražená polská jízda se zase sešikovala a postoupila k útoku se chystajíc. Ale dvě děla, na blízka Hradu Šlejnice postavená, uvítala Kozáky tak výhodně, že tito od dalšího utýkání upustivše a po citlivých ztratách v nepořádek uvrženi, zpět táhnouti museli.

Potom hned kníže z Anhaltu s několika pěšími a jízdnými setninami pokročil ku předu, aby se na protivníka, na pozemí jižně pod Hradem Šlejnicí usazeného, obořil. I nastala velmi živá bitka, o níž větším dílem ruční palné zbraně užito. Bitka nerozhodnuta trvala až do soumraku. Kníže

Anhaltský večer ustoupil k Eggenburku, osadiv před tím čtyrmi setninami Hrad Šlejnici.

Dne 9. března opět Buquoy postoupil ku Hradu Šlejnici. Čechové vesnici zapálivše, ustoupili k valnému svému voji, jenž na severní straně vesnice v bojovný šik se byl rozvinul. Buquoy nyní napadl postavení Čechův. Bitka počala s obou stran živou dělostřelbou, pak po celé čáře rozvila se čilá palba z mušket. Marně pokoušela se císařská pěchota z levého křídla českou pěchotu z postavení jejího vytisknouti; pravé české křídlo zůstalo nepohnuto státi. V centrum a na křídle levém vlekl se potyk až pozdě do večera. Když se setmělo, obě strany od boje upustily a bitka zůstala nerozhodnuta. Obě vojska, vzdálivše se z bojiště, svá minulá postavení zaujala.

Usilování Buquoy-ovo, aby se prodral ku sever skrze krajinu u Meisavy, bylo tudíž zmařeno. Pohyby obou vojsk v příštích na to dnech potvrzujou, že Buquoy nyní změniv své plány, k Rohům zamířil.

Dne 10. března z rána o 3. hodině hnul se s vojskem ze svého ležení a postupoval na Kühnringu. Kníže Anhaltský sledoval pohyby protivníkovy. Obě vojska seřadila se nedaleko řečené osady ve válečný šik. Dříve než Buquoy, osadil kníže Anhaltský jednu výšinu lesíkem porostlou, která postavení protivníkovo na levém křídle jeho opanovala. Císařští (oddíl Valónův) vrhli se na tuto posici, aby ji Čechům odňali, leč marně. Hrubé Čechův střelby při lesíku prospěšně rozestavené škodily císařským náramně. Když se stmívalo, opět obě strany další potyk přerušily a bitka u Kühnringu zůstala nerozhodnuta, jako potyk včerejší.

Dne 11. března pokročil Buquoy ještě dále na západ k Rohům. Tohoto dne byl prospěch

rozhodně na straně Čechův, kteří útok Buquoy-ův na všech koncích úsilně byli odrazili.

Buquoy nahledl, že také tímto směrem nemožno, prolomiti postavení houževnatě bránícího se protivníka, a tudíž za příští noci ústup nařídil.

Podplukovník *Haugvic* pronásledoval nepřítele s oddílem české jízdy až do Dlouhé Luže a pobil 60 císařských.

Ztráty své úhrnem ze všech těchto bitek udávají konfederovaní na 1200 mužův, ztráty císařských na 2000 mužův.*) Se strany těchto zhynul také jeden plukovník Kozákův a poručík od pluku Valdšteinova, *Licka* jmenem. V jedné z bitek těch (10. nebo 11. března) málo chybělo, že by Čechové Dampierre-a byli zajali. Kůň pod ním zastřelen, a jenom ta okolnost, že jakýsi Kozák jemu koněm svého koně nabídl, vysvobodila vůdce císařského z hrozícího nebezpečenství. Povídá se,**) že Dampierre přímo z bojiště do Vídně odejel, aby u císaře do Buquoye sobě postěžoval, že prý tento (Buquoy) svou neprozřetelností, choulostivostí, nerázností a vadnými disposicemi pole ztratil.

Částečné úspěchy zbraní českých v bitkách od 7.—11. března vojínův důvěru k sobě samým a mysl jejich poněkud oživily. Této výhody měl tedy kníže Anhaltský zužitkovati, císařské ihned v Dlouhé Luži a Hadersdorfu napadnout a na levý břeh velké Kampy zatlačit, což by — jakož se domníváme — budoucím podnikům zbraní císařských

*) Podle zprávy ode dne 24. března v č. z. archivu. Naproti tomu Buquoy ve svých zprávách udává, že ztratil jen 140 mužův mrtvých a 250 raněných.

**) Skála, III 479.

podstatných zajisté překážek a těžkostí bylo způsobilo. Že tak neučinil, byla veliká chyba strategická, svědčící o malém nadání vojevůdcovském nejvyššího velitele českého. Či snad byly na závadu jiné okolnosti, jichž přemoci Anhalt nemohl?

Ve dnech nejblíže příštích poslal kníže Anhaltský 1500 pěších se dvěma sty jezdcův a s několika hrubými střelbami, aby se města Rejce zmocnili. *) Přišedše k městu, útočníci dne 18. a 19. března velmi prudce do města stříleli, po čemž dne 20. března posádka císařská (500 mužův) smlouvou Čechům se vzdala a se vším výstrojem a výzbrojem svým za průvodu do Kremže odešla. Čechové osadili Rejc a zabezpečili sobě takto spojení s Moravou.

Dne 5. dubna odejel kníže z Anhaltu do Prahy, aby za dokonalejší dodávání rozličných potřeb válečných a za řádné žoldu vyplácení u vlády se osobně přimlouval. Z příčin známých a pochopitelných mnoho nepořídil. Jeho místo u velení nad vojskem na ten čas prozatím hr. Thurn byl zajal.

Ku konci března a počátkem dubna neudálo se na bojišti rakouském nic důležitého. Císařští stáli mezi Hadersdorfem a Dlouhou Luží; Čechové v Eggenburku a jeho vůkolí, jsouce v bytech po dědinách rozloženi.

Dne 11. dubna Buquoy připravoval se k novému a to většímu podniku válečnému. *) Již v noci před tím dnem přitáhl se 3000 pěšími a s 1000 jezdcův k Sitzendorfu. Několik set Kozákův z rána dne 11. dubna ukázalo se přede

*) Zpráva Thurnova ode dne 11. dubna v č. z. archivu; Skálova Hist. sv. IV., str. 78.

městem a škádlilo posádku, aby ji z města do širého pole vyloudilo. Polní maršálek *Linhart Kolona z Felsu*, jenž byl v Sitzendorfu ubytován, dal se tímto válečným záludem svésti a v čele čtyr setnin jezdeckých z města vytáhl, aby zahnal Kozáky. Nevšímaje sobě rady generálmajora rytíře z Bubna, lesť válečnou u nepřítele tušícího, a nehledě k neštěstí před dvěma měsíci u Dlouhé Luže vlastní nepovážlivostí zaviněnému, svobodný pán z Felsu hnal se směle za Kozáky. Tito však jen zdánlivě se potýkajíce, dali se na útěk; Fels s hrstkou svých za nimi a to s takovou prudkostí, že na svou vlastní a svého zástupu ochranu zapomněl. Neboť nedaleko Sitzendorfu stál Buquoy s ostatkem své jízdy a s celou pěchotou svou v lese v ukrytém záloží. A když utíkající Kozáci k lesu a v patách za nimi jezdcové čeští s Felsem v čele byli přicválali, vyřítil se Buquoy na pronasledovatele, uvítaje jejich bok prudkou palbou z mušket a svým jezdectvem v zádech je zaskočiv. Čechové vidouce zkázu kolem sebe, bojovali zoufale a jeden každý hleděl, aby svůj život vykoupil tak draze, jak jen možno. Zdá se, že asi velmi málo české jízdy z boje vyvázlo; neboť Thurn ve své zprávě udává, že 400 jezdcův zahynulo, skoro všichni od pluku, druhdy Oldřichovi Kinskému náležejícího, a to byl právě úplný počet posádky v Sitzendorfu rozložené. Ovšemť posláno z českého ležení 1500 jezdcův s několika pěšími setninami na podporu Felsovi. Než, podpora přišla příliš pozdě, a nevloživši se tudíž ani v boj, zase ustoupila.

Mezi padlými byl také hrdinský a odvážlivý polní maršálek L. K. z Felsu. Pokryt několika ranami, zůstal na bojišti a tělo jeho později do Prahy odveženo. S Felsem padl také podplukovník

Haugvic a ještě jiný podplukovník, a krom těch asi 100 osob buď ze stavu šlechtického buď z důstojnictva. Na straně císařských zůstal mrtev ritmistr *Flaming*; raněni byli ritmistři hr. *Hardegg*, *Binken* a *Soré*. Ostatně dlužno podotknouti, že bitka u Sitzendorfu Buquoy-ovi žádného sebe patrnějšího prospěchu nevynesla.

Dne 16. dubna napadli 400 císařských zámek Rastenburg; ale posádka útok odrazila, pobivši 30 útočníkův. Druhého dne však dostavil se Buquoy sám se čtyrmi tisíci m. k zámku a kázal zámek ztéci, při čemž posádka dílem porubána, dílem do zajetí odvedena.

V následujících dnech svedeno ještě několik šarvátek, které však všeliké důležitosti postrádají.

Dne 10. máje přirazil Mansfeld se svým vojem z Čech k hlavní armádě a na místě Felsově jmenován polním maršálkem. Hraběti Hohenlohe-ovi dán titul nejvyššího generálního lieutenanta a náměstníka nejvyššího vojevůdce.

Mansfeld při hlavní armádě jen jednou činně vystoupil, totiž když na Drozdovice (něm. Drosendorf) útokem hnal; ale ani tento jediný jeho podnik se nezdařil. Již v měsíci červnu vláda povolala Mansfelda nazpět, aby se zase proti císařskému vojsku, pod Maradasem v Čechách výbojně postupujícímu, čelem postavil.

V noci dne 18. května přepadl Dampierre s tisícem jezdcův a s 1500 pěšáky městys Gars, kde 5 setnin české pěchoty a 2 kornety jízdy pod velením podplukovníka Karpizona po bytech ležely. Císařští vedrali se do městečka a dobyli

*) Zpráva ode dne 6./12. května v č. z. arch.; Skála, IV. 124; Richter's „Böhm. Krieg."

ho. Některým vojínům z posádky podařilo se do zámku ujíti; ale větší díl jich byl císařskými pobit nebo zajat. Někteří vojáci také v řece Kampě se utopili. Jak úřední zpráva udává, zahynulo u Garsu 400—600 mužův. Mezi zajatými byl také podplukovník Karpizon, jejž císařští do Vídně odvedli. Ale Karpizon utekl a později opět platných služeb ve sboru Mansfeldově českému vojsku prokázal.

Dne 22. máje kníže z Anhaltu vrátil se k české armádě do Rakous a přejal její velení.

Hrabě Thurn odešel nyní zase do Moravy a odtamtud vraziv do Rakous, zmocnil se měst Angeru (Angern) a Marcheku, kudy Uhrům bezpečnou cestu proklestil, aby se za svých pochodův do ležení českého volně ubírati mohli. *)

Ku konci měsíce května přibylo 3000 Uhrův pod správou *Jana Bornemissy* jako výpomoc do války k armádě knížete z Anhaltu. **)

Toho času počítala armáda císařská 25000, vojsko konfederovaných 36000 mužův. Skála ovšem praví, ***) že tehdáž Čechové pouze 19500 vojínův pohromadě měli; ale v jeho seznamu scházejí Dolní Rakušané se svým kontingentem docela.

V noci 12. června vedl kníže z Anhaltu sjednocené vojsko směrem k Hadersdorfu s úmyslem, aby na Buquoye útokem hnal. Prozkoumav z rána krajinu, pozoroval, že císařští nejen četni jsou a k boji pohotovi, ale také silně ohraženi, a tudíž že na ně útokem hnáti nelze, ač nechtělo-li by vojsko české velikých utrpěti ztrát.

---

*) Skála, IV. 183.
**) Zpráva ode dne 28. května v č. z. arch.
***) Skála, IV. 124.

Nicméně vedlé obyčeje tehdáž panujícího kníže z Anhaltu prostředkem trubače vyzval generála císařského Buquoye, aby s Čechy bitvu svedl. Ale Buquoy odpověděl, že k tomu nemá od císaře žádných rozkazův, ačkoliv prý by, co se jeho osoby týče, bitvu svedl rád; s ostatek že Čechy svého času sám vyhledá. *)

Kníže Anhaltský tedy odvedl voje své zase na zpět do ležení, a Buquoy poslal za ním pouze něco vojska, aby ho pozoroval.

*) Richter's „Böhm. Krieg."

Část osmá.

Od příchodu výpomocného sboru uherského k armádě české až do bitvy na Bílé Hoře. Od června 1620 do listopadu 1620.

Dampierre pošle oddíl svého sboru k Vídni. — Válečné podniky v Čechách. — Mansfeld opět v Čechách. — Jeho operace z části ve spojení s Thurnem. — Další průběh válečných událostí v Dolních Rakousích. — Vévoda bavorský vtrhne do Horních Rakous. — Pochod jeho k Linci. — Jeho postup přes Cáhlav do Čech a do Dolních Rakous. — Vévoda Maximilian spojí se s vojskem Buquoy-ovým. — Pochod vévody do Čech. — Kníže z Anhaltu odtáhne přes Moravu do Čech. — Císařští a vojsko ligy katolické dobydou Vodňan, Prachatic a Písku. — Vévoda bavorský přitáhne k Plzni. — Anhalt k Rokycanům. — Pochod k Rakovníku. — Bitky kolem Rakovníka svedené. — Pochod ku Praze. — Bitva na Bílé Hoře.

V měsících červnu a červenci postavení obou vojsk nad Kremží proti sobě stojících nijak se nezměnilo.

V červenci odvolána od sboru Dampierre-ova některá oddělení do Vídně a jejího vůkolí, aby dříve než vyprší příměří s Bethlenem Gáborem, stál dostatečný počet vojska na pomezí rakousko-uherském. Nedůvěřovalif, jak lehce pochopitelno, ve Vídni knížeti sedmihradskému a proto hleděli, aby se proti všelikým náhlým jeho přepadům všestranně ostražili.

Odcházení jednotlivých zástupův od Kremže do Vídně protahovalo se až do polovice měsíce srpna tou měrou, že skoro celý Dampierre-ův sbor v okolí vídeňském soustředěn a ku Prešpurku odeslán, aby Uhry pozoroval.*)

Odchodem tak četných zástupův bylo vojsko Buquoy-ovo velice seslabeno a k žádným sebe skrovnějším podnikům válečným neschopno. Ale také kníže z Anhaltu neodvážil se k nějakému činu proti císařským. Obě strany pouze různými, náhlými přepady sebe škádlily.

Počátkem srpna vyslal Dampierre velítku zájezdnou z osmi set Kozákův a dvou pěších setnin složenou na jižní Moravu, kteráž pustošila krajiny, kudy táhla.**) Na zpátečním jejím tahu přepadlo velítku oddělení moravské jízdy od pluku Stubenvollova u Lavy a rozptýlilo ji, při čemž prý 650 Kozákův na bojišti zůstalo. Moravané odňali Kozákům válečnou pokladnici s 8000 zl. a se vším, co velítka na Moravě byla ukořistila.

V noci 18. srpna přepadli císařští opětně vesnici Kühnring u Eggenburku.***) Uherská jízda tam rozložená dala se na útěk, ale část pěchoty, celkem asi 100 mušketýrův, ustoupíc na hřbitov, bránila se udatně a odolala nepřátelskému útoku.

Dne 3. září za doby noční přepadli zase uherští jezdcové ves Grafenwörth. Po krátké seči utrpěli císařští citlivé ztráty. Uhrové zapálili vesnici, vydrancovali ji a vrátili se s několika zajatými do svého ležení.†)

Dne 5. září opět jízda uherská napadla 300 Kozákův u Korneuburku, na větším díle je po-

*) Zprávy ode dní 15. července a 18. srpna v č. z. arch.
**) Zpráva ode dne 31. srpna tamtéž.
***) Richter's „Böhm. Krieg."
†) Skálova Hist. IV. 302.

šavlovala a jejich velitele s 15 jinými zajatého do ležení přivedla, rozptýlivši co jich zbylo.*)

Přicházíme nyní k době, v níž konečně vévoda bavorský a kurfiřt saský jakožto spojenci císařovi činně v boj se vložili a tak k rychlému války zakončení přispěli.

Dříve však, než k dalšímu vypravování událostí při hlavní armádě zběhlých přikročíme, bude asi třeba, bychom ještě něco pověděli o tom, co v Čechách od Mansfeldova odchodu do Rakous se bylo přihodilo.

Asi v polovici měsíce dubna dostalo se císařskému generálovi Maradasovi posily 2000 mužův v Pasovsku nashromážděných, jichž v krátkém čase jiné zástupy následovaly.**) Nabyté tím převahy užil Maradas za nepřítomnosti Mansfeldovy k rozličným výbojným zájezdům.

Dne 18. května náhle objevil se se čtyrmi tisíci muži a několika děly před Prachaticemi.***) Ve městě byl vojenským velitelem Mansfeldův setník *Wolf Teifel*, maje k ruce setninu žoldnéřův a 2 setniny hotovosti zemské. Císařští, aby posádku postrašili, popálili okolo města některé vesnice a dvory poplužní. Ale ani tento prostředek, ani silné ku městu střílení udatnost posádky nerozviklalo. Posádka statečně bojujíc útočníky s patrnými ztratami dvakrát odrazila. Ale proti nepoměrné přesile císařských houfec obležencův dále marně by se namáhal, kdyby se jí nebylo rychlé a neočekávané posily dostalo. Pod velením podplukovníka *Sidona* přibylo totiž nedávno do Čech 1000 výpomocných žoldnéřův z Angličan.

---

*) Skála, IV. 302.
**) Zpráva od 15. dubna v č. z. arch.
***) Skála, IV. 125. a zpráva od 21. máje 1620 v č. z. arch.

Tito jakož i 4 setniny protestantské unie německé přispíšili Prachatickým k podpoře. Uviděv Maradas blížiti se pomocný zástup ten, upustil od dalšího města ztékání a odešel k Budějovicům.

Ku konci měsíce května pokusil se plukovník Frank, vyšed z Tábora, po druhé o dobytí města Týna nad Vltavou.*) Ale také tento pokus zmařen za příčinou ostražitosti a statečného odporu císařských.

Ne dosti na tom, že ubohá země proti četnému, vše hubícímu nepříteli brániti se musela, toho času k těmto válečným strastem a svízelům přidružily se také ještě nepokoje domácí.**)

Asi v polovici měsíce května shluklo se v krajině táborské ke 4000 ozbrojeného lidu venkovského. Se všech stran přítelem i nepřítelem utiskován, olupován a drancován, musel zubožený lid po kraji té nejhroznější bídy zakoušeti a ve své zoufalosti chopil se zbraní, aby se zbavil svých utiskovatelův. Ze zemanstva válkou schudlého a všech statkův zbaveného zvolili sobě ozbrojenci vůdce své, a majíce při sobě 4 hrubé střelby (švihovky) a praporec bílý a červený, na větším díle v lesích se zdržovali. Vláda k nim poslala královské komisaře, aby lid uchlácholili. Srocenci položili několik výminek, mezi těmi hlavně tu, by je vláda z poddanosti pánův dědičných propustila, za lidi svobodné vyhlásila a jim na místě statkův vydrancovaných a vypálených jinde na statcích duchovních nebo synův vlasti zpronevěřilých živnosti vykázala. S tíží podařilo se komisarům upokojit mysli lidu toho venkovského. Lid rozešel se teprv po delším vyjednávání, až mu

*) Zpráva ode dne 31. máje v č. z. arch.
**) Zpráva ode dne 21. máje tamtéž; Skálova Hist. IV. 126.

bylo slíbeno, že vláda po skončení války bedlivě uváží, čeho sobě lidé žádají a že o blaho stavu sedlského všemožně pečovati bude.

V měsíci červnu pokusil se Maradas o dobytí Vodňan.*) Sebrav 3000 mužův pěchoty a 1200 jezdcův s několika děly, uhodil na město; ale posádka útok odrazila, byvši při tom brzy příchodem výdatné pomoci zcela osvobozena. Aby totiž město osvobodil, přišel ku městu tomu vévoda Arnošt z Výmaru se sborem, který z 800 pěších a 200 jezdců výmarských pak z 500 jezdcův hraběte Stýruma byl složen a krátce před tím do Čech byl přirazil.**) S vévodou k Vodňanům přibyly také 4 setniny pluku Lichtensteinova, jež druhdy vyslala unie protestantská na výpomoc Čechům, které však dlouho službu nekonaly, poněvadž je unie do Němec brzy na to zpět odvolala. Maradas po nezdařeném před Vodňany podniku k Budějovicům se uchýlil.

Dne 18. června přibyl Mansfeld***) s jedním plukem†) svého vojska, pak s 2000—3000 Uhry z Rakous ku Třeboni a tak prozatím překazil všelikým zájezdům Maradasovým. Za to zajížděly a zacházely zástupy Mansfeldovy samy až k Budějovicům a ke Krumlovu, vypálily všecky mlýny v tamnější krajině, ztekly klášter v Zlaté koruně (něm. Goldenkron), vydrancovaly ho a s mnichy ohavně a nelidsky naložily.

Koncem měsíce června stál Mansfeld u Tábora.††) Tam spojil se se zástupy výmarskými,

*) Zpráva ode dne 15. června v č. z. arch.
**) Zprávy ode dní 21. května a 10. června v č. z. arch.
***) Zpráva od 22. června tamtéž.
†) Byl to tentýž pluk, jejž Dolnorakušané nedávno v žoldu měli.
††) Zpráva od 30. června 1620 v č. z. arch.

pěti setninami pluku Frankova a několika četami hotovosti zemské. Mělť toho času Mansfeld asi 10.000 mužův ve svém sboru.

Na počátku měsíce července táhl s tím celým vojskem k Týnu nad Vltavou. Posádka týnská záležela ze dvou setnin španělského pluku Verdugova a po 24hodinném postřelování město i zámek Mansfeldským odevzdala, sobě jenom volný odchod vymíníc.*)

Po dobytí Vltavského Týna zůstal Mansfeld delší čas v krajině tamnější, aby Maradasa u Budějovic stojícího stále pozoroval. Lehká jízda jeho časem projížděla krajinu okolní, ano zabrousila někdy až do předměstí budějovických.

Hrabě Thurn po dobytí Angeru a Marcheku zůstal na Moravě a byl přítomen ve sněmu, jejž Moravští v červenci do Brna byli svolali. Po rozpuštění sněmu na krátký čas do Prahy se odebral.

Hrozilo zemi v ten čas veliké nebezpečí, poněvadž už vůbec známo bylo, že vévoda bavorský a kurfiřt saský proti Čechům se prohlásili a ku straně císařově se přidali.

Krom toho zmáhala se také nespokojenost v ležení českém.

To obojí zavdalo asi příčinu, proč vynikající tento člen panstva českého osobně a vší svou výmluvností učinil vládu pozornu na pohromy, které království českému ode všech stran hrozí, a proč sám se přimlouval, aby správa zemská především důvěru vojska řádným placením žoldu sobě získala. Ale Thurn, co se toho posledního týče, nepořídil ničeho. Věci zůstaly, jak byly. Skormoucen a sklamán ve svých nadějích, vrátil se starostlivý generál v druhé polovici měsíce června

*) Zpráva od 4. července 1620 v č. z. arch.

do ležení českého, aby vedlé Mansfelda velení vojska převzal.*)

Počátkem srpna sebral Thurn několik vojův a něco hrubých střeleb a za průvodu Mansfeldova a Frankova dal se na pochod k Volarům, aby ztekl ohrady tamnější, Zlatou stezku kryjící, za nimiž císařští se usadili. V čase tak vážném, v němž vévoda bavorský se svým a katolické ligy vojskem už v Horních Rakousích byl operoval a sobě od jihu do Čech přímo cestu klestil, bylo toto podniknutí Thurnovo zcela bezúčelné a proto zbytečné; vždyť stála Maximilianovi už jiná cesta, silnice z Lince do Budějovic otevřena a podpory císařských z Pasovska mohly tedy do Čech po trati linecko-budějovické, třeba že zdlouhavěji a s oklikami, a nikoliv po obtížné Zlaté stezce docházeti.

Dne 6. srpna přibyl Thurn k Volarům;**) dne 7. postřeloval šance z několika hrubých kusův a pak přikročil k útoku. Ačkoliv vojáci k ztékání hradeb srdnatně se měli, přece nepořídili ničeho a utrpěli ztráty ne nepatrné, zejmena byli poraněni setník *Goldstein*, poručíci *Els* a *Le Roy*. Thurn dal se nyní u vyjednávání; ale císařští odpověděli, že budou hradby volarské až do posledního muže brániti.

Příští noci nařídil Thurn, aby dva podkopy (miny) pod hradby se zakopaly. Avšak podkopy neuměle kladené druhého dne vybouchnuvše, spíše oblehatelům než hradbám uškodily a to tak, že již ani k útoku umluvenému nepřišlo. Přikročeno tedy zase k postřelování z děl. Krom toho snesli oblehatelé hojnost slámy, dříví a jiného paliva ke hradbám a vše zapálili, aby kouřem a plameny

*) Zpráva od 24. července v č. z. arch.
**) Zpráva od 4./14. srpna 1620 v č. z. arch.; Skála, IV. 243.

císařské ode hradeb odehnali. To účinkovalo. Císařští kapitulovali a Thurn povolil svobodný odchod posádce ze 200 mužův se skládající; načež Čechové hradby volarské osadili.

Thurn potom odešel do Prahy, odevzdav velení Mansfeldovi, který se zbytkem vojska do ležení k Týnu nad Vltavou odešel a kam také zase Thurn po svém z Prahy příchodu se byl dostavil. Několik dní později Thurn onemocněv, zase do Prahy se uchýlil a teprv v měsíci srpnu k armádě se vrátil.

Mansfeld z Týna přeložil svůj stan do Tábora, později do Bechyně a koncem měsíce stál v krajině Jindřichova Hradce.

Přikročme nyní k vypsání válečných podniků v Horních Rakousích.

Vévoda bavorský, jenž dne 10. července z ležení u Dilling vytrhl, zaměřil pochodem k Schärdingu. Část jeho vojska odešla do Brodu Bavorského (Furth), kde se kontingenty ligy katolické, celkem asi 10.000 mužův, shromažďovaly.

Bylo v úmyslu vévodově vtrhnouti do Čech se dvou stran a sice přes Linec a Brod Bavorský. Voje, od Brodu k Čechám postupující, měly se u Budějovic spojiti s vojskem císařským. Ale plán tento později změněn v ten rozum, že vévoda vojsko v B. Brodě shromážděné k sobě povolal a s ním se spojil.*)

Dne 23. července předvoj Bavorův překročil pomezí horno-rakouské.**) Několik tisíc mužův zemské obrany, chtějících tomu postupu překaziti, bylo bez všeho namáhání rozptýleno.

---

*) Srov. dopis vévodův kurfiřtovi saskému ode dne 30. srpna, v přepise v č. z. arch. uložený.

**) Hurter's „Ferdinand II.," sv. VIII. st. 494.

Vojsko pod bezprostředním velením vévody bavorského stojící počítalo 24.000 mužův a mělo při sobě 24 hrubých střeleb, z nichž 12 kalibru nejtěžšího pojmenováno po 12 apoštolích. Minuv Schärding a Wels, vévoda téměř bez všelikého odporu dne 4. srpna přibyl do Lince.

Dne 5. poslal Maximilian pluk pěchoty a pluk jízdy do Cáhlavi (Freistadt), aby sobě volné spojení s Budějovicemi zaopatřil; 11. srpna odešli tam ještě dva, 17. srpna opět jiní dva plukové.

Celé Horní Rakousy v málo dnech podrobily se císaři a již 20. srpna stavové mu holdovali, rozpustivše najaté žoldnéřstvo, které z části do služeb katolické ligy bylo vstoupilo.

Také největší část stavův dolno-rakouských, i katolických i protestantských, už dne 13. července vrátila se v poslušenství císařovo, a stavové dolno-rakouští po příkladu svých západních sousedův rozpustili své námezdníky.

Vévoda bavorský zanechav 6000 mužův na osazení Horních Rakous, dne 23. srpna dal se pochodem na sever a přišel dne 24. srpna do Cáhlavi. Odtud vypravil list ku králi Friedrichovi, v němž ho vybízel, by se koruny české odříkal, a list druhý, proklamaci k obyvatelstvu království českého, napomínaje lid, aby se císaři podrobil.

Dne 27. srpna *) postoupil Maximilian do Dolního Dvořiště**) a dne 28. do Kaplice, odkud přes Hodonice k východu se obrátiv, 30. srpna do Vitorazi do Dolních Rakousích přitáhl.

Toto zabočení v pravo stalo se za tím účelem, aby vévoda se spojil s vojem Buquoy-ovým, jenž u Kremže knížetem z Anhaltu byl zadržován.

---

*) Richter's „Böhm. Krieg.“
**) Něm. Unterhaid.

Do Vitorazi poslal Buquoy plukovníka *Caracuole*, aby se s vévodou o dalších operacích smluvil. Usnešeno, aby Buquoy ze svého ležení směrem k Novým Polanům*), západně od Rohův vytrhl a a pak s vojem vévodovým se spojil.

Dne 1. září Maximilian došel do Světlé (Zwettel), kde s vojskem několik dní odpočinul. Dne 7. září stál u Oberndorfu, dne 8. u zámku Greilensteinu.

Vojáci katolické ligy nedostatkem na potravinách a nemocemi velice trpěli a to bylo příčinou, proč vévoda jen tak znenáhla postupoval.

Buquoy 4. září, jak umluveno, opustil svá ležení u Kremže a soustředil své voje u Dlouhé Luže. Příštího dne zařídil svůj pochod k Novým Polanům. Půda mezi oběma říčkama Kampama, kudy Buquoy-ovi bylo ubírati se, jest pahrbkovita, porostla a údolími prorvána, a císařští tudíž nemuseli se náhlého přepadu Anhaltem obávati; nicméně vojsko tu přec bojovalo pro neschůdné cesty s náramnými obtížemi na svém pochodu, hrubé těžké střelby dopravovalo jen s velkým namáháním ku předu, ano vidělo se nuceno, část střeleb svých na cestě nechati.

Dne 7. září přirazil Buquoy k městysi Krumlovu rakouskému (Krumau), mezi Světlou a Novými Polany ležícímu, dne 8. ku Greilensteinu, kde se císařští s vojskem Maximilianovým a s vojskem ligy katolické v jednu armádu spojili. Vojsko toto úhrnem 50.000 m. počítalo, vojsko české jenom 28950 mužův. **)

---

*) Něm. Neu-Pölla.

**) Dle výkazův od mladšího prince z Anhaltu v denníku jeho sestavených.

Dne 9. září padl zámek Wildberg u Rohův do rukou císařských. Opatství Staré Hrady (Altenburg) vydala posádka vévodovi bavorskému dobrovolně.

Kníže z Anhaltu zůstal u Eggenburku až do 8. září, a nepřekážel, ba ani nemohl překážeti spojení vojsk nepřátelských, jsa jich o polovic slabší. Zdvihnuv tedy své ležení dal se pochodem ke Drozdovicům (Drosendorf), na pomezí moravské, aby se tak vyhnul protivníkovi. Počav město dvěma praporci císařských osazené postřelovati, upustil od dalšího dobývání města, jelikož se tam vévoda přibližoval. Po nepatrné při zadním voji svedené šarvátce Anhalt s armádou českou ku Znojmu ustoupil.

Nepochopitelno a svědčí o nevalném rozhledu vojevůdcovském, proč kníže Anhaltský směrem právě přímo východním, tedy od hlavního valčiště vzdáleným se uchýlil, moha dobře předvídati, že spojené císařsko-bavorsko-ligistické vojsko rovnou čarou do Čech zaměří; a že podmaněním Čech, hlavního sídla odporu, válka i pro ostatní země koruny na dobro bude rozhodnuta, o tom nepochyboval nikdo.

Spojené císařské vojsko skutečně pochod svůj přímo do Čech zařídilo, jdouc přes Český Bejdov do Cmuntu (Gmünd) a vkročíc dne 21. září u Nových Hradův na půdu českou; dne 22. stálo již u Budějovic, kde 2denní odpočinek mělo a těžké střelby své zanechalo.

Hlavní úmysl vévodův byl, že přes Tábor ku Praze postoupí. *) Ale předvídaje, že v krajině přítelem i nepřítelem vyhubené a vyssáté potravin

*) Srov. list vévodův kurfiřtovi saskému psaný dne 8. října r. 1620, v přepise uložený v č. z. arch.

pro četné jeho vojsko nebude s dostatek, uchýlil se od Budějovic do kraje plzeňského. Učinil tak i proto, aby vojenské zástupy v Brodě Bavorském ještě se shromažďující k sobě zavolal a také tou cestou špíží a obrokem se opatřil.

Dne 25. září v postupu pokračováno; Buquoy šel směrem k Prachaticům, vévoda k Vodňanům, oba za tím účelem, aby se těchto měst Čechy osazených zmocnili. *)

Večer téhož dne Maximilian přišed k místu, vyzval posádku vodňanskou, aby se vzdala. Ale hejtman-velitel odpověděl, že nemaje od svých vyšších k tomu svolení, město dle svých sil brániti bude. Příštího rána vévoda rozkázal město bombardovati. Branitelé zapálivše předměstí, nějaký čas dosti zmužile sobě počínali, ano nemajíce kulek, cínovými knoflíky od kabátův z pušek svých stříleli. Když pak městská brána i s vedlejší baštou nepřítelem rozbořena a jemu tak průlomem volný do města průchod zjednán, nahlednul městský velitel, že všeliké další krve prolévání by bylo zbytečno; i vzdal město smlouvou a vévoda jemu i posádce, ze 400 mužův větším dílem od zemské hotovosti složené, volný průchod povolil. Avšak žoldnéři bavorští smlouvu porušili. Když totiž posádka a s ní také farář pod obojí, kmet osmdesátiletý, z města ven za bránu vyšli, válečný lid bavorský větší díl odcházejících oloupil a pobil.

Vévoda osadiv Vodňany zůstal tu až do 29. září; toho dne pochodem se odebral před Písek s úmyslem, aby města dobyl.

Současně s Vodňany byly také Prachatice Buquoy-em dobyty. **) Když totiž velitel posádky

*) Skála, IV. 304.
**) Skála, IV. 304; Richter's „Böhm. Krieg."

prachatické vyzván, aby se císařským vzdal, neuposlechl, dal Buquoy ke městu se všech stran prudce střílet. Palba účinkovala na hradby tak záhubně, že oblehatelé v krátké době k útoku se přihotoviti mohli. Přes všecku udatnost posádky dobyli se žoldnéři do města, kde hrozné, srdce dojímající krve prolévání nastalo. Věrohodné současné zprávy vypravujou, že ve městě 900 osob nemilosrdně porubáno. Ani generál Buquoy, ani doprovázející ho komisař Harrach nebyli s to, aby nelidskému a barbarskému vraždění přítrž učinili.

Skoro v těch též dnech císařský plukovník *Rudolf z Tiefenbachu* osadil Vimberk, kde posádka bez všelikého odporu se vzdala. Za příčinou těch úspěchův zbraní císařských opustila také česká posádka osazené hradby u Volar, do vnitř země se odeberouc.

Dobyv Prachatic, také Buquoy směrem k Písku odešel a spojil se tam dne 29. září s armádou vévody bavorského.

Spojené císařských vojsko obklíčilo Písek *) a posádku ku vzdání vyzvalo; ale její komandant poněkud hrdě a vzdorovitě dal vzkázati do ležení císařských: „aby prý vévoda i Buquoy ještě malé ztrpení měli, že na ten čas žádosti jejich povoliti nemůže, proto že Písek není Vodňany,“ a poslal na věž kostelní praporečníka s praporem červeným na znamení, že se posádka brániti míní. Vévoda poručil tedy, aby se město z hrubých střeleb bombardovalo, a dělostřelba byla tak výdatna, že již 30. září v poledne městské hradby, od minulých útokův jinak již dosti chatrné a porouchané, na několika místech se pobořily. Ačkoliv Písečtí, ve třech letech již po páté obléhaní, sebe

*) Vypravujeme na základě Skálovy Hist. IV. 305.

a město své dosti statečně hájili, na posledy vidouce, že ohromné přesile neodolají a že odnikud výpomoci od armády české se nadíti nemohou, poddali se vévodovi smlouvou a vystrčili dne 30. září okolo 2. hodiny odpoledne bílý praporec. Mezi rokováním o výminkách válečný lid sboru Buquoy-ova spatřil kdesi na hradbách místo nikým nestřežené a k přelezení příhodné. I ztekli žoldnéři po řebříctch místo to a vzkočili o své újmě a bez vědomosti představených do města. Toho houfce v patách následoval houf druhý; vojáci císařští v tu chvíli po všem městě se rozhostili a co nejdivočeji řádili, porubavše nejen celou posádku, 500 m. pěších a 40 jízdných počítající, ale také velkou část měšťanstva. Zběsilost soldatesky zuřila tou měrou, že žoldáci ubohé měšťany na střechách vyhledávali, zabíjeli a mrtvoly zavražděných s krovův do ulic shazovali. Darmo kníže s Buquoy-em, dověděv se, co lid jejich tropí, s obnaženým v rukou mečem rozsápané chase zabraňoval, aby tak tyransky s ubohým lidem nenakládala; oba vzteklost tu žádnou měrou upokojit a ukojit nemohli. Nejpřednější měšťané padli této zuřivosti za oběť, mezi nimi královský rychtář *Jan Jandas*, primátor *Zikmund Švantle*, radní *Václav Vroutecký* a mnozí jiní z rady městské. Jen prý asi 12—18 osob mužských zůstalo na živě. Aby míru ohavností svých dovršili, císařští žoldnéřové město vydrancovali a do gruntu popelem položili tak, že jen na mále domův nespálených zůstalo.

Takovým způsobem vévoda bavorský a Buquoy zmocnili se v jihozápadním cípu země nejdůležitějších měst, a když tím sobě dostatečné spojení v zádech s Budějovicemi byli zabezpečili, uzavřeli, že pochodem k Plzni se obrátí.

Dne 1. října *) vyšli z Písku a v krátkých denních pochodech postupovali k Strakonicům a k Horažďovicům. Dne 4. přibyli do Nepomuk. Téhož dne bavorský přední voj osadil zámek na Zelené Hoře a přepadl detachement (velítku) Angličanův, kteří počtem 100 mužův posádce zelenohorské na pomoc spěchali.

Dne 11. října stálo spojené císařovo vojsko asi míli od Plzně na straně jižní a položilo se u Štěnovic a Losiny táborem. **)

Kníže z Anhaltu stál 8. října s českým vojskem u Rakovníka, tedy také nedaleko Plzně, kam oklikami po dlouhých pochodech ze Znojma se byl dostal, nebyv po celý měsíc v žádném styku s vojskem císařským. Byltě ze Znojma přes Moravské Budějovice 25. září došel do Jindřichova Hradce, 28. do Tábora a 29. do Milévska. Zde zůstal několik dní, aby pozoroval, kam vojsko císařské od Písku naměří. Uviděv, že se k Plzni ubíral, postoupil kníže s Čechy přes Březnici do Rakovníka.

Dne 28. září přibyl do českého ležení sám král Friedrich, ***) aby dodal vojsku zmužilosti.

Vida Maradas v Budějovicích, že císařští a s nimi spojené vojsko ligy německé stále ofensivně postupuje, nezůstal také nečinným. K rozkazu vévodovu sebral všecky z Horních Rakous ještě na doplněnou hlavního voje po různu přicházející tlupy vojenské a zmocnil se četných jižních měst, zejmena Týna nad Vltavou, Volině, Kašperských Hor, Klatov a Sušice. Všech těch

*) Richter's „Böhm. Krieg."
**) Tamtéž.
***) Skála v IV. sv. 306 a 316 vypravuje, že král Friedrich z českého ležení u Sedlčan obšírný list místodržícím do Prahy odeslal.

měst dobyl bez všelikého namáhání, jelikož maršálek Mansfeld po vtrhnutí císařského spojeného vojska do Čech krajinu jindřicho-hradeckou opustil a do Plzně ustoupil. Z Plzně, jak se podobá, odeslal Mansfeld část svého vojska a sice zemskou hotovost a Uhry do ležení Anhaltova k hlavní české armádě.

Dne 13. října spojenci císařští zarazili své ležení v Liticích, jenom $1^1/_2$ hodiny od Plzně vzdálených. Zde přibyli k armádě jejich ještě nové najaté čety a v Bavorském Brodě nashromážděné, čímž vyrovnali se ztráty na mužstvu, nemocemi a jinými nepohodami vzniklé. *)

Císařští zůstali před Plzní až do 22. října, v kterémž čase pouze nepatrné šarvátky mezi císařskými a vojskem Mansfeldovým svedeny. Vévoda bavorský doufal, že Mansfeld proti zaplacení město vydá; neboť nebylo vévody tajno, že ve sborech českých od několikasi neděl žádného žoldu nevypláceli, což velikou nespokojenost u žoldnéřův bylo vyvolalo. Ba Mansfeld sám vstoupil též v řadu nespokojených. Žádalť již podruhé u krále Friedricha za své ze služby propuštění a jen k naléhavým prosbám královským zůstal ve vojště, ačkoliv tím dle našeho mínění pražádného prospěchu pro Čechy nevyzískáno; vždyť právě nyní, když stísněnému vojsku českému každá i sebe menší podpora by byla vítána, Mansfeld zůstával nečinným, ba neuposlechl ani hlasu Anhaltova žádajícího, aby ještě jiné voje, jež v Plzni byly zbytečny, k hlavní armádě odeslal.

Maximilian uviděv, že vyjednávání s Mansfeldem k žádanému cíli nepovede, vytrhl dne 22. října ze svého ležení, ubíraje se na západ ku

*) Richter's „Böhm. Krieg."

Křinicům a Heřmanovu Touškovu; tak nejen že Plzeň obešel, ale také Anhaltovi s Čechy u Rokycan stojícímu se moudře a s prospěchem vyhnul. Přední jeho voj toho dne přirazil k zámku Svoješickému, kde 40 Angličanův tam posádkou ležících pobil.

V noci 23. října chtěli Čechové ležení Bavorův náhle přepadnouti. *) Sám král Friedrich řídil podnik ten, maje při sobě větší část jízdy a 1300 mužův pěších. Avšak jízda za noční tmy zabloudila na pochodu a pěchota po stezkách skrze lesy se ubírajíc, tak se opozdila, že vhodný ku přepadu okamžik minul a vojsko s nepořízenou do svého ležení se vrátilo.

Dne 23. října císařští dále postupovali, přišedše dne 25. do Královic a dne 27. do Senomat, jen hodinu západně od Rakovníka vzdálených. Nebylo pochyby, že všecky jejich pohyby k hlavnímu městu čelí.

Když tedy kníže z Anhaltu se dověděl, že císařští přes Rakovník ku Praze táhnouti zamýšlejí, uzavřel u sebe, že protivníka předejde a jej u Prahy očekávati bude. Vytrhnul tedy ze svého ležení, přibyl 23. října do Mýta (v Berounsku), 24. do Zdic a 25. do Unhoště. Král Friedrich ze Zdic na několik dní do Prahy odešel, ale hned potom zas v Rakovníce ku své armádě se dostavil.

Přišed do Unhoště, Anhalt změnil svůj plán a na tom se usnesl, že sám proti císařským postoupí. Zaměřil k Novému Strašecí a odtamtud 27. října k Rakovníku, kde výšiny poblíž města osadil a tam táborem se rozložil. Síla Čechův na 30.000 mužův se udává; vojsko Maxmilianovo, jak víme, bylo 50.000 m. silno.

---

*) Skálova Hist. IV. 323 a Richter's „Böhm. Krieg."

Ještě téhož dne bitka dosti tuhá mezi oběma armádama svedena. *)

Na polovic cesty mezi Senomaty a Rakovníkem leží Šibeničná Hora, jenž úplně panuje celému vůkolnímu pozemí; pročež obě strany měly na zřeteli, aby se hory pro její důležitost zmocnily. Kníže Anhaltský osadil vrch dříve než-li císařští. Ale česká pěchota, ačkoliv dosti udatně bojovala, vůči rázně postupujícímu přesilnému protivníkovi nemohla horu ve své moci udržet a byla donucena, ku vlastnímu valnému voji ustoupiti. Vévoda bavorský osadiv vrch několika sty muži, rozkázal, aby se tam dělostřelecká baterie postavila.

Dne 28. října svedena druhá a také dosti živá bitka mezi Senomaty a Rakovníkem. Císařští spojenci chtěli Čechy z lesin, západně na úpatí Hory sv. Antonína se rozkládajících, vytisknouti. Ale Čechové kladli tam tak tuhý odpor, že nepřítel od útoku upustiti musel. Zatím obě strany ve svých táborech náspy na rychlo naházenými se ohradily.

Dne 30. října císařští obnovili útok na lesiny právě řečené. Obě vojska ve válečný šik se seřadila. Mezi tím, co přední voje obou stran o lesiny na úpatí Hory Svato-Antonínské velmi rozhorleně bojovaly, hrubá střelba z obou ležení na vzájem hřímala. Bitka trvala až do soumraku. Čechové opustili osazené lesiny a k hlavnímu svému voji ustoupili. Toho dne zahynul na straně české podplukovník *Teodor z Donina* od jezdeckého pluku Hohenlohe-ova, se strany císařských setník *Aquaviva*. Ztráty na mužstvu nejsou známy.

---

*) Skála, IV. 325; Richter's „Böhm. Krieg."

Dne 31. října přestaly oba tábory na vzájemném z hrubých kusův sebe postřelování. Dělostřelba trvala po celý den; ztráty obou vojsk na 200—300 m. se udávají.

Dne 1. listopadu dobyl španělský pluk Spinelli-ho hřbitov zdí obehnaný, jenž před levým křídlem českého vojska ležel a pěchotou osazen byl. Čechové s nemalou ztratou museli ucouvnouti.

Dne příštího chtělo české vojsko ztraceného hřbitova se zase zmocniti a tudíž ho prudce postřelovalo; ale nepřítele odtamtud nevytisklo. Téhož dne pokusily se čtyry tisíce jízdy uherské, přepadnouti vozovou kolonu se špíží, která do ležení Bavorův se ubírala. Ale nepřítel přepadu obratně překazil, při čemž 160 mužův s obou stran na bojišti zůstalo.

Dne 3. listopadu pouze z děl střílено. Z císařského ležení házeny granáty a zápalné koule do města, které velikých škod způsobily.

Dne 4. listopadu svedena pouze nepatrná bitka mezi předvoji obou vojsk, v níž generál Buquoy do nohy lehce byl poraněn.

Téhož dne zajel plukovník Valdštein se svým plukem do Loun, aby rozptýlil houfy ozbrojených rolníkův, kteří loupežemi a pustošením nepřátelského vojska v zoufalství uvrženi, zbraně se chopili, aby násilím proti násilí jim činěnému se opřeli.

Nepatrné výsledky několikadenních těch bitek brzy přesvědčily vévodu bavorského, že by byl útok na pevné, dobře ohražené postavení Anhaltovo u Rakovníka pouhým času mrháním a žeby krom toho velikých obětí vyžadoval. K tomu blížila se zima, nastávalo sychravé počasí; to vše nutilo ho, by jakýsi konečný a rozhodný krok učinil, a to tím spíše, any řady císařských nemocemi stále řídly. Uzavřelť u sebe tedy Maximi-

lian, že Anhaltovo postavení obejde, od Rakovníka k severovýchodu přes Lužnou zabočí a pak přímým směrem ku Praze postoupí.

Dne 5. listopadu o 4. hodině odpolední rozkázal Maximilian ležení vyzdvihnout a v noci téhož dne poblíž Lužné polem se rozložil.

Anhalt porozuměv účelu pohybův vévodových, ustanovil se na tom, že dne příštího s vojskem českým na spěch ku Praze se uchýlí, aby nepřítele předešel.

Z ležení nejdříve vytrhl tedy 5. listopadu hrabě Thurn a jeho syn se svým plukem a po úsilném celonočním pochodu přirazil dne 6. listopadu z rána do Prahy, kde Hradčany a Malou Stranu osadil.

Dne 6. listopadu vedl vévoda bavorský svou armádu k Novému Strašecí. Přední jeho voj potkal vozovou kolonu o 30 špižních vozech, proležení české určenou a odňal ji. V Novém Strašecí zanechal vévoda všecky své nemocné a veškerá zavazadla.

Vojsko české ráno dne 6. listopadu hnulo se z táboru a šlo cestami, s pochodem nepřítelovým rovnoběžnými, směrem ku Praze. Boky obou armád sotva na dálku hodiny cesty podle sebe postupovaly. Dne 7. listopadu stáli Čechové u Unhoště a vtáhli poblíže města do ležení. Král Friedrich odejel 7. listopadu do Prahy, aby se o příští opatřování vojska postaral. Zavazadla kníže z Anhaltu poslal do Berouna.

Téhož dne vytrhl vévoda bavorský z Nového Strašecí a v poledne stál také nedaleko Unhoště zcela blízko české armádě. Obě vojska zaujala bitevní šik. Vévoda bavorský byl by již hned tuto s lidem svým k hlavnímu útoku na Čechy udeřil, ale Buquoy byl s voji císařskými ještě na

pochodu a teprv k večeru do ležení přitáhl, čímž útok zmařen.

Když nastala noc, poručil kníže z Anhaltu množství táborních ohňův rozžíti, aby se myslilo, že Čechové v ležení tom se na noc uhostili, ale učinil tak, aby zakryl odchod svůj a nepřítele oklamal, a k 9. hodině večerní ve vší tichosti ze svého ležení vytrhl, pochodem ku Praze se ubíraje. V noci o 2. hodině přibyl s vojskem svým na výšiny bělohorské, asi $1^1/_2$ hodiny od Prahy vzdálené a tam táborem se rozložil.

Teprv o půlnoci doveděl se vévoda Maximilian, že Čechové své ležení u Unhoště tajně byli opustili. Rozkázal tedy také on, aby vojsko císařské vytrhlo z táboru a za nepřítelem postupovalo.

Na úsvitě dne 8. listopadu stál přední voj katolické ligy u Hostivic. Za ním kráčel zbytek vojska ligistického, a za valným houfem tohoto postupovali císařští a to v dosti veliké dálce; avšak k vyzvání vévodovu přispíšili si pochodem tak, že i oni k poledni k Hostivicům přirazili.

Konečně nastal rozhodný okamžik; oběma stranám nezbývalo, než aby v těch místech poblíže Prahy *osudná bitva**) byla svedena.

---

*) Ve válečném umění rozličné potyky s nepřítelem dle okolností a povahy věci všeliké názvy mají, které *přesně* od sebe lišiti třeba; a jelikož v denníccích, časopisech a mnohých knihách této přesnosti u významu nehrubě se šetřívá a tak jen pojmy čtenářův se matou, vysvětlíme tuto krátce takové významy. Ve smyslu všeobecném nazýváme *bojem* každý potyk, každou srážku s nepřítelem vůbec (něm. Kampf, Zusammenstoss); *bitva* (fr. bataille, něm. Schlacht) znamená potýkání celých armád nebo sborův armádních několik hodin, ano i celý den trvající, které má *rozhodných* následků v zápětí; *bitkou* (fr. combat [kombá], něm. Gefecht) nazýváme boj menších vojenských zástupův, který kratší

Bílá Hora tvoří podlouhlou vysočinu, anaž od západu k východu na půl druhé hodiny cesty se rozkládá, počínajíc východně od Hostivic mírně vystupovati a končíc se k východu příkrými svahy a úbočími vrchu Petřína u vnitř hradeb pražských. V průměru jest vysočina ta 2000—2500 krokův široká, na jih u Motol ohraničena údolím hluboko zařízntým, na sever u Rusině obmezena jiným údolím, které od západu k východu po úpatí Bílé Hory potok letovický protéká. Podle způsobu voje tehdáž obyčejného bylo možno na Bílou Horu jenom se strany západní útokem hnáti.*)

Vojsko české zaujalo postavení nedaleko královské obory, v níž zámek „Hvězda“ se nalezá, majíc k západu před sebou mírné skloniny bělohorské, které vojům tam v bojovný šik seřaděným toho prospěchu poskytujou, že palba odtamtud vůkolnímu pozemí panuje. Pravé křídlo vojův českých opíralo se o královskou oboru, křídlo levé o příkré úbočí motolského údolí. Vojsko bylo tak

---

dobu než bitva trvá, valných nebo rozhodných následkův nemaje; byla-li bitka svedena pouze mezi zástupy *jezdeckými*, sluje *seči* (Kavalleriegefecht, Säbelgefecht); vrazí-li bojovníci na sebe tak blízko, že muž s mužem se potýkaje sečné nebo bodné zbraně užívá, toť *hustou seči* (Handgemenge) zoveme; *šarvátka* (fr. escarmouche [skarmuš], něm. Scharmützel) jest každé nehodilé setkání malých oddílův a čet, zbraní proti sobě užívajících, které nemá pro operační podniky žádného významu; *harcováním* (Plänkeln) konečně jmenujeme různostřelbu jednotlivých v předním šiku roztroušeně bojujících střelcův (*harcovníkův*, Plänkler). Jest velmi pozoruhodným příspěvkem ku charakteristice vojevůdcův tehdejších, *že během půlpáta roku v české válce jediná bitva* (na Bílé Hoře), *ale za to množství nevýznamných bitek, šarvátek a podobných nepatrných potyků svedeno.*

*) U vypsání bitvy bělohorské užili jsme všech relací Skálových, pak Richterova „Böhm. Krieg.“

rozestaveno, že zaujalo celou šíř vysočiny, jsouc ve dva šiky seřaděno. Jízda uherská stála v záloze. Čelí (front) armády krylo několik polních náspův na rychlo naházených, do nichž 11 hrubých střeleb postaveno. Pravému křídlu velel kníže z Anhaltu, levému hrabě Hohenlohe, záloze plukovník Kornis na místě onemocnělého Bornemissy.

Přední voj Čechův zaujal půdu mezi Hostivicemi a Bílou Horou bezprostředně ležící.

Přehlednouce hledem vojenským půdu právě popsanou, musíme přiznati se, že bojiště, jež generálové čeští sobě byli vyvolili, bylo dosti přiměřeno požadavkům defensivy, ano mělo ještě tu výhodu, že hradbami pražskými krylo záda armády, kteráž, byla-li by poražena, v městě samém zabezpečený ústup najíti mohla.

Ještě před polednem povolal kníže z Anhaltu pluk Thurnův z Prahy k valnému voji a současně nařídil, aby všickni důstojníci a vojáci, kteří by snad v Praze meškali, do jeho ležení se dostavili.

V postavení, jak jsme je právě vylíčili, očekávalo vojsko české útok protivníkův.

Když vojsko ligy katolické k Hostivicům bylo dostoupilo, prošel přední jeho voj osadu a postavil se stranou Hostivic.

Jezdecký pluk Gauchierův přepadl ves Rusiň, kde několik set Uhrův přenocovalo, vyhnal Uhry z osady, pobil 200 a zajal 300 mužův, zapálil vesnici a zase k valnému svému voji ustoupil.

Na blízku Rusině na mostě přes potok letovický položeném rozvila se mezi ligistickým jedním zástupem a předvojem českým nepatrná šarvátka, která vytisknutím Čechův z osady, ku svému valnému houfu ustupujících, se skončila.

Dne 8. listopadu 1620 byla neděle. Hustá mlha pokrývala krajinu. Za štítem této mlhy vedl

generál Tilly vojsko ligy katolické z Hostivic až k samému úpatí Bílé Hory a na mírných výšinách mezi Hostivicemi a Bílou Horou rozvil své zástupy čelem naproti čelí postavení českého; v době tohoto rozvinování vojsko císařské se k bojišti přibližovalo. Jezdeckou četu vojska českého, která na jedné z těch výšin nepřítele pozorovala, císařští bez obtíže nazpět zahnali.

V ležení českém klid se rozhostil, neboť tam ještě na vyvrhování polních náspův a jejich opevňování pilně pracováno. Mlčky rozhodný okamžik očekáván.

Nedlouho před poledním mlha spadla, den se vyjasnil a císařští lehce mohli přehlednouti postavení od Čechův zaujaté.

Svolána valečná porada, v níž vysloveno mínění, že posice Čechův jest příliš pevna a nedostupna, než aby bylo lze ve vítězství doufati; bylo by prý spíše záhodno, aby se postavení české na levém jeho křídle údolím motolským obešlo, což by knížete z Anhaltu k opuštění pevné jeho posice donutilo. Mezi poradou vstoupil mezi generály španělský mnich z řehole bosákův karmelitských, jmenem *Domenico Scalzo de Jesù Maria*, a ohnivou, výmluvnou řečí shromážděné okouzlil tak, že uzavřino, k útoku v čelí nepřátelské ihned uhoditi. Usnešení císařských vojvůdcův nabylo ještě pevnějšího základu zprávou, kterou přinesl plukovník *La Motte* na výzvědy vyslaný, jenž ujišťoval válečníky v poradě, že všecky ty náspy a ohrady Čechův jsou nepatrny, a že bude lze bez obtíží jich dobyti.

Jesuita kněz *Jindřich Fic Simor* zpíval „Salve regina!“ (Zdrávas královno!) k čemuž vévoda bavorský a hr. Buquoy responsoriemi odpovídali. Vydáno heslo: „Sancta Maria.“ Generálové ode-

brali se ke svým vojům, aby se k boji přihotovili. Karmelitan Domenik de Jesù Maria koňmo projížděl bitevné šiky spojenců císařových, v jedné ruce meč, v druhé kříž drže a vybízel uchvacující svou výmluvností vojínstvo, by udatně bojovalo a v bitvě statečně setrvalo.

Vojsko císařské a vojsko katolické ligy bylo ve dva bitevné šiky seřaděno; císařští tvořili pravé křídlo.

Útok na postavení Čechův počal právě hodinou dvanáctou, v poledne. K prvnímu náběhu prozatím užito asi polovic veškerých válečných sil, ana polovice druhá sloužila za zálohu, očekávajíc výsledky útoku prvního.

Císařský plukovník *Rudolf z Tiefenbachu* vedl do boje pěší pluky Preunerův, Verdugo-ův a Tiefenbachův, pak kyrysnické pluky Valdšteinův a Gauchierův. Tolik též plukův následovalo v boku levém pod vůdcovstvím Tilly-ovým.

Přibližíce se k postavení vojska českého, byli útočníci velmi výdatnou palbou z děl i mušket uvítáni. Císařští stanuli a též živou střelbou odpovídali. Asi půl hodiny trvalo vzájemné střílení, v němž císařští, jsouce na ráně Čechův na půdě zvýšené stojících, nemalých ztrát utrpěli. Řady jejich řídly a jižjiž kolisaly. Toho okamžiku užil kníže Anhaltský a chopiv se ofensivy, postoupil s několika pluky svými těsněji k císařským. Jezdečtí plukové *prince z Anhaltu* (mladšího), rytíře *z Bubna* a plukovníka *Stubenvolla*, pak pěší plukové *Thurnův* a *Kaplířův* hnali útokem na císařské a to tak prudce, že tito v nepořádek a zmatek upadali a ustupovati museli, ztrativše plukovníka *Preunera*, jenž padl do zajetí a do rukou Čechův. Vítězství zdálo se, že se ku straně české sklání.

Avšak dobyté úspěchy trvaly jen na krátko. Hrabě Tilly uviděv nebezpečenství, v pravý čas poslal část jízdy své na pomoc stísněnému pravému křídlu císařských. Jízda bavorská napadnuvši v čelí a v boku jednou dobou Čechy, bojem v nelad uvržené, donutila oba české pěší pluky, Thurnův totiž a Kaplířův, k ústupu, mezi nímž mladší princ Anhaltský raněn do zajetí klesl.

Ještě nebyla bitva ztracena; snad vše dalo by se ještě napraviti, kdyby jízda uherská v tomto osudném okamžiku v boj činně byla vkročila. Přese všecko vyzývání a prošení prince Výmarského, plukovníkův Hofkirchena*) a Stubenvolla, jízda uherská v boj se nevložila, anobrž bojiště zbaběle opustíc, v hanebném útěku spásu hledala. Strach a uděšení v řadách pomocného vojska uherského byl tak ohromný, že několik set Uhrův, kteří na pravý břeh Vltavy přebrodit a tak život svůj zachrániti chtěli, v říčných vlnách bídně pohynulo.*)

Vidouce tento vhodný okamžik, i vévoda i Buquoy nařídili, aby jejich voje na všech stranách postoupily. Španělský pluk Verdugo-ův ztekl útokem polní náspy českého středu; v táboře Čechův nastal z toho všeobecný nepořádek a zbabělé utíkání z bojiště. V krátkém čase jedné ho-

---

*) Plukovník Hofkirchen velel Rakušanům, kteří po straně Čechův na Bílé Hoře bojovali.

**) Na kterém místě mezi bitvou asi Uhrové v záloze stáli, v žádném historickém pramenu neudáno. Avšak podle polohy bojiště a podle posice obou armád podobá se tomu, že mohli jen v údolí motolském v zadu za bitevní čarou státi, sice by nebylo možno, aby hned z počátku bitvy údolím motolským na útěk se dali; a jinady po příkrých svazích Bílé Hory přímo k Vltavě jezdectvu cválati ani možno nebylo.

diny všecko bylo rozhodnuto. Bez ladu a skladu, vojenského pořadu a šiku nepamětliva, v jedno smíšena, pěchota i jízda v divokém pomatení ku Praze uháněla, aby před pronásledováním nepřítelovým ochranu za hradbami městskými nalezla. Jediný pluk Thurnův a díl Moravanův činily čestnou výminku. Stojíce na nejzadnějším pravém křídle a o královskou oboru se opírajíce, co nejsrdnatěji odolaly útokům ještě tehdá, když větší část vojska na útěk se byla dala. Četné mrtvoly hodných těchto vojínův pokrývali bojiště; jiná část těchto, k boji jsouc neschopnou učiněna, musela se vzdáti; zbytky obou vojův konečně také ku Praze se uchýlily, a sice 400 mužův pluku Thurnova, kteří v pořadích s plukovníkem svým v čele do města ustoupivše, Hradčany osadili; neboť na střežení a osazení této důležité čtvrti města nikdo z ostatních prchajících zbabělcův ani nepomýšlel, ano všecko přes most do Starého a Nového Města utíkalo.

Ještě k večeru 8. listopadu císařští Hradčany a Malou Stranu obklíčili, a bylo by se jim snad poštěstilo toho dne do města vniknouti, kdyby jim v tom byl nepřekážel nesmírný počet vozův před strahovskou branou, které silnici zacpaly a bránu zatarasily.

Jak silné co do počtu obě strany byly, o tom máme četné, ale velmi sobě odporující zprávy a prameny. Počet císařských a ligy katolické kolisá mezi 42—50.000 muži; síla Čechův na 21—27.000 mužův se udává. Jisto jest, že císařští spojenci měli dvakrát tolik mužstva na bojišti, kolik Čechové.

I co se oboustranných ztrát týče, máme zprávy jen velmi nespolehlivé před rukama. Udává se, že strana vítězná 2000 m., dle jiných pramenův

dokonce jen 250 m. ztratila, kdežto naproti tomu Čechové prý 6000—8000 m. ztratili. Jak náš Pavel Skála píše (Hist. IV. 384), bylo několik dní po bitvě 1600 mrtvých shledáno a pohřbeno, z nichž ovšemť větší část padá na vrub vojska přemoženého. Čechové ztratili skoro všechny své korouhve a všecku dělostřelbu, jenž za náspy byla postavena. Z vyššího důstojnictva zahynul na straně císařské plukovník *Meggau*, nebezpečně raněn byl bavorský plukovník *Pappenheim*; na straně české byli mimo prince z Anhaltu ml. raněni a zajati *princ z Výmaru* a hrabě *Šlik*. Jakožto zvláštnost připomínáme, že v řadách ligy katolické bojoval proti Čechům také věhlasný učenec a filosof *René Des Cartes* (dékart).*)

V době, v níž bitva na Bílé Hoře právě svedena, seděl král Friedrich u hostiny, maje anglického vyslance jako hosta u sebe. Poobědvav chtěl král k vyzvání Anhaltově na bojiště ku své armádě se odebrati. Přišed ku bráně strahovské, viděl již první tlupy utíkajících před sebou, kteří za otevření brány urputně žádali. Friedrich kázal otevříti bránu a sklíčen ohromujícími zpravami

*) *René Des Cartes du Perron*, obyčejně také *Cartesius* zvaný, byl jedním ze zakladatelův novější filosofie, narodil se r. 1596 v La Haye ve Francii a byl v konviktu jesuitském vychován. Nenaleznuv v knihách vnitřního uspokojení, pustil se v osmnáctém roce věku svého do světa, trávě život svůj dílem na dalekých cestách, dílem ve vojnách. Roku 1629 usadil se v Holandě, aby tam uspořádal a uveřejnil vědění svá; r. 1644 vydal svou nejhlavnější práci „Principia filosofiae“ (Základové filosofie), v nichž proslavil se větou: „*Myslím, pročež jsem*“ (cogito, ergo sum), na které svou rozpravu dále osnoval. Mezi přívrženci jeho byl kardinál Richelieu, švédská královna Kristina a j. Tato povolala jej k sobě do Švédska r. 1650, kde však Des Cartes už po 4 měsících zánětem plícním život svůj dokonal.

o nešťastném výsledku boje, žádal vévodu bavorského za 24hodinné příměří, aby na základě toho dále se mohlo vyjednávati. Ale Maximilian povolil pouze 8hodinné příměří doloživ, že nebude vyjednávati potud, pokud Friedrich české koruny se neodřekne. Tomu král odepřel a opustiv Hradčany, přenocoval na radnici staroměstské, kam i korunu a klenoty říšské dovésti kázal. V noci také hrabě Thurn se svým vojskem na pravý břeh Vltavy přestoupil a staroměstské náměstí osadil. Na hradě jenom dvě pěší setniny zůstaly posádkou.

Obraz, jakýž dne 8. a v noci 9. listopadu Staré a Nové Město pražské poskytovalo, byl zádumčivý a nad míru neutěšený. Ulice a náměstí byly naplněny žoldnéři z bitvy uteklými, kteří rozžali ohromné ohně, užívajíce místo paliva trosek z prkenných bud tu i tam na tržištích rozestavených nebo šindelův z nízkých střech strhaných; kolem plápolajících ohňův rozložily se pak tlupy zdivočilých tvaří těch, aby dílem skřehlé údy své ohřívaly, dílem by oděvy sušily. Měšťanstvo obávajíc se výtržností, uzamykalo domy své. Jen někteří zvědaví po různu se odvážili z bytův na ulici mezi vojáky.

V noci sešli se kníže z Anhaltu, Thurn a Hohenlohe k válečné poradě. Usnesli se na tom, že pokynou králové, by zemi opustil a že ho, jak se již z ohledův pro královu osobní bezpečnost sebou samo rozumělo, ze země ven vyprovodí. Aby se vítězům nějaký odpor kladl, na to, tušíme, nyní nepomýšleno, neboť generálové čeští rozptýlené vojsko své ani neshromáždili, tím méně aby ho k nějakému odporu v šiky válečné seřadili.

Z rána 9. listopadu král s královnou za průvodu svých generálův a několika čet ozbrojených opustil město a přes Nymburk do Kladska a odtud

do Slezska odešel s úmyslem, aby odtamtud ve válce proti císaři pokračoval. V průvodu králově byli někteří vyšší zemští úředníkové, mezi nimi nejvyšší kancléř, pán Vilém V. z Roupova.

Berouce v úvahu poslední události ze stanoviska vojenského, marně klademe si otázku: proč odhodlal se kníže z Anhaltu v očích nepřátelské přesily k bitvě, jejíž výsledek i přese všecko pevné Čechův na Bílé Hoře postavení vždy pochybným zůstával, a proč neuchýlil se raději vnitř hradeb pražských, odkud by za poměrů velmi příznivých odpor dostatečný císařským klásti a tak válku prodloužiti mohl? Bylať zajisté zima přede dveřmi a kdo ví, zda-li by vévoda Maximilian v tom nepříjemném čase se byl usnesl na obléhání Prahy, města rozsáhlého a lidnatého dosti. A kdyby pak vévoda za takových nepříznivých okolností k ústupu se spojeným vojskem svým byl donucen, ústup takový beze vší pochyby byl by proň velice osudným.

Odpověď k této otázce zdá se, že těžká nebude. Čeští generálové už nedůvěřovali najatým žoldnéřům, kteří pro stálé nedoplatky na žoldu byli nespokojeni, z toho nekázáni a k vzpourám náchylni; obávalit se výtržností této chásky žoldnéřské, ana všeho byla schopna, i toho, že by byla vzdala město protivníkovi, kdyby jí z toho jakýsi prospěch kynul. A zmalátnělé, k činům hrdinskym málo nadchnuté měšťanstvo zbraním císařským samo sotva by se bylo ubránilo.

Již z rána 9. listopadu měšťané hradčanští a malostranští dobrovolně se císařským poddali. Taktéž učinila posádka zámecká. O 11. hodině předpolední vtáhl vévoda s Buquoy-em na Hradčany. Buquoy ubytoval se v paláci Lobkovickém. Tou též dobou přišli do hradu také poslové ze

Starého a Nového Města vyslaní, aby ve jménu měšťanstva své podrobení ohlásili, prosíce za lhůtu tří dnův, aby své výminky položili a sepsali. A když tomu vévoda nesvolil, obě města vzdala se beze vší výminky na milost a nemilost vítězům.

Dne 10. listopadu holdovali císaři Pražané a stavové, jejichž řečníkem byl Vilém z Lobkovic, vydali listiny, které ku konfederaci se vztahovaly a propustili ze služeb svých všechen najatý lid válečný. Praha osazena vojskem císařským a ligistickým, za jehož záštitou v krátkém čase jesuité, arcibiskup Lohelius'a valný počet katolických emigrantův do země se vracel. Politickou správu země svěřil císař Karlovi z Lichtenšteinu, jenž moci sobě svěřené ve prospěch soukromých zájmův svých způsobem ohavným byl zneužil.

Měšťanstvu pražskému hned z počátku nadešla doba útiskův a úkorův. Žoldnéřstvo plenilo, loupilo a trýznilo obyvatele, a vyšší důstojníci sami jemu zlý příklad dávali, činíce, co žoldnéři činili. Přihodilo se ne jednou, že nekázaní vojáci na veřejných ulicích měšťanům pláště a klobouky s těla trhali, a třeba že to bylo z vyšších míst zakázáno, výtržnosti, lup a plen trvaly úplných osm dní, až konečně vévoda dva drancovníky, při samém činu přistihnuté, oběsiti kázal.

Dne 17. listopadu odešel vévoda nazpět do Bavor.

V Čechách zůstal Tilly s vojskem císařským a se zástupy katolické ligy až do konečného celé země podmanění. Vojákům povoleno, aby sobě nějaký čas pohověli.

Část devátá.

Událostí po bitvě na Bílé Hoře až do podrobení všech ku koruně české náležejících zemí. Od 8. listopadu r. 1620 do konce října r. 1622.

Města Slané, Louny, Žatec, Most, Chomútov, Kutná Hora a jiná vzdají se císařským. — Vyjednávání s Mansfeldem o vydání Plzně. — Mansfeld osadí Tachov a Bor. — Další jeho operace v krajině loketské. — Ústup Mansfeldův do Horního Falcka. — Plzeň za peníze vydána od posádky do rukou císařských. — Další dobývání některých měst severozápadních vojskem císařovým. — Obléhání a dobytí Tábora. — Dobytí Zvíkova, posledního útulku povstání. — Nátisky náboženské nekatolíkům se strany katolíkův činěné. — Podmanění Moravy. — Buquoy táhne proti Bethlenovi. — Dampierre u Prešpurku zastřelen. — Buquoy porazí Uhry u Uher. Hradiště. — Události válečné v obou Lužicích. — Podrobení obou těch zemí kurfiřtem saským. — Válka ve Slezsku. — Válečné podniky a pochody markraběte krňovského (z Jägerndorfu). — Ústup markraběte do Uher. — Podrobení hrabství kladského. — Konec války.

Bitvou na Bílé Hoře byla válka v hlavní své části vlastně už rozhodnuta, třeba že ještě neukončena; byloť skoro celých dvou let ještě zapotřebí, než veškery země ku koruně náležející moci císařově úplně se byly podrobily.

My jenom krátce tuto vypíšeme průběh dalších událostí, jež větším dílem se zběhly mimo užší vlast naši a tudíž přesahujou meze úlohy

nám vytknuté. Počneme tedy nejdříve s vypsáním toho, co se po 8. listopadu v Čechách přihodilo, co na Moravě, co v obou Lužicích a ve Slezsku, a skončíme vypravování své vzdáním-se hlavního města hrabství Kladska v měsíci říjnu 1622, jímž česká válka po půl pátém roku konec vzala.

Již několik dní po bitvě bělohorské ohlásila dobrovolně vzdání své města Slané, Louny, Žatec, Most, Chomútov a Kutná Hora, všecka ohromnou kontribuci válečnou spláceti musejíce; městu Žatci na př. 30.000 tolarův kontribuce uloženo.

V druhé polovici měsíce listopadu oblehli císařští město Tábor; *) ale posádka pod plukovníkem *Heřmanem Frankem* město císaři poddati nechtěla, bráníc se tak statečně, že dva útoky císařských odrazila, jim dvě děla vzala a je k odtáhnutí donutila. Za to osadili císařští hrad Karlštein, jejž posádka anglická k prvnímu vyzvání byla vydala. Také Hradec Jindřichův vydal tamnější velitel vojenský setník Hýbner proti zapravení zadrženého žoldnéřům žoldu. Posádka jindřichohradecká počtem dvou setnin i se svým setníkem přešla do služeb císařských a zůstala ve městě posádkou.

Jenom následující města: Plzeň, Tábor, Třeboň a hrady Vorlík a Zvíkov byly ještě zástupy Mansfeldskými osazeny. Císařští vešli s Mansfeldem u vyjednávání, aby Plzeň vydal, na čas toho vyjednávání o příměří s ním se smluvivše. Stalo se to hlavně proto, aby Buquoy s vojskem po Čechách se volně mohl pohybovati a pak na Moravu vtrhnouti. V čase toho příměří přeložil Mansfeld část svého voje do Rokycan a jeho

*) Skála, V. 389; Richter's „Böhm. Krieg.“

okolí a použil toho času, aby Plzeň špíží dostatečně opatřil.

Mezi tím osadilo vojsko císařské a zástupy ligy katolické města Domažlice, Klatovy, Horšův Týn, Stříbro, Teplou a Žatec, obklopíce tak u velkém kruhu sbor Mansfeldův v Plzni a kolem Plzně položený, a pozorujíce ho.

Vyjednávání o vzdání Plzně se prodlužovalo. Mansfeld, dílem by dodal důrazu svým požadavkům, dílem chtěje snad ve srozumění uteklého krále ve válce ještě dále pokračovati, usnesl se na tom, že odejde do Horního Falcka a tam nové vojsko naverbuje.

Počátkem prosince 1620 poslal dvě pěší a pět setnin jezdeckých do Tachova a Boru (Haid) a dal obě města vojensky osadit, aby si tak spojení s Horním Falckem zabezpečil. Vrátiv se z Falcka se zástupy nově naverbovanými, uložil se s nimi polem v Tachově a v Boře, zajížděje odtamtud daleko do kraje a pleně krajiny vůkolní. To též činila posádka mansfeldská ve městě Táboře, až k samé Praze zajíždějíc.

Ve prostřed měsíce ledna 1621 přivedl Mansfeld k vyzvání hraběte Šlika část svého voje do krajiny loketské, aby chránil tamnější kraj proti zájezdům císařských a Sasíkův. Ubíral se pochodem přes Teplou, Bečov (Petschau), Slavkov (Schlaggenwald), Loket a Falkenov, kde všude posádky zůstavil. Císařská posádka v Teplé opustila město, když se Mansfeld přibližoval, a měšťané hotovili se k odporu; avšak spatřivše četný sbor Mansfeldův, vydali město. Klášter teplský žoldnéřstvem Mansfeldovým dočista vydrancován. Ostatní z měst řečených přijala posádky bez odporu.

Když hr. Mansfeld pochodem do krajiny loketské se ubíral, vyslal Tilly z Prahy plukovníka

Lindenau-a se 6 pěšími setninami Bavorův a s 10 kornetami jezdeckými k Tachovu a k Boru, naříditv, aby obou měst dobyli, což se jim bez všelikého namáhání také poštěstilo.

Odejmutím dvou těch měst ztratil Mansfeld spojení mezi Plzní a Horním Falckem, a jemu samému tím ústup z kraje loketského k Plzni založen. Mansfeld tudíž obrátil se z Falkenova do severního Horního Falcka, kde svůj voj novým verbováním sesílil a ve válce proti vojsku katolické ligy pokračoval.

Tou dobou, když Mansfeld meškal mimo Plzeň, císařští obnovili smlouvání s posádkou plzeňskou, aby se vzdala. Vyjednávání se strany císařské svěřeno tehdejšímu veliteli vojenskému v Sušici, ze zajetí vrátivšímu se Donu Martinovi Huertovi. Smlouvání z počátku vázlo, až konečně některé voje císařské a ligistické se přiblížily a město obkličovati počaly.

Dne 2. dubna 1621 vydali Mansfeldští Plzeň proti zaplacení 140.000 zl. a proti tomu, aby s výstrojem a výzbrojem svým z města volně odejíti mohli.

Na jaře téhož roku napadli císařští ve spojení s vojskem ligy katolické a některými zástupy saskými, ze severních Čech přitáhnuvšími, města Teplou, Bečov, Slavkov, Loket a Falkenov. První tři padla po krátkém odporu; avšak Loket a Falkenov museli císařští pravidelně obléhati. Po 12denním obléhání Falkenov dobyt a anglická jeho posádka pod velením plukovníka Ondřeje Graye vzdala se císařským. *) Obléhání Loktu trvalo několik neděl, neboť tam podplukovník Karpizon statečně odporoval. Konečně dne 7. května

*) Acta Mansfeld.

město proti volnému odchodu posádky císařským vydáno.

V měsíci dubnu vydala také posádka hrad Vorlík Maradasovi. Hned potom Maradas obklíčil město Tábor, odkud plukovník Frank ke sboru Mansfeldovu odešel, velení nad posádkou v rukou setníka Romaneska zůstaviv. Posádka skládala se ze dvou setnin, ku kterým se hojný počet vůkolní šlechty přidružil a posádku v bránění města podporoval. Posádka vypadla na oblehatele, ale byla s nenepatrnou ztratou do města zpět zahnána. Maradas úžeji město obklíčil a novými zástupy s plukovníkem Paradeiserem v čele posilněn, přistoupil k pravidelnému města obléhání, počal město bombardovati a hradby podkopávati.

Dne 13. října oblehatelé k všeobecnému útoku se sešikovali, ženouce v době tří hodin sedmkráte ke městu, ale vždy nadarmo a se ztratou velikou, ztrativše při tom tři setníky, *Mateřovského*, *Firta* a *Mesnera* *) a ke 200 raněných. Maradas od dalšího ztékání hradeb prozatím upustil, vyžádav si nové posily na vojsku, která také v krátkém čase do jeho ležení přibyla.

Obležení vidouce marnost všelikého odporu a nemajíce ve svém osamotnění odnikud nijaké naděje na osvobození, po 6měsíčném vytrvalém a srdnatém odporu vydali dne 18. listopadu 1621 město oblehatelům. Posádce 160 mužův čítající volný odchod povolen. Setník Romanesko umřel 4 neděle dříve, než se město vzdalo. Obyvatelstvo muselo vyplatiti 200.000 kop válečné kontribuce. *)

Již počátkem roku 1621 pokoušeli se Bavoři o vzetí města Třeboně, jež podplukovník *Sydon*

*) Skála, V. 182.
**) Skála, V. sv. 210.

s posádkou anglickou měl v držení. Pokus se nezdařil, ale měl se až po dobytí Tábora obnoviti. Poněvadž však obléhání Tábora až do zimy potrvalo a vojsko císařské pohovu mělo zapotřebí, uzavřeno, Třeboň teprv z jara 1622 oblehnouti. Ale k tomu nepřišlo. Posádka třeboňská nemajíc nikde vyhlídky, vydala město dobrovolně dne 10. března 1622 a v počtu 150 mužův do pevnosti Kladska se odebrala. Měšťanstvu slíbeno, že nebude ani na životě, ani na jmění trestáno.

Tak tedy padla císařským do rukou veškera města česká, jenž dotud byla stála při straně Friedrichově. Jen jediný hrad Švamberský, *Zvíkov*, ještě vzdoroval, k jehož obléhání císařští konečně také přikročili. Posádka konala časté výpady a patrných škod oblehatelům způsobila. Trpíc však nedostatkem špíže a střeliva, kapitulovala také, vymíniv si volný odchod z hradu. Ale císařští, dostavše zámek do svých rukou, smlouvu ve všech článcích nedrželi, nýbrž zajavše důstojnictvo posádačné, svázané do vězení do Prahy transportovali.*) Vzetím hradu Zvíkova padla poslední bašta povstání v království českém do rukou císařských.

Dne 21. června na náměstí staroměstském v Praze rukou katovou popraveni, kdož čelného majíce účastenství v odporu, odejitím z vlasti se byli nespasili. Jiní do žalářův uvrženi, sta jiných buď z části, buď zcela zbavena zboží a statkův svých.

Žoldáci Dona Balthazara Maradasa a Martina Huerty protloukali se zemí z města do města, z osady do osady, aby za průvodu jesuitův násilím a surovostmi nejohavnějšími lid pod obojí

*) Skála, V. 214.

obraceli na víru katolickou. Zde stůjtež některé z příkladův tisíc.

Měšťanům malostranským úředně ohlášeno, aby po velkonoci zpovědnými cedulkami svými na místech patřičných se vykázali; jelikož měšťané zeměpanským úkazem tím pohrdajíce, dle něho se nezachovali, byli statkův svých zbaveni. *)

V Litoměřicích (tehdáž z větší částí s obyvatelstvem ještě českým) stíháni pokutami po 5 zl. ti z evangelíkův, kdož do katolických kostelův k službám božím choditi se zdráhali. **)

V Hradci Králové sháněli jezdečtí žoldnéřové šavlemi obyvatelstvo k procesí. A takovíto a podobní činové od přemrštěncův katolických bohulibou protireformací nazýváni!

Podobně dělo se téměř ve všech městech království českého. Kdoby sobě žádal dokladův více, ve vůbec známé „Historii o těžkých protivenstvích církve České“ hojnost jich najde.

Více než 30.000 nejzámožnějších a nejpracovitějších rodin v příčině pronásledování pro víru opustilo zemi a uhostilo se v sousedních protestantských státech a v Holandě.

Majestát tak zvaný Rudolfův císařem Ferdinandem II. zničen; zemi i jiná ještě práva a svobody odňaty. —

Kraje moravské poddaly se zbraním císařským beze všeho téměř odporování.

Buquoy dne 12. prosince 1620 s větším dílem vojska císařského vytrhl z Prahy a přitáhl dne 16. do Jihlavy. Tam očekávali ho již stavové moravští, aby svou poslušnost a poddanost císařovi ohlásili, jsouce zastrašeni hroznými zpra-

*) Hurter's Ferdinand II., sv. IX. str. 228.
**) Tamtéž, sv. X. str. 163.

vami o řádění lidu válečného, ze země sesterské přicházejícími. Nastalať i na Moravě po nešťastné bitvě bělohorské taková všeobecná zmalátnělost, že nikdo na odpor ani nepomýšlel, ačkoli Bethlen Gábor k vytrvalosti napomínal a brzkou pomoc sliboval.

Moravští stavové zavolali zpět z Dolních Rakous voje své, které tam v měsíci říjnu 1620 byly vtrhly a několika měst rakouských se byly zmocnily. Zástupy ty pak rozpuštěny.

Buquoy vložil posádky v nejdůležitější moravská města a odtáhl do jihozápadních krajův Moravy, kam vojsko Bethlenovo z Uher bylo vtrhlo. Bethlen Gábor totiž po příměří (koncem září 1620 uplynulého) obnovil své nepřátelství proti císaři a také se své strany k dalšímu válčení se chystal. Císařský sbor s Dampierrem v čele tedy už dne 9. října 1620 odebral se k Prešpurku a hnal útokem na město. Ale sbor ten byl odražen a ztratil svého vůdce Dampierre-a, jenž kulkou z muškety trefen, mrtev na místě zůstal. Císařští, vedení od Collalta, ustoupili až k Petronelu, kam je však Török pronásledoval a úplně na hlavu porazil. Učiniv takto Bethlen sbor Dampierre-ův neškodným, chtěl Moravanům na pomoc přispěti a poslal dne 28. října 3000 jezdcův na Moravu, aby přirazili do Čech na posilu k armádě knížete Kristiana z Anhaltu. Než, posila ta cíle svého více nedošla. Právě stojíc na pomezí česko-moravském dostala zprávu o ztracené bitvě bělohorské. Sbor Bethlenův zůstal tedy na Moravě a rozložil se v Hodoníně, Ostravě a některých jiných městech posádkou.

Dne 22. ledna 1621 Buquoy porazil Uhry u Uherského Hradiště, vyhnal je z měst jimi osazených, vtrhl do Uher a vedl tu dále válku proti Bethlenovi.

Vypuzením Uhrův ze země Morava na čisto zbraním císařským podrobena. —

Přikročme nyní k vypravování dějin válečných v obou Lužicích.

Již v letě 1620, když Čechové na jisto zvěděli, že kurfiřt saský války se zúčastní, ale nikoliv ve prospěch Čechův, nýbrž po straně císařově proti nim, vyslána zemská hotovost (každý 10. a 8. ku zbrani schopný muž) z kraje žateckého a litoměřického k saskému pomezí, aby je osadila.*) Markrabě krňovský povolán ze Slezska do Čech s rozkazem, aby přijal velení nad tímto lidem válečným proti Sasům sebraným.**) Koncem měsíce srpna svolána také hotovost z krajiny loketské.

Když Čechové nabyli přesvědčení, že kurfiřt saský polem do zemí lužických vtrhne, poslali hotovost zemskou z řečených krajův již svolanou a ještě hotovostí z kraje slanského, boleslavského a královéhradeckého sesílenou, do Horní Lužice. Sbor tento celkem 6000 mužů pěších a 750 jízdných počítal, k němuž také ještě hotovost z hrabství kladského přitrhnouti měla.***) K tomu ještě připočísti lze část vojska slezského a hotovost v Lužicích svolanou.†)

Nepochybíme tedy, jest-li sílu českého sboru v ležení u Hořelice††) pod spravou markraběte krňovského shromážděného, asi na 10.000 mužův vypočteme. Kurfiřt saský, Jan Jiří, v táboře u

---

*) Rozkaz králův od 11. srpna 1620 v č. z. arch. v přepise uložený.
**) Rozkaz králův od 20. srpna tamtéž.
***) Rozkaz králův od 4. září tamtéž.
†) Instrukce králova ode dne 14. září 1620 v č. z. arch. v přepise uložená.
††) Něm. Görlitz.

Sloupu*) také asi k 10.000 válečného lidu shromáždil, jimiž země lužické podrobiti zamýšlel. Dříve však, než k výbojnému válčení přikročil, poslal přípis stavům lužickým s vyzváním, aby se mu poddali.

Stavové byli se právě k poradě o této záležitosti do Budyšína (Bautzen) sešli, když tam markrabě krňovský poslal setníka *Karnického* s 800 muži, kteří násilím do města vkročili a je vojensky osadili. Tímto činem přerušeno vyjednávání se stavy lužickými. Posel kurfiřtův, *Jakub z Grünthalu*, který přišel do Budyšína, aby se se stavy smlouval, byl setníkem Karnickým jat a s jinými ještě předními stavy, kurfiřtovi nakloněnými, do vězení uvržen.

Dověděv se toho kurfiřt saský, rozkázal, aby vojsko 8. září postoupilo do Biskupic,**) překročilo 9. září pomezí lužické a na blízku Budyšína táborem se položilo. Sasové počali Budyšín pravidelně obléhat, majíce v čele generallieutenanta *Wolfa* hr. *z Mansfeldu*.

Posádka, kteráž ještě čtyrmi praporci pěšími pod vedením podplukovníka Legerspee-a se sesílila, odrazila několik útokův protivníkových tak statečně, že Sasové od obléhání jižjiž upustiti chtěli. K tomu nastala nepohoda v počasí, jsouc velice na ujmu pracím oblehatelův. Avšak k výslovnému rozkazu kurfiřtovu v obléhání pokračováno.

Kdyby markrabě k ráznému činu se byl odhodlal a za oněch oblehatelům nepříznivých okolností Sasíky byl napadl, porážka těchto byla na

*) Něm. Stolpen, v kraji drážďanském, nad říčkou Vezenicí.

**) Něm. Bischofswerda, též v kraji drážďanském blíže lužických hranic při železnici sasko-slezské.

bíledni. Ale váhavý markrabě nemohl se k jakémusi ráznějšímu činu odhodlati; pokoušel se arcit o to a přiblížil se k Budyšínu; ale uviděv, že nepřítel k boji jest připraven, k Hořelici zase ustoupil.

Nastalo pohodlnější počasí a Sasové se vší opravdivostí k ztečení města přikročili. Dne 31. října, 1. a 2. listopadu město co nejprudčeji bombardováno, čímž na hradbách i vnitř města nemalých škod způsobeno. Dne 2. listopadu hnali oblehatelé k prvnímu útoku, ale byli odraženi. Dne 3. listopadu podařilo se jim do předměstí vniknout a tam se usadit.

K večeru téhož dne vyzval W. Mansfeld posádku, aby se vzdala. Podplukovník Legerspee, který byl velitelem ve městě, přesvědčen o nečinnosti markraběte krňovského a maje nedůstatek na střelivu, počal se s oblehateli smlouvati. Posádce vyhražen volný odchod do Slezska, ale s tou výminkou, aby po čas tří měsíců v do žádných služeb proticísařských nevstupovala.

Po vzetí Budyšína zmocnili se Sasíci měst Lubije*) a Kubína,**) v čemž jim markrabě krňovský nepřekážel, ano spíše s kurfiřtem ve vyjednávání vešel, bezpochyby proto, aby mu u císaře milost za účastenství v odboji vyprosil.

Vyjmouc Žitavu a Hořelici, měli Sasové již počátkem měsíce prosince 1620 celou ostatní Dolní a Horní Lužici ve jménu kurfiřta saského ve svém držení. Nadešla tuhá zima a spousty sněhu pokrývaly krajinu. Sasové zastavivše své operace,

*) Lubij, něm. Löbau, v kraji budyšínském při železnici, má asi 5000 obyv.

**) Něm. Gubin, nyní v pruské provincii braniborské, vlád. okres frankfurtský, při řece Nise, má přes 13.000 obyv.

v Budyšíně se usadili. Markrabě krňovský ustoupil do Slezska.

V měsíci únoru 1621 padla také města Hořelice a Žitava v ruce kurfiřtovy, který obě Lužice za útraty válečné v zástavu vzav, později také v dědictví svého rodu obdržel. —

Zbývá nám, abychom se ještě o poddání Slezska několika slovy zmínili.

Přišed král Friedrich po bitvě na Bílé Hoře do Slezska, umyslil sobě, že odtud válku proti císaři dále povede. A v skutku nezdálo se, že už všecko ztraceno. Slezané přese všecky ty neblahé události a nešťastné výsledky nepozbyli mysli nikoliv, alebrž na tom se ustanovili, že v boji pokračovati budou. Ale toto smýšlení Friedrichu příznivé jen kratinkou dobu trvalo. Jakmile došly smutné zprávy o výboji a postupu Sasův v obou Lužicích a o podrobení se stavův moravských a celé Moravy, také Slezané ve srozumění s Friedrichem počali s kurfiřtem saským o vzdání své se smlouvati. Nyní Friedrich na dobro odešel ze zemí koruny české, do Braniborska se obrátiv a odtamtud do Holandu. V Holandsku se stále usadil, poněvadž i jeho rodné území, Falcko Porýnské, mu bylo odňato markýzem Spinolou, který v měsíci září 1620 se 24.000 Španěly tam byl vtrhl a po vyhnání vojův unie protestantské koncem roku celou tu zemi byl opanoval. Friedrich císařem dán do achtu, žil z milosti Holanďanův a Angličanův, ztrativ také důstojnost německého kurfiřství, která, jak povědomo, na vévodu bavorského Maximiliana byla přenešena.

Smlouvajícím se Slezanům kurfiřt Jan Jiří poskytl výminěk dosti příznivých, které pak i hrabství kladskému stejnou měrou byly povoleny. Ale nepodařilo se jim, aby výhody tyto také na Frie-

dricha falckého a na markraběte z Krňova přenešeny byly. Proto markrabě krňovský usnesl se na tom, že o své ujmě válku proti císaři dále povede. Byv Friedrichem jmenován nejvyšším velitelem trosek vojska druhdy krále českého, osadil Opavu, Nisu, Münsterberk a jiná města slezská a také Kladsko, hlavní město hrabství kladského.

V měsíci červenci 1621 vtrhl markrabě do severovýchodních Čech, zpustošil statky katolíkův a vrátil se do Slezska, aby proti Sasům do vévodství vtrhnuvším čelem se postavil. Slezany horlivě vyzýval, aby jen stáli při Friedrichovi a dále bojovali za svobody náboženské, jež císař zničiti zamýšlí. Když pak později kurfiřt Jan Jiří a po něm císař sám Slezanům slíbil, že jim svobod náboženských neujme a také že nikoho nebude pronásledovati, kdož povstání proti císaři se byl účastnil: stavové slezští sluchu odepřeli Krňovskému, pohánějíce ho, by zemi jejich i s vojskem svým navždy opustil.

Markrabě sebrav tedy své po městech roztroušené posádky a jiné zbytky vojska českého, odešel do knížetství těšínského a tam s několika četami uherskými se spojil, které mu Bethlen na pomoc poslal. Tísněn se strany jedné Sasíky, se strany druhé zástupy císařskými, jeho pronásledujícími, na půdu uherskou ustoupil.

Dne 3. listopadu 1621 učinili stavové slezští slib poddanosti císaři Ferdinandu II. Jenom přímluvě kurfiřta Jana Jiřího měli co děkovati, že jim zůstala svoboda náboženství a udělena amnestie.

Dne 31. prosince uzavřel císař v Mikulově mír s Bethlenem Gáborem. Markrabě z Krňova poslal své vojáky do Slezska, aby se tam rozešli. On sám pak ještě i dále bral činného podílu v bojích, jež Bethlen v Uhřích podnikal a žil ně-

jaký čas v Košici na Slovensku, kde také Matyáš hrabě z Thurnu a jiní vystěhovalci a uprchlíci čeští se byli usadili. —

Nejposléze podrobeno hrabství kladské zbraním císařovým, o čemž, jakožto o poslední episodě boje českého se ještě zmíníme.

Když v měsíci prosinci 1621 vévodství slezské Ferdinandovi II. zúplna se bylo pokořilo, vtrhly voje císařské a saské ve Slezsku operující do Kladska, a dílem smlouvou, dílem mocí podrobily sobě města Neurodu, Landek, Bystřici (Habelschwerdt), Hrádek (Wünschelburg) a tam se ubytovaly.

K dobývání pevnosti kladské císařští pro tuhou zimu nepřikročili a odložili je k roku příštímu.

Na jaře r. 1622 vojsko saské domů se odebralo, zůstavíc ztékání pevnosti vojsku císařskému.

Posádka v pevnosti stála pod velením hraběte Thurna mladšího. Byla dosti četna a všemi potřebami zásobena. Thurn dal hradby pevnostní opravit, některé nové zdi a bašty přistavět a tak připraven očekával útok nepřátelský.

Vojsko císařské v hrabství kladském co do počtu bylo tak slábo, že mu na nějaké opravdové obklíčení a ztékání pevnosti nebylo lze ani pomýšleti, a tudíž obmezovalo se pouhým z dálky pevnosti pozorováním. Za toho času posádka z pevnosti zhusta vypadávala na císařské, hojných ztrát a škod jim působíc, ano zajížděla časem až za hranice české a do Slezska. Několikkráte vojsko císařské nabízelo se, že se chce smlouvati s Kladskými; ale všeliké vyjednávání k žádanému cíli nevedlo.

V letě 1622 císař nařídil, aby všecky vojenské zástupy, bez nichž v Čechách a na Moravě bylo lze se obejíti, se shromáždily, do Kladska

odtáhly a tam k pravidelnému pevnosti obléhání přikročily.*)

K tomu konci daly se na pochod pluky Valdšteinův, Lichtenšteinův a ještě jiný pěší pluk s četným oddílem jízdy, jsouce opatřeny hrubými střelbami obléhacími a jiným za obléhání potřebným materiálem.

Oblehatelé nyní rázně dali se do práce, ano prokopali řece Nise, která skrze pevnost teče, jiné řečiště, aby tím vody říčné obleženců odňali.

Dvakráte, dne 10. a 14. října 1622 císařští s odvahou a chrabře hnali útokem k pevnosti. Útoky arcit posádkou odraženy a císařským 600 mužův pobito; avšak dříve než se Thurn nadál, došly jemu zásoby na špíži a střelivu a jelikož oblehatelé, jak povědíno, řeku Nisu od pevnosti jinam svedli, nastal i nedostatek na vodě. Přidáme-li ještě, že Thurn, stoje tu co osamotnělý zbytek vojska do všech koncův rozptýleného a jakoby stráž ztracená, odnikud ni nejmenší pomoci očekávati nemohl, nebude s podivením, jest-li že sám o své vůli vzdání pevnosti císařským nabídl. Císařští výminky Thurnem položené rádi přijali.

Dne 28. října 1622 odtáhl hrabě Thurn ml. s veškerou posádkou, 1500 mužů čítající, z pevnosti a odebral se do Braniborska.

* * *

Tak skončena válka pro drahou naši vlast nad jiné trudnější, v níž jsme nejen svobod a práv po staletí klopotně nastřádaných, ale i samostatnosti své i samovládnosti byli pozbyli; ba co ještě horšího, my neměli co národ více existovati, neboť

*) Skálova Hist. V. 235.

již stálo psáno na praporcích protivníkův našich: „Vyhlaďte Čechy z řady evropských národův!“ A že se tak nestalo, že dosud žijeme a bohdá žíti budeme, to jen zdravým kořenům, jež národ náš do této půdy byl zapustil, co děkovati máme, a také oné hrstce spanilomyslných literárních křesitelův, kteří koncem minulého a počátkem tohoto století národ náš k novému životu byli probouzeli.

Ale mnohá, mnohá jsou naučení, jež z dějův námi právě vypravovaných pro sebe a své budoucí čerpati můžeme! Nejpravdivější v té příčině jsou slova, jež před šesti lety jeden z našich dějepiscův o válce české byl napsal a s nimiž i my do slova se shodujeme; praví zajisté: „Největším pro nás bylo neštěstím, že tehdáž téměř všickni našinci zaslepeni byli přemrštěnou horlivostí náboženskou, a že obě strany (katolická i nekatolická) ani na okamžik neváhaly, puntovati se s cizinci na ujmu domácí svornosti a domácího blaha. Nebo kdežto katolíci od jesuitův osedlaní slepě poslouchali, co se jim přikazovalo z Říma nebo ze Španěl: evangelíci zas jako děti poslouchali rozmanitých kněží a jednatelův protestantských, z ciziny k nám přicházejících. Bez těchto obapolných vlivův nebylo by se vlasti naší vedlo tak bídně, jak se skutečně stalo. Ale ti cizí štváči nepřestávajíce kutiti ve vášni náboženské, konečně rozedmuli u nás válku, kteráž nám přinesla záhubu. Věčná výstraha všem, kdož cizincům dovolují, aby se pletli v záležitosti jejich! Předkové naši v sedmnáctém století z ciziny byli vyštváni do boje, a pak ode všech opuštěni opět od cizincův byli pošlapáni.“ A my zakončujíce skrovnou práci svou se svého stanoviska vojenského a z vlastní zkušenosti dokládáme: „Cizinci bývají povždy neštěstím každému vojsku, v jehož řady vstupujou, čím výše postavení, tím hůře;

jsou-li dokonce nejapní, bez odvahy a svého lidu nedbalí, tož bývá úplná porážka vojska jimi vedeného již napřed jista. A také pomocné zástupy cizích národův mívají velmi zřídka pravé nadšení pro věc, za niž bojujou; pročež nejlépe: spoléhávejme se na vlastní síly!“ —

Opravy.

Str.	řádek	stojí	čti
11	16	českéko	českého.
11	35	Otvěta	Osvěta.
13	13	láska vlasti	láska k vlasti.
13	26	vázaným	náramným
13	33	pohnutných	pohnutých
17	16	kotolíkův	katolíkův.
18	9	bozohledně	bezohledně
20	3	obsažené	obsaženy
20	11	prozbám	prosbám
21	22	projízděli	projížděli
23	7	Maximilianu	Maximiliana
23	9	Polná	Palná
23	28	dvou set	do dvou set
23	31	nemocmi	nemocemi
23	33	Nešetřícen	Nešetříce ni
24	29	Rožemberg	Rožmberk
30	29	bitvě	bitce
31	1	a dohě	v době
32	5	podzději	později
55	19	sta	sto
70	14	Skvrňan	Skurňan
103	9	Valstein	Valdštein
114	33	jenom o	jenom hledíce k

Obsah.

Stránka.

Předmluva 3

Část první.
Historický přehled událostí z konce XVI. století až do roku 1618 7

Část druhá.
Vojenství a vojenské zřízení před válkou a za války české 22

Část třetí.
Od počátku povstání až do ústupu vojska císařského k Ledči. Od května 1618 do září 1618 46

Část čtvrtá.
Od ústupu císařských k Ledči až do vtrhnutí Čechův na Moravu. Od měsíce října 1618 až do dubna 1618 60

Část pátá.
Ode vtrhnutí Čechův na Moravu a prvního jejich tažení k Vídni až do prvního ztečení města Písku císařskými. Od měsíce května 1619 do měsíce srpna r. 1619 88

Část šestá.
Od prvního opanování Písku císařskými (královskými) až k druhé výpravě Čechův k Vídni a k ustoupení vojska českého k Eggenburku za Kremží. Od měsíce září 1619 do prosince 1619 114

Část sedmá.
Od přitáhnutí českého vojska do krajiny nad Kremží až do příchodu pomocného uherského vojska do ležení českého. Od ledna 1620 do konce května 1620 142

Část osmá.
Od příchodu výpomocného uherského sboru k armádě české až do bitvy na Bílé Hoře. Od června 1620 do listopadu 1620 168

Část devátá.
Události po bitvě na Bílé Hoře až do podrobení všech ku koruně české náležejících zemí. Od 8. listopadu 1620 do konce října 1622 . . . 199

Maxmilián Rumpal,

prachatický primator.

Historický román z dob třicetileté války

od

Jos. Jiřího Stankovského.

Matice lidu ročníku IX. číslo 4.

(Běžné číslo 52.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1875.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1875.

Úvod.

V době, kdy vypravování naše počíná, stahovaly se děsivé mraky nad požehnanou zemí českou.

Však nejen Čechy, i říše rakouská poskytovala v tu dobu smutný obraz politování hodné rozervanosti. Sotva že po dlouhých, krvavých válkách národ i země poněkud se byly vzpamatovaly, již opět klid a mír byl vyhostěn.

Sami členové panující rodiny habsburské nehrubě skvělým příkladem národy sobě svěřené předcházeli. Neustálé spory slabého císaře Rudolfa II. s příbuzenstvem, zejmena s vládychtivým Matiašem, králem uherským, kterýž bratra svého posléze o všechny jeho země oloupil, tak že mu nezbyl než holý název panovníka, musily na národy rakouské působit velmi nepříznivě. An pak celý spor hlavně o Čechy veden, není divu, že krásná tato země nesla také největší část jeho následkův.

Ze všech zemí mocnářství rakouského měly Čechy bez odporu nejvíce příčin ku stížnostem. Jsouce věrni víře otců svých, byli Čechové katolickým panovníkům svým trnem v oku. Oprávněná nespokojenost národa českého datovala se od pověstného strůjce krvavého sněmu hradčanského, Ferdinanda I., a trvala — dobu panování tolerantního Maxmiliana vyjímaje — až do vymožení pa-

mátného Rudolfova majestátu, kdy aspoň na čas se utišila.

Radost nad vymožením majestátu toho, kterýmž se národu českému zaručovala občanská i náboženská svoboda, netrvala dlouho. Loupežný vpád Pasovských do Čech, nastrojený královskými, národu českému nepřátelskými radami, připravil Rudolfa u Čechů o poslední zbytek důvěry a lásky, načež protestantskými stavy do Čech povolaný Rudolfův bratr Matiaš zarazil poslední hřeb do rakve císařovy slávy panovnické.

Rudolf tohoto ponížení svého dlouho nepřečkal. Dne 20. ledna 1612 oznamovala kovová ústa svatovítského zvonu Sigmunda celé Praze truchlou zvěst, že král Rudolf odebral se na věčnost.

Matiaš naděje Čechů nesplnil. Ač byl dříve hory doly sliboval, ačkoli byl přísahal, že Rudolfův majestátní list v úplné zůstane platnosti, přesvědčili se Čechové dosti záhy, že to byly toliko plané sliby, a že Rudolf, ač slaboch, přece byl snášelivější a přístupnější Matiaše.

Nevole odstrkovaných protestantů českých dosáhla stupně nejvyššího, když Matiaš, cítě ubývání svých sil, vnutil jim za krále zarytého odchovance jezovitů a zřejmého nepřítele všeho nekatolického, svého strýce Ferdinanda Štýrského, jejž také dne 29. června 1615 za krále českého korunovati dal.

Menšina katolického obyvatelstva, hlavně kněží, lakotní mnichové a jezovité spatřovali v nově korunovaném králi Ferdinandu II. úplné vítězství katolické církve, a počínali si vůči protestantům tak zpupně a vyzývavě, že propast mezi oběma stranami vždy více se šířila. Když pak konečně nový arcibiskup pražský Lohelius proti všemu právu a spravedlnosti a přímo na úkor Rudofova

majestátu protestantské kazatele z města Hrobu, které náleželo k arcibiskupství pražskému, vypudil a protestantský chrám broumovský sbořiti kázal, a když dále císař Matiaš na stížnost protestantských stavů v záležitosti té přímo urážlivě odpověděl, nazvav je ve svém listu rebely a kacíři: dospěla i obdivuhodná trpělivost protestantů ku konci a veškerá zášť jejich namířena proti nenáviděným náměstkům královským, zejmena proti Martinicovi a Slavatovi, o nichž šel jeden hlas, že císaře proti Čechům popuzujou a že jedině oni jsou původci Matiašova výhrůžného listu.

Nadešel den 23. máje 1618 a s ním dlouho očekávaná katastrofa. Osudnou defenestrací (vyhození oknem) císařských náměstků a radů Bořity Martinice, Viléma Slavaty a tajemníka jejich Filipa Fabricia zahájena hrůzyplná tragedie, kteráž teprv r. 1648 uzavřením míru westfalského skončila, tragedie to, v níž národ český co pravý rek bojoval a dokrvácel.

Protestantští stavové v brzku nahledli, že vyhození císařských rad z okna královského hradu nezůstane bez následků; couvnouti však již nemohli. Zvolivše ze svého středu třicet direktorů za prozatimní správce země, nařídili ihned vojenskou hotovost, a již dne 16. června 1618 vytáhl hrabě Mates Thurn, hlava nespokojených stavů protestantských, se značným vojenským zástupem z Prahy, načež na hranicích českorakouských se rozložil. Na vzájem vtrhl Dampír s císařským vojskem do Čech. Válka započala. Však Dampír neměl mnoho štěstí. Utrpěv několik porážek, musil své místo postoupiti hraběti Karlu Bukvojovi, kterého byl císař Matiaš dříve z Nizozemí povolal a v čelo armády své postavil. Však ani tomuto nedařilo se líp. Thurn vyšel mu až

k Jindřichovu Hradci vstříc, a poraziv jej na hlavu, zahnal ho do Rakous; kdežto opět na jiné straně protestantskými stavy najatý vojevůdce hrabě Arnošt Mansfeldský se čtrnácti tisíci ozbrojeného lidu zmocnil se Plzně, náležející k malému počtu oněch královských měst, která byla císaři věrna zůstala.

Nastala zima. Zbraně odpočívaly, a sousední knížata přičiňovala se nyní k tomu, aby císaře s Čechy opět smířila. Konečně dovedeno toho, že měl býti svolán na den 14. dubna 1619 sněm do Chebu, na němž měl býti celý spor v dobrotě urovnán. Možná, že by se to bylo podařilo, než touže dobou zachvátila neúprosná smrt císaře Matiaše. Skonalť ve Vídni dne 10. března v šedesátém třetím roce věku svého.

S Matiašem bylo možno vyjednávat, ale nikdy s jeho nástupcem, se zarputilým, fanatickým Ferdinandem II., jehož veškerá činnost upomíná na hrůzovládu španělského Filipa.

Opětné potvrzení oknem vyhozených, však nešťastnou náhodou zachráněných náměstků Martinice a Slavaty v dřívějších úřadech jejich bylo zřejmým důkazem Ferdinandova smýšlení. S takovým panovníkem nebylo dorozumění možné; českým stavům nezbýval tedy než odpor nejkrajnější, boj na život a na smrt.

Prohlásivše český trůn za uprázdněný, vystoupili proti Ferdinandovi co zřejmí nepřátelé a zvolili za českého krále Bedřicha Falckého, kterýž jsa hlavou evangelické jednoty (unie) a manželem Alžběty Stuartky, jediné dcery mocného krále anglického Jakuba, k úřadu tomu zdál se jim býti nejschopnější.

Se stavy spojila se téměř veškerá královská města, prohlásivše Bedřicha za jediného a pravého

pána svého. Bedřich skutečně také za nedlouho do Čech přijel a byl dne 4. listopadu 1619 i se svou chotí protestantským administratorem Dikastem z Miřkova za krále českého korunován.

Tak měly se věci v Čechách v době, do níž padá počátek našeho vypravování.

Podobný neutěšený obraz, ač v rozměrech menších, poskytovalo tehdáž královské město *Prachatice*, v němž, ačkoli veliká většina obyvatelstva hlásila se k protestantismu (počet katolíků páčil se pouze na osmdesát osm osob), — náboženské hádky a různice nebraly konce.

Byly-li kterému městu třenice takové na škodu, byly to zajisté Prachaticům. Váznulť a hynulť jimi velkolepý obchod, jejž Prachatičané pod ochranou svých privilejí již po mnohá století s Pasovem vedli, vyměňujíce s ním ohromné zásoby doma vyráběného sladu za sůl, což dělo se hlavně na základě výsady, vyšehradským proboštem Vilémem z Landštejna *) Prachatickým udělené a dne 15. října 1382 králem Václavem IV. potvrzené. Dle výsady té svěřena Prachatičanům správa tak zvané „zlaté stezky“, po níž jedině český slad do Pasova a naopak pasovská sůl do Čech směly býti zaváženy. Důležitá tato výsada zavdala později podnět k nesčíslným přím s městy soused-

*) Prvním vlastníkem Prachatic byla kapitola vyšehradská, kteráž byla městem tím králem Vratislavem obdařena; r. 1436, za panování Sigmundova, staly se Prachatice městem královským. Od té doby až do r. 1523, kdy přešly v majetek pánů Rožmberských, měly Prachatice více rozličných pánů. Nejprvé Jana Sedleckého, pak Oldřicha Rožmberského, Kateřinu z Kutenstejna, pány z Rabštejna a konečně pány Roupovské. Rožmberkové vládli Prachaticemi až do r. 1600, v němžto Petr Vok, poslední mužský potomek téhož rodu, císaři Rudolfu II. je postoupil.

ními, zejmena s Vimberkem, se Záblaty, Netolicemi, Husincem, Budějovicemi, Pískem, Klatovy, Sušicí a jinými, — kteráž nezákonně „zlatou stezku“ jala se obcházeti, — avšak pokaždé donucena byla, aby toto výhradné právo Prachatických nikdy a nijak nezkracovala. Tím lze si vysvětliti, že Prachatice patřily tenkráte mezi nejzámožnější česká města, a že stavům nemálo na tom záleželo, aby se pomoci jejich ujistily.

A skutečně byly Prachatice mezi prvními královskými městy, kteréž po vypuknutí pražské bouře přidaly se k straně protestantských stavů, ačkoli ne zřejmě, poněvadž byly až posud obsazeny císařskou posádkou, jejímž velitelem byl španělský plukovník, Juan Pallant.

Aby se nepříjemných těchto hostů co možná brzy zbavili, bylo nyní jedinou myšlenkou statečných občanů prachatických, a veškerá snaha tehdejšího primatora, Maxmiliana Rumpala, čelila k tomu, aby místo zpupných žoldáků císařských, kteří jsouce popuzováni menšinou obyvatelstva katolického, protestantům všemožná příkoří činili, zaujala posádka stavovská.

Po celý rok vyjednáváno tajně v této záležitosti a to s takovou obezřelostí a prozřetelností, že císařští ničeho netušili, a že s jistotou v brzký, blahodárný obrat doufáno.

I. Noční poutníci.

Psalo se posledního října r. 1619.

Obloha byla po celý den zachmuřena. Z temných, prudkým větrem k východu hnaných mraků valil se hustý déšť. S vrchů a pohořin, vroubících starožitné sídlo pánů Rožmberských řítily se s temným hukotem do utěšeného údolí prachatického spousty vod, zaplavujíce ulámanými větvemi, mechem, pískem, ba i drobným kamením nížiny. K večeru dostavil se prudký vichr. Když noc rozestřela havraní svou peruť nad čarokrásným úpatím pošumavským, rozzuřila se děsná bouře. Vichr úpěnlivě skuče a kvíle skláněl i nejmohutnější lesní velikány hluboko k zemi; sporé, žloutnoucí již listy, kterýmiž byly ještě okrášleny, odervány s větví a v zběsilé rozkoši mrskány vichrem nějaký čas v povětří dál, až pak dopadnuvše k zemi splaveny v nížiny . . .

Ulice starobylého města Prachatic byly v tu dobu úplně pusty. Nikde neobjevil se živý tvor; ano i stráže, kterýmž byla svěřena hlídka u městských bran, nepřecházely tentokráte jako obyčejně na svém stanovisku, nýbrž schoulily se do výklenků u veřejí padacích mostů, aby se aspoň poněkud chránily před psotnou nepohodou.

Na věži památného gotického chrámu svatojakubského odbila teprv hodina devátá, ale město zdálo se býti již pohříženo v nejhlubší spánek.

Všude panovala neproniknutelná tma, neboť ani v měděných pánvicích na nárožích prostranného náměstí nebyla tenkráte pro nepohodu světla rozžata.

„Corpo de Dios!“ zabručel starý, vousatý valonský žoldák, stojící, vlastně sedící na stráži u dolejší brány, kterouž se vycházelo ku Skalce a odtud pak dále k Bavorovu a Vodňanům. — „Br! Jaká to psota! Ta rota kacířská věru za to nestojí, že tu musím jí k vůli po celou noc lelky chytat!“

Položiv pak těžkou mušketu vedle sebe zaobalil se těsněji do pláště a vyhlídnuv si příhodné místo — natáhl se. „V té slotě neodváží se ani pes na ulici, neřkuli do pole,“ mumlal nevrle dále do vousů — „proč bych si trochu neodpočinul?“ I učinil, jak si byl umínil. Několik minut ještě cosi nesrozumitelného mumlal, pak zamhouřil oči a za nedlouho bylo slyšeti jen temný chrapot jeho. Usnulť a spal tvrdě vzdor přísnému rozkazu velitele svého, Juana Pallanta.

V tutéž dobu ubírala se po široké lesní cestě, vedoucí od Bavorova k vesnici Starým Prachaticům velká, hřmotná postava mužská. Byla zahalena v dlouhý, skoro po kotníky sahající plášť a klobouk měla hluboko do očí vtlačený. Podpírajíc se o sukovitou, železem okovanou hůl ubírala se cestou zvolna, neboť každou chvíli zabořila se jí noha hluboko do bláta nebo sklouzla na promoklé stezce; ale vzdor tomu noční chodec prozpěvoval, jako by se nad ním klenula asurová obloha s usmívajícím se jarním sluncem. Jen časem, když rozkacený vichr zavál prudčeji a vší silou o muže toho se opřel, ustál tento na chvíli ve zpěvu a ulevil hněvu svému hlasitým zaklením.

„Toť se dnes čerti servali!“ vzkřikl náhle,

když mu byl prudký dech vichru opětně přerušil zpěv. „Zrovna jako by se byl někdo oběsil!“ dodal pak a po chvíli mumlal dále: „Jen aby to byl někdo z těch, které co nevidět oběsíme — pakliže tak neučiní oni sami dobrovolně . . .“

Hned po té zanotoval opět jednu z oněch písniček, které tenkráte zpívány po celých Čechách a jejichž účelem bylo bezohledné hanění a tupení katolických kněží vůbec a nenáviděných jezovitů zvlášť.

Divně zaznívaly drsný hlas zpěvákův uprostřed skučícího vichru a temného šumotu s vršin se valících proudů vody . . .

„Hola, hej! Veselý zpěváku, zastav se!“ zaznělo z nenadání za ním z dáli asi sto kroků.

Prozpěvující athlet umlknuv, zastavil se a ohlídl se na zad. Pro čirou tmu ničeho neviděl, ale vzdor skučení vichru zaslechl čvachající temný zvuk, jako by koňská kopyta po zvlhlé půdě nejistě se blížila.

„Kdo volá!“ zahouknul v temnou noc, a obrátiv se úplně v onu stranu, odkud bylo zaznělo volání, pozvedl sukovitou hůl, jako by se připravoval ku obraně.

„Zdá se, že jsme zabloudili,“ zní po chvíli již jen několik kroků vzdálený hlas, „a prosíme, abyste nám ukázal cestu.“

Za několik okamžiků zastavili se před čekajícím athletem tři promoklí jezdci.

„Proklatá slota!“ zaklel jeden z nich, patrně vůdce jejich. „Pro tmu není vidět ani na krok před sebe a nebylo by divu, kdybychom byli v blátě někde srazili vaz. — Jak daleko odtud do Prachatic?“

„Do Prachatic hodláte?“ opáčil poněkud nedůvěřivě tázaný. „Hm — daleko tam odtud není

— malá půlhodinka — ale jestli se tam dostanete, pustějí-li vás tam — toť jiná otázka . . .“

„Proč by nás tam medle nepustili?“ ozval se netrpělivě jezdec. „Jsmeť pocestní, pro nepohodu nemůžeme dál — trvám, že osvědčená pohostinost Prachatičanů . . . .“

„Ovšem, ovšem,“ vpadl do řeči athlet; „Prachatičan rozdělí s každým poctivcem poslední svůj kabát — ale ubozí Prachatičtí jsou teď sami v pasti . . . . Od té doby, co počalo v Čechách kvašení, musejí být z rozkazu císařského velitele prachatické posádky městské brány již o osmé hodině uzavřeny a nikdo, kdo není z domácích, nesmí býti vpuštěn.“

„Proklatí psi!“ zaklel opět jezdec. „Nezbude nám tedy, než zůstat po celou noc pod širým nebem.“

Athlet chvíli mlčel, načež podotknul:

„Spokojíte-li se prostým ložem a takovou též večeří, zaopatřím vám je všem.“

„Jsme zvyklý nepohodlí všeho druhu,“ odtušil jezdec, „a milerád nabídnutí vašeho přijímám. Těšil jsem se sice, že si odpočinu v měkkých poduškách vašeho primatora pana Rumpala.“ — A po krátké přestávce, když pěšák neodpovídal, dodal: „Či nejste snad Prachatičan?“

„Jsem i nejsem,“ odsekl tázaný, nemoha utajiti pocit nedůvěry k cizím jezdcům a po malé chvíli děl: „Pravil jste, že jedete k našemu primatorovi — znáte ho snad?“

„Nikoli brachu, neznám ho,“ zněla odpověď; „znal jsem ale jeho syna a to velmi dobře . . .“

„Kýho ďasa! Toho ničemu, toho darebáka?“ rozkřikl se velikán. „Toť roztomilá známost — odpusťte, pane! — již pouhá upomínka na toho člověka žene mi krev do tváře . . . . mimovolně

zatínám pěst — a při sám bůh a jako že je svatý Jiří mým patronem — věřte! — kdybych ho měl po ruce — a je-li vůbec ještě na živu — že bych ho líp zvalchoval než naše městské valchy . . .“

„Můj přítel vám nejspíš ublížil, že mu tak lajete,“ pousmál se jezdec ironicky.

„Starého čerta mi ublížil — vždyť ho ani neznám, vždyť tomu teprv asi půl roku, co jsem se v této krajině usadil. Ale jeho pověst je tak pěkná, že kdo ji jen jednou zaslechne .... Ale k čemu vám to povídám? — Řekl jste, že jste jeho přítelem, musíte ho tedy líp znát než já.“

„Již tomu mnoho roků, co jsme se viděli naposled. Nevím tedy, jaká změna se s ním stala; vím jen, že byl od jakživa povedené kvítko a že svému panu otci pramalých radostí způsobil.“

„Pravda, pravda! Ubohý starý pán! Jen pevná, nezlomná jeho vůle, jen láska jeho otcovská a láska k spoluobčanům zachovaly jej při zdravých smyslech. Bůh zachovej ho dlouhá leta nám i Prachatičanům! Takových mužů bude nám v nastávajících trpkých dobách potřebí.“

„Jak se zdá, jste panu primatoru velmi nakloněn; zajisté jste protestant,“ připomenul vůdce jezdců.

„Jsem protestant tělem i duší — toť mojí chloubou. A byť bych jím i nebyl — pro pana primatora dal bych život. To je muž — takoví měli by zasedati v královském hradě a věřte, že by si pak páni stavové uspořili mrzutou práci vyhazovati nečisté kancelářské smeti s oken hradu královského.“

Mezi touto řečí byli noční poutníci dospěli ku Starým Prachaticům, malé to vesničce, vzdálené asi čtvrt hodiny cesty od města.

Celá víska sestávala z několika bídných cha-

trčí, nad nimiž na návrší noční tmou bělal se uprostřed náhrobních křížů a pomníků výstavný kostelík sv. Petra a Pavla.*)

Naši poutníci zastavili se hned u prvního domku.

„Jsme na místě," pravil horlivý přívrženec prachatického primatora pana Maxmiliana Rumpala a udeřiv holí svou několikráte na nízké, pouze na závoru zavřené dvéře, zvolal hlasitě: „He, hola, Mikši! Vstávej! Otevři!"

V malé chvíli ozvaly se v chatrči drobné kroky a chraplavý hlas za dveřmi se ptal: „Kdo to?"

„Což mne nepoznáváš po hlase, starý krtku?" — Já to jsem, Jirka z Kobylí hory. Otevři! Přivádím ti vzácné hosty!" křičel velikán jako by huboval.

Závora se smekla a na prahu chatrče objevila se malá, přihrblá postava staroprachatického krčmáře Mikše, držícího hořící kahánec v dlouhé, hubené levici.

„Račte jen vstoupit, pánové!" skuhral rozespalý Mikeš, neboť za příčinou celodenní nepohody nebyl ho ani pod večer nikdo navštívil, tak že se byl již asi před hodinou na kutě odebral a nyní byl ze spánku vyrušen.

„Jakž možno dál?" odsekl v smíchu muž, jenž se byl právě Jirkou z Kobylí hory nazval a jejž

*) O kostelíku tom vypravuje se podnes mezi Prachatickými, že byl vysvěcen pražským biskupem sv. Vojtěchem, čímž doplňuje se pověst, že původní osada, založená jakýmsi Prachatou, nestála na místě, kde rozkládá se město Prachatice, nýbrž kde je vesnice Staré Prachatice. Kolem kostelíka rozkládal se jako po dnes prostranný hřbitov, na němž však tehdáž pohřbíváni byli pouze protestanti, kdežto katolíci mívali své pohřebiště v městě kolem chrámu svatojakubského.

— i my nyní tak zváti budeme. „Snad nechceš, hrbáči, aby pánové i se svými hřebci do tvé krčmy zajeli? Hni se, pomoz jim s koní a odveď koně do stáje! Pak se postarej o nějakou dobrou chmelovinu a pořádný nocleh.“

Vytrhnuv Mikšovi kahán z ruky uvedl Jirka jezdce, kteří byli mezi tím s koní seskákali, do krčmy. Hrbatý Mikeš šel vykonat Jirkův rozkaz, a Jirka vstoupiv do krčmy, postavil světlo na stůl, shodil plášť i klobouk a první vrhl se na jednu z dubových lavic, jež stály podél stěny. Druzí následovali jeho příkladu.

Slabý kmit kahánce ozářil nyní celé skupení nočních hostů, jichž tváře a zevnějšek nebylo lze dříve pro tmu rozeznat.

Jirku líčili jsme již dříve co člověka hřmotné postavy. Nyní, když byl plášť svůj odložil a pohodlně své údy na lavici natáhl, podobal se pravému obru. Velká rázovitá hlava s černým hustým vlasem, takový též dlouhý vous, drsná tvář, jiskrné, pronikavé oči — vše to mělo ráz takřka demonický. Zevnějšek jeho úplně souhlasil s dějným jeho povoláním. Byltě Jirka — odbyv si dříve v Praze potřebná „studia“ — již půl roku prachatickým městským katem. Ještě pak dle tehdejšího obyčeje pokládáno řemeslo to za nečestné, vykázán mu byl jako všem jeho předchůdcům za obydlí slušný domek na Kobylí hoře, kde až po dnes nalézá se tak zvaná rasovna (obydlí pohodného). Jirka měl tedy pravdu, když byl na otázku neznámého jezdce, zdali je Prachatičan, odpověděl: „Jsem i nejsem“. Odtud také běžné jeho jmeno „Jirka z Kobylí hory“.

Jezdec, kterého Jiřík ve tmě pokládal za nějakého rytíře, objevil se nyní udiveným zrakům jeho spíše co prostý venkovan, jemuž jen zbraň —

byltě ozbrojen pádným mečem, dykou a dvěma bambitkami — dodávala poněkud vzezření vojanského. Byl to muž asi třicetiletý, statné postavy, mužně krásného výrazu v osmahlé tváři, s jiskrnýma očima a jak se zdálo, povahy velmi otužilé.

Druzí dva jeho společníci byli oblečeni v podobný šat venkovský a byli rovněž ozbrojeni. Ale postavy, osmahlé tváře a svalovité, mozolovité ruce a celé vzezření jejich patrně tomu nasvědčovalo, že mezi nimi a prvním jezdcem je asi tentýž rozdíl, jako mezi služebníky a pánem.

„U sta hromů!“ zaklel Jiřík, když byli jezdci promoklé své pláště s beder shodili a v prostém venkovském oděvu před ním se objevili. „Já‘ myslil, že doprovázím nějaké vzácné rytíře a zatím .... Tenžert mi byl dlužen sám arciďábel.“

A vyskočiv rozhorlen s lavice, udeřil pádnou rukou na dubový stůl, až na něm kahánec poskočil.

„Nedejte se klamat šatem, milý brachu!“ chlácholil ho první z jezdců. „Možná, že nejsme to, ani ono. Vy jste protestant; mohu vám tudíž důvěřovat....“

Jirka pohledl nedůvěřivě na cizince, načež odsekl: „Požívám důvěry samého pana primatora, což trvám, je dostatečným svědectvím, že nepatřím ku smečce oné roty, která by nás ráda ještě za živa do nebe dostala.“

V tom vešel Mikeš, nesa v jedné ruce velkou konvici a v druhé nenačatou posud kýtu. Postaviv vše mlčky na stůl, opět odkvapil, aby se také o koně nenadálých hostů postaral.

„Jste mým hostem,“ pravil po Mikšově odchodu mladík, podávaje popravnímu mistru ruku. „Přisedněte a posilněte se!“

„Dříve než s někým za stůl zasednu, musím znát jeho stav a smýšlení,“ odvětil oslovený.

„Abyste však věděli i vy, s kým je vám jednat, vězteż: Jsem prachatický kat Jiří Scheffer, jmenem Němec, ale smýšlením poctivý Čech a věrný přívrženec jeho milosti krále Bedřicha Falckého. Vím, že pokládá se řemeslo mé za nečestné a že mnozí bloudové štítí se podati mi ruky, ale proto přece bych já ruky nepodal člověku, o němž vím, že nesdílí poctivé mé smýšlení.“

Po tomto Jiříkově vyznání mladík na chvíli se zarazil, ale pak k němu přistoupil a uchopiv ho za ruku, pravil: „Vidím v člověku jen člověka. Přisedni brachu a věz také, kdo jsem já.“ Oba zasedli ku stolu, načež mladík pokračoval: „Oblek tento je pouhou mumrají, v níž chtěl jsem se bez podezření dostat do vašeho města. — Umíš číst?“ otázal se po chvíli.

„Kdybyste znal moji minulost, netázal byste se, pane,“ odpověděl jaksi uražen Jiřík. „Leč k čemu ta otázka?“

„Nuže, čti!“ pravil opět mladík, a vyňav ze záňadří složený list, podal jej Jiříkovi.

Tento dychtivě jej rozevřel a četl následovně:

„Průvodní list, jímžto se věrnému našemu setníku Maxi Brandovi a dvěma jeho zbrojnošům na jich cestě do královského, pánům stavům českým a jeho královské milosti Bedřichu Falckému oddaného města Prachatic volný dává glajt všemi krajinami, vojskem naším osazenými.

Dáno v Plzni, v den 29. října 1619.

Mansfeld.“

Mlčky sbalil Jirka list a podávaje jej se zářícím okem Maxovi, (jakž od nynějška mladíka budem nazývati), pravil: „Nyní vašeho nabídnutí přijímám, pane setníku.“ — Naliv z velké konvice do jednoho džbánku, jichž na stole několik stálo, zvolal, až se okna nepatrné jizby otřásala: „Zdar

vašemu poselství a zmar našim nepřátelům! Ať žije Mansfeld!“

Setník nalil na to do ostatních nádob, a dvě z nich podal svým soudruhům, kteří byli z uctivosti k jinému stolu zasedli. Pak se obrátil k Jiříkovi a počal takto mluvit:

„Je mi milé, že nás náhoda svedla. Nevím, co bych si byl této noci počal. Je to ovšem mrzuté, že zde musíme až do rána tak nečinně čivět. Mé poselství nestrpí odkladu a já najisto měl za to, že ještě dnes dorazím do Prachatic. Líp by bývalo, kdy by se byl pan primator ještě dnes dozvěděl, co mu budu moci teprv zítra sděliti.“

„Nejste-li příliš unaven, můžeme to zkusit, pane setníku,“ prohodil Jiřík. „Není tomu dlouho, propašovali naši páni katolíci tři kusy jezovitských tlučhubů do města, chtíce jimi osaditi starou naši literáckou školu, kterou tehdáž poctivý kalvinista magistr Drymon, nynější náš duchovní otec, spravoval; proč bych já nedovedl vpašovati do města poctivého protestanta, kterého Prachatičané jistě z města nevytlukou, jako právě připomenuté tři černé berany z Lojolova ovčince?“

„Bylo by to možné?“ optal se kvapně Max.

„Možné ovšem, ale nikoli tak snadné,“ odtušil Jiřík. „Důvěřujte mi! Máte-li dost zmužilosti, do desíti hodin jsme ve městě.“

„A moji lidé?“

„Těch nám není zapotřebí; ať zůstanou zde a hlídají koně.“

„Dobře tedy; vydáme se na cestu,“ zvolal rozjařený Max a obrátiv se k svým lidem dodal: „Zítra ráno mě očekávejte! Jezte a pijte, co vám libo!“

Přehodiv na polo usušený plášť přes bedra, pobídl Jiříka k odchodu.

V tom vešel Mikeš a oznámiv, že je o koně již postaráno, tázal se, zdali si pánové ještě něčeho nepřejou.

„Dobrou večeři a lůžko pro mé dva sluhy," odbyl jej zkrátka Max. „Zítra vše spořádáme."

Udiveně hleděl Mikeš za odcházejícími, nemoha si náhlý jejich odchod vysvětlit. Puzen zvědavostí, chtěl se pustit za Jiříkem, aby na něm vyzvěděl, kdo asi tito tři cizinci jsou, ale tento byl již se svým průvodčím zmizel.

Vítr i déšť poněkud ochably; mračna místy se protrhávala a nad horou Libínem objevil se právě měsíc v podobě stříbrného srpu. Rychlým krokem kráčeli Jiřík a Max ku městu, po celou cestu hlasitě a jak se zdálo, o důležitých věcech hovoříce.

II. Nenadálá návštěva.

Na věži chrámu svatojakubského odbila desátá. Hned na to bylo slyšeti zvonek, jako by umíráčkem vyzváněli. Naši poutníci stanuli právě před městskými hradbami.

„Co jsem řekl, pane setníku, že do desíti hodin budeme na místě," pravil Jiřík k svému společníku.

„Máš pravdu," odvětil Max. „Ale jaké to zvonění? Zdá se, jakoby někomu umíráčkem vyzváněli. Bylo by to špatné znamení k našemu příchodu."

„Což vám napadá!" namítal Jiřík, směje se z plna hrdla. „Nu ovšem, nejste Prachatičan, neznáte tedy našich obyčejů. Zvonění to děje se

každého dne o desáté hodině v noci, a sice za příčinou pasovských soumařů, kteří po „zlaté stezce“ se svým nákladem soli do města přicházejí. Dávát se jim znamení, že nejsou již daleko od města a že netřeba se jim báti zbloudění v neschůdných a tmavých lesích.*) Jsmeť však už u dolejší brány; učiňte, pane setníku, jak jsem vás byl poučil.“

Max ustoupil asi o dvacet kroků stranou a schoulil se k zemi, kdežto Jiřík přikročil ku hradebnímu příkopu, oddělujícímu je od městské brány, a strčiv prsty mezi zuby, pronikavě zapiskl.

Za nedlouho objevila se ve výklenku, jichž bylo několik po obou stranách, hustým vlasem a vousem obrostlá hlava a drsný hlas ozval se: „Kdo to?“

„Prachatický kat, Jiřík Scheffer se svým pacholkem, pane setníku,“ odpověděl Jiřík, „a prosí, aby byl vpuštěn do města. Jsem celodenní chůzí umdlen a nedošel bych již na Kobylí horu. Chci přenocovat v Prachaticích.“

Setník, mající noční stráž u dolejší brány, mrzutě zaklel a zmizel. Za malou chvíli zarachotil padací most ve svých stěžejích. Max, který se byl zatím se země zvedl, přistoupil nyní těsně k Jiříkovi a oba bez překážky vešli po spuštěném mostě do města. Hned za nimi most opět vyzvednut.

Lest podařila se Jiříkovi snáze nežli se byl nadál; ale děkoval to pouze ospalosti na stráži se nalézajícího setníka. Poznav totiž popravního mistra po hlase, poručil setník Valonovi, který

*) Zvyk tento, ač stal se již zbytečným, udržel se v Prachaticích až po dnes. Každý den o desáté hodině večerní nějakou chvíli se vyzvání, což činí na cizince zvláštní dojem.

byl zatím procitl, aby spustil most, aniž by se byl sám, jak povinnost jeho kázala, o totožnosti Jiříkovy osoby přesvědčil. Valon, jsa zvyklý vykonávati slepě rozkazy svého velitele, učinil, jak mu bylo poručeno, a pustil oba příchozí do města. Teprv když byli několik kroků od něho vzdáleni, zabrumlal cosi o noční holotě a schoulil se pak opět ve svém výklenku.

Hbitým krokem kráčeli nyní Jiřík a Max přímo na náměstí, kdež zahnuli k nízkému, širokému domu, k obydlí prachatického primatora, pana Maxmiliana Rumpala. *) Vrata byla pootevřena, neboť dle tehdejšího obyčeje domy ani v noci na zámek neuzavírány. Vešedše do předsíně, ubírali se po širokých kamenných schodech přímo do hořejšího patra, přímo ku komnatě primatorově.

Požíval Jiřík, jak sám se byl vyslovil, skutečně důvěry primatorovy, a znaje domácí poměry jeho dopodrobna, věděl též, že primator před jedenáctou hodinou nikdy neklade se na lože. Proto také bez rozmýšlení, aniž by se bál nějaké výčitky, odvážil se k noční této návštěvě. Bez omluvení zaklepal na dvéře, a nečekaje ani na vybídnutí, vešel do malé, velmi vkusně upravené ložnice primatorovy.

Primator seděl, zády ku dveřím obrácen, ve velké, pohodlné lenošce u svého psacího stolu, na němž hořela skvostná lampa, a zasmušile hleděl před sebe do velké, z pergamenových listů sestávající knihy, jejíž obsah, jak se zdálo, velmi ho zajímal.

Bylať to „kniha pamětí, pří a výsad pracha-

*) Dům ten stojí doposud a je nyní v městský pivovar proměněn.

tických," jinak „menší kniha červená" nazvaná, v níž zaznamenávány události města až do jedenáctého století sahající. *)

Rumpal byl ve čtení tak zahloubán, že ani neslyšel vrznutí dveří, a teprv, když Jiřík, sejmuv klobouk s hlavy, pozdravil, obrátil se ve svém křesle a udiveně pohledl na neočekávané hosty.

„Račte odpustit, vážený pane primatore," omlouval se Jiřík, zůstav uctivě u dveří stát. „Račte odpustit, že přicházím v tak neobyčejnou hodinu. Jsem však jist, že se nebudete proto horšit, zvláště až zvíte, jak vzácného hosta přivádím."

Rumpal pozvedl se z křesla.

Byl to muž asi šedesátiletý, malé, zavalité postavy, bílých vlasů, oholené, bledé, však velmi přívětivé tváře a zapadlých očí. Byl oblečen dle tehdejšího spůsobu v černý španělský šat, přes nějž měl kaftan z těžkého sametu a bohatě kožešinou vykládaný. Bílý, silně naškrobený límec zvýšoval bledost jeho tváře. Postava jeho byla poněkud shrbena a krok nejistý. Ne tak stáří, jako spíše život plný starostí a útrap zračil se v každém jeho hnutí, v každém rysu ušlechtilé jeho tváře.

Zaobaliv se těsněji do svého domácího obleku, vyšel svým hostům několik kroků vstříc.

„Vím, že nepřicházíte nikdy za příčinou malichernou," prohodil po chvíli. „Nuže, co jest?"

Několika slovy vyložil Jiřík primatorovi svou noční příhodu, načež obrátiv se k setníkovi dodal: „Já slovu dostál, pane setníku; dostojte nyní též vy slovu svému."

*) Kniha ta, již byl Fr. Sláma, spisovatel dějin prachatických, obsahovým rejstříkem opatřil, je až posud v radním domě uložena.

Max předstoupil a podav starému pánu velký, zapečetěný list pravil: „Jsem tomu rád, milostivý pane, že mohu ještě této noci svěřené mi poselství vykonat, a že snad již zítra budu moci dát svému veliteli toužebně očekávanou odpověď.“

Mlčky pokynul primator setníkovi, aby se posadil, načež list rozevřel. — Již při prvních slovech, jež četl, změnila se jeho tvář; čím dále pak četl, tím více vyjasňovalo se mdlé jeho oko, ruce se mu chvěly — a když byl dospěl ku konci, přistoupil živě k Maxovi, a stisknuv mu vřele ruku, zvolal radostně: „Děkuju vám, pane, za toto potěšitelné poselství. Libo-li, promluvíme o tom ještě dnes, abych mohl již zítra svým přátelům celý hotový plán předložit.“

Obrátiv se pak k Jiříkovi dodal: „Můj dík Jiříku za tvoji službu, celá obec se ti odmění. Nyní však nás opusť a odpočiň si po své namahavé cestě.

Jiřík hluboko se ukloniv vzdálil se z komnaty.

„Ještě jedenkráte můj dík, pane setníku,“ pokračoval primator. „Ačkoli jste nepochybně již unaven, mám přece za to, že při sklence dobrého vína duch váš opět se rozjaří. Věc je příliš důležita a nesmí býti odkládána.“

Přistoupiv na to k veliké, ebenové, vkusně vykládané skříni vyňal z ní skleněnou nádobu, naplněnou spravedlivou mělničinou, a přiměřený příkusek, a postavil obé před setníka na stůl. Naplniv pak dva stříbrné poháry a pozvednuv jeden zvolal rozjařen: „Zdar a požehnání dobré naší věci!“

Oba vyprázdnili poháry na dno.

„Teď můžeme začít, pane setníku,“ pravil Rumpal, poznovu číše naplňuje. „Hrabě Mansfeld mi píše z Plzně v listě, jejž jste mi byl do-

ručil, jak věc naše se má a dokládá zároveň, že dostane se mi vámi bližšího vysvětlení.“

„Vše je v nejlepším pořádku, pane primatore,“ počal mluviti Max. „Bukvoj, který již po delší dobu v okolí Budějovic tábořil, dostav zprávu, že je Vídeň Thurnovými voji obklíčena, dal se se svým lidem na pochod do Rakous, by sklíčenému v císařském hradě Ferdinandovi pomohl. V celé krajině kolem Budějovic a Netolic není tudíž žádného císařského vojska a Mansfeld může nyní mnohem volněji operovat. Z počátku zamýšlel zmocniti se Písku, než nahlednuv, jakou důležitost má město vaše pro další vedení války, umínil si, že zmocní se nejprvé Prachatic. Děje se to hlavně za tou příčinou, aby Huertovi v okolí Písku řádícímu zamezil postup do Pasova, kdež nepřátelé naši k velkému válečnému tažení se chystají. Dva tisíce Mansfeldovských, vedením plukovníka Auera jsou již připraveni a mohou se dáti okamžitě na pochod. Záleží nyní toliko na vás a vašich spoluobčanech, jak se k stavovskému vojsku zachováte.“

„A vy se ještě tážete?“ odvětil s jakousi výčitkou Rumpal a oči jeho se rozjiskřily. „Nuže věztež, že nechceme ničeho slyšet o králi křivopřísežníku, jakým se objevil Ferdinand Štýrský, jenž zničiv drzou rukou Rudolfův majestát, bratry naše vraždí a stará naše práva nám béře. Na čem jsme se byli usnesli, na tom pevně setrváme. České stavy a Bedřicha Falckého, který bohdá již brzo svou skráň ozdobí korunou svatováclavskou, uznáváme za své pány a nikoho jiného. Nic nechceme slyšet o domu rakouském, nic o těch náhončích spukřelého Říma a svaté inkvisice! — Však se o tom zítra přesvědčíte sám.“

„A jakým spůsobem hodláte zámysl svůj provésti?“

„Dříve nám nelze ničeho podniknout, dokud stavovské vojsko nebude před branami našeho města. A proto musí vše zůstat až do té doby tajemstvím, abychom snad nepadli za oběť vzteku zuřivé roty Pallantovy.“

„A pak?“ otázal se opět Max.

„Buď opustí Pallant město po dobrém, anebo — ať mne bůh zatratí! — ani jediný z roty jeho neodejde odtud živ a zdráv,“ zvolal primator.

„Tak je dobře, pane primatore,“ doložil Max, vstávaje a primatoru pravici podávaje. „Do pekel s těmi najatými bandity, nemá-li býti svoboda českého národa znovu ohrožena!“

„Hned z rána svolám všechny své přátele,“ pokračoval Rumpal, „a po důvěrné úradě, která se bude díti ve vaší přítomnosti, sepíšu vám všecky instrukce, jichž je hraběti Mansfeldovi potřebí, dříve než se dá vojsko na pochod. Bůh žehnej našemu dílu!“

Max chystal se k odchodu.

Rumpal to spozoroval; přiskočiv ruče k mladému důstojníku, vzal mu klobouk z ruky a zvolal: „Ne tak, pane setníku; dnes jste mým hostem.“ Přistoupiv pak opět k stolku, uchopil malý, stříbrný zvonek a prudce zazvonil.

„Nežli se odebéřete na lůžko,“ pravil při tom, „musíte vypíti ještě jednu číši na zdar brzkému vítězství.“

A rozjařený kmet jal se znovu vyprázněné poháry naplňovat.

V témže okamžiku otevřely se postranní dvéře komnaty a vešla obstarožná ženština.

„Ráčil jste zvonit, milostivý pane?“ otázala se.

„Ano Brigito,“ odtušil primator. „Mám dnes

milého hosta; připrav pro něho lože a vyřiď Anežce, aby se zítra postarala o dobrou snídaní.“

Udiveně na cizího mladíka pohlížejíc a nedůvěřivě hlavou vrtíc, odešla Brigita, dlouholetá hospodyně v domě Rumpalově, aby dle pánova rozkazu se zachovala.

Primator i Max zasedli opět ku stolu a statečně jali se popíjet. Za srdečného hovoru, jenž týkal se buď obecných nebo rodinných záležitostí, mijela minuta za minutou, a když hlásný na věži svatojakubské ohlašoval dvanáctou, stálo již několik vyprázněných nádob před rozjařenými. Starý pán, jako by byl o deset let omládl, šveholil a žertoval, tak že Max téměř ani k slovu nemohl přijíti. Za to hleděl si tím více mělničiny, kteráž na ducha jeho tak účinkovala, že rozjařenost jeho téměř v rozpustilost přicházela.

„Aj, u všech všudy!“ zvolal pojednou stařičký primator. „Již jsme skoro dvě hodiny pospolu a já posud neznám jmena svého milého hosta. Či bych je byl přeslechl? Však ne, ne! Jsem ovšem stár, velmi stár, ale sluch mám posud dobrý. Není to hezké od vás, pane důstojníku,“ dodal pak žertem, „že jste se mi posud svým rodokmenem nevykázal.“

Max, ač vínem již poněkud rozjařen, zarazil se při těchto slovech a trvalo to několik okamžiků, než mohl slovo ze sebe vypravit.

„Přišel jsem co Mansfeldův vyslanec,“ dodal po chvíli pevným hlasem, — „i domníval jsem se, že hlavní věcí je úřad můj a nikoli jmeno.“

„Nuže, napravte nyní svou chybu,“ žertoval starý pán dále. „Prosím za to.“

Max pojednou vystřízlivěl. Tvář jeho jevila jakýsi nepokoj, oči jeho těkavě bloudily po ko-

mnatě, rty jeho se chvěly, a každé jeho pohnutí vyzrazovalo, že těžký vede se srdcem svým boj.“

„Mám říci pravdu? On jest tak dobrý, tak přívětivý! Mám zakaliti řídký sváteční rozmar jeho? Ne, nikdy!“ přemítal Max v duchu, načež, zmuživ se, dodal pevným hlasem:

„Považujte mne, pane primatore, za člověka beze jmena. Jeť minulost má příliš zkalená, a možná, že pouhým vyslovením svého jmena připravil bych se o vaši přízeň, kterouž, že jsem byl získal, nemálo sobě lichotím. —“

„A nechť jste kdokoli, pane setníku,“ nalehal primator, „vy prokázal jste dnes mně i naší obci tak důležitou službu, že nelze ji tak snadno odměnit, tím méně pak nevděkem ji spláceti. Ostatně, tajíte-li své jmeno dnes, nesmíte je tajiti zítra, když vás budu muset svým přátelům představit.“

Max nahledl, že není žádného vyhnutí, že nelze mu zatajiti jmena svého, což byl by tak rád učinil. Mohl ovšem lhát, mohl říci jmeno nepravé; než čestný úřad, jakýž co Mansfeldův vyslanec zastával, varoval jej před každou, byť sebe menší podlostí. Přímost, poctivost musily být jeho heslem, nemělo-li býti dobré věci, které sloužil, u protivníků uškozeno. Věděl, že vyslovením jmena svého velmi nemile, ba snad i bolestně dotkne se srdce primatorova, ale dřív neb později muselo by se to přece stát. Nač tedy otálet? Chvíli ještě váhal; avšak na neustálé dolehání Rumpalovo konečně odpověděl: „Mé jmeno jest Brand.“

„Brand!“ zvolal primator, a jakoby uštknut jedovatým hadem, vyskočil z křesla. Nohy však se pod ním třásly, hojným požitím vína poněkud zarudlý obličej pokryl se pojednou smrtelnou bledostí. Po chvíli sklesl opět málomocně do křesla.

Uděšený Max, předvídaje, co se stane, ruče k němu přistoupil a klesajícího podpíral.

„Děkuju vám za váš jemnocit, pane setníku, že jste mi chtěl zatajiti jmeno, které mne naplňuje tak truchlivými vzpomínkami," prohodil po chvíli kmet. — „Dle všeho vychází na jevo, že vám osudy mého života nejsou neznámy, že znal jste nešťastného mladíka, jenž před lety —"

Nedomluvil. Teprv po chvíli trapného mlčení dodal: „Jste nepochybně jeho příbuzný, snad dokonce bratr. Tomu-li tak, pak prosím, nezatracujte nevinného starce — odpusťte zaslepenému otci, jenž byl tak sláb, že příliš, ba nerozumně syna svého miloval."

„Zdá se," přerušil Max primatora, „že smutná ona událost podkopává kořeny vašeho života. Takový však jest běh světa, že musí přečasto nevinný trpět za vinného. Velebím náhodu, že mi popřáno vlíti na starou, nezacelenou posud ránu hojivého léku, že právě já mohu odhaliti roušku s události pro vás posud tajemné, kteráž, jak se zdá, mnoho bezesných nocí a strastiplných dní vám byla připravila."

„Co že pravíš, mladíku?" vypravil ze sebe s třesoucím se hlasem kmet, a za obě ruce křečovitě Maxe uchopiv, stáhl jej k sobě.

Max klečel nyní u nohou primatorových.

„Mluv, zapřísahám tě," dodal stařec prosebně, „Co víš o zavražděném?"

„On žije a u vašich nohou prosí za odpuštění, že nevědomky spůsobil vám tolik útrap," zvolal Max, líbaje vyhublou ruku primatorovou.

„Vy — tys to sám, a žiješ? — A Ferdinand — můj syn Ferdinand?" tázal se Rumpal, vztýčiv se na polo ve svém křesle.

„Již dávno jsem mu odpustil," pravil Max s pohnutím.

„Odpustil? — A přece, kdož mi poví, zda je ještě živ můj Ferdinand!?"

A hořké slzy prolévaje sklesl ubohý kmet opět do křesla....

III. Staří známí se setkávají.

Opustiv primatorovo obydlí zamířil Jiřík přímo k „zelené lišce", ku krčmě totiž, stojící na náměstí zrovna proti domu páně Rumpalovu.

Ačkoli byla v oknech krčmy úplna tma — neboť za příčinou nepohody dařilo se krčmáři Jakubovi rovněž tak, jako staroprachatickému jeho soudruhu, hrbatému Mikšovi, — věděl Jiřík přece, že na první zavolání bude mu otevřeno. Byltě krčmář Jakub příliš zvědavý, aby nevpustil hosta, o němž věděl, že před čtyrmi dny byl se vydal na cestu do matičky Prahy, odkud zajisté s mnohými zajímavými novinami se vrací.

Při této příležitosti budiž podotknuto, že Jiřík mimo svůj popravčí úřad zastával ještě jiný, totiž úřad městského poslíčka, ovšem že toliko z dobré vůle. Měltě totiž v Praze stařičkou matku, kterou obyčejně každý druhý měsíc navštěvoval, a tu pokaždé téměř celé město na něho se shrnulo, rozličná poselství a vzkázání mu svěřujíc, jež Jiřík vždy svědomitě a poctivě vyřídil.

I tentokráte měl Jiřík, z Prahy se vracející takovýchto vzkazů nazbyt, a aby je mohl druhý den řádně vyřídit, chtěl si po celodenní namahavé cestě a dobrodružné noci u „zelené lišky" odpočinout.

Již stál u nízkých, železným kladívkem opa-

třených dveří, již také kladívko pozvedl, aby dal krčmáři Jakubovi zprávu o své přítomnosti, an tu náhle zrak jeho utkvěl na okně protějšího, na západní straně prostranného náměstí stojícího domu. Okno to bylo osvětleno.

„Kýho ďasa!“ zvolal Jiřík, a pustiv kladívko díval se ku protější straně. „Nemýlím-li se, panuje u milostivé paní Turnovské z Turnštejna posud čilý život. Založil bych se svou hlavou, že mne očekává. Což abych si svou návštěvu odbyl ještě dnes? Neotálející posel je vždy milejší a větší bývá také vděk.“

Nerozmýšleje se dlouho, zabočil ku stavení, z jehož jednoho vysokého, klenutého okna prokmitala jasná záře těžkými damaškovými záclonami.

Dům tento, obyčejně „panský dům“ zvaný, náležel druhdy bývalým majitelům Prachatic, pánům Rožmberským; když však za posledního z nich, pana Petra Voka z Rožmberka, město jakož i panství krumlovské připadly královské komoře, stal se „panský dům“ sídlem krumlovského hejtmana a královského komořího, pana Sigmunda Turnovského z Turnštejna, zuřivého katolíka a zarytého přívržence nenáviděných jezovitů. Z té příčiny pokládala jej také strana katolická v Prachaticích za svého náčelníka, strana protestantská pak za svého nejúhlavnějšího nepřítele. *)

K tomuto domu Jiřík tedy zaměřil a tiše ubíral se pootevřenými dvěřmi nahorů. Jistota,

*) Sigmund Turnovský z Turnštejna je znám svými zápisky o událostech města Prachatic, v nichž hlavy protestantského obyvatelstva ve světle ne právě skvělém se objevujou. Zápisků těchto použil též Fr. Sláma při sepisování svého díla: „Obraz minulosti starožitného města Prachatic.“

s jakouž na schody vystupoval, byla svědectvím, že není v domě tom poprvé. Dostoupiv chodby prvního patra, zahnul na pravo, kde byly komnaty paní Kamily Turnovské, choti krumlovského hejtmana a královského komořího pana Sigmunda Turnovského z Turnštejna.

V tom mihla se kolem něho jakási postava a skokem octnula se na prvním schodu.

„Stůj!“ zvolal Jiřík, a natáhnuv svalovitou ruku, uchopil postavu za lem pláště; načež k ní přistoupiv, pravil přitlumeným, však přísným hlasem: „Ani z místa! Kdo jsi? Odpověz!“

Polapený noční host vida, že není žádného uniknutí, zastavil se a taktéž přitlumeným hlasem odpověděl: „Což mne neznáš, Jiříku? Já to jsem.“

„Aj, kýho šlaka! Pan Neuhauser! Račte odpustit, vzácný pane,“ omlouval se Jiřík: „Měl jsem za to, že to nějaký tulák — “

„Vždyť je dobře,“ odsekl rozpačitě napadený muž, jenž skutečně nebyl nikdo jiný než pan Baltazar Neuhauser, toho času jeden z radních pánů prachatických. A jakoby se obával něčeho horšího, odstrčil Jiříka stranou, a několika skoky octnul se na ulici.

„Co tu asi pohledává?“ mumlal před sebe Jiřík. „Však můžeme se domyslit! Divím se jen zaslepenosti pana primatora, že šibalovi, jako je tento Neuhauser, důvěřuje. Ale neumřel ještě co člověk poctivý!“

Na to popošel Jiřík o několik kroků a octnul se u vchodu, vedoucího do ložnice paní Turnovské. Dvéře byly pootevřeny. Již chtěl zaklepat a vejít, an tu pojednou zaslechl jemný ženský hlas; okamžitě poznal, že to hlas paní Turnovské.

„Aj, k čemu ten chvat, milý Hynku?“ pra-

vila tato. — „Sečkejte ještě okamžik. Kdož ví, kdy se mi naskytne opět příležitost, bych mohla poslati svého manžela na Krumlov?“

„Mějtež mne omluvena, milostivá paní, nemohu,“ zněla hned na to odpověď, pronešená hlasem mužským.

„S bohem a uchovejte mne v laskavé paměti!“ dodal po malé chvíli týž hlas.

Hned na to otevřely se dvéře a kvapným krokem vystoupil jimi mladší muž, tak že Jiříkovi takměř ani času nezbylo, uskočiti stranou a za otevřenou veřeji se ukryti.

Zář skvostné lampy, osvětlující ložnici paní Turnovské, padla nyní na tvář odcházejícího mladíka, který nedaje se prosebnými slovy sličné paní zdržovati, rychlým krokem se schodů sestupoval. Jiřík ho poznal.

„Kýho výra! Mladý Kern, vyvolenec slečny Rumpalovy, v sítích svůdné této syreny?“ pravil pro sebe. „Toť zajímavá historka! A pan Neuhauser, který bezpochyby jako nyní já, ač vědomě naslouchal, bude mít zítra po městě co vypravovat.“

Dvéře se opět přivřely.

„Mám svou návštěvu odložit?“ rozumoval Jiřík, jsa posud v koutě skrčen. „Ne, neodložím! Panička bude nejspíš rozmrzena; přijdu jí snad se svým poselstvím právě vhod. Chvíli však musím vyčkati, aby se nezdálo, že jsem byl svědkem tohoto výstupu.“

Čekal celou čtvrt hodiny. Pak se vztýčil, přistoupil ku dveřím, zaklepal, a prostrčiv jimi hlavu, tázal se pokorně: „Smím vstoupit, milostivá paní?“

„Jiřík!“ vykřikla Kamila, a vstanouc hbitě

z lenošky, do níž se byla po odchodu mladého Kerna vrhla, spěchala nenadálému hostu v ústrety.

Paní Kamila Turnovská byla dáma asi pět nebo šestadvacítiletá, nad míru bujného vzrůstu a neobyčejně sličná. Havraní vlas, splývající po bělostné šíji, a černé, ohnivé oko dodávaly jí rázu orientalky. Skrze sněhobílý, poloprůhledný noční šat její prosvitaly svůdné vnady čarokrásné ženy té. Pohled její byl milostný blesk, a běda muži, jenž osmělil se přiblížiti se jí! Z veškerého vzezření spanilé bytosti té bylo zjevno, že hlavním povoláním jejím bylo: „vábení a mámení“ a jediným cílem jejím: „věčně neukojitelná, věčně prahnoucí láska.“

A přece celé město, vyjma snad jediného Jiříka, zcela jinak o ní smýšlelo. Ač katolička a manželka nenáviděného Turnovského, požívala přece v celé obci neobmezené úcty a vážnosti; předně již pro svou neobyčejnou krásu, kterouž však u veřejnosti nikdy nestavěla na odiv, pak hlavně pro svou dobročinnost, kterouž chudinu bez rozdílu náboženství zahrnovala. Tím dovedla si za svého krátkého pobytu v Prachaticích téměř celou obec naklonit, a nikomu ani ve snu nenapadlo, že by bohulibé jednání její mohlo býti pouhou přetvářkou, kterouž chtěla zapuditi od sebe každé, byť sebe menší podezření. A jako k lidem vůbec, chovala se Kamila i k svému manželi. Klamala jej předstíranou uctivostí a laskavostí. Bylať příliš mladá, a minulost její, o níž Turnovský ovšem nikdy pravdy se nedověděl, příliš bouřliva, aby byla mohla opravdovou láskou přilnouti k muži starému, mrzutému, a mimo to ještě chorobnému.

Šest roků tomu už, co byla za Turnovského provdána, a přes rok bydlela již v panském domě v Prachaticích, strávivši prvních pět let svého

manželství na Krumlově, kamž ji byl pan hejtman ze své cesty po Italii s sebou přivezl. Všeobecně mělo se za to, že Turnovský, vydav se po smrti své první manželky na cesty, poznal druhou svoji choť v Benátkách. Byla prý sirotkem po jakémsi schudlém vlašském šlechtici, a jenom péči bývalé své kojné měla prý co děkovati, že nezahynula v bídě a nedostatku.

Nebylo ovšem ani jediné příčiny, pro kterouž by se bylo mohlo jinak smýšleti; neboť mimo jedinou paní Turnovskou a její předstíranou kojnou, která však již před čtyrmi roky se světem se byla rozloučila, nebylo v celém okolí krumlovském a prachatickém nikoho, kdo by byl mohl tvrditi něco jiného, než co míněno všeobecně. A přece byly okamžiky, kdy paní Turnovská s hrůzou a bázní vzpomínala své minulosti, strachujíc se, že by snad přece někdo mohl se vyskytnout a odhalit, co všem, i jejímu choti bylo neznámo. Byly to ovšem jenom pouhé okamžiky, dostavující se pouze tolik občas, čímž lze si také vysvětliti, že paní Kamila přes veškerou bázeň svou neustávala v pokračování toho, co ji touto bázní naplňovalo. Kde však není žalobníka, není také soudce, a aby žalobníků nebylo, tomu dovedla paní Turnovská svou líčenou pokorou a dobročinností vždy v pravý čas předejít. Slovem jednání její bylo, jak později se přesvědčíme, toliko klam a podvod.

Dodáme-li ještě, že byla paní Turnovská přes svou duchaplnost — a že duchaplnou byla, tomu nasvědčovaly všechny její skutky — také nad míru pověrčiva, že věřila dle tehdejšího obyčeje v tajuplnou moc hvězd, v kouzlo škapulířů, čárovných nápojů a prášků, myslíme, že vylíčili jsme dostatečně povahu zvláštní, dobrodružné této ženy.

„Již doma z Prahy?“ zvolala po chvíli, byvši náhlým objevením se Jiříkovým poněkud polekána.

„Právě jsem přišel, milostivá paní,“ odpověděl Jiřík, pokorně útlou její ručku líbaje. „A poněvadž jsem spatřil ve vašem okně světlo, a jelikož jste mi sama před mým odchodem ráčila říci, že pan hejtman na několik dní do Krumlova odjede, pospíšil jsem si, abych své poselství ještě této noci vyřídil.“

„Nuže, jak jest? Našel jsi ho?“ tázala se sličná paní.

„Ano, milostivá paní, našel; ačkoli ne v onom místě, které jste mi ráčila naznačit. Nebydlí již na Františku, jak jste se ráčila domnívat, nýbrž pod slovanským vrchem, nedaleko Faustova domu.“

„A jak jsi se o novém obydlí jeho dozvěděl?“

„Aj kdož by v celé Praze neznal pověstného doktora a alchymistu, signora Spavelliho? — Doptal jsem se snadno, ba i to jsem se dozvěděl, že zakoupil signor domek, v němž nyní přebývá, od dědiců před nedávnem oběšeného rváče a fedrfechtýře Matiáše Kapouna.“

„Nuže — jeho odpověď?“ dolehala netrpělivě Kamila, a očí její zářily nevýslovnou slastí.

„Přináším odpověď písemnou,“ odtušil Jiřík; a vyňav ze svého kabátce zapečetěný list, jakož i malou, taktéž zapečetěnou lahvičku, dodal obé netrpělivé paní.

S blaženým úsměvem pohlížela paní Turnovská z Turnštejna na oba tyto nepatrné předměty.

„Nyní jsi mým, a byť jsi se sebe více spouzel!“ zajásala v duchu a v největším rozčilení přitiskla list i lahvičku ke rtům. „Jediná kapka tohoto nápoje a bláhová láska tvá k nerozumnému onomu děvčeti je ničím. Mně budeš náležeti, ke mně budeš nerozlučitelnými pouty přikován!“

Poobrátila se k Jiříkovi, jenž ustoupiv stranou

pokorně u dveří stál a prohodila: „Co řekl signor o mém dopisu?“ — Při tom počala rozvírati doručené jí psaní.

„Zdá se, milostivá paní, že vás signor velmi dobře zná, a že béře velkého podílu na vašich osudech,“ odvětil tázaný.

„Jak to myslíš?“ vyrazila prudce Kamila ze sebe a přísně pohledla na Jiříka.

„Inu, veškeré jeho chování tomu nasvědčovalo. Když přečetl váš list, počal se mě vyptávati na rodinné vaše poměry, a když jsem namítl, že k odpovědím na takové otázky nejsem oprávněn, dodal, že to musí vědět, má-li prý elixír, jejž jste u něho ráčila objednat, žádoucího účinku míti.“

„Toho nebylo věru potřebí;“ prohodila jaksi rozmrzele paní Turnovská. Pak odvrátila se od Jiříka, otevřela list a počala jej čísti. Sotva že do něho nahledla a několik řádků přečetla, zachvěla se na celém těle, a zapomenouc, že není bez svědků, zvolala úzkostlivě: „Můj bože, bylo by to možné!“

Dychtivě těkaly zraky její po papíře, písmeno za písmenem, slovo za slovem téměř pohlcujíce. Četla následující:

„Milostivá paní!

Odesílám žádaný nápoj, kterýmž Vám lze roznítiti lásku muže *Vámi milovaného*, ale nikoli, jak vy tvrdíte, lásku *Vašeho manžela*. Užívejte nápoje toho dle přiloženého předpisu a buďte jista kýženým účinkem! Vědu naši nelze oklamat; Váš horoskop všecko mi vyjevil, také to, abyste se měla na pozoru před mužem, jenž musil k vůli Vám před lety Prahu opustit a kterýž nyní jako psanec žije Vám na blízku, totiž v Pasově. —

Váš oddaný

Dottore Giovanni Spavelli.“

„Antonio!“ vzkřikla po přečtení listu Kamila, a potácejíc se několik kroků, sklesla vedle pohovky.

Jiřík pospíšil ulekané paní ku pomoci. Držíc se křečovitě jednou rukou lenochu skvostné pohovky, ležela takměř bez pohnutí. Obličej její byl na smrt bledý a hlava k ňadrům nakloněna.

„Pryč, pryč!“ zastenala po chvíli a pozvednuvši s nemalým namáháním ruku, kynula Jiříkovi, aby se vzdálil.

Mlčky opustil mimovolný svědek tajemné této příhody komnatu. Ubíraje se volným krokem se schodou mumlal pro sebe: „Jakže volala? — Antonio? — Za tím něco vězí a musím tomu přijít na stopu. — Možná, že mi to přispěje k ukonejšení již tak dlouho připravované pomsty.“ Octnuv se na ulici pohledl ještě jednou k osvětlenému oknu, načež rovným krokem zaměřil k „zelené lišce“.

Po odchodu Jiříkově Kamila poněkud se zpamatovala. Pomalu povstala a uděšeně dívala se kolem sebe, zdali tu není ještě nějaký svědek jejího překvapení a slabosti její. Styděla se za svou křehkost a byla by mnoho dní života svého za to dala, kdyby se nebylo stalo, čeho byl Jiřík právě svědkem.

Ruče se sehnuvši, zvedla se země list, jenž jí byl vypadl, a přečetla jej ještě několikráte po sobě, aby nabyla úplné jistoty, aby se přesvědčila, zdali ji snad zrak neklamal.

Ale nikoli! Viděla jen tatáž písmena a četla tatáž slova jako před chvílí, důkaz to nezvratný, že vše je nepopíratelná pravda.

„Tedy přece? přece?“ zaúpěla, když se byla o obsahu osudného listu úplně přesvědčila. „On posud živ a mně na blízku! — Nedopusť bože,

abych se s ním setkala; jinak je po všem veta — jsemť pak zničena . . .“

Zastřevši si pak dlaní krásnou tvář, vrhla se na pohovku a vypukla v usedavý, takměř zoufalý pláč . . .

IV. Noc před dušičkami.

Od událostí právě vypravovaných minuly dva dni a dvě noci.

Byla opět noc, ale noc tak klidna a tichá jako jest spánek zemřelých, jejichž památka slavívá se 2. listopadu. Byla noc před dušičkami.

Celé město zdálo se býti pohrouženo v hluboký spánek. Na ulicích bylo pusto a přece panoval skoro ve všech domech zvláštní ruch a život. Starobylé město to podobalo se báječnému Blaníku, v němž dle staré pověsti čeká chrabré rytířstvo na osudnou chvíli, aby mohlo zubožené vlasti ku pomoci přispěti.

Tiše a opatrně konány poslední přípravy k ráznému a odhodlanému činu, na kterýž sice již dávno pomýšleno, ale kterýž teprv příjezdem Mansfeldova důstojníka Branda před dvěma dny úplně dozrál. Prachatičtí chystali se k vypuzení císařské posádky ze starobylého města svého.

I v krčmě „u zelené lišky“, v níž druhdy obyčejně ještě po půl noci panovával čilý život, byla tentokráte světla shasnuta.

Na prostranném náměstí panovala čirá tma. Toliko z oken jediné budovy, přilehající těsně k domu primatorovu, padala slabá zář lampy na náměstí.

Dům ten náležel Jakubu Kernovi, toho času členu městské rady prachatické, statečnému, ne-

ohroženému přívrženci strany protestantské, nejzuřivějšímu odpůrci římského papeže a téhož defensora, císaře Ferdinanda II.

V jedné z četných, vkusně upravených komnat Kernova domu seděly v době té na skvostné pohovce dvě ženštiny a jim naproti ve velkém křesle muž prostředního věku. Všickni byli pohrouženi v mlčení.

Starší z ženštin, paní asi pětatřicetiletá, v jejímž obličeji jevily se ještě zřejmé stopy dřívější krásy její, byla paní Ludmila Kernová, choť majitele tohoto domu. Oko její spočívalo s jakýmsi zármutkem na mladší její společnici, kteráž snažila se uslzené líce své na prsou jejích skrýti.

„Upokoj se, milá Anežko," přerušila po delší přestávce paní Ludmila trapné ticho. „Upokoj se a neplač více!"

Anežka — tak sloula dívka, již čtenáři představujeme co jedinou dceru prachatického primatora, pana Maxmiliána Rumpala — pozvedla snivé oči a s prosebným pohledem prohodila: „Odpusťte, drahá matko, nemohu jinak! Má láska k Hynkovi je příliš veliká, aby zasluhovala takového pohanění." A usedavě plačíc vrhla se znovu na prsa Ludmilina.

Muž, sedící v křesle pohlížel s jakousi škodolibostí na toto skupení. Ve vyzáblé, zažloutlé tváři jeho bylo zřejmě vidět, že působí mu slzy ubohé dívky radost; ale přes to vše pichlavé, protivné oči jeho ani na okamžik neodvrátily se od stepilé, mladistvé této postavy; ba z každého pohledu probleskovaly nenasytná vášeň a zvířecí chtíč, svědčící o nehrubě pěkné povaze škaredého člověka toho.

S mužem tím byli jsme se již jedenkráte setkali, ačkoli tenkráte temná noc nedovolovala na-

hlednouti v potměšilou a pokryteckou jeho tvář. Byltě to tentýž muž, kterého byl Jiřík v panském domě tak nepříjemně překvapil, Baltazar Neuhauser totiž, mimo veškerá zaměstnání svá také důvěrný domácí přítel rodiny Kernovy. —

„Nesmíme hned všemu věřit," chlácholila opět paní Ludmila plačící dívku. „Promluvím s Hynkem a budu žádat za vysvětlení. — A náš přítel," — dodala na to k Neuhauserovi se obracejíc, „zajisté se též o to postará, abychom přišli pravdě na stopu, — a především, aby zůstalo vše tajemstvím."

„Jste příliš laskava, milostivá paní, že chováte ke mně takovou důvěru," odpověděl s líčenou pokorou Neuhauser.

„Nemám skutečně přítele, jemuž bych více důvěřovala než vám;" tvrdila paní Kernová. „A právě proto jsem ani okamžik neváhala a sdělila jsem vám osudný onen list, doufajíc, že buď o pravdivosti jeho nás přesvědčíte, aneb, pouhá-li to lež, což také doufám, drzého pisatele jeho vypátráte a potrestáte."

„Spolehněte se na mne, milostivá paní. I vy, slečno, buďte ujištěna, že slzy vaše nezůstanou nepomstěny," dokládal se Neuhauser.

Dívka pozvedla hlavu, a pohledem, v němž jevila se dětská důvěra a vděčnost, děkovala mlčky domnělému svému zastanci.

Neuhauser se zachvěl. Nevinný pohled tohoto děcka projel duši jeho jako blesk. Tak sličnou, tak láskyhodnou nezdála se mu ještě nikdy, ani tenkráte ne, když před půlrokem, zapřev vrozenou sobě chlípnost, s opravdovou láskou k ní se přiblížiti chtěl, by jmeno své i veškeré bohatství jí nabídl; však dříve ještě, nežli úmysl svůj uskutečnil, překvapen byl zprávou, že Anežka ná-

leží jinému, že je již téměř prohlášenou nevěstou mladého Hynka Kerna.

A přece jako tenkráte ustoupil i nyní mžikem obdiv nad její krásou divoké, nenasytné zášti, již stěží jen bylo mu lze zakryti škraboškou liché dvornosti. Však záhy dovedl se opanovat. Byl Neuhauser vůbec povahy ničemné a vší proměny schopné.

Zvláštní to shoda, že podobal se člověk ten v mnohém ohledu paní Kamile Turnovské; a že rovněž jako ona, měl i on přes všechnu špatnost svou, které sám si byl vědom, v městě velmi mnoho přívrženců a přátel. Čím toho dosáhl? Neli těmi též, alespoň podobnými prostředky, jako paní Turnovská z Turnštejna; zapřením své vlastní, či lépe řečeno předstíráním jiné povahy. Hlavní příčina byla však jeho ráznost, ba zuřivost, s jakouž všude co odpůrce rakouského domu vystupoval. Pokládalit ho za vzor republikánské statečnosti, netuším, jaké záměry líhnou se vlastně v hlavě jeho. Velká většina slepě mu důvěřovala, tak že oněch několik občanů, kteří byli poněkud hlouběji do duše jeho nahledli, ani se neosmělili, křivým slovem proti němu vystoupit. Mezi poslednější patřil, jak jsme se byli již přesvědčili, také Jiřík.

Velké visací hodiny, umístěné naproti pohovce, na níž obě ženštiny seděly, zarachotily, a zvučně odbily jedenáctou.

Aby svou rozpačitost poněkud zakryl, použil Neuhauser naskytující se mu této příležitosti, a uchopiv rychle klobouk, jejž byl při svém příchodu na vysoký lenoch křesla pověsil, damám se poroučel.

„Vy odpustíte, drahé dámy, že se vzdaluju," pravil ukláněje se. „Jedenáctá odbila; povinnost mne volá na radnici."

V témž okamžiku otevřely se postranní dvéře, a do komnaty vešel domácí pán — Jakub Kern, muž obrovského zrůstu, a ačkoli již padesátník, přece mladistvé mužné síly.

„Aj, vy zde, milý příteli?“ uvítal odcházejícího Neuhausera, podávaje mu ruku. „Dobře tak, můžeme jít spolu; máte zajisté tutéž cestu před sebou jako já. Jdete na radnici?“

Neuhauser mlčky přisvědčil.

„Přišel jsem se s vámi rozloučit, milé děti,“ pokračoval Kern, „a zároveň upomenouti vás, abyste se dnešní noci modlili za zdar vítězství, které městu našemu přinese novou čest a slávu.“

„Bůh řiďiž vaše kroky, aby konečný mír a pokoj rozhostil se nad suboženou touto zemí,“ dodala paní Ludmila. Pak vstala a objala svého manžela.

„Nuže pojďme!“ pobízel Kern Neuhausera. „Cestou zastavíme se pro primatora. — Nechceš jíti s námi, milá Anežko?“ otázal se na to dívky, vzav ji přátelsky za ruku.

„Mileráda,“ odvětila tato, a přitulíc se k paní Ludmile pravila k ní šeptem: „Nebuďte naň přísná, matinko, a řekněte, že mu odpouštím.“

Všickni tři opustili komnatu a ubírali se do sousedního domu primatorova, kde však se od staré Brigity dověděli, že pan primator již před hodinou na radnici odešel. Doprovodivše tedy Anežku do její komnaty, vzdálili se oba mužové a urychleným krokem přímo do radnice se ubírali, kde touže dobou nastal čilý život.

Uplynulo sotva čtvrt hodiny, co byla paní Kernová ve své komnatě osaměla, an tu hbitým krokem vešel Hynek, statný, asi pětadvacetiletý mladík sličné, mužné tváře. Byl ozbrojen pádným mečem a dvěma bambitkami.

„Přicházím, drahá matko," pravil, líbaje ruku paní Ludmile, „abych ti dal dobrou noc a abych si k dnešnímu dílu vyprosil tvého požehnání."

Paní Kernová byla nenadálým příchodem synovým překvapena. Bylať právě přemýšlela o událostí před malou chvílí se sběhnuvší, jakož i o slovech Aneščiných: „Nebuďte naň přísná, matinko," a v duchu sestavovala si již celé kázání, jímž zamýšlela syna svého druhého dne přivítat. Syn však, nic zlého netuše, ji předešel; neboť jasně zářící oko a usmívající tvář zjevně tomu nasvědčovaly, že neví, co se bylo před jeho příchodem událo.

Přísně a přece láskyplně pohledla matka na svého syna, svého jedináčka, jakoby z obličeje jeho chtěla vyčísti, zda je pravdou, co se byla právě dověděla a čemu ani věřiti nechtěla.

„Přicházíš právě vhod, milý Hynku," pravila. Chtěla jsem s tebou zítra o jisté důležité věci promluvit, — přísně promluvit."

„Lekáš mne, matinko," přerušil ji Hynek. „Ty, vtělená dobrota a laskavost, — ty vyhrožuješ mi přísností? Probůh, co se stalo?"

Paní Ludmila radostí se zachvěla. Bylať přesvědčena, že jí Hynek ještě nikdy nepřelhal; jistota a přímost, s jakouž na výhrůžku její odpověděl, naplňovala ji již nyní nadějí, že je viny úplně prost, že obvinění jeho je pouhou zlomyslností, nastrojenou některým z nepřátel rodiny Kernovy. Zatajila však své radostné pohnutí a tváříc se přísnou, pravila: „Posaď se, Hynku; odbudeme to zkrátka."

Hynek usadil se mlčky vedle své matky a netrpělivě očekával slíbenou výčitku. Nebyl si skutečně žádné viny vědom, proto naplňovala ho

nezvyklá přísnost matčina nejen obdivem, nýbrž i jakousi bázní.

„Znám tě, Hynku, co muže přímého a poctivého," počala mluvit paní Kernová. „S pýchou mohu říci, co málo která matka o svém synovi, žes ještě nikdy neporušil povinnou ke mně úctu, a že láska a důvěra, s jakouž od dětství ke mně lneš, mile oslazuje dny mého života."

„Zahanbuješ mě, matko," přerušil ji Hynek. „Co činím, je svatá moje povinnost." Při tom uchopil ji za ruku a vřele ji ke rtům tiskl.

„Zajisté, milý synu," odvětila laskavě paní Ludmila. „A proto pevně doufám, že i příště, zůstav povinnosti své věren, zachováš se co přímý a poctivý muž. S chloubou mohu říci, že naučila jsem tě: pravdy si vážit a lež nenávidět; slib mi tedy, Hynku, že na veškeré moje otázky svatou, nezkalenou pravdu mi povíš, a že, byť i vinen, nebudeš se chtít vytáčkami ospravedlnit a očistit."

„Nerozumím, matko, co tím chceš říci," odvětil Hynek v udivení. „Než slibuju ti, že věren pravdě, ani jedinou lží neposkvrním ústa svá."

Paní Kernová upřeně pohledla na svého syna, pak pozvedla se z pohovky, přistoupila ke stolu, vyňala z něho rozevřený list a podala jej Hynkovi.

„Rci," pravila při tom, „je pravda, co list tento obsahuje?"

Hynek nahledl do listu; sotva že však několik slov přečetl, zvolal: „Matko, odkud tento list?"

„Pověz dříve, zda je obsah jeho pravdivý?"

„Jen chvíli dovol ještě, abych jej dočetl," prosil Hynek a počal čísti následovně:

— „Jste, panno Anežko, ženichem svým hanebně zrazena. Noční jeho potulky nechť Vám jsou důkazem, že vylhaná je jeho láska a že —"

Dále Hynek nečetl.

„Hanebná, drzá to lež!“ zvolal hlasem zuřivým, a přívětivá, klidná tvář nabyla pojednou výrazu divokého.

„Nuže, je-li to lež, odpověz mi ještě na jednu otázku,“ pravila opět mírně paní Kernová: „Kde jsi ztratil tuto stužku, kterouž neznámý pisatel listu co důkaz tvé viny ku psaní svému přiložil?“

Opět přistoupila ku stolu a vyňala z malé příhrádky bílou, hedbávnou stužku, na níž skvěla se zlatem vyšívaná začáteční písmena Anežčina jmena.

„Jest to dar tvé nevěsty,“ pravila, „a vážíš-li si ho, musil jsi jej pohřešit, musíš vědět, kde jsi jej ztratil.“

„Spravedlivý bože! Bylo by to možné!?“ zvolal Hynek zoufale. — „Ano matko, pohřešil jsem ho; vím již všecko. A přece na spásu své duše přísahám, že jsem nevinný. Mohu se domyslit, z čí ruky je bídný tento list. Sečkej jenom do zítřka, musím se dříve přesvědčit — pak se dovíš všecko — všecko. — A Anežka? Ví, matko, Anežka o tomto lotrovství?“

„Ona obdržela dnes večer tajemný ten list a nikoli já, a sama mi jej přinesla. Můžeš se domysliti, jak asi ubohé té dívce bylo, když z něho se dověděla, že jiné ještě ženě lásku slibuješ.“

„A ty, matko, tomu věříš? Zapřísahám tě, upusť od této myšlénky, nechceš-li mne uvrhnouti v zoufalství! Miluju Anežku, jedině ji miluju; a jakož mohla pohřešená tato páska Anežku jen na krátký okamžik od srdce mého odloučit, tak — — přísahám — připoutá mne k ní opět svazkem nerozlučitelným. Vyřkni, matko, jen jediné slovo, že mi věříš; neboť bez tohoto ujištění nelze mi odejít na místo, kam mě volá povinnost k tomuto městu a celé vlasti.“

„Nuže ano, věřím ti, milý synu," odvětila paní Ludmila. — „A tím vynucuju na tobě zároveň slib, že pomstíš hanu, tímto skutkem na sebe i na celou rodinu naši uvalenou, a byť to byl kdokoli, jenž se byl ničemnosti té dopustil."

„Přísahám, matko!"

„A nyní odejdi! Zapomeň na okamžik na svou lásku, na svou uraženou čest a věnuj se zcela svému rodišti a svým spoluobčanům."

Vřele objal Hynek svou matku a zvolav: „Zítra mě uzříš očištěného před celým světem." Odkvapil.....

Katolický hřbitov, rozkládající se kolem chrámu svatojakubského, poskytoval tou dobou zvláštní obraz.

Mezi rovy a náhrobními kříži bylo hemžení, jako by byli o nastávající slavnosti dušiček mrtví z hrobů svých povstali. Nočním duchům podobaly se temné postavy, které mlčky procházely se po hřbitově, ob čas u zděné ohrady se zastavujíce, a na sousední budovu, vojenskou strážnici, bedlivě pohlížejíce. — I tam panovalo hluboké ticho a jen pádné kroky na stráži přecházejícího vojáka odrážely se o klenbu dolejší brány, a sice téže brány, kterouž jsme před dvěma dny provázeli Jiříka s jeho soudruhem, Mansfeldovým důstojníkem Brandem.

Chýlilo se již k půlnoci, když Hynek objevil se mezi ostatními na hřbitově. Mužové, jichž bylo asi dvacet, shlukli se kolem příchozího, a jeden z nich, po celém kraji svou houževnatostí známý Štěpán Javůrek, hned jej oslovil: „Nuže, jak je?"

„Vše je v nejlepším pořádku," odpověděl Hynek tiše. „Staří páni jsou již na radnici. Ve

velké solnici *) jsou všickni cechové pohotově. Sladovničtí a solnaři sešli se ve dvoře „u zelené lišky“; všickni jsou již připraveni a čekají na umluvené znamení. Vítězství je jisté. — Kde však je Jiřík?“

„Na věži,“ odtušil Javůrek, „ač by nám bylo milejší, kdyby byl mezi námi; jeho pěstě něco vydají.“

„Naše rány postačí,“ podotknul Hynek. „Na věži nám Jiřík lépe poslouží než zde. Na starého, krátkozrakého hlásného Ondřeje nelze se spolehnout, kdežto Jiříkovu sokolímu oku ani muška neujde. Však nyní buďme tiši, přátelé, až do té doby, kdy Pallantově rotě zahřmíme do duše: „Potud a ne dál!“

Všickni junáci, někteří dlouhými šaršouny, jiní opět mušketami ozbrojení, rozsedli se po hrobech, očekávajíce mlčky osudnou hodinu.

Nastalo opět mrtvé ticho. Za malou chvíli odbila dvanáctá a s věže chrámové rozlehla se po celém kraji píseň starého Ondřeje:

„Chval každý duch hospodina,
Ježíše Krista jeho syna.“

Nastával den dušiček. —

V. Poslední úrada.

Nikdy snad nebyla stará prachatická radnice svědkyní bouřlivějších výstupů, než jaké se tam udály v noci z prvního na druhý listopad roku 1619.

Když byli starý Kern a Neuhauser vešli do

*) Nyní masné krámy. Solnařů a sladovnických byl tehdáž v Prachaticích počet největší.

prostranné zasedací síně, byli tam již všickni radní pánové se svým primatorem, jakož i velké množství starších měšťanů shromážděni.

Z obavy před možnou zradou svoláni ovšem toliko obyvatelé vyznání protestantského. Téhož pravidla šetřeno též při svolávání městských zástupců a konšelů, čímž učiněno i jinak právu zadost, neboť od času bývalého majitele Prachatic, Viléma z Rožemberka, voleny do rady vždy dvě třetiny protestantů, kdežto veliká menšina katolíků byla v ní pouze jednou třetinou zastoupena. Tvoříce tedy v městě i v radě oprávněnou většinu, měli protestanté úplné právo o osudech města rozhodovati.

Dříve ovšem tak nebývalo, (k čemu také hlavně katolíci poukazovali), a proto zdá se mi potřebou zmíniti se několika slovy o spůsobu, jakým děly se v minulých letech rozličné náboženské proměny, až konečně ustavičně potlačovaní protestanté domohli se vítězství úplného.

Původně byly Prachatice městem ryze katolickým, čímž lze si vysvětliti, že i v památných bouřích husitských stály vždy proti kalichu. To zavdalo slepému vůdci Táboritů Janu Žižkovi z Trocnova, (kterýž byl dle staré pověsti s Husem prachatickou školu navštěvoval*) příčinu, že r. 1420 město svými voji přepadl a úplně zničil. Posledním časem zmohly se Prachatice opět; olidnili je však přistěhovavší se potomci hrdinných Táboritů, tak že většina obyvatelstva náležela nyní k straně utrakvistů. Obě strany, jak „pod obojí“ tak „pod jednou“, snášely se dosti dobře, čehož nejlepším

*) Škola tato posud stojí, je ovšem velmi sešlá, a stálo by za to, aby co vzácná pamětihodnost byla poněkud opravena.

důkazem jest okolnost, že používali společně jednoho chrámu, totiž chrámu svatojakubského, jenž od založení svého, (které se klade do 11. století) výhradně katolíkům náležel. — Když však později utrakvisté, jež toliko bazilejská kompaktata chránila před zuřivostí katolických vlád, po Lutherově reformaci veřejně k protestantismu se přihlásili, (Prachatičané ku kalvinismu), vypukla bouře nová, kteráž za Ferdinanda I., horlivého pronásledovatele všeho nekatolického, dosáhla stupně nejvyššího.

Bezohledné pronásledování protestantů a pikhartů se strany vlády dospělo konečně tak daleko, že tito, chtíce alespoň životy své zachránit, počali se houfně z vlasti své stěhovat. Na štěstí Ferdinand zemřel a mírumilovný Maxmilián II. nastoupil vládu.

Též Prachatičané po dlouhých svárech opět si oddechli. Chrám, z něhož protestanté za předešlé vlády byli vypuzeni, zůstal ovšem i nadál v držení katolíků, za to však zařídili si nekatolíci své vlastní modlitebnice, jednu v domě bohatého kupce Lukáše Hasíka, „u hvězdy“, a druhou v domě řezníka Vimberského. Bývalý městský farář Brictius Flandrinus, vida nespravedlivé pronásledování protestantů, zjevně k nim se přidav, stal se jejich pastorem a predikantem.

Po smrti Maxmiliánově započaly však různice poznovu. Katolíci, spolehajíce na pomoc vlády jakož i na pomoc pasovského biskupa, dobrodružného arciknížete Leopolda, dovolovali si vůči protestantům urážek, které nemohly zůstati bez následků. Dlouho snášeli prachatičtí kalvinisté veškerá jim činěná příkoří, ale když konečně z rozkazu vlády posláni jsou do Prachatic z Vídně tři jezovité, jimž nařízeno, aby převzali starou, ma-

gistrem Kristianem Drymonem, horlivým kalvinistou spravovanou školu literáckou *) a sice za tím účelem, „aby mládež před jedem kacířského učení a před pekelnými plameny byla ochráněna,“ — pozvedli protestanté jednomyslně svých hlasů, a když jich oslyšeno, odhodlali se k skutku násilnému.

Vypuklo zbouření. Jezovité byli z města vypuzeni, a hlavní přívrženec jejich, královský kontrolor Jan Michal Hýrzle, zbaven svého úřadu, načež přičiněním samého pana Viléma z Rožmberka na jeho místo dosazen horlivý kalvinista Lukáš Cerazin. Protestanté zvítězili a od té doby zasedali v radě, jak již praveno, vždy dvě třetiny protestantů a jedna třetina katolíků, a toliko primator musil býti volen střídavě každé dva roky z přívrženců obou stran.

R. 1619 byla správa města, pokud víme, úplně v rukou protestantů. —

Mimo primatora Maxmiliana Rumpala, Kerna a Neuhausera sešli se památné oné noci v zasedací síni radní a konšelové: Sigmund Weissenregner, Jan Rubekola, Václav Ambrož, Vavřinec Štýbr, Lukáš Hasík, Josef Zigl, Lukáš Cerazin, Jiřík Štrobl, Tomáš Šartl, Jiřík Pelhřimovský, mužové to většinou v letech pokročilí a věhlasem proslulí. **) Mimo to, jak již praveno, velká část

*) Již před 14. stoletím založena byla v Prachaticích škola literátů, neboli společnost ku zvelebení služeb božích. Tato škola literácká byla však pouze oddílem jiné školy, v které se vědám a umění vyučovalo.

**) Řídíce se slovy „audiatur et altera pars“, podáváme zde, odvolávajíce se na Slámův „Obraz minulosti starožitného města Prachatic“, vylíčení některých právě jmenovaných osob, jakž bylo vyšlo z péra známého nám již pana Sigmunda Turnovského z Turnštejna, a jež zároveň velmi dobře líčí povahu tohoto bezohled-

nejváženějších obyvatelů prachatických a sice vesměs ozbrojených k schůzi té se dostavila.

Prostranný sál staré radnice, (bývalého to zámku pánů Rožmberských, jejž předposlední z jich rodů, pan Vilém z Rožmberka r. 1569 Prachatičanům byl daroval), byl téměř přeplněn, a přece panovalo v něm až posud ticho hrobové. Při zavřených okenicích byli se shromáždili nejváženější hlavy města, by zde očekávali osudný, pro město a jeho budoucnost tak rozhodný okamžik.

Zasmušile hleděly s vysokých stěn na němé toto shromáždění podobizny bývalých majitelů Prachatic, pánů Rožmberských, Roupovských a Rabštejnských. U prostřed skvěla se v bohatém rámci statečná postava Vilémova a po obou jeho stranách podobizny čtyr jeho manželek: Kateřiny

---

ného zuřivce a Ferdinandova náhončího. Píšeť čistý tento pán o svých spoluobčanech následovně: „Jiřík Štrobl, v plné obci naříčený i také vrchním právem uznaný zloděj, který s Manfeldským lidem sem i tam jezdil, je vodil, vše vyzrazoval, a co nejhoršího bylo, o věrných poddaných zlostně a nedůvodně s tovaryšstvem svým smýšlel, kteryžto nyní v dotčeném městě pro lotrovství své od komisara Adama Lokšana po násilném vydrancování domu hejtmana krumlovského a z něho všeho jmění pobrání, komandy dostal, podle toho i jiné ubohé sousedy sužuje, hrozné lži na ně vymýšlí, až i do vězení těžkých připravuje. — Jakub Kern, jemu ve všem podobný, i s ženou svou lehkomyslnou. Václav Ambrož, křivopřísežník, tovaryš jiných zrádců. Lukáš Cerazin, nadepsaných zrádců sekretář, kteryžto Mansfeldským, když lid vojanský J. Msti. císaře v městě ležel, vše skrze psaní lstivě vyzrazoval a svá psaní do Prahy, Sušice a jinam vysílal. Josef Zigl, vší nešlechetnosti plný, který o vrchnosti své lehkovážně hovoří. Neuhauser, nyní za úředníka od Mansfeldovských postaven, nejsa hoden, aby mu nečisté stádo sviňské bylo svěřeno“ atd. — Slámův „Obraz minulosti starožitného města Prachatic“.

Brunšvické, Žofie Braniborské, Anny Marie Badenské a Polixeny z Pernštejna.

Za nedlouho po příchodu Kernově a Neuhauserově otevřely se opět velké dvéře zasedací síně a vešel jimi magistr Kristian Drymon, toho času duchovní správce protestantské obce prachatické, muž stáří již pokročilého a všeobecně vážený.

Celé shromáždění uctivě se před ním uklonilo, načež primator k němu přistoupil a pojav ho srdečně za ruku, uvedl jej na vyvýšené místo v průčelí síně, kdež stála dvě starobylá, dovedně vyřezávaná křesla.

Oba mlčky se posadili. Primator pokynul a všickni radní pánové a konšelé zaujali svá místa kolem podlouhlého, zeleným suknem pokrytého stolu nedaleko primatorova křesla. Ostatní, kteří nenáleželi k radě, zůstali v rozličných skupeních stát.

Když bylo opět nastalo ticho, povstal primator se svého křesla a rozhledl se po shromáždění. Výraz oka jeho byl mdlejší než v osudné oné noci, když jsme jej byli naposled viděli. Výstup mezi ním a Maxem, — kterýž byl hned druhého dne s odpovědí Prachatických do Plzně odejel, — byl na něho, jak se zdálo, mocně působil.

„Věren své povinnosti," počal za nedlouho mluviti, „kterouž jste byli, milí přátelé a spoluobčané, na bedra má vložili, zvolivše mne za svého primatora, svolal jsem obec protestantskou k dnešnímu důležitému sezení, aby ona, jsouc dbalá slov našeho spasitele: „Bděte, abyste nevešli v pokušení," vyčkala dlouho žádané doby, která městu našemu přinese spásu a novou slávu. Víte všickni, na čem jsme se byli ustanovili. Všechny dopisy, jež jsme byli již po delší dobu vyměňovali s pány direktory, se Sušickými a Pí-

seckými, jakož i s Plzeňským velitelem stavovské posádky panem hrabětem Arnoštem Mansfeldským, byly vám předloženy a víte tudíž, co můžeme a smíme doufat. Pevnou chovám naději, že v rozhodném okamžiku neustoupíte od svého usnešení, jakéž před dvěma dny u přítomnosti Mansfeldova vyslance vámi bylo učiněno, nýbrž že ve všech punktech a klausulích je dodržíte."

„Dodržíme!" zavznělo sálem jakoby z jednoho hrdla.

„Zbývá nám toliko jedna otázka," pokračoval Rumpal, „jak totiž máme naložiti se svými mučiteli a trýzniteli, kteří netušíce, že hraje se o jejich hlavy, jsou nyní v klidný spánek pohříženi. Jsem proto, aby byla císařskému vojsku povolena čestná kapitulace.

Několik hlasů ozvalo se proti tomu.

Zároveň vyskočil Neuhauser se své židle a vrhnuv na primatora pronikavý pohled pravil: „Žádnou milost, žádný pardon! Dosti dlouho snášeli jsme zpupnost nevázané této soldatesky! Mým heslem jest: „Zub za zub, oko za oko!" A věru, kdyby šlo po mém, nečekal bych ani na umluvené znamení a kázal bych do zběsilých těch psů střílet. Jakým díkem jsme jim povinnováni, že chceme k nim býti milostiví? Snad proto, že musíme před nimi ženy a dcery své uzavírat? Snad proto, že musíme pro svou víru snášeti ústrků a posměch každého ničemy, jenž na darebáctví, zlodějství, ba i na vraždy každý měsíc béře papežské odpustky? Snad proto, že jsou sluhy pána, jenž se zove korunovanou hlavou a přece křivé přísahy se dopouští? My odtrhli se od císaře, a to nám Ferdinand nikdy neodpustí. Nač tedy útrpnost s lidmi, kteří jsou poslušni člověka, o němž víme, že sám nezná smilování?

Řídí-li se heslem „kdo má moc, má také právo“ císař, proč bychom se jím neřídili také my? Krev za krev — život za život!“

Z několika stran provázela hlasitá pochvala slova výmluvného řečníka.

V tom povstal s křesla svého magistr Drymon a vážným, klidným hlasem odpověděl: Stojít ovšem psáno: „Zub za zub, oko za oko“, ale nesmíme slovům těmto nepravý smysl podkládat. Kdybych toho viděl potřebu, kdyby nám od císařské posádky hrozilo nebezpečí, ani na okamžik bych se nerozmýšlel a radil bych k násilí. Ale jak se věc má, jsme jisti vítězstvím, a nehodné by nás bylo, bychom je po spůsobu svých odpůrců vraždou oslavovali. Slávu sicilských nešporů a bartolomějské noci přenechme Římu a jeho přívržencům! Naší pomstou budiž láska, jak ji hlásal Kristus, náš spasitel! Čistým budiž naše jmeno, tak čistým, jako je čistou svatá naše víra, která zavrhujíc mrzkou vraždu, velí odpouštěti nepřátelům. Nechtějmež si osvojovat zatratitelná práva soudů brabantských, neboť nepřisluší lidem, by soudili nad lidským životem; ten náleží toliko bohu. Chceme mír a nikoli nové rozbroje a proto kletba každému, kdo ve zlosti neb vášni proleje jen jedinou krůpěj lidské krve!“

Opět rozlehla se pochvala v klenbách starobylé síně, jen že tenkráte mnohem hlučnější; neboť celé shromáždění, nevyjímaje ani ty, kteří dříve Neuhauserovi svůj souhlas na jevo dávali, přidružilo se k náhledu rozšafného a váženého starce.

Jediný Neuhauser hryzl se v pysky a z protivných očí jeho sršely blesky na magistra Drymona, jehož mužná postava vyjímala se u prostřed zástupu skoro majestátně.

Přes hluboký dojem, jakýž byla Drymonova

řeč na celé shromáždění učinila, nemohl se Neuhauser opanovat, aby svou porážku vymluvnému knězi alespoň slovem nesplatil.

Rozhorlen povstal opět se židle a zvolal: „Nuže dobře, dejte jim milost, a oni se vám, ne-li víc, alespoň vysmějou. Kdo nám za to ručí, že první znamení, na kteréž čekáme, neprobudí je ze spánku a že nevrhnou se na nás jako dravé šelmy, vraždíce a loupíce po dávném zvyku svém?!“

„K tomu nedojde, milý příteli,“ přerušil horlivého řečníka primator. „Ostatně záleží toliko na nich, či lépe na plukovníku Pallantovi, bude-li chtít kapitulaci přijmout či nic. Ne-li, pak se dovoláváme všemohoucího boha, že jednali jsme co lidé poctiví a že jsme prosti každé viny. Prosím tedy pány, aby, kdo s dřívějším návrhem mým nesouhlasí, zřejmě se vyslovil.“

Ani jediný z přítomných se nehlásil. Ano i sám Neuhauser povstal a obrátiv se k primatorovi prohodil s obvyklým svým pokrytstvím: „Nechci býti původcem jakéhokoli nedorozumění a rozporu a proto podrobuju se jednomyslnému usnešení celého shromáždění.“

Tvář jeho přeletl při těchto slovech sladounký úsměv. Kdo by byl však nahledl do jeho srdce, byl by se přesvědčil, že vztek a zášť jím zmítá jako prudká bouře slabým kláskem. Vítězstvím Drymonovým padlo první sémě nenávisti v ješitnou a sobeckou duši jeho; ale přemohl se.

Opět rozlétly se dvéře zasedací síně a kvapně vešel mladý Hynek Kern a chvátal přímo k primatorovi. Zraky všech shromážděných obrátily se k přišedšímu mladíku; na okamžik zatajil se ve všech dech a na tváři každého jednotlivce bylo lze čísti, s jakou napnutostí očekává Hynkovy zprávy.

„Nuže, jak jest?“ zvolal primator, a sestoupiv s křesla, spěchal mladistvému poslu v ústrety.

„Právě jsme spozorovali první hranici, která zdá se býti zapálena na vyšině asi půl hodiny cesty od Starých Prachatic vzdálené,“ ohlašoval Hynek. „Za hodinu, dá-li bůh, může býti vše odbyto.“

Radostný výkřik rozlehl se celým shromážděním.

„Nuže, tedy k dílu!“ zvolal povýšeným hlasem primator. Bledá jeho tvář zářila uspokojením. Obrátiv se pak opět k Hynkovi, doložil: „Jakmile uzříte hranici druhou, která dle úmluvy bude zapálena na Skalce,*) dáte znamení.“

Hynek se uklonil a rychle opustil síň, načež prozřetelně ubíral se přes pusté náměstí ku svému stanovišti na hřbitově.

„A nyní ještě jedno opatření, přátelé,“ prohodil po odchodu Hynkově primator. „Kdo z vás chce se o to postarat, aby plukovník Pallant stal se neškodným? Žádáme, aby byl Pallant okamžitě předveden před plnou naši radu a zde aby vyslechl návrh náš na čestnou kapitulaci.“

Téměř všickni se hlásili. Konečně však zvoleni jsou k této exekuci k návrhu primatorovu tři z mladších konšelů, totiž Jiřík Strobl, Jan Rubekola a Vavřinec Štýbr, k nimž přidružili se co jich salva quardia čtyři mladší ozbrojení měšťané. Nařízeno jim, aby se ihned odebrali do příbytku Pallantova a jej co zajatého na radnici dopravili.

Když byli jmenovaní exekutorové odešli, povstal magister Drymon a povýšeným hlasem promluvil k shromážděným: „Přátelé! Hodina vysvo-

*) Skalkou zove se návrší mezi Starými a Novými Prachaticemi, s něhož r. 1420 Žižka na město střílel.

bození našeho se blíží. Naplněna jest míra našich strastí a sám bůh přichází nám ku pomoci. K němu, jejž vzývali jsme ve svých útrapách, i nyní hlasu svého pozvedněmež, prosíce jej za svatou jeho ochranu, by velké dílo, které nyní počínáme, spásu přineslo nám i našim potomkům. Vše ku jeho a drahé vlasti naší slávě!“

Pokleknuv před velký, uměle vyřezávaný krucifix, který byl nad křeslem primatorovým zavěšen, povýšeným hlasem počal předříkávati vřelou a vzletnou modlitbu. Nábožně naslouchalo celé shromáždění slovům milovaného svého duchovního pastýře.

VI. Pouta jsou spřerážena.

„Bůh dodej nám síly a žehnej našemu dílu!“ dokončil Drymon svoji modlitbu.

„Amen!“ zvolalo celé shromáždění. — A jako by bůh sám modlitbě té býval přítomen a ji vyplniti sliboval: rozlehl se v témže okamžiku po náměstí zvučný hlas zvonů, a vysoká věž chrámová zaleskla se v plamenné záři.

Mezi přítomnými nastalo radostné pohnutí. Všickni hrnuli se k oknům, a otvírajíce zavřené okenice, volali: „Bůh mstitel se blíží!“

Náměstí poskytovalo živý, úchvatný obraz. Na první udeření zvonů rozlítla se nízká dvířka „u zelené lišky“ a četa, asi sto mužů silná, mušketami, halapartnami a sekyrami ozbrojená, s divokým hlukem vyřítila se na náměstí. Byli to stateční sladovničtí a solnaři. Mžiknutím oka utvořili silný řetěz podél ústí celé kostelní ulice, takže byl přístup na náměstí od dolejší brány úplně zamezen.

Podobně počínali si na druhém konci náměstí,

jehož východ ústil ku bráně hořejší a pasovské, ostatní řemeslničtí pořádkové, zejmena koželuzi, kteří, jak již z Hynkova vypravování víme, byli v solnici ukryti.

Voják, stojící na stráži u dolejší brány, zaslechnuv v tak neobyčejnou hodinu zvonění, domníval se, že v městě vypukl někde oheň. Volaje z plného hrdla: „Hoří! Hoří!“ běžel kostelní ulicí na náměstí. Zde však mu byla cesta zastoupena. Hynek vyřítiv se se svými dvaceti muži ze hřbitova, zasadil mu pěstí do tváře ránu, takže vojín bez sebe na zem sklesl.

Po té pospíšil Hynek se svými soudruhy ku bráně, obsazené asi třiceti vojáky, kteří však na strážnici spali. Dvéře u strážnice násilně vyraženy a nežli se nenadálým hlukem ze sna vyburcovaní žoldáci zpamatovali, leželi již i s důstojníkem svým na zemi svázáni. Dolejší brána byla tudíž v moci Hynkových společníků.

Daleko nesnadnější byla práce u brány pasovské, kde byla ubytována celá posádka císařská, tak že přepadení nebylo tak snadné jako u brány dolejší. Mimo to byl důstojník, jenž měl dozor nad noční stráží, mnohem ostražitější a na první poplach, nevěda ani, oč se vlastně jedná, kázal celé posádce vstoupiti do zbraně. V několika okamžicích byla celá posádka ve zbrani a za rachotu bubnů ubíralo se půltřetího sta císařských vojáků rychlým krokem pasovskou ulicí na náměstí. Když dospěli až na náměstí, zastoupili jim cestu cechové, kteří tam byli rozestaveni.

„U sta ďáblů! Co se tu děje?“ zaklel císařský setník hrubým hlasem. „Jaké to rocení? Rozejděte se!“

„Jen ne tak zhurta, panáčku,“ vzkřikl vůdce tlupy, řezník Kříž, muž to obrovské postavy.

„Včera jste si mohli ještě houkat, ale dnes jsme pány města my!“

„Prokletá roto měšťácká!“ zuřil důstojník. — „Nuže, uvidíme, kdo je pánem města — vy a nebo císař . . .“ Hned na to velel svým vojákům: „Ku předu!“

Celá tlupa vrhla se po svém způsobu na lid. Nastala tuhá řež. Jako zběšilí mlátili vojáci pažbami svých pušek do lidu, kdežto lid na vzájem tepal zbraněmi svými ne bez výsledku do řad rozlícené roty vojanské. Avšak přesila byla na straně císařských; po krátké době protržen pevný řetěz, jejž byli stateční měšťané utvořili, a s divokým jásotem hrnuli se žoldáci na náměstí.

V tom rozlétla se velká vrata bývalého paláce Rožmberského (radnice) a v záři pochodní objevila se v dlouhém, prostranném průjezdě četná tlupa nejváženějších měšťanů prachatických s mušketami proti císařskému vojsku namířenými. V čele tlupy stál stařičký primator s obnaženým mečem.

„Vzdejte se!“ zvolal mocným hlasem.

S výkřikem překvapení ustoupili vojáci nazpět; neboť na střelnou zbraň nebyli připraveni. Nahledli, že by tu byl každý odpor marný, neboť nyní také rozprášení řemeslníci, na novo se seřadivše, z jedné strany, a stateční sladovničtí a solnaři z druhé strany poděšené vojáky obklopovali.

„Proklatí psi!“ zuřil setník, skřípaje zuby. Obraceje se na všecky strany, volal bez ustání: „Kde je plukovník? Zbuďte plukovníka Pallanta! Jsme zrazeni!“

„Vzdejte se!“ vybízel je poznovu primator.

„Nevzdáme!“ odpověděl vzdorovitě důstojník. „Za mnou, kamarádi! Pobijte ty kacířské psy!

Ať žije císař!“ — A s několika nejodvážnějšími počal hnáti útokem na radnici.

„Palte!“ zaznělo náhle z úst primatorových. Rány zaduněly a několik vojáků i s důstojníkem svalilo se k zemi. Ostatní rozprchli se a úprkem utíkali k východu ulici, vedoucí k pasovské bráně. Zde však jim ozbrojenými opět zastoupena cesta. Byli se všech stran obklíčeni.

Než se bylo toto na náměstí událo, vešli Rubekola, Štrobl a Štýbr se svými soudruhy do panského domu, do domu totiž, v němž paní Kamila Turnovská bydlela, aby se dle daného jim rozkazu zmocnili plukovníka Pallanta, jemuž co veliteli císařské posádky jedna část tohoto stavení k přebývání postoupena byla.

V domě panovalo úplné ticho, důkaz to, že v něm ničeho netušeno o událostech této noci připravovaných. Přišedší zatloukli na dvéře, vedoucí do jizby, v níž bydleli dva sluhové Pallantovi, zbudili je a kázali jim, aby zbudili plukovníka.

Znajíce přísnost svého pána, učinili to tito ne bez zdráhání. Zuřivě vyskočil Pallant z lože a proklínaje nevítané rušitele svého spánku, přehodil přes sebe na rychlo noční šat a sám vyšel jim vstříc. Jakmile však poznal jejich tváře, zarazil se a zbledl jako stěna. V brzku však se zas zpamatoval, a svraštiv čelo, tázal se pohrdlivě: „Co se líbí, pánové?“

„Jste naším zajatým, pane plukovníku,“ odpověděl chladně Rubekola.

„Vaším zajatým?“ zvolal udiveně Pallant. „Zapomínáte pánové, že jsem ve službě jeho císařské milosti.“

„Právě proto!“ přerušil jej Rubekola. „Následujte nás na radnici!“

Pallant uskočil na několik kroků nazpět. Pak opět hrdě se vztýčil a zvolal:

„Ještě ne, pánové. Nevím vlastně, co se stalo; však buď si tomu jakkoli, tak podlým nejsem, abych se dal zajmouti od měšťáků. Jsem ovšem ve vaší moci, ale nade všecko jde mi právo mého císaře a tomu se nevěren nestanu. Bez meče se nepodám.“

Obrátiv se ku stěně, na níž bylo více rozličných zbraní rozvěšeno, strhl pádný meč a postavil se na odpor.

„Ušetřte si práce, pane plukovníku!“ zakřikl jej Štýbr. Přiskočiv pak k němu, uchopil jej pádnou rukou za rameno a vyrval mu zbraň z pěsti.

„Nezdráhejte se!“ dodal na to přísným hlasem. Hodina vaše udeřila; konec je vašemu panování.“

Zničen stál nyní Pallant před svými pokořiteli; z těžka oddychuje, pravil po delší teprv chvíli:

„Ještě jsme nedohráli, pánové. Musí-li to být, půjdu. Dovolte mi, abych se oblekl.“

Mezi tím, co jej sluhové oblekali, přihodily se před tím vypsané události na náměstí, z čehož Pallant teprv nyní poznal, oč vlastně běží a zároveň také se přesvědčil, že by byl každý odpor marný. Mlčky dal se odvést. Právě když vyšli z domu, vystřeleno na povel primatorův z radnice na vojáky, kteří jak zběsilí na útěk se dávali.

„Proklaté skety!“ zvolal Pallant, vida, jak lid jeho utíká.

„Ty již nezadržíte,“ podotknul ousměšně Rubekola.

Shromážděný lid, vida zajatého Pallanta v středu konšelů, vypukl v hlasitý jásot a čapkami mávaje, o překot volal: „Pereat Ferdinandus! Vivat Fridericus!“

Skřípaje zuby vstoupil Pallant se svými průvodčími na prah radnice, kdež jej primator vážnými slovy uvítal, načež se všickni odebrali do zasedací síně.

Zpupně, pohrdlivě na přítomné pohlížeje, postoupil Pallant pevným krokem až k zelenému stolu, za nějž páni konšelové zasedali, a nečekaje ani, až bude osloven, osopil se na primatora, který byl opět vedle magistra Drymona místo zaujal.

„Vás, pane primatore," pravil Pallant, „činím zodpovědným za bezpráví a pohanění, jakého se vaše stvůry této noci na mé osobě dopustily. Zákeřnický spůsob, jakým jsem byl přepaden, je zároveň urážkou jeho císařské milosti, jejíž věrným poddaným já jsem."

„Mírněte se, pane plukovníku," odvětil klidně primator, kdežto mezi ostatními počala se jeviti hlasitá nevole nad smělými slovy Pallantovými. „Co se stalo, musilo se stát, a chcete-li již o zákeřnictví mluvit, musíte se v jinou stranu obrátit."

„Pane primatore!" zvolal hněvivě Pallant. „Jmenem Jeho císařské milosti krále Ferdinanda zakazuji vám" —

„To můžete tam, kde jeho císařská milost král Ferdinand je posud králem," přerušil rozhorleného plukovníka Rumpal. — „U nás jím více není. Naším zvoleným a ve dvou dnech i korunovaným králem je Bedřich Falcký."

„Vivat Fridericus!" zvolali jednohlasně všickni přítomní.

Pallant zbledl a zatnuv zuby, zaskuhral pro sebe: „Proklatě! Jsem zničen."

„Nyní snad přece nahlednete," pokračoval primator, „že je vašemu panství jak v našem městě tak i v celých Čechách konec. Co vítězi

byli bychom zcela v právu, kdybychom ani jediného z vás nenechali živého uklouznout. Naše víra však nám zabraňuje „ke cti a slávě boží“ vraždit a protož dle všeobecného usnešení nabízíme vám a vašim lidem čestnou kapitulaci.“

Zdrcen hleděl Pallant drahnou chvíli před sebe, pak odpověděl: „A zamítnu-li ji?“

„To je vaše věc,“ odvětil klidně primator. „Myslím však, že ji nezamítnete, dozvíte-li se, že plukovník Auer s dvěma tisíci Mansfeldského vojska stojí před dolejší branou, a že jediné slovo odokamžitě mu jí otevře.“

„Mansfeldské vojsko před branami města!“ zvolal plukovník. „Toť neslýchaná, hanebná zrada!“

„Jmenujte si to, jak chcete, pane plukovníku, nám záleží velmi málo na vašem úsudku,“ zakřikl jej Rumpal. „Žádám však, byste odpověděl zkrátka buď „ano“ neb „ne“.

„Podrobuju se!“ vyrazil ze sebe posléze Pallant, a pohlednuv hněvivě na své soudce odkvapil ze síně. Hlasité volání „Pereat Ferdinandus!“ provázelo jej ze dveří. —

Za čtvrt hodiny vedl Pallant, provázen smíchem a proklínáním, řadami ozbrojených Prachatičanů své žoldáky k pasovské bráně. Padací most byl spuštěn a nenáviděná rota Pallantova uháněla o překot z města. Přes Fefry a Volary táhla pak dále k rakouským hranicím. —

V témž okamžiku zazněly na věži svatojakubské všechny zvony a před bradbami města na Skalce páleno z hmoždířů. Za nedlouho otevřena Hynkovými společníky dolejší brána, a s nesmírným jásotem vcházelo do města pět set statečných vojínů Mansfeldských. V čele jejich jel na bujném vraníku plukovník Auer, po levé

straně pobočník jeho, známý nám již Max Brand a po pravé pan Adam Lokšan, nový královský komisař a nástupce pana Turnovského z Turnštejna. Prachatice byly osvobozeny.

VII. Nepříjemné setkání.

Vysoko stálo již slunce nad obzorem a v městě posud jásáno. Téměř v každém domě panoval čilý život; vojsko všude častováno a všude připíjeno na zdraví nového krále Bedřicha Falckého.

Nejživější ruch panoval v krčmě „u zelené lišky“. Prostranná šenkovna byla skoro přeplněna a Jakub se svými dvěma pomocnicemi nestačil ani nalívat. Shromáždilić se tam téměř všickni členové cechovních pořádků, kteří se byli v půtce s císařskými nejvíce zapotili. Někteří z nich byli dosti značně, ač ne nebezpečně pohmožděni, ale přece nemohli odolati, aby tak důležitý den s ostatními neoslavili. V krčmě byl takový hluk, že nebylo vlastního slova slyšet, a jen s těží podařilo se tomu neb onomu ostatní překřičet.

„A jářku, proč pak jsme hned do těch darebáků nestřelili?“ ozval se pojednou zvučný hlas koželuha Melichara. „Jako stádo byli by se rozutekli.“

„Brachu, mně se zdá, že ti vlezlo něco do kotrby, a že tě to tam šimrá víc než je zapotřebí,“ přerušil koželuha malý, zavalitý mužíček, soukeník Sluka. „Což jsi zapomněl, že nám pan primator zakázal užiti střelné zbraně? Teprv když se spouzeli, vypáleno, a měli také dost.“

„Pan primator byl k těm lotrům příliš shovívavý,“ namítal třetí. „Měl se jim odměnit, jak se oni za naši ochotu odměňovali nám.“

„Ba že tak! Marek má pravdu!“ dokládal napilý Melichar, a pádnou rukou uhodil na stůl, až džbánky zařinčely. „Ti páni tam ve Vídni špatně se nám odměnili. Nejednou pomohli jsme jim svými penězi z bryndy a ještě před sedmi roky půjčili jsme císaři Matiašovi 6000 kop mišenských, které mu vlastní jeho přátelé, páni Pasováci odepřeli. Utřeli jsme o ně hubu, neboť místo splátky nasadili nám zde nejprvé jezovity a pak ty proklaté Pallantovy pijavky. Utlouci jsme je měli!“

Podobným spůsobem rokováno a hádáno se do bílého rána. Rozjaření páni řemeslníci byli by snad úplně zapomněli, že noc již dávno minula, kdyby je byl krčmář Jakub neupomenul, že jsou páni již opět shromážděni na radnici, kde o důležitých věcech rokováno bude.

Bylo tomu skutečně tak. Sotva že začalo svitati, již svolával městský zvonek veškeré občanstvo na radnici, kdež mu měl býti představen nový, pány direktory pro Prachatice jmenovaný komisař, pan Adam z Lokšan.

Tentokráte dostavili se též někteří katolíci, jsouce vedeni stařičkým svým farářem, Filipem z Rimparu, bývalým zpovědníkem paní Polixeny Rožmberské, plni strachu a bázně, co se asi bude díti.

Ceremonie netrvala dlouho. Lokšan, byv primatorem celému shromáždění představen, oslovil je ohnivou řečí, v níž ku konci ujišťoval, že páni direktoři veškerá práva a veškeré výsady a privileje Prachatických uznávají, a že je nově zvolenému králi, jakmile bude korunován, k novému stvrzení předloží. Po té usneslo se shromáždění, že má býti krumlovskému hejtmanu, panu Turnovskému z Turnštejna, dáno na srozuměnou, aby

do tří dnů panský dům novému komisaři přepustil, dále že chrám svatojakubský jest od této chvíle majetkem protestantů, nicméně že katolíkům k vykonávání bohoslužby přenechává se kaple svaté Barbory, nalézající se v pravé lodi chrámové.

Mlčky vyslechli pokoření katolíci toto usnešení, a opustili síň ještě před ukončením schůze.

Mezitím, co se toto v radnici dálo, shromáždili se veškeří cechové s praporci a odznaky svými a celá nová vojenská posádka před radnicí a v pravidelných řadách rozestavili se podél celého náměstí od panského domu až ke kostelní ulici, načež ostatní část Mansfeldského vojska, kteráž byla přes noc v ležení svém zůstala, za zvuků kotlů a trub s veselým zpěvem do města táhla a náměstí obsadila.

Zvony na věži chrámové zazněly, rány z houfnic, podél hradeb rozestavených, zaduněly, vojsko se rozstoupilo na dvě strany a z radnice vyšel průvod nejváženějších měšťanů prachatických, vesměs svátečně oděných. V čele šli statečný primator Maxmilián Rumpal, nový královský komisař Adam Lokšan, magistr Drymon a plukovník Auer, poslední provázen několika vyššími důstojníky svého sboru, zejmena Janem Malovcem, pánem na Štěkně a Švihově, Janem Krakovcem, Zdeňkem Kořenickým a oběma bratry Hodějovskými, Adamem a Bohuslavem.

Volným krokem ubíral se průvod do svatojakubského chrámu, v němž měla býti odbývána na poděkování církevní slavnost, a sice po dlouhém opět čase v posvátných klenbách těchto dle ritu protestantského. Chrám byl přeplněn; v prvních lavicích byly již dříve zasedly manželky a dcerky nejčelnějších rodin prachatických.

Z katolíků nedostavil se ovšem ani jediný.

Tím větším udivením naplňovalo tedy každého, když v první lavici po boku paní Ludmily Kernové a primatorovy dcery Anežky spatřil manželku nejzuřivějšího odpůrce protestantů, paní Kamilu Turnovskou. Hlasité šeptání rozlehlo se klenbami chrámovými a neutišilo se dříve, až průvod stanul na prahu.

Co přimělo asi paní Turnovskou ku kroku tomu právě v okamžiku, když jednáno o sesazení jejího manžela? Jí nezáleželo patrně na tom, zdali bude Turnovský s chováním jejím spokojen; šloť jí pouze o přízeň Prachatičanů, kteréž, jak víme, požívala v hojné míře, a kterouž tímto skutkem ještě více upevniti doufala. Věděla, proč tak činí. Tušilať, že manžel její, pokořením svým rozmrzen, na Prachatice zanevře, a bude se jich ještě více vzdalovat, než až posud činil, což by ji bylo právě vhod; kojilať se nadějí, že jsouc méně střežena, bude moci tím směleji pokračovati ve svých záměrech. Že by Turnovský Prachatice opustil navždy, tomu arci nevěřila, poněvadž měl v pasovské ulici vlastní dům. Vlastní jeho prospěch, jakož i prospěch katolické strany, nedovoloval mu tedy dáti na vždy „s bohem“ nenáviděnému městu a ustoupiti takto dobrovolně před svými nepřáteli. Bylo tedy pevné její mínění, že alespoň ona v Prachaticích zůstane a že po vypuzení z panského domu usídlí se ve svém vlastním. Proč přála si zůstati v Prachaticích samotna, jest na bíledni. Příčinou toho byla především náklonnost její k mladému Kernovi, kteráž od oné noci, kdy byla od signora Spavelliho obdržela lahvičku s čarovným nápojem, byla se stala prudkou náruživostí, a mimo to také bázeň před vyplněním výstrahy signora Spavelliho. Přálať si totiž, aby se manžel její nedověděl o tajném

jejím počínání, slovem chtěla zůstati tím, čím až dosud byla, — ctěnou a váženou občankou prachatickou a zároveň také tajnou hříšnicí.... Dovedlať toho již vícekráte; proč by se jí to medle nemělo podařit i tentokrát? —

Jsouc spokojena, že návštěvou chrámu zbudila mezi přítomnými pohnutí, sklopila oči do skvostné modlitební knížky a jako by měla jen boha na mysli, nevšímala si ničeho, co se kolem ní na oslavu památného dne dálo. Nepovšimla si tudíž ani toho, že na levé straně lodi chrámové, u tak zvané „staré sakristie“, kaple to, v kteréž od časů Žižkových bohoslužba nekonána,*) stojí mladý vojín a upřeně na ni své zraky upírá.

Byl to Max, kterýž nestaraje se hrubě o průvod, chtěl si z tohoto zákoutí nepozorován prohlídnouti prachatické krásky, o nichž byl již dříve tolik pochvaly slyšel.

Mladý setník stál zde nepohnutě jako socha, dívaje se upřeně na jediné místo — kde seděla paní Kamila Turnovská. Kromě ní neviděl nikoho.

„Ne, ne, to není možné!“ pravil sám k sobě. „A přece — ta tvář, to oko . . .“

V tom pozvedla Kamila hlavu.

„Není pochybnosti, ona je to skutečně!“ pravil Max opět sám k sobě a obrátiv se, chtěl si usednouti do zpovědnice. V té však spatřil prachatického kata Jiříka, kterýž byl Maxe již delší dobu pozoroval.

Potutelně se usmívaje podotknul Jiřík šeptmo:

---

*) Dle pověsti kázal prý Žižka při dobytí města v den narození Panny Marie roku 1420 zavříti do kaple té 85 nejváženějších katolíků, kteří pak byli ohněm před dveřmi kaple rozdělaným udušeni. Až po dnes ukazujou se tam zbytky mříže, za níž prý tito odsouzení smrt vytrpěli.

„Dobré jitro, pane setníku! Naše krásky se vám líbí, není-liž pravda?“

Max se zarazil, ale poznav Jiříka, odvětil taktéž šeptmo:

„Máš pravdu, příteli; ale kdo jest tam ta dáma v první lavici, třetí od kraje?“

„Paní Kamila Turnovská, choť právě sesazeného císařského komisaře pana Turnovského z Turnštejna.“

„Tedy katolička?“

„Aj, kdož to ví? Snad!“

„Což není Prachatičankou?“

„Bůh uchovej! Turnovský si ji přivezl odněkud z Vlach, myslím, že z Benátek. Od té doby však, co meška v Prachaticích, naučila se tak pěkně po česku švitořit, že byste v ní nepoznal cizozemku. Je katolička a přece přeje protestantům.“

Hovořili spolu ještě déle, nepozorujíce ani, že slavnost chýlí se ku konci; v chrámě nastalý ruch je na to upozornil. Max podal Jiříkovi ruku a rychle ubíral se z chrámu, mysle si, že ještě dnes musí nabyti jistoty.

Vyšed ven, postavil se u vchodu. Prostranství před kostelem bylo pouze vojáky jeho pluku naplněno, nemusil se tedy obávat, že zbudí svým jednáním podezření mezi cizími.

Chrámové dvéře se otevřely do kořán. Vojáci se rozstoupili a lid hrnul se na náměstí. Primator, páni konšelové, ostatní hodnostáři a prachatické paní a panny byli poslední, kteří opustili svatyni.

Oko Maxovo těkalo s jedné osoby na druhou. Konečně vystoupily ženštiny; nejprvé paní Ludmila Kernová a Anežka Rumpalova a hned za nimi, skroušeně před sebe hledíc, Kamila.

Max byl nyní od ní jen na dva kroky vzdálen. Však co se mu bylo před tím jen zdálo, bylo pravdou; neklamal se! . . .

Náhodou ubírala se Kamila podle něho, tak že se mohl k ní naklonit a šeptmo podotknout: „Dobrý den, krásná paní!“

Paní Turnovská sebou trhla, jako by ji byla zmíje uštkla a pozvednuvši hlavu, pohledla přísně na muže, kterýž ji byl takto oslovil. Sotva však se zraky jejich setkaly, vzkřikla Kamila, zavrávorala a sklesla na zem . . . .

Nastalo všeobecné zděšení. Ženštiny shlukly se kolem omdlelé. Nikdo neznal příčiny nenadálé této nehody. Bez odkladu zavřeny dvéře chrámu a omdlelá paní odnešena do sakristie.

„Ona to jest,“ pravil Max, když se byly dvéře zavřely. „A jakou úlohu zde asi hraje? Tedy Benátčanka? Však se přesvědčíme!“

Rychlým krokem spěchal pak k radnici, kde kolem starobylé kašny stáli hodnostové města, jakož i důstojníci Mansfeldova vojska v skupeních, důvěrně hovoříce a na rozloučenou ruce si tisknouce.

Obzvláště živě hovořil primator s plukovníkem Auerem.

„Ještě jedenkráte můj dík jmenem celého města,“ pravil pohnutým hlasem Rumpal. „Vyličte panu hraběti Mansfeldskému věrně, jak jste nás Prachatičany shledal; ujistěte ho, že věrně stojíme při králi a při stavech, a že jakož jsme osvědčili dnešního dne svoji oddanost, vždy doufáme v jejich pomoc, kdyby snad ruka svrchovaného uvalila na naše město neštěstí druhu jakéhokoli.“

Srdečnými slovy rozloučil se pak plukovník s primatorem a s čelnějšími měšťany, načež vsednuv na kůň, dal seřaděným vojínům svým znamení k odchodu. Polnice a kotle zazněly a osvoboditelé

Prachatic opustili dolejší branou město, zanechavše v něm co stálou posádku 540 osvědčených vojínů, jichž velení svěřeno statečnému Janu Malovcovi a novému jeho pobočníku Maxi Brandovi.

Shromážděný lid, vypuknuv v jásot, doprovázel stavovské vojsko daleko za město. Starší mužové a ženy vystoupili na bašty a hradby a mávajíce čapkami a šátky, setrvali tam tak dlouho, až poslední voják zmizel v stínu lesů staroprachatických.

Všude jásot, všude radost! Toliko příbytek katolického faráře Filipa z Rimparu poskytoval truchlivý obraz.

Hlavy čelnějších rodin katolických shromáždily se v téže době, kdy protestanté vítězství své oslavovaly, v bytu svého duchovního pastýře, aby se poradily, co v nastalé této tísni mají počíti.

Neradily se dlouho. Slepá zášť a vášeň, uražená ješitnost zná toliko jediný prostředek — pomstu. Marná byla důtklivá slova ctihodného, rozšafného faráře, aby trpělivě snášeli, co na ně byl bůh seslal, by vyčkali, až jak se nový královský komisař k nim zachová. Domluvy jeho byly marny. Stará zakořeněná nenávist nenadálým tímto pokořením ještě více rozdmýchána; někteří z přítomných, zejmena Tomáš Mayer, Linhart Dicento a Matouš Pingulin, dali se horlivostí svou tak unésti, že faráři svému vyhrožovali sesazením, nebude-li se vší mocí úřadu svého o to starat, aby zvítězivší právě kacíři byli úplně vyhlazeni a zahubeni.

Dav se konečně přemluvit, svolil slabý stařeček ke všemu, na čem se byli tito zuřivci usnesli.

Již před polednem téhož dne vyjížděli, nikým nepozorováni, tři jezdci s obžalovacími listinami z města. Jeden jel na Krumluv k císařskému

hejtmanu panu Turnovskému z Turnštejna, druhý do Pasova k arciknížeti biskupu Leopoldovi a třetí přímo do Vídně k císaři Ferdinandu II.

VIII. Děsná noc.

Den uplynul v radovánkách a slavnostech. Nadešel večer.

Téměř veškeré obyvatelstvo ulehlo unaveno k odpočinku. Pouze „u zelené lišky“ bylo ještě živo. Shromáždění tam řemeslníci samou radostí nad tak skvělým převratem nemohli se od svých džbánků odloučiti. Marné bylo ujišťování krčmáře Jakuba, že již více nenalije; napilí cechovníci nehnuli se z místa, i zdálo se, že hodlají ještě celou noc zapíjet své vítězství. —

Věren danému slibu, že matku a milovanou Anežku o nevině své přesvědčí a hanu na sebe uvalenou pomstí, odebral se Hynek ještě téhož večera do příbytku paní Turnovské, aby na ní žádal vysvětlení. Měltě pevně za to, že pisatelem osudného onoho listu není nikdo jiný než Kamila, o níž se domníval, že ji k tomu pomsta a žárlivost dohnaly, čemuž také, jak se zdálo, nasvědčovala v bytu jejím ztracená a ku psaní přiložená stužka. K domněnce té oprávňovalo Hynka Kamilino chování, neboť přes všechnu svou lest a chytrost, s jakouž dovedla své náklonnosti k Hynkovi dáti ráz pouhého přátelství, prohledl Hynek přece její záměry a toliko z úcty, aby ji nekompromitoval — neboť sám, jako celé Prachatice, pokládal ji za ženu počestnou a úcty hodnou — mlčel. Však při poslední návštěvě Hynkově vypadla paní Turnovská poněkud ze své úlohy; stalat se přátelštější než kdy před tím, což zavdalo, jak víme,

Hynkovi příčinu, že okamžitě, nedbaje jejích proseb, ji opustil.

Bledá, unylá ležela paní Turnovská na pohovce, když byl Hynek vešel. Ranní událost v kostele, o níž Hynek ničehož posud nevěděl, byla na ni mocně účinkovala. Veškeré její plány, jež si byla ráno sosnovala, pojednou se střítily. Přála si, aby manžel její se dostavil a navždy na Krumlov ji zavezl. Strachujíc se nehody, na kterouž ji byl signor Spavelli upozornil, byla pojednou překvapena jinou, mnohem citelnější ranou; bylať by se spíše smrti nadála, nežli setkání se s člověkem, o němž se domnívala, že už dávno není mezi živými. Jakéž bylo tedy její překvapení, když pojednou setkala se s mužem, který mohl dát celému světu svědectví o její minulosti? Nejsouc posud k ničemu odhodlána, zabývala se právě spomínkami na svou minulost, když Hynek vešel. Překvapena nenadálou touto návštěvou vykřikla a z pola vztýčila se na pohovce.

„Odpusťte, milostivá paní," pravil Hynek, „že přicházím v neobyčejnou tuto hodinu — bez pozvání."

Kamila se poněkud spamatovala, a vzpřímivši se, popošla hostu svému vstříc.

„Jste mi vždycky vítaným," pravila, ruku na přivítanou mu podávajíc.

Hynek mlčky se uklonil.

Minulo několik okamžiků, aniž by byl jeden neb druhý slova promluvil. Paní Turnovská, jinak živá a hovorná, opět se odmlčela a s výrazem nad míru klidným pohlížela na sličného, statečného mladíka. Pojednou však zplanuly její líce. Oko její spočinulo na malé zelené lahvičce, stojící na stolku mezi haldou rozličných ženských titěrek a hříček.

Smělá myšlenka projela jí mozkem.

Těkavé, vášnivé povahy jinak nesmýšlejí. Úmysl mění se okamžitým rozmarem, nahodilou okolností. Tak i zde.

Lehkomyslnost a vášeň zvítězila nad vůlí. Dlouho tajená myšlenka, na níž byla Kamila v záchvatu bázně na okamžik zapomněla, měla býti uskutečněna.

Postava Maxova ustupovala vždy více do pozadí, jako by v mlze se ztrácela. Ranní událost zdála se jí pouhým děsným snem. Jediné slovo z úst Hynkových — a bázeň její před minulostí zmizela. Netázala se ani, za jakou příčinou Hynek přichází.

Jásala v duchu, že vůbec přišel a že sám jí poskytuje příležitost, by dlouho tajený svůj záměr provedla. Pohlednouc ještě jednou na malou lahvičku, dar to signora Spavelliho, zaradovala se, jakoby již byla jista úplného vítězství.

Hynek stál posud nepohnutě a zamyšlen, pohlížeje k zemi.

Kamila přistoupila k němu blíže.

„Aj, proč tak zasmušilým, milý příteli?“ pravila lahodným hlasem, a uchopíc jej za ruku, zadívala se mu v tvář.

„Jste na omylu, paní vznešená,“ odvětil Hynek, lehce ji od sebe odstrčiv. „Jsem poctivý muž, a nenávidím pokrytectví, byť skrývalo se za tváří sebe sličnější.“

Kamila se zachvěla. Urážlivá tato slova a chladný tón, jakým byla pronešena, naplnily ji nevýslovnou bázní. Připomenula si opět Maxe a neodpověděla.

„Přicházím, milostivá paní,“ pokračoval Hynek, „abych vás požádal za jakési vysvětlení, týkající se mé i vaší osoby.“

Kamile spadl kámen se srdce. Věc týkala se pouze jí a Hynka. O Maxovi nebylo řeči.

„Vysvětlení?“ vyrazila prudce ze sebe, a oko její opět zaplálo uspokojením.

„Znáte tento list?“ otázal se Hynek. Při tom vyňal z opasu složené psaní a podal je Kamile. Bylo to psaní, jež byla Anežka den před tím od neznámé osoby obdržela.

Kamila mlčky je rozevřela a počala číst. Hned po přečtení prvních řádků poznala, oč tu asi běží a dle toho také věděla, jak se v případě tom chovat.

Tváříc se překvapenou, prohodila: „Co s tím listem, příteli? Toť přece se netýká ani mne, ani vás!“

„Vy tedy nevíte, kdo je pisatelem jeho?“

„Bůh mým svědkem, že nevím,“ odtušila Kamila.

„Já ale vím,“ zvolal prudce Hynek. „Marné je vaše zapírání. — Vy jste jeho původcem!“

„Já?“

„Ano, vy ctihodná paní! Nemohouc mne k lásce donutit, chtěla jste zničit klid a blaho rodiny, k níž jsem připoután svazky nerozlučitelnými.“

Kamila vypukla v hlasitý smích. — „Zdá se mi, příteli,“ pravila po chvíli, „že jste posud nevystřízlivěl z opojení vítězství dnešní noci. Mnou že je ten list psán? Nechtěl byste mi říci, komu?“

„Aj, komuž jinému, nežli Anežce, mé nevěstě!“ odtušil Hynek.

„Anežce — mé přítelkyni?“ přerušila jej paní Turnovská, smějíc se ještě hlasitěji. „Jste na omylu, mladíku,“ pravila pak klidně, „a abych vás přesvědčila, zde — patřte! — je více listin

rukou mojí psaných. Přesvědčte se, zdali to totéž písmo.“

Otevřevši malou skřínku na stole, vyňala z ní několik listů svou rukou shotovených a svým jmenem podepsaných.

Nepohnutě stál Hynek před Kamilou. Její důkaz arci jej nepřesvědčil; mohlť list vycházeti od ní, aniž by byl rukou její psán. Ale smělost a klid její jej zarazily. Tanulo mu již na mysli, že snad se přece přenáhlil, že snad jí ukřivdil.

„Jest patrno,“ pravila po přestávce Kamila, „že si někdo buď žert z vás stropil, anebo že vám chtěl ze zlomyslnosti ublížit. Jakž jste se ale mohl domnívat.... Nu, ovšem, jste mlád, máte bujnou obraznost, a proto vám odpouštím i druhý váš výrok, že jsem vás k lásce nutila. Patrně jste zapomněl, milý příteli, že jsem manželkou jiného, a jste velmi domýšliv, považujete-li poslední mé pozvání a pohostění za více, než za pouhé přátelství, jež chovám k vaší rodině. Netajím toho ovšem, že vás miluju, však spíše co matka, co sestra a protož nechci se na vás horšit. Zde má ruka, odpouštím vám.“

Hynek byl překonán. Hanbou a litostí téměř omámen, chopil se podané mu ruky a mlčky klesl před Kamilou na kolena.

S vítězným pohledem dívala se paní Turnovská na lehkověrného mladíka.

„Vstaňte, příteli, vstaňte! Snad byste si nechtěl hrát na sentimentálního?“ pravila po chvíli, smějíc se a něžně jej pozvedajíc. „Zůstaneme dobrými přáteli a myslím, že ještě častěji tomuto nedorozumění z plného srdce se zasmějem.“

„Odpuštění!“ šeptal nezkušený mladík, netroufaje si ani zraků pozvednout. „Dovolte, milostivá paní, abych se vzdálil.“

„O ne — nyní vás nepustím," hovořila paní Turnovská. „Věc ta se musí vysvětlit — ještě dnes. Netrpím žádného podezřívání, a musím všemu přijít na stopu. Mimo to musím s vámi promluvit o mnohých důležitých věcech. Prosím, přisedněte. Při poháru dobrého vína snad se opět rozveselíte."

Nežli mohl Hynek odpovědít, sejmula Kamila se skříně skvostnou křišťálovou nádobu a dva stříbrné poháry a naplnila je perlícím vínem. Hynek, dívající se posud zamyšleně před sebe, nespozoroval, že Kamila při nalévání nad stolek se nahnula a uchopivši malou zelenou lahvičku, nalila z ní trochu do jednoho poháru. Pak postavila tento pohár na stříbrný tác a Hynkovi jej podávajíc, švitořila: „Žádám vás za radu v jisté důležité záležitosti; za to chci býti navzájem vaší prostřednicí mezi vámi a Anežkou; ba ještě více: ručím vám za to, že v krátké době vypátrám pisatele onoho hanebného listu.

Hynek zůstal ....

Uplynulo půl hodiny. Oba byli ještě pospolu; ale nehovořili již o důležitých záležitostech, nehovořili o Anežce ....

Hned po první číši vína, kterouž byla Kamila Hynkovi podala, sklesl tento jako omámen na pohovku. Hlava mu šla kolem. Komnata Kamilina proměnila se v čarovnou zahradu; sošky a obrazy, které ji zdobily, obživly a pojavše ho do svého kruhu, vesele okolo něho tančily. Z vodometu, uprostřed divuplné zahrady, jenž krásnými květinami posetou půdu svlažoval, vynořila se ženská postava andělského vzezření; byla oděna v průsvitný šat ....

Hynek vztáhl k ní ruce, jako by ji chtěl

obejmout, ale sličná žena vrhla se sama do jeho náručí....

„Anežko!“ zvolal Hynek líbaje horoucně čarokrásnou vnadnou ženu....

Minula hodina. Kamila dlela posud v objetí spícího Hynka a vřele jej líbajíc šeptala plna blaženosti: „Signore Spavelli, tvůj nápoj účinkoval zázračně. Nyní jest mým — na věky mým!“ —

„Ještě ne, proklatá zmije!“ ozval se z nenadání na prahu dveří hlas, a do komnaty vešel prudce malý zavalitý mužík šedivých vlasů a nachýleného týlu.

„Můj manžel!“ vzkřikla zděšeně žena a křečovitě uchopila spícího Hynka za ruku.

Hynek procitl. První jeho pohled padl na nového příchozího, jenž nebyl skutečně nikdo jiný než krumlovský hejtman, Turnovský z Turnštejna.

Jak víme, vyslala katolická obec ze svého středu na Krumlov posla, aby náčelníka svého pana Turnovského zpravila o událostech, jež se byly této noci sběhly. Okamžitě vsedl tento na kůň a bez průvodu cválal k Prachaticům, aby, možnoli ještě, zachránil, co bylo již dávno ztraceno. Přišel k divadlu neočekávanému.

Byl-li již dříve osudnou katastrofou města popuzen, vzkypěl nyní jeho hněv v míře nejvyšší.

„Ano, tvůj manžel, bídná nevěstko!“ vzkřikl zuřivě Turnovský a vytrhnuv z pochvy meč, napřáhl jej na Hynka, jenž probrav se ze spánku, udiveně kolem sebe se rozhlížel.

Meč Turnovského dopadl — a Kamila, krvácejíc z hluboké rány, sklesla s výkřikem k zemi. Spozorovavši totiž úmysl svého manžela, byla mu zastoupila cestu, a rána na Hynka mířená zasáhla ji.

Hynek uplně procitl. Spatřiv, co se bylo

stalo, uchopil Turnovského za prsa a mrštil jím o zem. Na to vyběhl z komnaty a „Vražda! vražda!“ volaje, vyřítil se na ulici. Náměstí bylo liduprázdné; toliko z nízkých oken „zelené lišky“ zaznával veselý hluk a zpěv. Hynek dlouho se nerozmýšlel; běžel ke krčmě, kde byli veselí cechovníci v úplném počtu ještě shromážděni. Téměř bez dechu vrazil do síně mezi rozjařené pijáky.

„Co se stalo?“ voláno ze všech stran na vyděšeného mladíka.

„Vražda!“ vyrazil tento ze sebe.

„Kde?“ vzkřikl prachatický popravní mistr Jiřík, který byl též mezi přítomnými.

„Krumlovský hejtman zavraždil svou manželku,“ zněla odpověď.

Více nebylo zapotřebí. Vedeni Jiříkem vyřítili se pijáci na náměstí a úprkem hnali se k panskému domu. Vrata byla zavřena.

„Však nám neuklouzne!“ zvolal Jiřík a počal pěstmi mlátit do dveří.

„Vypačte vrata!“ voláno ze všech stran.

Za několik okamžiků rozletla se s rachotem pevná vrata a všickni hrnuli se ku komnatám hejtmanovým.

Kamila ležela posud bez sebe a krvácejíc na zemi. Jiřík se k ní naklonil.

„Ještě žije,“ pravil k svým soudruhům. „Odneste ji na lože a zavolejte rychle lazebníka!“ — Učiněno ihned dle jeho rozkazu.

„Kde však je Turnovský?“ volal Jiřík. „Proklatý pes ten někam zalezl — bojí se odplaty. Musíme ho dostat živého, nebo mrtvého! Za mnou, kamarádi!“

Mezi tím, co se někteří zabývali raněnou Kamilou, rozběhli se ostatní po domě a počali prohledávat komnaty, vylamujíce při tom dvéře a

skříně. Po Turnovském však nebylo nikde ani stopy. Konečně vrazili do komnaty poslední, do pracovny krumlovského hejtmana.

„Ha! tamo jest!“ vzkřikl Jiřík, ukazuje na tajná, nyní jen přivřená dvířka v koutě komnaty.

Jedním skokem octnul se u otvoru; ale v chvatu strhl za sebou dvéře a zámek zapadl. Jiřík byl od ostatních odloučen. Nedbaje toho, pádil po úzkých schůdkách, vedoucích do jakéhos sklepení, za kmitajícím se plamínkem, jejž bylo na konci chodby vidět. — Jiřík se nemýlil. Osoba se světlem před ním prchající byl královský hejtman Turnovský z Turnštejna.

Dvěma skoky stanul u něho právě v okamžiku, když Turnovský otvíral nízka, železem pobitá dvířka. Uchopil jej za ruku a strhnuv jej k zemi, zvolal: „Stůj, lotře! Ani z místa!“

Drže v levici rozžatou pochodeň, svíjel se polapený Turnovský na zemi pod tíží těla Jiříkova a hlasitě stenal.

„Kdo jsi?“ úpěl, namáhaje se při tom, aby se poněkud uvolnil.

„Jak? Ty mne neznáš?“ zakřikl ho Jiřík. „Nu ovšem, vždyť jsem ti nebyl při nastupování nynějšího svého úřadu představen. Nuže, podívej se mi lépe do tváře! Druhdy jsi mne znal velmi dobře! Vražda nás rozloučila, vražda nás opět svedla. Dlouho jsem čekal na tuto příležitost a konečně jsem se dočkal.“

Turnovský nadzvedl hlavu a pohledl v tvář svého pronásledovatele. Zachvěl se hrůzou a třesoucím se hlasem zvolal:

„Spravedlivý bože! Což i mrtví z hrobu vstávají?“

„Nejsem mrtvým, brachu, nejsem!“ odtušil s divokým smíchem Jiřík. „Jsem živ a zdráv,

jako málo kdy před tím a raduju se nemálo, že ti budu moci na šibenici chřtán zatrhnout. Mohl bych ti arci jediným bodnutím tvou ničemnost odměnit, ale neučiním toho. Co kat, jímž jsem se stal tvým přičiněním, dopomohu ti do nebe, nebo ještě lépe — do pekla ...“

S vytřeštěným zrakem pohlížel Turnovský na svého trýznitele.

„Smilování! Smilování!“ stenal, třesa se na celém těle.

„Smilování — smilování žádáš?“ zvolal Jiřík. „Měl's ty smilování s námi? Oko za oko, zub za zub! Však dříve ještě, nežli tě odevzdám právu a spravedlnosti, chci slyšet sám tvé vyznání. Pověz, padouchu, kam se podělo Mariino — kam se podělo tvé dítě?“

„Nevím,“ zaúpěl svíjející se hejtman.

„Mluv pravdu! Jinak tě — při sám bůh — zardousím,“ křičel Jiřík, sevřev svalovitou pěstí jeho hrdlo.

Turnovský zachroptěl, načež namáhavě zasténal:

„Smilování! Vyznám se ze všeho.“

„Nuže, kam se podělo dítě? Bylo zavražděno?“ vyzvídal Jiřík dále.

„Nebylo!“

„Bylo tedy ukradeno? Unešeno?“

„Ano!“

„Kým?“

„Mnou.“

„Tebou? Ale proč jsi nezahubil také dítě, když jsi byl zavraždil jeho matku, moji sestru?“

„Nevím, jak se to stalo. Při pohledu na ono nemluvně hnulo se cosi v mém srdci, co mi velelo, bych s ním jinak naložil. Nechal jsem je žít, a odnesl jsem je.“

„Kam? kam jsi je zavlekl?“
Turnovský neodpovídal.

Jiřík uchopil jej za hrdlo a sevřev mu je svalovitou pěstí, zvolal: „Odpověz, kam jsi je dal?“

„Jakési ženě — kuplířce — v Praze — ona posud žije —“ odpověděl přerývavě Turnovský.

„A její jméno?“

„Brandová.“

„Brandová?“ vykřikl Jiřík a děsná myšlenka projela mu mozkem. „A této ženě, tomuto vyvrheli všech žen osmělil jsi se, lotře, svěřiti své dítě? A jmeno tvého syna?“

„Maxmilian.“

„Maxmilian!“ zvolal opět Jiřík. „Tedy přece! proklatý padouchu! Tak tedy jsi korunoval své ničemné dílo! Však bohudík, nezdařilo se. Tvůj syn, ač bastard, je přece mužem poctivým, kdežto ty — ty's dozrál pro peklo a já ti k němu cestu ukážu. — O díky, díky tobě bože za tuto zprávu!“ dodal po chvíli.

Zapomenuv, proč se byl vlastně za prchajícím Turnovským pustil, vztýčil se Jiřík při posledních slovech.

Turnovský pojednou ucítil, že je poněkud uvolněn. Jiřík jej byl totiž pustil a mozkem Turnovského proletla smělá, zoufalá myšlenka. S napnutím veškerých svých sil vyskočil se země. Chodbou rozlehlo se bolestné vzkřiknutí; pochodeň, kterou byl Turnovský doposud pevně v levici držel, shasla. Na to bylo slyšet kvapné kroky, pak rachocení zámku — načež rozhostilo se v chodbě opět hrobové ticho.

V tom rozletla se tajná dvířka, jimiž byl dříve Jiřík vešel, a tlupa jeho společníků hrnula se do chodby. Sotva že však učinili několik kroků, sta-

nuli jako omráčeni. Před nimi ležel, krví zbrocen, prachatický kat.

„Vražda!“ zvolali někteří a hrnuli se k nízkým, železem pobitým dveřím, jimiž byl krumlovský hejtman po vykonaném zločinu uprchl. Zámek však byl zapadl; nebylo možno otevřít.

Upustivše tedy od dalšího pátrání po uprchlém vrahu, přispěli všickni Jiříkovi ku pomoci. Nevědouce ještě, zdali je mrtev, či pouze raněn, vynesli jej z tmavé chodby.

Pod okny panského domu zavznělo náhle volání: „Hoří, hoří!“ Hned na to bylo slyšet zvonění na poplach a náměstí plnilo se lidem a vojskem.

Panský dům stál v plamenu. Bylo to poslední dílo královského hejtmana, jenž, vida, že se lid hrne do jeho příbytku, ještě před svým útěkem hodil pochodeň do domu, z něhož po usnešení konšelů měl býti vypuzen. — S namaháním vynešena Kamila i Jiřík z hořícího stavení.

Mezitím co lid a vojsko snažili se požár uhasiti, uháněl krumlovský hejtman Turnovský z Turnštejna — dostav se železnými dveřmi, jimiž chodba byla zakončena do městského parkánu a odtud před město — hustými lesy ku „zlaté stezce“. Druhého pak dne ujížděl v přestrojení přímo do Pasova, aby u dvora arciknížete biskupa Leopolda přičinil se dle možnosti o potrestání prachatických rebelů a kacířů.

IX. Všední pohádka z dob minulých.

V jedné komnatě Kernova domu odpočívala na měkkém loži paní Kamila Turnovská, zápasíc posud s životem a smrtí. Rána byla nebezpečna, a městský lazebník Celestin Bacháček nemohl tak snadno udati, jaké budou její následky.

Z rodiny Kernovy neznal kromě Hynka nikdo příčinu Kamilina poranění a proto nelze se divit, že s upřímnou láskou křesťanskou chovali se k nešťastné ženě. I primatorova dcera, Anežka, netušíc, oč tu běží, převzala s obětavostí nesnadný úkol Kamiliny ošetřovatelky.

Avšak jen několik hodin zůstalo vše tajemstvím; neboť Hynek, jsa příliš poctivý, hned druhého dne vyznal se octi i matce ze všeho, co se bylo minulé noci událo.

Lze se domysliti, jaké bylo asi zděšení poctivých těchto lidí. Byli však příliš dobří, aby synu svému klnuli. Mimo to dozvěděli se z úst Maxových věci, o nichž neměli před tím ani nejmenšího tušení. Kamilina minulost ležela před nimi rozevřena, neb Max, mluvě ku obraně svého přítele, nezamlčel ničeho, co o paní Turnovské věděl.

Již litovali oba manželé, že tu ženštinu přijali pod svůj krov, a pouze soustrast s osudem jejím byla příčinou, že okamžitě nedali výhost citům, které Kamila svým pokrytstvím dovedla v nich zbudit a po tak dlouhá leta udržovat.

„Vše, co byla žena tato kdy podnikla, je pouhý klam," končil Max svou obranu. „A byť i zapírala, jak přítel můj tvrdí, že o osudném onom listu ničeho neví, nevěřím tomu. Dovolte tedy, abych směl po původu této události pátrat, abych mohl odhaliti příšeru, která hříchy své zakrývá pláštíkem pokory a pobožnosti.

„Co lze v té věci učinit?" tázal se starý Kern.

„Především mlčet," odpověděl Max, „ale hlavně o to dbát, aby panna Anežka ničeho se nedozvěděla. Proto jen žádné zamračené, starostlivé tváře! Neštěstí, které vás mohlo stihnout, je odvráceno. A mohu-li vám v něčem radit," dodal se smíchem,

„použijte neklamného léku pro veškeré duševní choroby zamilovaných a žárlivých mladých lidiček.“

„Jakého léku?“ tázal se Kern.

„Svatby, svatby, milý pane Kerne,“ zněla Maxova odpověď. „Ožeňte mého mladého přítele, a čím dřív, tím líp. Dnes se oba milenci ovšem ještě trochu škádlí, ale přisám bůh, já z nich učiním, dovolíte-li, tak roztomilý párek, jakého posud Prachatice neviděly.“

Rozloučiv se na to s oběma manžely, opustil Max komnatu. Hynek jej doprovázel.

Sotva že byli oba mladíci vyšli ze vrat, zastoupila jim jakási malá, shrbená, o berli se belhající stařena cestu a chraplavým hlasem je oslovila: „Pochválen buď hospodin!“ — Obrátivši se pak k Maxovi, doložila: „Mám vám něco důležitého vyřídit, pane setníku.“

„Mně?“ tázal se udivený Max. A změřiv škaredou babiznu od hlavy k patě, dodal: „Odkud mne znáš, stařeno?“

„Viděla jsem vás včera poprvé, když jste v čele stavovského vojska vjížděl do města,“ zněla odpověď.

„A kdo jsi?“

„Jsem vdova po bývalém městském katu, nyní hospodyně Jirky z Kobylí hory. Mám vás jeho jmenem požádat, abyste ho ráčil navštívit.“

„Jak jest Jiříkovi?“ otázal se kvapně Max.

„Špatně, velmi špatně, pane setníku,“ skuhrala stařena, a proud slzí vyhrkl jí ze zapadlých, sivých očí. „Právě proto mne k vám poslal. Má prý něco na srdci, s čím by nerad z tohoto světa odešel.“

„Ubohý Jiřík!“ vzdychl Max. Podav pak Hynkovi ruku, pravil: „S bohem, příteli! Odpůldne tě navštívím!“ Na to obrátil se opět k stařeně.

„Nuže, veď mne, stařice," pravil, „ať nepřijdeme pozdě!"

Oba ubírali se pak dolejší branou přes potok Živný a dále klikatými a sráznými stezkami hustého lesa ku Kobylí hoře.

Asi za půl hodiny dorazili k obydlí prachatického popravního mistra. Byl to nízký, čistě obílený a kolem dřeveným plotem obehnaný domek, stojící na vysokém kopci uprostřed hustého jedlového lesa.

Max vstoupil do malé, nízké komůrky. Zde ležel na lůžku, jelení kožích potaženém, raněný Jiřík.

Pohnut, přistoupil Max k nemocnému a ujav ho za ruku, pravil: „Přál prý jste si se mnou mluvit, Jiříku?"

„Děkuju vám, milý pane, že jste mne neoslyšel," děkoval nemocný slabým hlasem. Pak pokynul stařeně, aby se vzdálila a ukázal na židli vedle lůžka.

Max mlčky se posadil.

„Mám něco na srdci, pane setníku, co bych vám rád svěřil," počal Jiřík po krátké přestávce. „Týká se to také vás."

„Mne?" tázal se udiveně Max.

„Ano, vás, jste-li totiž onen Maxmilián Brand, který byl vychován v Praze u jisté ženštiny — velmi nekalé pověsti."

„Ano, jsem!" odpověděl Max. „Však odkud znáte můj původ?"

„Povím vám to! Jest to ovšem trochu dlouhá pohádka, ale doufám, že ji trpělivě vyslechnete."

„Milerád, jen nebude-li vám přílišné mluvení na škodu?"

„Aj, což! Mně už nic neuškodí! Mám zde na levé straně pořádnou díru, skrze kterouž má

duše tak jako tak co nevidět do jiného světa vyletí. O hodinu dřív neb později, na tom nezáleží! Nuže poslechněte!“

Vztýčiv se poněkud na svém loži, počal vypravovat:

„Před třiceti lety žil na panství třeboňském, které náleželo pánům Rožmberským, statečný polesný Mikuláš Doubrava se svou manželkou Marií a s dvěma dorostlými dítkami. Syn jeho, Antoš, vyučiv se u otce lesnictví, pomáhal otci, kdežto dcera Marie, dívka kvetoucí krásy, opět matku v domácnosti zastávala. V celém okolí nebylo šťastnější rodiny nad rodinu Doubravovu. Panstvo poctivému muži tomu přálo; láska a spokojenost sídlily v malém jeho domácím kruhu.“

Na chvíli ustal Jiřík ve svém vypravování, jakoby chtěl starými zpomínkami oživit slábnoucí paměť svou.

„Byla tuhá zima r. 1589,“ pokračoval po malé přestávce. „Nejčelnější členové panských a šlechtických rodin sjížděli se na zámek třeboňský, aby se súčastnili honeb, majitelem panství, panem Vilémem z Rožmberka s velikou okázalostí pořádaných. Po celý měsíc prosinec panoval na panství třeboňském život nejčilejší. Starý Doubrava i jeho syn měli plné ruce práce; téměř celé dny doma se nezastavili, ano i večery musili tráviti na zámku ve společnosti veselých kavalírů při hlučných hostinách a pitkách. Mimoděk zanedbával starý lesník svou domácnost, ponechávaje ji úplně péči své dobré, ale poněkud ješitné ženy a nezkušené dcery. — Jednoho dne — obě ženštiny byly opět samotny — otevřely se dvéře osamělé, u prostřed lesa stojící myslivny, a vstoupil mladý, sličný muž v loveckém šatě. Byl prý, jak tvrdil, od ostatní lovecké družiny odloučen, a jsa cizincem, nemohl

prý naleznouti v hustém lese stopu po svých soudruzích. Byla to, jak později na jevo vyšlo, pouhá záminka, pod kterouž chtěl se dostat do příbytku lesníkova, či vlastně k sličné jeho dceři, kterouž byl již před tím několikráte spatřil na zámku třeboňském, kamž ona téměř každodenně docházela. Žádal za přístřeší a možno-li, za nějaký průvod k zámku. Ochotná matka mileráda vzácnému hostu vyhovila; vyčastovala jej dle možnosti, a konečně i k tomu svolila, aby dcera její vznešeného pána do zámku doprovodila. — Doprovodila ho, ale zároveň doprovodila také svou čest do hrobu. Sladoučkými slovy dovedl mladý panáček nejen dceru, nýbrž i matku zaslepit. Přicházel nyní do myslivny častěji, ovšem že bez vědomí starého Doubravy a syna Antoše. Nad nezkušenost a lehkověrnost dceřinu vynikala pošetilost matčina. Mlčky, ano se zalíbením trpěla návštěvy mladého kavalíra a teprv později vše muži svému sdělila. Ale bylo to již pozdě. V týž den, kdy dozvěděl se lesník o návštěvách vzácného pána, ukončeny také lovecké zábavy na panství pánů Rožmberských; panstvo odejelo a s ním bez všeho rozloučení také ničemný svůdník nevinné dívky.

Jiřík opět na chvíli se zamlčel.

„A jmeno onoho bídníka?“ tázal se Max, jenž byl s patrným napnutím sledoval vypravování nemocného.

„Dozvíte se je!“ odpověděl Jiřík, načež počal dále vypravovat: „Minulá zima, pak jaro i leto a nastal sychravý podzimek. Opět odbývána na zámku třeboňském slavnost, ale slavnost zvláštního druhu. Veškeří poddaní pánů Rožmberských uvítali totiž nového správce panství a zámku, jejž byl pan Vilém Rožmberský dosadil na místo zemřelého správce. Přijel se svou chotí, s kterouž

se byl, jak lidé vyprávěli, teprv před měsícem zasnoubil. Mezi vítajícími byla také rodina Doubravova. Však jaké bylo jejich překvapení, když matka a dcera poznaly v novém správci muže, kterýž byl jejich štěstí rodinné zničil, svůdce Mariina. Starý Doubrava, dozvěděv se to, zuřil. Vraziv po skončené slavnosti do komnaty správcovy, žádal na něm vysvětlení. Následoval prudký spor, jenž skončil tím, že lesník vytrhnuv lovecký nůž z pochvy vrhnul se na zhoubce svého blaha. Tento však byl dle všeho na útok připraven. Sraziv starého lesníka k zemi, vyrval mu zbraň a zavolal služebnictvo. Lesník a později i nevinný jeho syn Antoš a jeho matka uvrženi pak do vězení. Ano bídník ten dopustil se ještě dalšího zločinu. Vloudiv se v noci do příbytku lesníkova, kde chorá Marie s dítkem svým dlela, vyrval jí nemluvně a kázal pak i ji odvésti do zaláře. Druhého dne kolovala po celém panství pověst, že rodina Doubravova zavraždila novorozeňátko, chtíc tak ukryti před světem hanbu své dcery.“

„Toť hrozné!“ zvolal Max, netuše posud, proč to Jiřík jemu, člověku cizímu vypráví.

„Ano, hrozné; ale nejsem ještě u konce,“ pokračoval Jiřík. „Marie hanbu tu dlouho nepřečkala. Byloť tomu teprv týden, co se byla stala matkou — leknutí a bolest nad ztrátou dítka ubohou Marii usmrtily. Zemřela ve vězení a celé okolí pokládalo ji za vražednici ... Mrtvá matka arci se nemohla hájiti a tak vypravováno, že zavraždivší dítko byla je někde tajně pohřbila. Otec, matka a bratr dozvěděli se o tom teprv po půl roce, když byli ze žaláře propuštěni a z milosti — tak zněl rozsudek — z panství třeboňského vyhnáni. Nikomu z nich nenapadlo, brániti se, nebo nevinu svou dokazovati. Kdož by jim byl také

uvěřil! Dlouho bloudila nešťastná rodina bez cíle a bez domova, až konečně na cizí půdě v Uhrách se usadila. Tam je nikdo neznal, tam byli prosti všeho podezření, a směli býti opět lidmi poctivými. Na panství jistého méně zámožného uherského šlechtice našli konečně útulku. Doubrava stal se hajným; jeho syn pak dal se naverbovat k vojsku, které právě císařem Rudolfem II. proti sveřepému Turku do pole sbíráno. Minulo více let. Antoš nabažil se potulného válečného řemesla a vrátil se opět ku svým rodičům. Přišel v pravý čas; zastalť otce svého na smrtelném loži. — „Dobře, milý Antoši, žes přišel," pravil otec k vrátivšímu se synovi. „Mám ještě jednu žádost." — „Mluvte otče, jakou?" — „Odpustil jsem všem svým nepřátelům," počal stařec mluvit. „Jediného toliko vyjímám, jejž bůh, je-li spravedliv, musí zatratit. Víš, koho tím míním! Přísahej mi na spásu duše své, že pomstíš svého otce, že pomstíš svou nešťastnou sestru! Dále mi slib, že budeš pátrat po zmizelém dítěti; mámť pevné přesvědčení, že zavražděno nebylo, nýbrž že posud žije." — „Přísahám!" zvolal na to Antoš. — „Bůh tě požehnej na cestách tvých," dodal stařec. — Druhého dne nebylo starého Doubravy více mezi živými. Pochovav svého otce, odebral se Antoš se svou matkou do Čech. Přijavše jiné jméno, usadili se v Praze, kdež matka živila se vykládáním karet, shotovováním líčných mastí a lekvarů, a syn — stal se pacholkem pražského kata."

„Tys tedy bratrem oné nešťastné dívky?" zvolal Max, soucitně k němu se nakloniv.

„Ano, já," odvětil Jiřík mdlým hlasem.

„A tvá matka? Tvá pomsta? A onen bídník?"

„Matka moje posud je na živě; pomsta má však — o, že nemám desatera života, bych jí jej mohl

znovu zasvětit. Po celých patnáct let, pokud mi obtížná služba moje dovolovala, pátral jsem po stopě onoho bídníka, však nadarmo. Stalť se v tom čase velkým pánem; oba císařové Rudolf a Matiaš svěřovali mu důležitá poselství, tak že býval dnes tu a zítra tam. Konečně jsem se dozvěděl, že je v této krajině, ano v samém městě usazen. Ihned žádal jsem za uprázdněné místo zdejšího kata a před půl rokem jsem je také obdržel. Neklamal jsem se! Nepozorován jako stín po celou tu dobu jsem ho sledoval! Zjednal jsem si i přístupu do jeho domu a hrál si na oddaného sluhu, ba na otroka druhé jeho ženy, — až konečně včerejší noci .... Však zde vizte moji ránu! Já pomstu svoji nevykonal."

„Tedy Turnovský!" zvolal Max.

„Ano, královský hejtman pan Turnovský z Turnštejna jest onen padouch a žije posud!" zalkal Jiřík. Zakryv si rukama tvář, z hluboka vzdychl; však záhy opět se spamatoval, a uchopiv Maxe za ruku, zvolal: „Však nebude již dlouho žít! Přísahej mi, mladíku, že mne, že rodinu moji pomstíš!"

„Já?" tázal se udiveně Max, domnívaje se, že počíná Jiřík šílet.

„Ano, ty!" odpověděl pevným hlasem prachatický kat. „Což jsi posud nepochopil, proč jsem právě tobě děsnou tuto pohádku vypravoval? Rozpomeň se na své dětství, a na budovu, v níž byl jsi vychován. Tvá matka nejmenovala se, jako nyní ty. Hříšná ona žena, kterou snad co matku ctíš, není tvojí matkou. Bylať tvou pěstounkou nejprvé za peníze, později snad ze zvyku nebo z útrpnosti."

„Spravedlivý bože! Bylo by to možno!" zkřikl Max.

„Vzdej bohu za to dík! Žena, která tě vychovala, není hodna, aby sloula tvojí matkou. Tvá matka, moje sestra Marie, byla dobrá a šlechetná.“

„A jakých mi podáš důkazů, že jsem synem tvé nešťastné sestry?“

„Já jich podat nemohu, neb krátké jsou hodiny mého života. Tvá pěstounka však posud žije —“

„Ano, ano — ona posud žije, ona mi musí podat důkazy. O díky — díky tobě, muži šlechetný!“ volal Max, chladnou ruku popravního mistra při tom líbaje.

Unaven dlouhým vypravováním, klesl Jiřík nazpět. Oči jeho se zavřely, rty jeho zbledly; — zdálo se, že duše na vždy loučí se s tělesnou svojí schránkou.

„Neumírej! Jen nyní ještě neumírej!“ volal Max hlasem zoufalým. „Jen ještě několik slov o mé nešťastné, mnou nepoznané matce!“

A s pláčem vrhl se k loži nemocného.

X. Stateční mistři od pera.

Odchylme se poněkud od svého vypravování.

Bylo to leta Páně 1611, v osudné oné době, když rota Pasovských, vedena jsouc Raméem, Sulcem a Althanem, vtrhla do Čech.

O vpádu tomto, který, jak již z počátku povědíno, zarazil poslední hřeb do rakve Rudolfovy panovnické slávy, panovalo v Čechách rozdílné mínění. Někteří domýšleli se, že pasovský biskup, arcikníže Leopold, o své vůli lid svůj poslal do Čech, aby domohl se tu dědičného práva na vévodský, úmrtím panujícího vévody uprázdněný

stolec Julišský, na nějž protestantská knížata, s vévodou sešvakřena, činila nároky. Jiní opět tvrdili, že Pasovští jen k vůli sprostému lupu vtrhli v bohaté české území; až teprv pan Petr Rožmberk, bratr Vilémův a poslední potomek slavného tohoto rodu, veškeré panstvo a šlechtictvo poučil, že výprava tato směřuje pouze proti Čechům, to jest k úplnému potlačení protestantismu, a že je samým králem nastrojena.

Marné bylo dolehání českých stavů, aby král Rudolf ze své moci další postupování pasovského vojska zastavil. Rudolf nyní arci již nahlížel, že nejednal s rozvahou, dav se svými rádci, zejmena arciknížetem Leopoldem přemluvit, ale přece nemohl couvnouti, ješto spupní Pasováci, vidouce královo kolisání, žádali, aby jim byl zadržený několikaměsíční žold samým císařem okamžitě vyplacen. Královská pokladnice byla úplně vyprázdněna a stavové, k nimž se byl Rudolf v této tísni utekl, odpověděli zkrátka, že ani haléřem nepřispějou, a že kdo vojsko do Čech povolal, také je musí vyplatit.

Již dne 13. února objevily se první pluky Pasovských před Prahou a dva dni na to vedraly se ne dosti silně obsazenou branou kartouzskou (nyní újezdskou), vedeny samým arciknížetem Leopoldem, na Malou stranu, kdež ale další jejich postup zavřením mostecké brány zamezen.

Praze nastaly kruté, strastiplné dny. Po celý skoro měsíc vznášel se nad královským městem Domoklův meč. Přes veškeré vyjednávání, jež dělo se na staroměstské radnici mezi stavy a Rudolfovými splnomocněnými komisaři, panem Adamem ze Sternberka a panem z Donína, trval spor dále. Nejhůře dařilo se po celou tu dobu katolíkům a přede vším kněžím, jimž chátra při-

pisovala původ neštěstí a po svém způsobu výpraskem, drancováním, ba i pobíjením se odměňovala.

Loupeživí cizinci byli již pobrali vše, co nalezli, a již ustanoven den, kdy tajný rada arcikníže Leopolda, František Tennagel, měl veškeré, na Malé Straně a na Hradčanech nakradené poklady a skvosty zavésti na bezpečnější místo, — do Drážďan. Však záhy ještě dozvěděli se o tom stavové a vyslali za prchajícími zloději oddíl svého vojska. U Velvar byli lupičové dohoněni, přemoženi, a poklad i s Tennaglem do Prahy nazpět přivežen; Tennagel pak v domě pana Václava Vchynského ze Vchynic uvězněn.

Zpráva o zajetí Tennaglově vyvolala mezi Pasováky zbouření. Jsouce bez toho již dosti rozhořčeni, že nedaří se jim ve vzdorující Praze po jich chuti, vyhrožovali nyní svým vůdcům Althanovi a Sulcovi, (Ramé, tuše něco nemilého, byl se z Prahy vytratil) že, nebude-li jim ve 24ti hodinách vyplacen tříměsíční žold, přestoupí v službu stavovskou.

V této tísni nezbývalo císaři nic jiného, než aby z vlastní pokladnice zaplatil, oč lupičové žádali, načež arcikníže Leopold, obávaje se možného pronásledování, beze všeho hluku v noci z 10. na 11. března se svou rotou Malou stranu opustil. — Praha byla nepřítele prosta, však venkov po delší ještě dobu zakoušel libovlády nevázané této chasy. Teprv dne 20. května podepsána obapolná smlouva, dle níž musili se Pasovští z českého území vykliditi.

K té době tedy, když byla Malá strana v moci Pasovských (od 14. února až do 11. března), obraťmež zřetel svůj.

Na Starém městě pražském, nedaleko památné

kaple Betlemské, v níž mistr Jan Hus položil základ ku kazatelské slávě své, stála za časů těch pověstná krčma „u panenské ostruhy“, jejíž majetnicí byla jakási paní Veronika Brandová, v „řemesle lásky“ žena velmi obeznalá a proto u všech pražských hejsků a dobrodruhů známa a oblíbena.

Za svého mládí slynula paní Veronika nevšední krásou a vnadami, jimiž na lehkovážné mládeži výtěžila tolik, že později, když květ její sličnosti opadal, mohla sobě zakoupiti krčmu, v kteréž pomocí najatých krásek pokračovala v nekalém svém řemesle.

Již přes třicet roků byla neobmezenou vládkyní „panenské ostruhy“, a ku všeobecné spokojenosti svých četných navštěvovatelů ji řídila a spravovala; což ovšem nebylo tak snadné, považíme-li, že bývala společnost velmi pestrá, a že bylo těžko, všem najednou vyhověti..

Hlavní navštěvovatelé této krčmy byli cizí dobrodruzí, zejmena Španělové a Vlaši, kterýmž dařilo se tehdáž na výsluní Rudolfovy přízně mnohem líp, než synům českého národa. Zaměstnání neměli tito lidé žádného; byli většinou dosti zámožni a jediným cílem jejich života bylo užívání světa a jeho radovánek, kterýmž Rudolfův věk nad jiné byl příznivý. Praha byla tehdáž útočištěm všech dobrodružných lenochů a povalovačů.

Aby však aspoň nějaké jmeno měli, nazývali se tito lidé „svobodnými šermíři od pera“ či „fedrfechtýři“, používajíce nedovoleným spůsobem výsad a privilejí, jež byl sám císař Rudolf II. svým vlastnoručním podpisem ze dne 7. března r. 1607 potvrdil jednotám skutečných svobodných šermířů, kteréž se byly po příkladu spolku „Frankfurtských bratří Markových dlouhého meče“ nej-

prvé v Praze, pak i na venkově utvořily.*) Od pera nazývali se proto, poněvadž rapír, hlavní zbraň jejich, nazývána tenkráte v Čechách perem.

Jakkoli byl účel šermířských těchto jednot šlechetný, počali ho mnozí, nedbajíce spolkových stanov, záhy zneužívati a sice tím, že libovali si v pouhých rvačkách a pračkách, které nezřídka i vraždami končily, a že mnozí, byvše následkem chování svého z jednoty vyloučeni, hned nový spolek zarazili a osobujíce si veškerá výsadní práva jako skuteční členové spolku šermířského vystupovali.

Takž tedy pozbyly skutečné šermířské jednoty v dosti krátkém čase svého významu a staly se opakem toho, k čemu svými stanovami se zavazovaly, t. j. jednotami k otužení síly tělesné, k cvičení se ve zbrani a k udržování veřejného pořádku v dobách zvláště bouřlivých.

Jednoty šermířské staly se poznenáhla jednotami cizích dobrodružných zaháleců, rváčů a poběhlíků. Slovem, kdo neměl určitého zaměstnání, kdo neměl nijakého jmena, stal se zvrhlým „fedrfechtýřem“.

Takových to nedovolených, pokoutních spolků fedrfechtýřských měla tehdejší Praha velmi mnoho; však nejdrzeji, nejsměleji počínal si onen, jehož členové scházívali se v krčmě paní Veroniky. Však přes veškerá nařízení císaře Rudolfa, jenž za příčinou častých vražd kázal k potrestání výtržníků postaviti na všech ryncích stálé šibenice, jinak justicie nazvané, nestalo se ničeho k vy-

*) Stanovy tohoto spolku, sestávající z 12ti artikulů, byly od nejstarších a nejvýbornějších mistrů od pera římské říše dne 4. srpna 1606 sepsány a císaři Rudolfovi II. ku potvrzení předloženy.

pátrání pravých vinníků a jedno z nejhlavnějších útočišť dobrodružné této chásky, „panenská ostruha“ totiž, zůstala jejich ústředním sídlem jedině za tou příčinou, že paní Veronika čítala nejváženější osoby z císařova okolí ku svým hostům a příznivcům. Velcí tito páni navštěvovali pověstnou krčmu toliko tajně; než právě proto, že nechtěli, aby spády jejich byly vyzrazeny, musili ochrannou ruku svou držeti nad tímto sídlem frejířství.

Přes všechno nebezpečenství, jakým Starému a Novému městu hrozila pasovská posádka na Malé straně a na Hradčanech rozložená, nedali se páni fedrfechtýři nijak odstrašiti od každodenních návštěv „panenské ostruhy“. Bylať paní Veronika před krátkým časem svůj serail rozmnožila o dvě cizozemské krásky, které pány mistry neodolatelnou silou k sobě vábily.

Do pověstné krčmy té vcházelo se krátkou chodbou. Prostranná, bohatými čalouny od stropu až k podlaze vykrášlená jizba poskytovala zvláštní pohled. Po všech stěnách rozvěšeny byly smyslné a necudné obrazy, jsouce místo rámem vroubeny pěknými skupeninami z dyk, rapírů a šaršounů. Nad průčelím síně, jež tvořilo uměle vyřezávaný a bohatě pozlacený pavlán, či vlastně jakýsi druh kůru, na němž obyčejně krásky v nádherných oděvích zasedaly, zpěvem a hrou na loutnu a tamburinu pány mistry bavíce, visel dosti vkusně provedený a taktéž rozličnou zbraní ovroubený znak svobodných šermířů od péra, totiž: „kvartírovaný štít, jehož zadní dolejší díl bílý, přední svrchní červený, přední spodní modrý a zadní povrchní zluté barvy byl, v němž položeny křížem dva obnažené meče s pozlacenými hruškami a rukověťmi, a místo křížů s dvojitými zlatými orlími křídly s konci

dolů se obracejícími. Od svrchních dvou rohů s oblaků až do prostředka štítu byly dvě stisknuté ruce, držící pero písařské se špicí dolů, na štítu otevřený vladický turnajský helm, ozdobený po levé straně červenými a bílými, po pravé straně žlutými a modrými fanfrňochy a na něm žlutá královská koruna, na níž byl předkem nahoře korunovaný žlutý grajf (noh) s vyplazeným jazykem, rozloženými křídly, držící mezi nohami v obou pazourech nad sebou napřažený meč s hruškou, jilcemi a kříži pozlacenými.“ *)

Kolem ostatních tří stěn, uprostřed nichž byla malá dvířka, vedoucí do vedlejších síní, umístěny byly stoly a lavice pro cizí hosty. Každodenní hosté zasedali kolem podlouhlé na koncích zaokrouhlené tabule, kteráž stála uprostřed síně, a nad níž vznášela se bohatě prostříbřená a jasnou záři kolem rozlevající svítilna.

Na věži staroměstské radnice odbila teprv devátá, a přece byla síň již přeplněna. Smích i hluk rozlehal se ode všech stolů, kolem nichž nové dva přírůstky tohoto ráje vílnosti jako na obrtlíku se otáčely.

Obě krásky, černovlasá Vlaška Magelona a zlatovlasá Španělka Ines, počínaly si tak obratně, jakoby již dráhně let podobný úřad byly zastávaly. Ostatních, neméně sličných děvčat, domácích to kvítků, které ve výklenku zpěvem a hrou veselé cechovníky bavily, téměř ani si nevšímáno.

Paní Veronika popocházejíc volným krokem od stolu k stolu, a přihlížejíc k tomu, zda váženému panstvu nic neschází, blaženě se usmívala,

*) Viz: Zpráva dějepisná o výsadním pořádku svobodných šermířů od pera někdy v Praze bývalém od A. Šmída. Musejník na r. 1848. Dílu I. sv. 3.

že se jí podařilo získati pro svou sbírku dva tak vzácné exempláře.

Víno, sličnou rukou podávané, chutná dvojnásobně a proto nelze se diviti, že páni fedrfechtýři pili o závod; hlavně již proto, že při každé nové číši, která jim byla Vlaškou neb Španělkou podávána, naskytla se vždy příležitost, vyměniti s nimi několik sladounkých slovíček. V hlavách i v srdcích všech pijáků vřelo to již jako v sopce a nemohli se již dočkati půlnoci, kdy obyčejně nastaly pravé orgie.

Nejdivočeji počínal si Španěl, don Manuel Perez, sličný mladík, dlouhých černých kadeří a jiskrných očí.

„Valga me dios!“ zvolal nyní, vyprázdňuje bůh ví kolikátou již číši. „Krásnějšího překvapení nemohlas nám, matko Veroniko, uchystat než přesazením této zapyrenejské květinky do české půdy.“ — Při tom s výskotem obejmul sličnou Španělku.

„A já si zas chválím svou černovlasou krajanku,“ řval opilý Vlach, signor Alessandro Romano, vyzáblý, nepříliš sličný muž, svého řemesla zkažený žák Michel-Angelův. Rozpřáhnuv kostnaté své ruce, stáhl smějící se Magelonu na svůj klín.

„Hoho! Tak jsme si to nevyjednali!“ ozval se pojednou vysmoleným hlasem bachranatý mastičkář Matiaš Trapoun, a udeřil při tom na stůl, až všecky číše zařinčely. „Holky jsou pro každého a ne jen pro vás, vy vyzáblé, cizozemské pijavky.“

„Ba že! Holky jsou pro každého!“ přizvukovali rozliční hlasové se všech stran.

Tímto významným přisvědčením svých kolegů posilněn, vyskočil Trapoun s židle a uchopiv

jednou rukou Španělku, druhou pak Vlašku, sevřel bránící se dívčiny v masité své náruči.

„Pusť je, proklatý měcháči!“ zakřikl ho Vlach a ačkoli sotva na nohou se držel, sápal se na tlustého mastičkáře. Perez opět z druhé strany na něho dorážel. Ostatní pijáci vypukli v hlasitý smích, a popuzujíce obě nepřátelské strany, ustavičně volali: „Nedejte se! Jen do toho!“

Trapoun nerozuměl žertu; pustiv obě holky, uchopil sápající se naň mladíky za límec a mrštil jimi do kouta; oba padli na malý, číšemi a mísami obtěžkaný stolek, jenž pod jejich tíží s rachotem se převalil. Tím mladíci okamžitě vystřízliveli; vyskočivše se země, sáhli ku svým kordům. Mžiknutím zaleskly se na všech stranách obnažené rapíry a dýky a již stáli ochmelení cechovníci ve dvou táborech proti sobě.

V tom rozletly se dvéře, vedoucí z předsíně do jizby a na prahu objevil se mladík asi dvacetiletý, vysokého vzrůstu, bledé, vyžilé, však přece nad míru zajímavé tváře.

„Silentium, přátelé! Žádné rvačky!“ zvolal nový host, a skokem octnul se na podlouhlém stole každodenních hostů. Hluk okamžitě utichl.

„Jací jste mi to kavalíři?“ počal po chvíli mluvit, „když přes tu chvíli do sebe mlátíte, jako byste byli řezníky a ne svobodnými mistry šermířského umění. Zastrčte ty kosinky, sic nezaplatím po celý týden ani jednu sklenici sektu, abyste nebyli tak příliš bujni.“

„Vivat Ferdinandus!“ rozlehlo se v síně jednohlasné volání, a zbraně zastrčeny do pošev. Trapoun, Perez a Romano byli mezi prvními, kteří k mladíkovi přiskočili, a posadivše si jej na ramena, při zpěvu ostatních dobrodruhů třikráte

podlouhlou tabuli s ním obešli, načež jej na vyvýšené křeslo v čelo stolu posadili.

Mladík ten byl Ferdinand, syn zámožného primatora prachatického pana Maxmiliána Rumpala. Svými soudruhy obyčejně jen Prachatický zván, navštěvoval či vlastně měl dle přání svého otce navštěvovat vysoké školy pražské, v nichž měl se vyučiti řemeslu aeskulapovu. Záhy však se mu to znechutilo, a pan student, pohodiv anatomickým nožem, stal se členem počestného spolku fedrfechtýřského, ovšem že bez vědomí svého otce, který klada v budoucího doctora medicinae veliké naděje, ustavičně penězi jej zásoboval. A právě tyto peníze byly příčinou, že Ferdinand požíval u svých nynějších společníků všeobecné úcty a vážnosti a že přes své mládí i hlavou spolku učiněn. Této cti dovedl si však Ferdinand také vážit a častoval fedrfechtýře spůsobem skvělým.

„Silentium!“ zvolal poznovu, když se byl ve svém křesle pohodlně roztáhl, a číši, sličnou vlaškou mu podávanou až na dno vyprázdnil. „Silentium! Nyní budu nad vinníky odbývati strašlivý soud. Nechť předstoupí!“

Trapoun, Vlach a Španěl předstoupili.

„Hoj, vždyť jsem si to myslil, že jste to vy,“ osopil se na ně Ferdinand. „Tak rozdílné živly, jako tvoje bachranatost a obou druhých vyzáblost arci se nemohou snést. Jářku, ničemové, proč jste se poprali?“

„K vůli ženským!“ odpověděli všickni tři najednou.

„K vůli ženským? Toť bláznovství, jež nesluší mužům osvíceného našeho věku. A proto odsuzuju vás všecky tři k celonočnímu bláznovství. Fiat justicia, pereat mundus! Paní Veroniko, čiňte svou povinnost!“

„Čapky, čapky sem!“ voláno se všech stran, a celé shromáždění, hulákajíc a smějíc se, obklopilo paní Veroniku, která z vedlejší síně přinášela tři bláznovské čapky s rolničkami. Na povel Ferdinandův museli nyní všickni tři provinilci maškaru tuto nasaditi, načež jim poručeno, aby se do prostřed stolu postavili a na důkaz smíření se obejmuli.

Nesmírný hluk a bubnování na stoly provázelo slavný tento obřad, po němž byli odsouzenci povinni, ostatní soudruhy po celou noc obsluhovati.

„Je rozsouzeno,“ počal opět mluviti Ferdinand; „pročež nyní k věci vážné! Paní Veroniko, přistupte blíž a napněte sluch!“

Oslovená krčmářka postoupila několik kroků ku předu a oprouc si ruce o boky, pravila se smíchem: „Nu, co se líbí, statečný Artuši?“

„Hned to uslyšíte, ctihodná matrono,“ odvětil Ferdinand. Vyprázniv pak na polo nově podanou číši, jal se s přepjatým pathosem mluviti:

„Ačkoli jsme přesvědčeni, že upřímná snaha vaše čelí neustále k tomu, by vaše krčma, tento ráj lásky a milostnosti, skvěl se kvítky nejpůvabnějšími, čehož nejmakavější důkaz podala jste přenešením těchto dvou voněpáchnoucích karafiátů,“ při tom ukázal na obě děvčata, „v úrodnou půdu „panenské ostruhy“: jest přece naší povinností, abychom i my starali se o rozmnožení a rozšíření vaší pověsti a slávy. Protož vám oznamuju, paní Veroniko, i vám velmocní pánové a rytířové, že podařilo se mi přijíti na stopu květině, která svou líbeznou vůní téměř celé hořejší Nové město omamuje, a která musí býti v tuto naší zahrádku přesazena, nemá-li se státi nešťastnou obětí starého kozla, jemuž se v jejích vnadách zalíbilo.“

„Hurá!“ zaznělo jizbou, až se dvéře otřásaly.

„A kdo ta květinka? — Kdo ten kozel“ — zněly otázky se všech stran.

„To posud mé tajemství, odpověděl řečník. „Zítra se dozvíte všecko. Dnešní noci však musí býti starému kozlu kožich vyprášen. Kdo z vás chce mne doprovodit?“

„Já, já!“ voláno se všech stran.

„Oho! Tak to nejde! Městští pochopové mohli by se nám dostat na kobylku. Vyberu si sám, koho budu chtít. Však dříve nelze se nám vydati na cestu až o půl noci. Do té doby ať žijou Bachus a milostenky!“

„Ať žijou Bachus a milostenky!“ řvali rozjaření fedrfechtýři.

Číše zařinčely — nastala hodina každodenních orgií, hodina divokého opojení....

XI. Nizozemčanka.

Na věži novoměstské radnice odbila dvanáctá.

Kolem justicie, postavené u prostřed nynějšího Karlova náměstí, stálo několik těsně v pláště zahalených mužů a dívali se směrem k úzké, špinavé uličce, kterouž se chodívalo ku sviňské (nyní slepé) bráně. Byli to naši fedrfechtýři: Ferdinand Rumpal, Španěl Perez, Vlach Romano, mastičkář Trapoun a ještě jiní čtyři nejodvážnější chlapíci spolku.

„Tedy tam v té brloze vězí naše krasavice?“ tázal se Romano ukazuje rukou na nízký, nepatrný domek, stojící na pokraji připomenuté uličky. „Ven tedy s barvou, amice, jak jsi tomu přišel na stopu?“

„Jsou tomu právě tři dni,“ počal Ferdinand

vypravovati přitlumeným hlasem, „co jsem se z dlouhé chvíle potloukal v těchto končinách... Nebylo daleko do půlnoci a toliko z jediného tohoto nízkého domku vycházela mdlá záře. Puzen zvědavostí plížím se k domku, ale světlo zmizelo. Štěrbinou okenice, kterouž byl obyvatel domku právě přivřel, čímž se mi vysvětlilo náhlé zmizení světla, poznal jsem, jaký to příbytek. Zrakům mým objevila se světnice dosti prostranná a velmi vkusně zařízená; u prostřed jizby stál bohatý, hedvábnými, tureckými látkami pokrytý divan, na němž polo obnažena, polo sedíc, polo ležíc hověla si ženština — však co dím? — anděl to byl, vtělený anděl a nehodný oné společnosti, v kteréž se právě nalézal. U jejích nohou, vyjímaje se jako Faun vedle Venuše, klečel muž, mně i vám velmi dobře známý... Však hádejte! Kdo myslíte, že to byl?“

„Těžko uhádnout. Podáme se!“ odpověděli někteří zakuklenci.

„Scvrklý pan Vilém Slavata, nejoddanější rádce jeho císařské milosti Rudolfa II.“

„Kýho dasa!“ zvolali udivení fedrfechtýři téměř souhlasně.

„Nu, zdaž jsem tedy neměl pravdu, nazvav labužníka toho starým kozlem?“ pravil po chvíli Ferdinand. Pak pokračoval: „Za nedlouho vyšeptalý tento Endimion se zdvihl a zulíbav na rozloučenou svoji krásku, měl se k odchodu. Ustoupiv od okna, skryl jsem se za zeď, kteráž, jak vidíte, tvoří tamto malý výběžek. Nízké dvéře domku se otevřely a vysokorodý milán vyšel na ulici. Okamžitě uzrál ve mně úmysl, který jsem vám dnes sdělil; ale dříve chtěl jsem všemu důkladně přijít na stopu a proto, nezmíniv se o svém dobrodružství nikomu, opětoval jsem vče-

rejší noci svou návštěvu. Spatřil jsem totéž co předevčírem. Dnes však to bude na posledy. Musíme tomu starému kozlu jednou pro vždy zahnat chuť na tuto čerstvou, ambrou a nektarem páchnoucí pící.“

„A kdo jest ta dívka?“ tázal se zvědavě Romano.

„I toho jsem se dopátral,“ odpověděl Ferdinand. „Její sousedé tvrdí, že přišla před čtvrt rokem se svou matkou z Bruselu, a že jsou obě poctivé. Stará živí prý se vykládáním karet, shotovováním hojivých mastí a flastrů, a mnohému prý již lépe poradila než učení naši mistři z Karolína. Mladá shotovuje prý pro nejváženější rodiny pražské ženské šperky. Já ale tvrdím, že tomu není tak. Či potřebuje snad pan Vilém Slavata také ženských šperků! A potřebuje-li jich, proč právě v tuto hodinu si je objednává? Však se o tom přesvědčíme! Ale jak jsem řekl: dříve musíme odstranit Slavatu, aby dívka, jsouc zbavena mocného příznivce, tím spíše spůsobům našim přivykla. — Však tiše! Zdá se mi, že se dvéře otvírají.“

Bylo tomu skutečně tak. Dvéře nízkého domku se otevřely, a vystoupil jimi na ulici muž, ve plášť zahalený a rychlým krokem ubíral se směrem k novoměstské radnici.

„Nyní je čas, přátelé! Za mnou!“ pobízel Ferdinand své soudruhy. Všickni pustili se za odcházejícím nočním hostem.

Právě u radnice jej dohonili. Zkřiknuvše „Stůj!“ obklopili jej a vrhli se na něho. Přepadený však jedním škubnutím vyrval se jim z rukou, a zasadiv nejblíže stojícímu Trapounovi pádnou ránu do obličeje, tak že tento na zem se povalil, dal se na útěk.

„Za ním! Za ním!“ zvolal Ferdinand.

Nedbajíce chropotu povaleného mastičkáře, pustili se všickni za utíkajícím. Již byli jen několik kroků od něho vzdáleni, již se na něho znova sápali, an tu pojednou zazněly z postranní jedné uličky padné kroky a řinčení zbraně.

„Městští halapartníci! Drábové!“ zkřikli dobrodruzi téměř na jednou, a jakoby hrom do nich udeřil, rozutekli se na všecky strany.

Trapoun, ohmatav si obličej, s něhož krev proudem se řinula, belhal se, proklínaje, do svého příbytku pod slovanským vrchem, aby si na krvácející ránu ještě v čas nějaký flastr přilepil.

Vida se zbavena svých pronásledovníků, ustal noční náš host v útěku. Pak rozhlednuv se ještě jednou na vše strany volným krokem ubíral se kolem kostela Panny Marie Sněžné a Platejskou ulicí dále na Betlemský plácek. V několika okamžicích stanul před známou krčmou „u panenské ostruhy“, kdež několikráte na dvéře zaklepal. Tyto se po chvíli otevřely a na prahu objevila se s kahancem v ruce paní Veronika.

„Aj, tys to, Maxi?“ tázala se udiveně příchozího. Myslela jsem, žes už dávno na loži?“

„Jak vidíte, matko, posud nejsem. Dobrou noc!“ odvětil chladně oslovený a rychlým krokem ubíral se po schodou do prvního patra, kde byla jeho ložnice.

Unaven vrhl se na lože a přemýšlel o dobrodružství dnešní noci. Ačkoli věděl, že podobná loupežná napadení nezřídka v městech pražských se opakujou (čehož důkazem byly četné mrtvoly lupičů pověšených na pražských justiciích), přece nemohl nikterak pochopit, proč právě on byl lupičskou rotou napaden a pronásledován. Konečně připadl na myšlenku, že stala se tu nejspíš mýlka

v osobě, že byl napaden místo někoho jiného, na něhož číháno.

Jak víme, nebyla domněnka jeho klamná. Ferdinand se ovšem nemýlil, když tvrdil, že u sličné Bruselčanky spatřil po dvakráte pana Viléma Slavatu; než právě dnešní noci, když na něho nalíčena past, nedostavil se. Žádnému z pánů fedrfechtýřů nenapadlo, že pronásledovali osobu jinou, a Max, syn paní Veroniky, nevěděl, kým byl napaden.

Proto nemyslel Max dlouho na toto dobrodružství, děkuje v duchu náhodě, že vyvázl z nebezpečí toho se zdravými údy. Max zaměstnával se nyní myšlenkami jinými; spomínalť totiž na sličnou Nizozemku, které byl v zápalu mladistvé lásky dnes poznovu — a bůh sám ví po kolikráte již — vyznal, že ji miluje a kteráž ho byla i tentokráte opětně ujistila vzájemné své lásky.

Max navštěvoval již po dva měsíce skrovný příbytek sličné této dívky, soudě o ní tak příznivě, jako o ní soudilo sousedstvo. Že tomu bylo jinak, poznali jsme již z vypravování Ferdinandova a z každodenních nočních návštěv pana Viléma Slavaty. Nemohlo-liž bdělé oko sousedů, které v ohledu tomto vždy je bystřejší, než kterékoli jiné, vypátrati pravý původ a zaměstnání obou ženštin, jakž by to mohlo oko zaslepeného milence, nezkušeného mladíka, kterýž v zbožňované dívce spatřoval neporušeného anděla!

Dcera však byla méně vinna než matka — vlastně pěstounka její, kteráž z pouhé ziskuchtivosti a lakotnosti dopouštěla se zatratitelného hříchu. Povězmež to zkrátka.

Stará Britta — tak nazývala se starší z obou ženštin — pocházela ze zámožné rodiny bruselské. Úmrtím svého manžela a lehkovážným svým ži-

votem přišla však o veškeré značné jmění a stala se žebračkou. Touž dobou zemřel též její bratr, chudý mečíř, nezanechav po sobě ničeho, vyjma čtrnáctiletou dceru Evelinu. Kamž se měla osiřelá, opuštěná dívka obrátit, ne-li ku své jediné příbuzné, k vlastní své tetě? Ačkoli tato velmi chladně ji uvítala a z počátku velmi nelidsky s ní nakládala, změnilo se za nedlouho příkré její chování v bezpříkladnou vlídnost a šetrnost. Bylať dorůstající dívka nad míru sličná a půvabná a tato okolnost vdechla pohodlné, jen radovánkám a bezstarostnému životu zvyklé Brittě myšlenku, jen bídné povahy její hodnou. Umínilať si na svůj prospěch vykořistit dívčinu krásu a nevinnost a také úmysl svůj záhy provedla. Sotva že rozvíjející poupě bylo jejím přičiněním poskvrněno; nevinné, nezkušené stvoření stalo se v jejích rukou nástrojem k ukájení panských jejích choutek.

Dvě leta prováděla s dívkou hnusné toto řemeslo v Bruselu, načež dozvěděvši se, jaká bezuzdnost a rozpustilost v hlavním městě království českého právě panuje, odebrala se bez odkladu se svou svěřenkou do Prahy. Pověst o bujném, prostopášném životě pražských měst nebyla lichá. Ničemná žena již jásala, že úmysl svůj provede, že pomocí své svěřenky v krátkém čase se obohatí. Než dívka sama překazila pojednou veškeré její hanebné plány a záměry. Poznala Maxe, a první sítě lásky padlo v pusté, bezcitné její srdce. Evelina milovala vroucně, poprvé ve svém životě, a marné byly veškeré prosby Brittiny, kteráž se snažila dívku strhnouti na dřívější bezcestí. Celý měsíc dlely již v Praze a Evelina posud vzdorovala. Stařeně nezbývalo, než uteci se k přetvářce. Předstírajíc, že daleká cesta, jakož i pobyt v Praze veškerý skrovný ma-

jetek její pohltily, vyhrožovala opětným návratem do Bruselu. Milující děvče, nezvyklé práci, octlo se znova na strašném rozcestí. Zde láska milovaného muže, který, když ne okamžitě, aspoň v budoucnosti mohl býti jejím spasitelem, tam věčné od něho odloučení a pustý hanbyplný život! Dlouho váhala, dlouho se rozmýšlela; konečně přispěla jí náhoda ku pomoci. Nabídnutí velemocného pana Viléma Slavaty, že zakoupí ženštinám domek, v němž bydlely, a že o jejich budoucnost se postará, přišlo oběma vhod. Evelina stala se tajnou milenkou páně Slavatovou, čímž dosáhla alespoň tolik, že náležela jemu jedinému, že nemusila, jako dosud, vnady své veřejně vynášeti na tržiště života. Rozhodný tento její krok byl skutečně jen prostředkem k dosažení účelu; byl to arci prostředek špatný, než omluvitelný ničemností Brittinou a zanedbaným Evelininým vychováním. Věřilať pevně v Maxovu lásku a v poctivé jeho záměry, a jen do té doby, až by ony došly uskutečnění, měl pan Vilém Slavata býti tajným jejím ochrancem a živitelem.

Tím lze si také vysvětliti, že požívaly obě ženštiny v celém sousedstvu dobré pověsti, a že Max nikdy nezvěděl o tajných, nočních návštěvách Slavatových, jemuž samému co vysoce postavenému a na výsluní císařské milosti se shřívajícímu muži nejvíce také na tom záleželo, aby jeho poměr ku krásné Bruselčance zůstal tajemstvím. Ferdinand Rumpal byl první, který tomu přišel na stopu.

Max navštěvoval milenku svou ovšem za dne, a dnes poprvé se stalo, že Evelina do pozdní noci u sebe jej zdržela, neboť již den před tím pan Slavata sám ji ujistil, že pro důležité práce nebude ji moci druhého dne navštívit. Touto ná-

hodou zaviněno tedy osudné ono qui pro quo, že místo Slavaty napaden byl dobrodružnými rytíři „panenské ostruhy“ syn vlastní jejich hostitelky, Max, o jehož lásce k Evelině ovšem ani oni, ani paní Veronika neměli tušení.

Blažené vzpomínky na právě minulý šťastný večer, jejž byl strávil v náručí zbožňované dívky, nedaly Maxovi usnouti. Slyšelť sladký, milostný její hlas v duši své, jako nyní z dolejší jizby, nad kterou byla jeho ložnice, hluk a povyk nevázané, opilé chasy, která vyslechnouc právě z úst vrátivších se dobrodruhů zprávu o nešťastném výsledku jejich výpravy, hlasitým proklínáním drábů a halapartníků si ulehčovala.

Hluk v dolejší jizbě konečně utichl. Rozjaření cechovníci opustili krčmu. Max byl tomu rád; a byl by posléze přece usnul, kdyby nebyl z venčí zaslechl kroky, jakoby se někdo po schodou belhal nahoru. Vztýčiv se na lůžku, díval se upřeně ke dveřím. Již chtěl vyskočit a podívat se, kdo se to v tak pozdní dobu blíží, když se dvéře otevřely. Na prahu objevila se paní Veronika s kahancem v ruce.

„Vy jste to?“ zabručel mrzutě Max, a skryl se opět v poduškách.

„Odpusť, Maxi,“ pravila stařena, „že ještě v tuto hodinu k tobě přicházím. Za dne nezbývá mi ani chvilky času, bych s tebou mohla důvěrně porozprávět.“

„Není snad také třeba,“ odsekl chladně Max. „Nejednou již jsem vám řekl, že se nechci starat o vaše záležitosti, a že by mi bylo milé, kdybyste se přestala starat také vy o moje.“

„Jsem tvá matka, Maxi,“ odpověděla stařena, a v zapadlém, vyžilém oku jejím zaleskla se slza. „Jindy jsi se ke mně nechoval tak chladně.“

„Dokud jsem byl ještě nerozumné děcko, dokud jsem ve vás spatřoval pouze matku a nic víc, arci jsem se k vám choval jinak," prohodil Max.

Stařena se zamlčela. Po chvíli pravila:

„Což nejsem tvojí matkou posud? Nestarám se o tebe jako dřív? Co činím, činím pouze pro tebe, abych ti mohla zabezpečit skvělou, bezstarostnou budoucnost."

„A přece by mi bylo milejší, kdybyste mne byla vychovala v bídě a nedostatku, kdybych se byl nikdy nedozvěděl, jakými prostředky stal jsem se tím, čím jsem," odpověděl Max s nevýslovnou trpkostí. „Jak často jsem vás prosil, abyste se vzdala hnusného svého řemesla. Možná, že bych vám byl minulost vaši odpustil, možná, že bych byl znenáhla na vaši hanbu zapomněl. Co mi platno, že vaše láska, jak jste již často tvrdila, nedovolila mi přístupu mezi ony lidi, jejichž penězi mne i sebe živíte, že zůstal jsem poctivým; co mi vše to platno, když se nesmím objevit mezi poctivými lidmi proto, že vy jste mojí matkou? Však jako posud, byla by i nyní marná veškerá moje slova; vy jste příliš hříchu uvykla, abyste se mohla na stará kolena obrátit k poctivosti. Prosím tedy, nemluvme o tom víc!"

„Nežádám tvé lásky, milý synu; však nezabraňuj mi, abych aspoň já tě směla milovat. Chci jen tvé štěstí, a jenom proto jsem tě navštívila," pravila s chvějícím se hlasem paní Veronika.

Max upřeným zrakem na ni pohledl.

„Mé štěstí!? Aj, toť jsem žádostiv!" prohodil Max s pohrdlivým úsměvem. „Dozvím se tak aspoň, jaký máte pojem o lidském štěstí."

Stařena postavila kahanec na stůl a posadila se na židli blíže Maxova lože. Pak si z hluboka vzdychla a pravila:

„Již po delší dobu pozoruju na tobě velkou změnu, která mi tebe docela odcizila. Úcty a lásky tvé jsem arci pozbyla již tenkráte, když stal se z chlapce jinoch, když počal jsi vlastním rozumem chápat, že není u nás vše tak, jak by mělo býti. Však nenadešla tenkrát ještě doba, abych se vzdala svého obchodu. Byla bych se musila něčeho jiného uchopit, bych tebe a sebe mohla uživit. Co však může začíti žena mého druhu? Přes tvé dolehání nemohla jsem dříve jinou cestu nastoupit, dokud bych nám oběma nezabezpečila bezstarostnou budoucnost. Trvalo to ještě celých osm dlouhých let. Bůh mi požehnal.“

„Řekněte raději — ďábel,“ vpadl jí Max do řeči.

„Nuže tedy, bůh anebo ďábel,“ pokračovala stařena, „vše jedno. Po celý ten čas dařilo se mi velmi dobře, a jen dvě leta ještě potřebuju, aby cíl můj byl dosažen. Pak vzdám se svého obchodu, ty budeš zámožným mužem, a —.“

„Ustaňte!“ přerušil ji Max. „Považujete-li to za vrchol lidského štěstí, pak vám děkuju! Za to, co jste pro mne učinila, zůstanu vám vždycky vděčen; však z vašeho „těžce“ nabytého jmění a příjmu nechci ani plíšku. Mohu býti vlastním svým pánem, a budu jím bohdá také co nevidět.“

Vytřeštěnýma zrakoma hleděla stařena na hrdého mladíka.

„Ty mne chceš opustit?“ zvolala pak chvějícím se hlasem.

„Nuže, ano. Proč bych to déle tajil?“ odvětil Max. „Váš dům hnusí se mi až k smrti, neboť všecky ty blahé upomínky z dětských dob jsou vymazány událostmi let posledních. Hnusí se mi i Praha, toto sídlo podvodu, frejířství a nevázaných chtíčů, hnusí se mi tím více, čím více přicházím k poznání, že nevyhynuli posud dobří lidé,

že posud panuje ve světě pravá láska a poctivost. Však nemluvme již o tom! Až nadejde doba, jistě se vám neopomenu za veškerá vaše dobrodiní poděkovat. Nevděčníkem nebyl jsem nikdy a nikdy nebudu. Ale že jsem pozbyl před vámi úcty, tím nejsem vinen já, nýbrž vy.“

Mlčky vyslechla stařena Maxova slova. Na to zvolna povstala, a uchopivši jej za ruku, s povzdechem pravila: „Máš pravdu, milý Maxi, a proto se na tebe nehorším. Cítíš-li tolik síly v sobě, nuže, budiž svým vlastním pánem, — opusť mne! Nezapomeň však nikdy, že milovala jsem tě přes veškerou svoji špatnost, jak jen pravá matka milovat může, a že vždy, kdykoli ti bude mé pomoci zapotřebí, můžeš se ke mně uteci.“

Po těchto slovech, častým vzlykáním přerušovaných, opustila sklíčená stařena světnici.

„O, že je právě tato žena mojí matkou!“ vzdychl po odchodu jejím Max, — a oči jeho zalily se slzou.

XII. Úklady končící vraždou.

Dříve ještě, nežli se byli noční navštěvovatelé „panenské ostruhy“ rozešli, usnesli se, že nepřestanou na první nezdařené výpravě, nýbrž že spanilá Nizozemka přes ochranu mocného svého milána, pana Viléma Slavaty, musí se státi ozdobou „panenské ostruhy“. Ještě ale sami nahlíželi, že by násilí velmi málo spomohlo, a že by se snadno mohl dostati některý z nich na některou z Rudolfových justicií, dána Ferdinandu Rumpalovi plná moc, aby po dobrém hleděl se zmocniti cizí krasavice. Penězi, jimiž Ferdinand oplýval, doufali toho docílit nejsnadněji.

Hned druhého dne započal Ferdinand své dílo. Pod záminkou, že přichází, aby si objednal rozličné hojivé léky, vstoupil do příbytku Nizozemek a představil se oběma co vlašský šlechtic Antonio Borgia, spřízněnec mocné a svými předky pověstné rodiny téhož jmena. Jakkoli byl úmysl, s nímž překročil prah domu, hanebný, zůstal Ferdinand při prvním shlednutí dívky téměř omráčen. Vědělť sice z dřívějších svých nočních potulek, že je dívka sličná, ale nenadál se, že by krása její mohla na něho učiniti tak mocný dojem.

Zhýřilý, mnohomluvný dobrodruh nedovedl v prvním okamžiku ze sebe slova vypravit a teprv po opětné otázce Brittině vyslovil se, za jakým účelem přichází. Veškeré jeho plány, s kterýmiž se byl vydal na dobrodružnou cestu, byly se mu vykouřily z hlavy. Nepromluvě k dívce ani jediného lichotného slova, odešel s ujištěním, že přijde si druhého dne pro objednané léky. Teprv na chodbě, kamž jej stará Britta provázela, nabyl opět smělosti.

„Přisám bůh, matko, vaše dcera je krásná!“ pravil.

„Aj, to věřím,“ skuhrala stařena. „To tvrdili již mnozí velmi vzácní pánové; ba ještě více: jmění i ruku svou jí nabízeli. Má dceruška však je vyběravá; té se hned tak každý nelíbí. Mimo to jsem tu také já a nikdy bych nesvolila, aby se mé dítě s ledakým zahodilo.“

Ferdinand tomuto pokynutí porozuměl; ale přece ani slovem na ně neodpověděl a slíbiv pouze stařeně, že druhého dne opět se dostaví, odešel.

„Ať mne ďábel! To děvče je příliš krásné, aby se mělo státi hříčkou v rukou mých zhovadilých soudruhů,“ rozumoval, kráčeje po dobytčím trhu k svému příbytku. „Ne, ne, těm je ne-

přenechám. Mou, jedině mojí budíž odměna za mé namahání. Bude to těžký boj. Stařena je lakotná a bude mi nesnadno, měřiti se s poklady Slavatovými. Lest musí přispěti ku pomoci, mám-li cíle svého dosáhnout.“

Neméně šlechetnými myšlenkami zabývala se po odchodu domnělého mladého šlechtice stará Britta. Ačkoli posud neznala pravý účel jeho návštěvy, přece již — jak jsme z několika jejích slov vyrozuměli — pomýšlela na to, co on z důležitých příčin tajil. Bohatý, sličný kavalír, pocházející z tak mocné rodiny, toť vděčná látka k přemítání; to mohlo něco vynésti. Bylať sice již několikráte z úst své schovanky slyšela ujištění, že tato mimo návštěv Slavatových žádných jiných přijímati nebude, ale kojila se přece novou nadějí, že sličný mladík dojde u Eveliny povšimnutí.

„Jak se ti líbil, dceruško, ten vzácný pán?“ tázala se, když byla opět do světnice vešla.

„Sličný muž!“ zněla krátká, chladná odpověď.

„A jak se zdá, velmi bohatý,“ doložila Britta. Více nepromluvila. Znajíc tvrdošijnost Evelininu, zamýšlela k cíli svému kráčet krokem volným, za to ale tím jistějším.

Ferdinand se druhého dne skutečně dostavil. Byl tentokráte smělejším, nežli dne předešlého. Britta žádala ze snadno pochopitelných příčin za odpuštění, že objednané léky nejsou posud hotovy, a prosila, aby si vzácný pán neobtěžoval, zítra opět se poptati. Ferdinand byl příliš zkušený, aby nebyl výmluvě této porozuměl; byl tomu rád, že mu stařena sama na půl cesty vyšla vstříc. I prohodil před Evelinou, že by mu bylo nejmilejší, kdyby shotovení léku vyžadovalo celý měsíc, a on každodenně mohl se poptávat.

Minul opět den, minuly dva, minuly tři dni,

a léky k největší spokojenosti Ferdinandově doposud nebyly shotoveny. On i Britta v krátkém tom čase úplně si porozuměli.

Ferdinand vytasil se nyní s vzácným svým rodokmenem co potomek Borgiův a namluvil bláhové ženě, že oplývá ohromným bohatstvím, tak že může oběma pojistit veselou, bezstarostnou budoucnost.

Rozumí se, že stará nyní nelenila. Barvami co možná nejživějšími jala se Evelině líčiti postavení, jakého by se mohly domoci, kdyby popřála sluchu slovům tak vznešeného pána, který prý ji nevýslovně miluje a který jest volný vše, ba i svou svobodu jí obětovati. — Než veškerá její mnohoslibná slova, jakož i něžné pohledy Ferdinandovy padaly na půdu neúrodnou; ba více ještě, čím častěji opakovaly se jeho návštěvy, tím větší odpor cítila k němu Evelina, až odpor ten proměnil se v zřejmou nenávist.

Chladnost její však zhýřilého dobrodruha vždy více a více dráždila. Nebyla to láska, čím srdce jeho překypovalo, nýbrž pouhá vášeň. Umínil si, že Bruselčanka musí býti jeho, a přes veškeré její ústrky a zřejmé důkazy její nelibosti kráčel se železnou důsledností dále po nastoupené dráze, nešetře lichotivých slov, aniž peněz. Stará jej arci velmi výdatně podporovala; nejprvé ustavičnými domluvami, a když tyto neprospívaly, tím, že pokaždé, když se dostavil, opouštěla dům, ponechávajíc slabou dívku proti útokům drzého, neodbytného zhýřilce úplně bez obrany.

Trpělivě snášela Evelina po několik dní dvoření se mladého muže; když však stával se vždy dolehavějším a surovějším, umínila si, že jednou pro vždy učiní konec nemilým jeho návštěvám. Přes veškeré prosby Brittiny, aby tak mocného

příznivce od sebe nezapuzovala, dala jí za odpověď, že vyjeví vše nejen Maxovi, nýbrž i Slavatovi. Výhrůžkou touto poděšená stařena nevěděla si jiné rady, než zastaviti veškeré návštěvy Ferdinandovy. Sdělila mu tedy, ovšem že s vytáčkami a omluvami, Evelinin úmysl.

Ač neočekávaným tímto odbytím nanejvýš popuzen, vyslechl je Ferdinand na oko velmi klidně; však v duši jeho vřela pomsta. Pomstit se za každou cenu a třeba násilím, byla nyní nezvratná vůle jeho.

Den 3. března r. 1611 chýlil se ku konci. Byl to týž den, kdy byli stavové vyslali svou jízdu za Tennaglem, prchajícím s nakradenými poklady k Drážďanům. Celá Praha byla v největším rozčilení nedočkavostí, jak asi výprava ta se skončí, poněvadž se tu jednalo o poklady ceny ohromné. Toliko v krčmě „u panenské ostruhy“ panoval život bezstarostný a bujný, jako by se nebylo pranic důležitého přihodilo.

Když odbila desátá, vystoupilo z pověstné krčmy té několik mužů. Byli to známí naši fedrfechtýři: Ferdinand Rumpal, Vlach Romano, Španěl Perez, tlustý mastičkář Trapoun, (tento s velkým flastrem na tváři) a ještě dva jiní členové počestného spolku fedrfechtýřského. Mlčky ubírali se tmavými, postranními uličkami směrem k hořejšímu Novému městu. Za nedlouho octli se na dobytčím trhu a jako oné noci, když se jim bylo dobrodružství jejich nezdařilo, rozestavili se kolem justicie.

„Jsi jist, že se to podaří?“ otázal se teprv nyní Ferdinanda Španěl, nemoha již snésti trapné mlčení.

„Musí se to podařit,“ odsekl zhurta tázaný. „Britta, majíc za to, že dnes dívku navštívím,

odešla jako obyčejně; upejpavá sojka je tedy sama doma. Dá-li se do křiku, zacpete jí ústa. Je jí arci škoda pro takové chlapy jako jste vy; ale já musím býti pomstěn. „Panenská ostruha“ dovede z ní vymlátit tu její líčenou cudnost a panenskost. Však ticho! Zdá se mi, že někdo vychází z domu... U všech čertů! Toť sám Slavata!“

„Chceš snad, abychom mu dali nějaké promemoria na hřbet?“ tázal se šeptmo ohnivý Vlach.

„Nechme ho na pokoji,“ zaskuhral mastičkář Trapoun. „Zajisté by se bránil a mohlo by nám sklapnout jako ondy. Mám na jednom flastru dosti.“

„Dobře máš, vysmolený sude,“ přisvědčoval Ferdinand. „Co nám po Slavatovi! Tomu ničemovi dřív nebo později zakroutí krk pánové mnohem vznešenější. Dnes tu běží o jinou laň. Nechme ho odejít!“

Muž, kterýž byl právě ze známého nám pošmurného domku vyšel, byl tajný ochrance Brabantčanek, pan Vilém Slavata. Rychlým krokem ubíral se přes dobytčí trh ku Zdarazu, načež za nedlouho v tmavé jedné postranní uličce zmizel.

„Nyní je sama. Nuže, k dílu!“ velel Ferdinand k svým soudruhům se obrátiv. Tichým krokem plížili se dobrodruzi k domku. Dvéře byly otevřeny. Ferdinand vstoupil po špičkách do předsíně. Všude panovalo hrobové ticho. Přiložil tedy oko k malé skulině ve dveřích, skrze kterouž bylo viděti světlo ve světnici se míhající. I spatřil Evelinu, sedící poloobnaženou na pohovce a hlavu v běloučké dlaně skrývající.

„Aj, u všech černobejlů!“ mluvil pro sebe. „Nemýlím-li se, pláče. Kdož by si pomyslil, že dovede ten starý scvrklý kodex svým šveholením o lásce až k slzám pohnouti!“

A opět vyšel na ulici, kde ostatní plni netrpělivosti dalších jeho rozkazů očekávali.

„Jak jsem řekl, je samotna," pravil k soudruhům. „Nuže, za mnou! V malé půlhodince je vše odbyto."

Zastřevše tváře své škraboškami, vešli jeden po druhém do předsíně. — Prudce otevřel nyní Ferdinand dvéře, vedoucí do světnice. Jedním skokem octnul se u prostřed jizby a uchopiv překvapenou dívku za ruku, hodil ji do náručí svým soudruhům na prahu čekajícím.

Evelina zděšeně vzkřikla. Ale v témže okamžiku — jako ze země vystoupivší duch — objevil se před drzými lupiči Max, držící v ruce své obnažený kord.

S výkřikem překvapení uskočili všickni na zad.

„Zpátky, lupičové!" zahřměl mocným hlasem nenadálý ochrance ohrožené dívky a strhnul nejblíže stojícímu Ferdinandovi škrabošku s tváře. Však sotva že mu pohledl v tvář, zavrávoral, a s výkřikem „Rumpal!" couvl několik kroků nazpět. Okamžiku toho použil Ferdinand; a nežli se Max opět úplně spamatoval, pocítil mezi žebrami ostří Ferdinandova šaršounu. Beze slov sklesl, z hluboké rány krváceje, k zemi.

„Vražda!" vykřikli fedrfechtýři a pustivše omdlelou dívku, dali se všickni na útěk.

„Proklaté skety, stůjte!" volal za nimi Ferdinand, krví zbrocený meč do pochvy zaraziv.

Však nadarmo. Zbabělí dobrodruzi zmizeli v nočním temnu.

Samoten stál nyní Ferdinand u prostřed jizby mezi probodnutým Maxem a omdlelou dívkou. Obešla jej hrůza. Nebyltě přišel za tím účelem, aby se dopustil vraždy a k tomu vraždy na člověku jemu i jeho soudruhům dobře povědomému.

Nemohl pochopiti, jakým spůsobem syn jejich hostitelky v tomto příbytku tak náhle se byl objevil. Věděl, že dopustil se činu, jejž přísnost Rudolfových mandátů tresce šibenicí, a byl jist, že čin jeho nezůstane tajným. Vždyť sama matka zavražděného věděla o dnešní výpravě a zajisté nebude mlčeti, až ji přinesou domů mrtvolu jejího syna. Byltť již nyní souzen i odsouzen. Nezbývalo mu nic jiného, než rychlý útěk, dobrovolné vyhnanství.

Rychle opustil světnici. Byl ale také nejvyšší čas; neboť sotva že vstoupil na prah domu, ozvaly se již od novoměstské radnice pádné kroky a řinčení halaparten. Zároveň rozlehl se také v jizbě úpěnlivý pláč a volání o pomoc, vycházející z úst Evelinných, kteráž probravši se právě z mrákoty, spatřila zkrvácené tělo Maxovo a s hlasitým nářkem k němu se naklonila.

Dívčino volání zaslechla obcházející ponůcka, kteráž rychlým krokem pospíšila k podezřelému místu.

Ferdinanda však duchapřítomnost jeho ani tenkráte neopustila. Jedním skokem octnul se v záhybu zdi, z dřívějších nočních potulek jemu známém, kdež schouliv se, očekával buď své zachránění nebo smrt.

Ponůcka zastavila se před domkem; zaslechnouc, že vychází volání o pomoc z domku, vešla ihned do vnitř. Ferdinand toho použil. Když byl poslední muž v předsíni domku zmizel, vyskočil Ferdinand ze svého úkrytu a rychle dal se na útěk. Sotva však učinil několik skoků, zaslechl již za sebou volání: „Vražda! Pátrejte po vrahu!“ A v malé vzdálenosti od něho bylo slyšeti kvapné kroky městských halapartníků.

Více mrtev nežli živ, zabočil do jedné z po-

stranních uliček, vedoucích z dobytčího trhu k nynějšímu podskalskému přívozu. Ferdinand domnívaje se, že byl zahlednut a že slyší za sebou hlasy a kroky svých pronásledovníků, uháněl ještě rychleji dále, jsa odhodlán vrhnouti se raději do vln Vltavy, nežli upadnouti do rukou drábů, z nichž — jak věděl — vedla jistá cesta na justicii....

Bez dechu dorazil ku břehu Vltavy. Nerozmýšleje se dlouho, vrhl še do chladné řeky a s napnutím veškerých sil brodil se a plaval na druhý břeh. Děsná to plavba! Již ho opouštěly síly, již klesal, již se potápěl; — ale opět se zmužil.... Ještě jeden skok a byl zachráněn. Vlny vyvrhly skřehlé jeho tělo na písčitý, pustý břeh, s něhož byla vyhlídka na protější zasmušilou skálu vyšehradskou a na bílé věže benediktinského kláštera slovanského.

Vytřeštěnýma zrakoma pohlížel nyní za sebe, zdali se vlnami nebrodí snad slidičové. Všude však bylo ticho; jen zdáli ozývalo se volání pasovské stráže, u kartouzské brány rozestavené. Rychlostí blesku projela mu při zaslechnutí tohoto volání hlavou myšlenka, že mezi Pasováky je jeho spása, že jedině tam může býti zachráněn. Však v noci při uzavřené bráně nebylo lze dostati se do města. A ačkoli skrz na skrz mokrý a skřehlý musil zůstati až do svítání pod širým nebem.

Mezitím co někteří mužové ponůcky po všech, z dobytčího trhu vybíhajících ulicích po stopě uprchlého vraha pátrali, pokusili se druzí o křísení na smrt raněného Maxe. Na rychlo přivolaný lazebník obvázal mu ránu a poznav v něm syna paní Veroniky, poručil, aby jej do jeho příbytku odnesli. Poděšenou dívku zanechali péči staré Britty, kteráž se byla mezi tím vrátila, předstírajíc, že byla návštěvou u jedné své sousedky.

Dlužno nyní povědíti, jakým spůsobem octnul se Max právě této noci v příbytku své milenky a jak se stalo, že v rozhodném okamžiku objevil se co ochrance napadené Eveliny.

Od oné noci, v níž byl naposledy se svou matkou rozmlouval, stal se mu příbytek jeho tak odporným, že se mu Max nejen za dne, nýbrž i v noci vyhýbal, vyhledávaje útěchy v osamělých procházkách po ulicích pražských. Oné noci zabloudil na své potulce až k příbytku Nizozemek. A kdož mohl lásce jeho bránit, aby nepřekvapil, byť i v pozdní noční době, milovanou dívku návštěvou? Vešed do předsíně, zaslech hlasitý hovor a smích. Z prvu se domníval, že to matka s dcerou, kteréž se tak živě baví; ale jaké bylo jeho překvapení, když poznal, že jeden z hovořících je muž. Přiloživ oko ke skulině, skrze kterouž byl Ferdinand své pozorování činil, spatřil milenku svou ležet na pohovce a před ní klečícího muže, jenž horoucími polibky pokrýval bělostné rámě Evelinino.

Max neuváživ ani, co počíná, otevřel prudce dvéře a vrazil do jizby. S výkřikem vyvinula se Evelina z objetí muže, v němž Max k největšímu svému ustrnutí poznal velmocného pana Slavatu. Nastala prudká hádka, která skončila tím, že dopadený velmož, nechtěje zavdat příčinu k výstupu, jímž by mohla pověst jeho snadno utrpěti — odešel, zapřisáhnuv se, že se o to postará, aby obě ženštiny, jež až posud byly pod jeho ochranou, co sprosté nevěstky z Prahy vymrskány byly.

Max byl zdrcen. Neměl ani tolik síly, aby nevěrné milence mohl činit výčitky. Ustoupiv po odchodu Slavatově stranou, vrhl se na sedadlo a hlasitým pláčem ulevoval svému bolu. Též Evelina, náhlým příchodem Maxovým polekána, ani jediným slovem nedovedla se ospravedlnit. Nastalo

trapné ticho, a jen tím lze si vysvětliti, že Ferdinand, když se byl se svými soudruhy dostavil, měl za to, že mimo Evelinu není nikoho v jizbě. Krátce na to udála se osudná katastrofa, v níž stal se Max nevinnou obětí Ferdinandových úkladů.

Pátrání úřadův po stopě vrahově bylo marné. Max byl Ferdinanda poznal; ale nemohl následkem mdlob, do kterýchž ustavičně upadal, na otázky, jež mu byly v té záležitosti kladeny, odpovídat. Také paní Veronika, v jejímž domě byli se dobrodružní fedrfechtýři umlouvali, znala původce krvavého skutku, ale neprozradila je z bázně, aby snad nebyla pokládána za spoluvinnici a aby jí následkem toho nebyla odňata živnost. Zbývali tudíž jen obě Nizozemky. Vyslán tedy hned druhého dne do jejich příbytku královský komisař; ale příbytek byl prázdný. Obě Nizozemky byly beze stopy zmizely. Dle všeho vypudila je z Prahy jednak obava před opletáním s úřady, jednak pak bázeň před výhrůžkou rozezleného Slavaty.

Náhlé zmizení cizozemek zbudilo u vyšetřujících úřadů podezření, že snad ženštiny ty samy dopustily se krvavého skutku. Pátráno tudíž po nich s dvojnásobnou horlivostí po několik dní, ale veškeré pátrání bylo marné.

Mezi tím zotavil se Max v té míře, že mohl přispěti aspoň k částečnému objasnění tajemné události. Jelikož byl z dobrodruhů, kteří měli škrabošky, toliko Ferdinanda Rumpala poznal, jmenoval pouze tohoto.

Vyjevení toto přišlo ovšem poněkud pozdě. Ferdinand aspoň byl již v úplné bezpečnosti. Jak si byl v osudné oné noci umínil, vešel hned druhého dne časně z rána kartouzskou branou na Malou stranu, a vstoupil co nováček v řady loupeživých Pasováků, kteří jsouce od Starého a No-

vého města úplně odděleni, ovšem netušili, že přeběhlík, za jakého Ferdinanda považovali, je původcem události, vzbuzující v obou městech pražských největší rozčilení.

Zatím přiblížil se den 10. března, kdy Pasovští po celoměsíční téměř zahálce z Malé strany se vyklidili a přes Beroun na zpáteční pochod se dali. Ferdinand, rozloučiv se v duchu s Prahou a s Čechy táhl s nimi. Nikdo od té doby o něm nezvěděl; ano sám otec jeho, šlechetný primator prachatický, považoval jej za mrtvého, a jenom s bolestí a zármutkem zpomínal na syna, jenž byl jmeno rodu zhanobil. Jak Prachatičtí o něm smýšleli, dozvěděli jsme se již na počátku tohoto vypravování z úst Jiříkových. —

Celých pět měsíců minulo, než se Max úplně pozdravil. Ze snivého, blouznivého mladíka stal se v krátké této době odhodlaný muž. Opustiv příbytek své matky i Prahu, odebral se na nizozemské bojiště, odkud teprv po dlouhých letech opět se vrátil, a sice co důstojník sboru Mansfeldova, kterého čeští stavové ku obraně svých práv a svobod do Čech byli povolali.

XIII. Exekuce.

Od hrozné oné noci, v níž byl krumlovský hejtman, zapáliv panský dům, z Prachatic uprchl, uplynuly skoro tři měsíce.

Od té doby staly se v Čechách velké změny. Na českém, svržením Ferdinanda II. uprázdněném trůně zasedal Bedřich Falcký, první to po Jiříku Poděbradském z vůle národa volený král. Posud nedalo se ovšem říci, jakých prospěchů volba tato zemi přinese; ale velká část obyvatelstva králov-

ství českého pohlížela s důvěrou k novému svému králi a chovala velké naděje v budoucnost. Měloť se totiž za to, že skutkem tím utvrzena již najisto alliance s protestantskými knížaty v říši, jakož i s mocným králem anglickým, Bedřichovým tchánem, tak že i v případu, kdyby se strany pokořených Habsburků přivalilo se na Čechy jakékoliv nebezpečí, nezůstanou Čechové v boji tomto osamělými. — Pokud mlhavé tyto naděje a důvěra v cizí pomoc došly vyplnění, dozvíme se z pozdějšího vypravování; ale tolik jest jisto, že následkem této přílišné důvěry, jakož i přeceňováním spíše nahodilého vítězství rozhostila se již nyní v národě českém jakási pohodlnost a liknavost, která tím více prospěchu země byla na škodu, čím více nejen u vídeňského dvora, nýbrž i při dvorech všech katolických panovníků pracováno v největší tajnosti o záhubě nebezpečné „české hydry“.

Omámeni nenadálým šťastným obratem, žili vítězové toliko přítomnosti, nestarajíce se ani v nejmenším o to, co mohlo, ba co musilo následovat. Byly arci také některé, ovšem že velmi řídké výminky, které však nikterak nestačily k napravení toho, co byly hlavy povstání (páni stavové) pokazily.

K těmto výminkám náležel též prachatický primator Maxmilián Rumpal, který ve spojení s důmyslným Adamem Lokšanem a chrabrým Janem Malovcem velmi svědomitě k tomu pracoval, aby měly Prachatice ze svého vítězství také nějakého prospěchu. Nespustilit mužové tito ani na okamžik se zřetele, že Ferdinand II. své pokoření Čechům nikdy neodpustí, a vědouce, jakou důležitost mají Prachatice co pohraničné město pro každé vedení války, nesložili ruce v klín, nýbrž novým

důkladným opevňováním města snažili se pojistiti es pro budoucnost. Zároveň pak slovy i skutkem vštěpovali svým spoluobčanům do srdce lásku k zvítězivší věci, jsouce přesvědčeni, že obětivost v době bídy a nouze neméně zmůže než chrabrost a udatnost.

Poslední den měsíce ledna r. 1620 chýlil se ke konci. Sníh v hustých kotoučích sypal se z oblaků, a každý, kdo právě nemusil za svým povoláním, zůstal raději u teplého krbu v kruhu své rodiny. Toliko dva mužové, zahaleni v široké pláště, stáli k večeru téhož dne před prachatickou radnicí a živě hovořili.

„Jak jsem tedy řekl, milý Brande," pravil starší z nich, velitel prachatické posádky, pan Jan Malovec, „po Hromnicích pojedete do Plzně; rád bych se od Mansfelda dozvěděl, jaké přípravy činí se v Praze vůči piklům a šmejdům vídeňského dvora, o nichž mne právě došla tajná, neklamná zvěst. Při té příležitosti můžete si zajeti do Prahy, jak jste si již před dvěma měsíci přál. Dostanete s sebou též několik lístků, svědčících Mansfeldovi, které byl Lokšan již pro vás připravil. Chcete-li, můžete je obdržet ještě dnes, Neuhauser je posud na radnici; on vám je vydá."

„Díky, pane plukovníku!" odpověděl Max Brand. „Učiním okamžitě, jak si přejete. Však odpusťte, že dovoluju si vás přerušovat. Nezdá se vám, že tento Neuhauser —"

„Vím, co chcete říci, milý příteli," přerušil jej Malovec. „Máte úplně pravdu. Pan Lokšan je velmi důmyslný muž, však nechal si přerůsti Neuhausera přes hlavu. Co mne se týče, nevěřím tomu člověku ani za mák, a nejednou již jsem Lokšana varoval, aby mu příliš nedůvěřoval. Nejlepším důkazem podezřelé jeho povahy je náhlý

jeho obrat. Od té doby, co stal se Lokšanovým tajemníkem, počíná si naproti svým spoluobčanům tak zpupně, tak vyzývavě, že se obávám, aby i komisařova vážnost při tom neutrpěla. Však promluvím o tom ještě s primatorem. Nuže, pro dnešek na shledanou! Před svým odjezdem mne ještě navštivíte.“

Rozešli se. — Max vešel de radnice a kráčel přímo k Lokšanově kanceláři, kde měl Neuhausera zastihnout. Sotva však přešel několik schodů, zaslechl prudkou hádku, vycházející ze zmíněné komnaty. Chtěl jít dále, an tu pojednou ozval se za ním tenký slabý hlásek: „Dobrý večer, pane setníku!“

Max se obrátil.

„Aj, vy to jste, magistře?“ pravil k malému, nepatrnému mužíka, v němž poznal městského lazebníka Celestina Bacháčka.

„Právě jsem chtěl k vám, pane setníku“, švitořil mužík. „U panského domu potkal jsem ale pana plukovníka, který mi řekl, že jste právě na radnici odešel.“

Nuže, jak se vede Jiříkovi?“

„Právě od něho přicházím. Dělá se to, dělá. Právě myslím, že za dva nebo tři dni bude moci vylézt z postele. Bylo to zlé, ale právě proto je našinec na to hrdým, že doved právě svými flastry a mastěmi takovou díru zalepit.“

„Děkuju vám za vaši péči, magistře,“ odvětil Max, a tiskl domýšlivému mastičkáři ruku.

V tom bylo slyšet hádku poznovu; byla však ještě prudší než dříve, tak že oba na schodou stojící muži mohli i hlasy rozeznat. Max poznal v hašteřících se Lokšanova tajemníka Neuhausera a městského písaře Tadyaše Haklíka.

„O ne, milý pane Neuhauseře, tak jsme si to

nevyjednali," hulákal písař. „Dříve jste mi sliboval hory doly a teď — když jste se něčím stal — chcete mne jen tak ledabylo odbýt."

Max uchopiv magistra za ruku, dal mu znamení, aby nemluvil, a vlekl jej za sebou ku dveřím, za kterýmiž byla hádka.

„Co jsem ti sliboval? A zač?" ozval se hned na to Neuhauserův hlas.

„Co jste mi sliboval? A zač? Podívejme se!" křičel písař jako posedlý. „Jako byste nevěděl, že znám všechny vaše partiky a praktiky líp než sebe. Již od těch dob, co jste praštil varhanářským řemeslem a začal si hráti na politika, byl jsem já vaším společníkem. K vůli vám naučil jsem se překrucovat písmo, abych mohl všelijaké výnosné listiny jmenem pana primatora podpisovat; a co jste mi za to dal? Skoro jako nic. Vyzradit to ovšem nemohu, poněvadž bych se sám dostal z deště pod okap; ale povím něco jiného —"

„Co chceš, lotře, povědít?" zakřikl jej rozvzteklený Neuhauser.

„Co mně nemůže ublížit, nýbrž toliko vám. Či zapomněl jste už na onen list, který jsem v onen den, když Pallant Prachatice opustil, vaším návodem poslal slečně Rumpalově, přiloživ k němu vámi kdesi nalezenou stužku mladého Kerna?"

„Ustaň! Ty bys chtěl?" zvolal poděšený Neuhauser.

„Ano, chci, neboť vím, co tím dosáhnu. Ze všech domů vás vyhodí co nepoctivce a jste se svým uměním v koncích. Rozmyslete se tedy. Buď, anebo . . . !"

Déle nemohl se Max zdržet. Prudce otevřel dvéře a vrazil mezi oba polekané darebáky. Magistr, drže se pevně jeho rukou, byl mimovolně stržen s sebou. Neuhauser i písař zděšeně vzkřikli.

„Výborně, pane Neuhauseře!“ zvolal Max. „Konečně se mi tedy podařilo, poznati vás v pravé vaší podobě.“

„Co tím chcete říci, pane?“ osopil se na Maxe Neuhauser, nemoha leknutím a rozpačitostí zraku k němu pozvednout.

„Co jsem již dávno předvídal,“ odvětil Max, „že je místo vaše všude, jen ne mezi počestnými lidmi a že sprostý podvodník, jako jste vy, místa toho nebude již dále zaujímat — za to vám ručím.“

„Ani slova víc, proklatý pse!“ soptil Neuhauser, a pozvednuv ruku namířil ji proti Maxovi. Však dříve, nežli rána dopadla, uchopil jej Max za prsa a mrštil jím vší silou o zem. Na to rychlým krokem opustil světnici. Magistr Celestin jej následoval a mna si ruce, ustavičně pokřikoval: „Právě dobře, právě dobře! Na toho ničemu měl jsem právě nabroušeno.“

Oba zaměřili do Kernova domu.

Nemalé bylo překvapení obou manželů, když se nyní dozvěděli, že původcem neblahého listu jest domácí jejich přítel, k němuž chovali vždy největší důvěru. Nechtěli ani sluchu věřit; ale svědectví dvou tak hodnověrných lidí nemohlo býti klamné.

„Přece jste se tedy mýlil,“ pravil starý Kern, „přičítaje ničemnost tu paní Turnovské.“

„To ale snad jediná její zásluha, že nebyla s tím ničemou spolčena,“ namítal Max. „Kde však je Hynek, abych také jemu potěšitelnou tu zprávu sdělil?“

Oba manželé mlčky vzdychli. Max, porozuměv tomu, více se netázal.

„Je ve své ložnici,“ odpověděla po chvíli paní Ludmila. Na to se obrátila k magistru Celestinovi a pravila: „Jsem tomu ráda, milý magistře, že

jste nás navštívil. Prosím, dohlédněte k mému synovi. Zdá se, že mé obavy, které jsem již před měsícem vyslovila, přece nejsou bezdůvodny.“

„Mýlíte se, vzácná paní,“ namítl oslovený. „Nic to není, pranic.“

„Proč je tedy tak bledý? Proč druhdy zářící oko jeho stává se den ke dni mdlejší?“ tázala se paní Kernová. „On ovšem tvrdí, že mu nic neschází, ale na jeho tváři stojí zřejmě psáno, že tomu není tak.“

Magistr Bacháček pokrčil mlčky ramenoma.

„Vidíte, milý magistře, — takové jsou ty ženy!“ přerušil Kern svoji manželku, tváře se, jakoby byl zcela jiného smýšlení, ač rovněž jako ona byl přesvědčen, že syn jeho po delší již dobu chřadne a churaví.

A bylo tomu skutečně tak. I magistr to věděl, a jen z obavy, aby bolest rodičů ještě více nezvýšoval, mlčel. Co však bylo příčinou nenadálé této změny mladíkovy, sám nevěděl. V důvěrných rozmluvách s Maxem tvrdíval, že choroba Hynkova má nějaký tajný základ, jemuž nelze lékařskou vědou nijak přijít na stopu; a kdyby prý sám veleučený magistr pražský Joannes Jessenius byl k němu povolán, ničeho prý by nesvedl. Tu prý sama příroda musí pomoci. — Též Hynek pozoroval svou nenadálou změnu, než necítě žádných bolestí, domníval se, že to jen přecházející neduh a že za krátko bude opět dobře.

„Jsem přesvědčen,“ podotkl Max, „že je vaše obava lichá, a že v brzce nabudete o tom neklamných důkazů. Pak obrátil se k magistrovi a několika slovy vybídl jej k odchodu.

Oba, uklonivše se, opustili komnatu.

Ještě téhož večera rozletla se po celém městě

zpráva o výstupu mezi Maxem a Neuhauserem. Velká část Neuhauserových přívrženců nechtěla tomu věřit, následkem čehož přišlo na ulicích a v krčmách, hlavně ale „u zelené lišky“ k tuhým hádkám a prudkým výstupům.

„Ne a ne! A kdyby se setník na kousky rozkrájel, nevěřím tomu!“ protestoval koželuh Melichar proti dokladům ostatních navštěvovatelů krčmáře Jakuba. „Neuhauser, ten vřelý zastance všech utiskovaných!“

„Nu, ano, byl jím, ale jen do té doby, než se stal páně Lokšanovým tajemníkem,“ odpíral soukeník Sluka. „Teď mu ale narostl hřebínek a naparuje se víc, než kdysi špatné paměti Pallant.“

„Ba že tak!“ doložil hranatý řezník Kříž, „a proto bych byl bláznem, abych nevěřil. Vždyť me také do nedávno myslili, že je paní Turnovská žena bůh ví jak počestná a poctivá, a vida! vyklubala se. Tentýž pan setník Brand dokázal nám, jaký to byl ptáček, že bylo její jednání jen klam, samé pokrytství — a proto i teď mu věřím, jako svatému písmu.“

„Nu, však se to dokáže,“ vpadl do řeči krčmář Jakub. „Neuhauser musí se před celou radou a pány konšely ospravedlnit, a ne-li, pak víme, co si o něm myslit.“

„To můžete už teď, sousedé,“ ozval se náhle ve dveřích slabounký hlas magistra Bacháčka.

„Já byl právě svědkem toho výstupu, a kdo tomu nechce věřit, může se přesvědčit, jak právě na rozkaz pana primatora oba ti ničemové byli strčeni do městské šatlavy.“

„Je-li možná?“ vyhrklo pojednou takměr ze všech úst.

Jediný Melichar, vřelý zastanec Neuhauserův,

zuřivě vyskočil a udeřiv pěstí o stůl, zvolal: „A bez výslechu, bez důkazů?“

„To je právě to, že nám sami podali důkazy,“ odsekl magistr přisedaje k Melicharovi. „Slyšte, sousedé, jak se to stalo! Pan primator, byv právě poučen a předvídaje, co by se právě proto mohlo stát, dal ve srozumění s panem komisařem a panem plukovníkem rozkaz, aby Neuhauser a písař nebyli puštěni z města. A vida! ptáčkové se právě chytli! Když se setmělo, přikradli se oba k dolejší bráně a obešedše stráž, chtěli právě vyklouznout. Nepodařilo se to; stráž je zahledla a tu máš, teď sedí oba v díře.“

Magistr mluvil pravdu. Mezi tím, co se obě strany o vině a nevině Neuhauserově hádaly, seděl tento, jakož i písař Haklík v městské šatlavě a oba pokračovali v hádce, kteráž se byla stala pro ně tak osudnou. Obou zmocnila se úplná málomyslnost; vědělit, že zatknutí je zároveň jich odsouzením. Zvláště Neuhauser div si nezoufal.

Po více let směřovalo jednání jeho výhradně jen k tomu, aby se domohl v městě postavení co možná nejskvělejšího. Líčená ráznost jeho dopomohla mu, jak víme, skutečně k velké oblíbenosti, a již kochal se blahou nadějí, že přece snad se mu podaří vyšinouti se k úřadu nejčelnějšímu, na stolec primatorský. Ale porážka jeho za osudné oné noci, v níž se přimlouval za zničení císařské posádky, zviklala namnoze pevné jeho postavení. Použilit nepřátelé jeho této příležitosti a roztrušovali o něm mezi lidem, že prý chtěl svou neustupností zničit svornost a jednomyslnost mezi veškerým obyvatelstvem, aby pak z ní ku svému prospěchu mohl kořistit. Vůčihledě viděl Neuhauser klesati svůj vliv a proto zahořel neukojitelnou nenávistí k původcům svého ponížení, hlavně

k primatorovi a magistru Drymonovi. Nedal to však na sobě znát, a umínil si, že bude se domáhati jiným spůsobem toho, po čem již tak dlouho bažil, totiž nadvlády nad všemi ostatními. V novém komisaři, panu Adamu Lokšanovi, nalezl konečně nástroj k dosažení svých záměrů. Svou hladkostí, podlízavostí, svým pokrytstvím toho dovedl, že učinil jej tento svým tajemníkem. Nyní měl v rukou moc neobmezenou, a spolehaje na vydobytou přízeň Lokšanovu, používal jí bez jeho vůle a vědomí v míře nejrozsáhlejší, — mstil se. Že tím přátel jeho vždy více a více ubývalo, leží na bíledni; ale on prováděl své panské záměry — a to mu dostačilo. Při tom se ovšem nenadál, že by sláva jeho mohla míti tak krátkého trvání, a proto byla nyní tím větší jeho zoufalost, když octnul se pojednou místo ve křesle primatorském, o němž druhdy snival, v městské šatlavě. Věděl, že je úloha jeho dohrána, a kdyby mu byla bývala ponechána zbraň, byl by snad původce svého pádu, písaře Haklíka, usmrtil.

Následkem nepředvídané této události musila býti Maxova cesta do Plzně o několik dní odložena; byltě Max co hlavní svědek povolán ke schůzi konšelů, hned první den po Hromnicích primatorem svolané, v níž o osudu Neuhauserově a písařově mělo býti rozhodnuto.

Soud netrval dlouho. Ačkoli oba obžalovaní přes hodnověrné svědectví setníka Branda a magistra Bacháčka urputně zapírali, svědčily proti nim ještě jiné věci, jimž byl královský komisař po krátkém vyšetření přišel na stopu, a sice mimo padělání listin skutečné spronevěření obecního jmění, zejmena sirotčích peněz.

Dle toho pronešen také jednohlasný rozsudek, znějící v ten smysl, že Neuhauserovi má býti za-

baveno veškeré jeho jmění na uhražení učiněné jím škody, a že on sám co nepoctivý člověk a nebezpečný zloděj má býti popravním mistrem z města vymrskán. K témuž trestu odsouzen též druhý vinník, městský písař Haklík.

Po pronešení rozsudku, jejž oba obžalovaní mlčky, bez pohnutí, ač s tajeným vztekem byli vyslechli, ujal se slova primator a promluvil takto:

„Jakož před lety polapený zloděj sirotčích peněz Matěj Fiřt,*) takž i tito usvědčení podvodníci a zlodějové právu propadli. Jakmile popravní mistr, následkem svého poranění posud k lůžku poutaný, se pozdraví, bude exekuce okamžitě vykonána. Do té doby však držáni budou oba v tuhé vazbě ve vězení městském.“

„Toho nebude zapotřebí, pane primatore,“ ozval se pojednou na prahu zasedací síně hlas, a zraky všech utkvěly na muži do síně právě vešedším.

„Jiřík!“ zvolali mnozí ze shromážděných.

„Ano já!“ odpověděl Jiřík s hlubokou poklonou. „Račte odpustit, velectení pánové, že jsem se osmělil. Dozvěděl jsem se včera z úst pana setníka Branda, co se stalo, a že dnes bude odbýván soud nad těmito dvěma ptáčky. Předvídal jsem, jak se to skončí, a ačkoli jsem ještě trochu sláb, nedalo mi to, bych zůstal ve svém příbytku. Pan magistr Celestin mi to dovolil; zde tedy jsem, a nabízím velectěným pánům své služby. Bylo by nehodno občanů tohoto města, kdyby si dali déle otravovat vzduch jedovatým dechem takových lotrů. Prosím věhlasné pány, aby byli vinníci odevzdáni do mé moci.“

Proti slovům Jiříkovým nikdo ani slova ne-

*) R. 1565 souzen v Prachaticích jakýsi Matěj Fiřt pro krádež sirotčích peněz.

namítal. Shromáždění usneslo se jednohlasně, aby byla exekuce provedena bez odkladu.

Mezi tím, co se toto na radnici dálo, shromáždilo se takměř veškeré obyvatelstvo na náměstí, očekávajíc zvědavě prohlášení rozsudku. Mezi lidem ozývali se rozliční hlasové pro i proti, avšak valná většina, ba i dřívější nejvřelejší zastanci Neuhauserovi zatracovali již nyní jednání Lokšanova sekretáře.

Hlučný hovor náhle utichl. Na prahu radnice objevil se konšel Lukáš Cerazin a povýšeným hlasem oznamoval lidu, o čem se byli otcové města usnesli. Hned za ním vyšli oba obžalovaní, jsouce doprovázeni městskými dráby a popravním mistrem Jiříkem.

Za všeobecného hluku a pokřikování „Zlodojové! Zlodějové!“ rozstoupil se lid na dvě strany.

Jiřík přiblížil se nyní k odsouzencům a svázav oběma ruce na zad, obrátil se k lidu a takto jej oslovil:

„Poněvadž mi věhlasní páni konšelové úplně ponechali na vůli, bych oba ortelované zloděje, Baltazara Neuhausera a Tadiaše Haklíka, kteroukoli branou vymrskal, volím k tomu bránu pasovskou a sice proto, aby měli blíž ku svým pasovským přátelům, kteří před osmi lety osvědčili se co praví mistři zlodějského řemesla.“

Hlučný smích a bouřlivá pochvala provázely tato slova.

„A nyní ku předu!“ zvolal opět Jiřík. A napřáhnuv metlu, počal mrskat oba odsouzence, kteří dle předpisu musili se jen volným krokem ubírati k místu, Jiříkem naznačenému. Po celou cestu skřípal Neuhauser zuby a proklínaje v duchu své soudce, přísahal městu strašnou pomstu.

Tak došli ku bráně pasovské. Jiřík rozkázal,

aby se odsouzení zastavili a počal jim rozvazovat ruce. Při tom naklonil se k Neuhauserovi a pravil:

„Ať jsem čertův, jestliže jsem osud tvůj nepředvídal již tenkráte, když jsme se byli spolu za osudné oné noci v panském domě setkali. Mám z toho radost, že byl jsem právě já vyvolen, abych ti za tvou ničemnost, které jsi se dopustil na mladém Kernovi, odplatil. A teď hajdy, darebáci! Ať se mi vícekrát neukážete v městě!“

Uštědřiv pak oběma po rázném štulci, vystrčil je z brány do širého pole.

Mezi tím byl lid slezl hradby a bašty a mávaje čapkami bez přestání volal: „Šťastnou cestu, zlodějové! Pozdravujte pány Pasováky!“

Oba ortelovaní utíkali o překot až na pokraj lesa, kde v hustém houští zmizeli.

Podobný, ač méně krutý osud, zastihl již dříve také paní Kamilu Turnovskou.

Zmínili jsme se již na jiném místě, že druhého dne po útěku jejího manžela vyšlo přičiněním Maxovým na jevo, čeho se byla ona vždy nejvíce obávala. Nebyloť nyní již nikoho tajno, že paní Turnovská není tím, zač se vydávala. Jak stala se chotí mocného Turnovského, ovšem nikdo povědíti nemohl, ani sám Max; že nestalo se to však bez klamu a podvodu, tomu nyní po odhalení pravého jejího původu každý přisvědčoval.

A čeho dozvěděl se tento zaslepený lid, jenž byl tak dlouhá léta přetvářkou licoměrné ženy klamán? Všeho, co věděl o ní Max buď z vlastní zkušenosti buď ze spolehlivých zpráv, jakých se mu dostalo za jeho pobytu v Bruselu, že totiž Kamila není dcerou schudlého vlašského šlechtice, že před tolika a tolika lety v Bruselu frejířské řemeslo prováděla, že později se svou tetou, tou-

též ženštinou, kterou považovali Prachatičané za její bývalou kojnou, do Prahy se přestěhovala, kdež usídlila se na rohu ulice, vedoucí ku sviňské bráně, že i zde za peníze milovala pana Viléma Slavatu, jiného při tom předstíranou láskou šálíc a konečně, že ona byla příčinou vraždy, které dopustil se primatorův syn na klamaném jejím miláně, a že na to, bojíc se zaslouženého trestu, beze vší stopy z Prahy zmizela, slovem že Kamila není nikým jiným, než sličnou Bruselčankou Evelinou.

Při odhalování tohoto tajemství, počínal si Max bezohledně, což lze si vysvětliti tím, že považoval se Evelinou za oklamaného, ač, jak z dřívějšího vypravování vysvitá, nebylo tomu úplně tak. Byltě Max skutečně jediný, kterého bez přetvářky milovala. Však ještě dříve, nežli poznal pravý poměr její k sobě, zasáhla jej vražedná ocel primatorova syna a Evelinu více nespatřil. Rozloučil se s ní jako s vinnicí a co vinnice byla mu utkvěla v paměti. Vzhledem k Maxovi nezasluhovala tedy skutečně trestu, jaký ji byl zastihl.

Následkem Maxova odhalení byl ovšem konec veškeré přízni a lásce, jakouž byla Kamila až posud požívala. Že všickni lidé, ba i ti, kterýmž byla po celý čas svého pobytu v Prachaticích všelijaká dobrodiní prokazovala, obvinění tomuto uvěřili, je zcela pochopitelno, neboť noční ona událost v panském domě byla zjevným dokladem Maxova tvrzení. Nezůstaloť totiž nikoho tajno, že ctnostná paní Turnovská činila mladému Kernovi nástrahy, a že právě v osudném okamžiku byla manželem svým přepadena.

Po delší dobu nezvěděla Kamila, jak se věc vlastně má; kolísala se neustále mezi životem a smrtí. Několik dní hostili ji Kernovic ve svém

domě, načež, když se jí poněkud ulevilo, dali ji přenésti do vlastního jejího domu v pasovské ulici. Zde teprv, nabyvši opět síly, poznala, že je úloha její v Prachaticích dohrána. Z bývalých jejích přátel dostavilo se jich velmi málo, aby se poptali po jejím zdraví, a ti, kteříž to učinili — byliť to někteří čelnější členové katolické strany — činili to ze všech jiných ohledů, jen ne z přátelských.

První, jenž Kamilu zpravil o náhlé této změně a jejích příčinách, byl známý již alespoň dle jmena Matouš Pingulín, po Turnovském nejzuřivější odpůrce protestantů a nyní každodenní Kamilin navštěvovatel. Tušilť, že ona v těchto okolnostech též na protestanty zanevře a že nebude nesnadno, získati v ní vřelou spojenkyni. Nezáleželo mu na tom, že spolčuje se se ženštinou ne právě vzornou; vždyť se to dělo ke cti a slávě Říma, a v tomto ohledu byl Pingulín téhož smýšlení, jako většina jeho spoluvěrců, že totiž účel posvěcuje prostředky.

Nemýlil se. Z počátku paní Turnovská ovšem naříkala na nevděk, a plnými ústy lajíc Maxovi, původci jejího opovržení, zaříkala se, že jakmile se úplně pozdraví, opustí na vždy Prachatice; než domluvě Pingulínově a jeho přátel podařilo se, že přivedli ji na jiné myšlenky. Při její nestálé, podrážděné povaze nebylo ovšem mnoho zapotřebí, aby ji úplně pro své zaměry získali. — A od té doby byl příbytek její nejhlavnějším střediskem katolické strany, která tajně, avšak jistě pracovala o záhubě zvítězivšího protestantismu.

XIV. Prachatičtí dobrodruzi v Praze.

Max byl v Praze.

Použiv dovolení svého velitele pana Jana Malovce, vydal se z Plzně, kdež byl s Mansfeldem, čeho bylo třeba, umluvil, ku královskému městu, aby po dávném přání svém nabyl jistoty o pravém svém původu.

První jeho cesta byla do příbytku bývalé jeho pěstounky, paní Veroniky, kteráž byla posud neobmezenou vládkyní „panenské ostruhy“. Osm tomu již roků, co se byl s pověstným tímto domem rozloučil, a za celou tu dobu byl práh jeho jen jedenkrát, totiž o svém návratu z nizozemského bojiště překročil.

Divné probouzely se v něm myšlenky, když ubíral se po Betlémském náměstí k budově, v níž prožil své mládí v slepé víře, že dlí pod krovem své vlastní matky. S trpkostí spomínal na doby minulé a byl tomu nyní rád, že co bývalo, byl pouhý klam, a že ta, již tak nerad matkou nazýval, je mu skutečně osobou zcela cizí, že nevížou ho k ní žádné ohledy, leda snad ten trochu vděčnosti, nebyla-li i tato penězi ničemného jeho otce Turnovského z Turnštejna pouze zakoupena.

Náhoda tomu chtěla, že hned na prahu krčmy setkal se se známou osobou a že nemusil ani vstoupiti do hodovní síně, které se vždy s ošklivostí vyhýbal. Bylať to bývalá okrasa „panenské ostruhy“, sličná Vlaška Magelona, nyní ovšem již poněkud odkvětlá, kteráž první Maxe uvítala. Ženština tato stala se v poslední době společnicí sešlé a churavé paní Veroniky a již nyní kojila se nadějí, že výnosný tento obchod po bývalé své velitelce převezme.

Z úst jejích dozvěděl se nyní Max, že pě-

stounka jeho po delší již dobu k lůžku je upoutána a že není žádné již naděje na pozdravení. Stáří, jakož i následky dřívějšího jejího života nedaly se žádnými léky odčinit; příroda hlásila se o své právo.

Dal se uvésti do známé mu jizby v prvním patře, do téže jizby, kterou před osmi roky obýval, a v níž nyní paní Veronika očekávala konec svého života.

Stařena, zahlednouc svého syna, div že leknutím nepadla do mdloby; nenadálať se jeho příchodu.

Max přistoupil k jejímu loži a pojav ji za ruku, oslovil ji zcela chladně: „Přicházím, abych s vámi o jisté velmi důležité věci pojednal.“

„Jsi ty to skutečně, Maxi?“ prohodila po chvíli slabým hlasem stařena, z leknutí svého poněkud se spamatovavši. Nepovšimlať si ani, jak ji byl Max oslovil, nespozorovala ani jeho chladnost, a jevila nad nenadálým jeho příchodem tak nelíčenou radost, že byl Max mimovolně dojat.

Změniv poněkud svůj příkrý ton, posadil se vedle lože nemocné, a důvěrnými slovy těšil stařenu, která již o ničem jiném nemluvila, než o blízké své smrti.

„Jsem tomu ráda, milý Maxi,“ pravila mezi jiným, „žes mne ještě jedenkráte navštívil; jest to bez toho naposled.“

„Nechte těch truchlivých myšlenek,“ přerušil ji Max. „Mluvme o něčem jiném. Přišel jsem, matko, abych se vás vyptal na něco, co mi až do nedávna bylo tajemstvím a co by jím snad posud bylo, kdyby náhoda nebyla přede mnou odhrnula závoj, kterýž jste vy po tolik let v rukou držela.“

Stařena se zarazila; myšlenka jakás projela

jí mozkem; ale nejsouc ještě úplně jista, co Max řečí svou zamýšlí, mlčela.

„Mlčíte?“ mluvil Max dále, pozorovav stařenino náhlé pohnutí. „O, pak jsem již napolo jist, že pověst nelhala a že pravda, co mně vámi až posud tajeno. Buďte tedy upřímná, mluvte pravdu, svatou pravdu!“

Veronika chvěla se na celém těle; chtěla odpovědíť, než slovo uvázlo jí na jazyku. Sklopíc mlčky oči, toliko kýváním hlavy přisvědčovala, že jest volna učiniti po vůli Maxově.

„Rcete, jest pravda, že nejste mojí matkou, že jste mi úplnou cizí?“ tázal se po krátké přestávce Max.

Stařena opět váhala s odpovědí; však po chvíli téměř šeptem prohodila: „Ano!“

„Tedy přece, přece!“ zvolal Max, a zakryv si rukoma tvář, dal se do pláče.

Nastalo dlouhé pomlčení.

„Děkuju vám za tu jistotu,“ počal po chvíli mluviti Max. „Ač jste se dopustila na mně velkého hříchu, osobujíc sobě právo, jaké vám nikdy nepatřilo, a klamajíc mne domněnkou, že jsem pošel z vaší krve, přece nemohu vám zlořečit, neboť vše, co jste pro mne učinila, bylo přece jen dobrodiním, a směle mohu říci, že jste se ke mně chovala líp než jiné macechy činívají.“

„Tedy to přece uznáváš? Děkuji ti, Maxi, za tu útěchu,“ šeptala blaženě stařena, a uchopivši jej za ruku, přitiskla ji k zvadlým rtům.

„Nejsem nevděčníkem a nikdy jím nebudu,“ dokládal se Max, jemně za ruku jí uchopiv. „Však rcete již, kdo je tedy mojí matkou a kdo mým otcem?“

„To povědíti nemohu, neboť to sama nevím,“ zněla odpověď.

„Že nevíte? Jak jsem se tedy dostal do vašeho domu?“

„Stojíc na pokraji hrobu, nechci ústa svá poškvrniti lží, a proto dokládám se živým bohem, že vše, co nyní budu mluviti, je svatá pravda,“ odpověděla stařena. „Slyš tedy! Bylo to na konci r. 1590. Jednoho večera seděla jsem v dolejší jízbě samojediná a dřímala jsem, neb do času, kdy každodenní hosté počali se scházeti, zbývala ještě celá hodina. V tom otevřely se náhle dvéře a vešel jakýsi muž. Vrznutím dveří probuzena tázala jsem se zdvořile, koho hledá. „Aj, matko Veroniko, což mne neznáš? Já to jsem,“ odpověděl muž. Teprv nyní, protřevši si rozespalé oči, poznala jsem, že to jeden z mých bývalých tajných hostů, pán velmi vznešený a bohatý. — „Aj, to jsou k nám hosti; dlouho tomu již, vzácný pane, co jste se nedal vidět,“ pravila jsem. — „Tiše! ani slova!“ on hned na to. „Okolnosti se změnily; nikdo nesmí vědět, že jsem tě dnes navštívil.“ Odešli jsme tedy do vedlejší světnice a tam jsem se dozvěděla, jaký účel měla návštěva vzácného tohoto pána. „Dostaneš, matko Veroniko, do vychování malé děcko,“ pravil; „začež každý rok dostane se ti jisté částky peněz. Ty je vychováš, dáš mu své jmeno, zkrátka, dělej s ním, jak sama uznáš za dobré.“ — Na mou otázku, čí to dítě je, dostala jsem za odpověď, že matkou jeho je jakási mladá, vznešená dáma, jejíž rodiče odstraněním nemanželského dítěte chtějí zakryti hanbu dceřinu, a jemu že je poručeno, aby úkol ten vykonal.“

„A jmeno toho ničemy, toho lháře!“ přerušil Max stařenu.

„Byl to pan Turnovský z Turnštejna, ten-

kráte správčí panství třeboňského, a nyní, jak jsem se nedávno dozvěděla, hejtman na Krumlově."

„Tedy přece, přece to pravda! Však pokračujte — pokračujte!"

„Já svolila, netázajíc se více ani po jmenu matčině, ani po jmenu otcově," pokračovala Veronika. „Vědělať jsem, že takové případy nezřídka se stávají a že vznešené panstvo v ohledu tom neskrblí. Zanechav mi dosti velkou částku peněz, a slíbiv, že každý rok a později ještě více budu dostávati, odešel Turnovský — a od té chvíle jsem ho více nespatřila. Dítě, několik dní teprv staré, přinesl mi druhého dne jiný, mně zcela neznámý člověk. Po čtyry roky doručována mi pokaždé někým jiným umluvená částka, pak ale najednou, jakoby utal. Bylo mi ovšem krásných těch peněz líto; než co jsem měla počít? Po Turnovském nebylo ani stopy, potloukalť se tehdáž z rozkazu císařského co komisař kdesi Polskem a Uhrami. A dejme tomu, že bych ho byla vypátrala, co bych byla zmohla já slabá žena proti tak mocnému pánu? Jedinou útěchou za mé ošizení bylo mi malé robátko; přilnulať jsem k němu za ty čtyry roky s takovou láskou, jakoby bylo mé vlastní; a ač přijala jsem je z pouhé ziskuchtivosti, nebyla bych je nyní za žádnou cenu vydala. Vydávajíc je za dítě po své sestře, vychovala jsem je svými prostředky na muže a směle mohu o sobě říci, že jednala jsem poctivěji než jeho rodiče. Nechci upírat, že veškeré mé chování k tobě bylo nedovoleným klamem, však dopouštěla jsem se ho jen proto, abych si získala tvé lásky. Ač jsem nikdy nebyla provdána, přece jsem ti namluvila, že otec tvůj zemřel, když jsi byl ještě nemluvnětem, a v tomto bludu až do dnešního dne jsem tě ponechala. Svědomí nečinilo mi žád-

ných výčitek a proto myslím, že nedopustila jsem se tím žádného těžkého hříchu. To je vše, co vím.“

Dlouhým vypravováním unavena, sklesla stařena na zpět do podušek. Max k ní přiskočil a uchopiv jí za obě ruce zvolal s pohnutím: „Odpusťte, jestliže jsem vám kdy svou příkrostí ublížil! Přiznávám, že jste byla skutečně poctivější, než jak jsem se až posud domníval. Opravdu tedy nevíte, kdo byli mojí rodiče?

„Ať mi není bůh v mé poslední hodince milostiv, jestliže to vím!“ odpověděla Veronika.

„Nuže věztež tedy, že stala jste se sama obětí klamu a podvodu,“ poučoval ji Max. Matka má pocházela z nízkého rodu, a můj otec —“

„Tvůj otec?“ tázala se Veronika s napnutím.

„Je tentýž ničema, který vás obelhal, který, nestaraje se, co se mnou se stane, vydal mne cizím rukoum, a to jedině za tím účelem, abych ve vašem domě tělesně i duševně zahynul, abych nikdy nemohl vydati svědectví o jeho lotrovství, o jeho ničemnosti.“

„Turnovský!“ vzkřikla stařena, a udiveně vytřeštila na Maxe zapadlé své oči.

„Ano, Turnovský,“ odpověděl tento. „Však musíte vyslechnouti celou tu děsnou pohádku, abyste uvěřila.“ — A Max počal stařeně vypravovati vše, co se byl před nedávnem od Jiříka dozvěděl.

Co dálo se toto v hořejším patře „panenské ostruhy“, seděli v dolejší jizbě dva mužové při plných džbáncích a důvěrně spolu hovořili. Jeden z nich je čtenáři již znám; jest to před několika dny z Prachatic vyobcovaný zloděj Baltazar Neuhauser.

Ač výrokem soudců svých veškerého jmění zbaven, ač téměř co žebrák vržen do světa, přece

si člověk tento nezoufal. Rozloučiv se se svým společníkem, písařem Haklíkem, se srdcem plným nenávisti a pomsty vydal se na cestu ku Praze, by nabídl služby své lidem, o nichž věděl, že jsou téhož smýšlení, jako nyní on. Nešlo to ale tak snadno. Několik dní bloudil na plano ulicemi staroslavného města, až konečně svedla jej náhoda s mužem, kterého byl před lety podobný osud potkal, a jenž od té doby stejnými se bavil plány, co nyní Neuhauser.

Byl to Jan Michal Hýrzle, bývalý královský kontrolor, jejž byli Prachatičané — jak již na jiném místě pověděno — pro jeho nadržování vetřevším se do města jezovitům zbavili úřadu, dosadivše na jeho místo kalvinistu Lukáše Cerazina. Hned po svém sesazení opustil Hýrzle Prachatice, proklev město a slíbiv, že ponížení své nenechá nepomstěno. Od té doby zastával mnohý úřad královský, až jej osud konečně zavedl do Pasova, kde stal se důvěrníkem samého arcikníže Leopolda. Následkem stálého obchodního spojení Pasova s Prachaticemi docházely jej časté, neklamné zprávy o počínání si jeho nepřátel, čímž dostávalo se hanebným jeho záměrům vždy nového osvěžení. Však přes to vše ani jednou nenaskytla se mu příležitost, aby činně a s úspěchem mohl vystoupiti. Mnohá minula již leta, a Hýrzle posud živil ve svém srdci tajnou pomstu, doufaje pevně, že přece nadejde čas, kdy ji bude moci vykonat. Dočkal se.

Sběhnuvší se právě v Čechách události popudily téměř celý katolický svět proti Čechům, a jak již praveno, na všech stranách pracováno tajně o pokoření nebezpečné rebelie. Hýrzle co důvěrník nejúhlavnějšího nepřítele Čechů, pasovského biskupa, byl v tajné tyto přípravy zasvěcen, a právě za tou

příčinou přidělen jest k průvodu biskupova prvního rádce a zpovědníka, jezovity Hynka Aquentia, jenž byl vyslán do Prahy, aby s čelnějšími hlavami katolické strany vešel v úradu. Zde svedla jej náhoda s Neuhauserem.

Oba tito lidé, ač dříve největší nepřátelé, záhy se dorozuměli, což bylo tím snadnější, ješto Hýzrle o vypovězení Neuhauserově z jiných úst se již dozvěděl, a tudíž byl přesvědčen, že jest mu jednati s člověkem rovněž tak nesmířitelným, jakým byl on sám. — Jdouce právě kolem „panenské ostruhy“, zašli dovnitř, aby nové sejití své čerstvým douškem zapili.

„Tak je to na tom světě! Dnes já a zítra ty,“ hovořil Hýzrle, z plného džbánku sil přihybaje. „Oč, milý brachu, když přimlouvaje se, abych byl úřadu svého zbaven, že jsi sobě nepomyslil, že za několik let poletíš za mnou?“

„Hrom a peklo! nespomínej mi na to!“ zakřikl jej Neuhauser. „Byl jsem pitomý troup, že jsem se držel po celou tu dobu té měšťácké holoty. Mohl jsem býti něčím jiným, než jsem teď.“

„Nu, co není, může ještě být,“ chlácholil rozhorleného soudruha Hýzrle. „Směřuje-li veškerá tvoje vůle k tomu, aby jsi se na těch kramářích pomstil, zaručuju ti skvělou budoucnost. Jediné slovo z mých úst postačí a biskupův zpovědník, pater Aquentius, se o tebe jak náleží postará. Nuže, chceš?“

„Bůh mne zatrať, jestliže to těm lotrům odpustím,“ zaklel se Neuhauser. „Zde má ruka! A kdybych se měl stát tvým pacholkem, bude jím, jen když se mi tím naskytne příležitost, abych se dostal těm měšťákům na kobylku, zvláště ale tomu rozenému patriciu, Rumpalovi.“

„Dobrá tedy — platí!“ vece Hýzrle. Ještě dnes představím tě páterovi a zítra hajdy do Pasova!“

Pak zapravil nepatrný řád, a oba opustivše krčmu, ubírali se postranními uličkami k dobytčímu trhu. Když byli došli k novoměstské radnici, zastavil se Hýzrle a ukázav prstem na malý pobořený domek, stojící na rohu ulice, vedoucí k sviňské bráně, oslovil svého průvodčího: „Znáš tento domek?“

„Neznám“, odpověděl tázaný.

„Toť tentýž, ve kterém syn prachatického primatora před osmi roky zavraždil milána pověstné Bruselčanky.“

„To jest, myslilo se, že jej zavraždil,“ opravoval jej Neuhauser. „Zdá se, že posud nevíš, co se v poslední době v Prachaticích událo.“

„Ba lépe, milý brachu, nežli ty!“ ušklíbl se Hýzrle. „Pingulín mne o všem velmi důkladně zpravil, ba i o tom, že sličná Bruselčanka, nyní paní Turnovská z Turnštejna, stala se věrnou naší spojenkyní. Vím ale ještě, co žádný z mých pánů krajanů, ba ani sám Rumpal neví, že totiž domnělý vrah, který byl tenkráte bez vší stopy zmizel a kterého všickni za mrtvého považujou, že domnělý tento vrah je doposud na živě.“

„Jakže? Ferdinand Rumpal žije?“ zvolal udiveně Neuhauser.

„Ano, žije, a musí ještě dlouho žít, aby s námi oběma mohl pracovati o záhubě společných nám nepřátel.“

„A kde? kde?“

„To se dozvíš ještě dnes. Prozatím věz, že v osudné oné noci, když byla vražda spáchána, uprchl do pasovského tábora, odkud s utíkajícími Pasováky přešel do Bavor. Několik let zdržoval

se v Pasově, až konečně došla ho zvěst, že domnělý zavražděný dávno již se pozdravil a kdesi v Nizozemí dlí. Vrátil se tedy opět do Prahy, ovšem že pod jiným jmenem a značně přeměněn. Však dosti již! Ostatní dozvíš se později; jsme právě na místě.“

Zastavili se pod slovanským vrchem před malým pošmurným domkem. Hýzrle zaklepal třikráte na dvéře. Uvnitř ozvaly se po chvíli pádné kroky a pevný, mužný hlas tázal se: „Kdo to?“

„Pasov a Prachatice,“ odpověděl Hýzrle.

Závora se smekla, a oba vešedše kráčeli mlčky dlouhou tmavou chodbou, pak přes malý dvoreček na zad stavení, kdež ze dvou gotických oken zářilo světlo lampy.

Vešli do prostranné, učouzené jizby, poskytující cizinci zvláštní, ne právě příjemný pohled. Kolem stěn stálo několik vysokých, černých skříní, naplněných samými lahvičkami a fiolami rozličných rozměrů a různých barev; po stolech pak, jichž tu stálo několik, rozloženy byly v nepěkném souladu haldy knih, mapy, nebeské koule, reverbáře, retorty, měděné kotle, pánvice a destilační helmy, slovem veškerý nábytek nasvědčoval, že to byt některého z oněch alchymistů, či jak lid je nazýval, čarodějů, kteří v tehdejší Praze co zbytek Rudolfovy „zlatodějné doby“ šejdířské své řemeslo prováděli.

U velkého stolu, uprostřed jizby stojícího, a hojnými pokrmy a nápoji pokrytého seděl letitý, vykrmený muž v kněžském habitu, a právě, když byli oba nově příchozí vešli, z plné číše si připíjel. Byl to jezovita, pater Hynek Aquentius, první rada a zpovědník pasovského biskupa, arcikníže Leopolda.

V témž okamžiku objevil se za vešedšími

jiný muž, který jim byl před chvílí otvíral. — Byl to muž asi osmadvacetiletý, vysoké, hřmotné postavy, bledého, černým vousem zarostlého obličeje a černých jiskrných očí; byl oděn v dlouhý talár černé barvy, jenž byl kolem těla širokým pasem z lesklé kůže spjat.

Představujeme ho čtenáři co známého již z dřívějšího vypravování alchymistu Giovanniho Spavelliho, k němuž se byla paní Kamila Turnovská utekla, žádajíc za shotovení čarovného nápoje. — Spavelli byl posud mlád a přece ho znala či vlastně jen jeho umění — neboť on ve své podobě téměř nikdy mezi lidi nevycházel — celá Praha. V první době svého pobytu v Praze, kamž se byl před dvěma roky — jak tvrzeno — z Italie přistěhoval, bydlel v odlehlé ulici na Františku; později zakoupil si domek po známém lazebníku Matiaši Trapounovi, který pro své fedrfechtýřské umění (t. j. pro spáchanou vraždu) z rozkazu císařských náměstků Martinice a Slavaty na novoměstské justicii byl odpraven.

„Přivádím vám, velebný otče, nového spojence," oslovil Hýzrle vykrmeného kněze, Neuhausera páterovi představuje.

Jezovita přimhouřil malé, pro tlouštku sotva viditelné oči, a utíraje si rukávem svého hábitu ústa, otázal se suše: „Jakého spojence?"

Hýzrle chtěl odpovědít; ale v tom předstoupil vešedší právě alchymista, a upřev na nového hosta zrak, zvolal pln udivení: „Ať mně rohatý beliál, není-li to Neuhauser!" Skoro blbě pohlížel Neuhauser z jednoho na druhého. Chtěl odpovědít, však Spavelli ho předešel, a uchopiv jej za ruku, pokračoval: „Ano, ano, to je on! Poznávám ho dle té šibalské tváře a milerád věřím, že jsme v něm získali neocenitelného spojence. Tres fa-

ciunt collegium, velebný pane. Uvidíme, podaří-li se nám, naučiti ty prachatické kramáře moresům.“

„Kdo jste, pane? Neznám vás!“ vypravil ze sebe po chvíli zpitomělý Neuhauser.

„Aj, to věřím. Však nejsi prvním, ani posledním, který mne nepoznal,“ odvětil se smíchem Spavelli. „Však podívej se mi lépe do tváře, a nepoznášli mne, budu se domýšleti, že výhazov z Prachatic připravil tě o poslední špetku paměti.“

„Kýho ďábla!“ zvolal po chvíli Neuhauser, Spavelliho se všech stran si prohlednuv. „Bylo by to možné? Toť Rumpal!“

Bylo tomu skutečně tak. Alchymista Giovanni Spavelli nebyl nikdo jiný než — Ferdinand Rumpal, syn prachatického primatora.

Jakým způsobem octnul se opět v Praze, pověděno již. Dlužno ještě dodati, že od té doby, co opustil Prahu a vstoupil do služby pasovské, stal se přispěním Hýrzlovým, s nímž se byl v Pasově seznámil, jedním z nejobratnějších špehýřů a vyzvědačů arciknížete Leopolda. Hlavně za tou příčinou poslán také před dvěma roky do Prahy, kdež Pasovským a vůbec celé katolické straně velmi dobré služby prokazoval. Po celou tu dobu ovšem mu také neušlo, co děje se v jeho rodišti v Prachaticích a jak jeho rodáci a především jeho otec o něm smýšlí. Jak víme, nebyla pověst jeho příliš skvělá; Prachatičané nazývali ho jednoduše darebou a ničemou, což jej přimělo k tomu, že nejen na celé město, nýbrž i na svého otce z celé duše zanevřel, a že jako již dříve Hýzrle a nyní Neuhauser, těmi též plány — pomstou se zabýval.

Páter Aquentius jevil velké zalíbení nad sejitím se čistého tohoto trojlístku prachatických dobrodruhů. Hladě si vykrmené bříško, sladounce švelholil: „Jeho výsost pan biskup bude velmi potěšen,

že místo dvou přivádím tři. Při nejbližší naší výpravě jsou Prachatice první, které navštívíme, a tu nám bude tak vydatných spojenců, kteří znají v městě každý kout, velmi zapotřebí. Vás, pane Neuhauseře, jmenuju již napřed setníkem v pluku jeho biskupské milosti.“

Po krátké, předběžné úradě zasedli všickni ku stolu, při němž dlouho přes půlnoc, statečně popíjejíce, setrvali. Když pak druhého dne vycházející slunko prvními paprsky Petřín ozlatilo, vyjížděli tři jezdci, v nichž Prachatické naše dobrodruhy poznáváme, kartouzskou branou z královské Prahy.

Od té doby zůstal domek pod slovanským vrchem úplně prázdný. Jeho majetník, alchymista Giovanni Spavelli, beze stopy zmizel, a ověrčivíp sousedé vypravovali si, že ho bez pochyby ďábel odnesl. Stavení za nedlouho spustlo a lidé vyhybali se mu na padesát kroků podobně jako domu Faustovu.

Též Max, rozloučiv se se svou pěstounkou, opustil ještě téhož dne Prahu, aby veliteli svému, panu Janu Malovcovi, podal zprávu o výsledku své cesty. Rozloučil se se stařenkou srdečně a — navždy; neboť již v málo dnech po této jeho návštěvě rozloučila se i paní Veronika navždy se světem, odkázavši veškeré své dosti značné jmění Maxovi, kterého přes svou lehkomyslnost jako pravá matka milovala.

Vláda nad „panenskou ostruhou“ přešla po smrti paní Veroniky v ruce spanilé druhdy Vlašky Magelony, která po příkladu své bývalé velitelky snažila se pojistit si bezstarostnou budoucnost.

XV. Císařští na pochodu.

Veškeré naděje, jež Čechové kladli v nového svého krále Bedřicha Falckého, byly klamné. Však Bedřich byl tím daleko méně vinen, než ti, kteří povolavše jej na trůn český, nerozvážili, že české zemi, se všech stran zuřivými nepřáteli obklíčené, je třeba panovníka, jako byl Jiřík Poděbradský, panovníka mužného a rázného totiž, a nikoli slabocha, jakým se byl „zimní“ král Bedřich v krátké době osvědčil.

Poměry v Čechách zhoršily se v takové míře, že bylo se báti nejhoršího. Jak již dříve praveno, rozhostila se následkem radostného opojení nad vydobytím okamžitého vítězství v řadách českých jakási pohodlnost a liknavost, z nichž se sice stavové posléze probrali, ale když už bylo pozdě. Spoléhajíce se úplně na svého krále a vrchního polního vůdce jeho, Kristiana z Anhaltu, nechali vše běžeti, jak to právě běželo. Dobrodružný cizák Anhalt, rovněž tak jako jeho pán, nestaral se příliš o to, zda zemi české hrozí nebezpečí čili nic; šlo oběma pouze o to, aby se sami co možná nejdéle udrželi a protož dbali toliko svých prospěchů. Kdežto král liboval si v ustavičných radovánkách a zábavách, řádil Anhalt se svými vojáky, jimž mimo to opomenuto vypláceti patřičného žoldu, hůře, než sám nepřítel. Byltě Anhalt voják dobrodruh, jemuž byla válka pouhým řemeslem a ničím víc; o nějakých vyšších, vlasteneckých zájmech nebylo tu ani řeči.

Také veškeré naděje v spojence za hranicemi rozplynuly se v dým. Kdežto skoro celý katolický svět chystal se na odbojné kacířské Čechy, pouštěli se jejich zástupcové, totiž šlechta, sami v bezúčelná vyjednávání s lidmi, o nichž mohlo se

napřed vědět, že je v rozhodné době nechají na holičkách. A tak se skutečně stalo. Němečtí protestanté v říši, kteří nadělali nejvíce hluku, byli první, kteří s katolikou ligou uzavřeli příměří, ano Sasko, které dříve hory doly slibovalo, přešlo zřejmě do tábora nepřátelského. Též pomoc Bedřichova tchána, anglického krále Jakuba, v niž nejvíce doufáno, osvědčila se malomocnou. Tři tisíce znemravnělých, loupeže chtivých dobrodruhů, toť vše, čím mocná Anglie svým českým spoluvěrcům přispěla. Ještě nespolehlivějšími spojenci byli Maďaři, s nimiž dne 25. dubna r. 1620 uzavřena konfederace; vyšlit si do Čech pouze na lup, a když dospělo k rozhodné bitvě na Bílé hoře, byli oni první, kteří zbaběle dali se na útěk a tím porážku českého vojska zavinili.

Slovem v Čechách nečiněno na obranu země praničeho, ačkoli nebylo nikoho tajno, kterak nepřátelé národa českého při dvoře rakouském a bavorském se radí, jakým spůsobem mělo by se proti rebelům zakročiti. Vyslovil se sesazený Ferdinand II., „že raději poslední krůpěj krve obětovati chce, jen aby toho posměchu na sobě nenechal".

K opravdové válce ovšem ještě nedošlo; vojska obou stran potloukala se z místa na místo, vylevajíce zlost svou na ubohém venkovském lidu drancováním, pálením a zabíjením. Podnikány toliko pouhé přípravy, čelící k tomu, aby český lid znenáhla byl oslaben, a později hlavní síle válečnické bez boje se poddal. Slovem, nebyla to válka, nýbrž sprosté napadání a vraždění.

V polovici května r. 1620 napadeny od loupežných cizinců také Prachatice. Z nenadání objevil se bavorský vévoda Maxmilián, nejmocnější spojenec Ferdinanda II., se čtyrmi tisíci jízdního

a pěšího vojska před Prachaticemi, chtěje potrestati město za to, že minulého roku vypudilo císařskou posádku. Pochodil však špatně. Prachatičtí byli na podobný útok připraveni a proto nelze se diviti, že mu slavně odolali.

O tomto obležení dočítáme se v listu purkmistrem a městskou radou prachatickou dne 21. máje k Sušickým zaslaného, následujících podrobností:*)

„Dne sobotního na úsvitě týž nepřítel ve veliké síle rejtharstva okolo města se ukázal, cesty všecky a pasy vartou silně osadil, tak že nebylo možné hned kde o pomoc a retuňk se ujíti. Za nimi pěchota po polední při kusích a vozích ve velikém počtu teprv (neb cesty od Prachatických až ke Krumlovu zasekány a kamením zametány byly) se valila. Obklíčivše město se všech stran, střelbu silnou z mnohých míst na město pouštěli. Okolo hodiny na noc v neděli nepřítel hořejší bránu nejprvé vysekal, ale kamením a střelbou zahnán, zpátky couvati musel. Po malé chvíli, když se mu to nezdařilo, plokhaus u téže brány, na němž jedna švihovka a kozlík byl, zapálil, vojáky s něho sehnal, načež měšťané, nemohouce pro silnou střelbu zachrániti, co tam ještě od střelby bylo, jakož i množství háků a duplháků, ucouvli. V pondělí ráno opět ku zdi městské, baštám, věži a kostelu, radnici a domům velikými koulemi po delší dobu střílel, tak že velikou díru ve dvou místech udělal, kudy pak útokem hnáti zamýšlel; ale s pomocí boží táž zeď ihned zas se zadělala a zarumovala a oheň silně z města i parkánu na ně dáván byl, při čemž dva neb tři pixmistři u téhož kusu, který se potom roztrhl, zastřeleni

*) Viz: Lumír r. 1854.

jsou. Mezitím o poledni jednoho svého statečného vojáka nastrojil, který hořejší bránu, maje otepi šindelů a posmolené slámy, zapaloval; ale ten, od jednoho souseda spatřen, ihned byl zastřelen, až mu mozek z hlavy vyletěl a on na místě sedě, ihned zcípl. Toho dne dal sobě potom pokoj až do druhé hodiny na noc. Tu opět, zanechav brány hořejší, dal se k dolejší, kde, obvázav sobě dvě kola u špitálu slamou, sírou a jinými ohnivými nástroji, do šraňku před branou je strčil, kteréžť v okamžení se zapálil, an na stráži mnoho osob stálo, toho však, až právě oheň vyšel, nespatřily. Ale lid, opět shluknuv se, oheň tento uhasil. Noci té celé od té chvíle se spokojil, ale Prachatičtí, kde kterého spatřiti mohli, silný oheň na ně dávali. Na ráno v outerý opět silně nepřítel střílet počal, šípkami a jinými instrumenty ohnivými na město házel, tak že mnozí, obávajíce se ohně, se střech šindele a krovy, zvlášť blíže zdí městských uraziti museli. Potom předměstí, co ho kde kolem ještě pozůstávalo, mlejny s melivem, stodoly, senníky, valchy jirchářské, soukenické i koželužské do gruntu ohněm, též i pivovar s mlejnem, k rychtářství volarskému přináležející, spálil, a potom nemoha nic svésti, an se mu měšťané statečně na odpor postavili, od města ke Krumlovu s pohrůžkou velikou — že zase s větší silou a mocí v brzkém čase se vrátí — pomalu se ubíral, dobytka na množství set kusů zajatého mnohými stranami hnal a vesnic ke Krumlovu mnoho popálil.“

Jak praveno, byly všechny tyto útrapy, které po celých Čechách, ale nejvíce na jihu co den se opakovaly, pouhou předehrou k nastávající hrůzyplné tragedii. Konečně dáno zjevné znamení k novému křižáckému tažení proti kacířským Čechům.

Císařské prapory rozvinuty, bubny zavířily a v krátkém čase stálo veškeré naverbované vojsko katolických mocnářů pohotově, a již plným proudem se všech stran valilo se do Čech.

Zrádní Sasové udeřili na Budyšín, Poláci vrazili do Slezska a bavorský vévoda Maxmilián překročil s ohromnou armádou, spojiv se u města Rohu s císařským generálem Bukvojem, hranice rakouské. Ve dvou mocných proudech valilo se císařské a bavorské vojsko do českého území. Prvnímu, sestávajícímu z pluků německých, velel sám vévoda a téhož vůdce, pověstný Tilly, druhému pak, sestavenému z pluků španělských, vlašských a valonských, velel hrabě Bukvoj. Celá spojená armáda čítala 40.000 mužů, počet to na tehdejší dobu velmi značný. Anhalt, obávaje se ohromné této přesily, ucouvnul se svým otrhaným, znuzovaným vojskem na zpět, což vidouce spojenci, odhodlaně a bez obavy táhli ku předu, přímo ku Praze. Nejprvé osadili Budějovice (22. září), které zůstavše císaři věrny, hostily až posud ve svém středu slabou, císařskou posádku, jíž velel surový Baltazar de Maradas; načež rychle po sobě dobyty jsou Týn nad Vltavou, Netolice, Krumlov a Vodňany, (poslední 24. září).

Než vraťme se opět do Prachatic! Mimo násilné přepadení města (v měsíci květnu), o němž podali jsme zevrubnou historickou zprávu, staly se v Prachaticích od té doby, co Neuhauser z rady i v obce byl vyloučen, mnohé změny.

Paní Kamila Turnovská byla se již úplně pozdravila, a jakoby se nic nebylo přihodilo, trávila ve svém domě v pasovské ulici veselý život. Však toliko ve svém domě a toliko v jistém kruhu vybraných přátel, neboť po známé osudné události byla se většina obyvatelstva od ní odvrátila, a od

té doby, co vešla ve spolek s hlavami katolické strany, každý protestant se jí všemožně vyhýbal. Jakkoli ji to z počátku hnětlo, přece tomu později uvykla, a počala nenávist spláceti nenávistí, stavši se zřejmou nepřítelkyní těch, jež druhdy svými přáteli nazývala. — O svého manžela se arci ani dost málo nestarala. Dozvědělať se sice od Pingulína, že podařilo se mu uprchnout, a že zdržuje se nyní při dvoře bavorského vévody, než přes to vše počínala si, jakoby byla navždy od něho odloučena, — žila toliko své svobodě. Nyní, když bylo vše vyzrazeno, co ji druhdy obavou naplňovalo, nebála se ničeho, ani Maxe nevyjímaje; místo bázně zaujala srdce její mstivost, která hlavně proti původci jejího ponížení, proti Maxovi byla namířena. Jako všickni nynější její přátelé, tak doufala i ona, že v brzce již nadejde doba pomsty a odplaty.

Truchlivější obraz poskytovala rodina Kernova. Obavy paní Ludmily, že zdraví jejího jedináčka stává se povážlivým, nabývaly přes všechny útěchy magistra Bacháčka co den větší jistoty. Hynek vůčihledě chřadnul. Ačkoli cítil ubývání svých sil, přemáhal se přece, nechtěje svým rodičům starostí spůsobit; ba zapřel se tak dalece, že o posledním ohrožení města postavil se v čelo statečné mládeže prachatické a odhodlaností svou nemálo přispěl k odražení nepřátelského útoku. Však následkem nadobyčejného namahání klesl na lůžku, a více z něho nepovstal.

Z té příčiny sešlo také z obmýšleného jeho sňatku s primatorovou dcerou Anežkou. Z nevěsty stala se ošetřovatelka nemocného, kteráž celé dny strávila u jeho lože, láskyplnými slovy dodávajíc mu naděje v lepší, utěšenější budoucnost, ačkoli sama více při tom trpěla než nemocný. Milovalať

Hynka z celé duše, a není divu, že i ona duševně ochuravěla. Hynek chřadl na těle, Anežka na duchu.

Také ubozí rodičové nezůstali neštěstím svých dítek nedotknuti. Velká změna stala se obzvláště s primatorem. Život poctivého tohoto muže byl řadou útrap. Po celých osm let užírala bolest nad ztrátou syna lásky plné jeho srdce; ještě neoplakal první dítě, a již viděl druhé před očima svýma chřadnouti a pozvolna umírati. Byl-li již dříve nad svůj věk sešlejší, podobal se nyní živé mrtvole.

Neméně tížila ho též starost o blaho obecní, neboť bystrému jeho oku po celou tu dobu pranic neušlo, co se kolem dálo, a ačkoli málo kdy si postěžoval, přece nemohl se ubrániti obavám před hrůzy plnou budoucností. Lupičské přepadení města Maxmiliánem bavorským a téhož výhrůžky, že brzy s větší silou opět se vrátí, byly předcházejícími znameními, že úpadek nejen města, nýbrž celé vlasti je jistý. Proto však přece Rumpal nesložil ruce v klín; věnoval veškeré své síly k tomu, aby Prachatice, ať již se stane cokoli, byly ke všemu připraveny. Pracoval tělem i duchem za všecky, jsa pevně odhodlán vytrvati až do konce.

Tak přiblížil se den 25. září r. 1620.

Zpráva o vzetí Budějovic a Vodňan rozlétla se rychlostí blesku městem a uděšeni vybíhali měšťané ze svých příbytků na valy, aby dohlédli, zdali se nepřítel k městu již neblíží. Maxmiliánova výhrůžka utkvěla všem v živé paměti a všickni byli přesvědčeni, že Prachatice nezůstanou tentokráte ušetřeny. Pojednou proslýchalo se v městě, že setník Brand, který byl předešlého dne plukovníkem Malovcem vyslán na výzvědy,

právě se byl se svými lidmi vrátil, a že přináší noviny nejhroznějšího obsahu.

O překot pospíchali všickni k městské radnici, v níž se byly mezitím hlavy města shromáždily. Nastal všeobecný zmatek a hluk, a jen výmluvnosti čelnějších měšťanů podařilo se, že nedočkavý lid na chvíli se utišil.

Neméně čilý život panoval na radnici. Velitel prachatické posádky pan Jan Malovec, jakož i ostatní jeho důstojníci Jan Krakovec, Zdeněk Kořenský a oba bratří Hodějovští dostavili se, aby se s měšťany společně uradili, co v nastávajícím nebezpečí počíti. Královský komisař Adam Lokšan nebyl tentokráte přítomen; byltě se již před dvěma dny odebral do hlavního ležení českého vojska, aby s králem Bedřichem, který tam Anhaltem očekáván, vešel v úradu.

Zpráva o návratu setníka Branda nebyla vymyšlena. Před půl hodinou vrátil se Max ze své výpravy a měl nyní výsledek její sděliti všem na radnici shromážděným.

Na pokynutí primatorovo, jehož tvář byla bledší, než kdy před tím, nastalo v zasedací síni hrobové ticho, načež Max předstoupil a takto počal mluviti: „Dozvěděl jsem se vše, co bylo možno. Obavy naše nebyly klamny; císařští táhnou na Prachatice. Od několika uprchlých měšťanů vodňanských, s nimiž jsem se sešel v Husinci, sděleno mi do podrobna, jak velká je moc nepřátelského vojska a kdo jeho veliteli. Vévoda Maxmilián rozložil se se svými Němci, hrubým, nevzdělaným to lidem, u Vodňan táborem; ostatní plukové, sestávající z 25.000 statečných vojáků všech zemí a národů, blíží se, vedeni Bukvojem k našemu městu. Plukům vlašským velí Karel Spinelli, vnuk onoho Spinelliho, který první vojsko

neapolské do Belgie vedl; Valonům velí Verdugo a jízdě mladý Albrecht z Valdštejna. V průvodu Bukvoje, jenž ponechal si mimo vrchní velitelství také řízení dělostřelectva, nalézají se též baron Harrach, Pappenheim, Teufenbach a vaši roztomilí krajané, ničemný Hýzrle a bývalý krumlovský hejtman Turnovský z Turnštejna.“

„Hýzrle! Turnovský!“ zvolalo jednohlasně celé shromáždění.

„Ano, Hýzrle a Turnovský,“ opakoval Max. „Prvnímu svěřena prý setnina valonské pěchoty a druhému oddělení Fuggerových střelců. Před dvěma těmito lidmi musíme se míti nejvíce na pozoru, znají v městě každý kout a zajisté byli jen k vůli zradě najmuti. Dnes k večeru dá prý se armáda na pochod, z čehož lze soudit, že ještě dříve, než slunko hory vaše pozlatí, budeme se všech stran obklíčeni.“

Nyní povstal Jan Malovec a pevným hlasem promluvil.

„Dle toho, co jsme právě slyšeli, blíží se nebezpečenství krokem obrovským. Vévoda Maxmilián dostál svému slovu. Nezbývá nám času k přemýšlení; krátké budiž tedy usnešení, co se má stát. Není pochybnosti, že město, které čítá celkem 2000 branných lidí, nemůže odolati přesile vítězného nepřítele. Na odražení útoku nelze ani pomyslit; a byť bychom se jako lvové bránili, musíme konečně podlehnout. Co mne se týče, jsem volný setrvati s veškerým svým mužstvem až do posledního okamžiku. Záleží toliko na tom, zdali je také měšťanstvo téhož smýšlení, zdali také ono vytrvá.“

„Jmenem veškerého měšťanstva zaručuju se, že vytrvá!“ odpověděl na toto vyzvání primator. „Znám své Prachatičany a ne nadarmo upozorňoval

jsem je vždy na příští zlé doby, ne nadarmo staral jsem se o to, aby bylo město dobře opevněno a vší možnou zbraní hojně zásobeno. Jáť dobře věděl, jak se to skončí, a také jsem toho nikdy netajil, že jsme se v králi Bedřichovi velmi sklamali. Vím též, že spojenému nepříteli odolati nemůžem. Však bez boje se nepoddáme! Máť město naše velkou důležitost pro další vedení války a byť bychom odporem svým ničeho nezískali, než že nepřítele na jeho pochodu o několik dní zdržíme, učinili jsme dosti. Není mi ovšem známo, jaké přípravy činí král a stavové vůči blížícímu se nebezpečí; však doufám, že nezůstali také úplně nečinnými, a že Praha snad přece není ještě ztracena. Anhalt leží s veškerým vojskem u Tábora, Mansfeld s četnou posádkou v Plzni. Podaří-li se nám, jen dva neb tři dny se udržet, mohou se obě vojska snadno spojit a svésti s Maxmiliánem pod hradbami plzeňskými rozhodnou bitvu. Kladu v Plzeňské a v Mansfeldovské naděje, neb oni jediní mohou rozhodnouti osud celé země.“

Hlučná pochvala provázela slova primatorova.

„Téhož mínění jsem také já,“ doložil starý konšel Lukáš Cerazin. „Není pochybnosti, že po našem příkladu veškeré občanstvo zvolí raději smrt, než by se poddalo této rotě cizácké. Žádám tedy, aby byl učiněn návrh, jak a kým veškerá místa mají býti obsazena, a aby okamžitě přikročilo se ku práci.“

„Souhlasíme!“ zvolalo jednomyslně celé shromáždění.

„Prosím tedy pana plukovníka, aby učinil určitý návrh,“ prohodil primator, k Malovcovi se obrátiv.

„Milerád,“ odpověděl tento. „Zbraně a stře-

liva je v městě dostatek; kdybych mohl totéž říci o branném lidu, troufal bych si po celý měsíc nepříteli vzdorovat. Jen chatrně budu moci veškerá důležitá místa obsadit. Jsa toho mínění, že hlavní síla nepřátelského vojska, totiž dělostřelectvo, jako vždy, na Skalce bude rozestaveno, chci svěřiti svému lidu obranu dolejší brány, jakož i všech bašt a hradeb proti Skalce. Pasovskou a hořejší bránu se všemi příslušnými věžmi a baštami musí si vzíti měšťanstvo na starost. Podotýkám však, že bojuju toliko proti zřejmému nepříteli a nikoli proti zradě. Za tou příčinou navrhuju, aby všickni podezřelí lidé, a k těm čítám veškeré katolické obyvatelstvo, pilně byli střeženi. Již ten případ, že ani jediný z nich nedostavil se k důležité této poradě, zřejmě tomu nasvědčuje, že jsou zrádci, a že je třeba, míti se před nimi na pozoru.“

Souhlas veškerých přítomných provázel slova Malovcova.

Dlouho ještě trvala porada, v níž dopodrobna vyznačen plán, dle něhož bránění města mělo býti předsevzato.

Když chýlilo se k poledni, vědělo již celé město, na čem se byli pánové na radnici usnesli a jaký osud je očekává. Nikdo však se nelekal, nikdo nereptal. Primator řekl pravdu, když tvrdil, že zná své Prachatičany. Jediné slovo z jeho úst pronešené po ukončení schůze ke shromážděnému lidu dostačilo. Každý uchopil se uloženého mu díla, a to s touže obětivostí, s touže láskou, jako tenkráte, když jednáno o vypuzení Pallantovy roty, a několik měsíců později o zachránění města proti loupeživé sběři bavorského vévody. —

Nastal čilý ruch. Mužové, ženy, starci, ba

i děti snášeli, co ku bránění města bylo zapotřebí: klády, pavezy, velké i menší kameny, tak že v málo hodinách všechny brány, bašty a valy vším byly zásobeny. Malovcovo mužstvo vyváželo z radnice a ze strážnice u pasovské brány těžké, na nepohyblivých lafetách spočívající švihovky, velké hmoždíře, praky a houfnice; jiní opět s koženými prachovnicemi rozcházeli se na všecky strany, zásobíce každou ze čtrnácti bašt hojným střelivem. Ač téměř všickni věděli, že práce jejich je marná, že sami připravujou si hrob, přece nikdo nelenil, vyjma katolíky, kteří buď zbaběle, buď zákeřnicky zalezli do svých příbytků.

Primator, plukovník Malovec, magistr Drymon a všickni konšelové procházeli se mezi statečnými měšťany a nadšenými slovy pobádali je k odhodlanosti. Však nebylo toho ani zapotřebí. Mezi prachatickými protestanty panovala taková svornost, takové nadšení pro svatou jejich věc, a taková nenávist proti Ferdinandu II. a jeho lupičským spojencům, že by se byli snad protivili, kdyby bylo usnešení pánů konšelů znělo na vydání města bez boje a odporu. Na takový stupeň samostatnosti a ryzého vlastenectví přivedl je primator svým poctivým, nezištným jednáním; a proto také zářila tvář jeho radostí, když viděl, jak slavně je dílo jeho korunováno.

V příčině bezpečnosti poručil Malovec hned po skončení památné porady, aby byly všechny brány města uzavřeny, aby snad některý z katolíků před časem nedal nepříteli zprávu o přípravách, na rychlo v městě konaných.

Slunce klonilo se již k západu; poslední paprsky jeho, prorážející zachmuřenou oblohu, zlatily vrchole lesnatých kopců. Přípravné práce v městě chýlily se ku konci.

„Jsme připraveni," pravil neunavný primator k statečným pracovníkům, kteří po namáhavém díle na náměstí kolem něho se shromáždili. „Je nám dopřáno krátkého jen odpočinku, a přikročíme k velkému, slavnému dílu. K statečnosti a neohroženosti vás napomínat nebudu. Známť vás dobře a vím, že raději zahynete, než byste se poddali svým katanům. Nechceme milosti a také žádné nedáme. Nyní však se rozejděte, přátelé! Bůh tělo i ducha vašeho posilniž!"

S nadšeným voláním: „Pereat Ferdinandus!" zástup se rozešel, netuše, že nepřítel nejhorší: zrada, vedrala se již nepozorovaně do města, kde tajně pracuje o jeho záhubě.

XVI. Stejných lidí stejný osud.

Blížila se půlnoc.

V jasně osvětlené komnatě svého domu u pasovské brány seděla paní Kamila Turnovská na bohaté, hedbávnou látkou pokryté pohovce. Byla oděna v lehký noční šat a u jejích nohou klečel mladý muž, skrývající hlavu svou v jejím klíně. Blaženě se usmívajíc, pohrávala Kamila s havraními jeho kadeřemi, a každou chvíli hlavu jeho pozvedajíc, pohlížela s výrazem nevýslovné touhy do krásné, černým vousem zarostlé jeho tváře.

„Kdož by si byl pomyslil," prohodila po delším mlčení, „že se takto opět shledáme!"

„Abychom se nikdy více nerozloučili," doložil muž.

„Miluješ mne tedy opravdu?"

„Což jsem tě již dříve šíleně nemiloval? Což nezavinila jsi veškeré mé útrapy, jakých jsem po dlouhá leta zakoušel? Ano, miluju tě, božská ženo,

miluju tě více, než může lidský jazyk vyslovit. Ty's byla tenkráte příliš ukrutnou; než pro jediný tento blažený okamžik chci na vše zapomenout, čím jsi mi ublížila. Však rci jen, že mne miluješ jako já tebe; že budeš mou — na věky mou ...“

„Tvou na věky!“ zašveholila Kamila, a obejmouc horujícího svého milána, líbala jej vášnivě v čelo. Po chvíli však jej lehce od sebe odstrčila a pohrozíc mu prstem, prohodila žertovně: „Neměla bych ti ovšem jen tak zhola odpustit. Svým posledním výhrůžným dopisem nahnal jsi mi mnoho strachu, a je patrno, že's mne tenkráte nenáviděl, že jsi se chtěl za neopětovanou lásku mstít. Či není tomu tak, signore Spavelli?“

„Nezapírám toho, avšak okolnosti se změnily, a nenávist má k tobě proměnila se v horoucí lásku,“ odpověděl muž, jenž skutečně nebyl nikdo jiný, než alchymista Giovanni Spavelli, či lépe ničemný primatorův syn Ferdinand.

Člověk ten dlel již po několik dní v Prachaticích, aniž by kdo — vyjma spojence a přátele Kamiliny — měl o tom nejmenšího tušení. Přešelť s císařským vojskem co adlatus bavorského Maxmiliána, jemuž byl pasovským biskupem, arcikníže tem Leopoldem, odporučen, české hranice, načež dorozuměv se ihned písemně s vůdci katolické strany, vkradl se v průvodu pasovských soumarů do Prachatic. Za jakým účelem, netřeba dokládat. Proslavilť se již dříve co výtečný špehýř a vyzvědač a v téže službě měl i teď pracovati pro své chlebodárce a proti svým vlastním rodákům. Znalť v Prachaticích každý kout; sprostá zrada byla tedy účelem jeho poslání.

Za úkryt byl mu vykázán příbytek Kamilin. Žena tato, jsouc zasvěcena ve všechny plány svých spojenců, a majíc taktéž jenom pomstu na zřeteli,

ničeho proti tomu nenamítala; naopak, přivítala Ferdinanda tak vlídně, tak láskyplně, jakoby se bylo jaktěživo nic mezi nimi nepřihodilo. Ba ještě více; oba tito lidé velmi záhy úplně si porozuměli. V několika dnech nastal mezi nimi poměr velmi přátelský. Nedíme, že to byla láska, — neboť takoví lidé nejsou lásky ani schopni.—; vášeň, smyslnost, toť ony pásky, jež spojily šlechetné tyto duše. Jeden druhého každým slovem obelhával, a přece panoval mezi oběma souhlas úplný.

Zrada mohla býti arci i bez Ferdinanda vykonána. Domácí odpůrci protestantismu, kteří byli v ustavičném spojení s nepřítelem, svými schopnostmi k tomu úplně vystačili; však bavorský vévoda Ferdinandovi mnohem více důvěřoval a mimo to vyprosil si on sám tu milost, aby se mohl na nenáviděných Prachatičanech vymstít. Že zároveň i svého otce zničí, na tom mu mnoho nezáleželo; vždyť k němu nikdy příliš mnoho lásky nechoval, považuje ho od jakživa za pouhý stroj, který jej zásoboval prostředky k vedení bezuzdného života; od té doby pak, co jej naposledy viděl, odcizil se mu zcela; nebylť mu primator ničím víc, než ostatní Prachatičané, jež z celé duše nenáviděl. Slovem Ferdinand byl člověk bez srdce a bez citu, jako skoro všichni lidé, kteří k službám špehýrským se dávají najímat. Vlast, přátelství a láska byly mu ničím; bylť to v pravém smyslu dobrodruh nejnižšího, nejsprostšího druhu.

Jeho opětné sejití se s Kamilou, jejíž minulost byla mu již zcela známa, poskytlo mu vhodnou látku k novému dobrodružství. Bylať Kamila krásná, bohatá a lehkomyslná; jaké to pro něho krásné vyhlídky! Nepřemýšleje dlouho sosnoval svůj plán. Po vykonané zradě, o jejímž zdaření ani okamžik nepochyboval, měla mu býti Kamila

odměnou za jeho namahání, měla býti jeho, a sice tak dlouho, až by se jejího jmění i jejích vnad nabažil.

A Kamila? Nebyla o nic lepší Ferdinanda. Prachatice počaly se jí znenáhla hnusit; byla tomu ráda, že našla člověka, který jejímu nynějšímu, nečinnému životu sliboval dáti jiný směr, člověka, po jehož boku mohla bez přetvářky nastoupiti dráhu, s níž náhodou na krátký čas byla stržena.

Oba shodli se tedy v tom, že po dobytí Prachatic, jehož byli jisti, na vždy město opustí. Jediná věc jim ale posud bránila, — spojení Kamilino s bývalým krumlovským hejtmanem. Bylať Kamila ovšem již na polo od něho odloučena, než kdo jí za to ručil, že se Turnovský opět nevrátí, aby dokonal, co se mu za známé osudné noci nezdařilo? Bylo to tím snadnější, ježto byl nyní v řadách nepřátelského vojska, táhnoucího na Prachatice. O této poslední záležitosti rozpředla se nyní mezi oběma živá rozmluva.

„Jest tedy ujednáno," pravil mezi jiným Ferdinand. „Opustíme spolu Prachatice."

„Zapomínáš na jednu okolnost, na mého manžela," namítala Kamila.

„Máš-li pevnou vůli zbaviti se ho na vždy, pak jest obava tvá zbytečna. Nepadne-li Turnovský před hradbami — což je snadno možno — padne zde. Dozvíme-li se, že vešel do města živ a zdráv, opustíš ty na rychlo Prachatice, a to beze mne, načež já se postarám, by ho více nebylo."

„Čiň, co chceš, jen mne zbav toho člověka! Stala jsem se jeho chotí, aniž vím jak. Teta mne k tomu donutila, když mne před šesti roky v Benátkách poznal a za moji ruku žádal. Nemilovala jsem ho nikdy; naopak, z celé duše jsem ho nenáviděla."

„Jsem o tom přesvědčen," přerušil ji Ferdinand ďábelsky se při tom usmívaje. Na to vyňal ze záňadří malou lahvičku a doložil: „Polovička tekutiny z této fioly postačí."

„Můj bože!" zvolala udiveně Kamila zahlednouc lahvičku s osudným nápojem.

„Co ti je? Co tě polekalo?" tázal se Ferdinand s líčenou vážností.

„Tato lahvička! Není-liž to tatáž, jakou jsi mi po Jiříkovi z Prahy odeslal?"

„Nuž, ano — něco podobného."

„Nebyl to tedy čárovný nápoj? Byl to jed?" tázala se Kamila.

„Ano, přiznávám se — byl to jed," zněla odpověď. „Co však na tom? Chtěl jsem se tenkráte pomstít. Nedosáhnuv tvé lásky, nepřál jsem ji také jinému. Nemluvme však o tom víc!"

„Ne, ne — musíme o tom mluvit. Chci znát účinek toho nápoje. Tys řekl, že usmrcuje?"

„Nuže, ano," odpovídal váhavě Ferdinand. „Větší částka usmrtí okamžitě."

„A menší částka? Několik kapek?"

„Usmrtí taktéž; však pozvolna; člověk vadne a chřadne; půl roku, někdy i celý rok může to trvati; však zahynout musí přece."

„Tedy otráven!" vzkřikla pronikavě Kamila a vytřeštila na ničemného dobrodruha zrak.

Tento se na chvíli zarazil.

„Tys jej tedy požila," pravil po delší přestávce. „Či kdo — kdo z něho pil?" tázal se přerývanými slovy Ferdinand dále.

„Mladý Kern, — ženich tvé sestry, padouchu!" zněla odpověď.

Ferdinand se zachvěl.

„A žije posud?" tázal se po krátké přestávce.

„Ano, žije. Však zápasí již se smrtí."

„Pak jsou všechny tvé výčitky zbytečné. On zahyne zítra mečem vítězů; nikdo se nedozví, že byl tebou otráven a tvé svědomí je čisté.“

Kamila, skloníc hlavu v dlaň, neodpovídala. V tom ozvaly se na schodou kroky.

„Tiše! Někdo přichází,“ prohodil Ferdinand uchopiv Kamilu za ruku. „Nuže, rozhodni se, ženo milená! Chceš, aby Turnovský zahynul?“

„Rozmyslím si to,“ odpověděla Kamila chladně, a pohlednouc s opovržením na ničemného traviče, kráčela příchozím v ústrety.

Do komnaty vstoupili dva mužové, Matouš Pingulín a Tomáš Mayer, známí nám již vůdcové katolické strany v Prachaticích.

„Aj, sami dva?“ pravil Pingulín, jakmile byl překročil prah. „Kde je druhý host, vznešená paní?“

„Myslila jsem, že přijde s vámi,“ odpověděla tázaná. „Již před hodinou odešel k panu faráři z Rimparu, aby mu sdělil zprávu, kterou dnes ráno z císařského tábora obdržel. Ve dne to nebylo možné; vždyť víte, že každý krok náš špehujou.“

„Aj, jakou zprávu?“

„Aby všickni katolíci, až bude vítězství již jisté, postavili do svých oken krucifix, by císařské vojsko vědělo, kterých domů má ušetřit.“

„Proč jste tam neposlali někoho jiného? Proč právě jej?“

„Nebylo právě nikoho po ruce. Ostatně, nač ty obavy? Ulice jsou úplně prázdny.“

„Neschvaluju tuto odvážlivost,“ namítal s jakousi obavou Pingulín, načež oba mužové, byvše Kamilou vybídnuti, se posadili.

„Nuže, přikročme k věci, milostivá paní,“

počal po chvíli opět mluvit Pingulín. „Je vše již připraveno?“

„Posud není,“ odvětila Kamila. „Základy tohoto domu jsou velmi pevné. Myslím však, že bude mistr Bartoš do půlnoci s prací svou hotov. Pracuje již od večera velmi pilně.“

„A kdo naň dohlíží?“

„Náš ctěný přítel Dicento. Však libo-li vám, pánové, můžete se sami přesvědčiti, jak daleko již práce pokročila.“

„Ano, přesvědčíme se,“ pravil Pingulín. Pak povstav z křesla, opustil se svým soudruhem komnatu. — Oba vešli do prostranného dvora a odtud nízkými dveřmi, na konci dvora umístěnými, po úzkých stupních do tmavého podlouhlého sklepení, z jehož nejzadnějšího konce kmitala mdlá zář louče, osvětlujíc zároveň dvě mužské postavy namáhající se přivalováním velké bedny k otvoru, ve zdi učiněnému. Byl to alespoň již dle jmena nám známý prachatický konšel Linhard Dicento a najatý zednický mistr Bartoš.

Tímto otvorem, jejž byl právě Bartoš po několikahodinné práci dokončil a který vedl do městského parkánu, měli býti dle usnešení katolických konšelů císařští tajně vpuštěni do města a Ferdinandu Rumpalovi přidělen úkol, aby hned z rána vyšel tajným tímto průlomem blížícímu se vojsku vstříc a v příhodném okamžiku nepřítele sám do města uvedl.

Se zalíbením prohlíželi si všickni právě dokončené dílo zrady a jásali již v duchu nad jejím provedením. —

Co se toto dálo v domě paní Turnovské, seděl Jiřík na hromadě klád a kamení u prostřed náměstí a zamyšleně hleděl před sebe. Divné myšlenky kolovaly jeho mozkem.

„Zítra tedy konec všemu," mluvil pro sebe. „Tvá pouť je dokonána a s ní i pomsta tvá. Co jsi starý bloude provedl? Po celých třicet let bloudil jsi od místa k místu, pátraje po stopě vraha svého štěstí. Konečně jsi jej dopadl, a hle, on jako had vymknul se ti pod rukou. Kdo stane se dědicem tvé pomsty? Max nalezne jako ty v těchto kupách domů svůj hrob a nikdo — nikdo nezbude, kdo by zahřměl lotru tomu do duše: „Potud a ne dál!" Ubohá matičko, kdo ti nyní zbude, až mne tu více nebude? Vím, že mne dlouho nepřežiješ; a tak je také dobře. Naši rodinu stihla kletba; musíme do jednoho zahynout."

A oči otuženého muže zalily se slzou. —

Však co to? Jaká to postava plouží se loubím primatorova domu? Ještě několik kroků — a stanula na rohu solnice. Zde prozřetelně se rozhlíží — a zahybá pak do pasovské ulice.

Jako by hadem uštknut, vyskočil Jiřík a rychlým krokem pustil se za tajemnou postavou. — Zdálo se, že jej postava ta zahledla; dalať se na útěk. Jiřík napnuv veškeré své síly, běžel za ní. Postava zamířila přímo k domu paní Turnovské a chtěla se tam uteci; a však dvéře byly zavřeny. Chtěla opět nazpět. V tom však ji uchopil Jiřík za ruku a vzkřikl: „Stůj! Ani na krok z místa!"

V čiré tmě zableskla se dýka, namířena proti prsoum popravního mistrs. Tento však to spozoroval a jednou ranou srazil úkladného vraha k zemi.

„Proklatě!" zasténal povalený, snaže se povstati. Ale nic naplat. Jiřík, vyrvav mu vražedný nástroj z ruky, klekl mu na prsa a nahnul se k němu. V tom vyhoupl se měsíc na okamžik ze mraků. Jiřík se zachvěl a vzkřikl: „Neuhauser!"

Byl to skutečně Neuhauser, druhý Kamilin host, o němž se byl právě Pingulín zmínil. Zároveň s Ferdinandem dostal se do Prachatic, aby společně s ním provedl hanebný, zrádný svůj záměr.

„Tys to, proklatý pse?“ zvolal Jiřík. „Tedy jsi se přece ještě vrátil? Neměl jsi na jednom vymrskání dost? Teď však jsi se svými praktikami u konce.“ A uchopiv jej za hrdlo, jako malé děcko jej pozvedl a takto hnal jej před sebou do vojanské strážnice, stojící nedaleko Kamilina domu u pasovské brány.

Setník stráže posud bděl; byl to náhodou Max. Lze si pomysliti jeho udivení, když spatřil před sebou Neuhausera.

Výslech s polapeným byl krátký. Neuhauser, vida, že je zničen, vyznal vše, co věděl. Okamžitě vydal se Max v průvodu Jiříka a několika vojáků, zanechav svázaného Neuhausera na strážnici, do příbytku paní Turnovské.

Dvéře byly tentokráte otevřeny, ježto Pingulín, Mayer a Dicento chystali se již k odchodu. Vyslavše zedníka Bartoše napřed, aby závoru odstrčil, vyšli právě ze sklepení a chtěli se ještě domácí paní poroučet, když zaslechli na ulici neobyčejný hluk, řinčení zbraně a Maxův hlas, velící vojákům: „Koho dopadnete, budiž zatknut, a kdyby se protivil, skolte ho!“

„Jsme vyzrazeni; zachraňme se,“ vzkřikli uděšení pleticháři a všickni čtyři o překot hrnuli se nazpět do sklepení. Byl však nejvyšší čas, neboť v témže okamžiku vstoupil Max se svými vojáky do průjezdu.

„Obsaďte všecky východy!“ velel vojákům, načež se čtyřmi muži, provázen Jiříkem, rychlým

krokem ubíral se do prvního patra, přímo ke komnatám Kamiliným. —

Ničeho netušíc, seděla Kamila klidně po boku nového svého milána. Ačkoli bylo hnusné jeho vyznání, že Hynka otrávil, okamžitý odpor v ní vzbudilo, radila se s ním přece o dalších prostředcích, jak by se zbavila nenáviděného svého manžela. Zaslechla sice na schodou kroky, ale domnívala se, že jsou to její přátelé, vracející se ze sklepení. — Výkřik zděšení a hrůzy vyrval se jí z prsou, když spatřila pojednou na prahu Maxe s ozbrojenými vojáky.

„Jsme vyzrazeni!“ zvolala, a vyskočivši s pohovky, skokem octnula se ve vedlejší komnatě, a vší silou přirazila za sebou dvéře. Též Ferdinand ruče vyskočil a vytrhnuv ze záňadří dýku, chtěl se vrhnouti na své protivníky. Jiřík však překazil jeho úmysl. Uchopiv jej za rameno, vytrhl mu z ruky vražednou zbraň a strhl jej k zemi.

„Kýho ďábla! Signor Spavelli!“ zvolal pak, hledě udiveně v tvář přemoženého dobrodruha, v němž okamžitě poznal pověstného alchymistu, u kterého před rokem objednával čarovný nápoj pro paní Turnovskou. „Toť věru neočekávané shledání. Nu, uvidíme, dovede-li tvé čarodějství zažehnati provaz, kterým ti ničemnou duši tvou z těla vyženu.“

Mezi tím, co Jiřík pomocí dvou vojáků bezbraného Ferdinnanda svazoval, podařilo se Maxovi a druhým jeho lidem vypáčiti dvéře, za nimiž byla paní Turnovská zmizela. S ustrnutím však spozorovali, že je komnata prázdná. Jiné, pootevřené dvéře však je poučily, že jimi Kamila nejspíše uprchla. S vytasenými šaršouny dali se tedy v tu stranu, a prošedše nedlouhou chodbou, stanuli u chatrných, dřevených schodou, vedoucích

k podkroví, dřevěnou toliko mříží od nich oddělenému. Několika skoky octnuli se u mříže, vylomili ji a stanuli právě pod krovem, když Kamila, stojící u otevřeného arkýře, spouštěla se po provaze, přes kladku nataženém dolů. Max přiskočiv, chopil za konec provazu a tak mocně jím trhl, že kladka v hořejším krovu arkýře přidělaná zaskřipla a s rachotem k zemi sletěla. Hned na to následoval děsný výkřik. Kamila zmizela zrakům svých pronásledovníků. Všickni tři přiskočili k arkýři a s hrůzou spatřili ve hloubce několika sáhů bílým rouchem přioděnou ženu bez pohnutí na zemi ležet.

„Rychle dolů!“ velel Max. „Snad ještě žije.“

V několika okamžicích stanula stráž, majíc ve svém středu spoutaného Ferdinanda, na dvoře kde pod arkýřem ležela Kamila s roztříštěnou lebkou mrtva.

„Bůh je spravedliv,“ pravil Max, stíraje si slzu, kteráž mu byla zalila oko při pohledu na ženu, již byl druhdy tak nevýslovně miloval.

V tvářích všech vojínů bylo lze čísti nejhlubší pohnutí; toliko Ferdinand stál tu chladně, nepohnutě, jakoby se nebylo pranic přihodilo. Na vyzvání Maxovo, aby udal své jmeno, odpověděl drze a s ďábelským smíchem: „Ku podivu, pane setníku, že mne neznáte. Váš popravní mistr poznal mne okamžitě. Však nezáleží na tom! Dovedte mne na radnici, zbuďte primatora, a řeknete mu, že chci býti toliko jím souzen. Rozuměl jste? Jím a nikým jiným!“

Odvedli jej na strážnici.

Max počal prohledávati celý dům, aby přišel na stopu ostatním vinníkům, o nichž mu Neuhauser sdělil, že jsou u paní Turnovské shromážděni. Vešel se svými vojáky též do sklepení, kde však se záhy

přesvědčil, že by bylo další hledání marné. Otvor, s něhož byla bedna odvalena, zřejmě tomu nasvědčoval, že byli zrádní konšelové i s Bartošem uprchli.

Bylo tomu tak. Vyváznuvše z hrozícího nebezpečí, uháněli úprkem čtyři tito ničemové do blízkých lesů, a odtud pak dále naproti blížícímu se vojsku bavorského vévody Maxmiliána.

XVII. Brutus.

V několika okamžicích po události právě vypravované bylo celé město na nohou. Zpráva o překažené zradě, o bídném zahynutí manželky krumlovského hejtmana, o zajmutí Neuhausera a jiného ještě, posud neznámého špehýře rozletla se rychlostí blesku městem a veškeré obyvatelstvo, zapomenouc, jaká práce druhého dne je očekává, opouštělo svá lůžka a o překot hnalo se k radnici, kamž byli oba zrádcové již před tím z vojenské strážnice dopraveni.

Zároveň zazněl městský zvonek, a všickni páni konšelové, poslušni jeho hlasu, ubírali se na kvap do radnici. Každého z nich uvítal lid s jásotem a s hlučným pokřikováním: „Smrt zrádcům! Chceme, aby byli pověšeni! Ještě této noci ať jsou pověšeni!“ — Když pak primator s panem Janem Malovcem na náměstí se objevil, vypukla pravá bouře. Celé město žádalo neodkladnou smrt polapených špehounů.

V malé chvíli byla zasedací síň v městské radnici téměř přeplněna. Zvědavý, rozhorlený lid, nedaje se nikým držeti, vrazil do vnitř a obsadil kde jaké místo, tak že primator a páni kon-

šelově sotva byli s to, aby se ku svým místům protlačili.

Primator zasedl na své křeslo, vedle něho velitel stavovské posádky pan Jan Malovec, a kolem zelené tabule ostatní radové, konšelové a vyšší důstojníci.

Když se hluk poněkud utišil, povstal primator a takto oslovil shromážděné: „Netušený případ, který se udál této noci v našem městě, přiměl nás k okamžitému sejití se v důvěrnou poradu. Je patrno, že vlastní naši spoluobčané, přívrženci římského papeže, jsou ve spojení s nejúhlavnějším naším nepřítelem, s katolickou ligou. Uprchnutím několika zrádců není ještě zrada potlačena a proto je nutno, abychom se uchopili prostředků nejráznějších. Kde hrozí nebezpečí, přestávají ohledy. Proti úkladné zradě má každý právo hájiti se. Navrhuju tedy a zároveň splnomocňuju pana plukovníka, aby okamžitě zmocnil se všech katolických obyvatelů tohoto města — bez rozdílu pohlaví a stáří.“

„Souhlasíme!“ zvolalo celé shromáždění.“

„Všickni zatknutí buďtež odvedeni do kaple svaté Barbory,“ pokračoval Rumpal; „kde zůstanou tak dlouho naším lidem střeženi, dokud nebude osud města rozhodnut.“

„Souhlasíme!“ opakovali opět všickni.

„Nuže, tedy k dílu!“ velel primator. „Však kletba tomu, kdo by se nějakého násilného skutku dopustil. Chceme se toliko před zradou pojistit a nic víc!“

Po tomto usnešení zvedl se Malovec se svého křesla a rychle opustil se svými důstojníky síň, aby pomocí svých vojáků svěřený sobě úkol vykonal. — Lid, který se byl nedovoleným způsobem vedral do zasedací síně, vyhrnul se nyní za

Malovcem, aby byl svědkem veselé té honby po katolických svých spoluobčanech. V síni zůstali pouze ti, kteří náleželi k radě a někteří starší měšťané prachatičtí.

Opět povstal primator a počal mluviti: „Zbývá ještě, abychom pronesli soud nad polapenými dvěma špehouny. Je-li pravda, co svědkové hnusné této události tvrdí, pak netřeba se dlouho rozmýšlet. Zrádcům patří smrt a já první prohlašuju se pro vykonání tohoto ortele.“

„Smrt zrádcům!“ přizvukovali všickni ostatní.

„Nechť předstoupí svědkové!“ velel primator.

Na jeho pokynutí otevřely se postranní dvéře, vedoucí do síně, a jimi vešli Max a Jiřík.

Stručně vypověděli oba, co se bylo této noci událo, doloživše, že mrtvola hlavní spoluvinnice, Kamily Turnovské, odnešena byla prozatím do kostnice svatojakubského hřbitova, aby byla příštího dne pochována. Mimo to sdělil Jiřík pánům konšelům, že druhého z polapených špehýřů z dřívější již doby zná a sice co alchymistu Spavelliho, u něhož byl před několika měsíci pro Kamilu Turnovskou jakýsi zázračný nápoj objednával. Slovem výroky obou svědků souhlasily úplně se zprávami, které v krátké chvíli po celém městě se rozšířily.

„Předveďte Neuhausera!“ velel opět primator.

V průvodu dvou drábů uveden Neuhauser, s rukama na zad svázanýma, do zasedací síně. Vzdorovitě, drze pokročil ničema ten až ku stolu, za nímž soudcové jeho seděli. Ošklivost zmocnila se všech při pohledu na tohoto bídníka.

„Baltazare Neuhauseře!“ oslovil jej primator. „Jste obviněn ze zrady, kterou jste obmýšlel proti našemu městu, proti svým rodákům. Co proti tomu namítáte?“

„Nic!“ odpověděl chladně a opovržlivě tázaný. „Jaký byl účel vašeho příchodu do města, z něhož jste byl před osmi měsíci pro krádež a podvod popravním mistrem vymrskán?“

„K čemu ty otázky?“ odsekl drze Neuhauser. „Co jsem zamýšlel, nezdařilo se. Vím, že budu oběšen. Nač tedy tolik okolků? Vyřkněte, co máte na jazyku a je po všem.“

„Přiznáváte se tedy, že jste byl našimi nepřáteli najat, abyste je zrádným spůsobem uvedl do města?“

„Přiznávám se a lituju z celé duše, že jsem to nemohl vykonat.“

„Ustaň — bídný padouchu!“ zakřikl jej primator, a bledé jeho tváře zrudněly se spravedlivým hněvem.

Neuhauser se ušklíbl.

„Schovejte si padoucha pro někoho jiného, milý pane primatore,“ odsekl pak drze. „Libo-li třeba pro mého společníka. Název ten, vámi pronešený bude mu velmi dobře slušeti.“

Udiveně pohledli všickni na drzého smělce, nevědouce, kam těmi slovy míří.

„Kdo jest ten muž?“ otázal se po chvíli primator obžalovaného.

„Na to netřeba odpovídat, zeptejte se jeho samého. „Tolik ale pravím, že oběsíte-li mne, také on musí býti pověšen.“

„Přisám bůh, že se to stane!“ zvolal nejstarší z konšelů Lukáš Cerazin. Pak obrátil se k drábům a dodal: „Nechť vstoupí druhý obžalovaný.“

Nejistým krokem, se sklopenýma očima vešel Ferdinand do síně. — Přes veškerou ničemnost hnulo se v rozhodném tomto okamžiku cosi v jeho srdci, co obyčejně citem nazýváme. Co zrádce,

co špehýr uváděn nyní před vlastního otce, muže šlechetného a poctivého, by z jeho úst vyslechl rozsudek, jenž nemohl jinak znít než na utracení. Celá jeho hanby plná minulost objevila se mu před očima; svědomí jeho — poprvé snad v celém životytí — hlasitě se ozvalo. Zde seděli před ním na soudcovské stolici lidé, jemu vesměs známí, lidé, z nichž mnohého nazýval druhdy svým přítelem. Zachvěl se. A přece to nebyla litost, co srdcem jeho tak mocně pohnulo, jako spíše stud a zahanbení, že on, který těmito lidmi povrhal, má být nyní jimi vyslýchán a souzen.

Z přítomných Ferdinanda nikdo nepoznal. Tvář jeho a vůbec celá podoba byla se v letech, v kterýchž jej nebyli v Prachaticích spatřili, valně změnila.

Jediný primator pohlednuv na něho, jevil jakési pohnutí. Druhdy vždy bledá jeho tvář poněkud se zruměnila, a oko utkvělo vytřeštěně na tváři spoutaného špehýře. Mimovolně vnucovala se primatorovi děsná myšlenka, ale nemoha hned uvěřiti, že by byla možnou, potlačil ji.

Chladně, ba skoro lhostejně oslovil pak obžalovaného, kterýž posud bez pohnutí a zadumčivě před sebe hleděl, takto:

„Jste obviněn ze zrady, kterou jste zamýšlel vykonati s přítomným zde Baltazarem Neuhauserem. Přiznáváte se k tomu?“

Ferdinand pozvedl poněkud hlavu a chtěl odpovědíť.

V tom setkal se pohled jeho s pohledem primatorovým. Slovo uvázlo mu v hrdle, nemohl promluvit. Skloniv opět hlavu, hleděl mlčky před sebe.

Také primator se zachvěl. Dřívější děsná myšlenka nabývala určitosti; pravdivost její stá-

vala se méně pochybnou. Stěží potlačil své pohnutí; přece však pozvedl se z křesla a chvějícím se hlasem opětoval svou otázku.

„Tážu se vás," pravil, „zdali se přiznáváte ku zradě, již jste chtěl dle udání svědků s přítomným zde Baltazarem Neuhauserem na městě našem vykonat?"

Opět pozvedl Ferdinand hlavu a úsečně odvětil: „Přiznávám se!"

Jediné toto slovo mělo na primatora strašný účinek. V čem zraku svému až posud nedůvěřoval, o tom byl sluchem nadobro utvrzen. Primator poznal syna po hlase a s přitlumeným rozrývajícím výkřikem sklesl ubohý stařec nazpět do křesla.

„Nuže, pane primatore, víte již, kdo je tento muž?" zvolal s ďábelským smíchem Neuhauser. „Mám vaše slovo, pánové, že budeme oba viset. Uvidíme, dostojíte-li svému slovu."

Udiveně hleděli všickni přítomní na sklesnuvšího primatora a na drzého, bezcitného Neuhausera, nepochopujíce posud příčinu nenadálého tohoto případu. Někteří vstali rychle se svých sedadel, a spěchali nešťastnému starci ku pomoci.

Zdrcen seděl Rumpal ve svém křesle a těžce oddychoval, kdežto Ferdinand nepohnutě jako dříve zrak svůj k zemi upíral.

„Co se stalo? Co se stalo?" voláno ze všech stran.

„Zeptejte se pana primatora," zvolal opět se smíchem Neuhauser. „Hoj, pane primatore, procitněte a vyřkněte rychle „ad patibulum". Bude to veselá podívaná. Hahaha!"

„Ustaň, ničemníku!" zakřikl smělého rouhače starý Kern a přiskočiv k němu, zasadil mu pádnou

pěstí ránu, tak že udeřený několik kroků na zpět se potácel.

Nastalo mrtvé ticho.

Primator se opět poněkud zpamatoval. Dav rukou znamení, aby všickni, kteří jej byli obstoupili, opět svá místa zaujali, pravil slabým, chvějícím se hlasem: „Odpusťte, přátelé, mé slabosti. Netušená rána zasáhla příliš hluboko mé srdce; zapomněl jsem, že mám býti mužem. Netažte se po příčině neblahé té události a pokračujte v započatém soudu. Jsem však příliš sláb a protož dovolte, abych místo své postoupil nejstaršímu z vás, milému příteli Cerazinovi. On nechť jmenem mým rozsoudí."

Mimo Maxe, který teprv nyní pohledl líp do tváře Ferdinandovy, nikdo jiný posud netušil pravou toho příčinu. Ačkoli byli všickni zvědavi, přece z úcty k ctihodnému primatoru mlčeli a nikdo dále nepátral.

Podpíraje se o rámě starého svého přítele Kerna, povstal Rumpal se svého křesla a zaujal místo mezi konšely u zeleného stolu, načež Cerazin co nejstarší z konšelů na jeho místo zasedl.

Trvalo to delší dobu, nežli hluk, nenadálým tímto případem povstalý, opět se utišil. Na to pokračováno ve výslechu.

„Přiznání vaše," počal mluviti Cerazin „jakož i ono Baltazara Neuhausera postačí k uznání vaší viny a k pronešení rozsudku. Zbývá ještě několik otázek. Jaké jest vaše jmeno?"

Ferdinand neodpovídal.

„Tážu se, jaké jest vaše jmeno?" opětoval Cerazin.

„Giovanni Spavelli," odvětil váhavě Ferdinand, pohledluv bázlivě na primatora.

„A vaše povolání?"

„Alchymista.“

„Předvolaný svědek, Jiřík Scheffer, popravní mistr prachatický, tvrdí, že v měsíci říjnu minulého roku objednával u vás jakýsi čarovný nápoj pro zemřelou choť krumlovského hejtmana. Z toho vychází na jevo, že jste byl s onou ženou v bližším spojení. Přiznáváte se k tomu?“

„Přiznávám.“

„Jaký to byl nápoj?“

Ferdinand mlčel. Teprv na opětné vyzvání Cerazinovo, aby zřejmě a určitě odpovídal na kladené mu otázky, hrdě se vzpřímil a počal líčiti poměr, který v poslední době mezi ním a Kamilou panoval. Co se týkalo minulosti, zamlčel.

„Nenáviděl jsem tuto ženštinu,“ končil své vypravování, „a chtěl jsem se pomstít. A jen proto místo žádaného nápoje lásky odeslal jsem jí jed. Nezáleželo mi na tom, kdo jím bude usmrcen. Teprv dnes sdělila mi ona sama, že obětí mé zamýšlené pomsty stal se člověk, mně zcela neznámý, jakýsi Hynek Kern.“

Výkřik zděšení rozlehl se po tomto vyznání celou síní.

„Spravedlivý bože!“ zvolal primator. „I to ještě. Travičem, sprostým vrahem!“ A vyskočiv se svého sedadla, nadobyčejnou silou uchopil Ferdinanda za prsa. „Tys to tedy, proklatý padouchu, jehož zlomyslností dvé mladých životů v předčasný uvrženo hrob? A vše to vyznáváš s tak ďábelskou chladností? Za tento čin budiž věčně zatracen!“

Zraky všech přítomných utkvěly na primatorovi, jenž přes veškerou dřívější svoji slabost stál tu nyní co nepřemožitelný bůh pomsty. Odstrčiv Ferdinanda stranou, postoupil sklíčený kmet ku stolu ostatních soudců a pevným hlasem je oslovil:

„Vystupuju co žalobník a zároveň co soudce proti svému dítěti. Věztež pánové, že tento padouch je vlastní můj syn — Ferdinand.“

Hlasité vzkřiknutí všech přítomných provázelo tato slova.

„Nedivím se, pánové, že utkvěly vám rysy jeho tváře tak špatně v paměti,“ pokračoval primator. „Já sám jej okamžitě nepoznal. Žasnete pánové, není-liž pravda? Jest to děsné, je to strašlivé. Vlastní otec má souditi nad synem, a chce-li býti spravedliv, musí jej zatratit. Jest to příliš velká rána, které jsem se nenadál, a proto nedivte se pánové, že jsem se na okamžik zapomněl. Však je opět po všem! Jsem opět mužem, mužem celým. A jakož on zapřel své city vzhledem k své rodině, k vám, a celému městu, tak i já veřejně otce v sobě zapírám a první vyslovuju nad ním soud: „Zrádcům a vrahům patří smrt!“

Mlčky, nepohnutě naslouchali všickni slovům primatorovým. Největší soustrast jevili Max a Jiřík, kteří si činili zároveň výčitky, že zatknutím Ferdinandovým mimovolně přičinili se ku zničení šlechetného starce.

Tento počal po chvíli opět mluviti: „Jednu milost však si od vás vyprošuju. Mohu směle o sobě říci, že veškerá moje snaha čelila ku spáse tohoto města a mých spoluobčanů, že dostál jsem co Prachatičan i co primator vždy své povinnosti a vzhledem k tomu doufám, že mne neoslyšíte.“

„Známe vaše zásluhy, pane primatore,“ odpověděl Cerazin, „a proto myslím, že vyslovuju mínění veškerého obyvatelstva, když dím, že smíte doufat ve vyplnění každé žádosti, ať je druhu jakéhokoli.“

„Souhlasíme!“ zvolalo celé sbromáždění.

„Díky, vřelé díky, přátelé!“ odvětil po tomto

usnešení primator. — „Činem mého syna je celý můj rod zneuctěn a na mně jest, abych aspoň částečně jej očistil. Čím se na mně a na mé rodině provinil, promíjím mu co otec; čeho však se dopustil na synu mého přítele, na svém rodišti a na svých rodácích, to nechť mu odpustí bůh — já toho nemohu. On zasluhuje smrt, a přisám bůh, on také zemře! Nemohu však připustit, aby byl rod můj veřejně na pranýř hanby postaven, aby potomek prachatických patriciů *) zhynul na popravišti. A to ta milost, za kterou žádám. Ne však pro něho, leč pro sebe a pro svůj zneuctěný rod.“

Bez pohnutí a udiveně vyslechli konšelové žádost statečného starce, nevědouce posud, jaký význam mají slovům přikládat. Tento však přistoupil pevným krokem k sklíčenému Ferdinandovi, a uchopiv jej za pravici, nadobyčejnou silou vlekl jej ku krucifixu, nad primatorským křeslem zavěšenému, a přísným hlasem velel:

„Poklekni a pros boha, aby ti odpustil, aby hříšné duši tvé byl milostiv!“

Málomyslně padl Ferdinand na kolena.

Primator postavil se za něho a sepjav ruce, polohlasitě počal odříkávati „pater noster“.

Plni ustrnutí hleděli všickni přítomní na toto skupení. Ač již tušili, co asi primator zamýšlí, přece ani jediný neosmělil se mu brániti. Jako přimrazeni seděli všickni na svých sedadlech.

„Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.“ Těmito slovy dokončil primator svou modlitbu. — V témž okamžiku zaleskla

*) Nejstarší člen rodiny Rumpalů měl od času Rudolfa II. právo nazývati se „patricius natus“.

se nad hlavou starcovou leskla dýka — a Ferdinand skácel se k zemi.

Děsný výkřik rozlehl se síní. Vyděšeni vstávali všickni se svých míst.

„Je dokonáno!“ zašeptal slabým hlasem primator, a přemožen duševním bojem sklesl téměř bez ducha vedle zavražděného svého syna. Všickni spěchali ubohému starci ku pomoci. Jediný Neuhauser, hledící až posud mlčky na tento výjev, vypukl v surový smích.

„Tak je dobře, starý pane!“ zvolal. „Teď libo-li vám, můžete se třeba zbláznit. Holá, pánové, hněte se — a doprovoďte mne k šibenici, aby mi bylo veseleji.“

Na povel Cerazinův odvedli drzého surovce nazpět do vězení.

XVIII. Poslední den.

Budilo se pošmurné jitro dne 26. září.

Rozednívalo se teprv a přece bylo již veškeré obyvatelstvo prachatické, měšťanstvo i stavovské vojsko na nohou; vyjímaje ovšem katolíky, kteří byli z rozkazu primatorova minulé noci zjímáni a v kapli panny Barbory uvězněni. Všechny valy, hradby a bašty naproti Skalce byly obsazeny zvědavým lidem, pohlížejícím k údolí bavorovskému, odkud jako záhubné mračno valila se nepřehledná Bukvojova armáda, postupující volným krokem k nešťastnému městu.

Vše, co byl Max předešlého dne pánům konšelům, na radnici shromážděným sdělil, osvědčilo se býti pravdou.

Celý Bukvojův voj páčil se na dvacet a pět tisíc statečného vybraného mužstva. V čele jeho

cválal na bujném vranci Karel Spinelli se svými opálenými hranatými Vlachy, za ním mladý Albrecht z Valdštýna, napotomní rek třicetileté války, s četným oddělením těžkého rejtharstva. Po něm následoval se svými divokými Valony Vilém Verdugo, provázen jsa co svými pobočníky Hýzrlem a Turnovským, z nichž první byl oděn v šat valonského setníka a druhý v kabátec Fuggerových obratných střelců. Obrovský tento průvod končil Bukvoj se svým generálním štábem, za nímž vežena nepřehledná řada těžkých hmoždířů, švihovek, polních hadů, kartáčů a množství jiné oblehací těžké střelby. Nesčíslné množství císařských a bavorských praporů a korouhví vlálo nad hlavami otužené této chasy, kteráž ohromujícím hlukem a divokým zpěvem naplňovala tiché druhdy údolí prachatické. —

Neminula ještě hodina, co rozlítla se po městě zpráva, že první pluky nepřátelského vojska objevily se zrakům bdělých, na kostelní věži rozestavených pozorovatelů, a již stála celá ohromná ta spousta před městskými hradbami, a již rozstupovala se na všecky strany, by město obklíčila.

Pěchota, sestávající z pluků vlašských, jakož i setnina Fuggerových střelců rozložila se na dostřel před dolejší branou a před hradbami, k té bráně patřícími. Prostoru mezi branou pasovskou a hořejší zaujaly pluky valonské a jízda napotomního vévody Fridlanského, Albrecha z Valdštýna, kdežto dělostřelectvo, jak byl Malovec předvídal, řízením samého Bukvoje, počalo o překot umísťovati hlavní část hrubé střelby na pověstné Skalce. Též na ostatních stranách, zejmena na návrších rozestaveno proti všem třem bránám a čtrnácti baštám více kusů, a veškeré obsluhující je vojsko plahočilo se snášením potřebného střeliva.

Daleko přes poledne trvaly již hrozné tyto přípravy, a dle toho, co posud učiněno, dalo se soudit, že útok na město bude nejspíš podniknut teprv druhého dne. Přikročilť Bukvoj k oblehání Prachatic s velkou svědomitostí a dle příprav nezamýšlel zajisté nic jiného, než sklíčení města takovou měrou, aby ze žádné strany nemohl býti z něho učiněn výpad, tak aby se hned při prvním útoku poddalo.

Zádumčivě pohlíželi Prachatičané na děsné toto dílo své jisté, neodvratitelné záhuby, hlavně ale ku Skalce, s níž záhubná děla šklebila se hrozivě na město, a odkud bylo lze očekávat střelbu nejprudší. Mrtvé ticho panovalo v Prachaticích, kdežto před nimi rozlehal se pekelný hluk a surový smích nevázané soldatesky. —

Málo hodin zbývalo již do večera, když pojednou objevila se před hlavním stanem Bukvojovým, na Skalce na rychlo postaveným, četa asi dvaceti ozbrojených jezdců, v jichž čele na bujném oři klusal Bukvojův pobočník Pappenheim, drže bílý rozvinutý prapor v levici. Volným krokem sestupovali jezdci s návrší; a projedše táborem neapolské pěchoty, pod Skalkou rozložené, cválali pak k dolejší bráně, kdež zastavivše se žádali za vpuštění do města.

Bílý prapor, vlající nad jich hlavami, byl důkazem, za jakou příčinou přicházejí, že nabízejí totiž obleženým milost.

Setník, mající stráž u dolejší brány, zpravil o tom i hned velitele prachatické posádky, a v malé chvíli na to ubíral se z radnice průvod nejváženějších měšťanů, vedených Lukášem Cerazinem, jenž zastupoval churavého primatora, a Janem Malovcem k dolejší bráně, by vyslechl žádost Bukvojových poslů.

Považujíce však toto poselství za pouhý úskok, usjednotili se páni konšelové za tou příčinou na radnici povolaní, aby poslům brány města otevřeny nebyly, nýbrž aby s nimi bylo s hradeb vyjednáváno.

„Jaká je vaše žádost?“ otázal se Cerazin pod hradbami stojících jezdců.

Ze středu ozbrojené čety vyjel na tato slova hubený, vyzáblý muž v kněžském habitu, a pobídnuv svého bělouše v klus, přistoupil až k samým hradbám. Byl to mluvčí poselstva, dominikán Konstantinus Peregrinus,*) důvěrný rádce bavorského vévody Maxmiliána, nyní Bukvojovi přidělený.

„Žádali jsme za vpuštění do města,“ pravil Peregrinus, „chtějíce vejíti v úradu s velitelem stavovské posádky a s pány konšely.“

„Dle jednohlasného usnešení pánů konšelů nehodláme žádosti vaší vyhovět,“ odpověděl Cerazin. „Máte-li chuti s námi vyjednávat, nuže, učinte tak, ale ne jinak, nežli při zavřených branách.“

Dominikán stáhl hněvivě obočí, a obrátiv se k svým průvodčím, chvíli se s nimi radil. Na to postoupil opět blíže k hradbám a vyzývavým tónem jal se mluviti: „Jménem jeho milosti jasného vévody Maxmiliána a téhož spolumocněnce statečného hraběte Bukvoje nabízíme nehodnému městu vašemu milost, jestliže okamžitě všechny brány budou nám otevřeny a jestliže všickni, kteří proti svaté naší církvi a proti císařské milosti jakýmkoli způsobem se provinili, na kolena pad-

*) Tento Peregrinus doprovázel Bukvoje na všech jeho výpravách a vylíčil později jeho vítězství ve svém spise: „Buquoi quadrimestre iter progressusque, quo favente numine ac auspice Ferdinando II. R. J. Austria est conservata, Bohemia subjugata, Moravia aquisita etc.“ Popsal také vzetí Prachatic. Viz: „Obraz minulosti starožitného města Prachatic“.

nouce, o nezaslouženou tuto milost žebrati budou. Nevyčerpatelná je studeň božího a císařova smilování a jen z pouhé lidskosti odhodlali jsme se k tomuto kroku, kojíce se pevnou nadějí, že zlý duch zatratitelného kacířství a ohavné rebelie nemá posud nad vámi takovou nadvládu, abyste nemohli býti uvedeni do lůna samospasitelné církve katolické a jeho císařské milosti.“

„A což zamítneme-li nabízenou nám milost?“ odpověděl, drzou řečí kněžourovou rozhorlený Cerazin. „Což řekneme-li zkrátka, že nemáme chuti čerpati ze studně císařské milosti, jedem nenávisti a zběsilosti otrávené, že nemáme chuti vrátiti se do lůna samospasitelné církve katolické, co stane se pak?“

„Ustaň, proklatý rouhači!“ zvolal Peregrin, a z ošklivých, zapadlých jeho očí sršely blesky hněvu na smělého konšela.

„Žádám odpověď na svou otázku,“ zakřikl jej Cerazin. „Co se stane, řekneme-li, že nepřijímáme milosti věrolomných náhončích Říma a zběsilých katanů člověčenstva?“

„Zamítáte tedy nabízenou vám milost?“ tázal se rozzuřený mnich.

„Ano, zamítáme,“ zněla krátká odpověď. „Jdi, mnichu, a vyřiď svému chlebodárci, že raději do posledního muže zahynem, než bychom se poddali lidem, kteří zrádce sobě najímají, aby snadněji, bez potlučených hlav mohli se dostati do města. Jdi a vyřiď, že ještě tohoto dne odpovíme, jak si dovedeme vážiti nepřítele, který ne v udatenství, nýbrž v bídácké zradě hledá svou slávu. Jdi a vyřiď zároveň Turnovskému a Hýzrlovi, aby se měli na pozoru, by se jim nestalo totéž, co jejich příteli, zlodějovi Neuhauserovi, vámi do města vyslanému. Nechceme milosti a žádné také nedáme.“

„Ano, půjdu a vyřídím," zasípal Peregrin, pozvednuv hrozebně proti Cerazinovi pěstě. „Vězte však, vy zpupní kramáři, že také my „nedáme žádnému kvartýr, ani mladému ani starému, že všecky vás postínáme." *)

Obrátiv se na to od hradeb, cválal ku svým soudruhům, kteří okamžitě, sklonivše bílý prapor, na všecky strany se rozjeli, a mezi vojskem provolávali: „Žádný kvartýr! Žádný pardon kacířům!"

Co se toto dálo u dolejší brány, slezla velká část prachatického obyvatelstva valy a hradby a hlučným smíchem i proklínáním provázela odbyté posly, což oblehající takovou měrou popudilo, že některé pluky, zejmena vlašské, chápaly se žebříků a okamžitě chtěly hnáti útokem, čemuž toliko rázné vystoupení obezřelého Bukvoje přítrž učinilo. **) —

Kostky byly vrženy; nezbývalo jiného, než vytrvati do posledního okamžiku.

Na vybídnutí Cerazinovo odebrali se všickni konšelové po tomto výstupu opět do radnice, kdež k návrhu Cerazinovu usnesli se na tom, aby na výstrahu všem zradcům a na doklad zamítnutí císařské milosti k smrti odsouzený Neuhauser oka-

---

*) List Martina Zígla, měštana vimberského o vzetí města.

**) O tomto pohanění císařského vojska píše Peregrin následovně: „Uradivše se společně za dva dny, táhne Bavor 24. září k Vodňanům, Bukvoj k Prachaticům. Chytře se však Vodňanští Bavorům záhy poddali; ne tak Prachatičtí. Trojí totiž zdí ohraženi, stavěli se divoce, hověli a přezdívali, aniž obnažovati ze zadu se zardívali. Bukvoj na ně před pondělkem dorážeti nemyslil, avšak vojíni, takové zpupnosti pamětlivi a msty žádostivi, sami dobu přispíšili. Sebravše žebříky, jichž ale ani mnoho, ani dosti dlouhých nebylo, sami se ve spolek na zdě vybízeli, atd."

mžitě z městské šatlavy na hradby byl vyveden a tam před tváří nepřítele pověšen.

Stalo se.

V malé půlhodince po tomto usnešení vyprovodila četa Mansfeldových vojáků svázaného zloděje Neuhausera k dolejší bráně, kdež Jiřík poslední své dílo na něm vykonal.

Exekuce tato, odbývána na městských valech, nezůstala v císařském táboře nepovšimnuta. První, jenž spatřil tělo Neuhauserovo na šibenici se klátící, byl bývalý krumlovský hejtman Turnovský, stojící právě před stanem. I rozhorlil se nad popravou svého společníka tak, že kázal několika svým střelcům, aby namířili své muškety proti lidu kolem šibenice se hemžícímu.

Rány zaduněly; šibenice se naklonila, a s mrtvolou odpraveného sřítila se s hradeb do parkánu. Z lidí však nezasáhnut ani jediný.

„Šťastnou cestu!“ zvolal Jiřík za padajícím trupem. „Pozdravuj Turnovského a Hýrzla!“

Setmělo se úplně. Před hradbami kolem města nastal čilý, hlučný život. Na všech koncích splanuly strážné ohně, a vojáci celodenní prací zemdleni, zasedali kolem nich, aby při plných kotlích a sudech, a při hře v kostky posilnili se k příštímu dni, kdy dle usnešení Bukvojova hned časně z rána měl býti útok započat. Veselý, bujný život panoval v táboře císařském.

Opačný obraz, obraz zármutku a sklíčenosti poskytoval touže dobou příbytek primatorův. Na těle i na duchu sklíčeného odvedli měšťané primatora po známém děsném výstupu z radnice, načež na jeho prosbu též mrtvola zavražděného Ferdinanda přenešena jest do jeho příbytku. Zmužilý, odhodlaný stařec podal se tak svému bolu, že obáváno se nejhoršího. Nenaleháno tedy naň,

aby co primator dostál další své povinnosti; a jak víme, zastával prozatím Cerazin důležitý jeho úřad.

Před otevřenou rakví, v níž spočívalo tělo odpraveného Ferdinanda, klečel nyní nešťastný, tolikerými ranami sklíčený otec, a proléváním hojných slzí ulevoval svému bohu. Nebyla to však litost nad zavražděním vlastního dítěte, s čím srdce jeho zápasilo, nýbrž spíše zoufalost, že tak a nejinak musilo se státi, že starý, počestný rod Rumpalů hříchem jediného člena tak nevýslovně byl potupen a zhanoben.

Nedaleko svého otce, hořké slzy prolévajíc, klečela Anežka — bledá, unylá a spíše mrtvole než živému tvoru podobná. Neblahý osud jejího bratra a jeho vyznání, že on sám je původcem Hynkovy každodenně očekávané smrti, zasadily jí novou, citelnou ránu. Věděla nyní jistě, co dříve jenom tušila, že Hynek musí zahynout, a že tím urychlena i jí cesta ke hrobu.

V komnatě panovalo ticho, jsouc toliko občas hlasitými vzdechy a štkáním přerušováno. Několikráte pokusila se Anežka o to, aby sklíčeného otce z hrozného tohoto místa odvedla, než vždy nadarmo. Milovalť syna svého příliš, a třeba ve spravedlivém hněvu sám dílo katovské byl na něm vykonal, přece nemohl se nyní odloučiti od jeho mrtvoly. Jakkoli den před tím osvědčil nadobyčejnou sílu ducha a pravou, spartanskou hrdinnost, podlehl přece svým útrapám, stal se obětí svého láskyplného srdce; ba sám činil si nyní výčitky za hříchy svého syna, domnívaje se, že byl k němu příliš shovívavým, že pro obětavost občanskou zapomněl býti přísným otcem.

Nebylo již daleko do půlnoci, když otevřely se tiše dvéře primatorovy ložnice a jimi vešla stará, věrná jeho hospodyně Brigita.

Anežka, vrznutím dveří o jejím příchodu poučena, tiše vstala se svého klekátka a pokynutím ruky dala jí na srozuměnou, aby starého pána nerušila. Na to po špičkách k ní přistoupila a otázala se, proč přichází.

„Je zde sluha od Kernů," pravila stařena pološeptem, „a prosí, abyste okamžitě dům jejich navštívila."

Lehký výkřik vyrval se Anežce z prsou. Děsná myšlenka projela jí hlavou. Sotva na nohou se držíc, uchopila stařenu za ruku a prohodila polohlasitě: „Vyřiď, že přijdu okamžitě."

Brigita se vzdálila.

Nejistým krokem přistoupila nyní Anežka k svému otci.

„Drahý otče!" oslovila jej. „Je již pozdě; odeberˇ se na lůžko!"

„Nikoliv, milé dítě," odpověděl zvolna hlavu k ní pozvedaje. „Půjdu s tebou!"

„Kam chceš jíti, milý otče?"

„K Hynkovi! Slyšel jsem dobře, co ti Brigita vyřizovala, a mohu si pomyslit, oč tu asi běží."

Anežka neodmlouvala. Pozvednouc ubohého starce, vyvedla jej z děsné této komnaty, načež oba volným krokem ubírali se do sousedního domu Kernova. —

Anežčino tušení nebylo klamné.

Pláč a nářek služebnictva uvítaly hned na prahu oba příchozí. Když pak tito vešli do ložnice Hynkovy, byli překvapeni výjevem srdce rozrývajícím.

U lůžka nemocného mladíka, jehož oči byly obráceny v sloup, klečeli zarmoucení jeho rodiče, hlasitým pláčem bolu svému ulevujíce; ve hlavách stáli se zarosenými očima důvěrný jeho přítel Max, magistr Drymon a magistr Celestin.

S výkřikem bolesti vrhla se Anežka k lůžku umírajícího, kdežto primator nejistým krokem přistoupil k starému svému příteli Kernovi a uchopiv jej za ruku, málomyslně prohodil: „Přece to tedy pravda? A to vše učinil můj syn?“

Dle výroku magistra Celestina očekávána tato katastrofa po více již dnů. Byli tedy Kernovic na blízký konec svého syna připraveni, a přece účinkoval na ně osudný tento okamžik takovou měrou, jakoby téměř násilně byl přivolán. Příčinou toho bylo netušené odhalení Ferdinandovo, že syn jejich neumírá smrtí přirozenou, nýbrž že stal se obětí cizích hříchů. Neklnuli však nikomu; vždyť rána ta zasáhla rodinu primatorovu rovněž tak, jako je samé. Opět zde bylo nevinným pykati za vinné. —

Bez pohnutí ležel Hynek na svém loži, a jen chvilkami bylo slyšet těžké oddychování, věštící brzké zakončení pozemské jeho pouti. Ač zkušený magistr Celestin ujišťoval, že děsný tento zápas se smrtí ještě několik hodin může trvati, přece všickni každý okamžik očekávali poslední vzdechnutí Hynkovo.

Magistr se neklamal.

Počalo již svitati, když Hynek — poprvé za celou noc — opět sebou pohnul a strhané zraky upřel na okolostojící. Paní Ludmila i Anežka rychle k němu přistoupily a otázaly se jej, zda si něčeho přeje. — Otázka jejich byla však marna. Nemocný byl již dávno beze smyslů, toliko nepatrná jiskra života doutnala posud v chatrné té schránce tělesné. Ještě okamžik a Hynka více nebylo.

Magistr Celestin, pozorující každé Hynkovo hnutí, naklonil se k jeho hlavě a s povzdechem vyřknul osudné, dlouho očekávané slovo: „Mrtev“.

Srdceryvný pláč rozlehl se komnatou....

První paprsky vycházejícího slunce vedraly se do pošmurného tohoto příbytku, v němž právě vševládající Morana první uchvátila obět budícího se hrůzyplného dne.

Všickni dleli posud v tiché modlidbě u lože zemřelého, když tu pojednou zaduněla strašná rána, upomínající je na příští osud nešťastného města. Následovala druhá, následovala třetí rána. Hned na to ozvalo se pronikavé vřeštění trub a víření bubnů — první to ranní pozdrav seřaďujícího se vojska císařského.

Vyděšení spěchali všickni k oknům.

Všechny hradby a bašty plnily se vojskem a ozbrojeným měšťanstvem. Divoký hluk a ryk rozlehl se po celém městě. Na věži svatojakubské rozzvučely se zvony na poplach, a v malé chvíli stály obě strany, k boji připraveny, proti sobě.

„Je dokonáno!“ zvolal primator povýšeným hlasem, hledě s ostatními na děsné tyto přípravy. „Než nadejde noc, půjdeme touže cestou, jako šťastný tento smrtelník. Zanechte pláče, přátelé! Nás volá nyní povinnost. Zemřeme, jak jsme žili, věrni víře své a vlasti!“

Nová rána přerušila další slova statečného primatora. Z dáli ozvalo se vřeštění trub a rachocení kotlů.

S ohromujícím hlukem a voláním „Vivat Ferdinandus!“ postupovalo císařské vojsko se všech stran ku hradbám sklíčeného města. Počal boj na život a smrt.

XIX. Smrť za smrť.

Bukvoj, kterýž se byl domníval, že se mu podaří zmocniti se jediným útokem zpupného města,

byl na omylu. Nejen že překažená zrada plánům jeho valně uškodila, také odpor Prachatičanů nabyl takových rozměrů, jakých se císařský vůdce nenadál. Šlo tu však o pokoření města vší mocí a proto užito všech možných prostředků tehdejšího umění válečného.

Chýlilo se k polednímu. Třikráte bylo již vojsko vystřídáno, a obležení posud ještě jako lvové se bránili, metajíce záhubné střely v řady rozlícených nepřátel. Na sta pobitých a raněných vojáků leželo již kolem města v hlubokých příkopech.

Velitel prachatické posádky, pan Jan Malovec, osvědčil se skutečně co válečník neobyčejného nadání. Rozestavil své mužstvo u dolejší brány a sice po hradbách proti Skalce a prudkou, neunavnou střelbou působil strašnou spoustu v řadách nepřátelských, kdežto velké koule Bukvojových kusů, jakož i smolné jeho věnce — jako začarovány — vždy na nepravé místo padaly, tak že až posud ani jediné stavení nezapáleno, a ani jediná hradba nebo věž úplně nepobořena.

Ovšem přihodilo se hned při prvním útoku, že jedna z bašt, nazvaná Helvít, z jejíhož vrchního patra Malovec mužstvu velel, obrovskou kulí byla proražena, a že Španělové a otužení Neapolitané hnali se již k učiněnému průlomu; než obezřelostí Malovcovou porouchání toto v čas ještě spozorováno a průlom přivaleným balvanem opět ucpán, čímž dalšímu postupování neapolských žoldáků okamžitá přítrž učiněna. Všickni tito odvážlivci, asi padesát na počet, nalezli pod Helvítem svoji smrt.

Po příkladu svého velitele činilo i mužstvo Malovcovo pravé divy udatnosti. Nikdo se nyní nedivil Malovcovu výroku, předešlého dne na rad-

nici pronešenému, že, „kdyby měl dostatek lidu, celý měsíc dovedl by se proti císařským udržet.“ — Takž ale ustavičnou prudkou střelbou Bukvojovou, jakož i onou obratných střelců Fuggerových, vedených bývalým krumlovským hejtmanem Turnovským z Turnštejna, mnohý statečný hrdina již usmrcen. Dobrá třetina stavovských vojáků, buď pobitých, buď těžce raněných, ležela již v městských příkopech a parkánech.

Neméně statečně počínali si na druhém konci města prachatičtí občané, zejmena otužení sladovničtí a solnaři.

Na cimbuří první bašty, po pravé straně brány pasovské, stál s obnaženým mečem sám primator Maxmilián Rumpal a pevným hlasem vybízel k neústupnosti a k odhodlanosti.

Kdokoli v tomto okamžiku pohledl na statečného tohoto muže, nebyl by řekl, že to týž člověk, který v poslední době tolika ranami krutého osudu byl postižen. S klidnou tváří, s plamenným okem rozhlížel se kolem sebe. Odhodlanost a resignace jevily se v každém jeho hnutí. Vítězství nebo smrť, obé bylo mu hostem stejně vítaným.

U ostatních tří bašt téže strany veleli Lukáš Cerazin, Jakub Kern, Jan Kořenský, oba bratří Hodějovští, Štýbr a jiní čelnější měšťané prachatičtí. Mladší z obyvatelstva, jsouce sesíleni několika obratnými střelci stavovské posádky, stáli v dolejších patrech věží těch, metajíce z těžkých kusů a švihovek záhubné koule do řad nepřátelských. Slovem všude bojováno se lví udatností a s nadšením, jakého jsou schopni pouze mužové pevných zásad a ducha nepodajného.

Však přes veškerou statečnost obležených

bylo nebezpečenství na této straně mnohem větší než u brány dolejší.

Znalť Hýzrle, nalézající se po boku Verdugově každé slabší místo hradeb, pročež také dělostřelectvo, na této straně rozložené, potkávalo se s mnohem větším úspěchem, než ono na Skalce, jemuž nešlo tak o poboření hradebních zdí, jako spíše o zapálení celého města, což ale, jak již pověděno, nijak nechtělo se Bukvojovi dařit.

Po celé dopoledne trvala již pekelná střelba a lomoz zbraní, když obležení s hrůzou spozorovali, že hradby, jakož i bašty na několik místech značně jsou poškozeny, aniž bylo lze na jich opravení pomyslit. Zbývala jim jen jediná naděje, že snad císařské vojsko, několikerými nezdařenými útoky vysílené, ustane pro tento den v boji. Tímto způsobem mohlo býti vše, co bylo porouchánо, částečně opraveno.

I zdálo se, že Bukvoj skutečně na zastavení dalšího boje pomýšlí. Zaznělyť v celém císařském táboře polní trouby a hned na to ucouvla veškerá síla oblehajících na několik kroků od města.

Než operace tato měla účel zcela jiný. Vojsko dlouhým, bezúčelným bojem seslabeno, nalézalo se již ve velkém nepořádku; značně prořídlé řady jeho nebyly déle s to, aby odolaly prudké střelbě obležených, kteří, ač ve škodě, měli aspoň ten prospěch, že nebyli tak jako obléhající vydáni v šanc koulím nepřátelských kusů. Pouze za tou příčinou, aby se v nový, pevnější sestavili šik, odvoláni byli plukové na krátký čas od městských hradeb, aby co nevidět s novou silou na ně udeřili.

V dolejším patře bašty Helvít, z jejíhož cimbuří řídil Malovec pohyby svého mužstva, a která, jak již pověděno, hned při prvním útoku byla velkou škodu utrpěla, stál v tomto okamžiku

uprostřed několika střelců Max, kterýž použiv krátkého, ustoupením císařských nabytého příměří, kázal, aby byl učiněný průlom opět důkladně zadělán.

Mezi jeho mužstvem byl též prachatický kat Jiřík, kterýž vyprosil si u pana Jana Malovce milost, aby po boku svého synovce směl až do konce bojovat. — Co bývalý voják znal se ve válečném řemesle líp, než kdokoli, a také tentokráte hned při prvním útoku císařských se osvědčil, neboť on to byl, jenž první hrozící nebezpečenství spozoroval, a při zadělání průlomu nejučinněji pomáhal. —

„Jak jest na druhé straně?“ otázal se nyní Jiřík Maxe, který se byl teprv před chvílí vrátil od pasovské brány, kamž jej byl plukovník Malovec na výzvědy odeslal.

„Hůř než zde,“ odpověděl tázaný. „Obnoví-li Bukvoj útok ještě jedenkrát, obávám se, že mu neodolají. Hýzrle prý tam řádí jako zběsilý.“

„Což tam není jediného člověka, aby na toho psa zamířil?“ rozkřikl se Jiřík.

„Není prý ho nikde vidět. Jeť on pouze Verdugovým zlým duchem. Radí a dle jeho rady Verdugo operuje.“

„A což primator?“

„Divím se statečnosti starého toho muže. Stojí uprostřed svých měšťanů jako Mars a slovem i skutkem dodává jim zmužilosti. Věru, takových mužů v nynějším věku mnoho se nerodí.“

Jiřík měl na jazyku opět novou otázku, an tu znova výstřel zaduněl.

Na Skalce vypálena znova celá baterie, a jako ozvěna rozlehly se se všech stran rány všech ostatních, proti městu namířených kusů. Tím dáno znamení k novému útoku.

Zároveň však rozlehlo se na vrcholi bašty úpěnlivé volání, bědování a zmatený ryk.

Vyděšen myšlenkou, že snad nějaká zrada se stala, vyběhl Max ven a k ustrnutí svému spatřil, že více než dvacet vojáků sklání se nad mrtvolou svého velitele pana Jana Malovce. Vražedná koule hned při prvním výstřelu nového útoku učinila konec šlechetnému jeho životu.

Ačkoli případem tím téměř ohromen, přec se Max záhy zpamatoval. Obava, aby se snad mužstva nezmocnila ochablost a malátnost, dodala mu ducha i síly.

„Na svá místa, dítky!“ zvolal, mávaje vysoko nad hlavou kordem. „Na svá místa! Chci býti vaším vůdcem!“ —

Na jeho povel odnesli dva mužové zabitého plukovníka stranou, načež Max rychle jeho místo zaujal.

Opět zaduněl výstřel a seřaděné, sesílené pluky císařských hnaly útokem.

Nenadálou smrtí Malovcovou bylo vojsko stavovské skutečně tak ohromeno, že minulo několik okamžiků, než se opět pravidelně seřadilo, kdežto přikvapivší Neapolitané se všech stran pomocí žebříků hradby slezati počali. Za několik okamžiků objevil se na hradbách modrobílý prapor bavorského vévody a za ním několik odvážných střelců Fuggerova pluku. *)

*) „První dostal se na cimbuří hradby Němec z pluku Fuggerova a po něm Vlaši a Voloni v hojném počtu. O hradbách mohu říci, vida je na své oči, že jsou třicet střevíců z výší, vojáci bez jakékoli podpory je slezali, tak že mi pochybno, dělo-li se to tajnou, dobrou či zlou mocí, ještě to sílu lidskou převyšuje.“ Tak píše Konstantinus Peregrinus.

„Žebříky dolů! Palte!“ velel Max, stojící na nejvyšším cimbuří Helvíta.

Podél celé hradby zaduněly rány a první řady smělých Vlachů skácely se do příkopu. Mužstvo Maxovo chopilo se nyní přistavených žebříků a v mžiknutí je odrazivši pohřbilo novou řadu útokem ženoucích pod jich tíží. Také bavorský prapor zmizel a za ním i Fuggerané. Ale v témž okamžiku střítilo se cimbuří bašty Helvíta a Max zmizel zrakům svých vojáků. Děsný výkřik rozlehl se po valech. Uděšeni spěchali někteří dolů, aby se přesvědčili, jaký osud stihl jejich setníka.

Jiřík, veda lehce raněného Maxe, vyšel jim vstříc.

„Je zachráněn!“ zvolal. „Mužstvo a kusy však jsou pohřbeny pod rumem střitivší se věže.“

Bylo tomu skutečně tak. Celé hořejší patro bylo se na střelce sesypalo. Jediný Jiřík uskočiv stranou, zachránil se, při čemž klesajícího Maxe zachytil do náručí.

Max byl toliko na pravé ruce trochu pohmožděn. V brzku však se vzpamatoval. Vytrhnuv levou rukou nejblíže stojícímu vojínovy meč z pochvy, zvolal mocným hlasem: „Na valy, dítky, sic je po všem veta!“

Již chystali se stateční hrdinové k novému boji, již hrnuli se za Maxem k ohroženým valům, an tu pojednou za jejich zády zaduněla opět rána. S děsným rachotem střítila se zeď poškozené bašty a uděšeným zrakům Maxova mužstva objevila se v průlomu celá smečka Fuggerových zelenokabátníků, kteří přes mrtvoly pobitých Neapolitanů s novými žebříky hnali se ku hradbám.

„Zahoďte žebříky! Ku předu!“ velel v středu Fuggeranů zvučný hlas. — A již hnali se tito

průlomem přes mrtvoly zasypaných stavovských střelců do města.

„Vítězství! Ku předu!“ řvali rozlícení zelenokabátníci.

Velká část Vlachů a Valonů, namáhajících se novým stékáním hradeb, a zaslechnuvších toto volání, upustila od své práce a obrátila se okamžitě k pobořené baště, která byla již úplně v moci Fuggerových střelců.

S pokřikem „Zrada! Zrada!“ hrnulo se stavovské vojsko s hradeb. Však na povel Maxův okamžitě opět kolem něho se seřadilo a vší mocí uhodilo na Fuggerany. Podařilo se jim sice zatlačiti je opět až k samému průlomu; ale pojednou objevila se za jejich zády tlupa Neapolitanů, kteří použivše tohoto zmatku, byli poznovu své žebříky přistavili a bez překážky vedrali se na hradby, odkud napadli soupeře své se zadu.

Max byl se svými lidmi ze dvou stran obklíčen. Nezbývalo jim, než couvnout nebo do posledního muže zahynout.

Z několika stran ozvalo se hlasité volání: „Pardon! Pardon!“ —

„Žádný kvartýr! Žádné smilování!“ zazněl opět před hradbami dřívější hlas.

A jako zběsilí vrhli se nyní vítězové na stavovské vojáky. — Nebyl to více boj, nýbrž sprosté ubíjení a vraždění.

Nelépe dařilo se na druhém konci města.

V neprolomném šiku hnali Verdugovi Valoni novým útokem proti hradbám, statečným měšťanstvem chráněným; byli však odraženi. Již se chystali k druhému útoku, když tu pojednou u dolejší brány zaznělo volání: „Vítězství! Vítězství! Vivat Ferdinandus!“

Všickni obranci města zůstali jako ohromeni;

neočekávalit konce tak brzkého. Jediný primator stál nepolekán s napřaženým mečem na cimbuří bašty a volal: „Ku předu, dítky! Nic není ještě ztraceno!“ —

Však marně! Vítězný pokřik císařských účinkoval na mysli měšťanů strašněji, než veškerá dřívější prudká a záhubná střelba. Zděšení bylo všeobecné.

Zmatku toho použil Verdugo. Kázav znova přistaviti žebříky, velel k útoku poslednímu.

Řady měšťanů byly mimo to již tak prořídlé, že nebylo možno mysliti na další obranu. Bojováno zoufale, ale beze všeho rozmyslu. Již v několika okamžicích stály první řady valonských žoldáků na hradbách, smrt a záhubu kolem rozsévajíce.

Zoufalé toto postavení a blízká záhuba, dodaly nové síly ochabujícím již statečným měšťanům. Nepoddali se, bráníce se jako lvové.

Mnozí vůdcové jejich, zejmena Kern, Cerazin a oba Hodějovští nebyli již více mezi živými; avšak posud velel jim primator. Ačkoli i k němu dostupovaly žebříky rozvzteklených Valonů, on ani na krok neustoupil se svého stanoviska volaje ustavičně: „Dokažte, dítky, že jste Prachatičané!“

Z nenadání objevila se pod nohama jeho hlava valonského důstojníka, pak ramena a v malé chvíli stál před ním tváří v tvář jemu dobře známý, před lety z Prachatic vyhnaný dobrodruh Jan Michal Hýzrle. Primator poznal ho okamžitě.

„Hýzrle!“ zvolal vyděšen a potácel se několik kroků nazpět.

„Ano, pane primatore, já to jsem!“ odpověděl se škodolibým úsměvem Hýzrle. „Přicházím s odplatou a přisám bůh, že nyní své účty na puntík

vyrovnáme!“ — Napřáhnuv proti hlavě primatorově pádný svůj meč, chystal se k hroznému tnutí.

„Ještě ne, proklatý pse!“ vzkřikl primator. A uchopiv ničemného zrádce vší silou za prsa, svrhl jej střemhlav s bašty do příkopu. Ale v témž okamžiku zadunělo na blízku několik ran a primator beze slova sklesl k zemi.

XX. Běda přemoženým!

„Primator je mrtev!“ rozlehlo se v řídnoucích řadách měšťanů.

Děsný, zoufalý výkřik provázel hrůzyplná tato slova. Primatora nebylo více mezi živými; tím byl boj ukončen. Ne ze zbabělosti, aniž z bázně, nýbrž ze zoufalství odhazovali měšťané zbraně své a bez obrany nastavovali svá prsa vítěznému nepříteli.

Jako hladový vlk, vrhající se na bezbrannou oběť, tak sápali se zuřiví žoldáci Verdugovi na přemožené, kteří nevidouce nikde spásy a útěkem i milostí povrhajíce, vrhali se dobrovolně jisté záhubě a smrti do náručí. Strašlivý, vražedný ten boj netrval dlouho. V málo okamžicích zavlály téměř na všech baštách a cimbuřích rakouské a bavorské prapory, a hradby vždy víc a více plnily se stékajícími je Valony. —

„Ku branám!“ zazněl pojednou velitelský hlas Viléma Verduga, jenž objevil se mezi tím na cimbuří bašty, na níž byl primator před malou chvílí hrdinskou smrtí dokonal.

S ohromným hlukem a pokřikem valil se zástup vítězů s hradeb do města, načež v málo okamžicích vylomena jím nejprvé brána hořejší, pak pasovská. Před branou zaznělo vřeštění trub

a klusem uháněla Valdštýnova těžká jízda po spuštěném, padacím mostě do města.

Boj na této straně byl rozhodnut. —

Též na druhém konci města u dolejší brány bylo dobojováno, a zvítězivší mužstvo Karla Spinelliho, jakož i pluk obratných Fuggeranů seřaďovali se k pochodu do pravého středu města, aby tam krvavé své dílo dokonali. —

Max bránil se se svým lidem tak dlouho, pokud bylo možno odolat. Však síla nepřátelská, valící se průlomem Helvíta do města, vzrůstala každým okamžikem, každý svůj krok desaterou označujíc smrtí. Mužstvo Maxovo scvrklo se již na pranepatrnou hrstku; přece však se nepoddalo. Ustupujíc jen volným krokem nepřátelské přesile, zasazovalo v pravo i v levo tak pádné rány, že každé ucouvnutí desaterou smrtí nepřátelských žoldáků bylo zaplaceno.

Max ovšem věděl, že není nijakého uniknutí a že musejí všickni zahynout. V nejrozhodnějším okamžiku vznikla v něm myšlenka, jejíž provedení mohlo státi na sta životů krvelačné chasy císařské.

Vítězství Bukvojovo mělo býti draze zakoupeno. Chtěltě stálým ustupováním vlákati zběsilé Vlachy až k děkanskému domu, jenž stál v sousedství chrámu svatojakubského, v jehožto sklepích byla hojná zásoba prachu. Svěřil tedy Jiříkovi, jenž nehnul se od něho, svůj záměr a nařídil mu, aby rychle v ono místo pospíšil a v příhodnou dobu děkanství do povětří vyhodil.

Avšak i k tomu bylo již pozdě.

Právě chtěl Jiřík odkvapit, aby vykonal rozkaz svého velitele, když Max s hlasitým výkřikem sklesl vedle něho k zemi. Jiřík se k němu rychle naklonil a spatřil s hrůzou, že je pravá ruka

Maxova po samé rameno ufata. Po všem bylo veta!

Stateční vojáci, vidouce vůdce svého padnouti, nahledli, že je dobojováno, a každý odpor že je marný. Odhodivše zbraně, vrhali se sami proti mečům rozlícených Neapolitanů, kteří byli mezi tím již až do kostelní ulice postoupili.

Vražedný boj byl už skoro rozhodnut. Stavovský lid po statečném odporu téměř do jednoho porubán; však míra běd a krvelačnosti nebyla posud naplněna. Nezapomnělať krutá Nemesis na ty, kteří byli hlavní příčinou bohapustého toho řádění.

Když se totiž bojující dostali až ku chrámu svatojakubskému, rozlétly se pojednou velké chrámové dvéře, a všickni katolíci, kteří byli předešlé noci na rozkaz primatorův schytáni a v kapli svaté Barbory pozavíráni, vyřítili se s divokým hlukem na ulici. Jsouce rozličnými nástroji, tyčemi a holemi, jež byli v kostele nalezli, ozbrojeni, chtěli přispěti k urychlení vítězství císařského vojska. Však zákeřnický tento výpad byl vlastní jejich záhubou.

Rozsápaní Vlachové, domnívajíce se, že to nejspíše nová záloha protestantského obyvatelstva, upustili od dalšího ubíjení bezbranných vojáků Mansfeldských a vrhli se na nepoctivé zákeřníky.

Výkřik zděšení rozlehl se v řadách přepadených katolíků, a všickni o překot hrnuli se nazpět do chrámu, úpěnlivě volajíce: „Pardon! — Smrt kacířům!“

Však bylo již pozdě. Vlachové nerozumějíce jejich řeči vrazili za nimi do kostela a sekali do svých spoluvěrců s takou chutí, jako dříve do protestantů.

Zoufalé výkřiky vražděných odrážely se o

klenbu chrámovou; potoky krve proudily zneuctěnou svatyní. Marné bylo dovolávání se boha a všech svatých a světic; Vlachové řádili jako zběsilí.

Teprvé když byla dobrá polovice postříhána, vysvětlil se neblahý ten omyl. U prostřed největší vřavy vystoupil stařičký farář Filip z Rimparu, který s ostatními katolíky v kapli sv. Barbory byl uvězněn, v mešním rouchu na kazatelnu a několika, vlašským jazykem pronešenými slovy vysvětlil rozlíceným vojínům hrůzyplné to nedorozumění. —

Zmatku toho použil Jiřík. Ač sám z několika ran krvácel, naložil těžce raněného a ztrátou krve vysíleného Maxe na svá bedra a odnášel jej k prázdnému posud katolickému hřbitovu, který, jak známo, kolem chrámu svatojakubského se rozkládal. Nikdo z vražedné tlupy císařské jej nespozoroval. Stanuv u prostřed hřbitova, chtěl břímě své složiti na uvadlý hrob; v tom však padl jeho zrak na polootevřené dvéře nedaleké kostnice. Opět pozvedl raněného a odnesl jej do kostnice, která se mu zdála útočištěm nejjistějším.

Byla to malá, okrouhlá kaple s jednoduchým oltářem bez ozdoby. U prostřed stála na černě pokrytých márách sprostá, žlutě natřená rakev, o kterouž bylo opřeno víko, jednoduchým, černým křížem ozdobené.

Do této kaple vešel tedy Jiřík s raněným svým přítelem. Položiv jej na stupeň oltáře, odtrhnul s oltáře kus bílého prostěradla a pospíšil pak ku dveřím, kde byla na stěně připevněna cínová kropenka se svěcenou vodou. Sejmuv kropenku pospíšil opět k raněnému, který bezduchý, bled a zsinalý ležel na chladných stupních oltáře. Mimovolně padl Jiříkův zrak do otevřené rakve.

Jiřík se zachvěl a přitlumený výkřik vydral se z mužných jeho prsou. Drahnou chvíli stál nepohnutě a tupě pohlížel na předmět, který byl na okamžik smysly jeho pomátl a pozornost jeho od nešťastného, raněného přítele odvrátil. V otevřené rakvi ležela mrtvola.

„Strašlivý přízraku!“ zašeptal po chvíli Jiřík a zastřel si rukama obličej. „Tak tedy jsme se ještě jednou setkali, a zde — právě zde! — Bůh ti odpusť tvé hříchy!“

Odloživ kropenku, chopil se rychle víka a odvrátiv obličej položil víko na otevřenou rakev. Po té poklekl k Maxovi, namočil utržený kus prostěradla oltářního v kropence a počal vymývat a obvazovat ránu svého soudruha.

Ještě však nebyl s prací tou u konce, když i před kostnicí ozvaly se surové hlasy zhovadilých vítězů.

Jiřík rychle vstal a chtěl zatarasiti dvéře, které byl ve spěchu zavříti opomenul, ale bylo již pozdě. Vrazilať do vnitř tlupa Fuggerových střelců, vedených samým velitelem, bývalým krumlovským hejtmanem Sigmundem Turnovským z Turnštejna, týmž, který byl po celou dobu obležení řídil útok proti pobořenému Helvítu.

Jiřík ho okamžitě poznal. Hlasitý výkřik vydral se mu z prsou a oko jeho divoce se rozjiskřilo.

„Zde ještě několik psů kacířských. Za mnou!“ sípal Turnovský. Octnuv se skokem u oltáře napřáhnul meč nad hlavou raněného Maxe.

„Ustaň, bídníku! Nevraždi svého syna! Nevraždi dítě mé sestry tebou zavržené!“ vzkřikl Jiřík a uchopiv surovce za rameno mrštil jím několik kroků nazpět.

Turnovskému vypadla zbraň z ruky. Vzmáhnuv

na své vojáky „Ustaňte!“ potácel se s vytřeštěnýma zrakoma na zpět. Při tom zavadil o víko rakve, které se s rachotem svalilo k zemi. Turnovský, ranou tou vyděšen se ohledl — a zrak jeho utkvěl na bledé tváři zabité jeho Kamily.

„Spravedlivý bože!“ vzkřikl vyděšen. „Jaký to přízrak!“

„Tvá ničemná žena, padouchu, která tě očekává!“ zvolal Jiřík. Vytrhl pak z opasu svého dýku, vrhl se na polekaného hejtmana a uchopiv jej za hrdlo, chtěl mu již vražedný nástroj vrazit do prsou, ale pocítil sám ze zadu prudké, smrtelné bodnutí. Nemoha již úmysl svůj dokonat, sklesl s výkřikem: „Budiž zatracen!“ na oltářní stupně vedle zohaveného těla umírajícího Maxe.

Teprv po dlouhé chvíli spamatoval se Turnovský. Na celém těle se třesa a vytřeštěnýma zrakoma kolem sebe pohlížeje, opíral se o rámě dvou svých vojáků, jichž meče byly právě prachatického kata usmrtily.

Hnusná minulost jeho objevila se mu pojednou před očima. Zpomněl si na své mládí, zpomněl si na Marii, již byl nelítostně zavraždil, zpomněl si na její — na své dítě, jež byl svěřil rukoum ženy nepočestné, ženy frejířky, aniž by se byl více staral o jeho budoucnost — a srdce jeho, snad poprvé v celém jeho živobytí, pocítilo cosi jako lítost.

Vzmuživ se přiblížil se nejistým krokem k oltáři, před nímž, krví zbrocen, ležel nejúhlavnější nepřítel, jím samým na kata ponížený Jiřík a vedle něho Max — jeho syn. Opět se zachvěl.

V témž okamžiku pozvedl neštastný mladík napolo hlavu, a skleněné, vyhaslé jeho oko utkvělo na bledé tváři hejtmanově. Jen okamžik trval tento pohled. Hluboký vzdech vydral se z prsou

Maxových, hlava jeho klesla nazpět. — Max byl mrtev.

Turnovského pojala závrať. S výkřikem: „Toť strašné!“ sklesl do náručí nejblíže stojících střelců. Omdlelého vynesli vojáci z osudné kostnice. — —

Všechny brány města byly již otevřeny a s ďábelským hlukem hnali se císařští do pokořených Prachatic.

Uprostřed náměstí, obklíčen důstojníky svého pluku, stál Verdugo a surovým hlasem velel svým vojákům: „Žádný pardon! Žádný kvartýr! Drancujte! Pobijte všecko!“

Poslušni hlasu svého velitele chvátali rozlíceni žoldáci, zejmena surový Valoni do domů na náměstí a po svém způsobu počali vybíjet a vraždit, nešetříce ani bezbranných žen, starců a dítek. Toliko tři domy byly vojsku co útočiště vyznamenány, kterých se dotknouti nesmělo a v jejichž oknech byl krucifix. *)

Mezi jiným vedrala se četa Valonů též do příbytku Kernova, v němž paní Ludmila, Anežka a stařičký magistr Drymon dleli u lože zesnulého Hynka, modlíce se zároveň za své milé, v posledním boji krvácející. Netušili posud, že boj je již rozhodnut a že všickni jsou již povražděni.

Truchlivý tento obraz byl by v každém jiném člověku zbudil aspoň útrpnost; však zuřivost bezcitných vítězů neznala mezí. Vrhli se i na tyto tři bezbranné oběti a bez milosrdenství je porubali.

Prachatické obyvatelstvo bylo by bývalo do jednoho povražděno, kdyby Bukvoj a baron Harrach, kteří byli zatím s celým průvodem dolejší

*) Slámův „Obraz minulosti starožitného města Prachatic“.

branou do města vjeli, nebyli řádění tomu přítrž učinili. *)

K rozkazu Bukvojova dáno ihned znamení k seřadování se kolem praporů, čímž učiněn konec hrůzyplnému vraždění, jež dělo se měrou takovou, že, jak pověst vypravuje — teklo tolik krve, „že ji ústí vodotoku u dolejší brány pojmouti nemohlo.“

V malé chvíli po těchto událostech ujížděl Bukvojův posel dolejší branou do tábora vodňanského, aby vévodu bavorského Maxmiliána zpravil o šťastném výsledku křižáckého tohoto tažení. — Téhož pak ještě večera obsadiv jmenem císařovým všechny úřady městské věrnými svými katolíky, opustil Bukvoj vyloupené město a dal se s armadou svou na pochod směrem k Písku, jehož dne 30. září dobyl. Týž osud stihl hned na to Sušici, Strakonice a Horažďovice, načež Bukvoj, spojiv se s vojem Maxmiliánovým táhl přímo ku Praze, před jejímiž branami svedena dne 8. listopadu rozhodná neblahá bitva bělohorská, v níž české vojsko, před nepřítelem stále ustupující, úplně bylo potřeno.

Závěrek.

Kacířské Prachatice byly pokořeny. Každý kámen podával svědectví o pravdě slov Brennových: „Běda přemoženým!“

Dle očitého svědectví Martina Zigla „zůstalo všeho všudy, jak městského, tak vojenského i sel-

*) Konstantinus Peregrinus píše: „Mezi všemi ale vynikal, pomahaje nešťastným, nejosvícenější baron z Harrachu, přišed právě co císařský komisař k Bukvojovi; on věrný jeho Achát provází jej a rovnou péčí vytrhuje všecko seč jest, z meče a vilnolsti zuřivého vojáka.“

ského lidu 1817 osob, kteří jsou pochováni do tří šachet v parkáně a jeden díl, kterýchžto manželky manžele své znaly a mezi mrtvými vyhledaly, na hřbitově u sv. Petra.“ —

Správa města jakož i chrám svatojakubský přešly opět úplně do rukou katolických.

Místo pana Adama z Lokšan zaujal co císařský komisař baron z Harrachu. Zradný Jan Michal Hýzrle, jejž Verdugovi vojáci našli lehce raněného pod baštou, na které byl prachatický primator hrdinnou smrtí dokonal, zvolen jest za vrchního správce městské posádky; později pak, po bělohorské bitvě, stal se z vůle Ferdinanda II. pánem na Elšovicích a Horním Chodově, kteréžto statky dříve panu Janu Malovcovi náležely, a jako sta jiných Ferdinandem II. byly skonfiskovány.

Také ostatní čelnější katolíci, zejmena Pingulín, Meyer a Dicento, s vítězným vojskem do města se vrátivší, zaujali opět svá místa v městské radě. —

Však hůře ještě mstil se pokořenému městu Ferdinand II. Prachatice, byvše vyloučeny z řady měst královských, ztratily nejen svůj solní monopol, nýbrž i všechna svá stará práva a privileje a mimo to i výnosné panství Helfenburské.

Bohaté, zámožné druhdy město kleslo úplně. Pouhými troskami bývalé české slávy jsou nynější Prachatice: jsou městem tichým, mrtvým, českému jmenu, české práci úplně odcizeným.

Pro nás žijou toliko v minulosti.

Čechy a Italie

v století XIV.

Historické rozhledy.

Sepsal

Karel Adámek.

Matice lidu ročníku IX. číslo 5.

(Běžné číslo 53.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1875.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1875.

Památce nesmrtelného

FRANCESCA PETRARKY.

„Italie není žádnému národu tak památná a důležitá, jako Slovanům."

Göthe.

Dějiny lidstva, vyvinující se ústrojně dle zákonů nezvratných, jsou z větší části výsledkem *vzájemnosti a součinnosti všech národův*; proto objasňují dějiny těchto vzájemných stykův přemnohé záhady života i vývoje různých národův.

Skromný tento pokus o vylíčení vzájemnosti Čech a Italie v době Karlově připisujeme nesmrtelné památce největšího pěvce věku XIV., *Francesca Petrarky*, jejž po pěti stoletích s Italií oslavuje nadšeně celý vzdělaný svět.

V *Hlinsku*, 18. července 1874.

Karel Adámek.

Část prvá.

I.

(Císař a papež římský. Strany italské. Koruna česká a Italie v XI.—XIII. věku. Výprava krále Vladislava II. do Italie. Výprava císaře Jindřicha VI. do Italie. Přemysl Otakar II.)

V šestém století po Kristu založili *Longobardi* v Italii novou říši, rozprostírající se od Alp až k Raveně a Římu. Hlavním městem nové říše té byla v oné době důležitá pevnost *Pavia*.

Longobardův král Desiderius ujal se potomků Karlmannových, kteréhož byl bratr jeho, pro nás Slovany neblahé paměti Karel Veliký, *římské církve svatý*, nejspíše otrávil. Karel smluviv se s papežem Hadrianem I., vtrhl roku 773 s velikou mocí válečnou do Lombardska, dobyl hlavního města Pavie a opanoval říši Longobardův; krále Desideria dal oslepit a uvěznit a byl pak na krále lombardského korunován.

Longobardův poslední král Desiderius zahynul bídně v žaláři.

Papež Hadrian I. (r. 772—795) vítal v krvelačném Karlu „*nového Konstantina*“ a nazýval jej „největším vladařem křesťanstva“, kdežto papež Lev III. (r. 795—816) Karla, tohoto miláčka papežův, roku 800 v Římě na císaře římského slavně korunoval.

Za přispění a pomoci římských papežův oživil

Karel Veliký pověstný příznak někdejší světovládné moci césarův římských, jichž příkladu ve všem a všudy úzkostlivě následoval. Korunováním Karla Velikého na císaře římského *uzavřena a spečetěna smlouva moci papežské s velmocí světského císaře ku vzájemné podpoře a obraně.* Papež *potvrzuje* korunováním císaře v jeho důstojenství; korunování jest zevním odznakem práva papežův ku stvrzování císařův římských a staví „náměstka božího" nad nejvyššího vladaře světského, kdežto císař římský není než ozbrojeným nástrojem vůle papežovy.

Tato vzájemnost, panující mezi císaři a papeži římskými, jest hlavním základem dějin středověku, v nichž zrcadlí se jasně nejen zápasy papežův a císařův o přednost a rozmnožení světské moci papežské, nýbrž i boje papežův, spojených s císaři proti svobodě a právům lidu vůbec.

Od uzavření a spečetění této smlouvy mezi papeži a císaři uplynulo celé tisíciletí, ale následky neblahého tohoto spojení neobmezené moci světské s neobmezenou mocí omylných i neomylných papežů římských jsou zřejmě ještě patrny i v dějinách nejnovějších.

Karel Veliký upevnil trůn svůj v Italii ukrutnostmi, krve prolévánim a hubením svobod. Nepřirozená, násilím založená tato moc cizích vladařů v Italii udržována byla až do pádu císařství římského skoro výhradně jen ostřím mečů, neboť římské císařství Karla Velikého nemělo ani přirozeného, aniž historického oprávnění. Kromě toho i zeměpisná poloha Italie, Alpami od ostatní Evropy oddělené, pak různící se národní snahy Italův, Frankův a Němcův působily znenáhla sice, ale bez přestání k rozkladu říše té.

Úhlavním a nesmířitelným odpůrcem nená-

viděných, vetřelých císařův byl *národ*, násilím a zbraní sice porobený, ale na duchu nezlomený. Čím více se lid zotavoval z útrap svých, čím více ve vědách a umění prospíval, tím větší nenávistí hořel proti svým potlačovatelům, tím úsilněji pracoval a bojoval za vymanění z protivného, nenáviděného jařma cizáckého.

A v této myšlence *odporu proti cizovládě* sjednocovaly se občas všechny, jinak nepřátelské strany ve Vlaších; ano i papežové, děsíce se vzmahající se moci a samostatnosti císařův, spojovali se často s národem proti nepovolným a neposlušným někdy císařům. Jakmile však sjednoceným odporem lidu moc císařův v Italii ochábla a seslábla, nastaly vždy domácí rozbroje a spory stran, zápasy velmožův, domahajících se vlády, boje šlechty s lidem obecným, krvavé spory čelnějších rodův mezi sebou a boje proti světské moci papežův; ale z neblahé této nesvornosti kořistili na úkor svobody a práv národa vždy jen papežové a císařové.

Po celou dobu trvání římského císařství (od pátého až do šestnáctého věku), jest Italie velikým jevištěm neustálých bojův a zápasův.

Pipin a Karel Veliký učinili papeže vladařem státu papežského.

O rozšíření této světské moci své starali se papežové vždy co nejhorlivěji, podrobujíce si mocí apoštolskou slabé a zbožné vladaře světské a nabývajíce rozmahajícím se vlivem duchovenstva v lidu obecném vždy větší moci. Moc papežův konečně tak vzrostla, že císařové římští, tito zakladatelové světské moci papežův, stali se náměstkův božích nedůstojnými, nesamostatnými služebníky.

Karlův druhý syn Pipin vládl v italských državách místo otce svého a zemřel v Milaně r.

810. Roku 874 byl vladařem italským Pipinův syn Bernard. Vnuk Karlův, Lotar, pomocí papežův v Italii neslavně vladařil.

Papež Jan XII. (r. 954—964) povolal německého krále Ottona I. na pomoc proti Berangarovi a r. 962 na císaře římského jej korunoval. Tím přešla důstojnost císařův římských na dům sasický; Hohenštaufové nastoleni byli Bedřichem Rudovousem (r. 1152—1190), Habsburkové pak Rudolfem Habsburským (r. 1273—1291) na císařství římské. *Jindřich, hrabě Lucemburský*, zvolen r. 1312 císařem římským a zahajuje i pro nás Čechy *Karlem IV.* a *Václavem IV.* důležité panování rodu Lucemburského ve Vlaších.

Císařové a papežové římští v snahách i v účelích svých politických téměř nikdy se neshodovali s národem, a vždy zavdávali příčinu k velkým a osudným sporům domácím. Podporovalit a ochraňovalit vždy pověstné tyrany, uchvatitelé moci vladařské v různých územích vlašských, a byli vždy úhlavními a nebezpečnými nepřáteli blahobytem slynoucích, utěšeně rozkvétajících republik i mocných měst vlašských. Papežové, co domnělí nejvyšší soudcové, míchali se vždy do všech současných i zahraničných sporův a vládli všemi králi i státy.

Papež Mikuláš I. (r. 857—867) pohnal císaře Lothara před svůj soud; Jan VIII. (r. 872—882) prodal korunu císařskou ničemnému Karlovi Lysému, *„s nímž se byl správně o tržní cenu koruny smluvil“*; Řehoř VI. (r. 1044—1046) rozhodl spor Ludvíka I. a synův jeho; syn císaře Jindřicha III., slaboch Jindřich IV., *„bos a v rubáš žebrácký oděn“* prosil v Canose r. 1077 po tři dny (od 25. do 28. ledna) v potupné pokoře Řehoře VII. (r. 1073—1085) úpěnlivě za milost a

zrušení klatby na hlavu jeho uvalené; ano i Fridrich Rudovous padl před papežem Alexandrem v chrámě sv. Marka v Benátkách na kolena. Inocenc IV. vyrovnával r. 1252 spory mezi králem Přemyslem Otakarem II. a králem Belou IV. papežskými posly: minoritou Velaskem a biskupem neapolským Bernardem. Námluvy královiče Bely s braniborskou kněžnou Kunhutou byly skutkem krále Přemysla Otakara II., ale s vyhražením stvrzení papežského, a strana, která by smlouvu snubní porušila, měla papeži složiti pokutu desíti tisíc hřiven stříbra (r. 1260). Listem z dne 29. září 1273 ucházel se „mocný“ Otakar II., po matce z krve Hohenštaufů, marně u papeže Řehoře X. o uznání práv svých na korunu císařskou a o ochranu proti křivdám knížat říšských po volbě Rudolfa Habsburského. Papež, smluviv se dříve s Rudolfem Habsburským, Otakarovi se nenaklonil. Papež Bonifac VIII. uložil r. 1302 Václavu II., aby bez přivolení papežského přijatou korunu polskou složil a před stolicí papežskou svůj nárok na důstojenství krále polského prokázal. Poslové Václavovi s doktorem práv Oldřichem z Paběnic v čele marně se přičiňovali, aby naklonili papeže k smíru. Václav ostatně rozkazu papežova neuposlechl, a spor ten měl v zápětí krvavé války.

Dokladův o míchání se papežův do všech sporův politických nalezáme v dějinách Evropy hojnost. Potupné pokoření císaře Jindřicha IV. v Canose jest největším vítězstvím středověké všemohoucnosti papežův. Papež Řehoř VII. nebyl pouze králem, nýbrž *tyranem králův*, největším libovládcem všech věků. Papež ten jeví se v dějinách obrovštějším pravzoru tyrana a libovládce, Karla Velikého.

Velebností kněžských tyranův nestane se

arci tyranie kněžská nikdy posvátnou. Pod mocnou záštitou papežův bojovali šlechtičtí a vojenští tyrani vlasští s nemalým úspěchem proti svobodám lidu, a vzájemnou podporou a pomocí jejich dospělo papežství ku konečným svým cílům: *k utužení neobmezené světské vlády a hmotné moci své.*

Založením římského císařství a utužováním násilné vlády cizinců ve Vlaších změnily se podstatně všechny *politické* poměry země té na drahnou dobu.

Národ italský rozstoupil se ve dva tábory, v tábor *přátel císařův (ghibelini, bílí = bianchi)* a v tábor *přátel papežův (guelfové, černí = neri).* Mocné tyto strany rozšířeny byly v celé zemi. Stále se měnícími poměry zevními i vnitřními měnil se také vzájemný poměr oněch stran, hlavně následkem těkavosti Vlachův a stálého podrývání a agitování nejrůznějších živlův, a sice nejen rodův, nýbrž i domácích a cizích vladařův, tak že na nějaké trvalé ustálení poměrův nebylo možno ani pomysliti.

Mimo čelné tyto strany guelfův a ghibelinův stály proti sobě strany *šlechtická, (aristokrati, nobili)* a strana *lidu (demokrati, popolani).* Tito hájili proti oněm obecné svobody lidu, zakládali republiky a bránili je proti libovolným tyranům; onino pak hájíce výhody stavovské, někdy s papežem, jindy zas s císařem uzavírali spolky proti republikám a tyrany vždy co nejochotněji podporovali. Aristokrati a demokrati rozpadali se jinak také v guelfy a v ghibeliny.

Koruna česká byla zejmena za Hohenštaufův a Lucemburkův nejednou v důležitém styku politickém a mezinárodním s Italií a styky ty nezůstaly bez následkův, oběma státům předůležitých. Na sklonku XI., v XII. a XIII. věku byl téměř

každý okres městský ve Vlaších samostatným státem a hlavně v někdejší říši Longobardů, v severní Italii, byl v té době nemalý počet malých, blahobytem oplývajících států. Čím utěšeněji tyto státy městské rozkvétaly, tím více ohrožovaly moc císaři římskými chráněných světských i kněžských tyranův, tím účinněji pracovaly za vymanění se z nadvlády cizích mocnářův i domácích otročitelův. Tak povstávaly důležité spory mezi císaři římskými a papeži, pak mezi svobodnými státy vlašskými a sjednocenými odpůrci práv a svobod obecných.

Již r. 1081 súčastnil se král český *Vratislav II.* výpravy císaře Jindřicha IV. proti papeži Řehořovi VII. do Italie podniknuté. Čechové tenkráte první stekli hradby Říma a od těch dob měli vždy císaře římskoněmeckého do Vlach v počtu 300 mužův provázeti. Tak se stalo, že když Jindřich V. r. 1111 ku korunování do Říma se ubíral, bylo v jeho průvodu, jak Kuthen připomíná, 3000 Čechův. Když pak papež Pašalis II. zdráhal se Jindřicha korunovati a v jednom kostelu římském se zavřel, vypáčili Češi, Břetislavem, strýcem Vladislava krále vedení, dvéře chrámu, Vlachy sbili, papeže jali a k vykonání korunovace přinutili.

Mnohem vážnější události sběhly se, když mocná města lombardská s hrdým Milánem, jemuž arcibiskup vládl, sjednotila se v století XII. proti cizí císařovládě.

Již na své cestě ke korunování do Říma r. 1154 podniknuté doznal Hohenštauf *Fridrich Rudovous* v Miláně, jenž byl v té době střediskem guelfův, rozhodných to odpůrcův a nepřátel římských císařův, četných ústrkův a projevování zjevného nepřátelství. Fridrich o dobývání pevného města toho ani se nepokusiv, přispěl tak sám nemálo

k rozmícení zpupnosti Milánských. Milánu náležela v té době města *Como* a *Lodi* a s Milánem proti císaři spojila se lombardská města: *Verona*, *Cremona*, *Brescie* a *Placencie*.

Když pak města Pavia, Como a Lodi stěžovala si u císaře na útisky se strany Milánských, tu císař Fridrich, věda velmi dobře o spojení nepřátelských měst, položil r. 1156 do Würzburku říšský sněm, na kterém přičiněním císařovým stalo se usnešení o říšské výpravě na pokoření odbojných měst lombardských. Na témže sněmu a sice dne 3. července smlouval se císař o této výpravě také s českým knížetem Vladislavem II., jehož choť pocházela z krve Hohenštaufův. Smlouvání tomu byli se strany české přítomni biskup Daniel a kancléř Gervais, probošt vyšehradský. Aby byl kníže Vladislav výpravě té trvale nakloněn, byl k radě chytrého státníka, biskupa pražského Daniele, dne 11. ledna 1158 na sněmu řezenském na krále povýšen, a listinou, císařem dne 18. ledna vydanou, potvrzeni i nástupcové Vladislavovi na trůnu českém v důstojnosti královské.

Proti dobrodružné výpravě krále Vladislava II. do Vlach opírali se rázně stavové na sněmu českém shromáždění, namítajíce, že *král český nemá sloužiti zájmům cizím*, ano mnozí prohlašovali každého za hodna smrti, kdo by králi k výpravě té radil. Nejvíce nevraženo na mocného tehdáž biskupa Daniele, kterýž co králův důvěrný rádce a výtečný státník Vladislava nejvíce k výpravě do Vlach pobádal.

Na námitky proti výpravě pronášené odpovídal Vladislav v ten smysl, že k výpravě do Vlach nikoho nenutí, nicméně že bude toho paměťliv, kdo ho v tomto podnikání neopustí atd. Daniel těšil se také nemalé přízni a milosti cí-

saře Fridricha a proto také Vladislava k této výpravě přemlouval, buď že si to císař přál nebo že byl Daniel více ve službě císařově než Vladislavově.

Vojsko Vladislavovo, 10.000 Čechův, táhlo v červnu r. 1158 Řeznem do Tyrol, pak soutěskou brennerskou k Eči. Nad *Veronou* postavili Češi mosty, přešli na pravý břeh řeky a stany své rozbili u jezera Gardského.

Rozkošné okolí Verony Češi velice pustošili a teprv za veliké výkupné postoupili po přání Veronských ku Brescii. Voj Fridrichův přirazil teprv po dvou nedělích k vojsku českému u *Brescie*. První důležitější bitvu svedla spojená vojska s Bresciany, kteří byli na hlavu poraženi. Toliko na přímluvu krále Vladislava a biskupa Daniele, „*bez jehož rady ani král, ani císař ve Vlaších nic důležitého nepodnikli*," byli, arcit pod krutými výminkami, na milost přijati. Od Brescie postupovala spojená vojska k hrdému *Milánu*. Rychlému postupu vojsk překážela rozvodněná Adyže. Jediný, náležitě opevněný most kassandský Milánští rekovně hájili. Dne 23. července 1158 přebrodili se dravým proudem řeky chrabrý *Odolen Střižovec* a *Bernard Soběslavic*, za nimi pak touže cestou dostal se král Vladislav s celým vojem českým na protější břeh. Dvě stě Čechův v brodu tomto zahynulo; avšak netušenou a nepředvídanou událostí touto byli Milánští překvapeni a na hlavu poraženi.

V kruté bitvě vynikal i bratr Vladislavův *Děpold* nevšední chrabrostí. V řadách milánských padlo 70 čelných šlechticů. Mimo jiné pány české padl *Zvěst*, kastelán mělnický. Milán obklíčen dne 6. srpna r. 1158 v sedmi odděleních. Prvému oddělení vojska velel bratr císařův Ludvík, druhému Fridrich Rotenburský, syn Konrada III.,

třetímu král Vladislav, čtvrtému Jindřich Jasomirgott, pátému císař, šestému falckrabí Otto Vittelsbašský a sedmému arcibiskup Friedrich z Kolína nad Rýnem. Král Vladislav sídlel v opatství sv. Diviše před Milánem. Milánští chtěli oblehající voje prorážet výpady a tak po částech potírat; avšak při velkém výpadu proti oddělení německému byli Milánští včasným přispěním Čechův odraženi a na hlavu poraženi. Vladislav sám proklál v bitvě milánského vůdce Dacia. Skvělé toto vítězství zaplaceno jest draze smrtí mnoha čelných pánův českých: Oty, Mikuše, Zvěstka, Heralta, posledního vnuka velkého Hrabiše a j., jež biskup Daniel v nedalekém opatství *Chiaravalle* slavně pohřbíti kázal.

Po strašné této seči sjednáno na přímluvu a prostřednictvím krále Vladislava s Milánskými narovnání (3. září r. 1158). Důležité úmluvy tohoto smíru sepsal slovutný tajemník biskupa Daniela, kaplan *Vincencius* (r. 1140—1171), kterýž tuto válečnou výpravu později také zevrubně popsal.

Smlouva ta jest vlastně ortelem, jímž byla samostatnost a neodvislost Milána zničena.

Milánští pokořili se císaři úplně. Vypravilit v slavném průvodu dvanáct konsulů, kteří přibyvše bosi do ležení císařského, ústy prvního konsula Oberta de Orto na kolenou prosili císaře za milost. Složivše 10.000 hřiven pokuty zavázali se Milánští, že císaři vlastním nákladem postaví v Miláně nádherný palác a vydali 1500 zajatých pavijských a tři sta rukojmí králi Vladislavovi.

Město *Lodi*, jež byli Milánští dne 4. dubna téhož roku ztroskotali, bylo s přivolením Fridricha dne 3. srpna taktéž téhož roku na jiném místě znova založeno. Města *Lodi* a *Como* vybaveny tak z nadvlády Milánských. Při slavné mši císař

Fridrich sám králi Vladislavovi na důkaz velké milosti a náklonnosti své vsadil na hlavu skvostnou korunu, již byl od anglického krále darem obdržel.

Z válečné náhrady Milánských obdrželi Češi desátý díl a bojovný císař Fridrich uznávaje rekovnost vojů českých pravil: „*Boemia suis feris feriori!*“

Biskup Daniel na prosbu císařovu, kterýž sám krále Vladislava při loučení v ležení českém navštívil, zůstal i po odjezdu královu do Čech (Vladislav přibyl do Prahy 22. září r 1158) u dvora císařského, neboť Fridrich nemohl se bez tohoto státníka v Italii obejíti.

Biskup Daniel byl duší a hlavním činitelem při všem dalším jednání a politickém smlouvání v Italii. Roku 1159 měl s falckrabím Ottonem Vittelsbašským, s kancléřem Rainaldem, s hrabětem Goswinem a jinými posly císařskými v Miláně městskou radu obnoviti; avšak lid se vzbouřil a poslové císařští octli se u velikém nebezpečí. Vzpoura ta byla podnětem a příčinou *nové válečné výpravy proti Milánu* v l. 1161—1162.

Biskup Daniel co posel císařův zval současně papeže Viktorina IV. a Alexandra III. na církevní sněm, Fridrichem ku dni 13. ledna r. 1160 do Pavie položený. Na sněmu pavijském, na kterýž se toliko papež Viktorin dostavil, císař, chtěje moc svou nad svrchovanost papežův povznésti, uznal toliko tohoto papeže za pravého a za platně zvoleného, a biskup Daniel k nemalému pohoršení kněžstva českého papeži tomu se podrobil. Biskup Daniel navrátil se do Čech r. 1160.

Druhé výpravy vlašské v letech 1161—1162 král Vladislav osobně se nesúčastnil. Vojsko české vedl Vladislavův syn Bedřich a bratr Děpolt,

s nimiž i biskup Daniel opět do Vlach táhl. Na výpravě této dobyta po sedmiměsíčném oblehání nejprvé *Crema*. Město spustošeno a 20.000 občanů z města vyhnáno.

V ležení císařském hráli si vojíni hlavami Cremských jako míči a rukojmí cremští byli z rozkazu Fridrichova zvěšeni. Týž krutý osud stihl také Milán, když se po dlouhém oblehání 1. března r. 1162 vzdal. Staloť se to, poněvadž nebylo při zuřivém Fridrichovi chladného, lidského rádce a prosebníka, krále Vladislava.

„Při temném zvuku pasounů ubírají se zástupcové milánské obce, v jich čele slovutný Carroccio, s praporem bílým do tábora císařského; k nohoum vítězného císaře skládají praporníci milánští odznaky své, zástupcové městští odevzdávají klíče bran; měšťané milánští popel na hlavách, oprátky na šijích, kříže v rukou na kolenou za milosrdenství úpěnlivě prosí. Avšak Fridrich slíbil Milánu pomstu krutou a dostál slovu. Obyvatelstvo musilo se z města vystěhovati, Milán zapálen, věže a hradby zbourány — načež teprv Fridrich Rudovous slavil v Pavii *hod velikonoční.*“

Ještě r. 1166 vypravil Vladislav pomocné voje do Italie. Z českých vůdců této výpravy žádný do Čech se nevrátil; vypuklť při oblehání Ankony mor, kterýmž také kníže Děpolt a biskup Daniel zahynuli (9. srpna r. 1167).

Tajemník Vincencius vrátil se teprv po smrti biskupově do Čech. —

Také výpravy *císaře Jindřicha VI.* do Apulie r. 1190 súčastnili se Čechové s vévodou *Konradem Otou*, kterýž při obležení Neapole 9. září r. 1191 nakažlivou nemocí zahynul. Mimo jiné vládyky byl tehdáž v ležení císařském též praotec Poděbradův *Hroznata*. Týž Hroznata, zakladatel

slavného kláštera tepelského a chotěšovského, také r. 1195, chystaje se s křižáky do Palestýny, meškal u Jindřicha VI. v Italii a vraceje se po zmařené výpravě do Čech, vymohl u papeže Celestina III. tré důležitých bul klášteru tepelskému. *)

Válečnými výpravami a ukrutnostmi ve Vlaších páchanými, udatenstvím a rekovností vojska císařův stali se zejmena Češi v Italii k prospěchu i neprospěchu svému pověstnými.

Zlá rada biskupa Daniela, šalebný lesk královské koruny a milosti císařovy svedly Vladislava k dobrodružné, Čechům neprospěšné výpravě proti svobodným městům lombardským. Český král Vladislav, nedbaje výstrah a odporu stavův českých, pomahal jako dobrovolný vasal císaři německému hubit svobodu a neodvislost severní Italie. Bez pomoci Čechů byl by divoký Fridrich Italii sotva pokořil a porobil. Tím smutnější byla zásluha Vladislava a Daniele o tento úspěch Němcův ve Vlaších. Fridrich odměnil se ostatně Čechům podlým úsilím o zmar a o rozdrobení říše české.

Za *Otakara II.* sahala moc krále českého až za Alpy do Vlach, Otakar slul aspoň mimo jiné pánem v *Pardenone* (Portus Naonis) v severní Italii a r. 1270 poddala se dobrovolně žezlu velkého Otakara vlašská města *Verona*, *Treviso*, *Feltre* a j.

Otakar jednak vítěznou výpravou proti po-

*) Hroznata zemřel co řeholník v klášteře tepelském, jemuž veškeré jmění své odkázal. Hrobka jeho je dosud v basilice tepelské zachována. Klášter r. 1421 popleněn, chrám však v prvotní podobě téměř úplně zachován. V klášteře chová se drahocenná vzácnost „*mísa Hroznatova*“, vynikající to starožitné dílo slohu bysantinského, zlacené a uměle smaltovanné z XII. století. Umělecký klenot tento Hroznata nejspíše z Italie přinesl. Ampulka sv. Alžběty v hrobě Hroznatově nalezená pochází z XIV. neb XV. věku.

hanským Prusům v l. 1254—55, jednak úhlavním nepřátelstvím svým proti Hohenštaufům, z jichž krve po matce pocházel, naklonil si papeže na drahnou dobu, ačkoliv ne trvale, tak že papež Alexandr IV. mimo jiné „milosti“ prohlásil levobočky Otakarovy za vlastní potomky jeho (r. 1260) a papež Urban IV. svolil k rozvedení s královou Markétou (zem. 1267) a spolu v sňatek s Kunhutou r. 1262.

Po pádu posledního Hohenštaufa Konradina v boji proti papežským spojencům (r. 1268, 28. říj.) odstraněny příčiny vážné náklonnosti papežův k nejmocnějšímu tehdáž vladaři Otakarovi II., a papežové počali strojiti proti králi českému, jehož vzrůstající moci se děsili, pikle, které po hříchu neminuly se kýženým, pro Čechy smutným úspěchem.

Mocný tehdáž *patriarcha* voglejský *Řehoř*, kteréhož byl Otakar z vězení gorického hraběte Albrechta vysvobodil, ustanovil Otakara z vděčnosti dědičným číšníkem při voglejském chrámu patriarchalném a r. 1270, když patriarcha Filip Korutanský proti Otakarovi povstal, zůstala kapitula voglejská Otakaru věrna a s Otakarem v Cividale smlouvu proti Filipovi 1. května r. 1270 uzavřela.

Papežové nalezli v Rudolfovi Habsburském proti Otakarovi výtečného spojence a kde jen mohli, rozněcovali nepřátelství proti Otakarovi, připravujíce tak znenáhla jeho pád.

Tak přemlouval r. 1275 papež Řehoř X. Alfonse Kastilského, by titul krále římského složil a před úklady krále Otakara jej vystříhaje, naléhavě žádal za vyslání vojsk do Italie, „*aby konečně celá Lombardie Otakarovi nepřipadla.*“

Zmařením plánův Otakarových, čelících k dosažení důstojenství císařského a neočekávaným

pádem jeho přerušeny také na delší dobu styky koruny české s Italií.

Výpravy české do Vlach v století XII. a XIII. rozšířily sice po celé Evropě pověst nejen o velkém udatenství českých vojsk, nýbrž také o ukrutnostech v těchto válečných taženích páchaných; ve Vlaších pak roznítily hlubokou nenávist netoliko proti Němcům, *ale i proti jejich spojencům českým.*

II.

(Státní poměry v Italii v století XIV.)

Pokořená města lombardská rychle se zotavovala z pohrom v XII. a XIII. stol. utrpených. Bylať tehdáž Italie nejzámožnější a nejobchodnější zemí v Evropě a honosila se poměrně velkým počtem výtečných a obezřelých státníků.

K bližšímu objasnění hlavního předmětu pojednání tohoto vylíčíme stručně politické poměry čelných států v italských v XIV. století.

V čele států vlašských nalezalo se trojhvězdí slavných republik: *benátské, janovské* a *florencské. Benátky* založili prý již v V. věku konsulové padovští „*na ochranu svaté svobody*“ proti barbarům rozervané Italii vládnoucím.

Republika benátská, janovská i florencská byly zřízeny prvotně na základě *demokratickém.* Nenáhlý, avšak stálý postup k zřízení *aristokratickému*, kteréž v Janově a ve Florencii měnilo se v tyranii, ve vladařství jediného rodu, byl často přerušován. Lid dovede mnohdy svobodu snadně vydobýti, avšak uhájiti a upevniti svobodné zřízení dovede málo kdy. Náčelníkem vlády v Benátkách byl dože. První volený dože Paolo Anafesto vládl v l. 697—716.

Za dob křižáckých válek honosily se Benátky a Janov velkou mocí světovou. V obchodu i ve věcech politických byly Benátky a Janov soupeřové. Po 130 let válčily tyto republiky, vzájemně se hubíce, až osudnou námořní *bitvou u Chioggie* janovský vojevůdce *Pietro Doria*, vůdcem benátským *Carlo Zenoem* poražen, 5000 mužů a 32 galejí ztratil. Smír, dne 12. srpna 1381 ujednaný byl záhubou republiky janovské a upevnil moc aristokracie benátské na velikou újmu lidu.

Po bitvě u Chioggie klesala moc druhdy hrdé královny moře západního, republiky janovské, kteráž již dávno byla ve svých základech rozstřesena vnitřními rozbroji obou stran, guelfův a ghibelinův, v jichž čele stáli mocní rodové Doriové a Spinolové a vynikající guelf Fieschi de Lavagna.

V Benátkách byly poměry vždycky ustálenější a spořádanější. Proto také Benátky rozervanou republiku janovskou snadno přemohly, ba i hrdý Fridrich Rudovous šetřil samostatnosti Benátek, obávaje se moci republiky této, a na své výpravě do Vlach uzavřel se státem tím smlouvu přátelskou. Dožové *Enrico Daudolo* (r. 1191—1205) čelný účastník čtvrté výpravy křižácké, *Pier Gradenigo* (r. 1288—1310), za jehož vlády aristokracie veškerou moc uchvacuje; nešťastný přítel Petrarkův *Marino Falieri* (r. 1354—1355); úhlavní odpůrcové krále Ludvíka uherského dože *Giovanni Gradenigo* (r. 1355—1356), *Giovanni Delfino* (r. 1356 až 1361) a *Lorenco Celsi* (1361—1365); slavný vojevůdce proti Janovským a Padovským dože *Marco Cornar* (r. 1365—1367), otec králové Cyperské; *Andrea Contacini* (r. 1367—1382), jenž janovskou republiku zničil; *Antonio Venier* (roku 1382—1400) a j. jsou vznešenými zjevy v dějinách

dožův benátských, jichž řada teprv moderním Barbarosou, Napoleonem I., dožem Ludovikem Maninem (r. 1788—1797) ukončena jest. Nejstarší a nejmocnější republika vlašská, republika benátská při všech změnách přetrvala veškeré republiky italské.

Janov nesetrval ani co do formy, tím méně pak co do ducha tak vytrvale při zřízení republikánském jako Benátky, čímž pád a rozklad státu toho uspíšen.

Sotva že r. 1284 loďstvo janovské u *Molary* Pisanské porazilo a tím moře západní ovládlo, sotva že Janov počal moc svou v *Montferratu*, v *Provencii*, v *Marsilii* a na východních mořích šířit a upevňovat, již zahájeny také strašné spory domácí mezi přívrženci mocných *Adorniův* a *Fregosiův*, guelfů a ghibelinův.

Úžasně se rozmahající blahobyt vedl k prostopášným výstřednostem, k úpadku svobody; *Spinolové* zhubili mocné *Dorie*, čímž vnitřní moc i zevní vliv Janova velice klesl. Když pak Jindřich VII. na své výpravě do Říma ku korunování r. 1311 do Janova s velikou slávou přibyl, ustanoven jest Janovskými na dvacet let vladařem státu janovského: *hrdý Janov přísahal cizímu vladaři věrnost a oddanost!*

Císařův náměstek *Uguccione della Fagginola* smířil Spinoly s Doriemi; avšak za nedlouho vznikly nové spory mezi *Doriemi*, s *Grimaldiami* spojenými a mezi *Spinoly* a *Fieschiami*.

Když pak guelfové, jsouce králem neapolským podporováni, v těchto sporech r. 1319 zvítězili, spojili se ghibelini s mocným rodem milánských *Viscontiův* k odporu.

R. 1339 pokusil se lid o znovuzřízení demokratické republiky po vzoru benátském, zvolil

Simonea Boccanera náčelníkem vlády (dože) ze šesti šlechticů a ze šesti obecných (popolani) složené; avšak již po osmi letech ustanoven arcibiskup milánský Giovanni Visconti vladařem (signor) janovským. Tak ovládli staroslavnou republiku janovskou tyranové z rodu milánských Viscontiův.

Republika *florencská*, po drahnou dobu hlavní sídlo toskánských guelfův, stála až do r. 1215 věrně při císaři proti papeži, zápolila po všechny časy v obchodu s Benátkami a Janovem a byla nejdůležitějším střediskem umění a veškeré vzdělanosti národa italského XIII. a XIV. věku.

Prvotní republikánská vláda ve Florencii složena byla ze šesti konsulův a sto radův, v jichž čele byl volený *podesta*. Roku 1198 stála mocná Florencie v čele *jednoty měst toskánských* proti Ludvíku Švabskému. Fridrich II. podporoval stranu *Ubatiův*, kteří odpůrce své, *Buondelmonti* z Florencie vypudili (r. 1246). Po smrti Fridrichově vrátili se vypuzení guelfové do Florencie, načež smířené strany postaraly se o znovuzřízení republiky na základech vojenských. Florencie ovládla *Arezzo*, *Pistoju* a *Sienu*; *Volterra*, ve věku XIII. republika samostatná, podrobena byla ve věku XIV. Florencii.

Zuřivé spory domácí šlechty a lidu, jakož i neukojitelné záští guelfův a ghibelinův usnadnily *Karlovi z Anjou* opanování Florencie, již *Quido Novello*, Karlův vikář, spravoval; Karel z Anjou byl pak papežským vikářem v celém Toskánsku ustanoven.

Papež Řehoř X. o smír stran florencských marně se pokoušel — *klatbou*. Roku 1289 byli ghibelini florencskými guelfy u *Campaldina* na hlavu poraženi. V této bitvě bojoval i slavný básník vlašský *Dante Alighieri*.

Florencie nabyla takové moci, že i císaři Jindřichovi VII. směle a vítězně odporovala. Zradou opanoval *Karel z Valois* na nedlouho Florencii r. 1301; na to ghibelini, mezi nimi i Dante, vypovězeni. Král *Robert Neapolský*, kterýž byl města toskánská proti Jindřichovi VII. sjednotil, ustanoven r. 1313 signorem ve Florencii a v důstojnosti této až do r. 1321 setrval; teprv r. 1328 obnovena jest samostatná republika florencská. R. 1364 porazila Florencie Pisu, r. 1374 spojila se s Milánem a s jinými městy proti papeži, r. 1378 vítězí demokracie florencská, a *Salvestro Medici*, praotec slavných Mediceův, ujímá se vlády. Vladaření Mediceův přerušuje jen revoluce luzy *Michelem Landoem proti* šlechtě podnícené a *theokratická republika* mystického *Savonaroly*; Mediceové však zůstávají při vládě a rozmnožujíce državy své zakládají konečně na troskách staroslavné republiky dědičné vévodství.

Ghibelinská *Pistoja*, jeviště nejhroznějších strannických zápasů v středověku, kolébka stran „bianchi“ (Panciatichi) a „neri“ (Cancellieri) stála téměř vždy s Pisou proti Florencii a Luccae; r. 1306 byla Florencskými dobyta a od r. 1351 stále s Florencií spojena.

Z pohrom, jež stihly Milán za válečných výprav Fridrichových, zotavoval se *stát milánský* jen zvolna. *Napoleon della Torre* přivtělil r. 1265 k Milánsku *Bergamo*, *Brescii*, *Novaru* a *Vercelli* a spravoval území toto co vikář císaře Rudolfa Habsburského.

Della Torreové, byvše r. 1277 poraženi, byli z Milána vypovězeni a biskup *Otto Visconti* stal se vladařem milánským.

Na počátku XIV. věku stáli della Torreové opět v čele vlády, avšak již r. 1311 zase Viscon-

tiové pomocí císaře Jindřicha VII., (kterýž byl r. 1312 u sv. Ambrogia v Miláně železnou korunou na krále lombardského korunován) lstí i úskoky guelfy della Torree překonali.

Matteo Visconti táhl s Jindřichem VII. proti zbouřené *Cremoně*, a Milánští ustanovili jej za to signorem. Chytrý a udatný Matteo upevnil vládu Viscontiův, kteří mimo Milán i *Cremonu*, *Como*, *Piacenzu*, *Pavii*, *Bergamo*, *Alessandrii* a *Tortonu* ovládli a chytrostí, moudrostí, lstí i zradou vždy u vesla vlády udržeti se dovedli.

Matteův vnuk *Azzo Visconti* byl vikářem císaře Ludvíka Bavorského v Milánsku; *Lucchino Visconti* (zemřel r. 1349), jejž Petrarka opěvá, rozšířil valně moc rodu svého i v Piemontsku, v Lombardsku a v Lunigianě. Bratr Lucchinův, arcibiskup milánský *Giovanni Visconti* vládl „*mocí královskou*“. Synovec jeho *Galeazzo* pojal sestru hraběte Savojského, druhý jeho synovec *Barnabo* dceru mocného tyrana Veronského Martina della Scala za manželku; nejslavnější Visconti *Giovanni Galeazzo* vstoupil sňatkem s Isabelou z Valois v blízké přátelství s královským rodem francouzským. Giovanni Galeazzo, Petrarkův velký příznivec, dobyl Carraru a Vicenzu, opevnil Vogheru (r. 1372), porazil Florencské, provdal dceru svou za bratra Karla VI., krále francouzského, od krále českého Václava (IV.) koupil r. 1395 titul vévodský milánského za drahý peníz *) a rozšiřuje stále moc a državy rodu svého, byl by se stal zajisté králem italským; avšak nedokonav velké, šťastně započaté dílo (válečnou výpravu proti

*) R. 1396 Giovanni Galeazzo Visconti na památku tohoto povýšení na vévodu založil slavný klášter Certosa di Pavia, při němž jest světoznámý chrám s nejkrásnějším průčelím renesančním v Italii.

Florencii r. 1402) zemřel. Té doby patřila Viscontiům mimo Milán města: *Arezzo*, *Reggio*, *Parma*, *Piacenza*, *Cremona*, *Lodi*, *Crema*, *Bergamo*, *Brescia*, *Verona*, *Vicenza*, *Vercelli*, *Feliciano*, *Feltre*, *Belluno*, *Bassano*, *Bormio*, *Como*, *Novara*, *Alessandria*, *Tortona*, *Pontremoli*, *Bobbio*, *Sarzana*, hrabství s *Pavií*, *Valenzou* a *Casalem*; mimo to koupil Giovanni Galeazzo signorství v *Pise*, a vládě jeho poddala se *Bononie*, *Siena*, *Perugia*, *Spoleto*, *Assisi*, *Nocera*, *Alba* a *Asti*. Po smrti slavného tohoto tyrana nastoupil vládu divoký syn Giovanna Viscontia, *Gian Maria Visconti*, za jehož zlopověstného hospodaření rozpadla se velká říše Viscontiův. V XV. věku vládli již v Milánsku *Sforzové*.

Viscontiové zničili množství samostatných republik a států a spojujíce je pod svým žezlem a při stejném vývoji moci své zajisté by byli celou Italii sjednotili.

V ghibelinském *Arezzu* vládl r. 1285 republice demokratické volený tribun lidu. Na počátku XIV. věku utvořila se smírem stran „černých“ a „bílých“ v Arezzu strana střední, tak zvaných „zelených“.

Tvůrci strany „zelených“ byli z větší části císařové římští, kteří sjednávajíce, ovšem že jen na oko, dle možnosti smír mezi guelfy a ghibeliny tvoření a vývoj strany střední v Italii účinně podporovali.

Jindřich VII. ujal se Arezza proti Florencii. Arezzo samostatnou republikou arci dlouho nezůstalo; utrpělo hlavně v bojích s Florencií velkých pohrom. Po míru kostnickém vládli v *Parmě* v XII. věku *Rossiové*, *Sanvitaliové*, *Piccolominiové* a j. rody domácí šlechty. Fridrich i *Ezzelino da Romano* r. 1277 Parmu marně obléhali, Fridrich

vystavěl před Parmou nové město *Vittoria*, kteréž Parmští neočekávaně přepadli a zapálili, ukořistivše při výpadu tom korunu a žezlo císařské.

R. 1303 zastával úřad signora v Parmě *Giberto da Correggio*, r. 1326 papež *Jan XXII.*, r. 1328 císař *Ludvík Bavorský*, r. 1331 král *Jan Lucemburský*, pak *Karel IV.* a v letech 1335—1341 *della Scalové*, kteří Parmu Viscontiům postoupili.

Starobylá republika vlašská *Piacenza* stála statečně s lombardskými městy proti Fridrichu Rudovousu; avšak spory šlechty a lidu obecného přivedly i tuto republiku k pádu a v cizí jařmo. R. 1254 vládl v Piacenze *Oberto Palaviccino*, od r. 1313 Viscontiové, později vystřídali se ve vládě v území tom papež, Sforzové, Farnesové a j.

Cremona, která za výpravy Fridricha Barbarosy a také v pozdějších dobách proti Milánu stála, byla proto Viscontiemi r. 1322 pokořena a s Milánskem spojena.

K *Bergamu* patřívalo Como. V městech těchto vládli ghibelini. Po spojení s Milánem bojovalo Bergamo r. 1335 proti Lodi a r. 1337 proti Brescii. Na sklonku XIV. věku zuřily v Bergamu strašné boje stran. Guelfové konečně zvítězili, Suardiové zmocnili se vlády, načež r. 1407 Ruggiero Suardi prodal tento stát svůj Pandolfovi Malatestovi za 30 000 dukátů.

Prvním, r. 1182 voleným podestou v *Brescii* byl Miláňan. Velké spory šlechty (Raimondo Ugoni, Galerio Colchera) s lidem (Mario Palazzi a Narizio di Lomello) podryly moc zmahající se republiky této již v zárodku. R. 1212 bylo v Brescii dvé podestů. Biskup Alberto da Regio (r. 1213 podesta), velmi pečoval o rozkvět Brescie a proto nazván „otcem vlasti“.

R. 1255 vládli v Brescii guelfové (la patriotica) a súčastnili se výpravy proti strašnému Ezzelinovi da Romano. Ezzelino dobyl Brescie (r. 1258) a po smrti jeho r. 1265 stal se v Brescie vladařem Filippo della Torre, signor milánský. Biskupa brescijského Maggia povýšil Jindřich VII. na vévodu de Val Camonica; r. 1310 zmocnil se odpůrce Maggiův, guelf Teobaldo de Brusati, násilím signorství v Brescii.

R. 1311 dobyl Jindřich VII. Brescie, Teobaldo zajat, „ukřižován, psy štván a na kůl u hradeb při Brescii naražen.“ Při třetím útoku na Brescii zahynul bratr císařův.

Když Jindřich po pádu Brescie (5. září, r. 1311) válečnou moc státu toho poznal, pravil: „*Brescie není město, ale království!*“

Po smrti Jindřicha VII. vládli v Brescii opět guelfové; ghibelini hledali pomoc u veronských della Scalův, kteryžto rod v letech 1331—1337 skutečně v Brescii vládl. Po pádu della Scalův připadla Brescie Viscontiům, a později r. 1426 Benátčanům.

Verona přičinila se v odlehlém klášteře Pontitia u Bergama dne 7. dubna r. 1167 o slavnou jednotu lombardských měst proti císaři Fridrichu Rudovousu. I v tomto městě řádily v XIII. věku strašně spory ghibelinův (*Ezzelino*) a guelfův (*Azzo d' Este*). „Nejslavnější ghibelin severní Italie“ a posléze nejkrutější tyran vlašský, *Ezzelino da Romano*, byl po Azzovi d' Este podestou veronským; r. 1229 vydal Veronu Fridrichovi, čímž si císaře toho tak naklonil, že mu Fridrich r. 1236 svou dceru Selvaggiu za manželku dal. Ezzelino spojil s Veronou Vicenzu, Treviso a Trient a v době, kdy Fridrich zemřel, byl takměř nejmocnějším tyranem v severní Italii.

Po pádu Ezzelinově obnovena ve Veroně republika; náčelníkem vládní rady byl *Mastin della Scala.* Slavný ghibelin Cangrande della Scala, u jehož dvora Dante po čtyry leta meškal, rozmnožil valně moc svého státu a zůstal na vždy nebezpečným a úhlavním nepřítelem guelfův.

R. 1381, po 127 letech, zanikla moc slavných Scaligerův ve Veroně, která byla Milánskými dobyta.

Veškeré pokusy o obnovení vlády della Scalův ve Veroně byly marny. Benátčané s Viscontiemi kladli vždy společný odpor proti této rodině.

S Veronou dobyli Viscontiové i *Vicenzu*, již po spustošení Fridrichem II. r. 1236 della Scalové byli znova vystavili a kteráž byla po drahnou dobu v podruží Padovanských. R. 1404 přivtělila se Vicenza k republice benátské, vyhradila si však právo svobodného zřízení obecného.

Alessandrii založila lombardská jednota měst a guelfové dali pevnému městu tomu jmeno po papeži Alessandru III.; r. 1415 dobyl města toho slavný vojevůdce *Carmagnola. Bussoneové*, hrabata z Carmagnola, bydleli v Carmagnole.

Francesco Bussone konal na sklonku XV. věku Viscontiům důležité služby, avšak rozdvojiv se později s nimi, vstoupil do služby republiky benátské a r. 1432, byv ze zrády obviněn, v Benátkách stat.

Staroslavná *Pavia* zůstala od r. 1315 stále při Miláně.

Pisa válčila již v XI. věku vítězně s Turky, jež Orlandi ve vodách římských (r. 1003), *Pandolfo Capronese* u *Reggia* (r. 1006) porazili; dále válčila vítězně s Janovskými u *Luini* (r. 1030), pak u *Palerma* (r. 1063) a u *Tunisu* (r. 1069) a výboji těmi nabyla velké moci. Co hlavní

středisté a mocná podpora ghibelinův byla Pisa od věku nebezpečnou sokyní Florencie. V křižáckých válkách Pisanští s Benátskými a Janovskými slavně závodili; vypravilať Pisa o první válce křižácké 120, o druhé 50 a o třetí 40 válečných lodí proti Saracenům. R. 1114 podnikla Pisa slavnou výpravu na ostrovy Balearské (300 lodí, 40.000 vojínů), porazila opět Turky, ovládla středomořský obchod a pojistila si samostatnost a neodvislosť.

Když o výpravě císaře Fridricha II., ku korunování do Říma podniknuté, vznikly mezi tímto císařem a Florencií a j. městy spory, vypravila Pisa 52 lodí ku podpoře císaře (r. 1221).

Ve válce o Korsiku s Janovem prohrála Pisa dne 6. srpna r. 1284 velkou bitvu u Malarie. Vůdce Janovských Uberto Doria zajal 16.000 Pisanských a 5000 jich padlo. Rozhodnou touto bitvou byla moc Pisy na vždy zlomena.

Když Jindřich VII. přitáhl do Pisy, sliboval Pisanským povýšení Pisy na hlavní město Italie a přijímal od nich milostivě velké dary. O výpravě Ludvíka Bavorského do Říma zachovala Pisa nestrannost, avšak proto přece byl v Pise císařský vikář ustanoven. *Bonifacio della Gherardesca* (zem. r. 1341) vypudiv císařského vikáře z Pisy (r. 1329) republiku obnovil. Ve válce s Florencií a Luccou zvítězila Pisa a r. 1342 byla Lucca Pise přivtělena. Svary domácí, hlavně pak vzájemné spory a potýčky šlechty, peněžníků (raspanti = loupežníci) a lidu (bergolini = prostí) přispěly nemálo k seslabení moci zmahající se republiky. Demokrati, jichž náčelníci byli Gambacurtové, stáli r. 1348 v čele správy republiky.

O událostech, jež sběhly se v Pise za výpravy Karla IV. do Říma, pojednáme níže.

Ve válce proti Florencii r. 1362 najala Pisa anglické a německé žoldnéře, jichž podporou stal se konečně peněžník *Giovanni dell' Agnello „z milosti svaté panny"* dožem pisanským. Agnelloem zvítězila aristokracie pisanská, kterouž však Pietro Gambacurti nedlouho na to opět porazil.

Pietro slavně a šťastně vládl v Pise po dvacet let, a padl zradou. Jeho vlastní tajemník *l' Appiano* zradil jej Viscontiům. Pietrův syn prodal signorství pisanské vévodům milánským za 200.000 zlatých. Když pak Florenčští s Janovskými Pisu r. 1406 dobyli, vystěhovala se polovice obyvatelův pisanských z odporu proti Florencským, kterýmž se měli podrobiti, do ciziny.

Po smrti císaře Jindřicha VII. ustanovili Pisanští v *Luccae Ugucionea della Fagginola* signorem (r. 1313). Ve sporech demokracie a šlechty podlehla šlechta, avšak lstí a tajnými úklady domohla se v Luccae opět moci a nadvlády; Ugacione odbojnou Luccu r. 1314 téměř z kořene vyvrátil a asi 400 domů vypálil.

Po Ugucioneovi byl v Luccae po dvanácte let signorem smělý diktator Castruccio. Pod vládou Pisanských byla Lucca po 27 let. Když pak za pobytu Karla IV. v Italii neodvislost svou od Pisy za 100.000 dukátů vykoupila, zůstala po drahnou dobu republikou.

Bononii učinil svobodným městem již Karel Veliký. Mocná republika tato vydržovala v XIII. věku 40.000 vojínův a v době té (r. 1262) navštěvovalo vysoké školy bononské 10.000 studujících všech národů. R. 1240 porazili Bononští císaře Fridricha II.; r. 1274 porazili guelfové *(Geremeiové)* stranu ghibelinův, *Lambertazziemi* vedenou a 15.000 ghibelinův vypovězeno z města.

R. 1278 podrobila se Bononie papeži Miku-

láši III. Když pak demokracie, zbouřivši se, stará svá práva opět dobyla a republiku znovuzřizovala, uvalil papež klatbu na odbojné město. Teprv r. 1340 stal se papež opět signorem bononským. *Jakub Pepoli* prodal Bononii Viscontiům, kteří učinili výtečného vojevůdce Giovannia da Oleggio náměstkem svým v Bononii. Na sklonku XIV. věku byli Viscontiové v Bononii opět vlády zbaveni; v l. 1401—1512 vládli v území tom slavní Bentivogliové.

Peruggia a *Siena* byly důležitou državou Viscontiův na rozhraní státu papežského.

V longobardských válkách byla *Peruggia* při papeži. V XIV. věku vládla téměř celé Umbrii; moc a blahobyt v městě tom úžasně se rozmahal. Nejčelnější stranu v Peruggii tvořil obecný lid (Raspanti). R. 1377 podlehla strana *Raspantiův* straně nezámožného lidu, kterážto strana republiku později papeži zradila a zaprodala. Na to vládli Peruggií Viscontiové, pak Baglionové, Sforzové, Malatestové, a od r. 1416 tyran Braccio Fortebraccio de Montone.

Siena byla již na počátku XII. věku důležitou republikou. Po vypuzení šlechty vládli v Sieně po drahnou dobu ghibelini. R. 1233 smířili se guelfové se stranou vládnoucí a nová vláda sestavena ze zástupců obou stran. R. 1241 byla Siena, čítající 200.000 obyvatelův (11.800 rodin), hlavní záštitou florenckých a vnitroitalských ghibelinův a utvořila s Pisou a s Florencií důležitou jednotu proti guelfům. Dne 4. září r. 1260 byli guelfové hlavně přispěním Sienských u Monte Apreto v strašné bitvě na hlavu poraženi.

Samostatnost a neodvislost svou Siena na dlouho neuhájila, neboť již r. 1270 Karel z Anjou a r. 1355 opět Karel IV. uznán signorem sienským.

Amadea VI. hraběte savojského (zem. r. 1383) uznali Viscontiové samostatným vladařem piemontských držav tohoto rodu (r. 1378). Hrabata, od r. 1416 pak vévodové savojští, učinili teprv na sklonku XV. Turin, jenž byl od r. 1032 v držení rodu Savojského, hlavním svým sídlem.

V *Modeně* a ve *Ferraře* vládli *Torelliové* a *d'Esteové*. R. 1288 byla *Modena* republikou. Markrabí Obizzo d'Este republiku zrušil a položil tak základ k moci svého rodu. Mikuláš I. d'Este, syn jeho Borsus a j. výteční a šlechetní vladaři z rodu tohoto nabyli slavné pověsti.

Ve Ferraře podlehli Torelliové d'Esteům, (r. 1471); *Ferrara* stala se hlavním sídlem a dědičnou državou vítězův.

Ravenu dobyl Pipin r. 755 a daroval ji papeži. Karel Veliký r. 768 toto darování uznal a potvrdil. Habsburkové obnovili a upevnili v Raveně moc papežovou; avšak za vlády papežův mocné toto město hluboce kleslo. R. 1295 v zápasech guelfův a ghibelinův ovládli Ravenu mocní da Polentové. Vynikající ghibelin *Guido Polenta* byl mocným ochrancem Dantea, kterýž v Raveně dne 14. září r. 1321 zemřel. Nejslavnějším tyranem z rodu da Polentův byl *Ostasio da Polenta*.

Moc rodu tohoto trvala do konce XIV. věku, v století XV. vládli v Raveně opět papežové.

Zápasův měst lombardských proti Fridrichovi I. súčastnila se také Modena a Padova.

Mantova byla v XII. století mocnou republikou. Ve válce proti Fridrichovi II. byl signorem mantovským učený a mocný Sordello de Visconti di Goito. Proti Ezzelinovi bránila se Mantova r. 1248 hrdině. Spory šlechty a lidu, jichž se hlavně čelní rodové *Casaldové*, *Rivaové*, *Arlottiové*,

Buonacolsiové, Zanecalliové a j. účastnili, vedly až ku krvavým bojům pouličním.

Rinaldo Buonacolsi, jejž Jindřich VII. ustanovil vikářem svým v Mantově, stal se r. 1313 signorem a v této důstojnosti byl císařem Ludvíkem Bavorským potvrzen. Proti Buonacolsiovi Mantova se zbouřila. *Luigi Gonzaga* zvolen kapitánem města; r. 1329 byl Ludvíkem Bavorským potvrzen a císařským vikářem jmenován.

Luigi Gonzaga jest praotcem Gonzagův, kteří vynikli co vojevůdci. Luigiův syn Guido, Petrarkův přítel, bojoval statně proti Viscontiům a nejspíše vlivem Petrarkovým uzavřel s nimi čestný smír; samostatnost držav svých však Gonzagové onomu mocnému rodu nezadali.

V té době náležela Gonzagům mimo Mantovu: *Castiglione, Montechiari, Castelgoffredo, Casalmaggiore, Calcinato, Piadena, Isola Dovarese, Castelano, Sermide, Gazzuolo, Caneto, Lonato, Asola, Castelnuovo, Gussolengo* a *Suzzara*. Mantova čítala 28.000 obyvatelů.

Republiky lombardské byly Fridrichu Barbarosovi trnem v oku. Ustanoviv v *Padově* Paganoa svým vikářem, pracoval Fridrich ku zmaru této republiky.

Padovští zbouřili se proti vikáři císařovu a jsouce vedeni *da Baoncamoem* a *Daleslamoamem* dne 23. června r. 1164 republiku znovuzřídili a s lombardskými městy proti Fridrichovi se spolčili. Padova stála při straně guelfův, tedy proti úhlavnímu nepříteli guelfův, proti mocnému vikáři a zeti císařovu, *Ezzelinovi da Romano*, kterýž Padovu r. 1237 dobyl a strašně spustošil. R. 1256 vysvobodil papež Alexandr VI. Padovu od strašné bržovlády Ezzelinovy. Ezzelino Padovu marně dobývaje, dal 11.000 Padovanů ve svém vojště ve

Veroně povražditi. Po smrti Ezzelinově Padova úžasně zkvétala, republikánské zřízení obnoveno, Vicenza a Bassano s Padovou spojeny. R. 1311 vládl v Padově slavný ghibelin *Cangrande*.

V bojích s Vicenzou a Veronou byl vůdcem Padovských *Jacopo da Carrara*. R. 1319 poddala se Padova, již Cangrande oblehal, Fridrichovi Rakouskému. R. 1320, (26. srpna) ujal se opět Jacopo Carrara vlády v Padově a porazil Cangrandea. Po smrti Jacopově opět della Scalové Padovu r. 1328 opanovali. Od r. 1337 byli v Padově Carrarové vladaři a Ubertino Carrara ve spojení s Florencií a s Benátkami co moudrý a spravedlivý vladař moc svého rodu upevnil.

R. 1386 porazili Carrarové s Viscontiemi della Scaly.

Zradou Viscontiův padla v Padově moc Carrarův, a teprv r. 1392 uzavřen opětný smír těchto rodův. Gian Galeazzo Visconti postoupil Padovu Francescovi (Novello) Carrarovi za 500000 dukátů. Benátský vojevůdce *Malatesta de Pesaro* dobyl r. 1405 Veronu a Padovu republice benátské. Tré potomkův slavného rodu Carrarův bylo z rozkazu dožete benátského uškrceno, Padova Benátsku přivtělena a nikdy více samostatnosti své se nedomohla.

V *Neapolsku* rozšiřoval moc svou rod z Anjou, kterýž hlavně o ovládnutí Sicilie se pokoušel. Král *Robert Moudrý z Anjou*, jehož bratr Ludvík byl králem uherským, stal se učeností i státnickou moudrostí věhlasným. Uherský královič *Ondřej* pojal za manželku Johanu, vnučku krále Roberta (r. 1343).

Spustlý, divoký Ondřej byl v Neapoli zavražděn (r. 1345). Král Ludvík přitáhl do Neapolska s velkou mocí válečnou, aby vraždu tuto

pomstil. *Johana*, bezprávně zločinem tím viněna, uprchla do Provence a Ludvík v Neapolsku strašně řádil. Johana přijala Ludvíka z Anjou za svého dědice; *Karel Durazzo*, jejž byla již dříve svým nástupcem ustanovila, zdvihl proti Johaně s papežem Urbanem VI. válku. Při Johaně stál protipapež Kliment VII. Durazzo zvítězil, Johana utracena (r. 1382) a Karel Durazzo pod jmenem Karel III. vládl v Neapolsku do r. 1386, kdy byl zavražděn. Hrdinný syn jeho Lancelot (zemřel r. 1414) rod svůj proslavil.

Jak veliký byl v středověku blahobyt měst vlaských, toho důkazem jest statistika *Milána* z doby Viscontiův. Na sklonku XIII. věku bylo v Miláně 13.000 budov soukromých s 200.000 obyvatelů, 6000 studní, 3000 mlýnů, 400 krámů řeznických, toliktéž pekáren, 1000 hostinců, 150 opatroven a ústavů vzdělávacích, 40.000 vojínů, 80 kovářů, 30 zvonařů, 100 zbrojířů. Ročně spotřeboval Milán 6000 vozů vína, 200.000 vozů sena, 50 000 vozů dříví. Mimo 60 předměstí bylo v Milánsku 150 hradů, 600 samostatných osad. 1355 kostelů s 3000 oltáři, 10.000 kněží a j. Milán byl ohražen dvojí hradbou s 18 branami a se 100 věžmi; kolem hradeb byl 30 loket široký příkop. Gian Galezzo Visconti jen stavbě průplavů 30.000 zl. věnoval.

Příjmy *Florencie* v r. 1338 páčí Villani na 300.000 zl. ročně; mimo to vynášela cla 900.200 zl. V té době bylo ve Florencii 90 000 obyvatelů. Při jediném požáru r. 1304 shořelo ve Florencii 1700 domů. Florenčští byli bankéřové papežů a králů, obec florencská byla v stavu vypravit do pole 100.000 mužů vlastním nákladem.

R. 1423 zaujímaly državy republiky *benátské* 2000 čtverečních mil, obchod páčen na 10 mil.,

roční výdělek na 4 mil., státní příjmy na 1 mil. dukátů; Benátky měly v té době 3000 lodí obchodních, 345 lodí válečných a 35.000 námořníků; budovy benátské ceněny na 7 mil. dukátů (24 mil. zlatých), vynášely $^1/_2$ mil. duk. nájemného; obyvatelův bylo 190.000, mezi nimi 1000 nobili s příjmem až 4000 dukátův.

Republiky vlašské byly hlavním zdrojem moci a síly Vlachův; avšak neustálé spory výstředních a náruživých stran, zápas císařův a papežův proti státům republikánským byly příčinou, že z republik XII. a XIII. věku zůstaly v století XIV. toliko trosky, na nichž bujely tyranie. Jen hrdé Benátky hájily nad touto spoustou vítězně prapor republikánský.

Již Karel Veliký podporoval vývin tyranií ve Vlaších a uzavřel důvěrné přátelství s pravzorem všech tyranů, s *Ezzelinem da Romano*. Poznával velmi dobře, že jsou tyrani mnohem spolehlivějšími spojenci despotův než republiky a že svobodné národy mnohem nesnadněji lze v pouta a okovy jímati.

Pádem Ezzelina nastala republikám vlašským doba oddechu. Ale přes to vše počínají již nové boje a to v lůně republik. Aristokracie podniká zápas s demokracií. Vlaská města přes všechnu svou touhu po samostatnosti a svobodě vnitřní, přes všechen blahobyt a všechnu moc svou vzdalují se pevného základu svobody, demokratických zásad vládního zřízení a mění vlády své ve vládu stavů a jednotlivců, čímž usnadňují zakládání tyranií.

Tyrani vlaští, těšíce se přízni a podpoře papežův, jakož i směrem a duchem jím spřízněných římskoněmeckých císařův, vládli zotročenému lidu co nejurputněji, dopouštějíce se libovolně nej-

hnusnějších hanebností. Vědělit tyrani ti velmi dobře, že jim papež i císař zůstanou v milosti nakloněni, jen když jím budou umluvenou berni správně odvádět.

Ukrutenství a násilí bylo v XIV. století obyčejnou cností (!) vlaských vladařův.

V této bohopusté skupenině tyranií vlaských září po drahnou dobu jako maják krásnějších nadějí mocná republika *florencská.*

Mužové florenčští, mezi nimi největší Ital, bohorodý věštec národa, *Dante Alighieri* (nar. 1265, zem. 1321) rozsvěcují světlo rozervanému národu, vyhledávají zřídla spásy a síly vlasti své, hlásají *boj proti tyranům, boj proti papežům, boj za svobodu a jednotu Italie!*

Staré poměry odvěkých stran se mění, národ osvětou probuzený vždy horoucněji lne k svobodě, vždy plamenějším záštím pohlíží k svým otročitelům, vždy nadšeněji touží po spáse ujařmené drahé otčiny. A horoucí tyto touhy dozrávají v činy; největší nenávist rozchvívá celou zemi proti nepovolaným, cizím ochrancům, *proti císařům* dle jmena římským, ale po původu německým.

Francesco Vetori (Arch. star. VI., str. 293), poznamenal: „Jmenem cizince, římským císařem přezvaného, udělené léno zločince na skutečného signora města nepovýší.“

V té době jest Italie jevištěm nestejného avšak tuhého a vytrvalého zápasu *přátel lidu* s *uchvatiteli mocí veřejných*, kteří vždy větších výstředností se dopouštějíce konečně netoliko proti svobodám a právům lidu, ale i sami proti sobě na vzájem brojí a silnější tyran slabšího a malomocnějšího ohrožuje a potírá.

Tehdejší přepych tyranův vlaských zdá se býti za našich dnův báječným. Pisanský dože

Agnolo (r. 1364) vyjíždíval na procházku jen v skvostném rouchu vladařském a se zlatým žezlem a to jen ulicemi drahocennými koberci pokrytými. Dože ten ukazoval se lidu u okna svého paláce jako svatá relikvie, a služebníci a dvořané musili jej jako papeže na kolenou obsluhovati.

V Miláně obnovil *Barnabo Visconti* hrůzovládu římských císařův. Vyhledávaje v lovu a honbě hlavní cíl vladaření, vydržoval neméně než 5000 honicích psů.

Synovec Barnaboův Giangalezzo předčil výstřednosmi svými všechny současné tyrany.

Proti řádění tyranův hřímával již Dante, nazývaje ctihodné tyto vladaře *„dravými katy národa“*.

Vláda tyranův se všemi zlořády a nepravostmi pokládána přímo za jedno, a Saccheti tvrdí, že každý, *„jenž do služby tyranův vstoupí, bude nešťastným“*.

Tyto četné, římskoněmeckými císaři chráněné *tyranie*, jakož i tehdejší *papežský stát* byly *hlavní překážky sjednocení a osvobození Italie* a proto čím více národ po svobodě a po sjednocení toužil, tím hlubší nenávistí a mocnějším odporem proti těmto strůjcům běd a slabostí ujařmené Italie planul.

Tak již na počátku XIV. věku počíná teprv za našich dnů obsazením Říma a sjednocením Italie dokonaný zápas Italův. Bude-li po krvavých bojích, po odvěkém zápasu sjednocená Italie tak šťastnou i v *bojích za svobodu?*

Vnitřní rozklad poměrův a moci vlády v papežském státu na počátku věku XIV. sliboval účelům přátel národa velký úspěch.

Té doby odporoval obecný lid rozhodně v *Římě* vždy více se šířící vládě šlechtické. Z toho po-

vstávaly zmatky a svády veliké, tak že papež Kliment V. (r. 1305—1314), rodem Francouz, Bertrand de Got z Villandranu, nevida se v Římě více bezpečným, odtáhl r. 1309 do Aviňonu ve Francii. Odchod papežův však byl zárodkem a příčinou ještě větších zmatků a svízelů v Římě.

Do r. 1377 zůstali papežové v Aviňonu, Řím pak byl v té době jevištěm hrozného reje rozpoutaných zuřivých vášní, tak že počet obyvatelstva Říma na 20.000 duší sklesl.

III.

(Výprava Jindřicha VII. do Italie. Dante. Ludvík Bavorský.)

Po smrti císaře *Albrechta*, kteréhož byl synovec jeho Jan Švábský, po přeslici poslední Přemyslovec, potupně „*parricida*“ (strýcobijce) zvaný, dne 1. května r. 1308 zavraždil, nastoupil volbou *Jindřicha VII.* (10. pros. r. 1310.) císařem římským rod *Lucemburský* vládu držav říše římskoněmecké. Nežli se Jindřich VII. ke korunování do Říma ubíral, spečetil dříve papeži „*dětinnou pokoru a věrnost*“ přísahou. Jindřich VII. táhl na podzim r. 1310 s 2000 vojíny, provázen legátem papežským, Lusanou a Susou do Italie.

V celé Italii, v táborech guelfův i ghibelinův zbuzeny tím velké naděje. Vypovězenci vraceli se do svých rodných měst, z nichž byli po tehdejším zvyku vždy stoupenci poražené strany vypovídáni.

Po *šedesáti* letech táhl opět císař římský skrze Italii do Říma. Jindřich vida velikou rozháranost zubožené Italie zaplakal.

Roku 1302 z rodné Florencie vypovězený Dante, jenž byl v té době vůdcem ghibelinův

vlaských, spěchal Jindřichovi do Lusany v ústrety. Vítaje v přicházejícím mocnáři spasitele ubohé Italie chystal novému césarovi skvělé uvítání v celé zemi.

V listě svém knížatům a národu vlaskému ohlašuje Dante příchod Jindřichův takto:

„Vizte dobu útěchy a míru! Nastává den nový, temno dlouhých běd mizí. Šeří se, nad obzorem planou červánky, na obloze vždy jasněji a určitěji zjevuje se znamení národův. Dlouho jsme nocovali na poušti; dočkáme se radosti dávno kýžené. Vstane obr míru milovný, září spravedlnosti jeho oživne opět veškeré stvoření.

Plesej Italie i Saracenem litovaná! Celý svět bude na tebe opět žárliti; ženich tvůj, útěcha světa a chlouba tvého národa, milostivý Jindřich přichází ku sňatku.

Neplač, nelkej! Nejvnadnější vykupitel z vazeb bohomrzkych jest na blízku. Zločince potře mečem svým a na vinici uvede dělníky nové, kteří v čas žní spravedlnosti báti se budou.“ —

Jindřich zdržel se v Lombardii, kdež se mu málomocná města dobrovolně podávala. Dante zatím pospíšil do Toskánska, aby lid na příchod císařův, jehož pomocí doufal Italii sjednotiti, připravil, avšak byl zatčen a několik neděl ve věži v *Pocciano* nedaleko Florencie žalařován.

Z vězení tohoto psal Dante důležité, památné listy císaři Jindřichovi a Florencským.

Florencským prorokuje, že nebudou-li svobod svých hájiti jednosvorně, a nezanechají-li sváru a různic domácích, nepřátelům cizím podlehnou a zotročeni budou. Věštba tato v plné míře se vyplnila.

List druhý psán jest dne 16. dubna 1311, *„u pramenů Arna v prvním roce spasitelné italské výpravy bohumilého Jindřicha.“*

Na pochodu do Toskánska zdržen byl Jin-

dřich odporem *Brescie*; na to táhl Janovem do Pisy, ohrožoval panství krále Roberta Neapolského v Toskánsku a přibyl z jara r. 1312 do Pisy. V *Pise* dostavil se k soudu císařovu Jan Švabský, vrah císaře Albrechta, jemuž papež v Aviňonu nechtěl vinu jeho prominouti. Z rozkazu císařovu vstoupil Jan do kláštera sv. Augustina v Pise, kde r. 1313 zemřel. Tak uschla v Pise poslední ratolest kmene Přemyslova.

Dante ponouká Jindřicha k uspíšení díla, vykládá, že pouhým *pokořením tyranův severoitalských* velké toto dílo vykonáno nebude, a připomíná, že Jindřich i „*zrádnou Florencii, anaž proti vlastní matce brojí, dobyti a skrotiti musí.*“ „O, přijď již, vznešený synu Isaiašův, neprodlévej! Poraž Goliaše (Florencii) prakem moudrosti, kamenem síly své; pádem jeho veškerý voj Filištinův (menší státy vlašské) bázní se zachvěje, Filištinští dají se na útěk a svobodný bude Izrael (Italie). Pak navráceno nám bude dědictví oplakávané. Pláčeme nyní jako Jeruzalemští v zajetí babylonském, potom okřejeme v pokoji, bědy a žal v radost a ples se promění.“ —

Když se Jindřich konečně k podrobení Toskánska chystal, zbouřila se téměř celá tato země proti němu. Vida netušenou moc tohoto odporu, obrátil se Jindřich do Říma. V té době bojovali v *Římě* mocní rodové *Ursiniův a Colonův* o nadvládu. Neapolský král Robert a Karel z Anjou chránili rod Ursiniův, Colonové klonili se k císaři.

Jindřich musel i Řím dobývati mocí válečnou. Kapitol konečně za velikého krve prolití stečen, Vatikán a chrám sv. Petra však zůstaly v moci Ursiniův. Proto byl Jindřich třemi, papežem splnomocněnými kardinály v Lateránu na císaře korunován (r. 1312).

Jindřich smluvil se s králem sicilským proti králi Robertovi, jenž byl mocným spojencem odbojné Florencie; král sicilský měl napadnouti neapolského krále Roberta, kdežto Jindřich Florencii a Toskánsko dobývati obmýšlel. Dne 19. září 1312 oblehl Jindřich Florencii. Když *Lucca*, *Bononie*, *Volterra a Romagna* Florenským, kteří mimo ohromnou pěchotu 800 jízdných vyzbrojili, na pomoc velké posily (1500 jezdcův a 9500 pěších) do pole vypravily, povolal Jindřich, kterýž toliko 1800 jezdcův velel, syna svého, *českého krále Jana Lucemburského* (od r. 1310 — 1346) na počátku r. 1313 s vojskem říšským i českým na pomoc.*) Do ležení Jindřichova u Florencie vypravili Pražané r. 1312 z neznámých dosud příčin své posly *Eberlina od Kamene a Fricka od Kohotu* a složili na výpravu Janovu do Vlach 1000 hřiven stříbra.

Jan Lucemburský vytáhl s vojskem českým dne 20. srpna r. 1313 a spojiv se v *Norimberce* s válečnou mocí říšskou postupoval ku *Kostnici*. Tam došla Jana zpráva, že musil Jindřich od oblehání Florencie upustiti a že na cestě do Pisy, byv otráven, v *Buonconventu* k nemalému žalu ghibelinův zemřel (24. srpna téhož roku.**)

---

*) Jan Lucemburský dosedl na trůn český sňatkem s Alžbětou Přemyslovnou a byl dne 7. dubna r. 1311 na krále českého korunován. Za nepřítomnosti Jindřicha VII. byl císařským náměstkem v říši.

**) Dle domnění mnohých otrávil Jindřicha VII. dominikán fra Bernardino hostií, Jindřich prý knězi tomu po přijímání pravil: „*Chlebem života jsi mne usmrtil!*“ Tento výrok napsán jest pod podobiznou císaře Jindřicha VII. v císařském sále v Römru frankfurtském. Mimo náhrobek v západní chodbě pisanského campo santa ukazují tam také sochu vladaře toho.

Jan vypravil arcibiskupa mohučského *Petra z Aspiltu* s královou a vojskem českým do Čech nazpět a ustanoviv arcibiskupa toho náměstkem svým v království českém, odebral se pak do Lucemburka, kde pobyl celý rok.

Stavové čeští jsouce s cizinským arcibiskupem, jakož i s jeho rádcem německým Bertoldem z Henneberku nespokojeni, neustále se jitřili a arcbiskupa Petra mimo jiné i z mrhání a odcizování pokladův korunních vinili. Následkem toho složil arcibiskup vládu v ruce králové Anny a odebral se dne 8. dubna 1317 do Němec.

Nezdarem výpravy Jindřichovy do Vlach zmařeny skvělé naděje Dantea a všech italských vlastenců. Ideál obnoveného světovládného císařství římskoitalského osvědčil se býti smělým, mihavým přízrakem. V Italii nastala reakce, tak že i nejčelnější ghibelinové a někdejší přátelé Jindřichovi, předsvědčení své zapírajíce, přecházeli do tábora svých protivníků, guelfů.

Mezi těmito byl i otec slavného stoupence Danteova *Francesca Petrarky*, kterýž byl s Dantem co čelný ghibelin r. 1302 z Florencie, kde byl advokátem a archivářem signorie, vypovězen. Po zmaření naděje ve vítězství ghibelinův odebral se do *Aviňonu*, kde vstoupil do služby papežské. Po drahnou dobu doufal Dante, že vladař veronský *Cangrande della Scala*, kterýž byl také znamenitým vojevůdcem, guelfy zničí a Italii sjednotí a osvobodí, avšak i tyto naděje byly plané.

Po smrti Danteově (zemřel 1321) zdálo se, že zůstane nebe beznadějné Italie navždy zachmuřeno. Avšak nad hrobem Danteovým vlál v pustém temnu prapor *ducha* jeho; z hrobu božského pěvce vytrysknul mohutný proud pravdy, který vždy dál a dál

v krajích italských se šířil, až konečně nadešel den vzkříšení.

V evangeliu Danteovu jest zjevení spásy Italie, která pod praporem tohoto nadšeného apoštola po věky bojovala a trpěla, umírala a posléze také zvítězila! —

Nástupcem Jindřichovým byl guelfův a papežův rozhodný odpůrce, Florencských i Roberta Neapolského úhlavní nepřítel *Ludvík Bavorský*, kterýž byl původcem velkých bouří v Italii i v Německu.

Ludvík IV., z bavorského rodu Wittelsbachů zvolen byl proti Fridrichovi Rakouskému ve Frankfurtu (19. října r. 1314,) císařem římským. Z toho vznikla mezi oběma proticísaři sedmiletá válka. V bitvě u *Mühldorfu* (28. září r. 1322) porazil Ludvík pomocí českého krále Jana Lucemburského Fridricha a zničil jeho moc úplně.

Papež Jan XXII. míchal se v tyto spory co nejvyšší rozsudí, aby svou moc rozšířil. Po osudné bitvě u Mühldorfu Ludvíka neuznal a pohnal jej před svůj soud do Aviňonu. Ludvík však svrchovanosti papeže se nepodrobil a proto byl dán do klatby (1324.)

Papeže podporovala Francie, Rakousko, Polsko a Rusko. Ludvík seznav moc svých nepřátel, smířil se s Fridrichem a r. 1327 podnikl výpravu do Říma ku korunování.

V Trientu uvítali Ludvíka náčelníci ghibelinův: Marco Visconti, Passerino Bonacosa z Mantovy, markhrabě d'Este, Can della Scala z Verony, biskup z Arezza, poslové sicilští i pisánští, Castruccio Castracani a j.; a slíbili Ludvíkovi podporu 150.000 zlatníkův.

Ghibelini Ludvíka na celé výpravě s velikou slávou vítali.

V Miláně korunován Ludvík na krále lombardského, strestal zrádného Galeazzoa Viseontia, spojil se s Luccou, porazil guelfy a dne 17. ledna r. 1328 s velikou slávou vtáhl do Říma, kde byl Sciarrem Colonnem u přítomnosti poslanců lidu na císaře korunován a senátorem římské republiky zvolen. Při korunování tomto byli klatbou stíženi toliko biskupové benátský a korsický. Na to sesadil papeže Jana XXII, prohlásiv jej za kacíře a ustanovil mnicha *Petra z Corbiere* v dubnu 1328 papežem *Mikulášem V.*

Z toho vzniklo v církvi i v Římě veliké pohoršení. Neapolský král Robert spojen s rozzuřenými guelfy ohrožoval Ludvíka v Římě. Dne 6. srpna 1328 opustil Ludvík, potupně jsa kamenován, Řím a r. 1330 odešel na dobro z Vlach, ustanoviv dobrodružného krále českého Jana generálním vikářem svým v Italii.

Papež Mikuláš V. opuštěn uprchl do Apenin. Později byv nepřátelům svým vydán, byl v Aviňonu odsouzen a maje provaz kolem krku, kál se ze svého zločinu na popravišti. Papež ten zemřel v žaláři. Papež Jan obnovil klatbu nad Ludvíkem, korunování na císaře prohlásil za neplatné a bouřil a jitřil Německo proti Ludvíkovi.

Mladistvý syn krále *Jana Lucemburského*, *Jan Jindřich* stal se sňatkem s Marketou, dcerou Jindřicha Korutanského (r. 1327) pánem Korutan, Krajiny a Tyrolska. Když král Jan r. 1330 v Trientu u tohoto syna meškal, žádali jej obyvatelé brescianští ústy Conradina della Confaloniera a Jakuba Palazola za ochranu a opanování území brescianského, jež veronský vladař, ghibelin Martin della Scala a Azzo Visconti ohrožovali.

Žadatelé kladli toliko tu podmínku, aby král Jan v Brescii ghibelinův nikdy netrpěl a vládu

toliko do své smrti v rukou podržel. Dobrodružný král Jan použil toho co záminky k nové výpravě do Italie.

IV.

(Král Jan Lucemburský a královič Karel v Italii.)

Roku 1330 v den 31. prosince stanul král Jan v čele 10.000 vojínův u bran *Brescie*. Nejčelnější měšťané vyšli králi před město v ústrety, dámy nejvznešenějších rodův králi při vjezdu do města holdovaly, šlechticové vedli králova komoně. Za radostných zpěvů ubíral se král k paláci biskupskému, v němž měl sídleti.

Po dlouhém vyjednávání a smlouvání smířil král Jan guelfy a ghibeliny v Brescii. Chrabrostí i spravedlností svou stal se v Italii i v celé Evropě přes všechnu svou dobrodružnost věhlasným a vydobyl si takové vážnosti, že i nejčelnější města vlašská dobrovolně se mu poddávala. Tak *Bergamo* dne 12. ledna 1331, *Crema* dne 26. ledna téhož roku; *Gerard Spinola*, vladař Luccy, i hrdý pán milánský *Azzo Visconti* krále Jana osobně za ochranu prosili.

Jan, meškaje v Brescii, kázal na utvrzení své vlády na blízkém návrší stavěti pevnou tvrz k velké mrzutosti Bresciánův.

Milán podrobil se králi Janu dne 8. února 1331, Azzo Visconti zůstal královským náměstkem v Miláně.

Téhož měsíce poddala se králi města *Cremona*, *Pavia*, *Vercelli* a *Novara*; dne 1. března téhož roku obsadil král *Luccu*; později i *Parma*, *Modena* a *Boboli* vládu krále českého dobrovolně uznala.

Ku správě nových svých držav ve Vlaších

povolal král Jan tehdáž patnáctiletého královice *Karla*, ustanoviv jej generálním vikářem krále českého, a *nikoliv císaře německého*, ve Vlaších (v červnu 1331).

Karel cestoval do Vlach soutěskou brixenskou a přibyl o veliký pátek do *Pavie*.

O velikonocích, nejspíše návodem zlopověstného Azza Viscontia, přimícháno jedu v jídla družiny Karlovy, která byla v klášteře augustianův hostěna. Jenom náhodou unikl Karel smrti, kdežto dvormistr *Jan Berka z Dubé*, *Jan z Vysokého Kostela*, *Šimon z Bržila* a j. otrávením zemřeli.

Co králův generální vikář sídlil Karel v *Parmě*, kde měli převahu králi věrně oddaní Rossiové. Ludvík hrabě savojský, švakr Azza Viscontia, ustanoven opatrovníkem mladistvého královice.

Netušené úspěchy Janovy ve Vlaších netoliko v Italii, ale i v Německu a u dvora papežského velmi překvapily, budíce zároveň nemalé obavy. Papež Jan XXII. domníval se, že král Jan byv císařem Ludvíkem smlouvou, dne 21. července 1331 v Řezně uzavřenou, ustanoven generálním vikářem císařovým, staral se ve Vlaších na úkor a k nemalému nebezpečí papežův toliko o rozmnožení moci císaře Ludvíka, jejž papež vším právem pokládal za úhlavního nepřítele svého. Za tou příčinou vyslal papež kardinála *Bertranda Poyetoa*, aby krále Jana s císařem rozkmotřil.

Poslání kardinálovo snadně se zdařilo. Král Jan, jsa vždy pečliv o rozmnožení moci svého rodu a netušenými úspěchy ve Vlaších sám unešen, nehodlal nikterak državy v Italii nabyté vydati Ludvíkovi, s nímž od té doby, co Ludvík slibů svých před bitvou u Mühlberka králi Janu daných nesplnil, v nepřátelství žil.

Již dne 10. listopadu 1332 smluvil se král

Jan s papežem proti císaři Ludvíkovi a počal samostatně vladařiti. Král Jan počal i v někdejších republikách lombardských zaváděti vládu monarchickou, velké berně ukládati a přísně vybírati, na utužení panství svého četné tvrze s nemalým nákladem stavěti, výsady a výstřednosti šlechty a někdejších vladařův obmezovati a j. Následkem toho zmahal se stále odpor proti královskému vladaření, čehož použili Viscontiové a della Scalové k zaražení spolku italského proti každé cizí vládě ve Vlaších. (8. srpna 1322.)

Martin della Scala dobyl již v červnu téhož roku před sjednáním oné úmluvy zradou Brescii; Azzo Visconti taktéž lstí a zradou zmocnil se Pavie, Bergama a Pizzighetone. S těmito velmoži smluvil se i Karlův licoměrný opatrovník hr. Savojský, Azzoův důvěrný přítel. Při Karlovi zůstala toliko Cremona, Reggio a Parma, pak rodové Pistoriův v Luccae a Rossiův v Parmě.

Spiklenci vytrhli z nenadání do pole proti Karlovi, kteréhož byl hrabě Savojský zrádně opustil. U tvrze *S. Felice* přišlo k strašné bitvě, v níž Karel podivuhodnou chrabrost osvědčiv nepřátelé své na hlavu porazil (25. listop. r. 1332); 5000 mrtvol zůstalo na bojišti a 800 Vlachů zajato. Po této bitvě Karel na bojišti na rytíře pasovati se dal, pak sám dvě stě chrabrých vojínův na rytíře pasoval. V bitvě té zastřeleni dva koně Karlovi a Karel sám lehce raněn.*) Téhož roku obrátil se Karel do Luccy; avšak potyčky královského vojska s Florencskými zůstaly bez výsledku.

*) Na památku tohoto vítězství kázal Karel v Praze na Novém městě v letech 1353—1357 postaviti chrám sv. Kateřiny s klášterem augustiniánek, nyní blázinec. Klášter ten byl r. 1784 zrušen.

Ustanoviv Šimona Pistoria náměstkem svým v Luccae obrátil se Karel v lednu roku 1333 k Parmě, kterouž Viscontiové, zamýšlejíce se nejspíše osoby Karlovy zmocniti, v době té nebezpečně ohrožovali.

Zrádný Azzo Visconti, kterýž byl dnes ghibelin a zejtra guelf, kterýž papeži i králi nejednou věrnost sliboval, ale vždy slib svůj zrušil, kul vždy jen zradu a tak i nyní posádku českou v pavijské tvrzi oblehal. Karel ucházel se u krále Jana o pomoc válečnou. Tento smluviv se v listopadu 1332 o věcech vlašských s papežem v Aviňonu, vypravil se na počátku r. 1333 se 1600 jezdci mimo přiměřený počet vojska pěšího do Vlach.

Zvěst o úmluvách krále Jana s papežem způsobila ve Vlaších velký obrat v neprospěch králův. Neapolský král Robert a Florencie, té doby jádro a hlavní záštita guelfův, obratili se na tyto zprávy proti papežovi i proti králi Janovi a spojili se s tyrany a odbojnými městy severoitalskými k společné obraně i odporu.

Mimo to i král Robert, druhdy papežský generální vikář v celé Italii, spojil se proti králi Janovi i s Karlem Robertem, králem uherským a s Vladislavem Lokýtkem, králem polským.

Král Jan vypravil se do Vlach Savojskem a vtrhl do markrabství montferarského; pak táhl Lombardií ku Cremoně a k Parmě, odtud obrátil se k Pavii, kde se dosud posádka česká v hradě proti Azzovi rekovně bránila. Vojsko královské předměstí pavijské hrozně spustošilo, posádku v hradu sesílilo a špíží zásobilo. Když pak po desítidenním bojování Čechové *města* Pavie dobyti nemohli, obrátili se do Milánska a celý kraj tento strašně spustošili.

U Bergama, jehož se chtěl král lstí zmocniti, úkladně drahně Čechův zavražděno. Na to táhl král Jan Cremonskem opět k Parmě.

Vida velkou moc a sílu nepřátel svých, vyhledával Jan spojence na jich pokoření, a odebral se do Bononie ku kardinálu Bertrandovi, jenž byl té doby papežským legátem pro Lombardii, a ujednal s ním spolek proti svým nepřátelům.

Vojsko kardinála Bertranda oblehlo Ferraru, v kteréž vládl hrabě Armoniaka. Král Jan vypravil předvoj 500 mužův s Karlem do Cremony, aby odbojný hrad Picignitov pokořil. Karel toliko s 20 helmovníky zůstal v Cremoně. Mantuánští a Ferrarští pustili lodě své po Pádu před Cremonu, potopili pak je v Pádu a tím širošíré pláně kolem Cremony zaplavili, tak že král Jan Karlovi v Cremoně obklíčenému na pomoc přispěti nemohl. V krušné této době vysvobodila Karla nesvornost nepřátel, kteří svadivše se vrátili se domů. Na zprávu o této události přitáhl král Jan z Parmy, kázal lodě z Pádu vytáhnouti a do Cremony se přeplavil. Následujícího dne pak táhl s velkým vojem svým na pomoc předvoji českému ku hradu Picignitov. Pevný tento hrad král Jan marně oblehal. Nepřáteli, jimž lehkověrně důvěřoval, obelstěn a lichými sliby ukonejšen ztratil král Jan prodléváním také hrad pavijský, jejž Azzo Visconti opanoval.

Spojená válečná moc Milánských, Ferrarských, Veronských a Mantovských, pak vojsko kardinála Bertranda s francouzskou jízdou porazilo dne 14. dubna 1333 krále Jana u Ferrary. Vojsko bylo rozprášeno, tak že legát spojeným nepřátelům svým v poli více odporovati nemohl. Nepřátelům Janovým přibývalo vždy více spojencův; konečně i peníze docházely, a král Jan k nemalému po-

horšení lidu musil vojsko své drancováním a loupením vydržovati. Za tak neutěšených poměrův i chrabrý a odvážný král Jan poznal, že panství své v Italii trvale upevnit, ani uhájit nemůže.

Karel, jenž byl za správcovství svého v Italii na své mládí neobyčejnou moudrost a obezřelost osvědčil, zdráhal se uvázati se po přání otce svého v další vladaření v Italii. Král Jan vida nezbytí odevzdal Parmu Rossiům, Modenu Písům, Reggio Foglianům, Cremonu Ponzoniům; Luccu, již zprvu Florencským prodati chtěl, konečně parmským Rossiům, co svým vikářům, a po *tříletém* snažení se o utužení vlády v cizí zemi vypravil se (v říjnu 1833) s nevelkou ctí z Italie do Čech. Karel, jenž ustanoven markrabím moravským a správcem českým, byl v Praze dne 30. října téhož roku s velikou slávou a s jásotem uvítán. V letech 1333 až 1343 byla Italie od cizích vladařův neodvislá.

Za svého správcovství v Čechách míval Karel s otcem svým, jejž k lepší správě a k lepšímu hospodaření stále nabádal, velké spory, neboť v dějinách není takměř příkladu tak různících se povah, jako byli tito dva Lucemburkové. Mrhavý Král Jan na př. jen r. 1325 vyvezl z Čech 95000 hřiven (asi 2 miliony zlatých). Za to býval u cizích dvorů, zejmena pak u dvora papežského hostem velmi vítaným. Za svého pobytu v Aviňoně roku 1332 král Jan, když se s papežem o věci vlašské smlouval, utratil od 10. do 24. listopadu 10.000 dukátů. I slavný opat zbraslavský a přítel Janův, věrný Petr ze Žitavy, králi marně prostopášnost i jiné výstřednosti vytýkával.

Spory tyto vedly k velkým svárům rodinným, jichž neblahé následky i u vývoj současných událostí politických zasahovaly.

V.

(Papežové a Lucemburkové. Výpravy Karlovy do Italie r. 1337, 1341 a 1347. Karel císařem římským a králem českým.)

Papežové byli také z příčin *politických* Lucemburkům vždy milostivě nakloněni.

O dosazení Lucemburkův na trůn český má největší zásluhu první opat zbraslavský *Konrad*, Durynk z Erfurtu, slavný dvořan a velký důvěrník krále Jana, kterýž r. 1313 krále Jana do Italie za císařem Jindřichem VII. doprovodit měl.

Jindřich VII., Karla IV. děd, byl bratr kurfiršta trýrského, arcibiskupa Balduina. Pěstounem Karlovým byl ve Francii *Peter Roger*, benediktin limowsinský, který byv později za papeže pod jménem Kliment VI. povýšen, někdejšímu chovanci svému zůstal vždy věrným přítelem. Přízeň a náklonnost tato, jak poznáme, přinesla Čechům hojného ovoce.

Mimo tyto osobní příčiny vedly i současné rozmíšky s Ludvíkem, kterýž přes odpor papeže *Jana XXII.* císařem římským zvolen a v Římě korunován byl, k bližším a k důvěrnějším stykům papežův s domem Lucemburským. Papežové byli náruživými nepřáteli Ludvíka a vždy více k domu Lucemburskému se klonili.

Provedení plánů papežův proti Ludvíkovi překážela jednak povaha krále Jana, jednak nedospělost královice Karla, kterýž neshodnuv se s otcem svým složil správcovství v Čechách a od r. 1336 v Tyrolsku u svého bratra Jana Jindřicha, (nar. 1322, zemřel 1375), jenž byl v té době vévodou korutanským a tyrolským, meškal. Rodinný tento spor byl teprv r. 1344 papežem Kli-

mentem VI. úplně a trvale vyrovnán a odklizen. V tu dobu jednota měst vlaských Verony, Padovy, Vicenzy, Parmy a Luccy ohrožovala *Tyrolsko*, kteréž po smlouvě mezi králem Janem a vévody rakouskými dne 9. října 1336 uzavřené, postoupeno a zaručeno bylo manželce Jana Jindřicha, Markétě. Karel ustanovil kancléře svého, *Mikuláše* brněnského, biskupem trientskym a kaplana vévody Jana *Matěje* biskupem brixenským a hotovil se k obraně. Proti odbojnému Martinu della Scala zjednal spolek Benátek, Ferrary, Milána, Florencie a j. Na to odebral se do Čech, odkudž r. 1337, provázen syny nejčelnějších rodův českých, do Vlach se vypravil.

Válečné moci Karlově velel věhlasný válečník *Jan z Lippé*. Ludvík Bavorský nedovolil Karlovu vojsku Rakouskem táhnouti; proto musil Karel táhnouti přes Uhry, Budínem do Horvatska a k přístavnímu městu dalmatskému Senji. Ze *Senje* plul Karel s výpravou svou do *Benátek*, s nimiž byl v Tyrolsku přátelskou smlouvu uzavřel. Na širém moři však chtěli Benátčané Karlovu galej, kterouž svými loďmi v půlkruhu obklíčili, zajmouti. Po osmidenním stíhání přistálo veškeré loďstvo u města gradenského. K radě Bartoloměje, hraběte Senijského, unikl Karel šťastně nástraze Benátských. Mezi tím co galej Karlova na oko s Benátskými o vzdání se vyjednávala, vyplul Karel s hrabětem Senijským a Janem z Lippé na malém člunu, sítěmi a měchy dobře ukryti, loďstvem benátským nepozorovaně na šíré moře, přistáli pak u břehu a pěšky dorazili do *Vogleje*.

Benátčané po krátkém čase galej i družinu Karlovu ze zajetí propustili. Patriarcha voglejský Karla i družinu jeho slavně uvítal a údolím Gad

do Tyrol bezpečně provodil. Ve Vogleji pobyl Karel téměř celý měsíc.

Z Tyrol vpadl Karel v území Martina della Scala; Florenčští a Benátští obléhali současně *Padovu* a *Feltri*. Belunští domnívajíce se, že voj k branám jejím se blížící jest pomoc Martinova, radostně brány odevřeli a teprv, když voj český prapor lva rozvinul, poznali pozdě svůj omyl. Tak dobyl Karel šťastnou náhodou *Belluno* bez krve prolití dne 4. července 1337.

Na to oblehl Karel *Feltri* a odebral se do Benátek, kde byl slavně uvítán.

Za svého pobytu v Benátkách utužil Karel s *Ferrarou*, *Florencií*, *Milánem*, *Mantovou* a *Benátkami* obrannou smlouvu proti della Scalům. (v srpna 1337.)

Feltri vzdalo se vojsku českému téhož roku dne 30. srpna. V tu dobu zemřel slavný vůdce vojsk českých *Jan z Lippé*, jehož nástupcem a svým náměstkem ve Vlaších ustanovil Karel statečného *Zajíce z Hasenburku*.

Dne 8. září odebral se Karel do Tyrol a ještě téhož roku (1337) do Čech se navrátil.

Kterak se Karel r. 1338 opět spoluvladařem v Čechách stal, není dosud vyjasněno.

Zbyněk Zajíc z Hasenburka (zem. 31. pros. r. 1368), syn slavného válečníka českého, nejvyššího maršálka Viléma Zajíce „*se srdcem lvím*“ (zem. 1319), odrážel za nepřítomnosti Karlovy ve Vlaších vítězně veškeré útoky della Scalův proti městům Karlovi poddaným činěné a statečností svou dobyl si zaslouženého věhlasu.

Mezi tím stále trvalo politické vyjednávání a smlouvání se papežův s Lucemburky. Válečnými událostmi těmi aspoň přerušeno nebylo.

Král Jan vyjednávaje r. 1340 s Karlem o od-

klizení sporův v Slezsku vzniklých u papeže Benedikta XII. (r. 1334—1342) meškal opět v Aviňonu. Za pobytu toho předpověděl kardinál Petr Roger Karlovi, že bude na císaře římského povýšen, načež Karel, spíše ze dvornosti kardinálovi povýšení na papeže věštil. Jak jsme svrchu podotkli, stal se kardinál Roger později papežem Klimentem VI.

Dle všeho možno za to míti, že již o této návštěvě jednal papež s králem Janem a s Karlem o spolku proti císaři Ludvíku; avšak nové zápletky ve Vlaších rychlejší postup diplomatického umlouvání a jednání tohoto opět přerušily, neboť Karel musil se již r. 1341 opět do Vlach proti della Scalům vypraviti.

Dne 16. září téhož roku dobyl Karel zámku *Jumellar*, vrátil se do Trientu, zapálil dne 24. listopadu pevnost *Penode* a *Bellusini* opanoval, kterýmižto výboji moc della Scalův velice ohrozil.

Patriarcha voglejský, jemuž vévoda rakouský a hrabě gorický hrozili, žádal Karla za ochranu. Karel nepřátele patriarchovi porazil a rozprášil a po dobytí hradu gorického vrátil se Vídní do Čech. —

Po této výpravě počíná konečně zřejmě a otevřeně boj, ujednaný mezi papežem a Lucemburky proti císaři Ludvíkovi.

Papež Kliment VI. předstíraje, že chce spory mezi králem Janem a císařem Ludvíkem vyrovnávati, povolal krále Jana s Karlem r. 1344 opět do Aviňonu. Král Jan však výminky císaře Ludvíka nepřijal a tak smír mezi oběma vladaři neujednán. Když pak na sjezdu ve Frankfurtě v *Reuse* a v *Bacharachu* nad Rýnem r. 1344 o zvolení Karla místo Ludvíka králem římským počalo se již zřejmě jednati, když Karel obecně

za nástupce Ludvíka a za obnovitele řádu v říši prohlašován a když konečně v *Siegenu* v září smlouvy s míšenským markrabím proti Ludvíkovi sjednány byly, stávaly se ony spory vždy palčivějšími a rychle dospívaly ku konečnému rozřešení.

Určitá a obapolně závažná jednání o nastolení Karla na trůn císařův římských děla se v Aviňonu v březnu r. 1346, kamž Karla i krále *Jana Mikuláš, mladší kníže opavský* a *Mikuláš z Lucemburku* provodili.

Karel IV. zavázal se úmluvou, kterouž stvrdil přísahou, že bude-li zvolen králem římským, *veškerá, proti moci papežské čelící nařízení a závady císaře Ludvíka zruší a odstraní; že stát a moc papežskou povždy chrániti a hájiti bude. Mimo to Karel touže smlouvou připověděl, že nevypraví se ke korunování do Italie a do Říma dříve, dokud nebude volba jeho na krále římského papežem uznána, a že v Římě o korunování toliko jeden den prodlí.*

Smlouvou aviňonskou, kterouž upraven poměr domu Lucemburského k papeži římskému, zaručil a slíbil král Jan, že dokud bude Ludvík v klatbě, bude s ním stále ve sporu a v boji žíti.

Karel *světskou moc papeže mocí císařskou zaručiv, a právo papežův ku potvrzování císařův římských Karlem Velikým jim udělené obnoviv, svrchovanost papežův netoliko v státu papežském, ale i v říši římskoněmecké platně uznal.*

V této podrobenosti císařův papežům vrcholí středověká všemohoucnost náměstkův Kristových, *„jichž království dle písem svatých není z tohoto světa.“*

Roku 1338 dne 8. srpna bylo na sjezdu frankfurtském na uhájení moci Ludvíka Bavorského a voličův říšských (kurfiřstů) usnešeno a v říši za

platné prohlášeno, že „*důstojnost a moc císařská přímo od boha pochází, že kdo králem neb císařem zvolen, potvrzení papežského nepotřebuje, an již volbou králem neb císařem se stává; že není rozdílu mezi králem v Německu a mezi císařem v Římě korunovaným, a že i biskup, když se papež zdráhá, platně korunovati může.*“ Z toho lze nejlépe posouditi, jak prospěšná byla smlouva s Karlem a Janem Lucemburským uzavřená pro papeže římské. Obnovovalať se smlouvou tou úplně moc a svrchovanost papežův, která byla připomenutým již usnešením frankfurtským porušena.

Za svědomité plnění smlouvy té nazýván Karel IV., jenž si tím byl celý dvůr papežský naklonil, potupně „*císařem kněžským*“ (lo'mperadore de' preti). Papež Kliment VI. miláčka svého Karla milostmi přímo zasypával, a mimo jiné vydal dne 6. května 1346 bulu o nové koruně české, a pod trestem klatby ustanovil, že koruna tato po věky věkův v chrámu sv. Víta při lebu sv. Václava chována býti má. Téhož roku přivolil po přání Karlovu k založení slovanského kláštera Emauzského, rok na to pak v den 26. ledna, „*aby Češi pro vyšší vzdělání do Paříže a do Vlach putovati nemusili,*“ schválil založení *university pražské*, neboť té doby měli toliko papežové právo povolovati zakládání nových universit.

Ve sboru kardinálův klonili se kardinálové gaskoňští s kardinálem *commogenským* k dosavadnímu císaři Ludvíkovi, ku Karlovi stál mocný tehdáž kardinál *Taillerand* a *kardinálové francouzští*. Kardinálové tito u přítomnosti papeže velice o volbu Karlovu se přeli, na vzájem hanebně se stupíce a byli by se i seprali, kdyby tomu nebyl papež zabránil. Ano rozdráždění kardinálové ozbrojili i svou čeleď a byla by zajisté i

krev tekla, kdyby nebyl papež mezi spornými stranami alespoň na oko smír sjednal. Kliment VI., nedbaje sporův svých kardinálů, zahájil zápas proti císaři Ludvíkovi sesazením přítele císařova, arcibiskupa mohučského Jindřicha z Virnburku, nahradiv jej v době té teprv dvacetiletým, jinak však velmi učeným *Gerlachem Nasavským* (7. dub. 1346). Vůči nastávající volbě krále římského bylo opatření to velice důležité, protože arcibiskup mohučský byl spolu říšským kurfirštem (knížetem voličem) maje první hlas při volbě císaře, k níž co kancléř měl právo sám kurfiršty svolávati.

Událost tato přívržence Ludvíkovy velmi pobouřila.

Téhož roku dne 13. dubna zbavil papež Kliment VI. Ludvíka zvláštní bulou důstojenství císaře římského a vynesl na něho klatbu. V bule té papež mimo jiné praví: „*Prosíme boží všemohoucnost, by dotčeného Ludvíka nesmyslnost zahanbila, hrdost ponížila, jej mocnou pravicí svou porazila a do rukou nepřátel jeho vydala! Ať padne v úkladnou síť! Proklat budiž příchod i odchod jeho! Pane, potrestej ho šílenstvím, slepotou a zběsilostí! Pomsta boží i sv. apoštolů Petra a Pavla, jichž svatou církev potlačiti se opovážil a opovažuje, stíhej ho na tomto i na onom světě! Celá země ozbroj se proti němu! Propasť rozevři se před ním a pohlť ho za živa! Jmeno jeho prvým kolenem vyhyň, památka jeho mezi lidmi zmiz! Živly veškeré buďte proti němu, dům jeho spustni; dítky jeho buďtež z něho vypuzeny a před očima otce svého nepřítelem utraceny!*“

Tak mluvívali papežové k císařům římským! Bula tato účinkovala strašně na lid obecný.

Kurfirštům odporučil papež Karla zvláštním listem dne 24. dubna 1346, v němž jej nazývá

mužem *„zbožným, věřícím, katolickým a chrabrým; princem, jejž nejvyšší všemi ctnostmi obmyslil a kterýž přízně a podpory papežské úplně hoden jest.“*

Arcibiskup Gerlach položil novou volbu ku dni 11. července r. 1346 do *Reuse*.

K volbě té dostavili se kurfirštové Rudolf vévoda saský; Valdemar, arcibiskup z Kolína nad Rýnem; Balduin, arcibiskup trýrský, strýc krále Jana; pak král Jan co kurfiršt český; však kurfirštové Ludvík, markrabí braniborský a falckrabí Ruprecht, přívrženci Ludvíkovi se nedostavili.

Kurfiršty kolínského a saského král Jan velkými sliby a ještě většími penězi pro volbu Karla získal. *)

Nejprvé usnesli se přítomní kurfirštové o sesazení Ludvíka s důstojenství císaře římskoněmeckého a *zvolili* pak *Karla příštím císařem římským.*

Arnošt z Pardubic v čele skvělého poselství zvěstoval papeži Klimentovi VI. vítězství Karlovo.

Císař Ludvík spojil se proti nepřátelům svým s králem anglickým Edvardem III., kterýž proti papežovu přívrženci Filipovi z Valois do pole vtrhl. V osudné bitvě u *Kreščaku* (téhož roku dne 26. srpna) v té době teprv 50 let starý, ale již úplně slepý král Jan rekovně bojoval. Tuše neblahý výsledek boje, vrhl se v nejkrutější šeč s výkřikem: *„Toho bohdá nebude, aby král český z boje utíkal!“* a tak co hrdina dokonal.

Karel byl v této bitvě vícekráte raněn.

Dne 26. listopadu téhož roku byl Karel

*) Kupování hlasův kurfirštů německých při volbě vešlo v obyčej; tak koupil Richard, král římský, hlas kurfiršta kolínského za 12000 hřiven a jiné hlasy kupoval po 8000 hřivnách. Tak dělo se téměř při každé volbě císaře.

v *Bonnu* Walramem, arcibiskupem z Kolína na Rýně u přítomnosti kurfirštův trýrského a mohučského, pak biskupův lutyšského, metského, minsterského na *krále římského korunován.*

Ludvík Bavorský s Colem di Rienziem, o němž níže zevrubně promluvíme, počal panství papežovo v Římě povážlivě ohrožovati. Proti těmto nepřátelům spojil se Kliment VI. s Karlem a s Milánskými. Aby nebyl na cestě poznán a obtěžován, vypravil se Karel za kupce přestrojen toliko s třemi průvodčími r. 1347 do Tyrol na pomoc bratru svému, jehož panství nepřátelé Lucemburkův vždy více podrývali.

V *Trientu* ujednal Karel s plnomocníkem papežským *Geraldem z Magnacoa*, v jehož ruce byl také r. 1346 na aviňonskou smlouvu přísahal, a s posly korunního prince francouzského Jana podrobné úmluvy proti *Rienzimu a Ludvíkovi Bavorskému* (dne 7. května 1347).

Karel dobyl *Feltri* a *Belluno* i *Meran*, zničil *Bolzano*, spustošil mnohé državy ghibelinův, a vypudil vojsko bavorské z Tyrol. Za nedlouho však se přesvědčil, že tato, jinak bez značných obtíží dobytá místa toliko velikou mocí a nemalým nákladem trvale udržeti může.

Nedostávalo se však peněz k další výpravě válečné, protože král Jan veškeré poklady a důchody státní úplně byl vyčerpal, proto Karel dobyté državy a statky tyrolské Viscontiům a vladařům kararským za velké půjčky zastavil a do Čech se vrátil.

Na *krále českého* byl Karel s manželkou svou Blankou dle nového řádu korunovačního, jejž byl sám sestavil, v 31. roce věku svého arcibiskupem Arnoštem z Pardubic, u přítomnosti pěti arcibiskupův, desíti vévodův a nejčelnějšího panstva

českého, *dne 3. září r. 1347 korunován. Metropolita český korunoval to poprvé krále.*

Při nastoupení vlády učinil Karel provolání k národu, v němž mimo jiné prohlašuje:

„Nastupujíce z milosti boží na trůn přejeme si jen, by v zemích našich *kázeň a svoboda, úplná bezpečnost, pokoj a mír, blahobyt všeobecný stále kvetl a panoval: — to pak zajisté bude, když se každému bude díti po právu.*“

Zásady tyto byly základem veškerého podnikání Karlova.

VI.

(Karlova výprava ku korunování do Říma r. 1354—1355.)

Vlaši doufali vždy v pomoc císaře Karla. Tak opět r. 1352 *Siena, Peruggia* a *Florencie* prosila Karla za pomoc proti Viscontiům, a když je Karel pouhými sliby odbyl, vyslala tato města věhlasného tehdáž spisovatele Giovannia *Boccaccia*, s nímž si i Karel IV. později dopisoval, k Ludvíkovi Bavorskému, s kterýmž však se o pomoc vzájemně shodnouti nemohla. Na to uzavřel Karel svým místokancléřem s oněmi městy smlouvu o pomoc. Dle této úmluvy měl Karel téhož roku s 3000 jezdci proti Viscontiům do Vlach vtrhnouti, města toskánská měla též 3000 jezdců do pole vypraviti a Karlovi, jak do Vogleje přitrhne, na útraty válečné 210.000 zlatníků vyplatiti. Mimo to se Karel zavázal, že po korunování svém na císaře římského v Římě državy a svobody oněch měst uzná a potvrdí; že Florencii ústavu republikánskou ponechá, jen že volený vladař bude jmín náměstkem císaře římského.

Důležitá podniknutí Karlova v Německu tuto

smluvenou výpravu do Vlach r. 1352 překazila. Teprv po smrti příznivce svého, papeže Klimenta VI., (zemř. dne 1. pros. 1352) když byl i Ludvík Bavorský smrtí sešel (zemř. dne 11. října r. 1347) vypravil se Karel ke korunování do Říma beze všech záměrův politických a výbojných toliko v průvodu 300 jezdcův a nejčelnějšího panstva českého Norimberkem, Řeznem a Solnohradem.

Dne 14. října 1354 přibyla výprava Karlova do Videmu na hranicích italských.

Po smlouvě aviňonské vypravil Karel z Videmu mindenského biskupa *Dětřicha z Kugelweitu* do Aviňonu k papeži Inocencovi IV., aby výpravu korunovační dvoru papežovu ohlásil a aby papeže požádal za vyslání dvou legátův ku korunování do Říma.

Té doby vládl arcibiskup Giovanni Visconti, nejmocnější současný tyran vlaský, netoliko Milánu, ale i Janovu, Parmě, Piacence, Bononii, Lodi, Cremoně, Brescii, Tortoně, Asti, Alexandrii, Comu, Novaře, Vercelli, Bergamu a mnohým državám v Piemontu.

S tímto mocným velmožem Benátští, Veronští a j. byli v stálém boji a zvláštními posly proti němu o pomoc u Karla IV. již v Praze se ucházeli.

Florencie, která Luccae vládla, byla v té době mocnou republikou.

V Římě bylo pusté bezvládí; loupeže a zločiny všeho druhu páchány tam veřejně a beztrestně. Než Karel přibyl do Vlach, zemřel arcibiskup Giovanni Visconti, a mnozí tvrdí, že teprv smrt tohoto mocného nepřítele Karlova výpravu do Říma urychlila. Synovcové Giovanniovi a sice prostopášný hýřil *Matteo*, divoký a krutý *Barnabo* a moudrý i učený *Galeazzo*, rozdělili se o državy Viscontiův.

Di Rienzi, jenž měl v Římě pokoj a pořádek zjednati, byl dne 8. září r. 1354 zavražděn. Za takových poměrů táhl Karel do Vlach. Karel navštívil nevlastního bratra svého Mikuláše Lucemburského, jejž byl r. 1351 patriarchem voglejským jmenoval.

Dne 1. listopadu 1354 uvítali Karla v *Basanu* náměstek padovský *František z Carraria* a jiní mocní šlechticové vlaští, kteří jej *Citadellou* a *Villarodulí* do *Padovy* doprovodili.

V *Padově* byl Karel slavně uvítán a v paláci Carrariův mu šlechta a biskupové vlaští po šest dnů holdovali. Za svého pobytu v Padově pasoval Karel IV. *Jakobina* Carraria na rytíře (6. listopadu téhož roku.)

Dne 7. listopadu ubíral se Karel z Padovy do *Monfelice*, 8. listopadu do *Legnanoa*, kde jej vladař veronský a vicenzský *Canis della Scalla* uvítal a pak do *Mantovy* doprovodil. Také v Mantově byl Karel s velikou poctou co pán a vladař uvítán.

Chladný a jinak vypočítavý Karel, jejž ani nejnadšenější současný vlastenec vlaský *Francesco Petrarka*, ani nejčelnější a jinak praktičtí guelfové k opětnému boji za sjednocení Italie pod žezlem římského císaře neuchvátili, byl tímto skvělým uvítáním v Italii ze střízlivé rozvahy vyrušen a vyslal již z Mantovy posly o pomoc válečnou, která by královnu Annu do Vlach provodila, a vešel v bližší přátelství s jednotou měst proti Viscontiům spojených. Chytří Viscontiové tušíce nebezpečí a jsouce rekovnosti vojův českých pamětlivi, vypravili ku Karlovi do Mantovy posly a podrobili se vládě jeho toliko pod tou výminkou, že je v Miláně svými vikáři ustanoví.

Karel chtěl se dát v Monze železnou koru-

nou lombardskou na království lombardské korunovat a patriarchové voglejský, cařihradský a gradský byli k vykonání obřadu toho splnomocněni. Viscontiové, zvěděvše o tomto úmyslu Karlově, přemluvili jej, aby se dal korunovati v Miláně, a slíbili, že veškeré útraty korunování (60.000 zlatých) sami zaplatí.

V Mantově podrobila se Karlovi *Pisa*, kteráž na útraty korunování v Římě 60.000 zlatými přispěla. Za to Karel svobody pisanské obnovil a potvrdil. Ku dvoru Karlovu v Mantově přibyl Karlův aviňonský posel, biskup mindenský i přinesl Karlovi velmi příznivý list papeže Inocence, kterýmž tento ohlašuje, že legáty své do Říma ku korunování vyšle a hluboce toho želí, že sám slavný obřad ten vykonati nemůže.

V *Mantově* propůjčil Karel velmožům vlaským drahně lén a uděloval městům hojné svobody i výsady, čímž vyprázdněné pokladny své opět naplnil.

Z Mantovy vypravil se Karel ku korunování do Milána (31. prosince téhož roku). Na hranicích *cremonských*, když průvod Karlův řeku Oglio přešel, pasoval Karel Francesca Carraria na rytíře svaté římské říše; rytíři z průvodu Karlova připnuli Carrariovi rytířské ostruhy, začež jim Carrario nejlepší své ohaře daroval.

V území Viscontiův byl Karel všude, kudy se ubíral, okázale vítán a královsky hostěn. Tak v *Lodi* vyjel Karlovu průvodu učený *Galleazzo Visconti* s 5000 jezdci v ústrety, v *Chiaravalle*, kde rekové čeští z výpravy Vladislava II. a Vilemina z krve králův českých prachnivějí, byly slavné hody, a *Barnabo Visconti* daroval Karlovi 33 skvostně zuzděných komoňů. Do *Milána* vtáhl Karel slavně dne 4. ledna r. 1355. Viscontiové

všemožně se přičinili, aby Karla o své moci šálili. Tak oděli dělníky a j. do vojenských šatův a oddělení ta před Karlem vícekráte defilovati nechávali, aby se zdálo, že jest pravda, jak Karlovi namlouvali, že vydržují stále 6000 jezdců a 10.000 vojínův pěších.

O korunování v chrámě sv. Ambrože v den tří králů (5. ledna 1355) pasoval Karel nedospělé synky Viscontiův, Giovannia a Marca, jakož i syny jiných šlechticů na rytíře.

Dále sjednal Karel smír mezi jednotou měst lombardských a mezi Viscontiemi.

Z Milána provodili Viscontiové Karla přes *Piacenzu do Pisy*, kamž v neděli v den 18. ledna 1355 přibyl.

V *Pise* uvítal Karla arcibiskup s veškerou šlechtou; zástupcové města odevzdali Karlovi klíče bran a vzavše koně králova za uzdu vedli Karla pod skvostnými nebesy k hlavnímu chrámu, kde Karel sestoupil, aby v chrámu, při němž děd jeho Jindřich VII. pochován jest, pobožnost svou vykonal.

Laskavost i vlídnou prostomilost Karlovu, jakož i jednoduchost oděvu jeho Pisanští všeobecně obdivovali. V Pise ubytován Karel v paláci Gambacurtův.

K násilnému obratu čelící spory o vládu v Pise Karel moudrou radou vyrovnal. Obec zvolila 24 členův, kteří měli jmenem královým v Pise vládnouti. Karel vykonanou volbu potvrdil a celou obec k sjednocení a ku svornosti napomínal. (23. ledna.)

V Pise udělil Karel *Vellano* v léno *Garconiovi z Piscia* a potvrdil *Azzoa* a *Bedřicha Malaspina* v držení jejich území.

Poslové *florenčští*, *sienští*, *peruggijští*, *arezz-*

ští, *volterští*, *luccští* a j. před Karla předstoupivše chtěli mu nohy líbati. Karel pocty této odmítnuv velmi milostivě je přijal. Poslové ti slibovali sice Karlovi poddanost svých měst, avšak kladli podmínky, jež Karel zamítl. V Pise také *král Ludvík sicilský* a královna *Johana* biskupem *Bertrandem aptenským* Karlovi co císaři římskému holdovali a od něho hrabství *Forcalquier Provence* a *Piemont* v léno přijali. *Carettoům* udělil Karel 2. února téhož roku markrabství savojské v léno.

Dne 8. února 1355 přitáhla válečná moc česká, 5000 rytířův, v průvodu královné *Anny Svidnické*, tehdáž 16 let staré, do Pisy. Společnicí mladistvé královny byla na této cestě učená Vlaška paní *Blancchettiová*.

I královná byla na cestě Italií, zejmena pak v *Padově*, v *Mantově* a j. slavně uvítána.

Mužstvo české zachovalo po celé tažení vzornou kázeň, čímž si získalo obecné náklonnosti. Mimo *Arnošta z Pardubic* a biskupy *Jana Očka z Vlašimi* a *Jana ze Středy* přibyli do Pisy i *Čeněk z Lippé*, *Pešek z Janovic*, strýc královné *Bolek Svidnický*, *Jindřich z Hradce*, *Theobald z Rožmberka* a téměř všickni nejčelnější šlechticové čeští.

Obec pražská vypravila k válečné moci Karlově 100, měšťan Mikuláš Rotlév pak 120 skvostně oděných a vší spíží opatřených jezdců na vlastní náklad.

Dne 13. února 1355 zajel Karel z Pisy do *Luccy*, napomínal Lucké, aby s Pisanskými v dobrém přátelství se snášeli; ustanovil *Pisu* říšským správcem v Luccae. *Sienna*, *Volterra* a *Sanminiato* slíbily a přísahaly Karlovi poslušnost 1. března 1355, z čehož měl Karel takovou radost, že posly měst těch „*objímal a líbal.*“

S posly florencskými ani při novém jednání

konečné úmluvy uzavřeny nebyly, a rozhořlený Karel před posly florencskými přísahal tvrdošijné Florencii zhoubu. Poslové florencští, uleknuvše se hrozeb těchto a vidouce nezbytí, se slzami v očích u přítomnosti všech dvořanů Karlových poddanost slíbili a svrchovanost Karlovu uznali.

Karel zrušil klatbu, již byl děd jeho Jindřich VII. na Florencii uvalil, obnovil a uznal svobody i starobylou ústavu florencskou, ale vyhradil si, že gonfalonier práva (della giustitia) má býti příště náměstkem císařským nazýván a slíbil, že Florencii k Římu nepřivtělí, složí-li Florenčští 100.000 dukátů výkupného.

Florenčští netoliko obnos tento odvedli, ale také řádné odvádění dávek říšských slavně přislíbili.

Za hlaholů zvonů smlouva tato, kterouž byla hrdá Florencie pokořena, v neděli ve Florencii obecně prohlášena; občané želíce potají pozbyté samostatnosti a neodvislosti své truchlivé slavnosti té se neúčastnili.

Pokoření Florencie jest největší výsledek vlivu Karlova v Italii. Tak uznala platně téměř veškerá Italie svrchovanost Karla co císaře římského, dříve ještě než byl skutečně korunován.

Z Pisy vytáhl Karel do *Volterry* dne 22. břez.; 10.000 Vlachů přidružilo se k průvodu královu.

Den na to minul velkolepý průvod ten *Sanminiato* a u večer vešel do *Sieny*.

Za pobytu Karlova v *Sieně* zbouřil se lid proti vládě městské, neoblíbené úřadníky vypudil a Karla za ustanovení nové vlády žádal. Karel svolal dne 25. března náčelníky hnutí tohoto: Tolomeie, Malavottia, Piccolominia, Saracinia a j., pak obec, která Karlovi opět poddanost a věrnost přísahala. Karel zrušil dosavadní ústavu sienskou,

úřadníky městské sesadil, veškerý lid v tré stavův rozdělil, pro každý stav zvláštního hejtmana jmenoval a Arnošta z Pardubic, jemuž tré radův přidal, ustanovil svým náměstkem v Sieně.

Tak zjednán v městě pořádek. V Sieně složili Florenčští Karlovi (30. dubna) 30.000 dukátů a vypravili s králem do Říma 200 skvostně oděných mužův, jež Karel, aby milost a důvěru svou Florencským ukázal, k své stráži tělesní přivtělil.

Také *Arezzo* v Sieně Karlovi se poddalo a 5000 zlatníků, jakož i roční berní 400 zlatníků odvedlo.

Kardinálové *Petr*, biskup ostijský a *Aegidius d'Albornoz*, kteří korunování v Římě co papežští legátové vykonati měli, přibyli ku dvoru Karlovu ještě v Sieně.

Po těchto událostech vypravil se konečně Karel s velkolepým průvodem svým do *Říma* a ve středu před velikonocí v den 1. dubna 1355 rozbilo vojsko Karlovo před branou del Populo u Říma své stany. Karel ubytoval se v klášteře sv. Vavřince před branou a vešel v rouchu poutnickém soukromě do věčného města, navštěvoval kajícně veškerá posvátná místa po tři dny a teprv v sobotu ve Vatikánu příchod svůj ke korunování ohlásil.

O božím hodu velikonočním (5. dubna) vtáhl Karel u slavném průvodu do Říma.

Český voj Karlův rozdělen byl v čety, v jichž čele čelní šlechticové se svými prapory do Říma vtáhli.

V čele první čety jel patriarcha voglejský *Mikuláš* co zástupce rodu Lucemburského, za ním *Arnošt z Pardubic*, biskupové *olomucký* a *litomyšlský* i *augšpurský*, pak pánové čeští *Čeněk*

z Lippé, *Pešek z Janovic*, *Jindřich z Hradce*, *Theobald Švihovský z Riesemburka*, *Heimann z Dubé*, *Beneš z Kolovrat*, *Jan Zajíc z Hasenburka*, *Hašek ze Zvířetic*, *Bušek z Vilhartic*, *Protiva Černín*, *Jan z Vartemberka*, *Bohuš z Pardubic*, *Mikuláš z Landštejna*, *Matyáš z Klinštejna*, *Jaroš z Řičan*, *Jiří Kaplíř ze Sulevic*, *Jaroš Kapoun ze Svojkova*, *Beneš Lomnický z Náměstí*, *Bohuslav z Víckova*, *Václav ze Švábenic*, *Bočko z Kunštátu* a j., každý v čele skvělé čety jízdy.

U brány veškeré kněžstvo římské Karla slavně uvítalo; hejtman římský nesl před Karlem meč a komorníci rozhazovali peníze mezi lid. U basiliky sv. Petra očekávali Karla papežští legáti. Po starém zvyku podal Karel kus zlata pro papeže Inocencia kardinálům, kteří Karla objímali. Na to uveden s manželkou svou k oltáři panny Marie u věži, kde přísahal, „*že papeže i církev svatou vždy ctíti, chrániti i brániti bude.*“ Zde obnovil také císařskou přísahu, již byl hned po volení na krále římského papeži poslancem svým Arnoštem z Pardubic v Aviňonu složil.

O slavné mši oděl se Karel v kapli rouchem císařským a daroval obyčejný oděv svůj komořím papežským. Byv na to u oltáře sv. Mauricia na císaře římského pomazán a u hlavního oltáře pak po epištole římskou korunou korunován přijal z rukou kardinála říšské jablko a žezlo. Po evangeliu složil Karel korunu i císařský plášť, obětoval u oltáře opět kus zlata a přijal svátost oltářní.

Týmž spůsobem byla i královna Anna korunována.

Korunou římskou udělovalo a posvěcovalo papežství ze svrchované své mocí voleným císařům římským moc i právo k ovládání celého světa.

Korunování na císaře římského bylo tudíž v středověku vlastně vypovězením války veškerým státům pod žezlem korunovaného císaře nesjednoceným, jakož i *utvrzením spolku neobmezeného vladaře duchovního, papeže, s neobmezeným vladařem světským, císařem římským.*

V sjednocení těchto dvou velmocí spočívá základ vývoje dějův a běd středověkých.

Vedle obrovského přízraku všemohoucího; té doby ještě omylného papežství, zjevuje se krvavý přízrak všemohoucnosti Karlem Velikým z hrobu vzkříšeného římského césarství!

o korunování v plných ornátech a s korunami na hlavách ubírali se korunovaní manželé království v čele skvělého průvodu přes andělský most na Kapitol a do Lateranu, kde byly slavně odbývány korunovační hody, při nichž hodnostové říšští koňmo přisluhovali. O korunování svém v Římě Karel 1500 rytířů pasoval. Po hodech korunovačních zpravil Karel císaře řeckého o vykonaném korunování.

Při velké této slavnosti nebyl pokoj a pořádek v rozháraném Římě nižádnou výtržností porušen.

Doubravius vypravuje, že poselství Římanův v den korunování Karla prosilo, by se buď vlády v Římě ujal aneb aby svobody Říma uznal a potvrdil. Karel na to Římanům přísně rozkázal, by povinností svých ku trůnu papežskému přísně šetřili a papeži věrnými zůstali. Z jiných pramenův však vypravování toto dotvrzeno není.

Na žádost kardinálův d' Albornozze a Bertranda vyslal Karel vojsko své proti Janu Malatestovi i proti jiným nepřátelům papežovým; přenocovav pak v klášteře sv. Vavřince navštívil následujícího dne velkolepé vodopády v rozkošném Tivoli u Říma a nastoupil opět cestu do Čech.

Již dne 19. dubna téhož roku přitáhl Karlův průvod do *Sieny*. Arnošt z Pardubic složil důstojenství náměstka císařova v Sieně; nástupcem jeho stal se *Mikuláš patriarcha voglejský*, jemuž Karel nařídil, aby každého měštěnína sienského, jenž by za to žádal, na rytíře pasoval. K nemalé radosti obce bylo v Sieně ještě téhož večera 34 nových rytířů.

V Sieně složili Florenčští Karlovi 30.000 zlatníků. Čeněk z Lippé, jejž Karel ze Sieny do Florencie vypravil, byl Florencskými s velikou poctou uvítán a v paláci arcibiskupském ubytován. Čeňkovi z Lippé složili Florenčští 17.000 zlatníků, nejspíše na výplatu vojska.

V Sieně pobádali opět ghibelinové Karla k rozhodným činům ku sjednocení Italie, avšak Karel veškerá tato nabídnutí chladně odmítal, připomínaje, „*že hájením zájmův cizích mír obecný rušiti nebude.*“

Nerozhodnou smířlivostí svou Karel ani guelfy ani ghibelliny nespokojil, ale také je proti sobě rozhodně nepopudil. Obě tyto strany chovaly se ku Karlovi vlídně a uctivě, uznávajíce dobrovolně a bez odporu svrchovanost jeho co korunovaného císaře římského, platily uložené berně a tituly, důstojenství i léna kupovaly. Tolikerým projevováním přízně a náklonnosti opojen počal Karel Vlachům úplně důvěřovati; aby pak výdajův výpravy korunovační ubylo, rozpustil u Sieny velkou část vojska svého a vypravil je do Čech, sám pak toliko v průvodu 1200 jezdců do *Pisy* se obrátil. (8. května.)

Té doby přeli se v Pise o vládu Bergoliniové a Raspantiové. V čele oněch stál mocný rod Gambacurtův. Smír, jejž byl Karel na cestě do Říma v Pise sjednal, dlouho netrval; hněv a zášť

obou stran, jež byl v městě zbavil vlády, obratily se proti Karlovi a přívrženci obou stran spikli se proti císaři.

Francesco Gambacurta uvítal Karla s posly pisánskými v S. Miniato a provodil jej do Pisy. V Pise žádal *Malatesta* Karla za smír s papežem, uznal svrchovanost papeže, jemuž veškeré statky, jež měl neprávně v držení, vydal a zavázal se legátovi papežskému, že bude papežské stolici odvádět roční poplatek 6000 zlatníků. (8. května.) Neapolský vyslanec *Acciajoli* tu marně o válečnou pomoc králi neapolskému s Karlem vyjednával.

Spiknutí proti Karlovi zosnované vypuklo dne 25. května v noci zapálením radnice, v níž byl Karel ubytován. Lid, jemuž spiklenci namluvili, že radnici, v níž byla veškerá zbroj Pisanských složena, rozkázal Karel proto zapálit, aby Pisanští nemajíce zbraně nemohli proti Florenckým válčiti, srotil se a ohrožoval i císaře, kterýž s manželkou svou u biskupa Jana Očka z Vlašimi, blíže hlavního chrámu meškal.

Na mostě přes Arno bránili spiklenci přechod Čechům, kteří na obranu krále svého k radnici spěchali. V této nad míru krvavé seči padlo 150 Čechův.

„*Zdráv buď lid pisanský, císař zhyň!*“ hřímal rozkacený lid, vrhaje se v ohromné přesile na hlouček rytířův českých, kteří jako lvové se bráníce rozbouřenými davy krvavou cestu k císaři si prosekali.

Jindřich z Hradce, *Beneš Kolovrat*, *Čeněk z Lippé*, *Jiří ze Sulevic*, *Bušek z Hodkova*, *Zdeněk z Lomnice*, *Maršík z Habřinky*, *Smil z Doubravice*, *Zibřid Březovský*, *Jaroš ze Svojkova* a jiní rytířové v krutém a nestejném boji tom vykonali divy udatenství.

Z Pisanských zůstali při Karlovi v této bouři toliko *Pafetta z Monte Scudaio* a *Ludvík z Roccy*. Po potlačení zpoury byly domy zrádcův spáleny a zbořeny. Sedm náčelníků spiknutí: *Francescino*, *Lotto a Bartolomeo de Gambacurta*, *Cecco Cinquini*, *Nieri Papa*, *Ugo de Guitto* a *Giovanni della Brache* bylo na náměstí degli Anziani po nálezu k tomuto soudu do Pisy povolaného sudího arezzského *Melína Tolentínského* dne 26. května odpraveno a Pise uložena pokuta 13.000 zlatníků. Chrabrý biskup augšpurský ustanoven pak císařským vikářem v Pise.

Zradou Pisanských ustrašená králová radila k rychlému návratu do Čech. Dne 11. června opustil Karel Pisu a táhl do *Pietrasanty*, kdež drahně obrancův svých na rytíře pasoval a bohatě obdařil. Té doby doplatili i Florencští smluvenou daň 100.000 zlatníků, začež Karel svobody a državy Florencie zlatou bulou potvrdil a když také Pisanští uloženou pokutu složili, vydal jim Karel list milosti a veškeré, spiklencům sebrané statky obci postoupil.

Na cestě ku hranicím italským daroval Karel *Belluno* a *Feltri* patriarchovi voglejskému a veškeré vítací slavnosti zakázal. Po událostech pisanských byla hrůza před Čechy v Italii tak veliká, že na příklad Cremonští zvláštními posly Karla prosili, aby vojsko české na zpátečním tažení městem Cremonou nevedl.

Do Řezna přibyl Karel již dne 1. července a odebral se do Čech Norimberkem. Dne 15. srpna téhož roku vítala Praha prvního svého krále, kterýž jsa rodem i duchem Čech, byl na císaře římského korunován.

Výprava Karlova ke korunování do Říma podniknutá, kterouž zejmena v Italii různí stran-

níci také co nejrůzněji posuzovali a vykládali, trvala téměř celý rok.

R. 1360 vznesli Viscontiové rozhodnutí sporu svého s Janem markrabětem Montferratským o Pavii, Asti a Coni zvláštním poselstvím na císaře Karla, a tento v Rothenburku rozhodl, že Asti a Coni Viscontiům, Pavia pak Montferratům po právu náleží. Zdislav z Weitmile byl s nálezem tímto co posel císařský do Italie vypraven. Když pak markrabě Monferratský s tímto císařským nálezem nebyl spokojen, ustanovil Karel i v Pavii Viscontie svými vikáři a poslance Viscontiův Petra Faxobivia i potomstvo jeho sprostil všech dávek a břemen říšských.

Karel vynikajícím mužům vlaským vždy drahně milostí udílel. Tak mimo jiné r. 1363 *Mikuláše* a *Františka Albertini de Prato* (jichž předkové císaři Jindřichovi VII. ve Vlaších věrně sloužili a jejichž otec Fencius byl dvorním radou Karlovým), když byli Florencskými pronásledováni, Karel nejen milostivě přijal a tajnými písaři svými je učinil, nýbrž je také zplnomocnil, aby se statkův florencských, kde budou moci, zmocnili a dříve jich nepropouštěli, dokud jim Florencští bezprávně odňaté statky jejich opět nevydají. Právě tak jako byl Fenciovi de Prato r. 1359 z výplatného Florencie ročně 200 zlatníků vypláceti dával, postoupil Karel i oběma jeho synům a sice do jejich smrti 400 zlatníků ročně z výplatného města Pistoria. Rozsudek Florencských, kterýmž byl Fencius de Prato k smrti odsouzen, Karel zrušil a propůjčiv Fenciovým potomkům občanské právo v římské říši učinil je hrabaty císařského paláce.

VII.

(Karel IV. provází papeže Urbana do Říma V. r. 1368.)

Karel IV., meškaje roku 1365 u dvora papežského v Aviňoně, přemlouval papeže Urbana V. k návratu do Říma, kde stále hroznější výstřednosti páchány. Ale teprvé, když císař Karel papeži slíbil, že jej do Říma válečnou mocí provodí, vyslyšel papež prosby Karlovy a k návratu do Říma svolil.

Sněm říšský výpravu říšskou s papežem Urbanem V. v září 1366 schválil a ustanovil vévodu Václava lucemburského a brabantského za nepřítomnosti císařovy v říši císařským vikářem.

Kardinálové francouzští marně přesídlení papeže do Říma odporovali, přemlouvajíce nalehavě Karla i Urbana V. k podniknutí války křižácké. V den 30. dubna 1367 opustil papež Aviňon, odebral se Marsilií do Janova, pak do Livorna a do Corneta, kam dne 4. června téhož roku přibyl.

Z Corneta provodil papeže statečný kardinál d' Albornoz do Viterba, kde čekali na příchod Karlův.

Vojsko Karlovo vypravilo se teprv dne 2. dubna 1368 z Prahy. Vůdcové výpravy té byli *Petr z Michalovic*, hrabě *Jindřich Goricský* a *arcibiskup solnohradský*.

Karel cestoval za vojskem svým *Vídní* a *Tyrolskem*. V Italii říšská moc válečná vzrostla na 40.000 mužů.

Viscontiové měli v té době mnohé statky papežské neoprávněně v držení; proto spojili se s della Scaly k obraně proti výpravě říšské a u Mantovy se opevnili.

Karel zůstavil u *Mantovy* proti Viscontiům

5000 mužů, sám pak dobyl *Verony* a *Galeazzoa Viscontia* porazil.

V *Modeně* byl Karel slavně uvítán. Přičiněním vévodův bavorských Štěpána a Bedřicha, jakož i Viscontiům nakloněného Petrarky, s nímž byl Karel, jak později ukážeme, po drahnou dobu v důvěrném styku, uzavřen dne 27. srpna 1368 smír mezi císařem a Viscontiemi.

Viscontiové zavázali se, že nebudou budoucně proti papeži žádných spolků uzavírati, že papeži dluh 712.000 zlatníků odpustí, a k průvodu císařovu, kdykoliv tento do Vlach přibude, sto zbrojnošů nákladem vlastním vypraví. Za to Karel Visconty i della Scaly v državách jejich potvrdil.

V Modeně holdovala Karlovi města *Janov*, *Lucca*, *Pisa* a *Savona*.

Král cyperský tehdáž Karla marně ku křižáckému tažení do Palestýny přemlouval; chladný Karel i tomuto pokušení mužně odolal.

Když došla smutná zvěst o úmrtí Karlova tchána Bolka Svidnického (zem. 28 července 1368), ustanovil Karel Jana Očka z Vlašimi správcem držav Bolkových, ke koruně české připadlých.

Z Modeny táhl Karel do *Luccy*, pak *Pisou* a *Sienou* do *Viterba*, kde se s papežem dne 17. října setkal.

K nemalé škodě papežského dvoru zemřel mezi tím (24. srpna 1367) kardinál d'Albornoz, jenž byl duší papežské vlády.

Čím smutnější byly v té době poměry v rozervaném státu papežském v Římě, tím citelnější byla ztráta věhlasného tohoto státníka.

Karel táhl před papežem do *Říma* a dne 21. října papeže u bran věčného města slavně uvítal.

U mostu andělského slezl Karel s koně a uchopiv papežova bělouše za uzdu, vedl jej po-

korně až k basilice sv. Petra. Nedlouho na to přibyla i císařová Alžběta do Říma.

Při slavné mši v den všech svatých přisluhoval Karel papeži místo diakona. O této mši pomazal kardinál ostijský Alžbětu na císařovnu a papež sám ji korunou císařskou korunoval.

Za tohoto pobytu v Římě sídlel Karel s dvorem svým ve Vatikánu a teprv o vánocích vypravil se nazpět do *Sieny*.

Ukládáním velkých berní na vydržování válečné moci své způsobil Karel ve Vlaších velkou nevoli a povážlivé jitření. V Sieně zbouřil se lid proti Karlovi a v radnici Karla obklíčil (18. ledna 1369). Karel vida u velikém nebezpečí tom nezbytí schválil mnohé podstatné změny šlechtického čili stavovského zřízení obecného a šlechtu porazil.

V těchto zápasech padlo 400 vojínův císařských, Sienským pak uložena pokuta 20000 zlatníků.

Dne 28. ledna téhož roku táhl Karel ze Sieny do *Luccae*, kde téměř půl leta zůstal. Luccu vybavil Karel na vždy z nadvlády pisanské a zavedl tam ústavu, která po drahné věky trvala. Z Luccy vyslal Karel na pomoc papeži proti loupeživým rotám část svého vojska, kteréž odbojníky u Rieti dne 15. června r. 1369 porazilo a rozprášilo.

V Luccae vydal Karel základní listinu slavného druhdy kláštera na *Ojvinu* u Žitavy nedaleko pomezí českého. V Luccae mimo to Karel stará práva markrabí Montferratských potvrdil; pány z rodu Flescoův na falckrabí Lateranu povýšil a šlechticům de Scarambis mocí císařskou jich statky v léno dal.

Když pak Karel zvěděl o spolku vévod bavorských, s králem uherským a polským ujednaném, ustanovil kardinála Guidona, hraběte bonon-

ského, generálním vikářem svým v Toskáně, a odebral se v srpnu 1369 z Vlach Bononií, Ferrarou a Videmem do Čech.

Mír v Italii však dlouho netrval. Papež Urban nemoha v Římě ani pomocí cizích vladařův pořádek zjednati a udržeti, navrátil se již r. 1370 opět do Aviňonu.

Důvěrné styky papežův s Lucemburky trvaly dále. Tak hlavně vlivem papeže Řehoře XI. zvolen dne 10. června 1376 králevič *Václav* ve Frankfurtě nad Mohanem králem římským a byl pak arcibiskupem z Kolína nad Rýnem v Cáchách s manželkou svou Johanou Bavorskou dne 6. července korunován. R. 1377 vyslal Karel děkana kapituly vyšehradské Konráda Veselu do Říma, aby u papeže Řehoře IX., jemuž 40.000 dukátů daroval, vymohl uznání volby Václava králem.

Po smrti papeže Řehoře XI. (zem. r. 1378) vznikl k velkému žalu Karlovu v církvi veliký rozkol.

Mnozí kardinálové římští nově zvoleného papeže Urbana VI., kterýž se byl opět v Římě usadil, neuznávali. Proto zvolili (20. září 1378) protipapežem Klimenta VII., kterýž sídlil v Aviňoně.

O vyrovnání neblahé této roztržky přičiňovali se papežové Mikuláš V., Pavel II., Alexandr VI. a Julius II. na mnoze ne bez úspěchu, poněvadž se žádných prostředků neštítili; ale roztržka ta trvala přece až do r. 1417, kdy na sněmu kostnickém zvolen byl papež Martin V. z rodu římských Colonův.

Nedlouho před svou smrtí projevil Karel IV. nad osudným a neblahým sporem v církvi, kterýmž byla důstojnost a vážnost papežův tak hluboce klesla, zvláštním poselstvím ku knížatům křesťanským žal a lítost svou.

Část druhá.

I.

(Povaha působení Karlova.)

Styky Karlovy s Vlachy, jakož i výpravy jeho do Italie vykládají a posuzují se různě. Mnozí prohlašují chování a činnost Karlovu ve Vlaších za „potupnou komedii politickou“, zejmena tak praví současník Karlův, florencský dějepisec Matteo Villani a jiní Vlaši i Němci; jiní opět se diví moudrosti a státnickému rozhledu, obezřelé mírnosti a vlídnosti Karlově, kterýž vždy nad nepřátelskými stranami ve Vlaších udržeti se dovedl. Jedni vychvalují prostomilou skromnost a pokoru; jiní posmívají se potupně nerozhodné podajnosti Karlově papežům. Odporující sobě úsudky politických stranníků guelfův a ghibelinův lze arcif snadno vysvětliti, Němci pak proti Karlovi žehrali a dosud žehrají proto, že jsa národu českému otcovsky nakloněn o rozkvět vlasti své české horlivě se staral, a nazývají jej proto *„otčimem říše německé“*. O tomto obviňování Karla praví Eneáš Sylvius: „Není-li košile sukně bližší? Co *Čech* jednal Karel chvalně.“ Avšak při této různosti náhledův a úsudkův o Karlově činnosti nelze popříti, že jest Karel IV. nejučenější císař středověký. Karel IV. mluvil a psal latinsky, francouzsky, vlasky, německy a česky; když byl za svého jedenáctiletého pobytu v cizině češtinu zapomenul, tu po návratu svém do Čech mateřčině opět velmi snadně se přiučil.

Bohosloví a vědy přírodní studoval vždy s oblibou. Vlastní životopis svůj sepsal latinsky a dal jej do češtiny přeložiti. Jest to mistrné dílo historické. Státní listiny Karlovy jsou výtečné vzory podobných spisův vůbec.

Kardinál Eneáš Sylvius píše o tomto nejpopulárnějším králi českém takto: „Byl pak Karel muž skutkův velikých, království české službou boží a náboženstvím, počestnými právy a kázní dobrých mravů velice ozdobil a zvelebil a po všem království pokoj způsobil.“

Že Karel IV. proti nepřátelům svým Viscontiům, Gambacurtům a jiným vždy dosti opatrným a ostražitým nebyl, že v zájmu a na prospěch papežův bez vážných příčin v různé spory se pouštěl, a že sjednávaje s papežem Klimentem VI. smlouvu aviňonskou, dosahu a následků smlouvy této snad nedostřehl; že proti papežům vždy a ve všem důstojnost majestátu královského a císařského rozhodně neuhájil, podrobuje se téměř vždy vůli papežské: vysvětluje se jednak ryze křesťanským vychováním a přirozeně bodrou, mírumilovnou a důvěřivou povahou jeho.

V Praze vychováván byl Karel pod ochranou nejvyššího komořího, chrabrého vojevůdce Viléma Zajíce z Valdeka a z Hasenburka; v Paříži byl r. 1323 vychovatelem kraleviče vým učený dvorní kaplan Jan Cara, kterýž Karla s podivuhodnou snadností latině naučil; r. 1326 navštěvoval Karel v té době vedle bononské nejslavnější universitu pařížskou, obíraje se studiemi písem svatých i bohoslovím. R. 1328 spřátelil se s Petrem Rogerem, výše již připomenutým benediktinem limonsinským, po svědectví Petrarkovu *„nejučenějším a nejvýmluvnějším Francouzem současným“*.

Petr Roger z Rosieru (nar. 1291) byl kazate-

lem a radou Filipa z Valois; byl to muž dobrotivý, přímý a šlechetný, dvořanín bystrý a nádhery milovný. Co papež Kliment VI. zastínil leskem a nádherou dvoru svého dvory všech současných vladařův a miloval vždy, ba i co papež společnost duchaplných paní.

Výmluvností svou uchvátil Roger Karla tak, že si jej Karel zvolil učitelem v státních vědách a v bohosloví a po všechny doby v důvěrném přátelství s ním trval.

U dvora francouzského prodléval Karel téměř od osmého roku věku svého a již v tomto útlém věku zasnouben s francouzskou princeznou Blankou, v té době teprv sedm let starou.

Tak vyvinula se vlivem výtečných vychovatelův kněžských zbožná a prostá povaha, náklonnost k papežům i horlivost u víře křesťanské, kterouž Karel proti prvotní základní zásadě své vlády o potřebě úplné rovnoprávnosti vyhlásil později v Čechách za víru jedině platnou. V majestátu svém (Majestas Carolina) prohlásil Karel jinověrce za kacíře a církevním soudům je vydal, ochrancům kacířův pak propadnutím statkův a vyhnáním ze země vyhrožoval atd.

Karel byl srdcem i duší horlivým katolíkem a s tohoto hlediště ryze katolického veškeré otázky politické i úkoly vladařské posuzoval a uvažoval.

Důvěrní radové Karlovi: biskup Jan z Dražic, Arnošt z Pardubic, Jan Očko z Vlašimi, jakož i jiní dvorní hodnostové, jako Albert Rankonis z Ericino, Kuneš z Třebovel, Ondřej z Dubé a j., krále svého v ušlechtilých snahách a v důležitém podnikání jeho výdatně podporovali. Bez jejich rady a pomoci Karel nic důležitého nepodnikal.

I tento vzájemný poměr k biskupům říše

zajisté podstatně přispěl k utužení ryze katolického smýšlení i jednání Karlova.

Za pokornou oddanost svou papežům, hlavně pak za to, že komoně papeže Urbana V. Římem vedl, doznal Karel velkých úsměšků a útržků; avšak událost tato byla i u Vlachů na mnoze střízlivěji posuzována. Tak na př. Coluccio Salutati, kterýž v listu Boccacciovi výpravu Karlovu do Říma popisuje, vychvaluje Karla, že si těch a podobných úsměšků nevšímá a p.

Celý život Karlův jest obraz domácnosti ryzího, prostého křesťana v středověku. V sbírání ostatkův svatých a v konání obřadův církevních, v zakládání řeholí a chrámů i nadací náboženských byl Karel tak jako v pěstování věd a umění neunavný, ba výstřední. V řádu o korunování krále českého, jejž v řeči latinské sám sepsal, a do češtiny přeložiti dal; v nařízení svém arcibiskupovi pražskému, kterak evangelium sv. Markem psané, jejž z Vlach do Čech poslal, v Praze uložiti mají; v řádu o vystavování klenotův říšských při kapli božího těla na Novém městě pražském a j. Karel veškeré církevní obřady do podrobna ustanovil, ano i průpovědi kněží i odpovědi lidu obecného přesně uvádí.

Nádherný život při dvoru francouzském i aviňonském nezůstal na Karla bez účinku. V Praze přestavěl Karel hrad královský s přepychem francouzským; věže pokryty pozlacenými deskami olověnými. Dle vzoru aviňonského paláce založen a zřízen Karlův Týn. Okázalostí a leskem králův francouzských skvěl se Karlův dvůr pražský, při němž bylo téměř neustále přes 200 magnátův říšských.

V době Karlově obnoveny v Praze dny Ota-

kara II. a Václava II., ano převýšeny leskem, protože byla Praha té doby netoliko sídlem a středem koruny české, ale i říše německé.

Velmožové němečtí, král dánský *Valdemár* (v letech 1350 a 1364), *Kazimír*, král polský (1356), *Petr*, biskup *florencský*, poselství z *Italie*, z *Němec*, z *Francie* i z *Uher* do Prahy často přijížděli a mnohá čelná města německá i *vlaská* měla u Karlova dvoru stálá vyslanectví.

V tom spůsobu nevyrovnalo se Praze krom Paříže a Aviňonu žádné město.

Rozsáhlý Platejz založil vévoda Bedřich burgundský (r. 1350), kterýž se u dvoru Karlova stále zdržoval.

Papežský legát Rudolf píše o Praze za doby Karlovy takto: „Ani Norimberk, ani Vídeň neb Vratislava, ani osvícený Kolín nad Rýnem, ba ani *Řím*, *Benátky* a *Florencie*, *vůbec žádné město pod sluncem Praze se nevyrovná.*“

Praha byla v době té též město nejlidnatější. V jisté listině r. 1348 napsal Karel:

„Ačkoliv o blaho všech měst říší našich bedlivě pečujeme, přece naší *rodné* Praze, anaž jest hlavou a sídlem království, *jejíž obyvatelstvo pak jest vzorem a zrcadlem dobrých mravů* obyvatelstvu měst jiných, *zvláštní* milostí nakloněni jsme.“

A také v listu r. 1358 Karel zřejmě doznává, „že o prospěch, zdar a čest obyvatelstva království českého vždy *nejvíce* pečuje“.

R. 1370 vyslali stavové němečtí ku Karlovi poselství, žádajíce, by se trůnu českého ku prospěchu syna Václava zřekl a toliko důstojenství císaře římskoněmeckého aby podržel; tomu se Karel opřel a v žádost tu nesvolil řka, „*že příjemno a milo mu jest v rodné vlasti s přáteli a příbuznými živu býti.*“

Když pak Němci Karlovi vytýkali, že k nejvyšším úřadům říšským nejvíce jen Čechy povolává, odtušil, že spravuje se toliko příkladem svých sasských a bavorských předchůdcův, kteří také jen krajanům svým úřady ty propůjčovali.

Praha úžasně rozkvétala a byla by se zajisté záhy stala po přání Karlovu Římem střední Evropy.

Papež Kliment VI. v bule své o založení university pražské uznává přednosti Prahy a nazývá ji „městem příjemným“.

Karel IV. pak sám svědčí, že jest Řím největší, Lubek nejpěknější, Norimberk nejbohatší, avšak *Praha nejmilejší a nejveselejší.* Jako Praha rozkvétalo za Karla utěšeně celé království; bylo tehdáž v Čechách 100 velkých a ohražených měst, 300 městysů, 260 hradů, 13360 vesnic mimo dvorců a samot, 20 kolegiátních a 2330 farních chrámův.

Co *státník* byl Karel střízlivě chladný a vypočítavý, pravý opak ohnivého, náruživého a dobrodružného otce svého, krále Jana.

„*Nejlépe z cizího nerozumu těžiti jest,*“ bylo heslem Karlovým, a heslo to povahu jeho výborně objasňuje. Nabádání papežů Klimenta VI. a Urbana V., pak básníka Facia degli Ubertia, kterýž Karla IV. co vyvoleného osvoboditele božího hrobu nadšeně opěvá, jakož i krále cyperského k podniknutí dobrodružné výpravy křižácké Karel IV. při vší své oddanosti papežům chladně odmítl, dokládaje, „*že výpravy křižácké nikdy k ničemu dobrému nevedly.*“ Také nadšenému přemlouvání a nalehavým prosbám přátel svých a čelných vlastencův vlaských k odvážným politickým podnikům v Italii Karel nepovolil. Miluje mír odporoval všemu marnému krve prolévání a k vůli

zájmům a prospěchům cizím nevydal nikdy blahobyt a prospěch poddaných svých v šanc.

Při vší lásce k vědám a umění, jež vždy štědře podporoval, Karel přece vždy starostlivě a pečlivě hospodařil, pečuje neunavně o rozkvět národního hospodářství, jak na jiném místě dokážeme.

Prodávání lén, svobod a důstojenství v Italii nemůže býti Karlovi bezohledně vytýkáno, neboť veliký náklad výprav vlaských nemohl přec uhražovat z prázných pokladen aneb penízem svých poddaných v říši.

Takovýmto prodáváním záruk císařských Karel arci nemálo přispěl k utužení vlád a mocí tyranův a k zubožení obecného lidu v Italii a nelze se diviti, že konečně i vlastenci vlaští, jichž proseb za sjednocení a osvobození Italie Karel si nevšímal, na něho zanevřeli a na mnoze jej osočovali.

I při tomto nepřátelském poměru pronášejí čelní mužové vlaští o Karlovi pochvalný soud. Tak píše mimo jiné dějepisec florencský Matteo Villani: „Karel přijímaje cizí poselství, současně čtvero koná věcí: nejprvé hledá v očích přítomných jejich úmysly; pak naslouchá pozorně řečem vedeným; připravuje v duchu odpověď a konečně i rukama pracuje (vyřezává)."

I ve věcech církevních byl Karel neodvislým a samostatným; a není pravda, že by býval ve všem pouhou loutkou papežův.

Veliké pohoršení způsobily r. 1334 v Praze náruživé spory řeholníkův s faráři pražskými o vykonávání placených obřadův. Řeholníky popuzený lid ohrožoval světské kněžstvo, a v chrámích farářům veřejně spílaje, krutých výstředností se dopouštěl. Karel IV. vinníky přísně pokáral a

strestal, biskup Jan všechna veřejná kázání v Praze se svolením Karlovým zakázal, tak že po drahnou dobu jen letopisec český kanovník František u sv. Víta v neděli kázával. Rozhodností a přísností Karlovou odklizen tento pohoršlivý spor kněží pražských o mizerný žold.

Úpadek veřejné i kněžské mravnosti a kázně Karel těžce nesl a proti přepychu a zhýralosti kněží vždy rozhodně, ba příkře vystupoval a na vyhlazení nešvárův těchto mravokárné kazatele Němce *Konráda Waldhausera* a *Miliče z Kroměříže* do Prahy povolal.

Po úmluvách s pány Rožmberky učiněných přišel Konrád Waldhauser nejspíše r. 1360 do Prahy a počal u sv. Havla s velkým úspěchem, nikoho nešetře, bezohledně a důrazně veškeré nešváry a nemravy obecné kárati. Lid se hrnul na kázání nadšeného muže toho. Mravnost v Praze očividně vzrůstala a kázání mnichův nikdo více nedbal. Na počátku r. 1364 přijel do Prahy generál dominikánův, u něhož dominikáni Waldhausera ze dvou článků kacířských udali. Arcibiskup Arnošt ustanovil veřejné den a hodinu disputaci o tyto dva sporné články, avšak v ustanovený čas nikdo nepřišel žalovati.

Na to počal Waldhauser tím důrazněji zlořády řeholníkův tepati a nepočestnou zvrhlost a nemravnost jim vytýkati. Karel IV. byl Waldhauserovi velmi nakloněn a dosadil jej na nejvýnosnější faru pražskou v Týně, kde slavný kazatel ten dne 8. prosince 1396 zemřel.

Pražský kanovník *Milič z Kroměříže*, v letech 1360—62 Karlův podkancléř a Arnošta z Pardubic velký miláček, po příkladu Waldhauserovu u sv. Mikuláše na Malé straně, pak u sv. Jiljí na Starém městě pražském očistění mravův nadšeně

a s nemalým úspěchem po česku hlásal. Pražští kněží obvinili Miliče z kacířství, tak že se r. 1367 s průvodním listem Karlovým k svému obhájení do Říma k papeži Urbanovi odebral. Nemoha se papeže v Římě dočkati, přibil Milič na bránu sv. Petra ohlášení, že o větách svých veřejně disputovati bude, a byl za to inkvisicí u Minoritův po více neděl u vězení držán. Po příchodu papeže do Říma byl Milič ihned vazby sproštěn, velikými milostmi obsypán a do Čech propuštěn. Milič káral nejvíce mnichy žebravé, kteří neustáli proti smělému kazateli brojiti, až posléze nalezli podpory u papeže Řehoře XI. Milič, byv pohnán před inkviziční soud, odebral se r. 1374 do Aviňonu, kde dokázav svou nevinu ještě téhož roku v den sv. Petra zemřel.

Miličův horlivý žák byl věhlasný *Matěj z Janova*, potomek rodiny českých rytířů z Janova, mistr vysokého učení pražského. Matěj z Janova studoval v Paříži, pak v Římě, Norimberce a v Praze. Roku 1381 povýšen na kanovníka u sv. Víta. Svými spisy nabyl velkého věhlasu a učeností svou převýšil valně slovutného Waldhausera i Miliče. Muž ten zemřel dne 30. prosince 1394.

Kupčení s obřady a hrabivost kněží Karel nade vše nenáviděl, a proto mravokárné a nejistné kazatele Waldhausera, kterýž mnišstvo napomínal, by „*darmo dávalo, co darmo vzalo*“, i Miliče, jejž „*mužem blahoslaveným*“ nazývá, vždy podporoval; ano i když byl Miličem v záchvatu mystického blouznění „antikristem“ nazván, zůstal přece bezúhonnému knězi tomuto milostivě nakloněn. Prostopášné kněze Karel sám často ztrestal. Papežský nuncius Filip z Cabassoly způsobil r. 1359 v říši německé vybíráním berní papežských velikou nevoli a jítření. Karel položil

sjezd stavů říšských do Mohuče. Na tomto sněmu nuncius žádosti a nároky sv. otce výmluvně hájil, avšak učeným kancléřem falckým Konrádem z Alzey, kterýž papeži lakotu a vydíračství ostře vytýkal, rozhodně byl odbyt. I po té Karel rozhorleně nunciovi vytýkal, že papež v říši veliké poplatky vybírá, *„aniž by o polepšení spustlého kněžstva pečoval“*.

Při shromáždění tomto byl také nádherně oděný kanovník mohučský Kuno z Falkenštýna. Karel oblekl se v skvostný plášť kanovníkův a podávaje udivenému knězi svůj prostý soukenný kabátec pravil: *„Nepodobám-li se v tomto rouchu více rytíři než knězi?“*

Na to Karel prelátům přísně rozkázal, by se o lepší kázeň a mravnost kněží starali. Nuncius navrátil se k veliké mrzutosti papeže Inocence VI. s nepořízenou do Aviňonu.

Téhož roku vydal Karel v Koblenci arcibiskupovi Gerlachovi i ostatním arcibiskupům říše německé důležitý list tohoto smyslu:

„Často přemýšleli jsme o tom, že kněžstvo správy vaší nauk a řádů svatých otců si nevšímá a nedbá.

Je-li dovoleno kněžím důchody a příjmy své v hrách a turnajích prohýřovati? Má-li se kněz jako rytíř v zlatá a stříbrná roucha odívati, má-li ostruhy nositi, vlas i vous po světsku česati, tak aby při něm nižádné známky kněžství nebylo?

Kněžstvo míchá se do všech věcí rytířských, žije světácky, nestará se ani o blaho duší svých a dává i lidu pohoršení.

Naše láska k bohu a horlivost u víře na znemravnělostí a neřádností kněžstva opovržením a ošklivostí naplňuje nás.

Napomínáme, prosíme vás při povinnostech

vašich, přičiňte se s biskupy svými o napravení mravův a kázně kněžstva veškerého!

Buďte přísný a vytrvalý, nešetřte přátel ani bohatých; buďte neohroženě spravedliv, spurné trestejte klatbou i statkův zabavením a nepovolujte, dokud trvale se nepolepší.

Kdo oltáři sloužiti se stydí, oltářem se živit hoden není. Tyto zlořády, jenž dávno již k pohoršení rozumných se trpí, papežské stolici ohlásíme.

Budete-li liknavými, aneb nebude-li vám lze naší vůli průchod zjednati, uložíme našim knížatům světským, by spurným a nepolepšeným kněžím veškeré zboží sebrali a do rozhodnutí papežova zadrželi.“

Na to vypravil Karel do Aviňonu děkana vyšehradského, by papeži tyto sporné věci důkladně vyložil.

Karel poznal záhy, že veliké bohatství kněžstva jest hlavním zdrojem nekázně a nemravnosti kněží řeholních i světských. Uvažme jen, že nedlouho po smrti Karlově bylo kněžstvo české v držení celé *třetiny* království českého; že na př. biskupové pražští měli ročně 100.000 zlatníkův důchodů, že arcibiskupství pražskému 17 panství a drahně pevných hradů, kapitule vyšehradské 41 osad atd. patřilo, tak že Balbín právem tvrditi může, že té doby „*náboženství v Čechách nebylo toliko bohaté, ale i dobře ozbrojené.*“

Aby rozmahání se statkův kněžských obmezil, ustanovil Karel, že darování nových statkův kněžím *bez potvrzení královského platné není*, a toto ustanovení jest i v zákonníku Karlovu v Majestas Carolina.

Čím mocnější a četnější bylo kněžstvo (bylo toliko v Praze asi 3000 kněží), tím většího uznání

zasluhují tyto rozhodné snahy Karlovy, v nichž byl Arnoštem z Pardubic, kterýž 18 let za vlády Karlovy v čele duchovní správy koruny české stál, vždy účinně podporován.

Arnošt z Pardubic předložil již r. 1349 synodě nový řád kněžské kázně a synoda důležitý a po drahné věky platný tento řád pod jménem statut Arnoštových známý schválila.

Přispěním Arnošta zrušil Karel r. 1370 též „*soudy boží*“ (ordalie), kteréž v neobmezené zbožnosti a u víře ve všemohoucnost a všudypřítomnost boží, pak v nepravém výkladu slova božího, že „bůh spravedlivého neopustí“ se zakládajíce v soudnictví české hluboko zasáhaly.

Roku 1353 vyzdvihl též Karel asylní právo vrahův v kostelích a v klášteřích. Jsa nepřítelem licoměrného pobožnůstkářství také výstřední mrskače (flagellanty) a jim podobné sekty Karel v Čechách netrpěl.

Důvěrník Karlův Jan Očko z Vlašimi (1364 až 1379), primas královské rady v Čechách a od r. 1378 kardinál římský, ustanoven papežským legátem v diecesích bamberské, míšeňské a řezenské, kde měl porušenou kázeň kněží a řád církevní důrazně obnoviti.

Veškeré tyto pokusy o mírné narovnání sporův v církvi vzniklých nevedly k cíli. Řím zůstal nenapravitelným a ku všem výstrahám nejhorlivějších přátel svých odpověděl upálením nejmravnějších kněží, mistrův Jana Husa a Jeronýma Pražského, jichž předchůdci byli Konrád Waldhauser, Milič z Kroměříže i Matěj z Janova.

Poměr Karlův k tomuto prvotnému hnutí reformačnímu v Čechách jest zřejmým, charakteristickým dokladem, že Karel ani v těchto věcech církevních nebyl pouhou loutkou hierarchie řím-

ské, ale že si i tu často počínal k nemalé mrzutosti papežův samostatně a neodvisle.

V této mravokární reformační snaze nalezá Karel v Petrarkovi horlivého stoupence. I Petrarka jest nadšený hlasatel očisty mravův spustlého kněžstva, očisty shýřilého dvoru římského.

II.

(Povaha styků Petrarkových s Karlem IV.)

Čím důležitější a mocnější byl Petrarkův vliv v Italii v kruzích nejosvícenějších, největších současných vlastenců, tím podstatněji přispěje k zevnějšímu posouzení tehdejších vzájemných styků a poměrů národa českého s národem vlaským vylíčení styků tohoto největšího Vlacha věku XIV. s Karlem IV.

Petrarka byl netoliko prvním básníkem, alebrž i čelným politickým vůdcem Vlachův své doby.

V státnictví nevyrovná se sice Petrarka Danteovi, jehož politické spisy (Listy Jindřichovi VII., „Kniha o monarchii," „Vita nuova") jsou nemalé důležitosti historické; avšak politické působení Petrarkovo mělo na vývoj současné politiky vlaské přece vážný a důležitý vliv.

Petrarka byl velký nadšenec. Proto nedovedl skutečné poměry chladně a střízlivě posuzovati a oceňovati a proto se kolísá tak často v názorech i v plánech politických.

Papežové i jiní velmožové vlaští svěřujíce často důležitá politická poslání Petrarkovi, ptávali se Petrarky v důležitých věcech politických vždy o radu.

Spisem svým „*O nejlepší správě republiky*" vzbudil Petrarka obecnou pozornost. Roku 1343

hájil Petrarka k žádosti papeže a kardinála Colona v Neapoli u dvoru králové Johany svrchovanou moc papeže tak výmluvně, že jen s velikým nebezpečím mohl se z Neapole navrátit.

Petrarka byl papežův vynikající miláček a zajisté byl také v plány dvoru papežského proti Ludvíkovi Bavorskému dobře zasvěcen, nebyl-li spolu jejich strůjcem. *)

V letech 1351 a 1353 vyjednával Petrarka s benátkým dožem Dandolem o smír s Janovem.

Nejčinnějším však byl ve službě milánských Viscontiův, s nimiž byl tak důvěrně spřátelen, že stál kmotrem synovi Barnaboa Viscontia. Giovannia Viscontia nazývá Petrarka „největším Italem“; nedbá ani výčitek svého přítele, republikána Boccaccia a zůstává ve službě tyranův milánských, odvěkých to nepřátel Florencie.

Roku 1360 byl Petrarka s poselstvím Viscontiův v Paříži u dvora krále Jana, aby králi tomu k vysvobození jeho blaho přál. Roku 1366 vyjednával Petrarka s papežem Urbanem V. o návrat do Říma; r. 1368 sjednal smír Viscontiův s papežským legátem Angelicem v Pavii, a ještě nedlouho před svou smrtí (r. 1373) vyjednával s Francescem Carrariem v Benátkách o věcech politických.

Azzo Correggio r. 1341 a komise kardinálův, papežem k novuzřízení vlády v Římě po pádu di Rienzia r. 1351 svolaná tázala se Petrarky jakožto „občana římského“ o radu, kterak by měla byti nová soustava vládní zřízena.

*) Petrarka, zmiňuje se o náruživém sporu kardinálův Tailleranda a kardinála commogenského o volbu Karla IV. císařem římským, líčí ony kardinály takto: „Na nivách sv. Petra se pasouce, vzájemně se nenávidí, vyhrožují si a řvou tak náruživě, že uši zaléhají!“

Papežské komisi Petrarka odpověděl v tato slova: „Velikost a vznešenost Říma, již jménem, císařstvím a papežstvím založená, ukládá každému, aby ku zdaru Říma přispíval. Spor Orsiniův, jež jsem nikdy nenáviděl, s Colonny, jež jsem vždy upřímně miloval, rozrývá a hubí nám všem tak ctihodný Řím. Obyčejnými prostředky tento spor oněch rodův šlechtických neodklidíte; proto vylučte šlechtu z vlády a ustanovte toliko skutečné občany římské vladařícími senátory. Námitky, že se musí dbátimoci šlechty, která byla příčinou a podnětem rozervanosti, že se musí dbáti i *bohatství* šlechticův, jež jest největším nepřítelem ctnosti, a že se musí dbáti *titulův* šlechtických, kteréž jsou pouhý, vnitro státu jen jitřící zvuk, jsou bez podstaty.“

V listu pozdějším pak Petrarka přímo radí, aby byla šlechta římská násilím skrocena. Petrarkovu demokratickou republiku arci papež v Římě nezaložil a co hlava hierarchie římské také ji založiti nemohl.

Politické zásady Petrarkovy možno poznati z větší části z jeho dopisův, hlavně pak z rad, jež ve svém listu Can Grandeovi della Scalovi, u jehož dvora ve Veroně delší čas meškal, udílí.

„Nebuď spoluobčanův svých pánem, buď otcem vlasti své,“ píše Petrarka, „poddané miluj jako dítky, jako údy svého těla. Zbraní, žoldnéři, dráby svými potírej nepřátele své — poddané ovládej však blahovolně.“

Petrarkův kníže má být všemohoucí, má se o všechno starati, má stavěti chrámy, průtoky a cesty, má řídit policii; má vysušovat močály; vinice, orbu, umění pěstovat; umělce a učence podporovat atd.

Středověký tento názor o všemohoucnosti

tyrana Petrarka, přilnuv k svobodám lidu obecného, arci často podstatně měnil, ačkoliv vždy sjednocení Italie toliko ve způsobě monarchické za možné pokládal a neobmezené vládě jednotlivce nejednou dával přednost před despotismem národa.

Obnovení slávy Italie bylo hlavním cílem veškeré snahy Petrarkovy; prostředky k dosažení cíle tohoto hledal, kde mohl. Proto při tehdejší nestálosti politických poměrův v Italii jest i Petrarka v politice své těkavým a kloní se vždy k té straně nebo vládě, od kteréž nejspíše pomoci a spásy dojíti doufá; politika Petrarkova při pevném cíli není arci v taktice vždy důsledna.

Sjednocení a osvobození Italie, obnovení staré slávy Říma jest cílem Petrarkovým, právě tak jako Danteovým. V tom shodují se všickni vlastenci vlaští.

Jak nadšeně horuje Petrarka v písních svých za sjednocení, za svobodu národa svého! Vznešená kanzona Petrarkova: „*Italia mia*“, jest úchvatná zpověď tohoto vlasteneckého veleducha.

Nejdříve hledá u vladařův vlaských pomoc vlasti v cizím jhu úpící: „Na severu ohradila příroda vlast naši hradbou Alp, Marius a César divoké hordy cizákův z vlasti naší vypudili, *co medle hledá opět meč cizákův na půdě naší?* Hynouce v nesvornosti lhostejně k rozervávání nejkrásnější země na světě pohlížíte.“ Pak napomíná Vlachy k svornosti, „*anaž cestu k nebesům otvírá.*“

„Smilujte se nad slzami tohoto lidu, jenž od vás a od boha jen pomoc doufá!“

Marné bylo napomínání nadšeného pěvce. Tyranové vlaští, hovíce toliko sobeckým zájmům svým, nemilovali národ, necítili vlastenecké náklonnosti k vlasti, vznešené ideály Petrarkovy ani

nechápali a sklánějíce otrocky šíje před silnějším, neměli o politice velkých cílů ani ponětí.

U domácích vladařův doznal Petrarka v politice prvního trpkého sklamání. I obrátil se o pomoc k mocnému Karlovi IV., pak ve spojení s tribunem Colem di Rienziem zasazoval se za obnovení římské světovlády.

Důležité styky politické *Petrarky* s *Karlem IV.* a s *Colem di Rienziem* nutno vyložiti obšírněji.

Karel IV. setkal se s Petrarkou po prvé v Avioňoně r. 1346, když s Klimentem VI. o dosažení římského císařství vyjednával. V té době nalezal se již Petrarka co korunovaný básník na výši své slávy a těšil se nemalé přízni papeže.

Na počest krále Jana a syna jeho Karla uspořádal papež Kliment VI., jenž byl velký milovník hlučných hodův, mnoho okázalých slavností a plesů, jichž se i nejsličnější a nejvznešenější dámy účastnily. O takovém dvorním plesu poznal Karel vnadyplnou Lauru, dceru Audiberta z Novesu, Hugovi de Sade provdanou, kterouž i Petrarka horoucně miloval. Božským zjevem milostné této ženy okouzlen, políbil Karel po francouzském mravu u přítomnosti Petrarky Lauru na čelo a na oči, což bylo v oné době zajisté nemalým vyznamenáním. Případ ten zvěčnil žárlivý Petrarka v znělce CC, v níž Karla takto líčí:

„Knížetem královského (jest) šlechtictví,
andělského rozumu, duše bodré,
čilé tváře, bystrých očí, prozřetelnosti rychlé,
pln velikých, takých prsou důstojných myšlenek.“ *)

*) O králi Janu Petrarka napsal:
„Byla-li slepota na újmu slávy hrdiny tohoto?
Celý svět vrozenou hrdinnost jeho obdivoval,
když pak oslepl, teprv obdivu obecného hoden byl.“

Na tomto plesu však, jak z pozdějších listův souditi lze, Petrarka s Karlem blíže se neseznámil.

Horoucí, beznadějná láska Petrarkova k Lauře (byltě Petrarka knězem a Laura provdaná), jest zdrojem nedostižených znělek Petrarkových, které budou povždy perly básnictví světového.

Znělky tyto jsou plny vroucí něhy a roztomilého blouznění. Případy a výjevy nejnepatrnější jako na př. vrácení nalezené rukavičky Lauře, růži kmetem Lauře podanou a podobné opěvá Petrarka s takovou mistrností, že se životopisec Petrarkův de Sade diví, „kterak se muž tak učený takými nepatrnostmi baviti může."

Milostné básně Petrarkovy odhalují nám v činném, železném tomto bojovníku něhyplného, upřímného člověka.

Petrarka stýkal se netoliko s Karlem IV., ale i s čelnými současníky Karlovými. Tak seznámil se s Arnoštem z Pardubic, s Janem Očkem z Vlašimi a s jinými a žil s nimi v důvěrném přátelství. O Arnoštovi z Pardubic a Očkovi z Vlašimi zůstavil toto důležité svědectví: „*Při těchto dvou prelátech i při jejich králi nenalezám stopy barbarství; jsout ducha tak jemného a mravův tak ušlechtilých, jsou tak vlídni, hovorni a dvorni, jako by byli v Aténách zrozeni a vychováni.*"

Toto svědectví Petrarkovo jest tím důležitější a významnější, čím většími předsudky byl zaujat vzhledem k národům cizím, jež vůbec za kmeny surové a barbarské pokládal. Soud ten zajisté nás musí naplniti hrdostí.

S Arnoštem z Pardubic, jehož „*udatenství* a *zmužilost*" i Villani vychvaluje, a s *Očkem z Vlašimi*, jakož i s Karlem IV. Petrarka v letech pozdějších často si dopisoval. Dopisy tyto, pohříchu dosud úplně neprohlednuté, mají nemalou důleži-

tost historickou, jsouce spolu hlavním pramenem zpráv o vzájemnosti Petrarkově s oněmi vynikajícími muži českými. *)

Karel byl Petrarkovi vždy upřímně nakloněn a vysoce si ho vážil. Mimo jiné vypravuje Lupáč, že Karel Petrarku *„vícekráte* k sobě pro společné shledání a na přátelské promluvení příznivě pozval, jakožto skrze listy, kteréž jsou před rukama, prokázati by se mohlo".

Také v Karlovu listu, jímž Petrarku k svému dvoru zval, čteme: „S náruživostí velikou toužíme spatřiti tebe, jenž naši i říše svaté miluješ čest, bažíme nesmírně od tebe mravuplné slyšeti nauky a z přemilých rozhovorův tvých potěšiti se . . . ." A v jiném zvacím listu Karel dí: „Nechť nezmrzí tě národa zříti dužnost, aniž jazyka našeho barbarství (aut te lingue nostre barbaries) od podniknutí cesty (do Čech) nechť tě neodvrátí . . . ."

O věcech těchto promluvíme zevrubněji níže.

Nabízenou stolici učitelskou na universitě pražské Petrarka, jenž byl i rektorství university florencské odmítl, nepřijal. Petrarka se těší, „že jest svými díly jak Karlovi IV., tak i samovladaři byzantinckému z rodu Paläologův znám". **)

*) Listy své z l. 1326—1362, jichž byl bohužel drahné množství spálil, později Petrarka sám spořádal a dle předmětův rozdělil. — Karlovi IV. psal Petrarka následující listy: R. 1350, dne 24. února; na počátku r. 1352; r. 1353 dne 23. listop.; v říjnu r. 1354; roku 1355, dne 25. února; r. 1355, dne 21. března; v červnu r. 1355; r. 1358, dne 25. břez.; r. 1361, dne 21. břez.; r. 1361, dne 13. července; r. 1362, dne 20. března; r. 1363, dne 11. března a r. 1367, dne 11. prosince. Mimo to odporučel Karlovi jistého služebníka listem bez datum.

**) Císař Jan Paläologus (r. 1356 — 1390), doprošuje se r. 1369 v Římě u papeže pomoci proti Turkům, k naléhání dvora papežského šisma v církvi odpřisáhl.

Při smrti Danteově byl Petrarka, kterýž byl Dantea toliko jednou v mládí svém viděl, 17 roků stár; Dante byl duševním předchůdcem a učitelem *Giovannia Boccaccia* (1313—1375) i *Petrarky*. Při vší růzností náhledův politických žil Petrarka až do své smrti s Boccacciem v důvěrném přátelství.

Dante, Petrarka a Boccaccio, tato trojice duchů, studiemi klasikův probuzených, rozhodla netoliko o vývoji vzdělanosti a osvěty italské, ale ovládla a řídila dalekosáhlými snahami svými i veškerý pokrok osvěty světové.

Veškerá vědecká, umělecká i politická činnost Petrarkova i Boccacciova jest přirozený následek, postup působení Danteova. Mimo rozsáhlou činnost politickou, rozvíjeval Petrarka přímo úžasnou plodnost a činnost literární.

Listy své psal Petrarka svěží latinou, tak jako by byla latina řečí jeho mateřskou. Latinsky psal též veškerá filosofická, kritická a historická pojednání, nezůstaviv vůbec nižádné práce toho druhu v jazyku mateřském.

Latinsky básnil po vzoru Ovidovu a Virgilovu a sice 77, v tré knih rozdělených listův a za latinské epos „*Afrika sive de rebus gestis Scipionis Africani*“ („Afrika čili o skutcích Scipia Afrikánského“), byl dne 8. dubna 1341 na básníka korunován.

V zátiší údolí Vaucluse u Aviňonu básnil Petrarka latinské eklogy; tam započal též dílo své: „*De vita solidaris*“ a konal studia k obsáhlé historii římské od Romula do Trajana, jíž nedokončil; tam též po svém návratu z Říma v letech 1342—43 dokonal čelné dílo své: „*De contemtu mundi libri III*“.

Latinskými spisy svými Petrarka záhy a mnohem dříve, nežli svými vlaskými básněmi, jež

pokládal spíše za milostné hříčky, v cizině podobně jako Dante a Boccaccio se proslavil.

Současníci ctili a velebili Petrarku co výtečného starožitníka a vynikajícího básníka latinského. Latinská díla Boccaccieva obdivovala Evropa o 200 let dříve než poznala rozkošný jeho spis „Dekamerone“, tento pravzor klasické prostomluvy vlaské.

V sbírání spisův, listin a památek starožitných byl Petrarka neunavný a na tomto poli nejednou s Karlem IV. se setkal. Když byl Karel IV. r. 1355 Petrarkovi z Pisy poslal k posouzení starý diplom, svědčící, že Nero a Julius César Rakousko z nadvlády římské vymanili, dokázal Petrarka v obšírném listě podvrženost této listiny pádnými a bystrými důvody. Již z tohoto listu jest zřejma vzácná znalost a soudnost Petrarkova v starožitnictví. Petrarka sbíral náruživě staré mince, dal razit první medailie a Karlovi daroval vzácnou sbírku starožitných kamenův vyřezávaných a mincí. I v dějepisných dílech Petrarkových (studie k dějinám římským, sbírka důležitých výpovědí a j. slavných mužů (de rebus memorandis) a děje poslední války punické) nalezáme na onu dobu překvapující skvělé a bystré úvahy.

Petrarka jest rozhodným odpůrcem zahnízděných zlořádův a bludův v různých vědách a naukách. Se zdrcující výmluvností ničí bídáctví právníkův, blbou pověrčivost lékařův a řádění šibalských astrologův.

Také vědami přírodními zabýval se Petrarka se zvláštní oblibou. V cestopisech Petrarkových jest snešen a zachován vzácný material zeměpisný. U přítomnosti neapolského filosofa krále Roberta kreslil Petrarka první mapu Italie. Petrarka byl

prvním filosofem v nynějším smyslu a významu; Italii odchoval Giovannia Malpaghinia da Ravenna, jehož se byl co chlapce ujal. Také v hudbě se vyznal.

Při vší zbožnosti své soudil kněz Petrarka co důkladně vzdělaný bohoslovec o věcech náboženských přesně a nepředpojatě, střízlivě a nestranně.

Všestranností svou podobá se Petrarka svému mistru Danteovi, kterýž byl básníkem, státníkem, dějepiscem, filologem, anatomem, malířem, stavitelem, zeměpiscem i přírodozpytcem; kterýž šest let před Kolumbem vykládal o protinožcích a o neznámém v té době světě, a dříve než Harvey stanovil zásady nauky o oběhu krve a o žilobití.

Díla Danteova, Petrarkova i Boccacciova v četných opisech, jež také do Čech mládež česká ve Vlaších studující přinášela, záhy vešla v známost. Také v Čechách nezůstalo působení věhlasných mužův těchto bez účinkův. *)

Rozhled tento, tušíme, dostačí za úvod podrobnějšího vylíčení nemálo důležitých stykův největšího mocnáře s největším pěvcem věku XIV.

---

*) Z děl Petrarkových vydal r. 1501 Řehoř Hrubý z Jelení na Starém Městě pražském po česku „*Františka Petrarchy Poety a velmi znamenitého a dospělého muže u výmluvnosti knihy dvoje o lékařství, proti štěstí a neštěstí, totiž proti libým a nelibým věcem.*“ (I. díl. 234, II. díl. 260 stran.) Týž Řehoř z Jelení vydal pak tiskem r. 1551 v Prostějově Petrarkovo „*Rozmlouvání mezi mudrcem a nedoukem o pravé moudrosti.*“ Překlady mnohých jiných spisův Petrarkových jsou zachovány v rukopisech v bibliotéce university pražské. Překlady Petrarkových spisů od Řehoře z Jelení Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic velmi vy-

III.

(Cola di Rienzi a Petrarka.)

Odstěhování se papežův z Říma do Aviňonu zavdalo příčinu k osudným rozkolům v církvi a kromě toho otevřeny tím v Římě dokořán dvéře výstřednostem a mrzkostem všeho druhu.

Osudná událost tato vznikla hlavně ze sporův mezi papežem *Bonifacem VIII.*, jenž r. 1294 lstí a pomocí krále Karla byl zvolen, a francouzským králem *Filipem*, kterýž byl přítelem vůdcův římských ghibelinův, mocných *Colonnův*.

Bonifac VIII. sotva že dosedl na Petrův stolec, počal nepřátele své náruživě stíhati a především usiloval vší mocí o vyhlazení úhlavních svých odpůrcův, Colonnův. Když bylo vojsko papežské hlavní tvrz Colonnův *Palestrinu* rozmetalo, uchýlili se Colonnové do Francie a spojili se s králem Filipem krásným k odboji proti papeži.

Papež Bonifác hrabivostí a stálým ukládáním nových berní k uhražování výprav křižáckých veškeré státy katolické mrzce vydíraje, popudil nemálo věřící, zejmena ve Francii a v Anglii. Chtěje pak jen sám kněžím berně ukládati, po-

---

chvaluje. Nejvyšší hofmistr království českého Vilém z Pernštýna (1435—1521) uložil kazateli při betlemské kapli Janu Češkovi, aby průpovídky a výtahy z klasikův snesl. V předmluvě uvádí Češka v řadě libomudrcův též Patrarku a ve sbírce této jsou překlady následujícího pojednání Petrarkových: „O milém životě lidském dle Heraklita s přídavkem Petrarkovým“; „o moudrosti“; „o svobodě“, „o ukrutenství v moci“; „o mládenci zlého lúže“; „o ženění“; „o nekvapnosti k pomstě“; „o milosti“; „o přátelství“ a j.

V oseckém klášteře jest pergamenový, drobnomalbami skvostně ozdobený rukopis z r. 1438: „Františka Petrarky, básníka korunovaného, žalmův sedm“, jejž opat tohoto kláštera r. 1656 za šest tolarů koupil.

hrozil papež ten zvláštní bulou všem králům a knížatům, kteříž by kněžím jakékoliv dávky a břemena ukládali, že je dá do klatby. Na to odpověděl francouzský král Filip papeži, „že když kněžstvo není berní povinno králi, nebude také král berní odváděti papeži“, a vyvážení zlata a stříbra bez povolení královského z Francie zakázal. Touto událostí zahájen náruživý boj mezi papežem a králem, zpočátku pérem a posléze i násilím vedený.

Aby si pomohl k penězům, položil Bonifác k r. 1300 milostivé leto do Říma. Když pak Filip papežova nuncia uvěznil, pohnán jest před soud papežův. Půhon papežský přijal král Filip potupně a stížen novou bulou papežskou („Ausculta Fili“), dal tuto bulu v Paříži s velikou okázalostí spáliti.*) Aby se podpory národa svého v boji tomto ujistil, svolal Filip sjezd generálních stavův, jimž předložil otázku: „Má-li král francouzský říši svou od boha čili od papeže?“

Francie postavila se ku svému králi proti Bonifácovi.

Novou bulou (Unam Sanctam) dokazoval papež důrazně, „že při ztrátě spasení každý člověk papeži podroben a poslušen býti má“.

Filip odpověděl k tomuto novému útoku odporem proti inkvisici církevní, již za nelidské barbarství, za zločinné prohřešení se na právu lidském prohlásil.

K návrhu *Viléma de Nogareta* usnesly se

*) O velikém úpadku důstojnosti papežské v Italii svědčí tato událost. Když papež *Urban* poslal *Barnabovi Viscontiovi* bulu, kterouž byl do klatby dán, zajal Barnabo posly papežské a přinutil je, aby bulu „*i s pečetí pozřeli*“, řka, že ji zajisté stráví tak, jako by ji byl strávil on sám.

generální stavy francouzské na tom, že „*Bonifác není pravý papež, že je kacíř, simonista a člověk zločinný*“; žádajíce, by král k odklizení tohoto pohoršení v církvi obecný koncil svolal.

Vilém de Plaisian a *de Vesenoble* žalovali na témž sněmu francouzském, že Bonifác „*nevěří v nesmrtelnost duše a v život věčný, ani v proměnu hostie při přijímání, že nedrží posty církevní, že vinou jeho ztracena zaslíbená zem, protože peníze na výpravy křižácké darované zpronevěřil, že nelidskostí svou předchůdce svého Celestina se světa svedl, že smilstvo a jiné mrzkosti netoliko páchal, ale i za dovolené prohlašoval* a j. Žaloby tyto spečetěny přísahami na svaté evangelium. Král pak proti Bonifácovi odvolal se „ku koncilu obecnému a k zákonitému papeži“.

Bonifác uvalil na Filipa klatbu, avšak dříve než ji mohl prohlásiti, byl napaden Vilémem de Nogaretem a Colonny na zámku v Anagni.

Bonifác zasedl na trůn v plném ornátu a očekával nepřátele své zmužile. Kardinálové mezi tím stokou uprchli.

Sciarra Colonna byl by Bonifáce na trůnu zavraždil, kdyby byl Vilém de Nogaret namířenou ránu neodrazil.

„Sluha francouzského krále, syn otce inkvisicí utraceného ve vlastním paláci tvém ti život zachránil!“ připomenul posupně de Nogaret zajatému papeži. Na bídném koni, obličejem na zad přivázán dopraven Bonifác do vězení a nedlouho na to po neblahé devítileté vládě zemřel dne 11. října r. 1303.

Nástupce Bonifácův Benedikt XI. za krátké vlády své (zemřel smokvami otráven r. 1304), s králem francouzským se nesmířil.

Filip sosnoval s Colonny chytrý plán o po-

koření papežství římského a smluvil se s arcibiskupem bordeauxským Bernardem do Gotem, jejž Murai „chytrou liškou v rouchu kněžském“ nazývá, o podmínky smíru.

Úmluvou touto bylo zejmena stanoveno odpuštění všem ve sporech s Bonifácem zúčastněným, zatracení památky Bonifáce,*) uvedení Colonnův v držení jich statků a důstojenství, pětiletý desátek kněží a j.

Příležitost k uskutečnění těchto plánů nalezla se o volbě papeže r. 1305 v Peruggii konané. Kardinalové nemohli se v hlavním chrámu peruggijském dlouho o volbu papeže sjednotit; občané je v kostele zavřeli a pokrmu jim nedávali, a posléze i střechu s kostela strhali. Za takového nátlaku zvo-

*) Po této úmluvě zavedeno jest r. 1310 vyšetřování o pravověrnosti nebožtíka Bonifáce VIII. a při vyšetřování tom potvrdili svědci přísežně tato seznání: „Papež Bonifác VIII. učil, *že víra není zákon boží, ale lidský vynález na strašení lidu obecného věčnými tresty; nauka o trojici jest podvod, v nějž jen blbové věří; panna neporodila, protože je to nemožné; chleb v tělo Kristovo se nemění v svátosti; není života věčného.*“ Dále pak dokázáno, že Bonifác řekl: „*Ať po smrti bůh se mnou, co chce, učiní; věřím jako vzdělanec, obecný lid arciť jinak věří. Musíme mluvit jako tento lid, ale myslit a věřit musíme s menšinou;*“ pak, že tvrdil „*že není ani těla ani duše vzkříšení;*“ — „*hostie jest pouhé těsto;*“ — „*Kristus nebyl syn boží, byl člověk, jedl a pil jako my, nevstal z mrtvých. Jsem Krista mocnější; mohut království rozdávat a krále sesazovat;*“ — „*Jen bláhovci prosí Krista, jenž sám sobě pomoci neuměl, o pomoc;*“ — „*Simonie není bezpráví; cizoložství není poklesek.*“ — Ano, mnozí svědkové, jak Draper dovozuje, takových mrzkostí a vilností papeži Bonifáciovi dosvědčili, „že vylíčením jich moderní spis sprzněn a poškvrněn býti nemůže.“ Když pak z tohoto pohrobního soudu nesmírné pohoršení vznikalo, byl zajímavý proces ten na žádost papeže králem Filipem potlačen.

len po vůli francouzského krále Filipa kardinál *Bertrand de Got* papežem, kterýž přijav jmeno Klimenta V., po vůli Filipově r. 1309 usadil se v Aviňonu, kterýž té doby náležel neapolskému králi Karlu II.

V Aviňonu podlehali vždy papežové vlivům králův francouzských.

Kliment V. zákeřnickým vyhlazením templářů (r. 1311) a otrockou oddaností francouzským despotům zůstavil smutnou památku vrtkavého, hrabivého lakomce. Zemřel dne 20. dubna r. 1315, téhož roku jako král Filip.

Nástupcem Klimentovým byl Provençal, biskup aviňonský *Jan XXII.*, po jehož smrti (r. 1334) nalezlo se v pokladu papežském 25 milionů zlatníků!

Tolik důchodů nemělo té doby Francouzsko i Německo dohromady.

Třetím papežem v Aviňonu stal se syn mlynáře saverdunského, cisterciák *Benedikt XII.*, učený sice theolog, ale velmi špatný politik. Poznávaje hrozný úpadek církve, snažil se poctivě, ač marně, zjednati průchod očistě i potřebným opravám. Avšak i Benedikt k nemalé žalosti Petrarkově podlehl vlivu francouzskému a do Říma se nevrátil.

Nástupcem Benediktovým byl umění milovný přítel Karla IV. *Kliment VI.*, kterýž Aviňon „k velikému přivedl rozkvětu.“

„Co Aviňon dospíval k největší slávě, stával se Řím vesnicí!“

Neapolská králová Johana, jsouc obviněna z vraždy svého manžela, utekla se k papeži Klimentovi VI., kdež byla nálezem kardinálův hrozné viny té sproštěna.

Z „vděčnosti“ prodala Johana (dne 8. června

r. 1348) Aviňon papežům za nepatrný obnos 80.000 zlatých. Vraždou krále a svobozením vraždou tou obviněné manželky jeho uveden jest Aviňon u vlastnictví papežův.“ (Gregorovius.) *)

Těkavost lidu obecného, sobectví šlechty a nesmírná ctižádost, mstivost papežské vlády byly obnovení a ustálení řádu v Římě velice na překážku; moc a důstojnost vlády papežské v hrůzovládě rozjitřených stran téměř úplně zanikla. Věčný Řím byl v době té jevištěm přehmatův a výstředností nejhnusnějších a nejhanebnějších; práva vůbec nikdo nešetřil, nebylo soudců, nebylo zákonodárců; zákona nikdo nešetřil a nikdo jej neprováděl.

R. 1347 dostoupil divoký ten rej bezuzdných vášní v Římě vrchole; bědy obecného lidu byly v zmatcích těch hrozné a nesnesitelné.

V této vážné, hrozné době vystupuje smělý „konsul sirotků, vdov a chudých“, *Cola di Rienzi*, ujímá se vroucím zápalem ujařmeného lidu proti sveřepé šlechtě; a lid, demokracie římská vítá v di Rienzim svého vůdce.

Cola di Rienzi (nar. r. 1303), vlastně Niccolo Gaorini, jest syn prosté pradleny římské, která se vydávala za levobočku Jindřicha VII., děda Karlova. Di Rienzi slynul co dějepisec i starožitník v celé Italii velkou vzdělaností. Již r. 1342 vyslali jej Římané s Petrarkou a se šestnácti čelnými občany k papeži Klimentovi VI.

---

*) Po Klimentovi VI. sídleli v Aviňonu ještě Štěpán d'Albret z Maumontu pod jmenem *Inocencia VI.* (zemřel dne 12. září r. 1362), Vilém de Grimond co *Urban V.* (1363—1370) a synovec Klimenta VI. Pierre Roger z Beaufortu příjmím *Řehoř XI.*, kterýž dne 13. září 1376 Aviňon na vždy opustil a do Říma se navrátil.

s žádostí, aby se papež vrátil do Říma a zločinnou šlechtu římskou potrestal a pokořil.

Papež Kliment VI. divil se vznešené, úchvatné výmluvnosti di Rienziově a na přímluvu Petrarkovu ustanovil jej r. 1344 notářem komory papežské.

Kdyby se byl papež Kliment VI. po přání Římanův r. 1342 do Říma s di Rienziem navrátil, nebyla by r. 1347 vypukla strašná revoluce římská, jejímž náčelníkem byl di Rienzi.

Čím drzeji a bezohledněji šlechta římská práva a svobody lidu šlapala a potlačovala, tím více vzrůstala moc di Rienziova v lidu. Jakýs šlechtic zavraždiv bratra di Rienziova, ušel při všem práva se dovolávání zasloužanému trestu, a od té doby vzplanul di Rienzi nesmiřitelným záštím proti šlechtě.

Rienzi líčíval o veřejných shromážděních plamenými, nadšenými řečmi lidu slávu někdejšího Říma; ze trosk starožitného nápisu odvozoval, že svého času toliko senát a obec římská měly právo císaře voliti a že toto nezadané právo dosud Římu náleží. Na Kapitolu dal namalovati výjevy z dějin Troji, Říma, Karthaga, Babylonu a vykládával je lidu obecnému. Di Rienzi hlásal reformu veškeré sešlé a znemravnělé správy římské; hlásal odpor proti zhýřilé a násilnické šlechtě a vzkříšení světovládné moci Říma.

V památný den 20. května 1347 *) svolal di Rienzi veškerý lid římský na Kapitol, kde v bílou řízu oděn nadšenou řečí opět lesk a slávu někdejšího a mrzkost současného Říma líčil, na potlačovatelé práva a svobod obecných žaloval.

*) V té době dobýval Karel IV. bratru svému Janu Jindřichovi Tyroly.

Prohlásiv *sbratření svobodné Italie, sjednocení veškerého národa proti zlomyslným otročitelům za jediný prostředek spásy národa vlaského* navrhl jásajícímu lidu ústavu o 50 článcích.

Cola di Rienzi vztýčil nad Římem směle prapor Danteův.

Nadšený lid římský povýšil di Rienzia na diktatora římského. Di Rienzi, té doby 33 let stár, přijal název *„tribuna svobody, míru a spravedlnosti“*; vypudil senatory a šlechtu z Říma, šlechtou pobrané a zabavené statky pravým majitelům vrátil, stráž bezpečnosti v Římě a brannou moc 1300 pěších a 360 jezdcův rychle zřídil, loupežnictví vyhladil, finanční správu důkladně obnovil a k vyřizování sporův domácích smírčí soud ustanovil. Tak stal se za nedlouhé vlády di Rienziovy v Římě obrat přímo podivuhodný.

Na mnoze se tvrdí, že di Rienzi již při počátku revoluce římské s císařem Ludvíkem Bavorským proti papeži a proti císaři Karlu IV. sjednocen byl. Tvrzení to však dosud platně stvrzeno není a nesluší zapomínati, že současný papež Kliment VI. úžasné úspěchy di Rienziovy v Římě netoliko zaslouženě uznal, ale že jej také v důstojnosti tribuna římského potvrdil, což by se stíží bylo stalo, kdyby byl papeži úklady strojil.

Diktatura di Rienziova trvala toliko *sedm* měsíců. Za ten čas di Rienzi neoblomnou spravedlností a přísným prováděním a plněním zákonův obnovil a uhájil řád práva a bezpečnost v Římě, a netušenými výsledky moudré vlády své došel skvělého uznání netoliko u papeže, nýbrž v celé Italii a cizině, tak že nemalé vážnosti doma i za hranicemi požíval.

Cizí mocnářové blahopřáli mu k obnovení pořádku v Římě, ano králová neapolská Johana a

Ludvík král uherský vznesli na něho rozhodnutí svých sporův.

Cola di Rienzi svolal do Říma obecný sněm veškeré Italie, jenž Italii zřízením veliké konfederace italské s náčelnictvím Říma osvoboditi a sjednotiti, mocnou a slavnou učiniti měl.

Přes veliký odpor vlaských tyranů vítá národ velkou tuto myšlenku a posýlá důvěrníky své do Říma. Dne 1. srpna r. 1347 zahajuje Cola di Rienzi u přítomnosti dvou set poslův, národa v Laternu *první sněm celé Italie.*

Sněm římský *sbratření a osvobození veškerých měst a států vlaských* slavně prohlásil a také se usnesl, *že po starodávném právu toliko lid římský císaře římského platně voliti může.* Proto povolal di Rienzi před tribunal svůj do Říma kurfiršty říšské i Karla IV. a Ludvíka Bavorského, poněvadž volbu jejich římskými císaři za správnou a platnou neuznával.

Slávou a velikostí starého Říma roznícen a unešen, chtěl di Rienzi učiniti Řím hlavou Italie, hlavou světa, ale zapomněl, že v té době nebylo již starověkých Římanův.

Co občan i co vladař skvěl se Rienzi vzornými, přímo antickými ctnostmi občanskými. Nazýval se: „*Mikuláš, mocí nejmilostivějšího pána Ježíše Krista přísný a milostivý tribun svobody, míru a spravedlnosti a osvoboditel svaté republiky římské.*“

Di Rienzi získal si lásku a náklonnost lidu obecného a vlastencův italských, jakož i velikou nepřízeň šlechty římské a veškerých tyranův vlaských a upadl také v nemilost Karla IV. Konečně i papež, byv pletichářskou šlechtou získán, zanevřel na di Rienzia, proto že moc svou i mimo

Řím rozšiřoval a do voleb císařů římských se míchal.

V čele šlechtických odpůrcův di Rienziových v Římě stáli s Petrarkou důvěrně spřátelení Colonnové. V boji proti šlechtě nepočínal si di Rienzi s potřebnou rozhodností a důsledností. Zabředaje pak v ctižádostivé hříčky, dal se na rytíře pasovati, koupával se v domnělém koupadle Konstantina Velikého a j. I s legátem papežským, jehož řeči v shromáždění lidu bubnováním a troubením přehlušovati dal, se rozkmotřil. Proto spojil se papežský legát Bertrand de Deux s nespokojenou šlechtou, načež tito spojenci proti di Rienzimu s nemalou mocí válečnou do pole vytáhli.

Dne 20. listopadu 1347 porazil však di Rienzi nepřátele své u bran římských na hlavu. V bitvě té padlo mnoho čelných šlechticů římských. Rekovnost vojův di Rienziových zničila porážkou touto středověkou všemohoucnost šlechty římské na vždy.

Po těchto událostech spojil se di Rienzi proti odpůrcům svým s Ludvíkem, králem uherským a s neuznávaným té doby císařem Ludvíkem Bavorským.

Petrarka stopoval nadšeně nadějné, mnohoslibné výsledky diktatury di Rienziovy v Římě, snil již blažený sen o konečném uskutečnění vlasteneckých ideálův svých, o nichž s Rienziem již za společného pobytu o korunování na básníka v Římě (r. 1341) i v Aviňonu byl blouznil.*)

Vzděláním, duchem i horoucím vlastenectvím byli Petrarka a di Rienzi velice spřízněni.

Di Rienzi, Petrarka, Boccaccio i Dante, čer-

*) Eklogou V. Petrarka di Rienzia co obnovitele Říma velebí a opěvuje.

pajíce nadšení za svatou věc Italie ze společných zřídel činnorodých, z pramenův dějepisných starého Říma i Helasu přilnuli blouznivou láskou k Římu, co k srdci Italie a hlavě světa a počali vší silou ctnosti starých Římanův, vznešenost někdejší Italie křísiti a nedostižnou výmluvností, spisy svými a osobním příkladem obnovovati.

„*Čtěte trosky Říma! Jsouť posvátnější nežli se domýšlíte!*“ volá Dante. Petrarka s Giovanniem Colonnem často sbořeninami Říma se procházeli a na mohutných klenbách therm Diokletiánových o věcech politických a historických rokovali. Cola di Rienzi byl jako Petrarka věhlasný starožitník.

Navštíviv po prvé Řím (r. 1337, 14. ledna) píše Petrarka takto: „Řím a památky jeho domyslův mých větší jsou. *Nedivím se, že Řím podmanil svět, tomu však, že stalo se to tak pozdě, diviti se musím!* Řím povstane z rumův, až sám sebe poznávati počne.“

Petrarka napomínal lid římský k poslušenství tribunovi di Rienziovi, jejž za „*posla páně, kterýž Italii sjednotí a osvobodí*,“ prohlašoval. Blahopřeje di Rienzimu k velikým spěchům jeho, kojí se nadějemi, že konečně zjevil se Italii muž činů, kterýž smělé touhy italských básníků proroků naplní.

„Že se podnikání tohoto nového Bruta zúčastniti nemohu!“ žaluje Petrarka. „Osud a kněžský stav můj mi v tom překáží, jen pérem jest mi konati povinnosti občana římského.“ Di Rienzimu pak děl: „Vytrváš-li, o nepochybuji o tom, že vytrváš, za nedlouho jinak opěvati budu tebe, po celém světě rozhlásím slávu tvou.“

„Závoď, národe, s tribunem v šlechetné lásce k vlasti, v důstojném následování někdejší slávy, v jednomyslném, neunavném boji proti tyranům!“

Blouznivý Cola di Rienzi i nadšený Petrarka

zapomínali, že nadšení a zápal za velké myšlenky a cíle mnohdy snadno lze v národě vzbuditi, avšak že je nemožno pouhým nadšením a horováním hmotné překážky odklízeti, moc a trvalou slávu říší zakládati neb obnovovati.

Di Rienzi se domníval, že usnešením sněmu italského jest již Italie sjednocena a osvobozena; prosté skutečnosti však si nevšímal.

Proti di Rienzimu papežský legát Bertrand strojil neustále úklady; do klatby jej dal, kněžstvem lid proti němu jitřil a štval, i hrozil, že milostivé léto r. 1350 v Římě nebude, pakliže do té doby di Rienzi nebude z Říma vypuzen.

Když pak takto podnicený lid, kterýž viděl v tribunovi svém bytost všemohoucí, po prvé proti di Rienziovi se zbouřil, tu nadšený muž tento, jenž tak rekovně úhlavním nepřátelům vzdoroval, lidu, jejž tak horoucně miloval, vzdorovati nedovedl. Složiv ocelové žezlo i stříbrný věnec svůj na oltář Marie panny v Aracceli na Kapitolu opustil plaše Řím v prosinci r. 1347.

Petrarka, kterýž se di Rienzia u dvoru papežského vždy odhodlaně ujímal, napomínal marně přítele svého k zmužilé vytrvalosti a příchod svůj do Říma mu zvěstoval. Již na cestě došla Petrarku ohromující zvěst o pádu i útěku di Rienzia z Říma.*)

Petrarka navrátil se do Parmy, kdež jej zdr-

*) Když Petrarkovi vytýkáno v Aviňonu přátelství ku Colovi di Rienzimu co nevděk ku Colonnům, kteří byli Petrarkovi vždy velice nakloněni, odtušil Petrarka: „*Domníval jsem se, že Cola di Rienzi Řím osvobodí. Nevážím si ničeho více nad svobodný Řím.* Rod Colonnův miluji ze všech rodův na světě nejvíce; avšak *více ještě miluji stát, a více než stát miluji Řím, a Říma dražší jest mi toliko Italie!*“

tila druhá, strašná rána, jíž duch velkého pěvce na vždy byl skalen: zvěst o předčasné smrti spanilé Laury (zemř. 19. května r. 1348). Téhož roku zemřel i velký Petrarkův příznivec kardinál Giovanni Colonna.

Roku 1350 byl Petrarka v Římě a tehdáž po prvé Florencii navštívil.*) Při návratu uvítali Arezzští Petrarku jako krále. Roku 1351 navrátil se Petrarka ku prostopášnému dvoru avinonskému; kdež však toliko do r. 1353 zůstal, přijav téhož roku služby milánských Viscontiův. Do r. 1362 žil Petrarka v Miláně, kde sepsal téměř do všech řečí překládaný spis: „de remediis utriusque fortunae.“ Když r. 1361 v Miláně mor vypukl, odešel Petrarka do Padovy, pak do Benátek. O veřejných slavnostech v Benátkách zasedal Petrarka po pravici dožově a obecně byl ctěn i vážen. V Benátkách zůstal až do r. 1368.

IV.

(Cola di Rienzi v Čechách.)

Po útěku svém z Říma žádal di Rienzi krále uherského, jenž byl Neapolsko podmanil, marně za pomoc a ochranu. Na to se uchýlil do Abruzz, kde v klášteře Mont Majella v Apulii pod cizím jménem půl třetího roku mezi blouznivými „*bratříky*“ (fraticelly), jichž nauky papež co kacířské zatratil, žil. Nadšený idealista di Rienzi stal se zde hlavně vlivem prorockého bratříka Angela blouznilem.

*) Florenčští vrátili tehdáž statky rodinné Petrarkovi. Když však později nabídnuté mu rektorství university nepřijal, tu uraženi jsouce, darování to odvolali.

Po pádu di Rienzia obnovili v Římě noví senátoři Orsini a Savelli staré zlořády, čímž zahájeno bezvládí, které bylo strašnější a pustější někdejší hrůzovlády.

„V té době konal v Římě každý zlé po své neobmezené zvůli, nebyloť tam ani práva ani spravedlnosti. Lid byl nešťasten; v Římě i v okolí bylo plno zločinců, kradlo a loupilo se beztrestně všude. Cizinci a poutníci v Římsku byli jako ovce mezi vlky.“ (Villani.)

Rozpoutaná vášnivost slavila v Římě divoké hody, neboť v té době byl i lid římský (demokracie) zkažen a znemravněn. Lid počal pádu di Rienzia záhy, ač pozdě, pykati. —

Malomyslnost di Rienziova však naděje Petrarkovy v konečné vítězství svaté věci Italie nezlomila. Jako Dante v císaři Jindřichovi VII. tak viděl Petrarka ve vnukovi jeho, v císaři Karlu IV. spasitele a vykupitele Italie.

R. 1350 smířil se Karel IV. s bavorským dvorem, dosud klatbou papežskou stíženým a pojal k velké nelibosti papežově z rodu tohoto manželku, Annu falcskou.

Této rozmíšky Karla IV. s papežem užil Cola di Rienzi zajisté ne bez přičinění Petrarky a vypravil se ještě téhož roku ku dvoru Karlovu do Prahy.

Di Rienzi vydávaje se za obchodníka, přibyl do Prahy v březnu r. 1350.

Karel meškal právě v Norimberce a teprv v červenci navrátil se do Prahy. Po ten čas byl di Rienzi u svého krajana, královského lékárníka Angela florencského, kterýž di Rienzovi, nejspíše

prostřednictvím Arnošta z Pardubic, s nímž si di Rienzi dopisoval, u Karla slyšení zjednal.*)

Di Rienzi oslovil Karla v tento smysl: „Poustevník montemajalský, Angelo, mne k tobě vysílá, bych ti zdělil, že do této doby bůh otec a syn světem vládli, nyní však že počíná doba vlády ducha svatého. Za nedlouho sjednotí se křesťané u víře se Saraceny. Táhni do Říma a z Říma opanuješ celý svět. Jsem posel boží, rytíř ducha svatého, kterýž mi poselství toto tobě zjeviti rozkázal a po jehož vůli tobě při dobývání Říma pomahati budu.“ —

Po této blouznivé řeči Karel někdejšího tribuna poznal. Uvítav jej velmi vlídně, prominul mu milostivě, že jej byl di Rienzi svého času co nesprávně zvoleného císaře před svůj soud do Říma pohnal.

Po třikráte vykládal di Rienzi Karlovi snivé své plány u přítomnosti Arnošta z Pardubic a jiných radův Karlových, a sepsal také k vyzvání Karlovu o záležitostech italských králi obšírný spis.

V zajímavém tomto díle přesvědčuje di Rienzi Karla s apoštolským nadšením, že může a má býti světovládcem římským a obnovitelem velké Italie. Žádá Karla, aby italské tyrany zbavil vlády, aby světskou moc papeže a kněží neuznával, aby se v Římě stále usadil. Blouzní o trojici císaře, papeže a tribuna římského a vykládá podrobně politický i náboženský svůj program.

Když byl di Rienzi v Praze, obdržel Karel také památný *list od Petrarky*. Mnozí tvrdí, že psaní to přinesl císaři sám di Rienzi, jenž se byl

*) Dopisy di Rienziovy Karlovi IV., Arnoštovi z Pardubic, Janu ze Středy z Aviňonu, z Říma a z vězení roudnického psané (30 dopisův), složeny jsou v „Collectio Epistolarum Nicolai Tribuni Romani“.

na své cestě do Čech nejspíše v Padově s Petrarkou setkal. Petrarka byl té doby kanovníkem v Padově.

Z připomenutého psaní vyjímáme:

„Chvěji se, pomyslím-li, *komu* píši a *kdo* jsem. Oslněn leskem tvého jména stojím v temnu. Avšak láska obavy zaplašuje. V listu tomto planá lichocení, jimiž králové se otravují, nenalezneš; neumím lichotit a vím, že lichocení jest ti protivné. Zapomenuv na Italii, sám jsi u nás zapomenut. Těšili jsme se, že nám bůh tebou osvoboditele seslal; zdá se však, že tomuto poslání nevěren místo činův toliko poradami čas maříš. Diviš se smělosti a důvěře muže, jejž blíže ani neznáš. Nevytýkej mi smělost mou; povaha a smýšlení tvé důvěrou mne naplňuje. K čemu však porad, k čemu zbytečné času mařeni? Zdá se, že pokládáš budoucnost za bezpečnou. Nevíš-li, že o dobrém výsledku věcí nejdůležitějších rozhoduje často okamžik? Věř, sláva tvá i státu blaho, tvůj i náš zájem nepřipouští dalších odkladův. Jsi ještě mlád, rychle však doba mijí; než se naděješ, budeš stár. Myslíš-li, že jest dosti ještě času ku podniku, k jehož vykonání nestačí ani věk nejdelší?

Tisícerou bouří zmítaná, lichým a šalebným poklidem často klamaná říše římská skládá v tebe veškeré naděje.

Znáš velikost tohoto díla. Vykonej je tedy rychle: nepodlehej lásce k vlasti své a starosti o země za Alpami.

O Německo pečuje nezapomínej na Italii. Tam jsi zrozen, v Italii však jsi vychován; tam jsi králem, tu však jsi *císařem a králem* současně; a mohu tvrditi, aniž bych jiné národy urážel, že jest Italie hlavou tvé říše; jinde jen údy této

říše máš. A může-li býti krásnější úlohy než sjednocení údův těchto s hlavou? Vím, že nedůvěřuješ novotám; nenavrhuji ti však novot. Znáš dobře Italii jako Německo. Za osvíceného otce svého poznal jsi mrav i města vlaská; v Italii učil's se válečnictví, v útlém mládí slavil's tu podivuhodná vítězství, zajisté šťastné to zvěsty budoucnosti.

Budeš se obávati táhnout nyní do země, v níž jsi již v útlém mládí vítězil?

Nikdy neočekávala Italie příchod cizího knížete tak toužebně jako očekává příchod tvůj; tys naší jedinou nadějí, Italie se jha tvého neboji.

Přízní nebes nadešel okamžik, kdy opět starých práv svých nabyti a knížetem domácího rodu ovládáni býti můžeme. Nikoliv Německo, Italie jest tvou vlastí.

Vyplň tužby tyto, dokud dlouhým čekáním nadšení neochladne.

César, tvůj miláček, budiž tvým vzorem; velký tento zakladatel římské říše konal podniky své tak rychle, že mnohdy posly napřed vyslané předstihl.

Neposílej však nikoho, tebe samého čekáme."

Chladného a střízlivého Karla ani blouznění di Rienziovo, ani nadšené vlastenectví Petrarkovo z přirozené jemu klidnosti a rozvahy nevyrušilo. Podniknouti boj proti světské moci papežově ve prospěch Italie překážela Karlovi přísaha i smlouva aviňonská; neboť Karel při ryze katolickém vychování svém sliby přísahou spečetěné příliš starostlivě plnil.

Karel nejsa v té době, jak již podotknuto, s Petrarkou ještě blíže spřátelen, na list jeho *neodpověděl* a žádosti di Rienziovy netoliko přímo odmítl, nýbrž di Rienzia pro kacířské narážky

v pamětném spisu o poměrech Italie arcibiskupovi Arnoštovi z Pardubic soudu církevnímu vydal.

Di Rienzi nejprvé v Praze, později pak po celou zimu na arcibiskupském zámku roudnickém co kacíř vyšetřován a vězněn. O napravení víry di Rienziovy však Karel i jiní vynikající mužové marně se přičiňovali.

V listu, jejž Karlovi z vězení roudnického psal, připomíná di Rienzi že jest synem Jindřicha VII., prosí za svobodu a Karlovi služby své nabízí. Karel di Rienziovi odpověděl, aby se planým snům o světské moci neoddával, ale aby byl spíše spasení duše své pamětliv; původ di Rienziův z krve děda svého Jindřicha VII. že nepokládá za nemožný, avšak napomíná di Rienzia, aby si na tom mnoho nezakládal, „*an všichni lidé od Adama pocházejí a v popel a bláto se promění*“; konečně Karel podotknul, „že vazbou svou di Rienzi ze svých výstředních snů snad vystřízliví a tak že i duše jeho časné i věčné zhoubě ujde.“

Karla nazývá di Rienzi v listech svých Césarem Augustem. —

Také Arnošta z Pardubic di Rienzi vícekráte za svobodu žádal, avšak papež již věděl o zatknutí di Rienzia a pohnal jej před soud do Aviňonu (dne 17. srpna r. 1350). Legát papežův, biskup Jan ze Spoleta a papežští úřadníci Roger z Moulinneufu a Hugo z Charasu provodili di Rienzia v červenci r. 1351 Limogesem ku dvoru papežskému.

U vězení roudnickém sepsal di Rienzi třicet listův.

Di Rienzi odsouzen v Aviňonu co kacíř k smrti, kteréžto nález byl i ve všech kostelích pražských prohlášen.

Karel IV. přimlouval se za milost u papeže, jemuž byl jak mnozí dokládají, na důkaz smíření

a osvědčení náklonnosti své di Rienzia vydal, a chránil tak přímluvou svou zajatého tribuna nejhoršího.

I Petrarka vroucně se ujal nešťastného přítele a stoupence svého. Nadšeným listem vyzývá Římany, aby se zastali svého tribuna: „*A kdyby z Říma jen kapitolinská skála zbývala, i tato skála musí se Rienzia ujmouti, neboť i tehdáž jest Rienzi Římanem!*“

A háje di Rienzia u papeže, dovozuje Petrarka: „*že di Rienzi za nadšenou svou lásku k vlasti, která jest jediným jeho zločinem, nemůže trestán býti!*“

Na přímluvy Petrarkovy změněn ortel Rienziův v lehké vězení, z něhož di Rienzi na prosby Petrarkovy záhy vyproštěn.

V.

(Styky Petrarkovy s Karlem IV. Pád di Rienzia.)

Ani dlouhé mlčení Karlovo k výše připomenutému listu Petrarkovu, ani vydání di Rienzia papeži nepřerušily další styky Petrarky, kterýž svatý zájem své vlasti stavěl po vždy nade všecky zájmy a ohledy osobní i soukromé, s Karlem IV.

Roku 1352 žádal Petrarka listem v Aviňonu psaným Karla, by se Florencie, Peruggie a Sieny ujal proti přechmatům Viscontiův a „aby při této vhodné příležitosti celou Italii opanoval“.

„U tvých nohou prosím; při všem, co ti svatého jest, zapřísahám tebe, vyprav se do Vlach! Nikdy výpravě tvé nebe a veškeré poměry nebyly tak příznivy, jako této doby. Důvěřuj mi, neprodlévej ani okamžik; poměry mohou se rychle změniti.

Toskána, která dědovi tvému i někdejším císařům směle vzdorovala, je nyní ochotna poddati se tobě; použij prospěšné této změny!“ —

Z listu Karlova, jímž k tomuto, jakož i k prvnímu listu Petrarkovu z r. 1350 odpověděl vyjímáme:

„Vavřínem korunovaný list tvůj, jenž nás nemálo potěšil, nadšen jest cností a láskou k vlasti; napomínáš nás, abychom se opět u vládu vzdálené říše uvázali; abys nás k činu tomuto pohnul, líčíš nám Říma úplný rozklad, Italie klesání v záhubu světa úmor.

Milý příteli! Chceš sice břemeno příjemné složiti na bedra naše; avšak co Italie nerozlučnou družku říší — *svobodu* pozbyla, co Římané v jho otrocké šíji svou sklonili, co spravedlnost lakomstvím a sobectvím sprznéna, co mír a ctnost na světě shlazena jest: poklesá veliký stroj tento v propast hlubokou. Loď potopenou vždy nesnadnější jest ku plavbě vypraviti než loď, jejíž lanoví toliko škodu vzalo. Mimo to pak druhdy bohatstvím oplývající a své císaře, krále a vojevůdce podporující republika římská jest nyní tak chudá, že sotva sama živoří.

Minulé doby, jež líčíš, bědy dnův našich neznaly. Byl-li kdo Augusta vznešenější? Byl-li kdo tehdáž Césara mocnější? Nebyla-li usnešení senátu římského nejdůstojnější, nebyly-li porady sboru tohoto nejpromyšlenější? Staral-li se kdo o veřejné bezpečí Vlacha pečlivěji? — Kéž by byli moudřejší rádcové tehdejších císařův konečně mlčeli, nebo proti císařům těmto nebrojili!

Víš, že Římané a sousední králové císařům vždy životem i krví ku rozšiřování říší a ku poražení nepřátel jejich ochotně pomahali.

Italie, která druhdy v míru žila a vzpour

neznala, nyní ku vlastní zhoubě své podniká boj proti císařům; podobá se dítěti hladovému, jež kojnou hryže. Míš snad, že tolikeré velké obtíže, tento nedostatek cností myslí císařův někdy nehnul? Zachránili sice často říši do záhuby se řítící, avšak vždy toliko podporou cizí. I my bychom při takových obtížích a při tak malé síle k jich přemahání byli otáleli, kdyby veškeré tyto předvídané obtíže nebyla překonala cnost nejmocnější, láska bázně a strachu prostá.

V upomínkách starých a nových vítězství, císařských znaků důstojenství, tolikerých korun, žezel a vavřínů zpomínajíce vyšinuli jsme se takřka na povoz vítězný; doufali a důvěřovali jsme v boha, jehož božské dílo ani libovůli v šanc vydáno, ani naší odvážností předstiženo býti nemůže.

Četl's zajisté, kterak jeden císař oněch šťastných dob po dlouhých poradách o nastoupení na trůn uprázdněný konečně odpověděl: „Ani nevíte, jak divoké zvíře říše jest".

I my u vládu se uvazujíce velebnost, vznešenost a nesnáze říše té, rozháranost Italie i malomyslnost náboženského Říma dobře jsme znali; řídili jsme se však vůlí nebes. Věc zanedbaná důkladnější úrady potřebuje, těžká nemoc silnějšími léky musí se léčiti; čím déle o věci tetéž se radíme, tím rychleji a snadněji bude ji pak lze provésti.

Chceme-li lesk minulosti obnoviti a hanbu přítomnosti smýti, musíme, příteli milý, minulost s přítomností dobře porovnávati; jinak bez velkých obratův onoho účelu nedosáhneme.

I lékařové učí, že raději vše dříve zkusiti musíme, nežli bychom železa užili. Císařové často se o tom přesvědčili. Prosíme nebesa za dobrá vnuknutí, očekáváme podpory, jíž hodni jsme,

abychom nic císaře nedůstojného nevykonali. Přejeme si velice, baviti se s tebou příjemnými rozmluvami, an na parnase tak vyvýšené stanovisko zaujímaje patříš k nejvěrnějším a nejvíce chvály hodným poddaným říše.“ —

Karel poslal místokancléře svého do Vlach, aby s městy toskánskými předběžné úmluvy uzavřel. Petrarka k nerozhodnému listu Karlovu po delší době odpověděl listem obsáhlým, z něhož vyjímáme:

„Myslil jsem, že tě přesvědčím; poznávám svůj omyl. Různíš se se mnou v smýšlení. Tobě budou spíše věřiti, protože zemi i mořem vládneš. Těší mne, že alespoň při vší různosti náhledův našich horlivost moji uznáváš a schvaluješ; větší odměny dostati se mi nemůž.

Neodvážím se nikdy boje proti tobě.

Může-li kdo hlavně o věcech říšských odvážiti se jiného smýšlení než císař?

Kdyby šlo o poesii a o krásné vědy, učinil bych snad, jako básník Lucina, kterýž nepovstal, když César ve shromáždění básníků přišel.

Píši, bych povinnosti své úplně dostál, bych ti srdce své odhalil úplně. Změním-li náhledy své, činím tak, ne z důvodů tebou pronešených, ale z vážnosti k majestátu tvému.“ —

V obšírném tomto listu vyvrací Petrarka hlavně obavy a námitky Karlovy: nesrovnává se s Karlem, že by se byly poměry v Římě tak podstatně proměnily, poněvadž se byl Řím toliko nectnostnějším stal; ano tvrdí, že jest Řím nyní sjednocenější a svornější než kdy jindy; Cola di Rienzi pak že nejlépe ukázal, jak snadno lze Řím odvážným činem sjednotiti.

Petrarka odmítá porovnání Říma s divokým zvířetem a dokazuje nadšeně, že není příčiny

k odkládání výpravy Karlovy do Italie; uznává, že výprava ta arci není zábavným výletem a že při ní i železa bude potřebí, avšak „bez železa, jenž postrašením slabocha vyléčí, nebyl by mocný mocným“.

Petrarka se diví, že „k výpravě této *mírumilovný* (Petrarka) *ozbrojenému* (Karlovi) raditi musí“, arcit že by raději Karlovi ozbrojené legie poslal než pouhé vyzvání k zápasu.

Konečně pak má za to, že vyvrácením námitek Karlových povinnost svou vykonal a končí: „Praví-li: svoboda říše jest zničena, máš ji co otec vlasti obnovit; míníš-li, že Vlaši úpí ve jhu otrockém, máš okovů těch lid svůj sprostiti; vidíš-li, že spravedlnost jen lakotnosti robotí, máš ji očistiti a v prvotnou velebnost uvésti; mníš-li, že láska k míru ze srdcí lidských vymizela, máš ní útroby lidu naplniti. Až vše to vykonáš, budeš skutečným vladařem a pravým císařem; nepodnikneš-li úkoly ty, zajdeš jako neslavný soukromník.“

O současných událostech politikých ve Vlaších psali jsme v předešlé stati u osudného r. 1353. Hrůzovláda v Římě vždy strašněji řádila. Nový tribun Francesco Baroncelli senátory vypudil a počal libovolně vladařiti. V okolí Říma řádily loupežné roty Wernerovy, kterýž měl na brnění pověstný nápis: „Jsem vévoda Werner, vůdce velkého sboru, nepřítel boha, slitování a útrpnosti“; kromě toho roty Malatestovy, fra Marialisovy a j. Veliká drahota rozmnožila bídu lidu. Papež Inocenc VI. vida, že za takových poměrův moc a důstojnost papežská v Římě jisté záhubě neunikne, vyslal, zajisté vlivem Petrarkovým energického Španěla kardinala d'Albornoze a Cola di Rienzia do Říma, aby v říši papežské opět řádu a zákonu i majestátu papežskému platnost a úctu zjednali.

Di Rienzi neměl v Římě majestát národa, ale světskou moc papeže obnoviti a hájiti.

D'Albornoz ustanovil di Rienzia senátorem římským. V den 1. srpna 1354 táhl di Rienzi s papežskými žoldnéři po andělském mostě do Říma. Lid uvítal svého tribuna vítězoslavně. Životopisec di Rienziův porovnává nadšeně tento vjezd s vjezdem Kristovým do Jeruzaléma. Lid házel šaty a palmy di Rienziovi na cestu a vítal jej co kýženého spasitele svého.

Cola di Rienzi kázal tribuna Baroncellia odpraviti, načež proti nesmířitelné šlechtě římské plnou mocí se obrátil.

Stefannella Colonnu na pevném hradě Palestrině marně oblehal, condottierea Morealea zradně zatkl, a kázal jej na schodech Kapitolu stíti. Odpůrce své vůbec náruživě stíhal a mečem katovým vyhlazoval.

Tělesná stráž papežských žoldnéřů střežila někdejšího tribuna „míru a svobody"; papežův senátor byl římským tyranem. Válečné podniky a jiná opatření bezpečnosti pohlcovaly veškeré příjmy, nové velké daně musily býti vypisovány a přísně vymahány. Bída lidu úžasně rostla; lid počal proti těmto násilnostem a útiskům reptati; až vypukla konečně v Římě velká vzpoura. Nejstrašnějším nepřítelem di Rienziovým v Římě byl ukrutný převor Johanitův *fra Moralis*. Di Rienzi zbavil se vězením a odsouzením Moralise a statky jeho pobral.

Nedůvěřuje důstojnictvu vojska svého, chtěl di Rienzi nespolehlivé důstojníky z Říma vyhostit; však vojsko i lid se tomu opřel; di Rienzi v paláci svém obkličen a kolem paláce zapáleny ohně, aby byl di Rienzi ku vzdání se přinucen.

Di Rienzi chtěl opět v přestrojení prchnouti,

byl však poznán a na Kapitolu při volání: „*Zhyň zrádce, jenž nové daně zavedl!*“ mečem proklán. Zohavenou mrtvolu nešťastného tribuna spálili židé v mausoleu Augustovu na hranici suchých bodláků a popel rozmetali (dne 8. října r. 1354). Rienzi padl rukou téhož lidu, jejž chtěl spasiti svobodou.

Tak skončil poslední středověký nadšený apoštol nové Italie, jehož život byl veliká báseň, a jejž Gregorovius nazval: „*básníkem v kruh politiky zblouzeným.*“

Nedospělost lidu a veliké hmotné, zevní překážky zaplašily luzný sen di Rienziův o velikosti Italie.

VI.

(Petrarka a Karel IV. v letech 1354—1378.)

Po zavraždění di Rienzia velký duch Petrarkův na bojišti osaměl. Avšak jen na okamžik zakalila slza bolu a utrpení oko velikého vlastence, *duch* vymanil se záhy obrovskou silou z okovů malomyslného dumání. Petrarka neustupuje z boje, nezoufá, ale pln nezdolné důvěry a naděje béře se přes mrtvoly šlechetných obětí ku předu.

Revolucí římskou přesvědčil se Petrarka zřejmě, že staroslavná Italie toliko *oživením cností starověkých Římanův obnovena a trvale vzkříšena býti může.* Proto počal s úžasným úsilím v celé Italii šířiti studium písemných památek starožitných a v důležité této snaze až do své smrti důsledně setrval.

I při této namahavé práci vědecké i vlastenecké nepřerušil Petrarka styky své s Karlem IV., v jehož pomoc Italii stále doufal.

Ještě před nastoupením cesty ku korunování do Říma obdržel Karel opět list „krále pěvcův vlaských“, v němž Petrarka píše:

„Listy obšírnými jsem tě do Italie zval; krátkým listem tímto do Vlach tě vítám. Velkou radost zajisté lze i málo slovy projeviti důstojně. Co mám říci? Čím mám počít? Když mi již zvěst jmena tvého radost tak velikou působí, jak mne teprv dojme vznešená přítomnost tvá?

Nejsi mi více toliko králem českým, ale králem celého světa, skutečným césarem, císařem římským. V Italii nalezneš vše, co jsem předpovídal: diadem, říši, nesmrtelnou slávu, otevřené nebe, slovem vše, co smrtelníku přáti a doufati lze.

Jaká čest, že jsem tě k podniku tak krásnému pobádal! Jdu ti v duchu v ústrety, vidím pochod tvůj přes Alpy. Vidí tě Italie, společná naše mát, zří tě i Řím! Dím co Anchises Enéášovi pravil: „Konečně přicházíš, dlouho čekali jsme tebe: dětská láska tvá obtíže cesty překonala“.

K vůli Německu Italii, anaž jest tvou pravou vlastí, neodstrkuj! V Italii jsi počal žít, uchvátí-li tě pravá ctižádost, pak také v Italii zemřeš.

Vždy jsem ti připomínal, že tě máme za Vlacha. Nerozhoduje *kde*, ale *pro koho* jsi se narodil. Žij blaze a pospěš!“

Roku 1354 dne 7. listopadu dospěl Karel na své výpravě do *Mantovy*. Té doby byl padesátiletý Petrarka v Miláně u dvoru Viscontiův. Karel zvláštním poslem, Jaccomorem z Pomieresu Petrarku do Mantovy pozval. Ačkoliv byla tehdáž ve Vlaších neobyčejně tuhá zima, vydal se přece Petrarka bez odkladu na cestu a přijel dne 12. prosince téhož roku ku dvoru Karlovu do Mantovy, kde celý týden pobyl. Setkání se a styky své s Karlem Petrarka sám velmi zajímavě takto líčí:

„Císař uvítal mne velmi dobrotivě bez císařského lesku, bez německé etikety, ne jako císař, ale co rovný druh. Po celé dny mnohdy bavili jsme se rozpravami, jako by jiných prací a úkolů bylo nebývalo.

Rozmlouval se mnou o mých spisech, hlavně pak chtěl mé dílo o vynikajících mužích (studie k dějinám římským obsahující 31 životopisů slavných Římanův) poznati.

Když jsem mu sdělil, že spis tento dokonám, až budu mít času a pokoje, pravil, že by si přál, aby bylo jemu (Karlovi) připsáno. Na to s přirozenou mně upřímností jsem odpověděl: „*Veliký kníže, k tomu jen tvých ctností a mé vůle potřebí.*“

Smělostí mou překvapen vyzval mne, bych tento výrok objasnil. Na to dím: „Potřebuji času k sepsání tohoto díla, v němž skutečně veliké činy vypisuji, přičiň se, by tvé jméno v čele spisu tohoto skvíti se mohlo. *Koruna a titul vznešený tomu nedostačí, toliko ctnostmi a velikými činy vyšineš se v řadu slavných mužů, jichž život vypisovati budu. Žij tak, abys přečítaje životopisy velkých předků svých, hoden byl, by pokolení budoucí také životopis tvůj čtla.*“

Bodrým úsměvem ukázal císař, že jsem jej smělostí svou nerozhněval. Při této příležitosti daroval jsem císaři stříbrné a zlaté medailie císařské, svůj nejmilejší poklad. Ve sbírce té byla také dobře zachovaná medailie Augustova s hlavou přímo živou.

Ukazuje medailii tuto císaři pravil jsem: „Viz velké muže, předky své, jichž vzorem říditi se máš. Medailie tyto vysoko cením, daruji ti je, máš k nim právo. Znám hrdiny, jichž paměť hlásají, znám jejich činy, Tobě však toliko jejich známost nestačí; musíš jich následovati.“

Pak jsem líčil císaři stručně život mužův, jichž podobizny na medailiích jsem mu byl ukázal pobádaje jej případnými odchylkami k následování. Karel poslouchal velmi pozorně a pravil, že milejšího daru nikdy neobdržel.

Jednoho dne k opětným prosbám císaře počal jsem líčiti života svého běh. Poslouchal velmi pozorně, ano upozorňoval mne, kdykoliv nechtěje rozvláčností nuditi a mnohé zamlčuje vypravování jsem zkracoval.

Podivil jsem se Karlově důkladné znalosti i nejnepatrnějších anekdot života mého. Nevím, jaký vichr tento dým života mého za Alpy zanesl.

Tázal se mne, co příště konati budu a jaký mám plán do své smrti.

„Mám vůli dobrou," odtušil jsem, „zlý návyk, jejž přemoci nemohu, maří však dobré mé úmysly. Podobám se moři, protivnými větry zmítanému."

„Pochopuji," odtušil, „neodpovídáš však na mou otázku. Rci, jaký způsob života nejlépe se ti líbí?"

„Život samotářský jest mi nejmilejší, nejbezpečnější, nejklidnější," odtušil jsem bez rozmýšlení. „Kdyby bylo lze, žil bych v širých lesích, na horách; avšak i v městech vyhledávám samotu."

Když Karel tomuto názoru Petrarkovu odporoval, odvětil tento: „Dlouho jsem o věci té přemýšlel a mnoho jsem o tom psal; hlava má jest přeplněna důvody autorit. Vím, že množství smýšlí vůbec jinak, ale o pravdě tvrzení toho jsem zkušeností úplně přesvědčen. Neslušelo by ti, knížeti tak velkému, aby jsi s množstvím lidu obecného stejně smýšlel. O věci této, již zevrubně znám, sepsal jsem malé pojednání."

Císař živě propověděl: „Vím to, naleznu-li váš spisek, vrhnu jej do ohně!“

„Postarám se, byste ho nenalezl;“ děl jsem na to. —

Mnohdy dlouho o věc tuto jsme se přeli.

Císař soustavu mou o samotářství podivuhodně a důrazně vyvracel; hájil zlou věc a proto konečně prohrál, ale proto přece domnělým vítězstvím se chlubil.

Prosil mne, bych jej do Říma doprovodil.

„Chci, abyste cestuje za tak špatného počasí do Mantovy opět se zotavil,“ pravil. „*Chci zříti slavný Řím netoliko svým, ale i vaším zrakem.* Potřebuji vás i v mnohých městech toskánských.“

O věcech těchto mluvíval se mnou vždy, jako by býval duchem i srdcem pravý Vlach.

Řím a César jsou moji bohové, Césara do Říma provázeti, přiznávám se, bylo úplně po touženém přání mém; však velké překážky přinutily mne, vyzvání toto odmítnouti.

Z toho vznikl mezi námi nový, až do rozloučení trvající spor.

Císař stále, všemožně mne k pouti do Říma přemlouval a pobádal, a směle mohu říci, „*že tento vladař žádného Vlacha takovou milostí a důvěrností, jako mne, nepoctil. Lépe ani král Dionis Platona neuvítal.*“ —

Z Mantovy provázel Petrarka Karla do Milána ku korunování na krále lombardského. Důvěrné přátelství mužův těchto ani slavnosti korunovační nepřerušily. Tak o velké přehlídce válečné moci Viscontiův, Karel stoje u okna nikoho, ani vojska si nevšímaje s Petrarkou se bavil.

Z Milána provodil Petrarka Karla až do Piacenci, kde se s ním rozloučil.

Při tomto tklivém loučení jeden rytíř flo-

rencský, ukazuje na Petrarku, pravil Karlovi „Vizte muže, o němž jsem vám vždy vypravoval, že zvěční památku vaši, budou-li činy vaše chvály hodny; kterýž však rovněž tak jako mluviti mlčeti umí.“ — —

Petrarka rozloučil se s Karlem pln nejkrásnějších a nejskvělejších nadějí, jež však za nedlouho opět vývojem činnosti Karlovy v Italii osvědčily se býti naprosto klamnými.

Karel sice Petrarku co *básníka* a *učence* vysoce ctil, avšak co *politik* nad míru střízlivý a co státník hlavně o blaho a zdar vlasti své se starající nevítal a také neprováděl nadšené záměry Petrarkovy s týmž zápalem vlasteneckým, snaže se toliko o to, aby Petrarku ku dvoru svému trvale připoutal a do Čech přivábil.

To když konečně Petrarka prohledl, napsal Karlovi vášnivý list:

„O císaři! jak nevděčný jsi a jak málo znáš cenu věci! — Co děd tvůj (Jindřich VII.) a mnozí jiní před tebou tolikerou prací a krve prolévánim vyhledávali, tobě samo poddávalo se a ty všeho toho se vzdáváš: Italie, již jsi bez odporu prošel; Říma, jenž ti dobrovolně brány otevřel; žezla, jež jsi darmo obdržel, i koruny krví nepoškvrněné!

Všeho toho odříkáš se, abys v pustou vlast svou se navrátil. Uznávám, že náklonnost přirozenou nesnadno jest překonati; nepochopuji však, že konáš čeho všichni poctiví Vlaši želí, co rozumu i velkomyslnosti odporuje, nad čím celá říše vzdychá a co toliko *Češi* a odpůrcové naši za dobré uznávati budou. Nuže, odejdiž! Pamatuj však, že dosud nižádný kníže naděje tak krásné a spravedlivé se nevzdal!

Maje býti pánem Italie toužíš po *Čechách!* Otec i děd tvůj smýšleli jinak. Vím, že cnost a

hrdinství se nedědí! Moudrost vladařskou a umělost válečnickou ti však neupírám; nemáš však vůle a horlivosti, bez níž není skutkův vznešených. Slyš, kterak by tě uvítali otec i děd tvůj na zpátečném tažení tvém přes Alpy: „Veliký císaři! Vraceje se z výpravy tak daleké mnoho si nezískal; přinášíš koruny železnou a zlatou a planý titul; budou tě sice římským císařem nazývati, skutečně však budeš přece jen králem českým. Kéž bys ani tím nebyl! Snad by se pak ctižádost tvá rozplamenila, snad bys pak opět dědictví svého dobýval.“ — Laelius pozdravem tvým smrtelně mne ranil. Odevzdal mi i dar tvůj: peníz Césarův. Kdyby tento peníz mluviti mohl, byl by tě zradil od potupného návratu z Italie! S bohem buď, císaři: uvaž, co opouštíš a po čem toužíš!“ —

Ani tímto náruživým listem Petrarka Karla nerozhněval. — —

Když se byli bratří Viscontiové o statky Giovannia Viscontia rozdělili, obávajíce se chystané výpravy Karlovy do Vlach, vyslali r. 1356 Petrarku *do Prahy k vyjednání smíru a narovnání s císařem Karlem.*

Před čtyřmi lety (r. 1352) dovolával se v Praze *Boccaccio*, s nímž byl Karel též v důvěrném styku, v čele poslův florencských, sienských a peruggijských pomoci Karlovy *proti* Viscontiům. Tato politická protiva sice často skalila, ale přece nikdy naprosto nepřerušila důvěrné osobní přátelství největších současných Italův Petrarky a Boccaccia. Petrarka cestoval Bazilejí do Prahy, kde jej Karel uvítal s všelikou poctou a přátelskou vlídností. Za delšího pobytu svého v Praze Petrarka Čechy důkladně a zevrubně poznal a s vynikajícími státníky a učenci dvoru Karlova důvěrněji se stýkaje měl vítanou příležitost netoliko poměry společenské,

ale i snahy vědecké a umělecké v Čechách prohlednouti.

Roku 1357 povýšil Karel Petrarku na *falc-hraběte svaté římské říše* a podal mu o povýšení tom skvostný diplom v zlatém pouzdru, kteréž však Petrarka skromě vrátil.

Když pak dne 18. března r. 1358 císařová Anna Svidnická dcerku porodila, poslala o této radostné události vlastnoruční list Petrarkovi do Milána. Touto pozorností hluboce dojat odpověděl Petrarka císařové dne 23. května listem velmi dvorným a pochlebným. Při narození královice Václava, 26. února 1361, poslal Karel Petrarkovi na památku skvostný zlatý pohár a přál si, by se Petrarka v řízení vychování královice uvázal.

Petrarka čestné nabídnutí toto opět odmítl. V listu, dne 17. července v Padově daném, děkuje za pohár „Karla důstojný, však jemu (Petrarkovi) příliš drahocenný"; připomíná, že „posvátný tento pohár sám nikdy neznesvětí, že jím jen o slavnostech bude krášlit tabuli a že po celý život pohár ten i s listem Karlovým na důkaz milosti a na památku slávy dárcovy pečlivě opatrovati bude." —

I při této příležitosti prosí opět Petrarka Karla, aby Italii neopouštěl.

Vytýká Karlovi, že po korunování z Říma a Italie přímo uprchl a obviňuje tím papeže, protože slib Karlův k rychlému odchodu z Říma byl vynutil.

„Co jeden papež svázal, papež nový rozvázati může; musíš býti sproštěn slibu, jímž jest svoboda tvá, císaři, papežem obmezena."

K tomuto listu, pokud známo, Karel Petrarkovi neodpověděl.

Roku 1362 papež, král francouzský i Karel IV.

zvali Petrarku ku svým dvorům, ano Karel žádal i Viscontie, v jichž službách tenkrát Petrarka byl, aby přání jeho podporovali, a vypravil k Petrarkovi zvláštního posla s naléhavým pozváním. Také Arnošt z Pardubic, kancléř Karlův, jemuž byl Petrarka velice nakloněn, vznešeného pěvce do Prahy zval.

V listě Karlovu Petrarkovi čteme:

„Toužíme spatřiti tebe, jemuž naše i říše naší čest tak drahá, toužíme poslouchati mravouku tvou, bažíme po milé s tebou zábavě, proto žádáme šlechetné pány (Viscontie), by tě na cestu i na delší pobyt u nás propustili.

Prosíme tě upřímně a srdečně, při lásce a náklonnosti naší k tobě, vydej se na cestu k nám, jakmile propuštěn budeš.

Kdybys jen věděl, jak jsme po tobě roztouženi, zajisté by's horlivostí o prospěch a čest říše pobádán vše opustil a k nám se odebral. Jsi příliš moudrý, proto zajisté uznáš, že bychom tak důrazně a naléhavě tě nezvali k nám, kdybychom se tak radostně na příjezd tvůj netěšili.“

Na pozvání toto odpověděl Petrarka listem dne 30. března téhož roku daným:

„Vytrval's, Césare! Dobrota tvá odklidila veškeré překážky cesty i slabosti stáří. Prodléval, odkládal jsem stále, domnívaje se, že snad rozkazů svých a mých slibů zapomeneš; chtěl jsem za tím odpočívati.

Potřebuji odpočinku, neboť jsem světem, prací, ba sám sebou skutečně unaven. Podoben jsem kmetu, jenž vzdychal: „Sám sobě jsem břemenem!“ Měl jsem za to, že některá veliká otázka, která celý svět položí v tvé lůno, snadně malé, nepatrné mé jméno vyhladí z tvé paměti.

Mimo tebe, jemuž jsem k tolikerým díkům povinen, nejvíce miluji poklid: od dětinství hle-

dám všude klid; nenalezám a jak poznávám nenaleznu jej nikde.

Vyznávám ti upřímně svůj zločin; nemámť před tebou, jemuž bych tak rád duši svou jako obličej svůj odhalil, tajemství žádného.

Ačkoli bych žádného tak rád jako tebe neuzřel; (ach! s jak velikou radostí bych tě viděl tam, kde býti máš!) ačkoliv nikoho raději neposlouchám, (zejmena když mi velíš, bych tě v *Italii* a ne na konci země navštívil), přece jsem tě chtěl mlčením svým obelstit, domnívaje se, že tak na mne zapomeneš.

Co dím? Co jsem spáchal? Koho jsem chtěl obelstit? Svého pána, pána světa. Ach! nevěděl jsem, čím ti mám prospěti a toužím po klidu: poznávám však dobře, že tě obelstit nemohu; jsi příliš rozumný a pamětlivý; podobáš se prvnímu Césaru, o němž Cicero pověděl, *že toliko urážky zapomíná.* Nesmím se déle přetvařovat; musím vyslyšet římského císaře, kterýž mne nyní po třetí volá. Césare, voláš mne opět, přijdu!" — V listu svém projevuje Petrarka také obavy před loupežníky na Alpách, bojí se, *„že mu knihy poberou"*; avšak konečně se těší, že mu *„přítomnost císaře i knihy i vzdálenost přátel a vlasti nahradí"*.

Kancléři Karlovu vytýká Petrarka přílišné lichocení a chválení řka: „Muže štěstím i přírodou vznešeného, jejž César miluje, jejž velikáni obdivují, národové ctí, jimž se římská říše honosí, snižuješ až v prach země!

Mne pak, jehož sotva sousedka zná, vynášíš do nebe. — — Navštívím vás, protože si to César a ty přejete; *avšak nikoliv, abych poučoval vás, alebrž bych od vás se učil.* — —

Až k vám přijedu, podržte si mne, jak dlouho vám bude líbo; propustíte mne zajisté brzy, mu-

símť se již k návštěvě císaře nebeského strojití. Nediv se, že nepřicházím hned: nejsem pták, jenž by vzduchem proletěl, nejsem jelen, jenž by hory přeskákal; jsem želva zvolna po zemi se plížící.“

Petrarka chystal se na cestu do Čech, když zuřila v severní Italii válka. Poněvadž byly silnice zbrojným lidem stále znepokojovány a ohrožovány, vydal se na cestu po řece Pádu a dojel až do Padovy, kde od další cesty ustál a do Benátek se odebral.*)

Když se Boccaccio o zmaření výpravy Petrarkovy do Prahy dozvěděl, ostře to Petrarkovi zvláštním listem vytýkal. Na list Boccacciův odpovídá Petrarka:

„Chtěl jsem navštívit císaře, kterýž mne tolikráte a tak důrazně byl zval. Měl jsem za to, že musím, byť i na krátký čas, vyplnit vůli jeho, an bych jinak netoliko pyšným, ale i odbojným jmín býti musil. Nečiň mi, pro bůh, výčitky; těžce nesu, že válka přerušila moji výpravu.

Raději jsem šel tam než zpět. Dostál jsem úplně povinnosti své k císaři, učinilť jsem vše, co mi bylo lze, bych vyplnil rozkaz jeho.“

V prosinci r. 1367 psal Petrarka Karlovi poslední list, zapřisahaje jej opět důrazně, by vykonal svůj úkol, by neuvalil na sebe hanu „loudala“. Karel přišel rok na to do Italie, však nikoliv, aby vyplnil touhy ohnivých vlastenců, ale aby provodil papeže Urbana do Říma.

O druhé výpravě Karlově do Vlach r. 1368, pokud známo, Petrarka s císařem se nesetkal. Snad zanevřel Karel na Petrarku, že přijav opět služby

*) V Benátkách daroval Petrarka republice svou knihovnu, kteráž bohužel průběhem dob, jsouc na místě nepříhodném uložena, velké porušení vzala a nyní bibliotéce sv. Marka přivtělena jest.

Karlova nepřítele Barnaboa Viscontia, klonil se více k Viscontiům než k němu; snad i Petrarka nevražil na Karla, že byl ve věcech italských tak lhostejným. —

Ani přízeň a milost mocného císaře Karla, jejž Petrarka i osobně ctil, ba miloval; ani přátelství a důvěrné styky s nejčelnějšími muži a učenci dvoru Karlova, ani sliby a vyhlídky nejskvělejší, nepřekonaly v srdci Petrarkovu mohutný cit vznešené lásky synovské ku krvácející matce vlasti. Petrarka setrval při smrtelném loži zimničně rozechvěné otčiny, setrval na bojišti v boji nestejném; ano Petrarka na širém hřbitově nejkrasších svých nadějí ještě *doufal;* doufal, že dílo, jež ani di Rienzi, ani Karel IV. nevykonali, vykoná konečně papež Urban V.

K naléhavým prosbám Karla IV. i Petrarky, jak jsme již vypravovali, opustil papež Urban V. r. 1366 Aviňon, a vrátil se do Říma, odkudž však již r. 1370 papežský dvůr opět do Aviňonu se odstěhoval. Návratem papeže do Aviňonu bledne poslední naděje Petrarkova v pomoc zubožené Italii; konečně i on se přesvědčil, že Řím Italii nikdy nevysvobodí, nýbrž naopak, že jest sjednocení a osvobození Italie velmi na překážku. V svatém zápalu počíná Petrarka ostřím řeřavé pravdy dorážeti na zpuchřelý prestol papežský, odhaluje bezohledně pravou podstatu modly římské; počíná opět po delší dobu přerušený, velebný zápas nadšeného věštce proti dvoru aviňonskému, Danteovu „*novému Babelu, jehož hříchy o plamennou pomstu k nebesům volají!*“

„Doufáš, Říme (papežský) v odpuštění? — Div, že tě bůh již nevyhladil! V chudobě a v čistotě založen, nyní, bezctný k zakladateli svému drze vzhlížíš. Doufáš ještě? V co spoleháš?

V pustá díla kuběn svých? V loupež svou? Konstantin se více nevrátí; co ti dal, budiž ti odejmuto! Stvůry tvé klamné stroskotány, hrady tvé zbořeny budou! Pak se vrátí věk duší čistých na zemi a staré ctnosti novou budou velebeny písní!"

„Co se vypravuje o Babylonu asyrském a egyptském, o labyrintech Avernu a tartaru, tomuto peklu (Aviňonu) nelze přirovnati.

V této škole neřestí, v tomto středisku nevěry a nejhanebnější pověry ztratíš i klenoty nejdražší: svobodu, slávu, spokojenost, víru, naději i křesťanskou lásku; staří kazí mladé, unášení a prznění žen, krvesmilstvo — toť jsou jen hračky dvoru papežova. Netvora toho skrotíš jen zlatem; zlato otvírá tu nebe; ano zlatem tu i pána našeho Ježíše Krista koupíš!"

Svého času nad porušení papežského dvoru aviňonského roznícen zahřímal Petrarka ze zátiší svého ve Vaucluse hlasem prorockým proti Aviňonu:

„Blesk udeř v hlavu tvou, klamu plnou!

Bohatství hledáš v jiných chudobě, přebohatý jsi již zločinem. Peleši zrádců, hnízdo klateb, jichž jedem třísníš svět! Sídlo pitek, žraní i mrzkých spustlostí!

Dvoranami tvými víří starých i mladých divoký rej, křepčí s vámi belzebub.

Druhdy nahá a bosá kráčela jsi cestou trnitou, nyní jen v přepychu si libuješ, *zatrať tě bůh!*"

A jindy žaluje tento *kanovník římského papeže:*

„Nebezpečno jest tu (v Aviňonu) pravdu mluviti. Není tu mysli zbožné, ni lásky, ni víry křesťanské; vládne tu jen nadutost, bujnost a lakota.

Každého arciničemu povýšují; spravedlivého chudého utlačujíce, každého štědrého lupiče tu

vychvalují; prostota jest jim bláznovstvím, lstivost moudrostí; zbožňujíce mamon nectí boha, zákony neplní, dobrým se posmívají; není tu dobrých, neboť oni bojíce se výsměchu skrývají se.

Stydlivost jest tu hanbou. Nejspustlejší a nejsprznější jest tu nejslavnějším. Žen unášení, sňatku rušení a krvesmilstvo pomíjím, jsouť oplzlému kněžstvu zdejšímu jen hříčky; ale největší jest hanbou, že smilní kněží nutí muže, by padlé, těhotné ženy v příbytky své opět přijímali a že bez studu a hanby smilstvo zase páchají.

Tento vznešený dvůr Kristův, tento velebný hrad vzývání boha hříchem se stal *peleší hrozných lotrův, kterou nebe opustilo. Zde zhyne vše dobro, v této říši lakoty jen mamon platí.*

Naděje v život věčný, vzkříšení, konec světa, pak poslední soud vykládají tu za bájky, za výmysl úzkostlivých; pravda tu blouzněním, střídmost a zdrženlivost surovostí, čistota hanbou; drzé hřešení vychvalují co sílu ducha, největší slávu v největší neřestnosti vyhledávají; špatné pověsti více nežli dobré cení, ano pověst tu jest zbožím nejšpatnějším.

Křesťanství jest jim jen užitečnou bájkou a tento mor zavinili a šíří miláčkové, jednatelové paláce papežského. A obecný lid o všem tom ví!"

Tento soud Petrarkův tím více váží, pomníme-li, že byl Petrarka netoliko *knězem*, ale i *miláčkem papežův*, kteří mu netoliko důležité služby politické svěřovali, ale kteří jej nejednou milostí vyznamenali.

Tak stal se Petrarka za latinskou eklogu, již papeže Benedikta XII. r. 1335 k návratu do Říma pobízel, kanovníkem v Lambesu; za báseň r. 1341, za týmž účelem papeži podanou, povýšen jest na převora v Miglioainu, v diecési pisanské;

r. 1343 nabízeno mu biskupství, kteréž však nepřijal namítaje, „*že sám o vlastní duši co starati se má*“; papežem Klimentem VI. ustanoven jest r. 1346 kanovníkem v Parmě, r. 1348 byl kanovníkem v Padově a r. 1350 obdržel důstojenství arcidiakona v Parmě.

Petrarka vždy radil papežům včasné opravy a očistu hierarchie, opíraje se vždy mamonářství a světskému vladaření náměstkův Kristových. Celá kniha listův Petrarkových vyličuje tyto styky jeho se stolcem papežským.

Avšak i hlas Petrarkův byl hlasem volajícího na poušti; věštěné doby očisty Petrarka se nedočkal.

Chorobou stížen konečně i tento velebný bojovník boží opouští kolbiště, na němž byl tolikerých strastí a sklamání dožil, uchyluje se v rozkošné zátiší do *Arqvy*, kdež se opět v hluboká studie vědecká pohřižuje.

Mimo jiné sepsal Petrarka v té době v Arqvě znamenitý spis: „*De sua ipsius atque multorum ignorantia*“ (o vlastní a jiních nevědomosti) a rok před smrtí svou sepsal důležité dílo „*o nejlepším řízení státním*“.

Roku 1374 dne 19. července skonal Petrarka v 71. roce věku svého v Arqvě byv raněn mrtvicí. Celá Italie horoucně zalkala nad rakví velikého pěvce, královského bohatýra, jehož paměť ve vlasti Danteově nikdy nezahyne. *)

*) Petrarkův zeť Francesco de Brossano, šlechtic milánský, postavil nad hrobem tchána svého náhrobek s tímto nápisem:

„Frigida Francisci lapis hic tegit ossa Petrace
Suscipe Virgo parens animam, Sate virgine parce,
Fessaque jam terris coeli requiescat in arce.“

Pod sarkofagem: Anno Domini M.C.C.C.L.XXIV. XVIII July“; a na nejnižším stupni pomníku: „Viro

Petrarkovy básně vlaské (29 kanzon, 316 zněnek, 8 sestin a 11 balad) vydány byly poprvé tiskem v Benátkách r. 1470, tedy o dvě leta dříve, než Danteova „Božská komedie“. V XV. věku vydány *31kráte* a do počátku věku našeho *dvěstěkráte!**)

Na zprávu o smrti Petrarkově Boccaccio nebezpečně onemocněl. Nemoha se pohřbu milovaného přítele zúčastniti, napsal přátelům svým do Arqvy tklivý list:

„Mohu jen plakati s vámi, nikoliv však nad zemřelým, nýbrž nad pozůstalými i nad sebou. Podobám se lodici bez vesla na rozčeřených vlnách divokým vichrem zmítané. Musíme všickni

---

insigni Francisco Petrarcae Laureato Franciscolus de Brossano Mediolanensis, gener individua conversatione amore, propinguitate et successione, memoria.“ — Vlastník Petrarkova rodného domku v Arezzu ozdobil roku 1567 náhrobek Petrarkův bronzovým poprsím; r. 1818 postaveno v katedrále padovské Petrarkovo poprsí od žáka Canovova Rinaldoa. R. 1630 odcizeno bylo ze sarkofagu Petrarkova několik kostí.

Již r. 1396 uzavřela republika florencská, postaviti pomníky Danteovi, Petrarkovi, Boccacciovi a j. v hlavním chrámu florencském. Dosud byl toliko Danteovi v chrámu St. Croce postaven skvostný kenotaph (náhrobek).

Domek, jejž si Petrarka v Arqvě postavil, jako rodný domek v Arezzu, jsou úplně zachovány; v Arqvě chová se Petrarkovo nářadí: skříň, lenoška, kalamář a j. ano i vycpaná, zamilovaná kočka Petrarkova.

*) Petrarkův životopis sepsalo třicet spisovatelův vlaských. Důkladností vyniká však nad jiné spis francouzského abbéa de Sade v l. 1764—67 v Amsterodámě ve 3 dílech vydaný. Petrarkovy básně přeloženy jsou mimo do *české* téměř do všech ostatních řečí. O Danteovi, o Göthovi a Petrarkovi bylo dosud nejvíce psáno. Prof. Marsand v Padově měl sbírku 900 spisův o Petrarkovi, kteroužto sbírku král Karel X. pro bibliotéku Louvreu r. 1829 zakoupil. —

zemříti; odešel před námi, prosí otce, by nás vystříhal pokušení a tiché by nám dopřál smrti.

Petrarkovým hrobem bude malá Arqua tak slavnou jako Tomi ostatky Virgilovými, Smyrna hrobem Homerovým.

Do Arqvy budou putovati poutníci ze všech úhlův světa, želíce, že nepoznali muže, nad jehož popelem truchlí.“

Důraznými pak slovy vytýká Boccaccio nevděk florencským, že s Petrarkou nedovedli se smířiti.

V červenci r. 1374 vložilo šestnáct doktorův Petrarkovu rakev s velikou poctou v lůno rodné země, dne 21. pros. r. 1375 želela Italie ztrátu nejlepšího Petrarkova přítele *Giovannia Boccaccia.**)

V rok úmrtí Petrarkova, jako na oslavu ze-

---

*) V kšaftu Petrarkově nalezena následující poznámka svědčící o důvěrném poměru jeho k Boccacciovi: „Giovanniovi z Certaldoa, příjmím Boccaccio, poroučím 20 zlatníků na teplý oděv k nočnímu studování. Stydím se, že muži tak zasloužilému tak málo odkázati mohu.“ O styku s Petrarkou v Miláně r. 1359 i v Benátkách Boccaccio vždy blouznil a horoval. Nejdůležitější spis Boccacciův *„Il Decamerone“* (sto novel) vyšel poprvé tiskem r. 1470 a 1471, nedlouho po zavedení tisku v Italii. Před několika lety bylo toto prvotné vydání „Dekamerona“ při prodeji bibliotéky boxburgherské, v Anglicku za 17500 zl. koupeno. Spisy Boccacciovy. hlavně pak „Decamerone“, v němž satyrou a vtipem zlořády a neřesti kněžstva tepe, byly církví stíhány a zatracovány, a za dob Savonarolových ve Florencii páleny. Ještě v tomto století zničila sfanatisovaná luza náhrobek Boccacciův v Certaldu a popel jeho rozmetala. V kláštеře želivském zachován jest spis: „Johannes Boccaccius de Certaldo, de casu virorum illustrium et de milieribus claris.“ Nejlepší kritické vydání „Dekamerona“ vydal r. 1823 Biaglioni v Paříži a Ugo Foscolo r. 1825 v Londýně. Sebrané spisy jeho vyšly r. 1827 ve Florencii péčí Montierovou. Důkladnou biografii Boccacciovu sepsal Baldelli r. 1806.

snulého proroka, zbouřila se celá Italie proti francouzskému papežství. Papežství povolilo: dne 13. ledna r. 1377 vrátil se papež Řehoř IX. opět do Říma. Papež Urban VI., (1378—1389) rozený Neapolitán, italský ráz papežství obnovil a proti francouzským vlivům důrazně hájil.

Té doby však již nebylo strážného ducha svatých zájmův národa italského, Petrarky. Příznivá tato změna tudíž Italii trvale neprospěla. Roku 1378, když po 73 letech zdála se býti vláda papežův v Římě opět upevněna, tedy čtyři leta po smrti Petrarkově, zemřel *Karel IV.* v den 29. listopadu v stáří 63 let a pochován jest s velikou poctou u prostřed chrámu sv. Víta na hradě pražském.*)

Nad hrobem tohoto velikého krále a vznešeného člověka, jejž současníci „*druhým Šalomounem*“ a potomci „*svatým*“ nazývali, zalkalo nelíčeným žalem celé království české, jemuž po spravedlivém soudu Eneáše Sylvia „*té doby žádné království pod sluncem nevyrovnalo se*“.

Veškerý lid oplakával v Karlovi věrného a pravého otce, kterýž největší chloubu a slávu svou

---

*) Schotky porovnává nepřiměřeně poměr Karlův k Petrarkovi k stykům krále Bedřicha II. s Voltairem.

Historik vlaský *Matteo Villani*, kterýž srdnatost i moudrost Karlovu obdivuje, zůstavil tento popis osobnosti Karlovy: „Zrůstu byl Karel středního, téměř malého; mohutné, skloněné šíje. Hlavu chýlil ne nepřiměřeně v před; obličej měl široký, oči velké, čelist silnou, vlas i vous černý; nad čelem byl lysý. Odíval se prostým, krátkým kabátcem z dobrého sukna; byl vždy zapjatý; ozdob neb vyšívání zlatem, stříbrem a drahými kameny nemiloval.“

Dle svědectví Beneše z Veitmíle byl Karel toliko jednou nepatrně nemocen a teprv v 56. roce věku svého ztratil první zub.

hledal v mravnosti, v blahobytu a v pokoji svých poddaných. Ano právem tvrdí Pontán, že Čechy za vlády Karlovy byly nejšťastnější a nejslavnější

Hrobka Karlova proměněna později v společný hrob králův českých, jejž Rudolf II. v letech 1526—1612 velkým mausoleem mistra Alexandra Colina, (kteréž stálo 32.000 dukátů), ozdobil.

Památku úmrtí Karlova slavila universita pražská po drahná leta v den 5. prosince; r. 1404 v týž den i mistr *Jan Hus* na počest památky této shromážděnému duchovenstvu mravokárně kázal. — —

Den 18. června 1874 byl celé Italii dnem zasvěceným, téhož dne netoliko v Arqvě, ale v celém království slavil sjednocený národ vlaský *pětistoletou památku úmrtí proroka* a *bojovníka Petrarky.*

Velikými slavnostmi obnovil z otrockých okovů vymaněný národ italský památku proroků *Dantea, Savonaroly* i *Petrarky.* Památné tyto manifestace budou se povždy skvíti jasnou září v diademu mladé Italie.

Roku 1874 také v Aviňonu odhalen důstojný pomník Petrarkův.

K slavnosti Petrarkově na památku styků velikána tohoto s národem českým byla i královská Praha pozvána.*)

---

*) O vzájemnosti a o předůležitých stykách Čech a Italie v *umění, vědách a v národním hospodářství* v st. XIV. pojednáme v jiném, již k tisku připraveném spisu, kterýmž tyto základní, hlavně *politické* rozhledy rozšířeny a podstatně doplněny budou.

VII.

(Památky Karla IV. v Italii.)

V století XIV. nebylo v Evropě obětovnějšího zakladatele a podporovatele monumentálních budov, vzdělávacích a obecně prospěšných ústavů nad Karla IV. I na svých výpravách v cizině, kdy měl důležité politické zápletky rozřešovati, podnikal Karel stavby monumentalní, zakládal důležité ústavy a podnikáním tímto netoliko v Německu, ale i v Italii vzácné památky zůstavil. Po vítězné bitvě u San Felice, v níž padlo 5000 Vlachů, odebral se Karel (r. 1322) do *Luccy* a asi deset mil od města toho naproti údolí Valdimievole postavil tvrz a při údolí Mhla řečeném nové město *Monte Carlo* k nemalé mrzutosti Luccských, poněvadž se to stalo hlavně jich nákladem a na upevnění Karlova panství.

Roku 1355 (13. února) odebral se Karel z Pisy do *Tarencu* a koupiv tam dům, v němž byl r. 1333 nocoval, proměnil jej v klášter mansionářův pražských a uvedl do tohoto nového kláštera přímo tré mansionářův. *)

*) Při chrámu sv. Víta v Praze založil Karel IV. sbor 12 větších a 12 menších *mansionářů*, jichž představeným byl na počest panny Marie praecentor. Sbor ten konal každodenně, hlavně při oltářích manželkami Karla IV. v hlavním chrámu sv. Víta založených modlitby. Praecentora a 11 mansionářů větších jmenoval král, tito pak volili mansionáře menší. Sbor ten vládl znamenitým jměním a bydlel v domě vlastním při sv. Jiří na hradě pražském, jejž Karel IV. r. 1350 koupil. V témž domě přebýval svého času také mistr Petr Parléř. Mansionáři byli podrobeni kapitule Všech svatých. Také ku chrámu paní, jejž byl Karel v letech 1355—1361 s velikým nákladem v Norimberku postavil, uvedl pražské mansionáře.

Základní listinu kláštera toho, jejž Karel velkými statky obdařil, potvrdil parmský biskup Ugolin. Ještě Eneáš Silvius vídal chrám p. Marie při tomto klášteře; patronem chrámu tohoto, jakož i mansionářského chrámu panny Marie v Norimberku, ustanovil Karel IV. praecentora kostela pražského.

Nejdůležitější památku v Italii zůstavil Karel IV. založením *českého hospitálu v Římě* r. 1368.*)

---

*) Jako Češi v Italii tak i Vlaši v Praze ústavy dobročinné si zřídili. Za válek, jimiž Italie v století XV. a XVI. zmítána byla, hlavně v Praze drahně kupcův a umělcův vlaských se usazovalo. Jezovita P. Ludvík Gerard kázal dne 21. dubna r. 1560 Vlachům u sv. Klimenta po prvé *vlaský* a již r. 1569 postavili si Vlaši na prostranství mezi chrámem sv. Klimenta a mezi tehdejším kostelem sv. Bartoloměje (od roku 1577 sv. Salvatoru zasvěcen) vlastní kapli, která odtud *vlaskou* sluje. O postních kázáních jezovity A. Possevina r. 1584 ukázala se kaple tato býti malou, proto r. 1590 započato se stavbou nového, velkého chrámu vlaského na témže místě.

Činnost *vlaské kongregace na nebevzetí panny Marie* (založená r. 1573 v Praze), která vlaské nalezence a chudé opatrovala, tak prospívala, že již r. 1601 dům *Dominika de Bossia* opatrovanými přeplněn byl. Téhož roku prodal Bossio dům svůj kongregaci za 600 ##, od té doby budova tato má jméno *vlaský špitál*. Rudolf II. sprostil vlaský špitál všech břemen a berní „na všecky časy“, povolil kongregaci na rozšíření špitálu sousední domy a zahrady kupovati, veškeré špitálu učiněné odkazy za platné prohlásil a ústav tento podpoře i ochraně obce pražské poručiv spolu ustanovil, že o moru nikdo nemocí touto nakažený ve špitálu vlaském léčen býti nesmí.

Nová budova hospitalu vlaského i s chrámem založena byla r. 1611 a r. 1622 při témž ústavu otevřena škola. V letech 1632 a 1648 Švédové hospitál tento spustošili.

Císař Josef II. reskriptem dne 20. ledna r. 1776 vydaným s vlaským hospitálem nalezinec i porodnici

Čím více poutníkův putovávalo z Čech do Říma v středověku vůbec, a v „milostivých letech“ r. 1300 a 1350 zvláště, tím větší byla za tehdejších poměrů potřeba hospody české v Římě, v níž by nalezali příhodného útulku, a proto založil Karel s manželkou svou Alžbětou v někdejší ulici poutníkův, *via biancchi vecchii*, nedaleko Campo di fiore, mezi někdejšími farními chrámy sv. Blažeje a sv. Štěpána hospitál český.

Na místě někdejšího chrámu sv. Blažeje jest nyní armenský kostelík San Biagio dei Barboni.

Dle nezaručeného podání bydlel Karel IV. v tomto domě v svatém témdni r. 1355, kdy co kající, neznámý poutník před korunováním na císaře v Římě posvátná místa navštěvoval.

Zřízení a organisování hospitálu uložil Karel věhlasným tehdáž náčelníkům šlechty české, bratřím *Petrovi, Oldřichovi* a *Janovi Rožmberkům.*

O velkém vlivu Rožmberkův při dvoru papežském a v kruzích katolických vůbec svědčí i událost, že papež Urban VI. nabízel Petrovi Rožmberkovi, proboštovi u všech svatých v Praze, důstojnost kardinála, kterouž však hrdý tento šlechtic nepřijal.

Listem na Krumlově první neděli po sv. Ře-

---

spojil. R. 1777 v ústavech těchto opatrováno 1777, r. 1787 pak 1435 osob; samostatné jmění vlaského hospitálu páčilo se r. 1788 na 330.107 zl. 56 kr.

Správcové špitálu vlaského pěstovali též s velkým úsilím hedbávnictví a na podporu rozšiřování pěstování moruší, v l. 1781 a 1782 dostávali podporu zemskou po 500 zl. ročně. Hedbávnictví pěstovali racionelně, tak že té doby ročně se vyrábělo v Čechách 40 centů čistého hedbáví. Zrušením špitálu vlaského r. 1789 také české hedbávnictví valně utrpělo.

R. 1804 založili Vlaši v Praze žijící nový *sirotčí ústav* a r. 1830 koupili ústavu tomuto budovu někdejšího špitálu vlaského. R. 1839 obnovena a vysvěcena jest opět kaple sv. Karla Boromejského při domě tomto.

hoři r. 1371 vydaným zapsali Rožmberkové českému hospitálu v Římě při osadách Oltýně a Bežeticích na panství Přiběnickém stálý důchod 14 kop grošů českých a čtvrt hřivny (17 $^1/_2$ groše), kterýmž měl býti vydržován kněžský představený hospitálu. O uhražení ostatních nákladův postaral se zajisté sám Karel.

Představený nebo rektor hospitálu směl býti prvotně toliko kněz, kterýž mimo jiné i *české řeči mocen býti musil.* Teprv arcibiskup Jan z Jenštýna r. 1385 přivolil, by i nekněží rektory býti mohli a téhož roku ustanoven rektorem pražský zlatník *Zdislav.*

Rektora kněžského dle pořízení Rožmberkův ustanovovali kanovníci *třeboňští*, a rektor ten měl v domácí kapli, v níž byl oltář sv. Václava a sv. Markéty, týdně tré mší sloužiti neb sloužit dáti.

Založení hospitálu českého netoliko arcibiskup Jan Očko z Vlašimi, ale na žádost králové Alžběty také papež Urban VI. bulou dne 1. srpna 1380, vydanou, tedy dvě leta po smrti Karla IV., potvrdil a schválil.

Za dob válečných, jakož i povodněmi v stoletích XIV., XV. a XVI. hospitál český valně utrpěl, tak že již po stoletém trvání důkladně opravován byti musil. Nápis v průčelí domů někdejšího hospitálu (via di S. Lucia in Gonfalone č. 131) zachovaný zní:

Carolus Imperator
IV. Rex. Boemie Me. fecit. et. H. Roraw. Procurator. Hospitalis.
Presentis et Nacionis. Bohemorum ruinosum refecit. Anno
MCCCLVII.

Mimo arabeskové zakončení jest při tomto nápisu nejspíše Roravův znak: štítek přímkami ve dvanáct pravidelných rovnoúhelníkův rozdělený.

Kněz *Jindřich Rorav* byl poslem krále Ludvíka, později Jiřího Poděbrada u dvoru papežského v Římě. Neuměl česky a byl úhlavním nepřítelem Jiřího Poděbrada i mistra Rokycany, jehož uznání za arcibiskupa pražského všemožně překážel. R. 1462 však již vyslancem krále českého nebyl. Roku toho připomíná se již Jan Fantius co posel krále českého v Římě.

Náklad oprav hospitálu římského uhradil Rorav hlavně výnosem obětí, jimiž si věřící po papežském svolení z r. 1457 v kapli hospitálu v den sv. Víta, sv. Václava a sv. Vojtěcha stodenní odpustky kupovali.

Za papeže Sixta IV. r. 1480 vznikl o obsazení rektorátu při českém hospitálu v Římě mezi papežem a Petrem Rožmberkem, ochrancem hospitálu, kterýž té doby na bononské universitě studoval, prudký spor.

Proti kandidátovi Petra Rožmberka Michalu Salzmannovi, kanovníku vratislavskému, chtěl papež na místo rektora dosaditi Vlacha biskupa de Melina Kterak spor ten byl odklizen, není známo. Pubička tvrdí, že rozhorlený Petr Rožmberk hospitál prodal!

Poutníkův českých do Říma za doby reformační vždy více ubývalo. Hospitál český vždy více upadal a poněvadž v něm hlavně Poláci ochraňováni byli, nazýván byl konečně hospitálem *polským* *) a spojen dne 21. ledna 1654 se své-

*) R. 1577 kard. Stanislav Hosius, Polák, pomocí králové Anny Jagellonky a Št. Batorya s přivolením papeže Řehoře III. *národní kostel polský* a při něm veliký hospital v Římě v ulici polské (via dei Polacchi) založil. Národní ústav tento trval až do válek francouzských

tovým hospitálem sv. Trojice (hospitium et Archiconfraternitas sanctissimae Trinitatis peregrinorum et convalescentium). Tak přestal býti ústavem

---

a byl polskou šlechtou velice, ba štědře podporován. Neapoleon I. proměnil hospital i chrám v kasárny, po odchodu Francouzů stal se jakýsi žid livornský vlastníkem těchto budov; od něho pak je car Alexandr I. r. 1816 za 10.000 skudův, polskými biskupy snešených koupil a prvotnému účelu navrátil. Po revoluci r. 1831 rozezlený car kostel i hospitál a veškerá nadací Polákům odňal a „nad někdejší svatyní polskou rozestřel dvouhlavý černý orel carský svá křídla“ Nyní náleží chrám sv. Stanislava Belgičanův, není sice veliký, ale čistý a dobře zachovaný. Obraz na hlavním oltář maloval Polák Frant. Smuglewicz. Znamenitý jesti obraz ukřižování Krista od výtečného Simona Czechowicza. Ve velké sakristii jsou podobizny Stanislava Hozyusa, Jana Sobieského Poniatovského a Radziwilla. Při chrámu tomto zachovalo se drahně skvostných, starožitných rouch i vzácné náčiní obřadní, jakož vůbec veškeré zřízení chrámu v původním rázu polském provedeno jest. V presbiteriu zvěčněna jest na černé desce zlatými písmenami památka Anny Jagaiłonky (zemřela r. 1596), naproti pak jest pamětní deska Stanislava Hozyusa, rektorem chrámu tohoto Ondřejem Wolowiczem r. 1777 pořízená. V presbiteriu jest krásný pomník Ondřeje Stanislava Zaluského, biskupa krakovského (zemřel r. 1758). Mimo to jest v chrámě tom dvacet památníkův polských, tak náhrobky kněžny Doroty Lubomirské (zemřela r. 1832), dokt. Stanislava Parczevského (zem. r. 1830), papežského tajemníka Jakuba Klosovského (zem. r. 1670), senátora Sluszkého (zem. r. 1639) a j. Také v někdejší budově hospitálu při chrámu tomto jsou některé polské památky zachovány. Tak nalezáme v hlavní dvoraně podobizny primasa Komorovského, Augusta II. a III., biskupa Masalského, Jana Soběského, Stanislava Hozya, Sierakovského, kardinála Radziwiłła, Jana Kazimira a j. Od r. 1848 jest v Římě klášter baziliánek polských. Při chrámu matky boží Žirovnické (madonna del Poscolo) usadili se r. 1623 z Polska vypuzení kněží unitarští a při chrámu tom jest dosud hospitál unitarův. (Na založení kapituly *ilyrské* v Římě daroval biskup Stross-

samostatným a upadl téměř v úplné zapomenutí. Od těch dob byli poutníci čeští v společném hospitálu sv. Trojice přijímáni.

---

majer 20.000 zl.) V Římě jest také drahně památek slavného rodu *Soběských*. V *bazilice sv. Petra u Vatikánu*, v poboční galerii jest skvostný náhrobek dcery Ludvíka Jakuba Soběského *Marie Klementiny*, manželky anglického krále Stuarta Jakuba III., kteráž zemřela dne 15. února 1735. Nádherný pomník tento ozdoben jest podobiznou zemřelé králové, stál 96000 fr. a proveden jest dle návrhu Filipa Barigionia Petrem Braciem.

V chrámu *dei Appostoli* uloženo jest v zelené mramorové urně srdce Marie Klementiny. V kapucínském kostele panny Marie pochován jest královič *Alexandr*, syn krále polského Jana, jenž zemřel dne 19. listop. r. 1714. Hrob tento krášlí pěkný pomník mramorový. Na *kapitolu* v sále konservatorův na počest *Marie Kazimíry*, králové polské a švédské, choti chrabrého Jana Soběského, postavil senát i lid římský s přivolením papeže Klimenta XI. r. 1700 důstojný památník: poprsí Marie Kazimíry s přiměřeným nápisem na desce mramorové. V druhém sále připomíná nápis pamětní na desce návštěvu *Bedřicha Kristiana*, syna polského krále Bedřicha Augusta III. v Kapitolu r. 1738.

Blíže chrámu *Trinita dei Monti* jest někdejší palác vyslanectva koruny polské, dosud znakem polským a erbem Soběských označený. Po vítězství u Vídně (dne 13. září 1683) vypravil Jan Soběský tajemníka svého, statečného Tomáše Talentia s mogilským opatem Janem Denhoffem s radostným poselstvím o porážce Turkův ku papeži Inocenciovi XI. a poslal témuž papeži prapor velkého vezíra u Vídně ukořistěný s přípisem, jenž začíná slovy: *„Přišli jsme, viděli jsme a bůh zvítězil....“* Památný prapor tento uložen jest v lateránské bazilice St. Giovannia.

Učeného Denhoffa povýšil papež na biskupa cecenenského a na kardinála římského kostela. Denhoff zemřel dne 20. července 1697. V kostele sv. Trojice a sv. Karla na Kvirinale zřízen znamenitému muži tomuto důstojný památník. — Také do *Lorety* poslal Soběský prapor a palaš turecký. Polský generál Kniaczewicz zástavu tu odnesl a palaš poslal Kosciuszkovi.

Teprv v době novější ujali se biskupové čeští hospitálu českého a po dlouhém jednání vydáno jim r. 1870 „zboží“ ústavu tohoto, totiž dům naproti kostelu St. Lucia in Gonfalone č. 127 až 132 a budovy č. 31—35 při náměstí Sforza, jakož i důchod roční 2782 lir. Král Ferdinand V. nedlouho před smrtí svou ku zvelebení ústavu tohoto 20.000 zl. daroval. Kterak biskupové naši hospitál obnoví, neumíme na ten čas povědíti.

Dosud není dokázáno, že by mimo český hospitál býval v Římě, jak mnozí tvrdí, též ústav ku vzdělávání kněží českých; domnění to zakládá se nejspíše v tom, že v dotýčných listinách papežských píše se o *hospitálech* a nikoli toliko o *hospitále* českém (breve Sixta V.) a že také papež Inocenc X. mimo hospitálu též *koleje české* se dotýká.

Bližších dokladův k rozřešení této záhady nemáme.

Hřbitov *il Campo santo* blíže Vatikánu, na němž Češi v hospitálu zemřelí pochováváni byli,*)

Prapor tento zanechal generál Dobrowski ve Varšavě, odkudž byl r. 1832 do Petrohradu přenešen.

V římském kostele panny Marie jest sedm menších praporů, jež byl Soběský Turkům u Vídně odejmul. Hrobů polských jest v různých chrámech římských vůbec velmi mnoho.

*) V zápisu členův *bratrstva sv. Kiliána při Campo santo* v Římě v letech 1623—1630 zapsáni jsou také čeští šlechticové: *Oldřich Frant. Kolovrat, Oldřich Adam Popel z Lobkovic, Daniel z Velechova, Jiří Zibřid Breiner z Rabštejnka* a j.

V chrámu *Sta. Maria Maggiore* v kapli Patriziů pohroben jest Maximilián syn *Vratislava z Pernštejna*, kterýž studuje v Římě dne 2. září r. 1593 zemřel. Nad hrobem tímto jest sarkofág s poprsím Maximiliánovým a se znakem Pernštýnův, pak tento nápis: *D(es). O(ptimo). M(aximo). Maximiliano Pernestanio Baroni Boemo nobilissimo Clementis P. P(apae) VII. ab intimo cubicolo a quo ad Sigismundum Regem Polo-*

pak chrám *sv. Marka* při paláci vyslaneckém a chrám *Maria dell' anima* jsou dosud pod rakouským patronátem. —

Karel IV. byl veliký ctitel *sv. Václava*, jehož památky v Římě nemálo nás zajímají.

V staré basilice *sv. Petra* byl starožitný oltář sv. Václava, jehož kopie ze XVI. věku jest zachována v katakombě svatopeterské, kde jsou přečetné vzácnosti oné basiliky uloženy. Na rozkaz papeže Pavla V. (1605—1621) popsal Grimaldi veškeré památky a vzácnosti staré baziliky, popis dotče-

---

niae et Suec(iae) est missus in summa spe erepto Maria Manriquia F(ilio) Dulcissimo P. Didacus de Campo amicoopt (imo) f(ieri). C(uravit). Vi(vit) an(nos) XVII. men(ses) IX. obiit IV. non. Sept. MDXCIII. V kostele *St. Maria dell' Popolo* při vchodu po levé straně jest hrob Čecha *Samuela Rafaela Globice z Bučiny*, kterýž v 25. roce věku svého dne 18. srpna roku 1662 v Římě žlutou zimnicí zemřel.

Samuel Globic pocházel ze slavné vladycké rodiny české, předkové jeho prosluli hrdinností při hájení Prahy proti Švédům, otec jeho Samuel byl měřičem zemským vynikaje neobyčejnou vzdělaností, bratr pak jeho Jan Daniel byl slovutným lékařem. Na mramorovém náhrobku jest anděl o rodinný erb Globicův se opírající, pak nápis:

D. O. M.
Hic. Lapis. Centrum. Est.
Cuius Peripheria Vita Fuit
Giratus est. Quondam
In. Hoc. Turbulento. Vitae. Circulo.
Nobilis. Samuel. Raphael Globicz. De
Buczyna. Bohemus. Pragensis
Parente. Regni. Geometra.
Qui. Felicissime. Quadraturam. Circuli Invenit
Dum. Filius. Hic. Ejus. Dilectissimus
Sub. Hoc. Quadrato. Lapide Sepulchrali
Anno. MDCLXV. Die XVIII. Aug. Aetate XXV
Humatus. Est.

Po svědectví Karla Skréty byl Samuel Raf. Globic vynikajícím malířem.

ného oltáře sv. Václava pak s touto freskovou kopií téměř úplně se shoduje. Oltář tento jest slohu gotického. Kopie co do slohu však přesná není. Sv. Václav je na oltáři tomto postavy mužné, statečné; plášť na prsou spjatý splývá v řasách po bedrách; tunika je krátká, spodky úzké, botky nízké černé; na hlavě měl vévodský klobouk s korunkou, v pravicí korouhev s českým znakem, v levé ruce meč a starožitný štít. V levo klečí u sv. Václava letitý, plnovousý muž v plášti hranostajem lemovaném a s korunou, za ním stojí mnich v rouše černém s opatskou berlou (Prokop, opat sázavský) a klade klečícímu muži ruku na rameno. Po pravé straně klečí kněz v roucho kardinálské oděný a za ním stojí žehnající sv. Vojtěch. Klečící mužové jsou zajisté Karel IV. a arcibiskup Jan Očko z Vlašimi, poněvadž v době té toliko tento prelát český byl kardinálem římským. Grimaldi a j. tvrdili, že klečící kněz jest Hynek Berka, biskup olomúcký, kterýž však kardinálem nebyl.

O *Hynkovi*, biskupovi olomúckém (zemřel r. 1333, dne 6. pros. v Římě) svědčí Grimaldi, že založil při chrámu sv. Petra *kapli sv. Václava*. Z nadací týmže biskupem při basilice sv. Petra založené rozdávalo se o sv. Václava 600 chlebův chudým a 2 po zl. klerikům basiliky. Mimo to poručil biskup Hynek kapitole sv. Petra 200 zlatníkův. Kapitula koupila z odkazu tohoto na náměstí sv. Petra dům, nad jehož vchodem jest znak Berkův, z jichž rodu Hynek pocházel. Biskup Hynek byl pochován v kapli sv. Václava při chrámu sv. Petra.

Poněvadž jest na oltáři výše popsaném Karel IV. vyobrazen již co korunovaný císař a poněvadž biskup Hynek kapli a zajisté i oltář sv. Václava před touto korunovací Karla IV. byl za-

ložil, tož byl zajisté oltářní obraz, jehož kopii v katakombě nalezáme, teprv později, snad již po smrti Hynkově malován. Nejspíše Karel IV. za pobytu svého v Římě kapli tuto zvelebil a nový obraz pořídil.*)

Oltář sv. Václava v křižové lodi chrámu sv. Petra, v níž vatikánský koncil zasedal, založen *prý* r. 1628 na poděkování za vítězství bělohorské. Mosaikový obraz sv. Václava na oltáři tomto jest dílo Angela Carosellia.

V předsíni římského chrámu *matky boží v Trastevere* jest starý obraz sv. Václava od neznámého mistra, patrně však z věku XIV.; i v chrámu *sv. Sabiny* jsou dva staré obrazy téhož svatého. —

Nedaleko Říma v krajině velmi půvabné zachován jest znamenitý benediktinský klášter *Montecassino*, jejž sv. Benedikt r. 529 založil. Karel Veliký opata montekassinského na arcikancléře povýšil. Z řehole této pak vyšli papežové Štěpán X., Viktor III., Gelasius II. a j.

Pražský biskup Vojtěch svadiv se s Čechy odebral se r. 989 s učitelem svým Radlem, s bratrem Radimem a s pražským proboštem Velichem k papeži Janovi XVI. do Říma a složiv důstojenství biskupské s průvodčími svými do kláštera

*) Na památku sv. Václava založil Karel IV. mimo jiné též v hlavním chrámu v *Cáchách* oltář a ustanovil při něm kněze české řeči znalého, „aby Čechům po česku sloužiti uměl“; také při kapitulním kostele ve *Vratislavi* učinil Janem Očkem nadání, by při témž chrámu v den sv. Václava „slavné služby boží po způsobu kostela pražského konány byly“ a j. Arcibiskup pražský Jan Očko udělil r. 1368 všem, kdož zpívali píseň: „Svatý Václave, vévodo české země“, mimořádné odpustky. Slavení svátku sv. Václava nařídil r. 1381 Jan z Jenštýna co legát papežský též v diecesi řezenské, bamberské a míšenské.

Montecassino se odebral, odkudž za nedlouho do kláštera sv. Alexia v Římě se obrátil a tam slib řeholní složil (17. dubna 990). Probošt Velich však i po odchodu Vojtěchově zůstal v Montecassinu. *)

V klášteře tomto pěstovalo se umění malířské od pradávna. Dosud zachována jest sbírka 800 kodexův s drobnomalbami z VI.—XVI. věku drahocenným obrazem téměř tisíciletého vývinu miniatury vlaské.

Miniatury montecassinské jsou pro dějiny umění neocenitelné.

V klášteře tom nalezl Pertz v pergamenovém rukopise z XI. věku *legendu o sv. Václavu*, již byl mnich bratr Vavřinec sepsal.

Legenda montecassinská liší se podstatně od ostatních v střední Evropě nalezených legend svatováclavských a jest dílem původním a nikoliv pouhým opisem legend starších.

Pokud by sv. Vojtěch nebo učený probošt Velich přímo neb nepřímo na sepsání legendy této byli měli vliv, není na ten čas objasněno.

Na žádost neznámé princezny Gemmy sepsal a ozdobil drobnomalbami také biskup mantuanský

*) Císař Otto III. obdržel od Boleslava Chrabrého rameno sv. Vojtěcha a založil na počest tohoto svatého na výspě Tibery v Římě chrám, kterýž nyní San Bartolomeo in insola sluje. Při chrámu tomto chová se ve zvláštní kapli dosud tento ostatek sv. Vojtěcha a každoročně v den 23. května k veřejné poctě se vystavuje. Roku 1852 byl relikvář tento otevřen a nalezen v něm list z roku 1713, jímž se pravost ostatku dosvědčuje. Původní list Boleslavův prý jest nejspíše v archivu vatikánském. Obrazův sv. Vojtěcha jest v Římě mnoho, a sice na hlavním oltáři někdejšího chrámu polského sv. Stanslava, v dvoraně bývalého hospitálu polského a j.

Gumpold v XII. věku legendu o sv. Václavu, která se nyní chová ve Wolfenbüttelu.

Dobrovský dokázal, že mimo legendu montecassinskou sepsány byly všechny ostatní legendy svatováclavské, tedy i legenda Karlem IV. sepsaná, dle legendy Gumpoldovy. —

Na tomto místě přiměřeno jest ještě zmíniti se o památce apoštolův slovanských *Cyrila a Methoděje*, kteráž v bazilice *sv. Klimenta v Římě* jest zachována.

Bazilika svatoklimentská není sice největší, ale zajisté nejlépe zachovaná svatyně starokřesťanská, a proto všech dosud stávajících bazilik v Římě důležitější a památnější.

V době narození Kristova na místě nynější baziliky sv. Klimenta na úpatí Coelia stával dům slavné rodiny Faustiniánův, z níž i sv. Kliment pochází. O chrámu tomto zmiňuje se sv. Jeroným již r. 372; biskup Zosimus tu r. 407 sněmoval, papež Řehoř veliký v l. 590—604 tu pokání kázal. R. 867 ostatky sv. Klimenta, jež Cyril a Methoděj téhož roku do Říma přinesli, pochovány byly slavně v kostele tom, při němž jest i klášter benediktinův založen. V bojích Řehoře VII. s Jindřichem IV., jichž se také český král Vratislav, jakž jsme výše připomenuli, zúčastnil, normanský vojevůdce Robert Wiskard okolí basiliky sv. Klimenta, jakož i baziliku samu strašně spustošil (r. 1084, 29. května).

Za papeže Pašalia II. (1099—1118) byla bazilika tato podzemní svatyní a teprv po delším čase postavili benediktíni nynější baziliku nad chrámem podzemním.

Horní bazilika při úplné, původní úpravě poskytuje velmi zajímavý a poučný obraz někdejších starokřesťanských chrámů a chová velmi

mnoho vzácných památek uměleckých i starožitných. Ze sakristie vedou pohodlné schody do baziliky podzemní, o jejíž nalezení a částečné obnovení historiograf moravský *dr. Dudík*, výtečný archaeolog římský *de Rossi* a zasloužilý opat kláštera svatoklimentského P. *Mullooly* mají velké zásluhy.

De Rossi řídil práce při vyhledávání staré této baziliky v l. 1859—1865, nalézaje učiněné podpory u arcibiskupa olomúckého.

Podzemní tato bazilika byla pětilodní s atriem a s portikem; z vnitřních sloupů jsou jen trosky, toliko osm antických sloupův zachováno. Přestavováním, pak stavbou horního chrámu tato starožitná stavba valně utrpěla a podstatně změněna byla.

Fresky a fragmenty maleb na zachráněných zdech prvotných, jakkoliv vlhkem, nešetrností při přestavování a j. valně jsou porušeny, přece mají nemalou historickou i uměleckou cenu.

Předměty fresk těchto váženy jsou z legend o sv. Klimentu, o sv. Kateřině Alexandrinské a o bratřích *Cyrilovi a Methodějovi.*

Nás Čechy arci nejvíce zajímají *fresky cyrilomethodějské.*

V předsíni baziliky jest první freska cyrilomethodějská: „*Kristus žehná klečícím apoštolům Cyrilovi a Methodějovi*“. Pochází z IX. věku a byla nalezena r. 1864.

Kristus žehná po spůsobu řeckém, archandělové Gabriel a Michael, kladou rukou svých na ramena klečících apoštolů, jakoby se za ně přimlouvali; vedle andělův na pokrajích obrazu jsou sv. Kliment a sv. Ondřej. Methoděj má v ruce knihu, mudrc Cyril nádobku podobnou kalamáři.

O něco dále jest freska nesmírně důležitá: „*Přenešení ostatkův sv. Cyrila za papeže Mikuláše* (zemřel r. 867) *z Vatikánu ku sv. Klimentu*“ (z počátku XI. věku). Při fresce této jest zachován nápis: „Huc a Vaticano fertur PP. Nicolao imnis divinis quod aromatibus sepelivit“ (scilicet Corpus sti. Cyrilli).

Přenášené ostatky Cyrila uloženy jsou na skvostných márách. Průvod ubírá se kolem sv. Klimenta, kterýž jsa k lidu obrácen nad otevřenou knihou žehná; za rakví kráčí papež s Methodějem a s biskupem. Tento r. 1863 objevený obraz jest dle následujícího nápisu: „Maria Macellaria pro timore Dei et remedio anime mee hec pingere feci“ votivní.

V pobočni levé lodi jsou dvě malby z tohoto cyklu z X. věku pocházející a sice: „*Cyril kleči u císaře Michala III., kterýž jej na žádost Rostislavovu r. 863 na Moravu vysílá*“ (nalezena r. 1859) a „*Methoděj v paliu arcibiskupském křtí slovanského jinocha v řece.*“ Ornamentální část těchto fresk umělostí i důmyslností skladby předčí část figurálnou. *)

Relikvie sv. Cyrila se sice v bazilice této dosud nenalezly, avšak při severní zdi nedaleko obrazův posléze připomenutých objeven byl vy-

*) O freskách těchto pojednali Mullooly: „*Peinteurs antiques decouvertes dans la basilique souterraine de saint Clement à Rome.*“ Spis ten vydán i v řeči anglické s četnými obrazy. Řed. Eitelberger a Vinohradský v VIII. díle zpráv ústřední komise pro zachování památek a dr. Dudík r. 1869 v témž spise, pak v „Moravanu“ a ve spise svém „*Iter Romanum*“ roku 1855 o předmětu tomto pojednal. Také ve sborníku musea moskevského r. 1866 o freskách těchto jednáno. V archivu a v bibliotéce kláštera S. Clemente není o Cyrilu a Methoději zpráv.

zděný, prázdný hrob, kterýž snad byl hrobem tohoto svatého.

Ani v papežském skladu relikvií nemají kostí Cyrilových, jakož vůbec není určitých zpráv, kam se poděly.

V chrámu sv. Jeronyma v Římě o svátku cyrilomethodějském ukazují velkou relikvii sv. Cyrila a také v brněnském hlavním chrámu sv. Petra bylo tohoto svatého rameno, jehož část nyní v klášteře rajhradském se chová. Avšak jaká jest záruka *pravosti* těchto ostatků?

Z pravé poboční lodi podzemní baziliky vedou schůdky k úzké chodbě, k starožitným zbytkům budovy římské z dob republiky, v níž bývala nejspíše v století druhém svatyň boha světla *Mithra*.

Mnozí tvrdí, že jsou to zbytky domu sv. Klimenta, kterýž byl r. 100 na Krimu umučen a jehož ostatky Cyril a Methoděj nalezli a zachránili.

St. Clemente jest obraz tisíceletého vývinu náboženství.

Na rozvalinách chrámu *pohanského* klene se bazilika *prvotného křesťanství*, nad ní pak založil *středověk* novou svatyň změněné víry.

Obsah.

Stránka

I.

I. Císař a papež římský. Strany italské. Koruna česká a Italie v stol. XI—XIII. Výprava krále Vladislava II. do Italie. Vlaská výprava císaře Jindřicha VI. Přemysl Otakar II. 7
II. Státní poměry v Italii v stol. XIV. . . 21
III. Výpravy Jindřicha VII. do Italie. Dante. Ludvík Bavorský 41
IV. Král Jan Lucemburský a králevič Karel v Italii 48
V. Papežové a Lucemburkové. Výpravy Karlovy do Vlach v l. 1337, 1341 a 1347. Karel císařem římským a králem českým 54
VI. Karlova výprava ku korunování do Říma r. 1354—1355 63
VII. Karel provází papeže Urbana V. do Říma r. 1368 77

II.

I. Povaha působení Karlova 83
II. Povaha styků Petrarkových s Karlem IV. 95
III. Cola di Rienzi a Petrarka 105
IV. Cola di Rienzi v Čechách 113
V. Styky Petrarky s Karlem IV. Pád Cola di Rienzia 119
VI. Petrarka a Karel IV. v l. 1355—1378 124
VII. Památky Karla IV. v Italii 148

Kněz Jan.

Historický román

Bohumila Havlasy.

Matice lidu ročníku IX. číslo 6.

(Běžné číslo 54.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1875.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1875.

Na blankytu slávy české blížilo se v roce 1422 slunce k poledni. Zářivé to slunce, ač stín jeho krvavěl půdu slovanskou, bylo velebné. Nebyla ta velebnost mámivá, jako velebnost některé skvělé doby monarchie, bylať vznešena, lépe řečeno úchvatna. Jsouť okamžiky v životě národů, kde tito dostihují božství. Podobný okamžik v životě Čechův byla doba husitská, veliká revoluce českého národa, zachvívající světem a otřásající zakrsalým člověčenstvem.

Přirovnejme ji hromu.

Slovo její bylo hromem, čin její bleskem. A blesk prochvívá, neb elektrika oživuje.

Již tisíckráte volali národové v svět hrdě: „My žili!“ A jedno z největších práv tak zvolati má Čech; jemu lze dodati: „My žili, a my trpěli! U nás byla sláva i úpadek velikými! My prodělali život, tedy tím větší máme právo k životu — ne k živoření!“

Zdá se, že Čech může žíti vždy jen superlativně: velká sláva, velké utrpení! Nezapomínejme na obé. A nejen to, buďme hrdi na obé! My děti hrdinů husitských, synové velikánů revoluce české, my dědici slávy jejich a jich cnosti a chrabrosti, zapomeňme také jedenkráte na skromnost, abychom nezapomněli dostáti velké úloze své v řadě národů!!

I.

Pod východním srubem opevněného Vítkova vrchu, ve stínu mladistvého lesa odpočívali dva mužové. Jeden opíral se na sedlo plavého koně, setřásaje s jeho hřívy sníh čerstvě napadlý, druhý sedě na vraném koni obrácen byl k dřevěným srubům, jež minulého roku po slavném vítězství nad Sigmundem a křižovými bojovníky Říma dal bratr Jan Žižka zbudovati k upevnění důležité posice v okolí Prahy. Majitel vraného koně s napjatou pozorností znalce zíral na příkopy a sruby Vítkova horlivě se vyptávaje svého průvodce. Oba mužové vynikali vysokou postavou a imposantním chováním, však oblek tazatelův jevil cizince. V Praze tehdáž nebyl řídkým zjevem polský kroj, v jakýž byl oblečen muž v rytířském hávu, sedící na vraníku.

„Ah, velmožný pane, ah!“ podivil se teď, „tedy zde?“

„Právě na místě, kam až tvé oko dozírá, pane z Grabova. V prvním okamžiku útoku míšeňských a duryňských křižáků s jinými Němčíky, jichž všech mohl's napočísti i přes 30.000, nebyl z našinců na hoře nikdo než šestadvacet Táborů s třemi ženami. Tvořili předstráž. Však více než čtvrt hodiny vydrželi stateční bojovníci s vůdcem svým,

jehož jmeno pochybné, útok nepřátel. Když konečně vystoupil první Němčík na val, vrhla se naň neznáma dívka, jedna z tří žen, dívka, jejíž ušlechtilost později jsme obdivovali želíce mladého života, a nemohši jej zmoci palcátem, objala jej a vrhla se s valu s ním dolů. V tom přikvapil Žižka se svými Tábory. Pane z Grabova, tvá ušlechtilost připustí, že tento čtvrthodinný boj byl boj rekovský a přisámbůh! ač nehoruji nikterak pro tyto táborské bojovníky, přec jsem zvolal tehda s obdivem slova umírající bojovnice, ženy Rozvody ze Stakor: Nesluší se, aby věrný křesťan antikristu ustoupil! Odpusť, velmožný pane, slova má netýkají se tebe."

Tento se lehce uklonil a hladě si své prošedivělé licousy odvětil: „Tak, tak, dobroději! Ostatně je známo panu z Lichtemburka, že muž, jenž kdysi přiložil svůj znak na přímluvný list českých pánů v Kostnici za Mistra Jana, že muž ten není choulostiv na slova, která nyní zaslechl."

„Věřím!" pokývl pan Krušina z Lichtemburka, majitel plavého komoně. A dodal, pohodiv hlavou a svraštiv čelo: „Nezapomínáme přátelské služby bratrův Polákův a věru, že v jich lásku důvěřujeme přes všechny intriky všelikých Olešnických a jak jinak slují ti vaši papežničtí popové!"

„Pst!" usmál se Polák, klada prst na ústa. „Vím, jsi dožádaným poslem kloudného královského sekretáře."

„Což mi nebrání býti přítelem kteréhokoli českého bratra velmože." Šlechtic učinil pohyb, chtěje slézti s oře. To spozorovav pan Krušina, zahvizdl a dříve než Grabovský seskočil, přiběhl sluha, aby odvedl koně obou pánů. Odebral se do úvozu, kde již jiný sluha prováděl dva koně. Dle ušlechtilosti zvířat a dle odění lehko bys

rozeznal, že druzí dva koně náleželi sluhům velmožů, oběma v plné zbroji oděným.

Pánové, u nichž odění přenechalo místo teplému hávu, stoupali pomalu vzhůru, při čemž jim sloužily meče za podporu na kluzké půdě. Pan z Grabova chtěl totiž proskoumati poněkud pevnost na rychlo zhotovených srubů a spůsob Žižkovského opevňování táborů.

„Náhoda mne přivedla v tato místa; proč bych náhodu nevyužitkoval?“ pravil.

„Využitkuj, využitkuj, pane z Grabova; stojíť za zpomínku v budoucnosti naše Bojiště či Vítkov, neb jak lid praví Žižkov.

„Žižkov!“ Polák upřel bystré oko na velmože. „Věhlas sivého válečníka tedy již v Čechách oceněn?“

„I ve světě!“ zasmál se škodolibě tento. „A doma více než nám milo.“

„Setkám se s náčelníkem Táborů po čas svého zajetí v Praze?“

„Prosím, nerač připomínat své zajetí.“

„Promiň, a laskavě mi odpověz.“

„Pochybuji, pane z Grabova. Žižka si nelibuje ve zděch pražských měst a sotva sem zavítá bez důležité příčiny, kteréž, tuším, sotva bude v těch několika dnech, kteréž mezi námi ještě prožiješ.“

„Přál jsem si toliko,“ podotkl Polák a měře sílu srubu dodal: „neb znám tuto práci, jako znám jejího původce.“

„Odkud, pane?“

„Z Polsky, velmožný pane, ode dvora královského Jagajla i od Taganrogu.“

„Divím se, pane, ty přeješ těmto surovým Táborům?“

„Toliko jich slovutnému náčelníku. Sokol z Lamberku a rytíř Žižka z Trocnova jsou mi ne-

zapomenutelni i co bojovníku od Taganrogu i co Poláku. — Neupadni, pane!“

„Proklaté kluzko!“

„Hle odsud lze přehlednouti celé tabořiště křižáků a krále uherského, o němž jsi mluvil.“

„Pravda, toť poloha nepřátel našich z bitvy pod Vítkovem minulého roku svedené. Ah, pane velmožný, krev se mi valí do spánků, zpomenu-li na osudnou dobu.“

„Vypravuj, prosím, pane z Lichtemburka. Ty co účastník boje dovedeš mne lépe seznámiti s jednotlivostmi než všichni, jež jsem slyšel vypravovati.“

„K službám. — Však sečkej! Vidím blížící se jezdce!“ Pan Grabovský pohlížel v stranu, kamž ukazoval velmož.

„Dvacet jezdců!“ zvolal.

„Uzřeli nás. Odchylují se od cesty čtyři a kvapí sem. Kdo jest asi? Průvod náleží as rytíři neb pánu, sotva to některý plebejčík. — Poznali nás. Kvapí zpět. — Oho!“

„Nedůvěřuješ, pane?“

„Rač posečkat.“ Krušina pohlížel bedlivě k jezdcům. Grabovský mlčel. Konečně přerušil mlčení prvnější. „Ah dva jiní jezdci sem spěchají; patrně náčelníci čety a přátelé. Sestupujme pozorně.“ Sotva dopověděl pan Lichtemburk napomenutí, poklesl.

„Ráčíš sám zapomínat!“ smál se Polák.

Pan Krušina došed roviny vzkřikl: „Ah, Koldštejnský! A cizinec, jejž znám, či lépe, jejž jsem znal!“ Se sejmutým biretem spěchal přicházejícím vstříc.

„Toť Polák — ne, Rus či Litvín, dle oděvu!“ zvolal podivený Grabovský a následoval soudruha.

„Vítán buď!“ volal již z dáli pan Krušina z Lichtemburka.

„Zdař bůh!“ opětoval jeden z pánů a mezi tím zvolal s větším ještě než prvé překvapením Grabovský: „Jednatel Vitoldova dvora! Račinský!“ a mručel spěchaje mu v náruč: „Tedy tak, dobroději, hm, proklatě daleko přišli!“

„Grabovský!“ zvolal mladý živý muž, objímaje šlechtice. Pak pohlížeje s nedůvěrou naň tázal se: „Jaká to náhoda?“

Tázaný pokrčil rameny: „Zajatec!“ odvětil pouze.

„Ďasa!“ Litvín se vesele rozesmál, však přerušen svým průvodcem umlkl: „Pánové se znají, však k vůli nám všem představuji zde tobě, pane, velmože Krušinu z Lichtemburka a tobě, pane Krušino, šlechtice Víška Račinského, jeho Milosti velkého knížete Vitolda dvořana —

„— jež jsem viděl na krátce před několika měsíci v Praze.“

„Byl jsem zde prvně co posel svého vládce,“ tiskl podanou ruku Litvín a s úsměvem pohlížel na Grabovského, jenž hučel do vousů: „Podruhé tedy!“

„Rač teď posloužit ty mně, pane Krušino!“

„Pan Hynek z Valdštýna Koldštejnský! — Pan Záviše Černý z Grabova, starosta Špišský, vyslanec Jeho Milosti Vladislava Polského k uherskému dvoru.“

„Teď zajatec bratrů Čechů,“ dodal diplomat, kloně se vzájemně s českým pánem. Družina tohoto a Vitoldova vyslance zastavila se zatím u sluhů druhých dvou pánů.

„A kde prosím?“ propukl živý Rus.

„Ah, mám osud s Uherskem. Nejdříve mne učinilo váženým válečníkem, nyní zase váženým zajatcem. Po hanebné porážce krále Zigmunda u Kutné Hory a Německého Brodu hnusil se mi

již útěk. Zuřil jsem, že mi nemožno bojovati v řadách českých pod velením rekovného slepce a na vyzvání krále: „Prchejmež!“ odvětil jsem: „Bojujmež! — Bojoval jsem, pomáhaje vojsku, v jehož střed mne osud či rozkaz krále mého zanesl. Konec toho byl, že mne zajali.“

„Toť vše?“ zvolal Račinský.

„Vše, zbývá mi jen dopovědíti o vděku mém k hejtmanu Žižkovi z Trocnova a později k obci pražské a českému panstvu. Mé zajetí jest velmi příjemné, jak ráčíš viděti, pane Víšku; má vůle stačila, aby na příklad dnes mne doprovodil pan z Lichtemburka, laskavý můj dobroděj, k Vítkovu, abych mohl přehlednouti bojiště památné bitvy.“

„A my vás asi vyrušili.“

„Skutečně, pane z Valdštýna.“

„Tedy pokračujte,“ zvolal kvapně vyslanec Vitoldův, „jsem zvědav, a vy, pánové, omluvíte mou zvědavost. Kořím se slávě válečné a především slávě svých bratrů slovanských, jak i můj pán velký Vitold Alexandr Kejstutovič.“

Oba Čechové se poklonili.

Rus se dal náhle do smíchu. „Hle, povídejme si o slávě slovanské,“ mluvil živě, „my, kteří zde zastupujeme tři národy a tři země.“

„Nuže, rač vypravovat komu libo. Čest jmena polského, věhlasný pan Záviše z Grabova a já neznámá chlouba ruského národa co zástupce travnaté Litvy budeme opakovati vaše vypravování u svých bratří.“

Grabovský děkuje za poklonu, již mu učinil Račinský, vyzval pána z Lichtemburka, aby vypravoval.

„A kde mám začíti?“ tázal se pan Krušina.

„Třeba od potopy světa,“ smál se Koldštejnský.

„To ne, ale od potopy národů počnu," opravoval jej Lichtemburk. „Doufám, pánové bratří, že se vám bude taktéž zdát o zátopě, uslyšíte-li jmena všech národů a zemí, jenž přišli, aby ubili, umořili českou vlast, aby vyrvali český jazyk z hrdel našich. Dnes ovšem s pýchou hledíme k té době, ale tehdáž, kde proti hrstce našinců vypravili se křižáci z Bavor, Šváb, Sas, Štýr, z Korutan, Rakous, Durynk, dále Fojtlandští, Mišňáci, Braniboři, Frankové, Vestfalští, Švýcaři, Francouzi, Angličané, Španělé, Brabantští, Holanďané, Srbové ze Sas, Maďaři, Romané a slovanští Horvaté, Krajinci, Dalmatinci, Bulhaři, Slováci, Srbové, papeženští Čechové z Moravy, Slez i z Čech, Poláci, Rusíni a uherská chamrad Kunové, Jazygové atd. — Hoj, pánové bratří, komuž by se netajil dech, když celá Evropa vytáhla proti nám i vlastní bratří? Jak se praví, dva slavní válečníci z Italie dleli s lidem svým též při králi Sigmundovi; Bedřich Hohenzollernský, markrabě braniborský přivedl 10.000, Bedřich Bojovný i jeho bratr, markrabata míšeňská do 30.000 mužů. Přes sto tisíc jízdných a pěších, nevídaný to voj, přitáhlo ku Praze a mezi nimi s lidem svým všichni kurfirstové němečtí, kromě saského, arcibiskupové mohučský, trevírský a kolínský, falckrabě Ludvík, markrabě Bedřich braniborský, Albrecht, vojvoda rakouský, tři vojvodové bavorští, dva markrabata míšeňská, pět knížat slezských a jiných osob knížecích vesmes *třiačtyřicet*. A kdo by se dopočetl těch papeženských prelátů — odpusť, pane z Grabova — těch biskupů a patriarchů, konečně hrabat, pánův a rytířův ze všelikých zemí! — A nás bylo hrstka, však hrstka nadšených Čechů. Mimo to Vyšehrad i hrad pražský, nejvýhodnější to posice města, byly v rukou krále Sigmunda."

„Úžasné!“ mručel Račinský, mezitím co Záviše z Grabova hladě si černý svůj sametový plášť s okem planoucím poslouchal.

„A my přec zvítězili!“ zvolal hlučně Koldštejnský.

„Nevěřil bych, kdybych nebyl usvědčen událostí!“ pravil vyslanec Vitoldův. „Rač pokračovat, jasněvelmožný.“

Pán z Lichtemburka ukázal pokud možno polohy, o nichž mluvil. „Křižáci rozložili se na návrší mezi Bruskou, Bubny, Předním Ovencem a královskou oborou; nejvýše vedle hradu leželi vlastní lidé králové, nejvíce Uhři a Slezáci s některými knížaty. Na návrší nad Vltavou rozbili stany vojvodové bavorští a hrabata i rytíři rýnští, u královské obory ve třech odděleních Míšňané, a dole u Buben, u samé Vltavy, vojvoda rakouský. V té nebezpečné době neklesla mysl Čechů, již měli na zřeteli vlast a víru. Žižkova věkopamátná slova tehdáž zněla: „pro slávu jazyka českého i slovanského bojujme!“

„Týž Žižka!“ zahučel Račinský.

Pan Krušina pokračoval: „V širém světě nezřeli jsme pomocníka; jediné v republiku benátskou odvážili jsme se doufati, a též marně. Čtrnácte dní trvalo obležení, dvanácte dní v stálých šarvátkách a bojích prožito. Konečně 14. července učiněn se čtyr stran útok na Prahu, s Vyšehradu, od Špitálského pole, s pražského hradu a od Vítkova vrchu, jejž Žižka byl obsadil a jehož chtěli stůj co stůj křižáci dobyti. Zde utkala se nejprudší bitva. Němečtí křižáci dobyli věž na vinici Šrolově, ale hned na to zdrželi se u srubů, kdež byla jen stráž 26 mužů branných a tři ženy, Táboři to Žižkovi. Boj tisíců proti třiceti netřeba mi líčiti, zná ho každé dítě v Čechách i za hra-

nicí, byť tam se to nazývalo i ďábelstvím. V nejosudnějším okamžiku přikvapil Žižka z Trocnova s málo Tábory, zadržel postup nepřátel, ale sám upadl v nebezpečí života. Hodinu, půl druhé trval zoufalý boj Žižkovy tlupy s třistakráte silnějším nepřítelem. Praha zoufala, Vítkov, jediná výhodná posice, kteráž jí uchována, nemohl být z achován — tak se zdálo — v tom, an Žižka byl již obklopen, posel, jím odeslaný, jenž se protloukl, svolal poslední sílu pražského lidu do boje. Z bran se náhle vyrojil za knězem, s kalichem v ruce, zástup lučištníkův, sudličníkův a cepníkův, prodral se nepřátely k hoře spojil se se Žižkou a za znění městských zvonů jal se bušiti do křižáků. Zmatek nastal mezi těmito. Bitva byla vyhrána. Velké vítězství bylo naše. Další bitva na všech stranách, neb ještě na třech, dříve udaných místech se bojovalo, podobala se více ubíjení. Nepřátelé ustupovali. Čechové vítězili.“ Pan Krušina máchl rozčilen rukou. „A hle, toť místo, kde příroda sama zbudovala pomník slávě české, a kletba těm, již by se pomníku toho osmělili dotknout ničící rukou. Vítkov jest památníkem slávy —

„Žižkovy!“ vpadl Grabovský.

„Pane starosto, nejen to, památníkem slávy Čechů.“

„Velmožný pane, nerač se horšit,“ omlouval se starosta Špišský, „obdivuji se národu, jenž takové bojovníky rodí, ale neméně obdivuji se lidem, již takovými bojovníky jsou. Jsem též válečník a sobeckost má mne nutí, abych se kořil věhlasu bohužel slepého vůdce Táborů.“

„Čest jemu!“ zvolal úsečně pan Koldštejnský, kteráž slova vyhlížela jako ukončení věty. Záviše Černý z Grabova také porozuměl a nešířil slov

o vůdci Táborů. Řekl jen: „Později si dovolím jednu otázku ještě.“

„Jak ráčíš!“

„Rozkazuj!“ odtušili oba čeští pánové. Došli k oděncům. Hradecký a starosta Špišský vyšinuli se na oře. Pan Račinský mlaskl, pošinul se na koni a již uháněla tlupa klusem. Záviše Černý z Grabova ještě pravil k maloruskému šlechtici: „Podivno, jediného sluhu vidím zde v kurtce. Ty přijíždíš jako z nejbližší osady, bez průvodu, velmožný pane!“

„K službám, pane starosto Špišský, pan z Valdštýna jest mou ochranou.“

„Hm,“ potáhl si pás Grabovský, „netaj, pane, že nechceš na sebe obracet pozornost.“

„Hahaha! jako milenec, jenž jede pozdravit milku svou. Snad v této mé odpovědi poněkud pravdy. Velmožný pane,“ oslovil Víšek Račinský Koldštejnského, „mohu se těšit nadějí na setkání s tvou sličnou netí?“

„Má neť uvítá srdečně hosta strýce svého,“ zněla odpověď.

„Díky.“

Četa jezdců ujížděla mlčky k městu. Před branami zmírnila klus. U bran stáli zvědaví jednotlivci rokující a obdivující. Klus přivábil větší zástup dohromady a tento pohlížeje hlavně na známého mu již černého rytíře, Záviše z Grabova, jehož příjmí Černý pocházelo od stálého nosení černého brnění neb obleku, pak na neznámého Litvína, pronášel hlasitě své úsudky.

„Vaši bodří Pražané mne již neznají,“ zvolal Račinský opravuje si svůj kučeravý vous a vztyčuje se zálibně ve třmenech.

„V nynější době zapomínají v Praze na lašťovice,“ usmál se Krušina z Lichtemburka.

„Dovolte, pánové," zarazil je Grabovský, upírající své ohnivé oči na lid — —

„Ano, svobodu mu dopřávají, ač je sluhou pankarta Sigmunda, tedy nepřítelem naším," mluvil kdosi v zástupu. „Ať, vždyť Polák a Poláci po bratrsku horlili pro velkého mistra v Kostnici!" hájil jiný. — „Nelžeš, však jako že Hus patronem mého děcka, tak pravda, že dnes zapomínají na toto bratrství i na kostnického mučedníka. Vladislav přátelíčkuje si se Sigmundem Uherským." „Boží pravda," souzvučel jiný, „to vše jest výsadou těchto pánů, našince by utýrali. Hoj, každý z panstva zrádce jest a rušitel pravé víry, cep na ně. Hle, tuto pan Krušina, týratel pobožného Martina Housky, pán z Lichtemburka, jehož půl tuctů příbuzných holduje Sigmundovi." — „A Koldštejnský! Ďáblovi to bratranci a papežovi bratří!"

„Co jsi zamýšlel, pane z Grabova?" tázal se Krušina hrozivě stahuje čelo a ponořuje ruku v plnovousu.

„Chtěl jsem ještě před branami zbavit vás slíbené otázky: Pozoroval jsem, že nepřejete rytíři z Trocnova, vy čeští velmožové, smím se tázat, proč ho nenávidíte?"

Pán z Lichtenburka na tazatele skoumavě pohledl. Však dříve než otevřel ústa k odpovědi, zvolal prudce Hynek z Valdštýna Koldštejnský: „Slyšel's, velmožný pane, tento lid a toť odpověď, která by ti mohla postačit."

„Nepochopuji."

„Vysvětlím ti to. Tento lid, který Žižku miluje, nenávidí nás všecky a proto my, poněvadž musíme být nepřátely surové luzy, nemůžeme být přátely jejího miláčka."

„Aj, strana chlopů!" zvolal prudce Grabovský. Račinský mlčel proti svému obyčeji.

„Strana měšťáků, sedláků a zemanů, líbo-li ti.“

„A těm se má podrobit šlechtic. Matka boží mi svědkem, že nepoznávám toho možnost!“

„Pane starosto, pane z Grabova, věz, že možnost je tu,“ zvolal Lichtemburk, „však proto my jsme zde, abychom jí nedali uskutečniti se.“

Polák zvolal prudce: „Nazývám to vzpourou!“

„Ano vzpoura, jež nechce ani krále!“

„Tys řekl, pane Račinský, ale řád přec zvítězí.“

„Až pokoří a zničí odpor!“ doložil na slova Krušinova Koldštejnský. „Souhlasíš, velmožný pane z Grabova?“

„Souhlasím, ale vše to jest neobyčejné, nikde nebývalé.“

„O zajisté,“ zvolal ironicky Krušina z Lichtemburka, „my národ odporující celému světu máme zásady příčící se též řádům světa dosavadním. Koukol, koukol, pánové!“

„Nuže vyplení se!“

„A jak?“ Otázku tu položil vysланec litevského velkoknížete, kandidáta českého trůnu.

Nastala pomlčka, již přerušil pan Valdštýn příjmím Koldštejnský. „Jak, toť otázka, na niž dosti času odpovědíť. My žijeme v nepřirozených poměrech. Pánové bratří, dnes v zemích koruny české stojí v čele ne panstvo, ale obec pražská, v níž mají moc lidé, souhlasící s divokými Tábory, dnes panstvo české slouží za posměch cizině, ledajaký měšťák a dobrodružný válečník táborský rozkazuje v Čechách, pop šílený stálým prozíráním písem velí království. Což české panstvo odumřelo?“

„Při sámbůh neodumřelo a neodumře!“ zvolal Krušina z Lichtemburka.

„Tedy —“

Pan Víšek Račinský pobodl svého oře, pohladil svůj kučerový vous a řekl: „Krev!“

Pánové pobodli koně, družina za nimi cválala a Záviše Černý z Grabova, starosta Špišský pravil: „Prosím, nenechte mne hynouti nečinností, jež vždy umořuje, prosím, učiňte mne vydatným činitelem svého podniku. Jsemť šlechtic a vím, co povinen jsem bratrům šlechticům.“

„Pan Záviše vyslovil mé přání!“ dodal Račinský.

„Fiat!“ zvolal Koldštejnský. —

Jezdci projeli branou. Museli jeti okolo samého zástupu.

„Pane Krušino, neviděls hlavu pana Sádla ze Smilkova,“ křičel kdosi ze zástupu.

„Myslíš, kmochu, že se mi chce sádelné kaše na radnici?“ zvolal tento vyhrnuv opovržlivě ret.

„Což, pane Koldštejnský, či ty, černý pane Sigmundovičí, nechtěli byste vstoupiti v krevní příbuzenství se Sádlem?“ volal úsměšně jiný. Naráželi to na popravení jednoho z pánů na radnici pražské, což se stalo z pouhé stranickosti a bez udání důvodů.

„Sotva, ale tobě by slušelo, abys se spříbuznil, drzý mluvko, s karabáčem mého pacholka!“ zvolal rozjitřený Koldštejnský.

„Hoho!“ smál se lid. Pan Hynek zuře pobadl koně přímo do zástupu zahalečů. Tito se rozprchli. S hlasitými projevy nevole klusali šlechtici městem a když dojeli k prašné bráně, vykřikl téměř Hynek z Valdštýna zuřivostí. Proti nim, jakoby naschvál, neuhýbaje se, chvátal zrostlý, vysoký muž v kněžské říze. V rukou držel jednoduchý, postříbřený kalich, jímž žehnal zastavujícím se občanům. Orlí nos mezi dvěma planoucíma černýma očima, jichž klenbu zdobilo husté

obočí, vysoké čelo kontrastující veličensky k dlouhému havranímu vousu, vše to zřejmě jevilo muže nezlomné vůle a nepodajné smělosti. Imposantní tento zjev, šlechticům velmi známý, dojal všecky, a více než všecka slova vysvětlil cizincům, nedobře znalým poměrů, situaci v Praze, povšimli-li si především chování se Pražanů k tomuto muži a k pánům.

Lid se klonil hluboce před kalichem, však slova, jež při tom pronášel, zřejmě svědčila o oblíbenosti kněze.

„K nemocnému, mistře?“

„Zdař bůh, kněze.“

„Ustupte mistrovi, sloto!“

„Páni to, kmochu!“

„Panská slota!“

„Požehnej nám, otče!“ Tak a podobně se mluvilo. Kněz kráčel s okem sklopeným středem ulice, ač Račinský později chtěl na to přísahat, že knězi neušel jeden pohyb v blízku jeho. Jezdci se rozstoupili, kněz kráčel řadami jich, jakoby neviděl velmožné pány, teprv když Koldštejnský zvolal: „Zdař bůh, kněze!“ pozvedl hlavu a místo odpovědi máchl kalichem před pánem, což téhož přinutilo skloniti se a uděřiti v prsa. Mezi tím nahnul se s koně pan Víšek Račinský takřka vyzývavě, knězovo oko mžikem setkalo se se zraky Vitoldova vyslance. Nepatrná úklona a kněz spěchal dále. Víšek pohlížel za ním pozdraviv jej: „Zdrávstvuj, mistře!“

Lid uslyšev cizí zvuky prohlížel šlechtice. „Vitoldovce!“ zvolal muž v kovářské zástěře. Pánové více neslyšeli. Ujížděli úprkem.

„Proklatě!“ sípal Valdštýn Koldštejnský.

„Proč látříš, pane?“

„Pane z Grabova, viděl's náčelníka pražské

obce, vůdce vládychtivého lidu, nejnebezpečnějšího odpůrce mírné strany podobojí?“

„Kněz Jan? Tedy opravdu?“

„Jako že šlechtic jsem.“ —

Pan Hynek Krušina se tázal Víška Račinského: „A cos se tak zadíval v knězovu tvář?“

Oslovený pohladil si vous a odvětil usměvavě: „Mýlíš se, ne na tvář, zahleděl jsem se na krk tohoto mistra Jana.“

„A?“

„Jsem-li znalec, hodil by se výtečně pod sekeru.“ —

Nikdo z pánů nepozdvihl očí. „Jaké to štěstí, že ti jen na polo rozuměti, velmožný pane,“ pravil jen Krušina z Lichtemburka, a Koldštejnský dodal významně: „Právě proto prohlašuji jazyk našich soukmenovců za velmi výhodný v Čechách.“

II.

Pánové se rozjeli. Valdštýn a vyslanec Vitoldův zastavili před domem prvního velmože na Starém městě. Dvojí vrata vedla do domu, oddělujíc byt pána domu Hynka z Valdštýna Koldštejnského a jeho bratrovce, uprchlíka z Moravy, Haška Ostrovského z Valdštýna. Hynek obýval pravé, Hašek levé křídlo domu. Račinský si přál představiti se ihned panu Haškovi a proto zatloukl Koldštejnský na levá vrata. Vrátný oznámil otvíraje, že není pána doma. „Odešel kamsi,“ zněla odpověď, „a milostivá naše velitelka, slečna Bohuše meškú v chrámu.“

„Oznam panstvu naši návštěvu, jakmile se navrátí,“ opravil Koldštejnský. „Prosím, rač vstou-

piti do mého bytu, kdež jsi milým mi hostem!“ vyzval Litvína. A vjeli do pravých vrat.

Pan Víšek Račinský uveden byv do své komnaty kázal sluhovi rozbaliti tlumok; shodiv obtížné polobrnění, oblíkal se v teplý, ozdobný zimní oděv. Mladý, svižný šlechtický kozák upravoval litevského diplomata, zvědavě naslouchaje samomluvě pánově, ač tvář jeho, nejevíc ani známku sdílnosti, setrvala nepohnuta.

„Grabovský,“ hovořil Račinský, hladě si podholenou hlavu a upravuje čuprynu, dle zvyku Litvínův, „Grabovský u dvora Sigmundova a nyní v Praze. Pravda, jedno jest vysvětlitelné: byl zajat; ale druhé, druhé! Co robí u dvoru Sigmundova? Jagajlovec jest s Uhříkem za dobré, toť známo, ale nač zvláštního vyslance potřebí? Zastihl jej na cestě, tedy poselství vyřídil, ale neprovedl. Byl zajat — hm — Chorko, pro Krista, kdes nechal pás? Rychle, ničemo! — Účel poselství pana Záviše, jak ten vyskoumat? Jest to něco podobného jako u mne. Úmluva mezi velkým knížetem a Čechy již hotova, poselství již před měsíci vykonáno, ale dnes zbývají k provedení jednotlivosti, jež podmiňují zdar celku. Tak u mne. — Upni víc, víš, že se představím krásce. Pro Krista, jak vnadna jest. Eh!“ Račinský luskl prsty. „Ale Grabovský!“ pronásledoval opět původní předmět, „i jeho poselství má zvláštní účel. — Což —“ Zarazil se. „Chorko!“ zvolal.

„Tu jsem!“

Pan Víšek Račinský chytl kozáka za ucho a nepříliš silně jej tahal. „Chorko, tys neslyšel, co jsem mluvil?“

„Ani pomyšlení, jasněvelmožný!“

„Chorko!“ volal šlechtic, tahaje silněji kozáka, „tys slyšel co jsem povídal?“

„Každé slovo, dobrodinče můj.“

„Tys chytrák, Chorko!“

„Nezahanbím Ukrajinu.“

Račinský pustil ucho sluhy. „Přines mi tlumok. — Tak. — A teď poslyš!“ Chorko mrkl. „Sluha velmožného pána dovede tě do domu pana Lichtemburka, kde nalezneš velmožného starostu Špišského, věhlasného válečníka.“

„Najdu jej.“

„Sem ucho. Neřekl jsem, budeš jej hledat, nýbrž jen nalezneš ho. Vyhledáš jen sluhu jeho, s nímž jsi se cestou bavil. Co ti vyprávěl?“

„Že je jediný z komonstva velmožného pána z Grabova, ostatní že utekli neb byli zabiti u nějakého města v této zemi.“

„U Brodu, dobrá Chorko. Ale to mi nestačí. Hleď, abys na něm vyzvěděl účel cesty toho Poláka. Doufám, že sluha jeho jest hlupák a žvastal.“

„Ještě více, jasněvelmožný, jest Ukrajinec.“

„Tedy tvůj krajan a veselý mládce. Zde. Vezmi peníze hned napřed, víš, že jsem štědrý, nešetři! Táhni. Přijdeš-li brzo, obdržíš podobnou sumu opět.“ Račinský se obrátil k sluhovi zády, Chorko odkvapil uschovav měšec do širokého pasu. Sotva že se zavřely za sluhou dvéře, vstoupil pan Hynek z Valdštýna, krátce zvaný Koldštejnský.

„Rychlá návštěva!“ divil se, poněkud kysele se tváře, Račinský.

„Odpusť, že vytrhuji, hned tě opustím! Přišel jsem ti oznámit poselství pana Grabovského a Lichtemburka.“

„Nu?“ vyzýval litevský diplomat.

„U večer hodlají svolat schůzi některých pánů v Praze meškajících a sice do svého bytu. Grabovský hoří nedočkavostí účinkovati ještě za svého pobytu v Praze v zápasu, jenž musí nastati mezi

výstřední stranou lidu, či lépe pražskou stranou Táborů a mezi panstvem.“

„Starý sup!“ zasmál se živě Račinský.

„Zajisté. A jelikož nejdéle šest dní ještě bude zajatcem Čechů, pochopitelno, že nechce ani okamžik věc odkládati. Ostatně lépe tak!“

„Děkuji ti, pane z Valdštýna, budu připraven.“

Týž odešel. Račinský přemýšlel. Pak sebou trhl a zvolal: „Ah, vždyť jsem toužil po neteři pana Koldštejnského. Pro Krista! jak krásná to děva a jak jsem zapomětlivý!“ A jal upravovati hlavu i oděv.

Minulo půldruhé hodiny, když vrazil Chorko do komnaty ruského šlechtice. „Nuže?“ tázal se tento.

„Vzácných několik slov nesu: Probošt krakovský, Olešnický potkav odjíždějící průvod, v jehož čele byl zajatý zde Polák, na nádvoří královském v Krakově, volal: Pane starosto, přeji, abys první připil Jeho královské Milosti z vdovina střevíčku. Pozdravuji tě již zprvu co družbu paní Žofky.“

„Hoho!“ zahřměl Račinský, mna si ruce. „To tedy!“

„Již nic nevím, jasněvelmožný.“

„Dobře. To tedy!“

„Ale stojí to za měšec stříbra, rač souhlasit, dobrodinče můj.“

„Chorko, taškáři!“ zvolal upomenutý pan Víšek, „tu máš, tu máš!“

„A lacině!“ krčil se Ukrajinec pod ranou, již obdržel měšcem.“

„Hahaha!“

„Jsem jarý zpěvák, dobrodinče můj, a rozblouznil jsem Grobovčíka dumkou,“ usmíval se šibalsky Chorko, pozoruje dobrý rozmar pánův.

„Tedy zazpívej tutéž dumku,“ zvolal vyslanec velkoknížete litevského vesele, „aby nemusil pan Černý z Grabova připíjet ze střevíčku paní Žofky.“ A Chorko se dal do zpěvu, Račinský sám vyběhl na chodbu a zavolal dveřníka poroučeje mu, aby vyžádal pána domu k němu. Když se vrátil, Chorko zpíval a zpíval ještě, když vkročil Koldštejnský.

„Jichav kozak za Dunaj
kazav: Divčyno proščaj —
ty konyku voronyku
na sylu hułaj!
Vyšła ručky załamavši
i tjažeńko zapłakavši“ — — —

zněla Ukrajince píseň a pan Víšek Račinský uvítal svého hostitele se smíchem. Mladý muž vůbec velmi rád mluvil a velmi rád se smál, byl-li sobě zůstaven.

„Jaký to ples?“ zvolal český pán.

„Miluješ zpěv?“ tázal se místo odpovědi Račinský.

„Hoj,“ odvětil Koldštejnský a jeho oko zářilo, „což nevíš, že jsem Čech? Což nevíš, že za zpěvu vítězí Čech nad stonásobnou přesilou?“

„U Krista, pravda to, před níž se kořím.“

„Mene z vojny ze slavoju k sobi ožadaj!“ .. dokonával Chorkův zpěv v průtažném dozvuku.

„Jen dále, dále!“ vzkřikl Račinský. Sluha zpíval. „Prosím jasněvelmožný pane, usedni. Zjevím ti cos důležitého.“

„Ale překáží nám sluha.“

„On neslyší, poněvadž zpívá, a zpívá, poněvadž chci mít jistotu, že vůbec nikdo nepovolaný neuslyší naši rozmluvu.“

„Ah!“

„Vy Čechové uznáváte Sigmunda Uherského

za svého nejúhlavnějšího nepřítele?“ započal místo úvodu Litvín.

„Psí syn týž král!“ odplivl Valdštýn. „Horší než Němec, horší než Řím, ant také českého národa syn!“

„To mi dostačí.“

„Vy jste nepátrali po účelu poselství Záviše z Grabova k dvoru uherskému?“

„Dostačilo nám jeho zajetí a pak jest to muž slavný —“

„Dobrá, však řeklo se mi, že do šesti dnů opustí Prahu.“

„Zítra přijdou čeští zajatci Sigmundovi, a čtyry dny po tom slíbena Poláku volnost.“

„A víš-li, pane, že král Vladislav jest opět přítelem Sigmunda?“ zvolal skoro zlostně Rus.

Hynek z Valdštýna Koldštejnský se zamračil. „Nabízeli jsme tomuto Jagajlovci korunu českou a on nám takto odpověděl, slyšel jsem. Však nerač zapomínat, pane Račinský, že přátelství národa polského náleží i přes to Čechům.“

„Jdi s láskou takých národů! Nejsouť oni Čechy, aby vůle jich byla i vůlí krále. Povím ti více. Pán můj — Kristus živiž velkého knížete Vitolda“ — oba se pouklonili — „má podobnou příčinu nenáviděti tohoto věrolomce a úkladníka z Uher. Jeho zájmy jsou příbuzny zájmům Čechů, jeho láska náleží Čechům, jeho vůle i síla koruně litevské i české. K čemu okolků! — Chorko, zpívej! zpívej! — Pane z Valdštýna, Grabovský byl odeslán z Krakova na Uherský Výšehrad co námluvčí krále Vladislava.

„Oho!“

„A vdova Žofie, bývalá královna česká, jest nevěstou!“

„Toť důležité!“ zvolal český pán. „U čerta, hubu drž, ty pěvče!“

„Rač prominout mé nezdvořilosti, velmožný pane — jen zpívej, Chorko, zpívej, opatrnosti nikdy nezbývá.“

„Svysnuv kozak na konja: Buď zdorova moloda!“ pěl kozák Ukrajinec.

„Ano důležité!“ opakoval po Koldštejnském Račinský. „Jest to spolek válečný, spolek dvou mocnářů. Po nevůli smír, po smíru svatba, po svatbě spolek na výboj i obranu. Velkému knížeti i Čechům záleží na tom, aby k tomu nepřišlo. Záviše Černý z Grabova, plnomocník Vladislava Polského jest zajatcem Čechů. U polského dvora to asi sotva známo — záměr obou králův se nepředvídanou náhodou zdržel — záměr ten musí se ještě prodloužit.“

„Rozumím: Grabovský nesmí z Prahy.“

Litevský jednatel jen mrkl, usmívaje se. „Mezitím to oznámím velkému knížeti a on se již postará, aby naši lidé začali pracovat na dvoře polském. Ručím za to, že k sňatku nepřijde a přátelství krále uherského a polského že ochladne.“

„Ale prozatimní vladaři království odevzdali zajatce obci pražské a pražská obec již oznámila ústy hejtmana Bzdinky z Vícemilic polskému vyslanci propuštění.“

„Pražská obec to musí zase odvolat,“ pokrčil rameny litevský šlechtic.

„Strana nynějších konšelů má mezi sebou lidi, již jsou přátely Grabovského, jmenuji jen kněze Jana a táborského náčelníka Žižku.“

„A zapomínáš na účel mého příjezdu?“

„Ah! — Toť ovšem cosi.“

„A Grabovský zabije své přátely vlastním velením!“ zvolal Račinský. „Jeho nedočkavost a

panská pýcha jsou výhodny. Volám mnoho zdaru panu z Grabova! On chce převzíti práci, jež mně svěřena od velkého knížete. Dobře, svrhneme a učiníme bezmocnou stranu nepřátel šlechty, stranu kněze Jana a pak naši lidé, jimž dopomůže Grabovský k moci, opět jej samého zadrží. Jsi spokojen?“

„Velmi, ale nebude to boj lehký a všichni musíme své síly napnouti.“

„Tedy ty si vezmeš, velmožný pane, na starost seznámiti své krajany s příčinou, pro kterou nelze propustiti ještě vyslance polského. Ovšem až po svrhnutí nynějšího hejtmana a konšelů, k čemuž nám dopomůže pan Záviše Černý z Grabova, neb já ustoupím stranou. Pan Záviše nemusí, ano nesmí vědět před časem, proč jsem v Čechách a v Praze. Přeji si ve prospěch naší věci, aby se domníval, že mne sem láska zavedla, a skoro by se domníval pravdu,“ dodal Račinský živě, „neboť sličná dcera tvého jasněvelmožného bratra příliš hluboce dojala mne ubohého. Ano, pane, k vůli sobě i k vůli našim zájmům tě prosím: uveď mne ihned v rodinu pana Ostrovského, zdaž se již vrátil.“

„Chtěl jsem ti právě oznámit jeho návrat.“

Pan Račinský kývl hlavou, vzal čapku, upravil si čuprynu a zastaviv se houkl na Chorka: „Táhni!“

„Vernu sja ja, kohda bude“ — zpíval právě Ukrajinec; uslyšev rozkaz v polovici slova přestal a vytratil se z pokoje.

„Velmožný pane, jsem připraven,“ oznámil pak litevský jednatel českému pánu.

„Nuž pojďme!“

Cestou řekl ještě Víšek Račinský k svému průvodci, nemoha utajit zlomyslnost a výsměšek: „Grabovský plete se tak horlivě do panských záležitostí z dvojí příčiny; jedna jest ta, že též

šlechticem, druhá důležitější, že doufá takto seznati vaše a hlavně mé snahy a můj účel cesty. Přispíšil si na mne, ale .. ale .. zdá se mi, že jest sice lepším vojákem než Račinský, však ne lepším diplomatem!“

Nádvořím, jež spojovalo obě křídla domu, vešli na to pánové k Haškovi z Valdštýna příjmím Ostrovskému. Z chodby prvního poschodí odbočil náhle Litvín od pana Koldštejnského. Týž jej uzřel toliko mihnouti se síří chodby, slyšel zvolati „odpusť!“ a nejdříve překvapen zůstal státi, pak ale dal se do srdečného smíchu volaje k výklenku, kdež spatřil dvě osoby: „Netušil jsem, že krev pana Račinského tak prudká! Napomeň pána za mne, milá Bohuše! Odcházím k otci!“

S uzarděním vyslechla tato slova Bohuše Valdštýna Ostrovského právě vycházející ze své komnaty s černě oděnou dívkou a s uzarděním pohlížela na kvapícího k ní rytíře, jenž kloně se hluboce zvolal: „Pozdravuji tě uctivě, sličná Valdštýnovno! Smím se těšiti nadějí, že's posud nezapomněla na svého sluhu Víška Račinského?“

„Buď vítán pod střechou tohoto domu, velmožný pane,“ odvětila sotva utajujíc rozpaky oslovená, „vážím si příliš mnoho přátel otce svého i vlasti své, než abych tak brzo na ně zapomínala.“

„O děkuji ti, slečno!“ zvolal živě Račinský, přitisknuv vřele ruku dívčinu na ústa. „Komu se mám poklonit v tvé družce?“ dodal pohlížeje na druhou dívku.

„Dceři hejtmana vojsk obce pražské, Svatě z Vícemilic —

— „kteráž se právě na odchodu nalezá, velmožný pane!“ končila dcera pověstného vůdce, kloníc se nízko.

„Jak toho lituji! Tou měrou lituji, jakou jsem

vděčen setkání se s tebou, šlechetná slečno. Nebudu tě zdržovat, ale vyprosím si, abys vyřídila pozdrav věhlasnému otci svému rytíři z Vícemilic, a oznámila mu na zítřek návštěvu mou. Omluv, slečno, že při prvním setkání již tebe obtěžuji, omluv mne, neb jsem cizinec.“

„Pozoruji, velmožný pane, že Rus tebe odchovala a jmeno tvé známo mi již od přítelkyně Bohuše. Buď zdráv, pane!“ Dívka odešla.

„Toť chování odpuzující, i mluva její ochlazuje více ještě než mluva tvá, drahá slečno.“

„Želí těžce nemocné matky.“

„Ubohá!“

„Toť pro Svatu omluva, však kde pro mne, pane Račinský? Rozšiřuji chlad, tož celá bytost má jest studena. Jak to odůvodníš, pane rytíři?“

Přistoupil těsně k ní. „Vším, co sluje Račinský. Svým dechem, pohledem, svým slovem, hnutím, puzením, vším, co ti za mne hlásalo před měsíci žár, jejž rozžala si hledem svým!“ mluvil živě Litvín.

„Mluvíš o chladu a opět dokládáš, že rozžehám hledem,“ snažila se žertovati dívka.

„O ano, tys slunce, jež tráví palem svým životy, ale samo necítí pal ten.“

„Nechmež této choulostivé rozmluvy,“ přerušila jej Bohuše. „Vítám tě co přítele otce svého i vlasti své a tys posud neměl práva stěžovati si na nedostatek přátelství se strany mé. Pojď, pane,“ dodala, podávajíc mu ruku, „dovedu tě k otci a k shromážděným přátelům.“ Pozorujíc, že stojí zaražen a zasmušile, pravila něžně: „Ty mi odpustíš?“

Račinský políbil podanou mu ruku. „Jaká to nestřídmá bujnost u mne!“ zvolal durdivě. „O slečno, nehorši se, jsemť z drsných krajin litevské Rusi a drsná i má povaha.“

„Haníš sebe, aby jiní tě musili chválit.“

„A kdo jsou ti jiní, na nichž by mi záleželo?“

„Snad dcera moravského uprchlíka,“ řekla s úsměvem dívka, „— zadrž, pane, dcera uprchlíka, jejž tobě zde uvádím.“ Octli se přede dveřmi. Dívka je otevřela a uklonivši se odešla. Pan Hašek z Valdštýna, Ostrovský vyšel mladému diplomatu vstříc a obeznámen bratrovcem objal a políbil hosta.... „A teď,“ řekl potom, „neodkládejme, přikročme ihned k poradě. Velmožný pane, uvedu tě ve kruh svých přátel, jejž většinou znáš, prosím nezapomeň si povšimnouti též přítomných měšťanů.“ Dveře do jídelny se otevřely. Muž v černém oděvu vystoupil podávaje příchozímu ruku.

„Pan Víšek Račinský, dvořan Jeho Milosti velkého knížete litevského!“ zvolal do síně Ostrovský. A oznámený, provázen zajatým polským diplomatem, panem Černým z Grabova, vstoupil do kruhu radících se panů a měšťanů, mírnější, čili šlechtické strany pod obojí.

III.

Minuly sotva dva dny od schůze některých náčelníků panských a pražských strany šlechtické a již se počaly roznášeti rozličné řeči mezi Pražany, řeči velmi podobné sychravému větru jeseně. Bleskem se rozšiřovaly a sychravě účinkovaly. Ku podivu, a nikdo nevěděl jejich původ.

„Viděli osm jezdců, již nesli poselství konšelů a hejtmana k Sigmundovi.“ — „Ne, k legátovi papežskému, bůh ho zatratiž,“ vysvětloval jiný předešlému.

„A kdo je viděl?“

„Já ne.“ — „Ani já.“

„Ale je to jisté. Vím to z úst, jež neklamou. Kdosi to řekl.“

„Pověsti,“ odpírali nevěrci, „vždyť nesplnomocnil nikdo konšely k vyjednávání s nepřátely víry a národa, obec o tom neví.“

„A přec se stalo; měli průvodní a ochranné listy.“

„Zdaž pravda to, jest to podezřelé,“ mluvili jedni z počátku vážně a druhý den titéž pravili hrozivě: „Toť zrada na právu obce a na cti Čechův. O běda, zdaž ani hejtmanu Bzdinkovi, zdaž ani Charvátovi a Šrolovi našim spoluobčanům důvěřiti nemůžeme. O dech to Antikristův! Žeň ďáblova!“

Jediný mezi všemi tvrdil určitě: „Vyslechl jsem rozmluvu cizích mužů, kteří byli zasvěceni. Jeden z nich byl oděn černě a mluvil polsky. Tvář jsem neviděl, byloť podvečer.“

„Toť posel Antikrista římského, jenž toulá se Prahou. Viděli jej mnozí.“

A v době té, kde rozpěněné vášně bouřily v ledvích všeho lidu, kde týž lid starostlivě ač bez bázně pohlížel na každého, nevěda, zdaž v něm hledati má nepřítele či přítele, v době té, kde v každém nepoctivém pohledu lid domníval se zříti zradu na národu a svobodě jeho ode všech stran sevřené, v době té působily pověsti podobné nebezpečně.

V jednotlivostech hledalo se podezření. Někdo je šířil. „Bratr Žižka odevzdal zajatého Poláka, vyslance k Sigmundovi, konšelům a pražskému hejtmanu Bzdinkovi z Vícemilic. Proč požívá důvěrný vyslanec k vrahu Čechů úplné volnosti?“ tázali se teď častěji než jindy. „Hle černý Polák provázen pány a měšťany projíždí Prahu jako host jakýs!“ voláno.

A později opět slyšána slova: „Zneužívají

městskou pečeť i k zpronevěře jmění obecního. Vršovické dvory prodány bez peněz měšťanu Rezkovi. Viděna na listu pečeť měst pražských.“

Ku podivu! Mezi tolika přívrženci strany v obci pražské panující nebylo jediného, který by se byl veřejně proti tomu ozval. Lid se celkem podroboval pověstem, jakž to v bouřlivých časech obvyklé. Mnozí z konšelů doslechnouce se těch pověstí, nevšímali si jich. Spolehali se na svůj a své strany vliv v Praze. Netušili ovšem, že to nejsou pomíjející pomluvy, ale že systematicky jsou rozsívány a udržovány v lidu.

Bylo to tuším po poledni, když vstoupil do domu Bzdinky z Vícemilic, hejtmana obce pražské, pan Víšek Račinský se sluhou v průvodu jednoho z konšelů, úlisného stařík Prokopa Jidáška. Lidé, kteří je viděli, durdili se kupice se v zástup.

„Opět cizinec!“

„Znám jej, vyslanec to litevského Vitolda, jenž by rád zkusil tíhu české koruny.“

„Opět! O jaká převrácenost! Nechceme žádných králů, aby herodesovali lid. My budeme králové sobě! Bratří u víře, nedobře smýšlí s námi tento Bzdinka, přijímaje vyslance králů.“

„Komuž pak důvěřiti!“ zamručel teskně starší muž. „Nesuďme nechtíce býti souzeni!“

„Hoho! krkavče!“

„Pst! komuž důvěřiti? Vizte!“ Kolem, nejživějšími ulicemi, projížděl se volně pan Hašek z Valdštýna Ostrovský. „I zde Čech, jenž věren zůstal víře a jazyku a jenž zprotivil se králi Filištýnu i synu Belialovu v Římě! — Sláva ti, pane!“ A hulákající obrátil se k zástupu. „Nu, což neslavíte spolu, nedospělci? Není to vzorný Husita, jenž vlast i statek opustil, aby víře a národu mohl zůstati věren?“

„Pravda," odvětil rozmýšleje se kdosi, „on Moravan, utekl z vlasti své."

„Ale jest pán a co těch láska k nám, k lidu?"

„O bázlivci! vždyť krev je krve naší, co myslíte?"

Zástupem se ozvalo několik pozdravů. Pan Ostrovský klonil se vlídně lidu. Úsměv mu pohrával na rtech.

„Víte-liž, že dcera pana Ostrovského jest nejvřelejší ctitelkou našeho Jana?" mluvil zase chvalořečník Valdštýnův; „a i on ji miluje, představiltť ji svého času velké obci za společnou dceř, pokud otec její by nepřišel zdráv do Čech."

„Milujeť Jan Moravu."

Mluvící pojednou přerušila žena vyšedší z domu rytíře z Vícemilic. „Bratří Pražané, pan hejtman prosí, abyste neshlukovali se pod jeho okny. Žena mu umírá a umírající děsí vaši hlasové." Nastal okamžik mlčení, načež se lid rozcházel. Přítomnost smrti i v této válečné době všecky umlčela. Však nespokojenost lidu doutnající jako pod popelem neutuchla, stále jen hledala cestu, kudy vysoptiti. — U Marie Sněžné, u obydlí kněze Jana, bývalého mnicha želivského, vrazil mladík ze zástupu prvnějšího na dva muže. Jeden byl oděn v černý kontuš a černá opeřená čapka kryla jeho hlavu.

„Sloto!" zvolal mladík zdvihaje hlavu. Setkal se s hrdým okem cizince. Poznal černého Poláka a vykřikl: „He, toť hanebnost, naschvál vrážet do mne pražského rodáka. O skety, vy cizoto!" Sotva to dořekl, ucítil ránu do hlavy, až se svalil. Sluha Záviše z Grabova jej udeřil jílcem své šavle. „Buď proklat!" vzkřikl Pražák klesaje.

Šlechtic chtěl pokárati sluhu, ale již mu nezbývalo času. Rozeštvaný lid shlukl se kol něho

a nejedna zbraň leskla se ve vzduchu. V čele stál hranatý řezník máchaje dlouhou ocílkou.

„Toť ten posel Antikristův, jenž seje nenávist a zášť v obci vyvolených Páně!“ volal starý muž.

„Zabil nám Husitu, zabiju jej jak býka, jenž byl nazván „papežem“.

„Přátelé, on není zabit!“ pravil klidně Polák s cizím přízvukem. Však ještě nedomluvil a již byl nucen tasiti šavli ku své obraně. Opět se namáhal ukonejšiti lid volaje: „Jsem nedotknutelný, jsem zajatec obce pražské!“

„A my Pražané tě ubijem, jakž dávno ti náleželo.“

„Hajdamáci! Bisurmani!“ vzkřikl kozák Grabovského oháněje se palašem. Zástup stále rostoucí valil se nyní co příval horský na oba.

Grabovský připraviv se k obraně, poslouchal mlčky, však s mrakem na čele nejurážlivější nadávky, v kterýchž tehdejší doba nad jiné vynikala. Nyní učiněn útok na oba, útok zuřivý. Však v nejbližším okamžiku otevřelo se hořenní okno a jako zaburácení hromu rozlehlo se ulicí: „Ustaňte!“ Každý slyšel toto slovo, promluvené bouřlivým orgánem muže, jejž samého mohly dějiny směle nazvati bouří, a oči každého upřely se na veličenskou postavu a tvář kněze Jana.

Ruka téhož vztáhla se k sousednímu kostelu. „Toť dům Páně, a toto dům sluhy jeho!“ zahřímal. „Odejděte, bratří! nerušte klid boží!“

„Kněži Jene,“ ozval se řezník, „my přišli jen zabit tohoto polského papežence, spolčence pankarta císaře! Chci mu dáti papežskou!“

„Což vraždí Čech bez milosrdenství? Ponech si svou ránu na nepřátele kalicha, na nepřátele národa a lidu!“

„Otče Jene, toť černý muž, jenž rozsívá sémě ďáblovo!“

„Jeť čestným zajatcem obce pražské!“

„On satanstvím páchne!“

„Nuže, mně náleží vymítati satanství. Nechte jej ke mně vejíti. Pane, vstup do mého domu!“

„Ano, mistr Jan mluví pravdu.“

„Jdi, Poláku.“

„Vstup, pane.“ Se vztýčenou hlavou prošel polský diplomat řadami lidu a vešel do vrat, kdež jej přijal mladý žák. „Bude potřebí zavříti, luza se měnívá okamžikem,“ řekl Grabovský.

Žák zavrtěl hlavou a odvětil s důrazem: „Před *lidem*, vzácný pane, neuzavírá se mistr Jan nikdy.“ Pan Černý z Grabova mlčky žáka následoval. Vstoupil do světnice mistrovy. Týž právě propouštěl lid řka: „Za půl hodiny shledáme se v domě Páně, odejděte v pokoji. Bůh a jeho pravda s vámi!“ Klidně uzavřel okno.

„Bůh tě živ, mistře!“ — „Věrný to následník Husův!“ zavzněly nahoru hlasy. —

Kněz Jan pohledl na šlechtice a lehce se uklonil kyna mu na židli. „Vítám tě!“ pravil.

„Děkuji, mistře, děkuji dvojnásob. Ty mi rozumíš!“ pravil Polák. Kněz máchl rukou, jako by říci chtěl: „Pomlč o službě, již jsem ti prokázal.“ Snad chtěl promluviti, ale kvapný vstup nové osoby to překazil. Vstoupivši, as třicetiletý kněz téměř průzračné tváře, poklonil se oběma pozdraviv a mluvil bez okolků:

„Mistře, co soudíš o hlasu lidu?“

„Vox populi vox dei, stojí psáno, příteli Viléme,“ odvětil náčelník demokratické strany v Praze, „však já nejprvé se tážu, jaký jest onen hlas? Ty dovolíš, pane z Grabova?“ Oslovený kývl, naslouchaje s utajenou zvědavostí.

„Naslouchal jsem v zástupech před tvýma okny se rozešlých. Celou Prahou probíhají pověsti, jichž původci jsou neznámi, pověsti, mající za účel očerniti stranu vládnoucí v Praze z velezrádného vyjednávání se Sigmundem, z nepoctivosti a bůh milý ví z čeho ještě.“

Bývalý mnich želivský pohodil hrdou hlavou, v jejíž energických rysech zdála se býti psána významná slova: „Za každou cenu!“ a pohledl klidně na přítele svého, betlemského kazatele Viléma. Pohled muže toho, jenž svou neúmornou činností vyšinul se na vrchol moci v obci pražské, jenž jsa chudým kazatelem strany pod obojí stal se miláčkem lidu pražského a tím i pánem obce, byl zvláštní. Jemu, straně jeho se vyhrožovalo lidem, ač on svým slovem a vůlí svou učinil týž lid svým nástrojem, jemu, kterýž odvěkou nadvládu panstva a vyšší třídy v Praze pochoval pouze pomocí tohoto lidu. Dotknuv se okem nepozorovaně tváře velmožovy, kterýž zvědavě pohlížel na kněze, pravil: „Toť vše?“

„Mistře,“ zvolal prudce mladý bakalář, „to ti ničím? Což neznáš sílu rozbouřeného víru a jeho neodolatelnost?“

„Zapomínáš, že bývalý mnich želivský vyvolal první vzpouru v Praze — ve prospěch kalicha a boží pravdy?“ dodal kvapně.

„Mlčím již.“

„Děkuji ti, příteli. Za čtvrt hodiny promluvím k lidu v chrámu a později neopomenu vyptati se bedlivě na smýšlení lidu a na původce tohoto smýšlení. A přisámbůh! já původce vypátrám!“ dodal s planoucím zrakem, jenž žehl i Poláka ve vnitru. Pokynul kazateli Vilémovi, aby odstoupil a obrátiv se k pánu z Grabova řekl skromně: „Velmožný pane, zapomněl jsem tě odprosit ve

jmenu toho lidu, jenž by ti byl málem ublížil. Byl's přítelem Čechů v nejhorší době, v době, kdy svatí mučedníci české vlasti Hus a Jeroným trápili se v rukou falešných proroků a katanských soudců, doufám, že i dnešek pomineš zapomenutím. Vidím v tobě přítele, proto jsem se před tebou netajil.“

Šlechtic kvapně povstal. Jeho obličej jevil skoro rozpačitost. „Mistře,“ odvětil potom, „rozeznávám lid od luzy. Nepopírám, že's mne vysvobodil z rukou hydry a děkuji ti opětně.“

„Opět? Nerad děkuji a nerad slýchám díky jiných, každý činí svou povinnost, činí-li dobré. Odejdu. Obviň mne z nezdvořilosti, ale půl hodiny uplynulo. Očekávají mne moji farníci v chrámu. Doprovodím tě až k chrámu.“

„A já tebe do chrámu, dovolíš-li,“ kvapně pravil Grabovský. „Přeju si poznati tě úplně. Promiň mně cizinci.“

Mistr Jan se sklonil otvíraje dvéře. Vyšli. Sluha šlechticův, jenž čekal v předsíni, je následoval.

Chrám Matky boží Sněžné slul Betlém bývalého mnicha želivského. Husův Betlém byla hradba proti Římu, Betlém Jana Želivského byla výbojná bašta proti mírným kališníkům, šlechtictví a království. Historie dokazuje, že Želivský byl pravým hlasatelem idey demokratické a republikánské. Obec pražská pod vlivem kněze Jana Želivského hlásala zřejmě: „Nechceme žádného krále! netřeba nám panstva!“ Želivský byl v některých jednotlivostech radikálnější než Táboři. Jako oni vypověděl i on válku třem mocem, totiž Římu, království a panstvu, ale on byl mnohem podnikavějším, politicky zkušenějším. Chudý nepatrný kněz, avšak jeho vystoupení ve velké obci (ve shromáždění občanů) poráželo panstvo a děsilo

samého Vitolda, velkoknížete litevského, kandidáta trůnu českého.

Kněz Vilém, jejž jsme poznali, byl hlasatelem zásad kněze Jana v Betlémě, v kolébce reformace i revoluce české, ve věhlasné kapli Husově. V době našeho vypravování byly Betlém a Marie Sněžná časoměry Prahy a více méně celých Čech, ano celé české koruny.

Mistr poukázal polského pána mladému oltářníkovi, kterýž jej uvedl do oratoře. Odtud viděl Záviše Černý z Grabova nesčíslné hlavy zvědavých a bedlivých posluchačů. —

Dáno znamení a bývalý mnich želivský s vrozenou mu majestátností vystoupil na kazatelnu, s níž padlo první vyzvání revoluční do lidu pražského. Odtud zavzněla 30. července 1419 v kázání zbarveném obrazy z apokalypsy slova: „My s kalichem Páně v ruce přinutíme nepřátele naše k pokoření!“ Násilné vniknutí do katolického kostela u sv. Štěpána a shození pěti konšelů, purkmistra a sudího s novoměstské radnice, zavraždění jich a dosazení čtyr husitských hejtmanů byla dohra tohoto dne, která vlastně byla malou předehrou k činům dnů budoucích.

Luzou netknutá, v stříbro a drahá roucha oděná těla zavražděných svědčila o nadšené mysli českých povstalců.

Týž premonstrát od 30. července 1419 pohlížel nyní v dav pobouřených Pražanů, týž mnich želivský, jenž přes všecky výčitky výstřednosti, pochopoval, že smír Táborů s Pražany jest spásou vlasti, a jenž svým jednáním chtěl překaziti osudnou, o několik let pozdější bitvu u Lipan. On byl prostředníkem a stálým smírcem obou stran. A že vrtkavou stranu mírných Husitů svrhl v Praze dne 30. června 1421, toť byla jen zásluha. Veliký

zvon u Matky boží Sněžné byl hranou vládě šlechtických kališníků v Praze a tím po celé zemi. Zvon ten dal znamení a lid vše vykonal. Dosazeni konšelé radikálního táboru. Kněz Jan stal se tím všemocným, ale nikdo jej neviděl zbohatnouti, zhrdnouti, neb ustati v práci. A dne 19. října 1421 týž veliký zvon dal znamení k úplné porážce šlechtické strany. Vojenská moc Prahy octnula se v rukou strany demokratické zvolením Jana Hvězdy z Vícemilic, zvaného Bzdinka, za nejvyššího vůdce čili hejtmana Prahy.

Dnes opět otevřel ústa Jan s účelem politickým a v několika minutách seznal pán z Grabova látku, okolo kteréž se otáčelo celé kázání. „Jsouť lidé, kteří zabijí pomluvou, jsouť lidé, již podezříváním ubijí poctivost i pravdu!“

V krátké době povstal nepokoj v kostele. Výmluvná ústa ctěného kazatele uchvacovala. Smýšlení posloucháajících, většiny to nespokojenců se očividně měnilo. Náhle se ozval z posluchačů hlas:

„A kdo jsou ti vrahové pravdy a poctivosti?“

„Panstvo neupřímné a věrolomné i jich přívrženci nedobré víry!“ zahřímal přímo kněz.

„Pak kletba na ně a boží hněv!“ Jednotlivci rozčileni chápali se zbraně. Záviše Černý z Grabova nahnul se celým tělem přes zábradlí.

„Zadržte!“ zavznělo z kazatelny. „Přijde čas!“ volal zasmušile mistr Jan. Na to pomlčel a nápadně, s významem, jenž uchvacuje, a úsekem, jenž vybízí k přemýšlení, ukončil: „Věřte, buďte poctivi a zmužilí, bratří moji, ano zmužilí! Amen.“ Nevšímaje si už nikoho, skončil odpolední kázání a zašel do sakristie.

Polský šlechtic napsal v oratoři na kus pergamenu několik slov. Zněla: „Ještě dnes muž, o

němž jste mi vyprávěli, musí z Prahy, sic marně zápasíme.“ Sluhovi rozkázal donésti to okamžitě některému z dvou českých pánů, jež týž znal od úpatí Vítkova. Sám pak spěchal, aby doprovodil kazatele do bytu. Z jeho chování patrně vysvitalo, že nechtěl, aby se kněz Jan s někým setkal, jenž by mu obšírně vylíčil ruch rozmáhající se po pražských ulicích. A skutečně uctivá zvědavost Poláka upoutala hlasatele české víry tak, že zapomněl na čas. Teprv příchod Haška Ostrovského z Valdštýna jej připomenul.

Týž pozdraviv pravil: „Ctihodný mistře, přicházím s prosbou a zjevím ti ji bez okolků. Mistře, ty miluješ mou dceru,“ — oko kněze oživlo — „ty znáš to dobré, zbožné dítě, jediný poklad můj, jemuž je vůle tvá světější než má, obětuj pro její a jejího otce štěstí času na krátce.“

„Mluv, pane.“ Grabovský pohlížeje na svou karabelu napínal uši, co asi usnešeno v domě Valdštýnů.

„Známý tobě pan Víšek Račinský, jednatel velikého knížete Vitolda, navrátil se před několika dny do Čech, aby mne požádal o ruku děvčete, jež miluje. Já ctím muže toho; vlast i víra jeho jest nám téměř společna, jakž často jsem slyšel mluviti svatého mučedníka mistra Jeronýma. I přislíbil jsem mu dceru. Ona však čeká ještě na svolení tvé, neboť považuje tebe za jediné oprávněného rozhodovati ve věcech víry a raditi v záležitostech srdce. Bohuže dlí u příbuzné vdovy na hradu Řičanském a nejistota mučí nás všecky. Mimo to litevský pán má na krátce času k zdržení. Mistře, prosím tebe!“

Tento sklopil ohnivé oko své a pozdvihnuv je pak řekl spěšně: „Řekls, že miluji dítě tvé. Pane, matka boží mi svědkem, že právě teď mne

v Praze potřebí, však pojedu — ihned, neb tys děl, že miluji dítě tvé.“

„O mistře, díky tisíceré!“

Týž se chladně uklonil. „Pravil jsem, že odjedu hned.“

„Viz průvod,“ zvolal Ostrovský významně pohlednuv na Grabovského. „Očekával jsem takou odpověď. Díky opětné, mistře Jene!“

V deseti minutách odjížděl kněz Jan k Říčanům. Příteli Vilémovi zanechal list, v němž mu oznamoval cíl cesty. Návrat sliboval druhý den k večeru.

„Teď teprv nevěřím předstírané lásce Víškově,“ zahučel cestou polský diplomat, „anať i zde použita. Hm! —“ Nahlas pravil k Ostrovskému: „Co se stane?“

„Nic. Nebezpečný muž ten zdrží se přes zítřek mimo Prahu a poněvadž neučinil žádných příprav, budeme zítra hotovi. Věc naše jde mimo nadání zdárně v před. Lid, ten je loutka, s níž se lehce hraje.“

„Ale až přijde —“

„Bude pozdě a —“

„Co a —?“

„Chtěl jsem říci,“ kousl se do rtů Ostrovský, „že dcera má dojede o hodinu dřív do Říčan. Připravil jsem ji pokud možno, neboť dívka ta vskutku miluje a ctí zběsilého mnicha od Marie Sněžné.“

Teď sešinul se Grabovský s koně a pokleknuv, tloukl se vroucně do prsou. Ostrovský viděl jíti žlutobledého kněze s kalichem kolem. „Co to znamená?“ zvolal udiven, vida katolíka Poláka kořiti se knězi Husitovi.

„Viděls?“ tázal se týž záře.

„Měšťana Prokopa, onoho pokoutníka —“

„Ptám se na kněze —“

„Nerozumím.“

„Prokop Jidášek byl s Račinským u hejtmana, jehož žena umírá, přiměl ji, aby zavolala k sobě tohoto kněze místo želivského mnicha. Tento kněz jest katolík —“

„Ďáble!“ trhl koněm český pán.

„Můj známý, jenž jediný se nebojí msty Želivského Jana. Však neobávej se: on nebude obracet ženu pana Hvězdy, pouze ji přiměje k tomu, aby přikázala s prosbou choti, jenž ji vášnivě prý miluje, aby, umře-li, — a ona umře — dal ji pochovati ceremonielně, s obřady, proti spůsobu táborské a Želivského strany v Praze. Tvrdili mi, že statečný a milující pán z Vícemilic to učiní i proti svému přesvědčení a ty víš, pane, lépe než já, co taková demonstrace bude znamenat u lidí mírné straně protivných. A o nenávist těch se vám jedná.“

„Ovšem, ovšem,“ mručel pan Hašek a dodal: „Podivné, my jednoho popa vyvážíme a druhého uvádíme.“

„Naskytá se otázka, který z nich anděl, který ďábel!“

„O věř, že týž papeženec katolík. O by nebylo tebe, pane, poslali bychom jej, však ne jinam než na hranici.“ Grabovský pokrčil úsměšně rameny.

IV.

Jitro 31. ledna 1421 zastihlo již četné davy lidu na ulici. Hejtmanu obce pražské zemřela včera choť a na ráno byl určen pohřeb. Jeden z náčelníků strany demokratické, jakýmž byl pan Hvězda z Vícemilic, nazván Bzdinka, mohl právem

očekávat živé účastenství. Však toto účastenství bylo příliš pohyblivé, než aby nebylo podezřelým.

Jeden z konšelů, rukavičkář Jíra, ranně již vyhledal purkmistra Charváta. „Týž lid se mi nelíbí!“ pravil mu.

Charvát zamračen odvětil: „Mně se nelíbí ani dnešní den. Ty přicházíš na radu. Příteli Jíro, když vlastní lidé podléhají citlivůstkářství, těžko jednat mužům. Nebudu radit.“

„Však co učiníš? Súčastníš se pohřbu?“

„Nikdy ne, jako že jsem věřící křesťan a rozumný člověk. Nezapomínám na naše postavení.“

„Antikrist posedl umírající ženu a jejího muže, tohoto Bzdinku!“

„A přec jest on poctivec a věrný Husita.“

„Však kdyby promluvil lid?“

„Rci druhým konšelům, ať nikdo v takovém případu neodvažuje se hájit Bzdinku. Tím bychom si zadali.“ —

Z této rozmluvy lze soudit, že tvrzení polského diplomata nebylo bezpodstatné. Hejtman obce pražské nedal se oblomiti ani svým přátelům a ač sám horlivý Táborita, rozhodl, aby žena dle vůle své byla pochována obřadně po spůsobu mírných Husitů, neboť Táborité a jich pražští přátelé zavrhovali v náboženství každou obřadnost, zvláště v oděvu a jiných parádách.

Dříve hovořeno v zástupech jen o známých pověstech, jež někteří i teď dle všeho přivedli na denní pořádek. Poselství k Sigmundovi či legátovi, nepoctivé hospodaření a jiné bylo slyšet. Však po prvním zazvonění rozneslo se náhle, neznámo odkud, mezi lidem: Pohřeb hejtmanovy půjde k sv. Michalu.

Želivského a táboritská strana, mezi nižší třídou téměř výhradně zastoupená, opakovala zprvu

nedůvěřivě, pak zuřivě: „K sv. Michalu!“ A hned na to ozývaly se hlasy: „Hle nevěřící! zrádci!—“ „Vizte, toť první krok k odpadlictví!“ — „Zachraňme sebe!“

Než lid, kolísající se v rozhodnutí, na něčem se usnesl, zazvoněno na chrámu sv. Michala, kdež mistr Křišťan z Prachatic, náčelník konservativního husitství, byl farářem. Z domu Hvězdy z Vícemilic vyšel průvod.

Četa žoldnéřů otevřela průvod, příznak to důstojenství choti zemřelé, vlastně ale měla účel střežiti hnutí lidu. Nyní nesena rakev a omámivě působilo na lid potvrzení pověsti. Potvrzení této pověsti značilo ještě více, totiž uvěření pověstem ostatním. Strana Želivského Jana dotknuta v nejchoulostivější věci, dotknuta u víře, jež byla jí tehda odznakem práv a samostatnosti, byla překvapena. Druhá strana stála pohotově k vykořistění, ne k zápasu. Demokratická strana měla porazit sebe samu. Dříve než zpamatoval se kdo v zástupu, zvolal první kněz oltářník u sv. Michala, oděný v skvostné roucho, vztyčiv vysoko kalich: „Pokleknětež! Jdeť Pán i vyvolená dcera Pána!“

Na to rozepěl se sbor: „Isti sunt sancti dei.“

Volně procházel průvod množstvím. Korouhve, nebesa, ornáty a latinské modlení, všecka tato ceremonielnost mírných Husitů dotkla se dnes hluboce strany radikální. Jeden z jich náčelníků, vůdce vojenské moci Prahy, pochovával svou ženu obřadně. Nikdo nepochyboval, že velmi truchlivý muž, za rakví vedoucí plačící dívku v smutku, odpadl od strany lidu.

Známo, že se lid neřídí nikdy zámysly ani pohnutkami, že celek vždy hledí jen na skutek, na čin. Tak i zde.

Nikdo z konšelů, vyjma Prokopa Jidáška,

neúčastnil se v průvodu, což těšilo lid. Ani jiný kterékoli strany vynikající člen nebyl v průvodu. Hejtman cítil toto opuštění, toto vyhnutí, ale hrdě odolal předpovídané kletbě, čímž je nemilost lidu. Klidně zašel průvod do kostela, kdež za zdí pochováno tělo. Však davy se nerozcházely. Ni jediný člověk neodešel. Zdálo se, jakoby pražský lid ctě mrtvolu matky a ženy hodlal požádati zadostiučinění později.

V době průvodu bylo viděti v domě rytíře Hynečka z Holštýna u sv. Michala černě oděného muže, pána z Grabova s Lichtemburkem. V davu slyšeli někteří volat: „Kde Adlar?“ — Odpověď zněla: „Zaměstnán!“ „Tam kde Kroměšín.“ Oba jmenovaní byli šlechtici a přívrženci mírné strany. Volající na sebe byli rytíř Diviš z Miletínska a sluha pána z Adlaru, jenž s třemi zbrojnoši statně později hulákal.

Jediné litevského diplomata Víška Račinského nikdo neviděl. Týž nedočkavě přecházeje čekal v bytu Koldštejnského zprávy. Zvolal v té době k Chorkovi: „O proč musím být opatrný, když druzí se odvažují? Však jsem sluha kandidáta českého trůnu a —“ mnul si spokojeně ruku — „vždyť vše to děje se jen na popud můj.“ Potom dodal úsměšně: „Ubohý pečlivý pane Záviši!“

Před sv. Michalem čekal lid, jak už řečeno, na konec obřadů. Za nedlouho po nich vyšel ze hřbitovních dveří hejtman Hvězda z Vícemilic s dcerou svou, několika příbuznými a s Prokopem Jidáškem. Nyní se počaly pohybovati zástupy. Bylo to podobno vlnění. Vlnění toto změnilo jediné slovo v bouři. Slovo to znělo: „Zrádce!“

Vyřkl je měšťansky oděný muž, jejž zvali Mikuláš Mincíř. Byl znám co mírný Husita. Hejt-

man zbledl a tiskl dceru svou Svatu k sobě. Slovo to mělo v zápětí jiná, kteráž ukončila načaté.

„Bzdinko, ty zrádce!“ zvolal jakýs drvař máchaje sekerou.

„Jidášku, Iskarioto prokletý! Nenadarmo tvé jméno takové!“ vzřikl jakýs zbrojenec na konšela hadí tváře. Nastala bouře v celém zástupu. Zbraně se tasily, proklínání a kaceřování bylo slyšeti. Z různých výkřiků pronikl jeden, jejž rozneslo okolí hejtmana: „Na radnici! K zodpovídání! K trestu! Na radnici!“

„Nedám svou dceru v terč pohaně. Nejsem zrádce ani zbabělec, však poslechnu; dovolte jen, abych dříve doprovodil dítě své domů!“ zvolal hejtman pražský vztyčuje hrdě truchlivou tvář.

„Doprovoďme jej, aby neuprchl! Není mu víra, jeť věrolomec! He, táhni, Bzdinko!“ ozývaly se hlasy a zástupy patrně mnohými vedeny rozdělily se. „Na radnici!“ křičel větší ubíraje se tam. „Doprovoďte zrádce!“ řval druhý odcházeje s tímto.

Právě v tu dobu vyjížděli čtyři jezdci do různých ulic. Jeden pádil přímo k domu pánů z Poděbrad· Jiný k Valdštýnům. O dvou druhých neznámo kam.

Když byli srocenci došli na radnici, nalezli tam již četné množství, mezi nimi některé nejoblíbenější české pány z Čech a Moravy. Málo se vešlo do sálu lidu, proto na zvolání „Vyjděmež na nádvoří!“ obsadilo je množství. V čelném místě bylo lze pozorovati pana Haška Ostrovského z Valdštýna, nejoblíbenějšího šlechtice v té době, uprchlíka moravského; jiného Moravana pana Václava z Kravař, bratry z Kunštatu a Poděbrad, Koldštejnského atd.

„Kde jsou konšelé? kde rychtář? chceme zadostučinění pravdě! Smrt zrádcům!“ volal sbor.

Pan Hašek Ostrovský vystoupl na kašnu.

„Valdštýn Moravan!“

„Ostrovský! Sláva ti, pane.“

„Ticho, chce mluvit.“ „Dovolme mu mluvit!“ „Dovoleno, pane Hašku, jsi náš!“ Skutečně nastalo ticho.

„Bratří! není tu zástupců obce, není tu nikoho, jemuž byste měli přednésti svou žádost.“

„Což nejsi tu ty?“ zahřměl kdosi z davu a za ním jiní. Koldštejnský se kousal do rtů taje úsměv.

„Chcete, abych vás vyslechl?“

„Předsedej. Ty! Ty!“ „Velká obec to žádá!“ „Provolej shromáždění obce!“ „Ano velkou obec!“

„Budiž!“ — Stalo se.

„Ve jmenu boha a jeho svatých mučedníků Husa a Jeronýma začínáme!“ zvolal Ostrovský. „Kdo jest žalobník?“

„Celá Praha a dovolí-li ona, já za ni!“ zvolal jednoduše oděný známý zabiják rytíř Petr z Chrastu.

S jásotem všichni souhlasili. Jedině pozdě přišlý, téměř obrovský mladík hnědých kadeří a vousů, jenž u vchodu se byl vyptával na průběh demonstrace, k níž se patrně až teď nahodil, zahučel: „Nerozumní, ubozí!“ Mladý tento muž nebyl nikdo jiný než pozdější poslední hradba Tábora Jan Roháč z Dubé.

„Nuže,“ započal Petr z Chrastu, „žaluji na hejtmana Hvězdu z Vícemilic, jinak Bzdinku, že nevěren jest zvykům obvyklým a za dobré uznaným a proto žádám, aby velká obec uznala jej za odpůrce mužů svatých jako kněze Jana od Marie Sněžné, aby úlisností svou nekazil lid.“

Křik souhlasu přerušil tuto na rozčilené mysli strany demokratické namířenou řeč.

„Dále!“ kynul Ostrovský.

„Žaluji dále ve jmenu obce pražské veliké zde shromážděné obci," mluvil Chrastecký, „že spolčen byl tento Bzdinka s konšely i purkmistrem, jež všecky viním z věromlomství a zrady i nepoctivosti. Oni vydávali zápisy a úpisy bez peněz svým přátelům, oni se bratříčkovali s papeženským vyslancem polským k Sigmundovi, tomu císařskému pankartovi; oni vysílali posly s listy, opatřenými pečetí měst pražských, k témuž Sigmundovi a k Belialovu potomku legátovi papežskému. Nechť zavoláni jsou před velkou obec, aby zodpovídali se zde před bohem, svatými mučedníky českými, před slovutným panstvem a věhlasnou obcí pražskou. Domluvil jsem."

Po této řeči marně by se byl někdo snažil přijíti k slovu. Shromáždění obyvatelů pražských, čili, jak tomu říkali, velká obec podobala se rozbouřenému vodopádu. Teprv když dostavili se podezřívaní a žalovaní, nutila všecky zvědavost k tichu. První se dostavil hejtman obce Hvězda z Vícemilic, pro nějž tento den byl osudným. Pak purkmistr a asi šest odvážnějších konšelů.

Místo dalšího líčení klademe sem část dopisu mistra Kardinála k panu Čeňku z Vartemberka. Zní:

„Na to otázal se předsedící velké obce pan Ostrovský z Valdštýna purkmistra a konšelů: Obviněn jest Jan Hvězda rytíř z Vícemilic z rušení pravdy boží a žádáno, by byl prohlášen za odpůrce kněze Jana, aby úlisností svou neporušil lid. Chcete-liž vy ho hájiti? I děli tito: „Ne." Pan Koldštejnský při tom pravil ke mně: „To jsme tušili. Buď museli zapřít sebe či svého!" A jeho obličej zářil.

Na to opět se tázal Ostrovský: „Obvinění jste i vy, purkmistr i konšelé z věromlomství, zrady, nevěrství. Pikle jste prý kuli s cizími vyslanci

jako s pánem z Grabova, svobody mu všeliké dopřávajíce, zlé jste zamýšleli dopisujíce si s legátem a Sigmundem Uherským, konečně z nehospodářství jste obviněni.“ — „Lež!“ odvětili konšelé. „Zde jedno svědectví!“ zvolal rytíř z Chrastu a vytáhl smlouvu s měšťanem Rezkem, kde se tomuto ač bez peněz prodávají dvorce vršovické a ničím se v listině neváže. „Podpisy padělány!“ zvolal purkmistr. „Toť lehko říci; ale pečeť je pravá!“ odvětil žalobník. „Přineste pečeť měst pražských!“ kázal pán z Valdštýna Ostrovský. Poslové přišli bez ní. Bylať se ztratila. Konšelé i purkmistr zbledli. „Sudí městský je zrádce!“ zamručel Charvát, a Šrol na to: „I Prokop Jidášek!“ Nehájili se již, neboť velká obec ztracením pečetě byla utvrzena v podezření.

„A rozsudek?“ tážeš se asi, velmožný pane. „Ochotně vypovím, rač čísti.“ Zvolal potom pan Hašek Ostrovský: „Bratří! I sami přátelé hejtmana Bzdinky jinak rytíře Hvězdy z Vícemilic prohlásili jej za vinného, tím spíše musí tak učinit velká obec. Proto navrhněte, co se státi má, aby se potrestal vinník.“

„Budiž ihned zbaven hejtmanství!“

Šlechticům sestouplým plály oči. „A kdo má býti prozatím nástupcem?“

„Kdož jiný než ty, pane!“ ozval se hlas ze zástupu a jiní křičeli taktéž. „Čertův chlap ten Jiřík!“ zvolal vítězně Lichtemburk. Myslil tím rytíře z Březovic, jenž byl mluvčím v zástupu a poučený pány.

„Přijímám hejtmanství prozatimně z rukou velké obce, buď vaše vůle!“ povstal pan Hašek. „Prosím boha a jeho svaté mučedníky Husa a Jeronýma za pomoc!“

„Živ buď pan Ostrovský!“

„Moc jest v našich rukou!“ zašeptal Koldštejnský. Mistře, spěš do domu mého a vyřiď, co jsem teď pravil zvědavému panu Račinskému i panu Grabovskému. Odspěchal jsem, a to co se pak stalo, píši ti, velmožný pane, dle doslechu. Tázali se v zástupu: jak rozhodnouti osud konšelů a purkmistra. Páni věděli, že zle by bylo, kdyby hůře se s nimi jednalo proto si umínili zmocniti se jen vlády. Řekli tedy: Zvolte muže, již by vyřkli rozsudek nad nimi. Však z pozadí zvolal hněvivě pan Jan Roháč z Dubé: „Což nebyl vždy kněz Jan rozhodčím a rádcem moudrým obce? Neposlouchejte najatých a spěšte k němu!“ Strhl se poplach a někteří páni již se obávali. Ale pan Hašek zavolal: „Jen spěšte ihned pro kněze Jana. Posečkáme! Děkujeme, pane Dube za radu!“ Řekl to úsměšně, neboť kněz doma nebyl. Nepřišel tedy a bez odporu zvoleni pak muži, jež lidé panští navrhovali. Jsou to: Jan Puška a Viktorín z Kunštatu a Poděbrad, Hašek Ostrovský a Hynek Koldštejnský z Valdštýna, Václav z Kravař, Hynek z Holštýna, rytíři z Chrastu, z Miletínka, ze Smiřic, z Adlaru, z Březovic, pak Jan Žižka z Kalicha, Roháč z Dubé, Zbyněk z Buchova, z Chvalkovic, Valečova, Mokrovous, ze Stakor i k hájení obviněných Hvězda z Vícemilic.

Jak ráčíš pozorovat, velmožný pane, dvě třetiny mezi nimi panských straníků. — Toť vše, co tvé Milosti posud mohu sděliti. Mimo purkmistra byli na to ponecháni ve vazbě všichni konšelé, z níž prý nebudou puštěni, až práce bude zúplna ukončena. Že důležité události ti oznámím později, rač se spolehnout. Milý Bůh a jeho pravda s tebou. Přijmi atd.

V.

Sotva že opustil mistr Kardinál komnatu, kdež očekávali oba cizí diplomati výsledek zamýšleného převratu v Praze, vzkřikl Račinský živě: „O tys výtečník, pane starosto!“ Týž pohledl na Litvína, však on již umlkl. Zpamatovav se pouklonil se Polákovi a pokročil, aby mu podal ruku; i Grabovský, pozoruje pohyb Rusa, tak učinil. Podali si vážně a obřadně ruce gratulujíce si vzájemně.

„Závidím ti tvou šťastnou hvězdu, pane Račinský.“

„Obdivuji se tvé zručnosti, pane starosto Špišský. Tvůj duch pomohl šťastně bratrům velmožům českým.“

„Toť lichocení —“

„Nediv se,“ usmíval se Víšek, „jsem až posud jen mladý činitel bez úřadu a věhlasu, proto vzdávám čest muži, jehož věhlas i důstojnost jsou na slovo vzaty. Pane z Grabova, pane starosto, kořím se ti.“

„Budiž,“ pokyvnul tento pohlížeje skoumavě na jednatele litevského dvora; „děkuji ti a v odplatu dovolím si říci pravdivé slovo: Tvé obdivování bylo poněkud obřadné, velmožný pane, a mně zdálo se, že první výkřik by se lépe byl vyjímal než vše po něm následovavší. Zněl jaksi co výkřik vítězný a dík.“

Mladý muž nezměnil ani úsměv na rtech. „Podezřívá —“ pomyslil si, a nahlas odvětil nemoha ihned najíti vhodné výmluvy: „Drahý pane z Grabova, což neznáš příčinu?“

„Nikoli.“

Víšek učinil chvíli přestávku, pak pravil se zanícenosti milovníka: „Povím ti zřejmě, proč

jsem přišel do Prahy, pakli jsi to posud neslyšel. Miluji slečnu dceru pana Ostrovského a chci ji pojmouti za ženu. Dnes učiněn její otec nejpopulárnějším a nejmocnějším v Praze. O pane starosto, i tys míval bouřlivé srdce v ňadru, ty mne jistě nyní pochopuješ!“

„Zajisté —“ odvětil ironicky pan Záviše Černý z Grabova a hladě si černý náprsník dodal: „Ale podivné jest, že's ty, ač jednalo se hlavně o budoucího tchána tvého, jenž k úřadu hejtmana obce byl v panské schůzi ustanoven pro svou oblíbenost, velmi nevšímavě se choval k celému podniku.“

„Nechtěl jsem tobě ubírati cti vítězství. Snad i láska milenky mé k bývalému mnichu, jehož stranu jsme hodlali poraziti, a, Kristus buď veleben, také potřeli, mne zdržovala. Snad, prosím!“ děl jednatel Vitolda Alexandra Kejstutoviče, velikého knížete litevské Rusi významně. „Tím však buď jist, pane, ať cokoli mne zdržovalo, že nezapomněl jsem ani okamžik na zamýšlený podnik, že s nejvřelejším srdcem sledoval jsem práci tvou a českých pánů, že tobě jsem velmi povděčen za tvé zručné vedení.“

Račinský vše poslední mluvil vřele a opravdově, což zmátlo Grabovského, jenž marně se snažil vyskoumati účel cesty litevského šlechtice. Že jen láska jej vedla dalekou cest, to nevěřil. Byl blízek domněnce, že boj proti demokracii pražské, jenž započal teprv příchodem Račinského, nebyl vyvolán nikým jiným než jím; ale nápadná nečinnost Vitoldova jednatele ho svedla s této domněnky. Snad jeho osoba, zajatec Grabovský, vyslanec Vladislavův k Sigmundovi by jej byl sem přivedl? Jistě ne. Pan Víšek o jeho zajetí nevěděl, aspoň se tak zdálo; a kdyby, pak

by jistě nebyl jemu, Grabovskému, ponechal úplné volnosti a svobody v jednání i chování, k zabranění čehož by byla dostačila jednateli kandidátu české koruny přátelská žádost k pánům.

Pravda, Záviše Černý z Grabova, jsa několik neděl po svém zajetí poután na lůžko, nevnikl tak do tajností českého života. Také, ač se dosti snažil později, se mu to zcela nepodařilo, neb přání a snahy tohoto lidu, jeho chování i život byly mu nepochopitelny jako celému tehdejšímu světu. On se obdivoval vzdělanosti Čechů, jich báječné odvaze a chrabrosti, jich vzorné cnosti, tisícerým jednotlivostem, jež tvoří národy a vychovávajíce je vodí je k velikosti a štěstí, ale nepochopoval ty pocity českého světa, ty opravné snahy ve všech oborech u českého lidu.

Myslím, že tehdáž pochopil Čechy jedině velký kníže litevský Vitold Alexandr Kejstutovič, aspoň o tom svědčí jeho chytrá politika, kterou od prvního přijetí českých pánův, nabízejících mu korunu, stejně rozumně prováděl. Meškání jeho synovce Korybuta v Čechách v pozdějších letech bylo celou řadou diplomatických zjevů, jež byly prováděny rozumně. Politika dvora litevského zůstala si důsledna do poslední chvíle.

A věru, ač tehdáž byl Vitold a v jeho jmenu Korybut jedním z největších a nejzručnějších nepřátel demokratické strany, můžeme tvrditi přece, že nastoupení litevských velkoknížat na trůn český bylo by bývalo pro Čechy i pro Slovanstvo jednou z nejšťastnějších a nejdůležitějších událostí. Bylit Rusové jediný národ, s nímž stáli Čechové v diplomatickém spojení, kterýž by byl svou vírou i jazykem nám velkou oporou býval.

Pravil teď: „A divno, ty nedočkavý milan a zanecháváš milku v nevědomosti o důležité udá-

losti, ano snad v bázni a nejistotě o otce i o sebe.“

Račinský sotva utajil zlostný pohled. „Umím mírnit se.“

„O ano, velmi!“

„Tys starostliv o lásku mou!“

„Řídím se příslovím chrabrého Čecha, jejž jsem seznal v Polště: Kdy pop řízou kol ženy tvé umetá, pak, muži, střez se!“

„Ah i ženám hnusí se říza zmasilého popa.“

„Na příklad kněze Jana?“

Račinský nalezl myšlenku. „U Krista, já zapomněl!“ zvolal, „on v Řičanech u Valdštýnovny!“

„On se svým smělým, vášnivým, výmluvným, krásným a bůh sám ví jakým okem; on, jejž ženy zbožnují a jemuž se muži klaní. Pane Račinský, ty třečkáš?“ smál se Polák.

„Chorko! Chorko!“ křičel ze dveří prudký Račinský.

„Věru žárlivost!“ divil se Grabovský.

„Chorko, koně, a dva ze zbrojnošů domácích za průvodce! Spěš, lenochu, ničemo!“ — —

Toť asi by mohl být úvod, jímž bych mohl začíti nový oddíl. Grabovský zůstal, jsa zvědav na pány ještě na radnici rokující, zůstal jsa zmýlen Račinským více než dříve a tento uháněl nadávaje k Řičanskému hradu.

„U Krista! jaký to blbec jsem! Já bídník! Bez duše chlopská nátura! Nemohu hlavě poručit! Proklatá hlava, zapomenout na onoho muže, jenž mi důležitějším než zornice! Kněz Jan sluje týž muž a jest u dívky, již miluji. — Velký kníže Vitold, Kristus stůj při něm, ač již třikráte skoro tak stár jako já, ač stařec bělovousý, přec zahanbil by mne mladíka. — Kněz Jan! Má prý krásnou hlavu — u Krista, Vilenský popravčí

dělal si sbírku z pěkných hlav. A rád bych mu dar učinil. Pěkné to lebky — eh šerednė!“ Pan Víšek Račinský pobodl koně, že se sepjal. „Chorko, ty ničemo, nezůstávej pozadu! Hola chaso nejapná, za mnou na Řičany. Musíme tam být prvnější než každý jiný posel z Prahy. Lidé knězovi pošlou zprávu. Vědí, kde se on nalezá.“

Račinský ujel asi hodinu cesty, když uzřel před sebou uháněti jezdce.

„Chorko,“ zvolal, „Chorko, dohoň tohoto rychlíka a ptej se, kam jej vede cesta.“

Kozák popohnal koně a v několika minutách dostihl jezdce. Než jej Račinský se zbrojnoši dohonil, promluvil on svou šavlí s mužem. Kůň cizince stál řehtaje na cestě a jezdec ležel poraněn do ruky na zemi.

„Tázal jsem se, zdaž kvapí z Prahy, dobrodinče můj,“ vysvětloval pánu kozák, „a odpověď jeho mi dostačila, abych jej zranil. Nerad, ale stalo se, co se státi mělo.“

Račinský přiklusav k raněnému pravil: „Mám oznámit tvé neštěstí mistru Janu?“

„Nejsi Čech, ale jsi člověk,“ odvětil raněný, „učiň tak! Mikeš z Jerusalema mu to vzkazuje.“

„Spolehni se!“ zvolal litevský jednatel ujíždějе dále.

Dostihnuv hradu požádal, aby mu bylo dovoleno osloviti Bohuši z Valdštýna.

„Tys si přál, pane?“ oslovila jej ona mile překvapena.

„Promluviti s tebou, již miluji.“

„Tato slova!“ zvolala dívka rdíc se.

„Nač tajiti slova, když stokráte již totéž hlásal pohled můj. Sličná Valdštýnovno, což láska má náleží v říši snů, že tajiti se s ní mám?“ Víšek Račinský mluvě toto zapomínal na účel

cesty. „Miluji!“ zvolal. „Což mi život, nemám-li dosíci cíle touhy své! Já žebrám, dopustíš-li to, šlechetná slečno, já se kořím vůli tvé. Pakli jízda rozproudila bujnou mou krev, odpustiž, vždyť jsem jen muž pln vášně, pln milosti a slabé jest srdce mé před tebou! V den, kdy podobné jsem zjevil otci tvému, odvětil: Přijď s Bohuší, mým dítětem, obejmu Vás, zdaž láska vás spojuje. Já odkládal však. Nyní konečně promluvil jsem zřejmě, neb duše má bouří: nač ještě odkladu!“

Poslouchala jej s rukama skříženýma na prsou mocně se vlnících, s tváří dojatou, se rty chvějícími se.

„Nuž, odpověz!“ prosil on.

„Ty nešetříš mého srdce, pane!“ promluvila konečně.

„Nešetřím,“ zvolal bouřlivě, „o učiň mne vinníkem a sebe soudcem, jak blažen budu! Tvé srdce? O dívko, jaké to soužení, vždyť prosím, žebrám a nerozkazuju, já nebohý cizinec. Čekám na milost lásky tvé, či na ortel bolestný. Nech promluviti to srdce, jež neklamává, rci mu, ať pravdu dí, a ono uposlechne.“

Položila kvapně prsty na oči, z nichž se násilím slzy chtěly vyvalit a odvětila vážně: „Poslechnu, pane, řeknu ti vše. Ty neznáš srdce mé, jež mi vůdcem v každé touze, v každé snaze. Teď právě tázala jsem se ho, jako již na stokrát; miluješ? A ono mluví o lásce a zároveň se zachvívá bázní, tak že jako holubice sirá spěchám pod ochranná křídla. Hledám úlevy. Hledám potěchy a rady. Lásku zapomínám. A přec, pane, věř, že nejsem žena zbabělá!“

Tvář mladého muže oblila se šerem.

„Ty toužíš po radě,“ odvětil po chvíli, „a rada otce tvého?“

„Ta mi milena, ale ty neznáš mne jako otec můj, on nenamáhá se získati vliv v kterékoli záležitosti nade mnou. Miluje mne příliš. Však přec mám rádce. Prosím, pane Račinský, usedni. Povím ti episodu ze svého života.“ Šlechtic poslouchaje na slovo dívky usedl a pohlížel upřeně na Valdštýnovnu. Tato upírala oči do prázna, když započala vyprávět malý kus ze života pronásledovaných. Položila hlavu na útlou ruku a mluvila:

„Milý pane, víš, jakým bojům musí odolávati u nás ctitelé pravdy a práva českého národa, víš, jaká bouře rozrývá osudy mého národa. Sláva i vavříny vítězné klesají na hrdé hlavy mých bratrů, ale oni přec se zasmušují pod tíhou neblaha. — Bloudím, zapomínajíc na slíbené vypravování — odpusť, pane. — Již před třemi roky odvezl mne otec ze zapomenutého moravského města Ostrohu, kdež stála kolébka jeho i mého dětství, do Prahy. Žila jsem zde v kruzích panských nový život, však byl to život spíše mužský než ženský. Veliký mistr Hus a Jeroným, jeho šlechetný přítel, zemřeli na hranici na potupu českého i všeho slovanského národa a v Čechách zapomněly ženy jako muži na domácí krb a vstoupily v řady horlitelů i zápasníků. V té době seznala jsem Prahu. V Praze setkala jsem se s mnoha zbožnými a věhlasnými lidmi. Než přeskočme dobu dvou roků. Ke konci roku jedenadvacátého vtrhl Sigmund Uherský na Moravu, aby násilím přinutil rodné mé bratry upustiti od kalicha. Žel že množství podlehlo, ač bohdá ne na dlouho. Můj otec spěchalco věrný Moravan do domoviny, ozbrojil rámě své a jediný s panem Václavem Strážnickým z Kravař odepřel dostaviti se na sněm do Brna a podrobiti se nepřátelskému králi.“

Dívčiny oči pohlížely teď hrdě před se. „Tehda,“

pokračovala, „v době osudné byl jediný Ostroh, město mého otce, baštou svaté víry naší a hradbou ohrožené samostatnosti vlasti mé. Kalich vlající s cimbuří hradu otcova hlásal divokým papežencům hněv Páně. Však jinak bylo ustanoveno. Po násilném a hanebném podrobení panstva vytrhl Sigmund v čele 60.000 Uhrů, nepočítaje divoké hordy, k Ostrohu a odtud k Poličce. Jedenadvacátého listopadu roznesla se náhle po Praze pověst: Hradba kalicha a vlasti Ostroh padl; statečný Hašek z Valdštýna jest v rukou nepřátel! A Pražané, již se kořili při jmenu Ostroh a Valdštýn Ostrovský, zaželeli."

„Pokračuj, prosím!" vzbudil dívku ze zamyšlení Víšek.

„Dlela jsem v té době v Praze samotna, strýc můj válečně táhl Čechami, otec Moravou. Snad jedné z prvních sdělili mně lidé pověst o osudu Ostrohu. Zpomněla jsem s hrůzou na ukrutenství divokých hord uherských a zděšena pádila jsem k muži, k němuž jsem chovala důvěru."

„Jeho jmeno?"

Dívka pozvedla živě hlavu. „Kněz Jan."

Litevský jednatel sebou trhl. Sevřel prudce rty a dodal pak: „Rač pokračovat!"

„Pádila jsem do bytu kněze Jana. Vpadla jsem do domu volajíc: Kde mistr Jan, kde zbožný otec? — V chrámu! odvětili mi. Pádila jsem k chrámu, v němž tolikráte jsem se klonila před vůlí všemocného, zamířila jsem přímo k sakristii. Otevřela jsem dvéře a vstoupila tam volajíc: Kde mistr Jan, kde dobrotivý otec Jan? — Zde, dítě mé! ozval se zvučný hlas. Vážná tvář muže zírala na mne. Byl to kněz Jan, bývalý želivský mnich, premonstrát. Právě se chystal vystoupit na kazatelnu. Nečekala jsem na otázku knězovu

a zvolala jsem zoufale klesnouc k jeho nohoum: Mistře, Ostroh padl, veta po otci mém, kde otce naleznu? — Zachytil mne do náruče, cítila jsem, že se zachvěl, však jeho veliká duše nebyla zdrcena; se svou úžasnou duchapřítomností odvětil: Bůh to chtěl! Dcero, chceš mne za otce svého? — Otče můj! volala jsem lkajíc, a jeho něžná slova byla balzamem pro srdce mé.“ Dívka se rděla v zanícení, její postava překypovala životem. Šlechtic hltal očima dívku v tomto nadšení. Byla úchvatna.

„Však v okamžiku opět jsem zaštkala: Kde však má domovina, kde rodina má? A mistr Jan pojal mne za ruku a poručiv zazvoniti ke kázání vyvedl mne na stupeň hlavního oltáře. — Sta lidí na nás zíralo: na mne plačící, chvějící se děvu, na něj, nadšeného, hrdého muže.

„Bratří,“ zvolal kněz Jan k utichlému množství, „bratří, velika jest milost boha, velik i jeho hněv! Ostroh, poslední hradba kalicha a vlasti na družné Moravě, padl! Hašek Ostrovský klesl a jediné bůh ví, jaký jeho osud!“ Bouře hněvivých i želivých hlasů otřásla chrámem Matky boží Sněžné. Kněz Jan opět pokynul.

„Bratří, velik jest hněv lidu, velika i jeho milost! Bratří, dítě onoho muže, jenž vysoko vztyčil na cimbuří Ostroha kalich český, hledá drahé životy. Budu mu otcem, kde však jeho domov, jeho rodina?“ Ruka mistra spočinula na hlavě mé. „My oběma jemu budeme!“ zahřímalo chrámem sta hlasů. Kněz Jan opět kynul.

„Hle dítě pražské obce!“ provolal. „Odvedu je. A vy, bratří, odejděte s bohem!“ Toť bylo kázání kněze Jana dne 21. listopadu minulého roku, pane. Toť byl čin kněze Jana, jenž mne jemu zaprodal. Zbožňuji tohoto muže, svého do-

broděje. On to zaslouží, pane. Hle, velmožný pane, obec pražská byla mi rodinou, vším, byla jsem v pravdě rozmazleným dítětem Prahy, a milovanou dcerou kněze Jana do šťastné doby, v které bratr Žižka, veliký vůdce, kde slepý ten archanděl Gabriel porazil Zigmunda a v hanebný útěk obrátil Uhříka vítězné tažení. Pak se vrátil otec, jejž nebesa chránila, a přijal dítě své z rukou obce. — Co říkáš mé historce pane Račinský?" Pohledla na něj a teprv si povšimla mraku, jenž se rozprostřel na jeho čele mezitím, co ona vypravovala.

„Obdivuji muže toho!" odvětil on pravdivě.

„— A? —" Čekala na jiné ještě slovo. On však zapomněl na vše zvolav: „O národe charakterů!" Byl si právě připomněl koryfey doby husitské, Husa, Jeronýma, Žižku a Želivského. „Tací mužové!" dodal ještě a pohlednuv na jasně a blaženě zírající pannu, tázal se zasmušile: „A proč jsi mi to vyprávěla, drahá slečno?"

„Vyprávěla jsem to lásce tvé," odvětila rdíc se. „Vyprávěla jsem to proto, abych ti dokázala, že jediný kněz Jan jest muž, jehož radu poslouchám, jediný on že ten, kterýž mne pochopuje a jest s to bázeň srdce ze mne vypudit."

„Nuže on zde. Toť vyzvání. Tys mluvila už s ním. Tuším, co odvětil. Musím jej i já vyhledat. Ráčíš mi posloužit?" požádal Bohuši a kráčeje chodbou mručel: „O kletá náhodo! Jaká to hříčka! Tento Jan — však pokusím se." —

U okna dlouhé chodby se zastavil a pohlížeje v zasmušilou oblohu, v jejíž záhybech skrývaly se celé sněhové hory, pravil dumně k Bohuši: „Má drahá Valdštýnovno, věř, že v ňadru mém je tak sychravo jako vně; ku podivu, jakoby vzduch mne dusil."

„Velmožný pane.“

„Promiň, slečno, ale tísní mne ta láska moje. Rci sama, jaká jest to láska, která bojí se přiznati, že jest. Toť láska tvá. A co mně zbývá potom?“

„Víra v tuto lásku,“ zněla odpověď. Pan Račinský vykřiknuv radostně shýbl se po ruce Bohuše, tato však uklonivši se otevřela před ním dvéře. Rus se zarazil, pak vkročil do komnaty. Veličenská postava bývalého mnicha premonstráta, teď náčelníka demokratické strany v Praze, přišla mu vstříc.

„Velmožný pan Račinský?“ zvolal vstříc příchozím kněz Jan.

„Kristus tě pozdraviž, mistře Jene, jsem Račinský.“ Bohuše odešla zůstavíc muže samotny.

„Prosím jej za štěstí pro tebe!“ odvětil Jan, uváděje šlechtice na sedadlo. „Těší mne, velmožný pane, že tě opět spatřuji, pokládal jsem naše setkání při vjezdu tvém do Prahy za dobré znamení pro sebe.“

„Též já pro sebe. Hodlal jsem tě, učený mistře, ihned navštíviti.“

„Též já tebe. Ale churavost mne zdržela.“

Račinský nevrle se kousl do rtů pozoruje, že Želivský úsměškem stíhá jeho fráse.

„Dobře, mistře,“ řekl přímě; „tys, tuším, si přál mluviti se mnou, tys mne očekával k sobě a má osoba může tebe, muže v Praze i po Čechách na slovo vzatého, poněkud zajímat. Ty vidíš ve mně bývalého vyslance velkého knížete litevského.

„Proč jen bývalého?“ tázal se kněz Jan upíraje ohnivé své oko na Račinského.

Týž pokrčil rameny. „Tobě nebudu nic báji-ti. Pamatuji, že mluvím s věhlasným mužem a proto odpovím: Jsem i dnes v Praze z vůle Jeho

Milosti a úmysl můj navštíviti tebe nebyl jen náhodný.“

„Rozumím, my dva, pane, chceme se obapolně poznati. Dřívější tvá přítomnost v Praze nenutila nás k tomu.“

„Snad. Nastávající král český Vitold Kejstutovič —“

Mistr Jan povstal obřadně se židle, na níž seděl, položil ruku na rameno Rusa a promluvil chladně: „Velmožný pane, marně pátrám po příčině, jež tě nutí takto se přeříci; marně hledám ve své mysli upomínku, jež by tě k podobnému titulu oprávňovala, nadarmo prozírám chladnou myslí budoucnost pátraje po skutečnosti takové. Jeť břímě vlády těžké, zvláště v zemi, kde lid si dovoluje myslití, jeť tyranství králů kruté, zvláště tam, kde lid již jednou setřásl jho a poznal svobodu. Velmožný pane, umím si vážit velkých a rozumných mužů. Velmožný pane, ctím proto *velikého knížete* Vitolda Alexandra Kejstutoviče, ale nenávidím už přízrak *českého krále* Vitolda Alexandra Kejstutoviče.“

Povstal i Račinský. „Toť přímá řeč!“ zvolal metaje blesky očima a stiskuje jílec šavle.

„Hodna Jana zvaného Želivského.“

„Však to vše řekl's, mistře, před jednatelem téhož Vitolda Kejstutoviče.“

„Ano, pane, před jednatelem Vitolda velkoknížete, jejž ctím, a ne před jednatelem českého krále Vitolda.“

„Ah,“ usedl opět Račinský a zmírnil tón, „tys nepřekonatelný. U Krista, překvapil jsem se teď. Mistře, odpusť.“

„Ulekl jsi se pravdy a chytáš se hladké hříčky slovní,“ usmál se hrdě, skoro útrpně Jan Želivský, vědom si váhy přímosti sobě vrozené.

„Dopřej mi další rozmluvy, mistře. Byl bych šťasten moha zvolat na odchodu po způsobu papeženců: O ter beata illa dies!“ Želivský se lehce uklonil. „Mistře, tvůj duch jest obdivován a rád bych slyšel aspoň jednu část zásad tohoto genia. Dle prvnější řeči své nenávidíš vůbec království?“

„Mýlíš se, přisuzuješ-li mi tolik nenávisti. Mám jen za to, že lid, jenž schopen sám sebe spravovati, nemá býti hříčkou jednotlivce.“

„Aj mistře, což nevidíš prospěch Čechů v podpoře Litvy a jejího knížete?“

„Snad, však pamatuj si, pane Račinský, Čechové zachránili sebe samotni v nejnebezpečnější době svého bytí, Čechové mají dosti síly ubrániti se celému světu, a tito Čechové, již chtějí býti přátely bratrských národů, nežádají jich pomoci za zaprodání sebe samých samovládci. My bez krále odolali světu i odoláme, my bez krále tím spíše dovedeme se spravovati.“

„A klameš-li se?“

„Velmožný pane Račinský,“ zvolal hrdě kněz vloživ ruku na prsa, „zde cítím sílu a ducha, zdeť poklady, jež mi dalo nebe a kteréž jsou dosti silny, aby dokázaly skutkem má slova. Sebedůvěra národa i jednotlivce činí zázraky. Jsem jen chudý mistr, kazatel, stokráte již jsem se sklamal v životě a stokráte se ještě sklamu, ale nikdo neodejme mně přesvědčení, že netřeba Čechům korunované loutky neb krále tyrana.“

„Mistře, ty zželíš své zásady!“

„Budsi, ale nespláče nad nimi rozum.“

„Más na paměti republiku benátskou?“

„I Řím i Řecko i Čechy dnešního dne. Však mluvíš-li o době nynější, řeknu ti, že nepřeji šlechtické republice dožat skoro tou měrou jako panství králů.“

Oko litevského jednatele zazářilo; zpomněl na pád demokratické strany v Praze. „Toužíš po nesplnitelném!“ zvolal důrazně.

Kazatel od Marie Sněžné sklonil hlavu a neodvětil.

„A kdybych ti řekl, učený mistře, že k rozmluvě této přišel jsem ve jmenu Jeho Milosti velkoknížete litevského?“

Želivský se nepatrně usmál a podal dobrosrdečně ruku jednateli: „Až přijdeš zpět, rci knížeti, že kněz Jan vzkazuje mu svou opravdovou úctu. Prozatím však dovol, abych ti řekl: Že rozmluva naše in politicis byla z rozkazu Jeho Milosti, věděl jsem.“

Víšek se mrzutě potáhl za vous. Pak pohladiv si čuprynu, začal úplně jinou řeč. „Kněze Jene!“

„Poroučíš?“

„Mám ti vyřídit zprávu od jakéhos muže, jmenem Mikše z Jeruzaléma.“ — Mistr pohlížel sotva utajuje rozčilenost na šlechtice. „Jest krátká. Nalezl jsem ho raněného na cestě k Říčanům, asi dvě hodiny za Prahou.“

„Ty tajíš něco.“

„Ne, mistře učený, co mi bylo řečeno, to jsem ti vyřídil.“

„Stalo se něco důležitého,“ zamručel Jan.

„To ovšem mi známo.“

„— Ah! —“ zvolal s posuňkem husitský kněz.

„Velká obec byla dnes shromážděna.“ Na čele posluchače objevily se hrozivé mraky, však mlčel. Račinský zpytoval za každým slovem účinek téhož na náčelníka strany lidu v Praze. „Hvězda z Vícemilic byl sesazen z hejtmanství.“ Kněz Jan marně se namáhal udržeti klid, ruka jeho se prudce posunula. „Obviněni byli konšelé a purkmistr,“ pokračoval šlechtic, „a zvoleno devatenácte

soudců velkou většinou strany panské a mírných Husitů.“

„Pikle! Byl jsem lstně odstraněn!“ zaburácel bývalý premonstrát, svíraje vysoké čelo své a noře ruku do vousů. Přešel dvakráte komnatu a otázal se: „Víš ještě něco, pane?“

„Hašek z Valdštýna zvolen velkou obcí za prozatimního hejtmana.

„Ostrovský, u jehož dcery já dlím!“ zvolal vášnivě Jan. Račinský obdivuje se této vášni očekával náruživý výbuch. Však náhle překvapen zíral na poraženého vůdce lidu. Mistr Jan přešel opět dvakráte světnici a zastavil se se sklopeným okem a s klidnou tváří před Víškem tázaje se nejklidnějším hlasem: „To je vše, co's mi chtěl říci?“

„Vše.“

„Díky, velmožný pane, byl to poslední, nejhorší útok!“

„Nezapírám!“ odvětil udolán tento.

„A sklamal jsi se ve mně. Nepodám se. Pane Račinský, sděl svým přátelům a jsi-li ty v tom čist, což pochybuji, sděl pánům v Praze zvítězivším, že neklesla pravda boží ani právo lidu. Želivský mnich je posud živ!“ Kvapným krokem odcházel.

„Mistře!“ zastavil jej litevský jednatel.

„Přeješ si?“

„Jsme teď odpovědnými protivníky, nelze to popříti. Nuže žádám první čin od svého nepřítele. — Druhý účel mého příchodu k tobě byla láska má k Bohuši Valdštýnově. Miluji ji, přísahám ti to, avšak ona jsouc nerozhodna čeká na radu tvou. Rač odpovědít mně, cizinci, jinověrci a svému protivníku!“

Kněz Husita bez odpovědi přistoupil ku dve-

řím, otevřel je a vida na chodbě čekající Bohuši pokynul ji. Pak zvolal ukazuje šlechtici na dívku: „Tys cizinec, však nezapomínám na lásku k Slovanstvu, již budili v nás Jeronym, Žižka, Lambert i jiní: tys z bratrského kmene; ty nejsi následník Husa, ale kalich Páně a jazyk slovanský jsou ctěny ve víře tvé, kterouž i Jeronym již schvaloval; tys protivník můj, však láska ženy nezná zášť stran, a já tebe poznal co muže, jenž důsledně i obětavě bojuje za svou zásadu a povinnost, proto doufám, že i lásce své dostojíš. Ona tě miluje, pane, jdi, obejmi dívku, jíž láska má otcovská náleží!“

Ustrnut pohlížel syn litevské Rusi za zmizelým mužem a teprv po chvíli spamatovav se s výkřikem přivinul Bohuši k ňadru.

„Ty mne miluješ?“ tázal se.

Od hradu po chvíli se ozval klus koně. Jan Želivský uháněl samoten ku Praze. Černá kněžova postava mizela v soumraku.

„Velký to muž! velký to nepřítel!“ zahučel Víšek tiskna Bohuši. Pak zvolal: „Chorko!“

VI.

Temnou nocí pádil kůň bývalého mnicha želivského ku Praze. V šeru nemohl nikdo pozorovati naladění mysli jezdcovy, toliko z občasného pobízení bylo možno souditi, že nedočkavě hledí kněz Jan k cíli své cesty.

Praha! Ta Praha, jíž celý život věnoval, a jež celý jeho život ztrávila, anižby už v nejbližších letech podával život pražský o posledním svědectví, ta Praha jej dnes měla uvítati s cizí, snad nepřátelskou tváří. Mistr Jan popohnal

koně. Kvapil v před. Jel pustou cestou. Nikoho nebylo viděti. Toliko asi za hodinu po odjezdu z Řičan zaslech za sebou prudký cval jednotlivého jezdce. Spěchal dále. Cval se blížil. Zastavil se. Jako blesk mihl se kolem něho jezdec a Jan spozoroval, že se daleko naklonil k němu, žádostiv jej seznati. Ostatně pochyboval, že byl poznán, neboť jezdec uháněl dále neprojeviv jediné známky, že byl by poznal neznámého.

Želivský pokračoval ve své cestě. As hodinu před Prahou zpomněl na raněného posla pražských přátel. Zastavil se u chatrče blíže cesty a zatloukl na dvéře.

„Buď pochválena boží pravda! Jdi spokojen dále, poutníče!“ zavzněl hlas z chatrče.

„Pomoziž mi ty k želané spokojenosti,“ odvětil náčelník strany lidu v Praze. „Jsem kněz, příteli, otevři hlasateli pravdy boží.“ Dvéře se otevřely.

„Bůh tě pozdrav, otče!“

„I svatí jeho, Hus a Jeronym tebe, příteli. Prokaž mi službu. Na cestě ku Praze, nedaleko odsud, ležel neb leží posud raněný muž. Odměním se ti, vynajdi jej a zachovej životu.“

„Nedobře mařit boží vůli,“ odtušil fatalistický sedlák. Mistr poznal dle odpovědi jednoho z Husitů, kteří před dvěma roky upadli v chiliastické blouznění.

Naklonil se blízko k jeho tváři a pravil: „Jsem kněz Jan, zvaný též Želivský.“

„O mistře, požehnej mi!“ zvolal blouznivě sedlák a Jan bez opakování své žádosti vsedl na koně, požehnal mu a odjel. Věděl, že náboženský fanatismus muže vykoná na slovo prosbu jeho. Také skutečně uhlídal, když byl ujel kus cesty,

kmitati se po planině světlo louče. Muž hledal raněného.

Mistr jel zadumán dále. Světlo louče na planině kmitalo se jako bludička. Bludička na dráze života. Ideal! Sen v nemožnosti! „Život celý bludičkou!“ napadlo mistrovi. Máchl rukou. Oř samoten se zastavil. Želivský trhl uzdou. Kůň se nehýbal. Rozhledl se tedy jezdec kol sebe a uzřel nedaleko temnou kaluž, jíž se kůň asi obával. Poznal hned, že to není voda. Sestoupil s koně. Byla to krev. Kněz husitský sebou trhl. Poněkud to jím zachvělo.

„Ujíždím ku Praze v osudné době,“ zašeptal, „co značí tato krev pro mou budoucnost?“ Myšlenka na pražské události, rozmluva na Říčanech, noční jízda účinkovaly patrně teskně na duši náčelníka demokratické strany. Hned však vztyčila se jeho hrdá hlava a ruka jeho objala teplý krk oře. „Dětinství!“ zvolal, „dosud cítím život, k čemu to dumání o krvi? Zde jistě jest místo, kde byl poraněn Mikeš z Jeruzalema. Postuj, vranče!“ zalichotil koni a obcházel v kruhách kaluž. „Konečně!“ zvolal náhle. U malého houští nalezl bezvládného muže, kamž asi se dovlékl. Mistr zavolal svým mohutným orgánem na světlušku na planině.

Tato — sedlák — se blížila. „Příteli „bludičko,“ oslovil tohoto kněz, „nalezl jsem muže, o němž jsem mluvil.“

„Bůh to chtěl. Jsi větší miláček nebe,“ vzdychl muž.

„Nežehrej. Jest posud živ. Opatruj jej, a až bude životu zachován, přijď a oznam to mně. Nalezneš mne v Praze. Raněnému vyřiď, až procitne, že prosí kněz Jan nebesa za jeho uzdravení.“ Domluviv vyšvihl se opět na koně.

Sedlák držel uzdu oře, svítě loučí. Kněz již seděl na koni. Pohledl na muže, kterýž stále držel uzdu koně a pohlížeje k zemi nepohnutě osvěcoval temnotu noční. Podobal se žulovému sloupu ve své nehybnosti, záře louče oblévala jeho dumavou, vousy zarostlou tvář žlutým světlem a v tomto příšerném polosvětle, s tím sklopeným zrakem, nepokrytou hlavou a blouznivým výrazem v obličeji podobal se muž s loučí všemu spíše než živoucímu člověku.

Kněz Jan ani nevěda pohlížel dlouho na žlutou tvář muže a bez vůle tázal se pak tesknĕ: „Přeješ si ještě něco, příteli bludičko?“

„Požehnání!“ odvětil blouznivě s toutéž nepohnutostí sedlák.

„Bůh s tebou!“

Muž klesl na kolena. — Vranec uháněl v před.

„Proč oči mé tkvěly tak dlouho na tváři onoho blouznivce? Divno!“ zašeptal Želivský Jan. Bez zastávky dojel na to do Prahy. Na rohu ulice, blíže Matky boží Sněžné, zahledl čtyry jezdce a osedlaného koně. Bylo mu divno, co as ti zde dělají. Kněz Jan neproživ právě minulý den v Praze nemohl se stále vpravit do situace. U fary zadržel uzdu jeho koně ozbrojený muž.

„Kdo jsi, opovážlivče?“ zvolal mistr.

„Rač přijmout mou službu!“ odvětil oslovený.

„Možno-li? to's ty, pane Lichtemburku?“ volal Želivský, ssedaje s vrance. Poznal jej po hlase. „A v tak neobyčejnou hodinu!“ Náhle se vzpamatoval. „A nemýlím-li se, náleží tvá milá návštěva mně?“

„Pravda, učený mistře.“

„Hle, jaká to vážnost pro mne,“ odvětil týž ironicky, „ty si neobtěžuješ čekat na mne až do půl noci, abys mi mohl koně zadržet.“

„A několik slov promluvit s tebou, mistře.“

„Tedy spěšme! Třeba mi spánku!“

„Odpusť, pakli má návštěva tě o spánek olupuje.“

„Rád, jen mne rač následovat, velmožný pane. Ale kůň?“

Ze stínu vystoupil jiný muž. „Sluha ti ho podrží!“ pravil Lichtemburk. Oba muži vyšli nahoru. „Tiše jen, ať nezbudíme mého oltářníka a žáka famula,“ napomínal cestou mistr, a když se byli octli ve světnici a když bylo světlo rozkřesáno, pravil: „Nyní pochopuji, čí jest onen průvod na rohu ulice, jest tvůj, velmožný pane!“

„Ne, tvůj, učený mistře,“ zněla chladná odpověď.

„Oho!“ vykřikl týž blýskaje očima.

„Mistře, tiše, abys nevzbudil svého oltářníka a žáka famula,“ napomínal úsměšně šlechtic.

Želivský se kousl do rtů slyše tato slova. „Ah,“ zvolal potom, „já zapomněl, že stojí přede mnou muž, jenž se čítá v řadu lidí, kteříž mne nenávidí proto, že jsem jim překážkou, v řadu lidí, kteří myslí, že když si osvojili lstí, násilím a hanebností vládu v obci, že už zvítězili. Pane Krušino,“ mluvil s marně tajenou trpkostí bývalý premonstrát, „já zapomněl, že stojí přede mnou pan Lichtemburk, kterýž mým přičiněním byl sesazen s hejtmanství obce pražské, aby mohl býti hejtmanem Hvězda z Vícemilic, ano bývalý hejtman Krušina z Lichtemburku, kteréhož ani vlastní přátelé neuznávali za hodna opět dosaditi.“

„Kněze, ty začínáš být zlým, jakž tobě již vrozeno. Však střež se, nezná Lichtemburk žertů, a hříčkou popů nebude do smrti!“

„Zlobíš se, pane?“ tázal se mistr Jan s vro-

zenou jemu a pověstnou škodolibostí, kteráž rozčilovala.

Lichtemburk udeřil na meč.

„Přeješ si vzbouřiti mé domácí a říci jim, aby vyřídili Praze, že násilím chce papežencům a Sigmundovi náchylná strana šlechty odvésti kazatele u Marie Sněžné z Prahy?“

Lichtemburk se potáhl za vous. „Umíš dobře pozlobiti i zpamatovati, mistře. Děkuji! Věz, že se neobávám tvých lidí; jediné přistoupení k oknu by dostačilo, abych přivábil do tvého domu oděnce očekávající nás. Povím ti vše. Ano, vyžádal jsem si sám tuto návštěvu, abych byl první ze strany tvých nepřátel, který by ti zlomyslně oznámil: ty kněze, kterýž jsi se vypínal do oblak a sprostou halenu chtěl rovnati ke kabátci rytířskému a panskému, ty, jenž jsi chtěl rozkazovati v koruně české a mstíti záští své beztrestně i na mužích od stavu, tys padl. A na vždy! To ti pravím já, týž Krušina Lichtemburk, jenž byl tvým přičiněním oloupen o hodnost první v Praze.“

„A víc nevíš nic?“ optal se Želivský, sklopě výzradné oči k zemi.

„Pouze vlastní účel svého poslání. Klameš se, kněze, pakli se domníváš, že my tě násilím vyvedeme z Prahy. Já přišel, abych tvou laskavost za odchod z Prahy požádal.“

„Ty, s prosbou! vy vítězi, s prosbou! — a dobrovolný odchod z Prahy? Ty blouzníš!“

„Nikoli. Žádám, ač vítěz jsem.“

Bývalý premonstrát se jízlivě usmál. „Ty žádáš, ty prosíš jako katolická církev, jako papežský kněz tehdáž, kdy nemůže hranicí, holí či mečem nic pořídit! Hoho, pane Krušino, nechtěj se dělat směšným před světem a přede mnou prostým husitským kazatelem. Vy šetříte toho křiklouna

Jana, toho rebella, toho těšitele a obhájce luzy, toho vysměváčka šlechty, toho Jana, jenž směje se vypověděl válku Římu, falešnému království i vrtkavé hrdopyšné šlechtě? Vida, jak mírni jste, jak pochvou hladíte, když meč váš je nucen rezavět!"

„Jedovatý jazyku!"

„Vím, že mne tak nazýváte!"

„Vychovanče papeženské roty!"

„Lichtemburku!" zahřměl kněz Jan prchle, však ihned se vzpamatoval. Uchytil šlechtice za ruku a odvedl jej téměř násilím až k oknu. „Slyš, pane Krušino," pravil dušeně, „nejsem zbabělec a mečem znám máchati tak jako ty, straním se však zbraně krvavé; však přísahám bohu, jakmile ještě jednou zapomeneš, že jsi v bytu mém, a zneuctíš svého hostitele, zapomenu i já na povinnosti hostitele k hosti. Mé ruce čisty jsou od krve a špíny římské, třeba že v těchto se brodit byly určeny, a přeji si, aby jen ty a tvoji přátelé totéž mohli říci o sobě."

„Kněze, my se vyrovnáme."

„O zajisté. Vyplatím vás vespolek, ačli bůh zdraví a svatá pravda síly mi popřeje! A teď k věci. Nehodlám uposlechnouti vás a odejíti z Prahy. Zítra z kazatelny promluvím k lidu a vy seznáte —"

„Měl jsem ti vyřídit," vpadl Lichtemburk, „že kazatelna tobě zůstane nepřístupna, neodejdeš-li prozatím z Prahy."

„A nenechám-li vám času k úplnému opanování, rozumím."

Pan Krušina pokrčil rameny. „Jednej třeba z venčí. Vol, mistře, volnost na venkově, neb zajetí v Praze. Ty i my získáme prvním. My nerozčilíme lid, což by nás nezničilo, což by nám

ale bylo nepříjemné, a tobě jest dána možnost jednati.“

Želivský přešel světnici, pak zadíval se na šlechtice a přejev si rukou čelo zvolal: „Budiž, odjedu!“ a pro sebe pravil: „Výhodnější volnost v pustině, než vězení v pokoji královu.“ Pak se otázal: „A kam mám odjeti?“

„Kam ti libo. Půl dne cesty doprovodí tě naši lidé, návratu tvého ochráníme se sami.“

„Dobře. Jsem hotov, měl jsi dobře, pane Krušino, omlouvaje se, že mne olupuješ o spánek. Hle, nebudu spát.“ Vše to mluvil kněz Jan klidně lehkým tónem. „Však za tvou dobrou radu i jednu výstrahu já ti udělím: mnoho si důvěřujete! Uspoř si odpověď, velmožný pane!“ Pokynul. „Tiše, ať nikdo neslyší náš odchod.“

Sešli. Když byli poodešli od obydlí mistra Jana, zavolal Krušina z Lichtemburku: „Hola, kde jste kdo!“ Volání to uposlechl i sluha držící posud koně Želivského; přiběhl k pánovi. Pro koně se již nevrátil. I Lichtemburk na něj zapomněl a kůň chodbou vešel na dvorec.

Tato náhoda byla vinna, že se mýlil Lichtemburk, když pravil usměvavě: „Tvá opatrnost v chodu byla přec prospěšna, tvoji lidé budou bezpečni, že se ti stále líbí na Řičanech. — Hle, jiný oř na tebe čeká. He, Chorko!“

„Jasně velmožný!“

Kněz Jan uslyšev cizí přízvuk zvolal: „Ah, Račinský!“

„Toliko jeho sluha, dobrodinče můj, jejž vidíš dnešní noc již po druhé,“ pravil zlovolně Chorko.

„Onen jezdec!“ zahučel kněz Jan, vsedaje na koně, jejž mu přivedl Ukrajinec.

VII.

Začínám mluvit o koni. Nechci zpomínat cnosti koně, nenáležíť to sem. Mám psáti o koni kněze Jana, jenž žil za jitra v ústech půl Prahy.

Vraník mistrův vešel prý na dvůr. Chlév byl uzavřen, proto byl kůň nepokojen. Dusot jeho, zvonění podkov a udidla vzbouřily faru Sněženskou i okno malého zahradního domku.

„Vidím koně," rozpředl se hovor mezi oknem malého zahradního domku a oknem bytu Jana.

„Zdá se mi, že je samoten a tady znám."

„Návštěva."

„Pozdě v noci a kůň bez jezdce."

„Skoumejme, jestli není tu v skutku jezdce."

„Kůň poslouchá."

„Kůň řehce. Zdá se mi, že řehot ten rozeznávám."

„Velmi možno. Můj otec měl také šedku kobylu, říkali jsme jí Myšihlávek, pamatuji se, že jedla ráda trávu z jeskyně Prokopovy. Víš, bratře, že jsem od Sázavy. Řehot její byl podoben tomuto a kdyby neležela již na dvacátý rok pod lipou zahrabaná, věřila bych, že to ona. Ostatně by to mohl býti také Skokan a ryzka, jež později náležely mému bratru. Také prý jsou duchovité kobyly — zjevy."

„Matko Anno, snad by to mohla být ryzka, Myšihlávek nebo Skokan, kdyby to nebyl kůň černý. Řehtá opět, slyšíte? Měl bych zbudit pobožného oltářníka, aby skoumal tento zjev. Jeť ledacos divného na světě a možno, že i ten kůň. Vím, že byly domovní dvéře zavřeny."

„Nejspíše to duchovitý vranec. Zbuď otce Pavla."

Po chvíli se objevil u okna malý obtloustlý

muž. „Černý kůň," hučel, „a bez jezdce? Aj žáku, což by to nemohl být kůň mistrův?"

„O já tupohlavec!" udeřil se žák famulus, sbíhaje dolů. Po chvíli přišel udýchán. „Jest, otče Pavle, a breviář mistrův nalezá se v sedle."

„Zachraň bůh! Aby se nebylo mistrovi ničeho přihodilo!" Sešli oba dolů. „Matko Anno," křičel po chvíli žák, „není to duchovitý zjev, jest to kůň se svatým breviářem, tichý, klidný. Nestalo se žádné neštěstí!" Po chvíli se vyložil žák opět z okna. „Matko Anno!"

„Poslouchám, bratře."

„Kůň to kněze Jana. Mistr byl doma, seznali jsme to dle nepořádku v jeho pokoji. Otec Pavel spěchal k purkmistrovi. Osudná noc po osudném dni. Spěte s bohem, pádím k Bzdinkovi."

„Neplač, národe, zdaž pode jhem upíš!" zpívala chraplavým hlasem žena v domku z volného překladu bible svaté .....

Oltářník Pavel došel k domu purkmistra Charváta a nalezl jej otevřený. „Pán se hotoví k odjezdu," vysvětlovala husitskému knězi služka. Oltářník dal se oznámit Charvátovi, nechtěje vejíti. Týž vyšel. „V tak pozdní hodinu přicházíš," zvolal: „co se děje?"

„Mistr byl v Praze."

„Jaké to štěstí. A co pravil dnešním událostem?"

„Nemluvil jsem s ním. Mistr už není v Praze."

„Nerozumím." Oltářník Marie Sněžné vysvětlil své důmínky váženému pohlavaru demokratické strany. Týž, vyslechnuv vše, přecházel s mrakem na čele komnatou. Pak vypukl: „Nevím rady! Otče Pavle, jdi k přátelům mistra, ať poradí. Já odcházím, opouštím na vždy nepřátelskou Prahu."

„Šlechetný pane!“ pohledl na purkmistra udiven kněz, jenž byl velmi nedokonalým řečníkem.

„Nehleď tak na mne!“ zasmušil se Charvát; „hanbou a zlostí se rdím a přec nemohu jinak. Kněze, víš, komu náleželo mé jmění? Společné obci a ona je ztrávila. Víš, komu jsem věnoval své snahy? Zájmům a prospěchům obce pražské, a ona je upotřebila a odkopla. Víš, komu jsem obětoval rodinu? Té obci a nikomu jinému. Pod Vyšehradem proti Sigmundovi padl jeden můj syn, u Mostu druhý, u Brodu můj bratr. Mám ženu nemocnou snad na smrt, a malou dceru, jež je bez jmění, neb otec je dnes chud. — To vše bylo jednání mé vůči obci!“ — pravil trpce Charvát. „A ona? Týž lid? Ty víš, jak mi zaplatil.“ Purkmistr zrudl hněvem. „Mé úřadování nazvali nepoctivým, mne zrádcem vlasti a víry, mým nepřátelům, šlechtě, mne a přátele mé dali do rukou, té šlechtě, tomu věrolomnému, neupřímnému panstvu, jež nenávidím. Kněze, já nemám ničeho už, jen víru ve vítězství pravdy, ničeho, jen trochu síly mužné a já se musím zachovat pro zbytek rodiny. Či odvážíš se ještě chtít mou sílu, mou práci?“

Otec Pavel pohledna s bezpříkladnou u něho smělostí do očí Charvátovi rozčilenému, zvolal: „Ano, pane!“

Týž nevrle vzkřikl: „Chcete vše! vše!“

„Vše jsi vlasti a přátelům dlužen!“

„Ale ten nevděčný lid!“

„Ten nevděčný lid, jenž k svému neštěstí nezná své přátele a nepřátele, jenž pohřížen jsa ve víru v silnější v majetnější třídu nepochopuje, že právě existence této třídy jest hříchem a bezprávím na něm spáchaným, ten lid, pane šlechetný? O věř, on jest dobrý a své přátele přece jednou

pozná a uzná! A pak mistr Jan, šlechetný pane, mistr Jan potřebuje tebe, jenž se nalezá teď snad v rukou protivníků! Tvá obětavost tobě ublížila, ale právě proto jsi straně naší pokladem drahocenným. Kde najíti podpor, když obětavý, neohrožený a nezdolný Charvát opustí nás v zápase?“

Kněz hluboce oddychl a utíral si zpocené čelo. Charvát přecházel komnatou prudce. V tom vpadl do světnice rytíř Hvězda z Vícemilic. „Co se děje s Janem?“ volal. Kněz Pavel pokrčil smutně rameny.

Druhá osoba vkročila kvapně. Byl to Šrol, konšel staroměstský. „Jaký to den, jaká noc! Zahradnice matka Anna mi oznámila, že Želivský v nebezpečí a při mém příchodu k tobě, Charváte, řekli mi, že opouštíš Prahu.“

„Už neopustím!“ zvolal náhle rozhodně tázaný. „Neustoupím v hodině zápasu.“

„O díky, pane! bůh ti za to požehná!“ zahovořil kněz Pavel.

Purkmistr pohodil hlavou a pravil: „Vlastně opustím. Už s večera roznesla to má čeleď, ať při tom zůstane. Opustím Prahu, ale bych vynalezl Jana a na znamení k činu opět se vrátil.“

„A tušíš, kde jej nalezneš?“

„Posud ne, avšak naleznu jej, neboť chci.“

„A co my zde máme dělat?“ tázal se Bzdinka.

„Je vás tu dosti. Ty, bratře můj, Šrol a Řoháč dostačíte. Pracujte tiše a bez ustání. Oh, jen Jan, jen Želivský kdyby byl v Praze, byl bych bez starosti!“

Na to nastala společná úrada. Především vyjel pán z Vícemilic k Řičanům, aby určitě zvěděl, co se dělo s kazatelem a poslem Mikšem od Marie Sněžné. Hned na cestě setkal se náhodou s mužem, od něhož zvěděl o raněném Mikši z Jeruzalema.

Viděl raněného a konečně blouznícího a slyšel od sedláka chiliasty o svatém muži, jenž sluje Jan Želivský. Bzdinka ujištěn tímto dojel na hrad Řičany. Tam bylo pusto. Nikdo z panstva nebyl přítomen. Račinský odjel časně z rána se slečnou Bohuší a paní do Prahy. Jen jeho setkání s Želivským bylo bývalému hejtmanu Prahy nápadné, a to též oznámil přátelům. U večer se vrátil Hvězda z Vícemilic a hned na to vyjely vozy z domu Charvátova.

„Ty nás opouštíš, šlechetný pane?“ tázal se purkmistra jeden ze zástupu.

„Vzali jste mi čest, co mi zbývá v Praze?“ odtušil zasmušile měšťan. Zmlkli a propustili jej. Ku podivu, ani jediný hance se nenalezl mezi zástupem. Charvát odjížděl k jihu.

„Jede k Žižkovi, k bratrům Táboritům!“ vysvětlovali znalci. Páni, doslechše o tom, plesali. „Jest vinen, proto prchá!“ roztrušovali mezi lid.

A Charvát odjížděje v pravdě k Táboru pátral cestou, zdaž by čeho doslechl o knězi Janu, o němž věděl, pakli volný odjezd mu dopřán, že se odebral jen na jih.

Po Praze se rozložilo ticho. Ruch pražských měst nelišil se nikterak od obyčejnosti. Mnozí sice mluvili o významných poslech mezi Prahou a českým jihem, však klid umlčel i ty řeči.

VIII.

Zasnoubení dvořana litevského dvoru pana Víška Račinského s dcerou moravského pana Haška Ostrovského z Valdštýna dělo se hlučně v domu Valdštýnů za přítomnosti panstva, několika mě-

šťanů a mistrů. Na desátého byl ustanoven sňatek. S ruměncem na líci vyslechla vnadná Bohuše přání velmožů i paní a odebrala se k Svatě, dceři bývalého hejtmana pražského, jenž k úžasu všech nijak nezbraňoval přátelství dívek nepřátelských otců. „Rci Ostrovskému, že vláda v obci pražské nerozhoduje nad náklonnostmi dcery mé," řekl Bzdinka k Svatě, když poprvé šla navštíviti nevěstu Litvínovu.

Teď hovořila s Bohuší.

„Závidíš mi štěstí mého?" tázala se jí tato tulíc se k ní.

„Ne," odvětila klidně Svata.

Bohuše pohledla překvapena na dívku. „Ale vždyť miluji a jsem milována, otec i kněz Jan požehnali lásce mé."

„Nechť," odvětila se zvláštní svéhlavostí dcera táborského hejtmana; „mám jakési tušení o lásce, neurčitý sen lze říci a já nerozeznávajíc obrysy těchto spánkových představ jsem přece jista, že přijde okamžik, kde naleznu muže, na němž k vlastnímu překvapení seznám všecky ty představy, vše ty sny a tušení soustředěny.

„Pravilo se, že's ho již nalezla."

„Pravilo. — Snad!" odvětila divně dívka a přerušila hovor. Rozmluva ta vedla se po hostině, když se byla většina pánů odebrala z velké síně, aby porokovala o politické situaci. Hlavní debata se vedla o pražských záležitostech. V ní vynikal hlavně Záviše Černý z Grabova a méně Víšek Račínský, kterýž stále se udržoval jaksi v stínu děje.

Polsky diplomat a válečník Grabovský mluvil dlouho o dokonání načatého díla a když jej konečně, neznámo jistě zdaž pán z Poděbrad či z Kravař, oslovil: „Tedy nám pověz, pane starosto, co vlastně jste již ukuchtili?" odvětil:

„Včera rozeslána byla všem velkou obcí za rozsudí zvoleným pánům a rytířům pozvání k šestému únoru. Pan Ostrovský z Valdštýna a pan z Lichtemburku určili na ten den rozhodnutí nad konšely.“

„Toť spěch!“

„Ano, pane z Miletínka, spěch.“

„A já, dovolí-li mi páni bratří slovo,“ vpadl Račinský přerušován pouhým: „Rač! Prosím!“ „já schvaluji tento spěch, neboť nevěřím nikdy nápadnému tichu!“

„Oho! a naše meče?“ zvolal pán z Postupic.

„Ty uschovejme, pane Kostko, pro budoucnost!“ odtušil Koldštejnský. „Podle možnosti ušetřme je na Němce a křížové papežence.“

„Tak! tak!“ pochvalovali druzí.

„Dobře jest vyhnouti se bratrovraždě, byť bratr byl i ničemou,“ ujal se opět slova Lichtemburk. „Dle odpovědi Roháče z Dubé nedostaví se žádný z protivné strany k rozhodnutí, tak že panská strana volně prohlásí vinu konšelů. Na to budou tito sesazeni —“

„Noví dosazeni!“

„A potvrzen hejtman!“

„Pan Hašek!“

Lichtemburk se poněkud zamračil. „Nerozhodujme zprvu! Žádám vás, páni bratří, račte mne ještě chvíli vyslechnout,“ mluvil; „byl jsem dožádán panem Ostrovským a Koldštejnským, bratřími z Valdštýna, abych vás upozornil na zásluhy pana Grabovského o zdarný náš boj se stranou luzy. Pan starosta Spišský, věhlasný válečník, přijal z bratrství šlechtického náš boj za vlastní a téměř jediné svým věhlasem jej provedl. Pánové, vyslovuji mu ve jmenu nás všech díky.“

Voláním slávy otřásla se místnost a pan sta-

rosta téměř stenal pod objímáním a tisknutím rukou. Společnost byla už nápoji rozjařena.

Poslední, který byl přikročil s díkem na rtech k polskému pánu, byl Víšek Račinský. Hladě si podholenou hlavu a kloně se starostovi už z daleka volal: „Zasloužená čest, jasněvelmožný! Kořím se ti a Kristus ví, že mi dovoleno pokloniti se ti i ve jmenu celé Litvy! Teď si odpočineš, že?“

„Hodlám odjeti!“ odvětil Grabovský, nedůvěřivě pozoruje tváření Račinského. „A nač si odpočívat, jak si odpočívat?“

„Ah, promiň, dobře to mysleno,“ omlouval se Rus, kousaje se do rtů, neboť pozoroval, jak nápadně se držel Polák otázky. „Dovolíš před odchodem, abychom ti společně dali s bohem, pane starosto? Mluvím za všecky, neboť vidíš, že co ženich vnadné Valdštýnovny musím se ještě zdržeti v Praze a tím samým že náležím jaksi v kruh domácích velmožů.“

Grabovský kývnul. „Děkuji za připomenutí, velmožný pane.“ Zvolal potom k přítomným: „Velmožní pánové, zajatci Sigmunda krále se už vrátili, jakž to dokazuje nejlépe přítomnost jednoho z nich, pana Kostky z Postupic, dle slibu obce pražské mám týden později, tedy čtvrtého odjeti. Abych viděl úplné vítězství bratrské šlechty, posečkám do pátého února. Večer toho data prosím pány k večeři, již uspořádá polská hostinnost. Z rána na to dám Praze s bohem! Přijato?“

S jásotem byl návrh přijat. Toliko Lichtemburk, oba Valdštýnové a Poděbradové nejevili souhlas, byli jaksi v rozpacích a pan Víšek Račinský rozesmál se hlasitě učiniv pro forma špatný vtip. Smích ten byl škodolibý.

„Vy ste učinili povinnost, poděkovali jste mu!“

pravil cestou do velké síně Víšek k Lichtemburkovi a Koldštejnskému.

„Ah, ďábla! raděj bych spolkl dva kardinály než toto zažíti," bručel Krušina, „nezasloužil si to tento Polák."

„Pravda, ale obec pražská rozhoduje, my jsme nevinni a politika i prospěch Čech to žádá!" pokrčil rameny Valdštýn Koldštejnský.

„Má sličná dobrodějko," zachytil mezi tím Grabovský Bohuši Valdštýnovnu, „dovol, abych ti svěřil, jak závidím tvému ženichovi, že nalezl štěstí v zlaté Praze české. Já marně je hledám ve světě, chci-li je vtělit ve dvě krásné oči."

„Snad věčně černý tvůj oblek mluví o tvém neštěstí v lásce?" tázala se starosty Špišského dívka.

„V lásce, jež neklamává, ne pak v lásce, jež klame," odvětil on.

„A kterou se mohu já těšit?" přikročil litevský jednatel. — Grabovský porozuměv touze milenců po samotě, odcházel ukloniv se. Bohuše odpovídala ženichovi, jenž o hodinu později pozval panstvo k sňatku ke dni desátému běžícího měsíce.

IX.

Dne 5. února byla vhozena v lid raketa. Ticho začalo mizet. Jak už Roháč z Dubé opověděl, vzkázali i druzí rytíři strany táborské či lidu se přidržující, že se nedostaví k schůzi, kdež by byli museli jen sekundovat straně panské. Jakmile došla podobná odpověď i od Jana Žižky z Kalicha, usnesli se velmožové odbývati schůzi o den dříve. Z nenadání byl ohlášen rozsudek a vykonány volby konšelů nových.

Staří konšelé vyjma Prokopa Jidáška, jenž už zřejmě se přiznal k straně panské čili k straně Římu bližší, a všickni úřadníci v obou městech vyjma sudího, o němž strana demokratická mluvila, že odcizil pečeť s konšelem Jidáškem, byli sesazeni. Místo nich byli zvoleni noví lidé, vesměs strany mírnější čili šlechtické přívrženci. — Za hejtmana obce pražské potvrzen Hašek z Valdštýna.

Po poradě bylo ještě uzavřeno, že žádnému mistru ani knězi nemá být volno vstupovati do nějaké rady městské. Usnešení toto směřovalo přímo proti knězi Janovi, který několikráte svou přítomností byl rozhodl porady městské rady ve prospěch své strany. Na pohled ovšem se nedotýkala nová vláda v obci oblíbeného kazatele Sněženského, o němž zlomyslná ústa říkala, že byl vším více, nežli knězem, naopak ona veřejně prohlásila, že mistři Jan, Jakoubek, Angličan Payne a Kardinál mají nadále rozhodovati u věcech víry se týkajících.

Toho večera uvítal Záviše Černý z Grabova své hosti v domě pana Lichtemburka, kdež byl celou dobu svého zajetí hostěn. Dnes i hostitel a jeho rodina byli hosty Poláka, kterýž si tak umínil zasvětiti první den vrácené svobody.

V obligátní černý kontuš přes župan namodralé temnosti oblečen vítal pan Grabovský hosti. Již seděli všichni za stolem a k úžasu pana Grabovského nepřicházeli posud Valdštýnové a Poděbradové. Krušina z Lichtemburku seděl zamračen na svém sedadle. Ostatní byli však výtečně naladěni. Zvláště Víšek Račinský opojoval všecky svou živostí a ohnivým vtipem, což přimělo vdovu po panu Vaváku z Hradce závistně zvolati: „Jaké to štěstí býti nevěstou tohoto Rusa!“

Anežka, její dcera, za niž litovala paní z Hradce, dodala úsměšně: „Aj, jdi matinko, hnusila by se mi podholená hlava tohoto Račinského. Jsem zaujata dlouhými kadeřemi pana Vartemberka.“

Záviše z Grabova přistoupil v tu dobu k jednateli litevskému. „Prosím tě, pane,“ pravil, „proč nepřicházejí páni Valdštýnové? jeť už velmi pozdě!“

„Oni přijdou,“ odvětil výrazně a se zlomyslným úsměvem Račinský, „buď bez starosti, pane starosto. Pan Ostrovský odešel na radnici, kdež se jednalo o něčem důležitém, pan Koldštejnský čeká na něj.“

„Díky.“

„Hola! mluví se tu o Ostrovském? O nově zvoleném hejtmanu? Pánové a paní, prosím, připijte mi na zdraví nového hejtmana. Vítězství Haška jest vítězství panstva!“

— „A vítězství mé!“ zahučel Račinský.

„Pánové a paní, na zdar Ostrovskému!“ volal pán z Miletínka.

Grabovský první zdvihl pohár a vedle něho Račinský.

Právě se otevřely dvéře a komoří Lichtemburkův uváděl Valdštýny. „Připil jsem zrovna tobě na zdraví, zlý ty opozdilče!“ volal novému hejtmanu v ústrety Záviše Černý.

„Pravda? Nuže, já beru pohár páně Lichtemburkův a připijím na zdraví tobě, velmožný pane z Grabova. Milé panstvo, připijte věhlasnému starostovi Špišskému!“ Poháry zazněly. Oči Koldštejnského a litevského jednatele se setkaly. Hašek Ostrovský ani neusedl, přerušil v polořeči Grabovského ukloniv se. „Pane Grabovský, prosím, následuj mne! Mám ti v přátelství vyřídit malé poselství.“

„K službám, pane hejtmane!“

„Vážená společnost, omluví svého hostitele i mne.“ — Za souhlasu odcházel hejtman se Špišským starostou. Vešli do osamělé komnaty. „Toť důležité,“ zvolal neklidně poslednější, „přicházíš z rady!“

„Na obé odpovídám: ano.“ Pan Ostrovský marně se snažil utajiti rozpačitost, setkav se s okem starosty, proto beze slova vytáhl ze záňadří pergamen, jejž podal Grabovskému se slovy: „Rač čísti.“

„Velmožný pane, tvé chování nemilé věci věští.“ Hejtman máchl rukou. „Převzal jsem mrzutou povinnost na sebe, ale převzal jsem ji proto, že jsem se domníval, že z mé ruky nebude tak choulostiva.“

Polák odtrhl pečeť, rozbalil list a četl. Tvář jeho zrudla mezi čtením, žíly na spánku hrozivě nabíhaly. „To mně!“ zamumlal. Četl dále. „Počestné jednání!“ zasmál se opět. „Využitkovali mne!“ a odhodil list.

Ostrovský zvraštil čelo.

„Podveden!“ vykřikl Grabovský s netajenou zlobou.

„Pane starosto, tyť užíváš slov —“

„U všech časů! dovol, pane hejtmane, dovol, abych se nezalkl.“ Grabovský trhaje vyšívání svého černého pásu klesl na sedadlo. „Vedl jsem zápas, čelil intrikám —“ mluvil jedním proudem, „byl jsem vaším jednatelem i sluhou, vším, z lásky k bratrům velmožům. Pomohl jsem pokořiti hrozivou hydru stohlavou, jež sluje lid, luza, a tento list —“ Grabovský odkopl pergamen — „jste mi poslali za odměnu. Ta luza či její náčelníci mne šetřili a vy jste mne odkopli!“

„Pane z Grabova —“

„O nech mne, pane hejtmane! Vy jste si udělali ze mne blázna a provedli svou kratochvíli až do poslední hodiny. Zde mi píše městská vláda vaší strany, že ne dneškem, jak mi slíbeno, jsem na svobodě, nýbrž že zajetí mé jest z důležitých politických příčin prodlouženo do neurčité doby. Ostatní máš mi ty vyřídit, pane Ostrovský. Nuže rač mluvit, libo-li pánům, odeberu se ještě do vězení! —“ Polský diplomat domluvil pohlížeje zasmušile na nového hejtmana obce pražské.

„Lituji tvé vášně,“ odtušil Hašek. „Pane starosto, vyřídím ti nejprvé, co mi uloženo, a pak mi dovol několik slov k mé omluvě.“

„Mluv!“

„Rada obou měst pražských vyslovuje ti ústy mými díky a ujišťuje tě svým přátelstvím.“ Grabovský vyhrnul ret. „Lituje, že ti musí ustanovit stálé bydliště, ale nabízí ti je u hejtmana obce, u mne. Přijmu tě co milého hosta, však slovo tvé šlechtické musím požádat co rukojmí, že neopustíš Prahu.

„A omluva?“

„Týká se mne a přátel mých, českých pánů. Tys zajatcem obce pražské, kteréž tě bratr Žižka odevzdal, vláda měst pražských jest sice v rukou straníků našich, ne však v rukou šlechty a tito měšťané mají v samosprávných ohledech volnou a svéhlavou vůli. České panstvo netušilo toto usnešení.“

„Jest to vše?“

„Skoro.“

„Tedy ti pravím: Já se dal oklamat, však jenom tentokráte, podruhé již se mi to neštěstí nestane. Já vím, kdo vedl ruku písaře tohoto listu, vlastně, kdo kázal vésti ruku písaře toho, znám ho a tím se spokojuji. Byl jsem poněkud zuřiv, rač

odpustit, však nyní," skončil Grabovský s úsměškem, „nyní věřím, že politické ohledy přiměly radu měst pražských prodloužiti na neurčito mé zajetí. Přijímám její usnesení a tento list —" Grabovský zvedl pergamen „— si uschovám k paměti. Budu hostem tvým a dávám ti své slovo, že Prahu neopustím. Co žádáš více?"

„Tvé přátelství!"

„Budiž, měj si je, však přátelství poněkud rozdílné. Tentokráte mne neopatrnost má v přátelství způsobila nepříjemnost. Já zapomněl, že i vy, čeští pánové, jste nepřátelé moji političtí a choval jsem se k vám pouze co bratr velmož, zapomenuv na politiku, a to byla má chyba. Pojď, příteli hejtmane, uveď mne do síně, kdež měli hodovat na oslavu prvního dne svobody Grabovského a zatím hodují, aby zasvětili první opět hodinu zajetí starosty Spišského." Polák uspořádav si pás odcházel s mlčícím hejtmanem.

Otevřeli dvéře do hodovní síně.

„Zdar dvořanu velikého knížete litevského! Živ buď Víšek Račinský!" připíjel teď kdosi.

„Račinský a jeho pán, velký Vitold!" dodal Koldštejnský. Jásot se ozval síní.

„Ti dva mne porazili. Oh dobrodějové!" zahučel stiskaje zlostně rty Grabovský. „Pro Vitoldovce a Vitolda vystrojil jsem dnešní hostinu!"

Račinský přiběhl k vstupujícím. „Žel, pane starosto, že se musíme rozloučit, jsem velmi šťasten zde!"

„Mýlíš se, pane Račinský, neodjedu," odtušil bněvivě nad přetvářkou protivníka Polák, „právě mne zval pan hejtman, abych zůstal k svatbě dcery jeho, k sňatku tvému."

„A tys svolil, jaké to štěstí!" vzkřikl Rus objímaje starostu.

„Štěstí! Kdo ví!“ zamručel týž. Slova tato hrozivá neslyšel Račinský. Výsměšný pohled Račinského, jenž o všem věděl, neviděl Grabovský.

Ruch v hostinské síni stále se množil. V kruzích pánů vítězila nad jinými záležitostmi politika.

„Tvrdí se,“ vypravoval nad jiné horlivý Čech a nepřítel ciziny v ohledu náboženském i národním pan Krušina z Lichtemburku, „že papežský legát Brand byl vyslán ke dvorům evropským, aby je získal k válce proti Čechům. Jisto aspoň, že meškal na dvoře uherském a že byl viděn v průvodu Sigmundově na cestě do Němec.“

„Hoj, ať cestuje, žebroní, prosí a tluče na dvéře všech chat i na vrata všech palácŭ v Evropě. My odoláme! Živ bude Čech, věčně živ a sláva jeho veliká! Papeženci budou naříkat nad marnými boji!“ volal Kostka z Postupic.

„Aj, náš vždy lahodný, vždy myslivý Kostka začíná prorokovat!“

„Neobáváš se Brandů, již zastupují zločinné papežství, Sigmundů, již představují moc cizáckých králíků tyranů, ni markrabat braniborských, kteří naznačují meč, neb Bedřich Braniborský má být vůdcem příštího křižáckého tažení?“ tázal se Krušina.

Otázka ta náležela pánu z Postupic. „Ne,“ odvětil pevně týž státník, „my se nebáli v začátku, nebudeme se báti dnes, kdy jsme už v proudu a kdy —“ pan Kostka povýšil hlas, pohleděv významně na Račinského, „— rodem i vírou příbuzné říše nabízejí nám bratrskou pomoc k zápasu se světem. Neboť, netajme si to, páni bratří, proti nám bojuje celý svět.“

„A byť dva světy, my odoláme, Čech neklesne!“ vzkřikl Václav z Kravař, vyhodiv číši až do stropu, že znějíc upadla na dubovou podlahu.

Pán z Grabova, poprosiv pány za slovo, pravil: „Ručím za to svou ctí, že Polák cítí vřele s Čechem, zpomeňte i na něj, pánové, mluvíte-li o přátelství soukmenovců.“

„Ah, díky Polsce a tobě, pane starosto,“ zvolal pán z Miletínka, „truchlíme pro přízeň tvou tím více, že nás opouštíš!“

Mrak přelétl na čele Polákově. Nahnul se k šlechtici podávaje mu ruku: „Mluvíš to ze srdce, pane rytíři?“ tázal se bystře na tohoto pohlížeje.

„Dovolávám se všech českých mučedníků pravdy za svědky!“

„Pak odpovím ti, že prozatím zbytečně truchlíš. Já zůstanu.“

„Oho!“

„Možno-li? U časa!“

„Příčina?“

Starosta se rozmýšlel, má-li říci pravdu, pak odvětil: „Pánové, jsouť někdy na nás použita zlatá pouta, ne láska, ale usměvavé nepřátelství. Vidím vás tu kolem, všechny své nepřátele, a přátelství vaše mne přec donucuje, abych zůstal. Ano, pane Račinský, ano, pane hejtmane, usměvavé nepřátelství, neb také, pane konšeli — myslím tebe, mistře Věžecký — možno to nazvati kočicí přátelství.“ Pánové se smáli, nepochopujíce. Toliko několik, jež asi čtenář tuší, nutili se nepochopovati.

„U všech černých a červených papeženců!“ klel rytíř z Chrastu, „pak loučíme se při poháru a míse teprva poprvé a budoucnost nám ve jmenu tvém, pane starosto, lahodí novým zápachem tetřevů a kančí!“

„Tys řekl.“

„Kořím se ti!“ — —

Grabovský nahnul se, aby zaslechl rozmluvu

Račinského, nových konšelů Věžeckého a Helméře, pak Koldštejnského. „Bojíš se Tábora?“ vyzvídal Rus.

„Jako jsem se obával želivského mnicha.“

Mistr Jan z Příbrami, kněz mírné strany husitské, přidal svůj úsudek: „A jako já se obávám mnicha premonstráta posud.“

„Kněze, domnívaš se —?“

„Vše. Jest nebezpečný!“

„Zášť knězská!“ krčil rameny Koldštejn.

Mistr z Příbrami sklonil pohoršené zraky. „Povinnost!“ pravil úlisně.

Víšek Račinský srkaje do sebe víno z výtečných mělnických vinic, šilhal na mluvící i na poslouchající. Grabovský uzřev to naklonil se k Ostrovskému z Valdštýna. „Pane hejtmane,“ řekl, „odcházím, abych nařídil svému sluhovi, aby přichystal své věci. Chci odejíti s tebou ještě dnes.“ Oslovený se dotkl Lichtemburka. „Pojďme!“ pravil týž velmož. Račinský vztýčil hlavu, vida zmizeti polského diplomata. Obrátil se k hovořícím o Želivském a mluvil:

„Hovoříte o knězi Janu. Dobře, šlechetní pánové. Porazili jste Jana, neb jste porazili jeho stranu. Mistr Příbramský však nelže, praví-li, že se obává tohoto bývalého mnicha. Jest též pravdou, totiž bývá též pravdou, že se ubijí strana, že se ubijí zlo, zničí-li se osoba — hlava.“ Račinský zvýšil hlas. „Pryč s hlavou! toť nauka, jež nalezá moc učňů. — Povím vám něco s ruských luhů; něco, co vás může pobavit. Pánové, libo poslouchat.“ Račinský, jejž víno učinilo poněkud neopatrným, jenž popustil uzdu svým myšlenkám a plánům, jakmile neviděl zde politického svého nepřítele, rozložil se na sedadle a vypravoval „V říši velikého knížete litevského Vitolda

Alexandra Kejstutoviče jsou náboženské spory taktéž domovem, ovšem že v míře mnohem menší než v požehnaných Čechách. Nenávistná, hltavá církev římská rozsévá i tam mezi bratřími sémě nesváru a lid, držící se pravoslavné víry zvláště pod polskou vládou se nalezající, trpí velmi, jsa obmezován ve svém náboženství. Z ruského Polska zabloudili mnozí popové římští i na Litvu mezi ruský lid. V městě Troku předvolal před dvěma roky velký kníže Vitold, jejž Kristus rač zachovat, jednoho z římských popů, mnicha františkána k zodpovídání. „Slož účty z konání svého, mnichu!“ kázal sivý velkokníže. — Nejsem zodpověden jen svému představenému,“ odvětil františkán. — „Mnichu, ty, jenž sváříš můj lid, jenž jej učíš nenávisti, zášti náboženské, o nichž tento lid nikdy netušil, slož účty ze skutků svých!“ opětoval velkokníže. — „Jsem zodpověden nejvýše bohu! Zodpovídám se jemu!“ odvětil papeženský pop, skroutiv obličej, ruce i celé tělo. — „Tys ničemník!“ rozzuřil se vládce Litvy. „Bůh, bůh! toť vás všech křik. Mnichu, slyš, tys sluha lidstva, ty žiješ pod vládou mou, tvá kapsa krmí se z nás, tvůj břich tloustne z nás, tvůj krk chrání můj zákon. Mnichu, kážu ti naposled: „Zodpovídej se ze skutků svých!“ — „Jsem zodpověden jen bohu, a jemu se zodpovím!“ odvětil do třetice fanatický pop. — Kníže povstal. Jeho tvář prvé zardělá zlostí byla chladna. „Vezměte zbojníka, rozsévače koukolu,“ zvolal, „a utněte hlavu jeho!“ „Tys —“ chtěl mluviti mnich. „Jsem zodpověden jen bohu a jemu se zodpovím,“ zvolal úsměšně velkokníže. „Pryč s ním!“ Za hodinu byl mnich popraven.

Soustolovníci Rusovi utichli. V okamžiku však vykřikl rytíř z Chrastu: „Živ buď Vitold Alexandr!

Bůh živiž jeho moudrost a rozhodnost!“ Společnost přípitkem tím opět rozjařena, přijala vřele toast. Povídka ta učinila na ty, již rozmlouvali prvé s Litvínem o mnichu želivském, rozdílný dojem. Však Příbramský kněz a konšel Vězecký nadšeně připili Vitoldovi.

„Děkuji za vládce svého,“ vyvstal Víšek kloně se na vše strany. „Na přípitek váš, jasněvelmožné panstvo, nemám jiné odpovědi než té, kteráž vám nejvíce známa: ujišťuji všecky Čechy láskou velkého knížete Vitolda litevského!“ Pan Víšek Račinský usedl.

V tom se sklonila černě oděná postava přes Litvínovo rámě. „Byl jsem před dvěma roky v Troku, ale to, co's zde mluvil, se tam nestalo!“ zašeptala Račinskému do ucha. Týž se ohledl.

„Grabovský!“ zvolal rychle.

Týž s dvojsmyslným úsměvem položil prst na rty. Račinský čerstvě vyhledav nejpříjemnější úsměv v zásobárně své uklonil se Polákovi. Pochopoval, že slova ta řekl týž jen jemu a ne jinému. „Proklatě, on poslouchal!“ zahučel. Starosta Špišský skutečně slyšel celou povídku navrátiv se ihned. „Však, co na tom, on nemůže tušiti!“ ukonejšil se Víšek mezi tím, co Záviše z Grabova přemýšlel: „Tato nápadná podobnost osoby i charaktéru, a žádná pravda — před tím rozmluva o Želivském, o mnichu premonstrátu — dříve zápas s jeho stranou —“ Pan Záviše Černý trhl sebou. „Tentokráte se neklamu!“ zahučel, načež řekl velmi hlasitě k Lichtemburkovi: „Musím se odebrati již. Víš, pane, co se stalo: nový byt na mne čeká. Pane hejtmane, doprovodíš mne?“

„Jsem na odchodu.“

„Tedy — Tebe, pane z Lichtemburka, prosím, rač zastat za mne povinnost hostitele, an jsi sám

hospodář, beztoho náhlou změnou nejsem vázán zůstati. Jiné poměry, jiné chování!“ Grabovský se rozloučil jednotlivě s hosty.

Přišed do svého bytu zastal tam sluhu vedle několika balíků. Týž byl už připravil vše k stěhování. Chtěl se odstranit. „Sečkej!“ velel pán z Grabova a usednuv napsal několik slov, pak poroučel: „Dej mi prostěradlo!“ Sluha poslechl. „Dej mi župan.“ Stalo se. „A obnošený kontuš z aksamitu.“ Sluha vyvaluje podiven oči rozbalil jeden balík a i ten mu podal. „Také nohavice podej.“ — Ukrajinec vrtě hlavou podal věc pánu. Týž vše to skládal a zabaloval. Do kapsy županu vstrčil popsaný list, aniž by to byl sluha viděl. Potom zvolal: „Vasile!“

Vasil se postavil k pánovi.

„Ty velmi rád piješ?“

Vasil, jehož obličej tomu nasvědčoval a jehož rysy nebyly o nic duchaplnější než je líčil Chorko, jeho krajan, zahučel cosi, co mělo býti přesvědčením.

„Nu, piješ rád?“

„Ze zoufalství, jasněvelmožný.“

Starosta se usmál této odpovědi a zahleděl se na obličej Vasila, kterýž pojil k výrazu psí věrnosti jakýsi druh opilé melancholie. „Dobrá, dovolím ti dnes jíti do krčmy. Zůstaneš tam celou noc a můžeš se opíti. Dal bych ti peníze, ale ty bys nevykonal, co ti rozkážu. Zajdeš k muži, o němž ti na cestě povím a co ti dá od cesty, to prodáš a propiješ. Očekávám, že budeš mít řádnou opici.“

Na tváři Vasila přejel jakýsi odlesk nevýslovného blaha. Však jen okamžik, pak opět onen zvláštní melancholický výraz usadil se na jeho obličeji. „Budu mít opici, jasněvelmožný,“ odvětil.

„Opiješ se v krčmách staroměstských. Ostatní zvíš cestou. Přichystej se. Pošlu ti sem domácí sluhy a odjedeme. Kůň připraven?“

„Připraven, jasněvelmožný.“

Starosta více nemluvil. Toliko pro sebe zamručel: „Jaký to kříž, má-li diplomat hloupého sluhu; však jest to naučení, neboť věru lepší hlupák sluha pro diplomata než sluha chytrák.“

Byl tmavý večer, když stěhoval svou skrovnou majetnost polský zajatec k hejtmanu měst pražských, kdež měl býti patrně na příště pod dohlídkou náčelníka vojenské moci pražské. Blížilo se dle našich hodin k jedenácté, když se ozvalo látrosení z pokoje Grabovského. Nadávky Polákovy nepřestávaly, týž vyšel konečně na chodbu. Hluk, jejž činil, přilákal k němu dvě opozdivší se osoby. Byl to hejtman Hašek z Valdštýna a Račinský, tiše mezi sebou hovořící.

„Co jest ti, pane?“ volal první.

„Čekám již od svého příchodu na Vasila, svého sluhu. Usnul jsem na židli a teď probudiv se opět jej pohřešuji. Toť ďáblův chlap! Kde vězí?“

„Vždyť přec —“

„Nepřišel ani do nového bytu a zmizel s balíkem šatů, jejž jsem mu svěřil. Ničema, vyženu jej, ochlastu!“

„A záleží ti na jeho příchodu?“ tázal se podezřivě Račinský.

„O pane, velmi bys se mi zavděčil, kdybys se postaral, abych jej viděl ještě před spaním.“

„Postarám se!“ zvolal rychle Víšek.

Grabovský vyhrnul úsměšně ret, což tma zakryla. „Prosím, prosím!“

„Chorko, jsi tu?“ volal Rus.

„Zde, jasněvelmožný.“

„Kde myslíš, že asi dlí tvůj Vasil?“ tázal se Víšek.

Grabovský odtušil: „V krčmě, při žbánu.“

„Slyšel's, Chorko,“ obrátil se k němu Račinský, „hledej a přiveď ho! Rozumíš? Já si to přeji!“ řekl výrazně. Kozák pokloniv se odešel. „Spij bezstarostně! Chorko se o Vasila postará!“ pravil s nádechem zlomyslnosti litevský jednatel. — Pánové se rozešli. —

X.

Chorko kráčel na zdař bůh ulicemi. Byla zima a Chorko potěšen čerstvě napadlým sněhem, vykračoval vesele městem. Zívaje pohlížel na vysoké domy a škrabaje se za uchem skoumal, kam se má vydati. Skoro všude panovala tma. Šlechtický kozák znal Prahu a neznal ji. Byl v hlavě říše české již podruhé a to mu dostačilo. Když prošel asi tři ulice, stoupl si pod loubí dřevěné a opřev se o sloup bručel:

Jsouť molodci jak let šípu rychlý
jsouť molodci jak let koně bystrý —
Molodce hledám takého...

A zasmál se, zpomenuv na lenivého Vasila. Pozdní chodec šel okolo. Molodce hledám Vasila! zpíval Chorko, zastaviv jej.

Pax tibi!“ uskočil chodec.

„Hoho!“ zvolal Chorko, jenž byl pravoslavný. „Latina!“ a dodal českou přezdívku: „Papeženec!“ Muž se dal na útěk. „Přeřekl a vyzradil se!“ smál se Ukrajinec. „Hm, Vasil se také přeříkává, rád bych věděl, proč se přeříkává, je to nespůsob a Vasil jest nespůsobný. Mám hledat Vasila, dobrá —“ proběhl kvapem ulicí a zahledl muže

nepohnutě stojícího: „Hledám Vasila," křičel, „neviděl jsi Vasila, batuško."

Muž neodvětil, ale kvapně odcházel do sousední ulice, přímo k domu, jenž byl osvětlen.

„A," zazlobil se Chorko, „tenhle opět nic neříká a to je také nespůsob." Vysoký muž, týž, o němž Chorko mluvil, právě mizel ve vratech. „U Krista, jako říká můj pán, tot obr!" hučel sluha a připomenul se, když byl chvilku postál: „Máš hledat Vasila!" — Počínalo mu být skutečně zima a proto vrazil do hospody, již znal jediné v Praze co pozdě otevřenou krčmu. Neviděl tam Vasila, ohřál a napil se a ptal se, kde zde ještě jiné krčmy pro pozdní hosty. Takové mívaly vždy okna do dvora, aby stráže noční je nevyrušovaly nemilým voláním k pořádku. Pověděla mu sklepnice o dvou nejbližších. Šel opět. Prošel tak pět krčem a nikdo mu nechtěl povědít o Vasilovi. Bloudil tedy opět ulicí. Když přišel zpět na velké náměstí, zastavil se u prostřed a v rozpustilosti roztáhl ruce volaje plačtivě: „Vasile! Vasile!"

Vasil se ovšem neozýval. Chorko se dopálil. „Co pak jsem Turek nebo pop římský?" bručel. „Nikde světlo, jen v krčmách světlo. Kde tam Vasil? není tam Vasila. — Spí Vasil ve sněhu? Nespí. Spí potmě někde? Ne, neboť vydrží píti do rána, aniž by se navolil a opět: co zkažený kozák nedovede vypít dvacet žbánků potmě, aniž by rozsvítil. Ah, šlechtický kozák, špatný kozák! Sám se kazím, nejsem již volný ukrajinský molodec, volnější než který bojor litevský s pěti vsemi a též tolika dvorci: a nešika jsem u všech černých! ani Vasila nemohu nalézti." Chorko se rozhlížel kolem. „Tma, tma, všude jen tma. Mám hledat světlo — ah, jaký jsem to ničema, což jsem neviděl světlo v domě, kamž onen muž zašel? Půjdu

tam, neboť mám hledat Vasila, Vasil pije jen při světle a v tom domě jest světlo. Proč by tam nemohl být Vasil?“

Zamířil v stranu, kdež viděl onoho muže, onen dům.

Vstoupil vraty, jež nebyly zastrčeny, a nikdo mu nebránil. Šel dále, nikdo mu nepřekážel. Vešel po schodech na chodbu prvního patra a mřížové dvéře jej zastavily. Nemohl dále. Poněvadž však nebyl zvyklý opouštěti cosi, aby z toho nezískal něco a poněvadž mříží bylo viděti na chodbu a tou na dvéře, jež se náhle otevřely, posečkal.

Zarazil se, když uzřel muže, jenž dvéře pootevřel. Znal jej ze shromáždění velké obce, kdež byl též co pomahač strany šlechtické. Veliký Roháč jej nazývali tam a Roháče z Dubé postava zasluhovala toto přijmí.

„Za mírnost hlavu, za hlavu mír!“ zvolal táborský válečník. „Buď hlava vaše neb hlava jejich!“

„Tož zůstaň!“ přikročil jiný ku dveřím odváděje rozhorleného pána z Dubé, jenž chtěl odejíti. Chorko poznal bývalého purkmistra, o němž se všeobecně pravilo, že není v Praze, mimo to uhlídal dveřmi, které zůstaly chvíli otevřeny, plnou komnatu mužů. Nerozeznal tváře, ale rozeznával knězské či mistrovské řízy a rytířské kabátce od měšťanských hávů. Zavřely se dvéře a Chorko marně napínal sluch, aby rozeznal, o čem se mluví. Čekal ještě déle, konečně vyšli dva mužové. „Spěte šťastně! Zdar nám!“ volal jeden z nich do vnitř. Kráčeli k mřížovým dveřím. „Tedy v neděli!“ pravil jeden, jejž nepoznal Ukrajinec.

„Zasvětím den ten prvně práci ve prospěch nových přátel!“ odvětil druhý, úplně zakuklený muž. Byl to před několika dny teprv k Tábo-

ritům přestouplý pan Bohuslav ze Švamberka, dříve nejzuřivější nepřítel demokracie, od té doby však nejoddanější její obhájce. Více z rozmluvy nedoslechl Chorko, neboť musel prchati, aby nebyl zastihnut. Octnuv se dále v ulici zavolal opět plačtivě: „Vasile! Vasile! Hledám Vasila!“

Rytíři se zastavili. Chorko stichl. Náhle pozoroval člověka, jenž se dal na útěk, jakmile doznělo: „Hledám Vasila!“ i běžel na zdař bůh za ním. U sv. Michala dohonil prchajícího. „Nech mne, Chorenko, pusť mne, Chorko!“ sípal potácející se Vasil, neboť on to byl. Chorko se dal do smíchu. „I tys byl v tom domě?“ tázal se.

„Nebyl v tom domě!“ blekotal Vasil.

„V tom velkém osvětleném?“

„Nikde jsem nebyl, na ulici jsem spal.“

„Lháři!“

„Chorko,“ škubal sebou Vasil, „nemohl jsem si pomoci.“

„Pověz, kdes byl.“ Sluha Polákův pohledl žalostně na soudruha. „Kdybys šel do krčmy —“ řekl prosebně.

„Pojďme!“ rozhodl druhý Ukrajinec.

„Já pil!“ mluvil těžkým jazykem Vasil sedě za plným žbánem. Tvář jeho byla zardělá, oči vypoulené, nos potlučený. — „Je vidět!“ posmíval se Chorko. — „A budu pít!“ doložil zádumčivě sluha Grabovského upíraje matné oči na jedno místo. — „Věřím!“ — „O Chorenko,“ mluvil pohnutě Vasil utíraje si velké slzy s očí, „jsem dobrý křesťan, modlím se a křižuji a přál bych si upíti se.“

Chorko byl už netrpěliv. „Ale to nepatří k věci, Vasile, chci vědět, kdes byl po celý čas, co's uprchl pánovi.“

„Já že uprchl — věru nevím.“

„Na tom nezáleží," durdil se Chorko, „mluv přec —"

„Ty poroučíš? nebudu mluviti," odsekl Vasil přihýbaje si a jeho tvář projevovala sílu tvrdé ruské hlavy, kteráž se nechá ubiti a nepromluví, umíní-li si to.

Litvínův kozák zrudl, ale ihned si vzpomněl na jiný spůsob, kterýmž chtěl vylákat na Vasilovi vše, co tomuto bylo známo. Napil se též a zasmušil se. Zádumčivě podával ruku Vasilovi mluvě: „Dej mi ruku, bratře, příteli, dejmi ji, no, dej!" Týž si dal říci. Chorko stáhl obličej skorem k pláči. „Příteli z rodné domoviny, pokrevenče můj drahý, nech se obejmout!" Vasil jej objal. Chorko jej nepustil z náruče. „Jsme opuštěni," želel se slzou v oku, „oba v cizině mezi neznabohy, Němci, Tatary a Bisurmany — a smutno nám — o Vasile, proč nejsme jedna duše, jedno tělo? O Vasile, viď, že mne nenávidíš. Mlč, Vasile, ty mne nenávidíš jako čert dobrou duši, jako svatý tvůj patron ďábla, a závidíš mi život jako pop břich a peníze mužíkovi, chlapu či sedlákovi jak chceš, jako ty pánovi karabáč a on tobě hezkou ženu, ty mne nenávidíš, jako nebožtík smolnou louč, jako žid prázdný měšec — ó Vasile, nepopírej!" Chorko se rozplakal. „O Vasile," končil svůj nářek, „proč nechceš mně povědít, kdes byl?"

Při tom objímal soudruha, na nějž příbuzný žal přítele kouzelně účinkoval. Byl to rozkošný pohled na opilého a Chorka, ani naříkajíce objímali se. V celé hospodě nebylo nikoho už, jen v koutě klímal dědek. „Povím, povím vše," končil teď Vasil své žalozpěvy.

„Počkej, napřed se napij. He, tatínku, naplňte žbány." Stalo se.

Vasil vypravoval: „Byl jsem u někoho, a ten

mi dal od cesty kontuš, župan a nohavice mého pána. Prodal jsem je, neb jsem je měl propít. A zlodějové, ta rota ďáblova, okradli mne žíznivého chuďasa. Čtyry flutky a jednoho uherského pankarta *) mně podali. A proto — ze zoufalství jsem se chtěl upít. Ah, Chorko, svět nestojí za nic; falešníci jsou na světě.“ Zamlčel se, načež přervav předešlou řeč pokračoval: „A pil jsem. Potom jsem musel do jiné krčmy, do krčmy pozdních hostů. Tam pil jsem. Smluvili se tam o cizinci Poláku neb Rusovi, jenž se ptal na Vasila. Nejsi ty Vasil? řekli mi tam. Utekl jsem. Přijdu do jiné krčmy. Promluvím. Nejsi ty Vasil? tážou se, hledali tě. Utekl jsem.“ Vasil se napil. „O zoufalství, zoufalství!“ volal koktaje. „A zas jinde: Nejsi Vasil? — Dal jsem se na útěk. Hle, hledají mne, chtějí mne zbavit mé útěchy, chtějí mi bránit v zoufalství. Pít! pít a žízeň a stíhání, ty zlý Chorenko.“ Odpočinul si. „Na cestě do nové krčmy slyšel jsem opět hlas: Vasile! Vasile! — Konec!“

Chorko zavrtěl mrzutě hlavou, nic nevyzvěděv, a přec pochopoval, že pán jeho bude se tázat na novinky. „Ale kdo byl ten někdo a jak to, že daroval ti šat pánův?“

„Někdo, nemluva, chuďas, tělo ne, nic ne —“

„Ale —“

„Ale dal šaty. Jen se ptal: Kdo balil! Jasněvelmožný balil, já zas. Prohledl v koutě, jak vyhlížejí, a dal: tu, prodej, prodej! A já ze zoufalství propíjím!“ Vasil si utíral slzy. Chorko střihal ušima.

„Vyřizovals?“

*) Flutky a uherské pankarty: falešná mince v té době v Čechách.

„Nic. Že šaty posílá jasněvelmožný.“

„A zabaleno?“

„To,“ máchl rukou opilý, „za čtrnácte peněz .. co prodal.“

„Kdo byl ten někdo?“

„Páchl popstvím. Ďas nebo pop sám, ale chuďas na těle, nemluva, latinář.“ V tom spůsobu vedena dále rozmluva. Chorko chtěl zvědět vše a nezvěděl skoro nic. Vasil za předně nic nevěděl, za druhé opil se tak důkladně ze zoufalství, že zapomněl na mnohé. Později usnul na lavici a Chorko nechtěje a nemoha jej nésti ulehl a spal také. Dědek v koutě jim pomáhal. Ráno je probudilo v chladné nalévárně. Chorko vyskočil a otřásl se: „Brrr! Zima a ráno!“ zvolal. Probudil Vasila.

„Brrr! zima a žízeň!“ zvolal týž.

„Neznabohu!“ káral jej Chorko; „voláš po pivu nepokloniv se svatým a nepokřižovav se.“ Vasil vyvalil ospalé oči na stěnu a když byl marně hledal obrazy svatých na zdi v hospodě táboritské strany, kterážto nazývala tyto modlářstvím, zamručel: „Není!“ Byla to celá jeho řeč.

V deseti minutách na to, napivše se na prosbu Vasilovu, opustili oba krčmu. Byl už den, pošmourným jitrem počínající. Prošli několik ulic nevědomky v stranu Matky Boží Sněžné a Chorko ohlížeje se kolem pozoroval neobyčejný ruch, což jej přimělo zavrtět několikráte povážně hlavou. Na otázku Vasila vymluvil se: „Přemýšlím, co tobě řekne jasněvelmožný!“

Vasil se zastavil a opřev prst pravé ruky o čelo, snažil se sebrati kus paměti. „Mně se zdá,“ pravil potom váhavě, „zdá se mně..... pán poručil.“

„Pít?“

„Pít.“

„Přece něco v tom,“ pomyslil sluha Litvínův. „A je!“ vykřikl pozdvihnuv hlavu. Stáli před chrámem Marie Sněžné, Chorko žasna pozoroval, že je chrám natlačen lidmi a sice většinou husitskými muži s těmi charakteristickými obličeji, jež tlumočí sílu a vůli mužnou, a jež imponovaly Ukrajinci. Sem se hrnuly proudy, které jej přiměly k přemýšlení. „Co ten nával znamená?“ zvolal bezděky šlechtický kozák.

„Aj, nevidíš Matku Boží Sněžnou, Čechův druhý Betlém!“ odvětil mu plnovousý měšťan, zaslechší tu otázku.

„Vidím —“ zakoktal Chorko.

„Nevidíš vidě,“ durdil se měšťan. „Betlém Kristův zarmoutil farisey a zákoníky, Betlém Husův uděsil farisey Říma a zákoníky cizáctva, Betlém Želivského Jana — Matka Boží Sněžná zničí farisey pravdy boží a zákoníky králů i panstva. Kážeť tu muž, jenž vrhl zrno horčičné a ono se ujmulo; veliký z něho vzejde strom. Hle, Betlém kněze Jana,“ ukázal rukou měšťan, „jenž zachvěl samým králem blahé paměti Václavem a jenž prvně pokynul v boj proti papeženstvu a cizině! Zde Betlém, kterýž za dnů egyptských ran volal nejvřeleji: Vytrvejte! Vlast, jazyk slovanský a pravda boží! Zde Betlém, jenž oznámil první lidu: „Bůh stvořil tebe rovným biskupu i pánu — ty lide pánem buď a oni jen tobě rovni!“ A Hospodin mluvil ústy kazatele nového Betléma, když prohlásil povstání proti nevěřícímu panstvu. Toť Betlém, Betlém jest to! A ptáš se, kdo Kristem, kdo Husem zde? Aj Mojžíš, jenž prorokuje často ústy Jeremiáše, kněz Makabeův, jenž Kristem hlásá pravdu boží, toť Pavel ze Šavla a větší než

on, ten přítel lidu a svaté pravdy, ten následník Husa a Jeronyma — kněz Jan!“

Chorkem otřásl konec této blouznivé řeči: On tu?“ zvolal.

„Vzdoruje nepřátelům, jež také zničí. Přišel a noc učiněna dnem pro věřící a oni obeznámeni byli s jeho příchodem. „Buď zdráv, cizinče, spěchám!“

Měšťan zašel do chrámu. Chorko pohlížející za ním uslyšel výkřik Vasilův. „Co je?“ tázal se.

„On tudy šel, on do chrámu šel.“ — „Kdo?“ — „Slabý na těle, nemluva, muž, jenž mi šat pánův daroval.“ — Chorko se hnal do chrámu. Vasila tahal za sebou. Vasilův muž šel sakristií, tudy však Ukrajince nepustili, dral se tedy hlavním vchodem a postaviv se na výstupek v zadu hledal muže. Vasil mu pomáhal. Nalezli jej. Chorobně bledý muž s bezvýraznou, sporými vousy obrostlou tváří, jež se podobala obličeji mrtvoly, seděl u kazatelny bez pohnutí s očima sklopenýma. Byl oděn dlouhým bakalářským hávem, skoro říze podobným. Čtvrt hodiny, půl hodiny ještě uplynulo, než vystoupil mistr kazatel, a Chorko marně se namáhal jediný pohyb, jedinou změnu v tváři vypátrati u divného bakaláře. Bezvýrazná, však přece protivná tvář muže zůstala nepohnuta, zdálo se, že člověk ten nemá v sobě jiskru života. — V té době stávala se posice Chorka a Vasila obtížnou; stále se valily davy. Chrám byl přeplněn, i přede vchodem stály zástupy.

Konečně: kněz Jan vystoupil.

Hrdá, úchvatná ta osoba. Kráčel na kazatelnu. Elektrisoval přítomné. I oni jej. Jeho oko sálalo nadšením a ohněm, když se octl na místě, odkudž povstala jeho moc a sláva, na místě, k němuž do

té doby upírala zrak Praha, Čechy, říše česká, Řím, ano Evropa.

„Fulminans“, jak jej nazval mistr Payne, stál chvíli nepohnutě. V tom okamžiku kleslo oko překvapeného Chorka opět na muže Vasilova i viděl div. Nepohnutý bakalář pozdvihl hlavu a jeho zapadlé oko dlelo s divným výrazem na mistru Janu. Byl to výraz zvířecí nenávisti.

Mistr Jan, bývalý mnich želivský, bývalý premonstrát započal mluvit.

Muž, o němž řečeno později, že dechem svým žířil, pohybem uchvacoval, že jeho slovo bylo hrom a pohled blesk, myšlenka jeho že omamovala; muž, jenž byl bezohledný, poctivý, jenž miloval lid a vlast a nenáviděl cizinu v náboženském i politickém ohledu, u něhož bylo heslem: „oko za oko, zub za zub“, ten muž, kterýž při vší své radikálnosti zachoval vždy rozhled a politický takt a kterýž se mohl honosit nejvyšší silou: dovésti rozbouřené vášně lidu opanovat, ano zastavovat, ten muž mluvil. A láska k zásadám, přesvědčení, odvaha i bojechtivost mluvily z něho. On učinil z kazatelny, jako vždy, tribunu politického řečníka. Svolal na paměť lidu všechna utrpení, jichž příčina šlechta, cizina a Řím, ukázal lidu na události těchto dnů v Praze sběhlé, hájil skvěle nevinu demokratických konšelů — o své osobě opatrně se nezmínil — vypravoval o lsti a násilí panské strany, kteráž to vše dokázala, aby stranu lidu a stranu vyznavačův pravého náboženství pokořila, a odvolal se k tomuto lidu, zapřísahaje se Husem i Jeronymem, Kristem i živým bohem! A vzbouřiv mysli posluchačů v nejvyšším stupni skončil vypočítavě, s obledem na rozbouřené vášně a tím i možnost neorganisovaného výbuchu: „Však sečkejte, bratří, sečkejte, sestry mé, čas ještě a

doba nepřišla. Já pravím: Ona přijde! a proto sečkejte! Zapři sebe sám! praví kniha Páně.“

Netřeba líčit ohromný dojem, jejž učinila řeč oblíbeného mistra, jenž, směle můžeme tvrdit, byl miláčkem mužů, tak jako téhož času Křišťan z Prachatic miláčkem žen. Vasil zpitoměl ruchem ve chrámě úplně, Chorko se stal citlivým, však jedna vlastnost jej neopustila: bystrost. Střehl jako ohař svého bakaláře. Zadíval se na jeho baziliškovy oči, jež byl opět sklopil, a na jeho nepohnutou tvář i postavu. Když byl kněz Jan domluvil a s kazatelny scházel, dotkl se žlutobledý Vasilův dárce roucha jeho.

„Tys se mne dotkl?“ tázal se mistr nemile dojat protivnou tváří Vasilova muže.

„Ano, mistře,“ odvětil suše, skoro úsečně, monotonním hlasem muž.

„Přeješ si?“

„Jíti s tebou.“

„Kdo jsi? Pohled tvůj jest ledový a tvář tvá zachvívající.“

„Také ti odpovím,“ zněla odpověď muže, jenž sklonil rychle hlavu.

„Pojď!“ velel krátce mistr. Na cestě se ještě zastavil a tázal se. „Jsi Čech?“

Muž se zarazil. „Ne!“ řekl potom.

„Řeč tvá však dokazuje, žes rodák slovanský.“

„Rodák ano, nic víc.“

„Pojď!“ opakoval podruhé kněz Jan. Když vstoupili do příbytku bývalého želivského mnicha, pozdravil Vasilův muž pokřižovav se. Při tom zamručel tiše: „Apage Satanas!“

„Vítán buď! Posaď se, prosím,“ kynul Jan.

„Děkuji ti — nesednu.“

Kněz Jan pohledl na cizince nepokojně. Muž ten se mu jaksi hnusil. Nyní stál nepohnutě,

žlutobledou tvář skloněnou, baziliškovy zraky vyhaslé. Želivský nepromluvil. Vasilův muž začal tedy sám, nezměniv své postavení ani monotoní hlas: „Ty's se navrátil do Prahy pokořen a zapuzen nepřáteli. Jim proti vůli.“

„Jim na záhubu. Zazlíváš mi to, či mi radíš odejít?“

„Nezazlívám, neradím.“ — Vasilův muž pozdvihl hlavu, jeho oči opět se oživily; rychle je sklopil. „Přeji si velmi, abys ostal,“ řekl.

„To ty mi radíš?“

„Ne, přeji si to pouze, neradím.“

„Proto, byl-li bys mi to radil, odešel bych,“ odtušil Jan zasmušile. Nemohl se zdržet, aby ukrotil svou nevůli.

Muž nepozdvihl už hlavu. „O mistře!“ vzdychl monotoně, že nebylo lze rozeznat, zdaž to žal, zdaž výčitka či ples.

„Proč přišel jsi do mého bytu?“

„Varovat tě!“

Želivský zbledl. „Ty!“ Výraz tohoto slova byl nevýslovný.

„Neznáš mne, mistře?“ tázal se nevšímaje si výkřiku Janova Vasilův muž.

„Znám a neznám,“ odvětil po krátkém váhání kazatel od Marie Sněžné. „Ty že mne přicházíš varovat?“

„Co ti pravím, jest poselství, jež mi uložil můj dobroděj, jemuž jsi před některým časem službu prokázal. Ukládají o tebe stoupenci panující strany. Chraň se Račinského, vyslance Vitoldova, střež se pánů. Snad i život tvůj jest ve hře.“ Monotoní, bezpřízvučná ta slova vyvábila Janovi na rty pohrdlivý úsměv.

„Cizinče,“ zvolal, když byl týž domluvil, „dojdi k muži, jemuž mám děkovat za tuto vý-

strahu. Rci, že mu děkuji. Však nezapomeň mu říci, že o život svůj se nebojím; ten den, v který by vinou panské strany padl kněz Jan, ten den by zapsala Praha krvavým písmem ve své dějiny a ne snad jen Praha, i celé Čechy. Láska mých přátel a strach druhé strany jsou nejlepší zárukou mé bezpečnosti. Kdyby se byli tito lidé nebáli, byl by krk můj již dávno v půli přeseknut. Děkuji ti, bratře, odejdi!“ Jan podával mu ruku.

On nepohnul svojí. Neprojevil nejmenší dojem nad řečí kazatele. „Jdu a přijdu ještě. Záleží tvému varovateli na tom. S bohem!“ pravil konečně a tichým odměřeným krokem odešel.

Mistr Jan pohlížel zasmušile na dvéře, jimiž byl odešel odporný muž. Od nedávna byla to druhá osoba, kteráž ne něj udělala tak úplný dojem. Přítel „bludička“ a neznámý bakalář. Mistr opřel těžkou hlavu na ruku a zadumal se. Byl pošmourný den, obloha byla přetížena sněhem, sychravý vítr syčel po zmrzlých oknech a Janovi se zdálo, jakoby celý obzor, celá obloha padaly na něj. Povstal. A on cítil sílu, aby celý ten svět klesající zadržel mohutnou vůlí svou, celý ten obzor na úpadku opřel bedry svých zásad. Vztýčil hrdě hlavu a pohřížil se opět v myšlenky. Před jeho očima vyrojilo se tisíc představ z minulosti a jej ztížil po dnešní vítězoslávě v chrámu takový pocit těsný, že vzdychl: „Na rozluku?“ Otázka ta náležela zjevům z minulosti, jež mu kynuly zpomínkou pozdrav. Slza se vedrala, aniž by byl věděl jak, do jeho oka a on utlačil ji trpkým úsměvem.

„Ah, trpím méně než učitel můj,“ zvolal pak, „a pakli dotrpím, zpomenou snad též srdečně na mne, dítě neznámé minulosti.“

Do dveří vstoupil kazatel betlémský, Vilém

přítel Janův. Tento pokročiv mu živě a opět vesele vstříc zvolal: „Víš-li, Viléme, že vzkázali mi, abych se varoval? Panstvo prý ukládá o život můj.“

„Jistota?“ vzkřikl zuřivě kazatel.

„Ne, můj milý,“ zavrtěl konejšivě hlavou, mírně se usmívaje, Jan.

XI.

Ukrajinci sledovali muže v hávu bakaláře až k bytu kněze Jana, načež na vyzvání Chorka spěchali k domu Valdštýnův. Bez otálení vstoupili k Račinskému: „Konečně!“ zvolal týž a pohlednuv významně na sluhu tázal se: „Nuže?“

„Důležité! Pověstný kněz Jan jest v Praze.“

„Oho!“

„Právě přicházím z chrámu, kde on kazatelem. Nesčíslný dav posluchačů byl přítomen pobuřující řeči mistra. Něco se kutí, jasněvelmožný. Viděl jsem pozdě v noci dům, v němž se odbývala tajná schůze. Viděl jsem pána, jenž se nazývá Roháč z Dubé, bývalého purkmistra a několik rytířských, popských a měšťanských osob pohromadě.“

„U Krista, oni chtí krev!“ vykřikl divoce Víšek pozdvihnuv hrozivě pěst, hned však se vzpamatoval a ukázav na Vasila zvolal: „Co s tímto?“

„Pil, jak mu poručeno.“

„Ah — Doveď Vasila k panu starostovi a přijď —“ Dříve ještě než mohli vyjíti sluhové, odkvapil litevský jednatel. Když se byl navrátil Chorko, zastal v komnatě Koldštejnského, jenž jevil rozčilení.

„U všech papeženců!“ klel, „tedy opět za-

činá sipět stohlavá saň od Matky Boží Sněžné? V tom jedu tvém, pane Jene, se utopíš ty, neb zalkneme se my — která z obou stran. A purkmistr v Praze, on, jejž jsme šetřili! Bzdinka, Roháč! Ručím za to, že tam byl též Šrol, Jíra, rytíř ze Stakov, jiné neznám. Pane Račinský, víš celý obsah kázání?“

„Zde!“ ukázal toliko na Chorka Rus, spokojen patrně s rozčilením pána z Valdštýna. A Chorko vypravoval vše, co v paměti mu utkvělo. Zmínil se též o konečných slovech kazatele, k čemuž zvolal úsměšně Koldštejnský: „Jen odlož, odlož, kněze proklatý, a odložíš na vždy!“ Potom vypravoval Ukrajinec vše, co zvěděl od Vasila, jak témuž bylo Grabovským rozkázáno odevzdati balík, jejž on, pan starosta, sám zabaloval, jak dostal šat zpět s výslovným příkazem, aby jej propil, vypravoval o žlutobledém muži, jenž odešel s mistrem Janem a jejž naznačil hloupý Vasil co muže, od něhož obdržel pánovy šaty.

Mezi řečí tou pohlížel Račinský významně na svého hostitele a přistoupiv potom s ním k oknu pravil tiše: „Jasněvelmožný pane, nepochopuješ posud tohoto Grabovského?“

„Věru ne; pane Račinský, rač dovolit, abych ti připomněl chování se polského pána v našem zápase.“

Pan Víšek se mrzutě zatvářil: „Na odchodu z domu Lichtemburka pravil na omluvu Grabovský tato slova: „Jiné poměry, jiné chování!“ Zaslechl jsem je a zapsal si v paměť. Slova ta skrývala větší význam, než jiní tušili. Též nezapomínám na rozmluvu vyslance Jagajlova s hejtmanem, tvým bratrem, již nám týž sdělil. Nezapomínám na to vše a končím: Grabovský se musí střežit, aspoň dva tři dny, jakž to bezpečnost

našich zámyslů vyžaduje. Pane z Valdštýna, postarej se o to, neboť my musíme tyto dny dospěti ke konci se stranou protivnou?“

„Jak to?“

Račinský nepokojně se ohledl kolem. U dveří stál Chorko se sklopenou hlavou nejevě nejmenšího účastenství. Slyšel však vše.

„Odpovím ti,“ zvolal pan Víšek, „jakmile budou náčelníci panské strany pohromadě. Začnu bez předmluvy a skončím vyznáním své víry politické.“

Mezi tím co Račinský hledal Koldštejnského, osopil se starosta Špišský na vstupujícího s Chorkem Vasila: „Aj, hanebníče!“ Hned však po kvapném odchodu Chorka tázal se ho tiše. „Odevzdals?“

„Ano, jasněvelmožný.“

„A pil's celou noc jako vepř nenasytný, viď, neznabohu?“ zlobil se hlasitě velmož. „Bič, knutu na tebe, ožralče!“ Vasil překvapen tímto výbuchem zasmutněl.

„Ta žízeň, dobrodinče můj,“ vymlouval se pouze, pohlížeje upřeně do kouta. „A povinnost vykonána. Šel v noci ještě slabý nemluva hledati žraloka — tak řekl — a viděl jsem dárce svého potom ráno v chrámu, kde kázal zázračný Husita kněz, jehož jmeno velice zděsilo jasněvelmožného Rusa.“

„Co praviš?“ zvolal radostně Grabovský; „kněz Jan v Praze?“

„Tak jmenovali popa v chrámu. Muž, k němuž mne jasněvelmožný pán poslal, jej doprovodil do bytu. I Chorko to viděl.“

„Toť mrzuté, ten chlapík je příliš chytrý,“ zamručel Polák, „však co škodí, páter vykonal

dobře můj příkaz.“ Obrátil se k sluhovi. „A jeho jmeno zděsilo Račinského, pravil's?“

„Zděsilo, jasněvelmožný! Chorko vyprávěl o kázání a rozčilení lidu. V bitvě u Brodu, kde byli jasněvelmožný i já zajati, nepanoval horší ruch.“

„Jdi se vyspat!“ řekl Grabovský a vyšel zamyšlen na společný dvůr. Zde spatřil dva sluhy o závod spěchající. „Kam?“ tázal se. — „K pánu z Lichtemburka,“ odvětil jeden, „k pánům z Kunštátu a Poděbrad,“ řekl druhý. „Mají navštíviti Jeho Milost.“ — Odkvapili, a panoš, jejž za chvíli zadržel šlechtic, poučoval jej: „Jdu pro pana hejtmana, bylo posláno pro mnoho panstva.“

„Toť pravda!“ zamručel Grabovský. „Pro mne nikdo nepřišel, zapomněli už — také dobře. Nezapomenu já. Návrat Želivského Jana a jeho kázání musí býti významny. Hrome! což mi nic nenapadne? Hm, půjdu na čerstvý vzduch, snad se vzpamatuji.“ Sešel, stále zamyšlen, k vratům. Byla zavřena. Vrátný oznámil Grabovskému, že mu zakázáno jej propustiti. Polský válečník a diplomat se zarděl zlostí; seznal, že jest v úplné vazbě touto hodinou. „Oni tuší!“ zamručel, pak pravil vesele: „Aj, šetří mne? dobře tak, děkuji! Vrátil se, hvízdaje, nahoru. Potkal spěchajícího Račinského. „Kam pak, velmožný příteli?“

„K hejtmanovi!“

„Dobrá, nebudu zdržovat. Chtěl jsem ti jen vyřídit dík za tvé namahání, pane, odpočinu si v zajetí.“

„Ah, ty víš?“ zvolal neopatrně Víšek.

„Že's ty vinen prodloužením mého zajetí, že's i teď vinen mým uvězněním.“

Oči mužů se setkaly. Grabovský byl chladen, oko Račinského jiskřilo netajenou zlobou. „Jsme diplomati,“ usmál se jednatel velkého knížete Vi-

tolda, „a výčitka tvá náleží jen tobě: nechal jsi se překonat, jasněvelmožný pane starosto. Řeknu ti ve spěchu pravdu: paní Žofka nebude asi už ženou polského krále, proto jsem tebe zadržel.“ Podal úsměšně Polákovi ruku. Týž ji přijal. „Rač odpustit,“ skončil Račinský, „tvé uvěznění v tomto domě bude krátké, potřebuji, aby vůbec bylo!“

„Ah, proč bych neposloužil bratru velmoži!“ zvolal krče rameny Polák a s utajeným pohnutím pohlížel za zacházejícím Rusínem. Sotva že zašel, zvolal: „Hahoj, pane Víšku!“ a spěchal do druhého poschodí. Vstoupil do komnaty slečny Bohuše. Zpomněl si, že ona platila za vřelou přívrženku Jana Želivského.

Černá bohatýrova postava překvapila slečnu. Uklonil se a zíraje na ni bystře pravil: „Kněz Jan jest opět v Praze!“

„Díky bohu!“ zvolala radostně Bohuše. „Děkuji ti, pane, za zprávu!“ A sklopivši oči tázala se. „A jest jist, bezpečen?“

Záviše Grabovský se víc neptal. Přistoupil k ní a tázal se tiše: „Miluješ mistra?“

„On mi byl otcem!“

„Nuže, dokaž mu lásku svou, šlechetná slečno. Zapři v sobě milenku i dceru a vyslechni poradu, jež za nedlouho se bude odbývat v domě tvého otce neb strýce. Dovol, slečno, nemohu tu dlouho pobyti, nechci-li zbudit podezření. Ty znáš místnosti domu a nalezneš místo, odkudž zvíš vše, o čem se bude rokovat. Nemni, že to neslušné. Jedná se snad o život tvého kněze Jana i o víru jeho, jdi a buď nástrojem boha. Mou pomocí buď jista.“ Nečekal na zbledlé dívky odpověď a vyšel z komnaty. „Ona půjde!“ hučel, „a ona bude slyšet, že ty, pane Víšku, ukládáš o hlavu jejího dobrodince, jejž dle tvých vlastních slov zbožňuje. Zvím

vše a doufám, že není ještě tvá výhra! Mám za to, že se nemýlím domnívaje se, že dnes přivede opět na řadu pan Víšek povídku o mnichu františkánu a velikém Vitoldovi!“ . . .

V známém nám už sále v pravém křídle domu Valdštýnů rozmlouvali živě čeští a moravští někteří páni, kteříž se počítali za náčelníky mírné strany husitské: Lichtemburk, Poděbradové, Václav z Kravař, Berka z Dubé, Kostka z Postupic a jiní; konšelé Petr Věžecký, Helmér a Antoniš, též kněz Jan z Příbrami.

Koldštejnský vyprávěl přítomným vše, co slyšel před nedávnem, někteří z nich byli také už informováni. Nenadálá přítomnost Jana Želivského, ohromující dojem jeho kázání, noční schůze v ulici Charvatově byly předmětem bouřlivé rozmluvy. Konečně uchopili se všichni zprávy, že Táborité se samým Žižkou v čele mají v určitý den v polovici měsíce přitáhnouti bratřím pražským na pomoc.

Vstup Ostrovského z Valdštýna a Víška Račinského přerušil všechny řeči. „Pan Račinský bude mluvit,“ vysvětloval už napřed Koldštejnský. Týž poklonil se na všecky strany a pohladiv si vous pravil několik slov, kteráž účinkovala co blesk na přítomné. Slova ta zněla: „Jasněvelmožní a šlechetní pánové, chci od vás něco dnes žádati. Pánové, žádám od vás hlavu náčelníka strany výstřední v náboženském i národním ohledu, žádám na vás hlavu kněze Jana zvaného Želivského!“

Oči Rusovy bleskem přehledly dojem na každého jednotlivce. On dříve, než někdo mohl odpovědít, pokračoval: „Pánové, vidím ve vás zástupce většiny obyvatelstva koruny české, chci svrhnout se sebe vše tajnůstkářství, chci vám povědíti veřejně účel svého pobytu v Praze, jenž sotva že mezi čtyrma očima byl šeptán. Jsem schvalný vyslanec velkého

knížete Vitolda Alexandra litevského a tak jako před měsíci meškám zde nejen z ohledů osobních nýbrž především z ohledů politických. Zástupcové Čechů a Moravanů nabídli Jeho Milosti korunu českou. Vznešený kníže můj miluje národ český, on cítí v sobě sílu prospěti říši této a lásku učiniti šťastny oba bratrské národy na Litvě i v Čechách a Moravě.

„On slíbil přijmouti nabídnutou korunu. Však jedna strana nebezpečná nynějšímu pořádku společenskému jej dlouho zdržovala toliko při slově a vzdalovala jej od činu. Jest to ta strana, o níž mi řekl odesílaje mne do Prahy: Pověz jim tam, že stranu tu lze jen násilím umlčeti, pověz jim tam, že hlava bývá důležitější všech údů, aby proto hledali hlavu strany lidu, strany výstřední a obětovali ji smíru a poklidu země. Má to podmínka! Hlava Želivského, poznáš-li, že taká je, jak jsem slyšel! řekl velký Vitold Alexandr.

Jasněvelmožní! já přišel do Prahy a hledal, zdaž má onen muž jednu z vlastností, jež by jej mohly zachránit. Hledal jsem, zdaž sláb: seznal jsem, že až hrozivě silen! Skoumal jsem, zdali jej možno přemluvit, zastrašit: poznal jsem, že je nezdolný. Ohledal jsem ostří meče a pátral, zdaž jest přemožitelný. Lstí se nám podařilo vyrvati mu vládu z ruky — byl to můj účel, pánové! Zdařil se!“ — Račinský zamlčev se založil ruce a pohlížel pronikavě na přítomné. „Mám ještě korunovat práci vaši, již mohu nazvati i svou! Seznali jste, co činí jediné objevení se onoho nebezpečného muže, co několik jeho slov. Jsme slabi, slabi, pánové, a padneme, neuchopímeli se rázného, posledního prostředku. Žádal jsem Janovu hlavu, žádám ji opět!“ Víšek se uklonil a ustoupil.

Kněz Jan z Příbrami, jeden z náboženských

náčelníků strany mírné, kteryž v pozdější době zabočil až na nejkrajnější stupeň, jenž byl blízek papežnictví, pravil vážně: „Den zápasu, den vítězství; stálý zápas, jisté podlehnutí.“

Děkující pohled Račinského oblažil mistra.

„I já souhlasím,“ vystoupil kvapně Koldštejnský. „A radím, velmožní a šlechetní páni, abychom se nezdržovali souhlasem. Kdo můžeš namítati něco proti poslednímu činu, jenž pojistí klid a mír nám i Praze, ten nechť povstane.“ Nikdo se neozval.

„Nuže souhlasíte?“ zvolal vítězně Račinský.

„Namítám pouze,“ pravil výstražně Lichtemburk, „že mistr Jan jest nejoblíbenější osobou Prahy, miláček většiny obyvatelstva. Kruté mohou být následky.“

„Krveprolití nemine Prahu!“ přikývl Boček z Poděbrad a souhlasil konšel Helměř.

„A bojíme se my tnutí meče?“ zvolal Koldštejnský.

„A nemáte moc?“ otázal se zvučně vyslanec Vitoldův, předváděje přítomným Haška Ostrovského z Valdštýnu, hejtmana vojsk pražských. Poslední rozhodlo. Každý uznával nutnost rázného činu, každý věděl, že nepadne-li Jan, není vítězství strany panské ani den zaručené. Po pětiminutové debatě usnesli se všichni: Hejtman obce rozešle posly k venkovským posádkám obce pražské, vyzve též nejbližší zemany ku rychlému dostavení se do Prahy do řad vojenských. Městská rada pozve v neděli vynikající stranníky bývalého mnicha želivského i jej samého na radnici a tam vykonán bude proces, o němž napřed nelze rozhodnouti, o němž však rozhodnou v poslední době konšelové nynější a tři z pánů, Koldštejnský, Račinský a rytíř z Miletínka.

Osud Janův nalezal se v rukou tří jeho nepřátel.

XII.

O několik vteřin později, když se byli rozešli pánové, vyšla z dveří nejbližších žena. Patrně byla velmi dojata, zastavila se několikráte na chodbě opírajíc se o zeď. Bledost její byla překvapující. Byla to dcera hejtmana Haška z Valdštýna Ostrovského, jejíž něžnou duši prochvěla slova ženichova co dvojšečný meč. Záplava volných myšlenek omámila její hlavu. U okna vedoucího do zahrady se zastavila a upírajíc matné hledy do prázna zastenala: „Bože můj, proč mám býti nešťastnou?“

Černě oděný, jako vždy, Záviše Grabovský z Grabova dotkl se okrouhlého ramene děvy. „Protože silna jsi a nebe toliko velkým charakterům ukládá velké boje, velké oběti. Horšíš se na mne?“

Dívka pohledla úchvatně na polského velmože. „Ne, děkuji ti, pane,“ řekla tiše.

V oku Závišovu pohrál blesk. „Pane Račinský, neztratil jsem ještě hru!“ zašeptal a skloniv se, přitiskl s vřelým obdivem ruku Valdštýnovny na rty. „Doprovodím tě do komnaty, račíš-li dovolit,“ pravil. Pokynula. Vstoupili tam.

„Ty horšíš se na svého ženicha?“ ptal se Grabovský.

„Ne, pane,“ kynula Bohuše záporně hlavou a setřela slzu s oka. „Dle jeho řeči bylo účelem jeho příchodu zničiti stranu kněze Jana, tak přál si Vitold.“

„A já Vitoldovi pomáhal!“ vykřikl Polák, marně se namáhaje utajit hněv, čehož si dívka nevšimla.

„Chce dokonati dílo začaté a žádá ve jmenu svého vládce hlavu Janovu.“

Šlechtic dlouho mlčel pohlížeje na taktéž mlčící slečnu. Pak se ptal pronikavě zpytuje obličej dívčin: „A ty jej zachráníš, šlechetná slečno!“

Pohnula sebou. „Jak?“ tázala se kvapně stisknouc prudce hlavu ... „Trpím!“ dodala.

„Musíš ještě dnes z domu. Já nemohu, jsem zajatcem. Jsi přítelka mistra, navštiv jej ...“

Už na odchodu z domu potkala Bohuše ženicha svého. Zděsil se jejího vzhledu a starostlivě se tázal, co se přihodilo. „Jsem churava,“ odvětila zdráhavě neodváživši se pohlednouti do očí muže, na jehož rtech mohla přečísti slova: „hlavu Janovu.“

„A chceš odejíti, má duše!“ zvolal on prudce. „Doprovodím tě, vždyť máš být má a proto na mně jest, abych tě střehl co zornici oka.“

Zadržela se zdi. „Zůstanu!“ zašeptala. „Zůstanu tedy!“ Oči její se pokryly mhou. Víšek ji odnesl v náruči do komnaty. Ulehla blouzníc. Grabovský zvěděv o tom zuřil. Marně se snažil odeslati z domu sluhu. Marně chtěl sám vyjíti. Celý den prošel v nečinnosti.

Mezitím poslové hejtmanovi vzbouřili zemany a hradní posádky.

Nadešel sedmý den zimního měsíce.

Račinský zasmušile se tváře navštívil hejtmana. „Pane hejtmane,“ pravil, „dítě tvé jest nemocno a na pozejtří ustanoven jest sňatek můj s ním. Obávám se!“

„Zapuď veškerou bázeň,“ konejšil mladého muže Ostrovský, „jest to malá horečka.“

„Mne trápí ještě něco jiného. Co as dojalo tak příliš hejtmanovnu, že onemocněla? A ku podivu: jakoby se bála, že sama sebe vyzradí, mluví nesrozumitelně a málo v blouznění. Jediné slovo „Jan“ vzbudilo ve mně podezření.“

„Jsi příliš podezřiv!“

„Ano, nepopírám. A jest to mou cností. Proto i zde pro všechen případ, prosím, abys šetřil pravidla opatrnosti. Nedovol Bohuši pod žádnou výminkou vyjíti — jejímu zdraví by to nejvíce škodilo — a snad i nám!“

„Učiním ti to po vůli, podezřivý pane!“ usmál se dobrosrdečně hejtman a podal na rozchod litevskému jednateli ruku. ....

Záviše Černý z Grabova prožil krutý den. Byt jeho byl skutečné hlediště a neméně vězení. Ruch na ulicích Prahy nezměnil se ve dne příliš, za to však v noci se sedmého na osmého byl zdesateronásobený blíže bytu hejtmanova. Váleční poslové přijížděli. Byli to patrně poslové oznamující příchod té oné čety. A odcházeli. Patrně aby zvěstovali tlupám, kde se mají zdržet do zavolání. Otužilý válečník a diplomat stával se nervósním. On chtěl, on cítil, že nesmí nechat a nenechá Račinského úplně zvítězit a právě to tušení jej bouřilo. Spolehal se celý den na bledého muže, jejž jsme viděli u kněze Jana, a ten nepřišel.

Povstal v neděli velmi znepokojen.

„Pane hejtmane, tvé přátelství ke mně naplňuje mne hořkostí. Vězněm být přítele! toť příliš!“ pravil ráno k Ostrovskému Grabovský.

„Pane starosto, promiň nám — ještě dnes!“ omluvil se oslovený.

Toto: „ještě dnes!“ vyvábilo starostovi Špišskému mrak na čelo. Povstal od snídaně bouřlivě. „Tedy nerač mne aspoň trápit dlouhou chvíli a dovol, abych navštívil tvou dceru a pobavil chorobnou.“

„Díky!“ podal hejtman Grabovskému ruku.

„Prosím tě za to. Však rač posečkat, až se probudí. Teprv ráno klidně usnula.“

Dům Valdštýnů byl této neděle děsně tajemný. Grabovským každý vstup cizího člověka otřásl. Množstvíkráte se tázal, zdaž se hejtmanovna ještě neprobudila. Vždy mu řekli: spí. A blížilo se odpoledne. As ke druhé naší hodině přišlo několik ozbrojených velmožů k hejtmanovi. Račinský i Koldštejnský byli mezi nimi. Na jich chování mohl každý pozorovat, že nepodceňovali nijak význam osoby bývalého mnicha želivského. Odebrali se do komnaty hejtmanovy, kdež zůstali dlouho.

Grabovský odvrhl váhání i všechny okolky. Spěchal do komnaty dcery hejtmanovy. Opatrovnice dívky byla se vzdálila. Zastihl Bohuši samotnou, ležící na posteli bledou a krásnou. Oči její byly zavřeny. Záviše z Grabova byl dojat tichem panenské komnaty a stisknuv rty položil dva prsty na horké čelo dívky. Otevřela oči a pohledla na něj.

„Nespím!“ řekla.

„Odpusť, drahá slečno!“ poklonil se hluboce velmož.

Usmála se jemně. „Jaký jest den?“

„Neděle.“ Šlechtic byl nucen zadržet dívku. Na její tváři bylo vidět překvapující změnu. Zčervenala, výkřik slabý ulétl jejím rtům, chtěla vyskočit. „Co jest ti?“ zvolal on.

„Pusť! pusť!“ Klesla na podušky a dala se do pláče. „On umře!“ zaštkala. „Dnes se hraje o jeho hlavu!“ Grabovský se kousl zlostí do rtu. „Oh, toť ono „dnes!“ zašeptal a děl na hlas: „Kněz Jan! Bohpomozi! Já jsem zajat, jsem bez moci — nešťastný muž!“

Dívka mu zabránila mluvení. „Ne! ne!“

zvolala náhle posadivši se, „on neumře, vysvobodím jej. Pane starosto, jdi, pošli sem služku mou!“ Bohuše mluvila rozhodně. Polák se uklonil a vyplnil příkaz slečnin. Pak střehl chodbu. Po čtvrt hodině uzřel Valdštýnovnu. Zahalena k nepoznání kráčela společným domem do levého křídla domu, odkudž měla spíše nadějí vyjíti. Skutečně ji viděl Grabovský z okna své komnaty, kamž byl vešel, zahýbati kol nejbližšího rohu. Otec dívčin neporučil vrátnému Koldštejnského, aby nepropouštěl slečnu Bohuši.

Záviše Černý z Grabova zajásal uvnitř. „Jen aby nebylo pozdě!“ Vše jeho snažení bylo teď, aby zkazil práci, jíž byl sám největší část vykonal. Vitoldův vyslanec učinil jej svým nástrojem předstíraje, že pouze láska jej pudila do Čech, teď se jednalo o konečné vítězství neb o počátek porážky. Grabovský chtěl druhé. — Stál ještě u okna, když ze vrat pravého křídla vyběhl kvapně zbrojnoš; rozhlížel se na všechny strany. Polák pozoroval napjatě, co se bude díti. „Snad vyzrazen Bohušin odchod!“ pomyslil si. A stalo se tak. Z vrátného úst zvěděl to panoš, ten to sdělil komořímu hejtmanovu a hejtman překvapen odchodem nemocné dcery tázal se o radu Víška.

Týž se zalekl nejvíce. Jednalo se mu o dívku, kterouž vřele miloval, i o možnost výzrady. Znal lásku její k mistrovi. Vyběhl za zbrojnošem a tázal se, v kterou stranu odešla. Zvěděv to pokynul zbrojnoši a spěchal za dívkou.

Polský zajatec neodstoupil od okna. Po chvíli viděl ostatní české pány kvapiti na ořích na staroměstské náměstí. „Proklatá nehoda!“ zvolal. „Jen aby ji nedostihl Račinský brzo!“ — —

Bohuše spěchala přímo k bytu kazatele od Matky boží Sněženské. Jsouc horečně rozčilena

napjala všechny síly své k chůzi. Račinský se zdržoval vyptáváním. Od Marie Sněžné valily se dívce vstříc zástupy. Dívce se ulehčilo. Kněz Jan byl živ a svoboden. Měl odpolední kázání. Odhalila tvář a lidé znajíce „dítě velké obce“ ustupovali dadouce jí tak volný průchod. Dostihla bytu mistrova. Musela se zastavit, aby si oddechla. Spánky jí hrozily prasknouti. Uzřela žáka famula. „Živ?“ tázala se kynouc jen rukou k patru.

Týž nerozuměl této otázce, proto odvětil: „Doma jest mistr.“

Vrazila do dveří, tyto se rozletly, Jan Želivský přišel jí naproti. Vrhla se do jeho náruče vzlykajíc a on ji odnesl na sedadlo pohlížeje něžně na ni. „Co to znamená, dítě drahé!“ tázal se.

„Otče! otče!“ volala ona místo všeho a tiskla hlavu k jeho prsoum. Viděl zmatek na její tváři a netrýznil ji vyptáváním; úsměvem konejšil dívku. „Tys živ!“ vydralo se jí konečně ze rtů.

„Aj, což hrozilo mi nebezpečí?“

„Zdaž hrozilo! — Netázal se nikdo po tobě.“

Želivský opřel ušlechtilou hlavu rukou a odvětil usmívaje se: „Tázal, má drahá, jako každý den. Vdova po bojovníku husitském od Brodu, jež má osm malých dítek, chtěla podporu; též jistý kovář hledající rady se tázal; a odpoledne — Však co na tom!“

„Odpoledne, kdo se tázal odpoledne?“ volala Bohuše tisknouc ruce Jana.

Úsměv jeho byl poněkud zmatený. Náčelník, jak si obvykli říkati, výstřední strany husitské, zapřísáhlý nepřítel Říma a šlechty váhal.

„Nuže?“

„Nuže, má malá žadonitelko, byl tu šestiletý katolický sirotek, chtěl na mně peníze, aby jej pěstoun mohl uživit.“ — „Proč váháš, otče?“ —

Řekl mi: „Ty prý jsi mi zabil otce i matku, ty, jenž jsi náčelníkem kacířů a jejž nenávidím, pěstoun mne chce vyhnat, dej mi tedy peněz, ať mu je odevzdám.“ — „A ty?“ tázala se dívka chvějíc se. — Mistr neodvrátil oko od jasného čela dívky, smutný úsměv pohrával mu na rtech: „Požádal jsem hocha za odpuštění a dal mu svůj chudý měšec. — „O mistře!“ zvolala dívka líbajíc ruce kacířského výstředníka. Pak vztýčivši se zvolala vášnivě: „A oni tě chtějí zavraždit, ti bezbožní!“

„Kdo?“ povstal i on.

Sklonila hlavu. Měla říci: otec, ženich? „Můj bože!“ zalkala.

„Slyším už několik dní o úkladech. Nejasné zprávy dráždí pořád ducha mého. Víš něco, dítě mé, určitě?“

„Vím, vím!“ Zatajila dech, na schodech se ozvaly kvapící kroky. „Jdou!“ vykřikla pádíc k mistrovi.

„Kdo?“

„Poslové rady a panstva. O nepustím tebe, ty nesmíš zůstati! Půjdeš se mnou a nikdo se nesmí dotknouti ani roucha tvého! Hle!“ Dívka vytřeštila oči ku dveřím, ruka její se křečovitě proti nim vztáhla. Račinský!“ vykřikla, když se tyto otevřely.

Týž ji nalezl. Usměvavý diplomat pozdraviv uctivě mistra pravil: „Odpusť, učený pane, že přicházím nevolán do tvého bytu. Láska mě pudí. Hledám chorou nevěstu svou.“ A skloniv se tázal se něžným tónem: „Promineš mé lásce, Bohuše? Hle, uprchla jsi z lože a hoře spůsobila's mně i otci. Má sladká nevěsto, podej mi ruku a navrať se se mnou.“

Držela se úzkostně mistra. Týž poznával její bázeň, však pozoroval také její horečné rozechvění.

„A tys mi neřekla, že's nemocna!“ zvolal překvapen.

„Mistře!“

„Požádej ji za mne, učený pane!“

„Ne, ne!“

„Bohuše!“

Kněz Jan, jemuž přicházely všecky zprávy o nebezpečí svou neurčitostí co sen, přemluvil konečně Valdštýnovnu.

„Ano, půjdu!“ zvolala, „však ty, mistře Jene, se mnou.“ Račinský se kousl do rtů zblednuv. „Mistře,“ volala dívka chopivši se křečovitě jeho rukou, „dovolávám se lásky tvé ke mně i k lidu tvému. Jsem chorobna, budiž, potřebuji tedy těšitele; ty pojď se mnou, dobroději můj!“ Želivský chtěl odporovat. Však její prosba byla tak úzkostliva, její hlas tak vášnivý a hrůzu utajující, že se podrobil.

„Však otec, ženich tvůj,“ bránil se naposledy.

„Jest to poslední prosba nevěsty!“ řekla dívka chvějícím se hlasem. A za deset vteřin na to nespouštějíc se ruky Janovy, jenž se marně namáhal ustoupiti své místo Račinskému, opustila byt kazatele od Matky boží Sněžné.

Sotva že zahnuli za chrám, vyšli z protější ulice konšelové Věžecký Petr a Helmér. Oni neviděli odcházející trojlístek a z téhož je uzřel jen Račinský. Ret jeho se zatřásl, oči divoce zaplály. „Proklatě!“ zasípal.

Poslové smrti nalezli byt kněžův prázný.

Grabovský vzkřikl překvapením spatřiv se svého hledistě tři osoby blížící se k domu Valdštýnův. „Přichází do tygrova pelechu!“ zvolal s posuňkem na mistra. „On musí odsud!“ Vyšel příchozím v ústrety. „Mistře, pozdravuji tebe!“ pravil.

„Aj, můj host z minulého měsíce!“ zvolal Jan. „A v tomto domě! Měl jsem za to, že bydlíš stále u pana Krušiny.“

„Měnit se časové a lidé s nimi!“ pokrčil rameny Polák. „Teď se nalezáš zde. Dovol, aby prostý zajatec směl uvítati ve svém bytu ochrance svého. Nežádám neslušné, učený pane! Domácí pán nenalezá se doma, viz jen, dům jakoby byl vyhořel. Ticho všude a pusto!“ Při tom upíral Grabovský oči na Račinského, jenž se kousal do rtů. Obě křídla domu byla skutečně spustla, služebnictvo a zbrojenci byli v zástupu hejtmana Haška z Valdštýna, jenž rozložil své lidi na nádvoří radnice.

„Jsem poután slečnou Bohuší!“ odvětil kněz.

„Doprovodím tě, otče!“ řekla ubledlá dívka. Chvěla se před okamžikem, kde by osaměla s Račinským, ženichem svým.

„Půjdu tedy,“ pravil Jan, „však nedlouho se zdržím, předpovídám to napřed, abych se zbavil pozdějšího přemlouvání. Pro tuto dobu náležím však tobě, Bohuše, i vám pánové, prosím, poroučejte se mnou.“

Víšek Račinský toliko se poklonil. Násilím sehnal mrak s čela a jen násilím učinil svůj vzhled klidným. Octl se tu po boku dvou osob, o nichž nevěděl nic určitého, o nichž však mohl vše tušit a možnost vědomí jeho úmyslů u Bohuše a Grabovského činila jej zuřivým. Tajil však hněv, neb stál vedle oběti.

„Nebudeme tě zdržovat, mistře, odejdiž později šťastně!“ pravil pán z Grabova.

„Tvá vůle nám nade vše!“ dodal rychle litevský jednatel.

Na tato slova zastavila se dcera hejtmanova a položíc starostovi Špišskému ruku na rámě děla:

„Já vyprosila návštěvu svého dobrodince, svého přítele a jenom mé dovolení jej může odtud propustiti. Mistře!“ doložila vroucně, „ty se podrobíš mé vůli tentokráte?“ Mezitím co Želivský vytáčel se ze svolující odpovědi, dovolávaje se ženicha hejtmanovny, stiskla tato ruku polského pána: „Probůh! pomoz mi, pane, což nevíš, že neodváží se sáhnouti na něj v domě hejtmana? Valdštýnové nevydají se v terč potupě porušení hostinnosti a mstě tisíců.“

Grabovský kvapně přerušil rozmluvu druhých: „Podrobuji se vůli lepé hejtmanovny, učiň taktéž, učený mistře; náležíť paním zdvořilost mužova.“

„Toť zajetí!“ usmál se mistr.

„Snad!“ rozesmál se nuceně Polák.

Račinský jiskřil očima. „Já ti vrátím svobodu,“ děl.

„Jsme u mého bytu. Zajatec prosí —“

Račinský vkročil poslední a v jeho hlavě bouřily myšlenky: „Oni jej zde zadrží, a na radnici čeká vše pohotově. Nikdo nemá tušení, že se nalezá kněz Jan u nejzásadnějších svých odpůrců a přec by Valdštýnové nedovolili zde jej zajmouti. Msta lidu by náležela jim. V Praze by byl pochován jich vliv i sláva. U Krista! co tu počíti! Grabovský to tuší a proto zadrží kletého popa u sebe.“ —

Mezitím vyptával se Želivký Bohuše na zdraví.

„Cítím se úplně klidna, co dlíš ty při mně,“ odvětila ona, „prodluž jen svou návštěvu z lásky ke mně, otče můj!“

„Nemluvme o tom stále, mé dítě. Držíš se chorobně jednoho a téhož předmětu.“

„Zdá se ti?“ tázala se smutně Valdštýnovna, úkradmo pohlížejíc na ženicha svého. Týž přemýšlel o čemsi patrně, však slovo mu neušlo.

„Tvá odpověď, mistře, jest nepřímé svolení!“ vtipkoval starosta Špišský. „A poslyš,“ mluvil po krátkém dialogu, „budu ti vypravovat o velmocném proboštu krakovském a panu sekretáři Olešnickém, jejž Čechové i Rusové tak ze srdce nenávidí. Dovolíš, pane Račinský?“

„Vidíš přec, že zvědavě naslouchám!“ zvolal poněkud popudlivě Litvín. Mezi tím, co tito hovořili, rozhodl se k radikálnímu prostředku. „Nač otálet, přemýšlet, pryč ohledy, stranou zvyklosti! Jest více než jisto, že, neprovedeme-li zamýšlené hned, neprovedeme vůbec ničeho. Mám vliv a Vitold Alexandr má moc. Pánové z Valdštýna musí povolit.“ Tvář jeho se na to poněkud vyjasnila. To znepokojilo Grabovského. „Kněze Jana zajmeme v tichosti zde. Vlezl do pasti,“ dumal Račinský. „Ke špalku může se kráčet i porušením zvyků a mravů. Tito dva se postarají aby Želivský neodešel. — Ale kde vzíti posla? Dům je téměř prázný a Chorko nepřítomen, je též na radnici, nevím, na koho se spolehnout, neznám tyto lidi. Vzdálit se na dlouho nesmím.“ A tak přemýšlel ještě dlouho naslouchaje bezvýznamné, ač zábavné rozmluvě druhých; věděl, že číst umí skoro každý v Praze a on mohl jen písmu svěřiti část svého plánu. Koho poslati? Konečně mu napadl Vasil, hloupý Vasil, jenž byl též zajat a jehož hloupost dovedla posloužiti Grabovskému jako jeho nepříteli.

„Uznávám jej za vyvolence, jakéhož občas nebe posílá národům!“ pravil teď bývalý mnich želivský k Polákovi. Mluvili už o jiných věcech, teď se byl tázal Grabovský na bratra Žižku.

„A válčí stále v kraji?“ ptal se velmož.

„Jest neúmorný.“

„Tuším, že mluvíte o Žižkovi z Kalicha čili

z Trocnova?“ vpletl se do rozmluvy s utajeným úmyslem.

„Ano, pane.“

„Tož vám mohu posloužit nejnovější zprávou o něm. Včera obdržel jasněvelmožný hejtman list od vojevůdce tohoto. Pan Hašek pravil, že má býti i tobě, učený mistře, odevzdán k přečtení, chtěli tě proto volat na radnici, poněvadž však jsi zde, posloužím ti jím.“ Nedočkav odpovědi mistrovy vyšel.

Všecka strojenost zmizela nyní s tváře Grabovského, všecek předstíraný rozmar. „Mistře,“ pravil tiše, „víš-li, že jsi sem přiveden s úmyslem, že tě zdržujeme též s účelem?“

Jan podal Polákovi ruku řka: „Tuším prozřetelnost a nevidím ji ani nepochopuji. Proč nechcete mluvit se mnou zřejmě? Co mi hrozí a od koho?“

„O mistře!“ zalomila rukama Bohuše.

„Marné tajení, šlechetná Valdštýnovno!“ zvolal Grabovský. — „Povím ti vše, mistře. Vitold —“ Starosta Spišský umlkl. Do dveří vstoupila služka hejtmanovny. Pravila, že Račinský ji odeslal churavé slečně k posluze. Polák sotva utajil zlost, vida, že se postaral Litvín, aby nemohli svobodně hovořiti.

Bohuše se tázala: „Kam šel ženich můj?“

„Ptal se po sluhovi velmožného pána,“ ukázala služka na Grabovského.

„Ah!“ zvolal týž, sklopiv starostlivě oči. Nemíchal se do rozmluvy, jíž se teď účastnil i mistr roztržitě, toliko když se po malé chvíli navrátil Račinský, zvolal: „Milý pane, staráš se nejspíše, aby mne ctihodný mistr neodvrátil od Říma, že's odeslal k ostražitosti tuto ženu sem.“ A zasmál

se. Račinský odvětil prázdnými slovy, ač dobře porozuměl narážce.

„List vůdce táboritův jsem nenalezl," vypravoval potom, „nejspíše jej odnesl hejtman na radnici, pamatuji se však, že v něm píše bratr Žižka o válečném pohybu ke Krasíkovu." Želivský pochyboval, pan Víšek živě teď mluvě snažil se baviti mistra.

Mezitím přistoupil Grabovský k svému hledišti. Nečekal dlouho, an uzřel Vasila vycházejícího z vrat. Sluha se zastavil. „Používá ho k ňákému poselství v nepřítomnosti jiných!" zamručel velmož a vzkřiknuv: „I psina prokletá, hle opět spěchá někam chlastat!" prorazil okno a shodil na Vasila těžkou přilbici, jež na okně ležela. Vasil klesl.

„Ah, jaký to čin, jaké to neštěstí!" zvolal, zpozorovav pád jeho, Záviše Černý a dříve než kdo v komnatě pochopil, oč se jedná, seběhl dolů. Vrátný byl už zpozoroval nehodu a vnášel do průjezdu Vasila. Polák přiskočil se slovy: „Kde mu ublíženo?" a sáhnuv bezvědomí ležícímu za pas, vyňal odtud malý pergamen. „Vodu, neb kus sněhu!" volal na vrátného a uchýliv se do kouta vrat přečetl kvapně: „Jest v domě tvém, vše váhání a ohledy stranou, musí být zde jat. Odešli zbrojence. Bez hluku se čin vykoná. Ve dne nemožno jej na radnici vésti, proto rozpusť radu. Ostatní ústně. Litvín."

Grabovský zastrčil opět list za pas Vasilův a úsměšně zamručel: „Jeť rychlý litevský jezdec,*) však někdy se přec opozdí!" Pak poučen vrátným pravil k Račinskému, kterýž teprv teď přispěchal shora: „Bál jsem se, že mrtev, ochlasta, však

*) Kvapící jezdec je znak Litvy.

je pouze bez sebe. Za několik minut je zase jako rys, znám tu kočičí ruskou povahu!“ Aniž by se byl dále o něco staral, stoupal vzhůru. Račinský naleznuv u sluhy svůj list a ubezpečen vrátným, že Polák ani se Vasila nedotkl, což skutečně až na dva bleskové pohyby, jež vrátný neviděl, bylo pravda, jej následoval. Dříve však nařídil, aby Vasil, kterýž zatím prohledl, vykonal daný mu rozkaz.

Týž ohmatav krvavou modřinu odevzdaně sklonil hlavu a beze slova vyšel opět z domu. Grabovský jej viděl z okna. Nezmínil se už o tom, naopak byl velmi mlčelivým a projevoval svou zasmušilostí, že jej mrzí vlastní prchlost. Když přišel Litvín, nalezl jej seděti u dveří.

Uplynulo asi deset minut od odchodu Vasila. Račinský dříve zasmušilý namáhal se vší silou udržeti všecky v dobrém rozmaru. Ovšem že marně. Ostatně nebyl mu nikdo podezřelým. Nenadále zdvihl se Jan. „Blíží se soumrak, půjdu,“ řekl.

Grabovský mlčel. Bohuše pravila toliko: „Otče!“

Račinský prudce povstal. „Ty chceš odejíti?“ zvolal nic nedbaje významného pohledu polského diplomata.

„Volá mne povinnost! Na dnešní noc určena porada správců duchovenstva. Nemohu se zdržet.“

„Ale,“ namáhal se Višek udržeti chladnost, „vždyť jsi slíbil nevěstě mé, naší hejtmanovně, že vytrváš, pokud ona tě nepropustí slovem.“

„Slíbil jsem, však hejtmanovna zná mé povinnosti, ona promine.“ Želivský se tázal pohledem této. Grabovský i Račínský pohlíželi plamenným, vyzývavým pohledem na dívku.

„Otče,“ odvětila ona chvějíc se, „buď vůle tvá.“

Račinský propukl. Tušil v tom plán. „Však ty musíš zůstati, pán domu tě posud neuvítal —“

„Povinnost.“

„A očekává tě k politické poradě.“

„Povinnost!“ sklonil se kněz upíraje hluboké oko své na Víška.

„A kdyby tu předešlo násilí?“ zvolal Litvín.

Pán z Grabova i Bohuše povstali, prvnější seznal, že jest Víšek odhodlán na vše. Jan, nazvaný Želivský, popošel k diplomatu a pravil mírně: „Nerozumím ti. Vysvětli mi, co žádáš.“

„Zanech nám sebe, když tě prosíme,“ odvětil zasmušile Vitoldův jednatel stiskaje jílec své karabely.

Oko Želivského žehlo. „Přeješ si raději hlavu mou?“ otázal se. Grabovský byl překvapen, nebyl řekl knězi ničeho o Víškovi. Valdštýnovna úzkostně vykřikla zděsíc se opětování žádosti Račinského z úst samotné oběti. Litvín zbledl.

„Račinský! Račinský!“ volala úzkostně a prosebně Bohuše.

„Hle, milenka tvá pláče!“ řekl jemně Jan ukazuje na dívku. Grabovský se nehýbal. Račinský neosmělil se pohlednouti v hrdou tvář náčelníka pražské demokracie, šlechtic pracoval tuhý boj u vnitru. Muž, jenž vlastní jeho žádost mu řekl do očí, aniž by byl tušil hroznou pravdu, týž muž a výkřik milené dívky jím otřásly. Nevěděl ani, jakým spůsobem dostávaly v něm převahu cizí neznámé pocity. Podrobil se jim. Kvapně přikročil k Bohuši. „Má drahá,“ mluvil tiše, „jdi, spěš, odveď jej! — Buď šťasten, mistře!“ pravil na to hlasitě a opustil komnatu.

Bohuše vyvedla mistra na chodbu.

„Dnes už jest opuštěna radnice, jsi bezpečen,“ mluvil Grabovský, „zítra — ah!“ vzkřikl, „tutoť

můj pomocník! Konečně!“ Kněz Jan i Bohuše se uhnuli příchozímu jako hadem uštknuti. Grabovský déle nevysvětloval. Ukázal na vstoupivšího žlutobledého, monotonního bakaláře. „Důvěřuj jemu,“ pravil k mistrovi, „on ti zjeví vše i cestu k vyváznutí. Pro dnes učiň jediné. Milý-li ti život a milý-li ti poklid náš, svolej poradu správců duchovních, o níž jsem ti řekl, a upozorni přítele svého na vše, co's dnes slyšel a viděl. Spěš, ať není pozdě!“ Kněz Jan políbil čelo ubledlé dívky a stiskl ruku polskému pánu, jenž několika slovy mezitím, co meškal Račinský u Vasila, byl knězi sdělil obsah listu, jejž nesl Vasil.

Muž v říze bakaláře vstoupil s Grabovským do domu. S psí oddaností nalouchal slovům velmože a poučen vycházel z domu, právě když vjížděli Ostrovský, Koldštejn a jiní pánové na nádvoří. Četa zbrojenců následovala je asi za deset minut. Víšek Račinský vítal pány s pavlanu zasmušilým pokynem. Cítil se pokořena za slabost svou, kterouž nechal snad proklouznouti vítězství vládce svého a jeho strany.

Hejtman obce děkoval a seskočiv s koně vykřikl: „U ďáblova kardinála! nemýlí mne můj zrak?“

„Co jest?“ tázal se Víšek.

„Vychází z mého domu papežník, jenž zaopatřoval ženu mého hejtmanského předchůdce, přítel polského velmože.“

„U Krista!“ zvolal pouze Račinský, jenž onoho kněze odporučoval. Oko jeho oživlo, zasmušilost zmizela. Spěchal dolů. „Zadržte bakaláře!“ volal na sluhy. Tito poslechli. Úlisně se kloně, nepohnuv ani čivou tváře, přistoupl bakalář.

„Ty's kněz Říma!“ zvolal Litvín.

Bakalář se nepohnul. Hlava jeho zůstala

skloněna, tvář nepohnuta, ústa zavřena. Zdálo se, že neslyší.

„Tys římský pop!“ zahřímal Račinský.

„Netážeš se mne!“ odvětil monotoně oslovený. Rusa dojala příznivě obratná odpověď i nevšímavost muže. Pojal jej za ruku a ptal se: „Proč kuješ pikle s tímto Grabovským?“

„Jsem pomocník dobrodince a dobrodincem přátel.“

„Kněze, ty neznáš bázně?“

Baziliščí pohled muže utkvěl na Víškovi. „Proč mně tak jmenuješ, vida, že sám nechci?“

„Protože's sluhou Říma a já chci tě na týž upomínati. Čím tobě Řím, což já se ptám? Ale čím mně je! Zřídlem vášní, zdrojem neklidu; touhou přesycení, přesycením nadmírnosti; vír, v němž ukryty proudy záhubné, v němž připraveny mámivé nápoje. Vidím v Římu zastoupeny chytrost i klam — nevypočítávám dále, neb další mi netřeba.“ Stiskl ruku bakaláře, že týž byl donucen vztýčiti hlavu. Litevský jednatel pohledl mu blízce do očí. „Tys sluhou Říma,“ mluvil s důrazem, „a proto člověk prospěchů, snad i vyšších účelů. Mohl bych tě odvésti k hranici, však nechci. Hodlám se ti zlatem zapsati. — Jdi, muži, jdi; já nežádám odpověď, jsi sluhou Grabovského i vím, co tobě uloženo. Až přijdeš se slovy: jednal jsem co sluha Račinského a s utajenou myšlenkou, jednal jsem ve prospěch Říma, pak zlatem ti odpovím.“ Propustil jej a dal jej střežiti.

Bakalář kráčel klidně k obydlí sněženského kazatele. Zašel si však směrem k Vltavě. U hořejších ostrovů se obrátil rychle. Pokynul sledujícímu jej sluhovi, jejž pozoroval, aniž by byl tento něco tušil. „Rci pánovi, aby dnešní práci tvou svěřil zítra po kázání v chrámě mužům z rady.“

Pak bez povšimnutí si zbrojnoše klidně kráčel postranní ulicí k chrámu Matky Boží Sněžné.

Tu zastihl ještě setníka městského, jenž byl u kněze Jana, aby vyřídil: „Kněze Jene, páni vzkázali, abys už dnes na radní dům nechodil, neboť už dolů sešli, však zítra rač přijíti.“

Kněz Jan svolal toho večera poradu čtyr mistrů tvořících představenstvo duchovenstva. Byt jeho byl té noci nedotknutelný.

Však dne devátého, po kázání, jež mělo tak velkolepý účinek, že sta lidí jej až k bytu doprovázelo volajíc „slávu“ příteli svému, vplížil se z oněch set do komnaty kněze jediný, jejž už příroda označila jedovatostí. Žlutobledý bakalář vstoupil k mistrovi.

„Dobrodinec můj,“ děl, „velmožný Polák a ctitelka tvá velmožná Valdštýnovna odesílají mne k tobě žádajíce pro mne důvěru.“

„Důvěru tobě?“ zasmušil se Jan. „Nikdy! Však zapomínám, kdo mi to vyřizuje a věřím těm, kteří mi to vzkazují.“ Bakalář se nepohnul. „Co žádáš, abych učinil?“

„Prosí tě, bys ihned následoval mne a odešel se mnou v místo bezpečné. Průvod tě očekává. Opustím tě ještě v městě. Tvoji známí budou v průvodu.“

Mistr váhal jen krátce. Přicházelo mu směšné obávati se tohoto muže za dne v ulicích pražských a řeč jeho nasvědčovala, že se má svěřiti jen spolehlivým, známým mužům. Otázal se ještě přítele svého kněze Viléma a když tento připojil své prosby i vzkaz jiných přátel, aby mistr vyhledal bezpečné útočiště, přivolil. Vyšli z domu. Kněz Vilém chtěl mistra doprovoditi.

Pověst o nebezpečí, hrozícím Janu Želivskému, proskakovala znenáhla mezi lidem, proto vzkázání

přátel Janových, proto i dav lidu, jenž nemínil od obydlí kazatele odejíti.

„Chtějí ti ublížiti antikristé!“ volali ze zástupu, když byl Jan vyšel a žádal, aby se vrátili k domovu.

„Bůh a láska Pražanů mě ostřeží!“ odvětil hrdě mistr a požehnav zástup odcházel.

„O zmije!“ vykřikl kdosi vraziv do bledého bakaláře, jenž tiše s očima sklopenýma kráčel za mistrem. Nikdo neuzřel zuřivý výraz v očích monotonního muže, neboť monotonním mohlo se nazvati celé jeho chování. Vedl oba kněze až k místu, kde včera zavolal na zbrojnoše hejtmanova. Vystoupil první z uličky a prohledl okolí. Oči jeho zazářily, démonická radost objevila se v obličeji jindy nehybném.

„Co jest?“ tázal se mistr zpozorovav tuto změnu.

Bakalář máchl rukou pouze. V tom zvolal už kazatel Betlemský: „Konšelé!“ Želivský zbledl.

„Zavolám lid!“ zvolal Vilém. Mistr Jan zadržel jej za šat. Klidna byla opět jeho tvář, jen oko smutně zíralo. V jeho ňadru usídlil se červ předtuchy. Ukázal příteli na Vltavu. Od břehu právě odrazila loďka, v níž se nalezal bakalář. „Zrádce! tušil jsem to!“ zašeptal Želivský, aniž by se byl namáhal zadržeti úskoka. Uvítal chladně konšela Věžeckého a Helméře. „Hledáte mne?“ tázal se.

„Páni tě zvou do rady; pohřešují tvou moudrost!“ odvětil Věžecký.

„A kdybych nešel?“

Konšelé se zarazili.

V mistru Želivském převládla v tomto kritickém okamžiku hrdost a velkodušnost, kteréž tak často zahubily velké muže. Ukázal na vy-

skytující se lid. „Hle Pražané, již mne milují!“ zvolal pohlížeje významně na posly a dodal: „Neobávám se a rád bratřím posloužím. Pojďte, přátelé!“

„Mám jíti též?“ tázal se Vilém polo Jana, polo konšelů.

„Račiž, prosíme!“ kvapně řekl Helméř, obávaje se, aby nedůvěra nezničila jich plán. Došli brzo radnice, však ne tak tiše a nepozorováni, jak v radě se domýšleli. Davy lidu rozhostily se před městským domem.

Potomní mstitelé!

Tragický akt, jeden z nejdůležitějších v historii české nebudeme romantisovat, klademe sem vypsání všeho, co se událo v síni radnice dle zápisků kněze Viléma, přítele mistra Jana.

— „Když tam přišli,“ píše Vilém, „chtěl Janův společník před dveřmi zůstati, avšak jeden z těch dvou konšelů pravil řka: „Kněze Jene, pojmi tohoto s sebou.“ A když vešli do světnice, všickni jsou proti němu povstali a velmi ochotně přivítali. Kněz Jan usedl mezi nimi v lavicích, a Petr Věžecký, jeden z konšelův, vece k němu: „Nuže, milý kněze Jene! raď nám, kam bude lépe do pole vyjeti, či do Moravy, aneb k bratřím Táborským, kteří toho na nás velmi žádají, aneb ku Krasikovu na pomoc?“ Tedy kněz Jan odpověděl: „Mně se zdá, abyste obeslali bratry Táborské. Ať se seberou s obcí klatovskou, sušickou, domažlickou a píseckou, a my obtečeme Hrádek (Křivoklát), a tuť k nám věrní z Prahy potáhnou; a odtud pošleme jízdné a lidu něco pěšího, ať s obcí táborskou a jinými Krasíkovu pomáhají.“ Na to Věžecký a purkmistr smějíce se řekli: „Rovněž jsi se, kněze Jene, s námi úmyslem vyrovnal.“ A obrátil se purkmistr k po-

slovi řka: „Jdi chutě pro hejtmana pana Haška, ať hned ráčí přijíti, neboť jest toho pilně potřebí.“ A jiné posly rozeslal pro purkmistra a konšely Nového města; tomu poslu zas, který měl pro pana Haška jíti, řekli: „Pověz pánu, žeť již kněz Jan přišel, ať pospíší.“ Když po malé chvíli pan Hašek z Valdštýna, hejtman pražský, přišel, vece k němu Petr Věžecký: „Pane hejtmane! toť se jest kněz Jan rovně s námi úmyslem srovnal o pole.“ Po chvíli tázal se purkmistr staroměstský: „Zdali přišli jsou již ti všickni, pro kteréž jsme lístky zaslali?“ A posel odpověděl: „Již.“ A purkmistr jich kázal zavolati. Když vstoupili, tázal se purkmistr: „A kde Jeronym Šrol a Jíra rukavičník?“ a počav se hněvati obrátil posla, aby hned pro ně šel, přítomným pak obeslaným měšťanům kázal ze světnice ven vystoupiti, až by i ti dva přišli. Byli to měšťané vesměs horliví přívrženci kněze Jana. Když vystoupili, obrátil se purkmistr ku knězi Janovi řka: „Milý kněze Jene! přičiň se k tomu, abychom je smířili, než do pole vyjedeme.“ Tedy kněz Jan vyndav deštičky počal mluviti řka: „Chcete-li obec usmířiti, toto máte zachovati: nebeřte domův, vinic a jiných věcí, což jest komu veliká obec dala; a služebníkův zkušených pánu bohu a obci věrných tak hanebně neodstrkávejte od sebe a zvláště Bzdinky a jiné, neb tím nikoho nesmíříte, než k větším ještě kyselostem popudíte.“ A hledě na pana Haška z Valdštýna vece: „Pane Hašku! kdybys čím byl posloužil komu a oni tě potom nepoctivě od sebe jako nevěrného odstrčili, bylo by ti libo?“ A on vece: „Ne, jistě nebylo by.“ A kněz Jan řekl: „Nepřej též jiným.“ Tehdy purkmistr staroměstský počal mluviti řka: „Nechmež toho, kněze Jene, stane se podle rady tvé.“ A když to po-

věděl, kázal zvoniti, posel vkročil do světnice a purkmistr se tázal: „Ještě není Jeronyma Šrola a Jíry rukavičníka?“ I kázal poslu, aby dal těm vyjíti, kteří jsou přišli. A když nešli, vstal pan Hašek a šel ven.

Promluvil pak purkmistr k nim řka: „Nuže pro milý bůh! pusťtež všecky kyselosti ze srdcí, abychom vás mohli smířiti, a zvláště, kteří jste byli ondy zjímáni.“

Petřík Rezek, jeden z nich vece: „Páni! já proč jsem ondy u vězení byl, ještě to pravím a dáli mi to bůh, chci na tom umříti, že s těmi zrádnými pány a s jinými protivníky nechci se zapisovati, dokavad neuzřím, že skutečně plní zákon boží!“

Sotva tu řeč dokončil, vskočil staroměstský sudí čili rychtář do světnice s biřici, a vzkřikl na ty měšťany: „Stůjte! zjímáni jste!“ I počal biřické pacholky palcátem bíti, aby je chutě svláčeli a vázali. I přistoupili dva biřicové ku knězi Janovi a zdvihli jej z lavice. On však pokynuv rukou vece k nim: „Ponechtež mne, již vám rozumím!“ A když jej pustili, šel ke dveřím, jimiž se vchází do druhé světnice, kdež se obec shromažďuje; tam poklekl u lavice, sepjal ruce, a tu dobrou chvíli poklečev vstal zas a mezi konšely do lavic se obrátil počínaje s nimi něco šeptati. Avšak purkmistr staroměstský se k němu obrátil řka: „Jižtě, kněze Jene, jinak býti nelze.“ Tedy kněz Jan vece: „Pro bůh, rozmyslete se o to, nic by o mou smrt nebylo, ale sám neumru, vizte, co s toho pojde; já bych byl dávno nedbal, co by duši ze mne vypudilo — jakéž jsem měl bydlo mezi vámi?“ A po chvíli dodal řka: „Prosím vás, odpusťte mi ku knězi jíti.“ I přišel za stůl ku dveřím ku knězi, jehož byl z domu s sebou

pojal, a vyzpovídav se z hříchův, pravil k němu řka: „Můj bratře! již já odtud nikoli nevyjdu, než mám za to, že oni tobě nic neučiní; milý bratře! pomůže-li pán bůh, prosiž tam kněži, ať s obcí, s nebožáky chudými, až do té krve vylití věrně pracují a je zraditi nenechají.“ Pak učiniv pořízení o svých knihách podal mu ruce řka: „Nuže milý bratře! bůh tě žehnej, a prosím tebe tím snažněji, popros pána boha za mne!“ A odešed od něho a složiv ruce i sklopiv hlavu počal po světnici choditi, ani biřicové mezi tím jiné vězně vázali. Petřík Rezek vida, že kněz Jan tak chodí, že ho ani nedrží ani nesvláčejí, myslil, že jemu ničeho neudělají; i přistoupiv k němu vece: „Milý kněze Jene, přimluv se, ať z toho něco horšího nepojde.“ A ten odpověděl: „Ját se přimlouvám, milý bratře! buď nám žel hříchův, zemrouce půjdeme spolu k pánu bohu.“ Pak pokynuv rukou pravil k němu dále: „Myslíš ty, žebych já odsud vyšel? Nevyjde již Jan odsud!“ a počal opět choditi, jako by o něčem přemýšlel. Všickni měšťané pak, kteří potom byli sťati, přišli jeden po druhém k tomu knězi, který kněze Jana sem doprovodil, a vyzpovídali se z hříchův svých.“

Po chvíli byli vyvedeni odsouzenci z radní síně.

XIII.

Kněz Vilém byl zadržen v síni, kdež se též s přátely rozloučil.

Na dvoře radnice, kteráž byla dobře uzamčena a střežena, vstoupili zajatci v řady zbrojnošů, u prostřed nichž vedle studně byl postaven špalek popravní. Želivský přistoupil klidně až ke špalku a pozoroval jej mlčky. Helmář a Antoniš, konšelé,

postavili se vedle něho — na radnici nebyl přítomen ani jeden z panstva. —

„Kněze," pravil Věžecký, „želíš ztraceného života?"

„Ne, bratře," zavrtěl hlavou Jan, „želím zmařené síly lidské." Nevšiml si jich a tázal se popravčího: „Příteli, naučíš mne umírat?"

Kat neodvětil. Opřel se o široký meč a zíral do země.

Jan se bolně usmál. Purkmistr kynul a městský sudí zvolal: „Již hlavy dolů zločincům! Rychle, ať ukončíme!" — „Bídníku!" zahučel kněz Jan, pohlednuv hrdě k sudímu. Pak obešel všecky soudruhy smrti a podal jim ještě jednou ruku. „Vy umřete dříve," pravil, „budu vás modlitbou provázet na věčnost." Z náměstí doznívál šum lidu až na dvůr.

„Bratří, oni tuší naši smrt," zvolal Jan s planoucí tváří, „bratří, proste za požehnání pro tyto živoucí, oni pomstí nás, jako že boží spravedlnost vládne! Ty purkmistře i vy konšelové, zpomeňte v hodinu osudnou, že Jan vás prosil, byste se neprohřešovali na nevinných pro krev, která pro hřích váš téci bude!"

Purkmistr i konšelé, z nichž nikdo přes všecku zášť, již chovali ku knězi, neodvážil se jej pohaniti, promluvili tiše k sudímu. Za chvíli byl předveden měšťan Rezek ku špalku.

„Svatí mistři Hus a Jeronym stůjtež při mně. Bůh se mnou!" modlil se měšťan. Kat máchl mečem. Pacholek odnesl mrtvé tělo; v koši domírala hlava popraveného. „Na shledanou!" zvolal kněz Jan. Okamžik nastalo ticho. Děsný skutek zachvěl všemi. Bratří bratry vraždili. Však brzo výpar krve rozčilil všechny.

„Druhý!" zvolal sudí.

Jíra rukavičkář přistoupil. Ten byl popraven a pak bez ustání přiváděni druzí ku špalku. Vně se množil ruch a konšelé počínali blednouti. Při sedmém odsouzenci zvolal mistr Jan: „Což netušíte hroznou bouři na blízku, ó krátkozrací!“

Purkmistr kázal nahlednouti ven a jednoho konšela poslal k hejtmanovi Haškovi, jenž stál pohotově s ozbrojenou mocí.

Padla hlava devátého měšťana. Bez zavolání přistoupil teď náčelník demokratické strany pražské. „Jsi unaven,“ řekl k popravčímu, „jen jednou se ještě obětuj!“ Týž však odvrhl meč. „Nejsem s to!“ zvolal stíraje si pot, „hrozím se budoucna!“

„Neobávej se!“ konejšil jej mistr.

Kat však nepovolil. Zmatek nastal mezi konšely. „A on musí padnout, byť jsem já sám jej měl popravit!“ zvolal Prokop Jidášek. „Kdo z vás vykoná práci katovu,“ zvolal purkmistr, „pět kop jest odměna!“ Nikdo se neozval. Teprv po chvíli, když opakoval purkmistr dřívější, ozval se hlas od zadní branky: „Já ji vykonám!“

Knězem Janem zachvěl hlas tohoto muže. Poznal jej okamžitě. Plnovousý, přísně zhlížející muž v selském oděvu přistoupil k purkmistrovi a pravil: „Diviš se, kdo jsem? Povím ti to: jsem člověk. Pustili mne sem, neboť volal jsem před zástupy, že nesu knězi Janu zprávu. Aby nevzbudili podezření, pustili mne. Jsem tu, jakž ustanoveno od věkův.“ Dopověděv to přikročil k odsouzenci: „Znáš mne, zbožný mistře?“ tázal se.

„Příteli bludičko!“ zvolal dojat Jan přivřev oči, neb v minulosti viděl tuto tvář za pozdního večera blíže kaluže krve přítelovy. Teď opět po událostí plných deseti dní setkal se s touto tváří na krvavém místě.

Fatalistický Husita pohlížel zadumán na kněze.

Nastala pomlčka. Druzí trnuli před popravčím téměř s nebe spadlým.

„Mistře!“ zvolal chiliastické víry stoupenec.

Jan Želivský neodvětil, byl příliš dojat tímto setkáním, více dojat, než vším, co předcházelo.

„Zbožný mistře!“ opětoval muž.

Kněz Jan otevřel oči. „Přeješ si?“ tázal se tiše.

„Bůh tě pozdravuje, bůh, jenž tresce svět vlastními jeho hříchy. — Mistře, žádal's mne, abych ti oznámil, až se vystůně muž, jejž jsi mi dal v ochranu. Dnes ráno procitl zdráv. Spěš k mistrovi, pravil, a já poslechl. Vyhledal jsem tě. Mikeš z Jeruzaléma jest živ a zdráv, dík tvé modlitbě!“

Odsouzený náčelník demokratických ideí podal Husitovi ruku. „Díky!“ řekl. „Přeješ si ještě?“

„Tvé požehnání!“ zvolal muž, klesnuv na kolena a uchopiv meč popravčího. „Pán vedl mě, abych tebe zabil. Pán nechtěl, abys zemřel rukou nevěřícího. Kati čekají, předejdu je, učiniv se sám katem.“

Bývalý mnich želivský setřásl se sebe veškerou slabost. Vztýčil ušlechtilou, hrdou hlavu a vzpřímil se v celé té veličenské postavě, jíž druhdy okouzloval. Pohledl vážně na všechny přítomné a položiv ruku na hlavu chiliasty pravil zvučně: „Smrt očišťuje hříchu — vždy — neb smrt smiřuje se světem. Umírajícího ruka jest posvátna, neb nebe nepřipouští, aby umíral člověk poskvrněný. Příteli bludičko, jenž jsi mi znázornil celý život můj i mého života snažení, buď šťasten. Příteli bludičko, modlím se za národ svůj, jeho víru a za jeho zmužilost i poctivost. Poručím vše bohu!“ A pokynuv zvolal: „S bohem!“ Více už nepromluvil. Na požádání nového

popravčího: „Milý kněze Jene, dej ruce, ať svážu je, neboť bych nemohl takto nic učiniti!“ nechal si ruce na zad svázati. Pak položil hlavu na špalek. Široký, zkrvavělý meč zableskl se ve vzduchu — hlava velkého muže klesla do koše. Zahynul náčelník velké idey, desátá oběť vládychtivosti šlechtické tohoto dne. — A zkrvavělé dláždění Prahy domluvilo ostatní. — Praha pomstila smrt Želivského Jana.

Z chodby se tázal hlas: „Hlava Želivského?“

„Zde!“ zvolal Prokop Jidášek pozdvihaje zkrvavělou hlavu.

„Toť podmínka, již kladl Vitold — je splněna. Vitold přijímá korunu českou.“ Tázatel zmizel. Byl to skrytý pozorovatel — Víšek Račinský...

Na věži Matky boží Sněžné zavzněl zvon na poplach. Křik lidu po ulicích měst pražských byl hrozivější než v dny, kdy klesl Vyšehrad, kdy prvně zápasili Čechové s křižovými voji katolického světa. Do domu Valdštýnů přichvátal jezdec. Byl to posel hejtmanův. „Volno ti dům opouštěti, Jeho Milost pan hejtman pamatoval na své slovo,“ vyřizoval Grabovskému.

„Co se stalo?“ zvolal starosta Špišský svraštiv čelo.

„Želivský mrtev!“ odvětil jezdec a odkvapil.

Záviše Černý z Grabova volal za ním vášnivě: „Kde naleznu hejtmana?“

„Byl odvolán od sňatku své dcery, lid se bouří.“

Grabovský zuřil. Seběhl do čeledníku. „Dnes jest sňatek hejtmanovny?“ tázal se. — „Zapomněl's, Milosti! I tobě vědomo, že určen na dnešek. U sv. Michala ve vší tichosti oddává Krištan z Prachatic jinověrce Rusa a milostivou velitelku naši.“ — Polák se chvěl hněvem „A myslíš,

že už bude obřad odbyt?“ tázal se. — „Ne!“ odpověděno mu.

Grabovský se více netázal. „Mého koně!“ zahřměl. V šeti minutách na to zastavil u chrámu sv. Michala. Vpadl do chrámu. „O toť by bylo šílené štěstí,“ mručel, „aby vyhrál hru celou!“ Právě kráčeli k oltáři snoubenci. Račinský byl oblečen v nádherný oblek, jenž byl už svědkem poprav na radnici. Roucho výparem krve nasáklé mělo být rouchem svatebním. Tvář Vitoldova jednatele zářila. Jeho oči zdály se hlásat: „Tolik štěstí na jednou! Zdařené poselství a ruka sličné děvy!“ — Bohuše Valdštýnovna provázena strýcem byla truchliva, ubohá dívka pocítila opět tu nevýslovnou, ničím neodůvodněnou a přec pociťovanou bázeň jako onoho dne, kdy měla dáti milenci své svolení. — Kněz snoubence očekával. V tom se rozlehl bouřlivý hlas po prázných prostorách chrámu.

„Račinský, kněz Jan právě popraven. Hlava Janova jest tvá!“

Následoval děsný výkřik. Nevěsta klesla bez sebe. Ret Litvínův se chvěl, v jeho ňadru to bouřilo. Všech oči upřely se na neblahého věštce. „Grabovský!“ zamručel Víšek spatřiv černě, jako vždy, oděného velmože. „Krvavý proces dokonán!“ vyřizoval klidně Polák druhým. Když vzkřísili nevěstu, vzepřela se sňatku s Víškem Račinským. S žalem lásky přiklekl Víšek, prose dívku. Odvětila mu: „Jdi, na tvé ruce vidím krev Janovu!“ — A když právem vlivu otcova a rodinného chtěli ji k sňatku donutit, pravila zádumčivě k pánu z Grabova: „Tys sláb a zajatec, uteku se k těm, kteří jsou silni a svobodni!“ Kolem chrámu táhl dav zuřících vzbouřenců. Než kdo se vzpamatoval, vyběhla Bohuše z chrámu a uchýlila

se v jich střed. „Nenávidím ty, již zavinili smrt Janovu! Bratří, jsem dcera obce pražské, ne více Valdštýnovna, přejte mi své ochrany!“ S jásotem obklopili ji vzbouřenci. Bohuše zmizela v davech.

Strašně byla pomstěna smrt Janova. Hlava náčelníka lidu, již po dobytí radnice nosil farář Jan z Březnice po ulicích ukazuje ji naříkajícímu lidu, zfanatisovala všechny. Historie vypravuje: že toho dne stala se v Praze větší škoda a byla v Praze větší hrůza, než když Sigmund a křižáci leželi u Prahy v počtu přes 100 000 mužů. — Mistři a kněži mírné strany, všecko panstvo a měšťané konservativní prchali z Prahy o překot.

Mezi nimi nalezali se též oba Valdštýnové, Ostrovský i Koldštejnský a litevský jednatel Víšek Račinský. Oderván od milenky, již vášnivě miloval, v okamžiku, když mu už měla navždy náležeti, ztratil veškerou duševní pružnost. Když vsedl na koně, přikročil Záviše Černý z Grabova, jenž vázán jsa čestným slovem nechtěl opustit Prahu.

„S bohem, pane Račinský,“ pravil zlomyslně, „paní Žofka nebude sice ženou Vladislava Polského, však tuším, že Bohuše Valdštýnovna tím méně bude ženou Račinského.“

Víšek zastenav vytasil zuřivě karabelu. Grabovský pokrčil rameny. „Velmožný pane, jsem zajatec, jsem beze zbraně!“ odvětil na onen posuněk. Vskutku neměl svou šavli, neboť nenosil zbraň, co byl uvězněn v domě hejtmanově.

Víšek zastrčil karabelu. Přejel si rukou tvář a zvolal: „Vím, žes vinen mým neštěstím, vím, že tvůj příchod a ono zvolání byly úmyslny, pamatuji si to, nezapomenu. Já porazil tvého vládce, tys porazil mne samotna. Pane z Grabova, my se ještě setkáme!“ Poklonil se lehce. Polák

opakoval poklonu. Račinský bodl koně a zmizel ze dvora. Čeští páni jej následovali.

Byl tmavý večer; šťastně uprchli z Prahy. — Na sv. Bartoloměje byl teprv propuštěn ze zajetí Grabovský. Vitold Alexandr Kejstutovič, veliký kníže litevský, kladl skutečně za podmínku veřejného zasáhnutí v ruchuplný život český pád kněze Jana a jeho strany. Kněz Jan i jeho strana padli, však krví podmíněného trůnu nikdy Vitold nedosáhl.

Dne 11. března bylo stato devět konšelů strany šlechtické, již odsoudili demokracie přívržence. Jidášek, Helmář, Věžecký byli mezi nimi. Strana lidu pomstila úplně Jana; ona se stala hned po jeho smrti pánem situace, však později klesala stále, až zanikla. Vitold se nemýlil: vzali lidu hlavu a vzali mu vše. — —

4799
5-8

891.86
M427
1875

BOUND

OCT 31 1957